TILSKUEREN

MAANEDSSKRIFT

FOR LITTERATUR
SAMFUNDSSPØRGSMAAL
OG ALMENFATTELIGE
VIDENSKABELIGE SKILDRINGER

UDGIVET AF
VALD. VEDEL

1907

KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

FORLAGETS BOGTRYKKERI
1907

TILSKUEREN

REDIGERET AF VALD. VEDEL.

JANUAR 1907

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

BØGERNE OG AVISERNE

IMELLEM Bøgerne og Aviserne er dér saa stærke naturlige Skel, at disse to Slags Skrifter i det store og hele hver faar sin Verden eller sin Livssfære at udfolde sig i. Selv om deres Livsbaner ikke saa sjældent krydses, hører de dog hjemme i forskellige Himmelegne. De er af uens Oprindelse; den Sindskilde og det Sindsrøre, hvoraf en Bog udspringer, er vidt forskellig fra den aandelige Jordbund og det Tankemaskineri, der frembringer Aviser. En typisk moderne Journalist og en Forfatter, der er sig sit Arbejde og sit Kald ret bevidst, vil — skønt de begge bruger Pennen — næppe føle sig som Vaabenfæller; de er støbt hver i sin Form. Og ligesom Bøgerne og Aviserne er vidt adskilte i deres Oprindelse, saaledes har de ogsaa for en stor Del hver sit Publikum. Man kunde sige, at de har hver sin selskabelige Omgangskreds at færdes i; hvor den ene føler sig hjemme, husvant og tilpas, befinder den anden sig ilde, stillet i forkerte Omgivelser. Paa Kaféer f. Eks. befinder Aviserne sig sikkert i deres rette Element, spillevende, de passer dér som Fisk i Vandet. En Bog vilde nok vride sig i Smertetrækninger, hvis den blev anbragt i et Kafélokale og skulde trække Vejret dér. Men heldigvis kommer Bøger sjældent eller aldrig paa saadanne Steder, den sunde Sans sætter sig instinktmæssigt derimod. Den samme sunde Sans er det, der har udvirket, at i alle velorganiserede Foreninger Bøgerne og Aviserne hver har sit Værelse at være i; de kan ikke sammen, de vilde se ilde til hinanden og skubbes. I Jernbanekupéer og Sporvogne, paa Gader og i

kontoragtige Lokaler, overalt hvor Rummet og Luften er brudt og usammenhængende, gennemkrydset af Færdsel og Forandring, har Aviserne en Tumleplads, der er dem velegnet. Bøgerne trænger til Stilhed og Stadighed; Tankerne, de opvækker, skal ifølge deres Natur skride stille frem og have Ensomhedens Ro til at samle sig tilhobe. Vid, stilhedsfyldt Plads omkring sig vil en Bog have. Vel at mærke hvis det er en rigtig Bog. Der gives jo desværre Bøger nok, som ikke lider ved at læses ovenpaa en Omnibus.

Ligesom Bøgerne og Aviserne, som Følge af den forskellige Sindsstemning og aandelige Oplagthed de forlanger for at trives, har faaet forskellige Hjemsteder i Verden, saaledes har de ogsaa ret tydeligt sondret sig fra hinanden i Tiden, hver tagende sin Dagstid. Avisen læses fornemmelig om Morgenen, paa Faldrebet til Dagens Gerning. Dens sjælelige Baggrund er Tanketomheden, det af Søvnen tomgjorte Sind. Dens Opgave er at flænge de graa Morgentaager og sætte dem i Drift, bort. Hænder det en enkelt Gang et Menneske at komme op af Søvnen med et Sind saa klartskinnende som en skyfri Morgenhimmel, med Tanker der pipper frem yndeligt som dugbestænket Græs, kan det Menneske ikke taale at se en Avis for sig. Næppe heller vel en Bog, der dog altid er og bliver et Kunstprodukt, om end ikke noget saa naturfjernt som en Avis. Bøgerne har deres Tid Seneftermiddags eller om Aftenen, naar Dagens Stræb er ebbet ud, medens Virksomhedstrangen endnu gløder, idetmindste med en Rest. Fritidskraft lever Bøgerne af, og Fritidsstemningen er deres naturlige Jordbund.

Om Bøgerne og Aviserne hver for sig, om deres Liv, Færden og Indvirkning paa Menneskenes Tilværelse, lod der sig sige saare meget baade glædeligt og sørgeligt. Da jeg imidlertid fornylig paa Tryk har ytret mig ret udførligt navnlig om Pressens Indflydelse paa det aandelige Liv, skal jeg her indskrænke mig til at give nogle Rids af Forskellen mellem de to Slags Skrifter og dernæst fremsætte et Par Bemærkninger om Forholdet mellem dem.

Bøgernes og Avisernes aandelige Livsindhold er af forskellig Art. Bøger bliver til ved sjæleligt Fordybelsesarbejde. At skrive en Bog har noget tilfælles med at grave en Brønd. Skribenten søger ind i sig selv, hans Arbejde er rettet paa det, han har i

sig, ikke udad mod Omverdenen; hans Tankekraft og Følesans graver i ham; hvad der søges, er de indre Forbindelser, og hvad der tilstræbes med Fremfindelsen af de indre Forbindelser, er en eller anden aandelig Bygning. Det er dette Fordybelsesarbejde, man kalder aandelig Produktion. Omverdenen kaster Indtryk, Iagttagelser, Forestillinger, Stemninger ind i Mennesket hulter til bulter, og hvis der ingen aandelig Produktion foregik, vilde det indkastede sjælelige Stof komme til at ligge løst og uordnet omkringstrøet i Lag og Dynger som Rullestenene paa en Strandbred. Al aandelig Produktion har sit Spiringspunkt i Menneskets Indre; Begyndelsen sker med, at der opstaar et Indfald, en Idé, det vil sige en Forestilling, som er kommen til at staa saaledes vendt, at den faar Udsigt til en Forbindelse af noget hidtil løstliggende, uforbundet, aandeligt livløst. Af denne Udsigt kommer Produktionskraft og Produktionslyst, thi aandelig Forbindelse, Sammenbygning, indbyrdes Tilpasning er ensbetydende med Besjæling, Livgivning; løstliggende sjæleligt Stof, enligt optrædende Indtryk og Forestillinger staar som umælende stive Ting, ligesom Pinde, der tilfældig er stukket i Jorden; Mangelen paa Omgivelser, med hvilke de har noget at gøre, breder Øde og Dødhed over dem; de kan kun blive talende ved at tale til hinanden; gennem indbyrdes Forbindelse fanger de Liv og Mæle; jo rigere og mangesidigere Forbindelse de kommer i, desto stærkere beaandes de. Aandelig Produktion gaar saaledes ud paa Værdiforøgelse, Belivelse af sjæleligt Stof. Det kan være en Kreds af Forestillinger, der søges ordnede og forbundne til en lignende Sammenhæng, som der er mellem Rødderne, Stammen og Grenene i et Træ. Det kan være en Stemning, der søges forbundet med de Forestillinger og Indtryk, den kommer af, saa den sidenhen kan staa fæstet i de Omgivelser, hvor den har fuldest Liv og Aandedrag. Det kan være en Individualitet eller et enkelt menneskeligt Karaktertræk, hvis Kilder maa søges, for at de ret kan forstaas og bedømmes. Det kan være en Menneskeskæbne, en ydre Begivenhed, en indre Sindsforandring, hvis Fortidstraade man maa finde, inden der kan falde roligt Lys over den. Og saaledes videre.

Af denne Art er Bøgernes Livsindhold. Udaf et mindre værdifuldt sjæleligt Materiale skaber de et værdifuldere Sjælsindhold; de betyder Bearbejdning, Sammenhængsdannelse, forøget Vekselspil, Besjæling. Men nu Aviserne? Ja, det aandelige Arbejde,

hvorved en Avis produceres, kan næppe siges at være et egentlig Fordybelsesarbejde, det er ikke af sjælelig indadgaaende Art, rettet paa Forandringer i den arbejdendes Indre, men snarere af udadgaaende Art, rettet mod Forandringer i Omverdenen; det kan ogsaa siges paa den Maade, at Journalistik mere er Handling end Tænkning, mere er Genspejling af Stof end egentlig Bearbejdning, mere Viljes- og Tendensudslag end Stemningsafklaring og Nydannelse af Viljer. Man kan vanskelig kalde Journalistik for aandelig Produktion. Aviserne producerer i Almindelighed ikke, de reagerer. Stødet til en journalistisk Præstation kommer i Regelen udefra. Det er Avisens Idé for det første at genspejle Omverdenens Begivenheder og Forandringer, for det andet at gribe ind i Tingenes Gang til Fremme for visse foruddannede Tendenser og Ønsker. Avisen er som Organisme anlagt paa at tage Stof ind og atter støde det ud efter en hastig Bearbejdning, der mindre gaar ud paa at gøre det sjæleligt værdifuldere end paa at gøre det aktivt iblandt Menneskene, faa det til at virke som et Puf i en eller anden Retning.

Til det forskellige Livsindhold svarer en forskellig *Virkning*. Aviserne virker paa Menneskene omtrent paa samme Maade som Omverdenen: de giver Stød til Bevægelse, og de hober Stof ind, ubearbejdet eller halvbearbejdet Stof i Dyngevis, det ene snublende over det andet, tilfældigt, løst og uordnet henkastet. Kun i meget begrænset Omfang virker de hen til at skabe aandelig Sammenhæng, Bygning, Organisationer, hvoraf et indre sjæleligt Liv fremgaar. De eneste Forbindelser, de opelsker, er de maalsættende, de udadtil vejvisende. — Mens Bogen gør Mennesket indadvendt, stræbende i Retning af indre sjælelig Vækst, gør Avisen Mennesket udadvendt. Man kan blandt andet se det derpaa, at mens Bogen stemmer til Ensomhed, Tavshed, sammensluttet Befindende og Holdning, gør Avisen Folk selskabelige, snaksomme, sladrende. Bogen danner et Hele, tilstræber en Helhedsstøbning og oparbejder derfor sjælelig Udholdenhed, store Tankelinier, lange Perspektiver, dybe sjælelige Aandedrag. Avisen er sammenstykket, et stimlende Virvar, en larmende Mangfoldighed, kræver derfor ingen Udholdenhed; den graver sig ikke ind i Læseren, men defilerer forbi ham og er desaarsag anspændelsesløs. Det skiftende Stofs gesvindte Smutten ind i Tanken og ud igen til en anden Side frembringer sjælelig Kortaandethed; og

denne Forestillingernes stakkede Svansen-ind-og-ud former Tankeverdenen til et broget System af Smaaperspektiver, omtrent som et uhyre stort Fæhus med et Mylr af Baase. Det er en Formning af Tankeverdenen, som er omtrent modsat den, Bøgerne tilstræber. Noget aandløsere end en flittig Avisfordøjers Hjerne kan næppe tænkes. Et mere skaldet Træ end Avisoplysningens Kundskabstræ kan næppe tænkes.

Bøger har for det meste en Idé i sig, der ligger noget bestemt og arbejder i dem, man kan se en Grund til deres Eksistens. Selv daarlige Bøger peger dog i Regelen paa et eller andet ugjort, som kunde gøres. Dette er Grunden til, at Bøger næsten altid tager Fodfæste og stiller sig paa et bestemt Sted i Læserens Indre, enten de saa gør ondt eller godt paa det Sted. Men med Avisernes Indhold hænder det tit, at man aldeles ikke begriber, hvorfor det staar der, og hvor man skal anbringe det i sin Erindring. Hvad i Alverden skal en Københavner finde paa at gøre med et lille Bankbedrageri i Aarhus, en brændt Gaard i Vestjylland, et Toguheld paa Lolland, en Orkan over Ny-Zeeland, et fransk Skib forlist i Middelhavet, et Kærlighedsdrama i Berlin, en hængt Mand her eller der, en Generalforsamling i et Aktieselskab, et Jubilæum, en Begravelse, en ny Udnævnelse, en uappetitlig Forbrydelse, og meget andet. Maaske henved Halvdelen af Avisens Indhold er af den Slags. Man staar og virrer med saadan noget uden at kunne forbinde det med nogensomhelst Tanke; der er ikke andet at gøre end putte det tilbage igen i Avisens Bogstaver, hvoraf det er kommen: „Værs'god, behold det hele!" Kunde man endda springe det over, men det kan man jo ikke førend bagefter, naar man har set, hvad det er. Ubegribeligt, hvilket fornuftigt Ærinde det kan have til Avisernes Publikum! Hvilken Udartning af Begrebet Offentliggørelse! Og hvad fører det ikke til! Hvilken fortvivlet sjælløs Omverdensbevidsthed, sat op i ganske raa Klatter, i Figurer og Afbildninger af den tommeste Art! Hvad er det for en i-alt-muligt-snagende Verdensomtanke, der skabes i Folk! Hvad er det for raa, haarde og døde Betragtninger af det Liv, der rører sig paa Jorden! Det er et Spørgsmaal, om vor Litteratur aarligt kan bygge saa meget Liv og Sammenhæng op i Sjælene, som Aviserne river ned, plukker itu og afribber ved dagligt at stikke og prikke i Folk med slige Pinde af dødt Tankestof.

Forskellen i Bøgernes og Avisernes aandelige Leveart, den til dels diametrale Modsætning i deres Virken og Stræben, kunde i og for sig nok begrunde et uvenskabeligt Forhold imellem dem. Om der f. Eks. opstod en Konkurrencekamp mellem Bøgerne og Aviserne, vilde det ikke være helt hen i Vejret. Et saadant Modarbejdelses-Forhold maatte dog — hvad jeg om lidt skal begrunde nærmere — anses ikke alene for ubetimeligt, men for et afgjort kulturelt Misgreb. Rent sagligt set er Pressen og Litteraturen ikke Konkurrenter, de har blot forskellige Opgaver, de har hver sit at gøre og hver sit at passe. De skal ikke bekæmpe hinanden, men der skal staa et Skel imellem dem. Det var ønskeligt, om de skrivende vilde holde sig Forskellen mellem journalistisk og litterær Produktion aldeles klar, og det var især ønskeligt, om Publikum kom til at holde de to Ting tydeligt og bestemt ude fra hinanden — Bøgerne som gaaende ud paa Bearbejdning af aandeligt Stof, Sammenbygning og Afklaring af Menneskets sjælelige Indhold, — Aviserne som gaaende ud paa Stofmeddelelse, Opsummering af „Raastof", og paa udadrettet Handling, praktisk Viljesgennemførelse.

Det synes, som om vi, ikke mindst i den seneste Tid, er ved at komme ind paa Forhold, der ligefrem befordrer en Sammenflyden af Bøgernes og Avisernes forskellige Verdener. Jeg skal forsøge at belyse nogle af disse Forhold og paapege den Fare, de rummer.

Aviserne er i Færd med at blive en Slags Stormagasiner, som fører alle Slags aandelige Brugsartikler paa Lager. Ingen kan være i Tvivl om, at dette er Udviklingsretningen for Tiden, den moderne Redaktørs Fremtidsdrøm. Realisationen af denne Drøm understøttes af den stigende Travlhed hos Folk, som den nyere Tids økonomiske og sociale Udvikling har medført. Hvordan former nu dette Stormagasin sig? Lad os et Øjeblik tænke os, at det gik til paa den Maade, at mere og mere af den litterære Produktion i Stedet for at anbringes i Bøger droges over i Avisernes Spalter. Den vilde dér utvivlsomt faa en langt større Læsekreds, men den vilde ogsaa — og derpaa ligger efter min Mening Hovedvægten — blive læst daarligere. Tilegnelsen vilde tage Skade af hvad jeg med et Ord vil kalde Avisbaggrunden, af den flydende, kalejdoskopiske Sindstilstand, hvori Avislæseren er hensat. Den Ensomhedsstemning, den Oplagthed til Tanke-

forfølgning, som det litterære Læsestof kræver for at virke efter sin Hensigt, vilde gaa tabt. Selv om Stoffet var udpræget litterært, sigtende paa sjælelig Fordybelse, vilde det *i Læseren* undergaa en Forandring i Retning af at blive snappet i Farten, drejet et Par Gange i Hænderne for saa at lægges hen paa dit-og-dat-Dyngen paa den sjælelige Losseplads, hvorover der staar en Plakat: „Fyld modtages.“ Det var jo ikke Meningen. Men vi forlader dette Tankeeksperiment. Det forholder sig nemlig ikke saaledes, at en Del af den literære Produktion simpelthen har valgt en anden Udløbsvej, Avisvejen. Det faktiske Forhold er dette, at Avisstemplet staar paa det allermeste af, hvad Forfatterne lader gaa Pressevejen. Det er paa mange Maader lempet og bekvemmeliggjort, saa det kan glide i Folk nemt og glatløbende. Det er forenklet i sin Forgrening og Sammenhæng — en Mængde aandelige Forbindelser er sløjfede — Perspektiverne er forfladede, der er gaaet Udvendighed og Udadvendthed i det. Kort sagt: det forholder sig hyppig til den egentlige Litteratur som et Teatermaleri til et egentligt Maleri. At Forfatterne saaledes bøjer sig i journalistisk Retning, akklimatiserer sig for Avisen, har to uheldige Følger. De taber uden Tvivl derved en Del af deres Energi og Evne som litterære Producenter, de forstyrrer deres Arbejdsgænge. Og Publikum faar sit Begreb om, hvad Litteratur er, udvisket. Der opkommer den Forestilling hos Folk, at Litteratur er noget, man kan nippe til ved Morgenkaffen, tygge i en Frokostpavse, købe for 5 Øre i en Kiosk. Og Folk vænnes til at læse Litteratur paa samme opsnappende Maade, som de læser Aviser. De fleste aner nemlig ikke, at disse Avisartikler med agtbare Forfatternavne under i Virkeligheden som oftest er Mellemting, litterære Ideer sat paa journalistiske Ruller. — En Undtagelse danner de Digte, Aviserne nu og da bringer. Men de er da ogsaa som Regel ilde stedte, saa trykkede af Omgivelserne som et Raadyr foran en Klapperkæde.

Det er ikke til at være blind for, at Avisernes stadig øgede litterære Indhold i stigende Grad mætter Læsernes Trang til aandelig Fordybelse, med andre Ord: at Aviserne er i Færd med at overtage den Bespisning, der hidtil har været Bøgernes Opgave. Avisernes Udvikling i Retning af Stormagasiner behøver ikke at fortsættes ret langt videre, førend vi er naaet dertil, at Bøgerne for de brede Befolkningslags Vedkommende vil føles som

temmelig overflødige, som Produkter, der kun har Adresse til enkelte Liebhavere — Bogormene, en Slags Særlinge, til hvis Klasse det er lidt beskæmmende for raske Folk at blive regnet. Raske Folk, praktiske Hoveder har ikke Brug for andet end Aviser. Der er allerede noget af denne Følelse fremme hist og her. Paa denne Misforstaaelse skulde vi ikke gerne ind. Et fint udviklet, dybtgaaende Sjæleliv er ikke nogen Sygdom og skulde ikke anses for noget sygeligt. Tværtimod, det er den højeste og sundeste Form for Kraftudvikling, der hidtil er set. Bøgerne er da intet overvundet Stadium i Udviklingen, og de er sikkert ikke bestemte til at erstattes af Aviserne. Bøgerne vil efter al Sandsynlighed blive ved at have deres Funktion til Tidernes Ende, og som jeg haaber vil de komme til at fungere kraftigere og kraftigere. Forfattere, som deler dette Haab og ser deres Opgave i den Retning, behøver ikke at lade være med at skrive i Aviserne. Hvad det kommer an paa, er Maaden, hvorpaa de gør det. De skal ikke gøre det efter Recepten: hellere lidt end ingenting, hellere give Publikum et lille Indblik i Sagerne end slet intet, hellere vække en overfladisk Sans for de sjælelige Værdier end lade Folk være helt uden Smag derfor. Dette turde være et galt Princip. Der er intet værre end halv Besked; halv Besked er den store Bøjgen, der stiller sig i Vejen for hel Besked. Overfladisk Kultur er Kulturfremskridtets værste Hæmsko og det, Kulturens indviede burde bekæmpe stærkest af alt. Hvad Litteraturens Mænd skulde undgaa, naar de skriver i Aviser, er da hvad man med et Ord kunde kalde det Godtkøbs. De skulde ikke indlade sig paa at mætte Folks Trang til aandelig Fordybelse og aandelig Bygning gennem en Bespisning med litterære Idéer i journalistisk Udformning. Derimod kunde og burde de benytte Aviserne til at gøre Folk sultne efter sjælelig Kultur, — give saa klart og omhyggeligt udformede Prøver paa, hvad Litteratur er, at Avislæserne fik Appetit paa aandelig Fordybelse. Ikke hvad de skriver i ledige Stunder, ikke Tankegange og Stemningsbilleder i smaat Format, men hvad de med Opbydelse af al deres Kraft og Aandsfang formaar at frembringe af sjælelige Livshelheder indenfor en begrænset Ramme, burde Forfatterne sende Aviserne til Offentliggørelse. Tænde, give Appetit kan Aviserne, mætte er Bøgernes Opgave.

Ligesom adskillige Forfattere, baade naar de skriver i Aviser og naar de optræder med Bøger, viser sig halvlitterære som Følge

af journalistisk Paavirkning, saaledes er der ogsaa en Mængde Journalister, der har indsuget Literatur og ynder at give deres Journalistik et litterært Tilsnit. Ogsaa derigennem udviskes Publikums Begreber. Folk faar ikke alene en fejl Forestilling om, hvad litterær Behandling af et Emne vil sige, men der dannes ogsaa en forvrænget Opfattelse af Journalistikens Væsen. Avisens Idé og egentlige Opgave tilsidesættes og tilsløres, idet Hovedvægten lægges, ikke paa Bladenes Indhold af Meddelelser, men paa Skrivemaaden, den underholdende, kvikke, livlige Stil. Hvor fuldkommen latterligt, i skærende Strid med al sund Sans, er det ikke f. Eks. at se Stadslægens Indberetninger til Sundhedskollegiet refererede i Kauseristil, tilsaucede med halvvittige Vendinger. Som om Tallene paa Sygdomstilfælde erholdt deres naturlige sjælelige Stilling og Omgivelser ved at indvæves i kvikke Ordspil. Det er at gyde et kunstigt og falsk Liv over tørre Kendsgerninger. Det er pervers aandelig Produktion. Eksemplet er særlig grelt, men journalistiske Udstafferinger af lignende Art hører saa at sige til Dagens Orden. Ved Omtalen af saadan noget som Møder, Indvielseshøjtideligheder, Sportsopvisninger, i megen Reportage træffer man dem; Journalisten nøjes ikke med at give Rids af, hvad der er foregaaet, ind imellem disse Rids giver han selv sit Besyv med i Laget, hans egen Stemme sekunderer Tingenes Forløb, han ytrer sit tilfældige personlige Befindende, han beklapper Forholdene med sine Gestus og Miner, ironisk, overlegent eller velvilligt. Skønt mange Bladreferater kræver omfattende Viden og grundig Indsigt for at afspejle deres Emner nøjagtigt, synes det jævnlig, som om Kyndighed og Paalidelighed staar lavere i Kurs hos Bladreferenter end Opfindsomhed, Indsmuglingstalent. Det er ret kuriøst at tænke paa, at Blomsten i et Referat, det journalistisk værdifulde deri, skal være det, Referenten selv har opfundet. — Sensationsstof, som i sig selv er usundt og som propre Aviser kun burde give sig af med i den knappeste og tørreste Form, holdes op til Beskuelse baade paa Ret- og Vrangsiden, eftergaas i alle Folder, og der spares ikke paa stilistiske Kunstmidler til at kildre Publikums Appetit. Det er karakteristisk, at vil man rigtig smigre en Journalist, saa skal man sige om hans Fremstillinger, at de er blændende, det vil sige, at han har faaet de Emner, han behandler, til at spille og funkle af et Livsindhold, som egentlig ikke findes i dem, som ikke naturligt hører dem til,

Med andre Ord en tilløjet, ureel Besjæling. Forfattere med tilstrækkelig Autoritet vilde gøre sig højlig fortjente, om de kunde overvinde sig til at holde Justits over Journalisternes uægte Emne-Besjælinger. Det vilde være heldigt at faa en Pæl rammet igennem den ret udbredte Forestilling, at den rette Kurs for Journalistikens Udvikling gaar imod en mere og mere litterær Behandling af Emnerne. Denne Tanke løber ud paa en Sammenblanding af aandelig Stofmeddelelse og aandelig Produktion, som i det store og hele er uholdbar og vil forfuske begge Dele. Hver af de to Ting fordrer sin Tid og Sted, sin Begavelse hos Skribenten, sin Sindsstemning hos Læseren. Stofoptagelsen kræver udadvendt Opmærksomhed og en bestemt Lokalisation af Tanken paa et givet Sted i Omverdenen. Stofbearbejdning kræver indadvendt Opmærksomhed og rent forestillingsmæssige Tankehorisonter. Under særlig heldige Omstændigheder kan de to forskellige sjælelige Processer optræde saa vidt forbundne, at de sker ud i et Køre, den ene umiddelbart efter den anden. Men det er Undtagelsestilfælde. I Regelen optræder de skilte, hver for sig, ligesom Regnvejr og Solskin.

Et Hang, et Ønske synes at gribe mere og mere om sig blandt Skribenterne i vore Dage. Det er Ønsket om at opnaa en øjeblikkelig Virkning af det skrevne. Det maa betones, at dette Ønske vistnok mere er af personlig, privatmenneskelig Art, end noget der staar i Forhold til Fremskridtet, til Kulturen. Store Byrder løftes langsomt i Vejret. At bringe kulturelle Fremskridt i Stand har en vis Lighed med det at hæve en uhyre svær Vægt opad. Det kan ikke gaa i en Haandevending. Kulturen baade hos enkelte Mennesker og hos Befolkningslag er lang Tid om at flytte sig blot et Hanefjed fremad. Den Virkning, man gennem sit Arbejde sender Bud efter, kan ikke komme med omgaaende Post. Griskhed efter øjeblikkelige Virkninger hører ikke hjemme i Kulturarbejdet. Forsøger vi nu som Slutbetragtning at anlægge den aandelige Kulturudviklings store Synsvinkel paa Bøgernes og Avisernes Arbejde og at se, hvilken Opgave Forholdene har tildelt hver især, saa bliver vistnok Hovedtrækkene følgende:

At faa Mennesker med snævre Interesser og med Forestillingskredse, der ligger i tætte Ringe om disse Interesser, til at aabne sig og give Plads for andet sjæleligt Stof end det tilvante, er ikke saa ligetil som det kunde synes. Det forholder sig med Hjærner

paa lignende Maade som med Landstrækninger: nogle Steder er der fed Muld, rig paa Næringsstoffer for Planter, andre Steder er der mager Sandjord, hvori næsten intet vil gro. En ukultiveret, snæver Hjærne vil sige en saadan, hvori der kun er nogle faa fede Pletter hist og her, Resten er Sandjord. Da sjælelig Jordbund kun kan gødes paa én Maade, nemlig ved de Vækster der gror i den, saa findes de fede Muldpletter i Hjærnen naturligvis paa de Steder, hvor de tilvante Forestillinger og Interesser har deres Vækstplads. Ny, uvante, fjerntliggende Forestillinger, som kastes ind, falder paa Sandjord, hvor de ikke kan faa tilstrækkelig Næring, men visner og dør saa godt som øjeblikkeligt; Sindet bliver straks træt af at gribe om dem, al Udholdenhed, det vil sige alle Næringsstoffer til Vækst, mangler. Skal denne Uoplagthed og Kraftesløshed overfor det ny overvindes, maa det i Reglen ske ved, at paagældende Forestillinger atter og atter anslaas, paany kastes ind i vedkommende Hjærne; til sidst faar de saa Jordbunden under sig gødet saa vidt, at de kan holde Livet oppe. Individet har vænnet sig saa meget til dem, at de ikke trætter; de bliver, naar de paany melder sig, modtagne som Bekendte og kan maaske endog tages frem til Beskuelse i Erindringen. Endnu er bemeldte Forestillinger kun hvad man kalder aandeligt Raastof, et Materiale til sjælelig Bygning og sjæleligt Liv. Men det kan jo hænde, at en af Individets Interesser kan forlænges ud i dem og faa Held til saa at sige at overrisle dem med Energi; saa begynder de at leve og røre sig, de bliver aktive. Aandelig Opdyrkning af denne Art er der sket overordentlig meget af gennem Aviserne. Man kunde maaske udtrykke det saaledes, at Pressen har udført et stort Mulddannelsesarbejde i Befolkningen. Landmænd, som ejer meget magre Jordstykker, saar undertiden Lupiner deri, det er en Plante, som ikke egner sig til at indhøste og fodre op, men naar Afgrøden i Stedet for at høstes pløjes ned i Jorden, virker den som et Lag Gødning og tjener til Næring for næste Aars Udsæd. Der er i Pressens Arbejde, navnlig naar man ser paa dets Betydning for Kulturudviklingen, betragtet i store Træk, adskilligt der ligner denne Kultivering af Jorden gennem Lupiner. Saare meget af det, Aviserne udsaar, egner sig ikke til at give Høstudbytte, men kun til at pløjes ned og tjene til Mulddannelse. Det glemmes, det synker i Jorden

og tilfører denne Næringsstoffer. Tilsidst bliver Mulden saa energiholdig, at der kan gro Nytteplanter i den.

Aviserne er i visse Henseender som skabte til at udføre de aandskulturelle Forarbejder, vi har betegnet som Mulddannelse i Sjælen. Aviserne er mangfoldige af Indhold, de anslaar en Mængde Tankeemner og trætter ikke Læseren ved at holde de enkelte Forestillinger fast for længe ad Gangen; der er Skiften og Adspredelse i dem. Det enkelte Nummer af en Avis løber henover Læserens Forestillingskredse og anslaar en Tankestreng hist og her; det kan ligne et hoppende tilfældigt Løb af Fingre hen over Tangenterne paa et Klaver. Endvidere er Aviserne Gentagere i stor Stil, et Blads Evne til at gentage overgaar tifold, hvad nogen Person vilde kunne præstere. Gang efter Gang kører de op med de samme Ting, eller med noget der næsten paa en Prik ligner noget tidligere. Hver Dag Aaringer igennem udstrør de et Forestillingsmylder, der falder nogenlunde paa de samme Steder. Deraf maa der dannes Muld. Aviserne har mægtigt forøget Omfanget af tilvante Forestillinger, af aandeligt Bygningsmateriale i den brede Befolkning. De har fyldt den almindelige Bevidsthed med et Emnemylder. De har skabt en vid Omverdenshorisont i saa godt som hvert Menneske, ikke just et sammenhængende og udfyldt Verdensbillede, endnu mindre et godt, livstjenligt Verdensbillede, men en saa vid Bevidsthed om Jordens og Tilværelsens Mangfoldighed, at Folk ikke længer skyder Ting, der ikke direkte vedkommer dem, fra sig, de gider baade se og tænke paa allehaande nyt. Imod tidligere Tider er dette et betydeligt Fremskridt. Endelig har Aviserne vakt Bevidsthed om en Vrimmel af Opgaver, særlig sociale. Der sidder meget mere Aktivitet i Folk nu end nogensinde tidligere, og en god Del af Æren derfor tilhører Pressen. Om Aktiviteten er ret eller vrang, hvor meget eller hvor lidt der kommer ud af den, kan der tvistes om. Men at Tilvækst i Aktivitet er et Kulturgode, maa indrømmes.

Med alt dette er der imidlertid ikke naaet stort andet og mere end noget tilsvarende til Hedeopdyrkningen og Mosekultiveringen her i Landet i de sidste Aartier. Den aandelige Jordbund hos en Mængde Mennesker er bleven saaledes forbedret, at der nu kan gro Kulturplanter, hvor der før var Ukrudt eller ingenting. Det meste af hvad der er groet efter Avisernes Udsæd, er at regne for Lupiner til Nedpløjning. Spørgsmaalet staar i Øjeblikket paa,

om Avisernes Kulturopgave, vel at mærke paa det aandelige Omraade, strækker sig videre end dertil, — om Aviserne, i al Fald med deres nuværende Indretning og Tilblivelsesmaade, egner sig for de Kulturopgaver, som *følger efter,* nemlig for den indre sjælelige Vækst, Bygning og Livgivning? Svaret herpaa kan efter hele den foregaaende Betragtning af Bøgernes og Avisernes Væsen ikke være tvivlsomt: den videregaaende aandelige Kultur er Bøgernes Opgave. Aviserne er Forberedere, Bøgerne Fortsættere og Fuldendere. At denne Bestemmelse er rigtig, faar man et godt Bevis for, naar man ser efter, hvad den daglige Avislæsning betyder for Mennesker, der sidder inde med et betydeligere Fond af Viden og aandelig Kultur. Saadanne Mennesker søger i Aviserne kun Beretninger om, hvad der er sket, Opnoteringer af hvilke Forandringer og Forskydninger der er foregaaet i Omverdenen, hvilke Bestræbelser der er oppe her og der, samt hvad der for den nærmeste Fremtid er planlagt. De ønsker kun, at Aviserne skal holde dem à jour med Omverdenens Begivenheder og Røre. Det er saa langt fra, at Aviserne har nogen egentlig aandelig Indflydelse paa dem, bestemmer deres Meninger, Domme, Tankegang, tværtimod, de skræller under Læsningen omhyggeligt alt det, der kan betegnes som Avisens egen Tænkning, alt hvad der smager af Fortolkning, Paavirkning, Tendens, væk og kaster det bort som uspiseligt. Naar det gælder en virkelig Behandling af et Tankeemne, grundigt Indsigt i en Sag, Udredning af et Spørgsmaal, finder de som Regel Avisernes Indlæg utilstrækkelige, langtfra udtømmende. For disse Menneskers Viderevækst i aandelig Kultur spiller Pressen saa godt som ingen Rolle; denne Viderevækst kommer i Stand dels gennem Selvtænkning, dels gennem Bøger eller Tidsskrifter.

Hele denne Betragtning fører os til det Resultat, at Avislæsning skal forberede til og munde ud i Boglæsning. Aviserne skal, forsaavidt de vil virke kulturelt, føre deres Publikum til Bøgerne, dels indirekte, dels direkte — paa adskillige Felter vel med Ugeblade og Tidsskrifter som Overlangsled.

Om dette Slutningsresultat samler alt det tidligere sig: Overgangen fra Avislæsning til Boglæsning befordres ved, at Bøgernes og Avisernes Verdener holdes tydeligt ude fra hinanden. Skelnes der ikke mellem dem, eller kommer det dertil, at der ikke er synderlig Forskel mellem Bøgernes og Avisernes Læsestof, ja

saa bliver der jo ingen Grund til at søge fra det ene til det andet. Og endvidere maa der, for denne Overgangs Skyld, ikke gerne være noget Kampforhold mellem de to Lejre. Det vil der heller ikke komme, hvis Aviserne og Bøgerne, Journalisterne og Forfatterne, hver holder sig til sine naturlige Opgaver og ikke af Tidsstrømningen lader sig føre ind paa en Sammenblanding. Kun mellem litterær Journalistik og journalistisk Litteratur kan der opstaa Konkurrence. De Aviser, der holder sig til Avisens Idé, vil kun vinde i Anseelse og Udbredelse ved saavidt gørligt at arbejde Haand i Haand med Bøgerne, dels støtte sig til deres Behandlinger af de forskellige Emner, dels henvise Publikum til dem. Det er forkert af en Avis at tro, at den tager sig desmere imponerende ud, jo mere den stiller sig overlegent over for de litterære Frembringelser, der dog i alt Fald er Frugten af en mere indgaaende Beskæftigelse med de enkelte Emner, end der falder i de flestes Lod.

C. Lambek.

GOETHE OG FILOSOFIEN

DA Napoleon i Aaret 1808 opholdt sig i Erfurt, lod han Goethe kalde til sig. Da Digteren traadte ind, betragtede Kejseren ham opmærksomt og sagde da: Vous êtes un homme! — Det har været Goethes mandige og skønne Skikkelse i Forbindelse med, hvad Napoleon vidste om hans Værker — han havde selv paa Toget til Ægypten fordybet sig i „Werthers Leiden," — og om hans Livsgang, der har fremkaldt denne Ytring.

Og Goethe var et Menneske, for hvem intet menneskeligt var fremmed. Han levede Livet fuldt og varmt; kun derfor er der Liv i hans Digtning. Og hver Gang han havde omsat sin Livserfaring i Billede og Tanke, vendte han med Friskhed tilbage til Livet. Hjerte og Sans, Fantasi og Tanke holdt sig levende op i hans høje Alderdom. Ved sin Livsfylde og sin Koncentration staar han som et stort Forbillede, den nyere Humanismes største Skikkelse.

I hans aandelige Husholdning som Menneske og som Digter har ogsaa filosofisk Tænkning spillet sin Rolle. Goethe var ikke Filosof, og han vilde ikke være det. Men filosofisk Studium og Tænkning var et Element i hans Verden, en Tone, der kom til at klinge med i hans Livs Harmoni og bidrog til at bestemme dets Klangfarve.

I.

I sin gærende Ungdomstid tog han ofte sin Tilflugt til Spinoza. Det var ikke blot Klarheden og Roen i Modsætning til

hans egen urolige Higen, der virkede paa ham. Han fandt ogsaa hos den endnu paa den Tid saa miskendte Filosof Tanker, der bragte Sammenhæng i hans Stræben efter at forstaa Naturen og leve Livet.

Han fandt hos Spinoza et stort og frit Blik ud over Naturens og Aandens Verden, baaret af en dyb Forvisning om, at vi her ikke har to forskellige Sfærer for os, men tilsidst en eneste stor og enhedsmæssig Sammenhæng. Ud over de stridende spiritualistiske og materialistiske Opfattelser var der her peget hen til en Enhedslære. Den strengt logisk-matematiske Form, i hvilken Spinoza troede at kunne begrunde og fremstille denne Lære, lod Goethe ligge. Hvad der særligt tiltalte ham var det Punkt, hvor Spinoza selv, uden at være sig det klart bevidst, peger hen paa, at enhver Afslutning af vor Verdens- og Livsanskuelse faar et kunstnerisk Præg, nemlig hans Lære om den højeste Erkendelse som en Skuen, en scientia intuitiva, ved hvilken vi — efter at have gennemvandret Iagttagelsens og den rationelle Tænkens Regioner — tilsidst se det enkelte og individuelle i dets Ejendommelighed og dog som Led i det store Hele, af hvis indre Kræfter det bæres. Det var „en Skuen under Evighedens Synspunkt“ som den, Faust saa inderligt ønskede at naa, i hvilken „den stille Verden i evig Aftensol laa for hans Fødder“. En saadan stor Skuen var for Goethe det højeste; han kendte den som umiddelbar guddommelig Gave i sin digteriske Fantasi, og han stræbte som Forsker og Tænker stedse op imod den gennem sine spredte Studier, selv om det ikke var hans Sag at gennemgaa den strenge Skole, Spinoza fordrede forinden. Men det var ikke blot intellektuel Tilfredsstillelse, han søgte og fandt i Spinozas Værker. I sin Selvbiografi fremhæver han især Spinozas store Uegennyttighed og ophøjede Resignation. Medens de fleste Mennesker hutle sig igennem Livet ved at slaa lidt af hist og lidt af her og lade sig paatvinge deres Begrænsning og Resignation udefra, af Forholdene og af Skæbnens Gang, fandt han i Spinozas Etik en ophøjet Resignation, der een Gang for alle ser Begrænsningens Nødvendighed. De partielle Resignationer er paatvungne, men den store Resignation er Personlighedens eget Værk og beror paa, at man har „overbevist sig om det evige, nødvendige, lovmæssige og har dannet sig Tanker, der er uom-

stødelige, ja netop bekræftes ved Betragtningen af det forgængelige istedetfor at ophæves ved denne Betragtning".

Spinozalæsning optræder paa forskellige Tidspunkter i Goethes Liv. Det tidligste Bekendtskab gjordes endnu i Frankfurtertiden, og et Besøg hos Jacobi greb stærkt ind her. Senere, i Weimar, tog han igen Spinoza frem, og flere Optegnelser (navnligt et først for 15 Aar siden af Goethearkivet fremdraget Fragment, som Goethe har dikteret Fru v. Stein) vidner om, hvor optaget han var af Spinozas Tankegang. Omgangen med Herder nærede denne Interesse. Ogsaa senere, saaledes under den teologiske Strid mellem Schelling og Jacobi (1811) tog han sit gamle, med mange Understregninger forsynede Eksemplar af Spinozas Etik frem og fandt Bestyrkelse for sin gamle Tanke om Naturens Enhed med Guddommen. Spinozist har Goethe aldrig været; men det taler baade til hans og til Spinozas Ære, at den strenge Filosofs Tanker har kunnet være af saa stor Værdi for ham baade som Digter, som Tænker og som Menneske. —

Dels af beslægtet, dels af modsat Beskaffenhed var den Paavirkning, Goethe modtog af den store Filosof, der var hans ældre samtidige, Immanuel Kant. Ogsaa her er det ikke blot i en Periode, men gentagne Gange, at Goethes Opmærksomhed rettes mod Filosofien. Det var ikke blot hans Interesse for alt menneskeligt, men ogsaa hans egen ejendommelige Stræben, der her ledte ham. Han blev efter sin Hjemkomst fra Italien (1788) opmærksom paa den Indflydelse, Kant begyndte at øve, og som snart fandt sit Arnested i det nærliggende Jena, hvor Goethe saa ofte søgte hen for sine videnskabelige Interessers Skyld. Han har søgt at orientere sig, har gjort Uddrag af Kants Skrifter, som nyligt er fremdraget fra Goethearkivet[1]), og har ladet en yngre Lærd udarbejde en kort Oversigt over den nye Filosofi. Det var fra først af ikke den filosofiske Mesters Hovedværk (Kritik der reinen Vernunft), der virkede paa ham; den indviklede Undersøgelsesgang og de mange Distinktioner forvirrede ham. Derimod hilste han med Glæde Kants afsluttende Værk (Kritik der Urtheilskraft), i hvilket „den Gamle fra Kongebjerget" (der Alte vom Königsberge), som Goethe kalder ham, tilsidst erklærer sine mange kritiske Distinktioner mellem det subjektive og det ob-

[1]) Smlgn. *K. Vorländers* Afhandling: *Goethes Verhältnis zu Kant in seiner historischen Entwickelung.* (Tidsskriftet „Kant-Studien" I—II).

jektive, Fænomener og Tingen i sig selv, det naturlige og det moralske for at være af blot foreløbig Betydning, og støttet til Studiet af Naturskønhed, Kunst og Geni og af det organiske Liv peger hen paa en stor Enhed i alt ud over alle Forskelle og Modsætninger. Her vandt han Goethes Hjerte. „Jeg skylder," sagde han langt senere, „Kants Kritik der Urtheilskraft en saare glad Livsperiode." Og han har træffende karakteriseret Kants Standpunkt og Fremgangsmaade, naar han udtaler: „Da jeg søgte at udnytte, om end ikke gennemtrænge Kants Lære, forekom det mig ofte, som om den udmærkede Mand gik frem paa en skalkagtig og ironisk Maade, idet han snart syntes at bestræbe sig for at drage snevre Grænser for Erkendelsesevnen, snart med et Sidevink pegede ud over de Grænser, han selv havde draget." Særlig glad var Goethe over Kants Antydning af en Forening af Forstand og Anskuen; her fandt han sin spinozistiske Yndlingstanke igen, og det Sted hos Kant, hvor denne Antydning udtales, er understreget i Goethes Eksemplar.

Da det inderlige Samarbejde med Schiller begyndte, øvede Vennens store Interesse for Kants Filosofi stor Virkning paa Goethe. Det er her selve den kritiske Grundtanke i dens Anvendelse paa Erkendelseslære og Æstetik, der øver sin Indflydelse. Han har senere udtalt, at han ved denne Beskæftigelse vandt et højere Begreb om Kunst og Videnskab, end han forhen havde raadet over. Stedse følte han sig dog overfor Schiller som „et filosofisk Naturbarn", skønt han indrømmede, at den kritiske Skærsild var gavnlig for ham. Goethes Naturtrang gik ud paa samlet Anskuelse, store, samlede Billeder, men han saa klart, at Forbindelse kun har Værdi, naar Modsætningerne har faaet Frihed til at gøre sig skarpt gældende. Og han mente, at han for en Tid roligt kunde overlade sig til den kritiske Sondren og til Analysens mange Distinktioner. Paa en overordentlig træffende Maade har han udtalt sig herom i et Brev til Schiller (10. Februar 1798): „Filosofien bliver mig stedse værdifuldere, fordi den daglig lærer mig at skille mig fra mig selv (mich von mir selbst zu scheiden), hvilket jeg saa meget mere kan gøre, som min Natur — ligesom adskilte Kvægsølvskugler — let og hurtigt forener sig igen."

Da Goethe senere hen vilde skrive sine Tankers og Studiers Historie, nævner han Shakespeare og Spinoza og næst efter dem

Linné[1]) som dem, han skylder mest. Men det er tydeligt, at paa hans hele Opfattelse af Tænkning, Natur og Kunst i hans senere Aar har Kant øvet en dybt indgribende Indflydelse[2]). To af den nyere Filosofis største Skikkelser har saaledes grebet stærkt ind i den største Digters Aandsliv, og det uagtet han, som allerede sagt, hverken var eller vilde være Filosof.

II.

Goethe havde sin egen Livsfilosofi, som havde udviklet sig hos ham paa Grundlag af hans Livserfaring og som Udtryk for hans Personlighed. Vi kender den fra hans Digte og Breve og fra hans Samtaler med Eckermann. Den har draget Næring og fundet Bestyrkelse af hans filosofiske Læsning, men den staar som et eget, selvstændigt Bidrag til Filosofi i Ordets videre Betydning.

Han troede ikke paa en virkelig Modsætning mellem det enkelte Øjebliks Krav og den Fordring, at Livet skal udgøre en sammenhængende Helhed. Hver enkelt Tilstand, hvert enkelt Øjeblik har uendelig Værdi, thi de repræsenterer en hel Evighed! Tag den nærmeste Opgave op — saa kommer du igennem! Og han mente, at der i denne Henseende var meget at lære af Kvinderne. Det er det, der især har betaget ham, da han 75 Aar gammel forelskede sig i den unge Pige, han lærte at kende i Marienbad:

> Es ist als wenn sie sagte: Stund um Stunde
> Wird uns das Leben freundlich dargeboten.
> Das Gestrige liess uns geringe Kunde;
> Das Morgende, zu wissen ist's verboten;
> Und wenn ich je mich vor dem Abend scheute,
> Die Sonne sank und sah noch was mich freute.

---

[1]) „Nach Shakespeare und Spinoza ist die grösste Wirkung auf mich von Linné ausgegangen, und zwar gerade durch den Widerstreit, zu welchem er mich aufforderte. Denn indem ich sein scharfes, geistreiches Absondern, seine treffenden, zweckmässigen, oft aber willkürlichen Gesetze in mich aufzunehmen vermochte, ging in meinem Innern ein Zwiespalt vor: das was er mit Gewalt aus einander zu halten vermochte, musste, *nach dem innersten Bedürfniss meines Wesens*, zur Vereinigung anstreben." (Geschichte meines botanischen Studiums). Linnés Indflydelse har været af lignende Art som Kants Kriticisme; men saa har Kant igen skaffet Goethe en glad Tid ved sin Antydning af en Enhedslære.

[2]) Se Afsnittet „Zur Naturwissenschaft im Allgemeinen" i Goethes Værker, og derunder særligt Fragmenterne „Einwirkung der neueren Philosophie" og „Anschauende Urtheilskraft".

Drum thu' wie ich und schaue, froh verständig,
Dem Augenblick ins Auge! Kein Verschieben!
Begegn' ihm schnell, wohlwollend wie lebendig,
Im Handeln sey's, zur Freude, sey's dem Lieben;
Nur wo bist sey alles, immer kindlich,
So bist du alles, bist unüberwindlich!

Men selve den Elegi, i hvilken disse Linier findes, viser, at det ikke altid faldt ham let at føje Øjeblikket som evigt Moment ind i Helheden. Afskedens og Adskillelsens Øjeblik kom:

Was hilft es mir so hohe Weisheit lernen!
Nun bin ich fern! Die jetzige Minute
Was ziemt denn der!

Saaledes maatte han endnu i sin høje Alder erfare, hvor vanskeligt det kan være at gennemføre den store Resignationslære, han i sin Ungdom havde beundret hos Spinoza. Men at han formaaede det, — at Sorgen kunde fortones, — det skyldtes ikke blot „Tonernes og Taarernes guddommelige Værdi", som han (se Digtet „Aussöhnung") erfarede kort efter hin Adskillelse, men ogsaa det, at hans hele Livsanskuelse havde indprentet ham Resignationens og Selvovervindelsens store Lov. Det var hans Overbevisning, at kun den, der har staaet i Selvovervindelsens Strid, har en virkelig Personlighed. 40 Aar før hin Episode havde han skrevet (Die Geheimnisse):

Wenn einen Menschen die Natur erhoben,
Ist es kein Wunder, wenn ihm viel gelingt.

Doch wenn ein Mann von allen Lebensproben
Die sauerste besteht, sich selbst bezwingt,
Dann kann man ihn mit Freuden andern zeigen
Und sagen: das ist er, das ist sein eigen!

Von der Gewalt, die alle Wesen bindet,
Befreit der Mensch sich, der sich überwindet.

Naar Goethe her og andre Steder prædiker Selvovervindelsens Evangelium, er det dog ikke hans Mening at prise Selvtvang og Askese. Han har lært af sin Spinoza og først og fremmest af sin egen Erfaring, at en Drift kun kan hæmmes af en anden Drift. Kampen mod Hindring og Modstand skal føres paa positiv Maade. Det onde skal fortrænges derved, at man sætter noget godt i Stedet. Store aandelige Interesser skal fylde den Plads, det øjeblikkelige Krav maatte vige fra. Og saaledes stil-

lede Goethe sig ogsaa overfor det slette og forkerte, han saa omkring sig: „Den, som ret vil virke, maa ikke skænde; han skal slet ikke bekymre sig om det forkerte, men blot stedse gøre det gode. Ti det kommer ikke an paa, at der bliver revet ned, men paa, at der opbygges noget, hvorved Menneskeheden kan føle eń ren Glæde.“ Og naar han imellem i bitre Ord havde talt om de Angreb, han paa sine ældre Dage var Genstand for, afbrød han sig selv: „Intet Ord mere om den slette Ting, for at jeg ikke selv skal blive ufornuftig, idet jeg bekæmper det ufornuftige!“ —

En af de positive Veje, Goethe slog ind paa, naar han skulde arbejde sig ud over en Sorg eller en Disharmoni, var den at omsætte sin Oplevelse i Poesi. Det var ikke hans Mening at ville glemme, endnu mindre at ville nyde paa denne Maade.[1]) Men i den poetiske Form blev Oplevelsen set „under Evighedens Synspunkt“ — i sin Ejendommelighed og dog som et enkelt Led i Livets store Sammenhæng. I Werther, i Tasso, i Faust og Mefistofeles, i Wahlverwandschaften, i sine lyriske Digte har han foretaget en saadan Omsætning i Kunstens klare Form af det, der under Oplevelsen fyldte ham med lidenskabelig Hildethed, med Sorg, med Bitterhed eller med Anger. Om „Werther“ kunde han paa sine gamle Dage sige, at den var skrevet med hans Hjerteblod, og at han var bange for at læse den igen. Hans Digtning var ikke en Vej, ad hvilken han fjernede sig fra Livet, men en Del af hans egen personlige Livsførelse, en Maade, paa hvilken han indarbejdede det, han havde levet, i sin Personlighed, saaledes at det derved tillige kunde faa Betydning for Andre.

Det var langt fra, at han foretog denne Omsætning fra Liv til Digtning med fuld Bevidsthed, end sige med Beregning. Den foregik, hvor den skete fuldkomment, ubevidst og i Stilhed. De store Billeder formede sig i ham, uden at han anede det, og skød sig saa pludselig frem for ham. Han kunde derfor ikke, som Schiller, i Forvejen tale med andre om sine digteriske Planer. „Ich trug Alles still mit mir herum.“ Enkelthederne kunde han bagefter udarbejde med klar Bevidsthed. Men Hovedsagen var „den overraskende Gave“, Udslaget af den „dæmoniske“ Kraft, som han fandt ikke blot i Fantasien, men i alle uvilkaarlige Virkemaader, i hele Naturen. Han kunde derfor ikke lide Ordet

[1]) Smlgn. min Afhandling om Goethe i „Mindre Arbejder“ II p. 231—234.

„Komposition", fordi det tydede paa en udvortes og mekanisk Sammensætning. Og da det især kommer an paa den stille Vækst, raader han til ikke at forcere det kunstneriske Arbejde, ikke at „hidse sig i den onde Tid", men vente paa de gode Tider. Ogsaa i sin Kunst fik han Brug for sin Livsfilosofi.

III.

Naar Værket er blevet til ved stille Vækst og bevidst Efterarbejde, staar det som et Helhedsbillede, der hverken kan udtrykkes i en almindelig Ide eller forklares ud fra bestemte, virkelige Oplevelser og Forhold. Liv, Fantasi og Tanke have virket sammen paa saa inderlig en Maade, at hverken en spekulativ-idealistisk eller en psykologisk-realistisk Æstetik kan oprede det levende Væv, som er Frugten af dette Samarbejde. Hvad „det dæmoniske" har forenet, kan og skal Kritiken ikke adskille.

Atter og atter erklærer Goethe, at ethvert Kunstværk er inkommensurabelt og irrationelt. „Man kann über Shakespeare gar nicht reden; es ist Alles unzulänglich." „Je inkommensurabler und für den Verstand unfasslicher eine poetische Produktion ist, desto besser." Han afviste bestemt dem, der spurgte, hvad „Ideen" i Tasso eller Faust var. Han kunde ikke sige det. Det var Livet i dets Fylde og i dets Modsætninger, han vilde fremstille, paa Grund af hvad han selv havde levet, og det kunde ikke trækkes paa én Snor. „Der Faust ist doch etwas Inkommensurables!" Og om „Wilhelm Meister" siger han: „Es gehørt dieses Werk zu den inkalkulablesten Produktion, wozu mir fast selbst der Schlüssel fehlt!"

Heller ikke de bestemte Fakta, der var Anledningen til Værket eller benyttedes som Motiver i det, har afgørende Betydning for Forstaaelsen af det. Han morede sig over, at man vilde vide, hvilken By ved Rhinen der var ment i „Hermann und Dorothea", og at Kong Ludvig af Bayern ønskede Oplysning om det Faktum, der laa til Grund for de „romerske Elegier". „Man betænker sjældent, at Digteren for det meste formaar at skabe noget godt ud af ringe Anledninger."

Den Opfattelse, han saaledes gjorde gældende af Kunstværket som en Helhed, der hverken kunde begribes ud af en Idé eller ud fra sine Elementer, stemmer ganske med den, han gjorde gældende i sin Naturopfattelse og i sin Forsken.

Man skal, hævder han, saalænge som muligt holde sig til den umiddelbare Anskuelse og holde Analyse og Domme borte. „Anschauen“ og „Urtheilen“ danne skarpe Modsætninger hos Goethe. Han taler om „den stille Frugtbarhed af saadanne Indtryk, som man optager og nyder uden opløsende Dom“ (ohne zersplitterndes Urtheil). Under sin italienske Rejse skriver han: „Jeg holder blot stedse mine Øjne aabne og indprenter mig ret Genstandene. Dømme vilde jeg helst slet ikke, naar det blot var muligt.“

Denne Grundsætning fulgte han i sin Forsken. Hvad enten han studerer Farver eller Plante- og Dyreformer, er det ham ikke om at gøre at finde Love og mekanisk Sammenhæng, men at finde typiske Anskuelser, som han kunde genfinde overalt, kun i forskellige Nuancer. Det var en Fremgangsmaade, der passede bedre ved det sammenlignende Studium af Plante- og Dyreformer end i en fysisk Teori om Farverne. Naar et typisk Fænomen, hvad Goethe kaldte et Urfænomen, var fundet, var Opgaven den at paavise dets Nuanceringer. Naturen var for ham et Spil af Former, og Opgaven var at se den Grundform, der ytrer sig i dette Sammenspil. Men han harmes over dem, der vil gaa længere tilbage og søge Forklaring af selve Urfænomenet. Ved dette skal man standse; det er Grænsen for vor Skuen; ud fra det skal man ad Analogiens Vej gaa frem til de specielle Fænomeners Mangfoldighed, men bag det kan man ikke komme. Ti bag det staar selve Guddommen, Naturens virkende Kraft. Goethes Farvelære (for at holde os til den) har en mere æstetisk end videnskabelig Karakter, men han stolede i den Grad paa den, at han indlod sig i en heftig Polemik mod den moderne Fysik, saaledes som den havde udviklet sig fra Newtons Tid af. Naturopfattelsen skulde efter Goethe blive til i os ligesom Kunstværket, gennem uvilkaarlig Opstaaen af typiske Billeder, kun at Naturforskeren finder disse Billeder, Urfænomenerne paa de forskellige Omraader, ved Iagttagelse og Sammenligning. Saaledes vilde Goethe i sin Farvelære forklare alle Farver som forskellige Blandinger af Lys og Mørke; hans Urfænomen var her de gule eller blaa Skygger, der ses, naar Solen skinner paa svagt formørkede Medier (med klarere eller dunklere Baggrund). En videre Forklaring af selve dette Urfænomen ansaa han for umulig. Her, mente han, maa vi resignere, fordi vi staa ved Grænsen for menneskelig Evne. Det var hans Angst for at slippe

Anskuelsen, der fremkaldte denne forhastede Resignation. Det var Digteren i ham, der holdt Forskeren tilbage.

Goethe vidste meget vel, at Tankens Arbejde baade bestaar i at sondre og i at forbinde, baade i Analyse og Syntese. Han sammenligner selv denne dobbelte Fremgangsmaade med Udaanden og Indaanden, der begge er lige nødvendige. Og han hævder, at man kun forstaar Naturen, naar man skelner tilstrækkeligt til at kunne forbinde og forbinder tilstrækkeligt til at kunne skelne. Men han kunde ikke, som den eksakte Naturvidenskab og den kritiske Filosofi fordrede, betragte ethvert Billede, ogsaa „Urfænomenet", som foreløbigt og utilstrækkeligt, eller som blot Exempel. Han klamrede sig til Anskuelsen og nærede Mistillid til Begreber og Domme. Han vilde forklare Alt i Analogi med sine Urfænomener og saa ikke, at disse selv er Fænomener som andre Fænomener og intet Privilegium kan have fremfor disse.

Grunden var ikke den, at han ansaa en afsluttet Naturerkendelse, et absolut System for muligt. Naturen er for ham inkommensurabel ligesom Kunstværket. Naturen har intet System; den bevæger sig fra et ubekendt Centrum til en uerkendelig Grænse. Og Mennesket er ikke til for at løse Verdens Problemer, men for at søge, hvor det problematiske begynder, og saa holde sig indenfor det begribelige! — Da en Student forelagde Goethe Spørgsmaal, der laa ude over denne Grænse, skrev Goethe i hans Stambog: „Der liebe Gott hat die Nüsse wohl geschaffen; er hat sie aber nicht auch geknacht."

Naar Goethe saaledes er kommet til Grænsen for Erkendelsen, bøjer han af og vender tilbage til sit egentlige Omraade, Digtekunsten. Videnskaben kan aldrig faa Tanken og Erfaringen til helt at dække hinanden, men ender i den evige Strid mellem det anskuede og det tænkte; kun Kunsten taler et Sprog, der udtrykker Naturen, denne store Væverske, hvis Værk ikke er føjet mekanisk sammen af spredte Traade, men hvor Helhed og Dele er i evig Enhed.

IV.

I Goethes religiøse Opfattelse finder vi Grundtræk, der svarer til hans Opfattelse af Kunsten, Videnskaben og Naturen.

Han troede paa en Guddom, der virkede i Naturen indefra, gennem Naturens egne Former og Kræfter. En Gud, der udefra

støder til Naturen for at sætte den i Gang, kunde ikke være nogen sand Gud. Spørger man, hvorledes han tænker sig Guddommen, svarer han, at den højeste Sandhed, der er eet med det guddommelige, ikke kan erkendes direkte, — „kun i Afglans, Eksempel, Symbol“. Men han er overbevist om, at „Aandens højeste ildfulde Higen har nok i Billede og Lignelse“. Og han kunde selv ikke have nok i et enkelt Symbol, men maatte have skiftende Symboler, alt efter den Trang og Evne hos ham, der særligt gjorde sig gældende i den enkelte Tilstand. Han skriver til sin teistiske Ven Jacobi (den 6. Januar 1813): „Jeg for min Del kan, paa Grund af de mangfoldige Retninger i mit Væsen, ikke have nok i en enkelt Tankegang: som Digter og Kunstner er jeg Polyteist, som Naturforsker er jeg Panteist, og det ene ligesaa afgjort som det andet. Og behøver jeg saa en Gud for min Personlighed som etisk Væsen, saa er der nok ogsaa sørget derfor.“ En lignende Udtalelse findes paa en Seddel mellem hans Papirer. En dogmatisk Udformning og Sammenarbejden af sine religiøse Ideer har han ikke følt Trang til. Derfor blev han angreben som irreligiøs. „Jeg troede paa Gud og Naturen og paa det godes Sejr over det slette; men det var ikke nok for de fromme Sjæle.“

Han troede paa en Udødelighed for alle dem, i hvem der var udviklet en aandelig Energi, en fast Type; en saadan, mente han, kan Naturen ikke undvære. Men der er Grader i denne Henseende, og vi er ikke udødelige paa samme Maade. Kun den, der stadig virker, er Naturen forpligtet til at skaffe en ny Tilværelsesform, naar den tidligere opløses. Men saa har man ogsaa nok at gøre med sin Stræben og Virken i det nærværende Liv og kan lade det fremtidige Liv bero paa sig selv, tilmed da ingen bestemte Forestillinger om dets Beskaffenhed er mulige. Goethe skyede dem, der svælgede i Udødelighedstanker og havde travlt med at undersøge Andres Tro i denne Henseende, og da nogle paatrængende Damer eksaminerede ham derom, erklærede han, at han i hvert Tilfælde vilde haabe, at han ikke traf sammen med dem, der allerede havde haft travlt med Udødeligheden hernede, thi det vilde ikke være til at udholde, naar de kom styrtende og raabte: „Haben wir nicht recht gehabt? Haben wir es nicht vorhergesagt?“ —

Mere udpræget end i Forestillingens Form ytrer Goethes

Religiøsitet sig i Følelse. Det træder allerede frem i Faust's Trosbekendelse, da han katekiseres af Margrethe: „Gefühl ist Alles! Name ist Schall und Rauch!“ Og som den Naturdyrker Goethe var, — som den, der havde Sans for det hemmelighedsfulde (dæmoniske) i Naturen og Mennesket, saavel som for de store og livsfremmende Kræfter i Verden, for Menneskets Sammenhæng med Naturen, saavel som for Menneskehedens Grænse, — maatte hans Følelse overfor Tilværelsen antage Karakteren af Ærefrygt. I hans Alderdoms Værk „Wilhelm Meisters Wanderjahre“ skildres denne Følelse saaledes, at vi paa en interessant Maade mindes om, hvad han i sin Ungdom beundrede hos Spinoza.

Et er der, hedder det, som ingen bringer med til Verden, og hvorpaa dog alt beror, naar Mennesket i alle Henseender skal være Menneske: det er Ærefrygten. Det naturlige Menneske kastes frem og tilbage mellem Frygt og Frihed, og kun med Vanskelighed arbejder han sig ud over denne Bølgegang. Eller rettere: han arbejder sig ikke ud af den, men det er en højere Sans, der ligger i hans Natur, og som fører ham til Ærefrygten, der paa en Gang lader ham se sin Afhængighed og sin Selvstændighed. Heri bestaar alle ægte Religioners Værd og Betydning. — Ærefrygten staar her som beslægtet med den høje Resignation, Goethe havde lært at kende hos Spinoza. Men det er en kraftigere og dybere Følelse, der her beskrives; i Mellemtiden har Goethe levet Livet og set Naturen. Ærefrygten har tre forskellige Retninger: opad mod Naturens store Magter; — nedad mod de Væsener, der staar tilbage for os, eller som lider og kues; — fremad mod de andre Mennesker, vore Fæller i Livets Kamp. Det er tre Religioner, der udspringer af disse Retninger: den første er den hedenske, den anden den kristelige, den tredie den filosofiske. Det myndige Menneske forener dem alle tre i Ærefrygten for sig selv, der fører til at finde sin rette Plads i Tilværelsen.

Goethe har her karakteriseret den Grundstemning, der hans Liv igennem besjælede hans Digten og Forsken og hans hele Færd. Naar han endte sit største Digt med, at den stadigt stræbende kan forløses, saa ligger Ærefrygten ogsaa her til Grund; thi en Verdensorden, der gør høj og stor Stræben mulig, faar selv Ophøjethedens Karakter, og Ærefrygt maa være den Grundstemning, Tanken om den vækker.

HARALD HØFFDING.

SPILDTE KRÆFTER

EN VAARSTUDIE

I

JEG er atter hjemme i min Fødeegn.

Men jeg gaar her saa ensomt fremmed. Gaar disse gamle Gader og Veje og kjender alt Vaaren om mig. Skjønt Luften er saare aprilkold endnu.

Bare nogle Dages Regn til, sir jeg mig selv, saa er den festgrønne Vaar her en Solmorgen. Saa kjender du dig straks igjen. Og gaar ikke mere saa fremmed og fryser.

For Græsset gror alt hernede i den sollune Dalskraaning. Bleggrønne, nyfikne Plantehaar, der ængstelig fimrer opad mod Lyset. Uden fjerneste Anelse hverken om Sommer eller Død. Her er ogsaa rigeligt af dinglende Rakler og harpiksfede Knopper. Af Bækkebrus og silrende Mosesik. Og Piletræet staar med smaa dunede, fløjlsgraa Gaasunger. De vilde Stikkelsbuske langs Vejen med sit krusbladede, døsige Dækgrønt.

Regnet siver ned i tidløs Stilhed. Et uafladeligt og lydlet Silkesus. Jorden drikker begjærlig. Jeg kender det som en mild, forfriskende Dusj i mit Ansigt. Og mit nøgne Haar blir tungt og duftende af Væde.

Da standser jeg undrende. Jeg føler noget af Højtid, som nærmer sig. Og jeg suger i fulde Aandedrag den maltsøde Duft af Vaar.

For jeg elsker Vaaren. Naar Nætterne lysner, og Naturen blir yrr og ødsel. Jeg elsker Fossebruset og alle de spildte Kræfter. Al Vaarens Tøjlesløshed elsker jeg. Og jeg hader oprigtig den vinterlige Matematik og alle de mekaniske Velsignelser. De

vældige, menneskeslugende Fabrikuhyrer, der lægger hver Fos i Jernlænker og registrerer hver Kraft i Kilo Watt. Jeg hader hele den musesmaa menneskelige Økonomi og dumme Snusfornuft.

Ja, jeg elsker Vaaren og Ødselheden, Det pragtfuldt taabelige Sløseri, der paa en Gang aabner for alle Livets Sluser. Gladelig lar Billioner Spirer gaa til Spilde. Jeg elsker Vaaren, naar Siljufløjten er svaver og Ungdommen kaad. Naar Sevjen siger op i Planter og Dyr og avler den grænseløse Lystenhed.

Men mest elsker jeg disse sene, grønlighvide Aprilkvælder. Med Løfte om evigt Lys. Med Tungsindsskin paa Byens sidste Husgavle. Og alle de vaarlige Barnehyl. Da gror der Lyslængsel i Menneskenes Øjne. Uendeligheden rører sig i deres Indre.

Og da maa jeg bestandig tænke paa min gamle Ven *Jean-Jacques Rousseau.*

II

Egentlig hed han ikke saa.

Hvad hans borgerlige Navn var, skal jeg ikke bestemt kunne si. Men muligens han oprindelig hed Jakob Rasmussen. Det var i hvert Fald saa totalt udslidt af Folks Erindring, formedelst de alt for letvindte Øgenavne. Ti foruden *Jean-Jacques* havde han ogsaa en hel Del mindre historiske Opnavne, der udelukkende refererede sig til hans ydre Væsen og skjødesløse Levnet. Man kaldte ham saaledes *Luseskjæggen, Galhøpiggen, Brændvinsdjævlen, Laddefusen* eller slet og ret *Kruset* — desaarsag, at han jevnlig saaes i Gaden med et vældigt Hankekrus af blaa, hollandsk Fajance. Det var en Erindring fra hans Sjømandsdage. Og det blev mig fortalt, at han hentede alle sine flydende Livsfornødenheder i det. Baade Brændevin og Sirup og Mælk. Han stansede hyppig og smagte paa Kruset, saa ikke dets nyhentede Indhold skulde skvalpe aldeles nytteløst over. Da hændte det undertiden, at det blev tomt, forinden han rak hjem. Især naar der var Øl eller Brændevin i det. Og han svang Kruset over sit Hode. Brølte og tordnede. Gjorde saa en Vending til for at faa det fyldt. Men da hændte det ogsaa, at han fuldstændig mistede hele Retningen. Baade Gaden og Husnumeret. Og blev slingrende ude med sit tomme Krus baade den Dag og næste. Naar han saa omsider fuld og haukende ranglede hjem, ropte Nabolagets Unger efter ham: *Basuna*, *Dommedan.* Da kunde han kyle Sten efter dem og bande dem for en Helvedes Yngel.

Ellers likte han Barn. Han trivtes ligefrem i deres Selskab. Og de samlede sig gjerne om ham, naar han sad ude paa Stenhellen foran sin Dør og bødte Garn. For han kunde godsnakke for dem. Rigtig tussesnakke. Kunde gjøre sin grove Røst saa myg og blid, at den sulrede med den mindste Unge. Historier var han fuld af. De vidunderligste Eventyr fra fjerne Farvande, hvor han havde sejlet. Fra Stillehavets Konkylieøer med sine Palmelunde til Meksikos Sol og sukrede Vin. Fæle kinesiske Sjøroverskrøner, fulde af dinglende Kadavere i Riggen og radbrækkede Menneskeben langs Dæk. Han nød øjensynlig vore Gys. Slog saa med et besynderligt Latterkluk om i nogle slemme Historier, der saftig pointerede Elskovens mangehaande Glæder og Gjenvordigheder. Og han brugte gjerne drøje Udtryk, der i et Lynlys aabenbarede utilbørlige Vidder. Men altsammen digtede han udentvil, der han sad.

Han forstod at nære Barnesjælens Naturmystik. Jeg har selv en Gang lyttet til disse sære Oplevelser fra Sjø og Ødemarker. Følt den lodne Panrædsel. Den mystiske Gru for den vældige, ukjendte Natur. For helst førte han os ud i Skogene. De nære, dybe Skoge med sorte Nøkrosetjern og alle Stjernenattens underfundige Lyd. Og Menneskene blev saa smaa herude i det store Skogmørke. Det var, som hørte jeg Jordbørnenes idelige Angstsukke. Dybere ind i susende, natsvarte Skoge... Stedse dybere ind gled Fortællingen i spændt, aandetrang Stilhed... Indtil han brød mut af med et: „Hva vil dere hos mig? — Gaa hjem med dere og hold Mor i Skjørtet. Det passer sig bedst".

Men Ungerne blev dristig staaende. Ved Synet af alle de sultent lyttende Barneansigter, krøb der et sært Smil frem af hans lurvede, røde Skjæg. Og han kunde klappe en liden, lyslet Jentunge paa Hodet. Helt mygt og sagte med sin svære, barkede Næve. Hans vilde, dyrebrune Gnistøjne fik et mildt Gjenskin af Faderglæde. Og han begyndte igjen at tussesnakke med de mindste. For i Grunden var han selv bare et Barn,

Folk mente nok, han var en Raring for sig selv, som ikke var god at blive klog paa. Men der var jo ikke noget vondt i ham heller. Og Nabolaget lod ham og Ungerne i Fred.

De skulde jo ogsaa kjende ham. I mange Aar havde han boet i Gaden. Hvis der da overhodet kunde være tale om Gade eller Husnumer, hvor han bodde. For det var i den usleste Ud-

kant af Byen — der, hvor den endte i en stejl og stenet Sti. I en forfalden, rødbrun Stue med en vindskjæv og blaamalet Dør og grønne Vinduskarme bodde han. Den sparsomme, rødbrune Vægfarve havde kjendelige graa Vejrslag. Ti Nordvesten stod haardt paa her med Ilinger af Regn og Sludd. Men til Gjengjæld laa Huset frit. Med fager Udsigt over Fjorden og det vide Hav. Og det var ikke lang Vej herfra til Elven og de dybe Skoge. Siden Morens Død havde han levet ensom her.

Han bestilte aldrig noget synderlig. Om Vinteren sturede han helst hjemme. Eller drak sig fuld sammen med Sjøgutterne i Madam Jespersens Restauration. Men aldrig saasnart slap Isen af Elve og Vand, før han strøg med Garn og Fiskestang og blev dagevis borte. Og Fisk fik han ogsaa bestandig. Selv i Troldtjern, hvor den ellers ikke bed. Ja, en kunde staa ret ved Siden af ham uden at kjende Nappet, mens han halte den ene sprællende, krøllede Ørret ind efter den anden. Han havde en hartad utrolig Fiskelykke. Folk sa, han kunde plystre Fisken til sig. Sjelden solgte han noget af Smaafisken. Hvad han ikke selv aad op, gav han gjerne bort til sine Naboer. Det Rygte kom derfor ud, at han havde puget Penge sammen paa sine Langrejser. Folk saa ham jo en enkelt Gang veksle en Tier hos Høkeren. Men de glemte, at han ofte hug en ulovlig Laks.

Han var i det Hele slet ikke nøjeseende. Eller rettere — hans kommunale Sans var saare rummelig. Han forsynede sig med Vinterved fra hvilkensomhelst nærliggende Skog. Luggede ogsaa Poteter paa fremmed Aker, naar han selv manglede. Han vilde bare alting flust. Og han gav gladelig bort sin sidste Skilling, om han ikke havde den nødig til Brændevin. Det var bare én eneste Ting, han økonomiserede med. Sin Tobaksbuss. Den brugte han op igjen et Utal af Gange.

Der var vitterlig ingen synlig Forskjel mellem ham og hans Nabolag. Deres Hytter var gudbedre allesammen lige skrøbelige og faldefærdige. De Folk var jo ogsaa næsten uden Undtagelse ligesaa fattige og fillede som han selv. De havde ganske de samme unøjagtige Retsbegreber. Og mindst ligesaa stor Ulyst til Arbejde. Men de var gifte. De vovede ikke at drive Dank for Kjærringerne. Alligevel lod de af Misundelse haant om hans Lediggang og Filler. De kaldte ham *Fiskefan, Potetesluggen* og *Rompelausa.* Og de paastod, han for at skjule sin bukseløse

Elendighed stadig gik med en sid, flammet Oljefrakke, der i Mangel af Knapper holdtes sammen om Livet med et Reb. Hø, hvorfor kunde han ikke gifte sig og skikke sig som alle de andre?

Men de vovede ikke at si det højt. For de havde stor Respekt for hans Styrke og Viden. Han var jo udlært Styrmand. Havde faret vide om og sanket mange Kundskaber. Dertil bar han ofte hjem hele Bunker af Lejebiblioteksromaner. Rimeligvis havde han ogsaa smagt paa den store Genfer. Jeg ved ellers ikke, hvorfra dette Opnavn skriver sig.

Imidlertid — *Jean-Jacques* fortjener han at hede. For Digter var han. Digter og Filosof. Og jeg tror mindre det var for at fiske, han drev langs Elvedrag og Tjern. Heller af stærk, oprindelig Naturfølelse. For at slippe bort fra Menneskene. Han havde saa sky Øjne, naar jeg en enkelt Gang mødte ham dybt derinde i den skoghellige Ensomhed. Og han hastede altid væk.

Men særlig husker jeg ham fra *Dalen*. Porten ind til hans Rige. Enten han drev langs Elven og prøvede Ørreten. Eller han kom fra en længere Fisketur. Da stansede han mig gjerne og rekvirerede en Pibe Tobak. Der var en egen usikker Myndighed i hans Tone. Jeg fik Indtryk af, at han længe havde været Røgtobak foruden. Ligefrem sultede efter den. Men var Snadden saa tændt, kunde han bli meddelsom. Hans Ord faldt da ofte saa trygge og kloge. Der bodde saa meget af Erfaring og Iagttagelse bag dem. Men stundom blev de vilde og besværlige. Der laa Hemmeligheder dulgt under hvert et Ord. Og Nattepustet fra Granskogene strøg fra dem. Vindsuset fra de øde Lynghejer. Porsdunsten fra de lumske Myrer, der fyldte Livet med sin vidunderlige Utryghed ...

Og Elven løb saa herlig ubehersket dernede under de gamle, forkrøblede Piletræer. De høje, hvidstammede Bjerke ludede sig ud over og dyppede sit Bladhang i Bølgerislet. Det var for Resten ikke saa farlig ment med dens Sinne. I Grunden var det en gammel, godslig Elv, der af lutter Lystighed kunde le og knistre ved Sommertide. Men i Vaarflommen blev den desperat høj og talte stærkt og indtrængende. Den sydede, boblede og bruste. Vaskede Klippestykkernes buskede Lug. Og sejlede med blank og dybsindig Vælde hen over grønne Mosestene. Slog en smuk Krøl paa sin Hale i et trangt Løb og hvæste i en tragtformig Hvirvel. Ja, den kunde rase sig gulhvid, saa Fraaden stod

den ud af Munden. Og spytte trodsig op mod Vorherre.... Indtil den styrtede ned i Fossen med Tordenbrøl. Denne Elv med Fossekallens vaarlige Pip, der en Gang har bragt mine seksaarige Nerver til at skjælve i et mærkeligt og naivt Digt til dens Pris.

Og min stolte Fos, der gnistrede som en fjern Snelavine i Solskinnet. Jeg kunde endnu tegne dens lange, magelige Kaskader. Dens pompøse og bredladne Majestæt. Dens Fald var ikke overvættes højt. Knapt mer end ti Meter. Men just i Vaarflommen var den saa magtfuld. Man kunde høre dens gudsforgaane Stemme over hele Byen i de skjære Vaarkvælder. Og man lyede efter den og sa med et lifligt Gys: hør Fossen! — ja, nu lakker det mod Sommeren. For den brød sig i grønskavlet Bue over den gamle Dæmning. Stod ud i vældige Regnbuesprøjt. Lavede fyldig brusende Strudsefjære og fræste som undersøiske Miner. Sank saa ned i hvirvlende Masse af hvide Dunfnug. Og gled omsider væk i den dybe, forsonlige Elv bag de gamle Magasiners Skygge med deres sprøde, hemmelighedsfulde Kvældsruder.

Jeg var saa vant til at se *Jean-Jacques* pusle dernede bag de ludende Træer langs Elven. Jeg savnede ham virkelig, naar han ikke stod her med sin lange, smekre Rognestang. Denne sværlemmede, fjeldskaarne Mand med sin mærkelig spidse Pulhat, der var hullet og mosegrøn af Ælde. Det røde, lurvede Skjæg og det sky Vilddyrsglimt i Øjet. Kjæmpen, der sløsede saa kongelig uvorrent med Tid og Kræfter. Han var blit selve Fossens og denne strie Vaarelvs levende Mening.

Der var den samme frygtløse Trods hos dem begge. Han lod sig ikke regulere eller lænkebinde. Stolt og fri blev han ved at vandre i sine Pjalter. Et Stykke lukket og urstejlt *Norge*, der svinder.

III

Gjennem *Dalen* gaar jeg atter og mindes *Jean-Jacques* i Vaaren.

Undrende stanser jeg. Alt er saa fremmed og øde nu. Hvor er vel Dammen og mine gamle, forkrøblede Piletrær? Hvor er Elven og den stolte Fossepragt? — Ak, det er altsammen væk. Elven er tørret ud. Et gudforladt Sted, fuldt af Tjørneris og svære Graastene. Kanske hist og her en fattig mumlende Lyd af Vand, som dybt nede lister sig forsigtig væk. For hvem ved, om der ikke snart kommer en entreprenant Ingeniør og belægger ogsaa den Skvæt med Bolt og Jern. Derfor saa stille som mulig. Hyss

— ingen generende Opsigt. Intet Kvæk af Vaar, der kan irritere den griske, fremmede Kapital med sine Staalhansker.

Ti ovenfor det ødslige, stenede Elveleje løber der et uhyggelig sort Jernrør. Dèr økonomiseres alle Vandets og Vaarens spildte Kræfter. Denne Kapitalisationens Forbandelse, der snart snor sine Jernslanger om den ganske Jord. Stækker Fossene og tørrer Elvelejene ud. Gjør Livet til en stenet Ørk og Menneskeheden til skidne Slaver i Industriens Helveder.

Ingen Under, at jeg ikke træffer *Jean-Jacques* mere ad denne Vej. Han kan vel heller ikke glemme den Gang Elven randt her fuld og frisk. Da der stod en grønsløret Em af Frugtbarhed og Lysfylde over Dalen. En gylden Straaleflom af Kvælden, der tændte tusinde glade Sjælereflekser.

Han havde sikkert ophørt at spadsere denne Vej. Havde udentvil fundet en anden og hemmelig Adkomst til sit Rige. Men jeg forhørte mig alligevel om ham. For ham uden denne Elv og Fos kunde jeg heller ikke tænke mig.

Man fortalte mig, at han var blet uheldbredelig sindssyg. Men forud havde der indtruffet en mærkelig Katastrofe.

I den senere Tid var han begyndt at snakke højlydt paa Gader og Veje om de syndige Maskiner. Ofte stansede han vildfremmede Folk. Frittede dem ud om deres Livsstillng og advarede dem mod at sælge sig til Fabrikskapitalen. Og han holdt et langt og overmaade indviklet Foredrag om, hvor forfærdelig det hele vilde ende. Der vilde jo hverken bli Vand, Luft, Jord eller Sommer igjen. Saa kunde de jo probere sig paa at telegrafere til Mars efter Hjælp. Høhø. Der fik de sagtens Svar. Nej, men hør, hvad han vilde si. Kraften udnyttedes saa længe, til vor lille Klode var tømt og smak sammen som en gammel, sprukken Guttaperkabolt. De fordømte Ingeniører besudlede Naturen. De slog Friheden ihjel og formastede sig endog paa selve Vorherre med sine Skruer og Jernskrab. Men Straffen udeblev ikke.

Om nogen forsøgte en spag Indvending, blev han hvid og stammende af Raseri. Og han pegte med en hidsig Finger paa det sorte Jernrør og det udtørrede Elveleje og skreg:

— Fan annamme hele Greia!

Sluttelig reducerede næsten alt hans Snak sig til dette Udbrud. Og han la til, at nu skulde Uhyret sprænges i Luften, saa Vandet kunde flomme frit og grænseløst ud over Jorderige igjen.

Folk lo bare af hans vanvittige Snak og rystede medlidende paa Hodet. Stakkars Fyr — nu var han da endelig blit splittergal.

En Ingeniør, som han traf oppe ved den øvre Dæmning, forfulgte han med Forbandelser og Stenkast, saa denne maatte ta Flugten. Og hans Raseri tiltog stadig. Hans Øjne blev søvnløse og matstirrende. Han sov jo ikke mere, aad ikke. Drev bare om denne Dal Dag og Nat.

Men en mørk Oktoberkvæld vaktes Folk af en voldsom Eksplosion. Og i samme Nu slukkede alle Byens Buelamper.

Da Værkets Arbejdere straks efter søgte op i *Dalen*, fossede Elven dem i Møde. Tæt ved den nye Dæmning gøv Vandmassen ud af et Brud paa Røret. Det drønnede saa underlig hult fra det store Jernsaar.

Helt nede ved den fulde, dybe Elv laa der et Menneske næsegrus, som drak han af Vandet. Det var *Jean-Jacques Rousseau*. Han var øjensynlig slæbt herned af Vandmassen og havde et blodigt Saar i Hodet. I Nærheden fandt man et Minebor og i hans Lommer et Par Dynamitpatroner. Han blev baaret hjem og forbundet. Senere sendtes han til Sindssygehospitalet.

Men Jernsaaret tog flere Uger før blev lægt.

* * *

I de sene, grønlighvide Aprilkvælder vanker jeg bedrøvet om i den øde Dal. Jeg føler Vaaren om mig. Men saa fremmed, saa langt borte. Jeg er heller ikke selv den samme mere. Jeg er ikke længer ung. Der ligger ogsaa unødig Kraftspild efter min Vej. Og jeg tænker paa min gamle Ven *Jean-Jacques*. Jeg gir ham i mit Hjerte Ret.

Undrende stanser jeg op ved alt det hidsige Nutidsjag. Vil de til Slut lægge et Højtrykslaag over Livet og pumpe det læns? — putte det altsammen ind i en svær, mekanisk Daarekiste? — tvinge hver substantiel Kraft ud i en eneste, spinkel Himmelstraale? — En mager Røg som Vellugtsoffer til den vrede, rødlige Mars. Eller hvad er Hensigten?

Og jeg tænker paanyt... Jeg vil stige op paa et højt Bjerg, hvor Blæsten endnu faar jage vildt. Jeg vil stige op paa den højeste Tind og prise de spildte Kræfter.

SIGURD MATHIESEN.

OSCAR LEVERTIN.

MIDT gennem Trængsel og Maskinsur saa vi komme en bleg, høj, i hvide Gevandter klædt Gudinde, som kaldte sig den nye Mystik.“ Det er Levertins Ord, hentede fra en ganske kort Avisoversigt over det netop den Gang sluttede Aarhundredes litterære Strømninger.

Hvem var det, som den svenske Litteratur for et Par Maaneder siden mistede, da Oscar Levertin saa uventet gik bort? For det store Publikum var det Professor Levertin ved Stockholms Universitet, han som skrev Afhandlinger om Rococoen og afgjorde de unge Digteres Skæbne i „Svenska Dagbladet“. Næppe fuldt saa mange vidste vel, at det var en af den samtidige rige, svenske Lyriks tre eller fire største, som nu tav.

Levertin var ingen Folkedigter, og han har aldrig haft Tanke for at diske op med det sunde Hverdagsbrød, som den elegante Snoilsky platonisk har lovprist. Hans uendelige Kærlighed til Digtning omfattede alle Instrumenter — undtagen Harmonikaen. Rytmen i hans Vers ejede ikke det lykkelige Slægtskab med Folkesangens Trallen og Folkedansens Trampen, som findes hos Karlfeldt og hos *den* Frøding, som er bleven Velgørenhedssoireernes humoristiske „clou“. Og — for at være retfærdig — Levertins Poesi var for inderlig bevæget af Kunst og Kulturhistorie til at kunne vinde de bredere Lag af et germansk Folk.

Men af dem, som forstod ham, er han ogsaa som Poet blevet elsket med noget af den samme brændende og halvt religiøse

Glød, der er Sjælen i „*Kong Salomo og Morolf*“ saavel som i „*Legender og Viser*“.

Hvor langt tilbage forekommer os ikke allerede Firsaarene i Sverige? Det er maaske ikke mindst dets egne Mænd, som har Fortjenesten herfor. Levertin var en af dem. Den blege, jødiske Student, der ellers var saa stille og tilbageholden, brød allerede i Studenterkredsene i Upsala sine første Lanser for den nye Litteratur. Det var i Gennembruddets første Aar; — mod en steril, akademisk Idealisme brød den unge Realisme sejersikker frem. Med Tyveaaringens Entusiasme stillede Levertin sig i dens første Rækker. Den Retning, til hvilken han af Naturen hørte, eksisterede endnu ikke i Virkeligheden, og Levertin var hverken moden eller stærk nok til selv at bryde sig en Vej.

Ankommen til Stockholm, som „laa dér og ikke syntes at forlange bedre end at blive erobret,“ blev han Medlem af den litterære Kreds, som kaldtes det Unge Sverige. Han skrev i Naturalisternes Revue, maatte mere end en Gang staa for Skud og skød frisk igen. Allerede i 83 saa man hans Navn i Boghandlervinduerne paa to Bøger: „*Fra Rivieraen*“ — Rejsebreve fra Italien, rask skrevne og ikke uden Vid, og „*Smaamønt*“ — samvittighedsfulde, realistiske Stilprøver uden Præget af Levertins egen Personlighed. Har Bogen endnu nogen Betydning, maatte det vel nærmest være som Bevis paa, hvorledes en „Skole“ kan hindre en Forfatter i at give Udtryk for det oprindeligste og væsenligste i ham selv. Og Levertins næste Værk: „*Konflikter*“ var vel — selv om det indeholder modnere og stærkere Ting — stort set dog kun et Skridt længere frem ad Vildsporet. Den typiske Humanist indbildte sig stadig, at han var Naturalist.

Endnu er det for tidligt at finde Forfatterens egne Træk iblandt de mange Ansigter i hans Noveller. Men naar der bliver Spørgsmaal om at skildre Mennesker, fanger man alligevel uventede Glimt af en dybere Intuition, af en hedere Indbildningskraft, der blot ventede paa Frigørelse for at skænke os et Par af de mest romantiske Værker, vor Litteratur ejer.

* * *

Realismens Jærnalder blev ikke af lang Varighed i vort gamle Skovland. Ret længe hvilede den udødelige Romantik, den der for evig er gaaet Svenskerne i Blodet, ikke, før den tog til at reagere mod Skorstensrøgen og Graavejrstankerne. Allerede inden 10 Aar var gaaet, klang en Fanfare over Landet — Verner von Heidenstams „*Valfarts- og Vandringsaar*“. Medens Realisterne her kappedes i Gengivelse af Vestens Grimhed og Jammerlighed, sendte han fra Orienten hjem et Væld af antik Livsrus og Skønhedsglæde, af utidsmæssige, ondskabsfulde Kvikheder, der ikke var i Slægt med den sure Gammelmandsironi, som man var vant til. Til Tamburinernes Dundren drog endnu en Gang Dionysosfølget ind i Bellmans Land.

Allerede i Stockholm var Levertin kommet i Berøring med Valfartaarenes Forfatter, Aar 1890 foretog han en ny Rejse til Syden. En Brystsygdom, som længe truede hans Liv, tvang ham til denne Gang at søge Alpernes høje Luft. Dér var det, at han og Heidenstam tilbragte Dagene sammen — og den første Frugt af deres Samvær fik Almenheden i det lille ondskabsfulde Hefte, de samme Aar sendte hjem: „*Pepitas Bryllup*“.

Ogsaa Levertin er nu blevet færdig med „Lillenaturalismen“. Den naturalistiske Skole har i Virkeligheden ikke været ham andet end en Skole, hvor han blandt andet lærte Skaden ved en eksklusiv Smag. Dertor prædiker „Pepitas Bryllup“ heller ikke nogen ny Doktrin, men hævder tværtimod den litterære Individualisme stik mod enhver Tids-Retning. Under Masken af en Recension rettes mange sikre og elegante Kaardestød mod Firsernes fantasifattige Kedsommelighed. I Epilogen, hvor Luthen (Levertin) og Tamburinen (Heidenstam) i al Venskabelighed gør Nar ad hinanden, deltager ogsaa en tredie: „Limburgerosten tilgiver os aldrig.“

Der laa Sandhed i den slemme Anelse. For dem, der havde bevaret Troskaben mod Realismen, stod Levertin paa en vis Maade som en frafalden. For ham selv var Frafaldet Befrielsen fra en Spændetrøje, der hindrede hans naturlige Vækst. Og han har siden kaldt „*Livets Fjender*“ sit virkelige Debut-Arbejde.

Hvad Handlingen i dette angaar, er der i Virkeligheden ikke saa lidt tilbage af Levertins første Periode. Det er en lidet mandlig Bog. Otto Imhoff, Helten, har — sandt at sige — alt for mange ynkelige Træk til at kunne vedligeholde Interessen. Interessant

er Bogen derimod som Skildring af Firsaarenes Tid i Stockholm og dens Idéliv — men fremfor alt gennem det poetiske Program, som et Sted lægges Hovedpersonen i Munden: „Jeg vilde holde mig til netop det, du kalder „Privat-Sentimentaliteten“. Eller rettere: hvert Menneskelivs store Knudepunkter vilde jeg skrive om og aldrig blive træt af at skildre, Kærligheden og Døden — — Genien med den hævede og Genien med den sænkede Fakkel — hvad kan al Digten uden dem byde paa andet end graa Prosa?“

Det er Oscar Levertin.

Samme Aar udkom „*Legender og Viser*“.

Hvorledes skal jeg kunne give en Forestilling om den eksotiske Duft, den inderlige Tone i disse Vers? Søg i Deres Hukommelse og husk den halvvaagne rosenfarvede Rus fra Deres første Andagtstimer med Heinrich Heine. For en stor Del af Sekelskiftets intellektuelle, svenske Ungdom har Levertins Poesi spillet den selv samme Rolle.

Prægedes en Erindringsmønt over Levertins Digtning, skulde den paa den ene Side bære Kærlighedens Billede, paa den anden Dødens. Det er Kærligheden til en død, som har inspireret „Legender og Viser“ — Følelsen af selv at staa Ansigt til Ansigt med Døden. Levertin havde kort forud mistet sin første Hustru, som han elskede med hele sin Naturs sværmeriske og brændende Hengivenhed. Det er om hende, det skønne Indledningsdigt saa vel som Epilogen taler. Tanken ledes stundom hen til Rosetti og hans Kunstnerskæbne, — ligesom denne havde Levertin sydlandsk Blod i Aarerne, og et prærafaelitisk Træk sporer man i mange af hans Digte.

I trädens kronor hördes matt
den sista fåglalåten
Och daggen föll och det blef natt.
Min kind var våt af gråten.

Men munnen städs hon sluten höll,
och öfver ögonlocken
allt tätare och tyngre föll
den hvita blomsterflocken.

Drømmende og fornem som en prærafaelitisk Madonna aftegner sig Marie Anunziatas svindende Skikkelse i Profil højt over Stadens Nød og Smuds. „Legender og Viser“ er Visioner. Vil man endelig søge Forbilleder, maa det snarere blive indenfor Malerkunsten end indenfor Litteraturen. Det er umuligt at læse

„Gamle Malerier“ uden at tænke paa de gamle naive Malerier med Fremstillinger af den hellige Familie, paa hvilke Middelalderens og Forrenaissancens Tid er saa rig.

Katolsk er ogsaa Inderligheden og det sensuelle religiøse Sværmeri i et Digt som: *„En Vaarsang fra Tyrol“*.

Det sælsomme Dagskær fra en gotisk Vinduesroset flyder over Billederne.

Crescentia Süss och Domenica Wohl
den nåds och barmhärtighets brudar
som jag voro fattiga barn i Tyrol
i nötta, trasiga skrudar.
De bådo bland pingstens blommande snår
vid klangen af getternas skälla
och du delada gisslets og törnets sår
med de bedjande jungfrurna sälla.

Crescentia Süss och Domenica Wohl
som jag hade askyrå fläta
de blekaste kinder bland mör i Tyrol
og hjärtan af andakt heta.
Som lärkarnes flykt öfver lönnarnas skott
sin bön de mot skyn läto flyga
och din våndas sällsomt ljufliga lott
du skänkte de jungfrurna blyga.

Hvor uimodstaaelig og indsmigrende er ikke Vellyden i saadanne Strofer. Levertin var Musiker i næsten ligesaa høj Grad som Maler. Hans Poesi virker ganske vist aldrig med frie og skiftende Vers i den Hensigt at fremkalde orkestral Virkning. Men melodiøse Mesterstykker findes der i hans Digtsamlinger; man læse f. Eks. højt for sig et Digt som Monika, hvor Stemningen har faaet et saa sælsomt Udtryk i Bassens dalende Moltoner.

Längtan och lycka all jordisk lystnad
larmat sig ändtligt till döds i mitt kött
nu vill jag hem, vill ställa i tystnad
palln vid din bänk och hvila mig trött
medan ur askan af höstkvällens vind
röken drifs kvalmig hän mot min kind.

Så vill jag sitta, medan min väfnad
när sin fulländning med inslag och våd
Botten, den dunkla, det är min lefnad,
ränningen röd är din kärleks tråd
röd och stark som den moders glöd
som allena stått bi emot ångest och nöd.

Monica moder, för frostens pilar
ängarnes grönska ren ligger fälld.
Löfvena lossna för vinterns ilar
multna på marken i skog og däld.
Tung är hvar tanke och trött hvar lem
ändlös den mörknande vägen hem.

Nogen germansk Fantasi er det ikke, som har skabt „Legender og Viser“ — Roser hvis mørke glødende Farve kan forekomme den ægte Nordbo drivhusagtige, fordi de i hans Land kun kan fremelskes i Drivhus. Man gaar i tropiske Blomsterhavers Luft, under halvdunkle Pillehvælvinger, hvor Mystikkens Røgelse blander sig med Blomsterduften.

Levertins næste Digtsamling, som kom fire Aar senere, gør mere Indtryk af at være spiret af den svenske Virkeligheds kolde Jord. Den indeholder sikkert et Par af de mest klassiske Ting, som hans Pen har frembragt. Saadanne Digte som *„Varsel“*, *„En Salme“*, *„Paa Fjeldet“* vil bestaa, naar det meste af Samtidens Lyrik er henvejret og glemt. Den sidste har en næsten Goethesk Afmaalthed og Resignation.

Kring bröst där längtan blott haft bo
med ångesttankars vimmel
svep bergets middagklara ro
mot solblå vinterhimmel.

Och liksom än mot kvälln dess topp
i sol och glans ses glimma
låt mig och vänta utan hopp
men ljust min aftontimma.

Vievandet til hans Digtning er hentet fra Dødsflodens egen Strøm, og i *„Nya Dikter“* naa'r han som altid højest, der hvor Døden har inspireret hans Digtning. Nogle har med Rette paapeget, hvorledes Digterens tidlige Bortgang har kastet et eget Virkelighedslys over alle Dødsvarslerne i hans Produktion — har givet dem Ret, som saa noget mere deri end blot Forkærligheden for et poetisk frugtbart Tema.

Medens han dreves af Romantikerens hele Tørst efter en idealistisk Verdensopfattelse, efter Evighedens Horisont omkring det, som han skabte, havde han faaet sin filosofiske Holdning bestemt af Naturvidenskabernes Sejrsepoke. Han var nærmest Positivist af Anatole Frances skeptiske Type. Han har i smeltende Vers beskrevet Tilintetgørelsens Vellyst, Opløsningsprocessens salige Indslumren under Mindernes vuggende Musik. Men han har ogsaa givet det vidunderligste Udtryk for sin aldrig slukkede Længsel efter Hjemøen, den hvide Forklarelsens Ø langt ude i

Havet „bagom Herakles' Støtter". Det er i „Ithaka", et af de gudbenaadede Digte:

Blott starkare fornimmer jag hvar dag
den manande musik
som ekot är af kvällens böljeslag
emot min hemös vik.
Jag drömmer lutad öfver skeppets toft
— i skum delfiner skalkas
än syns ej ön, men luftens mandeldoft,
förtäljer att jag nalkas.

Intet giver jo en stærkere Fornemmelse af Livets Fylde end Dødens Nærhed. Det er ikke til at undres over, at Levertins senere Digtning saa ofte forkynder Livets Pris. Siden Legenderne blev skrevet, var der kommet mere af Livets ydre Solskin over hans Vej, Brystsygdommen syntes ogsaa at have givet Køb, og den omkring 30aarige Mand stod paa Højden af Arbejdskraft og Arbejdslykke. Der ligger noget af „vita nuova" over det Digt, hvor han taler om hvorledes:

också den sorgen kunde domna
trots allt sitt vilda sus och larm.

Hvilket frisk Blod pulserer ikke i Hymnen til de daarlige Jomfruer, som, uden at tænke paa Morgendagen, ikke vedkender sig anden Lov end gavmildt at give, hvad de gavmildt fik.

I sitter i säfven vid lustgårdens sjö
I lösen spännen og sölja
och spegeln skuldror hvita som snö
i dammens stjärnblå bölja.
I cypresserne susa åren hän
edra lampor tyna i natten,
men skuldrornas runding och blickens sken
än lysa i stjärnblått vatten

I dansen og sjungen med locken för vind,
fast oljan ren är förbrunnan
I bjuden som frukt er persikokind
och som blomma den blomlika munnen,
ert skratt är den ensamma mannens dröm
det er takt af ett bultande hjärta
i den hvinande sången af kjortelns söm
mot vrister og anklar smärta.

Efter „Nye Digte“ lod Levertin Publikum vente længe paa flere Vers fra hans Haand. Hans Interesse var knyttet til saa meget andet, som jeg senere faar Lejlighed til at komme ind paa. Og da Aar 1901 et nyt Bind Digte udkom, var det vel nok en Skuffelse for mange. Der fandtes Ting saa dybttænkte og udsøgte som *„Offer“*, *„En Baad med Blomster“* — men i det store og hele var dette Værk af en lærd Haand og en træt Haand.

> Den dagen varit så lång min son
> den långa dag du var hemifrån.
>
> Nu mer ej sorg, ej glädje oss skänks
> det är för sent, och vi längta til sängs.

hedder det paa et Sted i „Junkerens Rejse“. I hvert Tilfælde har den knap saa meget nyt at sige os om sin Forfatter, at det er nødvendigt at opholde sig længere ved den.

Mellem *Legenderne* og *Digte* havde Levertin — foruden sin rent videnskabelige Forfattervirksomhed, foruden sin Virksomhed som Forelæser og Kritiker — dog haft tilstrækkeligt Overskud af intellektuel Energi til at frembringe den ysende Række Skildringer fra den gustavianske Periode.

Heidenstam flygtede fra Nutidens Hæslighed og Trivialitet til Antikken og orientalske Ruiner; Levertin fandt sit Tilflugtsted i Rococoen. Der var han *chez-soi.* Han, Fantasten, den tungsindige Romantiker? Prærafaelitisme og Rococo — det røde Troldbryg og den lette, hvide Vin! Begge disse Grundelementer udgjorde just hans Digtning, — af det ene skabtes Kong Salomo og af det andet Morolf.

> Nej, mer än jag, o broder, ingen
> den visa älskar og dess ljusa,
> dess snabba flykt mot sommarskyn.
> Ty bubblan, glittret, hvita vingen
> allt som kan sväfva och kan susa,
> som smeker själ och fröjdar syn,
> alt ungt och lätt jag håller hemligt kärt
> fast det att tolka ej blef mig beskärdt.

Tværtimod! — Ingen har bedre tolket det lette, smidige og sorgløse — „Boblen, Glitret, den hvide Vinge“! — end han har gjort i *Från Gustaf den tredjes dager* og *Rococonoveller.* Er han i det 19. Aarhundredes graa Hverdagsliv og blandt dets robuste Skikkelser en tankespredt Drømmer, saa bliver han i Schrøderheims og Leopolds pudrede og sirlige Omgangskreds den spirituelleste Iagttager.

Rococonoveller staar i udsøgt Charme forrest blandt Levertins Prosabøger. Den hviler paa en overordentlig Fylde af Kundskaber om Periodens Sæder og Udtryksmaader. Dette sidste turde imidlertid henregnes til de Ting, der kan erhverves — noget som ogsaa en og anden af vore andre Litteraturprofessorer muligvis kunde have præsteret. Men Duften over Billederne! Det ubeskrivelige, som overbeviser Læseren om, at han her lytter til en, som virkelig har været i de Sale, han skildrer, set den Tids Mennesker bevæge sig, hilse, le til hverandre — det var den visionære Levertinske Fantasis Hemmelighed.

Nærbeslægtet med dem i Henseende til Emnets Valg og til Aand staar den Mindeskitse over Bellman, som indleder den sidste musikalske Udgave af *Fredmans Epistler.* Den er ikke alene Levertins mest glimrende Essay, men betegner vel nærmest Højdepunktet af svensk Essaykunst overhovedet. Hvilket levende Billede fremtryller han ikke af den unge Sekretær, som under Ekkoet af Hjemmets fromme Salmesang, og mere og mere døvet af „Nydelsernes Sølvknebler“, bliver Sanger af en Livsjubel, der svømmer over alle Bredder. Aldrig har jeg betraadt nogen af Djurgårdens gamle kokette Værtshuse, uden at hans Ord manede frem for mig den Tid, „då Sankt Veitsdansen gick genom alla Stockholms eklöfskransade källarsvalar“.

Om Videnskabsmanden nu og da i Utide kunde komme til Orde i Levertins Poesi, saa ligger Styrken i hans Essays til Gengæld netop i, at de er skrevet af en Poet. Hvem kunde som han blæse Livets Aande i litterære Emner, lade os se Fru Nordenflycht i hendes skønlitterære Te-Salon, eller Flaubert ved hans store Vindue ud mod Seinens Popler. Over hans Liv kunde man sætte som Valgsprog Anatole Frances Tanke, at da

Naturen har beskaaret os en saa kort Tid at være til, kan vi alene derved forlene den med Storhed, at vi lader den omslutte det forbigangne. Levertins Sanggudinde staar med Ansigtet vendt mod det forbigangne. Hans Digtning er ofte ikke et Barn af Livet, men et Barnebarn; den har et Mellemled: Kunsten. De Engle, som besøger ham i hans Drømme, er stegne ned fra Altertavler og Museumsvægge, og bærer verdenskendte Træk. Og i hans rent personlige Fantasileven i det forbigangne ligger Nøglen til den intuitive Kunst, som gjorde hans litterære Skildringer fra forskellige Lande og forskellige Tider saa fængslende og konkrete.

Her maa jeg afstaa fra at gaa ind paa Studierne over Callot og Lafrensen, som svulmede op til en Skildring af den franske Malerkunsts datidige Indflydelse paa den svenske, — hvor højt Fagmænd end sætter dem. Helt tilgængelige for ethvert dannet Menneske er de litterære Skitser, som er samlede i de to Bind, *Diktare och Drömmare* samt *Svenska Gestalter*. For en ikke-svensk Læser er den første Bog uden Tvivl den interessanteste. Oscar Levertin — som har behandlet Farsen i Frankrig mellem Renaissancen og Molière, behandlet den med hele sin overordentlig grundige Lærdom — var sikkert vor største Kender af gallisk Litteratur. Karakteristikerne af Musset og George Sand, den sympatetiske Skildring af Realismens yderste Fløjmand: Edmond de Goncourt, fortjente at være kendt i det store Kulturland, hvor han med saa meget af sit Væsen hørte hjemme.

Mod typiske Germanere reagerede han mindre entusiastisk. Han paapeger i Skitsen over Böcklin, at man aldrig savner Ordet *vornehm* i de tyske Kunstrecensioner, medens man maa gaa til Frankrig og England for at kunne aflæse det paa Lærrederne. Ogsaa overfor Strindberg bibeholdt Levertin en Reservation i Holdningen, som kostede ham manges Sympati. Sikkert er det, han har ikke altid været i Stand til at vise fuld Retfærdighed mod den geniale, ulitterære Oprindelighed i Strindbergs Væsen.

Mærkeligere forekommer det mig, at Essayet over *Karolinernes* Forfatter ikke hører til hans dygtigste, da han dog er den første, som har formaaet at værdsætte Heidenstams Dimensioner — forstaaet, at vi i ham ejer en af de monumentaleste Skikkelser i germansk Aandsliv. Han har kun haft den Vanskæbne at fødes i et for lidet Land til at kunne opnaa Verdensry.

Aar 1898 oprettedes — paa Foranledning af en jødisk Mæcen — et personligt Professorat ved Stockholms Universitet, for Levertins Regning. Hans Forelæsninger dér fandt snart en taknemlig Tilhørerskare ogsaa udenfor de akademiske Medborgeres Klasse. Han forsmaaede den højvidenskabelige Jargon, som i Sverig maaske mere end noget som helst andet Sted i lange Tider stængte Publikum ude. Og da fem Aar senere *Svenska Gestalter* udkom, oplevede Værket en i vort Land højst usædvanlig Udmærkelse for en Essaybog: at komme ud i andet Oplag. Ved sine Skildringer af Creutz og Bellman, af den unge Tegnér og Selma Lagerlöf hører Svenska Gestalter da ogsaa til vor Skønlitteraturs klassiske Værker.

Som Tiden gik, begyndte hans Virksomhed ved det nystartede „Svenska Dagbladet“ mere og mere at antage Karakteren af en Kritikens højeste Domstol. Den Retfærdighed, han her udviste, voksede i Regelen frem af den blide Grundsætning: *hellere frikende end fælde.* Kan man undertiden paapege Eksempler ogsaa paa den modsatte Grundsætning, saa var det oftest overfor Forfattere med allerede vunden Position. Mod unge Lyrikere viste han i Særdeleshed en Velvilje, som undertiden forledte ham til at kaste sit Solskin ogsaa over Ukrudtet.

Meget for erfaren og intelligent Skeptiker til at tro paa nogen objektiv litterær Vurdering, søgte han at naa den eneste mulige Objektivitet gennem en Kritik, der først gjorde sig til Opgave at *karakterisere*, dernæst at *bedømme*. Saaledes blev han Banebryder indenfor svensk Dagskritik, som tidligere næsten udelukkende havde holdt sig til hvidt og sort. Hans glimrende, men stærkt krydrede Stil indeholdt sine Farer og Fristelser — om ikke saa meget for Mesteren selv saa for dem, som efter ham lagde Beslag paa den som et tjenligt Middel til at svøbe deres indre Tarvelighed og Forplumrethed i en imponerende Svada.

Hvem skulde vel — efter et, trods alt, saa koldt og udbrændt Værk som: *Magistrarne i Österås* — have tænkt sig, at Levertins Genius endnu gemte et saadant Brus af vidunderlige Melodier som *Kung Salomo og Morolf*?

Men svala skuggon kom och skön
förunderligt blef kvällen.

Er det et episk eller maaske et dramatisk Digt? Nej, det er den mest subjektive lyriske Monolog, et Skriftemaal, hvis lidenskabelige og storslaaede Patos paa et Par Steder afbrydes af Morolfs spøgende og sorgløse Stemme. Han er Sangeren med det lette og blonde Sind, for hvem „lek är lösingsord för lifvet", Hans Modsætning er Salomo, Grubleren og Søgeren, som med sin mørke Glød brænder alt til Aske og først og fremmest sig selv. Han er ikke vanskelig at genkende. Kærligheden til den syttenaarige Sulamith er for ham Kærligheden til alt ungt, der endnu findes i ham, den er den sidste Solstraale ind i hans Visdoms Ensomhed.

Jag vet, för mig mot skymmingen det lider
jag allting lärt och lämnat lifvets midt
— världsfamnande og tjugoårig skrider
jag nattens månväg till min Sulamith.

Og naar Morolfs Solskinssange lokker hende bort, er det intet andet end en Drøm, et Digt, en Illusion, som brister. Og Tiden er inde for Salomos endelige Opgør med Livet, med sig selv. Der er et forunderligt Orgelbrus i de sidste Digte: *Salomos Ensomhed.* Saadanne Sange som „Salomos månhymn" og „Drömmen om mullen och vindarne" betegner Højdepunktet — eller rettere maaske det største Dyb — i alt, hvad Levertin har skabt. I dem vælder en dunkeltskinnende Understrøm fra

Solens, morgenens, min egen
bygd, ur hvilkens gula töcken
släktet stiget med sin sägen
ljuf af Eden, het af öken.
Där i dunkla blickar brinna
skaparkvalet, skaparglöden
och med nattens visdom rinna
djupa brunnars mörka flöden.

Saaledes forundtes der Oscar Levertin den største Lykke som Digter, den at faa sit Liv afrundet med et *Mesterværk.*

Stockholm. ARTUR MØLLER.

RADIKALISME

> **I vil snakke om Skønhed og har aldrig saa meget som været med til at slaa en Dumhed for Panden .... Men jeg skal sige jer, hvad der er det usleste, det lumpneste, det mest nederdrægtige af alt. Det er at sidde som traurige Aber med Hovedet paaskæve og lyske sig, naar der rundt om i Verden staar Kamp paa Liv og Død for Menneskenes Frihed.**
>
> *(Otto Kull i „Asgaardsrejen“.)*

MAN kan med et Ord betegne den aandelige Tilstand, vi lever under, som en daglig voksende og dybt grundet *Begrebsforvirring*. Det er længe siden, en overlegen Hjerne har haft vort aandelige Indbo til Behandling. Det er *Journalisttænkning* vi lever paa. Ideer opdyngede paa Lykke og Fromme — eftersom de gjorde bedst *Virkning* — fra Dag til Dag. Ovenpaa disse atter nye Ideer. Det hele lige uprøvet og uansvarligt. Ramler der noget — hvem har saa bygget det. Vedkommende ved det maaske ikke selv. Dertil kommer den Skæbne, Begreberne har haft — paa Fart fra Land til Land, aldrig helt glemmende deres Afstamning og stadig farvet af det nye Selskab. Hvor forskellige Ting har de ikke maattet dække, og i hvor mange Sammensætninger har de ikke maattet indgaa. Og aldrig har der været Tid til det, som Machiavelli dybsindigt tilraadede med Henblik paa de religiøse og politiske Institutioner: „at føre dem tilbage til deres Princip.“

Paa Grund af Ideernes yderst forskellige Afstamning, bliver det nødvendigt at skelne mellem et lokalt og et internationalt Lag, og navnlig gælder dette vor hjemlige Tilstand. Man kan

indenfor en forholdsvis snæver Periode i vort Aandslivs Historie finde en Række af de Faktorer, der har ført til vore nuværende Forhold, men for Grundbegrebernes Vedkommende fører Linien tillige videre ud og længere tilbage.

Det er derfor et Arbejde paa meget forskelligt Sigt, der skal gøres. Kampen fra Dag til Dag for at holde sig det værste fra Livet vil ofte kun synes at angaa Ting, om hvilke enhver — uden videre Følger — kan have sin Mening, men bag det hele ligger Spørgsmaalet om en forskellig Fortolkning af Grundbegreberne. Det er ikke en Kamp, der kan vindes ved at bekæmpe en Række bestemte Tilfælde eller ved at rette nogle Døgnmeninger, men *kun* ved paany at bestemme de Ideer, man gaar ud fra.

Imidlertid — det daglige Arbejde maa gøres; thi medens Græsset gror, dør Horsemor, og den Undersøgelse og Fornyelse af det fra det nittende Aarhundrede arvede Idéfond, der udkræves, er en Kæmpegerning, paa hvis Resultater vi ikke kan vente. Derfor gælder det om i ethvert tilfældigt Arbejde at se en Principundersøgelse bagved. Paa den Maade vil selv den mest foreløbige Gerning blive andet og mere end et aandeligt Nødværge. Det vil føje sig ind som en Forundersøgelse i den Principundersøgelse, der tiltrænges.

Men netop fordi Opgaven er af denne Art, er der Tilfælde, hvor det vilde være fuldstændig haabløst i Øjeblikket at angribe, fordi det er umuligt at faa Ram paa hele det Grundsyn, der ligger bag.

Hvad vilde det nytte at betragte og gendrive Helge Rode's smukke og varmtfølte Artikel om Drachmannsfesten, som om det blot var en enkelt Persons Anskuelser om et enkelt Tilfælde. Hvor meget „Milieu“ ligger der ikke i hele Synsmaaden, hvor er den hele Tankegang, der tror sig strengt personlig, paa mangfoldig Vis inficeret med netop de „moderne“ Anskuelser, hvis Holdbarhed, det gjaldt om at undersøge. For at kunne gendrive denne enkelte Artikel, maatte man tage Begreber som Ansvar, offentlig Anstand, Folkelighed og Overmenneskeret, Kunst og Liv op til Drøftelse og til at gaa ud fra vilde man kun have et skrøbeligt lyrisk Grundlag. Hvis man paa den anden Side undlod at tage Forudsætningerne op og holdt sig til det enkelte Tilfælde, vilde det prelle af mod den hemmelige Sympati, som Helge

Rodes Ord overalt vil møde hos dem, hvis „uhildede“ Syn er under nøjagtig samme ubevidste Indflydelse som hans.

* * *

Paa en ganske anderledes klar og bestemt Maade indbyder Pontoppidan til Diskussion ved den gammeltroende Opfattelse af Radikalisme og Frisind, han har lagt til Grund for sit Skuespil „Asgaardsrejen“. Det har en saa meget desto større Værdi som Tidsdokument, fordi det kommer fra et ydre Lag i hans Sjæl end det, vi har lært at kende gennem „Lykkeper“. Pontoppidans Stykke er ment som et Udfald, en Spot mod den holdningsløse, idéforladte, lunkne Nutid. Firsernes stærke Overbevisning og glødende Radikalisme skal holdes den for Øje. De henfarne Helte skal i et Syn drage forbi som en „Asgaardsrej“.

Som Repræsentant for den vaskeægte Radikalisme fremføres der en gammel Skandale-Onkel, en Journalist-Veteran, der har holdt Galden flydende. Han har været et Par Maaneder i Fængsel for sine Meningers Skyld og siger i den Anledning til sin Niece, der rækker ham Haanden: „. . . Og Du er virkelig slet ikke bange for at lade den ligge her i min berygtede Forbrydernæve . . . . Men ved Du nu ogsaa rigtigt, hvad for Misgerninger den har begaaet.“ Han kalder sig bittert sentimentalt for: „en gammel Tugthuskandidat“. Han slaar om sig med Udtryk som: „Mænd, der har sat Liv og Ære ind for en Sag“, „Blodvidner for Frihedens hellige Sag“ etc.

Er det nu ikke underligt, at en Mand som han skal føle sig saa alene i sin Samtid. Hvorfor har han f. Eks. aldrig hørt en af de radikale Førere tale? Han vilde da have kunnet svælge i den heroiske Gysen for den truede Folkefrihed og samtidig have faaet Indtryk af, at Frihedens Helteslægt ikke er død, og at den rigtige gode gamle Radikalisme fra den rigtige gode gamle Sæbekælder stadig kan erholdes i saavel større som mindre Partier. Eller læser han ikke sine Blade, thi ogsaa der kan han finde meget, som vil glæde hans gamle Hjerte, mangt et stolt Vidnesbyrd om, at Aanden faa Anno Fortid lever endnu.

Der er nu f. Eks. Hr. Axel Gardes Anmeldelse af Georg Brandes' „Skikkelser og Tanker“ (sidste Bind). Den er næsten, som Hr. Kall kunde have skrevet den. Ordene former sig under den unge, radikale Tænkers Pen til en Hymne for Friheden og

dens Forkæmper, der har taget sig af Armeniere og Jøder, Ruthenere og Sønderjyder, Polakker, Georgiere, Finlændere og Macedoniere etc. etc. Hver af disse Afhandlinger synes han maatte kunne stampe Mænd op af Jorden. Han taler med bitter Haan om vor Tid som *frihedsløs (!)*, og han finder det beskæmmende for Bourgeoisiets Ungdom, at den ikke gør disse Spørgsmaal til sine.

Nuvel, her har Hr. Kall da en Aandsbeslægtet. Jeg præsenterer de to Herrer for hinanden. Pontoppidan behøver ikke at være bekymret for Frihedens hellige Sag, saalænge der lever unge Mænd som denne, der jo aabenbart blot har manglet den tilfældige Lejlighed til at blive et Blodvidne. Og paa den anden Side behøver den unge Garde aldrig at mangle Læsere, saalænge den gamle Garde lever til at synes, at han skriver som en rigtig frejdig og uforfærdet, radikal ung Mand.

Men det er ganske rigtigt, at d'Hrr. Kall og Garde forsaavidt begge har Grund til at føle sig utilpas, som der efterhaanden er vokset et Slægtled frem, for hvilket al denne Radikalisme ikke er andet end Fraser, der var god Latin 1886, men nu kun tomme Ord.

I Verdenshistorien lærte man, at Karl X., da det begyndte at gære i hans Rige, sendte General Bourmont paa Felttog til Algier for at lede Opmærksomheden andetsteds hen og ved sine Sejre over Kabylerne afstive sit Regime.

Har alle disse Fantasi-Felttog og Kateder-Revolutioner været andet end en saadan bortleden af Opmærksomheden? Hvorledes saa det nemlig ud herhjemme — mærkede *vi* noget til Frisindet? Disse Frihedens Apostle der hadede al Uret, der blev øvet mod Polakker og Jøder, havde vel det skarpeste Blik for deres Medborgeres Ret? De som deklamerede mod Magthavernes Jesuitisme og Hykleri, deres Brutalitet og Lavhed i Valget af Midler — *de* søgte vel at føre deres Kamp med blanke Vaaben? Eller hvorledes! — Var det ikke fra deres Kreds, at det smaaligste Aandstyranni blev øvet, saalænge de havde Magt dertil, var det ikke dem, der i vor Presse, i vort offentlige Liv — paa alle Omraader indførte et Raffinement i Valget af Ondskab, en Uskaansomhed i Forfølgelsen og et Hykleri, der var hidtil ukendt. Dem er det, der har Æren af paa vor hjemlige Krigsskueplads at have indført de sjofleste og mest moderne Vaaben, i Forhold til hvilke de gamle nationalliberale Bagladere var for Hyldebøsser at regne.

I dette Misforhold mellem Begrebet Frisind anvendt udenfor og indenfor vore Grænser kan Hr. Garde maaske finde Grunden til, at disse fortjenstfulde Afhandlinger ikke har stampet nær saa mange Mænd op af Jorden som Frasemagere og Eftersnakkere.

Det svækker Virkningen af Indignationen over russisk Censur og Meningsforfølgelse betydelig, naar den udgaar fra en Kreds, der efter bedste Evne gennem sin Presse har gjort sig skyldig i nøjagtigt det samme. Thi hvad var det andet end russisk Censur, man en Aarrække øvede overfor sine Læsere, naar man ganske roligt med den sorte Kost strøg de af Samtidens Navne og Begivenheder, der var ubelejlige. Størrelsesforholdene var forskellige. Det skal villigt indrømmes, at den russiske var i større Stil, men det kan være vanskeligt at afgøre, hvilken der var mest gennemført — og der er ingen Tvivl om, hvilken der her hjemme var den mest trykkende og fordærvelige.

Hvor mangen en Gang, naar vi var ved at drukne i Løgne, naar der svindledes med dyrebare Ord, naar vi saa Mænd blive forfulgt hadefuldt og smaaligt, vilde vi ikke have sat Pris paa at mærke noget til Begejstringen for Ret og Frihed.

Humbug — det var Indtrykket, og avler det Mænd, er det i hvert Fald ikke som Tilhængere af „Systemet".

Af disse Aar fødtes der et nyt Frisind med et nyt Syn og et nyt Maal. En Radikalisme, der gaar ud fra, at det er ligesaa radikalt og mere nyttigt at fange og knække den Lus, der sætter sig i Ens Pels, som at skrive mod de grumme, men skudfri Tyrker og Kosakker. Kan vi gøre begge Dele — saa den ene tilskynder til den anden — saameget desto bedre.

Det er udmærket, at et lille Land har Raad til ogsaa at interessere sig for andres Affærer, og det er godt, at vi har en Mand som Georg Brandes til det, men der er ingen Grund til at bebrejde Bourgeoisiet, at ikke flere gør ligesaa. Der er Ting, der er ganske anderledes beskæmmende for Bourgeoisiet, f. Eks. Beskaffenheden af den Presse, det holder sig. Og det vilde være rimeligere at rejse dets Indignation mod Pøbelgrusomheder som dem, vi for nylig har været Vidne til mod et i Forvejen ydmyget og bastet Menneske, end at paakalde den i Anledning af Myrderierne i Armenien.

Det er paa Punkter som disse, at vort Frisind skal prøves. Vi har derimod ikke haft meget Tyranni at svinge vort Glavind

imod, ikke mange Aag, der kunde skabe den store Patos. Men det har sin Interesse at erindre, at Blodvidneradikalismen netop fik sit første Grundskud, da den veg tilbage for Følgerne af sine store Ord, og at den gjorde det første Skridt til at opløses i Ordsvindel, da den efter at have forfejlet Springet uanfægtet vedblev at føre sig drabeligt — hvilket den jo er blevet ved med til den Dag i Dag.

Dermed havde man imidlertid ladet en af de ganske faa Lejligheder gaa fra sig, hvor Virkeligheden herhjemme frembød Tilknytningspunkter for en saadan Radikalisme, og iøvrigt har den saavel i vor Folkekarakter som i vor Udvikling haft saa ringe Støtte som muligt. Vi har som det øvrige Europa faaet hele Systemet: Frihedsbegrebet, Aagafkastningen, Skrankenedbrydningen o. s. v. fra den store Revolution. Det er Oprøret mod *ydre* Tryk, der ligger bag hele den europæiske Radikalisme som en Urtype og intetsteds passede den daarligere end herhjemme, hvor det næsten udelukkende drejede sig om indre Forandringer, Følelser og Meninger, der skulde ændres. Det var en Evolutions-, ikke en Revolutionsradikalisme vi havde Brug for. For at vedligeholde det høje Tryk, som Barikaderadikalismen kræver, har man derfor stadig maattet ty til fremmede Eksempler. Det er en flittig Brug af de revolutionære Foreteelser andetsteds, der har holdt Forestillingskredsen vedlige og har forhindret Opfattelsen fra at falde i Lave. Først nu er vi kommet saa vidt, at Forsøget paa at benytte de gamle Valser fra alle Sider — ganske uafhængig af Meninger — mødes med Mistro. Det overdrevne skingrer i i Ørerne, det uholdbare rumler for paafaldende.

For os er derfor den russiske Revolution intet Gode, hvis dens Blod skal benyttes til at give vort hjemlige radikale Spøgelse en ny Skintilværelse. Vi har faaet importeret tilstrækkelig megen Uvirkelighed, og det var nu paa Tiden, at vi anlagde de Synspunkter, der svarer til vore Kaar.

Det er ikke sandsynligt, at denne nøgterne Opfattelse af, hvad Frisind og Radikalisme er, vil tiltale de ældre, der er vant til at forbinde større Pomp med disse Begreber. Det er vel endogsaa rimeligt, at de vil se ned paa den. Det gaar jo ofte saaledes, naar det foregaaende Slægtled har spillet op, at det følgende maa arbejde for at betale Gælden. Det tager sig let kedeligt og nøje-

regnende ud ved Siden af dem, der ved utallige Banketter lod Ordene rulle uden at spørge om, hvad det kostede.

De heroiske Fantasier sidder dem endnu i Kroppen. Naar de som Hr. Kall og andre taler om deres Martyrium, da er det ikke blot deres Hukommelse, der overdriver og apoteoserer, nej det er Erindringerne om alle de Revolutioner og Frihedsbevægelser, de i Aanden har deltaget i, der spøger dem i Hovedet. De kan ikke længere huske, at de ikke var med i den store Revolution og i den polske Opstand. Bag deres Ord om Frihed mærker man stadig Reaktionens Fængsler. Naar de knipser Borgerskabet paa Næsen, ser man Kommunens Brandbaal i Baggrunden. Det er Shelley's og Byron's abstrakte Frihedsbegejstring og Tyranhad, der gaar igen i deres Fraser.

Det er mod denne Fantasiradikalisme, man vilde have set „Lykkeper"s Forfatter rette sine Vaaben. Naar han tværtimod har stillet sig paa Fortidens Standpunkt, saa viser alene det daarlige, af usammenhørende Træk sammensatte Vrængebillede af Nutiden, at det maa skyldes en høj Grad af Ukendskab til den Udvikling, der foregaar fra Dag til Dag omkring ham. Men naar han næste Gang vil skrive et Stykke, der ikke bør have en besmykkende Titel som „Asgaardsrejen" men ganske simpelt hedde f. Eks. „Radikalismens Genfærd", maa han tage med i Betragtning, at Forholdene *kan* være forandrede, siden han sidst færdedes i Menneskenes Verden. Fyr kan være tændte og andre slukkede og rødt Blink, der tidligere førte til aabent Hav, kan nu betyde grundt Vande.

For at komme der hen, hvor man *vil*, er det imidlertid nødvendigt at kende Ting som disse. Det vil kunne være ham et Fingerpeg, at Radikalisme nu som før er at gøre det Arbejde, der er det utaknemmeligste, med Bevidstheden om at det er det nødvendigste. Ofret er en personlig Indsats, men man ofrer sig ikke længere ved at bestige Skafottet for Mængdens Øjne. Man giver sit Offer ved i al Stilhed at afstaa fra den Fordel, der kun kunde vindes paa Ideernes Bekostning. Heller ikke Farerne tager sig synderlig romantiske ud. Det er ikke underjordiske Fængsler og grusom Tortur, men Mure af Tavshed og Naalestik, som ingen kan værge sig imod eller hævne sig for. Altsaa mere irriterende end pinefulde, mere trættende end æggende, mere kedeligt graa end blodigt røde.

Det kan ikke nytte at foregøgle Frisindets Rekruter en straalende Karrière med Sejre og Triumfer. Det gaar langt mere stilfærdigt for sig, hvor det virkeligt gælder, og vil de med i Kampen, maa de være forberedt paa selv at være de eneste, der ser, hvori den bestaar.

Men i hvert Fald bestaar den ikke først og fremmest i at slaa Dumheder for Panden; thi Gemenhederne — der ikke er dumme — er mindst lige saa talrige.

For at Hr. Pontoppidan yderligere kan være orienteret, maa han vide, at det er Betragtninger som disse, der af Hr. Kalls Aandsfrænder kaldes reaktionære — og med Rette. Det er en Reaktion mod alt det, der blot er Rutine og Forretning, tilbage til det i deres Fortid, der har Livsværdi. Det er ikke vor Skyld, at vi for at naa derhen undertiden maa skræve gennem en Bløde, der sprøjter d'Hrr. i Øjnene.

HARALD NIELSEN.

HAGBARD OG SIGNE

NAAR de gamle danske Folkeviser saa let og villig former sig for os til en egen lille Verden af Skønhed, er en af Grundene den at de afspejler en bestemt Tidsalder. De er for os det danske Ridderliv, fordi de er dets eneste poetiske Afbillede. Tænkte vi os dem berøvede denne særlige Tidsfarve, — med Dans og Ridderdyst, Fuglesang og Rosenslund, Borgeled og Højenloftssvale, ja om det er de blotte Udtryk Ridder og Jomfru, den grønne Lide og striden Strøm, — vi kunde ikke undvære dem, uden at det digterske Billed blev fattigt og nøgent, plyndret for sin Skønhed som en Sommerfugl, hvem Støvet er strøget af Vingerne. En Tidsalder har spejlet sit Billede saa klart i dem, at de ikke kan skille sig ved det igen; selv Almuens Sang af de gamle Viser ned mod vore Dage lever og aander i Ridderliv; blev dette Billede udvisket, vilde Fladen være formørket, Visens brogede Optrin vilde have tabt i Ynde, Farver og Anskuelighed.

Og dog er det saa, at nogle Viser, af de allerypperste, ejer saare lidt af denne Tidsfarve, og som Æmner kun i ringe Grad er Særeje for Middelalderen. Det gælder netop om Havborvisen, den Digtning, der er trængt dybest ind i alle de nordiske Folks Minde.

Hagbards og Signes Kærlighed, der fører ham i Døden, hvor hun trofast følger ham efter, — da Hagbard hænger i Galgen, staar Signes Bur i lysen Lue, — er allerede i Oldtiden et berømt Sagnæmne. Forud for Folkevisen ligger Besyngelse af

Indledning til en Sangaften.

det i Form af Heltekvad, og Sakse har i Oversættelse bevaret os Stykker af saadanne Kvad, sammen med en fuldstændig Fremstilling i Prosa.

For fuldt ud at forstaa Sagnet, maa vi sætte os ind i en Tankegang som nu ligger os ret fjærnt: de gamle Heltekvads Tankegang. Deres Æmner er de store tragiske Sammenstød, eller Rækker af Sammenstød. Deres Grundsyn er dette, at Enkeltmennesket staar med Krav paa at være til, viljestærk og ubøjelig, haard som en Flintblok; naar Krav tørner mod Krav, spruder de Gnister og brydes sønder, men hver holder dog trods Søndringen sit Krav oppe, og vil frembringe samme Knusning paa Modstanderen. Disse Sammenstød er Heltedigtningens Indhold. Ingen Art Sammenstød er hyppigere end Slægtsfejden; ti Slægten er den enkeltes Støtte og Dækning, Tabet af en Frænde maa stadig oprettes ved at tilføje Modparten samme Skade.

Hagbardsagnet er i sin ældste Form ikke blot en Elskovsdigtning; det er ikke mindre en Slægtsfejde. Kong Sigars Sønner træffer paa Vikingetog sammen med Haamunds Sønner og de slutter Venskab; men den misundelige Raadgiver Blind den bolvise (den ondskabsfulde) ægger dem imod hinanden, og begge Haamunds Sønner falder; deres Broder Hagbard tager Hævn, overfalder Sigarsønnerne med sine Skibe, og dræber dem. Men Hagbard har Sigars Datter Signe (i gammel Form Signy) kær, han vover sig til hende forklædt som Skjoldmø, men røbes ved hendes Tærner eller ved den onde Raadgiver, han gribes og er nu i sine Fjenders Magt og dømmes til Døden under den Form, der da var almindelig, til Hængning. Her har vort Oldkvad en ret mærkelig Scene. Dronningen træder frem og byder ham Drikkehornet, at han skal drikke sit eget Gravøl, drikke sin Afsked med Livet; hun nyder ret, at den Stund er kommen, hvor hun skal have Hævn for de mistede Sønner. Og Hagbard tager stolt mod Hornet. „Jeg tager det," siger han, „med denne Haand, der dræbte dine Sønner; uhævnet gaar jeg ikke herfra, men du lever aldrig den Stund, der giver dig igen hvad du har mistet, der udløser dit Pant hos Hel!" Trodsig staar Helten som sjælelig uovervunden i det Øjeblik, da hans ydre Skæbne mest hjælpeløs er i Fjenders Haand og Døden uafvendelig. Snart knyttes Hagbard i Galgen og Signes Bur blusser. Men Ættefejden fortsættes videre. Fra Havet dukker Hake op, den sidste af Haa-

mundsønnerne, han hvis hele Liv er det at være Vikingen fremfor nogen anden. Med Vikingens Snarhed og Vovsomhed lander han paa Sjælland, drager gennem de tætte Skove, og staar foran Sigersted uventet. Kongens Mænd bukker under for Søhanerne, i vild Hævntørst hugger de alt ned, selv Kvinder, Børn og Oldinge, alt styrtes i en uhyre Grube, og Kongesædet afbrændes.

Sagnet er da fra gammel Tid Digtning om Slægtfejde. Det er Sigars og hans Æts Undergang. Sigersted, Kongsgaarden midt i Sjælland tæt ved Ringsted, spiller samme Rolle for Sagnet som Lejre for Rolf-Krake-Sagnet; Stedets svundne Herlighed lever videre i Digt, netop fordi den saa pludselig er styrtet. Som mægtig Konge over Danerne nævnes Sigar i den ældste Opregning af vor Æts Sagnskikkelser. Hans historiske Tilværelse maa sættes i den ældre Jærnalder, saadant noget som 4de Aarh. e. Kr.; Digtningen om hans Fald er baade i sit Æmne og i sin hele Bygning nærmest et Sidestykke til den om Ermanriks, Østgotekongens, Undergang.

Men ved Siden af alt dette er Hagbardsagnet en Elskovsdigtning. Den bliver det fuldt ud i den middelalderlige Folkevise; den er det for en stor Del i Oldkvadet hos Sakse. Men dér er den naturligvis Elskovsdigt med det Særpræg som Oldtidens Fremstilling af Elskoven har. Det første af Kvadet, der er bevaret os, er en Stump af Samtale mellem Signe og hendes Tærner om hendes Bejlere. Den er her øjensynlig for at give Digteren Lejlighed til at fremsætte sine Tanker om Elskov. Her vrages den Bejler, der tror at vinde sin Mø ved Ansigtets Skønhed og Lokkernes Pragt, og der foretrækkes den, der kan rose sig af Daad: „Faa Aar varer selv den fejreste Lødd; Daad, som er øvet, aldrig svinder.“ Det er ikke en enkelt Digters Dom, det er en hel stor Tidsalders Tankegang. Den elsker Ævnen til Daad, elsker denne Kløgtens, Viljens og Styrkens Sejr; og med den naive Tids Forkærlighed for det haandgribelige kræver Møen den Bejler, der har øvet Storværket. Tiden har en digterisk Formel — for Resten er det vel tillige et Indtryk fra selve Livet, der levedes, — for den Mø, der begærer Helten til sin Ægtefælle: hun elsker ham, skønt hun aldrig saa ham med sine Øjne. Ti han lever i sin Daad, hans Billed flyver med Daadens Ry til fjærne Strande.

Der er meget i Elskoven, der for den Tidsalder ikke har digterisk Værd, alt det, der ligger udenfor Viljesomraadet: den

spirende Følelse, Tiltrækningen ved den ønskedes personlige Nærhed, Gennembruddets Jubel, Hengivelsens Fylde. Alt det er for Heltekvadene upoetisk, og først ved at faa tilført et Viljesmoment løftes det op til den sjælelige Verden, hvor Heltesangen har sit Rige. Men hvis det paa en eller anden Maade naar indenfor Heltelivets egenlige Synskres, opfattes det med en fin og blufærdig Sans for aandelig Rørelse.

Jeg kan anskueliggøre det ved at nævne et enkelt Punkt. Kysset er slet ikke det Elskovens Festøjeblik, som det er for langt senere Tiders Digtere. „Mens Du kyssede Trælkvinder ved Kværnen," henkastes der spottende; og dette tror jeg er den eneste Gang, der forekommer Kys mellem elskende af blot egen Drift uden ydre Anledning. Kysset har derimod sin retmæssige Plads i Livet: det er Hilsen til Velkomst og til Afsked. Der er Scener som denne: Sigrun kommer for første Gang i sit Liv til Helge, hun kysser og hilser den hjælmklædte Konge, siger at hun har haft ham kær endnu før hun saa ham; da vaktes Drottens Hu til Møen. Kysset er her et Led i hendes viljebestemte Optræden, hun kaarer ham dermed til sin Husbond, og til Værner mod den Bejler man vil give hende bort til.

Den samme Uberørthed af Elskovens sanselig-sjælelige Side er ogsaa i Hagbards og Signes Elskov. End ikke Glæden eller Angsten ved deres Møde kommer til Orde i hvad der er os bevaret af Kvadet. En Scene i Jomfruburet giver os — som en Slags Hvilepunkt før de voldsomme Begivenheder — Tærnernes undrende Fritten af den forklædte Hagbard, og hans forsigtige Svar: Fodsaalen er haard paa den der har færdedes over Fjæld og Strand og paa Snækkens Tilje; paa Skjoldmø vokser ikke Barmen ud, ti Brynjeringe spænder om Brystet, og Armen vænnes til Bue og Spyd. — Da Signe og Hagbard er ene sammen ved Nat, er det Dødsstundens Nærhed, der fylder deres Tanke, dog ikke Døden som Fare for den enkelte, men Døden som den store Prøve for deres Vilje til at tilhøre hinanden:

Sig mig, Signe,
solklare Dis,
mens vi er sammen begge
i Brudenatten
uden Frænders Raad,
mod Faders Vilje,
Haamunds Søn
med den højbaarne:

om jeg fangen af din Fader
føres til Død
og Sigar hævner
Sønnernes Bane, —
naar *mit* Liv er ledet,
hvad Lodd *du* kaarer?
vil min Glædes Viv da
god Vilje lade kende?

Og hun svarer ham:

Ledt det mig tykkes
Livet at længe,
naar Graven lukker
over min fejreste Lyst;
ikke Sot eller Sværd,
ikke Sø eller Mulde,
ingen Død skal vinde Dig,
uden at jeg vælger den samme.

Bundet blev det Baand,
som aldrig brister,
da jeg med Sværdløfteren
Lejet delte;
tvundet i én
er de Livstraade tvende,
siden Skjoldunge-Mø
sig til Mand fæsted.

Digterens Tanke har allerede paa dette Tidspunkt flyttet sig bort fra Livsfaren og fra Kongedatterens Sorg eller Medfølelse. Derfor kan Hagbards sidste Kvad paa Galgebakken, da han ser hendes Bur staa i Lue, blive det mægtige Udbrud:

Hæv mig nu, Svende,
højt i Galgen!
forud gik den,
som jeg følger.
Luen leger i Sky,
Buret brager,
Signes Godvilje
lyser over Land.

Aldrig har Fæsteord
saa fast bundet,
som da selv sit Dødsbaal
Signe tændte;
Hagbards Brud
har nu Hel-Grind aabnet;
intet kan os skille,
naar ej kunde Død!

Oldtiden ender i Lovprisning af Kærligheden som den stærke Magt. Denne Tidsalder, der beundrede og fremelskede Viljens Styrke, saa paa Elskoven som en Forhøjelse af Menneskets Ævne til at sætte og fastholde et Maal. Heltesangen, der lader Menneskets Liv svinde, men jubler naar Livsmaalet er holdt fast til det sidste, den kaarer sig ogsaa Hagbard og Signe som sine udvalgte, fordi her den frie vingestærke Vilje stikker i Sky saa højt som aldrig før.

En ny Tidsalder kom, Skift i Sæd og Skift i Sind; Sangen brød ind over Norden, som om Sydens Sol og Sommer og Farvepragt paa én Gang havde holdt sit Indtog i de vindblæste nordiske Lunde. Alle Følelser vældede op, sprang som stærke Kildevæld, eller rislede dæmpet under Grønsvær og Løvtag. Elskoven har Lov at være der, ja den er Sangens egenlige Æmne, dens vaagnende Stemning er det usynlige Baand mellem den syngende og dansende Flok af Mænd og Kvinder. Der er en Luft-

ning, hvor saa meget nyt kommer op, alt det, der flyver paa lette Vinger sydfra, og alt det, der her hjemme vaagner af sin Vinterdvale; og hvor meget gammelt svinder, deriblandt det meste af den gamle Helteverden med dens ydre Barskhed, med dens Grublen og dens Villen.

Men blandt det, som levede over i den ny Tid, var Hagbard-digtningen. Den kom ikke med i første Omgang, men i anden; ikke i den første mere spinkle Sang fra Valdemarstiden, men i den rige og yppige fra Visernes Højsommer.

Hagbards og Signes Skæbne blev taget op, blev fremstillet mærkelig tro imod det gamle Sagn og Kvad; men med én stor Forandring. Oldtidens Slægtsfejde er svunden bort, og kun det elskende Pars Skæbne staar tilbage. Hvorledes var det muligt at skære dette Afsnit ud af Sagnets videre Sammenhæng, skære det bort fra Hagbards Hævn over Brødrenes Fald og Sigars Vrede derover? Inde i Visen finder vi et flygtigt Spor af denne Sammenhæng: „eders Fader han er vorden mig vred, han truer at lade mig hænge.“ At Kongen er „vorden en vred,“ betyder i Middelalderens Sprog at man har øvet en Ugerning og er fredløs; det er hans Hævn paa Sigarsønnerne, der her har foresvævet Digteren, men som digtersk Motiv er dette ganske skudt til Side. For ham er det kun Elskovssagn. Med dristig Haand bryder han ind i Historien og skaber sit eget Udgangspunkt, paa én Gang saa tydeligt, at vi straks er med i det stillede Problem, og saa frit og let at det ikke er en Handling, men kun en Indledning. Hagbard drømmer, at han er i Himmerigs fagre Stad med Signe i sin Favn, og at de styrter ned gennem Skyen. Mangen Visedigter har begyndt sit Digt med Heltens ildevarslende Drøm, men ingen har udført det som denne. Drømmen er ikke som sædvanlig i Viserne Livets daglige Smaatræk, hvor man skal ane en større Skæbne bagved, men den fører os til det højeste: Hagbards og Signes Elskov tegner sig straks i de aller største og saligste Omrids med „Himmerigs“ kostelige Stad som sin Skueplads, og hørende en herligere Verden til — og dog det hele bygget op af de mest enkelte Drømme-Forestillinger: Følelsen af Salighed, saa den første vakte Bevidsthed om sin Elskovs Indhold, og endelig den fra Drømmen velkendte Dalen ustandselig nedefter: „jeg havde stolt Signelil i min Arm, vi fulde igennem den Sky.“ Og denne Drøm ikke blot varsler det, der skal ske, den sætter selve

Handlingen i Gang, snorlige frem mod dens Katastrofe: Hagbard véd nu baade sin Lykke og sin Kvide, og derfor griber han denne Skæbne.

Visen skærer Heltesagnet af i Længde, men lader Æmnet vokse i Bredde. En Vrimmel af anskuelige Smaatræk staar for Digterens Syn. Har han og hans Samtid ikke Oldkvadets Trang til at skue ind i Sjælenes Dybder, saa har Fantasien en Sansningens Styrke, der lader hvert Optrin i Handlingen vise sig med en hurtig greben, malende Enkelthed; i hver ny Vending opdager han en Ytring mere af Modsætningen mellem Hagbards ydre Rolle og hans mandige Heltevæsen. En Hovedscene, den med Tærnerne i Jomfruburet, er i sine Grundtræk taget i Arv fra Kvadet, og vi finder Sætninger af det næsten ordret igen; men netop derfor kan vi des lettere se, hvilken Rigdom af ny Træk der staar til Digterens Raadighed. Der er et saadant Indfald, som det at lade Hagbard udskære Dyrebilleder. Det er ganske vist ikke selvopfundet; det er taget i Arv fra et tysk Ridderepos om Wolfdietrichs Fødsel, og Visen havde overhovedet ikke faaet den Livets Rigdom af Enkeltheder, om den ikke havde staaet i Forhold til den Svulmen af episk Stil, der udmærker Ridderdigtningen; men Enkelthedens Anvendelse her er saa ypperlig, fordi den føjer sig i det mandig-rige Billede af Hagbards Ævne. Saa har Visen ogsaa det i Middelalderen ikke almindelige: en sikker Taktfølelse til at lade Handlingen have sin Plads i en Oldtids Kongeborg uden at paanøde den sin Samtids Sceneri; selv Skjoldmølivet staar lyslevende for dens Syn:

> Det er saa Sæd paa min Faders Land,
> at Jomfruer rider til Tinge,
> fordi er ikke Brysten voksen paa mig
> udaf de Brynjeringe.

Dette Svar er ligefrem hentet ud af det gamle Kvad; men lad mig gøre opmærksom paa en lille Forskel. I Kvadet er det Tærnernes Ord; i Visen er det løst ud fra sin Sammenhæng med de frittende Tærner, og det er Signe, der — da de er ene — lægger Haanden paa Hagbards Bryst og gør ham sit ængstelige Spørgsmaal. Der er over Signe her det dæmpet kvindelige, den Sarthed og Angst, som en Visesanger ikke kunde undvære hos sin Heltinde. Men da først Skæbnen folder sig ud for dem,

staar hun stærk i sin Kærlighed, saa besluttet som nogen Oldtidskvinde. Intet Sted passer bedre end her Kongens Udbrud: „Havde jeg det førre vidst, den Elskov havde været saa *stærk!*" Men samtidig gaar der en Tone af Medlidenhed gennem Kongens Ord om at han ikke vilde skilt de elskende ad, — som er saa væsenlig i hele Middelalderens Livsforhold. For saa vidt har Riddertiden sat sit Mærke paa den, ikke blot farverig og udmalende, men ogsaa følelsevækkende. Og dog, Visens store Øjeblikke, da det stunder mod Død, er saa fri for Ynk med de elskende, saa helt givende sig hen i deres Trofastheds og Viljes Sejr, saa dybt i Pagt med Helte-Sagnets Aand, at det fører os bort paa Storskæbnens og Elskovsviljens stærke Vinger. Næsten som hendøende Lyd fra et Jorderige, vi er hævede over, lyder da Kongens Medfølelse og Anger, og Hævnlysten mod den onde Tærne, der røbede dem.

Folkevisen har frigjort Heltelivets gamle Elskovsæmne, krænget det ud af Forbindelsen med Ættefejden, og ladet det være sig selv; har derhos givet det Fylde og Farve. Men forud for det har Oldtiden skabt det som sin Digtning, med Viljens Sejr over de ydre Forhold; og dette Grundpræg har det bevaret gennem Tiderne. Middelalderens Glæde er de elskende i hinandens Arm, forenede i Livets Lyst, eller udaandende ved hinandens Kvide; Hagbard paa Galgebakke og Signe i det blussende Bur er det oldtidsfødte Udtryk for Viljernes stærke Samklang, hvor skilte saa de ydre Kaar er. Dette Sagnets Grundbillede bar Visen ud over Norden, og overalt følte man det som sit eget. En Mængde Steder i Nordens forskelligste Egne gør Krav paa at dér stod Galgen og dér brændte Signes Jomfrubur, ti — hvor man fuldt lever i et Digt, dér regnes det skete altid at være nær.

AXEL OLRIK.

GALLERIETS NY BILLEDER AF DOU

DEN 14. Februar 1628 er sikkert af den da 21aarige Rembrandt blevet regnet for en lykkelig Dag. Thi naar det paa denne Dag blev ham betroet at være Lærer for en 14aarig Knøs, der syntes særlig evnerig, var det et smukt Bevis paa den Tillid, hans Medborgere i Leiden nærede til hans store Talent og tidligt udviklede Dygtighed. Eleven hed Gerrit Dou. Faderen, en velstillet Glasmager i Leiden, var maaske en god Bekendt af Rembrandts Fader, Mølleren. Kun 9 Aar gammel var Gerrit allerede blevet undervist i Tegning af en rutineret Kobberstikker, senere havde han staaet i Lære hos en duelig Glasmaler, og efter endt Læretid i Forretningen været sin Fader til saa god Hjælp og Nytte, at Faderen — efter hvad Borgmester Orlers' 1641 udgivne Bog om Leiden beretter —, kun gav Slip paa den kvikke Dreng af Frygt for de Ulykker, der kunde tilstøde ham, da han var saa grænseløs uforsigtig med at klatre op for at indsætte ny Glas eller udbedre gamle.

Indtil Rembrandt i 1631 overflyttede til Amsterdam, malte Mester og Lærling efter de samme Modeller Billeder i samme Stil, med samme Grundighed i Studiet. Baade Lærerens og Elevens Billeder fra denne Tid har en fra deres senere Arbejder saa vidt forskellig Karakter, at der længe har været stærke Tvivl om Billedernes Ægthed, selv om de var betegnede med Navn. For faa Aar siden blev der til vort Galleri fra et af dets Magasiner inddraget to af de Studiehoveder, Rembrandt i hine Aar malte hjemme i Leiden, ofte — som vi fra en Beundrers Be-

retning véd, — i Kappestrid med sin Kammerat Jan Lievens, af hvem Galleriet ejer et Studiehoved fra samme Tid. (Det har været anset for et Selvportræt af Lievens, Bierfreund mente — sikkert med Urette, — at Rembrandt havde siddet Model for det; maaske kunde det være rimeligere at tro det malt efter den unge Dou.) Ved en senere Oprømning af det samme Magasin har Galleriet nu indvundet et — fuldt og ægte betegnet — Studiehoved af Gerrit Dou fra den Tid, da han endnu var Rembrandts Lærling.

G. Dou: Negerhoved.
Kunstmuseet.

Det er et i en sortmalt oval Indramning indfattet Brystbillede af en Neger, som ved en stærk Drejning af Halsen vender Hovedet i Profil mod venstre. Denne Drejning har givet det et Udtryk af pludselig vakt Energi, som aabenbart har sat vore Forfædres Fantasi i Bevægelse, thi i Kunstkammerinverariet 1737 opføres Billedet som „Ein klein Gemählde, so grosz wie ein qvart Bogen Papier, worauf das Portrait Mahomets in klein Leben.“ Det er et dygtigt malt Studie, maaske endog friskere og lettere i Behandlingen end noget andet af Dous samtidige eller senere Billeder. Selv i de Studier, hvor han mest har anstrengt sig for at følge Lærerens Studier, har han haft vanskeligt ved at frigøre sin Behandling for Ængstelighed og Tørhed. Rembrandt kunde lige saa lidt lære sin Elev sin fyrige Kraft i selve Foredraget som sin sjælfulde Opfattelse af Emnerne, af Modellerne, af Lysets Pragt og Skyggernes Stemning.

Da deres Veje skiltes, gik Rembrandt og Dou videre i stik modsatte Retninger. Den første mod det stedse større, den anden mod det stedse mindre. „Det blev en Blomst af en ganske anden Art, end Gartneren havde ventet sig,“ siger i denne Anledning den tyske Maler og Kunstnerbiograf Sandrart. Medens Rembrandts stedse dristigere Egensind foruroligede og forargede, arbejdede

Dou som en brav Borger med urokkelig Sindighed uden at vise fantastiske Hensigter eller styre mod ubegribelige Maal. Almenhedens Beundring udhvilede behageligt efter Anstrengelserne for at følge Rembrandts høje Flugt i undrende Henrykkelse over alle de nysselige Smaabilleder, der skyldtes Dous agtværdige Flid og næsten englelige Taalmodighed. „En Dag," fortæller Sandrast, „besøgte jeg sammen med den kunsterfarne van Laer eller Bambots hans Hus for at tage hans Person og Kunst i Øjesyn. Han modtog os ikke alene vel, men viste os ogsaa sine Værker. Men da vi blandt andet roste den store Flid, han havde anvendt paa et Kosteskaft, der ikke var synderligt større end Neglen paa en Finger, svarede han, at han vel endnu havde tre Dages Arbejde inden det blev færdigt." For en af sine ivrigste Beundrere, den svenske Resident Spiering i Haag, havde Dou malt et Familjebillede, „ganske vist meget herligt og underdejligt malt," siger Sandrart, „men Residentens Fru Gemalinde har med stor Taalmodighed maattet sidde Model i fem Dage kun for at faa den ene Haand undermalt, hvoraf let vil ses, hvilken Tid Resten af dette lille Billede har fordret. Da jeg efter højtsamme Residents Anmodning paa et stort Billede efter Naturen fremstillede ham, ledsaget af sin Gemalinde fra hans Kunstkabinet gennem Paladset til Haven, og i Løbet af 3 Uger i hans Bolig i Haag havde fuldført dette Billede til hans Tilfredshed saa vel, som det passede sig for hans dybe Indsigt i Kunsten, sagde de til mig, at de havde maattet sidde længere for Dou, medens han undermalte et af de smaa Portrætter, end for mig til hele dette store Arbejde. Ved saadan Langsomhed lod han Folk miste Lysten til at sidde, saa deres ellers elskværdige Fysiognomi forvanskedes og helt forandredes af Kedsomhed, hvorved ogsaa hans Portrætter blev fortrydelige, melankolske og uvenlige og ikke fremstiller det sande Liv, hvilket for Maleren og Kunstneren er allermest nødvendigt.

Ellers er det sikkert nok, at han var en vidunderlig Mester i stillestaaende Ting, hvad der havde bevæget nævnte Hr. von Spiring til at love ham en aarlig Understøttelse paa et 1000 Gylden med den Betingelse, at han efter eget Skøn maatte udtage de bedste af hans Billeder imod kontant Betaling. Sine Smaabilleder af et Fingerspands Størrelse solgte han for 600, 800 til 1000 hollandske Gylden, eller mere. Sit Arbejde takserede han

efter de anvendte Timer, som han dagligt skrev op, saaledes at han for hver Time beregnede et flamsk Pund, hvad der er halvtredje Rigsdaler. Var Vejret ikke rigtig godt, indstillede han sit Arbejde, og han malte alt efter Naturen; tilsidst rev han kun sine Farver paa Glas og lavede selv sine Pensler. Af Hensyn til Støvet, der voldte ham megen Ulempe, holdt han Palet, Pensler og Farver omhyggeligt indelukkede; naar han satte sig for at male, ventede han ret længe, til Støvet havde lagt sig aldeles; saa tog han først Paletten frem af Malerkassen, der stod ved hans Side, blandede Farver og Pensler, og begyndte Arbejdet; naar det var udrettet, lukkede han atter alt omhyggeligt til. Hans Atelier var stort, beliggende mod Nord, med højt Lys, og vendte ud til det stille Vand i Kanalen.“ Uagtet han endnu var ung, brugte han stedse Forstørrelsesglas, naar han malte.

Der findes i München et Selvportræt af Dou, malt, da han fyldte de 50. Fra Ungdomstiden har han bevaret de bølgende Lokker; ellers antyder intet, at denne fedladne, selvbevidste Herre, som i sin Pelshue og pelsværkbræmmede Frakke staar i en aaben Balkon med højre Albue støttet til et Bord og en sølvknappet Stok i venstre Haand, er Portrættet af en Kunstner. Der er mere af Kød end af Aand. Minen er noget træt og gnaven; han synes at have plaget sig selv med den Langsomhed, der gjorde den mest søgte Genremaler til en lidet søgt Portrætmaler. Eller havde maaske „Monsieur Dou“, som han i Ærbødighed kaldtes, Fortrædeligheder ved Vanskelighederne for en fornuftig Kapitalanbringelse?

Han behøvede ikke som Rembrandt at forlade sin Fødeby for andetsteds at søge Lykken og stræbe efter at vinde Velstand. Kunstkøbere og Kunstspekulanter strømmede til ham fra fjern og nær, raslende med Dukater, medens de tiggede ham om at overlade sig Værker af hans uforlignelige Haand. En Mængde Elever, Efterlignere og Efterfølgere stræbte efter hans Eksempel at male smaat, og male det smaa saaledes, at Billedet lignede Emaljearbejde og ikke saa ud, som om det var malt. Dou gav Leiden en særlig Malerskole, hvad Byen hidtil aldrig havde haft, og dens Værker blev lige saa verdenskendte hollandske Eksportartikler som Blomsterløgene fra Haarlem eller Ostene fra Edam. De fik en meget væsentlig Betydning for Udviklingen — eller rettede Tilbagegangen — af Smagen og af Kunsten; kun ved at

forene Leidener-Skolens Pyntesyge med det akademiske Pedanteri opnaaede Ridder Adriaen van der Werff at blive den typiske Repræsentant for det uhjælpelige Forfald i Hollands Malerkunst.

Rembrandt havde altsaa ringe Grund til at signe den Dag, da Dou blev hans Elev. Han havde selv næret Spiren til en fjendtlig Magt, der modvirkede, bekæmpede og i det almindelige Omdømme besejrede ham. Nuomstunder kan vi med Rette harmes over det Vrangsyn, der ikke opfattede den uendelige Afstand mellem den store Rembrandt og den lille Dou. Men man bør heller ikke være uretfærdig mod de smaa. Var Dou end visselig ikke en stor Kunstner, saa var han dog — indenfor sin snævre Begrænsning — ikke nogen daarlig Kunstner. Rembrandt havde egentlig mere Ære af denne kætterske Elev end af de mange Elever, der uden mindste Selvstændighed i Tanke eller Opfattelse blot snyltede sig frem ved slavisk Efteraben af hans Stil.

Dou malte ikke som Rembrandt, men de gamle Nederlændere malte jo heller ikke som Rembrandt. Dous pertentlige Gennemførelse er paa sin Vis Beundring værd. Selv naar han — som paa Galleriets Billede af Konsultationen — maler hver enkelt Traad i et Tæppe, forstaar han dog at give dette Tæppe den rette Tone og Stofkarakter. Hans Tegning er særdeles solid; Farven i Billederne fra hans bedste Tid ofte blød og harmonisk; Kompositionerne oftest upaaklagelige. Efter at have opfundet at lade Figurerne agere bag et højt, rundbuet Vindu, viser han en glimrende Opfindsomhed i at lade denne meget kunstige Anordning, som optages af hans Elever og Efterfølgere, synes ganske naturlig. Som f. Eks. i Galleriets Billede af Lægen. Og naar han, meget ofte, forsøger at forøge Billedernes Virkning ved Anvendelsen af kunstigt Lys, sker ogsaa dette med snild Omtanke baade for Motiveringen og for Effekten. Som f. Eks. i Galleriets Billede af Pigen med Lyset. Ved veludtænkte Smaafif forstod han ofte at faa Baggrundene til at virke med stor perspektivisk Dybde, og han har i Dagbillederne ufravigeligt anvendt en højt fra venstre indfaldende Belysning uden at denne nogensinde føles tvungen eller urimelig. Han var en meget klog Mand, og han forstod til Bunds sin Metier.

Han malte alle sine Billeder lige omhyggeligt, men han malte ikke alle Emner lige godt. Fantasiens Rige var ikke hans. I et — nu kun fra et samtidigt Kobberstik kendt — Ungdomsværk

lod Rembrandt et blændende Lys straale ned i den hellige Jeronimus mørke Grotte paa Krusifikset og den opslagne Bibel; som det lysner for hans Øjne, synes det at lysne for hans Sjæl, saa de dybeste Mysterier oplades for hans søgende Aand. Det er Forbilledet for Dous berømte Eremit i Dresden med de udmærkede Skræppeblade og den allerkæreste Snegl paa et af dem, Stamfaderen til den lange Række af triste og kedsommelige Eneboere i Dous og Leidener-Skolens Malerier. Langt værre end alle disse gamle Aalehoveder er dog Dous bodfærdige Magdalene; det er en Adriaen van der Werff før Adriaen van der Werff. Rent mislykkede er Dous faa landskabelige Fremstillinger; da Naturen ikke var nogen tilstrækkelig rolig Model, anvendte han absurd konventionelle Træformer. Fremstillingen af dramatisk bevægede Optrin laa heller ikke for Dou. Han er afgjort uheldig, naar han stiler mod det tragiske, som i Louvre-Billedets Skildring af Bekymringen over den vattersotige Kones betænkelige Tilstand; — tilmed er de kolde Farver i dette berømte og yderst omhyggeligt behandlede Billede af en ubehagelig Virkning. — Han er ligesaa uheldig, naar han stiler mod det komiske, som f. Eks. i Dresdner-Galleriets Billede af Tandtrækkeren og hans Offer. Dous Talent var, som Sandrart rigtigt har bemærket, begrænset til „stillstehenden Sachen“.

Mellem hans mange Doktor-Billeder er vort Galleris ubetinget et af de allerbedste. Denne unge Doktor, der med sin højre Haand løfter Uringlasset mod Lyset og lader venstre Haands Bevægelse ledsage sin mistrøstende Forklaring til den stakkels Kone, er velsignet fri for Skaberi. Der er i Hovedets Udtryk en Friskhed og et Liv, som godtgør, at ikke alle Dous Modeller fik gnavne Miner ved at staa længe Model. Men Billedets Emne er rigtignok en ganske konventionel Komediescene, Fremstillingen har hverken rigtig Alvor eller rigtig Humør. Dous Talent egnede sig utvivlsomt bedst for Skildringen af fordringsløse og stilfærdige Hverdagsscener, Fremstillingen af Livet i den allerjævneste Almindelighed, Pigen i Køkkenet eller Husmoderen i Stuen, en Aftenskole eller en Grønthandlerbod, en ung Mand, der spiller Violin, eller en ung Pige, der ser ud ad Vinduet. Sligt malte han oftest og sligt malte han bedst. Hans allerbedste Billede er Haager-Samlingens nydelige og elskværdige Maleri, der viser en

G. Dou: Køkkenscene.
Kunstmuseet.

ung Moder i Færd med at reparere et Klædningsstykke, medens en lille Pige ser til Barnet i Vuggen.

Et af Dous bedste Billeder, en Køkkenscene, er først for faa Dage siden blevet fremhængt i vort Galleri. Det har været regnet til den Del af de Staten tilhørende gamle Billeder, hvis under-

ordnede Værd kun gjorde dem tjenlige til at udlaanes som Dekoration. Det er jo ikke underligt, om der mellem disse Billeder nu og da — som det netop i den allersidste Tid er sket, — findes og hjemføres adskillige Billeder, som maa siges at betegne en Gevinst for vort ikke overvættes rige Galleri. (Saaledes mellem de senest tilkomne Herri met de Bles' højst kuriøse Landskab med Flugten til Ægypten, Salomon Ruysdaels døde Hare og flere andre Billeder af betydelig Interesse.) Men det er mærkeligt at finde et Billede af Dou mellem de forstødte, langt mærkeligere end at finde et Par Billeder af Rembrandt paa et Magasinloft. Thi Dous Billeder har altid været højt beundrede og højt takserede, og om Beundringen nu maaske er lidt kølnet, synes Priserne ikke at være dalede; en hollandsk Kunsthandler bød 10,000 Kr. for Billedet, da det kom ind til København. Billedets noget forsømte Tilstand har maaske væsentligst Skyld i, at det ikke var blevet paaagtet; naar Fernissen er død, kan det være ret vanskeligt at se, om et Billede er en Original eller en gammel Kopi. Der findes jo efter Dou en stor Mængde Kopier og Efterligninger. Allerede for næsten 200 Aar siden klagedes der over, at Jakob van Spreeuvens Billeder døbtes med Dous Navn, mangen en tror at have en „Duifje“ (lille Due) og har kun en „Spreuw“ (Stær), blev der sagt.

Billedet fremstiller, set gennem et rundbuet Vindu med ophæftet Forhæng, Kokkepigen i Færd med sit Arbejde, en Dreng viser hende leende en Musefælde. Efter et Billede med et lignende Motiv i Buckingham Palace menes Kokkepigens Gerning at bestaa i at hakke Løg. Karakteristiken af Drengen er mislykket, flere af Dous Drenge er ret uheldige, men den unge Hollænderinde er en udmærket god, frisk og levende Figur. Dou har i andre af sine Billeder malt hende lige saa godt, dog næppe bedre. W. Martin, som for et Par Aar siden (paa Hollandsk og Engelsk) har udgivet en omhyggelig Monografi over Dou, nærer den besynderlige Forestilling, at han i adskillige Billeder har malt den samme unge Pige ud af Hovedet eller efter Erindringen uden at benytte nogen Model. Intet ligger fjernere fra Dous Evner og Kunstnerkarakter end en saadan lyrisk Fantasi. Selv om Sandrast ikke udtrykkeligt havde bevidnet, at „zu allem brauchte er das Leben“, vilde Dous Billeder gøre det indlysende for os. Martin siger, at den Model, som efter Emile Michels særdeles

vel byggede Hypotese anses for at være Rembrandts Fader, forekommer paa Dous Billeder længe efter at Rembrandts Fader var lagt i Graven. Er dette rigtigt, maa Hypotesen sikkert være fejlagtig. Det hænder slige Hypoteser. Overfor et Billede af en nulevende dansk Kunstner har jeg hørt en der fremstillet Figur med største Bestemthed blive angivet som Kunstnerens Moder, uagtet det i Virkeligheden kun var en gammel Jomfru fra Vartov; Kunstneren havde en Tid lang meget hyppigt anvendt hende som Model.

Hollandsk: Nature morte. Kunstmuseet.

Ligesom i Flertallet af Dous Billeder spiller ogsaa i Galleriets „Køkkenscene" de døde Genstande en meget stor Rolle; det er halvt et „Nature morte" Maleri. Adskillige af disse Genstande vender tilbage i en Mængde af Dous Malerier: Stillidsburet ved Vinduet, Lysestagen paa Køkkenbordet, den væltede Tinkande og den højst elegante Flakon, vistnok af venetiansk Jaspisglas, paa Karmen. Han blev aldrig træt af at male disse rolige Modeller, og han malte dem udmærket godt. De Billeder af Dou, i hvilke han udelukkende har fremstillet døde Genstande, er ikke de ringeste fra hans Haand. Oprindeligt var det deres beskedne Bestemmelse at pynte Laaget eller Ydersiden af de Ibentræs-Kasser, i hvilke Hovedbilledet var indsat. Baade i Louvre og i Dresden findes slige Dobbeltbilleder af Dou. Vort Galleri har fra Kronborg hentet et nydeligt behandlet lille Billede, som i Stilen minder om slige „Nature-morte"-Fremstillinger af Dou, og som fra gammel Tid har været tillagt Dous Elev Frans van Mieris (den ældre). Det er kun nogle Muslinger og en Snegl foran et Glas med Vin og blaa Anemoner. Frans Mieris kunde vel ogsaa tænkes at have malet et saadant Billede til Dække for et af sine mere anselige Værker, men Billedets friske og lette Behandling gør rigtignok Henførelsen til Mieris meget usikker. Efter Bodes Mening er det snarere et Værk af Philips Angel.

Dous Køkkenscene nævnes allerede 1697 i Rosenborg Slots Inventarium tilligemed to andre Billeder af Dou: „En astronomus udi et Natstykke“ og „En astronomus ved Dagen“. Kun det ene af disse Billeder blev 16. Aug. 1793 afgivet til Kunstkammeret tilligemed Køkkenscenen og er sammen med denne nu hjemvendt til Galleriet, Kollegaen synes forulykket. Det bevarede er vel det, der kaldtes Natstykket, skøndt det er tvivlsomt. I alt Fald belyser her Maaneskinnet en ung skægløs Mand, — Modellen for Lægen, — han løfter Blikket mod Stjernerne, venstre Haand hviler paa en opslaaet Foliant i Vindueskarmen, højre, der holder en Passer, er støttet til en Himmelglobus, som særdeles ofte har tjent Maleren til Model. Billedet er desværre ikke fuldkommen bevaret; der er især slemme Opmalinger paa Stenrelieffet under Vinduet. Dette er ikke det af Dou i Reglen anvendte Relief af Børn med en Ged, et Værk af Frans Duquesnoy, men et Relief med et Mandshoved, der ser ud som et Portræt. Dou synes at have haft en ret stor Samling af nederlandske Skulpturværker.

G. Dou: Astronomen.
Kunstmuseet.

Naar Dresdener-Kataloget og Martin angiver, at der paa Dous Selvportræt i Dresden ses en „antik“ Gruppe, er det en absolut og besynderlig Fejltagelse. Gruppen forestiller enten Kain, der dræber Abel, eller Samson, der prygler løs paa en Filister, og den skyldes — tydelig nok — enten Giovanni da Bologna eller — vel snarere — hans hollandske Elev, Dous Landsmand, Adriaen de Vries. Vort Museum ejer af denne Kunstner en Gruppe af ganske det samme Emne i ganske den samme Stil.

Dou har malt adskillige Billeder med Astronomer. Husker jeg ret, er vort mest ligt et Billede, der findes i Brunsvig, og som — i alt Fald som det tidligere hang — gjorde en stærk Virkning og havde en for et Billede af Dou ualmindelig Stemnings-

magt. Maaneskinnet var her stærkere fremhævet. Men vort Billede er jo dog heller ikke uden ejendommelig Stemning.

Det fremstiller jo ingen moderne Astronom, det fremstiller uden Tvivl en Astrolog, som er i Færd med at stille et Horoskop. Hvis en saadan kyndig Mand havde iagttaget Stjernernes Stilling i Dous egen Fødselsstund, vilde han have gjort mærkelige Iagttagelser. Planeten Merkur var den regerende og lovede Barnet god Forstand, Dygtighed i sin Kunst og rigelige Indtægter. De andre Planeter forholdt sig passive. Men mærkeligst var Forholdet til den store Stjerne Alhabor i Sirius. De astrologiske Mærker viste, at den lille skulde vokse op i dens Glans, men faa det i sin Magt at fordunkle den for Mængdens Øjne. Dog kun for en Tid. Dous Stjerne er atter blegnet; Stjernen i Sirius lyser klarere end nogensinde før.

Karl Madsen.

MILITÆRET OG PARTIERNE

En lille Pjece, Dr. *C. N. Starcke* har udgivet under Titlen: *Danmarks Forsvar* fortjener større Opmærksomhed end den hidtil har vakt. Ikke for den Slutning, Forfatteren kommer til, og som gaar ud paa, at vort bedste Værn er *Afvæbning*. Heller ikke for de Grunde, der gives herfor: at et militært Værn vil drage os ind i en Stormagtskrig, og at den Stormagt, der har erobret vort Land med Blod, vil være mindre tilbøjelig til at give os vor Selvstændighed tilbage end naar Besættelsen er sket uden Kamp, medens paa den anden Side den nationale Selvagtelse og det elementære Forsvarsinstinkt uden Afsvækkelse vil kunne ytre sig i det moralske Mod, der behøves før Krigen, og i den Nationalitetskamp, der følger ovenpaa en mulig Erobring. Men den giver et Program for Behandlingen af denne Sag i den politiske Forhandling, som i Forhold til Forfatterens Standpunkt er flunkende nyt, og som det er saare vigtigt at holde fast paa som det rigtige og som et Bevis blandt flere andre paa, at denne Sag langt om længe er ved at komme ind under en ny Horisont.

Naar dette Indlæg, skønt det baade ved sit Indhold og den Læsekres, hvortil det henvender sig, ikke gaar ud over Rammen af en almindelig Tidsskriftsartikel, dog fremtræder i Pjecens Form, er dette næppe tilfældigt. Det hænger sammen med Forfatterens Standpunkt, at han paa Forhaand har søgt at værge sig imod, at hans Ord fik Farve fra andet end hvad der laa i dem selv. End ikke den hele eller halve Retning, som et Tids-

skrift i den offentlige Opfattelse faar Ord for, har Forfatteren villet udsætte sit lille Skrift for Berøring af. Kun det Signalement, der er givet med Dr. Starckes eget velkendte politiske Stade, har han ikke kunnet unddrage sit Barn for. Men han gør sig i Indledningen den største Anstrængelse for, at hans Læser skal være redelig nok til ikke straks at slaa den radikale Agitator paa Frederiksberg i Hartkorn med dette Skrifts Forfatter. Og dette Forsøg, som minder om Krakas, paa at være paa én Gang en navngiven bekendt Politiker og dog en navnløs Medborger er gjort med en saa frygtløs Konsekvens, at Jomfrueligheden er kommet uskadt igennem. Hvis ikke Navnet stod paa Titelbladet, vilde ingen, der i Skriftets Indledning føres op til det høje over Partierne hævede Punkt, Forfatteren gaar ud fra, ane, at dette var en Partimand fra den yderste Fløj, en Vælgerforeningsformand og Agitator for et med de tykkeste Streger optrukket Program.

Her er nemlig en Afvæbningsmand, der stiller sig paa det samme Standpunkt, som i Fortiden de ivrigste Agitatorer for Kjøbenhavns Befæstning: *Forsvarssagen staar over Partierne.*

Højre vilde gøre Forsvarssagen til et Udtryk for Nationalfølelsen paa samme Maade som i Norge Venstre gjorde Unionssagen til den norske Nationalsag. Og som det i Norge lykkedes Venstre at vende Højres Modstand mod det rene Flag og de egne Konsuler om til en Kappestrid om Forrangen i Kampen for denne Sag, vilde det maaske være lykkedes for Højre at bringe en Kappestrid i Stand mellem sig og Venstre om Forsvarssagen. Ikke om en bestemt Løsning fra første Færd af, men om den fælles Nationalbevidsthed, der skulde drive Værket. Men denne Mulighed forskærtsede Højre uhjælpeligt, da det gik hen og flettede det militære Spørgsmaal sammen med den Uret, det begik i Forfatningssagen. Hvis Højre havde veget Pladsen, da Venstre moralsk og politisk havde besejret det i Forfatningskampen, hvem véd, om der saa ikke bagefter under Bergs Ministerium havde fundet en Samling Sted mellem Partierne om den Tanke, at nu skulde det militære Spørgsmaal løses i Fred, som en Forsoningsfest ovenpaa Striden.

Der er ingen Tvivl om, at det Højreparti, der samlede sig om Estrup, i fuld Ærlighed følte sig som det rette Nationalparti, og at Venstre, saalangt som denne offenlige Mening rakte, fik Stempel af et Parti uden Fædrelandskærlighed paa sig. Der er

heller ingen Tvivl om, at denne naive Begejstring for et langt Tidsrum gav Højre Medbør, og at dets Appel til Nationalfølelsen skabte en offentlig Mening til Gunst for dets Herredømme, som kun holdtes i Ligevægt og tilsidst fortrængtes ved Venstres Appel til den ligesaa umiddelbare Retsfølelse i Folket. Man kan forarge sig over dette Forhold, men man kan ikke undervurdere Betydningen deraf. Det er et tydeligt Bevis for, at hvad man i denne Sag maa regne med, er en fælles national Bevidsthed og ikke Partilidenskabens Tvedragt.

Efterat Forsvarssagens Løsning er tilfaldet Demokratiet, maa det derfor blive dets første Opgave, at søge den bragt ind under en ny og større Horisont end Partikampens. Hvad enten det gælder om igen at vække en stærkere Militærfølelse i Folket eller tværtimod om at udvikle hos det den Stemning af militær Resignation, som endnu intet andet europæisk Folk bevidst tragter efter at naa, — ingen af Delene er mulig uden at tilvejebringe en stærk Bevidsthed om, at det her gælder om en stor national Opgave. Demokratiet maa i denne Sag træde frem ikke som Demokrati men som Nationalparti.

Og her møder der Demokratiet den Vanskelighed, at det, saa langt fra at have en umiddelbar national Følelse at bygge paa, tværtimod har taget Militærsagen i Arv fra Fortiden som det største Tegn til Splittelse. Med daarlig politisk Økonomi har Venstre forvaltet denne Sag efter Partipolitikens Regnebrædt og Driftsmetode. Hvilken Fordel kan Venstre vinde for sin demokratiske Politik, hvilken partipolitisk Agitation kan der udvindes af Højres Overgreb, hvilke Instinkter og Stemninger hos Almuen er der her at bygge paa, — alle den Slags Betragtninger kom ved Tidens Ugunst til at præge Venstres Agitation mod Militærvæsenet i altfor høj Grad. Man vilde bruge denne Sag til Agitation for en borgerlig og folkelig Bevidsthed mod Nationalstolthedens Forfængelighed og Krigsvæsenets Kasteaand og Junkerhovmod. Man vilde neddæmpe den Overspændthed i Følelsens og Lidenskabens Tilskyndelse, som havde ført Fortidens Politik over Klogskabens Streg, ved en spidsborgerlig, almueagtig og flad Afslappelse af alle andre Hensyn end Hensynet til Nytten. Og da der var skabt en Stemning af denne Art i store Dele af Befolkningen, kom tilsidst hele Hoben af dem, der ikke selv kan skabe noget, men forstaar at beregne og bruge den Stemning, der *er* skabt, Lykke-

ridderne, Kæphesterytterne, Paroleskriverne, alle de Øretudere og Øjentjenere, som et Demokrati er lige saa omsværmet af som et kongeligt Enevælde, de kom tilsidst og bøjede Knæ for Demokratiet i denne Sags Navn, idet de slog sig for Brystet og sagde: Vi er de renlivede Demokrater, som vil have Militærudgifterne ned. Vi er ikke som hine Toldere, der vil gaa paa Forlig og forraade Demokratiets helligste Sag.

Adskillige Mænd i Venstre har altid staaet fremmede for denne Agitation, der efterhaanden fra at være en Protest fra den nøgterne Tankes Side mod et opstyltet Drømmeris Farer udviklede sig til en overspændt Fanatisme, hvis tørre Lidenskab ikke gav Fortidens brusende Fyrighed noget efter. Disse Venstremænd mødtes med Højres Befæstningsvenner i en hel anden Tankegang. De tænkte, at netop et Land som vort, afstumpet og ydmyget, krænket i sin Ære og Ret baade udadtil og i sin indre Politik, ikke turde slippe den Tanke, at der for Krænkelsen af dets Ære og Ret som Nation dog var en Grænse i dets egen Bevidsthed, som det ikke vilde og kunde taale overskredet uden at miste sin Suverænitet, uden efterhaanden at blive et Aftrædelsesrige for de store Stater, som de benyttede hver Gang de havde Brug derfor. Og videre tænkte de, at denne Bevidsthed for at trives og vokse ikke kunde udelukke Forestillingen, om saa skulde være Illusionen, om en militær Handlekraft, der i et givet Øjeblik, naar Nationens Tilværelse stod paa Spil, maatte vove det yderste. Og de tænkte endelig, at i et Land, hvor i den yderste Fares Øjeblik ingen Appel skulde lyde til den Enkelte om at ofre sin personlige Lykke og sin personlige Stræben for en større Sags Skyld, nemlig Fædrelandets, at i et saadant Land vilde ogsaa i Fredens Dage den spidsborgerlige, egenkærlige Smaahedsaand brede sig, hvorefter Enhver bare sørger for sig og sine, saa at i et saadant Land heller intet borgerligt eller kulturelt Ideal kunde trives, hverken Retfærdigheden eller Æresfølelsen eller Frihedsbevidstheden, men bare en tør, almueagtig Nyttemoral, under hvis lave Loft Nationen tilsidst vilde trykkes ihjæl.

Man siger nok, at vort Land har trængt til en Bondekur. Men Bønder alene skaber ikke en Nation. Det var ikke de italienske Bønder, der skabte Italiens Enhed. Det var meget snarere de Eventyrere og Vovehalse, der fulgte Garibaldi paa Tog. Vort Land trængte til en Bondekur ovenpaa 1864, trængte til det

Spørgsmaal: Hvad kan det nytte? trængte til Erkendelsen af sin Magtesløshed. Ære for den, der paatog sig denne utaknemmelige Lod, der tog paa sin Kappe det Had og den Vrede, som fulgte i Spørgsmaalets Spor, som havde den Taalmodighed at gentage det i det uendelige, saa tørt og kedeligt og lige for Næsen liggende det var. Men dette Ord havde ikke Gyldighed for mere end sin Tid. Født og ægget frem som et Sandhedens Tilbageslag mod Uvirkelighedens Drøm og Overmod er det historisk bestemt og i Historiens Bølgegang den Dal der følger efter Kammen. Det har hjulpet til at udligne to Tidsaldres Modsætninger, men født som en Modsætning har det ingen Gyldighed udover det Øjeblik, da Udligningen er sket. Af dets Brydning med Fortidens Stemning skal fremstaa en tredie, retfærdigere, sandere og derfor som Fundament for Fremtiden mere holdbar Stemning.

Det er af Ræsonnementer som disse, at der nu er i Færd med at fremstaa en ny Epoke for det danske Forsvarsspørgsmaal. Af dette frugtbare Jordsmon skyder den ene militære Pjece frem efter den anden. Fælles for disse Skrifter er dette Mærke: De melder sig ikke for et Partis Regning, men tværtimod ofte som Indsigelse mod det Partis Holdning, Forfatteren nærmest tilhører. De melder sig for egen Regning, holdende sig klar af ethvert Parti, — Tanker og Tilskyndelser fra Mænd, der har frigjort sig for de til Partidogmer stivnede Forestillinger, og nu hver fra sit Enkeltmands Stade skynder paa, vækker op, skaber aabent Vande om denne Sags Fremtid.

Dr. Starckes Skrift hører til denne sidste Retning. Selv om det Resultat, han kommer til, kan accepteres af hans Partifæller, er den Forudsætning, hvorfra han drøfter Sagen, og det Ønske, han tilsidst udtaler om en Afgørelse, der kan „samle os alle om sig“, saa diametralt modsat deres, at han maa regnes for en Tilhænger af det nye Parti, den tredie Retning. Og netop dette Faktum, at der fra Afvæbningsmændenes, fra Odenseprogramfolkenes Lejr kommer en Mand med et Olieblad i Munden, med et Savn af et fælles Ideal i Folket, med en Følelse af, at der er noget, *der staar over Partierne,* — Højres gamle Feltraab i Forsvarssagen — det er af Betydning. For første Gang har ogsaa *det radikale Parti* stillet en Mand i Marken, der vil føre Forhandlingen ud fra en anden Jargon end Mistroens, Forhaanelsens, Partifordelens. Der er brudt Hul ogsaa paa denne Skanse. Naar

Dr. Starcke kan tillade sig — hvis det skal være — at ofre alle sine Standpunkter, hvilken Naivitet kan der saa ikke blive Raad til for os andre?

Forfatteren stiller sig selv resolut og straks paa den yderste Naivitets Standpunkt. Er det ikke som at læse i Højres gamle Forsvarspjecer eller høre en Melodi fra „de vandrende Lirekasser“, naar man i Dr. Starckes Skrift paa de første Sider læser Sætninger som disse:

„Derimod burde Spørgsmaalet om, hvilket Værn vi skal bygge for vort Fædrelands Bestaaen være unddragen Partiernes Strid. Det er en Ulykke, at dette ikke er Tilfældet.“

„Man bør ikke gøre sig til Talsmand for denne eller hin Ordning af Værnet ud fra Overvejelser over, om man derved baner Vej for sine øvrige sociale Idealers Virkeliggørelse, og endnu mindre, om man derved bereder sine politiske Modstandere forøgede Vanskeligheder.“

„Jo dybere man er overbevist om, at for alle danske bør Forsvarssagen staa over Partierne, desto stærkere maa man føle det fortvivlede i, at dette forholder sig helt anderledes.“

Ja Forfatteren gaar saa vidt som til at udtale, at hvis kun en til det yderste udviklet Militarisme indeholdt en Mulighed for at sikre Landets Bestaaen, maatte et fædrelandskærligt Demokrati vige Pladsen for en gennemført Militærstat. Hvis altsaa Tyskland tilbød Danmark et Militærforbund, og et saadant Forbund, hvad jo adskillige mener, var Landets bedste Chance, saa skulde vort Folk resolut gøre Vold paa sig selv, aflægge sin borgerlige Samfundsaand, sin historiske Fortidsbevidsthed, sin indre og ydre Organisation og derved betingede Fremtidsstræben, for at gøre sig til en Miniatur-Kopi af den tyske Militærstat. Her har det logiske Konsekvensmageri hos Forfatteren ført ham ud i Tankeeksperimenter, der næppe har noget med Historiens naturlige Gang at gøre. Voldsomheder af den Art er i Virkeligheden ikke bedre end de Fantasterier, som de tilsyneladende er og i hvert Fald paastaar at være Modsætninger til.

Den Naivitet, Forfatteren saaledes fordomsfrit og frygtløst giver sig selv i Vold, vil han nu vække Folket op til. Eller rettere, han vil rense den indædte Mistro, hvortil Folket er blevet agiteret op i de forløbne mange Aar, ud af dets Bevidsthed, for at det med friskt og ufordærvet Hjærte kan be-

gynde forfra paa dette Omraade. Det er en lignende „Fædrelandets Vaabenhvile“ som den, Monrad for mange Aar siden fra Folketingets Formandsplads paakaldte, at Dr. Starcke nu vil kalde Befolkningen sammen til.

Ikke saaledes, at han vil udjævne de to Opfattelser af Forsvarssagen, som har bundfældet sig og antaget et næsten dogmatisk Præg. Tværtimod, han vil ikke noget Forlig. I den Henseende er han saa god en Radikaler som hans Parti kan forlange. Han opstiller Problemet med den yderste Skarphed i Modsætningen som et absolut Enten—Eller. Enten Kjøbenhavns Befæstning eller Afvæbning. Men han vil have Sagen afgjort paa den Maade, at man overbeviser hinanden, at den Ordning, der træffes, ikke er Udtryk for Haan eller Undertrykkelse af den anden Opfattelse, men Udtryk for et fælles Grundsyn, for en Klarhed i Folket over, hvad Tendens dets Stræben skal have, om det skal udvikle sig militært eller helt resignere.

For den, der har skrevet dette lille Skrift, er nemlig den Sandhed blevet indlysende, at kun den Ordning af det militære Spørgsmaal, som udtrykker en Nationalvilje, er den rette. Derfor lyder det som et Nødraab, naar han paaminder Folket om, at bruge denne Sag som en Løftestang, der hæver Partierne op over den daglige Politiks Modsætninger, op i en højere Sfære, hvor vi blot er Danske. Det er egentlig en Genfødelse af „Aanden fra 48“, Forsvarssagen trænger til, et Nationalparti, som det, der i Danskhedens Navn vedtog Grundloven.

Men midt under paakommer der det radikale Hjærte bange Anelser. Der er nogen, der bagfra rykker ham i Ærmet og minder ham om, hvor mange Gange han har været med paa Frederiksberg, naar „Grundlinierne for en demokratisk Politik trækkes op.“ Ja, fortsætter han saa, det er vistnok naivt at tænke som jeg, thi det militære Spørgsmaal er ved mange Traade forbundet med de andre store sociale og politiske Spørgsmaal. „Det er næppe tilfældigt, at Tanken om et stærkt militært Værn ligger de konservative Partier nærmest, medens Tanken om at søge Danmark betrygget ad andre Veje ligger Demokratiet nærmere.“

Men beroer denne bange Anelse ikke paa en Overtro? Allerede den Modsætning, her opereres med, mellem „de konservative Partier“ og Demokratiet er vist noget af en Overtro. Demokratiet er ikke begrebsmæssigt en Modsætning til de kon-

servative Partier, og hvis Militærvæsenet vokser af konservativ Følelse, kan det godt trives paa Demokratiets Ager. Men selv om Demokratiet var radikalt som det franske Demokrati i Øjeblikket, Kirkens Dødsfjende, hvorfor skal saa et radikalt Demokrati have mindre militær Drift i sig end de højere Klassers Partier? Vi er dog netop i dette Øjeblik i Frankrig Vidne til, at det i mange Henseender mest radikale demokratiske Ministerium, noget europæisk Land i den moderne Tid har haft, har gjort det stærke militære Værn og en til den yderste Mulighed udstrakt Soldaterudskrivning til et Hovedpunkt paa sit Program.

Der er i vore Dage to Slags Hære, Kongens Hær og Folkets Hær. Den tyske Hær med sin Kejser i Spidsen, kommanderet af en Kaste af hovmodige Junkere med en Kløft mellem sig og Borgerskabet, rede til paa sin øverste Krigsherres Befaling at bruge sin „pansrede Næve“ mod fremmede Nationer som mod det for sin Ret kæmpende Folk, det er den ene Form. Den franske Hær med en Retfærdighedens og Lovtroskabens Helt som Georges Picquart i Spidsen, den Fremtidshær, denne Mand ønsker at skabe og som er blevet omtalt i en Artikel af Hr. Wieth-Knudsen i dette Tidsskrifts forrige Hæfte, — hvor Underofficerens Avancement ikke standser paa et bestemt Trin, men fortsættes til de højeste Poster, hvor den første Soldaterdisciplin læres i Skolen, saa at Manden alt som Dreng er et Element af den militære Organisation, og hvor Militærets Kraft er sat i Rettens og Lovens Tjeneste, det er den anden Form. Denne Hær stammer ned fra den franske Revolution. Som Demokratiet har faaet sine øvrige Idealer fra den franske Revolution, vil det ogsaa tilsidst laane sit militære Ideal derfra. Thi ligesom der er to Hære er der ogsaa to Arter af Krige. Dr. Pingel har allerede i sine Artikler her i Tidsskriftet med indtrængende Styrke fremhævet dette. Den ene er mere i Slægt med Revolutionen end med de dynastiske Krige, som Historien er saa fuld af som af magtgriske Kongedømmer, og for den Art af Krige er hint „ultima ratio“, som de gamle Kanoner havde til Indskrift, ikke et Kongernes sidste Argument, men et Retsbevidsthedens og Æresfølelsens sidste Ord og derfor et ligesaa demokratisk og kulturbefordrende yderste Nødmiddel som de Revolutioner, hvorfra Nutidens Demokratier stammer ned.

Og hvorfor skulde ikke netop Danmark kunne skabe sig

en Hær af denne demokratiske Type, en Folkevæbning efter Schweitz's Mønster? Hvorfor skulde det være naivt at tænke sig, at i et Folk som vort, hvor den eneste Krig, der er mulig, vil blive den Kamp for Landets Selvstændighed, Ret og Ære, der med eet Slag vil gøre alle til Lige og drive den teoretiske Afvæbningsmand og antimilitaristiske Socialdemokrat som Frivillige ind i Geledet, hvor sociale Modsætninger af den Beskaffenhed, der betinger en Soldaterkastes Dannelse, er ukendte, og hvor tilmed det opblæste Soldaterhovmod af vor Literaturs Stamfader en Gang for alle er sat ind i Komedien, — at netop her *Demokratiet* gjorde Hærvæsenet til sit Program?

Den eneste Mulighed for at rejse den almene Samfølelse, det fælles Ideal, som Dr. Starcke saa bittert savner i Folket som Forudsætning for denne Sag, er den, at man har Raad og Mod til at gaa løs derpaa med Naivitet. Netop *Mod.* Det er fra radikal Side blevet en almindelig Tale, at Følelsen er feig, men Forstanden modig. Der tales om den *Følelsesfeighed,* som det er en Pligt for alle sanddru og redelige Mænd at foragte og bekæmpe i denne Sag. Og dog, de der taler saaledes, appellerer selv bestandig til den samme Følelsens Tilskyndelse, de paa dette ene Punkt stempler som Feighed, som det Mod, det gælder om at vise i alle store Sager, og paa hvilket navnlig Demokratiet har bygget hele sin Agitation op, og uden hvilket det store menige Folks Fremtid vilde være haabløs og mørk. Naar man læser i Historien, lærer man det samme. Det er Troen og Følelsen, der har skabt de store Tider og Bevægelser, Historiens Helligdage, medens Forstanden med sine Argumenter frem og tilbage har vist sit diplomatiske og betænkelige Ansigt i de Tider, hvor der var Nedgang og blev holdt igen.

Der skal netop Naivitet til for at løsne den Skorpe af Partifanatisme, der under Hadets og Haanens og Forvrængningens aarelange Paavirkning har afsat sig om denne Sag og hos os frembragt en særlig Type af aandelig Forstening, hvortil næppe noget andet Land har Magen. Her vandrer Folk omkring i Danmark, for hvis Opfattelse Soldaterne er Højres Profit, Krudt og Kugler Højre-Fabrikata, Vaabenbrug og Skydning Indøvelse i konservative Grundsætninger og en Fæstning et Smutsted for den lyssky Reaktion. Man behøver blot at læse Dr. Edv. Brandes's Tale om „de politiske Forlig“, som den staar trykt i „Det Ny Aarhundrede“, for at gøre

Bekendtskab med et livskraftigt Eksemplar af den Slags Forsteninger fra Fortiden, der gaar under Navn af „Antimilitarister“. Han slutter sin Tale som en Varselsrøst med denne Profeti: „Ved dette Forlig vil der udleveres til Højre: Mere Fæstning, nyt Militærapparat, utalte Millioner.“ Det udleveres, ligefrem foræres Højre som Nettogevinst i dets særlige Politik. Venstre udskriver Soldaterne, anlægger Skanserne, optæller Millionerne — og saa løber det, Gud straffe det, lige over til Højre og *udleverer* hele Profiten til Højre, putter det i Højres Kasse, tager fra sine Egne og giver til de Andre, til Højre, til Fjenden. Og Varselsrøsten fortsætter: „Til Gengæld forpligter Højre sig ikke til andet end til at blive det samme Parti som tidligere med de samme Meninger og Formaal.“ Ja er det ikke til at falde bag over af Skam for en gammel „Antimilitarist“. Ikke en Øre til Gengæld, *til Gengæld!* — nemlig for disse Højre-Geværer og Landstings-Kanoner. Efter en Profit som denne i Højres Kasse — utalte Millioner! — burde Partiet da i hvert Fald udlevere Berlingske Tidende og nogle Rigsdagsmandater.

Med en Jargon som denne kører vi jo lige lukt ind i Daarekisten. Og det i et Land som vort, hvor alt militært Spræl forlængst er forbi. Lad gaa i store Lande som Rusland eller Tyskland, hvor Statsstyrelsens Formaal er „Rigets Formering“. Men her i Landet, hvor Neutralitetens Forsvar er den eneste Smule militære Tanke vi tillader os, og hvor Modsætningen i vor Opfattelse nærmest er mellem en mere subjectiv og en mere objectiv, en tragisk Strid mellem Følelsens og Viljens Ja og Forstandens Nej. Intet er dummere og et stærkere Bevis paa et med sig selv splidagtigt Rige, et *Polen* om igen, end om *vi* vil være Højremænd og Venstremænd i *denne* Sag, hvor mangen en tør og rationalistisk Højremand af den Nellemannske Type nærmest vilde finde sin Plads under Forstandens „Hvad kan det nytte“-Banner, og omvendt mangen Venstremand i Kraft af det samme Følelsens Mod, der har gjort ham til Demokrat, som f. Eks. Hr. Peschcke-Køedt, har fundet sin Plads under den modsatte Fane.

Der er allerede vundet meget derved, at alle nu er enige om at opgive den sønderjydske Revanchetanke. Endnu for 20 Aar siden spøgede denne Tanke utvivlsomt i mange danske Sind. Den næste Vinding vilde være, at Striden om Kjøbenhavns Be-

fæstning kunde afgøres i fælles Forstaaelse. Der er meget, der taler for, at det vil ske. Og er først det sket, mangler der kun én Ting endnu, — den Stemning, Dr. Starcke paakalder: at Mistænkeliggørelsen, Partiagitationens Spekulation i denne Sag slaaes ned, og at Samfølelsen vækkes op.

Dr. Starcke siger med Føje i sit Skrift, at en Venstremand har Ret til at tvivle om dette Sind hos Højre, hvis dette Parti truer et Venstre, som ikke indser Nødvendigheden af Kjøbenhavns Befæstning, med Statskup. Dr. Starcke burde maaske have oplyst, naar og hvor en saadan Trudsel i den nyere Tid er udstedt. Men man har ogsaa Ret til at tvivle om, at det af Dr. Starcke paakaldte Sindelag findes hos en radikal Venstremand, naar denne, hvis en anden Venstremand ikke indser Muligheden af Militærudgifternes Nedsættelse, paa Forhaand stempler ham som et Fjols og en Forræder.

Dr. Starcke forudsætter flere Gange, at det er *Lidenskaben,* der bestemmer den ene Opfattelse af vor militære Fremtid, *det klare Hoved* den anden. De, der vil et militært Værn, beherskes af en Lidenskab, der river dem med sig, de, der vil Afvæbning, er svale i deres Følelse, men har til Gengæld Hjærnen fuld af klare Grunde. Naar man følger Agitationen med Opmærksomhed, kommer man nærmest til det modsatte Resultat. Paa deres Side, der vil Afvæbning, kæmpes der med en Fanatisme, der er aldeles utilgængelig for en rolig Drøftelse. Bestandig voldsommere Beskyldninger, bestandig giftigere Mistænkeliggørelse. Ikke en Lejlighed lades ubenyttet, ikke en Dag gaar over. Med den Skarpsynethed, Lidenskaben forlener med, ligger man paa Lur efter sit Bytte. Det er en tør, kold og haard Lidenskab, der ganske vist ikke er i Slægt med den lidenskabelige Følelse, Forfatteren forudsætter hos Forsvarsvennerne, men endnu mindre giver det klare Hoved, „den Klarhed af vore Grunde," som han tillægger sine Meningsfæller. Hvad den Slags Lidenskab udvikler er Hadets skarpe Øje, og med det vil mindst af alt den Løsning findes, som finder Folkets samstemmende Tilslutning.

ERIK HENRICHSEN.

HARALD KIDDES „DE BLINDE“

AT skrive en Bog — det er noget som at grave en Brønd“, hedder det i C. Lambeks Artikel foran. Det gælder i al Fald om den Maade, Harald Kidde arbejder paa. Aar igennem graver han sig ned i sit Emne, lader Dagens Støj og Tidens Strid fare hen over Hovedet, stopper Ørene for alle Journalistikkens Sirenesange, gaar kun og pønser og grunder, gør Notitser og Studier, fantaserer og eksperimenterer sig frem — saa længe til hans Stof er uddybet og gennemarbejdet paa kryds og tværs som et Bjærgværks Schakter, — og han ikke længer selv kan faa Vejret dernede, men maa give Arbejdet fra sig. Naar Bogen saa ligger der — tung og mægtig, som nu „De Blinde“ — saa kvier sagtens mange af Dagens lette Børn sig for den besværlige Nedstigning og det knugende Mørke nede i hans Rige. Men de maa ogsaa hellere holde sig borte, det er for dem, der ikke skræmmes, at Kidde digter.

Anstrengelse fordrer Kiddes Kunst af Læserne, fordi den paa ethvert Punkt selv anspænder sig. Aldrig — mærker man — faar Pennen Lov at løbe let hen; ingen Kunst var mindre letfærdig eller bliver mindre let færdig. For dens samvittighedsfulde Grundighed maa alt med, svulmer alt op. Hvert Synsindtryk, hver Lyd og Bevægelse, som løber med i Beretningen, *realiseres* af Forfatterens Fantasi og fordrer energisk at realiseres af Læserens. Straks fra første Side, fra Havelaagens syngende Staallaas og Havens gyngende Halvmørke bliver, hele Bogen igennem, alle Slags smaa Undervejsindtryk ved med at hage sig fast i Læseren og holde ham tilbage i Farten. Disse Smaaryk trætter og sinker jo i Længden en Del. Hvorfor skal en Vejrmølle, der nævnes i Forbigaaende, straks lignes ved et Fingerbøl og Kirkeurets

dumpe Timeslag nødvendig minde om Slag af en Kniv mod et Bæger? Hvorfor skal vi have alle Moster Edels Konkyljearter specificerede, eller faa med paa Købet en Del Turisterindringer fra Svejts's Alper og gamle Ridderborge? Det meste spiller imidlertid paa en intim Maade med i Helheden, og i alt Fald er alle de fine, nøjagtige Indtryksbestemmelser en uomtvistelig kunstnerisk Rigdom ved Bogen. Sneens graadige Øjne, der klæber stjerneglinsende mod Ruden; den lille Mejse, der skærer sin Sølvpil ud og ind gennem Eftermiddagsstilheden i trolig Vedholden; Vejmandens Skrabejærn, der trækker Landevejens graa Dynd som bugtede Gummislanger op i Volde langs Grøftekanter; Telegrafpælene, der i tyst Række striber den dunkeltlyse Himmel; Fjorden, som langt ude bag de svulmende Banker skummer i blaa Ensomhed og Sollys — der er baade sikkert Linierids og høje Farver i Forfatterens Naturbilleder. Og fantasifuldt levendegør Tingene sig for ham. Man glemmer ikke let hverken „det ubestikkelige Gletscherøje, den fra al Menneskeidræt, alt Menneskehaab, al Menneskeforkrænkelighed bortfrosne Tindes Øje“ og ikke heller Aftenklokkerne fra den lille Landsby ved Søbredden, for Foden af den vældige Alpemur, som de raaber ængstelig efter Genbobyerne hinsides Søen, at de ikke skal lade deres Søster ene med Stenene og Natten.

Besværliggøres Læsningsindtrykket ved al denne Rigdom paa Udenomsting, saa omspinder Forfatteren endvidere de to Sjælelivs Historie, som Bogen vil følge, med en ordrig Veltalenhed — korintisk blomsterrig og noget enstonig messende —, som hele Vejen lægger et Flor mellem Læseren og Begivenhederne. Tingene faar ikke Lov at beholde deres banale, massive Hverdagsbetegnelser, men omskrives i vagere Almenbetegnelser. „Hendes Livs Frugt“ sættes for „Børn“, „fjernet til det urækkelige“ for „død“; et Mønster paa diskret Poetisering er Stykket (S. 375) om „Livskraftens Torn, der udløses i Søvne“. Hele Vejen pyntes der ogsaa op med Lignelser. Der kan ikke siges: „Var det da ligegyldigt, hvordan Livet levedes, det løb ud i det samme intet tilslut“, uden at der tilføjes: „Tindernes Isfloder og Vulkanernes Dyndstrømme, dampede de ikke alle bort i Luften“. Og oftest er det fjerne, ikke fra Anskuelse, men fra litterær Læsning hentede Billeder, der bruges til at poetisere Livet — Billeder af indmurede Fanger, der føres frem for Dagslyset, Ørkenvandreren, der styrter sig over Kilden, eller den over Dybet svævende, der med eet føler fast Grund under Foden. Kidde holder ogsaa af at variere den samme Tanke i en Række Lignelser, der tropper op i ensformig Paralellisme: „Var Mørket sunket

en Linie, just som det sidste Bølgeslag var ved at løfte sig over hendes Hoved; var Stumheden bristet en Revne, just som . . . .; havde Mennesker grebet hende, i det samme Øjeblik Kaos . . . .; havde Livet aandet over hende, just som . . . .“ Helt monotont hypnotiserende lyder denne Art Retorik Bogen igennem; ogsaa dens Personer taler, selv i de mest spændte Øjeblikke, dette Forfattersprog. Der kan være en langlig vuggende Musik i de afbalancerede Periodebygninger, en Art lødig Tyngde i de talrige Participaldannelser og Appositioner; men ikke sjælden filtrer Konstruktionerne sig sammen til saa spegede Spind som f. Eks. den lange Sætning nederst S. 372, og i alt Fald hyller disse rolige Harmonier, der ikke skifter Farve og Rytme efter Situationen, sig hele Tiden dæmpende og fjernende om det umiddelbare Liv. Det er — som hos J. P. Jacobsen — ofte poetisk Tænken og Følen i Anledning af Livet, som bydes os i Stedet for umiddelbar Livsillusion og Menneskeindlevelse, en Art lyrisk-filosofisk Reflektionspoesi, gennem hvilke det ofte ikke er saa let for Læseren at faa selve Livsindholdet rigtig nær.

Side om Side med disse Retninger i Kiddes Kunst gaar imidlertid en stik modsat, som paa sin Vis ikke mindre gør Tilegnelsen anstrengende, men hyppig er af meget stærk kunstnerisk Virkning: den mest eksklusive og mest intensive Gaaen sit Emne ind paa Livet. Bogen er en Række løsrevne Situationer, uden forbindende og forberedende Mellemled; alene paa de Momenter, der har Betydning for de to Personers Elskovsliv, lader Forf. sin Kunsts Lys falde uden at omgive dem med alle Hverdagens spredende Uvedkommenheder, hele Dagliglivets formidlende Atmosfære; det er kun lige netop, man skimter, at Bent og Helene ogsaa mellem deres Møder og ved Siden af deres Elskov lever en Slags Liv. Der tages fat midt i en Scene, midt i en Samtale, midt i en Tildragelse, og de slippes igen, saasnart de ikke mere har Interesse for det digteriske Øjemed; saa maa Læserens Fantasi sætte Resten til selv, og efter en Række Tankestreger befinder vi os midt i en ny Situation, maaske mange Maaneder efter. Og paa impressionistisk „Prik“manér gives, saa nøgent og nøjagtigt som muligt, kun lige netop de Indtryk, som den Deltager, hvis Øjne vi ser med, faar af Scenen, stundom helt uforarbejdede i deres spredte Sammenhængsløshed. Hør f. Eks, hvordan en Person introduceres: „Naa saa,“ et graat Skæg, to store Brilleglas, en kuplet Skaldepande, „naa saa, saa var det da godt, jeg alt var paa Vej.“ Læge Muld — tunge Fødder slæbtes, gigtsvage, henover Gulvet.“ Paa samme Maade gengives — livagtigt, men noget svært at „realisere“ for en jævn Læserfantasi — Tilstande af sjælelig

Ophidselse eller Opløsthed, med Forestillingerne, der forvirret og springende glimter frem og slukner, afløser og forjager hverandre. Der er f. Eks. Scenen, hvor de to Børn er ude i Snestormen at lede efter Helenes Fader, eller Konfirmationsakten, eller dér, hvor Bent efter længere Tids Brud med Helene en Aften pludselig skimter hende paa Landevejen og skynder sig at undfly Mødet. Eller sjælelige Tilstande af raadløs Flakken og rugende Kredsen om visse Forestillinger; det er navnlig ved en maniereret Brug af Ordgentagelser, at Indtrykket af det inderlige og intensive søges givet. „De Øjne... nej, nej, ikke møde hendes Øjne, ikke . . . var det Angst for hans Ed eller — var det — var det Sorg for deres Lod? . . . Han hadede, hadede hende.“ Ogsaa de nervøst-fysiologiske Udslag af stærke, især smertelige Sindsbevægelser formaar Forf.s Kunst at gengive med intensivt Liv: naar ved et pludseligt Skæbneslag Hjertet gaber op i Bent som eet Blodsvælg og Munden snapper efter Luft — naar en heftig Skræk presser ham sin Knytnæve under Hjærtet — eller naar en Angst smutter ned gennem ham som en Aal og hele Legemet tømmes for Vejr.

Lige saa intensivt som de enkelte sjælelige Situationer — især hos den halvvoksne Dreng — er gennemlevede, lige saa omhyggelig belyses og udredes, Bogen igennem, de to Personers hele aandelige Væsen. Helene er, hvad Romantikerne kaldte „en dæmonisk Natur“, og hendes Aner kunde vel nok paapeges hos de gamle romantiske og de store norske Digtere. Hun er Barn af en næsten naturstridig Forening af Modsætninger — af en fin og fintdannet Fader, som i Sorg har søgt Glemsel og Bedøvelse i et raat, livslystent Fruentimmers Arme. Helene hader sin Moder og dyrker sin Fader, og i den fine, blege Pigedreng Bent elsker hun alt det, der er i hende selv af Faderens Natur. Men hun har sin Moders Blod og Sanser og friske, grove Naturel og er opvokset under Paavirkning af hende, og den mødrene Natur i hende gør Oprør mod den tyndblodede Finhed, søger som en Hævns Tilfredsstillelse i at saare og knægte det, hun egentlig tilbeder, og hun helmer ikke, før hun naar „tilbunds i det, der brændte Hul paa ved det første Kys“, saa hun ender med at kaste sig bort til den første den bedste saftrøde Mund under en hørgul Knebelsbart, da hun ikke kan faa Bent til at tilfredsstille hendes Sanselighed. Dog, dybere end dette: selve den Tvedragtens Stjerne, hun er født og opvokset under, selve den Disharmoni og Bitterhed, der er i hendes Sind, har forvrænget hende fra Bunden af, gjort hende til et viljesløst „Redskab i Lidelsens Haand“, givet hende en naturbestemt Dragelse mod Ulykken, mod at lide selv,

se Lidelse og volde Lidelse. Med dyb Intuition er denne Naturperversitet gennemskuet og lagt blot i dens forskellige Udfoldelser. Alt, hvad almindelig menneskelig Ømtaalighed eller Blu dækker til eller gaar udenom, det maa hun brutalt skære igennem, vanhelligt afdække, ubarmhjertig gaa til Bunds i. Hun véd, at Livets Bund er Forfærdelse og Vederstyggelighed, og hun har ikke Fred, før hun faar gravet Bunden frem overalt. Med tør Gane og kolde Øjne følger hun sin Faders Dødskamp, og atter og atter maa hun siden rive Saarskorpen af Erindringen derom. Ogsaa dér, hvor Bents Sjæl er saarest og sygest, maa hun igen og igen flænge. Thi hendes egen Lidelse faar kun Lindring ved at meddele sig til andre; med pinelysten Grumhed maa hun altid videre forsøge, hvor langt hun kan drive sin Elskede i Ydmygelse og Selvfornedrelse, hvor meget han kan ofre, hvor helt han kan tilintetgøre sig; hun lider selv derved, men kan ikke lade være, og bag den kolde Grusomhed mærkes der som „en undertrykt Klage over Lidelsen“ og igen „som en Vrede, en Hævn over Klagen“.

Det er i Virkeligheden en Side af Kiddes egen digteriske Genius, der har legemliggjort sig her, og det er dette, der gør Skildringen saa dyb og gribende, — ligesom Ibsens af Hedda Gabler. Som en sort Aare gennem al Kiddes Digtning gaar en helt hadsk Grumhed mod Livet, en helt uhyggelig Vellyst ved at pine sig selv og andre. Det er af denne Aare, en saa vild Fantasi er runden som den af Dr. Königs Dødsnat, hvor Børnene i Mørket gennem Døren hører den Døendes Rallen, med regelmæssige Mellemrum som en Savs Hvæsen, der saver og saver i den gamle Stammes Taver, indtil endelig ved Daggry Træet falder. Eller det forfærdelige Billede af det skambidte Pindsvin, der levende opædes af Myrer og slæber sig afsted som en stinkende, blødende Masse. Eller sygelige Tvangsforestillinger om „Slangebid i Navlen“, om „Sandskorn, der gnides ned i Hjernens blodige Væv“ osv.

Langt fuldere banker dog Digterens Hjerte i Bents Skikkelse, som jo nok alligevel er sandere og „ægtere“ end Helenes. Det er et Barn af Elskov, men et forældreløst Barn, en Selvmorderskes Søn, der vokser op i en fattig, ugift Tantes Hus. Hans Væsen er Naivitet og Inderlighed; der er en ydmyg Ængstelighed og forundret Usikkerhed i ham overfor Verden, en saarbar Ømtaalighed, der lukker sig til for alt det raa Drengevæsen og den vulgære Mandfolkethed udenom, en andagtsfuld Trofasthed mod sine Forældres Minde og et højspændt Krav til sig selv om at bevare deres Idealitet i sit eget Liv; men først og sidst en uendelig Trang til Ømhed og Hengivelse, den han kaster paa

det König'ske Hus og sin Barndomskammerat Helene. Han er som udset til at ligge under for hende. Hele deres Forhold bliver til en stadig angst forundret Spørgen fra hans Side: „Det var da ikke muligt... hun vilde da vel ikke tale om *det*... hvor kunde hun dog ville gøre *det*“, og altid nye Krænkelser og Ydmygelser, ny Anstød for hans Ømtaalighed og Blufærdighed, ny Helligbrøde mod hans inderste Følelser, men Offer efter Offer bringer han, indtil han (afskyeligt nok) paa alle fire kryber hen og takker hende for det tungeste, hun har afnødt ham. Derom handler Bogens første, betydeligste Del; den anden, noget mindre levende og autentiske, skildrer, hvordan han, endelig helt kastet bort af hende, efter Kampe og Anfægtelser er falden til Ro nede i en afsides svejtsisk Alpeegn — sat uden for Nummer af Livet, trofast mod Mindet om sin eneste Kærlighed, saaledes som han havde lært af Faster Edel og Kaptain Tronje og alle de gamle Kærlighedens Invalider, hans Barndom var levet op mellem, — men ogsaa brændt ud indvortes til Aske eller sløvet til et dumpt Halvliv. Endnu da Helene efter 12 Aars Adskillelse kommer derned, ser hun straks paa den Maade, den Armbevægelse, hvormed han rækker hende en Blomst, at aldrig har den Arm favnet nogen Kvinde eller blot rakt en Kvinde en Blomst, siden han gav hende Blomster derhjemme. Fra dengang hun brød den Ed, de i Fællig havde svoret, var jo een Ting blevet sikker for ham, at nu maatte han holde den dobbelt trofast hele sit Liv, „for at dog en Rest af den Ed kunde frelses fra Meningsløshed“.

Ud fra denne Idé er det just, at denne Bog om al vor blinde Flakken og Fusken er skrevet. Helene gik i Blinde, da hun søgte Livet og Kærligheden og havnede i Hr. Pavels' Arme, og Bent syndede egentlig endnu mere mod Naturen og straffedes haardere, da han ofrede sig selv for sine Renheds- og Kærlighedsidealer. Men der er nogen, som maa være syge, for at vi andre kan blive sunde, og jo lettere vi andre er troløse mod vore Eder, jo mere selvisk vi begærer Livet, des nødvendigere er det for Balancen i Tilværelsen, for at det hele skal „frelses fra Meningsløshed“, at der er dem, som synder til den sjældne Side, ved altfor stor Trofasthed og Selvudslettelse; om saadanne sublime Daarer, der hellere vælger Døden end det, *vi* kalder „Livet“, netop fordi de ikke vil sætte det til, der nu engang for dem er „Livet i Livet“, — om saadanne er det, al idealistisk Digtning til alle Tider har fortalt. Var der ikke disse faa Daarer til, vilde Livsniveauet synke altfor dybt, og det er derfor, Kidde skriver sine Bøger til Ære for dem, der vælger Døden, skønt han selv véd, at Retten er Livets.

VALD. VEDEL.

I TIDENS OG STRIDENS TEGN

PERVERS

DET har svirret i Luften herhjemme i de sidste Maaneder, — det besynderlige, uhyggelige Ord, som gloer over disse Linier, og hvis Betydning ingen er rigtig klar paa. Publikums Opmærksomhed er af en Presse, der er sig sit Kald bevidst, bleven holdt i stadig Aande overfor en ny af de Razziaer mod lovstridig og naturstridig Erotik, som Politiet med visse Mellemrum bliver nødt til at foretage i enhver stor By, — ikke i noget forfængeligt Haab om at udrydde den, men for at værne mod Pengeafpresning, Misbrug af Børn og andre sammenhørende Forbrydelser. Naturstridig, pervers kan man jo nok med en vis Ret kalde enhver Tilfredsstillelse af den sanselige Kønsdrift, der ikke direkte virker i Forplantningens Tjeneste. Men det, der her er Tale om, er ialfald en Naturstridighed, der er lige saa gammel og rodfæstet i Tilværelsen, som Menneskeheden selv, ikke mindre kendt paa de laveste end paa de højeste Kulturtrin, ikke mere praktiseret af dekadent Overforfinelse end af det raaeste Barbari, og man er — som bekendt —, selv hvor der endnu gælder Straffebestemmelser, i Praksis saa temlig kommen bort fra at betragte Tingen som en Forbrydelse. En samvittighedsfuld Prøvelse vil vel endda gaa et Skridt videre. Enhver, som lægger Haanden paa Hjærtet og spørger sig selv, om han aldrig, hverken i Virkeligheden eller i Drømme og Fantasier, er strejfet uden for det naturmæssiges Omraade i sit erotiske Liv, vil vistnok helst overlade til andre at kaste den første Sten paa ulykkelige, hvem konstitutionelle Ejendommeligheder eller særlige Livsforhold har ført videre bort fra den alfare Vej. Men allervarsomst til at dømme vil de være, der har faaet Øjet op for, i hvor utallige Former det erotiske gennemsyrer alt Samliv mellem Mennesker, kan ligge dulgt i det Behag, vi føler ved en Vens Haandtryk, en Kvindes Stemme, ved alt nært Samvær med dem, der er os „sympatiske“, — gennemsyrer også al vor Skønhedsglæde (Æstetikens saakaldt „begærløse“) overfor

Kunstens nøgne Menneskebilleder, — er Saften, der giver vor Fantasi Lød og Farve, Gløden, der varmer vore „ideelleste“ Følelser op, Drivfjedren, der skjult ligger bag saa megen af baade Mænds og Kvinders mest intensive Energiudfoldelse. For den, der saaledes tror paa en Eros, som er til Stede mange andre Steder end i sit officielle Ærinde, vil Forestillingen om erotisk farvede Følelser indbyrdes mellem Mænd eller imellem Kvinder ikke i sig selv forekomme naturstridig, og hvor ækelt det end vender sig i ham ved Tanken paa en Prostitutionserotik som den, Politiet nu har blandet sig i, vil han aldrig glemme, at megen af Verdens skønneste Digtning og Kunst har Rødder i en Elskov, der lige saa godt som hin af Borgerligheden tituleres pervers. Han vil studsende ane, at der ogsaa i disse Tilværelsesegne er mere mellem „Natur“ og „Unatur“, end der drømmes om i en normal borgerlig Hjerne og kan dømmes efter en normal borgerlig Moralkodeks.

Hvordan det imidlertid end staar til med disse Mysterier, — man behøver ikke at være enig i de her antydede Synsmaader for at være med om at lade Ordet pervers fra Sagen selv gaa videre over paa den ganske uhyggelige Udluftning af Samfundshykleri og Pøbelgrumhed, som „Affæren“ har givet Anledning til i en Del af vor Presse. Den har skreget til Himlen — den Frækhed, med hvilken de unævnelige blandt Aviserne har presset al den Gift og Smuds og slaaet alle de Toører, som det blot var muligt, ud af Skandalen under den bespotteligste Paakaldelse af Moralens og Sundhedens Navn. Der blev en ædel Kappestrid mellem disse Sædernes Vogtere om, hvem der først havde sat Politiet paa Spor, frygtløsest havde rodet op i denne „Raaddenskab“, blottet „den snigende Fordærvelse“ og bedst tjent Samfundsbevidsthedens Krav paa fuld Besked om alle Detailler. En ægte Folkeligheds sunde Harme mod Overklassens Depravation. „Lad os smykke os naivt,“ skrev de, „naar vi — Mand og Kvinde sammen! — deler det Bord og den Seng, der er blevet til ved vort frejdige Arbejdes Sved, men lad os rense vort sunde Borgersamfund for „Kulturmøddingen“, de dekadente Æstetikeres perverse Kultur. Selv ned til en Gadedrengs Uterlighed mod et Pigebarn i en af Saxogadens Baggaarde kunde disse Moralister spore Finsmagerlitteraturens Gift.

Midt herunder fornemmedes der saa „den Dirren i Atmosfæren, den Lugt af Mange, der varsler Dommer Lynch . . . Luften blev underlig skummel, og nu var der kommen Takt i Begæret, Mob'en gøede,“ — som det skildres i „Hjulet“. Det var en af vore betydeligste Forfattere, som Skandalelysten var bleven snydt for at se indblandet i Affæren, og

som den fejgeste Forfølgelyst, den perverseste Ondskab nu udsaa sig til Bytte og begyndte Klapjagt paa. Man aner ikke, uden at have fulgt det, hvilken Opfindsomhed der udfoldedes i Smædeord, hvilken Slangesmidighed i Insinuationer, hvilken genial Gemenhed i uhumske Dobbelttydigheder; det var en hel Ondskabens Inspiration, en Beruselse over at være de mange mod den ene, forsvarsløse. Den ondeste tog sig for at forsvare Offeret — med et Hykleri, en Perfidi! Snart kunde der hoveres: han er ved at blive sindssyg, han ligger med Revolver i Sengen om Natten. Og altsammen ikke af Had, ikke af Misundelse, ikke af Hævn eller nogensomhelst ræsonabel Følelse, det var blot — som det hed i „Hjulet“ — „den blindeste af alle Drifter hos den hovedløse Masse, den, der er rettet mod den ene,“ som hos „en Flok Børn, der har samlet sig om at martre en Tudse.“

Og under alt dette dukkede saa Hr. Johannes V. Jensen op midt i et af vore største Blade, som mange af vore allerbedste Mænd skriver i, og bød med eet eller rettere to Æselsspark den samlede Mob over i raffineret Raahed mod den forfulgte Forfatter. Er der noget, som kan kaldes perverst, da er det vel den Ødelæggelseslyst, Fjendtlighedstrang, Grumhedsdrift, som bærer Halvdelen af Joh. Jensens Forfatterskab frem. Man husker, hvordan han et Sted fortæller om en Dreng, der morer sig med at spigre et eller andet Dyr fast og flere Dage efter kommer og endnu ser det leve. Eller hvordan han skildrer de dekadente Spanieres Tyrefægtningspassion, som en Slags ondartet Skadefryd og Grusomhedsdrift, der genfindes hos Tuberkelpatienter og staar i nøje Sammenhæng med seksuel Perversitet. Man husker — ja, man kan blot tænke paa, hvordan Joh. Jensen i sin Tid selv debuterede i „Politiken“ som en Art Bravo, der sprang frem og dolkede mellem Ribbenene snart den ene, snart den anden Forfatter, som han selv skrød af ikke at kende det mindste til, men som udleveredes ham til Bytte af Bladet. Det mest patologiske Udslag er dog maaske de 4—5 Linier, han skrev forleden, med deres Fortætning af krakilsk Bølleoverfald, isnende Skadefryd og elementær Hankønsfølelse. Jo højere den intellektuelle Begavelse er, des mere naturstridig, pervers, bliver en Hjerteraahed som den her udviste.

Medens Hr. Jensens Daad hilstes med Jubel paa de lavere Egne af Parnasset, gav den — det kan man nok hævde — omtrent hos alle hans kultiverede Kolleger et virkeligt Stød af Forfærdelse. Det tilfældige lille Udslag aabnede pludselig Folks Øjne for, hvilket Kulturniveau dette Kraftgeni egentlig befandt sig paa og hvad det vil føre til i Læng-

den, hvis han faar Lov til at give Tonen an for vor Litteratur. Sofus Michaelis og Sven Lange viste straks med kloge og eftertrykkelige Ord den Ustyrlige tilbage. Men der burde være gjort meget mere. Der burde være statueret et Eksempel her. Manden maa jo have de Følelser, han vil, men her forelaa en Overtrædelse ikke blot af god Tone, men af litterær Moral, som ikke burde taales. At den ene Forfatter søger at ødelægge den andens litterære Virksomhed ved at bringe frem i Diskussionen og frem for Offentligheden den Slags skidne Sladder om hans Privatliv, som han véd især er egnet til at umuliggøre ham hos Publikum — det er en Handlemaade, som ikke blot burde fordømmes, men selv burde umuliggøres for Fremtiden. Det huskes, hvor forarget man i det litterære Venstre med god Grund var i sin Tid over, naar navnløse Højrejournalister smuglede Insinuationer om „Gennembrudsmænd"enes Privatliv ind i den offentlige Meningskamp. Men hvad er det imod, at her en anset Forfatter midt i en stor Avis vælter Skarnbøtten ud over en anden, som ikke *kan* forsvare sig — hvad i Herrens Navn har vi en Forfatterforening til, naar den ikke øver kollegial Justits overfor en saadan Skandale? Selv om det er en af „Spidserne", man maatte gøre det overfor.

Selvom. Nej, netop saa meget des mere. Thi det er i den sidste Tid netop „Spidserne", som mest synes at trænge dertil. Og deri har frem for alt den snobbede og servile Berømthedskultus Skyld, som moderne Journalistik har indført herhjemme. Man kreerer daglig Storheder og puster dem op, saa de *maa* revne. De, der mest elsker Drachmanns Digtning, det er ikke dem, der i Aar og Dag har oset ham til med godtkøbs Virak, under Kellnerlader har indsavlet „Digterkongen" og blæst i Trompeter for hvert af hans Skridt, — til en ikke altfor solid Lyrikerhjerne nødvendig maatte blive .... saadan som den efter mange Tegn at dømme synes paa gode Veje til at blive. Paa samme Maade har Joh. Jensen næppe kunnet taale den smukke Kollegahyldest, som næsten enstemmig ydedes ham i Foraaret gennem Hr. Rimestads literære Hofreportage. Saavist ingen Mand med Selvagtelse vilde finde sig i, om en nok saa stor litterær Berømthed i hans Hjem tillod sig at overtræde de elementæreste Regler for Samkvem mellem dannede Mennesker, saa vist burde heller ikke Offentligheden taale det paa *sit* Omraade. Det gælder Samfundets Forsvar for den „standard of life", det har opkultiveret sig til. En Slappelse heri er en Degeneration, som det var meget mere værd at tale om end den Slags Abnormiteter, som Naturen og Livet af sig selv fejer til Side.

V V.

TILSKUEREN

REDIGERET AF VALD. VEDEL.

FEBRUAR 1907

TYSKLANDS TREDJE RIGSKANSLER

Denkwürdigkeiten des Fürsten Chlodwig zu Hohenlohe Schillingsfürst I—II 1906.

I

DET er gaaet med Fyrst Hohenlohes Livserindringer, som det vel i Reglen gaar med Memoirer, efterladt af Mænd, der har været inde i mangt og meget: Først kaster Nyfigenheden sig derover, i ethvert Samfundslag, i ethvert Land leder man, om der ikke findes en eller anden Afsløring, som angaar det. Vi Danske vilde kun gøre en mager Høst paa den gamle Fyrstes Ager; ud over, at han synes, at den danske Kronprins (Frederik VIII) er en beskeden ung Mand, og Prinsesse Marie den netteste af alle Prinsesser, vil man næppe finde synderligt at notere. — I Tyskland har Nyfigenheden haft større Spillerum. Paa slette Romanlæseres Vis har man begyndt med at kige bag i Bogen efter det mest spændende Kapitel, Konflikten mellem Kejseren og Bismarck. Dette udgør i Virkeligheden dog kun en ringe Del af Værket og bringer kun lidet af sensationsvækkende Afsløringer.

Nu da den første Nysgerrighed er tilfredsstillet, og den ganske ufattelige Indignation over Værkets formentlige Indiskretioner vel har lagt sig, er Tiden kommet for en Erkendelse af dets virkelig værdifulde Egenskaber. Som ved alle betydelige Memoirer er Interessen en dobbelt, dels de Bidrag, de giver til Tidshistorien, dels det Billede, der under Læsningen tegner sig af Erindringens Ophavsmand.

Et Møde i den tyske Rigsdag midt i Halvfemserne. Bebel stod

paa Talerstolen, udslyngende et af sine store Insektiver mod Rigsregeringen, mod det kapitalistiske Samfund. Forbundsraadsbænken var kun tyndt besat, Nysgerrigheden efter at høre den berømte Socialistfører var tilfredsstillet saa ofte. Men inderst paa den ene Side tæt op til Taleren sad en Olding med Haanden op til Øret for bedre at lytte — et fint og intelligent Ansigt paa en lille Krop, der ligesom blev borte i Klæderne; han saa ud, som han frøs. Han brændte saa vist ikke af Begærlighed efter nye Sandheder, han sad ikke og forberedte sig paa at svare. Hans Tilstedeværelse og hans Holdning bar snarest Vidnesbyrd om Beundring for den store Taler, om Respekt for det konstitutionelle System, hvis Arbejdsredskab er den parlamentariske Veltalenhed. En tilfældig rejsendes tilfældige Indtryk har i sig kun ringe Værdi; men mange Gange under Læsningen af Hohenlohes Værk er Erindringen om hin Dag faldet mig ind; det synes mig, at Billedet af Manden her og der falder ganske nøje sammen.

Dette Billede er saare sympativækkende. Fyrst Hohenlohe var ikke nogen stor Mand, ikke nogen mægtig eller frodig Personlighed, moderne bismarckbesatte Tyskere vil vel finde, at han, maalt med den første Rigskanslers Alen, er en meget lille Mand, ikke blot af Statur; ikke blot fysisk vilde han vel være druknet i Bismarcks Kyrasserstøvler. Andre vil maaske finde, at han er et Udtryk for, hvad Bismarck har lagt øde i tysk Kultur; i denne fornemme, højtdannede, fordomsfri og elskværdige Personlighed møder vi en Type, som var hyppigere i det gamle Tyskland end i det nye, hvad der for os Ikke-Tyskere synes at være et blivende Tab. Han hører ikke til Herskernes Race, snarere til „Haandlangernes“, men har da sikkert været en af de nyttigste og uegennyttigste i deres Lav.

Fyrst Hohenlohe (f. 31. Marts 1819) var født saa fornemt som muligt i Tyskland, naar man ikke var Medlem af et regerende Fyrstehus. Hans Familie hørte til det gamle tysk-romerske Riges rigsumiddelbare Slægter og bevarede derfra visse Æresrettigheder og Titler. Den hørte hjemme baade i Prøjsen og i Bajern; Administrationen af store Godser i Rusland nødte til hyppige Ophold i dette Rige. Han blev ogsaa opdraget som en virkelig Fyrstesøn, og i de tidligste Optegnelser fra hans Ungdom møder vi ganske de Fordomme, Uviljen mod nye Ideer og det

nye konstitutionelle Liv, som var gængse i hans Stand. Men vi møder tillige et energisk Arbejde paa Selvudvikling saavel af Karakteren som af Intelligensen. Tidlig satte han sit Maal højere end en magelig Godsejertilværelse; han nærede alt som ung Mand Haabet om at gribe aktivt ind i det offentlige Liv. Før 1848 var han klar over Nødvendigheden af Tysklands Ening under en konstitutionel Forfatning og under Prøjsens Ledelse; Begivenhederne i det mindeværdige Aar berørte nok Aristokraten i ham smertefuldt, men traf ham ikke uforberedt. Han var begyndt med Indtrædelse i prøjsisk Embedstjeneste; Familie- og Ejendomshensyn gjorde, at han i Fyrrerne flyttede over til Bajern, hvor han blev arveligt Medlem af Rigsraadernes Førstekammer. Opmærksomheden blev hurtig henledt paa ham; hans patriotiske Udtalelser om Valgloven til den tyske Nationalforsamling gjorde ham populær. Han kom ogsaa til aktivt at tjene den nye Æra, idet Rigsforstanderen, Erkehertug Johan overdrog ham at gaa som Gesandt til de sydlige europæiske Hoffer for at notificere den nye Statsdannelse, hvilket indbragte ham en Række interessante Rejseerindringer, men ellers ingen positiv Fordel, derimod det utvivlsomme Minus, at han, efter at Reaktionen mod 1848 var indtraadt, i mange Aar stod paa det sorte Bræt som den, der havde haft Part i den revolutionære Rigsregering.

Aarene indtil 1866 tilbragte han derfor som den ansete, rige, politisk interesserede Privatmand. Han synes stedse at have virket sympatetisk paa de mange, han mødte paa sine Rejser lige fra Paven til Dronning Victoria, hvem han efter Opfordring af og til holdt à jour med tysk Politik.

II

Fra denne fæakiske Tilværelse blev han i Slutningen af 1866 pludselig, om end ikke uforberedt, sat midt ind i Politikkens Brænding ved Udnævnelsen til bayersk Ministerpræsident. Den Gerning, han stilledes overfor, var vanskelig og utaknemlig. Der var personlige Vanskeligheder, bundende i Kong Ludvig den Andens kendte Karakterejendommeligheder og sære Sympatier; han skulde paa en Maade være Richard Wagners Minister, som han var Kongens. Der var endnu større politiske Vanskeligheder. Bajerns vaklende, partikularistiske Politik havde spillet Fallit i Krigsaaret; Bajern var blevet den overvundne, Prøjsen Sejr-

herren. Den tysk-nationale Hohenlohe skulde nu formilde Overgangen til en ny Tid, god Forstaaelse med det nydannede nordtyske Forbund, samtidig med at hævde Bajerns selvstændige Stilling. Pragerfreden havde tilmed stillet i Udsigt en nøjere Forbindelse mellem de sydtyske Stater, Bajern, Würtemberg, Baden og Hessen-Darmstadt. Opgaven var saa temmelig umulig. Hessen tilhørte til Hælvten det nordtyske Forbund, Baden sympatiserede ganske med Tanken om det tyske Rige under Prøjsens Ledelse. De rigssindede, navnlig Bourgeosiet i Bajern og Würtemberg vilde ikke vide noget af et separatistisk Sydforbund, og Partikularisterne i de to Lande, Hof, Embedsstand og Bønder vilde ikke ofre noget reelt af det enkelte Lands Selvstændighed. Den almindelige Tendens, Generalnævneren, var, at skulde man give Afkald paa sin Suverænitet, vilde man dog hellere gøre det til Fordel for et samlet Tyskland end for et Sydforbund. Fyrst Hohenlohe nedlagde et utroligt Arbejde paa denne utaknemlige og ham selv lidet sympatetiske Sag. Hvad enten man læser Fremstillingen af disse indviklede Forhandlinger i hans eget Værk eller i Ottokar Lorenz's bekendte Bog, beundrer man det Taalmod, den diplomatiske Takt, den Sejghed, han satte ind paa Opgaven. Men alt var forgæves Arbejde, som Penelopes Væv, og i 1870 kom den franske Krig som den store Afgørelse, der endelig og brat overskar alt det diplomatiske Væv og satte det tyske Kejserrige i Forbundenes Sted. Bajern nødtes til at gaa ind i Riget, ikke med synderlig Glæde, men med nogenlunde Bevarelse af Anstanden.

Hohenlohe betragtede sikkert disse Begivenheder med Tilfredsstillelse, men han saa paa dem som interesseret Privatmand; siden Udgangen af 1869 var han ikke længer bajersk Ministerpræsident. Til sine øvrige Vanskeligheder havde han haft en lidet traktabel bajersk Landdag. Flertallet var stærkt bajersk-partikularistisk tenderende, med en udpræget klerikal Politik. Og som han var Partikularisterne en Torn i Øjet, saaledes havde han ogsaa fundet en mindeværdig Lejlighed til at krænke det ultramontane Parti. Det var under Forberedelserne til det vatikanske Koncilium, hvor Pius den Niende eller hans jesuitiske Raadgiver agtede at gennemføre Dogmet om Pavens Ufejlbarlighed i Trossager. Hohenlohe var født som Katolik, han var en oprigtig religiøs Mand; men han var ikke ortodoks troende, og han var en

bestemt Modstander af Ultramontanismen. Han tog i 1869 Anledning til at tilskrive Europas øvrige katolske Magter, deriblandt ogsaa Prøjsen, for at gøre dem opmærksom paa Farerne ved, hvad der forestod, og Vigtigheden af at forebygge det gennem en fælles diplomatisk Aktion over for Paven. Han mødte Kulde alle Vegne. Bismarck i Prøjsen, Beust i Østrig, Napoleon den Tredje, alle mente at tiltrænge Kirkens Understøttelse i en konservativ Statsinteresse, havde ikke Lyst til at stikke Haanden i den Hvepserede, som diplomatiske Forhandlinger i Rom vilde bringe dem ind i.

For os i Eftertiden er det vel let nok at se, at Hohenlohe noget overvurderede Betydningen af Ufejlbarlighedsdogmets højtidelige Proklamation. I Virkeligheden havde Ufejlbarligheden været den herskende Mening hos Kirkens Doktorer; Dogmet synes — om en udenforstaaende tør anmasse sig en Mening i en slig Materie — kun at være en naturlig Følge af Princippet om Kirken som Bærer af en ufejlbar sand Tradition i Forbindelse med den Udvikling i monarkisk Retning inden for Romerkirken, som er en Frugt af halvandet Aartusindes stille Vækst. Det ses da ogsaa, bl. a. af Hohenlohes Værk, at Modstanderne af Proklamationen, deriblandt Hohenlohes egen Broder, Kardinal H., ansaa Dogmet for rigtigt, men kun dets Forkyndelse for ubelejlig. Og for en friere Opfattelse synes Forskellen mellem, om et Dogme forkyndes som bindende paa Grundlag af et Kirkekonciliums Flertalsbeslutning eller ifølge Kirkens Hoveds egen guddommelige Inspiration, ingenlunde overvældende. Det turde maaske ogsaa fremhæves, at Dogmets Godkendelse for saa vidt har været af ringe Betydning, som ingen af de tre Paver, som har regeret siden 1870, har vist Tilbøjelighed til at anvende det.

Og dog havde Hohenlohe ikke Uret, saa tværtimod klart i Fremtiden. Thi Dogmets Forkyndelse i det givne Øjeblik var en Hævdelse af Ultramortanismen, af et Kirkestyre ved italienske Kliker over alle de nationale Landskirker; han forudsaa, at dette Styre vilde gøre sin Indflydelse gældende, ikke i Trosspørgsmaal, der skulde afgøres ex cathedra, men i vitale Regeringsspørgsmaal inden for den enkelte Stat, at der paa en Række af Felter forestod en Kamp mellem Kirken og enhver civiliseret Stat, som ikke blindt vilde give sig ind under det pavelige Kabinets Autoritet. Men, som saa ofte i Historien, hans Aktion kom for tid-

lig, fordi den kom i rette Tid, og han opnaaede intet andet end at bringe sig selv i uhjælpelig Konflikt med det ultramontane Parti i den bajerske Landdag, som uden Vanskelighed fandt en Lejlighed til at bringe ham i Mindretal i begge Landdagens Ting.

I disse trælsomme Aar har den offentlige Gerning, som mest tilfredsstillede ham, sikkert været hans Deltagelse som valgt Medlem i det tyske Toldparlament, der som parlamentarisk Udtryk for den ved Prøjsen forlængst skabte Toldunion samledes flere Gange mellem 1866 og 1870. Som nationalsindet bajersk Grandseigneur — en rara avis — mødtes han med ganske særlig Udmærkelse. Han blev Parlamentets første Vicepræsident og tog ved forskellige Lejligheder Del i Forhandlingerne, mere maaske end i de offentlige Møder. Man møder ved denne Lejlighed i Livserindringerne et Træk, der kommer mange Gange igen i det følgende. Rigsfyrsten har megen Tilbøjelighed til at aftrykke sine Taler og til at meddele Efterverdenen, hvilken Lykke de har gjort, hvor megen Ros han har faaet for dem. Den vrangvillige Læser vil let opfatte det som Udtryk for en naragtig Forfængelighed. Man bør maaske snarere opfatte dette Træk som Udtryk for en medfødt Beskedenhed og Usikkerhed over sit eget Værd. Han er fra en Tid, hvor høj Fødsel ikke gav nogen Forhaandsformodning om høj Intelligens, tværtimod; han har stræbt redeligt efter det bedste og var glad, følte sig tryggere, naar han vandt de bedstes Bifald.

III

Hohenlohe opnaar med Lethed Valg til den tyske Rigsdag som liberal Kandidat; han modtages med samme égard som i Toldparlamentet, han vælges ogsaa der til første Vicepræsident, han stifter det liberale Rigsparti, der formentlig skulde være lidt til højre for de Nationalliberale, men hvis Program, læst med Nutidens Øjne, synes adskillig mere frisindet, end hvad der nu benævnes nationalliberal Politik. Han er en ivrig og flittig Parlamentariker, støtter navnlig Bismarck stærkt under Kulturkampens første bevægede Faser. Og dog er alt dette kun Mellemværk. Som en Hovedperson træder han først frem paa Scenen, da han i Foraaret 1874 udnævnes til Rigets Gesandt i Paris. Det Afsnit af Livserindringerne, som omhandler Pariseropholdets elleve Aar, 1874—1885, er absolut dets rigeste og frodigste. Han

tiltraadte Arven efter Harry Arnim, der under saa dramatiske Omstændigheder faldt som et Offer for Bismarcks Jalousi og egen Ubesindighed. Særlig havde Arnim vist sin Ulydighed mod Bismarck ved at begunstige de monarkiske Partier og medvirke til Thiers' Fald den 24. Maj 1873. Hohenlohe satte sig derfor som sin Ledestjerne at holde sig i den nøjeste Kontakt med Bismarcks Tankegang og at stille sig ganske upartisk over for de forskellige politiske Strømninger i Frankrig. Han medbragte til Opgavens Løsning sin fine, noget kosmopolitiske Dannelse og en oprigtig Sympati for det franske Folk. Hans første Gesandtskabsaar er en Lystid i Frankrigs Liv. Krigens Saar begyndte at forvindes, der er Opgang i det økonomiske Liv, stærk Bevægelse og Fremgang i Kunst, Litteratur og Videnskab. Politisk set er det smukke Aar for Frisindets Sag. Den oprindelig monarkisksindede Nationalforsamling nødes af Forholdenes Magt til at grundlægge Republikken. De første Valg under den nye Forfatning giver Republikanerne et stort Flertal i Deputeretkamret og en stærk Stilling i Senatet, Venstre Centrum (Thiers' Venner) var Regeringsparti, men Gambetta nærmede sig mere sin enestaaende Stilling som Frankrigs ukronede Hersker.

Af hele denne bevægede Tid giver Hohenlohes Optegnelser et frisk og levende Billede. Intet menneskeligt er ham fremmed. Palais Royal og det franske Akademi, Væddeløbsbanen og Parlamentet, han færdes overalt som en kendt Mand. Det mærkes tydeligt, at hans Sympati er hos de moderat frisindede; han omgaas saa intimt med Thiers, at han vækker Udenrigsministeren, Hertug Decazes Jalousi, „vous n'en sortez pas“ og dog savner han ikke Blik for Thiers smaa Svagheder, hans Behagesyge og hans Overfladiskhed. F. Eks. i følgende lille Træk, som han fortæller efter Bismarck. Man havde under Fredsforhandlingerne bebrejdet Frankrig, at det havde indrulleret barbariske Nationer (Turcos) i Hæren, hvortil saa Thiers svarede: ja, men Prøjserne har anvendt Ulaner! — Gambetta synes ham først kun en tyk, ordinært udseende Mand; han lærer dog hurtig at forstaa, hvilken Intelligens og aandelig Finhed, der gemtes bag det cyklopiske Ydre. Der findes i Værket en nydelig Scene, hvor H. for første Gang mødes alene med Gambetta i Thiers' Hus, hvor Gambetta med sønlig Ærbødighed sad stille og hørte paa den gamle Statsmands ofte gentagne Historier fra fordums Dage. Men Hohen-

lohe er næsten lige saa fortrolig i bonapartistiske Kredse, og han besøger Hertugen af Aumale i Chantilly, hvis Kunstskatte han vurderer med samme Sagkundskab som Kokken Trompettes gode Mad i Gambettas Hus.

Samtidig maa han sørge for at være i stadig Berøring med sin strenge Mester i Berlin. Han blev allerede i sit første Gesandtskabsaar sat paa en alvorlig Prøve, idet han fik sin Part i den bekendte Krigsfare-Episode fra Foraaret 1875. Som andetsteds omtalt, var „Krigsfaren" maaske ikke saa stor, som visse deri interesserede Statsmænd gjorde den til; men Episoden var under alle Omstændigheder et Udtryk for den Spænding, der endnu fandtes mellem Frankrig og Tyskland, og ikke mindre for Bismarcks Tilbøjelighed til stadig at holde Frankrig nede under Frygten for krigerisk Aktion. Memoirerne indeholder paafaldende faa Bidrag til Belysning af disse Begivenheder; rimeligvis har Hohenlohes Embedsmandsdiskretion bevæget ham til ikke at medoptage, hvad der kunde betragtes som Rigshemmeligheder; dog kan man saavel mellem Linierne som af, hvad man ved fra anden Side, erkende, at han under Begivenhederne i det bevægede Aar, saa vel som ogsaa senere, stadig virkede for Fredens Sag mellem de to højtciviliserede Folk. Det er ikke uden Føje, at „Times" bekendte Pariserkorrespondent Blowitz engang omtalte ham som „that great and honest friend of peace and mutual toleration who has for France all the affection consistent with his position and duty."

Hohenlohes Interesser og de politiske Forholds Ejendommeheder nøder ham til stadig at have et Ben i Hjemlandet; der er Aar i hans Gesandtskabsperiode, hvor han er mere i Berlin end i Paris. Der er stærk Tale om hans Udnævnelse til fast Stedfortræder for Rigskansleren; han fungerer engang virkelig som Udenrigsminister i mere end et Halvaar; han er en af Tysklands Delegerede paa Berlinerkongressen og giver af denne sin Førstehaandsviden en Række fornøjelige Billeder fra denne den sidste store Sammenkomst af Europas ledende Statsmænd. Man faar et kraftigt Indtryk af Intrigerne mellem Møderne, af Lord Beaconsfields Poseuragtighed og vanskelige Sind, af Journalisten Blowitz's mærkelige Mæglervirksomhed, af hvorledes territoriale Indrømmelser gives og atter tages tilbage, fordi de højtstillede Diplomater ikke havde Begreb om de paagældende Egnes To-

pografi, med hvilken Ligegyldighed endelig alle Spørgsmaal behandles, der kun havde rent human Betydning, „medens Grækerne talte, sov Beaconsfield, Salisbury og Waddington de retfærdiges Søvn“.

Men ogsaa med den indre tyske Rigspolitik nødes han til at beskæftige sig, og dette har næppe været ham en ublandet Tilfredsstillelse. Udviklingen gik jo i Tyskland en anden Gang end i Frankrig. Medens Frankrig i hine Aar udviklede sig mere og mere i frisindet, demokratisk Retning, var alt i Midten af Halvfjerdserne det Vendepunkt naaet, hvor den gamle Kejser fandt, at nu havde man regeret længe nok med de Liberale, og Bismarck forberedte sin store Vending i Toldspørgsmaalet. Man kan ærgre sig en Smule over den tilsyneladende Lethed, hvormed Hohenlohe der ikke uden Føje nævnede sig blandt de Liberale, gør Bevægelsen med, det være sig med Hensyn til Protektionismen, Socialistlov, skærpede Straffelove, Indledning af Forstaaelse med Centrumspartiet; han hører nu engang til Haandlangernes Klasse, ikke til Heltenes; man beundrer paa den anden Side ogsaa her den diplomatiske Frihed, hvormed han, endog mod Bismarcks Ønske, stræber efter at udjævne Modsætningerne navnlig over for de Nationalliberale og mildne paa de reaktionære Tilbøjeligheder, og man ser af Optegnelserne fra de sidste Leveaar, at han ingenlunde har tabt Troen paa sin Ungdoms konstitutionelle Idealer.

IV

Det synes, som om de sidste Aar af hans Gesandtskabstid ikke beredte ham saa megen Tilfredsstillelse som de første. Det var ikke Forholdet mellem de to Lande, der var noget i Vejen med, tværtimod betegner Begyndelsen af Firserne en Mindskning af Spændingen. Dette var den nye Kolonialbevægelses første løfterige Aar, og Fyrst Bismarck lagde Vægt paa ikke at træde hindrende i Vejen for Frankrigs Planer paa noget eneste Punkt. Med senere Tiders Begivenheder for Øje er det karakteristisk at se, at dette ikke blot gælder om Tunis, men endogsaa med Hensyn til eventuelle franske Anslag paa Marokko. Selv om tysk Handelsvirksomhed skulde tage lidt Skade derved, saa fik det være, de storpolitiske Hensyn maatte være de overvejende. Naar blot Frankrig vilde tabe Rhinen af Sigte, saa fik det iøvrigt

muntre sig, som det vilde. Og om en Række andre Kolonispørgsmaal kom det i 1884 under Jules Ferrys Ministerium til noget, der næsten lignede en Alliance mellem Tyskland og Frankrig, med Brodden rettet mod England.

Derimod synes de indre Forhold i Frankrig ikke at have behaget Hohenlohe saa godt som tidligere. Gamle Venner var døde som Thiers og Gambetta, andre traadt tilbage fra Skuepladsen, medens de nye Forbindelser næppe blev saa intime. Republikkens første Periode kulminerede med Verdensudstillingen 1878, bagefter kom der ret brydsomme Aar. Misundelsen mod Gambetta havde hindret Frankrig i at drage det fulde Udbytte af sin højtbegavede Søn, og ingen af hans Efterfølgere var betydelig nok til at vinde overvejende Autoritet. Ministerskifte fulgte paa Ministerskifte; Republikkens Anseelse var i Nedgang; de monarkiske Partier var paany i Fremvækst, alt i liden Overensstemmelse med den ledende tyske Politiks Ønsker. Om denne Monarkismens uanede Vækst ved man allerede nu en hel Del; Valgene til Deputeretkammeret 1885 var vistnok de gunstigste for Monarkiets Sag siden 1871 og efter. Vort Værk giver nye Bidrag. Saaledes en højst ejendommelig Samtale mellem H. og General Gallifet, der af Monarkisterne betragtedes som den af Forsynet udpegede General Monk, der skulde feje Republiken ud og sætte „Kongen“ paa sin Trone, og som i den nævnte Samtale udtalte sig med stor Aabenhed i denne Retning. Endvidere noget senere (fra 1887) Oplysningen fra Greven af Paris' Side, hvorledes han havde talt med den tyske Kronprins (senere Kejser Friedrich), der syntes gunstig stemt for Restaurationen, og nu kun ventede paa, at ogsaa Bismarck skulde blive omstemt; han havde sin Organisation fuldstændig i Orden. Men Bismarck blev ikke omstemt hverken da eller senere. — Det synes endelig, som om indre Forhold i Gesandtskabet har beredt dets Indehaver Vanskeligheder; han havde nu siddet paa Pladsen i elleve Aar; der var nu vokset nye Kræfter op, der ønskede at komme til.

Det var derfor næppe noget uvelkomment Budskab, der mødte ham, da han i Efteraaret 1885 kaldtes til at tiltræde Arven efter Feltmarskal Manteuffel som Statholder i Elsass-Lothringen. Det var tilsyneladende en beslægtet Opgave med den, han just forlod; han skulde hævde Tysklands Stilling, men

samtidig vinde en fransksindet Befolknings Sympatier. Saaledes havde Manteuffel taget Sagen, og Hohenlohe traadte gerne i hans Fodspor. Det er endvidere tydeligt, at han i høj Grad nød Stillingens ydre Glansmomenter, han var jo faktisk konstitutionel Hersker endog med vidtgaaende Myndigheder i en Stat, der sammenlignet med de tyske Hertugdømmer og Storhertugdømmer ingenlunde var ringe. Han nyder de første Honningmaaneders Sødme, glæder sig over Hyldingstog og Æreporte, refererer med Tilfredsstillelse, naar han har holdt en god Festtale, følger, hvad der unægtelig virker nok saa tiltrækkende, med det skønne Rigslands Ve og Vel, søger at stifte nøje Bekendtskab ikke mindre med dets økonomiske Forhold end med dets historiske Mindesmærker.

Men Idyllen forstyrres hurtig og brat. I Slutningen af 1886 vokser Spændingen paany mellem Frankrig og Tyskland. Det var Boulangismens Opblomstringsperiode, Frankrig ruster stærkere og stærkere, patriotiske Talemaader svirrer gennem Luften. Der svares fra tysk Side med et stort nyt Militærforslag, Rigsdagen stiller sig vrangvillig og bliver opløst i 1887. Dette var den saakaldte „Angstopløsning“, hvor General Boulanger maa fungere som den store Bussemand. Virkningen er i Tyskland tilstrækkelig til at fremkalde en stærk Forskydning i konservativ Retning.

I Rigslandet blev Virkningen en anden. En Opløsning paa Spørgsmaal om en mulig Krig med Frankrig maatte kalde de gamle Følelser til Live. Resultatet var Protestvalg over hele Linien. En Snes Aars energiske Germanisationsbestræbelser syntes ganske spildt. Man var saa uretfærdig at give Hohenlohes milde, forsonlige Politik Skylden herfor og skaanede heller ikke hans Forgænger. I den første Vrede talte man for Alvor om at ophæve det selvstændige Rigslandstyre, lægge hele Forvaltningen over til Berlin som af en anden prøjsisk Provins. Hohenlohe, der ikke var nogen Ørn, men en stor Diplomat, forstod at dukke sig for Stormen. Han ofrede de nødvendige Syndebukke blandt Embedsmændene, han stillede selv Forslag om de formentlig nødvendige Tvangsforanstaltninger, der skulde indgyde den opsætsige Befolkning en gavnlig Skræk, og bevarede derved sin Stilling. Han gennemførte den nye Politik loyalt, men uden Glæde. Hans milde, forsonlige Sind, hans oprigtige Sympati med

den franske Nation led under den beordrede Haardhed, som han tilmed fandt ufornuftig. Der findes i Værket fra en lidt senere Tid en pudsig Scene, hvorunder den nuværende tyske Kejserinde fortalte, hvorledes hendes Tante, der opholdt sig i Paris, beklagede sig over Grænsetrakasserier og Pasbesværligheder, hvorledes hun fandt dem ganske idiotiske. Pludselig, siger Hohenlohe, kom hun til at huske paa, med hvem hun talte, og blev ildrød i Hovedet. Men Hohenlohe beroligede hende og sagde, at han var ganske enig med hendes Tante. Han, som gerne var populær, kunde heller ikke lide, at den parisiske Presse, der tidligere havde været ham gunstig, nu fremstillede ham som en blodtørstig Tyran. Endnu flere Aar efter kunde Vilhelm den Anden drille ham ved at sige: Nun, wie geht's, Alba? Senere faldt Forholdene dog til Ro, og det lykkedes Hohenlohe, dog først efter Bismarcks Fald, at faa de værste Foranstaltninger fra Angstaaret taget tilbage.

I Hohenlohes Statholdertid falder de to mindeværdige Episoder i indre tysk Politik. Begivenhederne mellem Kejser Wilhelms og Kejser Friedrichs Død, Foraaret 1888, og Bismarcks Fald, Marts 1890. Som allerede berørt bringer Hohenlohes Værk ikke mange sensationelle Afsløringer herom, han var ikke aktiv Deltager, læste saaledes først i et Ekstrablad Budskabet om Bismarcks Afskedigelse. Værdien af det paagældende Afsnit ligger i den Adgang, han efter sin høje Stilling havde til direkte af Hovedaktørerne at modtage Umiddelbarhedsindtryk, der paa mange enkelte Punkter supplerer, hvad man forhen vidste. Dagspressen har allerede presset Saften heraf, saa at der ikke er Anledning til at komme ind paa Enkeltheder. Derimod skal et Hovedpunkt fremhæves, der synes mig slaaende, nemlig den nøje Forbindelse der i Virkeligheden er, mellem hvad der skete i 1888 og i 1890. Bismarck sejrede i 1888 over Kejser Friedrich og hans Kreds, men Sejren efterlod ved sin Brutalitet en Brod i den unge Kejsers Sind, som blev skæbnesvanger for Rigskansleren. Overhovedet faar man et uventet stærkt Indtryk af, hvor urimelig Bismarck var i hans sidste Regeringsaar. Hans Livsværk var fuldbragt, han havde nu som næsten eneste Opgave at bevare Magten for sig og sit Familiedynasti, og han var ikke kræsen i sine Midler. Skærer man gennem Ordene og ind til Sagen, faar man et Billede, der ikke er væsensforskelligt fra en antik Tyran som Dio-

nysius i Syrakus eller en af de italienske Herskere fra Renæssancetiden af Viscontiernes eller Malatestaernes Æt. Den samme Mistænksomhed overfor alle mulige Medbejlere, Kejserinde Friedrichs frisindede Dameomgang, fremragende Katoliker, Generalstabschefen Grev Waldersee. Og den samme Grumhed og Forfølgelsessyge. Selv gamle Venner og Beundrere hvisker til hverandre: Mon Bismarck er rigtig i Hovedet? — Omvendt faar man et tiltalende Billede af den unge Kejsers Retlinethed og redelige Vilje. Over for Bismarcks Statskupsplaner sætter han Arbejderbeskyttelseskonferencen, over for Bismarcks Dobbeltpolitik mellem Rusland og Østrig sætter han ubrødelig Fastholden ved Trippelalliancen, Og som et Udtryk for denne ærlige og ikke ufrisindede Politik fremtræder ogsaa i dette Værk Bismarcks Efterfølger Caprivi. Han er, navnlig maalt med sin Forgængers Maalestok, ikke nogen stor Mand; men han har Æren af at bringe Tysklands offentlige Liv ind i et renere, friere Spor.

V

Fyrst Hohenlohes Værk bringer ikke Klarhed over de endnu ret dunkle Begivenheder, der førte til Caprivis Fald. Adskilligt er endnu usikkert; i Hovedsagen kan man vel sige, at det er Bismarck, der har dræbt sin Efterfølger. Bismarcks Aand beherskede Samtiden for stærkt, til at noget ret kunde holde op derimod, og ved en af de pludselige Vendinger, som er saa hyppige i Tysklands nyeste Politik, beslutter Kejseren sig til at forsone sig med den Bismackske Æt, og indirekte blev Caprivi Sonofret. Ret uformodet kaldes Fyrst Hohenlohe til Overtagelse af Arven, i Oktober 1894, og han er derefter i fulde seks Aar det mægtige Riges første Mand. Beklageligvis er Værket næsten tavs om denne Hohenlohes, udvortes set, mest glimrende Livsperiode, det siges udtrykkelig, at der vilde have været tilstrækkelig Stof til en fyldig Skildring, men at uafviselige Diskretionshensyn har forhindret Offenliggørelsen. Kun nogle enkelte Punkter har det været H. magtpaaliggende at faa frem, og andet fremgaar indirekte af Skildringen. Hohenlohe er en gammel Mand, da han overtager den vanskelige og ansvarsfulde Post, han er 75 Aar ved sin Tiltræden, 81 Aar ved sin Afskedigelse. Han har ikke vundet i Mandsmod og Handlingsenergi, han har tilsyneladende kun ringe Modstandskraft mod Kejserens Impulser.

Men han virker med sin i Livet erhvervede diplomatiske Takt, ved sin rene Vilje og ved et aandeligt Frisind, der har holdt sig nogenlunde frisk trods mange Anfægtelser. Han lægger ligesom Caprivi Vægt paa at regne med Parlamentet, efter at han først har dækket sig over for Bismarck ved megen udvortes Venlighed. Men han maa regne med Parlamentet, som det er. Just med de nyeste Begivenheder for Øre har det sin Interesse at fremhæve, at naar det katolske Centrum er blevet det normgivende Parti i det overvejende protestantiske Kejserrige, er dette Kejserpolitikens første ansvarlige Lederes og navnlig Bismarcks egen Skyld. Et Parlament, der mangler legitim Indflydelse paa Rigsstyret, bliver saare let til en Diskussionsklub, og i en saadan vil de mest yderliggaaende Anskuelser til Højre eller til Venstre faa Overtaget. Tilbøjeligheden til at indslaa en gylden Middelvej er stærk, naar den fører til Magten og kan opvise Resultater, men den er ikke det, der stærkest og umiddelbarest appellerer til 21-aarige Vælgeres Sind. Centrum og Socialdemokratiet blev og er endnu de to store Folkepartier, og da man ikke vilde støtte sig til det sidste, havde Rigsregeringen i Virkeligheden intet Valg. Det er under disse i sig selv lidet tiltalende Forhold al Ære værd, at den gamle Rigskansler satte megen Kraft ind paa at holde konstitutionelt afgivne Løfter, saaledes med Hensyn til en ny militær Straffeproces og den prøjsiske Foreningslovgivning. Han har paa dette og lignende Omraader haft ret haarde Kampe at bestaa. Han havde en rigtig Følelse af, hvor stærkt det gammelprøjsiske Element var og tillige hvor sprødt, hvor vanskeligt det var at faa indsmeltet i det nye Rige, hvor usikkert derfor en Sydtysker som han, trods ydre Magtstilling og fornem Æt stod blandt de prøjsiske Excellenca med deres bureaukratiske Traditioner.

Hans Bortgang fra Rigskanslerembedet var ikke ledsaget af dramatiske Omstændigheder, han gled ganske sagte ud af Stillingen. Hans fine Følelse sagde ham, da det var Tid at gaa, og som han siger, han fornemmede, at hans Afskedsbegæring ikke var uvelkommen. Han døde en stille Død et knapt Aar efter den 6. Juli 1901.

Der knytter sig ikke store Bedrifter til Fyrst Hohenlohes Navn, han opbyggede intet uden et Gravkapel ved Familiestamsædet Schillingsfürst. Men han var en Restaurator, en Konservator, en nyttig og redelig Tjener. Ved en parlamentarisk Fest,

hvor hans Skaal blev udbragt, anvendte Taleren paa ham Goethes skønne Ord:

„Freigesint, sich selbst beschränkend,
Immerfort das Nächste denkend.
Tätig treu in jedem Kreise,
Still beharrlich jeder Weise,
Nicht vom Weg, dem graden, weichend
Und zuletzt das Ziel erreichend.“

Det Slutningsindtryk, man medbringer fra Læsningen af Hohenlohes Erindringer, svarer ganske nøje til Digterens Ord, der behøver intet at lægges til, intet at fradrages.

GUSTAV PHILIPSEN.

ET GAMMELT GRÆSK TANKESPROG

MELLEM de Tankesprog, som de gamle Grækere har efterladt sig, er der et, der, saa vidt mig bekendt, kun meget sjældent omtales i den græske Litteratur, og som jeg i det mindste aldrig har fundet anvendt i moderne Bøger. Det ser ogsaa saa paradoksalt ud, at mange vistnok straks vil vende sig fra det som det rene Nonsens. Paa den anden Side lokker det netop ved sin paradoksale Karakter, og jeg tror, at det virkelig fortjener en nærmere Undersøgelse. Det kunde dog være, at det ligesom saa mange andre Sprog og Sentenser inden for en vis Begrænsning havde sin Berettigelse, og at det ikke vilde være ubrugeligt selv for Folk i vor Tid. Det findes hos den gamle Digter Hesiodos, som Sagnet endogsaa gjorde til jævnaldrende med Homer. Han hørte hjemme i Bondelandet Boiotien, og vi har under hans Navn mellem flere et Skrift benævnet „Værker og Dage", fuldt af Forskrifter, der passer sig for en arbejdende Landmand, baade paa Marken og i Hjemmet, baade agronomiske og moralske. Sætningen har den Egenskab, at, naar man oversætter den ordret paa Dansk, antager den af sig selv Heksametrets Form ligesom i Græsk. Den lyder saaledes

Daarer ej vide hvor meget, det Halve er mer end det Hele.

Jeg vil med nogle gamle Eksempler fra Oldtiden og nogle nye fra vort eget København søge at stemme Læseren velvilligere for Sætningen, end han rimeligvis er fra Begyndelsen af.

Mit Udgangspunkt tager jeg fra selve den „store“ Aleksander og hans Rolle i Grækenlands saa vel som i Verdens Historie. Vi vil fæste Opmærksomheden paa det Øjeblik, da Aleksander havde vundet sin tredie store Sejr over Perserne ved Gaugamela hinsides Tigris, da Forasien og Ægypten var i hans Haand, og da den flygtende Perserkonge sikkert heller end gerne vilde have tilkøbt sig Bevarelsen af sine østlige Provinser med Afstaaelsen af de vestlige. Det var det afgørende Øjeblik i Aleksanders Liv. Hvis han nu nøjedes med disse store og rige Lande, vilde han have grundlagt et Rige, som det næppe vilde have været umuligt for den græske Civilisation og den makedoniske ufordærvede Kraft at optage og gennemtrænge, et Rige, som vel ikke dannede noget smukt geografisk Hele, men som alligevel ved klog Styrelse, med det uforlignelige Konstantinopel som Hovedstad, vilde have dannet et Verdenscentrum, hvorfra Civilisationen havde kunnet udbrede sig dels over det Sorte Hav til de endnu ubekendte, men kraftfulde Folkeslag i Nordeuropa, dels ad Handelsvejene over den persiske Bugt og det Røde Hav til Indien og maaske endnu fjernere Tropelande. Men Aleksander vilde have det hele besejrede Perserrige, og da han efter uhørte Anstrengelser havde naaet dets fjerne Østgrænse, var han Daare nok til at gaa over Indus, og, hvis ikke hans trofaste Soldater havde tilraabt ham et Holdt, som maatte lystres, vilde han utvivlsomt med hele sin Hær være gaaet til Grunde, om ikke før, saa i Gangeslandets Flodnet. Nu kom han efter utrolige Møjsommeligheder og Farer tilbage, men Kærnen af den prægtige Hær, som skulde have været Rigets bedste Værn, var bleven tilbage paa Valpladser og i Ørkener, og hans eget kostbare Liv hældede mod Afslutningen, uden at han endnu ret havde faaet begyndt det Organisationens, Sammensmeltningens og Betryggelsens Kæmpearbejde, hvorpaa alting beroede. Man véd, hvorledes det gik, hvorledes Opløsningen greb det ganske ufærdige Rige ved Aleksanders bratte Død, og hvorledes Verdensherredømmet snart flyttedes mod Vest til et andet Folk, som ejede Makedonernes mandige Kraft, men kun nødtørftigt kunde overtage den bedste Del af Grækernes høje Kulturarbejde. Det havde maaske været godt, om Aleksander havde ført den gamle Bondedigters uanselige Vers med sig i sin Narthex i Stedet for de homeriske Vidunderdigte og havde taget vor

Sentens med paa Raad, da han saa Morgensolen gaa op over de persiske Bjærge.

Fra Aleksanders Tog vil jeg bede Læseren følge mig tilbage til de dunkle Afsnit af vor Verdensdels Historie, hvor dens Beboeres Sæder og Skikke formedes og fik deres Grundpræg under haarde Kampe med den strenge, endnu ubetvungne Natur, og særlig rette sine Tanker mod Forholdet mellem Mand og Kvinde. Det er noksom bekendt, at der gaar et monogamisk Drag gennem de ledende evropæiske Nationers tidlige Familieliv. I de homeriske Digte er det stærkt fremme, den romerske Familie er monogamisk, Germanerne vakte Tacitus høje Beundring for det smukke Forhold, hvori de stod til deres Kvinder, og gennem Eddaer og Sagaer gaar der en Renhedens og Kyskhedens Aand, som gør et sælsomt Indtryk i Tider, som er plettede af Slaphed og Degeneration paa dette Omraade. Men denne monogamiske Retning, denne Ligestillen mellem Mand og Kvinde er sikkert en Udviklingsform og Polygamiet har vistnok ogsaa her været et Udgangspunkt, som man har forladt, fordi man indsaa eller dunkelt anede, at den tilsyneladende fattigere og strengere Form af Ægteskabet var den langt fuldkomnere baade set fra Mandens og Kvindens og Børnenes Side, og, hvis der er noget, som vi har vore gamle Forfædre at takke for, saa er det sikkert denne deres Anvendelse af den hesiodiske Sætning.

Derimod er der et andet Punkt, ogsaa af største Vigtighed, hvor Evropæerne og særlig de førende Grækere har maattet gaa i Skole hos et asiatisk Folk. Vi er vant til at betragte den græske Gudelære som noget skønt og ophøjet. Aarsagen dertil er, at store Digtere og store bildende Kunstnere ved at vælge deres Emner mellem disse Guder har kastet en Glans af Idealitet over deres Skikkelser, som de ifølge deres indre Værd ingenlunde fortjente. Det er bekendt nok, at somme græske Tænkere ogsaa paa dette Punkt vovede at se Sandheden under Øjne, ja at Platon endog vilde fordrive Digterne fra sin ideale Stat, fordi de udbredte uværdige Forestillinger om Guderne. Men de var nu engang sammenvævede med Nationens stolteste Værker og samtidig med, at Tanken rejste sig mod de uværdige og fordærvelige Forestillinger, som en fjern Tids Raahed havde fostret, bandt atter Kunsten dem fastere med sine skønne Læn-

ker, og Tænkerne slog sig vel til Ro med den Forestilling, at det menige Folk nu engang med sin plumpe Opfattelse havde vænnet sig saaledes til disse misundelige, hadefulde og ukyske Herskere, at de ikke mere kunde skilles fra dem. Men herved fjernedes Tænkerne netop fra det Folk, hvis Forædling skulde være deres højeste Opgave, og den sørgelige Skilsmisse fuldbyrdedes mellem et aandsaristokratisk Mindretal, der søgte Sandhed for sig selv, og et vanrøgtet Folk, der, nedsunket i forældet Vankundighed, troede at kunne købe sig de højeste Væseners Naade ved tomme Ceremonier og udvortes Ofre. Højt op over disse jordbundne Forestillinger hævede Jøderne efterhaanden deres ørkenfødte Jehova, og det blev dette Folks fornemste Kald at give Verden den store, ensomme, alvældige Gud, som holder Himmel og Jord i sin Haand og styrer alting med Visdom og Retfærdighed. Vel var han for saa vidt farlig for den religiøse Følelse, som en saadan Forestilling truer med at sprænge Personlighedsbilledet og derved føre Menneskeaanden op i endnu højere Regioner med endnu videre Udsyn og en Luft saa æterisk, at den jordfødte Tanke i den ligesom snapper efter Vejret; men Erfaringen har jo vist, at ogsaa med dette Grundsyn har der kunnet bygges en stor og ny og vidt fremskreden Form af Religiøsitet og Moral, som har præget snart et Par Tusind Aar af Verdenshistorien og endnu ingenlunde synes at have udtømt Mulighederne for nye fuldkomnere Dannelser. — Men tilbage til vort Udgangspunkt, til vor gamle Hesiodos, hvis underlige Sentens ogsaa fra denne Side synes at faa en Slags Bekræftelse; thi ogsaa Religionen med den ene Gud synes jo ved første Øjekast at plyndre den religiøse Bevidsthed, saadan som Schiller skildrer det i sin mærkelige Klagesang over de græske Guders Undergang, som i saa høj Grad vakte H. C. Ørsteds Mishag paa Fysikkens og Astronomiens Vegne. Men dette Digt var jo som bekendt kun en midlertidig Stemning i den store Monists Udvikling, og Folkene synes ingenlunde at ville slippe de Forestillinger, i hvis Ly saa mange Generationer af deres Fædre har ført deres Liv og tiltraadt Vejen til det ubekendte.

Ved at skrive disse brogede Bemærkninger om saa forskellige Emner, sammenholdte af den svage Traad af et gammelt Paradoks, mindes jeg om et latinsk Udtryk, som ogsaa fik litte-

rær Anvendelse, nemlig lanx satura, en Skaal med Frugter af forskellig Art; thi medens de Betragtninger, jeg hidtil har fremsat, drejer sig om fjerne Tider og store Spørgsmaal, vil jeg nu binde et Par københavnske Emner i den samme Traad. De hører Nutiden og vor Bys daglige Liv til, men har dog ogsaa en almenmenneskelig Side og vil ikke, trods deres tilsyneladende Ubetydelighed, trykkes ganske til Jorden ved Sammenstillingen med hine. Jeg vil begynde med at fortælle en lille Oplevelse, jeg har haft paa det økonomiske Livs Omraade, hvor jeg ellers kun har ringe Erfaring og ringe Berettigelse til at tale med. Det faldt en Gang i min Lod i nogle Aar at overvære et Aktieselskabs aarlige Generalforsamling, hvad jeg saa meget hellere gjorde, som jeg syntes særdeles godt om den administrerende Direktør, i hvem jeg med Rette saa baade en meget dygtig og en meget hæderlig Mand. Det var en Fornøjelse at høre ham udvikle Forretningens Gang i det forløbne Aar, og fornøjeligt var det ogsaa at høre om de ti Procent, som den kloge Administration nu atter havde i Beredskab til de glade Aktionærer. En Gang vovede han endogsaa at slutte med de Ord: „Saa bringer jeg Dem da, mine Herrer, i Aar igen de, som det synes, uundgaaelige ti Procent.“ Men dermed var Højdepunktet naaet. Thi ikke længe efter mødte han med et Forslag, som gik ud paa, „paa Grund af den voksende Konkurrence og Faren ved at holde Fabrikationen indskrænket til et altfor lille Antal Artikler,“ at benytte den gunstige Status til at udvide Forretningen til det dobbelte. Selskabet blev nu omdannet til et stort og imponerende. Men nu svigtede paa een Gang det Held, som hidtil i mange Aar havde fulgt Selskabet, vor Direktør fik mange og tunge Sorger, og han kom aldrig mere til at udtale de Ord, der, for at bruge det græske Udtryk, havde sat Gudernes Misundelse i Bevægelse. Jeg betragter dette Tilfælde som psykologisk nøje svarende til Aleksandereksemplet. Den fortræffelige Mand havde ladet sig friste til at overhøre Hesiodos' Formaning og Forsigtighedens Stemme. Sikkert er dette Tilfælde typisk i Forretningsverdenen, idet dens ledende Mænd tit ikke kan modstaa Fantasiens og Energiens lokkende Tilskyndelser.

Endnu et sidste Eksempel vil jeg tillade mig at fremføre, og det fra Københavns litterære Liv. Det er de altfor mange og

altfor store Bøger, den hele ubændige Skriven, som jeg tænker paa. Jeg skal indskrænke mig til den frodigste Del: den æsthetiske Produktion, vel forberedt for Resten paa, at jeg særlig paa dette Punkt vil røbe mig som den gammeldags og rent ud bornerte og umulige Person, som jeg sikkert allerede i Forvejen af mange antages for at være. Men jeg har lært af Spencer, at der er en rytmisk Bevægelse ogsaa i de menneskelige Ting, og jeg har undertiden trøstet mig over at være en saa lidet moderne Aand ved den Tanke, at jeg maaske blot er altfor moderne, idet jeg muligvis er i Forbund med en ung Slægt, som nu allerede, efter flere Tegn at dømme, begynder at rejse Hovedet, og som vel nok en Gang vil komme til at foretage en mærkelig Omflytning med adskillige Storheder paa vort Parnas. Hvad først Emnerne angaar, saa har jeg aldrig kunnet forstaa, at der skulde være en udflydende Grænse og ikke snarere et svælgende Dyb mellem Kunst og Videnskab. Forfattere tager ofte fejl af selve deres Emner, maaske vildledte af Ordet Studier, som nu engang bruges baade om Kunstneres og Videnskabsmænds Forarbejder, og de faar saa ulykkeligvis fat paa et videnskabeligt Emne, som de gennemarbejder i deres Ansigts Sved med redelig Alvor, men uden den gyldne Inspiration, uden Bistand af de lette og flagrende Aander, som vogter Skønhedens Rige. Thi Skønhed, den, som nu fornægtes, er og bliver dog til evig Tid Kunstens Sol, uden hvis Lys den psykologiske Konstruktion kun er et analytisk Elaborat, ubrugeligt for Videnskaben, fordi dets Oprindelse ingen Garanti giver for Sandhed, og en Uhygge for alle sunde og naturlige Mennesker, fordi de ikke kan erkende det for andet end et dødt Maskineri. Jeg mener altsaa, at Poesien intet har at gøre i de sure og mørke Afkroge af Tilværelsen. Pegasus har sit sande Fædreland paa de høje solbeskinnede Steder, hvor der er vid Udsigt over Tilværelsen, og den sygner hen, naar man giver den det skarpe Græs at æde, der vokser i de stillestaaende Moser. De tilhører Videnskaben, den allestedsnærværende, den ligesom Ravnene altædende. Men dernæst maa man i høj Grad lægge Mærke til, at Kunstens Virkning ikke vokser med Dimensionernes Vækst, men snarere aftager, naar disse tiltager ud over et ikke meget fjernt liggende Punkt. Gid Forfatterne vilde forstaa, at Menneskene, der skal læse deres Bøger, med en vis Gru ser paa de optaar-

nede Masser, som venter paa dem, og tænker: Mon denne berømte Forfatter, i hvis Vold jeg nu skal give mig, har Ild nok til at holde en saa uhyre Kedel i Kog? Mon han kender det sunde Forhold mellem det større og det mindre? Jeg tror det næppe og kunde derfor fristes til at hviske i al Ærbødighed til den berømte Forfatter: Mester, Livet er saa kort, gør os ikke Kunsten altfor lang.

Flere Eksempler er næppe nødvendige. Det gælder for mig blot om at vise det almene Forhold, som kommer igen i alle de særegne Tilfælde, hvis Tal kunde forøges i det ubegrænsede. Det er tydeligt, at Sætningen blot er et Udtryk for den af de største Grækere atter og atter indskærpede Tanke: Vis Besindighed og Maadehold, behersk din Lidenskab, vogt dig for Overdrivelse. Jeg tror, at en eller anden har kaldt den her omhandlede Dyd den særlig græske. I Platons Moralsystem udgør Sofrosyne (Besindighed) en af de fire Kardinaldyder, og den danner sammen med sin Fælle Andreja (Modet) et interessant Par, som vi maaske kunde dvæle lidt ved. Thi det er jo aabenbart, at disse to staar i et Modsætningsforhold til hinanden. Modets Ejendommelighed er jo at gaa løs paa Hindringerne og at overvinde dem, hvad enten det nu er Naturen eller Mennesker, der stiller sig hindrende i Vejen. Besindigheden derimod prøver forud Hindringerne ad Tænkningens Vej, om de virkelig lader sig overvinde med de for Haanden værende Midler og om de Ofre, som dette vil koste, er Maalet værd, eller om det er formaalstjenligere at gaa frem ad andre Veje. I saa Fald frygter den ikke for, paa Trods af Modet, at give Tegn til Tilbagetog, idet den ved, at Tilbage saa let kan blive Frem for den, som alvorlig og trofast vil noget, og her er den netop Modets uundværdlige Hjælp og Støtte. Thi ellers kunde det let gaa Modet ligesom Lemmingerne paa deres Vandringer, hvor de følger den lige Linies Retning over Bjærge og Dale, over Søer og fossende Elve uden Hensyn til, om de opofrer sig selv og deres Fæller uden ringeste Udbytte for nogen Sag, idet de kun viljeløst følger en dunkel Naturdrift. Her har vi det isolerede Mod i dets rene Form, Selvopofrelsen uden Maal og Med. Lad os nu se Besindigheden isoleret og drevet ud i sin yderste Spids. Det er, naar et Menneske i sygelig Overudvikling af Omtanken bliver ved at forestille sig Hindringer og gruble over disses rigtige Behandling, saaledes at Beslutningens

Øjeblik slet ikke kommer. Begge Yderligheder falder naturligvis uden for det praktiske Livs Grænser, og det er klart, at en Blanding af begge maa finde Sted, for at et Resultat i den tilsigtede Retning virkelig kan opnaas. Der maa være Besindighed i Modet og Mod i Besindigheden. Ellers falder det hele sammen. Men Individernes, Tidsaldrenes, Livsaldrenes, Nationernes Forskellighed frembringer ogsaa her Livets utallige Afskygninger i Sammensætning, Maal og Forhold. Navnlig spiller Livsaldren en stor Rolle, og man kan sige, at Modet mere tilhører Ungdommen, Besindigheden de ældre Aar. Som Ungdommens Dyd er ogsaa Modet den skønnere af de to Søstre, Besindigheden ser mere falmet og afbleget ud. Men der er et dybt indre Slægtskab imellem de to, de er i Virkeligheden hos det sunde naturlige Menneske kun to forskellige Ytringsformer af den samme Kamp for at besejre Hindringerne og forme Omgivelserne saaledes, som det stemmer med Individets Higen. Naar man altsaa faar den Opgave at raade et ungt Menneske med Hensyn til hans Livs Udformning, saa vilde det maaske være nyttigt, efter at have udviklet, hvad her er sagt, at tilføje: Du ser altsaa Modet og Besindigheden som to modsatte Sider af den samme Ting, uundværlige for hinanden, udfyldende hinanden og snart den ene og snart den anden trædende i Forgrunden og overtagende Styret. Paa deres Endrægtighed og Samarbejde beror alle menneskelige Gerninger, som er lykkedes, Byer har de grundet, Krige har de ført og afværget, Hjem har de stiftet, Lykke har de skabt, Kunstværker har de formet, Stjernebaner har de maalt, Mørke har de spredt, alle menneskelige Storværker, de kendte og berømte som de fuldt saa værdifulde stille og forborgne, alt har de skabt ved søsterligt Samarbejde. Ogsaa Du skal forene dem i dit Hjerte og i din Tanke. Lykkes det dig om end kun tilnærmelsesvis, saa bliver dit Liv stort og rigt, selv i smaa og uanselige Kaar, selv under Miskendelse og Forfølgelse. Navnlig vil Du, hvis Du er Politiker, opleve, at, hver Gang Du følger Besindigheden og bøjer den lige Linie, vil de barnlige og uvidende skraale op, opagiterede af hensynsløse eller løgnagtige Partigængere, og beskylde Dig for, at Du har brudt Din Faneed og svigtet Din Sag; men smil heraf, naar Du selv blot ved, at den lige Kurs mod det Maal, Du forfølger i dette Øjeblik, kun vilde forhale og maaske forspilde den Sags Sejr, som Du forfægter. Men skiller Du de

to Retninger ad, fornægter Du den ene og giver Dig den anden helt i Vold, saa bliver Du under Modets Tegn i bedste Fald en gold Rodhugger, en urolig Nedbryder, maaske en Bølle eller en Don Quixote. Men hvis Du kaster Vrag paa Modet og kun tror paa Forstand og Besindighed, saa udtørrer Du Grundkilderne i Dit Væsen og standser samtidig de levende Strømme, der skulde gaa mellem Dig og det Samfund, hvori Du har Din Plads.

Meningen af Hesiodos' Sætning bliver altsaa den, at det mindre i mange Tilfælde er værdifuldere end det større af samme Art. Denne Fortolkning bekræftes i høj Grad ved den Omstændighed, at den i „Værkerne og Dagene“ følges af disse Ord: „og ikke heller ved de (Daarerne), hvor stor en Fordel der er ved Malva og ved Asfodelos“. Dette er to Planter, hvoraf den ene er bekendt ogsaa her i Landet i flere Arter under det beskedne Navn Katost, medens den anden først træffes i Sydeuropa. Den er en af de almindeligste Ukrudtsplanter i Grækenland, og i de homeriske Digte vokser den ogsaa paa de Dødes Eng i Underverdenen. Hvis nogen heraf og af det velklingende Navn har dannet sig den Forestilling, at der skulde være noget skønt og poetisk ved den, vil han vistnok ved nærmere Bekendtskab føle sig lige saa skuffet, som jeg blev, da jeg under et Ophold i Grækenland lærte den at kende ved Athenen, paa den korinthiske Tange og egentlig overalt, hvor jeg kom frem. Det er en stor, undertiden næsten mandshøj Liljeplante uden Løg, der minder om vor Asparges og vor nydelige fine Edderkopurt. Ogsaa Asfodelos har en grenet Top med forholdsvis smaa, hvidlige Blomster, men det, der gør den uskøn, er dens lange, smalle og grove Liljeblade, som altid er knækkede og visne i Spidserne. Den betegner manglende Dyrkning, men savner helt den vilde Floras Ynde. Hvis den er spiselig, maa det vistnok være for de nøjsomme Geder og Æsler, og at Malven ogsaa var en ret tarvelig Kost, bevidner Horats. Hesiodos anbefaler altsaa Nøjsomhed og Tarvelighed, og jeg tror, at Sentensen i sin barokke Form vil fremkalde nyttige Tanker, hvorfor jeg henstiller til mine Læsere, om de ikke vil bevare den i venlig Erindring. Mig har den i alt Fald gjort den Nytte, at den har givet mig Lejlighed til at sammenstille somme Tanker og Ønsker, som ligger mig i høj Grad paa Sinde.

V. Pingel.

EN NY SKULPTURSAMLING I KUNSTMUSEET

AF Hensyn til de voksende Udstillingers voksende Krav blev Stueetagen af Udstillingsbygningen ved Charlottenborg i 1905 rømmet for Afstøbningerne af Renæssance-Skulptur. Vi har desværre ikke Udsigt til et snarligt Gensyn af disse smukke Sager. De er magasinerede i Kunstmuseets Kældere. — Der var ikke Plads til dem i selve Museet; en yderligere Sammenstuvning af Gips i dets Stueetage synes jo umulig. Der er allerede meget for meget; Afstøbningssamlingen, som er godt paa Vej til at ligne en Gipsers trange Lager, kræver andre og meget rummeligere Lokaler. Egentlig stiller en Afstøbning samme Krav til Rum- og Belysningsforhold som en Original for at kunne ses med Udbytte og Fornøjelse. Ved Museets Bygning var det næppe Tanken, at det skulde rumme en Afstøbningssamling af dette Omfang; efter Jul. Langes ihjelslagne Plan vilde den have faaet et andet Udseende. Dengang fremsatte Carl Jacobsen overfor ham en Plan om selv som Privatmand at skabe en Afstøbningssamling, i hvilket et Eksemplar af hver eneste Afstøbning, der var taget over et Stykke antik Skulptur, skulde faa Plads. Lange var imponeret af Tanken, men hævdede med megen Energi, at Gennemførelsen af en saa simpel og storstilet Plan vilde være en højst urimelig Opgave for den danske Stat. Hans Efterfølger som Direktør for Statens Afstøbningssamling synes ikke paa dette Punkt at dele hans Anskuelser.

I hvert Fald har en saa kolossal Samling af Afstøbninger efter antik Skulptur i ingen Henseender sin rette Plads i vort stakkels,

snævre Kunstmuseum. Den kan nøjes med meget billigere Lokaler, thi der behøves ikke tykke Mure til at værne om Ting, der kan erstattes med en Udgift af forholdsvis faa Kroner. Ved dens Udflytning fra Stueetagen vilde der her vindes Plads til de nu helt stedmoderligt behandlede, til Side skubbede Originalværker af dansk Skulptur, vore Billedhuggere har utvivlsomt Grund og Ret til at kræve den levende Kunst sat i bedre Lys for det levende Folk. Kobberstiksamlingen kunde da faa en højst ønskelig Udvidelse og blive i Stand til at traktere de museumsbesøgende med skiftende Udstillinger af sine for Almenheden ukendte Skatte. I Resten af Stueetagen vilde der blive Plads til de nu i Museet anbragte Afstøbninger af Værker fra Middelalderen, Renæssancen og den nyere Tid; Moses kunde faa Lov til at træde frem fra Skyggen af Colleonis Hest, Michelangelos Gravmæler maaske naas at ses i en klædelig Belysning, Andreas della Robbias smukkeste Relieffer udløses fra deres Forvisning til en Trappegang. Og fra Museets dybe Kældere kunde da de der til ingen Verdens Nytte og ingen Sjæls Fornøjelse begravede Afstøbninger af ypperlige Kunstværker atter stige frem for Dagens Lys, maaske til fuld saa stor Glæde og nyttig Belæring for Museets besøgende som den ikke ringe Del af Afstøbninger efter antike Statuer, der kun er Kopiers Kopier.

I Stueetagen vilde der da ogsaa meget let kunne skaffes Plads til Statens Samling af ældre originale Skulpturværker. Den er nemlig meget lille. Mange Kunstvenner har maaske ikke engang anet dens Tilværelse. Disse Smaating, som var blevet husvilde, da Kunstkammerets Afløser, gamle Thomsens „Museum for Skulptur og Husflid“ afgik ved Døden, har længe staaet næsten gemte og glemte mellem Akademiets Renæssance-Afstøbninger. Der blev ikke her gjort synderlig Stads af dem. Jul. Lange bemærker i Fortalen til sit 1886 udgivne Katalog over Renæssance-Afstøbningerne: „De fleste af de i Samlingen indlemmede Originalarbejder, der i det hele have langt mindre Betydning end Afstøbningerne, have fra ældre Tid været i den danske Stats Besiddelse.“ Medens han med største Omhu har udarbejdet Beskrivelserne over Afstøbningerne og f. Eks. skrevet en fortræffelig Afhandling om Michelangelos Bakkus, har han aabenbart kun værdiget Originalerne et flygtigt Øjekast, i Reglen indskrænket sig til at fortolke Fremstillingerne — undertiden meget urigtigt, — og i det

hele taget affærdiget dem paa en Maade, der vidner klart om den stortseende Kunsthistorikers Ringeagt for „Smaatterier“. Naturligvis har han meget godt set, at der i denne brogede Samling, hvis største Del unægtelig kun er Snurrepiberier eller ringe Arbejder, var nogle Stykker af større Værdi end Resten. Men selv overfor disse var hans Interesse og Anerkendelse lunken, kun ved et eneste Stykke har han tilføjet: „Et smukt Arbejde.“

Efter at Samlingen er overgaaet til Statens Museum for Kunst, vil den venteligt i højere Grad end hidtil tiltrække sig Publikums Interesse. Det kan derfor være rimeligt at foretage et kritisk Gennemsyn af Langes Bestemmelser og af Tingene selv.

I

Hvis noget i Verden med gyldig Grund kan betegnes som „Smaatterier“, er det vel slige Ting som Træudskæringerne i denne Samling. F. Eks. et lille, i Buksbom skaaret og kun faa Tommer højt Miniaturalter, hvor, naar dets Fløje staar aabne, Passionshistoriens Hovedbegivenheder med Legendernes Tilføjelser — og adskillige Genremotivers Tilgift — ses fremstillet gennem et Utal af bitte smaa Figurer, anbragte i forskellige Planer mod Baggrunde, hvis Landskaber og Bygninger tilstræber at virke som et fjærnt Perspektiv. Det har Donatorportrætter, Vaabenskjolde, Helgene, Indskrifter og alt andet Tilbehør for et af de store, sentgotiske Pragt-Altere. En endnu mindre Sandeltræs-Kapsel, et saakaldt „Desmeræble“, er paa Ydersiden nydeligt smykket med „Fiskeblære“-Ornamentik udenom en af fromme Indskrifter indrammet Tornekrans; oplukket viser det Gangen til Golgatha og Korsfæstelsen i lignende Miniaturrelieffer som Alterets. (Det lukkede „Æble“ er gengivet som Slutningsvignet.)

Æblet blev i 1823 afgivet til Kunstkammeret fra det kongelige Regalieskab. Slige Ting har været regnet for store Kostbarheder og synes at være det endnu. Den erfarne Wilh. Bode har takseret Alteret til henved 100,000 Francs, og Magen til det findes mellem de Rothschildske Skatte, som nylig har faaet en særlig Sal i Louvre. I Kunstkammerinventariet 1690 er vort Alter tilskrevet Albrecht Dürer, ligesom et lille — oprindelig i Baggrunden 1514 dateret — Buksbomsrelief af Madonna, der med sit Svøbelsebarn i Skødet troner paa Halvmaanen, og et — rigtignok adskilligt

yngre — Relief af Kristi Hudflettelse, hvis Komposition er laant fra et Stik i Dürers „lille Passion“.

Da Lukas van Leiden i Tiecks Kunstnerroman „Frans Sternbalds Vandringer“ stiller Dürer det Spørgsmaal, hvorfor han spilder saa megen Tid og Flid paa slige ubetydelige Ting, svarer Mesteren: „Maler jeg noget stort, faar jeg i Reglen Lyst til bagefter at snitte i Træ noget rigtig smaat og sirligt, og kan da sidde Dage igennem for at føre det lille Arbejde videre. Det gaar mig som med mine Kobberstik; jo mere Umage de koster, des kærere bliver de mig. Saa søger jeg atter at arbejde friere, hurtigere; saaledes skifter jeg med alle Fremgangsmaader og hver af dem bliver mig ny. Kærlighed til Flid og Slid synes mig i det hele taget os Tyske medfødt, det er som vort Element, i hvilket vi stedse befinder os vel.“

Adam Theodrici's „Dermeræble“ med Relieffremstillinger af Passionshistorien. Originalens Størrelse.

Hvis Dürer havde talt paa denne Maade, vilde han have haft sin enfoldige Kollega til Bedste. Thi han har aldrig udskaaret Smaaarbejder i Træ. Naar hans Navn ofte har været fæstet ved saadanne, skyldes det vel enten hans Træsnits eller selve hans Kunstnernavns Verdensry. I gamle Dage saa man jo i slige Kunstflidsarbejder, der som smaa forbavsende Vidundere af flittig og taalmodig Omhu, af Behændighed og Fingerfærdighed kan fortjene Beundring, tillige — meget med Urette — Vidundere af virkelig Kunst.

Men der turde være Sandhed i den Paastand, at Tyskerne har medfødt Tilbøjelighed for det, der koster utrolig Flid og Umage. Alterets Vaabenmærker er tyske, men for almindelige til

at betegne dets oprindelige Ejer, hvis dette har været Hensigten. Og uagtet de omhyggelige Noter (af J. C. Spengler?) til et af Kunstkammerinventarierne fremfører den Formodning, at Alteret skyldes Leo Pronner, der døde 1630 som Tøjhusløjtnant i Nürnberg, og Desmeræblet en Munk fra Messina, af hvem der i Nürnberg skal findes et lignende Arbejde, er de to Ting aabenbart fra samme Tid, det 16de Aarhundredes første Halvdel, fra samme Land, ja — efter den ensartede Behandling af Enkelthederne at dømme, — fra samme Haand. Desmeræblet har den tydelige Betegnelse: „Adam Theodrici me fecit". Rimeligvis har han haft hjemme i Nürnberg.

Tyske er selvfølgelig ogsaa de nette Medailloner med Portrætter af den saksiske Kurfyrste Johan den Bestandige og hans Hustru Sofie af Meklenborg, ligesom det tarveligere Medaillonsportræt af Kejser Karl den Femte. Af Billedskærerarbejderne fra det 17de Aarh. skal efter Traditionen en ret ringe Gruppe af to kæmpende (Kain og Abel eller Samson og en Filister) være et Arbejde af Hofmaleren Karl van Manders Søn Johan van Mander, død i Slesvig 1689, og Mærket paa tre ret godt behandlede, men kedelige Buksbomsbuster antyder maaske en dansk Kunstner, Hans Arenfeld. Nederlandsk er rimeligvis et Relief med en kuriøs Skildring af den hellige Families Interiør, hvor den gamle Josef, som sidder i sin Kurvestol foran Linnedskabet nær det aabentstaaende Vindue, trættet af Læsning og mættet af Varmen er slumret ind over sin Bog med Brillerne i Haanden. Men ogsaa af Udskæringerne fra det 17de Aarhundrede er rimeligvis største Delen tyske. Derimellem de to godt komponerede og nydeligt skaarne Stykker, der af Lange betegnes som Børnefigurer paa arkitektoniske Piller, men som allerede i Kunstkammerinventariet 1673 med Rette opføres som „Tvende Kniffskaffte med et Barn paa hver". De ses med samme Fornøjelse som de allerbedste Stykker af Datidens Guldsmedekunst. De tre dygtigst skaarne Buksbomsstatuetter synes udført af en og samme Haand. Den ene er en Anatomifigur (efter Giovanni Bologna?), den anden en Neger, der har dykket efter Perler, den tredie og bedste en — trods et umiskendeligt Stilslægtskab med de nederlandske Manieristers Figurer — indtagende sirlig og elegant Diana. I guddommeligt Overmod skrider hun nøgen frem med højre Haand i Siden og den nys afskudte Bue i sin venstre; Hovedet er rettet

mod det Offer, hendes Pil har fældet, vel en Hjort, som Maanestraalerne har belyst i den dunkle Skov.

For Specialister med særligt Kendskab til det 16de og 17de Aarh.s smaa Træudskæringer vil denne Samling utvivlsomt byde

To (tyske) Buksbomsstatuetter. Omkr. 1600.
1) Diana. 2) Anatomifigur (efter Giovanni de Bologna?)

adskilligt af Interesse. Men disse meget nette Nipsgenstande kan dog næppe betragtes som nogen synderlig glimrende Gevinst for en Kunstsamling.

II

Bronzerne er af større Værd, selv om vel ogsaa Flertallet af dem ikke magter at opfylde den ideale Fordring, Lange stillede med en nogen ubillig Strenghed.

Der er imellem dem i alt Fald et enkelt Stykke, som alene vilde være i Stand til at give enhver saadan Samling af Smaabronzer Relief. Det er en Statuette af en nøgen Kvinde, som efter Badet sætter sit Haar; støttet paa højre Fod holder hun med højre Haand den ene af sine lange Haarfletninger, medens venstre fastgør et Baand om Issen. Maaske har det været Kunstnerens Hensigt at fremstille en Venus. Egentligt er det dog kun en ærbar tysk Matrone, som maaske end ikke i særlig høj Grad er blevet benaadet af Gratierne.

Peter Vischer den Yngre: Kvinde, der efter Badet sætter sit Haar.

Lange har rigtigt angivet denne elskværdige og nydeligt behandlede Figur som „Tysk Kunst af Peter Vischers Retning fra Begyndelsen af det 16de Aarh.“ Nøjagtigere bestemt er den et omtr. 1525 udført Originalværk — efter Bode et endog „sehr feines Werk“ — af Peter Vischer den Yngre (Nürnberg, 1487—1528). Saavidt det efter Afbildninger er muligt at dømme, staar ogsaa vor Figur mindst paa Højde med sine Søskende, de to nøgne Kvindeskikkelser paa samme Kunstners berømte Bronze-Blækhuse i engelsk Eje.

Kunstnerens Fader var den navnkundige Mester, hvis Person er saa velkendt fra den tyske Skulpturs populæreste Arbejde, den fornøjelige Statuette af den joviale, tyktskæggede Haandværker paa Sebaldus-Graven i Nürnberg. En Afstøbning af denne Statue ligger nu sammen med Afstøbninger af andre Skulpturer fra Sebaldus-Graven i Kunstmuseets Kælder-Grav. Om Sebaldus-Graven siger et gammelt Vidnesbyrd: „Peter Vischer, der Jüngere, hat den mehren Thail gethan, dann Er mit der Kunst Seinen Vatter und Bruder übertraf.“ Skønt der er afvigende Meninger om Omfanget af Sønnens — i hvert Fald betydelige — Andel i de Arbejder, der har skaffet Navnet Peter Vischer størst Ry, staar det i alt Fald sikkert, at den yngre Peter Vischer er en af Tysklands

ypperste Kunstnere. Det er ham, der har indført Renæssancen i den tyske Plastik. Han havde besøgt Norditalien, og en Figur som vor Statuette har ogsaa trods sit nationale Særpræg tydelig nok Kendskabet til Datidens italienske Kunst som Forudsætning.

Takket være en elskværdig — og rimelig — Imødekommenhed, kan Kunstmuseet fremvise en lille Samling italienske Renæssance-Bronzer. Allerede 1892 har Dr. Francis Beckett henledt Opmærksomheden paa deres Eksistens i Nationalmuseets Magasiner. Det er indlysende, at de her var paa urette Plads; hvis der i Antiksamlingens Magasiner skulde — som det var paatænkt — bevares en Samling af Genstande, der „med Urette kunde anses for antike", kunde det jo bl. a. sluge hele Thorvaldsens Museum. Hvad Staten ejer af ligeartede Ting, bør selvfølgelig findes paa samme Sted. Tilmed var fordum Renæssance-Bronzerne i Nationalmuseet gennem mange Aar i et upaalideligt Værge. I Kunstkammerets gamle Inventarieprotokol over Smaagenstande af Træ og Bronze er der meget ofte tilføjet i Marginen: „Bortbyttet til Fordel for Rosenborg" eller „Byttet 1873 med Bolvig til Fordel for Mus. for nordiske Oldsager." Worsaae var en klog og dygtig Mand; hvad han bortbyttede, var sikkert mest Dubletter og ringe Ting. Undertiden har dog maaske ogsaa Antikvitetshandleren haft nogen Fordel af Byttet.

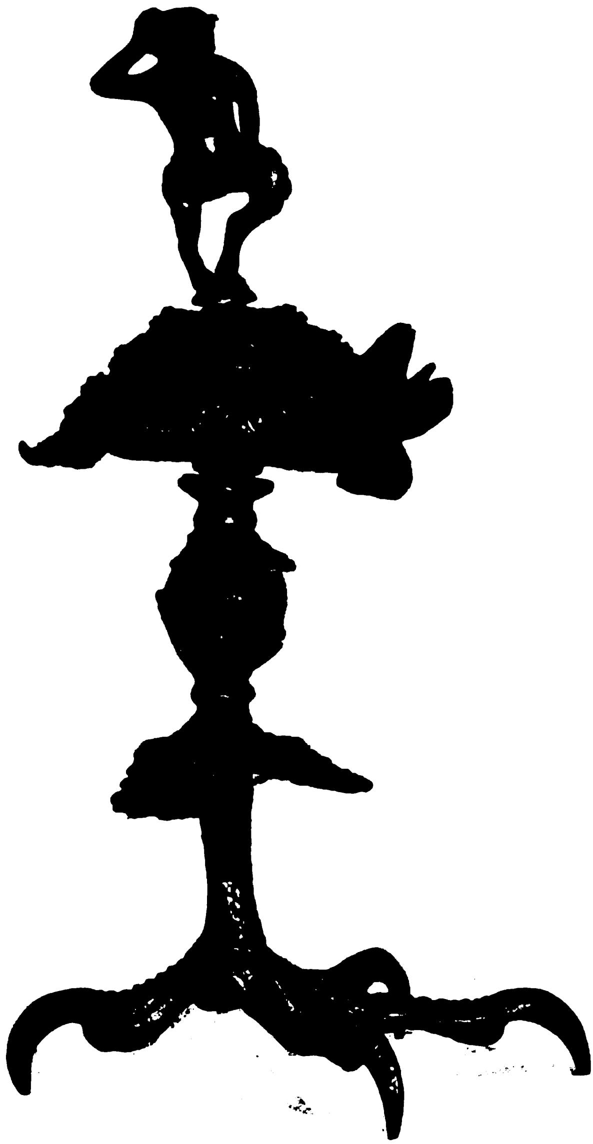

Paduansk. 16. Aarh.s Beg.
Faun med en Vase.

Hvad der var tilbage, var af meget ulige Værd. Nogle Plaketter af ansete Kunstnere, men i tarvelige Eksemplarer, kun en enkelt fint ciseleret Plaket med en staaende Okse. En Række italienske Bronzestatuetter i antik Stil fra det 16de Aarh., deriblandt enkelte meget smukke, som f. Eks. et særlig fortrinligt

Eksemplar af den oftere forekommende paduanske Statuette af en ung, nøgen Faun, der bærer en stor Vase paa sin venstre Skulder. En lille Hest har umiskendeligt Præg af Slægtskab med Colleonis mægtige Ganger; — i gamle Thomsens Tid var den lille Hest for mine Barneøjne en af Antiksamlingens Vidundere. — En frisk, lille Sfinksfigur minder om Arbejder af den ypperlige Andrea Briosco, kaldet „il Riccio“ (Rødtop), født 1470, død 1552, Hovedmesteren mellem de mange Paduanere, der leverede smukke Smaabronzer til de rige Venetianere og til Fyrstehofferne i Ferrara og Mantua. Becket har allerede med Rette tillagt ham en krumbøjet Satyr, hvis Kammerater sidder — mere bekvemt og naturligt — paa Riccios Pragtkandelaber i Padua, og den mærkelige, allerede 1696 i Jacobæus' Museum Regium omtalte og afbildede Bronzelampe. I sin lunefulde og fantastiske Opbygning med Rovfuglekloen til Fod, Skildpadden til Oliebeholder og den lille hornede Panisk, der river sig i Nakken og Laaret og ikke synes vide levende Raad for at slippe ned fra sin farlige Plads, som en glimrende Topfigur, betegner den en ægte Renæssance-Fantasis Frodighed paa friske, fornøjelige Indfald; den har en næsten urimelig Rigdom af dekorativ Pynt: grinende Ammonsmasker paa Akantusbladene, brølende Løvehoveder paa Skildpaddens Rygskjolde. Lampen er et Pragtstykke, et af Riccios virkeligt fremragende Arbejder. Og den er ikke blot hos os et Pragtstykke, den vilde i ethvert europæisk Museum beundres som et saadant.

Akademiet havde kun et Par italienske Renæssance-Bronzestatuetter, om de da er italienske. Bode siger det, og for hans Autoritet bør vi bøje os. Men Formbehandlingen i den siddende Satyriske, der uddrager en Torn af sit venstre Bukkeben, en Fantasi over den antike „Tornudtrækker“ eller maaske blot over Marco da Ravennas Stik efter Rafaels Tegning af den tornudtrækkende Venus, — synes nær i Slægt med den i Peter Vischers samtidige Statuette. For de Mennesker, der herhjemme mest indgaaende har studeret slige Ting — Francis Beckett og Mario Krohn — har Satyrisken heller ikke haft nogen paafaldende italiensk Smag. Skyldes hendes Modstykke, den behageligt overraskede Satyr, samme Haand? Der er saa mange smaa Spørgsmaal, paa hvilke det uden sammenlignende Studier i Udlandets Samlinger ikke er muligt at give fyldestgørende Svar. Hvis man

Riccios Bronzelampe.

blot kunde vinde i Lotteriet. Staten synes desværre ikke at have Raad til at betale Studierejser for os Museumsmænd, næppe engang vore Forretningsrejser. Tre Museumsmænd søgte i Fjor forgæves Ministeriet om 200 Kroner hver for at rejse til Berlin

hvis store retrospektive Udstilling kunde øge deres Indsigt og Viden paa Omraader, hvor den særlig trængte til Forøgelser, og hvor de desuden havde adskillige andre Ærinder. — Heldigvis har Berlinerne Raad til at rejse til København og meddele os lidt af deres gode Viden; ellers saa det helt galt ud.

Selv uden Vejledning fra Berlin vilde det være let mellem Akademiets Bronzer at genkende seks eller syv Statuetter som Værker af eller efter den under Nedgangstiden i det 16de Aarhundredes Slutning førende og toneangivende Billedhugger, Jean de Boulogne, født i fransk Flandern 1524, død 1608 i Florens, hvor han havde opnaaet Verdensry som Giovanni da Bologna. En pompøs Statuette af forgyldt Bronze gengiver hans legemsstore, køligt elegante Statue (i Bargello) af Arkitekturen. Hvis man — i Tilslutning til Wölfflin — vilde fordybe sig i en Undersøgelse af, hvad hans Statuette af Venus, der tørrer sig efter Badet, inden for sin snævre Rumgrænse byder af rig Bevægelse, Spil af Linier og Former, Fladedivergenser og Retningskontraster, maatte man tvinges til at yde den stor Anerkendelse. Men det indre Liv mangler. Dog selv om Michelangelos Arvtager ikke havde Mesterens Sjæl, var han en stor Dygtighed, hvis rent dekorative Arbejder fortjener oprigtig Beundring. Hans effektfulde Gruppeopbygninger har været Forbilledet for den 1622 daterede Bronzegruppe af hans hollandske Elev Adriaen de Vries, en ændret Gentagelse efter samme Kunstners 10 Aar ældre Gruppe i Edinbourgh. Der opfattes den som Samson, der ihjelslaar en Filister, men Frans Floris' Billede her paa Galleriet godtgør Rigtigheden af Langes Tydning: Kain og Abel. Mindre heldigt er hans Forslag om at opfatte Adriaen de

Giovanni da Bologna:
Venus tørrer sig efter Badet.

Vries' — 1615 daterede — veklagende og bønfaldende Figur som Filoktet, der vaander sig over sit ulægelige Saar; Figuren forestiller tydeligt nok den stakkels Lasarus, der anraaber den rige Mand om Medlidenhed, medens Hundene slikker hans Saar. Saaledes er den ogsaa forklaret i Kunstkammerets Inventarieprotokol.

Adriaen de Vries: Kain og Abel.

Rimeligvis har disse Figurer — ligesom Adriaen de Vries' Kopi af Laokoon — været her i Landet fra Christian den fjerdes Tid. For denne Konge udførte Adriaen de Vries 1616—23 Figurerne til „Neptunbrønden" i Frederiksborg Slots midterste Gaard. 1659 bortførtes Figurerne som Krigstrofæer til Sverige, hvor de endnu er. Afstøbninger af dem findes paa den af Brygger J. C. Jacobsen 1888 i Frederiksborg opsatte Rekonstruktion af Fontænen efter Heinr. Hansens Projekt. Som Kunstværker er de ikke fremragende, og den gode dekorative Virkning, de sikkert oprindeligt har haft, kommer ikke fuldt til sin Ret i Rekonstruktionen. Heinrich Hansen havde den slappe Pyntelighed og sin Hovedlineal altfor kær for at kunne tilegne sig den rette Forstaaelse af hin Tids kraftige dekorative Former, hvis Djærvhed lejlighedsvis forledte Jul. Lange til den Ytring, at der egentligt var noget „fordrukkent" over Christian den fjerdes Arkitektur. Kummens og Midtsøjlens Pladser var forud givne, men Kompositionen af Opsatsen midt i Bassinet er Heinr. Hansens Værk. En Sammenligning med Adriaen de Vries' 1602 fuldførte „Herkulesbrønd" i Augsburg — afbildet i „Zeitschrift für bildende Kunst" 1882 — viser alle Misforstaaelserne; det har oprindelig ikke været Hensigten at skrue Midtfiguren op i den svimlende Højde, hvor Neptun staar hjælpeløs uden Kommando over sine Tropper.

Om Hesten paa en forgyldt Rytterstatuette ogsaa er et Værk af Adriaen de Vries, som en Specialforsker har ment, faar staa hen; hvis Rytteren forestiller den ivrige Kunstsamler Erkehertug Leopold Wilhelm, saaledes som de samtidige Portrætter synes at godtgøre, kan han i hvert Fald ikke være portrætteret af Adriaen de Vries, der døde 1627, da Erkehertugen fyldte 14 Aar. Mærkelig er en noget ældre Bronzestatuette, fordi en betydelig Dygtighed er anvendt paa Fremstillingen af et absurd Motiv, et Slangemenneske, en nøgen Kvinde, der med Fødderne og Hænderne paa Jorden og Kroppen krummet i en Bue, bøjer Hovedet tilbage for at løfte et Lod i Munden fra Gulvet. Det mærkeligste ved en anden lidt plump Statuette er maaske de besynderlige Fortolkninger, til hvilken den har givet Anledning. Lange opfører den som en „Bronzefigur af en Mand med et Hoved som en Okses". Konsul West, som den har tilhørt, behandler den i sit 1807 udgivne Katalog over sin Samling meget udførligt og siger bl. a.: „Om en Prototyp til denne Bronze har været en Idol i Procession, brugt mellem det nordlige Afrikas sildigere Sønner, der endnu havde Traditionens og Billedernes Indtryk af Læren om Isis og Osiris, er jeg ikke sagkyndig nok at bestemme med nogle, som have villet ytre en Mening. Min er alene den, at Figuren er en pudseerlig Person mere skikket til at opvække Latter end Nytte for Kunsten, skiønt muligen bestemt til helligt Brug." Forfatteren til et udførligt Katalog over Kunstkammeret 1826 (J. C. Spengler?) bemærker, at Manden med Oksehovedet er klædt i Dragt fra den senere Middelalder, og tror at løse Gaaden ved at sige: „Den er af det Slags magiske Figurer, som man i Tydskland kalder *Pustwech.*" Forklaringen er god, men ikke rigtig. Figuren er simpelthen en som tysk Riddersmand kostumeret Aktæon, der ved et Uheld paa en eneste Tak nær har mistet sit mægtige Hjortegevir. Et Rør i Snuden paa det meget godt karakteriserede Hjortehoved viser, at Figuren er en Model for et Springvand, paa hvis Kumme Diana og hendes vandplaskende Nymfer skulde anbringes.

I det 17de Aarh.s Begyndelse opnaaede den 1594 i Brüssel fødte Billedhugger François Duquesnoy (død 1643) under Navnet „il Fiammingo" Italiens, ja hele Europas Beundring for sine Fremstillinger af buttede Børn. Rubens viste ham sin Ærbødighed og Beundring i et Brev til ham; efter Datidens Opfattelse havde

Billedhuggerkunsten ikke frembragt saa ypperlige Børnefremstillinger siden Antikens Tid. Selv om rigtignok adskillige af Renæssancens Børnefigurer staar himmelhøjt over hans noget kvabsede Skabninger, er den Lykke, de gjorde, ikke ganske ufortjent, de udmærker sig ofte ved en egen Elegance i Behandlingens „Morbiderza“. Bronzestatuetten af den lille Kupido, der — ligesom Giovanni da Bolognas berømte Merkur — synes i Færd med at svinge sig op i Luften til Fader Jupiter, er i sin Art en meget god Figur. De tre smukt behandlede Terracotta-Statuetter af nøgne Børn gør det rimeligt at tro, at en ret mærkelig, rent genremæssig Terracotta-Madonna, som forgæves rækker sit Bryst til sit af et Æble optagne Barn, ogsaa skyldes Duquesnoy, uagtet den — som andre af hans Arbejder — for et flygtigt Øjekast kan synes et Værk fra det 18de Aarh. Et af hans populæreste Arbejder er gengivet i en stor, i Lindetræ — ikke særlig godt — skaaret Gruppe af fem Børn, der leger med en Ged; skønt den allerede 1673 nævnes i Kunstkammerinventariet, har Lange opfattet den som en Rokoko-Pastarole i Stil med Bouchers. Der er næsten lidt af Ny-Klassicismens Præg over den — sammesteds nævnte — nette lille Bronzebuste, der gengiver Overdelen af Duquesnoy's berømte Statue af den hellige Susanne.

Store Herligheder er disse Ting ganske vist ikke. Men selv om denne Samling som Helhed næppe kan kaldes glimrende, og maaske heller ikke gør nogen straalende Virkning paa Museet, hvor største Delen af den har fundet Plads i en gammel, grim Montre, — og her tildels fordunkles af Hartmann-Beekens gnistrende talentfulde Brændtlers-Gruppe af Adam og Eva, — saa har vi i vor hjemlige Fattigdom dog hverken Raad eller Ret til helt at ringeagte en Samling, som Tilfældet har gjort til en ret fyldig og instruktiv Repræsentation for Smaaplastikken i det 16de og 17de Aarh. Omsat i Penge vilde den betegne en ret anselig Formue. Bode skriver i sit Værk om de florentinske Billedhuggere (1902, S. 280): „Tiltalende smaa Bronzefigurer af fin kunstnerisk Gennemførelse fra det 15de eller 16de Aarh. opnaar, selv naar Kunstneren er ukendt, de samme Priser som de store Marmor- og Brændtlersværker, ja foretrækkes selv frem for disse af Privatsamlerne. Dette viste Spitzers Auktion, hvor en oftere forekommende Rytterstatue af Riccio næsten naaede 50000 Francs, og en moderne Afstøbning af Vischers Selvportræt paa Sebaldus-

graven betaltes med omtrent 43000 Francs, medens de smukke Marmordekorationer af Antonio Lombardi fra Ferrara tilsammen næppe gik i højere Pris. I Vente Sellière blev endog en noget større Gruppe af en saa sen Kunstner som A. de Vries betalt med 65000; Priser fra 20000 til 40000 Francs er ogsaa i Kunsthandelen gentagne Gange i de senere Aar betalt for smaa Bronzefigurer og Broncegrupper, og nu synes Markedet næsten helt tømt for fremragende Stykker.“

Den med 66000 Francs paa Sellières Auktion 1890 betalte Bronzegruppe, „La gloire terrassant la vice“, var paa Størrelse med Museets af Kain, der dræber Abel. Men Prisen er vanvittig; Modebevægelsen har i det hele taget i høj Grad overvurderet disse Ting. Det er særdeles godt for vort Museum, at det — ganske gratis — har faaet en Samling af meget store Kostbarheder, men det vilde alligevel have været lykkeligere for det, hvis Samlingen betød mere som Kunst, selv om Pengeværdien havde været ringere.

III

I kunstnerisk Værd overtræffer Smaabronzerne dog i hvert Fald de forholdsvis faa Marmorskulpturer, Museet samtidig modtog fra Akademiet. Den bedste er vel en livfuld og munter Buste i blegrødligt Marmor af et skraalende Barn; efter Bodes Formodning skyldes den Duquesnoy, men har dog ikke slaaende Lighed med denne Kunstners Arbejder. Bernini har faaet Skyld for en kun ved sin raffinerede tekniske Behandling mærkelig Fremstilling af Johannes den Døbers afhuggede Hoved. Stilslægtskabet med Cornelis Floris' Monument over Christian III i Roskilde Domkirke viser dog, at den skyldes en (fransk paavirket) Nederlænder fra det 16de Aarh.s Slutning. Endnu mere beundringsværdig ved sin tekniske Dygtighed er en kun 6½ Tomme høj, i Rocco antico udhugget Figur af en lidende Mand med tilbagekastet Hoved, krummede Arme og Ben. Lange formoder, at det er Marsyas, som skal flaas. Den bærer Spor af at have været fæstet til en Bronzegenstand, og skal vistnok snarere — efter andre tilsvarende Fremstillinger — opfattes som den „onde“ Røver paa Korset.

Kun en eneste af Marmorskulpturerne stammer fra Renæssancens gode Tid. Det er et Reliefportræt i Marmor; efter Tra-

ditionen fremstiller det en venetiansk Adelsmand af Slægten Pesaro og efter Bode er det et Værk af Pietro Lombardo. Meget tvivlsom er en malt Brændtlersbuste, efter Bode angiver allerede Lerets Farve Busten som et Falsum. Mærkeligt er det, at den allerede for næsten 100 Aar siden tilhørte den berlinske Billedhugger Schadow.

Større Betydning end Marmorsagerne har de fire emaillerede Brændtlersskulpturer, der skyldes della Robbiasslægten, uagtet Lange med nogen Ret regner de tre af dem „til Værkstedets seneste og ringeste Frembringelser“. Kvindebusten med det noget vemodige og drømmende Udtryk er dog et ret smukt Værk fra Højrenæssancens Tid; efter Bode skyldes den Giovanni della Robbia. Kerubhovedet er et Dekorationsarbejde fra Værkstedet, men som saadant ikke ringe. Relieffet med Bebudelsen hører visseligt ikke til det ypperste, der er udgaaet fra Andrea eller Giovanni della Robbias Værksted; det er let og flygtigt behandlet, bl. a. er de to Kerubhoveder under Gud Fader altfor urimeligt store. Alligevel er Englen, der knæler med sin Lilje for Jomfru Maria, en ynderig Skikkelse, ved hvilket Blikket kan hæfte sig med Velbehag. Allerbedst er dog de farvede Blomster og Pomeranser paa Relieffets Konsol. Det er Keramik af meget højere Rang end den, der i Reglen beundres i København.

Tilbage staar kun at omtale det lille Madonna-Relief, Lange yder en lunken Anerkendelse som „et smukt Arbejde fra Værkstedet i Andreas Tid“. Ja, vist er det smukt. Overfor alle de andre i denne Artikel nævnte Skulpturer er det maaske vanskeligt at faa én meget brændende Interesse uden nogen kunsthistorisk Viden eller i hvert Fald andet Steds fra vundet Kendskab til den Tids Kunst, af hvilken de kun afgiver beskedne Prøver. Men der kræves ikke mindste Forhaandsviden for i fuldeste Maal at kunne glæde sig over dette lille Reliefs Skønhed, over Friskheden og Elskværdigheden i dets indtagende Idyl, Moderens ømme Blik paa den smukke, nøgne Dreng, hun holder i sine Arme, og som med sin venstre buttede Haand klemmer fast om sit Æble, men løfter sin højre mod hendes Hage for at kærtegne den. Se blot, hvorledes den lille Haand om Æblet er formet; det er vidunderligt. Relieffet kunde være fra Oldtiden eller fra i Gaar, det vilde være lige herligt og lige hjertevindende. Tilmed er der sand Øjenlyst i den udsøgte Farvevirkning, som dannes af den fine

Luca della Robbia: Madonna med Barnet.

Samklang mellem de hvide Figurer, den dunkelblaa Grund, den tindrende klare, lyseblaa Glasur i Soklen under Madonna og Forgyldningen i den statelige Renæssance-Træramme med de kannelerede Pilastre og Engelens Hilsen til den benaadede blandt Kvinderne som Indskrift under Gavlfeltet. Oprindeligt har Virk-

ningen været endnu pragtfuldere, Glorierne paa Grunden er næsten udslidte, og af en forgyldt Ornamentbræmme paa Madonnas Kappe er kun svage Spor igen.

Dette fine og følelsesrige lille Kunstværk kan umuligt skyldes nogen Haandværker eller underordnet Medhjælper, det er skabt af en virkelig Kunstner. Kunde det godtgøres, at Kunstnerhaanden var Andrea della Robbias, saa vilde i hvert Fald en udmærket Kunstners Navn være hæftet ved Relieffet. Ingen har besøgt Florens uden at have glædet sig over hans elskelige Børneskikkelser i Hittebørnshospitalets Medailloner og hans Relief i Loggia San Paolo af Mødet mellem Frans af Assisi og Domenikus. Andrea var en værdig Arvtager efter sin store Onkel. Men dog kun Arvtager, en retskaffen Kunstner, et betydeligt Talent, ikke som Luca della Robbia et banebrydende Geni, hvis kvindelige Følelseslfinhed, rene Skønhedsglæde og sikre Takt i samme Maal som Donatellos mandige Styrke, hidsige Energi og trodsige Forvovenhed bidrog til at skabe Renæssancen i den florentinske Plastik. Luca er den ynderige og den elskelige; hans musikalske Sinds høje Vurdering af Harmonien er i Slægt med Antikens, med Rafaels og med Thorvaldsens. Men hans bløde Harmonier er ingen Efterklang; de er friske og stærke; Opfinderen af de farvede, emaillerede Relieffer er Opdageren af en ny Skønhedsverden. Ny og vidunderlige Fund bragte han stedse derfra, inden snævre Grænser rummede dette Rige uudtømmelige Skatte.

At Luca della Robbias store Navn med Rette bør sættes under det lille Relief, hører til det i vor paa omtvistelige Kunstnerbestemmelser rige Tid mest absolut sikre. Haanden, Aanden og Stilen er hans. Ogsaa ydre Kendetegn og Skelnemærker taler for ham. Andreas Madonnatype er en anden, og han tilføjer i Reglen Engle eller Duen og Gud Fader over hendes Hoved, sætter hende i en Lænestol og lader Barnet lege med en Fugl eller en Flig af hendes Kappe, aldrig med det Æble, Luca ofte giver det i Haanden. Amerikaneren Allan Marquard har paavist, at Andreas Madonnaer — paa en tvivlsom Undtagelse nær — har Barnet paa højre Arm eller ved højre Side; Lucas bærer i Reglen efter de jordiske Mødres Sædvane Barnet i venstre Arm. Kun en Gang har Andrea forsømt at modellere runde Reliefglorier om Moder og Barn, og han lod stedse en Flig af Madonnas Kappe indramme hendes Ansigt.

Efter at Relieffet, der er købt 1847 i Dresden paa Auktionen efter Kunstforskeren, Baron Rumohr, er blevet opsat i Kunstmuseet med Luca della Robbias Navn, er denne Bestemmelse blevet godkendt af de ypperste Kendere af hans Kunst, af Poul Schubring og Wilh. Bode, selv af den over for de fleste Henførelser til Luca ubilligt skeptiske Marcel Raymond. Berlinermuseet har af Luca to Relieffer med samme Motiv som vort, det senest erhvervede, der er omtalt og afbildet i „Jahrbuch der kgl. preussischen Kunstsammlungen" 1906, ligner aldeles vort i Komposition, men Typerne er noget afvigende og Barnet paaklædt. Efter Bodes Skøn har Madonna endnu noget af den gotiske Rytme; ogsaa Relieffet i København skulde da være et af de tidligste mellem Lucas glacerede Brændtlersrelieffer. Selv disse stammer dog først fra en Tid, da han længst var modnet som Kunstner, var paa den anden — den fejle — Side af de 40, og — besynderligt nok — en gammel Pebersvend uden Hustru og Børn, uagtet han vedvarende med største Varme og Veltalenhed forherligede Moderglæden, Moderlykken, Moderstoltheden, Moderømheden. —

Det er ikke ualmindeligt at møde overdrevne Forestillinger om Værdien af vore „rige Kunstsamlinger". For 50 Aar siden har Erslev i „Den danske Stat" givet den kgl. Malerisamling Plads mellem „de værdifuldeste i Europa". Vore Kunstsamlinger er vokset siden da, vi har faaet Glyptoteket, men endnu er vort Land ikke saa rigt paa værdifulde Værker af ældre Kunst, at vi har Raad til at miskende, hvad vi ejer af dem. Dette være ikke ment som en Bebrejdelse mod Julius Lange. Uagtet han i en Polemik med den norske Professor Monrad har sammenlignet sig med Aristoteles i Rafaels „Skolen i Athen", spillede han i Virkeligheden Platons Rolle, saa stedse opad mod det gyldne Lys, der udstraalede fra Kunstens højeste Værker og fandt sig ikke beføjet til at krumme sin Ryg for at undersøge Værdien af de Skillinger, der laa paa Jorden ved hans Fod.

Men ogsaa dette skal gøres. Den første Betingelse for, at vi kan gøre os værdige til at faa vor Formue af god ældre Kunst forøget, — og hvem ønsker ikke, at det vil ske, — er maaske den, at vi har Rede paa, hvor meget af Guld og Sølv — selv af Kobber — der findes i vor Kasse. Til de faa Guldstykker

hører Luca della Robbias fordringsløse Relief, et af de fineste Skulpturværker, Danmark ejer, egentlig vort Lands eneste fremragende Skulpturværk fra Renæssancen.

Karl Madsen.

SELVSTYRE ELLER SELVSTÆNDIGHED

Den intransigente Holdning over for Danmark, der hersker i visse Kredse paa Island, har nylig faaet et kraftigt Udtryk i Dr. *G. Hannessons* islandske Pjece „Ved Daggry". Da dette Skrift fører Striden paa en saglig Maade og i en hensynsfuld Tene, og i det hele belyser de forskellige islandske Standpunkter i Forfatningssagen, har „*Tilskueren*" ikke villet nægte Optagelse, i noget beskaaret Form, af en objektiv Gengivelse (delvis Oversættelse), hvorigennem Dr. *Jon Stefansson* ønsker at gøre den offentlige Mening herhjemme bekendt med sine Landsmænds Synsmaader. For at man fra dansk Side med Vægt kan bekæmpe den islandske Oppositions Krav og Paastande, synes det først og fremmest nødvendigt, at man sætter sig ind i sine Modstanderes Tankegang.

I Danmark forklarer og forstaar man Islands gamle Ret paa den Maade, at „oprindelig var Island et norsk Biland" (Matzen, Statsforfatningsret, Khavn. 1900, 3. Udg., I. p. 30). Ifølge Loven om Islands Stilling i Riget, 1871, og ifølge Forfatningsforandringen i 1903 er Island et uselvstændigt, inkorporeret dansk Biland. Danskerne paastaar, at dette er lovligt. Islænderne benægter det. Spørgsmaalet er da, om vi skal bortgive den Selvstændighed, vi *retslig* mener at eje og tage imod Selvstyre i Stedet.

Nogle ønsker at faa kanadisk Selvstyre. Men Canada er kun en selvstyrende Koloni, som, til Trods for Englands Overhøjhedsret, kan leve efter eget Hoved. Naar man er saa stærk, er det ligegyldigt, hvad der staar paa Papiret. For os er Alternativerne: en uselvstændig, selvstyrende dansk Koloni eller et selvstændigt Rige. Til Forstaaelse af Kravet om dette sidste skal Grundlaget for hele vor politiske Kamp her omtales i Korthed.

I. *Den gamle Fristat.* Island var i næsten 400 Aar, 874—1264, en uafhængig Fristat, et særligt Rige, som kun stod under sine egne Love. *Hverken dets Folkemængde eller dets Velstand var den Gang større end nu,* og dog eksisterede det uden Støtte og Beskyttelse fra andre Nationer. Det var saa langt fra, at denne faatallige og fattige Nation var til Byrde for sig selv eller andre, medens den stod alene og uafhængig, at just da var de aandelige og materielle Kaar bedre end nogensinde senere. Saa længe de var frie, var Islænderne de øvrige Skandinavers Ligemænd i Tapperhed, Idræt og legemlig Dygtighed, og i Litteratur, Lovgivning og aandelig Kultur stod de i meget langt højere. Frihedstiden var Islands Guldalder, og man kan næsten sige, at alt, hvad Island har vundet Navn og Ry for, stammer fra denne Tid.

II. *Kongeforbund med Norge. Forbundstraktaten.* I Aarene 1262—64 gav Islænderne sig frivillig ind under Norges Konge, og Island blev saaledes et særligt, selvstændigt Kongerige. Grunden hertil var baade en langvarig Borgerkrig (Sturlungatiden), som de var lede ved, og Kong Haakons Intriger for at bringe Øen under sin Overhøjhed. Mange har sikkert ment, at det var betænkeligt at beskære deres gamle Frihed ved at hylde en Konge, og for at afvende Faren derved, indgik Fristaten en udførlig Traktat med den norske Konge, „den gamle Traktat". Hovedindholdet af den er følgende:

Vi vil betale Kongen Skat og „Thingfarekøb" som Lovbogen vidner, og opfylde alle undersaatlige Pligter, saafremt det, der skulde komme i Stedet for Skatten, overholdes mod os:

Først, at Kongen ingen skal stævne (kalde) ud af Landet, uden dem, som bliver dømte af vore Mænd paa Althinget til at forlade Landet,

At Islændinger skal være Lagmænd og Sysselmænd her i Landet, af de Ætter, som i fordums Tid have opgivet Godeværdigheden.

At seks Skibe skal komme til Island aarlig.

At islandske Mænd skal have saadan Ret i Norge, som den bedste de nogen Sinde dér have nydt.

At Kongen lader os have Fred og islandske Love, som vor Lovbog vidner, og som han har bebudet i sine Breve.

En Jarl vil vi have over os saa længe han holder Troskab mod Eder og Fred over for os.

Vi og vore Arvinger vil holde al Troskab mod Eder, saa længe I og Eders Arvinger holder Troskab mod os, og overholder den forudgaaende Traktat, men *vi er fri, hvis den bliver brudt fra Eders Side, efter de bedste Mænds Skøn.*

Traktaten viser, at Island var aldeles uafhængigt af Norge, og kun havde den samme Konge og den samme Kongefølge.[1]) Det var derfor et selvstændigt, uafhængigt Rige, efter som før Traktaten, med fuld Myndighed til at opløse Forbundet (et rent Kongeforbund) naar som helst Traktaten ikke blev overholdt fra Kongens Side, „efter de bedste Mænds (blandt Islænderne) Skøn". Det havde ingen nævneværdig Støtte eller Beskyttelse fra Norge, men betalte en temmelig stor aarlig Skat til Kongen (c. 40,000 Kr.). Finansielt var Forbundet derfor ikke fordelagtigt, men det modsatte. Det viste sig snart, at de norske Konger ikke holdt Ord. De lod ingen Lejlighed gaa ubenyttet for at søge at berøve os den Frihed og Selvstændighed, som Islænderne udtrykkelig havde forbeholdt sig i Traktaten. Det kunde siges, at Islænderne laa i en stadig Kamp med den fremmede Kongemagt, som efterhaanden søgte at indlemme os i Norge, og saaledes danne èt Rige af to uafhængige Forbundsriger. Islands Alting holdt dog fast ved Hovedbestemmelserne i Traktaten, skønt det ofte var ude af Stand til at forhindre Overgreb fra Kongemagtens Side. Af Navn beholdt vi vore Landsrettigheder ubeskaarne, men i Virkeligheden formindskedes den gamle Frihed mere og mere, og samtidig sank Niveauet i Kultur og praktisk Dygtighed.

III. *Kongeforbund med Danmark.* Ved Valdemar Atterdags Død blev (1376) Olaf Haakonssøn, Konge af Norge og Island ogsaa Konge i Danmark, og siden 1380 har Island været under den samme Konge som Danmark. Der skete herved ingen Forandring i Islands Landsrettigheder. Det var baade før og efter et selvstændigt Kongerige i Kongeforbund med Danmark, men ellers ikke Danmark i nogen Maade undergivet. Ingen Love kunde retmæssig blive til uden Altingets Samtykke, ingen Skat udskrives uden dets Vilje. De danske Konger overtog den samme Stilling, de norske Konger ifølge Forbundstraktaten havde før dem. Men

---

[1]) P. A. Munch skriver i det norske Folks Historie IV, 1. p. 376: „Island havde underkastet sig Norges Konge og derved indgaaet en *Personalunion* med Norge.

Uaar og Naturkatastrofer i Forbindelse med fremmede Overgreb reducerede vor Magtstilling mere og mere i Tidens Løb.

IV. *Enevoldsmagten og Forfatningsloven af 1874.* I 1662 fik Kongen Islænderne til at opgive deres gamle Landsrettigheder og Altingets Suverænitet. Det blev sat igennem ved Bedrageri, idet nogle Bønder fra Sydlandet blev overtalte til at underskrive et dansk Dokument, de ikke forstod, og det blev indbildt dem, at det var en ren Formsag. Selvfølgelig havde de ingen Fuldmagt hertil fra det islandske Folk. Det foregik uden for Altinget og var fuldt ud ulovligt. Derpaa begyndte Enevoldsperioden, som varede, indtil Altinget ved Forfatningen af 1874 fik Lovgivningsmagt. Kongen gav da Afkald paa Enevoldsmagten, og Altinget indtog igen den Stilling, det havde haft inden Enevælden blev indført.

Enevælden, som i Virkeligheden var ulovlig paa Island, forandrede ikke Islands retslige Stilling. Selv om dens Lovlighed anerkendes, følger deraf kun, at Islands Konge blev enevældig i sit særlige Kongerige Island. Det danske Folk fik ikke derved nogen Ret til at raade over vore Anliggender. Efter Enevældens Ophævelse var Forbundstraktaten det eneste lovlige Baand, som knyttede os til andre Riger, og ifølge den hørte Island under den samme *Konge* som det danske Folk, men var ikke det danske Folk undergivet. I Danmark har man endnu knap forstaaet dette og mener, at Island er en uselvstændig Del af det danske Rige. Ufrivillig har man dog fraveget dette Standpunkt paa forskellige Maader, f. Eks. ved, at Enevælden begyndte her senere end i Danmark, og blev ophævet senere end der, nemlig i 1874 eller 26 Aar senere; thi det er dog givet, at en Konge ikke kan være paa en Gang enevældig og ikke enevældig i det samme Rige.

V. *Loven om Islands Stilling i Riget.* Kort før Forfatningen blev givet, i 1871, vedtog den danske Rigsdag, uden at søge Islændernes Samtykke, den saakaldte Lov om Islands forfatningsmæssige Stilling i Riget (2. Jan. 1871), der begynder saaledes:

§ 1. Island er en *uadskillelig Del af den danske Stat* med særlige Landsrettigheder.

§ 2. Saa længe Island ikke er repræsenteret i Rigsdagen, udøver det ingen Andel i Lovgivningen med Hensyn til Rigets almindelige Anliggender, hvorimod der heller ikke saa længe vil blive stillet

noget Krav til Island om Bidrag til Rigets almindelige Fornødenheder.

Spørgsmaalet om Islands Repræsentation i Rigsdagen kan kun afgøres ved en baade af Rigets almindelige og Islands særlige Lovgivningsmyndighed vedtagen Lov.

§ 3. Islands særlige Anliggender er:

1. Den borgerlige Ret, Strafferetten og den dertil hørende Retspleje. 2. Politivæsen. 3. Kirke- og Undervisningsvæsen. 4. Læge- og Sundhedsvæsen. 5. Kommunal- og Fattigvæsen. 6. Vejvæsen samt det stedlige Postvæsen. 7. Landvæsen, Fiskeri, Handel, Søfart og andet Næringsbrug. 8. Det direkte og indirekte Skattevæsen. 9. De offentlige Ejendomme, Stiftelser og Fonds.

Med denne Lov tog Kongeriget Danmark sig Magt til at give Love for det særlige, uafhængige Kongerige Island og bestemme, hvilke Rettighedet det skulde have. Dette, mente Altinget, var aabenbart ulovligt, og Islænderne var ikke mere bundne af det, end Danskerne vilde have været, hvis Islænderne havde begyndt at vedtage lignende Love for dem uden at spørge dem. Det islandske Alting protesterede ogsaa kraftig mod denne Lov.

Loven om Islands Stilling i Riget berøres i Forfatningen af 1874, men udgør ikke en Del af denne. Desuden blev Forfatningen aldrig paa en lovlig Maade vedtaget af Altinget. Den blev indført ved en kongelig Fuldmagt, alene bygget paa nogle Bønders ulovlige Underskrift for 200 Aar siden i Fiskerlejet Kopavog. Hverken Loven om Islands Stilling eller Forfatningsloven synes at kunne rokke ved den Kendsgerning, at Island *retslig* før som efter var et særligt Kongerige, aldeles uafhængigt af Danmark, skønt Begivenhedernes Gang bragte det i en Stilling, der lignede en Indlemmelse, og som Loven om Islands Stilling var et Forsøg paa at lovfæste.

VI. *Forfatningsrevisionen 1903.* Forfatningen af 1874 viste sig at have Mangler, og delvis blev dens Bestemmelser ikke opfyldt. Ifølge den skulde der f. Eks. være en særlig Minister for Island, men desuagtet lagde man de islandske Sager under den danske Justitsminister. Islænderne kæmpede længe for at faa Forfatningen revideret, og det lykkedes i 1903. Hovedforandringen var, at der blev udnævnt en særlig i Reykjavik bosiddende Minister for Island, som skulde rejse til Kjøbenhavn saa ofte det

behøves for at forelægge Kongen Love og andre Regeringsforanstaltninger i Statsraadet.

Aldrig har Islænderne begaaet en større politisk Dumhed, end ved denne Forfatningsforandring, at den islandske Minister skulde sidde i det danske Statsraad. Det selvstændige Rige Island vedtager en Lov angaaende et andet Riges højeste Autoritet og legitimerer derved den danske Anskuelse, at Island er en indlemmet Del af Danmark. Intet kunde passe bedre for dem af de Danske, som paastod, at der var ét Rige, ikke to. Islænderne begik nu selv den samme Ulovlighed som den, de beskyldte de Danske for ved Loven om Islands Stilling i 1871, men der var den Forskel, at Danskerne ønskede at udvide deres Rige med Loven af 1871, forøge det med det islandske Rige i Form af en selvstyrende Koloni, men ved Forfatningsforandringen af 1903 underskrev Islænderne, hvad de hidtil havde kæmpet imod. Den danske Regering sagde, at Statsraadsbestemmelsen var en ren Formalitet, uden Betydning, og Altinget lod sig stikke Blaar i Øjnene, som Bønderne i Kopavog. Men det viste sig straks, hvad Meningen var, da den islandske Ministers Udnævnelse var kontrasigneret af den danske Konsejlspræsident. Den særlige Minister for det selvstændige islandske Rige blev sidestillet med det danske Riges andre Ministre, som er ansvarlige for den danske Rigsdag. De danske Politikere havde saaledes naaet deres Maal: at faa Islænderne til at afhænde deres gamle Selvstændighed til det danske Folk, at indlemme Island i det danske Rige.

Til Islændernes Forsvar i denne Sag kan siges, at Altinget vedtog Forandringen i fuld Tillid til, at man kunde stole paa den danske Regerings Løfte, og at vor Minister indtog en Særstilling i Statsraadet som Minister for et Forbundsrige. Han kom der snarest som Gæst. Men dette var barnligt, thi to Riger kan, selv om de er forbundne, næppe tænkes at have samme Statsraad, undtagen for fælles Anliggender. Et sligt „sammensat" Statsraad maa dog betragtes som to Statsraad, der holder fælles Møde, snarere end som et.

Nogle kloge Mænd protesterede straks ivrig imod denne Bestemmelse; de fik ikke den Gang Medhold, men nu har man faaet Øjnene op. Har vi nogen Sinde tabt vor Selvstændighed og vore Landsrettigheder, da er det 1903, og hverken 1662 eller 1871 eller 1874. Det er en anden Sag, om vi selv har fuldt An-

svar for fremmede Politikeres Træskhed, fordi vi var godtroende. Vor Ministers Stilling i Statsraadet er det første Skridt til at miste vor lovlige Ret til Selvstændighed.

VII. *Forandring af Loven om Islands Stilling i Riget* har været paa Dagsordenen, siden vore Altingsmænd kom fra Danmark. Man haaber, at Islænderne faar fuld Medbestemmelsesret, naar en ny Lov bliver sat i Stedet. Det betragtes som en Vinding, men er det langtfra. Da Islænderne indgik Forbundstraktaten med Kong Haakon, faldt det ingen ind, at Nordmændene havde en Medbestemmelsesret dér, og hvis vi nu ønskede at forandre den eller Forfatningen, synes Danskerne os retlig at maatte staa lige med os. Det vedkommer dem kun, for saa vidt Forbundet paalægger dem Byrder. Dér har de fuld Medbestemmelsesret, men ellers har vi kun med Kongen at gøre.

Saa vidt gaar Forvirringen hos nogle af vore Politikere, at de regner det for en Vinding, at vi faar fuld Medbestemmelsesret med Danskerne i Sager, som vi alene har Bestemmelsesretten i!

Vi har nu gennemgaaet Sagen historisk, men det er langt fra, at vor Ret til Selvstændighed kun bygges paa gamle Love. Betydningsfuldere end nogen historisk Ret er den moralske Ret, som følger af, at Islænderne uimodsigelig er en særlig Nation med et særligt Sprog, særlig Nationalitet og Tænkemaade, og bebor et Land, som ligger langt borte fra alle andre Lande og er forskelligt fra dem i næsten alt. Paa denne Nationalitetens moralske Ret bygger nu til Dags de fleste Riger deres Eksistensret, ikke mindst Danmark. Skønt vor Befolkning for Øjeblikket kun udgør en Tredivtedel af Danmarks, er vi ikke værre stillede, thi begge Nationerne er lige daarligt stillede over for andres Overgreb. De kan ikke opretholde deres Forsvar mod andre. Der er ogsaa Udsigt til, at Tal-Forskellen mellem Islændere og Danske vil blive mindre med Tiden. Det vidtstrakte, uopdyrkede Island kan forøge sit Indbyggerantal og gøre større Fremskridt end det lille, godt opdyrkede Danmark, ikke at tale om vore Fiskerier. Det vilde derfor være en stor Fejl at mene, at vi i kommende Tider vil vedblive at være faatallige og fattige som nu.

* * *

Vore Altingsmænd kom tilbage fra Rejsen til Danmark med den Tro, at nu kunde vi da haabe at faa Forbindelsen med Danmark ordnet paa den Maade, vi selv ønskede. Den glimrende Modtagelse i Danmark gjorde et godt Indtryk her. Efter Bladene at dømme venter Altingsmændene sig, at Danmark anerkender Landets Selvstændighed i en eller anden Form, imod at en uopsigelig Forbindelse indgaas mellem de to Lande. Det maatte da ordnes paa den Maade, at begge Landene var selvstændige Riger under den samme Konge og med andre fælles Anliggender. Forbindelsen vilde da ventelig grundes paa fuld Ligeberettigelse, og vi havde da naaet det Maal, at gøre Island til et frit Forbundsland med Danmark, som Jon Sigurdsson ønskede. Det er dette, som foresvæver dem, og vi skal derfor undersøge, hvilke Goder og Onder denne Ordning medfører, om den kan være et Maal eller om den bare er en vildledende Lygtemand.

For det første ved ingen, om denne Ordning bliver os tilbudt. Haabet derom bygges paa nogle Mænds personlige Overbevisning, Foreløbig er der kun tilbudt Inkorporation. Der er arbejdet derfor, for at hæve Danmarks Prestige. Det er for en stor Del lykkedes. Det selvstændige, islandske Rige er blevet en uselvstændig dansk Koloni, i det mindste i danske Øjne. Intet er Danskerne fjernere end at dele Riget og anerkende en Del deraf som et selvstændigt Rige. I Følge Konsejlspræsidenten og andre var Hensigten med Altingsbesøget at styrke det danske Rige. Alle de danske Udtalelser gaar ud paa Selvstyre under fuld dansk Overhøjhed. Man vil ikke gaa videre end til at lade os selv for det meste ordne vort Selvstyre. Men skønt saaledes Udsigterne til at opnaa Selvstændighed i et Forbund med Danmark ikke er store, saa er der dog en Mulighed herfor. Lad os da se nøjere paa den Ordning,

Erfaringen fra Nationer, som har været ligeberettigede Medlemmer af slige Forbund, taler ikke for en saadan Ordning. Den fører let til Kævl og Misstemning (Sverige og Norge, Østrig-Ungarn). Er den ene Nation mindre end den anden, kommer den større Nation let til at se ned paa sin mindre Forbundsfælle og denne til at gøre enhver Bagatel til et Naalestik. Den større Nation maa desuden altid have mere at sige i Forbundet. Ligeberettigelse paa Papiret bliver til Forurettelse, praktisk set. Den større Nation hersker mer og mer over den mindre, indtil den-

nes Selvstændighed gaar under og begge danner et Rige, eller Forbundet ophæves og de skilles.

Et Forbund mellem Island og Danmark har med Vanskeligheder at kæmpe, som synes større end andre Steder, Det Moment, at den ene Nation er saa langt større end den anden, maa virke uheldigt. Islænderforagten og Danskerhadet vil finde en frodig Jordbund. Kongen vil udelukkende opholde sig i Danmark og maa med sin bedste Villie se paa vore Anliggender ud fra et dansk Synspunkt. Her er ikke noget fælles Sprog, ligeartede Næringsveje eller Tænkemaade, der kan slaa en Bro. De to Nationer vilde hver have sin Nationalitet, højst forskellig; 300 Mil adskiller dem, og der er saa lidt, der forbinder. Vor egen Erfaring er lærerig. Vi har været i Kongeforbund med Norge, ikke som en inkorporeret Koloni, men som et selvstændigt Rige i over 100 Aar, og med Danmark i over 500 Aar. Historiens Dom er at hverken Forbundet med Norge eller med Danmark har bragt os en eneste Fordel.

Men, siger man, nu er Tiden en anden. Civilisation, Kultur og Humanitet raader nu. Det, som var af det Onde, kan nu blive til det Gode, nu, da Kommunikationerne er forbedrede, Telegraf forener Landene og man mødes langt oftere.

Men hvad var det, som i gamle Dage fik fremmede Konger til at bryde Ord og Ed, til at begaa Overgreb paa de fattige Øboeres Frihed og Formue? Begær efter Penge og Magt, et Begær, som til alle Tider er det samme. Monopolhandelen paa Island hørte ikke op, førend Begivenhedernes Gang tvang Danmark dertil. Danmark har lige indtil nu villet lade den danske Grundlov gælde for Island. Hver Tid har sine egne Synder. De skifter kun Ham. Der manglede ikke Kommunikationer, Telegrafer og Samkvem mellem Norge og Sverig. Og dog kunde de to højt kultiverede Folk ikke leve i Forbund med hinanden. Ungarske og østrigske Rigsdagsmænd mødes i Delegationerne, arbejder sammen og kender hverandre nøje. Og dog knager Forbundet i alle Fuger. Kultur og Humanitet har ikke gjort nogen væsenlig Forskel. Menneskene er ligesaa ufuldkomne nu som i Fortiden.

Erfaringen, baade vor egen og andres, taler altsaa mod Forbund. Lad os se paa nogle af Argumenterne for et saadant.

De, som holder paa Forbund, siger, at vi er for fattige og

faatallige til at staa alene. Vi har ikke Penge til at staa paa egne Ben eller Kraft til at værge os mod andre. Derfor er Forbindelsen en Nødvendighed. Selv om vi stod overfor en ren Inkorporation, maatte vi tage til Takke dermed. Men hvis Danskerne vilde anerkende vor Ligeberettigelse som et frit forbundet Folk, da havde vi naaet vore Ønskers Maal. Vi havde da reddet vor Selvstændighed og Nationalære og oven i Købet faaet Penge og Beskyttelse.

Men disse Udsigter er dog for glimrende til at være byggede paa en solid Grundvold. For alle andre Nationer er Uafhængigheden dyrekøbt; for at beskytte den bruger de aarlig store Summer til Hær og Flaade og maa altid være paa deres Post overfor ydre og indre Fjender. Og saa skulde man tilbyde *os* Uafhængighed uden Udgifter og Anstrengelser, og vi skulde maaske direkte tjene Penge paa den, Penge, som tages af en anden Nations Lomme! Det minder om Altingsmanden, som vilde forøge Landets Indtægter paa den Maade, at Udlændingene skulde betale Ekstraskatten. Men *med lige Rettigheder følger altid lige Pligter.* Forbundne Nationer har altid ydet deres forholdsvise Andel til hvad der er fælles, og der er ingen Eksempler paa, at den ene Nation har baaret alle Byrderne for den anden, og til Trods derfor givet den Ligeberettigelse med sig selv. Hvis et sligt Forbund indgaas mellem Island og Danmark, vilde det være første Gang i Verdenshistorien.

For at gøre dette klart, tænker vi os, at et Forbund eksisterer mellem Island og Danmark, af den Art, som findes mellem ligeberettigede Forbundslande. De fælles Anliggender vilde da være: Konge, udenrigske Anliggender samt Hær og Flaade. De er f. Eks. fælles i Østerrig-Ungarn, og det er Tilfældet i de fleste Forbund, hvor der ikke har været Tale om et rent Kongeforbund. For Sverige og Norge var Militæret ikke fælles, men Nordmændene holdt dog en i Forhold til Befolkningen lige saa stor Hær som Svenskerne; de betalte derfor forholdsvis lige saa meget til disse Udgifter som Svenskerne. Nu udgør Islænderne i Antal omtrent en tredivte Del af Danskerne og skal derfor betale en tredivte Del af Udgifterne til fælles Anliggender. De aarlige Udgifter vil da være:

	Danmark:		*Island:* 1/30:	
Til Konge og Kongefamilie:	1,203,200	Kr.	40,106	Kr.
Til udenrigske Anliggender:	705,900	-	23,530	-
Til Hæren:	11,449,133	-	381,304	-
Til Flaaden:	5,302,469	-	107,748	-

(Finansloven 1903-4 og The Statesman's Yearbook 1906.)

Islands aarlige Udgifter vil da blive 612,688 eller over Halvdelen af Landets Aarsindtægt. Alle maa være enige om, at et sligt Forbund vilde være uhensigtsmæssigt og umuligt for os. Jeg anfører disse Tal til Overvejelse for dem, som mener, at den sædvanlige Ordning af ligeberettigede Forbund kan tjene os til Rettesnor.

Men hvorledes vi saa end tænker os vor Forbindelse med andre Riger, maa vi ikke glemme, at *Pligter og Rettigheder følges ad.* Af intet bliver intet, her som andre Steder. Og naar Forbindelse mellem Nationer synes at bygges paa bare Godhed og Gavmildhed, kan man være vis paa, at der ligger noget bagved, som gør Gaven dyrere, end om man havde betalt den fuldt ud. Alle kender dette fra det daglige Liv. Folk tager ikke en Betler op fra Gaden og drager Omsorg for ham i lange Tider, undtagen de selv faar noget ud af det. Endnu mindre finder sligt Sted mellem Nationer. Det maa man ikke glemme, naar man overvejer hvorvidt vi kan ændre den sædvanlige Ordning af ligeberettigede Forbund.

Den største Udgiftspost er Militæret. Som oftest er Samarbejde til Landenes Forsvar Grundlaget for Forbundet. Her er der en ejendommelig Situation mellem Island og Danmark. Selv om Islænderne var værnepligtige og bar forholdsvis de samme Militær-Byrder som de Danske, saa vilde det ikke kunde være Danskerne til nogen Støtte. De faa værnepligtige Islændere kunde ikke engang værge deres eget Land, endnu mindre hjælpe andre, og selv om det ikke var saa, vilde de 300 Miles Afstand gøre Militær-Transporterne mellem de to Lande omtrent umulige, da der ingen Sandsynlighed er for, at Danmark under en Krig vilde herske paa Havet. Lige saa vist som det er, at Islænderne ikke kan hjælpe Danmark mod en fremmed Magt, lige saa sikkert er det, at Danskerne ikke kan forsvare os, hvis andre Nationer vil angribe os. De tilstaar selv, at de aldeles ikke kan forsvare deres eget Land, hvorledes skulde de saa kunne forsvare Island, især da kun de Nationer

vil angribe os, som ikke frygter Danmark. I et sligt Tilfælde vilde Danmark sandsynligvis straks give Afkald paa Island, for ikke at sætte sig selv i Fare, hvilket kun vilde være naturligt. — Militæret kan altsaa ikke blive et Fællesanliggende. Danske og Islændere vil hver for sig indrette det efter eget Hoved. Militærudgifterne bortfalder derfor, hvad os angaar, men tillige bortfalder Danmarks Pligt til at støtte Islands Forsvar. Det maatte vi saa selv sørge for, for saa vidt det er nødvendigt.

Hvad udenrigske Anliggender angaar, saa vilde det være hensigtsmæssigst, at Danmark styrede dem for os. Selv om vi skulde betale vor fulde Kvota dertil, kan vi nok overkomme det. Dog, det er langt fra, at vi har forholdsmæssigt lige saa meget Gavn af Gesandter og Konsuler som Danskerne; det vil derfor være retfærdigt at vi betaler i Forhold til den Nytte, vi kunde have af dem. Hvor stort Beløbet vilde være paa den Maade, er uvist, men det vilde knapt blive mere end 10,000 Kr. aarlig. Det vilde i det mindste ikke blive mere end at vi med Lethed kunde overkomme det.

Vor Konge skal vi lønne. Skal vi gøre det forholdsmæssigt, saa er det en følelig Sum, men til at overkomme. Han vil vedblive at residere i Danmark, og vi vil i enhver Henseende faa mindre Nytte af ham end Danskerne. Det maa der tages lidt Hensyn til, naar Civillisten bestemmes; 25—30,000 Kr. aarlig synes rimeligt efter vor Evne. Det er ikke nogen stor Sum, men Islænderne har ikke nogen bydende Grund til at holde en Konge, naar de kun tager Hensyn til eget Tarv. Det maa rette sig efter vor Evne. Der er en Bestemmelse derom i den gamle Forbundstraktat, som paaregner en Sum af lignende Størrelse.

Ifølge denne Beregning skulde Forbundet med Danmark ikke koste os mere end c. 50,000 Kr. aarlig. Saa er Udenrigsanliggender fælles, og vi betaler vor forholdsmæssige Andel til Civillisten; men hertil kommer Beskyttelse af Islands Kyster, hvis man ikke ved en særlig Overenskomst overlader det til Danmark. Danskerne vilde maaske beskytte Kysterne en vis Del af Aaret imod at faa Lov til at fiske indenfor Tremilsgrænsen. For Resten kunde vi selv beskytte Kysterne, og det vilde i Længden betale sig bedst.

Et Forbund med Danmark er altsaa finansielt muligt for os paa denne Maade. Forbundet vilde da være et rent Kongefor-

bund, og Hovedbyrden ved det vilde være Civillisten. Vi vilde dog vedblivende have en dansk Konge d. v. s. en fremmed, som altid vil tage Danmarks Parti i paakommende Tilfælde og sjelden vilde støtte os i Kampen for at vedligeholde islandsk Nationalitet, hvis man skal dømme efter Aarhundreders Erfaring.

Det var nu Pligterne, som mest er finansielle. Men hvilke Rettigheder faar vi? Det ligger i Ordet „ligeberettiget Forbund", at de forbundne har den samme Ret. I fælles Anliggender maa de hver af dem have lige Stemmeret, hvad enten den ene Nation er mindre end den anden eller ikke. Man kunde synes, at hver Nation skulde have Stemmeret i Forhold til dens Folketal, for derefter retter Udgifterne til fælles Anliggender sig, men derved vilde den mindre Nation altid være i Minoritet, og den større raade. Saaledes vilde al Ligeberettigelse udelukkes. Dette har da heller aldrig fundet Sted i et ligeberettiget Forbund. Ungarerne er f. Eks. langt færre end Østerrigerne, og betaler kun en Trediedel af de fælles Udgifter, men har dog lige Stemmeret med Østerrigerne i fælles Anliggender.

Hvis der var den Slags Forbund mellem Island og Danmark, og f. Eks. Udenrigsanliggender var fælles, da vilde Islænderne have lige Stemmeret med de Danske i deres udenrigske Anliggender, og de i vore. Ingen kan undgaa at se, at dette er uantageligt for Danskerne og uden Betydning for os. Vi har ingen Grund til at blande os i deres udenrigske Anliggender, men ønskede nok at raade, for det meste, i vore. Det samme kan siges om andre fælles Anliggender med Undtagelse af Kongen.

I alle fælles Anliggender maa Danskerne raade, og om Ligeberettigelse kan der knap være Tale, undtagen hvad angaar Kongen. Finansielt er det samme Tilfældet.

Folk vil sige, at den Argumentation ikke kan bruges. De mener, at der spares ved at bruge danske Institutioner, Universitet, Højskoler, Højesteret o. s. v. Jeg vil bede mine Landsmænd om at udregne, hvilken Byrde det vilde paalægge os, hvis vi skulde betale vor forholdsmæssige Andel til disse Institutioner og ikke leve paa dem som Snyltedyr. Det siges, at det ikke falder Danskerne ind at forlange Penge af os for at benytte disse Institutioner. At vi kan faa alt dette gratis hos dem, at de ikke bryder sig om at faa en Øre for det, og at den Smule Penge ingen Rolle spiller for dem. Jeg betvivler det ikke. Danskerne er baade rige

og rundhaandede, men derimod ved jeg, at Pligter og Rettigheder følges ad, og at den *Tænkemaade at leve af andres Gaver, uden at være nødt til det, fører hverken til Ligeberettigelse eller Selvstændighed.* Det er Betlerens og Fattiglemmets Tænkemaade, som hverken kan blive Individer eller Nationer til andet end Skade.

Det er fordi vi har mistet Troen paa os selv og paa Landets Fremtidsmuligheder, at vi mener det nødvendigt at staa i Forbund. Man tror, at vi er for smaa til at eksistere uden Beskyttelse fra en større Nation, og at vi er for fattige til at eksistere uden den finansielle Støtte, vi faar ved Forbindelsen.

For det første kan en lille Nation, som selv trænger til at beskyttes, næppe beskytte os. For det andet kan ingen Nation i Længden paabyrde sig at sørge for et Folk, som ikke kan hjælpe sig selv og leve uden Tilskud.

Beskyttelsen af vore Fiskerier er en Byrde, som vi *i alle Tilfælde* bør paalægge os selv. Den er tildels imaginær, da maaske ni af ti Trawlere, der bryder Loven, slipper. Desuden vinder vi ikke noget ved at holde Fremmede udenfor 3 Mils Grænsen, undtagen vi selv gør bedre Brug af Fiskerierne. Jo flere islandske Trawlere der er, des færre bliver de fremmede Skibe. Den bedste Kystbeskyttelse er at fylde Fiskepladserne med islandske Skibe, besatte med dygtige Folk. Forresten kan Fiskeri *udenfor* 3 Mils Grænsen ødelægge Fiskerier indenfor den.

Udgifterne ved at holde et Inspektionsskib af Størrelse som en stor Damptrawler, vilde, efter sagkyndiges Udsagn, være ca. 50,000 Kr. aarlig. Mulkterne fra Lovbrydere har været 10—40,000 Kr. aarlig, og de vilde næppe blive mindre, naar stedkendte Islændere overtog Jagten paa dem. Naar man da trækker 10—15,000 Kr. fra, vil Udgifterne blive 35—40,000 Kr. om Aaret. Det er til at overkomme for en Nation, som bruger en halv Million til Kaffe og 900,000 til Vin og Tobak om Aaret. Vi vilde derved faa et Øvelsesskib for vore Søfolk og Kaptejner, som vi haardt trænger til. Uden det kan vor Navigationsskole ikke være til stor Nytte.

Vi skal nu se paa Sagen fra et dansk Synspunkt. Da Island regnes for en dansk Besiddelse, en inkorporeret Del af Riget, er al Tale om Selvstændighed for de Danske et Slags Landsforræderi, som saarer dansk Nationalstolthed. Der kan ikke være

Tale om at formindske Riget. Tillige er det jo rene Fantasterier, og det er en moralsk Pligt at forhindre Islænderne i at styrte sig i Fordærvelse.

Dog ogsaa for os er det en Følelsessag. Vi har vort Sprog og Nationalitet at værne om, men Danskerne har kun at værne om en urentabel Del af Riget, bebygget af et andet Folk. Vi lægger alt hvad vi ejer paa Vægtskaalen, de kun en Bagatel af, hvad de ejer.

Følelse bør imidlertid i disse Sager vige Pladsen for fornuftig Overvejelse, saaledes at begge Parter kan se Sagen fra alle Sider. Da vil Danskerne faa fuld Vished for, at Island aldrig har været en Del af det danske Rige, men et selvstændigt Forbundsrige, og at al Tale om Inkorporation er ubegrundet. De vil da spørge sig selv, hvad Danmark er bedst tjent med, overveje det og handle derefter. De vil først overveje, hvad de mister, hvis Island løses ud af Rigsenheden. Her er der tre Hovedpunkter:

1. Rigets Svækkelse udadtil. Naar et Folk mister Land eller Landsdele, formindskes dets Modstandskraft mod udenlandske Fjender. Dets Hær og dets Indtægter bliver mindre. Men her mister Danmark ikke noget, fordi det ikke har Island at trækkes med. Island sender ikke en Mand til Hæren, yder ikke en Øre til Rigets Udgifter. Der kunde ske en Forandring heri, men vort Tilskud og vore Soldater vilde intet betyde for Danmark. Derimod vilde Island være til stor Byrde, hvis de skulde forsvare os. Riget vilde snarest være stærkere udadtil uden Island, i det mindste ikke svagere.

2. Finansielle Fordele. Hvis der kan være Tale om saadanne, maa de være indirekte, for direkte betaler vi ikke noget til Danmark. Der er da kun Tale om Fordel ved Handel og Samkvem. Danskerne vilde sandsynligvis handle og sejle paa Island ligesaa meget som før og konkurrere med andre, med afgjort Held. De vilde ikke sætte noget til, og de vilde vinde ved at befries for de Tilskud til Island, som nu paahviler dem. (Se Finansloven).

3. Dansk Imperialisme. Danskerne har ofte forsøgt at forene de Lande, som hørte under deres Konge, til en fast Helhed, for derved at vinde øget Magt og Ære. Danmark var engang en Stormagt, og de kan ikke glemme det. De ønskede i Stedet for det lille Kongerige Danmark at danne et dansk Rige, i mindre Stil end, men i Lighed med, det britiske Rige. De mistede der-

ved helt og holdent den frugtbareste Del af deres Lande: Hertugdømmerne og Sønderjylland.*) Siden har dansk Imperialisme kun lidt at bygge paa, nemlig Danmark og „Atlanterhavsøerne". Den er Forfængelighed og tom Tant. Erfaringen viser, at de Danske kun har havt Udgifter af deres saakaldte Bilande. De vestindiske Øer koster dem mange Penge. De høster ikke Guld paa Færøerne, endnu mindre paa Grønland, og med Island ligger de i evigt politisk Kævl. De faar hverken Penge i Fredstid eller Folk i Krigstid fra disse Lande. Det danske Rige vilde staa lige stolt, selv om det kun bestod af Danmark alene, thi hele dets Storhed i Nutiden stammer fra fredelige Fremskridt hjemme, ikke fra Misregeringen af „Bilandene".

Det er ikke til at tro, at en saa højt kultiveret Nation som Danskerne, i Kraft af sligt Fantasteri, ønsker at tilintetgøre Islands gamle Rettigheder og en Nationalitets moralske Ret, — den Ret, som de selv bygger alt paa. Og det lige efter at de har taget Norges Parti mod Sverig. Det kunde være forstaaeligt, medens en uklar Følelse raadede, men ikke naar sund Fornuft er bleven raadende. Saa vil man se, at dansk Overhøjhed over Island er imaginær, bygget paa Mangel paa Viden, og at den vilde være ligesaa uheldig for dem selv, hvis de fik den, som for os. Jeg tror ikke et Øjeblik, at vore danske Brødre er saa forfængelige. Kloge Mænd i Danmark har udtalt, at de ikke vil holde paa os, undtagen vi selv ønsker det. De maa naturligvis først og fremmest tænke paa egen Fordel, og ved Forbindelsen med Island er der for dem mere Tab end Vinding.

Men lad os sætte, at Imperialismen blindede de Danske saaledes, at de gav Penge- og Retsspørgsmaal en god Dag og gjorde alt, der staar i deres Magt, for at fordanske os og gøre Island og Danmark til en Helhed. Lad os tage den værste Mulighed og se Sagen fra den Side.

Jon Sigurðsson aabnede Islændernes Øjne for, at de er et særligt, selvstændigt Rige og ikke en uadskillelig Del af Danmark, at Danmarks Konge er deres retmæssige Konge, men at det danske Folk ingen Overhøjhed havde over os. Siden har vi vekselvis bedt Danskerne om — og krævet af dem — vor gamle Ret, men samtidig med disse Krav og Bønner om Anerkendelse

*) Jeg og andre af mine Landsmænd har baade i Skrift og Tale arbejdet for Sønderjyllands Sag i Udlandet. J. S.

af den, har vi raabt op om al Slags Beskyttelse og Hjælp og taget imod Almisse. Vi har ikke undset os for at tage imod Fattighjælp og dog slaa paa den store Tromme. Denne Blanding af at kræve og betle har vi kaldt politisk „Kamp“ og taler ofte om den, som om vi havde ofret Liv og Blod, og denne „Kamp“ har været endnu foragteligere, fordi de store Ord hjemme parredes med Ydmyghed udadtil. Mærkelig nok har vi haft Fremgang ved denne Adfærd. Dog, det er ikke „Kampen“ vi kan takke derfor, men Danskernes Godhed og Eftergivenhed. De vilde ikke staa i Vejen for Islændernes Ret og Ønsker. Men denne Adfærd nytter ikke i det Øjeblik, Danskerne ikke vil respektere vor Ret og vore Ønsker. Da maa vi stole paa os selv alene. Og hvad kan vi, som er de Smaa, gøre?

For det første *beror det fuldt ud paa os selv, om vi taber vor gamle Ret eller ikke,* thi dertil behøves vort eget Samtykke. Det beror f. Eks. kun paa os selv, om den nye Forbundslov, som skal træde i Stedet for Loven af 1871, bliver saaledes, at Danskerne faar den Magt over os og vore Anliggender, som de ikke før har haft, om et løst Kongeforbund skal blive til en fast For bindelse mellem Landene, om Bestemmelsen: „efter de bedste Mænds Skøn“ skal staa ved Magt, eller „fuldt Samtykke fra Kongen og det danske Folk“ komme i Stedet.

Saa vist som det er, at en gammel Traktat ikke alene kan være det, man bygger Kampen paa, saa sikkert er det, at for magtesløse Smaanationer er en klar retslig Basis en udmærket Støtte. Man er i de senere Aar begyndt at tale som om Landets Ret var en tom Form. Men mellem Nationer har netop „Formen“ saa meget at sige, langt mere end mellem Mand og Mand.

Vi har nu faaet et liberalt Selvstyre og fuld Raadighed over vore Finanser. Vor gamle Ret er ikke tabt, skønt vi ikke har passet godt nok paa den. Hvis vi lader den indskrænke, maa vi skyde Skylden derfor paa os selv.

Først af alt: før vi beder Danskerne om at anerkende os, maa vi anerkende os selv, handle, for saa vidt det staar til os, som vi var et særligt Rige. Dette kræver af os, at vi søger at hjælpe os selv, i alle Retninger, saa langt vor Evne naar. *Saa længe vi behøver at faa Hjælp og Støtte fra Danmark, om det saa kun er paa et eneste Punkt, har vi i Virkeligheden ingen*

Ret til Selvstændighed. Saa længe det er Tilfældet, er vor Ret ikke mere værd end den Fattiges, som ikke kan leve uden Støtte fra andre, Landets Rettigheder ufortalt. Al Beskyttelse og Understøttelse fra Danmark maa vi betale med Overhøjhed over os og vore Anliggender.

Vor Kamp for Selvstændighed maa for en stor Del blive en finansiel Kamp. Vi maa vise det, praktisk set, saa ingen Tvivl er mulig, at vi har Raad til selv at styre vort Land, at vi kan eksistere uden andres Hjælp, i et og alt, og dog have god sund Balance i Regnskabet. Selv om Danmark anerkendte os som en selvstændig Nation, kunde vi vanskelig bære det Navn, saa længe f. Eks. Størstedelen af vor Handel og Skibsfart er i Hænderne paa andre Nationer. Hvert Skridt i Retning af at hjælpe os selv og blive finansielt uafhængige af Danmark, er et Skridt i Retning af Selvstændighed.

Men ikke blot paa det politiske og finansielle, ogsaa paa det aandelige Omraade maa vor lille Nation være paa Post.

Det er en Livsbetingelse for os som for andre at staa i livlig Vekselvirkning med vore Naboer og med Verdenskulturen. Med Forbedringen af vore Kommunikationer vokser den udenlandske Indflydelse, Aar for Aar. Den evropæiske Kultur naar os dog nærmest gennem Danmark. Derhen tager vore Studenter og Haandværkere og Handlende. Af fremmede Sprog er Dansk langt det mest udbredte, og en stor Del af Islænderne kan læse Dansk. Paa Dansk læser man det, som savnes i vor egen Litteratnr. Fra vore Købstæder breder danske Sæder og Skikke sig ud over Landet. Heraf følger dansk aandeligt Herredømme. Den gamle islandske Kultur, stagneret som den er, kan ikke staa sig i Konkurrencen med den danske Nutidskultur. Dansk Sprog har haft en ikke ringe Indflydelse paa Islandsk. Vort Sømandssprog og tildels vort Haandværkssprog er blevet halvdansk. Dansk Syntaks mærkes i hver Linie hos de fleste islandske Forfattere.

Vestigia terrent. Færingerne har tabt deres Sprog, er blevne halvdanske. Nordmændene ogsaa. Skønt Norge nu er et uafhængigt Rige, er det danske Sprog herskende over hele Landet, til Trods for alle Forsøg paa at rydde det til Side. Saa meget godt som vi har faaet fra Danmark, saa ligger der dog heri en Fare for vor Nationalitet. Det vilde være sundere for den at tage imod en bredere og mindre ensidig Kulturstrøm.

Ingen Islændere har saa høje Tanker om vore danske Brødre som de, der kæmper for Selvstændighed. De mener, at det danske Folk er hævet over Forfængelighed og Ærgerrighed. De venter, at det danske Folk hellere vil hjælpe til at genrejse det gamle islandske Rige end at kue det, til liden Ære for sig og mod Islændernes Vilje. De mener, det er et langt ædlere Maal for vort demokratiske Broderfolk at række os Broderhaand for at vi kan blive, hvad vi var, førend vi kom under de danske Konger, et selvstændigt Rige, end at modvirke et gammelt Kulturfolks nationale Genrejsning. Vi vil blot, at de ikke gør os Uret. Denne Tillid til det danske Folk er ikke noget Luftkastel, til Trods for alt. Ingen tog bedre imod vore Altingsmænd end den danske Almue, og nylig udtalte to betydelige danske Politikere, at „*Danske kan ikke have et ædlere Maal end at hæve Island, med dets Frihed ubeskaaret, op i de selvstændige Nationers Række.*“

GUDMUNDUR HANNESON.

DANSK HJEMMEVIDENSKAB

DET er ved sit Landbrug og sin Videnskab, at Danmark har vundet Ry. Vor Videnskab er naaet næsten lige saa vidt og dybt som norsk Kunst. En almindelig fransk eller russisk Student kender ikke et Navn, endsige et Værk af dansk Digtning (ikke engang H. C. Andersen er saa læst, som vi tror), men et lignende Kendskab som til Ibsens Dramer og Griegs Musik besidder han til Høffdings filosofiske Værker. Franskmanden er desuden lige fra Skolen af fortrolig med Nyrops Syntaks, det bedste, der er skrevet af nogen fremmed om hans eget Sprog, og ved Lechats Mellemkomst er Hovedresultaterne af Julius Langes Forskning trængt ud i vide Kredse af det kunstinteresserede Frankrig. Vor Videnskab gør sig gældende, hvor den kommer hen og paa de forskelligste Omraader, ved et eget personligt Præg. Nylig skrev en fransk Videnskabsmand i en Anmeldelse af Jespersens Fonetik: „Forfatteren forener paa en lykkelig Maade fransk Klarhed med germansk Grundighed. Det synes at være en Raceejendommelighed hos dette lille Folk.“ Og med Henblik paa den danske Videnskab udtalte den berømte tyske Lærde Wilamowitz-Moellendorff for en halv Snes Aar siden i en Festtale paa Berlins Universitet de skønne og mandige Ord: „Ogsaa Tyskeren skal glæde sig over, at Danskerne nu lykkeligt har afværget den tyske Kulturs Invasion og vundet sig en Ejendommelighed, de aldrig kan miste (eine jetzt unverlierbare Eigenart).“

Vi har Grund til at være stolte, men vi tør ikke blive trygge.

Det er den Slags Arvegods, der hurtigt ødes, hvis ikke stadig Virksomhed og Omsætning holder det vedlige. Og der er nogen Grund til at frygte en Nedgang. Jeg har gennem Værker og Tidsskrifter, der indløber til de herværende, store Biblioteker, og gennem de udenlandske Boghandleres Kataloger Lejlighed til at kontrollere, hvad der udkommer af historisk, filologisk, kunsthistorisk og arkæologisk Literatur paa Verdenssprogene, og mit Indtryk er, at mens Sverige og Finland blomstrer som ingensinde før med nye Navne og nye vægtige tysk- eller franskskrevne Værker, saa er der langt imellem, at en dansk Bog eller dansk Artikel bringer Vidnesbyrd om, at vi endnu lever. Og da er det altid de gamle, kendte Navne. Endnu har ingen ung Stridsmand vist sig og bebudet, at nye Folk staar rede til at træde ind, naar den forreste Række af de „udødelige“ er faldet.

Var man ikke tilfældigvis Dansker, kunde man altsaa tro, at vor videnskabelige Produktion en skønne Dag vilde komme til at staa lige med Serbiens. Men Gudskelov, at man véd det: der gives en mægtig Hjemmelitteratur af videnskabelige Værker, og selv om Produktion og Afsætning maaske ikke helt staar lige, saa borger dog selve Masseaftapningen af Lærdom for et i Forhold til Landets Størrelse uhyre Forbrug. Og man tro blot ikke, det her kun drejer sig om Popularisering af Videnskaben. Nej, Størsteparten er *personlige* Værker, skrevne af Folk, der tror at have noget nyt at sige Verden. Er dette af det gode? Er Arbejdet indadtil maaske endog saa værdifuldt, at det trøster over formindsket Aktivitet udadtil? Det Spørgsmaal kan alene afgøres ved Bedømmelsen af den hjemlige videnskabelige Litteraturs Værdi og dens Indflydelse paa Folket.

Som Udgangspunkt vil jeg tage en Bog, der forekommer mig bedre end nogen anden at belyse vor Hjemmevidenskabs Karakter og Metode, Wanschers Pjece: Den æstetiske Opfattelse af Kunst (Gyldendal 1906). Man vil ikke kunne bebrejde mig, at jeg er gaaet til Bunds for at finde et særlig daarligt Eksemplar til min Demonstration. Bogen er udkommen med Understøttelse af Carlsbergfondet. Det betyder mere, end hvis Ministerium og Rigsdag havde støttet Udgivelsen, thi disse repræsenterer under de nuværende Forhold kun vort Folks tarveligere aandelige Fornødenheder og betragter Videnskaben nærmest under Synspunktet „Ben“, der fordeles for at vinde og navnlig forsone. Bogen

er derimod nu stemplet af vor fornemste videnskabelige Autoritet, og den er derefter anmeldt af en velagtet dansk Kunsthistoriker som „betydelig og mærkelig".

Der loves en Paavisning af det centrale i Kunsten gennem indtrængende Fordybelse i Formernes Væsen og Værd, en Undersøgelse af Formernes Vorden og Liv, af deres „Grammatik", der til hver enkelt Tid er forskellig og derfor maa kendes nøje, før man bedømmer en Tids Kunst, men som dog indeholder store, fælles Love, der betinger de blivende, de klassiske Værdier, gennem hvilke vi forstaar det levedygtige og det skønne i Kunsten.

Det er Sandheder, man ikke kan høre for tit, og man glæder sig til at faa dem uddybede gennem en ny Mands personlige Iagttagelser.

Vi begynder med Pyramiderne. Wanscher raillerer over de lærdes Mangel paa Forstaaelse af disse Monumenter, der enten — og det lige fra Grækernes Tid — affærdiges med en etymologisk Forklaring eller — nu om Stunder — betegnes som stiliserede Gravhøje, som „ren Matematik", som Kunstværker, der frastøder ved deres barbarisk unyttige Kraftspild. For at „forsone" os med Pyramiderne som Bygninger forklarer Forfatteren dem som Efterligninger af de kaldæiske Babelstaarne. Dermed skal Brodden være taget af det barbariske og unyttige, og vi har Lov at beundre. Derefter følger en begejstret Skildring af dem som geniale Kunstværker af blivende klassisk Virkning og Værd.

Det er, som man ser, ret uensartede Ting, Wanscher her har blandet sammen, og vi maa begynde med at bringe Rede i dette Virvar. Metodisk maa Pyramidernes Historie og deres kunstneriske Værd skilles som Ting, der ikke kommer hinanden ved. Hvad nu den historiske Sammenstilling af Pyramider og Babelstaarne angaar, da skyldes den en ensidig semitisk Filolog Hommel og er nu almindeligt opgivet baade af historiske og af formelle Grunde. De ægyptiske Pyramider gaar tilbage til femte Aartusinde, de ældste kaldæiske Fund rækker hidtil kun til Kong Naramsins Regering i Begyndelsen af fjerde Aartusinde. Desuden savner vi en Forklaring paa, hvorfor Ægypterne just i deres *Gravhøje* skulde efterligne Kaldæas Pyramider, der var *Templer.* Her er et fælt Spring, og vi kender ingen Mellemformer, hverken kaldæiske Gravpyramider eller ægyptiske Terrasse-

templer. Wanschers Motivering, at Kongerne af Ægypten ved Formen af deres Gravhøje vilde vise, at ogsaa de som de kaldæiske havde ypperstepræstelig Værdighed, er sublim, men ikke overbevisende. Det kunde de fortælle lidt tydeligere, saa ogsaa vi andre forstod det, i deres Templer, Relieffer, Indskrifter, som de virkelig har gjort det. Men ogsaa fra et formelt Synspunkt er Sammenhængen umulig. Bortset fra de tekniske Forskelligheder er nemlig de kaldæiske Trinpyramider prismatiske, Afsatsernes Sidemure er lodrette, mens de meget faa ægyptiske Trinpyramider alle har Afsatser med skraa Vægge og saaledes ved en ringe Ændring kan bringes i den virkelige pyramidale Form[1]). Ogsaa her savnes Mellemformer. Hypotesen er altsaa gal. Heldigvis! Thi hvis den var rigtig, vilde de ægyptiske Pyramider kun være en taabelig Efterligning, et Laan fra et fremmed Land og ikke som nu et Udtryk for det ægyptiske Folks oprindelige Formsans og kunstneriske Trang. Forfatterens Logik staar paa det Punkt Maal med hans historiske Viden.

Hvad Spørgsmaalet om Pyramidens Opstaaen angaar, saa er det en saa simpel Kunstform, at den kan opstaa og er opstaaet spontant i forskellige Lande og til forskellige Tider. Et Bevis herpaa har vi i Trinpyramiderne fra førkolumbisk Tid i Meksiko og Mellemamerika, der ligesom de kaldæiske var Terrassetempler. Dog vil man ikke gaa i Rette med Wanscher for, at han ikke har haft Blik for det Fænomen, eftersom han aabenbart ikke har beskæftiget sig med primitiv Kunst. Selv vor mest fremragende Præhistoriker Sophus Müller staar jo stadig uforstaaende overfor denne Lov om Kunst- og Livsformers Opstaaen i forskellige Folk og Tider, uden nogen som helst historisk Sammenhæng. Vore nordiske Forfædre har, i Følge Müllers Lære, modtaget alt fra Orienten over Middelhavslandene, ikke alene Kunstformer og tekniske Fremskridt, men ogsaa sociale og religiøse Ideer, selv Ahnekulten. Forskningens Maal bliver da kun at paavise Laan og Vandringer. Han erkender, at de nordiske Folk i præhistorisk Tid har røbet Evner til selvstændig Omdannelse af det modtagne, men han frakender dem ethvert Spor af original Skaberkraft. De klassiske Arkæologer har endnu meget at lære af de danske Præhistorikere med Hensyn til me-

[1]) Se nærmere Perrot-Chipiez: Historie de l'art, II S. 412. Maspéro: Histoire ancienne de l'Orient classique, I 627 Anm. 2.

todisk Udgravning og fine Iagttagelser, men paa det psykologiske Omraade har hine længe været forud og indset Modsigelsen i i dette at tilkende de primitive Folk Selvstændighed i Omdannelsen, men frakende dem skabende Fantasi. De græske, præhistoriske Fund lige fra den ældste Tid har lært os at skelne mellem Laan og Impulser og gjort os opmærksomme paa, hvorledes al Formoptagelse udefra kun finder Sted efter et Valg, der foretages med den egne, indre Formudviklings Krav for Øje. Denne Erfaring har gjort Formstudiet mere indviklet end før. Vi nøjes ikke med at undersøge, hvor Formen kommer fra og hvorledes den omdannes, men vi stræber mere indtrængende at forstaa Udviklingen *før* den og stiller os derefter Spørgsmaalet, *hvorfor* Formen *lever*, det eneste Middel til at bestemme Formvalget. Den fremragende østrigske Præhistoriker Much har endelig gjort sig til Talsmand for en lignende Opfattelse indenfor den europæiske, specielt den nordiske Arkæologi og har i en fortrinlig Artikel eftervist Svaghederne i Sophus Müllers Synsmaader[1]). Gennem en Sammenligning af amerikanske og nordiske Oldsager og Gravindretning paaviser han Folkepersonlighedens Styrke og Selvstændighed allerede paa et tidligt Udviklingstrin. Artiklen efterlader en pinlig Følelse af, at den nordiske Oldtidsforskning, der før gik i Spidsen, nu er sejlet agterud, ikke fordi Iagttagelserne er mindre omhyggelige, men fordi Evnen til logisk Ræsonnement og den psykologiske Forstaaelse af primitive Folks Aandsliv ikke har udviklet sig jævnsides hermed.

Vi vender tilbage til vort Udgangspunkt. Wanschers historiske Argumentation var ikke blot lidet vellykket, men faktisk ogsaa overflødig, thi den kunstneriske Bedømmelse af Pyramiderne er ganske uafhængig af deres Oprindelse. Dermed være ikke sagt, at deres Udviklingshistorie ingen Interesse frembyder. Det har aabenbart kostet baade Tid og Eksperimenter, før den Form skabtes, som vi beundrer *trods alt.* Thi at der er noget unyttigt, barbarisk i disse Kæmpebygninger, det er vi moderne ikke ene om at føle. Den strengeste Kritik er øvet af Ægypterne selv. Saa ivrigt de end ellers holdt Traditionerne vedlige, Pyramidebygningen opgav de. Der er enkelte ringe Spor lige til 11te Dynasti, saa forsvinder Formen, og der gøres i andet Aartusinde

[1]) Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. 1906. XXXVI Bd. III—IV Hæfte. Side 57.

under det nye Riges Blomstring, hvor ellers Klassicismen florerede, intet Forsøg paa at genopvække Formen. Det var ikke, fordi man frygtede Arbejdet og Bekostningen. Templerne i Karnak og Medinet Habu og de uhyre Klippegrave viser, at man raadede over lige saa stor en Arbejdskraft og betydelig større teknisk Færdighed. Men den Tids Ægyptere fandt ikke Pyramiden smuk; den savnede i deres Øjne aabenbart den blivende, den klassiske Værdi. Derimod vandt Pyramiden dengang og endnu senere Bifald og blev efterlignet i de tilgrænsende Barbarlande: Fønikien, Judæa og især Æthiopien. Da Pyramiden formelt set er et spontant Udslag af en barbarisk Trang til Massevirkning, er det begribeligt, at de fremmede Barbarer i den fandt et Ideal udtrykt, som de syntes var værd at tage med hjem. — Det er kedeligt, at Wanscher netop kun paa dette Punkt har udtalt en Særmening. Ellers beundrer han pligtskyldigst, hvad ogsaa vi andre finder kønt. Her staar han sammen med Barbarerne. Og hans eget klassiske Glavind falder ham ud af Hænde.

Wanscher skulde tale lidt mindre foragteligt om de lærde. Det er ikke dem, der gør sig færdige med et Par Fraser, hvor indviklede Spørgsmaal kræver Forsigtighed og Betragtning fra flere Sider. Det er ikke dem, der simplificerer og overser den Rigdom af Nuancer, der gør Arbejdet vanskeligt og tillokkende, uendeligt og dog lovbundet som Naturen selv.

Desværre styrkes disse Indtryk af Wanschers Metode ogsaa i det følgende, hvor han gaar over til at behandle græsk Arkitektur. Han ser i det doriske Tempel en enkelt Arkitekts Værk og tilskriver denne Opdagelsen af „den dynamiske Virkning af det bærende i Søjlerne og Bjælkeværket tilsammen og af det karakteristiske i den nye Samvirken af disse med Basis og Gavl (som specifikt ydre Motiv) og dermed af hele den plastiske Virkning af Bygningen, udtrykt i dennes kraftige Silhouet.“ Dette geniale Moment har, ifølge Wanscher, ingen af de lærde, der har beskæftiget sig med dorisk Arkitektur, haft Øje for, hverken Ussing, Doerpfeld eller den mig ganske ubekendte Nanck (skal vel være Noack. Nanck er Filolog, Udgiver af græske Tragedier). Disse gode Mænd lægger for megen Vægt paa Detaillerne og „bruger ikke det kunstneriske Instinkt“ — formodentlig en mild Omskrivning for, at de mangler det. Med dette Tankelyn tror altsaa Wanscher at have opklaret den hidtil gaadefulde Ud-

vikling. Han gør sig naturligvis ikke den Ulejlighed nærmere at undersøge, paa hvilket Udviklingstrin den geniale Arkitekt griber ind og hvorledes. Det gamle Heratempel i Olympia havde oprindelig fladt Tag, men baade Peristasis (den ydre Søjlehal) og to anselige Tempeltrin. Her er altsaa de to Tredjedele af den geniale Eners Arbejde gjort. Og Opdagelsen af de ydre Søjlehallers Virkning var trods Wanschers Paastand gjort baade af de ægyptiske og de mykeniske Bygmestre. Tilføjelsen af det allerede forlængst kendte skraa Tag og dermed af Skraagavlen er heller ikke et lykkeligt Fund, der straks skaber en harmonisk Helhed. Hvor ubehjælpsom og primitiv er ikke Gavlformen i Demeters ældgamle Megaron i Gaggera! Gavlfeltet føles her som noget, der ikke kommer Bygningen ved, dets Skraasiders Gesims støder uformidlet og i en pinlig spids Vinkel sammen med den vandrette, omløbende. Ogsaa Templet C i Selinunt vidner ved sin Knækgavl om Begyndernes Famlen og Usikkerhed. Hvor disharmonisk er overhovedet Enkelthedernes Sammenspil i dette og mange andre tidligt-arkaiske Templer! Det har kostet Kamp at naa frem til den Symmetri og Eurytmi, der nu betager os, og vi véd baade for meget og for lidt om Udviklingen til paa noget Punkt at indsætte en Personlighed, der med et fast Greb bringer de modstridende Elementer til at enes. I Virkeligheden blev jo det doriske Tempel aldrig helt harmonisk, fordi Talforholdene ikke lod sig forene med Skønhedens Krav. Havde man bevaret Overensstemmelsen i Længde mellem Epistylbjælkerne, der rækker fra Søjlemidte til Søjlemidte, og Triglyferne, saa var alt gaaet. Men Skønhedssansen fordrede korte Triglyfer og næsten kvadratiske Metoper, og Følgen heraf blev en Uoverensstemmelse, der mærkedes føleligt paa Hjørnerne, idet Hjørnetriglyfens Midte ikke længere faldt sammen med Epistylbjælkens paa Hjørnet, altsaa heller ikke med Hjørnesøjlens Midtlinie. Der skabtes herved en Konflikt mellem Frise og Peristasis, som man søgte at afhjælpe ved at forlænge den Metope, der var Hjørnetriglyfen nærmest, eller de to nærmeste Metoper. Dog var det i den gode Tid Reglen, at man opgav Harmonien i Peristasis og rykkede Hjørnesøjlen nærmere til sin Nabosøjle eller foretog en Kontraktion af de to Hjørnet nærmeste Søjler. Det blev den doriske Stils Tragik. Trods den ærligste Vilje kunde Arkitekterne ikke naa en gennemført Harmoni, og de løb stadig Fare for gennem

Tilsløringen af det virkelige Forhold at ødelægge Virkningen selv. Vitruv fortæller (IV 3,1) om de gamle Arkitekters Uvilje mod den doriske Stil med dens løgnagtige Symmetrier. Den joniske Stil var derimod sand og ægte. Men disse Skavanker, der er saa gamle næsten som Stilen selv, tyder ikke stærkt paa Enkeltmands mægtige Indgriben. Det er især den geniale Koldewey, hvem vi skylder Paavisningen ikke alene af Harmonilæren, men ogsaa af de sygelige Elementer i dorisk Bygningskunst.[1]) Det havde ikke været af Vejen, om Wanscher havde kendt lidt til alt dette, før han paa vanlig Vis fordømte de lærde.

I Stedet for at holde sig til Sagen har han foretrukket at bevise ved Eksempler, hentede fra senere Tiders Kunst. De har naturligvis ingen Beviskraft, men lad os alligevel for Sagens egen Skyld undersøge i hvert Fald et enkelt af dem. Domkirken i Laon siges at være paa en Gang Enkeltmands Værk og det første gotiske Monument i Frankrig. For det første kan det bevises, at denne Kirke ikke, som f. Eks. Domkirken i Amiens, er af een Støbning. Teksterne beretter, at man begyndte paa Bygningen midt i 12te Aarh. I 1205 gives der Ærkebispen Tilladelse til at benytte Stenbruddet ved Chermisy for at bygge videre, og virkelig er Sten herfra kun anvendt i de sidste syv Fag af Koret. Endnu i 1221 er Bygningen ikke taget i Brug, endnu i 1236 ikke indviet. Hermed stemmer de stilistiske Vidnesbyrd. Hele Tværskibet og de første Fag af Kor og Hovedskib tilhører endnu Overgangsperioden i 12te Aarh., og Detaillerne genfindes i det samtidige søndre Tværskib i Saint-Michel-Kirken i samme By. Derimod viser de yngre Partier af Kor og Hovedskib Slægtskab med det 13de Aarhundredes franske Kirker, selv om man har stræbt at bevare en vis Enhed i Stilen[2]). Der kan altsaa kun for den første Byggeperiode være Tale om en enkelt Reformator, der ved at kombinere franske og engelske Bygningselementer skal have skabt det første gotiske Monument. Heller ikke det er rigtigt. Det ældste gotiske Monument i Frankrig er Koromgangen i Kirken i Morienval, der tilhører Begyndelsen af 12te Aarh., og herfra kan en gradvis Udvikling forfølges over Kirken Noël Saint Martin og Oratoriet i Bellefontaine til Saint Denis' Domkirke, der ogsaa er ældre end Laons[3]). Og Sammen-

[1]) Se især Koldewey og Puchstein: Die griechischen Tempel in Unteritalien und Sizilien.
[2]) La France artistique et monumentale IV S. 90.
[3]) Oversigt i A. Choisy, Histoire de l'Architecture II S. 516.

hængen med England bestrides af Lefèvre-Pontalis og andre franske Specialister enstemmigt. Sammenstillingen af fransk Gotik og dorisk Bygningsstil er altsaa virkeligt berettiget, forsaavidt som Udviklingsgangen i begge Tilfælde gør Wanschers Hypotese umulig.

En Landmand paastod engang i et Selskab, at en af de danske Dronninger havde hedt Maren. Først efter at man længe havde holdt ham en Bog under Næsen og tvunget ham til at gennemløbe hele Rækken, indrømmede han sin Vildfarelse. „Men saa var der da Fanden gale mig en Borgfrue engang, der hed Maren Pindsvin.“ Efter usigelig og langvarig Møje lykkedes det at faa konstateret, at Manden havde ment Ellen Marsvin. Hvor kvikt er Paradokset! Hvor langsommeligt og kedsommeligt at bevise, at det er uholdbart! Vi er i Kritiken af vor Bog naaet til Side 9 og har sprunget en Mængde Paradokser over. En indgaaende Anmeldelse vilde blive tre Gange saa omfangsrig som Bogen selv. Men denne besværlige Skovhugst er ogsaa overflødig. Vi er kommet langt nok ind i dette Vildnis til at forstaa, at der ingen Lysning er at vente, før Skoven er tilende. Det drejer sig ikke om Smaafejl og Unøjagtigheder, men vi staar overfor en *Tilstand* i den sjælelige Struktur. Her mangler ganske de to Ting, der er de væsentligste Faktorer i alt videnskabeligt Arbejde, Kærligheden til Fakta og Trangen til Klarhed og Orden. Den første Egenskab — l'amour des faits — savnes i hver Linie. Overalt, hvor vi forlanger Oplysninger, narres vi med billige Formodninger. Der siges S. 18, at i den *romanske* Kirke S. Zeno i Verona findes Begyndelsen til den senere italienske Barokstil. Hvorledes? Hvorfor *tror* Forfatteren (S. 23), at Grækerne i deres Vasebilleder anvendte Kvadrering af Fladen ligesom Ægypterne i deres Relieffer? Med lidt Ulejlighed vilde han kunne finde, at vi besidder adskillige ufuldendte græske Vasebilleder, og at der *aldrig* er Tale om Kvadrering. Det vrimler med den Art Teorier, der vilde være ypperlige, naar blot den forbandede Virkelighed ikke var til. Vi staar med andre Ord overfor en *Forfalskning* af Virkeligheden, ganske svarende til den, Harald Nielsen rigtigt har eftervist som Grundtrækket i de sidste Aars danske Skønlitteratur. Og Aarsagen er den samme her som der: Mangelen paa Respekt for Kendsgerningerne. Wanscher staar ikke ene, han er kun det — hidtil — yderste Led

i en almindelig Udvikling. Han har Berøringspunkter med sin afdøde Kaldsfælle Bierfreund. Ogsaa dennes Værker vidnede om den samme subjektive Tøjlesløshed. Han rives med af sine Ideer, i Stedet for at mestre dem og prøve deres Rigtighed Gang paa Gang, han runder af med en Formodning, hvor Sandheden er for indviklet og for besværlig. Det var stærk Musik, og det store Flertal syntes, det var god Musik. Sagde man, at Tonerne var falske, kom man let til at staa ene. Saa lille er vort Samfund, at de er snart talte, der kan bedømme en Præstation. Det bliver saa det store Publikum, der kommer til at afgøre Spørgsmaalet om godt og ondt, og den danskskrivende, videnskabelige Forfatter vil hurtigt finde sin Fordel i at bryde sig fejl om det Par ubehageligt fordringsfulde Enere og indrette sig paa at vække Interesse i videre Kredse. Fremstillingen selv bliver da Hovedsagen, det er Stilen, der først angribes. Et godt Eksempel er P. Hertz' Bog om Parthenons Kvindefigurer, hvis Sprog i sin utaalelige Fylde var saa langt som muligt fra Idealet af en videnskabelig Stil: undersætsig, kraftig og senet som en Atlet. Men Bogen var dog ikke i Stand til at vinde det større Publikum, dertil var den for saglig, dens Slutninger for nøgterne, og navnlig dens Emne for begrænset. Folk vil nok have Smæk for Skillingen, de ynder en Rejse gennem mange og brogede Egne. I saa Henseende tilfredsstiller Wanscher — muligt uden at være sig det bevidst — alle Fordringer: Bogens første Halvdel rækker fra Pyramiderne til Joachim Skovgaard, den anden fra Homer til Valdemar Rørdam, og hele Værket er paa 120 Sider. Det er klart, at Forfattere, der saaledes behersker alle Perioder, kommer til at staa friere overfor deres Æmne, de plager ikke sig selv eller andre med altfor mange Fakta. Der er tillige klog Taktik i denne Fremgangsmaade: den tiltaler Publikum og sætter samtidig Kritikeren i Skak. Naar man ikke har Tid og Lyst til hvert Øjeblik at smide det, man netop har mellem Hænder, for at traske i Forfatterens Spor og undersøge, om han er gaaet ad de rigtige Veje, saa vil det i Reglen kun være et ringe Parti, der falder ind under ens Virkekreds, og som man straks kan vurdere, særlig naar Tilegnelsen blot er en Kende dybere end Wanschers. En Filolog ser straks, at den klassiske Del af Vilh. Andersens Bakkustog er svagt funderet, en Arkæolog føler sig lidet opbygget ved Læsningen af det kunsthistoriske Kapitel deri, der viser, at

Forfatteren ikke har synderligt Kendskab til antik Kunsts „Grammatik". Gør man imidlertid opmærksom derpaa, vil Folk hurtig trøste sig med, at Resten nok er saa meget fortræffeligere, og at det i hvert Fald er en *begejstret* Bog. Stundom kan det dog ogsaa gaa Kritikeren, som det gik mig, da jeg i sin Tid havde anmeldt Edv. Lehmanns „Mystik". Jeg havde paavist dennes betydelige Misforstaaelse af Platos Filosofi og hans kun i ringe Grad førstehaands Kendskab til den græske Mystik. Bagefter fik jeg Bebrejdelser først af en Kender af middelalderlig Mystik, derefter af en Lutherspecialist, fordi jeg havde været blind for Bogens liden Grundighed netop paa de Punkter, hvor *de* følte sig hjemme. Lehmann, der har vundet sig et godt Navn i Udlandet, er, naar han skriver for sit eget Folk, aabenbart lige saa „subjektiv" som vore andre videnskabelige Skribenter. Der finder her et Kredsløb Sted, en underlig Vekselvirkning mellem Skrivende og Publikum til begge Parters Fordærv. Publikum er ved sin litterære Opdragelse vænnet til at stille bestandigt større Krav om at pirres og begejstres og sætter navnlig Pris paa at faa Indblik i Forfatterens personlige Sjæleliv. Dets videnskabelige Trang tilfredsstilles derfor bedst af populære Forkyndere. Men ogsaa de Forfattere, der ifølge deres Opdragelse og Fortid burde stille sig større Maal, kaster sig med Glæde ud i Forkyndelsens Ekstase, under hvilken Kærligheden til Kendsgerningerne langsomt, men sikkert svinder. Og da indtræder ogsaa snart den Periode, hvor Forfatterens Magelighed røber sig ikke alene i Tilegnelsen, men ogsaa i Ordningen af Stoffet. Det er et Arbejde at ordne Kendsgerningerne. Det er bekvemmere at hensætte sine Ideer i den tilfældige Rækkefølge, i hvilken Impulserne indgiver dem. Fremstillingen faar derved et eget Præg af Halvbevidsthed, efterhaanden svækkes selve Tankens Kraft. Se for Eksempel, hvorledes Wanscher forklarer, hvorfor Taarnet i Palazzo Vechio i Florens ikke rejser sig midt over Facaden, men er forskudt henimod Bygningens Hjørne (S. 10). Jo, begribeligvis for at danne Modvægt til det „fremskudte" Hjørne af Bygningen. Men hvorfor er dette Hjørne fremskudt? Sagtens dog, fordi Taarnet er anbragt i det andet Hjørne. Det kan man kalde Bygningskunstens logiske Triumf.

Hvad der forsoner med Wanschers Bog, er dens aristokratiske Ubehjælpsomhed. Den er et Led i den antydede Udvik-

ling, men den tager ikke bevidst Sigte paa at røre og begejstre det intellektuelt slappede Publikum. Derfor spørger man sig selv, om der dog ikke er slumrende Spirer under Mulde, og glæder sig over midt under den Slingren fra Oldtid til Nutid og tilbage igen, der sandelig ikke skal lære een kunstnerisk Grammatik, oftere at finde Hvile i en Billedbeskrivelse, der røber en nænsom og stilfærdig Kærlighed til Kunst, udviklet gennem Aars Beskæftigelse dermed, og, hvad der er vigtigere, et ualmindeligt fint Øje for kunstnerisk Skønhed. Der kan ogsaa komme slaaende rigtige Bemærkninger som den om Sidebevægetheden i den ældre græske Kunst, der efterlader et Savn, fordi Forfatteren saa hastig forlod Emnet. Han vilde f. Eks. ogsaa gøre sin Videnskab en Tjeneste ved en nærmere Undersøgelse af det (S. 46) antydede Forhold mellem Castagno og Mantegna, et Omraade, hvor Thode allerede har gjort et godt Forarbejde.[1]) Derimod skulde han afholde sig fra Litteratur. Den litterære Kehraus i anden Del er ikke til at udholde. Her mangler ikke blot de ydre Idéforbindelser og den logiske Sammenhæng, men først og fremmest Følelse for Rytme og Form og Kendskab til, hvorledes Digtning bliver til. Alle hans Sammenstillinger: Vergil—Oehlenschläger, Dante—H. C. Andersen er rent ud i det Blaa. Man gribes under Læsningen ligefrem af Længsel efter Emil Rasmussens Heltegrupper. De har dog Epilepsien tilfælles. Ogsaa Rasmussens sublime Simplificering af Verdens største Aander, Løsningen af Geniets Gaade ved en eneste Formel danner et karakteristisk Træk i dansk Hjemmevidenskabs Fysiognomi og tilfredsstiller sikkert en inderlig Trang i vide Kredse.

At Wanschers Selvfølelse tiltager i denne anden Del, er meget betegnende og af stor psykologisk Interesse. De moderne Kritikere er ikke meget værd i hans Øjne. De faar at vide, navnlig i Anledning af Fröding, at de kun har Øje for det sjælelige Indhold og ikke stræber at klargøre sig de sproglige og formelle Virkninger. Men det er jo netop, hvad f. Eks. Harald Nielsen har søgt i sin Artikel om Fröding. Det ser lidt underligt ud, at Wanscher, der med en mageløs Omhyggelighed citerer sine egne Smaaartikler, næsten altid ignorerer sine samtidige, naar de har skrevet noget, der kunde forstyrre ham i hans

[1]) Festschrift für Benndorf S. 307.

Rolle som Gennembrudsmand. Bogen bærer overalt Vidne om en stærkt udviklet Selvkultus. Vi faar hyppig at vide under Omtalen af europæiske — ogsaa udenlandske — Berømtheder, at Forfatteren ikke er enig med dem. Eller han stiver andre Storheder af med sin Tilslutning. I begge Tilfælde gives der sjældent en Begrundelse, men det kan jo ogsaa være det samme. Vi er paa det Punkt vant til meget. Det er ikke blot vore store Skjalde, der underholder os med deres Personlighed, selv de mindste Dusinpoeter stræber at gøre den gældende. De vilde miste den, hvis de ikke stadigt fortalte, at de havde den. Den kyske Tavshed om sig selv — den ægte Personligheds Særkende — er bleven en sjælden og lidet skattet Dyd i vort Land. Men for den, der tror paa den aandelige Kulturs Betydning, er det en Trøst at se, at den moralske Opløsning saa umiddelbart følger paa den intellektuelle.

Wanschers Polemik er i Reglen godmodig, kun overfor Julius Lange bliver den ondartet og snerrende (især S. 37). Atter her glemmer han, at det, der skulde siges *mod* Lange, er sagt. Man vil huske, hvorledes Ove Jørgensen her i Tidsskriftet med lige stor Klogskab og Takt efterviste Svaghederne i de svagere af Langes Arbejder — for Epigonernes Skyld, der lod sig det være magtpaaliggende at efterligne netop dem. Det var nødvendigt herhjemme, hvor Kunsthistorien var bleven Billeddigtning, mens Evnen til Billedanalyse mere og mere forfaldt. Det er ikke for dens Dyds Skyld, at man kan læse Karl Madsens „Hollandsk Malerkunst“ uden at ænse de faa Afbildninger. Men der er noget odiøst i vedblivende at angribe en død Mand for det daarlige han har gjort, naar han har gjort noget saa godt som Lange. Historien har allerede dømt Langes Produktion, valgt ud og vraget. Hans „Menneskeskikkelsen“ læses med Beundring Verden over den Dag i Dag, skønt Materialet siden Bogens Fremkomst allerede er blevet mægtigt forøget. Og hvorfor? Fordi den Mand, Wanscher nu vil stemple som en forældet Kunstnovellist, ikke blot anvendte Analysens Kunst med sjælden Finhed og Skarpblik, men lagde Vægt paa at forfølge Formernes og Motivernes *historiske* Udvikling for at klargøre sig Spørgsmaalet om deres *klassiske* Værd. Og han nøjedes ikke med at være genial, han nedlod sig til metodisk Arbejde. Med andre Ord: Julius Lange er, hvor han naar højest, netop det Ideal af en Kunst-

historiker, der vagt har foresvævet Wanscher i hans lyseste Øjeblikke.

Der gives en Mennesketype, for hvilken vort Sprog ikke ejer nogen træffende Benævnelse, men som Franskmændene betegner som „un esprit faux“. At være en „falsk Aand“ er ikke ensbetydende med at være dum. Udtrykket bruges om Mennesker, hvis Tanker og Tale hurtigt glider ud i Taager, og som klynger sig til Forestillinger, der ikke taaler Virkelighedens kolde Luftning. Det er en Slags aandelig Blodfattigdom og beror paa, at Hjernen ikke modtager tilstrækkeligt af Kendsgerningernes nærende Kost. Efterhaanden svækkes da ogsaa Evnen til at foretage rigtige Deduktioner. Det er de ensomme, der tiest angribes, de der af Frygtsomhed eller af Hovmod undlader stadig at prøve deres Ideers Levedygtighed gennem Meddelelse. Vort Land er saa lille, at Faren for Isolering truer enhver aandelig Arbejder. Men i Stedet for at erkende og modarbejde Faren har vi i de senere Aar fremmet Isoleringen ved at beundre ensomme Drømmeres fantastiske Taageslotte. Hvor mange Stakler er ikke blevet hyldet som betydelige og mærkelige, blot fordi Kritikeren ikke magtede at følge deres Tankers vildsomme Arabesker eller selv elskede den halvbevidste Døs fuldt saa meget som Værkets Skaber! Vor intellektuelle Degeneration, som den aabenbarer sig f. Eks. i Johannes V. Jensen-Kulten, er mangfoldige Gange værre end vor moralske. Tiden er kommet, da Franskmandens Ord om Grundighed og Klarhed som vor Raceejendommelighed maa lyde som Spot i *dens* Øren, der kender Folket, thi intet Land ejer nu saa mange „falske Aander“ som Danmark.

Det bliver den unge Slægts Opgave at skaffe vor Hjemmevidenskab en blid, men snarlig Død. Vi maa for vor egen og vort Folks Skyld ud af den hjemlige Stueluft, ud paa de fremmede Palæstrer at kappes med Europas bedste Ungdom. Bittert vil vi lære vor Svaghed at kende, men gennem daglig Hærdning kan vi mulig genvinde den gode, sunde Styrke, der er en Arv fra vore Fædre.

Ecole française, Athen.

FREDERIK POULSEN.

EN BUDDHISTISK ROMAN

(Karl Gjellerup. Pilgrimen Kamanita. 369 S. G. B. N. F.)

DA jeg forrige Sommer rejste sydpaa, gjorde jeg Ophold i Kiel, bl. a. for at besøge Professor Deussen. Det er nemlig ham, der kan den indiske Filosofi, som jeg var ude efter, og jeg traf ham midt i Sanskritteksterne. De dækkede Bordet paa hans sommerlige Veranda, hvor han sad og arbejdede med sin Sekretær; selv er han halvblind og kan kun give Øjne til den endelige Oversættelse. Det voldte lidt Forvirring, da jeg kom; for Tyskeren er ikke den Mand, der skyder Bøgerne fra sig, naar han sidder i dem. Men det gik hurtig i Orden: jeg blev anbragt ved Bordet, fik en Tekst i Haanden og maatte saa følge med i Tydningen og Drøftelsen og morede mig ved at iagttage, hvorledes den unge, tyske Doktors præcise Grammatik kæmpede sammen med den gamle Filosofs principielle Betragtninger for at aftvinge de gamle dunkle Vismandsord deres ægte Mening.

Da Klokken slog tolv, var Arbejdstiden forbi; saa gik vi Tur og spiste til Middag og tilbragte Resten af Dagen i Samtale. Han har nok at samtale om, denne Mand: Kants og Schopenhauers begejstrede Discipel, Nietzsches Ungdomsven og Indologiens utrættelige Dyrker, selv nylig hjemvendt fra en Rejse til Indien, hvor han paa Sanskrit havde holdt Foredrag for Brahmaner om indisk Filosofi og formanet dem til at holde sig til deres gamle Pantheisme. En helbefaren Mand ogsaa i det moderne Aandsliv, en filosofisk Aristokrat i sin Bedømmelse af Samtiden, Kosmopolit til Fingerspidserne, ligegyldig for Nationernes Provinskævl, for politiske Parlamenters og akademiske Senaters Kivsmaal, resigneret nydende sin stille Huskreds og sit lærde Dagligliv

under en større Synskreds end den, der lader sig dividere med Verdens Enere.

„Bliv her til i Morgen,“ sagde han ved Bordet, „saa faar vi Besøg af en af Deres Landsmænd, der vil slaa sig ned hos os for en Tid.“

Jeg maatte dog rejse samme Aften og fik da ikke truffet Karl Gjellerup i denne filosofiske Sammenhæng; men jeg fik set et af de Steder, hvor denne aarvaagne Aand henter Olie til sin Lampe. For ham er Deussen mere end en Lærer: en Apostel, der bringer ham Budskab fra et helligt Land og oplader et Evangelium for ham. Og at Gjellerup er en kyndig Adept, derom forvisses man Gang efter Gang i de tyske Tidsskrifter. Hans smidige Pen holder Trit med Indologiens Fremskridt og glider ikke længere ud i Retning af Nybuddhisme end rimeligt er for et digterisk Gemyt, der nu en Gang er kommet i det Hjørne. Kun kaster han undertiden sin Beundring paa Forfattere, som ikke helt fortjener den, som naar han voldgiver sig den begejstret Buddhatroende K. E. Neumanns jaskede og forskruede Oversættelser af de buddhistiske Tekster.

Men højst velgørende er det, at vi mellem danske Forfattere har en Mand, hvis Digtning hæver sig over københavnske Problemer og Bondelandets Andelsoplysning; en Mand, der vil digte om *Menneskehed*, og ikke blot om en eller anden Sort Mennesker, som han nu tilfældig kender. Han har gennem sit lange Forfatterskab flittigt taget Kastearven op efter hans præstelige Plejefader Johannes Fibiger, der omspændte en stor Del af Menneskeheden med sin Viden og nedlagde denne i Digtninge, hvis uhandlelige Form dog ofte gjorde deres dybe Indhold utilgængeligt. Med Gjellerups Gaver blev Forholdet snarest det omvendte: forstandsmæssig Teknik har det sjældent skortet paa, men Lidenskabens Genialitet har man kun mærket af og til, naar han havde en Lidenskab at skrive ud af. Det karakteristiske ved hans Forfatterskab har ellers været en ivrig og kundskabsrig, ofte polemisk tilspidset Kulturinteresse, og denne behersker ham ogsaa i hans nye Bog, — kun at denne har en mere positiv Karakter af Tilslutning eller Bekendelse end Tilfældet tidligere har været.

„Pilgrimen Kamanita“ er en buddhistisk Roman og stiller sig derved i Række med de belærende Romaner, som vi kender fra Victor Rydbergs, Ebers' og Hamerlings Forfatterskaber, — disse Bøger, som aldrig helt kan stille Folk tilfreds: lærde Folk rynker paa Næsen ad dem og de ulærde finder dem for drøje. „Möjligen, de har framtiden för sig, — forntiden har de ihvarjefall inte,“ sagde den skarptungede

svenske Filolog Cavallin om Rydbergs historiske Romaner; nu er man vel nærmest stemt for at mene, at denne Bogform heller ikke har Fremtiden for sig, og at man i hvert Fald vil vise den fra Parnasset hen til Oplysningsdepartementet.

Og yderligere er denne Studerekammerroman trængt til Side af en litterær Produktion fra de sidste ti—tyve Aar, som tjener et lignende Formaal, men som er langt bedre: nemlig den Digtning, der udspringer af fjerne og sjældne Oplevelser ude omkring paa Kloden, og som især Rudyard Kipling og Pierre Loti repræsenterer. De Folk har været derude og set det selv, og naar de kaster Blikket tilbage i Fortiden, saa er det ogsaa baaret af dette Selvsyn. Derfor kan de virkelig *digte* om disse Ting og maa ikke sidde og pille deres Læsning sammen for at faa et Billede frem. Kipling kan male Indien for os og give os en levende Buddhist, fordi han har boet i dette Land og mødt den Slags Folk i Livet. Hans „Kim" bliver derfor en virkelig indisk Oplevelse for Læseren, og gennem hans gamle Lama bliver man personlig berørt af Buddhisme. Han gaar ikke og udvikler Buddhismen, hver Gang han lukker Munden op; men han taler ud fra Buddhismen som et Menneske, hos hvem den er Kød og Blod; derfor rammer det ogsaa Mennesker af Kød og Blod; de føler uvilkaarligt, hvad ogsaa lærde Folk maa underskrive: at den Kulør er ægte.

Det man savner mest i Gjellerups Bog — og nu navnlig, da man kender Kipling — er et levende indisk Landskab; den „Natur", han sætter os i, er en anstrengt Mosaik af Farver og Lys og Blomster med svære Navne; man *ser* ikke noget i al denne Pragt: „Imidlertid var de *gyldne* Flammer paa den vestlige Himmel slukkede i brændende *Orangetunger,* der nu mere og mere smæltede ud i en hed *Skarlagensglød.* Rundt om lyste Markerne *grønnere* og *grønnere,* som om Jorden var en Smaragd, der blev gennemstraalet indefra. Men allerede spandt en drømmeagtig *violet* Dunst sit Net i det fjerne, medens en næsten oversanselig *Purpurflod* — halvt Lys, halvt Skygge — syntes at sænke sig overalt." Kipling nøjes med mindre; men det kan man *se,* — formodentlig fordi han selv har set det: „Om Aftenen, da Luften lugtede af Røg og Himlen fik kobberrøde og turkisblaa Farver ude over Markerne, behagede det hende at befale, at hendes Palankin skulde sættes ud i den skidne Forgaard ved de rygende Faklers Skær."

Bedre gaar det med det indiske *Aandsliv,* som man jo kan kende af Bøger, og som ogsaa er Hovedsagen i denne Bog. Den skal vise, hvad det vil sige, det som Buddha gjorde og forkyndte: at gaa „fra

Husliv til Hjemløshed", hvilken Velsignelse der ligger i at vende Verden Ryggen og gaa frem mod den fuldkomne Ro. Det vises gennem et Menneskeliv, der føres i Lyster og Lidenskaber, men ogsaa i ædelt Sværmeri, i borgerlig Lystighed og tapre Bedrifter. Kærlighedsskæbner og Røvereventyr fattes ikke i det brogede Bllede, og Forf. har snildt føjet det buddhistiske Eventyr om Røveren Angulimalas Omvendelse ind i Fortællingens Gang. Den unge Købmand, hvem alle disse Skæbner overgaar, føres gennem dem, og først og fremmest gennem Savnet af sin elskede, til dette Lede ved Livet, der bliver til saa mægtig en Pathos hos Inderne. Det er det eneste Sted, hvor jeg maa tilstaa, at jeg er blevet grebet af denne Bog: den Nat, da Kamanita i Angst for Røvere har sendt sine Koner og sine Kostbarheder i Sikkerhed, og nu, medens han ensom vaager over sin Gaard, oplever Intetheden i alle disse Ting: „De omgav mig fjendtligt og truende, ligesom prægtige Vampyrer, der allerede havde udsuget næsten alt mit Hjerteblod og nu gabede begærligt for ogsaa at læske sig med dets sidste Draaber og kun efterlade det tørre Lig af et forfejlet Menneskelevned her imellem sig." Saa vandrer han ud i Hjemløsheden; der træffer han Buddha uden at kende ham eller forstaa hans Tale; og da han kort efter stanges ihjel af en Ko, opnaar han efter sin Død kun at vinde — den himmelske Salighed.

I Buddhismen er dette jo noget ringere end selve Nirvana (Sjælevandringens Ophør); men Kamanita møder her sin Ungdomselskede Vasitthi, hvem den samme Kærlighedsskæbne førte til at blive buddhistisk Nonne; og hun fortæller her *sit* Livs Oplevelser (med nogle smaa Mellemrum af nogle Hundrede Tusind Aar; thi Slutningen faar vi først oppe i Brahmaverdenen, hvor de elskende svæver om mellem Kloderne), og hendes større Fromhed og fuldkomnere Erkendelse fører da hende først, og ham bagefter, til Udslukningen i Nirvana.

Denne Romanbygning er jo lidt anstrengende for vore europæiske Hjerner, og de mange buddhistiske Lærestykker, som forekommer deri, virker ogsaa fremmed og koldt, fordi de serveres lige ud af Lærebogen. og ikke oversat i menneskelig Tale. Navnlig falder det lidt smaat, naar vi skal mødes med Buddha selv, da at faa hele Benarestalens Katekismus af hans Mund, i Stedet for et enkelt Ord, der gaar gennem Marv og Ben. Man forstaar altfor godt, at Pilgrimmen gaar uforstaaende bort derfra og uden at erkende Buddha i den ubekendte. Mon Gjellerup har gjort digterisk ret i at lade Buddha træde op paa Scenen — mon han ikke havde naaet en større Virkning ved blot at antyde hans

Nærhed, som det er sket i hint berømte Billede, hvor Korsets Skygge falder over Golgatha?

Hvor Opgaven stilles mindre, lykkes den adskilligt bedre. I selve de handlendes Tale kan det stundom bryde betagende igennem, dette forunderlig store Perspektiv, hvorunder Inderen lever, naar han er aandeligt vakt: den Evighed, der strækker sig gennem Genfødelsernes Uendelighed, den fjerne aandelige Virkelighed bag Verdenstingenes Skyggespil og saa denne Længsel bort fra det, vi lever i, — det, der er Indiens store Romantik og dødelige Sygdom. Skønt kommer det til Orde flere Steder ogsaa i de indiske Tankesprog, der nævnes; men at Gjellerup selv har et indisk Tonefald, der kan naa til europæiske Øren, det mærker man f. Eks. af de Ord, den unge Pige taler til sin elskede: „Maaske er Kærlighed og Troskab det eneste Virkelige og veksler blot Navne og Skikkelser. De er Melodierne og vi er Lutherne, som de spilles paa. Luthen gaar i Stykker og en anden bliver stemt; men Melodien forbliver den samme."

Vi vil gerne høre Gjellerup spille sin indiske Melodi fremdeles; især da han spiller den rigtigt og rent, hvad man dobbelt maa paaskønne her, hvor denne Tone for første Gang slaas an i vor Skønlitteratur. Muligt det kunde værne os mod den Flod af Dilettantisme, der for Tiden skyller gennem Europas litterære Demimonde og sætter Buddhisme og Brahmanisme, Theosofi og Occultisme saa livligt i Omløb, at det tilsidst maa løbe aldeles rundt i godtroende Menneskers Hoveder.

EDV. LEHMANN.

I TIDENS OG STRIDENS TEGN

„POLITIKEN“

Det Blad, som skulde være Venstres Forkæmper i København, har næppe længer synderlig Yndest hos Venstremænd. Tales de ved indbyrdes om „Politiken“, er det alt andet end Lovprisninger, der høres. Naar Misnøjen ikke hyppigere er kommen aabenlyst frem, skyldes det vel dels Partipligtfølelse, dels gammel Taknemlighed: hvor ensidigt og snæversindet „Politiken“ end tit havde vist sig, og om det end stundom gav Reaktionen gode Kort paa Haanden, — den var dog et Sted, hvor mange frie Tanker kunde finde Lyd og hvor Kampen mod Provisorierne var blevet ført. Genskinnet fra den unge Tid laa forgyldende over Bladets Affældighed.

Men det blev mere og mere svært at dysse Uviljen ned. Der kan ogsaa stilles for store Krav til Partilojaliteten. Og Bladet er nu sunket saa dybt, at den, der vil holde sig i ren Luft, maa sige sig løs fra det, selv om han derved kaster en Bid til Pressefarisæerne paa den anden Side.

„Politiken“ har længe været aandelig døende. Men det har svulmet af sine Synder og læret paa sine Minder. Som et gammelt Træ i Tropeskoven: en Gang stort og kraftigt; nu er det kvalt og udsuget af Slyngplanternes tynde og lette og smidige Parasittraade. Formen staar der endnu, men det Liv, som bar den højt til Vejrs, er slukt; kun et filtret Mylr af vimse Trævler og Tjavser lever sit Døgnliv om Bullen. Det stærke Ved er borte; slaa paa Stammen; det genlyder hult og tomt: Cavling!

Man gør vel i at indprente sig dette: „Politiken“ er ikke mere Hørups Blad; det er nu ganske og aldeles Hr. Cavlings. Det er ham, som har gjort sig til Leder af det Blad, som vilde være Intelligensens Organ i Hovedstaden; det er ham, der har trængt sig frem til det Kald at styre et stort Dagblad, at være Fører og Lærer for Tusinder, at præge dem godt eller ondt.

Hans Kvalifikationer dertil? Hvad er Hr. Cavling? En Reporter

— *et praeterea nihil.* En Reporter, let og smidig paa Haanden, aldrig prist for sin Troværdighed, nu og da til Latter ved sin Uvidenhed og ikke just en Skribent med lutret Smag: han kunde flyde hen i Sentimentalitet og smøre sig i Melodrama, saa ens Indre vendte sig derved. Men han kunde ogsaa vejre Sensation og skabe den; han havde Greb paa at fange Massen og sætte Fart i den, saa det fyldte i Abonnentprotokollen. Han har set sig om i Verden og skrevet nogle Bøger paa sine Rejseindtryk, det er Reportage i større Stil, med livlige journalistiske Overfladebilleder, og, naar han ikke holder sig forsigtig til sine Haandbøger, med højst overraskende historiske Opdagelser.

En Reporter er han, en dreven og behændig Reporter, men ingen Personlighed, kun en Person i Ordets egentlige Betydning: et Raaberør; ingen Mand, der i Begavelse og Kyndighed, ved sin Oversigt og Indsigt egner sig til at være Folks Fører og Vejleder. Hr. Cavling i Hørups Stol, det er noget af en Komedie: Referenten, Bladets Tjener, er krøbet i Herrens Klæder og spiller Redaktøren.

Hvad Hr. Cavling er, ses tydeligt af, hvad han har gjort „Politiken“ til: et Reportageblad. Dets Bogkritik gælder ikke meget mere. Den røgtes ikke med Myndighed; det glipper den tit paa omfattende Kundskaber, sikker kritisk Evne eller Smag. Naar man nu læser en af Bladets Anmeldelser, venter man sig paa Forhaand intet stort Udbytte, og man bliver sjældent skuffet. Og Politiken — Bladets Navn er snart rent ironisk — den er skubbet hen i en Krog, synes daarlig at blive taalt, undtagen netop til Reportage; og Bladets smaa politiske Hjertesuk har i og for sig ikke synderlig Vægt, især naar de modsiges af Avisen selv. Ægger den lille politiske Fløjte i Dag mod Kongedyrkelse, buldrer Bladets store Tromme i Morgen forrest og højest i Hofreporternes tyrkiske Musik.

Det er Reportagens Trævler og Tjavser, der breder sig og raader. Gav det endda virkelig god Reportage, kunde Bladet have sit Værd. Ikke som en Fane, man fulgte efter, men som et Nyhedsblad, der bragte nyttige Bud om Hændelser ude og hjemme. Men der maatte da kræves, at Reportagen blev nøjagtig og paalidelig, at Lederen var en kyndig Mand, som kunde skaffe og skelne de væsentlige Efterretninger, og at de blev bragt i en klar og fængslende Form.

Hr. Cavling kan kun lade sit Blad give, hvad han selv kunde give. Det er gerne let og livlig skrevet. Men de to andre og vigtigere Hverv, hvordan røgtes de?

Et flygtigt Gennemsyn af nogle Numre af „Politiken“ er nok til

at vise, hvor Redaktionen mangler Oversigt og Kyndighed og Evne til at veje Nyhedernes Værd. Alt muligt smaat og stort kastes i Flæng paa det taalmodige Papir. Hvor slet Udvælgelsen gøres, ses især paa de udenlandske Efterretninger. „Politiken“ har aldrig været nogen god Vejleder i udenlandske Forhold, men nu er det den rene Elendighed. De, der kun af „Politiken“ faar Besked om, hvad der gaar for sig ude i Verden, er vel rejste. Og det til Trods for, at Hr. Cavling med Brask og Bram har skaffet sig hurtige Privattelegrammer og fremmede Korrespondenter. Han har set Storbyernes Blade og vil abe dem efter. De har deres egne Telegraflinier; han maa da ogsaa have sig saadan en Ting. Men han overser, at der kræves noget mere end den blotte Telegraftraad: der maa en Mand ved hver Traadende; en, der kan spørge, og en, der kan svare, to, der begge har Sans for, hvad der er vigtigt, og hvordan det skal skaffes. Hverken Hr. Cavling eller hans Korrespondenter synes at have de Egenskaber. Hvad hans „John Hicks“ og andre Forbindelser fylder ham med, er ofte saa tarvelige og ubetydelige Ting, at det er latterligt at bringe dem hæsblæsende frem; de fleste kunde uden Skade vente og mange burde i Papirkurven. Om en Hest løber løbsk i Paris eller en Herre brækker sit Ben i England, om der er en fed Dreng hist eller en gammel Mand her, — Læserne vilde næppe lide noget Tab, om de Nyheder blev dem forholdt. Men „Politiken“ synes at bøje sig tilbage mod den Tid, da Bladene — ogsaa uden Privattelegrammer — levede højt paa Kalve med to Hoveder og lignende Festretter.

Hr. Cavling kunde maaske sige: *Davus sum, non Oedipus*, og det vilde være træffende sagt. Han har ingen Fært af, hvor Folkegaaderne skjules, end mindre af deres Løsning; men han har gjort „Politiken“ til den snu Komedieslave, — i Tjeneste hos Kong Demos. Ham gør den sin Opvartning, søger at vinde hans Naade, følger vagtsom hans Blik, snor sig efter hans Luner og underholder ham ivrig paa sin Maner. Men Davus har ogsaa kun den *servile* Troskab: Kan han sætte Hr. Demos et Blændværk for Øjnene, gør han det frimodig; han er ikke meget grundig i sit Arbejde, giver kun halv Besked, naar han ser sin Fordel derved, men blues ikke, naar det opdages, og bag Herrens Ryg ler han ham ud.

Det er et saadant Billede, der danner sig, naar man faar et Kig ind i „Politiken“s Paalidelighed. Hr. Cavling synder ikke paa dette Punkt af Uvidenhed. Han har selv fyndig angivet en Reporters Pligter i sin Omtale af den engelske Presse. Der er det altid fastslaaet, „at

Referater ikke maa fordrejes. Det vilde anses for uhæderligt. En Referent skal ikke have nogen Mening. Han skal referere. Politiske Modstandere angribes ene i ledende Artikler. Det er et Princip“. Er det den Journalistik, man finder i „Politiken“? Eller er denne ikke mere i Slægt med den amerikanske Journalistik, som „Politiken“s skattede Medarbejder, Hr. Johs. V. Jensen, skildrer, — den, „der for Øjeblikket er den fremmeligste i Verden,“ med dens „animalske Energi, der træder i Stedet for Dannelse,“ „den sorgløse Sans for Realiteter, Udadvendtheden, Evnen til stadig Fornyelse, den abeagtige Nysgerrighed og Mangel paa Hukommelse.“ Nogle af disse Amerikanismer kunde Hr. Jensen i hvert Fald have fundet i Blomst i den gamle Verden og ikke blot i Paris.

„Politiken“s Troværdighed regnes næppe højt Mand og Mand imellem. Hvor tit høres ikke det Replikskifte: „Det staar i „Politiken“.“ — „Saa er det nok usandt.“ (ɔ: Svaret bruger et drøjere Ord, der kommer med indøvet Raphed.) „Politiken“ begyndte i Tidernes Morgen med det stolte Maal at være Organ for den højeste Oplysning. Den Faneindskrift er længst bleven parodisk; men Bladet kan ikke engang bringe den lavere Oplysning, som et tilforladeligt Nyhedsblad kunde give. Hvad det meddeler, er tit ren Bysladder, løse Forlydender og Publikumstaabeligheder. Over dets Reportage ligger hyppig en Duft af Skødesløshed eller Uforstand. Af Folk, der kender til Ting, som refereres i „Politiken“, hører man Gang paa Gang om alskens Fejl i Omtalen af simple og neutrale Emner, om Interviewere, der af Ukyndighed eller Sjuskeri lægger Folk Meninger i Munden, de aldrig har haft. Det er ikke just Smaasynder for et Nyhedsblad, og de vidner om en sløj Bladmoral. Man skulde tro, en hæderlig Referent altid vilde sætte en Ære i at give nøjagtig Besked. Af „Politiken“s Referenter kan man faa et saadant Billede: Her kommer en ung Mand op, tager sit Ur frem med en stor Mine: „Jeg kan gi' Dem 5 Minutter.“ I de fem Minutter skal han maaske sætte sig ind i en større Forretnings Drift.

Men det er ikke altid af Skødesløshed eller Uvidenhed, der syndes. Ofte er Referaterne partisk hullede eller forvrængede, hvor en sanddru Gengivelse vilde komme paatværs af de Meninger, Bladet prædiker, hvor en Ven skal støttes eller en Modstander rammes. Hvor vederstyggelig den Slags Reportage er, skulde synes klart for alle: det er uærlig Krigsførelse og aandelig Brøndforgiftning. Det er tillige en Haan mod Læserne og dobbelt fornærmelig, naar Bladet særlig hen-

vender sig til det intelligente Publikum. Læserne holdes for Nar, sviges for, hvad de kan kræve af Bladet, behandles i bedste Fald som Børn, der ikke kan taale at høre Sandheden. Men Bladet, som ellers skeler efter Publikum, spiller det her dristig paa Næsen. Og gaar det engang ikke, trækker man bare uforsagt i Land. I Tillid til, at Læserne ikke kan huske, hvad der staar i „Politiken“ fra den ene Dag til den anden, svinger Bladet rundt, naar en eller anden Interesse eller Indflydelse kræver det, med en Frejdighed som nys i Akademisagen.

Disse Sandhedsforvanskninger kan gaa ud over fremragende Mænd, der endda staar Bladet nær; siger de i en Tale noget, som ikke er efter „Politiken“s Kogebog, — sort Streg derover i Referatet. Ogsaa udenlandske Efterretninger kommer under denne russiske Censur. Da Bladet gengav Clémenceaus Regeringsprogram, strøg det Udtalelserne om det Værnepligtsaag, han vilde lægge paa Frankrig. Sligt kunde „Politiken“s Læsere ikke taale at høre; den lovpriste franske Statsmand kunde jo gerne synke i deres Agtelse, eller de kunde smittes af Storstatens Militarisme.

Gaar det saaledes med dem, der er i „Politiken“s Kridthus, kan man tænke sig, hvordan Modstandere behandles. Bladets Optræden forleden mod Generaldirektør Rubin er et talende Eksempel. „Politiken“ havde gennem en Række Indsendere rettet et haardt Angreb paa Generaltolddirektoratets Praksis og Afgørelser. Direktør Rubin tog omsider til Genmæle paa Mødet i Handels- og Kontoristforeningen og vandt en glimrende Sejr. Det indrømmede selv hans Modstandere. Men „Politiken“ refererede Mødet, saa Læserne maatte faa det Indtryk, at han havde lidt et Nederlag. Her blev dog Forargelsen saa stærk, og der gjorde sig Kræfter gældende bag Bladet, som Redaktionen maatte tage Hensyn til; det aad da gennem en Række Interviews Forvanskningen i sig. I andre Tilfælde er det ikke Berigtigelsen, der er typisk for Bladet.

Saa ringe er „Politiken“ blevet: et letskrevet, upaalideligt, partisk Reporterblad, logrende for Publikum og haanende det, uden kundskabsrig eller overlegen Ledelse, kun med Hr. Cavling i Spidsen.

Og det har gjort sig ringere endnu.

Hr. Cavling har haft en god Ide, eller i hvert Fald et fiffigt Paahit: „Politiken“s Kronik. Her skulde Folk, som ellers ikke følte sig knyttede til Bladet, kunne mødes paa neutralt Territorium; her nede under Stregen var de egentlig ikke i „Politiken“, men paa et Sted, aabent for alle Anskuelser. Fiffigheden lykkedes. Adskillige fortræffelige Mænd

har ladet sig lokke paa Limpinden og har siddet i Kroniken. Naturligvis var det en Limpind. „Politiken“ tager Profiten af den; den kan reklamere med, at saa og saa mange udmærkede Forfattere er dens Medarbejdere. Hvad godt der kommer i Kroniken, kaster Glans over Bladet, — det er da ogsaa næsten ene den, der i den senere Tid har kastet nogen Glans over det. Og skulde en Skribent i Kroniken røbe kætterske Meninger, kan de altid modsiges og uskadeliggøres ovenover Stregen; Redaktionen har det i sin Magt at beholde det sidste Ord. Paa den anden Side kan Modstandere nyttigt angribes under Stregen; i den „neutrale“ Kronik synes Angrebet at komme med Uvildighedens Vægt. Under Toldstriden fik saaledes en ukendt Hr. Sørensen Plads i Kroniken til et Angreb paa Rubin, hvis Art ikke behøver yderligere at karakteriseres.

Trods Fiffigheden er Kroniken en uafrystelig Del af „Politiken“, og har Bladet haft Fordelen af den, maa det ogsaa tage Ansvaret. Det er da „Politiken“, der maa staa til Regnskab for de usømmelige Artikler, Hr. Cavling har ladet Hr. Johs. V. Jensen skrive i Kroniken, og særlig for hans skarnagtige og raa Overfald paa Dr. Vedel den 4. Januar i Aar. Hr. Jensen selv er en temmelig uansvarlig Person. Hans Barbarhjerne, hvor Tankerne tumler som ru Kampesten, og som med Ukyndighedens lad os sige Frejdighed dømmer alt mellem Himmel og Jord, slaar ud paa Vildmands Vis mod den fortjente Tugtelse, han fik i „Tilskuerens“ sidste Hæfte. Han bærer sig ad nøjagtig som en Gadedreng, der har faaet en Lussing og saa skælder ud med alle de ækleste Ord, han i en Fart kan finde, uden at ænse, om de passer, blot de er rigtig saftige: Ham kan man da ikke gaa i Rette med; han er uden for Diskussion bare. Men man kan og bør lægge Ansvaret paa det Blad, som giver Plads til hans Uhumskheder, hvad enten de forøvrigt er bestilt af Bladet eller ej, og selv om man har ondt ved i Alvor at tage Hr. Cavling som ansvarlig Redaktør.

Det er saaledes mod „Politiken“ den Forargelse, Hr. Jensens Anfald rundt om har vakt, maa vende sig. Det er Bladet, der maa bære Skylden og Skammen for, at Hr. Cavling ved at knæsætte Hr. Jensen har sænket „Politiken“ ned i Klasse med Gadens laveste Smaablade. Som en Avislæser sagde: Man kan ikke i de værste Skillingsblade træffe værre Artikel end Johs. Jensens! Og naar pæne Mennesker fremtidig søger til „Politikens“ anonyme Marskandiserbutik, lokkede af det gamle Firmas Skilt, bør de vide, at man næste Gang vil vente at se dem ved Siden af, i „Middagspostens“ Bod.

Niels Møller.

TILSKUEREN

REDIGERET AF VALD. VEDEL.

MARTS 1907

Kejsérlig russ. Hof-Leverandør

C. R. EVERS & CO.

Maltextraktøl (dansk Sundhedsøl)
40 Øre pr. ½ Fl.

Export-Malt-Extrakt (Skattefrit)
25 Øre pr. ½ Fl.

Fineste og bedste Fabrikata.

Fabrik: Ø. Fasanvej 15. Telefon 3282.

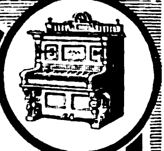
Linoleum

C. Riis Bonne & Co.

anbefaler **Linoleum** enten som afpassede Tæpper eller til hele Værelser og Trappegange.

6. Kronprinsensgade 6 (lige ved Købmagergade)

Linoleum

Pianoer
Harmoniums
Flygler

Skandinaviens største Magasiner. Aarligt Salg af over 300 Instrumenter. Alle Stilarter og Træsorter. — Bedste existerende Fabrikata: Steinweg, Gaveau, Hamilton Højeste Udmærkelser (Grand prix og Guldm.) og fineste Anbefalinger.

Chr. Winther,
Frederiksborgg. 36, »Nørrehus«.
Udst: Østergade 62 (ved Ranchs Ur.)

Brugte Pianoer tages i Bytte. Udlejning med Købsret. Ubegrænset Garanti til enhv. Tid. Kulante Betalings- og Forretningsprincipper. Skriv efter ill. Prisliste og Piecer.

Magasin du Nords Afdelinger for
Herre-Skræderi og Herre-Lingeri
fører de nyeste og fineste Artikler. Priserne ere, ligesom i Etablissementets øvrige Afdelinger, altid meget moderate.

Egen Indgang til disse Afdelinger i Porten nærmest Vingaardsstræde.

GYLDENDALS AARBOG

AT VÆRE SIG SELV

EN BETRAGTNING

DER er mange Mennesker, som har for Skik, naar de faar et Brev, da at studere Udskriften, Adressen meget omhyggeligt for deraf at slutte sig til, hvem Brevet kan være fra. Bortset fra den hermed forbundne Fornøjelse, vilde det jo være mere praktisk straks at aabne Brevet og gøre sig bekendt med Underskriften. — Men det hænder ogsaa, at man efter at have læst baade Indholdet og Underskriften finder sig foranlediget til at benytte selve Brevet som en Adresse til Brevskriveren, idet man ønsker at vide nærmere Besked end den i Brevet givne, ønsker at se og tale med den eller de Personer, fra hvem det hidrører. — Naar man da har været paa Stedet, har talt med Vedkommende, maaske hørt, hvad deres Naboer siger om dem, saa vil man jo mene, at nu har man paalidelig Underretning.

Naar man vil undersøge en eller anden Sag, et eller andet Emne, da har man altid i selve den sproglige Betegnelse deraf en Adresse til den Virkelighed, hvorom det i hvert givet Tilfælde drejer sig. Vil man f. Eks. undersøge, hvad det vil sige: *at være sig selv,* da er jo denne populære, sproglige Vending en Betegnelse for noget, som virkelig gaar for sig inde i visse Mennesker, den er en Adresse til en Virkelighed, som man kan komme hen til og undersøge paa selve Stedet.

Nu er der ganske vist nogle Forskere, som har en udpræget Tilbøjelighed til at hænge sig i Udskriften, Adressen, den

sproglige Betegnelse og gætte paa, hvad den vel kan betyde. Men det kommer der i Almindelighed ikke meget ud af. Det er bedre — som da ogsaa nogle plejer — straks at bruge Navnet, Betegnelsen, Begrebet som en Adresse hen til Tingen og saa afgøre ved en Undersøgelse paa selve Aastedet, hvad Navnet, Begrebet, ifølge Sagens reelle Sammenhæng maa og skal betyde eller rumme i sig. Thi Navne og Begreber bliver jo altid mere eller mindre forfalskede ved Brugen. De trænger stadig til at ommøntes eller dog pudses op.

Jeg har da heller ikke til Hensigt at anstille vidtløftige, sproglig-filosofiske Betragtninger over selve Udtrykket *at være sig selv*. Jeg vil straks bruge det som en Adresse hen til *Selvet*. Thi det er jo uden nogen Undersøgelse klart, at Udtrykket maa betegne en Modsætning til alt, hvad der ligger udenfor Selvet. *At være sig selv* maa betegne Selvet i dets egen og egentlige Funktion, ligesom det *at være Herredsfoged* betegner en Herredsfogeds egen og egentlige Funktion, — selv om han ved Siden deraf kan være enten Jæger eller Havemand eller Festtaler eller hvad som helst.

Der viser sig imidlertid en Vanskelighed ved det Udtryk at være sig selv, brugt som Adresse — den nemlig, at Adressen er utydelig eller flertydig — viser flere Steder hen. Den viser hen til *Selvet i Funktion;* men naar og hvor er Selvet i sin egen og egentlige Funktion? — Dette Udtryk at være sig selv, er jo ikke nogen videnskabeligt formuleret Betegnelse, det er et Udtryk, taget ud af det daglige Samtalesprog, — og det gaar med slige Udtryk som med de Adresser, man i Forbifarten kan skaffe sig paa Gaden: de er ikke saa sikre eller bestemte som dem, man finder i Vejviseren. Man kan gaa efter en saadan mundtlig indhentet Adresse og komme til et Sted, hvor man siger til sig selv: her skulde det jo være efter Angivelsen — og saa viser det sig, at det er ikke noget Husnummer, man er ført hen til, men f. Eks. til en lille Plads, hvorfra der gaar nogle Smaaveje ud, — og den givne Adresse passer lige godt paa dem alle.

Saaledes forholder det sig netop med Udtrykket at være sig selv, brugt som Adresse hen til den Virkelighed, som skal være betegnet derved: at man tilsidst under sin Søgen kommer til at staa paa et Sted, hvorfra der gaar tre Veje ud, og Adressen *at*

være sig selv synes ifølge almindelig Sprogbrug at passe lige godt paa dem alle tre.

Her er da intet andet at gøre, naar man vil finde den eftersøgte Virkelighed, end at begive sig ned først ad den ene, saa maaske ad den anden og den tredje af disse Veje, — thi Sandsynligheden er paa Forhaand lige stor for dem alle.

Paa Hjørnet af den ene af disse Veje staar der det Ord: *Begejstring.* Sprogbrugen og den almindelige Betragtning sætter et vist Forhold imellem det at være sig selv og — Begejstringen. — Mange Kunstnere vil saaledes vistnok sige, at man først ret er sig selv, naar den kunstneriske Begejstring er over en. Og den daglige Tale har Udtryk, der peger i samme Retning: „Petersen var alligevel ikke rigtig sig selv igaar Aftes.“ Det vil jo sige, at Petersen ikke var paa Højde med sig selv, ikke saaledes „oppe“, ikke saa *begejstret,* som han undertiden kan være. — Her gøres det: at være sig selv og det: at være begejstret til det samme. — Men den daglige Tale har dog ogsaa Udtryk, der viser i stik modsat Retning: „Petersen var helt ude af sig selv af Begejstring.“ Her synes Begejstringen at betragtes som en Slags Ophævelse af Selvet.

Det er mærkeligt nok, at der fra de tidligste Tider har gjort sig netop den samme Dobbelthed gældende i Menneskehedens Betragtning af Forholdet mellem Begejstringen og saa det at være sig selv. Man kan endogsaa geografisk angive Grænsen mellem det Omraade, hvor den ene, og det Omraade, hvor den anden Betragtning har været raadende. I *Asien* har man altid været tilbøjelig til at se paa Begejstringen — og dermed mente man jo i ældre Tid gerne den religiøse Ekstase eller den aandelige Nærmelse til Guddommen — som en Ophævelse af Selvet, — man forsvandt, man tabte sig i det guddommelige. Jeg henviser til Nirwana-Tanken, de indiske Selvpinsler, de semitiske, religiøse Orgier. — I *Europa* derimod, hvor man altid har haft mere Selvrespekt, har man set paa Begejstringen som en Bekræftelse af Selvet, en Selvudfoldelse, — det ogsaa, og særlig, naar Begejstringen var af religiøs Art. Den religiøse Henrykkelse hos de kristelige Mystikere tænkes jo vel som en Sammensmelten med Guddommen, men dog tillige som den Tilstand, hvorved de enkeltes personlige Liv gøres evigt; det er *Selvet,* som faar det evige Liv. — Paa lignende Maade forholder det sig med

den humanistisk-religiøse Begejstring i Europa, — f. Eks. med en Goethes Panteisme.

Naar Faust skal forklare Gretchen sit Forhold til det guddommelige, og hvad han overhovedet mener med det Ord „Gud“, — da taler han ganske vist om en inderlig Forening af Selvet og Gud; men det er saa langt fra, at Selvet forsvinder i det guddommelige, saa at han lige saa godt kan kalde Helheden (som opstaar ved Foreningen) for *Selvet* (Hjertet), som han kan bruge Navnet Gud derom:

> Dermed [med Alheden, den fulde Tilværelse]
> Dit Hjertes vide Rum Du fylde,
> og har Du salig helt Dig givet hen,
> saa kald den Følelse for, hvad du vil:
> for Lykke, *Hjerte*, Kærlighed, for Gud! —
> ej Navn jeg kender, alt er Følelse. — — —

Jeg mener dog, det er en ganske fejlagtig Betragtning, saavel den, at man i Begejstringen skulde finde Gud, som den, at man i Begejstringen skulde finde sig selv. — At man ikke finder Gud i Begejstringen, kan kendes derpaa: at der i Begejstringen ikke er *Hvile*. Begejstringen er en Anstrengelse; Begejstringen er et Baal, hvortil vi Mennesker selv maa levere Brændet. Begejstring ligner deri al anden Rus, at den tærer paa Kraften, i Stedet for at øge den. — At mødes med Gud er derimod en Hvile, en Styrkelse, en Modtagelse af Kraft.

Men at man i Begejstringen heller ikke finder sig selv, fremgaar tilstrækkelig tydelig deraf, at der er ingen Tilstand, man saa klart kan stille sig udenfor, ja, lettere *kommer* udenfor, end netop Begejstringen. Naar Hr. Petersen har været ude af sig selv af Begejstring, ja, selv om han blot har været stærkt „oppe“ i sin Begejstring, da vil det sjælden vare længe, inden han med eller mod sin Vilje kommer til staa udenfor, betragtende, bedømmende, oftest misbilligende sin hele Færd i denne underlige Tilstand, hvor han nu saa tydelig føler, at han ikke rigtig var sig selv.

Nej, i Begejstringen hæver Mennesket, ved Fantasiens Hjælp, sig op over sig selv, op imod et højere Maal; men det, som vi kun ved Begejstringens Hjælp kan naa, det er endnu ikke vort eget, langt mindre os selv.

Vi kan da trøstig vende tilbage fra den første af de tre Veje, jeg nævnte, — paa den finder vi ikke Selvet.

Vi prøver den næste. — Paa Gadehjørnet staar dens Navn: *Naturlighed.*

Det at være sig selv skal efter nogles Mening være det samme som *at være naturlig,* — at give sig sin medfødte Ejendommelighed i Vold, sine Minder, sine Vaner, at leve saaledes, at ens hele Optræden bliver en Udfoldelse af ens egen Natur. — Denne Betragtning har i høj Grad den almindelige Sprogbrug for sig. Det vrimler af gangbare, ja, trivielle Vendinger, som netop siger dette. F. Eks.: „man er alligevel ikke rigtig sig selv paa saadan en Rejse, man kommer ud af sine vante Folder“ o. s. v. — Enkelte Sprikvorter er der dog ogsaa, som viser i modsat Retning. F. Eks.: „Tja, — Mennesket er jo et Vanedyr.“ Altsaa ikke et med sine Vaner, sin Natur.

Som udførlig udviklet og begrundet Teori fremtræder den Betragtning, at Menneskets Selv og Menneskets Natur er et og det samme, i Henrik Pontoppidans „Lykke-Per“. Tanken stilles i skarpeste Belysning derved, at der i dette Digterværk er skildret en Person (Helten), der hader sin egen Natur, men bliver nødt til at bøje sig for den, acceptere den, da han ellers simpelthen maatte udslette sit eget Selv.

Per Sidenius kommer som bekendt fra et Hjem, hvis Væsen er ham dybt forhadt. Han kalder sin egen Slægt for et Kuld af Bakketrolde, lysrædde, flagermusagtige Væsner, — asketiske Munkenaturer, bange for Livet og Solen. Og han forlader dette Hjem med Anelse om en anden Menneske-Natur og med Ønske om at tilegne sig den. Han møder denne nye, fremmede Natur hos en rig, jødisk Købmands-Slægt i København. Det er ikke disse Menneskers Irreligiøsitet, som er ham det nye og tillokkende, thi han har allerede fra Barndommen selv været vantro; men det er deres stærke Mod paa Livet, deres Erobredrift overfor Livet, deres Blodrigdom og Solglæde, deres Nydelsestrang, deres Kærlighed netop til „*denne* Verdens Væsen“. Han forlover sig med Datteren, Jakobe, og ser sig i Aanden, sammen med hende og hendes Penge, allerede som en Verdens-, en Livs-Erobrer.

Da viser det sig pludselig — ved hans Moders Død — at hans gamle, medfødte Natur kun har ligget og luret i ham og ventet paa, at alt dette nye skulde ophøre at være nyt for ham. Det viser sig — efter at dette først er i Orden — at hans gamle Natur ved den første den bedste Lejlighed er i Stand til helt at

faa Overtaget hos ham. Alt, hvad han før har rost og lovprist hos Jakobes Slægt, har han nu nedsættende Betegnelser for. Deres Erobredrift kalder han Begærlighed, deres Nydelsestrang Sanselighed o. s. v. — Han kommer til sin Hjemegn og bliver der kendt med en grundtvigiansk Præstefamilie. Han bliver selv „troende", slaar op med sin jødiske Kæreste og forlover sig med Præstens Datter.

Han bilder sig en Tid ind, at det væsentlig var det religiøse, der havde draget ham tilbage til alt det gamle, — indtil det en skønne Dag gaar op for ham, at dette slet ikke er Tilfældet; hvad der har draget ham, er selve det, som han alle sine Dage har hadet mest: sin Slægts indestængte, verdensssky, munkeagtige Natur. Det er den, der har Magten over ham, og som nu tvinger ham til at forlade Kone og Børn og trække sig bort i Ensomheden, til Egne, der ved deres Øde passer for ham, hans Naturs „*Voksested*". Han faar Ansættelse som Vejassistent i Thy's Klitegne, — og dør her, ensom og under store Lidelser, men *frelst*, fordi hans egen Natur tog ham, han „gav sig frygtløst det Selvudfoldelsens Instinkt i Vold, som er nedlagt i alt det skabte", — lovprisende Naturen, der altid er „rig, vis og miskundelig." — I sit Testamente har han skænket sin efterladte lille Formue til Jakobe Salomons Skole i København, der ledes i verdslig, verdenselskende Aand: for *ham* var der kun eet Valg, een Natur, den, som var ham selv. Men derfor ved han ligefuldt, at der fandtes en anden Natur, som i og for sig var lysere og bedre, den var blot ikke *hans*, den var ikke *ham*, Per Sidenius. — Det er Tankegangen. —

Ja, noget sandt maa der jo altid være i en Betragtning, der fremsættes af en saa højtbegavet Tænker som Henrik Pontoppidan, og som har — hvad der betyder endnu mere — saa dybe Rødder i almindelig Talebrug.

Vi har jo ogsaa alle en Følelse af Liv og af Forløsning, naar vi gaar tilbage til vor egen Natur, naar vi „falder tilbage paa os selv". — Naar vi har kæmpet med Verden og ikke har kunnet faa fat, ikke har kunnet faa Tag i den, naar vi er kommet udenfor Nummer og derfor er vendt, ensomme og slagne, som vi var, hjem til os selv, — det giver altid en Følelse af Frelse, af Helbredelse og Liv. Eller naar vi vel fik Tag i Verden, men netop derved blev altfor gemene med den, følte os profanerede,

ikke rigtig vidste, hvad der hørte os selv, og hvad der hørte Verden til, — da er det som en Rensele til nyt Liv, dette at vende tilbage til sig selv, — netop i Betydningen: sin egen Natur.

Men det vil ikke vare længe, naar vi saaledes har lukket os inde med vor egen Natur, før vi mærker, at det Liv, vi derved bliver delagtige i, er et Liv, *der har været*, og den Frelse, vi der modtager, er en Frelse bort fra det virkelige Liv. — Det Liv, vi kalder vor egen Natur, er altid et Liv i Forgangenhed. Det vil et Menneske des stærkere føle, jo mere „Natur" der er i ham. At give sig sin Natur, sine Minder, Vaner, sin Ejendommelighed i Vold kan let blive det samme som at lukke sig inde paa Grønnekammeret, hvor det laadne Fjaassel gaar og spøger om Natten[1]).

Thi med et Menneskes Væsen har det sig ligesom med et Skib, der sejler frem over Havet. Ude for Stævnen, hvor Vandet kløves, hvor Fremfærden sker, hvor Livet leves, hvor Selvet boer, — dér er der i Almindelighed hverken Skum eller Sprøjt, hverken Minder eller Stemnings-Pragt, der gaar det lynsnart fra Krusning til Krusning, næsten følesløst fra Nu til Nu. — Men ser vi tilbage, agten for Skibet, da har vi det brede, bølgende, skummende Kølvand, der glitrer i alle Farver under Solens Straaler, da har vi Mindernes Stemnings-Pragt, da har vi en Verden, en Fortids-Verden, der helt igennem er farvet, præget af vor egen Natur, af hvilken den nu udgør en Del. — Livet selv, det hastigt flyttende Punkt, Nuet, hvor Selvet og Verden mødes, — er altid farveløst, uden Præg endnu af vor egen Natur, befriende os fra den.

Et Menneske vilde vist aldrig føle sin egen Natur stærkere end den Dag, han besluttede at blive Selvmorder. Som Tropeplanter vilde alle Minderne, hele hans Væsen, hans egen Natur skyde op om ham, med berusende, bedøvende Skovduft, fordi han nu havde besluttet helt at forsage Livets det levende Nu.

Nej, — vor Natur og vort Selv er ikke det samme. Naar Sproget synes at sige noget saadant, da har dette en dobbelt Aarsag. For det første gør Sprogbrugen meget hyppig ingen Forskel imellem en Aarsag og dens Virkning. Er det at være

[1]) Smgln. Lykke-Pers Udtryk III 337: „Vi standses en Dag af en Stemme fra Dybet af vort Indre, en *Spøgelse-Stemme*, der spørger: Men hvem er Du selv?"

naturlig en nødvendig Følge af at være sig selv, saa gør Sprogbrugen de to Ting til et og det samme. Dels er dette netop Forholdet imellem Naturlighed og det at være sig selv. Ligesom Snogen ud af sit eget levende Legeme danner sig sin Ham, saaledes danner Mennesket sit „Væsen“, sin Natur ud af det endnu uprægede Liv, som Selvet lever i Nuet. Kun det Menneske, der ikke er sig selv, som ikke virkelig lever, maa ogsaa savne Produktet deraf, Livs-Hammen, Væsnet, Naturen. Et saadant Menneske laaner da en fremmed Ham, bliver unaturligt.

Dette med Hensyn til Sprogbrugen. Hvad Pontoppipan angaar, da tror jeg altsaa ikke, at han har Ret i sin Teori. Og jeg tror, den nærmest kun er en Teori, et Tankeeksperiment for ham selv. Det slutter jeg af, at han som Tegn paa, at Frelsen ved „Naturlighed“ er fuldbragt hos et Menneske, nævner en Egenskab (hos Vedkommende), som han selv i meget ringe Grad ejer. Han taler (III 329—30, med lidt andre Ord) om den selvstændige, umiddelbare Sansning af Tingene som det vigtigste for et Menneske, da den friske Erkendelsesglæde over for alt, smaat som stort, i Livet beror derpaa. — Men denne umiddelbare Sansning af Tingene er netop Pontoppidans svage Side som Forfatter. Det, der gør ham til den store Kunstner, han er, er ikke hans Erkendelses Friskhed, men derimod hans fine Formsans og hans lysende Klarhed. — Havde det været Johannes V. Jensen, der havde nævnt *den umiddelbare Sansning af Tingene, den friske Erkendelsesglæde,* som Tegn paa, at et Menneske havde fundet sig selv, saa maatte man i hvert Fald indrømme, at han kendte det, som han der talte om. Man undrer sig jo ligefrem over, at det blot er Ord, hans Stil bestaar af; den fornemmes ofte som en Række umiddelbare Sansninger. — Men naar Johannes V. Jensen skal tale om at være sig selv, da nævner han noget ganske andet som det, hvorpaa alt kommer an. Herom senere. —

Som sidste og vigtigste Argument imod den Tanke, at det at være naturlig skulde være identisk med at være sig selv, kan dog anføres dette: at man jo saa saare let kan stille sig objektivt til sin egen Natur, gaa uden for sit „Væsen“, sin Ejendommelighed og staa som Tilskuer derved, staa og betragte den underlige Patron, som man selv er. Det er jo dog den første Betingelse, man maa stille til *den* menneskelige Sjælstilstand, som skal

fortjene Betegnelsen: *at være sig selv*, — at man ikke kan komme udenfor den; ellers var den ikke Selvets sande Væsen.

Ogsaa fra denne Vej vender vi da tilbage med uforrettet Sag, — og maa nu slaa ind paa den tredje.

Min kritiske Læser vilde her maaske indskyde det Spørgsmaal: hvorfor skal der nu netop være tre Veje? hvorfor kan der ikke ligesaa godt nævnes syv, det er dog ogsaa et smukt Tal. Og hvorfor skal saadanne Betegnelser som: Begejstring, Naturlighed, fremhæves? Hvorfor kan man ikke lige saa godt sige Humorens, Ironiens, Flegmaens, Sangvinitetens Vej — i det uendelige?

Hertil maa svares: Opgaven er den at finde Selvet og da at studere dettes Væsen. Nuvel: hvis vi ved at gaa ad de tre angivne Veje har Sikkerhed for at faa Tilværelsen afsøgt (med Hensyn til Selvet), saa er disse Veje gode, og vi kan spare os alle andre. Men forstaar vi de brugte Udtryk ret, da vil vi let kunne indse, at Tilværelsen virkelig ved den anvendte Fremgangsmaade er lagt ind under Maalesnorene. — *Bevis:* for ethvert Menneske har Tilværelsen, saavel legemlig som aandelig, *Kugleform.* Hvert Menneske er Midtpunkt i sin egen Verden, fordi han ser lige langt til alle Sider. I *Begejstringen* gaar vi ud til vor Tilværelses Periferi, derude, hvor Evighedens, Uendelighedens Hav brydes mod Timelighedens Strande. Derude fandt vi ikke Selvet. Saa har vi Fænomenernes Verden, den Del af Tilværelsen, som ligger imellem Periferien (eller Kugleoverfladen) og Beskueren i Centrum. Hele denne Fænomenernes Verden behøver vi dog ikke at gennemsøge, naar det er *Selvet*, vi leder efter. Thi findes vort Selv ikke indenfor *den Del af Fænomenernes Verden*, som udgøres af vor egen Natur, vort eget naturlige „Væsen“, saa kan vi være ganske rolige for, at vort Selv heller ikke findes andensteds i Fænomenernes Verden. Vi Danske f. Eks., tagne under et, behøver ikke at søge efter hver sit Selv uden for Danmark; finder vi det ikke der, saa tør vi heller ikke vente at finde det i Asien eller Afrika. — Men da vi nu altsaa er vendt tilbage fra „Naturlighedens“ Vej uden Resultat, saa har vi kun den tredje Vej tilbage, den nemlig, som gaar indad mod vor Tilværelses Centrum, det Sted, hvorfra vi betragter det hele.

Men det er en vanskelig Vej at vandre ad. Thi vi skal jo nu bag ved vort eget Stade, vi skal betragte det Centrum, hvor-

fra alle Fænomener ses. Men med det samme er vi kommet ind i Mystiken under vor Søgen efter Selvet. Vi er bag Bevidstheden.

Hvad der staar paa Gadehjørnet af denne Vej, kan foreløbig være det samme. Den er ellers kendelig for Vandreren paa en egen Lyd — som af noget, der brister. Det er Lyden af Logikens Traade, der springer for hvert Skridt, man gaar ad den tredje Vej. — Mine Læsere vilde behage at følge mig, ikke gennem nogen Allé af Træer, men gennem en Række af Betragtninger. —

Ser vi paa de forskellige Forhold, hvori Mennesker kan staa til hinanden, da vil vi snart opdage, at det er meget faa af saadanne Forhold, hvor det spiller nogen som helst Rolle, at det menneskelige Selv eller — som vi jo ogsaa siger — *Hjertet* er med deri. I de fleste af disse Forhold vilde en Maskine kunne være det samme for os som et Menneske, hvis den fungerede tilstrækkelig fint og hensigtsmæssigt.

Det gælder f. Eks. om Tyendeforholdet og alle Forhold, som staar paa Linie med dette, — og det er jo mange. En Husbond, der skal fæste sig en Karl, ser jo rent maskinmæssigt paa ham som en blot Nytte-Frembringer. Spørger han efter mere moralske Egenskaber hos Karlen, da sker det blot, fordi en skikkelig Karl frembringer større Nytte-Virkning i Timen end en uskikkelig. Og det er ingenlunde min Mening at fremstille Husbonden i dette Forhold som mere materialistisk end Karlen. Denne ser efter noget ganske lignende: om hans nye Hjem synes at være et godt Madsted, om der gives en stor Løn o. s. v. — Selvfølgelig kan en Husbond og hans Tyende ogsaa godt forbindes ved andre Interesser, men det kommer i saa Fald ikke Tyendeforholdet ved. Dette er som saadant rent materielt.

Men vi kan godt vælge Tilfælde, der har mere med det indre, det sjælelige at gøre, uden at derfor Hjertet, Selvet kommer med i Betragtningen, — uden forsaavidt det er nødvendigt medvirkende som *Middel*. Naar man f. Eks. gaar hen for at høre en Violin-Virtuos, da er det jo ikke just for Nyttens Skyld, man gør dette; det, man hos ham søger, er en Nydelse, en Opbyggelse i Skønhed. Men hans Selv, hans Hjerte kommer os aldeles ikke ved, — uden forsaavidt det er nødvendigt for at give Klang i hans Buestrøg. Manden kan være saa god og saa kærlig, som han vil; er han en daarlig Musikant, bryder vi os dog ikke om

ham. Det er ikke ham selv, men et *noget,* en Evne hos ham, vi interesserer os for.

Ja, selv mellem en Taler, hvis Emne maaske netop er *Selvet, Hjertet,* — og hans Tilhørere behøver der jo slet ikke at være noget hjerteligt Forhold[1]). De ser ham maaske første Gang, og han dem, ved denne Lejlighed. Og dog er det ikke udelukket, at hvad de hører af ham, kan blive af sjælelig Betydning for dem.

Dog, alt dette var endnu offentlige, eller dog lønnede Forhold. Men vi kan gaa endnu længere indad, uden at vi dog faar med Personen selv, med hans Hjerte at gøre, uden at det er dette, vi bryder os om. Vi kan gaa til det, som i Almindelighed kaldes Venskab, og vi vil let indse, at det slet ikke betyder Interesse for et andet Menneskets *Selv.* — Hvad er det, vi i Almindelighed søger hos de Mennesker, med hvem vi ynder at komme sammen, — og det er jo det ydre Tegn paa Venskab? — Vi søger Morskab, Underholdning, muligvis Belæring. Det er en eller anden Egenskab, som de besidder, der gør dem interessante for os.

Jeg kendte engang en Mand, der havde meget af det, man kalder selskabeligt Talent. Han blev altid budt ud og havde en Mængde „Venner". Men han udtalte til mig ved Lejlighed sin Frygt for, at han vilde miste dem alle sammen i det Øjeblik, han f. Eks. blev syg, og Humøret gik af ham. — Han mente slet ikke, at hans Venner vilde vise sig troløse, forsømme at se til ham, hjælpe ham, hvis det gjordes fornødent; nej, men Forholdet mellem ham og hans Venner vilde være udtømt, saa snart hans Humør var borte; thi dette havde været Forholdets Indhold; det maatte ophøre dermed, selv om der i det ydre gjordes nok saa meget for at holde det vedlige.

Og saaledes er det jo i Virkeligheden med de aller, aller fleste af de saakaldte personlige Forhold, hvori vi Mennesker staar. Eet Forhold er forbi, naar *Beundringen* ophører; et andet, naar der ingen Grund længere er til *Medlidenhed*; eet Forhold svinder bort med *Forelskelsen;* et andet med *Overensstemmelsen i Anskuelser,* — og det beviser sig i samtlige disse Tilfælde at have været ikke Forhold mellem Selv og Selv, men Forhold

[1]) Smlgn. den Forskel mellem det „aandelige" og det „hjertelige", som Grundtvig fremhævede saa stærkt.

mellem et Selv og en Egenskab, en Ting, — altsaa noget upersonligt i Virkeligheden.

Nu kunde min kritiske Læser atter indvende: er der nogen Grund til denne Distinktion mellem Selvet og Egenskaberne? Er et Menneske overhovedet andet end sine Egenskaber? Naar vi plukker bort af en Person det, som vækker vor Beundring eller vor Medlidenhed, det som var Grunden til vor Enighed eller til vor Forelskelse, naar vi tager Humøret, Talentet o. s. v. o. s. v. bort, — er der saa overhovedet noget tilbage?

Ja, — trods Fornuftens Indvendinger erfarer vi umiddelbart, at der er noget tilbage endda. Og at det klinger mystisk kan i dette Tilfælde ikke skræmme os, thi det var jo netop ind bag Bevidstheden, vi skulde; det er jo netop Mystikkens Vej, vi nu har betraadt under vor Søgen efter Selvet.

Naar Brøndgraveren er kommen dybt nok ned, da kan han begynde at høre Lyden af Vand-Aaren, allerede inden de allersidste Lag er fjernet, og Kilden bryder igennem. Saaledes mærker vi noget i vort egen Væsen, der bliver tydeligere og stærkere, jo mere vore Talenter taber i Værdi for os, jo flere af vore Egenskaber der visner i vore Øjne, noget, der øjensynlig ikke deler Kaar med, hvad vi ellers kjender hos os selv; thi naar alt det øvrige tager af, saa tager dette til. *Det er en Længsel i vort Indre efter at blive befriet ved Hengivelse.* Ikke en Hengivelse i Medlidenhed eller Beundring eller Forelskelse eller Samstemning, eller hvad alt det hedder, som vore Øjne kan ødelægge, nej, men til noget hos en anden Person, der længes efter Befrielse ved den samme Art af Hengivelse. — Dette, der saaledes længes, og hvis Klage vi fornemmer i vort eget Indre, *det føles af os som vort Selv,* fordi det stiller sig i Modsætning til alt, hvad vi kan se, alt, hvad vi kan ødelægge med vore Øjne, alt, hvad vi kan stille os udenfor og betragte.

Thi denne Selvets Længsel mod et andet Selv, den bliver gansk vist ofte tydeligere under Sygdom og anden Elendighed; men det hænder ogsaa ofte, at Sygdom tilintetgør Selvets Længsel tillige med al vor fænomenale Herlighed. Sygdom er ingen Guldprøve. Den kan fortære baade Guldet og Slakkerne. Nej, den Prøve, som skiller Selvet fra Fænomenerne, Egenskaberne, Talenterne o. s. v. det er *Øjenprøven.* Vore Øjne kan ødelægge alt for os, de brænder værre end Saharas Sol; men Selvet og

dets Længsel kan de ikke ødelægge, thi de kan slet ikke se den Vej — *indad,* bag Bevidstheden, ind i det mystiske.

Selvets Længsel efter og Hengivelse til et andet Selv er Selvets egen og egentlige Funktion, er det *at være sig selv*, thi det er det eneste *Forhold*, hvori Selvet indtræder, som det ikke kan stille sig uden for og betragte. Kun ad indirekte og negativ Vej *ved* vi overhovedet noget derom udover, at det *er*. Men til det, som vi ad denne Vej kender, til det altsaa, som *ikke findes* i Selvhengivelsens Verden, hører denne Følelse af Tvang, af at man intet selv gør, men alt gøres ved en, som præger hele Fænomenernes Verden. Dette stemmer jo ogsaa godt nok med den Paastand, at Hengivelsen er Selvets egen Funktion, er det at være sig selv.

Men det er Mystik, alt dette. Derfor taler religiøse Mennesker ogsaa om, at kun i Gud kan denne Forening mellem Selv og Selv finde Sted. Naar jeg ikke kommer nærmere ind herpaa, da er det blot, fordi dette ikke skal være en Prædiken. Her vil jeg hellere om Selvhengivelsens Verden anvende Goethes Ord:

Alt det forkrænkelige
er kun som Skygger,
her det utænkelige
levende bygger,
her det oprindelige
forme sig vil,
det evigkvindelige
drager os til.

Naar Goethe i denne Forbindelse taler om det evigkvindelige, da er det vel, fordi det grundmenneskelige er mere mærkbart hos Kvinden end hos Manden, der er stærkere beslaaet og bepansret med Talenter og andre fænomenale Ting. — —

Der er naturligvis i disse Tanker om, at Selvet findes ad Hengivelsens, ikke ad Begejstringens eller „Naturlighedens“ Vej, noget, som er mit eget; og den Tanke, at det inderste Forhold mellem Mennesker ikke beror paa Egenskaber, men paa det mystiske, som ligger bagved disse, er den bærende allerede i mit Skuespil „Cromwells Datter“ (fra 1891).

Men forøvrigt træffes disse Tanker jo ogsaa hos andre, om end i noget anden Form. I „Per Gynt“ f. Eks. udvikles det, at et Menneske kan finde sig selv i et andet Menneskes Hjerte. — Da Per

har afbladet sig selv som et Løg, uden at finde nogen personlig Kærne, og han i sin Fortvivlelse raaber:

> Hvor var jeg som mig selv, som den hele, den sande?
> Hvor var jeg med Guds Stempel paa min Pande?

svarer jo Solveig:

> i min Tro, i mit Haab og i min Kærlighed.

Tanken er dog ikke rigtig klar her; thi det er jo egentlig ikke sig selv, Per finder hos Solveig, det er Guds Tanke med ham, det er Idealet af sig selv, han finder i hendes Hjerte.

Hos Johannes V. Jensen („Einar Elkær") er Forholdet klarere fremstillet, selv om han ganske sikkert vilde forkaste den Forklaring, som jeg giver af det fremstillede.

At man først finder sig selv, ja, at ens Selv først bliver til ved Mødet med et andet Selv, udtrykker han saaledes (Side 61): „Jeg mener noget, som jeg gaar og drømmer om skal hænde mig. Nemlig at jeg skal træffe et Menneske, et eneste, overfor hvem mit Selv kan vise sig *helt* og siden blive ved at være det" .... „Som jeg gaar nu, er jeg jo meningsløs — en negativ Kraftmængde, som egenlig slet ikke *er*, før den positive Modsætning kommer til." ... „Ved De, hvordan hun skulde være? Jeg vilde fremfor alt, ja, jeg vil ene og alene have, at hun skal være mig hengiven, jeg vil føle, at én har sat sin Lid til mig alene og sætter Pris paa alle Ting hos mig — det skal binde mig sammen." — Det er ikke nogen fint nuanceret Forstaaelse af alle hans Egenskaber, han forlanger af hende, men en forskelsløs Hengivenhed over for det hele. Men en saadan ikke-nuanceret, ganske udifferentieret Hengivenhed er enten rent udvortes-sanselig eller, hvor den skal have en Virkning som den her angivne, (tillige) noget mystisk, en Hengivelse til det, der ligger bagved Egenskaberne og Sansen for dem.

Klarest og mægtigst er dog Amalie Skram i hendes „*Agnete*". Dette Skuespil handler jo direkte om det at komme igennem Egenskabernes Jærngitter ind til Selvet, Hjertet, — ind til den andens Hjerte og derved finde sig selv.

Agnete, der er skilt fra sin Mand og fra sin Slægt og aldrig har lært at arbejde og ernære sig selv, har laant og løjet og slaaet Plader, ja, ligefrem stjaalet — fra Folk, som hun vidste kunde taale det — for ikke at ligge sine fattige Venner til Byrde. Hun elskes af Berg, en Hædersmand, som ikke er andet end en

Hædersmand. Han elsker hende *mod sin Vilje,* thi skønt han ikke ved endnu noget strafbart om hende, er hendes Væsen ham dog paa mange Maader imod. — Men han tvinges af sin Kærlighed til at bejle, og straks siger hun ham *alt.* I Øjeblikket maa han tilgive, — hun tror for bestandig. Og skønt Amalie Skram vel ikke troede paa nogen Slags Mystik, lader hun dog uvilkaarlig Agnete blive religiøs i Udtrykket for sin Henrykkelse ved denne Lejlighed.

Hun er sunket ned paa Knæ for Berg, han vil rejse hende op, men hun siger: „Nej, lad mig ligge. Jeg er saa fuld af Taknemlighed, ja af Andagt. Et Ord staar for mig, som jeg ofte har tænkt paa: „Om eders Synder vare røde som Blod, de skulde blive som den hvide Uld.“ Nu fatter jeg den Salighed, de Frelste tænkes at føle ved at bli tilgit og regnet for fuldgod af den Gud, for hvem intet er skjult. Ja, *dette* er Lykke, og intet andet kan nævnes ved det N avn.“

Men han kan i Længden ikke blive ved at overse, hvad hun har gjort. Hendes Egenskaber skyder sig som et Jærngitter ind imellem hans og hendes Hjerte. Og han siger hende det. — Da udbryder hun: „At netop *Du* skulde være den, jeg kom til at elske, at netop *Du* skulde være for mig den eneste, der kunde bringe mig til at finde mig selv! — — — Hvis det var Dig —. Om Du havde begaaet hvadsomhelst —, ikke et Fnug af Indtryk vilde det gøre paa mig!“ Berg: „Det forstaar jeg ikke“. Agnete: „Nej, det forstaar Du ikke“.

Dette er en rent menneskelig Fremstilling af „Retfærdiggørelsen af Troen“, — skønt Amalie Skram selvfølgelig ikke har tænkt derpaa. Hvor Hjerterne er blevet et, der er Egenskaberne intet, thi det er netop disses skillende Gitter, der bliver brudt ned ved Hjerternes Møde. Hvor Hjerterne har fundet hinanden i gensidig Tro, der er Synderne altid forladne. — „Tro“ omtales ofte af de Kristne (og efter dem af de Ikke-Kristne) paa en saadan Maade, saa man skulde antage, Gud var den eneste, der brød sig om den Vare; at ligesom nogle Særlinge samler paa brugte Frimærker, saaledes havde han nu den Passion at samle paa Tro. — Men Tro er det, vi alle higer efter som vort egentlige og inderste Maal. *Tro* — det vil hverken sige Trofasthed eller Tillid — nej, men den mystiske Forening af Hjerter, som kun kan finde Sted derved, at Egenskabernes, Fænomenernes Gitter bry-

des ned, tages bort, hvad enten saa disse Egenskaber er Fuldkommenheder eller Synder. Dette er *Troen,* der er af ganske samme Art, hvad enten den forener Mennesker med Gud, eller den forener Mennesker indbyrdes. Dette er den Forening af Hjerter, der for hver af de to Parter er det samme som at finde sig selv — ja, det samme som at Selvet bliver til.

Mine Forklaringer er hverken Johannes V. Jensens eller Amalie Skrams, det ved jeg nok, og det har jeg sagt. Men et er der, som er ganske uomtvisteligt hos dem begge: at de lader Forsøgene mislykkes. Hos dem begge — for atter at bruge *min* Udtryksmaade — *holder* Egenskabernes Gitter, ubarmhjertigt skiller det Selv fra Selv, lader hvert af de to Hjerter forblive i sin ensomme Verden af *Ting*, af Fænomener.

Det var den skønneste, mest gribende Kunst, den, hvormed Betty Nansen fremstillede disse Scener i „Agnete“, — saa herlig udvortes-plastisk, som om det var et virkeligt Jærngitter, det drejede sig om at ruske, at slide op, — og samtidig saa dybt inderlig, saa man følte, det var hint mystiske Gitter mellem Hjerte og Hjerte, som *Mennesker* ikke har Magt til at aabne.—

Disse Betragtninger lader sig nu resumere saaledes: i *Begejstringen* stiger vi over os selv, idet vi higer imod det ideale; men vi *er* desværre endnu ikke os selv i Begejstringen. *Naturligheden* hos et Menneske er Følgen af at være sig selv, saavist som Fortidslinjen tegnes af det flyttende Nu, og som Kølvandet er Følgen af, at et virkeligt Skib har kløvet Bølgerne. Men at være naturlig er ikke det samme som at være sig selv. *At være sig selv er at være eet med et andet Selv.*

Og om alt, hvad vi *ser* i Fantasien, i Begejstringen, ligesom om alt, hvad vi *ser* i Fænomenernes Verden, ogsaa i den Del deraf, som for os er den vigtigste, nemlig vor egen Natur, — om *alt* gælder det: at det visner og fortørres, det ødelægges — i hvert Fald af vore egne Øjne — hvis ikke det stadig vandes og holdes i Live af en Kilde, som kommer dybt inde fra, inde fra Centrum i vor Tilværelse, inde fra de Egne, som ligger bag vor Bevidsthed, — derinde fra, hvor Selv mødes med Selv, som to Vand-Aarer mødes i Jordens Mørke og bliver til eet.

JAKOB KNUDSEN.

DANMARKS RIGES HISTORIE

I

Nu er „Danmarks Riges Historie“ efter snart 11 Aars Forløb bragt til Afslutning. Det er i bogstavelig Forstand et enestaaende Værk i vor Litteratur, det første i sin Art. Med de Vilkaar, hvorunder moderne historisk Forskning her som overalt arbejder, var det utænkeligt, at en enkelt Forsker med Myndighed skulde kunne fremstille vort Folks Historie i 1000 Aar, naar denne Fremstilling skulde have den monumentale Karakter, der fra først af fremhævedes over for Offentligheden ved Betegnelsen: Aarhundredets Jubilæumsskrift, naar det skulde være et Mindesmærke over vort Folks Historie og et Mindesmærke for den moderne Historieforsknings og Historieskrivnings Arbejde og Evne. Arbejdet maatte deles. Det er blevet betroet 8 Mænd, der hver for sig maatte siges at have Adkomst til at skildre og vurdere det ham betroede Tidsrums Historie. Det er disse 8 Mænds Redegørelse for hver sin Tid, der foreligger, mere end en samlet og samlende Udsigt over Tusind Aars Samfundsliv. Fordelene og Manglerne ved denne Ordning er lige iøjnefaldende og behøver ikke at fremhæves, og desuden taber Ønsker og Savn deres Ret over for Nødvendigheden. Den samme Fremgangsmaade er fulgt i andre Lande ved moderne, monumentale Fremstillinger af Fædrelandets Historie.

Enhver fremmed vilde forbavses over al Maade, naar han erfor, at Danmarks Riges Historie — 6 store Bind til en Pris af over 100 Kr. — er købt af en 7—8000 Mennesker, der re-

præsenterer en mange Gange større Læsekreds. I de store mellemeuropæiske Lande vilde et tilsvarende Værk næppe en Gang kunne regne med et saa stort absolut Tal. Lavisse, der leder Udgivelsen af en stor og fortrinlig Frankrigs Historie, vilde tro én gal, om man forudsatte det relativt tilsvarende Tal af over 100,000 Købere af dette Værk. Sagtens har heller ingen af Danmarks Riges Histories Forfattere paa Forhaand tænkt sig at komme til at skrive for saa bred en Læsekreds. Forholdet er ubetinget en Ære for vor Nation, og naturligvis har Tilslutningen maattet volde vore Historieskrivere Glæde. Men det er dog et Spørgsmaal, om de alle vilde have anlagt deres Skildring, som de har, hvis de havde vidst, hvor mange de skrev for. Det er ikke umuligt, at Forholdet har medført et vist Kraftspild, baade for Forfattere og Læsere.

* * *

At Professor Rostgardianus, „Normannernes“ Forfatter, Joh. Steenstrup aabner „Danmarks Riges Historie“ og lægger Grunden er selvfølgeligt. I en Mængde større og mindre Arbejder har han drøftet de vanskeligste, de interessanteste og de subtileste Problemer i vor Oldhistorie. Han er en kyndig Retshistoriker; han er Filolog, Folklorist, Arkæolog; han er utrættelig i at søge, skarpsindig til at finde ny Adgange til gaadefulde Punkter i Traditionerne fra vore ældste Tider. Men han er desuden vistnok den af „Danmarks Riges Historie“s Forfattere, der har den stærkeste Følelse af Historieskrivningens nationale Opgave, og det interesserer ham mest at finde frem til Løsninger, der paa en eller anden Maade menes at kunne styrke den nationale Selvhævdelse og Selvbekræftelse. Da jeg i det følgende vil fremhæve prægnante Eksempler paa Arten af hans Historieskrivning — der afviger stærkt fra de andre Forfatteres, — mener jeg at have baade Pligt og Ret til forud at fremhæve, at jeg er stærkt uenig med ham i hans Grundsyn paa sin Opgave. Det er ikke hans Skarpsindighed og Lærdom, ikke hans Historieforskning, men hans Historieskrivning, jeg har Indvendinger at gøre imod.

Det har sikkert været ham en kær Opgave at fortælle sit Folk om de to Epoker i vor Historie, der har Hævd paa at være Folkets Stortider, Højdepunkter i dets historiske Liv, Vikingetiden og Valdemarstiden. Jeg vil i det følgende holde mig til Valde-

marstiden — ikke fordi Forfatterens Personlighed træder mindre klart frem i Skildringen af den foregaaende Tid, selv i den fængslende og aandfulde Skildring af den forhistoriske Tid, men fordi det dog først er ved Midten af 12. Aarhundrede, vort Folks organiske Historie begynder. Vikingetiden er en særdeles interessant Tid, men desværre mere interessant for Franskmænd, Tyskere, Englændere, Russere end for os, der intet ved om Togternes Betydning for Hjemlandet. Den nordgermanske Folkevandring fandt ikke i Syden de romerske Kulturinstitutioner, som de sydgermanske Barbarer lærte af, samtidig med at de til dels ødelagde dem. Vore vilde Fædre kom kun i Berøring med den begyndende Feudalopløsning, der er Udtryk for et kulturelt Tilbagegangsstadium. De kom for sent. Deres Udbytte var ringe, maaske kun øget Vildskab. Og hvad Vikingefærden har bragt Hjemlandet er saare tvivlsomt; at den har medført et Krafttab, en national Svækkelse — uden fuld Erstatning i Tilførsel af ny Kulturværdier — synes ikke usandsynligt. Men denne Betragtning interesserer næppe Steenstrup meget. Han dvæler hellere ved Vikingernes Bedrifter i fremmede Lande — de Bedrifter, han saa skarpsindig har udredet i Normannerværket, og som han nu uden lærd Apparat skildrer for sin store Læsekreds. Fædrenes Daad lever stadig i hans Minde, højnet og forædlet af en nænsom Pietet. Han udbryder ved Omtalen af Vendernes Angreb paa Danmarks Kyster: „Man vægrer sig uvilkaarlig ved at kalde de vendiske Røvere Vikinger“, og han stempler en klassisk barbarisk Krigslist, som Esterne benytter i 1219 — og som Vikingerne har benyttet med paaskønnet Virtuositet — som „underfundig Adfærd“. Ved Omtalen af Valdemarstidens Retsorden former han en Sætning som denne: „Den hæsligste Forbrydelse af alle var i Danskes Øjne Tyveri“, som om denne Opfattelse var særegen for de Danske, et Udtryk for en skøn national Egenskab, uden at antyde, at de strenge Tyveristraffe er ejendommelige for et vist barbarisk Kulturniveau her som saa mange andre Steder og altsaa netop fremhæver Barbariet.

Disse Træk antyder det nationale Grundsyn. Andre Træk, valgt blandt mange, vil vise det ganske tydeligt. S. 526 gengives en tysk Sendefærds Skildring af Forholdene i Danmark ved Midten af det 12. Aarhundrede. „Erkebiskop Asser var en god og jævn Mand, ivrig efter at udrette godt; ikke heller var hans

Gudsfrygt og Viden ringe; men i sit Ydre havde han ganske Vendernes bondeagtige Fremtræden. Thi i hans Land er Folk saadanne, at de midt i den største Frugtbarhed og Velstand ifølge en vis almindelig Haardhed alle synes udannede og som Bønder. Byerne saa vel som Borgene har ikke Mure og Taarne til Værn, men er blot befæstede ved Bolværker og Grave. Kirkerne og de fornemmes Huse er uanselige og byggede uden Smag. Hvad de lægger Vind paa er Jagt og Fiskeri samt Kvægavl. Heri bestaar hele deres Rigdom; thi af Agerbrug findes der kun lidt. I Levevis og Klædedragt lægger de ikke synderlig Sans for Renhed eller Skønhed for Dagen; selv de ringere af vore Folk var stadselige i Sammenligning med dem, ja Præsten Ivan syntes at staa over Erkebispen.“ Man maa være Steenstrup taknemmelig for, at han af sin rige Viden har meddelt denne Karakteristik, der saa øjensynlig hidrører fra en skarp Iagttager, og som vistnok er mere oplysende end nogen anden af de fremmede Skildringer af vort Folk i disse Tider. Men medens den for os er saa værdifuld, fordi den viser os Danskerne som sendrægtige Kulturmodtagere og derfor forklarer saa meget i vor Historie, ogsaa efter Valdemarstiden, lukker Steenstrup straks Udsigten for os ved at tilføje: „De fremmede har sikkert set lidt for overlegent paa den danske Kultur og uden dybere Vurdering betragtet det fremmedartede som det ringere“. S. 647 hedder det: „Fra Eskilds, Absalons og deres nærmeste Efterfølgeres Tid staar endnu talrige Minder tilbage, der vidner højt om Datidens Danskes fromme Sind, deres Sans for Skønhed og deres Virketrang“, nemlig Kirkebygningerne. Er der noget, Datidens Danske var uskyldige i, er det Kirkernes Form og Udseende — og det fortæller Forfatteren da ogsaa, som rimeligt er, en passant, en Side længere henne, hvor han skriver, at „ved Kirkebygningerne i disse Tider synes tysk Kunst at have været Forbilledet og vel ogsaa tyske Mestre at have været anvendte“, og han kunde naturligvis have tilføjet, hvad Virketrangen angaar, at Offervilligheden nok snarere var ansporet og ledet af den romerkirkelige Organisation, end den var et umiddelbart Udslag af Folkets egen Drift. Pieteten og den historiske Redelighed staar ganske uformidlede ved Siden af hinanden i en eneste Sætning paa S. 530: „og skønt en Kunstner *fra fremmede Lande* har været Bygmester (for Lunds Domkirke), taler Kirken om, hvor stærk Sansen for smuk Bygnings-

kunst var vakt her i Landet". Men helt advokatorisk-opbyggeligt virker det, naar han skriver, at i Ribe Domkirke „hæver Kuplen sig højt mod Sky; man maatte søge ned til *Sofiakirken i Byzans* eller til lignende Kirker i Middelhavslandene for at træffe noget tilsvarende". Sammenstillingen med Sofiakirken, hvis Midtkuppel alene vistnok er over 10 Gange saa stor som Kuplen i Ribe, maa vække aldeles falske Forestillinger hos jævne Læsere om Forholdet mellem Kultur og Rigdom i hin Tids Danmark og i Justinians østromerske Rige.

Jeg tænker mig, at Steenstrup overfor de Indvendinger, der direkte og indirekte ligger i det foran anførte, vilde svare, at det er den nationale Historieskrivnings Opgave at styrke den folkelige Selvfølelse, ægge den til Selvbekræftelse. I Folkenes Tilværelseskamp, ogsaa i vore Dage, er Underlegenhedsfølelsen lammende; og det er min Ret at betone Enkelthederne i min Skildring, som jeg selv finder det rigtigt og forsvarligt, naar i øvrigt Sandhedens Krav er sket Fyldest. Imod denne formodede Tankegang er der imidlertid en Indvending at gøre af en mindst lige saa fundamental folkelig Art. Naar f. Eks. den kirkelige Kultur i Valdemarstiden — som her er valgt, fordi Skildringens Tendens er mest haandgribelig — fremstilles som vokset ud eller snarere sprunget ud af Folkets eget Væsen og egne Evner, hvorfor præger den da ikke helt anderledes Folkets Liv, og hvorfor ser vi Aarhundreder senere et Samfund, der slet ikke har optaget den udefra prægede Kirkekulturs Elementer i sig, et Samfund, der maa synes langt mere barbarisk end Valdemarstidens? Vi ser altsaa slet ingen *Vækst*. Det vilde for os være langt mere opbyggeligt — og, som jeg tror, mere sandt historisk at se vor Kultur som en Sildeføding, delvis fremgaaet af ude fra tilførte Elementer, som det har taget sin Tid at optage og omsætte i organisk Samfundsliv.

Men det er maaske en af de uheldige Følger, som Arbejdsdelingen i Danmarks Riges Historie har medført — og som der findes tilsvarende Eksempler paa ogsaa i andre Afsnit — at Steenstrup kun interesserer sig for sin egen Del, finder alt frem, der kan opbygge ham selv og hans Læsere og overlader Efterfølgeren at finde sig til Rette som han kan med at give sit Udsnit af Folkets Historie organisk Sammenhæng med det foregaaende, som det hører til. I hans paa mange fængslende Enkeltheder rige

Skildring af Valdemartidens Kampe og Samfundsliv savner vi Udsigten fremad, savner ogsaa en Sammenligning mellem de Kaar, hvorunder Valdemarsriget rejstes til sit Døgnliv, og de samtidige tyske Forhold, der betingede den korte og kostbare Herlighed. Med en næsten ubegribelig Stejlhed afviser han enhver Tanke om, at den bratte, med ganske ringe Kræfter iværksatte Lyøkatastrofe og dens Følger skulde kunne skyldes den danske Storpolitiks egen indre Svaghed, Erobringssvindelens Hulhed. Man læse blot paa S. 778 om de store Vanskeligheder, som Valdemar II.s Løskøbelse af Fangenskabet voldte, om alle Slags pinlige ekstraordinære Forholdsregler for at faa Penge ind, dobbelt pinlige, fordi Landet hærgedes af Misvækst. Det hedder saa, ordret: „Alle disse Forholdsregler vidner klart om, i hvilken Grad Kongen arbejdede under økonomiske Vanskeligheder, og naar vi dog ser ham uddele Gaver, om end især til Slægtninge, og tilstaa Begunstigelser, *kan der næppe være Tvivl om, at Landets hele Styrelse maa være bleven ledet med nøje Kendskab til, hvad Folket kunde yde, og hvor stort et Skattetryk det kunde taale*". Denne Tro paa eller Hævden af Valdemar II.s Storhed og Folkelighed har absolut intet andet Grundlag end Traditionen; intet i de historiske Kilder nøder til den i sig selv højst paafaldende Opfattelse, der bliver ganske usandsynlig, naar vi blot ser lidt frem i Tiden eller lidt ud i Samtiden uden for Danmark. Den følgende Tid er jo ubestridelig en Ulykkens, en tilsyneladende Forfaldstid. Og ganske vist er Middelalderen en Lyrikkens Tid, i hvilken der toppes og dales i bratte Omskiftelser, i hvilken Organisationer og Institutioner er saa ufuldkomne, at Enkeltmands Daad og Enkeltmands Luner bygger op og lægger øde saa hurtigt, at det kun er forklarligt, hvis Bindemidlerne er ringe. Saaledes er det i Europa, og noget maa der være om det ogsaa i Danmark. Hvis alt styrter sammen efter Valdemars Død, er det aabenbart, fordi dansk Statskunst er lige saa skrøbelig som Udlandets. Men Steenstrup giver jo i Virkeligheden selv Oplysninger, der viser, at „Forfaldet" er begyndt før 1241, at Kræfter er vokset frem, der sprænger *Absalons* Samfund. Kun vil han ikke drage de allermest nærliggende, af den følgende Udvikling krævede Slutninger. Det er saa langt fra, at vi føler os overbeviste af hans Slutningsdom om Valdemar II og hans Tid — skønt den nænsomt og forbeholdent antyder Muligheden af visse Opløsningselementer —

at vi, stærkere end nogensinde, mener at have Grund til at samle al vor Beundring, al vor Ærefrygt om den skønneste og mægtigste Skikkelse, vore Traditioner har skabt: Absalon, han, der virkelig i alle Forhold synes at have kendt Begrænsningens Kunst, at have indskrænket sig til det nærliggende og nødvendige, Kulturkraften i en barbarisk Tid.

Naar man efter Læsningen af *Erslevs* Skildring af Tiden 1241—1481 prøver paa at udrede, om man har faaet et fyldigere Indtryk af Samfundslivet i denne Tid end i Valdemarstiden eller omvendt, vil man overraskes over Resultatet. Man er nærmest tilbøjelig til paa Forhaand at mene, at Steenstrup har den lette og taknemmelige Opgave; han har jo Saxo og Lovene for blot at nævne de vigtigste af Kilderne. Men Erslev? Han klager selv i sin tanketunge og tankevækkende Indledning over, at hans Kilder er saa fortvivlende ringe: nogle vankundige Aarbøger og i øvrigt væsenligt kun Breve og Aktstykker, for den senere Tid noget mere, deriblandt udenlandske Krøniker. Hvad kan der komme ud af det? Overgangen fra Valdemarstiden til Nedgangs- og Opløsningstiden synes, ogsaa med Hensyn til Kilder, at være en Overgang fra en sollys Guldalder til en mørk og trist Taagetid. Men man tager fejl, og mange vil til deres Forbavselse opdage, at de har faaet meget mere at vide om Samfundets Søgnedagsliv, om dets Evner og dets Vækst, dets Kultur i disse mørke Tider end i selve Valdemarstiden. Sagen er, at selv Saxos Krønike ikke fortæller saa meget om Livskaar og Tilstande som de spredte Dokumenter af alle Slags, som moderne Forskning arbejder med, og som kun findes i ringere Tal fra Valdemarstiden. Den Tids Litteratur, her som andetsteds, interesserer sig kun for, evner kun at skildre Ydersiden, Begivenheden, Bedriften; den forklarer ikke, trænger ikke ind i Motivernes mangfoldige Krydsninger. Evnen til Analyse udvikles meget sent i Middelalderen. Man tænke blot paa, i hvilken Grad den rent episke Form, den eneste rigtig udarbejdede Kunstform der kendes, paatrænger sig de Digtere, der har skrevet Romanen om Rosen og Rævebøgerne, Tidsalderens ypperste, sjælfuldeste Digterværker, saa at Sjælelivet maa udstykkes i kunstlede Enkeltheder, der som allegoriske Helheder kæmper med hinanden som Heltene i et Epos. Men selv denne Trang til Analyse, hvor rørende ubehjælpsom den end faar Udtryk, er Saxos danske Krønike ganske fremmed. Et Gavebrev

derimod, et Skøde, et Testamente fører, naturligvis uden at tilsigte noget saadant, ind i Folkets daglige Liv og Vaner, i Tanker og Drømme, i alt det, der *forklarer* Daad og Udaad, som Krøniken fremstiller i deres isolerede Uforstaaelighed. Saxos plastiske, i Formen næsten klassiske Skildring lukker Udsigten, der er ikke mere. Men Dokumenterne aabner Udsigten, vi kan arbejde med dem, og vort Arbejde lønnes.

Men selv om der saaledes kan gives en Tilstandsskildring, vil mange Læsere — især de, hvis Forestillingsliv er væsentlig bestemt af skønlitterær Læsning — føle det som en stor Mangel, at der næsten ingen egentlig Personskildring gives. Ja, Mangelen er uafhjælpelig, men man maa trøste eller mistrøste disse fordringsfulde med, at en historisk Personskildring overhovedet er umulig. Der er næppe i den hele historiske Litteratur en Personskildring, der ikke en eller flere Gange er gjort om eller som kan gøres om — tænk blot paa Mommsens Cæsar eller Taines Napoleon — med mindre da Skildringen er saa summarisk og overfladisk, at de enkelte Træk vel er uanfægtelige, men hele Billedet lidet sigende. Vore Forestillinger om Karl den Stores, Absalons eller Valdemar I.s Personligheder kan ikke revolutioneres, men det er, fordi Einhart og Saxo kun giver vor Fantasi saa overordentlig lidt at arbejde med. Og hvor Stoffet — som f. Eks. ved Cæsar og Napoleon — er meget rigere, er Resultatet dog blot, at Fantasien vel faar tilstrækkelig Næring til atter og atter at omkonstruere og til at lege med Elementerne, men ikke nok til at tvinges til Lydighed under et fuldkomment Stofs Krav paa Respekt. Det er kun Digterne, der kan skildre Personer — fordi de er Herrer over alle Forudsætningerne.

Erslevs Bind bliver da i vor Litteratur det første Værk, der for en bredere Læsekreds skal vidne om den moderne Middelalderforsknings Evner og Resultater, og ingen Historiker kan ønske sig et bedre Vidnesbyrd.

Erslev er sikkert den af Universitetslærerne, der for hele den yngre Slægt af Historikere staar som Læreren i Ordets moderne Forstand, som den kyndige Indvier i Forskningens Metoder og Materiale. Og han er tillige — hvad der jo ingenlunde er selvfølgeligt — den hensynsløst kritiske Rydningsmand og den frugtbare Organisator. Kølig og kritisk, uden andre Hensyn end dem Videnskaben selv kræver, slaar han ned paa Legender

fra Fortid og Nutid, der vækker hans Interesse og hans Mistanke. Og som det moderne Menneske han er, gør han alle de Problemer, han rører ved, frugtbare. Han slipper dem ikke, før han har udtømt dem, eller før han efter at have prøvet alle Midler aabent indrømmer, at han ikke kan løse dem. Hans Polemik er altid overordentlig lærerig, fordi han altid bevarer den friske Saglighed overfor Indvendingen og Modsigelsen; man skal vanskelig finde Rethaveri og Spidsfindighed — men omvendt heller ingen Udgliden, ingen Halvhed — i hans Replikker. Han kan tage en Sag op til ny Drøftelse, hvis han skønner Indvendinger berettigede. Hvis det gamle „Professor“begreb endnu eksisterer, er han mindre Professor end nogen anden. Rank, ikke stejl; frygtløs, ikke udæskende. Med de Egenskaber har han drøftet snart sagt alle afgørende Punkter i vor Historie (desværre dog kun sparsomt de nyeste), smeltet og omstemplet gangbare Værdier, lige fra han i sin Disputats om Omvæltningen i 1536 slog urokkelig fast, at det var Kongen og ikke Adelen, der tog Frugterne ved Kirkeforandringen, eller i sine Bøger om Kalmarunionen drev en Pæl igennem alle skandinavistiske Udlægninger af Dronning Margretes Politik og gav en Karakteristik af Erik af Pommern, der er et Mesterstykke af historisk Psykologi, og som har givet denne Konge en Interesse som faa andre — til han for faa Aar siden tog frem til Undersøgelse et af de mest uforstaaelige og saare Punkter i vor Politiks Historie, Spørgsmaalet om Slesvigs Inkorporation i Danmark 1721, eller Niels Kjeldsen-Legenden, en Undersøgelse der gav Anledning til en voldsom, højst broget Polemik, der er af den største Interesse til Vurdering af den historiske Kritiks Evner og Berettigelse over for folkelige Traditioner.

Erslevs Arbejder, selv det store Værk om Kalmarunionen — denne vor politiske Histories eneste store Kongstanke — har imidlertid væsentlig Karakter af Monografier, og trods alt hvad de meddeler af Viden og frugtbare Tanker, viser de i og for sig intet om, hvad han vilde kunne faa ud af en sammenhængende Skildring af vor Historie gennem Aarhundreder. Derfor maa en Opgave som den foreliggende have haft stor Interesse for ham, ligesom dens Løsning bereder Læserne en stor Tilfredsstillelse. 2. Bind af „Danmarks Riges Historie“ giver virkelig en fyldig og mangesidig — om end ikke alsidig — Tilstandsskildring af disse

dunkle Aarhundreders Samfund. Det gaar op for en i Aand og Sandhed, hvor meget værdifuldt der gemmes i de Bunker af Pergament og Papir — Breve, Dokumenter, Regnskabsstumper o. s. v. — der er Forskerens Materiale, naar de gennemarbejdes med nøjagtig Omsigt og i en overlegen Forskers Bevidsthed. Mange skarpsindige og kundskabsrige Forskere har ladet sig binde af deres Stof og er aldrig naaet ud over det minutiøse Detailstudium. Men Erslev kommer til sit Stof med Fordringer. Han vil vide, om Stoffet giver ham Svar paa de Spørgsmaal, han med Historikerens og det moderne Menneskes Skønsomhed mener at kunne kræve Svar paa, hvis han skal faa en tilfredsstillende og frugtbar Forstaaelse af Tidens Kaar. Og det viser sig, at det tilsyneladende saa fattige Stof giver interessante, om end naturligvis langt fra udtømmende Svar paa hans — og vore — Spørgsmaal.

Alligevel er der een beklagelig Mangel, som Steenstrup og Erslev paa en Maade deler Ansvaret for, eller som vel rettere sagt skyldes hele Værkets Plan. Det Samfundsbillede, som Erslev giver af Tiden 1241—1481, har jo sin Forudsætning i Steenstrups Skildring af den foregaaende Tid. Men netop fordi de to Historieskrivere er saa grundforskellige baade i Temperament og i Principper, er Skildringerne af de to Perioder hver for sig isolerede, og Overgangen føles som uforstaaelig brat — netop saa brat som den er i den hidtil herskende Tradition, som det var „Danmarks Riges Historie"s Opgave at ændre og rette. Ulempen vilde have været noget mindre, om Overgangen fra 1. til 2. Bind havde været ved Aar 1200 eller 1340. I første Tilfælde havde Steenstrup haft den nationale Samlings Tid med Absalons store Skikkelse som samlende Midtpunkt, medens Erslev i Skildringen af Valdemar II.s Tid havde kunnet udrede og klarlægge Forudsætningerne for den kommende Opløsning. I sidste Tilfælde vilde Steenstrup ganske naturligt være blevet nødt til at forklare Nedgangen, at fortolke adskillige Træk i Valdemar II.s Historie anderledes, end han nu har fundet det fornødent og forsvarligt.

Men det harmeligste er, at der lige siden 1898 foreligger en Monografi af Erslev, „Valdemarernes Storhedstid", der giver alle ønskelige Forudsætninger til at forstaa den hele Udvikling, saaledes som Erslev opfatter den. Bogens ledende Tanker er maaske slet ikke Steenstrup fremmede, men de har ikke nødvendigt

paatrængt sig ham, og med sit Syn paa Opgaven har han helst ladet dem ligge; og Erslev, der, da Bogen udkom, havde skrevet de første Afsnit af sit Bind, har ikke ment at have haft tilstrækkelig Anledning til deri at fremhæve de Synspunkter i Monografien, der netop er saa frugtbare for os — Resultatet er, at dette interessante Arbejde saa godt som ikke er blevet udnyttet i „Danmarks Riges Historie“. Synspunkterne er saa frugtbare, saa vejledende, at de forklarer meget andet end Overgangen fra Helte- til Epigontiden; de bringer vore middelalderlige Samfundsformer ud af den nationale Isolerthed, hvori de staar i vore Forestillinger, sætter dem i europæisk Belysning. Det udvikles, at og hvorfor den mellemeuropæiske politiske og sociale Udvikling først sent og under delvis forskellige Forhold naar Danmark, at vort Fædreland — om til Held eller Uheld er ørkesløst at drøfte — ikke har gjort Lenstiden med, men at det, da Absalon begyndte sit Værk, stod paa et Udviklingstrin, der baade politisk og økonomisk nærmest svarer til Mellemeuropas ældre Middelalder, da Rigerne dannes og Stammerne forenes til Folk, saaledes at Valdemarerne nærmest svarer til de første Karolinger, til Ottonerne, til Alfred den Store. Deres Arbejde for Rigets Enhed gaar, lige som disses, ud fra en lykkelig Forsvarskamp mod udenlandske Fjender (Venderne), deres Styrelse bliver ligesom disses paa samme Tid autokratisk, theokratisk og aristokratisk. Kongen er den personlige Foregangsmand i Leding, Lovgivning og Styrelse og virker i øvrigt igennem sine „Mænd“, læge og gejstlige, der staar i snævrere Forhold til ham end den øvrige Befolkning. Det gaar godt, saalænge ydre Forhold tvinger til Samvirken, saalænge Bisper og Stormænd er Kongen tro. Der skabes en Prestige om Kongemagten, der virker baade indad og udad, indtil en enkelt Tildragelse, iværksat med ganske smaa Kræfter, Lyø-katastrofen, aabner Muligheden for de spændstige og stridige Kræfter, der en Tid lang har været holdt i Ave og Retning, til at røre sig efter deres Natur. Saa kommer samtidig med Erobringssvindelens Sammenbrud Opløsningen i Landet selv. Man kan strides, om vi har kendt Lensvæsen i europæisk Forstand, men det er sikkert, at den europæiske Feudalismes *Aand* har virket lige saa opløsende her som Aarhundreder tidligere i Mellemeuropa. Det haandgribeligste Udslag af den er det slesvigske Fyrstelen, der baade i sig selv og ved sin Forbindelse med Hol-

sten bliver en Ulykke for Landet i 600 Aar. Men Feudalaanden virker lige saa voldsomt, om end mindre langvarigt, i Landet selv. I Stormandsklassen er intet tilbage af den nationale Samlingsaand fra Absalons Dage. Man læse Skildringen i Danmarks Riges Historie S. 237 ff., og man vil faa et kraftigt Indtryk af en gennemfeudaliseret Tankegang, der hverken rummer Fædrelandsfølelse eller nogen anden Samfundsfølelse. Gennem de slesvigske Fyrstelensmænd trænger den dygtige holstenske Greveslægt og dens Følge af tyske Krigere frem til Magt i Kongeriget, hvis Stormænd i deres ubændige Bevægelsestrang med Glæde tager imod enhver Hjælp imod den danske Kongemagt, men som, inden de kommer til Besindelse, selv fortrænges fra Borgene af de fremmede. Den naive Skuffelse over denne Tingenes Vending kommer i Tiden omkring 1330 frem hist og her som en vaagnende „Danskhed". I den jyske Aarbog hedder det: „Rigets Ædlinge, som haabede, de skulde regere efter Kristoffers Fordrivelse, blev nu af de Tyskere, de selv havde indkaldt, plagede, fangne og gjort til Trælle", og, tilføjer Erslev, det var saa meget tungere, som den danske Tradition fra Valdemarstiden havde vænnet Danskerne til at se foragteligt paa Tyskerne. Lyø og senere bitre Erfaringer havde modificeret denne Opfattelse lidt men ikke i Retning af Selverkendelse. Tyskerne var ikke blot svage, men de var rænkefulde. Et Stykke af Rydaarbogen vækker helt besynderlige Tanker hos moderne danske Læsere: „Mærk, Læser, at Tyskerne aldrig eller dog kun sjældent har sejret eller triumferet uden ved Forræderi og Bedrageri, som de har af Naturen" („O Danmark, du aldrig paa Rænker dig forstod . . ."!). Denne Betragtning var naturligvis en Trøst, men den forandrede ikke det virkelige Forhold, at det var Tyskerne, der var Herrer. Og i hvilken Grad minder ikke „Danmarks Klagesang", „Sørg og vrid kun dine Hænder — sorgbetyngte Fædreland" (delvis gengivet S. 272) om fædrelandsk Digtning 600 Aar senere.

For den danske Fædrelandsfølelses Historie er det interessant at se, at Udviklingen her ikke er forskellig fra den almeneuropæiske i en lidt tidligere Tid. Feudalaanden er meget længe om at udvikles til dansk Statsfølelse. Havde det tyske Herredømme før 1340 vakt en og anden personlig truet Stormand til „Danskhed", saa svales Danskheden igen betænkeligt overfor Valdemar Atterdags kongelige Energi. Da det meklenborgske Dynasti traadte

frem mod Margrete og Oluf, havde det Forbindelser i den danske Adel, og der var endog Tale om en ligefrem Rigsdeling, ved hvilken Meklenborgerne skulde have alle Smaalandene, maaske med Fyn. Men under Margrete synes Danskheden i Vækst, endda hun var ikke mindre energisk end Faderen. Forklaringen kan bl. a. søges i, at hendes Unionspolitik aabnede nye Virkefelter (i Sverrig) for den danske (og tyske) Adel.

Unionens Tilblivelse faar nu sin naturlige Forklaring. Sverrigs Tilstand svarer til Danmarks en Menneskealder før. De svenske Stormænd jager Folkungerne bort og indkalder Albrecht, hvis Tyskere faar Slotte og Len. Svenske og tyske Borgherrer hjælper hinanden med at fremme Retløshed, Ufred, Bondetvang. De svenske Stormænd gør samme Opdagelse som de danske før. Albrechts rigtige Stræben efter at faa Raadighed over Bo Jonssons vældige Dødsbo (der siges at have omfattet Halvdelen af Sverrigs Jordegods) og Forsøg paa Reduktion af Gods, som Adel og Kirke havde faaet fra Kronen, bringer de svenske Stormænd — de samme der havde forjaget Folkungerne — til i Desperation at søge Margretes, Folkungeætlingens, Hjælp, skønt hun forlængst havde vist, at hun fulgte Valdemar Atterdags og Folkungernes Politik. Unionen er da ikke et længe tilstræbt Maal, men en Frugt af en øjeblikkelig Situation, middelalderlig Politik saa godt som Valdemar II.s tyske Erhvervelser, Genstand for Angreb fra de samme Kræfter, der i Øjebliks Malstrøm af stridende Interesser havde fremkaldt den. Margretes Politik var monarkisk, om man vil dansk (dansk-tysk), ikke skandinavisk. For Samtiden, baade i Sverrig og i Danmark, stod det, som de Danske havde erobret Sverrig; i en Folkevise er Albrechts tyske Lejehær erstattet af Svenskere. „De Danske vinde stor Pris i Dag — Stor Skade de Svenske monne lide". I Vadstena-Aarbogen hedder det: „Tyskerne blev fordrevne, og Danskerne fik Magten i Landet". Erslev selv sammenfatter sin Mening om Sagen i Sætninger som disse: Unionen havde ingen Rod i de nordiske Folks Følelser og Interesser. I begge Riger søgte man at begrænse Unionen til det mindst mulige. Unionen kunde kun bestaa, om Danmark kunde opretholde sin overlegne Stilling og de andre Riger holdes nede som tjenende.

Margretes personlige Storhed som Politiker efter Tidens Vilkaar anfægtes ikke af Unionens Svaghed. Hendes Personlighed

har Erslev tegnet eller antydet med den største Kunst, saaledes at man tror at forstaa hendes Prestige og hendes Held. Man fristes stærkt til at sige, at det ikke var endskønt, men fordi hun var Kvinde, at hun var Situationen voksen. Hun var ny, overraskende, uberegnelig for Tidens Mænd. Det var ikke *hendes* Egenskaber, man var vant til at have med at gøre. Man var utryg over for hende. Maaske ligger hendes Egenskaber egentlig nogle Lag dybere i Barbari end Samtidens Mænds. Hendes Træskhed er endeløs, som var den udruget i lange Slægtleds tavse, kuede Kvindestue-Ensomhed. Mændene var troløse, men deres Troløshed var brøsig og studs, syv Sind over et Dørtræ. Manden brød sine Løfter med store Fagter, hoverede, haanede, truede, slog — slog sin egen Svig i Stykker. Hos Margrete var alt anderledes. Vor fattige Middelalderlitteratur giver os næsten ingen Vejledning til at dømme om, hvilke Forskelle Aarhundreders forskellig Opdragelse af Mand og Kvinde, Livsform og Livskald har frembragt. Sandsynligt er det dog vel, at Kvinderne — især Margrete, der var opdraget i Kloster, fortrinsvis har lært at tie, at taale og tænke sit — hvilket hos en velbegavet Kvinde som Margrete har omsat sig til den blide Fasthed og den inderlige Troløshed, der udmærker hende. Hun raaber aldrig op; læs hendes Brev til Erik af Pommern, da han rejste i Norge (S. 396). Den svage Kvinde, den fromme, sørgende, sønneløse Enke, altid dæmpet tungsindig, blid, medfølende, hjælpsom, bundtræsk, maalsikker, staalhaard — hvor umulig en Situation for en grovmundet, naiv Individualist af en nordisk Adelsmand, hvis Troløshed er skrydende Lyrik.

Den kærlige Bebindelse, de tre Strenge, var skrøbelig, og Ledet i Syd var af Lave. Erik af Pommern var den første Tysker paa Danmarks Trone. Erslevs Monografi om ham regnes vel nu til Mesterværkerne i vor Tids Historieskrivning. Den har aldeles afgørende kuldkastet den traditionelle Opfattelse af denne tyske Konge, under hvem Unionen brød sammen, og som med det nordiske Storrige bag sig ikke evnede at besejre de holstenske Grever. Det er særdeles forstaaeligt, at hans Minde blev, som det blev; men hvilken intellektuel Nydelse er det saa ikke at følge Erslev, der Punkt for Punkt fører ind i Samtidens Forudsætninger for til sidst at vise, at den tyske Erik med en redelig, retlinet Energi førte den mest danske Politik nogen dansk Konge

Konge har ført. Hvorfor gik det da galt? Ja, den kærlige Bebindelses Skrøbelighed beror paa hele Statslivets Svaghed, der skyldes Tidens materielle Barbari — mangelfuld Kommunikation, mangelfuld Administration — og Menneskenes primitive Mangel paa Samfundsfølelse. Det materielle Barbari i Forbindelse med Unionens hele Tilblivelsesmaade medførte, at Sverrig maatte styres fra Danmark, efter Samraad med Danske og for en stor Del ved Danskere og Tyskere. Svenske Stormænd og svenske Bønder kunde derfor — til Tider — mødes i fælles „Nationalfølelse“, i Had til de fremmede, til Danskere og Tyskere. I hvilken Grad Regeringens *Stedlighed* menes nødvendig fremgaar f. Eks. af Unionshaandfæstningen af 1483, hvor det kræves, at Kongen skal bo et Aar i Sverrig, det andet i Danmark, det tredje i Norge og saaledes videre, og at han i hvert Land kun maa have 12 Hofsinder fra de andre Riger. Under hans Fraværelse fra de to Riger skal hvert Riges Rigsraad styre. Kravene viser Unionens Umulighed — eller rettere, at den kun var mulig i Form af et Forbund af aristokratiske Republikker.

Men Unionens Eksistens var i Virkeligheden forbi længe før 1483. Unionen svigtede ved det første skandinaviske Krav, der stilledes den. Man tør vel næppe tiltro Erik af Pommern moderne, nationale Synsmaader — skønt flere Ytringer af ham er helt paafaldende — men sikkert er det, at netop han satte al Energi ind paa at løse den største nationale Opgave, dansk Politik har haft, en Opgave, som maatte løses just da om nogensinde: at trænge Holstenerne ud af Sønderjylland, før det blev for silde. Vil man ikke regne med utydelige eller tvetydige Udtryk for nationale Ideer, er det ogsaa fuldt tilfredsstillende at holde sig til Kongens klart udtalte politiske Maal: at fortrænge den sidste Rest af den fremmede Feudalisme, der 200 Aar før var trængt ind over Danmarks Grænser, og som ved Forbindelsen mellem de holstenske Grever og de danske Kongeætlinger havde truet Landet med fuld Opløsning. Kampen skulde synes let. Det nordiske Storriges Konge, endda støttet af Kejser Sigismund, skulde synes stærk overfor Holstenerne. Naar Kampen blev uafgørende eller endog et Nederlag for Kong Erik, ligger Forklaringen lige for. Unionen var i Virkeligheden svagere, end Danmark vilde have været alene. Bortset fra de geografiske Forhold, der umuliggjorde en intensiv Samlingsaktion, var Op-

fattelsen af den ejderdanske Politik som skandinavisk Politik de to andre nordiske Folk ganske fremmed; Hjælpen fra Sverig ydedes stadig mere modstræbende og lammede Erik mere end den støttede ham, fordi han nødtes til at tage Hensyn til Stemningen i Landet. Hans Fogeders Skattekrav voldte Uro; maaske var Fogederne, ukontrollable som de var, endda vilkaarlige og uegennyttige. Og hvad hjalp det svenske Bønder at klage? Kongen var langt borte, Rejsen til ham dyrere end Skaden, man led .... Den ejderdanske og den „skandinaviske“ Politik led Skibbrud paa samme Tid.

Det var under den tyske Konge dette skete, det var ham, der fremkaldte det, men det var denne Tysker, der, mens Tid var, stillede Unionen paa den afgørende Prøve — som den ikke bestod. Det vil, udtrykt paa anden Maade, sige, at det er Kongen og ikke Tyskeren, der tænker og virker, — og hans Kongstanke var dansk og nordisk; det var feudalt tænkende Stormænd og ikke danske eller svenske Stormænd, der modvirkede ham — og deres Tænken og Tragten var individualistisk, samfundsfjendtlig, unational. Det er næsten snurrigt, at den eneste virkelige Unionsven blandt Stormændene i Sverig var Tyskeren Hans Kröpelin.

Erslevs Skildring af Samfundslivet gennem de 250 Aar er rig paa frugtbare Synsmaader og Sammenligninger og vil forekomme mange Læsere ny. Man kunde dog have ønsket den mellemeuropæiske Kulturbaggrund stærkere fremhævet. Det er naturligvis værdifuldt, at vi faar at vide, at baade den religiøse og den „videnskabelige“ Litteratur var Oversættelse, noget der tyder paa Uselvstændighed — men, som Forfatteren bemærker, noget der ogsaa gør det meget vanskeligt at skønne om, hvorledes Aandsliv og Religion virkelig artede sig i Danmark. Men det havde været nyttigt, om det var fremhævet, at Tidens Oplysningsbøger var tarvelige Bearbejdelser af det tarveligste Affald fra det mellemeuropæiske Aandslivs Produktion. Dog, Mellemeuropa var længe fjern. Indtil 1350 maatte videlystne Danskere rejse til Paris's Universitet — og disse Slægter var ikke værst farne. Efter 1350 begynder de tyske Universiteter at skyde op (Prag, Køln, Leipzig) og efterhaanden nærme sig Danmark. Rostock fik sit 1419, Greifswalde i 1456. Det blev nemmere at opsøge Videnskaben, men den blev næppe bedre af at komme mod Nord.

(Sluttes.) I. P. JACOBSEN.

I ANLEDNING AF TRAKTATEN AF 11TE JANUAR 1907

I det nye Aars Begyndelse har der vist sig et Lysskær i Horisonten netop i det Hjørne, hvor det maa være os aller kærest. Det danske Udenrigsministerium har haft den Tilfredsstillelse at kunne fremlægge for Rigsdagen en Traktat, som stiller i Udsigt, at det langvarige og pinlige Optantspørgsmaal nærmer sig en tilfredsstillende Løsning. Det er klart, at det mod Danmark velvillige Sindelag, som Kejser Vilhelm allerede i Slutningen af vor gamle Konges Regering gentagne Gange søgte Lejlighed til at lægge for Dagen, og som han senere heller ikke har fornægtet, ligesom det sikkert deles af ikke ganske faa af hans Undersaatter, begynder at virke ogsaa paa den praktiske Politiks Omraade. Der kunde da maaske være Anledning til at sige nogle Ord om vort Forhold til det mægtige, stammebeslægtede Folk, der bor ved vor sydlige Grænse, og inden for hvis Landomraade saa mange Danske nu allerede i en Menneskealder har boet og bygget, ikke ifølge frit Valg, men ifølge den jærnhaarde Nødvendigheds Tvang.

Det første, som der ved en Lejlighed som denne kunde være Anledning til at fremdrage, er efter min Mening det Forhold, at den Aarhundreder lange Strid mellem de to Folk ikke har sit Udspring fra en særegen Ondskab hos det ene eller det andet af dem, men er en naturlig Følge af de givne geografiske Forhold, en Grænsestrid, som vil opstaa mellem Nabofolk, som Naturen ikke har adskilt ved Bjerge, Ørkener eller brede Strømme. Enten de saa hører til den hvide, den gule, den brune eller den

sorte Race, maa de komme i Konflikt om deres Grænse og maa stræbe at skyde hinanden tilbage. I vort Tilfælde havde Tyskerne fra Begyndelsen af de to Fortrin for de Danske, at de var de langt talrigere, og at de var nærmere ved Udgangspunkterne for den europæiske Civilisation i Vest og Syd end deres Slægtninge paa de Øer og Halvøer, som kun ufuldstændigt lukker Østersøen ude fra Forbindelsen med Verdenshavet. De Danskes Fortrin laa derimod væsentlig i deres nære og inderlige Forhold til Havet, som værnede dem, for en ikke ringe Del ernærede dem og samtidigt øvede deres Kræfter ved at kæmpe med dem. Havet har sikkert den væsentligste Del i, at de Danske uagtet deres truede Stilling ved Randen af det store, stammebeslægtede og, delvis i det mindste, kulturelt overlegne Nabofolk hævdede deres Selvstændighed og Særpræg gennem de mange Aarhundreder. Det Samkvem, der bestod mellem de to Folk, bragte naturligvis de Danske megen Nytte. Baade Handel og Haandværk, Kunst og Videnskab udvikledes selvfølgelig, og Lærerens Rolle tilfaldt oftest Tyskerne, der til Gengæld vistnok havde god Fortjeneste i Danmark, ligesom ogsaa mange af dem blev her i Landet og antog de indfødtes Sprog og Sæder. Kun i *en* Provins, nemlig Sønderjylland, indvandrede Tyskerne i saadan Mængde, at de kunde bevare deres Sprog og Særpræg, og denne Provins blev det Stridens Land, hvor Grænsen imellem Dansk og Tysk til forskellige Tider bølgede frem og tilbage. Her var vort Riges saarbareste Punkt, og her havde det været Opgaven for fremsynede danske Konger at passe godt paa og holde Ledet godt i Lave. Men ulykkeligvis nærede de danske Konger selv Udvidelsesplaner mod Syd, og disse Planer begunstigedes jo ved den tyske Centralmagt, Kejserdømmets tiltagende Svækkelse, ved den frodige Udvikling af Smaastater og ved den kirkelige Reformations splittende Virkninger. Uden disse Forhold vilde efter al Sandsynlighed ikke blot Sønderjylland, men ogsaa Nørrejylland og maaske endog Øerne være blevne opslugte og fortyskede, maaske allerede i Middelalderen. Yderlig uheldigt var det jo ogsaa, at de danske Konger valgte netop vor Grænseprovins mod Syd til Anbringelse og Forsørgelse af deres yngre Sønner, som langt hellere, hvis galt skulde være, burde være sendte til Vendsyssel eller Thy, end at man gjorde Splittelsen kronisk netop der, hvor der var den største Anvendelse for al den samlede Kraft, der kunde ydes.

Imidlertid naaedes jo dog ved Begyndelsen af det attende Aarhundrede en Samling af de ved saa megen Uforstand splittede Landsdele. Men den danske Nationalitet ved vor Sydgrænse var allerede i en betænkelig Tilbagegang, og da den nyere Tids største Erobrer og Folkeforagter Napoleon i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede paa det groveste krænkede Nationalitetsprincipet rundt omkring i Landene, indtraadte det naturlige Modslag med en længe opdæmmet Strøms Voldsomhed, bortskyllede først ham og hans formastelige Gerninger og blev derpaa i det nittende Aarhundrede den mægtigste drivende Kraft i de Omvæltninger, dette Aarhundrede blev saa rigt paa. Nu kom det danske Folk for første Gang efter mange Hundrede Aars Forløb til at staa lige over for, om ikke et enigt Tyskland, saa dog et Tyskland, der var i Færd med at enes, og som netop brugte det slesvig-holstenske Spørgsmaal som Løftestang til Eningens Virkeliggørelse. Var der noget Øjeblik i vor Historie, hvor det gjaldt om at tænke klart og fatte sine Beslutninger i nøje Overensstemmelse med de Muligheder, som de givne Forhold indeholdt, saa var det nu. Men desværre, vort Folk befandt sig den Gang trods de Fremskridt, som det paa mange Omraader havde gjort i de sidste Menneskealdere, i en barnlig og drømmerisk Tilstand, som lod det sé Skygger og Fantomer i Stedet for de strenge Realiteter, og de ledende Mænd, som skulde være de mest oplyste og de klogeste, viste sig paa ganske faa Undtagelser nær at være fuldkommen uduelige til at skelne mellem Digt og Virkelighed, mellem Ønsker og Muligheder. Thi den nøgne Sandhed var, at mer end Halvdelen af vor gamle Grænseprovins var tabt i national Henseende, og at det var Afsind at tro, at den Aarhundreder gamle Sammenkobling og Sammenfiltring af Dansk og Tysk kunde eller burde løses uden en Bortskæring af den tysktalende og tysksindede Del af Slesvig. En overordentlig Ulykke var det ogsaa, at den første slesvigske Krig endte med en Afslutning, der i Børns og barnlige Sjæles Øjne maatte tage sig ud som en Sejr, der var vundet af det lille Danmark over det store Tyskland ved dansk Tapperhed og Trofasthed, ved Europas mægtige Beskyttelse af den retfærdige Sag og først og fremmest ved højere Magters utvetydige Indgriben. Thi vel var den danske Tapperhed og Trofasthed beundringsværdig, men ude i Europa var det al Folkefriheds og al Retfærdigheds Fjende, Rusland,

der væsentlig havde lammet det tyske Rige og fortryllet dets uduelige Ledere og derved stillet os over for Slesvigholstenerne alene, og dem kunde vi, om end med Anstrengelse, slaa ned med vor Overmagt uden nogen som helst mirakuløs Bistand. Det var Danmarks store Vanheld, at den endelige Løsning ikke kom allerede 1850 med et skarpt Snit tværs over Slesvig, og at den uklare og unaturlige Løsning i 1850 ved den dybe Beskæmmelse for Tyskland kaldte paa en ny slesvigsk Krig som sin uundgaaelige Følge. Allerede fjorten Aar efter kom som bekendt denne med et brutalt Snit mellem Nørrejylland og Sønderjylland og Tabet af 150,000 danske Slesvigere. Men fra 1864 hører vi Danske til Gengæld til de helt vaagne Nationer, og dette Fremskridt er saa betydeligt, at man maaske kan sige, at 1864 er et bedre Aar i Danmarks Historie end det, som bragte den første Afgørelse med al dens svigefulde Glans. Paa lignende Maade kan vi vel sige, at Nordmændene i 1814 efter en Række kvalfulde Aar vaagnede op midt i den yderste Fare og benyttede Omstændighederne saa fortræffeligt, at de samtidig vandt den borgerlige Frihed og den nationale Uafhængighed, i al Fald i Hovedtrækkene. Fremdeles, hvis jeg forstaar Tidens Tegn rigtigt, kan man vel ogsaa sige, at den svenske Nation, som i et Par Aarhundreder ikke ret havde været sig selv, ikke ret havde afspejlet de store Fædres Aand, i 1905 under Smerte og Indignation, og lad mig som Dansk have Lov til at tilføje, under uretfærdig Indignation mod Venner, brød Endymion-Fortryllelsen og saa' den hele Virkelighed under Øjne, som den var og er.

Denne sidste Begivenhed har foreløbig gjort Ende paa al Tale om Skandinavisme. Thi uden Sverig, Nordens største og centrale Magt, er et skandinavisk Forbund et meningsløst Tankeeksperiment. Men Rødderne af det faldne Træ lever endnu, og Tanken om, at tre stammebeslægtede Folk, der bor ved og i de samme Have, kunde hjælpe og støtte hverandre paa deres Vej gennem Tiderne, er saa simpel og naturlig, at den fra Slægt til Slægt vil faa Tilhængere mellem alle dem, der sér med et større og videre Blik ud over Verdensbegivenhederne. Men foreløbig maa vi holde os til Runebergs bekendte Vers:

Om jag ej får med andra gå, får jag vel ensam gå.

Dog det er ikke saa meget om Skandinavismen, at jeg her skal tale, som om Danskes Stilling til Tyskere, og jeg synes, at

det for den tyske Nation, som saa grundigt gennemforsker alt mellem Himmel og Jord, kunde have sin Interesse og sin Nytte ogsaa at sætte sig ind i, hvorledes et lille Folk, der ikke har meget at tabe, og som har set sine gennem Menneskealdre nærede Illusioner briste som Bobler, dog finder sig til Rette i den haarde Virkelighed og rejser sin sunkne Selvfølelse igennem Arbejdet mod de mindre Maal, hvortil Vejen endnu staar aaben. Thi det er dette, som er sket her i Landet i de sidste fyrretyve Aar. Man har prøvet paa ved at opdyrke Heder, udtørre Søer og Moser og inddæmme Vige at faa Erstatning for det Landomraade, der er gaaet tabt. Man har udviklet vort Lands naturlige Hjælpekilder, man har ophjulpet vore Næringsveje, ikke blot Landbruget, vort Hovederhverv, men ogsaa vor Handel, Søfart, og Industri; vore Videnskabmænd og vore Kunstnere har gjort deres Bedste og enkelte af dem er maaske endog naaet frem til at give Bidrag til det almindelige store Kulturarbejde. Men i denne Arbejdets og Udholdenhedens Periode har vi haft stor Støtte af vore Landsmænd hinsides Grænsen. Jeg tror næppe, at nogen Formaning har virket stærkere til at bekæmpe Haabløshedens Anfægtelser og rejse det sunkne Mod her i Kongeriget end Nordslesvigernes beundringsværdige Holdning i alle disse Aar. Naar de under de trange Kaar, som er blevet deres Lod, trofast har holdt det danske Navn og det danske Sprog i Ære, hvordan skulde saa vi, der har været i Besiddelse af alle Frihedens Goder, og som slet ikke kender Tyranniets og Smaalighedens Indgriben i vort Liv og vort Arbejde, kunne tabe Modet? Hvis nogen skulde spørge os om vor fremtidige Politik, saa vilde jeg raade til at svare, at den i alt væsentligt vil blive den samme efter Traktaten af 11te Januar som før den. Vi vil fortsætte vore Bestræbelser for at ophjælpe vor Befolkning i moralsk og økonomisk Henseende, befæste vort gode Forhold til vore Naboer, begunstigede som vi er ved det Held at have stammebeslægtede Folk til alle fire Sider og interesserede over al Maade i, at der hersker god Forstaaelse mellem disse vore Brødre mod Nord og Øst, Fættere mod Syd og Børnebørn mod Vest. Som lille Nation maa vi dernæst være i høj Grad venlig stemte mod alle Institutioner og Bestræbelser, som gaar ud paa at udbrede Fred og fredelige Afgørelser af Trætter saa vidt som muligt, idet vi dog ogsaa er villige og beredte til, hvis det en Gang

skulde komme saa vidt, at de os omgivende Folk slutter sig sammen til Fredens og Civilisationens Beskyttelse med væbnet Magt, maaske mod andre Verdensdeles Barbarer, maaske mod en Dragesæd fra vor egen Jord, da at indtræde i en saadan Forening og der gøre vor Pligt efter bedste Evne.

Man har som bekendt beskyldt vor Regering for, at den har opnaaet de gunstigere Udsigter for Optanternes Børn ved et Afkald paa den ved Pragerfredens § 5 lovede Afstemning i Nordslesvig; men Regeringen har paavist, at allerede det Estrupske Ministerium har erklæret, at Danmark ingen retslige Fordringer kan grunde paa den omtalte Paragraf. Ogsaa det danske Folk baade nord og syd for Kongeaaen har taget denne Sag med stor Ro. Forholdet er nemlig det, at vi ved Begivenhederne i 1864 paa en Maade, som man næppe forstaar i Tyskland, føler os løste fra den gamle Tid og indlemmede i det nye Europas endnu uskrevne, men gryende Forbund. Dette vil ingenlunde sige, at vi føler os som en revolutionær Bande, der hemmelig agiterer mod al bestaaende Orden og Autoritet eller som medsammensvorne af enhver national eller revolutionærer Forbindelse, der konspirerer mod en Regering rundt om i den vide Verden. Jeg haaber, at det skal blive godtgjort tilfulde, at vi er et roligt og sindigt nordisk Folk, som man kan forlade sig paa, og som det ikke er unyttigt selv for store og mægtige at stille sig i et venligt Forhold til. Men vore Idealer har fra hint Sammenstyrtningens Aar antaget en noget anden Form og Farve end tidligere. Meget, som forhen forekom os ærværdigt, synes os nu nærmest at være Papir, og Fremskridtets Sol skinner paa vor Vej. Vi ved, at allerede i Løbet af en Menneskealder vil de europæiske Forhold se ganske anderledes ud end nu, og at selv de mægtigste Stater er undergivne Omdannelsens Lov. Vi ved, at Strømninger, der nu gaar stride imod os, da maaske vil bære os og vore Forhaabninger fremad, og vi ved, at de danske Sønderjyder nærer lignende Tanker. Hvem der til den Tid lever, han vil sikkert faa mærkelige Ting at se.

V. Pingel.

Ølgaas og Ølesser

NORSK FOLKEKUNST

FOLKEKUNST, det er her i Danmark et nyt — eller i al Fald meget lidt brugt Ord. For saa vidt vi beskæftiger os med Begrebet, er der en slem Tilbøjelighed til at bruge et saa græsseligt Udtryk som „Almuestil“, og trods det store Arbejde, som især Folkemuseets Direktør, Bernhard Olsen, har ydet i Studiet af vor Bondestands Kultur, har vi i det hele her hjemme syslet saa lidt med Sagen, at der er Grund til at fastslaa Ordets Rækkevidde og hævde, at det betyder Bondekunst. Maaske var det bedre at tale om Landsbykunst eller (paa norsk) Bygdekunst; thi ligesom Folkedragter (ɔ: Bondedragter) glat væk kaldes nationale, saaledes hæfter der ved Glosen Folkekunst en Bibetydning af Nationalkunst, som let kan føre til Fejlslutninger. Faar Ordet Hævd, gælder det at vogte sig for en Misforstaaelse, som har fundet en Del Udbredelse i Tyskland og heller ikke er ganske ukendt i Norge, den nemlig, at „Volkskunst“, den tyske og skandinaviske Bondekunst i Modsætning til den mere internationale Bykunst, er vokset ud af rene nationale Kilder og staar som Udtryk for uforfalsket, urgermansk Væsen. I Virkeligheden er det altid en vanskelig Sag at sætte Stilformer i Forbindelse med Folkekarakterer. Hvorledes er det ikke gaaet med de begejstrede Romantikere, for hvem Naaletræerne i Germaniens Skove var de himmelstræ-

bende gotiske Katedralers naturlige Forbilleder, og hvor misvisende er ikke de for Tiden i visse tyske Forfatterkredse opvoksende Teorier om, at den romanske Stil skulde være gennemsyret af germansk Aand. Selvfølgeligt skal det ikke nægtes, at Kunstformerne uddannes og præges af bestemte Nationer; men Forbindelseslinierne maa altid drages med Varsomhed, og forsigtigst maa det gøres, naar Talen er om Landsbykunst, der sikkert er mere lokal end national. Hvad den først og fremmest viser os, er Bykulturens skiftende Stilformer, afspejlede hos Bønderne. Stædernes Smag trænger i Regelen langsomt og sent, stundom slet ikke ud i Landsbyerne, og det kan hænde, at Købstadskikken først bliver herskende paa Landet, efter at være gaaet af Mode i Byen selv. Den fastholdes saa med Sejghed, modificeres, udvælges og afpasses efter Bondens primitive Værktøj og simplere Livsfornødenheder. Betegnende er det, at Bondekunsten aldrig præsterer virkelig Figurkunst, men Ornamentik, og selv paa dette snævrere Omraade vil man næsten aldrig finde virkelig nyskabende Evne eller Originalitet. Uden at miskende, at Landsbykunsten naivt og ubevidst gaar sine egne Veje, maa det dog siges, at den altid rummer Elementer, som stemmer med Poul Møllers klassiske Skildring af Husflidsarbejderne i Ølsebymagle Lægdsgaard. Overladt til sig selv synes Bondekunsten regelmæssig at falde tilbage paa primitive, geometriske Mønstre; dens Fremskridt og Udvikling beror paa Impulser fra Byerne.

Den Udstilling af norsk Folkekunst, som Kunstindustrimuseet har ordnet, og som, takket være en stor og prisværdig Imødekommenhed fra de norske Museers Side, er blevet meget fyldig og meget smuk, giver god Lejlighed til at prøve disse Sætningers Berettigelse paa noget af det ypperste, som europæisk Folkekunst har frembragt. Ikke alt, hvad der findes paa Udstillingen, er vel Bygdekunst i snævreste Forstand; adskilligt er sikkert Byprodukter, der dog er gjort med et Bondepublikum for Øje og sammenlignet med almeneuropæisk Kunstindustri nok kan gælde for Folkekunst. Og hvorom alting er, Norge ejer en rig og mangfoldig Folkekunst; dets mange Dalfører, hver for sig stængt ude fra Omverdenen, dets sociale Forhold og dets mærkelige Historie, med høje Blomstringstider og dybe Nedgangstider, har gjort Fjeldlandet til den frugtbareste Jord-

bund for en virkelig Bondekultur. Her som andetsteds kan en særlig Bondekunst først skelnes i 16.—17. Aarhundrede, blomstrer i det 18. og dør i det sidste halvhundrede Aar, men den norske Bygdekunst har sine Rødder langt tilbage i Tiden. I den

Mangletræer. Eksempler paa Karvesnit, Renaissance-Bladværk, ældre og yngre „Krølskur" samt Rokoko.

Oversigt, der maaske engang kan blive skrevet om skandinavisk Almuekunst, vil Island repræsentere det ærværdigste Stade, den ældste Teknik og den sejgeste Fastholden ved de romanske Stilformer fra Øens store Blomstringstid. Danmark vil staa paa et helt andet Punkt i Udviklingen, næsten helt byggende paa Renaissancens Grund, paa Trivselstiden i Frederik II's og Kristian IV's Tid. Skaane vil særtegnes ved mange gotiske Levninger. For Sverrigs Vedkommende vil Billedet blive mere broget,

men baade rigest og mest forviltret vil sikkert den norske Folkekunst tegne sig.

Fælles for hele Skandinavien er det utvivlsomt, at der kun er bevaret yderst faa kunstneriske Reminiscenser fra forhistorisk Tid. Vel møder man meget primitive Ornamenter, Væverskernes geometriske Mønstre og Træskærernes Karvesnit; men de træffes sjældent i oprindelige Former (Karvesnittet er saaledes ofte paavirket af Gotikken), og det er i de enkelte Tilfælde hyppigt tvivlsomt, om deres Forekomst skyldes urgammel Tradition eller retrograd Simplificering. Som bekendt er de ikke særegne for Skandinaverne, ikke en Gang for Germanerne, men forekommer spredt over en stor Del af Verden, og de hører til Ornamenthistoriens vanskeligste og gaadefuldeste Kapitler. Af den Ornamentik, som trods dens Udspring fra romerske Motiver kan kaldes Germanernes egen, af Dyreslygningerne, spores yderst lidt; de norske Øløsers Dyrehovedhanke er maaske de sidste, næsten uigenkendelige Ætlinge. Langt mere er der fastholdt af den ældre Middelalders romanske Former. I Norge har ikke blot et enkelt Dalstrøg, Sætersdalen, endnu paa 1700-Tallet arbejdet i udpræget, om end stærkt degenereret romansk Smag, men lige saa gamle Traditioner spores i visse Former af Sølvsmykkernes Filigranarbejder, og gennem megen norsk Folkekunst gaar der en Forkærlighed for Bladrankemotiver, der ikke kan være uden Sammenhæng med Stavkirkernes rige Ornamenter. Ogsaa Gotikken har gjort sin Indflydelse gældende, tydeligt f. Eks. i Typen for de saakaldte Bulesøljer, der gaar tilbage til gotiske Spænder med Billeder af Veronikadugen, Jomfru Maria og Hellig Olaf, og hvis gradvise Udvikling fra fulde Metalplader til Filigranteknik kan følges ret nøje. Men Norges Historie gør det forstaaeligt, at den gotiske Stil ikke kunde vinde Folket paa samme Maade som dens Forgænger, og at heller ikke Renaissancen har haft videre at sige. Norske Bondemøbler i Renaissancestil er tarvelige og plumpe; det er kun de allersimpleste Motiver, der optages, og de behandles uden Ynde. Den norske Bonde var den Gang endnu ikke ret naaet til det Luksustrin, der kræver rigt udsmykkede Møbler; han stod sikkert paa et ældre Trin, hvor Møblerne er vægfaste og simple og Rummenes vigtigste Pryd Hynder og Tæpper. Derfor blev Tekstilkunsten det eneste Omraade, hvor Renaissancen ret kunde gøre sig gæl-

dende. Indførte Gobeliner vakte Efterlignelseslysten, fordi de kunde knyttes til gammelkendt Teknik, og man vovede sig endda i Lag med Forbilledernes Figurer og valgte blandt Datidens gængse bibelske Scener nogle enkelte ud, som nyttedes med stor Forkærlighed, især de hellige tre Konger samt de fem kloge og de fem daarlige Jomfruer. Disse Tæpper har deres store Interesse, fordi de hører til de ældste Vidnesbyrd om de norske Bønders Farvesans, og de vidner om Mod og Dristighed. Men ret beset laa Opgaven højere end Evnerne, og man kan Skridt for Skridt følge, hvorledes Figurerne bliver mere og mere skematiske, indtil de tilsidst helt forsvinder, og hvorledes Ornamentikken, der begynder med rige Renaissance-Blomster, paany havner i Vævekunstens geometriske Former.

Billedtæppe med de fem kloge og de fem daarlige Jomfruer.

Først det følgende Tidsrum skaber en norsk Folkeornamentik med et helt ejendommeligt Sving. Da var Norge igen i Opgang; Træhandelen bragte Penge i Landet, og Støbejernsindustrien, som ogsaa forsynede Danmark med Jernkakkelovne,

manede til at følge med i Stiludviklingen. Og da meldte der sig ude fra Europa Ornamentik, som paa visse Sæt var i Slægt med den romanske, nemlig den sene Baroks store, tunge, klassiske Akantusranker. En genial Bondekunstner, Jakob Klukstad fra Lesje, synes at have været den første, der optog de nye Former; han behandlede dem med megen Dygtighed, og selv om han fulgte Forbilledernes regelmæssige Rytmik, hvor Bladværkets Detailler spiller ind i hele Rankens Løb, formede han den dog saa smaat efter sin egen folkelige Smag, hvad det midterste af de afbildede Mangletræer viser. Fra hans Virksomhed, der ikke veg tilbage for større Opgaver som udskaarne Altertavler og Prædikestole, spredtes „Krølskuret“, som denne norske Akantus kaldes. Man har en betegnende Fortælling om, hvorledes en Husmand fra Hedalen spillede „Tomsing“ og fik Lov til at staa og se Klukstad arbejde saa længe, at han lærte ham Kunsten af. „Han stjal Kunsten fra mig som en Skelm,“ skal Mesteren have sagt. Snart blev Krølskuret eneherskende i hele Gudbrandsdalen og langt videre omkring, og siden der nu var kommet Fart i Bygdekunstnerne, tog de villigt og hurtigt mod en næste Stilart. Da Ranken blev genoptaget med fornyet Kraft, herskede Regence-Stilen ude i Europa, og den naaede man derfor næsten ikke at faa med. Man sprang lige over i Rokoko'en. Stundom kopieres Forbillederne direkte, hyppigere fastholdes de ældre Vækstmotiver, blot opløste i legende viltert dansende Enkeltled og isprængte med rokokoagtige Roser og Stumper af Stilens skæve Muslingeskaller. Endnu mærkeligere Krydsningsformer fremstaar dog ved, at Rokokoen males med brogede Farver, noget i Slægt med Renaissancens overdaadige Farveglæde, saaledes som vi ogsaa kender den hjemme hos os, men stundom mere primitivt, stundom meget mere raffineret. Det er Fænomener, man ogsaa kan møde i anden europæisk Folkekunst, men som her ytrer sig særligt stærkt, dels i det saakaldte „Rosemaleri“, dels i Folkedragternes Broderier — de sidste nye Skud paa den norske Folkekunsts gamle Træ, før det sygner hen.

Men, vil man spørge, hvor skal man i hele denne Mangfoldighed søge det særligt norske. Er der intetsteds et særligt norsk Initiativ? Nogle vil med Bestemthed svare ja. Kunstneren Gerhard Munthe og Kunsthistoriken Andreas Aubert, der

har Æren af med størst Kraft at have vist Farvernes Betydning i norsk Hjemmekunst, har opstillet en Lære om et særligt norsk Farvevalg, der paa det nøjeste skal være forbundet med Nationens kunstneriske Instinkt. Munthe nævner som slige Farver det højrøde, det potteblaa, et rødviolet, et blaaliggrønt, der sammen med det højrøde danner en Modsætning i den Grad typisk national, at den gerne kunde have dannet det norske Flag, og endeligt et kraftigt gult med Klang af Messing. Det er muligt, at der er noget rigtigt heri, men det er for Tiden mere Tro end Viden, hvorpaa Teorien maa bygges. Endnu er den dekorative Farvelære saa lidt studeret, saa langt agter ud for det eksakte Studium af Ornamentformerne, at der paa dette Omraade er stor Fare for at bevæge sig — ud i det blaa. Jeg skal hverken søge at bevise eller at modbevise, men blot gøre opmærksom paa den Mulighed, at meget baade i Rosemaleri og i Telemarksbroderier, saa vel Farver som Former, kan være paavirket fra Kina, et Forhold, som ved første Øjekast synes meget sært, men dog slet ikke er utænkeligt. Begge tilhører jo Ostindiefarernes Tid.

Svaret maa da formes paa en anden Maade. Den skitsemæssige ornamenthistoriske Oversigt, der selvfølgelig maa lade mange Tvivlsmaal staa hen, er forhaabentlig fyldestgørende nok til at vise, at den norske Bygdekunst ikke i sin Grundkarakter skiller sig ud fra anden Folkekunst. De Konturer, der her er trukket op, gør dog ikke Fordring paa at være mere end et ganske kort Sammendrag af, hvad norske Videnskabsmænd har sagt, først Professor Dietrichson, senere Yngvar Nielsen og Museumsdirektør Grosch, hvis Opsats fra „Norge i XIX Aarhundrede" nu yder en solid Orientering i Udstillingen, senest Harry Fett. De har, i det hele og store da, set roligt og nøgternt paa deres Folkekunst og har dog elsket og æret den lige saa vel som den første begejstrede Forsker af norsk Bygdekultur, Ejler Sundt. Ikke blot, fordi den for os staar som gammeldags troskyldig og bedaarende naiv, og fordi den for Øjet er det samme eller endnu mere end de folkelige Vers, man kan more sig med at læse paa Redskaber og Ølboller*). Ikke blot, fordi den

*) Som Eksempel meddeles her et Vers paa en Økse fra 1619, som tilhører Nationalmuseet i København:

Jeg er en Øxe wden Swig
i Norges Land er ey min Liig.
Hvem mig vil feide, skal sig wel besinde,
det skal forstaa baade Mand och Qwinde.

i bred Almindelighed virker hjemlig norsk. Forstaaet paa rette Maade, uden Overdrivelse, kan den ogsaa kaldes national. Krydsningerne mellem de forskellige fremmede Forbilleder, det Valg, der træffes blandt Formerne, som udefra byder sig til Tjeneste, har vel sine Paralleller andetsteds, men ikke noget helt tilsvarende. Er det omtvisteligt, om Valget bestemmes af den norske Almues Karakter, saa er det saa meget sikrere, at det bliver et synligt og haandgribeligt Udtryk for Norges Historie, at det præges af Nationens vekslende Skæbne, og at Ejendommelighederne bærer Vidne om Folkets Storhedstider. Den, som blot i nogen Grad er fortrolig med Folkekunst, vil da ogsaa øjeblikkelig kunne udfinde norske Bondearbejder, selv om de var blandet med lignende Sager fra det øvrige Nordeuropa, og han vil tilmed hyppigt kunne afgøre, i hvilket norsk Dalstrøg de er tilvirkede. Det vilde her føre for vidt at gaa nøjere ind paa de enkelte Egnes Særegenheder, der i saa høj Grad bidrager til at gøre Billedet rigt og vekslende, og Kunstindustrimuseets Udstilling indbyder heller ikke hertil. Den har ikke noget Specialkatalog (hvad man savner, naar man mindes det ypperlige Katalog over Bogbindsudstillingen i Fjor), og den søger ikke at give et Kursus i de norske Bygders Arkæologi. Den vil først og fremmest vise os Eksempler paa deres Kunsthaandværk alene for Kunstens Skyld.

I saa Henseende er den ypperlig. Det er en sand Fryd at følge den Træfsikkerhed, den forbløffende Overlegenhed, hvormed de norske Bondemænd og Bondekvinder har kunnet forme og farve alle det daglige Livs Smaating, og man kan blive helt misundelig over at se, hvorledes Kunst og Haandværk levede sammen i de gode gamle Dage, da Ordet Kunstindustri endnu ikke var opfundet. Det er en god Øvelse for Øjet at gaa og opsøge de bedste blandt alle de mange udmærkede Ting, og der kan læres meget nyttigt. Thi selv om den Tid, da man direkte kopierede Fortidens Former, nu er eller burde være ophørt, er det jo lige gavnligt baade for Kunstnerne og for Publikum at gaa i Skole hos det gamle.

Nordmændene selv er de nærmeste Elever af deres Folkekunst. Netop som den lagde sig til at dø, tog de Traaden op igen. De opspurgte de sidste Bygdekunstnere, genoptog den gammeldags Teknik og oprettede Husflidsskoler. Først tog man

fat paa Guldsmedearbejder og Snitværk, senere paa Vævning og senest paa malet Dekoration. Man gjorde sørgelige Erfaringer med Hensyn til Smagens Dekadence paa Bygderne, og eksempelvis anføres det som et Vidnesbyrd om Farvesansens Uddøen, at en Elev ved et Malekursus til en Begyndelse ikke kunde se Forskel paa blaat og grønt, heller ikke paa brunt og graat, skønt Gutten ikke var farveblind. Men man mener, at Genrejsningsarbejdet gør gode Fremskridt, og at Bønderne gerne vil lære. Vi herhjemme, som har saa lidt tilsvarende, kan kun ønske disse sympatetiske og tiltalende Bestræbelser alt muligt Held og maaske finde Anledning til at støtte den nylig rejste Bevægelse for vore Landsbyers arkitektoniske Kultur med større Kraft. Men derfor er det ikke sikkert, at Arbejdet fører den lige Vej til det Maal, som mange venter. Thi uden at være nogen stor Spaamand tør man nok sige, at Forsøg paa at genoplive Fortidens Folkekunst i de gamle Former i Virkeligheden vil blive en forgæves Kamp mod Nutidens sociale Nivellering og mod dens Maskiner. Kun ad Omveje kan Maalet naas — eller rettere ad Folkekunstens gamle Vej fra By til Bygd. Er det gamle norske Kunsthaandværks forbilledlige Værd saa stor, at det kan paavirke Landets bedste Kunst og hjælpe med til at løse Nutidens kunstneriske Opgaver, saa kan det ogsaa ude paa Landet vaagne til et nyt Liv, som bliver mere end en kunstig Skintilværelse eller en Produktion for Turister.

Norge staar ingenlunde ene med disse Forsøg; men der er i Norge foruden flere mindre gjort et stort og mærkeligt Forsøg paa at føre den gamle Folkekunst videre fremad, Gerhard Munthes berømte Tegninger og Tæpper. Ogsaa herpaa giver Kunstindustrimuseets Udstilling Prøver. De er i Modsætning til Bygdekunsten moderne, personlig Kunst, interessant, æggende, bevægende sig paa den farlige Grænse mellem det ophøjede og det plumpe. Vævningerne er kostbare Luksusvarer; men de ypperlige Vignetter til Snorre, der stundom rammer den knappe Sagastil paa en Prik, bringer Bud rundt til hele Folket om en ny Kunst paa den gamle Grund.

CHR. AXEL JENSEN.

PASSIONSHISTORIEN

N. P. ARBOE RASMUSSEN: *De sidste Blade af Jesu Livshistorie. 1906.*

DENNE Bog er det første selvstændige Forsøg i vor Litteratur paa at gennemføre en Evangeliebehandling i den nyere Forsknings Aand.

Forf. begynder med den videstgaaende Indrømmelse af Materialets Mangelfuldhed. Vi har ikke den oprindelige Tekst — Nutidens møjsommelige Arbejde paa dette Punkt er vittigt blevet sammenlignet med en omhyggelig Tillukning af Stalddøren, efter at Hesten er stjaalet. Og — som den ældste os tilgængelige Dom over vor Evangelielitteratur i Grunden siger — de oprindelige Overleveringer om Jesus er tabte. Hvad vi har er i det højeste dels Gengivelser paa anden Haand efter Hukommelse, dels Oversættelse. Hvad vi nogenlunde ved, er kun, hvad man i den ældste Menighed fortalte om Jesus, og vi kan — takket være Evangeliernes indbyrdes Forskelle — spore, hvilke Tendenser der har gjort sig gældende i Behandlingen af disse Fortællinger. Forf. kan derfor ikke stille Læserne sikre Resultater i Udsigt. Men lover Bogen lidet, giver den desmere. Den lader Læseren se en Række kendte Træk i hel ny Belysning. Og den giver ham Midler i Hænde til selvstændig Dom paa et Omraade, der nu mere og mere bliver Genstand for almindelig Drøftelse.

Forf. begrænser sig til at behandle de sidste Begivenheder i Jesu Liv med Henvisning til, at vi her har fire parallele Tekster. Dette Valg frembyder ogsaa flere andre Fordele. Kildeforholdet er her mindst indviklet, Matthæus og Lukas synes her ikke at

have haft anden Fælleskilde end Markus. Og ingen kan tvivle om, at vi her staar paa Virkelighedens Grund: Messias' Lidelse og Død var et saare anstødeligt Faktum, som Læren først efterhaanden fik lagt til Rette for sit Behov. Beretningen er da ogsaa her mere historisk artet end i de tidligere Dele af Evangelierne. Dér var det en Række indbyrdes uafhængige Smaafortællinger, hvis Skueplads er ubestemt, hvis Orden er vilkaarlig. Passionshistorien er derimod som et Drama, hvis Scener er kædet sammen med logisk Nødvendighed og med nøje Iagttagelse af Tidens og Stedets Enhed.

Dramaet udfolder sig i tre mægtige Akter: Fængslingen, Processen og Henrettelsen. Arboe Rasmussens Fremgangsmaade skal nu i det følgende søges belyst ved at gennemgaa eet Hovedproblem fra hver af disse Akter.

Ved første Akt samler den historiske Interesse sig om Spørgsmaalet: gik Jesus frivilligt i Døden, eller havde hans Paagribelse Karakter af en Overrumpling? Vi ved, at det allerede i det andet Aarhundrede blev forekastet de Kristne af Kelsos, at Jesus skjulte sig og vilde undløbe, men ikke desto mindre blev fanget. Indvendinger af denne Art har sikkert tidlig været fremme og gennem de ældste Beretninger skimter man, at Angrebene ikke har savnet Holdepunkter. Jesus overgav sig ingenlunde med frit Forsæt til sine Fjender — han traf tværtimod hin Aften visse Forholdsregler mod at blive overrasket, og naar han ikke desto mindre blev fængslet, havde det virkelig Karakter af en Art Overrumpling. Disse Forholdsregler er antydet i de Ord, han efter Markusberetningen henvender til Disciplene: „bliv her og vaag". Disciplene skal, medens Jesus i Ensomheden samtaler med Gud, staa paa Vagt. Han danner endog en dobbelt Vagtkæde, idet Flertallet af Disciplene faar Ordre til at blive i Havens Udkant, medens de tre mest betroede efterlades i kortere Afstand fra den bedende Herre. Ja vi erfarer lejlighedsvis, at Disciplene for en Del har været bevæbnede. Det var deres Opgave at holde Vagt. Overvældede af Søvn svigter de imidlertid deres Pligt. Jesus har dog stadig, medens han beder, sine Tanker henvendt paa den truende Fare, han vender gentagne Gange tilbage til Disciplene, han ligesom inspicerer Vagtposterne. Uagtet Scenens Slutningsord i den nuværende Form er uklare, faar man dog det Indtryk, at Jesus ved Ordene: „staa op, lad os gaa!" giver Signal

til hastigt Opbrud — rigtignok først da det er for silde, da Angriberne allerede er over dem. I næste Nu er Jesus da bunden og Disciplene paa Flugt.

Kelsos, som sagde, at Jesus, uagtet han vilde undløbe, blev fanget, fortsætter: „men for en Gud gik det hverken an at flygte eller at lade sig føre bunden bort." Vi ser nu, hvorledes Overleveringen mere og mere former sig til en Gendrivelse af slige Angreb. Jesus har ikke villet skjule sig eller undløbe, altsaa har han ikke stillet Vagtposter ud. Matthæus ændrer da allerede det absolute: „vaag"! til „vaag med mig"! ɔ: støt mig under min Kamp. Og hos Lukas og Johannes er al Tale om Vagt forsvundet. Dernæst: Jesus har i denne Scene bevist sig som en Gud, der ikke mod sin Vilje kan føres fangen bort. Hos Lukas betegner han sig som Situationens Herre ved de til Disciplene henvendte Ord „*tillad* dem at gaa saa vidt"! — „tillad", altsaa Jesus kunde ved sine Disciples Hjælp have overmandet Skaren. Matthæus taler om de tolv Legioner Engle, som Faderen kunde have sendt ham til Undsætning. Hos Johannes har endelig denne Tendens løbet Linen ud. Jøderne har lige fra først af søgt at dræbe Jesus, men bestandig forgæves. Naar det nu endelig sker, er det kun, fordi Jesus selv vil, fordi „Timen" er kommet. At Fjenderne i og for sig er afmægtige, viser sig ved denne Lejlighed tydeligere end nogen Sinde: paa Gudens blotte Ord falder en hel Bataillon Soldater til Jorden.

Den anden store Akt er Retshandlingen, der falder i to Scener: for Synedriet og for Pilatus. Her gaar de kristelige Fortælleres Bestræbelser naturligvis i Retning af saa meget som muligt at berøve Jesu Domfældelse al Retsgrundlag. Hos Markus hedder det, at adskillige fremtraadte med falsk Vidnesbyrd, uden at dog Udsagnene stemmede overens. Saa fremtraadte to, der havde hørt ham sige: „jeg vil nedbryde dette haandgjorte Tempel" o. s. v. Men Markus vil vide, at heller ikke disse Vidner stemmede. Denne sidste Bemærkning er imidlertid — som ogsaa Wellhausen paaviser i sin Markuskommentar — indlysende urigtig: hvis saa var, hvorfor nævnes de saa særskilt ved Siden af de førnævnte „adskillige". Desuden: har de *begge*, som Teksten lyder, tillagt Jesus Ordet: „jeg vil nedbryde" o. s. v., saa stemmede de jo netop. Og mere end dette: at det ikke var et falsk Vidnesbyrd er tilstrækkelig godtgjort ved talrige Spor (i Evan-

gelierne og Apostl. Gern.) af, at Jesus virkelig har sagt noget saadant. De kristelige Fortællere gaar tidlig ud fra, at ethvert Vidnesbyrd mod Jesus nødvendigvis maa være falsk.

Allerede den ældste Overlevering er her præget af Tendensen. Men vi ser den træde endnu stærkere frem i de yngre Skrifter. Hos Lukas er der slet ikke Tale om Vidneførsel eller om noget kriminelt Ord fra Jesu Side — det er overhovedet en Parodi paa en Proces. Fortællerens Opfattelse af Retsforsamlingens Karakter er udtrykt i de Ord, han lægger Jesus i Munden, og hvis Mening omtrent er: hvad jeg end vilde sige, det vilde ikke faa nogen Betydning, eftersom her ikke handles efter Lov og Ret. Og Johannes Ev. udelader helt den egentlige Retshandling med Vidneførselen og erstatter den med en Sammenkomst af halv privat Natur. Det kriminelle Tempelord flyttes hen til Begyndelsen af Jesu Virksomhed og uskadeliggøres ved allegorisk Fortolkning.

Den anden Scene i Domfældelsesakten er Jesu Fremstilling for Pilatus. I den ældste Overlevering er Fortællingen endnu ret knap. Jesus er jo dømt af den jødiske Domstol, hans Sendelse til Pilatus betyder da kun, at han overgives fra den dømmende til den udøvende Magt. Kun fordi Jesus ikke ligefrem beja'er Pilatus' Spørgsmaal om Domsgrundlagets Rigtighed, hører vi om fornyede Klager fra Jødernes Side og en ny Opfordring fra Pilatus til den anklagede om at forsvare sig. Da Jesus tier til disse Klager, vilde Pilatus have den fornødne Retsgrund til at overgive ham til Straffen. Nu spiller imidlertid Barrabasepisoden ind — paa hvilken Maade er ikke helt klart. A. R. antyder følgende Opfattelse: Skarerne har under Aktionen mod Jesus ved Tilraab begæret Amnesti for Barrabas, en af Folket yndet, for Romerne missliebig Person. Pilatus har — under Indtrykket af, at Jesus ogsaa var populær, men mere uskadelig — forsøgt at spille ham ud imod Barrabas. Politisk Beregning vilde da være en, i alt Fald medvirkende Grund, til at den romerske Embedsmand lægger sig i Selen for Jesus.

I denne Scene er det særlig interessant at iagttage de Ændringer, som den oprindelige Beretning undergaar. For det første svulmer denne Scene mere og mere op paa sin Forgængers Bekostning: det har i Tidens Løb interesseret Kristenheden mest, hvorledes den romerske Statsmagt havde stillet sig til Jesus. Og hvad der særlig præger de senere Beretninger, er Tendensen til

at fastslaa Henrettelsens ulovmæssige Karakter: Pilatus' Forsikringer om den anklagedes Uskyld bliver stærkere og mere gentagende i den yngre Overlevering. Samtidig er der en Bestræbelse for at vælte saa meget af Skylden som mulig over paa Jøderne — en Bestræbelse, der maa ende i at gøre Pilatus til en ret ynkelig Skikkelse, et blot Redskab i Jødernes Hænder — saaledes især hos Matthæus, hvor han endda ved en højtidelig Akt (Haandtvætningen) fralægger sig alt Ansvar. Endelig en digterisk Trang til at udnytte det dramatiske Motiv: Gudsrigets Konge overfor den højeste Verdensmagts Repræsentant. Dette præger især Johannesberetningen med dens udførlige Samtale mellem Jesus og Pilatus. En anden dramatisk Pointe rummer Scenen i Modsætningen mellem Jesus og Barrabas. I Markusberetningen er Barrabas endnu en Person, hvis Folkeyndest man begriber — han synes at være Hovedmanden for et Opstandsforsøg mod Rom. Hos Lukas er han Oprører og Morder, tilsidst hos Johannes en gemen Landevejsrøver. Jo mere Barrabas sværtes, desmere dramatisk tilspidset bliver Sammenstillingen mellem ham og Jesus, des blodigere Haanen over Jøderne, der foretrak Barrabas.

Paa ejendommelig Maade har Lukas forøget Pilatusscenen ved Indførelsen af Herodes, der ogsaa giver Jesus en Uskyldighedsattest: efter at Jesu juridiske Brødefrihed er fastslaaet gennem Pilatus, skal den jødiske Fyrste staa som Borgen for, at han heller ikke har forbrudt sig mod den jødiske Religion. Saaledes ogsaa Apost. Gern.: Festus har erkendt Pauli borgerlige Uskyld, Agrippa træder til som Kender af jødiske Spørgsmaal for at konstatere hans religiøse Ulastelighed. Herodesepisodens uhistoriske Karakter er til at tage og føle paa: Tiden vilde ikke tillade en saadan tredie Retshandling — den ældste Overlevering tyder desuden paa, at Herodes var Jesu argeste Fjende.

Hovedtendensen i Ændringerne inden for Retsakten var da denne: mere og mere at berøve Jesu Domfældelse det retslige Grundlag og i stadig højere Grad at læsse Skylden paa Jøderne.

En beslægtet Tendens møder os i den sidste Akt: Korsfæstelsen. I den ældre Overlevering er det ganske tydeligt, at selve Eksekutionen besørges af romerske Soldater, at man altsaa paa Spørgsmaalet: hvem har korsfæstet Jesus, Jøderne eller Romerne? egentlig maa svare: Romerne. Men mere og mere drejes det der-

hen, at Svaret maa blive: Jøderne. Vi møder det i spredte Antydninger hos Lukas og Johannes, der begge lader Pilatus overgive Jesus til Jøderne for at korsfæstes. Endnu stærkere fremtræder det i Apost. Gern., fuldt gennemført i Petrusevangeliet, hvor det hedder: „Herodes overgav Jesus til Jøderne. Og de tog Herren og løbende stødte de ham af Sted og sagde: lad os slæbe af Sted med Guds Søn, da vi har faaet ham i vor Magt.“ Af stor Interesse vilde det være, om man — som A. R. antyder — her havde Nøglen til Forstaaelsen af den kendte Uoverensstemmelse med Hensyn til Jesu Dødsdag. De tre første Evangelier siger, at det var selve Jødernes Festdag, Johannes hævder ligesaa udtrykkeligt, at det var Dagen før Festen. Det første var tænkeligt, ifald Romerne har besørget Henrettelsen. Opfattelsen af Jøderne som de egentlig korsfæstende kunde have givet Overleveringen en anden Retning. Saa meget er i alt Fald sikkert, at Petrusevangeliet, der mest udtrykkelig lader Jøderne udføre det, ogsaa med Bestemthed holder paa, at det skete før Festen.

Her er givet nogle Hovedlinier af A. R.s Behandling af Passionsdramaets store Akter. Vi har set den oprindelige Overlevering forskydes under Indflydelse af kirkelige Tendenser. Man nøjes ikke med, at Jesus bøjer sig for Tilskikkelsen som for sin Faders Vilje, nej han skal, overlegen som en Gud over for Mennesker, af frit Forsæt give sig Døden i Vold. Man nøjes ikke med, at Jesu Domfældelse var en reel Uretfærdighed — nej, den skal ogsaa formelt savne enhver Retsgrund. Endelig er man ikke tilfreds med, at Jøderne er den egentlige Aarsag til Jesu Korsfæstelse — nej, de skal i bogstavelig Forstand være hans Bødler.

Hvilken Betydning har nu slige Undersøgelser? I første Linie vidner Evangelielitteraturen om den Tid, i hvilken den er blevet til. Denne Tid — i alt Fald de tre ældste Evangeliers Tid — er den mindst belyste Periode af Kristendommens Tilblivelseshistorie. Professor Drachmann siger (Verdenskulturen s. 470), at man for Studiet af dette Tidsrum vistnok maa vente sig mest Udbytte af en systematisk Bearbejdelse af de tre første Evangelier. Han giver selv senere et Eksempel derpaa (smsteds. s. 490): man kan skønne af Evangelierne, at de Kristnes Opfattelse af den hedenske Statsmagt i dette Tidsrum ikke var ugunstig, den romerske Øvrighed betragtedes som en naturlig Beskytter. „Man kan ligefrem maale denne Synsmaades Vækst, efterhaanden som Kristendom-

men trængte ud i Hedningeverdenen, paa Evangeliernes Fremstilling af Pilatus' Holdning over for Jesus. Den er venligere hos Matthæus end hos Markus og langt venligere hos Lukas og Johannes end hos Matthæus." En gennemført Skildring af Traditionens Udvikling gennem de tre første Evangelier er, som Drachmann siger, en endnu uløst Opgave. Men Bidrag til Løsningen af denne findes virkelig i A. R.s Bog.

Hvad der mest har interesseret Forf. er dog utvivlsomt dette: at trænge tilbage til den historiske Virkelighed, der ligger bagved Fortællingerne. Ogsaa fra dette Synspunkt er det af Betydning at studere Tendensen i Overleveringen. De Træk, der staar i Strid med Tendensen, har jo mest Sandsynlighed for at være ægte. Disciplenes Søvn i Getsemane, deres Flugt ved Jesu Paagribelse kan f. Eks. ikke være opdigtede. Ægtheden af Jesuordet om Templets Undergang er overvejende sandsynlig, just fordi den senere Overlevering er saa ivrig for at skaffe det af Vejen. Af samme Grund tror vi ubetinget paa Korsordet om Gudforladtheden, paa Jesu Benægtelse af at ville gøre Mirakler o. lgn. Til Afgørelsen af Jesuordenes Ægthed er denne Vej den sikreste. Man tør derimod næppe ræsonnere, som Forf. et andet Sted gør. Han erklærer Jesu Bøn paa Korset for sine Fjender for uægte, fordi den er betinget („de ved ikke, hvad de gør"): Jesus forlanger ellers ubetinget Kærlighed til Fjenderne. Her forudsættes en altfor nøje indbyrdes Overensstemmelse mellem Jesu Udtalelser. En anden Sag er det, at Ordets Uægthed af litterære Grunde er mere end sandsynlig. Hvor indviklet Ægthedsspørgsmaalet ofte er, ses bedst af Forf.s indgaaende Undersøgelse af de Jesus tillagte Ytringer om Genkomstens Nærhed. Disse Udsagns Ægthed kunde synes at staa fast just i Kraft af, at de maatte være generende for den senere Tid, der havde set, at Genkomsten ikke indtraf. Paa den anden Side kan de formodes at være opdigtede: Disciplene maatte for at opretholde Troen paa, at den korsfæstede Jesus var Messias, nødvendig tillægge ham slige Løfter — Løfter, hvis historiske Karakter er udelukket for den, der betvivler, at Jesus overhovedet har udgivet sig for Messias. Vi famler da med Hensyn til de historiske Resultater for det meste i det usikre. Forf. anerkender dette ikke blot i Ord, men ogsaa i Gerning ved at give Afkald paa bestemte Afgørelser. Han fremlægger i Reglen kun Forudsætningerne og overlader Læserne Dommen.

Ikke mindst interessant er det Lys, som A. R.s Bog kaster over Skrifternes indbyrdes Forhold. Hans Undersøgelser bekræfter paa det mest slaaende Markusberetningens Fortrin. Fraset nogle enkelte gode Korrekturer hos Matthæus fremtræder de øvrige i høj Grad som sekundære. Særlig interessant er Lukas' Særstilling. Hans Bearbejdelse er meget fri og stærkt præget af Bestræbelsen for at lægge Stoffet til Rette for religiøs Opbyggelse. Alle Virkelighedens Mislyde løses op i den Harmoni, hvori den fromme Bevidsthed kan finde Hvile. Stærkest fremtræder dette i Korsfæstelsesscenen. „Det lader sig ikke nægte," siger A. R., „at der er noget sønderrevet over Jesu sidste Øjeblikke, som de skildres i vore to første Evangelier. Først Nødskriget: „Min Gud — —". Saa Dødsraabet, der gjalder ud, ordløst, uartikuléret... Der er ingen Fred, ingen Harmoni over dette Billede. Der er kun Rædsel, rystende Rædsel, Dødens Rædsel." Og se nu, hvorledes Scenen er behandlet hos Lukas: det første Skrig, Gudforladthedens, er ganske udeladt. Det andet, Dødsskriget, er omsat til den trygge Overgivelse af Livet i Faderens Haand. Andre Ord er indsat, der aander Mildhed og Fred. I den ældste Overlevering haanes han af begge Røverne, hos Lukas er den ene gjort til en Bekender. Overalt imødekommer Lukas den fromme Følelses Krav. Det er ogsaa ham alene, der — i Modstrid med Scenens Lokalangivelser — lader Jesus tilkaste den fornægtende Peter et bebrejdende Blik. A. R. siger her: „Det er fromme Tanker, som er blevet krystalliserede. Det er den til al ægte Opbyggelse hørende Fantasi, der har klædt det skuede i Kød og Blod og ladet det træde ud af Billedrammen som haandgribelig Virkelighed." Netop i Lidelseshistorien er Studiet af Lukas særlig interessant. Han indtager her ved sin saare frie Behandling af Stoffet en Overgangsstilling mellem Markus og Johannes.

Denne Tanke, som ofte belyses af A. R., finder den smukkeste Bekræftelse i det Skrift, der nu har gjort Lukasspørgsmaalet aktuelt, Harnacks „Lukas der Arzt" 1906. Bogen har vakt Opsigt ved sit solidt underbyggede Forsvar for den gennemgaaende forladte Antagelse af Apostelledsageren Lukas' Forfatterskab til det tredie Evangelium og Acta. For det sidstnævnte Skrifts historiske Troværdighed betyder dette Resultat ikke lidet, for Evangeliets saa godt som intet. Til Evangeliet har Lukas efter Har-

nack benyttet de sædvanlig antagne Kilder (Markus + en nu tabt, med Matthæus fælles Kilde) og desuden visse Særoverleveringer, der viser et mærkeligt Slægtskab med Grundlagene for det fjerde Evangelium. Disse Overleveringers Troværdighed er gennemgaaende tvivlsom, og de maa for den største Del betegnes som Legender. Som Hjemmelsmænd ligger det nær at tænke paa sværmeriske og for al Troværdighed blottede Personer som Filip og hans fire profeterende Døtre (anf. Skr. s. 108). Hvad hele Lukas' Historiebehandling angaar, er det hans kristusbegejstrede Sejrsglæde, der maa forsone os med hans store Mangel paa Kritik og hans ringe Respekt over for Virkeligheden: reichlich entschädigt er für seine Magie, seine kolossale Leichtgläubigkeit und theologische Oberflächlichkeit durch die ihm eigene Zuversicht. Freudigkeit und — die echt griechische Lust am Fabulieren. Als Erzähler ist er wie eine Mühle: er vermag Alles zu bearbeiten."

Det er da i Overensstemmelse med den nyere Forskning i det hele, naar Forf. gennemgaaende havner i Markusberetningen som den primære. Ved Kritikken af denne er vi altid vanskeligere stillede: vi kender Vejen, der fører fra Markus gennem de andre ned til Johannes. Men hvilke Ændringer Fortællingen har undergaaet, inden den overhovedet blev nedskrevet, kan vi kun gætte os til. Forf. er visselig langt fra at tage Markusberetningen som umiddelbar Virkelighedsgengivelse. Men paa enkelte Punkter er han dog i sin Iver for at fremhæve dens Fortrin tilbøjelig til at overse dens Mangler. Han betoner med Rette, at Markusfortællingen om Peters Fornægtelse har et stærkere Virkelighedspræg end de andre Beretninger. Han kunde imidlertid have tilføjet, at selv denne ikke ret tilfredsstiller vor Virkelighedssans. Selve Situationen stiller os først og fremmest det Spørgsmaal, hvorledes Peter slap ud af den øjensynlige Fare. Dette besvares slet ikke i Markusteksten. Den har — som naturligt er for en Menighedsoverlevering — udelukkende interesseret sig for Episodens religiøse Momenter: Hanegalene, Opfyldelsen af Jesu Ord, Peters Anger. Man tør derfor næppe lægge saa stor Vægt, som Forf. gør, paa at der i Markus' Getsemaneberetning er en Lakune just dér, hvor Disciplenes Søvn maa have været dybest. Mon det ikke er et Tilfælde, at Markusberetningen her er lidt kortere? A. R. forudsætter her en for Skriftet ellers ikke

ejendommelig Samvittighedsfuldhed i Retning af kun at fortælle, hvad der ligefrem vides.

Arboe Rasmussens Bog er et betydningsfuldt Udtryk for den Interesse, der i de sidste Aar er vaagnet ogsaa her hjemme for kritiske Studier af den evangeliske Historie. Skønt Bogen røber grundigt Kendskab til Udlandets Arbejde, er den dog i egentligste Forstand original, fremgaaet af selvstændig Fordybelse i Kilderne. Forf. sidder inde med den Lærdom, der er fornøden — Fortrolighed med Nutidens Tekstkritik, med efterapostolisk og apokryf Litteratur — men medbringer desuden Evnen til at se personligt paa Teksterne. Passionshistoriens Scener faar under hans Behandling fornyet Liv. Kun den modvillige tænker sig et saadant Arbejde inspireret af Lyst til at finde Modsigelser inden for Evangelierne. Drivkraften er i Virkeligheden den Kærlighed til de gamle Skrifter, der ikke slipper dem, før de har aabenbaret os deres inderste Hemmeligheder.

P. O. RYBERG HANSEN.

VERS

FRISTELSE

Ak, milde Nat med Maaneskin
udover vaade Tage,
vi drager du saa sært mit Sind,
ak, drager det tilbage?

Tilbage til en Tungsindstid,
en Tid, hvormed jeg kæmper,
saa maanebleg, saa taageblid
som Natten i December.

O Maane over nøgne Træer,
o Sølv bag sorte Grene —
vig fra mig, Frister, som er nær,
vig bort og lad mig ene!

SOMMERAFTEN

En sødlig Duft af Blomster og Løv
i stille og kølig Kvæld —
en Duft af Vejens dugvaade Støv
og af Markernes blomstrende Hæld.

En krydret Vellugt, et dufttungt Væld
over min Tanke strømmer —
og stille i Skumringen drømmer
en bleg og længselsfuld Sjæl.

JOHANNES JØRGENSEN.

FORVENTNING

Den hvide Birk bær sølvblaa Taarer
af Regn, der rinder som Krystal;
men paa hver Kvist et Knopskud vaarer
og sprænger snart sin Vinterskal.

Der driver Regn paa Birkestammer
og Graaden rinder fin og tæt;
men Solen snart vil staa i Flammer
og emme bort hvert Taagenet.

Thi Vaaren sin Forløsning venter,
og som et Varsel imod Kvæld
den stærke Frost ilfærdigt prenter
paa Rudens Glar et Blomstervæld.

ÅGE MATTHISON-HANSEN.

BLANDT RUNOSANGERE OG GRÆDEKVINDER

SANGERLANDET, de gamle finske Folkekvads Hjemsted i Nutiden, strækker sig som et langt og krummet Bælte fra Estland gennem Ingermanland og paa begge Sider af Landegrænsen højt mod Nord i Karelen. Hos karelske Sangere fik Elias Lønnrot for 60—70 Aar tilbage de Kvad, som han dels samlede i den lyriske Kanteletar, dels „vandt til et Nøgle“ i den episke Kalevala. Siden hans Dage har utrættelige Forskere gennemstøvet hele Sangomraadet for at høste ind, hvad der var tilbage, og paa det vundne Grundlag granske Sangenes Historie. Men Høsten bliver mindre Aar for Aar; Bæltet snævres ind og brydes; i de lutherske Egne har den moderne Kultur helt taget Livet af de før saa friske Skud; og selv blandt de græske Katoliker er Glanstiden uigenkaldelig forbi. De bedste Sangegne i nyeste Tid skal være en Del af Estland, samt visse Sogne i Ingermanland; men ogsaa Nord for Ladoga lyder der blandt græsktroende Kareler stedvis endnu Sang, omend kun som en svag Genlyd fra fordums Tid. Nu da Czaren har givet fuld Religionsfrihed, tør man vel vente, at et stedse stigende Tal Ester og Kareler i de næste Menneskealdere vil forlade den ortodokse Kirke; i Estland og i enkelte finske Sogne er man godt i Gang. En karelsk Bondekone sagde med Tanken herpaa til mig i Sommer: „Jeg grunder paa, om ikke Verdens Ende nu skulde være nær; for det Ord ser jo nu ud til snart at opfyldes, at Evangeliet skal naa til alle Folk.“ Selv om Verden skulde staa en Stund endnu efter Karelernes Overtræden, saa

synes det i al Fald, som Folkesangens Dage blandt Finnerne er talte.

For at faa en lille Anelse om Sangerlandet foresatte jeg mig i Sommeren 1906 at gøre to smaa Indfald deri, det ene Øst for Staden Sordavala ved Ladogas Nordkyst, det andet langt højere mod Nord over Grænsen ind i russisk Karelen.

Med en ung finsk Student som min elskværdige Ledsager og Sprogmester kom jeg fra Sordavala over til Søen Jänisjärvis Østkyst og derfra en tidlig Morgen med Skyds til *Suistamo* Sogn. Her findes Indbyggere af begge Trosretninger. Hos Studentens Skolekammerat, en ung luthersk Storbonde i *Jalovaara* By blev vi modtaget med mageløs Gæstfrihed paa hans hyggelige, næsten komfortable Gaard. Her var selvfølgelig ingen Kvad at hente; paa Bordene laa, foruden de i Finland ganske uundgaaelige danske Dameromaner, store Billedværker; paa Væggen i vort Soveværelse hang der rigtignok en prægtig, mangestrænget Kantele (den nationale Harpe), som dog vist ingen spillede paa, men lidt fra den prangede et Uhyre af en — virkelig god — Grammofon, der des oftere maatte holde for. Det var underligt at tænke sig, at vi her skulde staa ved Tærskelen til den gamle Runosangs Hjem. Og dog stod vi der.

Ud paa Eftermiddagen styrede vi Kursen mod Muuanto By, der er helt græsk-katolsk. Ingen Kørevej, kun en Ridesti fører derud gennem Ødemarken. En mørkskægget Muuanto-bo, der gjorde Høstarbejde paa Gaarden — en rigtig Skovtrold at se til — blev vor Følgemand. Saa gik Ridtet gennem „de blaa Skove", snart over stejle Bakker, snart ad „Kavlebroer" over side Sumpe. Disse Broer er brede og ret magelige, dannede af Træstammer, som er lagt paatværs af Vejretningen. Skovtroldens bløde Mundart med de stemte *s*-lyd og de mange *tsj*'er virkede ganske fremmedartet og mindede om Ruslands Nærhed; for Resten evnede han, som de fleste Mænd jeg traf i Sognet, af Hensyn til Udlændingen at lempe sin Tale i Retning af „Bogsproget". Studenten indlod sig lidt paa Politik med ham; at han selv og hans Kone nu havde faaet Stemmeret, lod til at være Trolden aldeles ukendt og ikke synderlig interessant, lidt mere Deltagelse viste han ved at høre, at herigennem kunde man maaske skaffe sig gode Veje til Muuanto By.

Vi passerede en smal Aas med henrivende Udsigt over Sø

og Skov til begge Sider, derefter Terovaara By, som siden skulde give os et rigt Minde med, og naaede mod Aften til Muuanto. Her tog vi saa ind hos den Sangergubbe, som en finsk Lærd i Sordavala havde udpeget for os, den 70-aarige *Iivana Sjemeikka*, Ætling af en gammel navnkundig Sangerslægt. En venlig Mand med bølgende graat Skæg og milde Øjne hilste os velkommen; gennem Pirtti („pörtet"), hvor Ilden brændte paa Arnen, traadte vi ind i hans Sengkammer[1]). — Iivana var vant til at modtage fremmede, der søgte Sangeren i ham; ikke helt sjælden naaer Finner, der elsker deres Kalevala, herud; han huskede ogsaa godt, at en anden Dansk (vel Aage Meyer) Aar tilbage havde gæstet ham. Hjærtensgærne vilde han synge og spille for os; i sin egen Fædreneby syntes denne Profet ikke synderlig skattet. „Naar jeg sidder om Aftenen i min Ensomhed og synger, titter de unge ind ad Døren og hvisker: Naa, sidder han nu igen dær og vrøvler." — Flere Gange spillede han paa sin Kantele for os, enkelte gamle finske Tonestykker, oftest dog en mere nymodens (russisk?) Dans; han ejede en forbavsende Færdighed; ikke sjælden nyttede han To- og Treklange med god Virkning. Ogsaa denne Kunst vil dø ud paa Egnen. Harmonikaen skal i de fleste Huse være traadt i Kantelens Sted. Baade den Aften og næste Formiddag fik vi Gubben til at synge. Den gamle Sangerskik, at til Foredraget hører to, en Forsanger og en Hjælper, der sidder Haand i Haand, er nu vistnok overalt gaaet i Glemme; ogsaa Sjemeikka sang alene, men efter gammel Sæd hver Linie to Gange. Melodierne til de gamle Kvad er yderst simple, med faa Intervaller; en Melodi strækker sig altid kun over een Linie, som første Gang synges med opadstigende, anden (oprindelig „Hjælperens" Sag) med nedadgaaende Bevægelse. Vi fik saa at høre om Väinämöinens og Joukahainens Strid paa Havet, den unge J. trylles ned i Sne og Bølge, til han byder Väinö sin Søster til Brud (i afledet og udvidet Form læses dette Kvad i Kalev. 3dje Sang), — om Kullervo, der sønderriver sit Svøb og fra Vuggen gaar i Strid (Her brød Gubben af og ytrede smilende: En ung Soldat, som brød sit Svøb og gik lige i Krig!), Budskabet om Faders og Moders Død rører ham ikke, han farer blot vældigt frem (Det skal nu være en meget sjælden Sang;

[1]) Pirtti er det gammeldags Navn, der oprindelig betegner en virkelig „Røgstue" uden Skorstensrør; af saadanne Hytter fandtes dog kun een i M.; vi naaede ikke at komme derind.

anden Form i Kal. 31,36), — om Väinös mægtige Kantelespil, der henrykker selv de umælende, om Lemminkäinen, der drager ubuden til Bryllup og trodser alle Farer undervejs, — og endnu flere Sange. Vi fik ogsaa en Stump Tryllekvad; dog hørte Sjemeikka ikke til de rigtige Troldkarle, der selv tror paa Ordets Magt; han morede sig selv kosteligt over de kraftige Besværgelser han reciterede — Tryllekvadene skal rettelig ikke synges, men siges eller mumles; det blev fortalt mig, at faa Uger før var der paa „Sangerfesten" i Sordavala optraadt Troldkarle, som vakte Ida Aalbergs dybeste Undren. Aldrig i hele sit Sceneliv havde hun hørt Mennesker, der evnede at tale saa lynhurtigt og samtidig saa fuldendt tydeligt.

Tilstede ved Sangen var om Aftenen foruden vi selv Skovtrolden (en kort Tid), Sjemeikkas gamle mutte Husholderske og nogle fremmede Børn; men den bedste Tilhører blandt os alle var Gubbens egen Sønnesøn, en hvidhaaret og blaaøjet lille Iivana, Farfars Øjesten. Da Sangen tog ved, kravlede han op paa den gamles Knæ, og naar Linien gentoges, hviskede han ofte med, nikkende og smilende; Farfar forsikrede, at han kunde allerede Størstedelen af disse Kvad. Den lille Iivana havde i Vandrelærerens Skole (kiertokoulu) nogenlunde lært at læse, en Kunst, som ingen af de ældre havde nemmet; „om blot Midlerne slaar til," mente Gubben, „skulde han gærne engang i Sordavala Skole." Her fostres da maaske en boglærd, der samtidig bliver en sidste ægte Folkesanger af Sjemeikkaslægten: Kvadene har han arvet fra Fædrene.

Til Natten fik vi en hel Gaard overladt; Sjemeikkas afdøde Søn havde ejet Nabogaarden, der nu stod tom. Gubben fejede her det værste Støv af Gulvet, bredte Madrats og Tæpper og aftalte en Fisketur tidlig næste Morgen. Jeg var endnu ikke falden i Søvn, da den gamle Mand, der var gaaet sent til Ro, kom frisk og munter Kl. 3 om Morgenen og purrede os op. Studenten gik med, jeg foretrak at hvile. „Sov De blot i Fred," sagde Sjemeikka venligt. Men da Solen brød frem, fik ogsaa jeg min Fangst; der blev levende og farveprægtigt i den øde Gaard, og først da tre skinnende røde, to sorte og to grønne Skabninger var nedlagt, fik jeg sovet i Fred. — Mens vi siden nød de kogte Aborrer, den anden Fiskefærds Udbytte, sang og spillede Gubben endnu engang for os; saa tog vi hjærtelig Afsked, og Sje-

meikka bad hilse i Danmark. — Bagefter fortalte Studenten, at jeg havde narret mig selv ved at udeblive fra Baadturen; Iivana havde dær sunget en Sang (i det gamle Versemaal), som han selv havde digtet om sin Aabofærd Aar tilbage; det er vistnok nu en Sjældenhed, at Runogubberne selv er skabende Skjalde.

Sjemeikka var en fornøjet og livlig, derhos tænksom Olding. Med barnlig Glæde fortalte han om sin Rejse til de lærde Herrer i Sydfinland og den Opmærksomhed, de havde vist ham; lykkelig var han over at kunne byde os Sordavala-kringler til Teen — bedre end de paa Nabogaarden, men en Lykke syntes ham ogsaa det rolige Liv i Muuanto ved Søens Bred, „hvor der er saa kønt“, og hvor han nu i sin Alderdom kunde tænke over „alle Skaberens Gærninger“. — Der blev i Muuanto vist os et gammelt forfaldent Bedehus, en trang Rønne, der ikke længer var i Brug; skønt Helgenbillederne endnu stod paa Vægbjælken, korsede Foreviserne sig ikke herinde, hvad de dog aldrig forsømte overfor Billederne i Hjemmet.

Da vi paa Tilbagevejen havde passeret *Terovaara* By, gjorde vi Holdt ved et enligt Hus i Skoven. Her boede den navnkundige Grædekvinde *Akuliina Kuokkanen*. Jeg havde, maa jeg tilstaa, aldrig før hørt om finske Grædersker og var spændt paa at lære dette Fænomen at kende. En høj og med sine næsten 60 Aar endnu smuk Kvinde traadte os i Møde med venlig Anstand. Da de nødvendige Forklaringer var givne, udbrød hun glad: „Naa endelig, der har endnu ikke været en eneste at besøge mig i Sommer! Ja jeg skal gærne græde for Jer.“ Vi blev bænkede, og Vand sat paa Ilden til Te; tre Drenge sad paa Vægbænken og kiggede paa os. Nu traadte Akuliina frem midt paa Gulvet med en naturlig Værdighed, som vilde klædt en Dronning. „Jeg vil da græde af Glæde over, at I kommer og gæster mig.“ Hun kastede et hvidt Klæde over sit Ansigt og stemte i — det var en forunderlig Sang; intet regelret Metrum, men en Slags Strofedeling; hver Strofe indlededes med „Spasibo“ (russisk: Tak). Melodien, der spændte over langt flere Takter end Runosangenes, var kunstigere og mangfoldigere end disses. Hun havde en meget vakker Sangstemme. Efter hver Strofe faldt Akuliina i Graad, dog ret behersket, svarende til Æmnets Krav. Af det lange Kvad, der var stærkt dialektfarvet, forstod jeg desværre saa godt som intet; efter Studentens Dom var det

endog særdeles smukt; hun skildrede, hvorledes hendes egne Børn et efter et var vokset til og fløjet ud fra Hjemmet; nu sad hun næsten ene her i Skoven og længtes; hvad Under da, om hun blev glad, naar to fremmede „med frisk Lød“ traadte venligt under hendes Tag just for at træffe Akuliina? — Efter min Ledsagers Skøn og Sangerskens egen Paastand, blev Kvadet improviseret. — Ved Teen underholdt Akuliina os paa det livligste, om sin Rejse til Helsingfors og om sin Sorg over at være bleven glemt ved Indbydelserne til Sangerfesten i Sordavala, hvor Runosangere og Grædersker nys havde optraadt. Var det en Tankeforbindelse, naar hun straks derefter gav os Kvadet om Lemminkäinen, der ikke bødes med til „Gudsfolkets“ Bryllup, hvor dog selv halte, blinde og lamme blev budne, men som drog did alligevel? Ogsaa Akuliina var en flink Runosanger; hendes „episke“ Melodi var ejendommelig og smuk, højst forskellig fra Sjemeikkas. Til Slut lod den ene af Drengene (A.s Søn?) sig formaa til at synge om Väinö og Joukahainen; jeg glædede mig allerede over at træffe endnu en Sanger i den unge Slægt, men saa viste det sig, at Sangen var lært udenad fra et trykt Hæfte; i „kiertokoulu“ havde Drengen lært at læse. — Saa skiltes vi fra den mærkelige Kvinde, der dog ikke græd af Sorg ved vor Bortgang, men venligt bad hilse i Danmark. — Da Studenten fortalte hende, at man ogsaa dær kendte lidt til de gamle finske Kvad, tænkte hun sig det tilgaaet saaledes, at en dansk Tilhører ved en „Sangerfest“ i Finland havde hørt Kvad foredrage og siden bragt dem hjem til Danmark.

Dagen efter fik vi i Jalovaara By endnu en mærkelig Græderske at høre; det var Konen *Sisso*. Storbondens Søstre ledsagede os til hendes Gaard. Hun var gammel og lidt affældig. Konen Sisso tilbød, efter at vi havde nydt det uundgaaelige Traktement, at gaa med os ud paa Gravpladsen, saa vilde hun græde der. I græsk-katolske Landsbyer findes fra hedensk Tid af en saadan *kalmisto* (Gravplads), en ældgammel Fyrrelund, hvis Træer er hellige; de tør ikke fældes, og falder de af sig selv, faar de Lov at muldne bort der paa Stedet. Der er skummelt under de høje Fyrre. Over hver Grav staar en Slags Dobbeltkors med to Tværpinde; fra den nederste og bredeste gaar to Skraastykker op mod Længdestokkens Spids, saa der dannes en Trekant, som omslutter et Enkeltkors. Jeg saa Aarstal, men ingen

Navne paa Gravene. Her kommer de gamle Kvinder og ofrer Mad til de døde, den bedste, Gaarden kan byde; naar Maden er forsvunden, glæder de gamle sig — og Bygdens Hunde længes efter næste Offerdag. Konen Sisso førte os hen til en Grav; her laa hendes Søn og Svigerdatter, der var døde som unge for tretten Aar siden, og her satte hun sig ned, tilhyllede Ansigtet og istemte sin Klagesang — med mindre vakker Stemme end Akuliina, men med voldsom, næsten krampagtig Graad mellem Stroferne. Trods det for en Vesterlænding stødende i Situationen er der næppe Tvivl om, at Sorgen i Øjeblikket var følt; hun sad tavs en lille Tid, efter at det lange Kvad var sluttet. To voksne Sønner fra Gaarden havde listet sig derud efter os og lyttede ærbødigt til Moderen. Sangen var ikke nogen Nyimprovisation; den digtedes, dengang de to unge Folk døde. Siden kom Konen op paa Gaarden og gentog langsomt sit Kvad, der faldt vanskeligt at forstaa endog for Gaardens Folk; een af de unge Damer fik dog optegnet en Del af Sangen og overlod den velvilligt til Meddeleren; lidt deraf skal gengives her, saa godt jeg har forstaaet det. (I Prosa, da Metret — overvejende daktylisk — er ganske uregelret.) Den omtalte er først de afdødes spæde, efterladte Søn, og hans afdøde Moder tænkes her at føre Ordet:

Min elskede lille, som en flyvende Fugl blev han ladt ene, til at flagre i den lette Luft, min egen Yndling ene i Vaarens bidende Vind; det herlige Hæggeskud overgav man i Stormenes Skød.

Mit elskede Billed, kom og lyt [ved Graven], hvor den elendige [Fader] jamrer sammen med den gode Blomst [Moderen], hvor jeg, Staklen, som fødte Dig, jamrer over mit Barn, hvor jeg forkynder min evige Kval. —

(Nu faar Farmor Ordet og taler til sin Søn:)

Du, den første jeg fostred, tog Tilflugt til Græstørvens Tue; Du segned og steg frem for den Alvældige, Højbaarne.

Jeg vented i Dig mit Værn for de gamle Dage, Du elskede, hvem jeg fostred. Ej vented denne Viv at leve slige Dage som disse, ej heller at gaa gennem saadanne Nætter, som da min elskede Lovpriste blev ophøjet til de høje Himle. — Min kære, min snehvide Søn er nu i den bedste Bolig — —

Da Konen Sisso hørte, jeg var ugift, sang hun uopfordret den Klagesang over Brudens Afsked fra Hjemmet, som burde synges ved mit Bryllup. Naar Grædersker optræder i Kor, som ved Bryllup og Ligfærd, hvor de ret bruger Stemmen con amore,

skal der efter Sigende stærke Nerver til at staa denne Graadlyrik ud. — Tilsidst mødtes grelt gammel og ny Tid: Digterinden, Grædersken som ofrer paa de dødes Grave, blev af pietetløse Hænder ført ind under Grammofonen; hun lo hjærteligt ad den finske Variétékomikers Glansnummer og fik Taarer i Øjnene ved Petersborgprimadonnaens Arie. Men Dagen efter har hun igen sunget og grædt i Gravlunden. —

Fra Suistamo drog jeg tre Dagsrejser mod Nord til et Sogn ved den russiske Grænse for Østen om denne mulig at træffe Sangere. I disse Egne (Nordøst for Kajana) kunde de ventes ganske ukendte med moderne vesterlandsk Kultur og med al Optræden paa arrangerede „Sangerfester". Et ungt Menneske i Sognet viste den store Venlighed at følge mig den lange Vej Østpaa. Det nærmeste Maal var *Akonlahti* Kirkeby; skulde Sangen her være helt forstummet, vilde jeg søge op mod Nord til Latvajärvi, hvor den navnkundige Arhippa i sin Tid sang sine rige Kvad for Lønnrot. En finsk Lærd i Sydlandet mente, at hans Søn Miihkali muligvis levede endnu. — De første Mil fra den finske Kirkeby slap vi med Vognskyds, saa tog Ødemarkslivet fat; stundom kom man et godt Stykke frem med Baad, men i Reglen maatte vi vandre — ad Stier, mod hvilke Suistamos Rideveje var sande Bulevarder; over de talrige Sumpe førte „Broer" dannede af slanke Træstammer, lagt fremefter enkeltvis, sjælden dobbelt; over disse skred vi frem, indsmurt paa Ansigt, Nakke og Hænder med Begolie mod Myggene og iført Skindpjækser (pieksut) med blød Bund. Jeg skal ikke glemme Gaard- og Hytteboernes store Gæstfrihed, overalt hvor vi kom hen paa russisk som paa finsk Side; ret renligt var der de fleste Steder. I Jokela Gaard, hvortil vi naaede i Baad Kl. 1½ om Natten, stod Mand og Kone nok saa redebont op, redte Seng til os og mættede os næste Morgen og Middag; for alt det beregnede de sig, da vi bad om at maatte betale, 75 Penni (ca. 55 Øre). En Mand Øst for Grænsen roede os en Times Vej gennem Aa og Sø; det værdsatte han til 25 Penni. De fleste holdt nok af en god Passiar, efter at de fornødne Indgangsformularer var overstaaede: Hilsen til Gaarden og (Vest for Grænsen) Hilsen fra Kirkebyen; „hvad Nyt høres der?" „Naa Tak, der høres ikke noget særligt." Det samme beroligende Svar maatte ogsaa gives paa en Gaard, hvor vi dog fra Nabogaarden kunde melde, at

Bjørnen Dagen før havde slæbt en Ko bort (Selv fik vi ikke andet Spor af Røveren at se end en oprodet Myretue). — Skønt Mundarten her var noget mere tilgængelig end i Suistamo, var jeg ikke i Stand til at tage livlig Del i Samtalen, men maatte dog oftest op med en kortfattet „Beskrivelse af Danmark“, dets Udseende, Flora, Næringsveje, undertiden: om vi havde en egen Kejser; om Sproget ogsaa var finsk i Danmark. Selv her mod Øst gav skandinavisk Paavirkning sig til Kende; jeg blev regelmæssig spurgt, om jeg var paa *lysti-reisu*, hvortil jeg som god Fennoman altid svarede, Ja, jeg var paa huvi-matka. — Paa Gaarden Huosioisvaara tæt Vest for Grænsen kunde den gamle Husbonde godt mindes Elias Lønnrot fra hans Vandringer; Husbonden var da en Dreng. „Det var en flink Mand, den Lønnrot; naar man roede for ham, saa gik Snakken ikke istaa (niin kyllä tarina piisas').“

Baade paa Gaarde og under Vandringen traf vi Bissekræmmere, der var paa Færd mod Vest; det var gamle, høje, langskæggede Mænd; med den tunge, tunge Randsel paa Ryggen gaar de frem med jordvindende Skridt, naar de først er kommen i Gang, og gør mange Mil om Dagen. Af den gamle Teppana med de drømmende, verdensfjærne Øjne, som der først kom Liv i, da vi saa ham falbyde sine Varer, fik vi at vide, at Miihkali Arhippas Søn var død, „død, død, det er sikkert og vist.“ Jeg opgav da Latvajärvi for at nøjes med Akonlahti og Omegn.

I Akonlahti By tog vi ind hos Købmand Artemijeff (Personnavnene her kan være russiske, Sproget er altid finsk). Vor Vært var en køn og klog midaldrende Mand, hans rødmossede Hustru gik rundt som ydmyg og tavs Tjenerinde; Gaardens Indre bar Vidne om solid Velstand. — En gammel kyndig Sangergubbe i Bygden var for nylig død, men hos Kvinder, mentes det, kunde vi ret nær Byen faa gamle Kvad. Vi stævnede ud paa den store Sø Sydøst for Akonlahti; en Del af dens 140 Holme (Rorkarlen vidste Tallet) var beboede. Den formentlig bedste Sangerske Hilippo (Filippa) var ikke hjemme; hendes Dør var „laast“ med en vældig Stang, der var presset ind mellem den og Forraadshusets Mur. „Pral nu i Danmark af, at Han har set en karelsk Laas,“ sagde Rorkarlen til mig. — Paa Naboøen fik vi bedre Held. Den gamle *Hoto Nykänen* gik ved Høet udenfor sit Hus. „Men jeg kan ingen Runot, blot nogle Selvityksiä (Forklaringer

til sjældne Ord); dem fik en Mand (en finsk Doktor) her ifjor." Vi blev dog budt indenfor; hun og Svigerdatteren stillede en gammeldags Væevestol op for os, og selv spandt hun for os paa en saare primitiv Rok. Men bedst som vi sad, tog med et, uden Varsel, Hoto til at synge:

> Det var gamle Väinämöinen,
> bygged sig en Baad paa Bjærget —

En Runomesterske var hun alligevel. Paa de nordlige Sangegnes Vis kædede hun dristigt Enkeltkvad sammen; Sangen om Väinös Saar, voldt ved Økse under Baadtømring (Kal. 8—9) gled — ret forbløffende, saavidt jeg forstod — over i Tryllekvadet om Ildgnisten, der findes frem fra Fiskens Bug (Kal. 48). Saa gav hun os en lille lyrisk Hyrdevise og sang Tryllesangen om Jærnets Fødsel af Mælk fra tre Jomfrubryster (Kal. 9). Da havde jeg næsten Skrivekrampe, for hun sang hver Linie kun een Gang.

Svigerdatteren roede os tilbage; det var en ung karlestærk Kvinde. Da hun havde brugt Aarerne flinkt et Stykke, tilbød hun, uopfordret, at synge for os. Og mens de kraftige Aaretag vedblev, sang hun med stærk Røst et fortrinligt Kvad, blandt alle dem, jeg hørte, det som i Enkeltheder stod „Kalevala" nærmest; hun havde lært det som Barn. Det var „Dobbeltfrieriet" (Kal. 18—19), hvor Smeden og Väinö bejler omkaps til den unge Anni; den lykkelige staar sig i tre Prøver og hjemfører Bruden. Vor Sangerske ænsede ikke Opfordringerne til at puste ud engang imellem, men brugte Arme og Mund lige flinkt; og da vi naaede Akonlahti, havde jeg faaet et Kvad paa 140 Verslinier (hver sunget to Gange) — et Vers for hver af Hjemsøens Holme. Saa roede Outi Nykänen, den sidste Runosanger, vi traf paa vor Vej, rask tilbage til sit Hø.

Næste Dag pløjede vi endnu engang den holm- og sangrige Sø for ad en anden Vej, end vi kom, at naa tilbage til Finland. I fladbundet Baad med et gammelt Tæppe som Sejl i Masten vandt vi rask et Par Mil frem til en sydlig Strand nær Grænsen. Men efter denne Ederland Hønsepige-færd fulgte fem Timers Omflakken et vildsomt Sted i Ødemarken, hvor Kvægstierne krydsedes, — før det hellige Rusland slap os af sin Favn. Dagen efter naaede vi til den finske Kirkeby, og dermed var den karelske lysti-reisu til Ende.

F. OHRT.

ET FORSVAR

KÆRLIGHED til Fakta vil for Kunstens Vedkommende sige Kærlighed til Kunstværkerne og til den kunstneriske Virksomhed. Derfor beviser man sin Ret til at tale om gamle og nye Kunstværker ved at lade den kunstneriske Erfaring lede en til saadanne Værker, der er klassiske Eksempler paa Kunst: Pyramiderne, det doriske Tempel, Titusbuen, Palazzo vecchio. Man vælger dem ikke tilfældigt, eller fordi de er berømte, men fordi man selv finder Hvile i dem: fordi de netop, fremfor andre, tilfredsstiller Ens Kærlighed til de kunstneriske Realiteter. Det vil da vise sig, om man selv har en klassisk Forstaaelse af Kunst, derved at man er i Stand til at genskabe Værket ved sin Betragtning og Forklaring, hvilket — saa vidt jeg kan se — er lykkedes mig bl. a. for Palazzo vecchios Vedkommende. Jeg mener ikke, at andre er forpligtede til at give mig Ret; men jeg kan ikke lade være at tro, at den, der som Dr. Poulsen er blind for selve Princippet og søger at gøre det latterligt ved Ordfordrejninger og vidtløftige historiske Undersøgelser, der ikke har med Sagen at gøre, viser, at han selv er blind for Kunst.

De mere metodiske Enkeltundersøgelser, Dr. Poulsen savner i min Bog, der er skrevet for at kunne læses af almindeligt dannede Læsere og forhaabentlig har gjort nogen Nytte, vil han finde i en for flere Aar siden skrevet Artikel om „plastiske Idealer i Renaissancen“ i sidste Hefte af „Kunst“ (VII, Hft. 10). En uhildet Læser vil forøvrigt se, at der ogsaa er Metode i den Følge,

hvori Eksemplerne kommer i min Bog, saaledes at bl. a. Forklaringen af Principperne i den græske Billedkunst er Forudsætningen for, hvad jeg siger om Velasquez og Joakim Skovgaard.

Jeg skal ikke indlade mig paa en Diskussion af de kunsthistoriske Spørgsmaal, Dr. Poulsen fremdrager, og hvor han nogle Steder paaviser Svagheder, jeg selv har følt, men lige saa ofte blot gentager de Meninger, jeg har forladt; heller ikke af hans fornærmelige Udtalelser om den danske Hjemmevidenskab som „psykologisk Fænomen"; dertil vil andre være mere kompetente end jeg; men blot til sidst vise et lille Eksempel paa Arten af hans overlegne og haanlige Kritik.

Dr. Poulsen siger:

„Sammenstillingerne: Vergil—Oehlenschläger, Dante—H. C. Andersen er rent ud i det Blaa."

Jeg tilstaar, at da jeg skrev om H. C. Andersens Slægtskab med Byron og Dante, vidste jeg ikke, at han selv i et Brev til Ingemann fra 1830 eller 31 fortæller, at han nu er i Færd med at lære Engelsk og Italiensk for at kunne studere Byron og Dante. Derimod havde jeg gennem Studiet af disse Klassikere selv faaet en levende Fornemmelse af, hvad det var, en Mand som H. C. Andersen vilde have kunnet finde i dem, og hvad han sandsynligvis skyldte dem; og det forekom mig, at naar der altid bliver talt om H. C. Andersen alene som Fortælleren for Børn, glemmer man, at han tillige og navnlig var den store Digter, der viser os Vej til det poetiske hos de gamle, ligesom han selv i væsentlig Grad var inspireret af disse.

Professor A. B. Drachmann har i en mesterlig Afhandling om „Browning og Euripides" (Festskrift til J. L. Ussing 1900) udtrykt det samme, men paa langt klarere Maade, end jeg vilde kunne gøre det.

„Naar Filologen af Fag indlader sig paa æstetiske Betragtninger, forfalder han kun altfor let til Teorier, der ikke passer til nogen Art af digterisk Produktion; han er jo Videnskabsmand og ikke Digter. Og han møder i Regelen med et Grundsyn paa den antikke Kunsts almindelige Karakter, der i nok saa høj Grad er betinget af Tradition og tilegnet paa anden Haand, som fremgaaet af det umiddelbare Indtryk af selve Litteraturen og Monumenterne. I begge Retninger har Digteren i Regelen et Forspring for ham: hans Indtryk af det antikke Digterværk vil som oftest

være naivt, og han vil regelmæssig finde Ting deri, som han selv kunde tænke sig at udtrykke digterisk. Hans Indtryk behøver ikke derfor at være rigtigt; men det vil, naar han da er en virkelig Digter, altid være en Instans, som det straffer sig at springe over. Det rette Udgangspunkt for Forstaaelsen af et Digterværk er altid det umiddelbare Indtryk, det gør paa den uhildede Læser; og for os Filologer, der altid er (og bør være) hildede, og som ikke altid er store Aander, er det af største Værdi at kunne faa dette umiddelbare Indtryk, tilmed paa en stor Aand, ligesom objektivt konstateret.“

Det er en meget indholdsrig Betragtning.

VILHELM WANSCHER.

RICHARD STRAUSS' SALOME OG MUSIKALSK HYPERMODERNITET.

MED Richard Strauss' Opera *Salome*, det Musikværk, som for Tiden vækker den største Sensation, er vel foreløbig Rekorden sat for, hvad der kan bydes af musikalsk Naturalisme, og dette foranlediger mig til endelig at give mine Tanker om denne Genre Udtryk, Tanker, som i adskillige Aar har beskæftiget mig.

Men forud maa skikkes en særskilt Betragtning af den nævnte Opera.

Modbydelig og — — kedelig! Og Komponisten det største Forretningstalent, som nogensinde har eksisteret blandt producerende Musikere! Det var de Ord, som paatrængte sig mig, da jeg forlod Teateret efter at have hørt Salome første Gang. Og bedre blev det ikke anden Gang.

At denne Opera vilde virke hæsligt, ja modbydeligt, var mig ingen Overraskelse. R. Strauss er mig jo ikke ubekendt som Komponist, og hvorledes han vilde gebærde sig, naar han kom i Lag med en Libretto som *Wildes* Salome, var mig ikke tvivlsomt: at det hæslige maatte blive outreret ud i det overhæslige, var en Selvfølgelighed.

Allerede Wildes Salome virkede yderst sensationelt. Og da — efter hvad „Vossische Zeitung“ har meddelt — Strauss efter Opførelsen af hans Opera i Dresden har ytret: „Das Perverse liegt mir“, saa maatte naturligvis et saadant Emne tiltrække ham lige saa meget, som det vilde frastøde andre. *Sensation* opnaas selvfølgelig let ved et saadant Stof, og Strauss gaar i denne Henseende ikke af Vejen for noget.

Hvad Wilde i Salome søger at skildre digterisk og Strauss musikalsk, er følgende: Salome forfører Høvedsmanden Narraboth — der senere paa Grund af sin forsmaaede Kærlighed og Salomes Tilbøjelighed for Jochanaan dræber sig — til imod Herodes' Befaling at lade Jochanaan komme op af den Cisterne, i hvilken han holdes fangen. Der vaagner da ved Synet af ham en brutal Sanselighed i hende, og hun strømmer over af Begejstring over hans hvide Legeme og hans sorte Haar og hans røde Mund, og hun vil berøre og kysse ham. Men han bortviser og forbander hende og gaar atter ned i sin Cisterne. Da vil hun have Hævn, og denne er for den efter Jochanaan lystne Salome let at opnaa af den efter hende lystne Herodes, der rolig lader sin Hustru paa det blodigste fornærme af Jochanaan og nægter at udlevere ham til Jøderne, men derimod lover Salome alt, hvad hun ønsker, hvis hun vil danse for ham. Saa danser hun med 7 Slør om sig, hvilke hun kaster bort det ene efter det andet, og da Herodes' Lystenhed har naaet sit Højdepunkt, forlanger hun som Belønning Jochanaans Hoved paa et Sølvfad. Han henrettes saa i Cisternen, og hun kysser saa det afhuggede Hoveds Mund, idet hun under denne — man fristes til at sige *sadistiske* — Beskæftigelse deklamerer først nogle triumferende, saa nogle elegiske Fraser, indtil sluttelig Herodes kommer i Kog og lader hende dræbe.

At Strauss har valgt dette Emne til Genstand for musikalsk Skildring, er *for saa vidt* sket med rigtigt Instinkt, som det Organ, der altid *ganske* mangler i alt Fald i alle hans senere Værker: Hjertet her er saa temmelig overflødigt. Hvad skulde vel her kunne sætte Hjertet i Bevægelse undtagen højst Jochanaan? Og maaske er *det* just den største Fejl i Musikken, at man ikke engang bevæges en Smule over ham. Han kunde dog have staaet som noget ophøjet og ædelt over al den øvrige Lystenhed og Perversitet. Men han passer just altfor godt ind i Rammen af alt dette: den blødagtige Poseur, den musikalske Frasehelt, som Strauss her har formet, vil vel vanskeligt finde Indpas i manges Hjerter. Ikke noget af, hvad Jochanaan synger, hæver sig til Ægthed eller Ædelhed — Ædelhed hos Strauss?! —, og Smagløsheden gaar saa vidt, at hans Sang næsten bestandig akkompagneres af Violintremolo, endda ofte temmelig højtliggende — man vamles ved en saadan Johannes den Døber. Og nu alt det øvrige!

Det er ikke en Tilfældighed, at Beethovens eneste Opera havde Fidelio til Emne; det er lige saa lidt et Tilfælde, at Wagner har digtet og komponeret Mestersangerne, og ikke mindre, at Strauss paa sit

nuværende Udviklingstrin har valgt Salome til Libretto. Af Frugterne kan man kende Træerne. Emnerne er betegnende for hver især, og uvilkaarligt præge de Musikken. Gang efter Gang kan man høre Fidelio og stadig paany føle sig grebet paa det dybeste af det Hjerte, som giver sig Udtryk i denne Musik. Og hvor kan man frydes atter og atter over den sunde Glans og Pragt i et Værk som Mestersangerne! Men hvor skal noget som helst i Salome kunne varme eller glæde eller forfriske?

Imidlertid havde jeg dog ventet, at den sidstnævnte Opera vilde virke som en stærk Nervepirring og vilde frembringe en kraftig Spænding. Heller ikke dette. Og naar Operaen — trods sin Korthed — virker lang og kedsommelig, saa ligger dette *ikke alene* deri, at intet af det, som foregaar paa Scenen, kan bevæge eller tænde ens Følelse i nogen nævneværdig Grad, men tillige ligger det i den Maade, paa hvilken Strauss har behandlet Stoffet. Det, som gør Wildes Stykke dramatisk virksomt, er for en stor Del Kortheden og Knapheden. I de første to Trediedele af Operaen føles derimod store Længder; Samtalerne er for lange, ligesom ogsaa Salomes perverse Slutningshymne til det afhuggede Hoved er tværet ud til en unødig Længde. Og hvad der virker hen i samme Retning, er den komplette Mangel paa Økonomi i Brugen af orkestrale Midler. Det er jo et rent Kæmpeorkester, Operaen forlanger (egentlig 110 Mand), og hvor tykt og fedt klinger det! Hvor længes man ofte efter Mozart og Bizet! Vel maa man lade Strauss vederfares den Retfærdighed, at han ikke bruger Blikket nær saa brutalt som adskillige andre samtidige (f. Eks. Mahler) og i Regelen dækker det, men hvor trættes Øret, foruden af det naturligvis uundgaaelige høje Violintremolo, af det evige Harpespil, af de bestandigt, atter og atter optrædende Pizzicato'er i Strygerne og af de uendelige kromatiske Løb, baade i Strygerne og Træblæserne. Det er jo, som eksisterede de diatoniske Skalaer ikke mere — men de er vel ogsaa for noble til Sujettet og Genren. Hvad der dog trætter mere end noget andet, er den evige Uro, de uafladelig skiftende Farver og den fuldstændige Mangel paa længere Hvilepunkter. Hos Wagner mangler saadanne aldrig; var de der ikke, vilde man næppe kunne høre hans Værker til Ende.

Man taler jo saa meget om Strauss' vidunderlige Farverigdom i Behandlingen af Orkestret. Ja, *det* er sikkert nok, at han er den drevneste Orkestertekniker, som eksisterer nu til Dags, og at han finder paa mange nye Kombinationer. Saaledes ogsaa her: f. Eks. Henret-

telsesscenen i Brønden skildres ved et dybt Tremolo (*D*) i nogle af Kontrabasserne, medens andre Kontrabassister ved at knibe *G*-Strengen ind imellem to Fingre og stryge den svagt frembringer en saa høj Tone (*d'*), som man ellers aldrig hører af Kontrabasser, og som lyder som en Stønnen; det afbrydes saa ved en pludselig anden Effekt, der skal betegne Hovedets Fald. Saadan instrumental Naturalisme frembringer mere Ækelhed end Beundring for Paahittet. Og naar Salome i Begyndelsen af Operaen stirrer ned i Cisternen og føler sig betagen af Gru og Rædsel over dette underjordiske Fængsel, saa paatrænger sig uvilkaarligt en Sammenligning med den orkestrale Skildring af Fængselet i Begyndelsen af 2. Akt af Fidelio. Hvor ganske anderledes føles her denne Stemning af Gru! Hvad hjælper da alle de mange Farver, naar Stemningerne, der skal frembringes, kun træffes middelmaadigt? Og nu de sanselig-lystne Partier af Operaen: hvor er de blodfattige, tørre og tomme i Forhold til de Lidenskaber, som Wagner har kunnet udtrykke!

Men hvad der for en Musiker næsten er den værste Egenskab ved Salome, er den noget nær komplette Mangel paa egentlig melodisk Indhold. Sangbart er kun yderst lidt af dette, og i de faa Tilfælde, hvor Strauss forsøger at lade en Melodi synge, bliver han næsten uudholdelig banal, og meget intetsigende er ogsaa de fleste af de korte Motiver i Orkestret. Men saa forsmaar Komponisten til Gengæld ikke saadanne Midler til dramatisk Karakterisering som at lade Jøderne læspe efter bedste Evne.

Harmoniken er intetsteds skøn eller ædel (højest hvor den minder om Wagner, hvad ikke er sjældent), men ofte blødagtig og lige saa ofte fornærmende for Øret ved sin umotiverede Skurren. Og Modulationerne føles for det meste saa lidt naturnødvendige; man føler dem saa vilkaarlige, som havde Komponisten lige saa godt kunnet gaa mange andre Veje. Nogle af de krasseste Modulationer siges forøvrigt at have til Hensigt at skildre det perverse.

Ofte har man det Indtryk, at Strauss, der skal være en vittig Mand, gør sig lystig over de Narre, som tiljubler ham, og at han kan skrive, hvad han vil: de applauderer dog.

Bifaldet efter Operaen var — trods den udmærkede Udførelse — de Aftener, jeg hørte den, temmelig tyndt, den ene Aften iblandet med stærk Hyssen.

Ikke desto mindre: denne Opera gaar nu over den ene Scene efter den anden i Tyskland, Østrig og Italien, og i de Strauss-sindede

Blade meddeles disse Verdensbegivenheder en eller flere Gange, og det endskønt selv de Kritikere, der ikke forholder sig helt afvisende, indrømmer, at man i Salome maa renoncere paa alt, hvad der hedder Skønhed og lade sig nøje med Karakteristik (hvor *skønt* kunde Mozart *karakterisere*! og hvor uendelig mere karakteristisk!). Strauss' eminente Forretningstalent har bragt det saa vidt, at til Trods for hans Ideers Magerhed og den overstrømmende Hæslighed af store Partier i denne Opera, til Trods for de uhyre Vanskeligheder og store Omkostninger, med hvilke dens Opførelse er forbunden, alligevel selv mellemstore Byer anser det for en Nødvendighed at faa Salome frem paa deres Scener. Mon ikke saadanne Operareferenter i København, som altid løber i Hælene paa Moden, allerede har bebrejdet vor Operaledelse, at den endnu ikke har bragt Salome frem og engageret Strauss til at dirigere Premièren?

Dette ene maa nu imidlertid siges til Ros for Salome: *den er en Type*, og som saadan giver den bedre end saa meget andet Anledning til almindelige Betragtninger over den Retning, den repræsenterer. Det er jo denne Retning, som nu til Dags oversvømmer Verden med større og mindre „Mesterværker“ og som mere og mere synes at kvæle Sansen for den gode, ægte Kunst og omsætte den i Sensation og Effekt. Thi selv om faa føler virkelig Opbyggelse over denne Art Værker, vænnes Øret gennem dem til et stadigt Raffinement og gøres mindre modtageligt for det enkle. Saadanne Typer som Salome gør det i en forbavsende Grad klart, hvor slaaende en Overensstemmelse vor Tids Forfaldsmusik frembyder med Skulpturens Forfald efter Michelangelo. Ligesom Skulpturen dengang mere og mere miskendte sine naturlige Opgaver og vilde behandle alt malerisk og naturalistisk, saaledes ogsaa nu Musikken — og det er en endnu langt større æstetisk Absurditet at ville gøre Musikken til en realistisk Kunst.

Bestandig har man hidtil anset melodisk Indhold for det første nødvendige i en Komposition; Rob. Schumann f. Eks. skrev i et Brev til en ung Musiker: De maa først og fremmest bestræbe Dem for at finde paa nye og smukke Melodier; det kombinatoriske maa i Forhold hertil virke mere tilfældigt. For Nutidens Modemusik er det derimod ikke mere den væsentligste Opgave at udvikle skønne Melodier og

forme en musikalsk Bygning over dem; nej Hovedsagen er for dem at bringe „Tonemalerier“ i Stand; for R. Strauss og Konsorter er det ligefrem Teori, at det melodiske Indhold i et Musikstykke er en forholdsvis ligegyldig Ting, blot man forstaar at omsætte alt i Farve. Og disse Tonemalerier udføres saa ved de mest brogede og mangfoldige Orkesterkombinationer. Selvfølgelig kan da ogsaa paa denne Maade mangen flittig Stræber med manglende Melodiindfald „komponere“. Det er da heller ikke mere blotte Stemninger og Følelser, man vil udtrykke, men i den rent udvortes Programmusik, som fylder Koncertsalene, giver man Begivenheder, undertiden hele episke Digtninge og Romaner til Bedste. En bearbejder i en Serie af symfoniske Digtninge Odysseen; en Anden har fornylig skildret Livet i Pompeji Aar 79 e. Kr. og sluttelig det Udbrud af Vesuv, som ødelagde Byen. Osv. osv. Og naar den *realistiske* Fremstilling af det *grufulde* spillede en saa stor Rolle i Forfaldsskulpturen, saa er vi jo nu omtrent lige saa vidt: ligesom det f. Eks blev en plastisk Opgave, at den hellige Bartholomæus *flaas*, saaledes bliver det nu en musikalsk Opgave at skildre Jochanaans Stønnen før Henrettelsen og sluttelig Hovedets Fald.

Et yderligere Lighedspunkt mellem Forfaldsskulpturen og vor Tids Modemusik er Behandlingen af *Allegorierne*. Disse Tankevæsner, hvilke — som Burckhardt saa rigtigt bemærker — har et sart Liv, tages i begge Tilfælde saa uendelig bogstaveligt. I Skulpturen fremstilledes ofte rent allegoriske Figurer i ganske lidenskabelig Affekt og med saa outrerede Bevægelser, at det kommer Grimacen nær. Maa man ikke derved tænke paa saa meget af den moderne Programmusiks Vanvid? Richard Strauss har søgt at sætte „Also sprach Zarathustra“ i Musik som symfonisk Digtning. Og hvad mener man om følgende? Her i Berlin blev i Fjor opført en Komposition: „Mennesket“, efter Lesser Ury's Triptychon skildret i Form af et Præludium og en Tripelfuga for Orkester; den indeholder et „Troens, Haabets og Kærlighedens Tema“ (alle tre i ét Tema!!), et „Thema der Vergänglichkeit alles Irdischen“ osv. Man mærke vel: denne Komposition er af en Berliner Kritiker, som bl. a. i Fjor har forbrudt den Ytring, at Schuberts Kvintet i *C*-Dur (hvis Adagio vel er det skønneste, Schubert overhovedet har skrevet) er et ret ubetydeligt Stykke. Og naar Forfaldsskulpturen sluttelig naar derhen at modellere Skyer, paa hvilke Helgener ligger i hysterisk Ekstase med halvbrustne Blikke — hvad kan man da endnu vente sig for Effekter af Programmusikken?

Man høre endvidere nogle Ord af Burckhardt om Bernini:

„Jugendlichen und idealen Körpern gab er ein *weiches Fett*, das allen wahren Bau unsichtbar macht und durch *glänzende Politur* vollends widerlich wird. — Den heroischen und Charakterfiguren gab Bernini eine *prahlerische Muskulatur*, die sich mit der Michelangelo's zu wetteifern anschickt, gleichwohl aber nicht den Ausdruck wahrer elastischer Kraft, hervorbringt, sondern aufgedunsenen Bälgen gleichsieht". Hvor kan man andet end ved Udtrykket *„opblæste Bælge"* tænke f. Eks. paa *Gustav Mahlers* Symfonier? Eller maa man ikke mindes om det snart blødt-fede, snart pralende-larmende Orkester hos Strauss eller Mahler, hvis Kraft er en saa rent udvortes Renommeren, og hvis bløde Fedt og pralende Larm blot søger at dække Mangelen af virkelig skøn Form og skønne musikalske Tanker?

I Kunstens Forfaldstid var der sluttelig en Tilbøjelighed til at ville have saa kolossale Dimensioner som muligt. Der er store Kunstnere, hvis Tanker undertiden *maa* føre dem derhen: at stræbe efter mægtige Dimensioner. Saaledes Michelangelo, saaledes Beethoven (i den 9. Symfoni) og Wagner. Men hos Efterfølgerne, som ikke mere formaar at opbygge eller at gribe og røre, som ikke have andet at fortælle end Smagløsheder, Hæsligheder, tekniske Kuriositeter, i bedste Tilfælde Efterligninger af gode Mønstre — hos hine virker det kolossale i højeste Grad ubehageligt. Man tænke paa disse Kæmpeorkestre, som fordres af vor Tids Modekomponister paa Operaens og Symfoniens (den „symfoniske Digtning"s) Omraade, og man høre en af de $1^1/_2$—2 Timer (dobbelt saa længe som en Beethoven'sk eller Brahms'sk Symfoni) varende Symfonier af Gustav Mahler, som bestandig hver for sig udfylder et helt Koncertprogram! Uægte, tankefattige er disse Symfonier over al Maade med deres forlorne Patos, deres forlorne Folkelighed og deres brutale Larm — og saa spændes man paa Pinebænken i henved 2 Timer.

Og man tro nu blot ikke, at den daværende Forfaldstids Billedhuggere var mindre ansete i Publikum end vore nutidige naturalistiske Programmusikere. Skønt Bernini besad en saa ringe virkelig skabende Kraft, var han jo dog sin Tids berømteste Kunstner. Han forbløffede ved sin Teknik ligesom vor Strauss, og af mange af sine samtidige blev han vel holdt for større end Michelangelo. Den begavede Sangerinde, der synger Salome i Berlin, Frøken Emmy Destinn har da ogsaa allerede meddelt en Interviewer, at „Strauss er naaet langt ud over Wagner", og at „Wagner er saa pedantisk" og ikke formaar at skildre rigtige Mennesker (o, hvilke Mennesker!) saa-

ledes som Strauss. (Strauss, som lever af de Smuler, der falder fra Wagners Bord!).

En Kunst, som for første Gang med Tilsidesættelse af alle dybere og ideellere kunstneriske Hensyn driver det rent udvortes Effektmageri til det yderste, blænder, imponerer let Mængden, navnlig naar den tillige bestikker ved en over al Maade raffineret Teknik, og leder Opmærksomheden bort fra det væsentlige og betydningsfulde. Og der hører Tid til, at Begrebsforvirringen i Publikum viger for en sundere Betragtning. Hvilken Nervepirring af ganske ny Art maa det have været, da man f. Eks. for første Gang saa Døden, plastisk fremstillet som et forgyldt Skelet krybe frem under et broget Marmortæppe! Saaledes søger vel nu de blaserede Bourgeoisidamer ny Pirring for deres trætte, slappe Nerver i den musikalsk-realistiske Fremstilling af Johannes den Døbers Martyrium. Og Journalister synger endda daglig deres Dithyramber til Smagløshedens Pris ud i Publikum.

Egentlig er det en Latterlighed, at der i *Publikum* findes Elementer, som sværmer for Strauss' senere Værker (ligesom, navnlig i Wien, for Mahlers Symfonier). Thi disse Værker skulde højst ved deres raffinerede Teknik kunne frembyde Interesse for *Musikere*. Men ogsaa naar man diskuterer Sagen med Musikere, overraskes man. Med hvor mange talentfulde Musikere har jeg ikke talt om denne musikalske Retning, og næsten bestandig hører man Udtalelser som disse: „jeg indrømmer, at *Indholdet* er yderst tyndt," „ja, *Opfindelsen* er elendig banal" — men derefter tilføjes „men jeg beundrer ham (det være nu Strauss eller Mahler eller lignende Komponister) som *Tekniker*; han *kan* forskrækkelig meget." Hvor faa har den Indsigt eller det Mod at tone det rene Flag: wo Nichts ist, hat die Technik ihr Recht verloren; har Kunstværket intet indre Værd, intet personligt Indhold, giver jeg ikke en sur Sild for dets Teknik. Og hvor faa har Følelsen af det kunstnerisk perverse i dette, at vi ikke mere høre Teknikken for Musikkens Skyld, men indholdsløs og ofte hæslig Musik for Teknikkens! Hvor mange har vel den rette Følelse af Modbydelighed over for den tekniske Overlæsselse ved en saadan Skønhedsforladthed? Og hvor mange har en Smule Følelse af Indignation over for den *Svindel*, der drives med slig Kunst? I alt Fald hos mange er det en Mangel paa Mod. Der er Perioder, i hvilke det er modigt at træde ind for det nye, men der er visselig andre Øjeblikke, da der hører langt mere Mod til at være konservativ og til *hensynsløst* at hævde, at den hypermoderne Kunst er Forfald og Forvildelse. I en slig Peri-

ode er man nu. Tiden vil frem for alt andet Sensation. Den, som forstaar denne bedst og som ikke forsmaar noget Middel til Reklame, som fremfor alt gaar ud paa at være „aktuel“, han er Tidens Mand. Og den, som ikke tager Del i Komedien, udsætter sig for at haanes som forstenet, som en aflægs Reaktionær, som Akademiker osv.

En bekendt tysk Musikforfatter H. Kretzschmar har i sin fornylig udgivne Bog „Musikalische Zeitfragen“ omtalt den Kendsgerning, at „den udvortes Programmusik“ — som ganske vist ifølge denne Forf. er et Kendetegn paa aandeligt fattigere Tider — i Nutiden trænger sig mere og mere frem, og han tilføjer: „Foreløbig gør de musikalske Secessionister med deres Skildringsiver og deres Realisme i alt Fald den Nytte, at de gavnligt forhindre Udviklingen af en indholdsløs Formalisme uden Maal“. Saa optimistisk er det mig ikke muligt at betragte denne Strømning. Som om denne Programmusik havde større eller bedre Indhold end den Musik, der skrives under beskednere Synspunkter og med Bibeholdelse af de overleverede Former! Som om der var nogen som helst Mulighed for, at der paa Basis af en saadan Dekadence kunde udvikle sig noget sundt! Nej, dette hypermoderne, raffinerede og prætentiøse Væsen er blot egnet til at ødelægge den sunde Kunstforstand, tilintetgøre Sansen for det enkle, ædle og naturlige, bortlede Følelsen og Interessen for det indvortes i Værkerne og lede dem over paa det uvæsentlige, paa rene Klangeffekter og sluttelig at formindske Nydelsesevnen over for de store, ældre Mesteres Værker, over for den ægte, store Kunst. Den Mand, som rev Schubert's *C*-Dur Kvintet ned, synger selvfølgelig Lovsang til Richard Strauss' Ære. Og praktisk indpodes det Publikum dagligt af nogle, at Skønhed er en forholdsvis ligegyldig Ting i Musik, og at det kommer an paa Karakteristik, om denne saa er aldrig saa hæslig. Og det er jo i en svagere producerende Tidsalder saa let for enhver Secessionist at sige: I andre er blot Epigoner. Det er slet ikke *saa* svært at være ny, naar man vil være det *for enhver Pris.*

Der er een Grund, som gør det vanskeligt at komme ud af den nuværende Musik-Misère. Det er Mangelen af en virkelig stor Genius. Kun den, som er i Stand til at bryde Skønheden nye Baner, som kan finde en ny enkel Udtryksmaade, kan tilintetgøre det nuværende tekniske Uvæsen. Det er at haabe, at en saadan Genius ikke maa lade for længe vente paa sig.

RUDOLPH BERGH.

I TIDENS OG STRIDENS TEGN

TSCHERNIAK

MANDEN er død — men hans Navn vil leve. Først maaske paa Grund af de tragiske og mystiske Omstændigheder, hvorunder han døde. Netop som han var undsluppen Døden, undsluppen den paa Trods af et Selvherskerriges Vilje og tilsyneladende som en Triumf for menneskelige og retfærdige Bestræbelser, ramte den ham alligevel. Hvis dette er et Tilfælde, er det i hvert Fald et Tilfælde af den Slags, der ser ud som en Tanke. Har det russiske Selvherredømme for sin Prestiges Skyld ikke kunnet bære denne i Menneskerettighedernes Navn afsagte Frikendelsesdom, og har det da svaret med en Dødsdom, afsagt af en hemmelig Domstol og ved lønlige Mellemmænds Hjælp fuldbyrdet paa usynlig Maade i Nattens Mørke som de af Middelalderens Fehmgerichte afsagte Domme? Denne Død netop i Frelsens Øjeblik, der muligvis kun skyldes et Ulykkestilfælde, vil længe ægge Fantasien til alle Slags Gisninger og omgive Tscherniaks Navn med Legendens Skær.

Naar Navnet vil overleve Manden, er det dog mest af den Grund, at dette Navn betegner et Princip, en Idé af samme Art som den, der evigt er knyttet til Navnet *Dreyfus*. Fra den Tid af, da Dreyfus's Navn løb over hele den civiliserede Verden og Aar igennem ved Ideens disciplinerende Magt skabte et Forbund af Mennesker fra alle Lande og alle Folkeklasser, der led under denne ene Mands Skæbne og jublede over hans Befrielse, er der vedblevet at bestaa et Broderskab mellem udvalgte Kredse indenfor hvert Folk, en Verdens-Samvittighed om man vil, uorganiseret som ethvert i Samvittighedens Navn sluttet Forbund, men forpligtet til paa denne Magts Bud og uden andet Mandat end denne Magts Tilskyndelse at træde frem og kalde snart det ene, snart det andet Folks Retsfølelse og Menneskefølelse til Værn og Samarbejde for dem, hvem Uret eller umenneskelig Behandling truer. Det *Syndikat*, hvorom der var saa megen Tale under Dreyfus-Sagen, har overlevet denne Sag og i udvidet Skikkelse dannet et „*Interna-*

tionale", hvis Tilhængere handler i den Tro, at som der indenfor den enkelte Nation er et Begreb om „Det Heles Vel" og „Den offenlige Aand", hvorunder Partierne og Klasserne skal underordne deres Kamp og Interesser, er der indenfor hele den civiliserede Verden et endnu videre Begreb, et endnu højere Ideal, for hvis Suverænitet de enkelte Folks Suverænitetsfølelse maa bøje sig, og hvis Herredømme, fordi det er af Aand, ikke respekterer de Grænser, som paa Verdenskortet og i Folkehistorien skiller det ene Land og Folk fra det andet.

Tscherniak — hans Navn betegner en saadan Dreyfussag. En *russisk* Dreyfussag, eller en *svensk* Dreyfussag om man vil, ja maaske endog en *dansk* Dreyfussag. Russisk, fordi det var fra dette Lands Standretter og Torturkamre, at en Mand, som udenfor Rusland formodentlig blot vilde have været en Venstremand og Demokrat, var undsluppen, og fordi overhovedet i Rusland for Øjeblikket enhver Tilhænger af det demokratiske og konstitutionelle Styre er prisgivet en lignende Skæbne som Dreyfus. Svensk, fordi det var dette Land, der holdt Mandens Skæbne i sin Haand, og til hvilket derfor den Riddervagt, der kæmper under Menneskerettighedernes Banner, henvendte sig. Og *dansk*, fordi det hører med til en rigtig Dreyfus-Sag, at Nationalismen farer i Vejret og raaber Landsforræderi, naar et Folk fra den anden Side Grænsen i Retfærdighedens Ærinde overskrider den nationale Grænse. Det var mod Danmark, at den svenske Nationalfølelse vendte sig med forbitrede Beskyldninger og giftig Mistænkeliggørelse, fordi det var fra Danmark, at det første Ord kom, der bragte Tscherniaks Sag ind for det internationale Forum — ganske som i Dreyfus-Sagens Tid Frankrig væbnede hele sit nationale Hovmod mod de Fremmede, der appellerede til dets Retssans og Ridderlighed.

Dog ikke ganske saaledes. Der er en Forskel, og den er ikke til Gunst for Sverrig. Medens Frankrigs Nationalister viste ethvert fremmed Ord, ligegyldigt fra hvilket Land det kom, tilbage over Grænsen, gjorde Sverrig alene Danmark til Prygledreng.

Sverrig har benyttet denne Lejlighed til endnu en Gang at skaffe sig Luft for en national Fanatisme mod Danmark, der i sig selv er grundløs, hadefuld og uridderlig, men bliver det dobbelt i et Tilfælde som dette, hvor det ikke gjaldt en svensk Mand, men en Russer og tilmed en Flygtning, undsluppen fra et Barbari, mod hvis Forfølgelse svenske og danske Mænd af historiske, politiske og almenmenneskelige Grunde burde have fælles Følelse og gøre fælles Front. Hvis der var den svageste Rest tilbage af gammel skandinavisk Følelse, burde den

ytre sig som Solidaritet overfor russisk Forfølgelse. Thi det var denne Fjende og denne Fare, der i sin Tid førte Svenske og Danske sammen til skandinavisk Forbund. Men ikke nok hermed. Stillet mellem Rusland og Danmark, begge Nabostater, men den ene en Stormagt og den anden et lille Land, valgte Sverrig at slaa løs paa den lille Nabo. Endnu en Gang skulde Danmark, den lille ufarlige Nabo, undgælde for de Vanskeligheder, den svenske Politik mødte. Da Norge løsrev sig og under sine Bestræbelser for at faa sin Suverænitet anerkendt, fandt kraftig Støtte hos de store Magter, især England og Tyskland, vogtede Sverrig sig vel for at lade sin Fortrydelse mærke overfor disse Stater, der med Raad og Daad havde støttet Norge. Det var Danmark, hvis eneste Blottelse var nogle journalistiske Udfald fra ganske uansvarligt Hold, og som iøvrigt kun havde ytret en naturlig, alle frie Folk medfødt Sympati for et andet nærstaaende Folks Frihedskamp, over hvis Hoved Sverrig udgød sin Vredes Skaaler. Danmark var Arvefjenden. Revanchelystens paa Hævn lurende Fjende med Kniven i Ærmet, Brødniddets, Skadefrydens og Formynderskabets Land.

Hvad er det da, Danmark nu sidst har bedrevet mod Sverrig?

Da det rygtedes, at en russisk Flygtning havde søgt Asyl i Sverrig og forlangtes udleveret af Rusland, rejste der sig rundt om fra Verdens forskellige Hjørner Talsmænd til Gunst for ham. Der gik en Bølge af Retsfølelse og Medfølelse gennem de Hjærter, der i saadanne Sager føler heftigst og mest solidarisk, og forenede dem til en Bøn. Eller maaske bad de ikke, de protesterede. De protesterede imod, at denne Mand, der hørte til den Gruppe af *moderate* Revolutionære, hvis Program afgjort fordømmer „Handlingens Propaganda“, og om hvem det desuden var bevisligt, at han i Gerningens Øjeblik og flere Uger forinden havde været uden for Rusland, skulde antages skyldig i et Postrøveri, begaaet i St. Petersborgs Gader den 27. Oktober 1906. De protesterede imod, at han skulde udleveres som gemen Tyv eller Morder for en Forbrydelse, som straks i Rusland var blevet behandlet som *politisk,* med Nedsættelse af Standret, øjeblikkelig Hængning af 9 Personer den paafølgende Nat og Masse-Arrestationer i den følgende Tid. Og de protesterede tilsidst imod, at Sverrig vilde tage imod Garantier af et Land, hvor der er gaaet Anarki i selve Autokratiet i den Grad, at Regeringen, hvor loyal den ogsaa var, maaske slet ikke *magtede* at opfylde de Løfter, den havde givet. Fra England protestede 8 engelske Forfattere, og Bladet „Tribune“ føjede med nogle Afsløringer om den russiske Tortur i Rettergangssager sin Stemme til. Fra Frankrig „Men-

neskerettighedernes Liga" og Foreningen „det russiske Folks Venner", understøttede af Artikler i flere Blade og Resolutioner paa Møder. Fra Norge en Protest i samme Aand og med særlig Henvisning til, hvor slet et Eksempel der ved Udleveringen gaves alle *smaa* Nationer.

I dette Kor løftede ogsaa en dansk Mand sin Stemme. Georg Brandes skrev en Appel til Sverrigs offenlige Mening. Men skønt Brandes første Henvendelse var den, der mindst af alle kunde udæske, fordi den ikke en Gang, som f. Eks. de engelske Forfatteres, var rettet til den svenske *Regering*, men kun til det svenske Publikum og den svenske Presse, som dog vel kan tiltales uden Diplomaters Mellemkomst eller Forgemakkers Betrædelse, var det dog ene dette Ord fra *dansk* Side, over hvilket Sverrig følte sig krænket. At engelske Aviser og Forfattere blandede sig i Sagen, det var ikke Formynderskab. At franske Foreninger og Forfattere sendte Adresser til Rigsdagen, det var ikke Svenskæderi. End ikke de norske Stortingsmænds Ord til deres svenske Kolleger var et Attentat paa Sverrigs Suverænitet. Men Georg Brandes — det var „den bekante semitiske Svenskhataren", „den svenskätande Dansken," som ikke skulde komme Sverrigs Ære for nær. Engelske og franske Forfattere og norske Politikere, lad dem have Ret til at interessere sig for en russisk Flygtning, men en dansk Forfatter -- han har ingen menneskelige Følelser i Livet. England, Frankrig og Norge, ja de vilde hjælpe til at frelse en Uskyldig. Men Danmark, det blæste Tscherniaks Skæbne et Stykke, det vilde bare gøre sig vigtigt og i „Tante Brandes"'s Skikkelse spille Formynder for Sverrig. Men derfor skulde Sverrig ogsaa nu sige Danmark et Ord i Alvor. *Den Tid er forbi.* „Länge nog fogade man sig här i landet i dansk formyndarskap såväl i affärer som i andra ting. Den tiden är nu förbi."

Avisskriverier! vil man svare. Uansvarlige chauvinistiske Avisskriverier, der ligger den ledende offenlige Mening i Sverrig og det officielle Sverrig fjærnt. Skulde det korrekte, det stilfulde, det i alle Formers Overholdelse strænge Sverrig ikke vise den samme Korrekthed i sit Forhold til det lille Danmark som til det store Rusland?

Vi skal lade det officielle Sverrig selv give Svar.

Under Forhandlingen i andet Kammer om Tscherniaksagen udtalte den svenske Udenrigsminister sig som den yderste Korrektheds Mand. Sverrigs Ære hævdedes ikke ved krænkende Udtalelser om fremmede venskabelige Magter, men derved, at man bidrog til Opretholdelsen af korrekte Forbindelser med de øvrige Magter, navnlig Nabomagterne. Han maatte dybt beklage, at Brantings fornærmelige Udtalelser om Ruslands Løfter havde faaet Plads i Rigsdagens Protokol.

Men faa Dage før dette Møde havde Opdagelsespolitiets Chef, Stadsfiskal Stendahl, tilsendt Bladene i Stokholm en officiel Redegørelse om Tscherniaksagen, hvori det om *Danmark* hedder:

„Den danske Agitation til Bedste for Tscherniak forekommer mig højst mistænkelig. Er det mon den Omstændighed, at Tscherniak er Jøde, der har foranlediget Hr. Georg Brandes's Indgriben? Danskerne har mintro ikke i de senere Aar undladt at varetage deres egen Fordel, og de har, saavidt jeg ved, ikke givet „Afkald" paa nogen saadan til Bedste for Sverrig. Man maa erkende, at de Danske har den Forstand at stille sig paa en god Fod med Rusland, og derfor har danske Forretningsmænd kunnet trænge ind i det indre Rusland langt op i Sibirien og grunde store Foretagender. *Er mon vore avisskrivende danske Venner bange for, at Sverrig kan blive deres Konkurrent, og skulde de tilfældigvis gærne se, at saadanne Muligheder formindskedes derved, at Sverrig af Ridderlighed „mod de fortrykte" nægtede Rusland, hvad intet andet Land i Europa, og Danmark mindst, vilde nægte?*

Vi har, med Udhævelse af de sidste Linier, aftrykt dette Stykke, ikke for at bære Ved til Ilden, men for at det engang skal blive bekendt, hvilket Sprog endog det officielle Sverrig ved given Lejlighed fører mod Danmark. Thi hvis nogen i denne Sag indtog en *officiel* Stilling, saa var det vel den Mand, der har ledet Undersøgelsen mod Tscherniak. Og til disse Fornærmelser i en officiel Redegørelse, spredte gennem mange Aviser, havde hverken Justitsministeren eller Udenrigsministeren under Sagens Forhandling i Rigsdagen et eneste Ord til Beklagelse. Hvorledes stemmer denne Finfølelse overfor Rusland med denne Ufølsomhed overfor Danmark? Her er to Nabolande, begge venligsindede, og her er en Udenrigsminister, for hvem Sverrigs Ære bestaar i „korrekte Forbindelser" — maa vi da ikke gøre os vore egne Tanker her i Danmark?

Og dog gør vi det ikke. Vi fejer selv den svenske Stadsfiskals Mistænkeliggørelse ud af vort Naboforhold. Han taler et Sprog, der klinger russisk, og ikke *det* svenske Sprog, der for det danske Øre altid har lydt som Følelsens Sprog. Men overfor en Gendarm som ham kan man ingen Tillid have til Loyaliteten i den Behandling, der er bleven Tscherniak til Del. Det var dog maaske ganske heldigt, at en noblere Samvittighed end den, der raader i det svenske Opdagelsespoliti, stod i Reserve ved denne Lejlighed. Vi danske forstaar ogsaa godt, at der er Stemninger i Sverrig, hvortil Politichefens Ord har Bud og hvor de finder Genklang. Det er de samme Toner, der lyder gennem Pro-

fessor og Rigsdagsmand *Har. Hjärnes* Forelæsning i Uppsala om svensk Udenrigspolitik. Den Karakteristik, denne Videnskabsmand her giver af de Danske, synes ganske at være hentet fra Politiets Protokol over mistænkelige Personer. Ogsaa efter hans Mening har de Danske en realistisk Forkærlighed for „Fordelen". Vi er Gavtyve, der behandler vore „medspelare såsom næsten onaturligt lättfångna och rent af dumma". I denne Kunst har de mange Aarhundreders Union med Norge været os en altfor opmuntrende Skole. Det koster os ikke noget, at opofre vor egen lille Forfængelighed og skyde andre i Forgrunden med smigrende Forespejlinger, naar vi bare selv tro os i Stand til at „utan uppseende inkassera någon påtaglig valuta".

Hvorpaa Forfatteren, efter at have varieret dette Tema endnu nogle Gange, for dog at indrømme os noget, tilsidst tilføjer, at det danske Folk taaler fremmed Kritik bedre end de fleste andre.

Hr. Hjärne har faaet den personlige Erfarings Bevis derfor. Men naar den danske Taalmodighed overfor svenske Fornærmelser har staaet sin Prøve, skyldes det ikke mindst, at de Danske fra andre Hold møder helt modsatte Stemninger. Der er f. Eks. Borgmester og Rigsdagsmand *Lindhagen,* Ophavsmanden til Tanken om en fælles nordisk Lovbog. Han, der ved Samarbejde med danske Jurister har faaet virkeliggjort en Del af denne Tanke, ved bedre end andre, hvor ubegrundet denne Protokol er, som man fra en vis Side af Sverrig har ført over Danmarks Handlinger, og hvori man med et Detektivøjes Skarphed har indregistreret den danske National-Karakter som et mistænkeligt Fænomen. Og han taler vistnok derfor med mere Ret paa Sverrigs Vegne, naar han i sin Bog: „Drömmar og Stridslinjer" byder Danmark velkommen til det skandinaviske Samarbejde.

Dog én Ting skal villigt indrømmes Sverrig i denne Sag. Det tager sig let ud som Farisæisme, naar de Skribenter, der optræder som Rettens Stridsmænd, i den offentlige Bevidsthed gøres til Repræsentanter for deres eget Land, som om dette var saa meget bedre end det fremmede Land, og, saaledes som Georg Brandes gjorde i sin anden Artikel, med unødig Terrorisme og Dømmesyge udleverer dette Land til „de bedre Menneskers Foragt", hvis det ikke haandhæver Asylretten i ridderlig Aand. Under Dreyfus-Sagen var det fra — Italien, at nogle af de voldsomste Protester mod Retskrænkelsen kom. At det nu netop er fra Danmark og Frankrig, at den strængeste Nidkærhed for Tscherniaks Sag er blevet ytret, kan maaske nok faa det samme Skin af Barokhed. Der er jo et teknisk-juridisk Problem i denne Affære! og

har Georg Brandes og Anatole France ogsaa overvejet det? Hvis Tscherniak var blevet grebet i Danmark, vilde han paa Grund af den dansk-russiske Udleverings-Traktat være bleven udleveret til Rusland uden nogen Prøvelse af Skyldspørgsmaalet. Og Frankrig — er det egentlig dette Land, der er mest egnet til at tilraabe andre Landes *Regeringer* et Holdt, naar der er Tale om Villigheder mod Rusland?

Derfor er der endnu en Grund, hvorfor Tscherniaks Navn bør blive staaende som et Princip. Det har Betydning som et folkeretligt Krav, rettet til Regeringerne i alle frie Lande, og ikke mindst til de smaa Lande i Norden. Hvad der ikke mindst oprørte Følelsen i denne Sag, ogsaa i Sverrig, var den hemmelige og administrative Maade, hvorpaa Undersøgelsen mod Tscherniak blev ført. Intet Land uden England og Amerika har i Udleveringssager indført Rettergangsformen med Adgang til Forsvar og Kendskab til Akterne. Og dog mindes man en vis *Königsberg-Proces*, hvor det blev bevist, at de fra russisk Side fremlagte Aktstykker var *forfalskedc*. England og Amerika er ogsaa de eneste Lande, der forlanger Bevis for, at Flygtningen kunde tiltales i selve det Land, hvor han gribes.

Under disse Tilstande maa ethvert frit og civiliseret Land skælve for at faa russiske Flygtninge indenfor sine Grænser. Og dog kan den Tid komme, ligesom under den franske Revolution, da store Dele af Ruslands bedste Mænd lever som Emigranter i fremmede Lande. Dengang havde man ikke Traktater, og Emigranterne blev ikke udleveret til Revolutionens Rædselsherredømme. Men det Herredømme, der nu raader i Rusland, er et Rædselsherredømme af samme Art.

Hvis det er sandt, hvad de engelske Blades Korrespondenter beretter, at der nu i Rusland i udstrakt Grad anvendes *Tortur* i dens mest barbariske Form i Rettergangen, er der i Virkeligheden ingen Forskel paa at udlevere Flygtninge til dette Land og at udlevere dem til smaa asiatiske og afrikanske Kongeriger. Der maa være et vist retligt Niveau som Forudsætning for Traktaters Gyldighed, hvis de ikke fra at være et Fremskridt skal blive til en vældig Nedgang for Kulturen, og naar Anarkiet eller Despotiet eller begge i Forening midlertidigt har trykket et Land ned under dette retlige Niveau, saa bør det gælde: Nød bryder Love. Advokat Staaff, Sverrigs forrige Konsejlspræsident, der under Rigsdagsdebatten talte Traktaternes Sag, maa ikke glemme, at han selv, maalt med russisk Alen, vilde være en „revolutionær“ af samme Kategori som Tscherniak. Men at en Regering udleverer sine udenlandske politiske Meningsfæller til Tortur i et andet Land, den Folkeret lader sig ikke opretholde. E. H.

TILSKUEREN

REDIGERET AF VALD. VEDEL.

APRIL 1907

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

Kejserlig russ. Hof-Leverandør

C. R. EVERS & CO.

Maltextraktøl (dansk Sundhedsøl)
40 Øre pr. 1/2 Fl.

Export-Malt-Extrakt (Skattefrit)
25 Øre pr. 1/2 Fl.

Fineste og bedste Fabrikata.

Fabrik: Ø. Fasanvej 15. — Telefon 3282.

Linoleum

C. Riis Bonne & Co.

anbefaler **Linoleum** enten som afpassede Tæpper eller til hele Værelser og Trappegange.

6. Kronprinsensgade 6 (lige ved Købmagergade)

Linoleum

Magasin du Nords Afdelinger for **Herre-Skræderi og Herre-Lingeri** fører de nyeste og fineste Artikler. Priserne ere, ligesom i Etablissementets øvrige Afdelinger, altid meget moderate.

Egen Indgang til disse Afdelinger i Porten nærmest Vingaardsstræde.

TÆNKNING OG TRO I VORE DAGE

LIGESOM der i Naturen virker forskellige Kræfter, mellem hvilke Naturforskeren søger at finde en Sammenhæng for om muligt at paavise deres Enhed, saaledes gør der sig ogsaa i den menneskelige Sjæl forskellige, ofte stridende Kræfter gældende, og det er en Opgave, ikke blot for Videnskabsmanden, men for enhver af os personligt, at finde en Sammenhæng og om muligt en Harmoni imellem dem.

Tænkning og Tro er to saadanne Kræfter eller Tendenser, ofte paavirkende hinanden, ofte i skarp Strid, maaske endog i den enkeltes Indre — og dog begge i deres inderste Grund udspringende af samme Kilde: den menneskelige Personlighed.

Tanken søger Orden og lovmæssig Sammenhæng mellem Iagttagelserne, og hvor den ikke kan finde nogen Orden og Lov, fordrer den Erfaringen udvidet, ledet af det Haab, at hvad der, saa længe det stod isoleret, syntes tilfældigt og lunefuldt, ved at sammenholdes med en større Mængde Erfaringer kan vise sig som Led i en Helhedssammenhæng. Men ofte maa den standse, fordi ingen Løsning kan findes; Iagttagelserne er enten for faa, eller de viser sig uudtømme i ligederes Forskellighed og Mangfoldighed, saa at intet fælles Synspunkt kan opstilles. Derfor opgiver Tanken ikke sine Fordringer og sine Idealer. En absolut Afslutning kan ikke naas; men saa ender den i et Spørgsmaal, i et Problem, og ligesom efter et gammelt Ord Forundring er Begyndelsen til Erkendelse, saaledes ender ogsaa Tanken ofte i en Undren.

Medens Tanken saaledes stræber udad, gaar fra Problem til Problem og stadig søger nyt Stof, selv om dette skulde frembyde uløselige Vanskeligheder, er Troen en Samling, en Koncentration om en enkelt Forestilling, der for den enkelte kaster Lys over Livet, idet den indeholder, hvad der for ham giver Livet Værdi, og udtrykker hans Forvisning om, at dette ikke er noget fremmed i Verden, men er noget, der vil bestaa gennem Skæbnens Bølgegang. I Troen samler Sindet sig i inderlig Forvisning om Livets Værdi og om denne Værdis Bestaaen.

Forholdet mellem Tanke og Tro er som mellem en midtpunktflyende og en midtpunktsøgende Kraft. Det højeste vilde være at forene Tankens Bevægelighed og dens store Horisont med Troens Inderlighed og Centralisation. Men baade i Slægtens Historie og i den enkeltes Liv viser det sig, at denne Harmoni ikke er saa let at opnaa. Der bliver atter og atter en Strid imellem de modsatte Kræfter. Maaske er det en evig Strid. En fuldendt Harmoni vil ikke kunne naas, saa længe Livet varer. Men Striden føres stedse under nye Former, idet hverken de Opgaver, Tanken stiller, eller de Krav, Trangen til inderlig Koncentration stiller, kan være de samme til enhver Tid.

Striden optræder under forskellige Navne: som Strid mellem Filosofi og Teologi, mellem Videnskab og Religion, Viden og Tro. Jeg foretrækker Benævnelserne Tænkning og Tro, idet jeg forstaar disse Ord paa den Maade, jeg har angivet.

I det nys afsluttede Aarhundrede har Spørgsmaalet gennemløbet forskellige Stadier. Det begyndte med Romantikkens begejstrede Bebudelse af alle aandelige Modsætningers Harmoni: Videnskab, Poesi og Religion skulde kun være forskellige Udtryk for et og samme højeste Princip. Fra Henrik Steffens' Forelæsninger i 1802 til Biskop Martensens Dogmatik (1849) træder hos os denne Tankegang frem paa forskellig Vis og havde Tilhold i store Kredse. Men vore to største religiøse Personligheder, Grundtvig og Søren Kierkegaard, protesterede energisk imod den og indskærpede Modsætningen mellem de to aandelige Kræfter. I Aarhundredets sidste Del kom saa det vældige Opsving af Naturvidenskaben, den historiske Metodes Fremtrængen paa alle aandelige Omraader og den genopvaagnende kritiske Filosofis Undersøgelser af vore Fremstillingers Gyldighed — ogsaa deres, i hvilke Troen skaffer sig Udtryk. Modsætningen syntes saa af-

gørende, at enten uforsonlig Strid eller gensidig Ligegyldighed mellem de to Poler i Aandslivet syntes at blive Følgen.

Jeg tror dog ikke, at Sagen er endt hermed, og jeg vil forsøge at fremstille, hvorledes det hele Spørgsmaal stiller sig nu, ved Begyndelsen af det 20. Aarhundrede. En Løsning er stadig ikke naaet. Men Vilkaarene for Striden har ændret sig paa betydningsfuld Maade.

Jeg ved meget vel, at ingen enkelt kan fremstille dette Spørgsmaal i dets hele Rækkevidde, og at vi ikke alle kan se det paa samme Maade. Hvad den enkelte kan gøre paa et Omraade som dette, er at gøre sit aandelige Regnskab op, saa godt han formaar det; saa kan det maaske faa Betydning ogsaa for andre.

I

Paa to forskellige Punkter viser der sig et indre Slægtskab mellem videnskabelig Tænkning og personligt Liv. Hvorledes skulde ogsaa en saadan Sammenhæng kunne mangle? Det er menneskelige Personligheder, der arbejder i Videnskaben. Videnskaben er Frugt af personlige Kræfter og maa bære deres Præg. Det er en Kendsgerning, at der er Mennesker, for hvem Forsken og Tænken er den højeste Form for Liv og er det, der giver hele Livet Værdi.

1. Al Videnskab er en Stræben efter at finde Sammenhæng mellem spredte og forskelligartede Iagttagelser. Til alle Tider har Menneskene følt Trang hertil. Uvilkaarligt omdannes i den menneskelige Aand de mange Iagttagelser til sammenhængende Billeder og Tanker, — lige saa uvilkaarligt, som Næringsstofferne i Organismen omdannes til Kød og Blod. Forskellen mellem de forskellige Udviklingstrin beror paa, hvor mange og hvor nøjagtige Iagttagelser man raader over, og hvor omhyggeligt man sammenligner og forbinder dem. At der maa være en Sammenhæng, er en Forudsætning, der uvilkaarligt gør sig gældende — i det, der for os staar som barnlig Overtro, saa vel som i det, vi kalder Videnskab, og som man maaske om tusind Aar ikke vil kalde saaledes. I ægyptisk Mytologi var den Sol, der stod op om Morgenen, ikke den samme, der var gaaet ned om Aftenen; men de sattes dog i Forbindelse, idet Morgensolen antoges at være Aftensolens Søn. Stenens Fald til Jorden og Maanens Bevægelse

om Jorden befandtes af Newton at være Eksempler paa en og samme Lov, og ligeledes fandt Ørsted en indre Sammenhæng mellem Elektricitet og Magnetisme, der hidtil havde staaet som forskellige Kræfter. Nordens Jættestuer og den græske Oldtids Kuppelgrave er af Arkæologerne paaviste i deres historiske Sammenhæng. Psykologien paaviser, at vore Forestillingers Kommen og Gaaen underligger bestemte Betingelser, der kan formuleres i almindelige Træk.

Denne Trang til og Glæde ved at finde Sammenhæng bunder nu dybt i selve Personlighedens Natur. Vi kalder et Menneske Personlighed, fordi der kundgør sig en Sammenhæng mellem hans Bestræbelser, hans Stemninger og hans Forestillinger, og jo mere energisk, ejendommelig og selverhvervet denne Sammenhæng er, i des højere Grad tillægger vi ham Personlighed. Aldrig er en Personlighed udtømt i en enkelt Tilstand eller en enkelt Ytring, saa ejendommelig denne end kan være. Det personlige Liv har paa een Gang en Fylde og en Enhed, der peger ud over hver enkelt Tilstand, og Maalestokken for en Personlighed bestaar dels i det Omfang, den omspænder, dels i den Inderlighed, med hvilken den sammenfatter det. Og Videnskaben er nu ikke andet end en af de Former, under hvilke Trangen til Fylde og Enhed ytrer sig, en Form, der hos intellektuelle Naturer og videnskabelige Genier fremtræder i udpræget Grad. Den er stedse selv en Form for personligt Liv og er ingen Tilfældighed i Aandslivet, kan derfor aldrig komme til at staa i et rent udvortes Forhold til dette. Der kan for nogle Naturer være forbundet en stor aandelig Smerte ved at maatte standse ved usammenhængende eller maaske endog modstridende Iagttagelser og Forestillinger, — ligesom der for enhver udviklet Personlighed er en Smerte ved Oplevelser eller Forestillinger, der ikke kan bringes i harmonisk Forhold til Karakteren og til Livsanskuelsen som Helhed.

2. Man vil maaske sige, at Videnskaben dog fører bort fra det personlige Liv derved, at den søger almindelige Love, over for hvilke de enkelte Tilfælde, Begivenheder og Væsener kun har forsvindende Betydning. Enhver Personlighed er netop enkelt, individuel, bundet til bestemt Tid og Sted, men Videnskaben søger stedse ud over alt enkelt og individuelt. Og det er maaske

paa dette Punkt, man finder den skarpeste Modsætning mellem Videnskab og Personlighed.

Det er sandt, at Videnskaben hidtil har fejret sine højeste Triumfer ved at paavise almindelige Love. Men dette maa ikke gøre blind for, at den højeste Opgave for Videnskaben dog er at vinde en Forstaaelse af det enkelte og individuelle, og at Indsigten i de almindelige Love netop er et Middel hertil. I hvert enkelt Individ — Klode, Plante, Dyr, Menneske — virker en Mangfoldighed af Love sammen. Videnskaben finder og opstiller dem hver for sig, men Opgaven er til sidst at forstaa, hvorledes de virker sammen i det enkelte Tilfælde. Ethvert Individ er, som H. C. Ørsted sagde, en Samfoldighed. Derfor er den egentlige Opgave til sidst biografisk: hvad enten det er Solsystemets og Jordklodens, en Plantes eller et Dyrs Biografi eller et Menneskes Biografi. Det fuldstændigt forstaaede Enkeltvæsen vilde være Videnskabens Afslutning — men vil vel bestandig staa som et Ideal.

I Forbindelse hermed staar det, at man mere og mere betragter videnskabelige Principper og Love som Arbejdshypoteser, som Forudsætninger, hvis Betydning bestaar i, at de atter og atter sætter Forskningen i Arbejde. Naar det f. Eks. læres, at der i Naturen intet Stof og ingen Kraft opstaar eller forgaar, da beror denne Sætnings Betydning derpaa, at den opfordrer os til, hver Gang Stof og Kraft synes at forsvinde eller at opstaa, at søge, hvilke andre Stoffer og Kræfter de omsættes til eller opstaar af. Kunde andre Hypoteser paa mere frugtbar Maade sætte Forskningen i Bevægelse, vilde de være at foretrække. Videnskaben bliver mindre og mindre dogmatisk, advarer mere og mere mod at forveksle de Synsmaader, vi anvender for at orientere os i Tilværelsen med „evige Sandheder," eller, som man ogsaa kan udtrykke det: videnskabelige Sætningers Sandhed bestaar ikke i, at de uden videre afbilder Tilværelsen for os, men deri, at de giver os frugtbare Arbejdsanvisninger. Maaske vil en Gang i Tiden helt andre Principper og Love end de nuværende være nødvendige for at opnaa den Sammenhæng mellem Iagttagelserne og den Fylde af Iagttagelser, som Videnskaben stedse søger.

Denne sidste Betragtning er ikke blot af Betydning for Forholdet mellem Tænkning og Tro, men er af særlig Betydning i en Tid, hvor der arbejdes saa meget for Videnskabens Popu-

larisering. Kunsten at popularisere er saa vanskelig, fordi det ikke blot gælder om at meddele færdige Resultater, dogmatisk udformede Sætninger, men om at give en Forestilling om Arbejdsmaade, om Begrundelse og Begrænsning. Opgaven maa være at føre ind i Forskerens indre Værksted, og det kan kun gøres indirekte, gennem Antydninger og ved at vække Selvtænken. Det er den gamle sokratiske Metode, som maa anvendes, hvis Popularisering skal betyde andet og mere end at fylde med færdige Forestillinger, hvis Udspring og Rækkevidde ikke forstaas. —

Hvad der gælder for Videnskaben, at den skarpt maa skelne mellem den virkelige Erfaring og den Tydning, vi giver den i vore Principper, Love og Hypoteser, det gælder paa sin Vis ogsaa for Personligheden i det hele. Og dette er et Hovedpunkt i den Betragtningsmaade, jeg gør gældende. Hvis Videnskaben har været for dogmatisk, d. v. s. hvis den har betragtet sine Principper og Hypoteser som evige og nødvendige Sandheder, saa har Dogmatismen i endnu højere Grad kunnet brede sig paa det personlige Livs Omraade. Man har een Gang for alle slaaet fast, hvilken aandelig Næring ethvert Menneske behøver, — hvad han behøver at tro og haabe for at føre et ædelt Liv og holde sig oppe under Livets Kamp. Man har overset de store Forskelligheder mellem Menneskene indbyrdes. Og man har glemt, at en Personlighed ikke er færdig paa noget Trin eller i nogen Form; stedse kommer nye Oplevelser, i hvilke den vundne Overbevisning skal staa sin Prøve, nye Situationer, i hvilke det hidtil opnaaede Livsudbytte skal godtgøre sin Værdi. Personligheden kan kun vokse med sine større Formaal, naar den ikke uden Prøvelse slutter af i bestemte Synsmaader. Her er et Punkt, hvor Videnskabens Historie indeholder en Belæring for det personlige Liv i det hele, idet den viser Nødvendigheden af at hæve sig over det tilvante, det nærliggende og anlægge nye Synspunkter for at forstaa det nye. Derved udelukkes ikke den Samling, Inderlighed og Koncentration, hvori al Tro bestaar. Det er blot de een Gang for alle fastslaaede Former, der rokkes ved.

Der kunde synes at være noget hvileløst eller tantalisk ved denne Betragtningsmaade. Men hverken i den indre eller i den ydre Verden gives der absolut Hvile. Og Beundringen over for Livet i os og uden for os falder dermed ikke bort; paa Højdepunkterne i vor Stræben vil den stadig bryde frem;

men naar den ikke skal blive ufrugtbar Sværmen, maa den stadig paa mere skjult Maade vise sig virksom i vor Stræben og vort Arbejde. Kant har udtalt, at to Ting stedse paany vækker hans Begejstring og Ærefrygt: Stjernehimlen over ham og Samvittigheden i hans Indre. Men hvis Astronomen vilde tilbringe Natten i Beundring i Stedet for at iagttage og beregne, fik vi ingen Astronomi, og hvis Filosofen vilde indskrænke sig til at beraabe sig paa Samvittigheden, fik vi ingen Etik. Der er en naturlig Rytme mellem den store Begejstring og det stille Arbejde, en Rytme, der i lige høj Grad gælder for Troen og for Tankens Liv.

II

Lige saa lidt som Videnskaben nogensinde vil kunne udtømme Erfaringen, ligesaa lidt vil det personlige Menneskeliv nogensinde i Videnskaben kunne finde det fulde Udtryk for alt, hvad der bevæger sig i det, — for sin Tro, sit Haab og sin Længsel. Enhver enkelt Personlighed er et Midtpunkt for Erfaringer, der ikke kan gøres noget andet Sted i Verden. Jo dybere Livserfaringen gaar, des mere individuel er den, og des vanskeligere bliver Omsætningen i almindelige Love og Synspunkter, ja, allerede den blotte Meddelelse i Ord frembyder Vanskeligheder. Først nylig er Psykologerne for Alvor blevet opmærksomme paa de individuelle Forskelligheders Betydning. Menneskelivet er som en Eng; de fleste ser kun det ensformige grønne; man maa bøje Straaene til Side for at blive opmærksom paa det mangfoldige Liv, der kan røre sig under dem. Ethvert Menneske bygger uvilkaarligt sin Samvittighed og sin Tro op paa de Erfaringer, det har gjort, — naar det da er mere end et Ekko af sine Omgivelser. Hvad der giver Livet Værdi, og hvad der derfor bestemmer vort største Haab, det maa enhver lære paa egen Haand, og al Belæring kan kun gaa ud paa at hjælpe den enkelte til at gøre sine Livserfaringer paa sin egen Maade, som det ejendommelige Livsmidtpunkt han er.

Dette Punkt er ogsaa i tidligere Tid blevet fremhævet stærkt af danske Tænkere. Baade F. C. Sibbern, Poul Møller og Søren Kierkegaard indskærpede, hver paa sin Maade, den personlige Sandheds Betydning. Jeg sætter en Ære i paa min Maade at gaa i deres Fodspor. Der er navnlig een stor Modsætning mellem

Mennesker, der bliver af Betydning for det religiøse Livs Ejendommelighed hos de enkelte. Jeg har fremhævet den i min Religionsfilosofi, og det har interesseret mig meget at se, at ogsaa andre Psykologer lægger stor Vægt paa den. Det er Modsætningen mellem disharmoniske og ekspansive Naturer — mellem dem, i hvis Sind stridende Kræfter rører sig, og hvis Trang derfor væsentlig gaar ud paa at finde Hvile, og dem, hos hvem en stor Kraft og Fylde trænger sig frem, og hvis Trang derfor gaar ud paa at finde Afløb og Form. Hines Liv vil frembyde indgribende Kriser og Svingninger; disses Udvikling vil foregaa mere som en stadig fremadskridende Strøm. Jeg har søgt at vise, at alle Typeforskelligheder paa det religiøse Omraade kan føres tilbage til denne Modsætning.[1])

Man vil hertil sige, at der jo fra religiøs Side stadig henvises til Erfaring. Men herved føres vi tilbage til det Hovedpunkt i Trosproblemet, som jeg allerede har henvist til.

Naar den enkelte skal udtrykke sine Livserfaringer, griber han uvilkaarlig til de overleverede religiøse Forestillinger. Og Overleveringen — den i Samfundet raadende Bekendelse — ytrer sig ikke først, naar det gælder at finde Form og Udtryk. Overlevering og modtagne Forestillinger væver sig ind i de tilsyneladende umiddelbare Erfaringer, i Syner og Forestillinger, der antages at opstaa aldeles paa første Haand og af rent indre Kilder. Senere virker den raadende Bekendelse, naar den enkelte mere bevidst vil tyde, hvad han har oplevet. Den har en stor Magt derved, at den er bestemt udformet og udarbejdet; den imponerer ved sin Ælde, og den virker maaske endog tvingende gennem sin sociale Organisation. Derfor har religiøs Erfaring hidtil mest bestaaet i, at de enkelte har søgt at genfinde og godkende de overleverede Forestillinger i deres egne personlige Erfaringer, og ofte har de da fremtvunget formentlige Oplevelser, Tilstande, der i Virkeligheden ikke havde Rod i deres Natur. Deraf den krampagtige Form, det religiøse Liv ofte har antaget.

Videnskaben har indset, at en Hypotese ikke er fuldt bekræftet, fordi Erfaringerne kan forstaas ved dens Hjælp, men at det ogsaa omvendt maa vises, at Erfaringerne *kun* kan tydes paa denne bestemte Maade, og at ingen som helst anden Hypotese

---

[1]) *Mindre Arbejder.* Anden Række. Pg. 124-125.

er mulig. Derfor antage mange Naturforskere, at de Grundsætninger, efter hvilke Naturvidenskaben har arbejdet, saa længe den har bestaaet, ikke er fuldt beviste, fordi det ikke er sikkert, at ikke ogsaa andre Grundsætninger vilde kunne føre til samme Resultater. Hvad det religiøse Problem angaar, vil i Lighed hermed det afgørende blive, om fri og uhildet personlig Livserfaring med Nødvendighed fører alle tilbage til de overleverede Trosforestillinger. Dette er Hovedsynspunktet for det religiøse Problem i vore Dage. Paa mange Punkter vil som hidtil Striden føres fra Naturvidenskabens, den historiske Metodes og den kritiske Filosofis Side. Men Hovedsagen vil være, om man lærer at skelne mellem Oplevelse og Tydning. Det er denne Skelnen, danske Tænkere har villet indskærpe med deres Fordring om personlig Sandhed, og hvis Vigtighed den nyeste psykologiske Forskning paaviser. Det gælder nu ikke mere blot om at fortolke gamle Bøger, men om at fortolke selve Livet, det Liv, der er rigere og dybere end nogen Overlevering kan udtrykke. Hvis der ad denne Vej høstes ny Vin, saa vil det vise sig, om den kan rummes i de gamle Læderflasker.

Forsøget er allerede begyndt med Anerkendelsen af Religionsfriheden. Thi denne hviler paa den Forudsætning, at der ogsaa udenfor de positive Religionssamfund kan føres et værdigt og ædelt Menneskeliv. Først blev den aftvunget de kirkelige Magthavere; men den er efterhaanden blevet et positivt Princip, et Udtryk for Tilliden til menneskelig Erfaring og menneskelig Udviklings selvstændige Betydning. Jo mere Kirken opgiver at virke med ydre Magt og som Statsinstitution, altsaa under dens fremadskridende Udsondring fra Staten, des mere Plads vil der blive for selvstændig Livserfaring. Kirken vil komme til at virke for sine Idealer under andre Forhold end før; den træder nu for første Gang siden sin Heltetid ned paa Arenaen og bliver stillet paa lige Fod med andre menneskelige Bestræbelser for at hævde Livsværdierne. De forskellige Kirker og kirkelige Retninger staar paa forskellig Maade over for denne Bevægelse. Vi følger alle med Spænding Kirkekampen i Frankrig. En lignende Bevægelse er begyndt i Rusland, ikke blot i Tolstois Virksomhed, men ogsaa fra andre Standpunkter end hans. En karakteristisk Ytring faldt for nogle Aar siden fra en højtstaaende russisk gejstligs Side: „Naar der brydes Breche i Kirkens Mure, saa er Inderligheden

et altfor sart Materiale til at stoppe den!" Men det er nu engang saaledes, at Samfundsformer og Samfundsbekendelser kun har Betydning som Udtryk for indre Kræfter. Dette vil mere og mere blive Maalestokken for alle Dogmer, al Kultus og alt Kirkevæsen.

Maaske vil, som jeg allerede har antydet, Striden blive evig mellem dem, hvis Tanker om Livet kan formes i en Bekendelse, de kan have fælles med andre, og dem, hvis indre Liv — hvad enten det nu er et Fortrin eller en Mangel — ikke kan lægges til Rette paa denne Maade. En aandfuld dansk Præst sagde engang: „En søgende Menighed er en Uting." Det er sandt, at et religiøst Samfund maa slutte sig sammen om en bestemt Livsopfattelse, og at den stadige Søgen maa være de enkeltes Sag. Men hvis nu det inderligste, personligste, værdifuldeste, der kan erfares, ikke kunde udtrykkes i noget Dogme, saa lidt som det gaar op i nogen videnskabelig Sætning, var det saa en Uting at være en søgende og blive ved at være det? Mon Livet altid rører sig stærkere i dem, der har alle Rubrikker i deres Bekendelse udfyldte, end i dem, der trods alvorlig Søgen ikke havner i nogen afsluttende Bekendelse?

Dette Spørgsmaal er i mine Øjne det vigtigste, der i vore Dage kan stilles, og det, hvis Besvarelse danner det afgørende Skel. Det har sin Betydning ved at lægge os paa Sinde, at i Livet som i Videnskaben gælder det til sidst om at bygge paa Erfaringer, man selv har gjort, og hvis Tydning man ikke tager af andres Haand. Den enkelte er — baade i Livet og i Videnskaben — afhængig af Slægtens Overleveringer, baade af de ærværdige og af de mislige. De er for ham snart en Hjælp, snart en Skranke. Men om de i det enkelte Tilfælde er Ære værd eller ikke, og om de er Hjælp eller Skranke, det kan den enkelte til sidst kun afgøre ved den Erfaring, han paa egen Haand kan gøre.

Striden i Aandens Verden vil blive ført paa bedre Vilkaar end hidtil, hvis denne Betragtningsmaade — hvad der er nogen Grund til at tro — trænger mere og mere igennem. Og kun hvis det sker, kan den, der baade bekymrer sig om Tankens Frihed og om det personlige Livs Inderlighed, se Fremtiden i Møde med Tillid.

HARALD HØFFDING.

GEHEIMERAAD GOETHE

SJÆLDEN har vel en større Mand baaret denne Titel, og sjælden stod den vel i mindre Forbindelse med hans Storhed.

Vi interesserer os ikke for, hvad Goethe var som Minister, fordi dette var noget stort og ejendommeligt, men alene fordi det var den store Goethe, som var Ministeren. Det er umuligt at sige og ørkesløst at spørge om, hvad Goethe vilde have kunnet udrette, hvis det var faldet i hans Lod at indtage den fortrolige Ministers Plads hos en enevældig Fyrste i en stor og mægtig Stat. Men vi kan vistnok gaa ud fra, at det vilde have gjort adskillig Skaar i hans Digtning og rimeligvis ogsaa have hindret ham noget i at naa sit store menneskelige Maal, stadig og under alle Forhold at bygge sin Tilværelses Pyramide op med fast og sikker Haand.

Den store politiske Gerning kræver sin Mand fuldstændig og kræver Udfoldelsen af en hel Række Egenskaber, som Goethe i den lille dukkestueagtige Ministergerning, der tilfaldt ham, lige netop kunde opnaa at faa Kendskab til uden at behøve at gøre dem til Midtpunkt i sit Væsen. Hans Statsmandsgerning, lille som den var, var dog omfattende og alvorlig nok til i alt Fald i Begyndelsen at drage ham noget bort fra Digtningen, men den var ikke stor og altopslugende nok til at sprænge den samlende Stræben, som giver hans Digtning dens uforlignelige Evne til at forme Indskydelsernes og Længslernes og Mindernes flygtige og ubestemte Anelser i faste krystalklare Tankesprog.

Goethes Statsmandsgerning gav ham, tror jeg, noget, han ikke

saa let vilde have kunnet faa paa anden Vis. Den gav ham den sidste Haandsrækning til at rejse Spidsen af sin Tilværelses Pyramide saa høj og saa dristig. Den gav hans Liv den ydre Form af Skønhed og Fornemhed og den indre Kærne af vaagen Omsorg og Magt til at handle, som lod ham føle dybest Slægtskabet med den uendelige Skaberkraft i Tilværelsen.

„So schaff ich am sausenden Webstuhl der Zeit
und wirke der Gottheit lebendiges Kleid.

I. GOETHE I FRANKFURT

Goethes Liv formede sig i den Tid, som fulgte nærmest efter hans afsluttende juridiske Studier, ud fra hans Trang til den højeste aandelige Næring og hans Evne til at suge Skønhed ind gennem alle Sanser.

Hans Forbindelser med ejendommelige og fine Personligheder blev i disse Aar mere omfattende og frugtbare for hans egen Udvikling. Paa nært Hold havde han Lavater og Basedow, paa fjernere Hold Jacobyerne og Stollbergerne. Alt taaget Føleri og genstandsløs Virketrang var ham imod. Som Prometheus spotter han den vilde gigantiske Fremstormen, der blot er et Udslag af Kraft, men intet Formaal har:

Bedecke deinen Himmel Zeus mit Wolkendunst
und übe dem Knaben gleich, der Disteln köpft,
an Eichen dich und Bergeshöhn,
musst mir meine Erde doch lassen stehen.
. . . . Ich dich ehren? Wofür?
Hast du die Schmerzen gelindert, je des Beladenen?

Men Sansernes og Sjælens dybe Betagethed er ham Livets Kendetegn. Gennem Virken og Kærlighed føler han sig i Slægt med Helheden. Handle maa Mennesket, skabe i den virkelige Verden, men uden at sætte Ideen overstyr:

Edel sei der Mensch, hülfreich und gut!
Er allein darf dem guten lohnen, den bösen strafen,
heilen und retten,
alles irrende, schweifende nützlich verbinden.

I Selskab med Lavater og Basedow fartede Goethe om paa Besøg paa Omegnens Slotte og Herregaarde, overalt en kærkommen Gæst, vittig og vækkende, ildfuld og taktfuld, mandig og fast. Ved sin Skønhed, sin harmoniske Form og sit aandfulde

Indhold knyttedes Goethe mere og mere til disse Kredse. Samtidig frastødtes han inderlig af det rige og selvbevidste, myndige og dygtige, men aandsforladte Købmandsselskab, som han fandt i sin egen By. Hos Schönemanns forelskede han sig i Lili, med hvem han endog blev forlovet; men til hendes Omgangskreds kunde han ikke komme i noget som helst nærmere Forhold, den forekom ham som et brægende og bjæffende Menageri (Lilis Park).

Vi har i hans Skildring af Felttoget 1792 en Optegnelse (Trier $^{28}/_{10}$ 1792), der er foranlediget ved et Brev fra hans Moder, som skulde tilbyde ham at komme til Frankfurt for at blive Raadsherre. Brevet bringer ham til levende at mindes sin Ungdoms ærgerrige Drømme. Han ser for sig sin Bedstefaders Have, hvor den ærværdige gamle, stolt ved Medborgeres Tillid, gaar og sysler med sine Roser. Han ser den gamle som Overdommer, med den gyldne Kæde, siddende paa Tronstolen under Kejserens Billede. Han ser sin Onkel siden hen stige til samme Hæder . . . . og nu melder Moderens Brev ham Onkelens Død, og at Vejen er aaben for ham selv til den høje Hæder. Hvilken Rigsbys Borger vil nægte, at han tidligere eller senere har haft Raadsherren, Dommeren, Borgmesteren for Øje, og alt efter sine Evner stræbt efter den ene eller anden Stilling. Thi den søde Tanke at tage Del i en eller anden Styrelse vaagner tidlig i enhver Republikaners Bryst og livligere og stoltere alt i Drengesjælen.

Goethe er ved Modtagelsen af Moderens Brev intet Øjeblik i Tvivl om, at han vil svare nej. Ikke blot var de personlige Baand, der paa den Tid i 17 Aar havde knyttet ham til Weimarhoffet, alt for stærke; han forstod heller ikke, hvorledes han skulde kunne vise sig nyttig i en Kreds, han ikke havde uddannet sine Kræfter til at tjene. Karakter søger han i stort og smaat deri, at Mennesket uden Vaklen og med Bestandighed vier sig til det, han føler sig skikket til.

Men Bruddet mellem ham og Frankfurterverdenen hidførtes allerede i hans 25de Aar ved den fuldstændige Modsætning mellem hans Higen og Borgerskabets Tankesæt.

Intet Øjeblik anerkendte han en Pligt til at vie sig netop sin Fødebys Anliggender. Enhver maa begynde ved sig selv og først grunde sin egen Lykke. Deraf vil det heles Lykke siden ud-

vikle sig. Bestandig er det hans Hovedmaal at gøre sig selv mere indsigtsfuld og bedre og højne sin Personligheds Værdi. Dertil kom, at han aldeles ikke saa det som værdigere som fri Borger at tjene den frie Stad end at tjene en Fyrste. Frihed bestaar for ham netop i at kunne anerkende noget højere over sig, noget man hengiver sig til. Ingen er fri i den Forstand, at han ikke tjener. Det er ud fra saadanne Følelser, at han lader sig drage til det fornemme Selskab; den Ærbødighedsfølelse, han kan nære for Fyrster og store, har intet med Underdanighed at gøre. Det er Livsformerne som Skønheds- og Harmoniudtryk, der tiltaler ham; Menneskene, der fylder dem, behandler han, som de er det værd:

> Aus einer grossen Gesellschaft heraus
> Ging einst ein stiller Gelehrter zu Haus.
> Man fragte: Wie seyd ihr zufrieden gewesen?
> „Wärens Bücher" sagt er, ich würd' sie nicht lesen."

Tilfældet vilde nu, at Goethe kom i Forbindelse med Hoffet i Weimar.

Om dette lille Hof fortaltes der meget godt. Erkehertuginde Amalie var en udpræget og stærk Personlighed, og fremragende Skønaander kaldtes til Hoffet og stod i høj Anseelse. Til den unge Tronfølger Carl August (8 Aar yngre end Goethe) knyttede man de største Forventninger.

Den 11te December 1774 fik Goethe Besøg af en ham ganske ubekendt Mand, en preussisk Major v. Knebel. Han var paa Gennemrejse gennem Frankfurt med sin Elev, den yngre weimarske Prins, og dennes ældre Broder, den nysnævnte Carl August. Goethe spurgte v. Knebel ud om de weimarske Forhold, og det endte med, at Goethe fulgte med ham hen for at hilse paa Carl August. Goethe fortæller selv om dette følgevigtige Besøg.

Paa Bordet i Carl Augusts Værelse laa en nylig udkommen Bog, Mösers „Patriotische Phantasien", der indeholdt en varm Redegørelse for den store Betydning, det tyske Smaastatsvæsen havde for den individuelle Udprægning af Kulturformerne. Goethe havde læst Bogen, og med sin levende Sans for alle Personlighedsværdier havde han følt sig meget tiltalt af den. Samtalen mellem ham og Carl August kom nu til at dreje sig om denne Bog, som Prinsen endnu ikke havde læst, og Goethes Skildring af dens Indhold og Grundtanke fængslede den unge Fyrste meget stærkt.

Paa denne Maade knyttedes et Baand, som meget hurtig førte til en nærmere Forbindelse.

Goethes Fader var alt andet end henrykt over dette Fyrstevenskab. Han advarede Sønnen mod at spise Kirsebær med de store; men den unge Mand fulgte sine egne Instinkter. Sagde Faderen: Lang bei Hofe, lang bei Höll! svarede Sønnen: Dort wärmt sich mancher gute Gesell! Sagde Faderen, at man skulde være uafhængig: So wie ich bin, bin ich mein eigen, mir soll niemand eine Gunst erzeigen! saa svarede Sønnen: was willst du dich der Gunst denn schämen? willst du sie geben, musst du sie nehmen! Det er Goethes Tanke, at sin egen Herre kan ingen blive; alle maa vi tjene, maaske mest den, som mest vil være sin egen Herre: Du willst dem Herrschen dich entziehn? So sag, wohin willst du denn fliehen? O nimm es nur nicht so genau! Denn es beherrscht dich deine Frau, und die beherrscht ihr dummer Bube, so bist du Knecht in deiner Stube!

Allerede næste Foraar traf Goethe paa en Schweizerrejse med Stollbergerne paany sammen med Carl August, og da denne i Sommerens Løb blev myndig og overtog Regeringen, kom han paa Vejen til Darmstadt, hvor han skulde holde Bryllup i September, gennem Frankfurt. En Maaned senere besøgte han paa Hjemvejen Goethe i dennes Hjem med sin unge Gemalinde; og nu tog Goethe mod en Indbydelse til at komme til Weimar. Carl August lod forstaa, at han ønskede, at hvis man vedblivende syntes om hinanden, skulde dette Ophold blive varigt. Forskellige Fortrædeligheder syntes at skulle lægge Hindringer i Vejen for Planens Virkeliggørelse, og Faderen vedblev at advare ham mod at prisgive sin Karriere. Men Goethe holdt fast ved sit Forsæt, og hans Dichtung und Wahrheit slutter med, at Hertugens Vogn holder for Døren: „Kind, Kind nicht weiter! Wie von unsichtbaren Geistern gepeitscht gehen die Sonnenpferde der Zeit mit unseres Schicksals leichtem Wagen durch, und uns bleibt nichts als muthig gefasst die Zügel fest zu halten und bald rechts, bald links, vom Steine hier, vom Sturze da, die Räder abzulenken Wohin es geht? wer weiss es? Erinnert er sich doch kaum, woher er kam?“ Det var den 7. November 1775.

II. DEN FØRSTE TID I WEIMAR

Den unge Hertug var en Krafttysker i en vild Sturm- und Drang Periode. Vældige Sold, anstrengende Jagter, dristige Ridt og legemlig Strabads udgjorde Indholdet af hans Dage. Raahed stak ofte gennem dette, saaledes i Forholdet til Gemalinden.

Goethe færdedes med i dette Liv, dels fordi ogsaa han kunde være kaad og løssluppen, og ogsaa han havde Kræfter, som det var ham en Nydelse at bruge, men ogsaa fordi han indsaa Nødvendigheden af at rette sig efter Selskabet, hvis han vilde befæste sin Stilling. Og snart fik han en Gerning, han fik kær, og som lod ham se gennem den ydre Form i Hertugens Liv som et Larvehylster for sande aandelige Værdier, der blot skulde blive sig bevidste og faa Vingerne udvokset.

Straks fra første Færd blev Enkehertuginden Goethe en mægtig Beskytterinde. Men ogsaa over Carl August udøvede han en stor Indflydelse. Endnu inden der var noget afgjort om hans Forbliven i Weimar, søgte Goethe at drage flere af sine Venner dertil. Stollbergerne søgte han — ganske vist forgæves — at faa optaget i Hertugens Kreds. Herder tiltænkte han, allerede inden han havde været i Weimar en Maaned, Stillingen som Superintendent. Saa fast knyttedes Baandet mellem Goethe og Hertugen, at denne allerede den 11te Juni 1776 optog den fremmede Borgersøn i Konseilet efter en heftig Modstand fra Statsministeren Fritsch's Side. Hertugens Indgriben over for denne er et smukt Bevis for, hvor fast og tillige taktfuld han kunde være.

De Opgaver, der tilfaldt Goethe som Minister, var af meget forskellig Art. Gennemtrængt af Oplysningstidens Ideer ansaa han det for at være Regentens Pligt at vie alt sit Arbejde til Befolkningens Vel. „Kun den, der helt fornægter sig selv, er værdig til at herske og kan herske.“ Det gælder ham selv, hvad han 50 Aar senere siger om Vennen Carl August: Sein Herrschen, was war es weiter als ein beständiges Dienen? Som Frederik den 2den har Goethe denne dybe blandede Opfattelse af Regentens guddommelige Højhed og store Forpligtelse. Ogsaa deri ligner han den store Preusserkonge, at han faar Tid til alt. Hans stærke Hjerne, der vanskelig trættes og let samler en hel Mængde Enkeltheder, er den væsentligste Forklaring til alt dette;

men dertil kommer hans Punktlighed, hans gennemførte Orden og faste Inddeling af sin Tid. Og endnu dette hjælper ham: hans Sindsligevægt, hans Overlegenhed overfor Mennesker og Begivenheder, hans Evne til at tage dem som de er, hans Livsregel ikke at lade det forbigangne tynge paa sig. I sin Virken ser han kun fremad, men uden al Stundesløshed: Unbedingte Thätigkeit, von welcher Art sie sey, macht zuletzt bankerott. Heller ikke har han noget af den Forfængelighed at ville gøre det bedre end andre, han vil kun handle saa ret, som han formaar: Wie sind die vielen doch beflissen, und es verwirrt sie nur der Fleiss. Sie möchten gerne anders wissen, als einer, der das rechte weiss. Fra den første Dag ledes Goethes Virksomhed af denne Regel: Denk an die Menschen nicht, denk an die Sachen.

Ved at ordne sit Liv saaledes har han tilstoppet de Kilder, der forspilder de fleste Menneskers Energi, fordi denne ej faar Lov til at afklares og samles.

Som et Ledemotiv kommer dette atter og atter frem i Goethes Reflektioner som et Udtryk for den inderste Hemmelighed i al nyttig Arbejden. Det gælder om at være Herre over sig selv og at være udholdende. „Nur wer immer wirkt vermag zu wirken.“ Denne Tanke viser paa engang de Krav, han stiller til sig selv, og forklarer hans absolutistiske Afvisning af alt friere Folkestyre.

Til at naa store Maal har vi sædvanligvis to Veje: Gewalt und Folge! Hin ødelægger samtidig med at skabe, vækker Modstand og Misfornøjelse; denne kan vises af høj og lav og forfejler sjælden sit Maal, da dens stille Magt vokser i Tidens Løb. „Wo ich nicht mit Folge wirken, fortgesetzt Einfluss üben kann, ist es geratener gar nicht wirken zu wollen.“

Saaledes fik Goethe Tid og Kraft til at arbejde virksomt for at ophjælpe det lille Lands Industri, forbedre dets Veje, ordne dets Fattigvæsen og styre Skolerne. Senere lagdes ogsaa hele Finansstyrelsen ind under ham. Og foruden alt dette var han den virksomme Teaterdirektør og Deltager i Carl Augusts Farter!

I det skønne Digt Ilmenau ser vi de Tanker, som bevægede Goethe i disse første Aar af hans Weimarophold.

„Der kann sich manchen Wunsch gewähren,
der kalt sich selbst und seinem Willen lebt;
allein wer andre wohl zu leiten strebt,
muss fähig sein viel zu entbehren.“

Men ogsaa Landets Forhold udadtil, Udenrigspolitiken, paahvilede Goethe. Carl August og han afgjorde den alene, udenfor Konseilet. En Stat af Weimars Størrelse kunde ikke sætte Magt ind. Goethes Bestræbelse gik ud paa at danne et Forbund af smaa Stater til Værn mod Østrig og Preussen. Det lykkedes kun halvt, idet Frederik den Store satte igennem, at Preussen kom til at staa i Spidsen for dette Forbund. For Goethe var dette en Skuffelse, ikke for Carl August, der nærede en stor Beundring for Syvaarskrigens Helt.

Der var i denne Goethes Politik en stor Kærlighed til Freden og de individualistiske Smaastater, derimod intet Spor af nogen almen tysk-national Følelse. Det nationale er for ham, som for de fleste af Datidens Tyskere, et ukendt Begreb. Det, der i hans Øjne har Værdi, er Kultur i dens Modsætning til Barbari. Derfor er han mod det militære og det uniforme og ser med Mistro paa Preussen. Et Besøg i Berlin ved den store Konges Hof virkede nedstemmende paa ham. Jo større Hoffets Skueplads blev, desto mere syntes han, at de ledende styredes af smaa Lidenskaber og selvisk Griskhed. Selv sørger han for at holde sin Haand ren, saa han altid kan støtte den Autoritet, han kræver, til den Agtelse, hans Person indgyder. Goethe skaffede sig ikke Rigdom i sin Stilling, han satte tværtimod en betydelig Del af sin fædrene Formue ind i den.

Hen paa Efteraaret 1779 lykkedes det Goethe at faa Carl August med sig paa en Rejse til Schweiz. I det inderlige Samliv mellem dem, omgivet af den mægtige Natur, lykkedes det Goethe i det Fjerdingaar, Rejsen varede, at fremkalde Gennembrudet og Afklaringen hos Carl August, saa dennes vilde, hensigtsløse Kraftpræstationer hørte op og ædlere Virksomhed lagde Beslag paa ham. Ogsaa til sin Gemalinde kom Carl August fra nu i et bedre Forhold.

Klar og utvetydig syntes den politiske Bane at ligge for de to Venner. Om deres Ret til at styre spurgte de ikke, de søgte blot at styre saaledes, at ingen faldt paa at bestride deres Ret. Gennem al nedarvet Tro paa Fyrsten af Guds Naade saa Goethe klart, at der gik en Tro paa, at ens Sager trivedes bedst under Fyrstens Firma. Man anerkender ingen andre end den, der gavner en.

Goethe bliver i disse Aar den myndige, fornemme og tilknap-

pede Geheimeraad. I Bevidsthed om sin gode Vilje, sin overlegne Aand og sin arbejdsvundne Indsigt bekymrer han sig ikke om Sladder og Skumleri, men forsmaar ogsaa at gøre Regnskab for sine Handlinger. „Die Wahrheitsliebe zeigt sich darin, dass man überall das Gute zu finden und zu schätzen weiss.“ Ikke blot de almindelige Forhold søger Goethe at ordne saa godt som mulig, hans Blik er ogsaa rettet mod de enkelte Mennesker, og det er ham en stadig Glæde at hjælpe, hjælpe virksomt og i Stilhed. Men mere og mere sikkert og øvet værdsætter han ogsaa sig selv: Nur die Lumpe sind bescheiden! — Ein grosser Fehler, dass man sich mehr dünkt als man ist und sich weniger schätzt als man ist.

III. GOETHE OG DEN FRANSKE REVOLUTION

Den store franske Revolution maatte selvfølgelig paa mange Maader komme til at beskæftige Goethe. Men hele den Kreds af Problemer, som betinger den egentlige Forstaaelse af, hvad der foregik, og Interessen for det og Optagetheden af det ligger Goethe meget fjern. Han, der kan blive lidenskabelig optaget af en enkelt sjælelig Rørelse hos Mennesket som Enkeltvæsen, ikke finder nogen sand Stemning for ringe til at skildres og foreviges, han der følte sine „Indvolde skælve af Sindsbevægelse“ ved Glæden over Opdagelsen af Menneskets Mellemkæbeben, han ser paa det vældige Drama, som udspilledes i Frankrig, næsten som en Tilskuer fra sin Plads i Logen, — og som saadant tiltaler det ham aldeles ikke.

Han kan ikke værge sig mod en Følelse af Betagelse over den Magt og Vældighed, hvormed Bevægelsen bryder frem. Men dens Hensynsløshed og Voldsomhed, dens Mangel paa Orden og dens logiske Uforenelighed med alle de Principper, Goethe har vænnet sig til at betragte som selvfølgelige, frastøder ham, og han venter sig ingen videre Velsignelse af den. Den venligste Opfattelse, han kan vinde af den, er at se den som en uundgaaelig Nødvendighed, fremkaldt af de styrendes Mangel paa Forstand og Menneskelighed. Han udtaler meget kraftigt, at han afskyr Ludvig den 15de lige saa meget som Revolutionspøbelen, den der fremkalder Revolutionen lige saa meget som Revolutionen selv. Han er ikke i Tvivl om, at de store Revolutioner bestandig er Regeringernes Skyld. Fordømmelsen af de styrendes

Egennytte, Dovenskab og Mangel paa Indsigt var gammel i Goethes Sind.

Men — Revolution kan aldrig være Vejen fremad. Den er Vold og Omstyrtning, og den rejser Krav om Folkestyre i Stedet for Fyrstestyre. Den voldsomme Omstyrtning er imod Naturens Orden. Overalt ellers er det Udvikling, jævn og langsom Udfoldelse, der fører frem, den voldsomme Omstyrtning træder saa meget godt under Fødder, som det vel var værd at bevare. Al gavnlig Virken kræver en vedholden Arbejden, og med dette Krav lader Revolutionen sig ikke forene.

Men lige saa afgjort strider Folkestyre mod dette Krav. Sandheden maa bestandig efterforskes med Taalmodighed og Udholdenhed, men Folket, Mængden, er „bequem“ d. v. s. gaar, hvad der synes at være de nærmeste Veje, foretrækker som Barnet Begrebet straks og interesserer sig ikke i Morgen for, hvad der i Dag sætter alle dets Lidenskaber i Bevægelse. *Kun den kan virke, som virker altid.* Af det politiske Røre vinder Goethe aldrig nogen anden Forstaaelse, end at det er en Feber; som paa et Sygeleje kaster Folket sig fra den ene Side til den anden. Det store, indsigtsfulde og stadige Arbejde er altid den enkeltes eller de faas Sag. Og hvor smaa er ikke de Fremskridt, hvormed man maa lære at være tilfreds! Den, der har haft med Menneskers Forhold at gøre, maa nødvendigvis have lært, hvor fuld Verden er af Folk, der først og fremmest skal have noget at leve af. Og hvor skorter det ikke paa Folk, der forstaar, hvad der kan gøres! I den folkelige Politik regner man ikke med saadanne Sandheder, men stormer frem som en Skuespiller, der ved voldsomme Gebærder søger at vinde Tilskuernes Bifald. Man søger at overtrumfe hinanden og lave Verden om paa tre Dage.

Ikke uden Berettigelse minder Goethe om, at det overalt kommer an paa den rette Personlighed. Selv har han altid bestræbt sig for at virke menneskeligt og ikke kancellimæssigt. Har den enkelte Embedsmand Kærlighed til sin særlige Gerning og til den Helhed, han tjener, skal han have en vis fri Bane, saa ogsaa han føler sig som Menneske og ikke blot som Redskab.

I al Almindelighed bestemmes saaledes Goethes Holdning over for Revolutionen af hans Forestilling om dens Skadelighed. Men endnu yderligere afvisende bliver den over for Revolutionens

Afbilleder, der forekommer ham at være blot uægte Efterklange. I Frankrig traadte Revolutionen frem med al den Alvor og Ægthed, som store Nødvendigheder altid har. Men hjemme i hans eget kære Fædreland! Hvad der hist er sand Lidenskab, fremkaldt af Fortvivlelse, er her kun Teaterfagter; hvad der hist skabes af Nødvendigheden, er her fremkaldt af Lediggang; hvad der hist er Mænds dybe Alvor, er her kun Fratzenmacherei og Bierbankspolitik.

I Brudstykket „Die Aufgeregten“ fremstiller Goethe en saadan Frasemager, der vil lave Revolution. Spottende viser han Barber Bremes umodne og skjult egennyttige Planer, han lader Breme henrives af en pralende og latterlig Storhedstanke: „Jeg skal vise dem, at den, som forstaar at piske Sæbeskummet hvidt, at indsæbe let og behændigt med Fingrene o. s. v., det er ikke en tarvelig Mand, men i Besiddelse af alle Egenskaber, der gør en Minister Ære.“ Som Modsætning til Breme stiller han Grevinden, hvis jævne ligefremme Erklæring, at hun har set de store trykke de smaa for haardt, og at hun ikke længere vil tie til Uretten, men paatale den og afhjælpe den, kan opfattes som — i alt Fald en Side af Goethes politiske Ideal.

Rent menneskeligt set bliver saaledes Goethes Konservatisme et Udtryk for hans Krav til personlig Sandhed og Lødighed: „Wenn ihr's nicht fühlt, ihr werdet's nicht erjagen; wenn es nicht aus der Seele dringt . . . (Wagner: Allein der Vortrag macht des Redners Glück!) . . . Such Er den redlichen Gewinn, sei Er kein schellenlauter Thor, es trägt Verstand und rechter Sinn mit wenig Kunst sich selber vor.“

IV. KRIGEN OG NAPOLEON

Felttoget i 1792 gjorde Goethe med i Hertugens Selskab som dennes befuldmægtigede Minister. Man faar gennem hans Skildring af disse Oplevelser et levende Indtryk af, hvor ringe den virkelige politiske Interesse var hos alle de deltagende. Det var mere en krigersk Parade, en fyrstelig og adelig Demonstration. Men tillige faar man det stærkeste Indtryk af de ledendes Planløshed, og man forstaar Goethes dybe Afsky for Krigen og alle de militære Fantasier, de nationale Indbildninger og politiske Brydninger, som fører Krigen med sig. I Krigen svinger man stadig mellem Orden og Uorden, mellem Røveri og Betalen,

og denne Svingen mere end noget andet gør Krigen ødelæggende for Sindelaget. Man spiller den tapre og ødelæggende og derefter den milde og velsignende; man vænner sig til et Hykleri og til Fraser af en egen Art, som lader Sansen for det jævne og ægte helt forsvinde.

Goethe er derfor mest tilfreds med at staa alle disse Begivenheder fjernt. Man har intet Indtryk af, at han ansaa det, som skete i de følgende Aar, for at være noget, som i fremtrædende Grad fortjente at samle hele Menneskehedens Interesse. Napoleon overvælder ham ganske vist, men det er dog mere Napoleons Personlighed, hans vældige Aandskraft, hans ordnende Evne, hans Evne til at binde Mennesker til sig, end det er hans Løbebanes politiske Følger. Napoleon selv var Kunstner nok til med fuldkommen plastisk Sans at sætte sit Kejserdømme i det mest flatterende Rampens Lys; og for Goethe bliver det væsentlig dette Kunstværks klassiske Skønhed og Storslaaethed, som opvækker hans Beundring.

Et enkelt Øjeblik blev Goethe ligesom tvunget ud af denne Holdning og paa haandgribelig Maade stillet overfor Kejserdømmets praktiske Konsekvenser. Det var i 1806. Hvor ængstelige Sindene var forud for Krigens Udbrud, kan man muligvis finde en Maalestok for i Goethes løjerlige Betænkelighed ved at opføre Oehlenschlägers Hakon Jarl: „Es schien bedenklich zu einer Zeit, da mit Kronen im Ernst gespielt wurde, mit dieser heiligen Zierde sich scherzhaft zu geberden.“

Man ved, at Goethe fik Krigens haarde Vilkaar personlig at føle, idet en Flok Marodører trængte ind i hans Soveværelse, og han kun frelstes fra videre Overlast ved Christiane Vulpius resolutte Optræden. Det er ogsaa almindelig bekendt, at han lønnede hende ved tre Dage senere at lade sig officielt ægtevie til hende. Men et langt dybere Indblik i Goethes Karakter faar man gennem den Vrede, som vaktes hos ham ved Napoleons Trusel om at afsætte Carl August, fordi denne havde besøgt den døende Ferdinand af Brunsvig og med Penge støttet en Del saarede Officerer, ja Blücher selv.

Medens de store politiske Tildragelser har ladet Goethe kold eller kun svagt berørt, bliver han her truet i sin stærkeste menneskelige Følelse. En saadan Vold, et saadant Tyranni overfor ædle menneskelige Følelser rejser han sig imod og bliver selv

en Oprører. Han er som Egmont, der tilraaber Alba: Fordre unsere Häupter, so ist's auf einmal gethan! Vi vil, udbryder han ikke lade os skræmme, om det skulde blive Følgen af et ædelt Sinds Indskydelser. Med Stav i Haand vil vi vandre rundt. Børnene og Kvinderne skal grædende stirre paa os og sige: det er den gamle Goethe og den tidligere Hertug af Weimar, afsat fordi han blev tro mod sine Venner. . . . Jeg vil synge for Brødet; jeg vil drage til alle Landsbyer og Skoler, hvor Navnet Goethe er bekendt. Tyskernes Skændsel vil jeg besynge, og Børnene skal lære mine Smædeviser udenad, til de bliver Mænd. Komm an Franzos!"

Hertugen blev ikke afsat, og som Minister var Goethe med ved Kongressen i Erfurt, hvor han endog blev modtaget i Audiens af Napoleon. Selv har han ret udførligt skildret denne Audiens og det Indtryk af Genialitet og Overlegenhed, som Kejseren gjorde paa ham. „Er hatte den grössten Verstand, den je die Welt gesehen . . . . er stand immer auf festen Füssen und war immer klar und entschieden, was zu tun sei."

V. GOETHE OG FOLKEREJSNINGEN

Over for Folkerejsningen og den nationale Befrielseskamp i 1813—1814 stod Goethe uforstaaende og ret ligegyldig. Medens Carl August med største Iver kastede sig ind i Krigen og som Belønning fik sit Hertugdømme udvidet og ophøjet til Storhertugdømme, var Goethe ikke i Stand til at føle nogen Begejstring eller nogen Art af Henrivelse. Han saa godt, at fransk Aand og franske Sæder og Kultur ikke passede i Tyskland, men han følte intet Had imod de franske, tværtimod beundrede han deres Kultur.

Fra mange Sider følte Goethe det slaa imod sig, at han stod udenfor, og baade da og senere hen har han søgt at retfærdiggøre sit Standpunkt, men aldrig at ændre det. Wie könnte ich hassen! „Des Epimenides Erwachen" er et i Forhold til Folkefølelsen ganske mislykket Forsøg af Goethe paa at give den almindelige Sejrsstemning Udtryk, men det udtrykker nøjagtig hans egen Stilling. Sagen er den, at Goethe hverken troede paa Ægtheden eller Værdien af den nationale Begejstring eller paa de Fremtidsmaal, den satte for Folkets Stræben.

Det er baade Nationalitetsideen og Frihedsideen, han afviser. For ham er Nationalfølelsen, saaledes som den i de Dage blussede op, en Hadets Følelse og derfor en Afgrænsningens og Isoleringens Følelse. Vi i vore Dage har lært at skatte den som den individualiserende Folkefølelse, Udtryk for det etiske Princip, Goethe selv stadig indskærper: virk med Alvor og Dygtighed for din egen og dine nærmestes Lykke! Gør alle det, saa vil det hele trives vel. Denne Individualisme havde Goethe selv den dybeste Forstaaelse af, det var jo den, som 40 Aar tidligere havde knyttet de første Baand mellem ham og Carl August. Men denne Individualisme truedes paa det alvorligste af Begivenhederne i 1813—14.

Denne tyske Enhed, som nu alle lever for og vil dø for, hvem har set den? Ofte, siger Goethe, maatte jeg skjule min Utaalmodighed, naar man var saa bekymret for denne Enhed. Skal man da virkelig lade sig rive med af denne Bevægelse, som om enhver Bevægelse er en Rejsning. Kan man sige: das erhebt sich, was gewaltsam aufgestobert wird? Med dyb Ironi viser han hen til, at samtidig med at man vender sig mod de franske med saa stort et Had og saa stor en Afsky, byder man Russerne Velkommen.

Og hvad Friheden angaar, saa har Goethe ikke skiftet Syn. Frihed af Værdi er det at kunne leve sund og kunne passe sin Bedrift. Fri er kun den, som kan ære noget over sig. Frihed er at gøre det fornuftige. Men Frihed af den Slags syntes Goethe ikke var det, som Demokratiet bragte. Hvad der forud for Revolutionen var en Bestræbelse, der stille og naturlig voksede sig ud, er nu blevet en Fordring, der bryder i Stykker. For Goethe er i enhver Henseende Livet en stadig Tjenen, og det er denne Opfattelse, som Demokratiet forekommer ham at fornægte. „Soll ich mit Gewalt ein Fürstenknecht sein, so ist es wenigstens mein Trost, dass ich doch nur der Knecht eines solchen bin, der selber ein Knecht des allgemeinen Besten ist.“ Saa fast er Goethes Syn udsprunget af hans Personligheds inderste Kærne, at han i denne sin Holdning overfor Tidens store og almene Krav staar ganske som i sin Tid over for sin Faders, den stolte, frie Frankfurterborgers Pukken paa sin Selvstændighed. Det er nu kun Demokratiet man kunde høre ham formane: „O nimm es nur nicht so genau! — du bist doch Knecht in deiner Stube!“

VI. GOETHES POLITISKE DRØMME

Iøjnefaldende er Goethes Mangel paa Forstaaelse af, hvad Samtidens politiske Gæring bar i sit Skød. Det skal ikke siges som et Forsvar for ham, at saa mange delte hans Uvilje mod Folkestyret, snarere kunde jeg føle mig fristet til at forsøge paa at retfærdiggøre Datidens frihedsfjendske Konservatisme med, at ogsaa en Goethe delte den. Det var jo sandt, at menneskeligt Fremskridt og menneskelig Lykke kunde synes at faa haardere Vilkaar under det nye revolutionære Demokrati, end de havde haft under den oplyste Enevælde.

Det er let nok at finde det uforholdsmæssige i Goethes Foragt for de folkelige Ytringsformer af det politiske Liv. Saaledes fortæller Eckermann ²/₈ 1830: Efterretningerne om den begyndende Julirevolution naaede i Dag Weimar og bragte alt i Ophidselse. I Løbet af Eftermiddagen gik jeg til Goethe. „Nu," raabte han til mig, „hvad tænker De om denne store Begivenhed? Vulkanen er kommet til Udbrud; alt staar i Flammer, og det er ikke længere en Forhandling for lukkede Døre!" — „En forfærdelig Historie," svarede jeg, „men hvad kunde man under saadanne Forhold og et saadant Ministerium vente andet, end at det maatte ende med Kongefamiliens Fordrivelse." — — „Vi synes ikke at forstaa hinanden, min bedste," svarede Goethe. „Jeg taler slet ikke om hine Folk; det er helt andre Ting, som ligger mig paa Sinde. Jeg taler om den for Videnskaben saa overordentlig betydningsfulde Strid, der er kommet til aabent Udbrud i Akademiet mellem Cuvier og Geoffroy de St. Hilaire."

Men naar man lægger Mærke til, at Goethe samtidig med at vende sig saa fuldstændig og saa demonstrativt bort fra al Folkepolitik, stadig nærer den dybeste Interesse for sociale og borgerlige Fremskridt, saa maa man søge at forklare sig hans Holdning paa anden Maade end som en almindelig konservativ Bornerthed. For det store Fænomen, som dengang begyndte at udfolde sig i Nord-Amerika: de forenede Staters raske Fremtrængen mod Vest og Kolonisation af de uhyre Landstrækninger, for Tanken om at grave Kanaler gennem Panama, Suez, fra Donau til Rhin er han fuld af Begejstring og beklager, at han ikke vil opleve at se dem virkeliggjorte. Han føler Værdien af Bevidstheden om at høre til en stor og mægtig Nation og ser i det preussiske

Toldforbund den rette Vej til at virkeliggøre Tysklands Enhed. Smaastaternes kulturfrembringende Individualisme kan herigennem bevares. „For en Nation er kun det godt, som udspringer af dens eget Væsen og dens egen almene Fornødenhed uden Efteraben af nogen anden.“ „Den sande liberale nøjes i denne bestandig ufuldkomne Verden saa længe med det gode, indtil Tid og Omstændighed sætter ham i Stand til at naa det bedre.“ I den vilde Hvirvel af Begivenheder, som Demokratiet puster op under Feltraabet, at det sker for Menneskeslægtens Lykkes Skyld, synes han, at Mennesket selv, Mennesket som Enkeltvæsen og Personlighed gaar til Grunde. Han ser kun Masserne i Folket, naar det stormer frem; først i den rolige, daglige, borgerlige Færd synes han, at Mennesket træder frem. Derfor vender han sig bort fra det, der sætter Masserne i Enkeltvæsenets Sted.

Hvis Goethe havde levet nu, vilde han have set, at Folkestyre og ikke Fyrstestyre er det Firma, under hvilket de borgerlige Sager trives bedst; han vilde have set, at det ikke kun er Demokratiet, hvis Idealer stundom kan tage sig ud som Fraser, og han vilde have erfaret, at Massernes Fremtræden som styrende Vilje giver Personlighedsudfoldelsen større og dybere Vilkaar. Goethe forekommer mig over for Folkestyret at være stillet som den, der træder hen foran en brusende Strøm. I første Øjeblik ser man kun Strømmen som en samlet Masse. Men lidt efter lidt er det, som om denne fremilende Masse opløser sig, man faar Øje paa de tusinde Bobler og Smaahvirvler, hvoraf den bestaar. Saaledes vilde Goethe ogsaa, om han havde kunnet følge Strømmen længere, have set, hvorledes Individet lever, vokser og udvikles, naar det bliver en Del af en rask, arbejdende og brusende Strøm, fremfor naar det sidder uanfægtet drømmende i et stille Vand.

Og dog er der vel ogsaa dem i vore Dage, som ser, at vindes der end meget under Folkestyret, saa sættes der ogsaa til; alt det værdifulde, som gør Personligheden fintmærkende, gennemsigtig og farvebrydende, er ved at gaa tabt. Livet bliver rigere paa kraftige enkelte Viljer, men fattigere paa afvekslende Individualiteter. Rigdommen og Afvekslingen er under Nutidens Forhold ligesom lagt hen uden for Individerne. Mange af Demokratiets ledende Mænd, som forstaar, at ingen Fyrste kan pleje Ret og skabe Lykke i et Folk saa godt som dette selv, tilstaar

aabent, at dette store Gode, Folkets Opvaagnen, er købt ved at gøre Personlighederne noget grovere og mere haardhændede.

I 1866 sagde Bismarck om dette tyske Folk, som Goethe ikke vilde have skulde blive Masse: Enhver lever her i Tyskland for sig selv i sin lille Krog, med sin egen særlige Mening mellem sin Hustru og sine Børn; han viser sig stedse mistroisk mod Regeringen, saa vel som mod sin Nabo og bedømmer alt fra sit eget personlige Synspunkt, men aldrig fra Massernes. Særlighedslysten og Modsigelseslysten er hos Tyskerne udviklet i en utrolig Grad.... Vore Revolutionsmænd er ikke saa frygtelige. Den Preusser, som faar en Arm slaaet i Stykker paa en Barrikade, gaar skamfuld hjem og behandles af sin Kone som en Tosse. I Hæren er han en udmærket Soldat og slaas som en Løve for Fædrelandets Ære.

Vi tager næppe fejl, naar vi finder Forklaringen til Goethes Uvilje mod Folkestyret i denne halvt bevidste, halvt instinktmæssige Frygt for, at det skulde indrullere Individerne som Numre i en Armé, et Parti, en Masse. For en Personlighedens Tilbeder som Goethe, stod dette som det forfærdeligste, at de Baand skulde briste, som kunde binde Mennesker sammen ved at Personligheder i deres Vækst og Udfoldelse rækker sig mod hinanden, og kun de Baand blive tilbage, som forvandler Borgeren til Soldat. For Goethe er dette alt, over for hvilket alt andet bliver uvæsentligt, at Mennesket hæver sig over sin Skæbne og ikke mister sin Sjæl, idet Skæbnen fører ham med sig.

Des Menschen Seele
gleicht dem Wasser:
Vom Himmel kommt es
zum Himmel steigt es

Wind ist der Welle
lieblicher Buhle
Wind räumt von Grund auf
schäumende Wogen

Seele des Menschen
wie gleichst du dem Wasser!
Schicksal des Menschen
wie gleichst du dem Wind!

C. N. Starcke.

DANMARKS RIGES HISTORIE

II

DEN ejderdanske og skandinaviske Politik er død med Erik af Pommern. Men Genfærdene spøger længe, og Erslev beskæftiger sig endnu med dem i Kristian I's Tid, i hvilken den ejderdanske Politik stedes til Jorden og afløses af en aabenbar slesvigholstensk, medens den nordiske Politiks Genfærd stadig ligger som en Mare over den danske Regering. Og det er fortrinsvis dette ulyksalige Genfærd, *Rektor Heise* har at tumle med i sit Halvbind. Skønt Delingen ved Aar 1481 er saglig umotiveret, føles den ikke stærkt her. Heises Syn paa Historieskrivningens Opgave synes ikke forskelligt fra Erslevs. Ubekymret og aabent skildrer han, ofte med en lykkelig Energi, der uafbrudt fængsler, Tidens barbariske Politik, den danske som den svenske, Unionsvrøvlet med dets evige Uærlighed, det taalte eller ligefrem statsbeskyttede Sørøveri, de arme lybske Købmænds ufortrødne Diplomati med dens idelige Trængsler. En bred Humor bryder sommetider igennem og minder Læseren om, at han virkelig lever i Nutiden og kan unde sig den Spas at le ad dette fjerne Samfunds snurrige Livsformer. — Den sidste Halvdel af Skildringen synes lidt mindre frisk, lidt stivere, højtideligere — Kristian II, den kirkepolitiske Gæring, Emner der vel ogsaa har Hævd paa større Højtidelighed end Unionen og Lübekerne. Det er dog naturligvis disse Emner, der vil interessere Læserne mest. Heise har fra sin Ungdom syslet med Kristian II's Historie, som i Forvejen Allen og Paludan Müller

havde dyrket. Det er lidt svært at holde Liv i den særlige Interesse, som vi alle af disse Forskere er opdraget til at nære for denne Konge, der skrev et saa interessant Program og narrede os for Forestillingen. For en jævn Betragtning staar han som en Mand, der i sin Ungdom viste sig raadsnar og energisk oppe i Norge, som Konge af en ubehersket, troløs, blodig Voldsomhed, der synes at have imponeret Efterslægten, som var den Udslag af en maalsikker Energi og ikke af et ubændigt Temperament, en famlende, lyrisk Politik; som Ekskonge endelig vankelmodig indtil det holdningsløse. Heise synes ikke utilbøjelig til at fjerne Heros-Sløret, men taler dog om Macchiavelli og Renaissancemenneske og andre store Ting, der immer minder om noget vist europæisk pikant. Naa, Renaissance-Pikanteriet i Europa skylder maaske aandrige Kunsthistorikere — som bekendt Præsternes Konkurrenter om ørkesløse Kvinders Sværmeri — ikke saa lidt af det absolutte og mageløse i Retning af „individualistisk Selvhævdelse", der virker saa bedaarende og betagende. Ogsaa den europæiske Renaissancemoral er Middelalder, og den danske „Renaissancekonge" bliver i og for sig ikke finere af Navnet. Men alligevel fristes man til af Heises fortrinlige Fremstilling af hans stundesløse og tilsyneladende famlende Politik at drage nogle moralhistoriske Linier, som Udstykningsprincippet i D. R. H. har hindret Forfatterne i at interessere sig for. Det er en gammel Sandhed, at det egocentriske hører Barbariet til, og at Kopernikus i det 16. Aarh. var endnu mere upopulær, end han er nu. Det egocentriskes elementæreste Form er den lyriske Uredelighed, der vokser til snu Uredelighed af den Art, som Heise har saa mange Eksempler paa, snart morsomme, snart uhyggelige, lige fra de svenske Rigsraaders mange Undskyldninger for Udebliven fra aftalte Møder (f. Eks. Sten Stures altid bekvemt indtrædende Øjenværk) eller de mangelfulde Fuldmagter, der lige saa bekvemt hindrer bindende Aftaler, til Kristian II's mere haandgribelige, blodige Troløshed. Underfundigheden og de formalistiske Forbehold er ikke nationale, de hører et vist Kulturniveau til. I Nutiden er de hos Mennesker af nogen Kultur ude af Kurs, men kan endnu gribes i Prangerprocesser og Drengehandler og er vist overmaade almindelige hos Børn. (Slgn. Betydningsudviklingen af Ordet „List" i de germanske Sprog.) Og paa Kristian II's Tid var de nævnte Egenskaber

næppe mere ejendommelige for Politik og Diplomati end for alle dagligdags Interesseforhold Mand og Mand imellem. Om Erkendelsen af, at Redelighed er bekvemmere for alle Parter end Uredelighed, vaagner senere i Norden end i Mellemeuropa kan være tvivlsomt. Paa visse Omraader — saaledes Købmandsmoralens — er der dog ikke Tvivl om, at Barbariet varer længst her. Mens Hartvig Bernstorff var Gesandt i Paris, hvor han ihærdig arbejdede for den danske Handel og Eksport, klager han i Breve hjem atter og atter over, at al hans Virken lammes af de danske Købmænds Hang til altid at snyde de franske Importører ved at levere en langt daarligere Vare end aftalt. De foretrække den forholdsvis store Profit, deres Snyderi indbringer dem een Gang eller to Gange, for de varige Fordele fortsat redelig Handel kunde indbringe dem. Det er jo den barbariske Lyrik, der har sit eufemistiske Udtryk i Ordsproget: En Spurv i Haanden er bedre end ti paa Taget, en Lyrik som Frankrigs dygtige merkantilistiske Regerings energiske Kontrol havde kureret de franske Storkøbmænd og Fabrikanter for, længe før deres danske Kolleger synes at være blevet klogere.

Der er, som sagt, næppe megen Grund til at gøre Kristian II interessant ved en for ham ejendommelig europæisk Paavirkning. Hans Væsen synes ganske hjemmegjort, og trods al den Gru, der præger hans skandinaviske Politik, er han vel i Grunden i det Stykke ikke mærkeligere end Kong Hans, hvis Skandinavisme bl. a. ytrede sig i et Forbund med Rusland imod Sverrig.

Heises Skildring af den kirkepolitiske Gæring under Kong Hans og hans Efterfølgere har mange interessante Enkeltheder, der viser eller antyder Bevægelsens verdslige, politiske Karakter. Men man savner her — ligesom i Fremstillingen af den kirkelige Polemik og dens Mænd — den aabne, energiske Uforbeholdenhed, der gør de foregaaende Afsnit saa tiltalende. Og dette er saa meget mere beklageligt, som Forfatteren af den egentlige Reformationstids Historie, Direktør *Mollerup*, fuldstændig lader os i Stikken med Hensyn til Forstaaelse af, hvad der gik for sig. Kirkeforandringens økonomiske og politiske Grundtræk er vel nok givne — de ligger nu saa faste, siden Erslevs Bog om dette Emne udkom, at de almindelige historiske Lærebøgers Fremstilling er bygget over dem — men Erslevs Disputats var en Monografi, der kun behandlede visse, afgrænsede Spørgsmaal

af fundamental Interesse uden at indlade sig paa de store Spørgsmaal, som hans Tesis iøvrigt rejste, og som vi nu ventede klarede i D.R.H. Men fraset nogle Enkeltheder, som den livlige Skildring af Syvaarskrigen, er Mollerups Fremstilling en Ørken af Aandløshed. Forfatteren fortæller, at „Universitetet havde en Glansperiode under Frederik II. Det skyldtes baade den udmærkede Lærerstand og de store Begunstigelser, som Universitetet, Studierne og de studerende nød“ — men om disse Lærere knap et Ord, og navnlig ikke et Ord til virkelig Karakteristik. Hvilken Læser faar noget at vide om Niels Hemmingsen, der kaldes „en af Danmarks største Tænkere og Videnskabsmænd“, og paa hvem der er ofret næsten to Sider af de trivielleste Lærebogsudtryk? Eller om Folkeviseinteressen, naar den eneste Karakteristik, der findes af de mange Haandskriftsamlinger, er den, der om Karen Brahes siger, at „den tæller 200 Viser og udmærker sig ved sin smukke Skrift“. Oplysningen er naturligvis ikke værdiløs; der *kan* jo være ment dermed, at dens smukke Skrift er et Vidnesbyrd om Samlerskens Omhu — men alligevel, egentlig oplysende for historiske Læsere er denne Katalogbetegnelse ikke.

Men Hovedindvendingen mod Dr. Mollerups Skildring af Tiden 1536—1588 gælder dog den fuldstændige Mangel paa vejledende Vurdering af de politiske og navnlig økonomiske Virkninger af den voldsomme Revolution i 1536, eller maaske rettere sagt Mangelen paa Forklaring af hvorfor den ikke virkede mere. Egentlig staar denne Revolution som et af de mest forbløffende Eksempler, der kendes, paa tilsyneladende Kraftspild i den historiske Udvikling.

Det faste Udgangspunkt er jo dette, at Kronen ved Revolutionen, ved Inddragelsen af Kirkegodset, *tredoblede* sit Gods (og ved den monarkiske Reform af Godsstyrelsen yderligere øgedes Indtægterne). En læg Læser, der tænker paa, hvad Inddragelsen af Kirke- og Emigrantgods i Frankrig under Revolutionen betød eller den svenske Reduktion under Karl XI, spørger med største Interesse, hvorledes denne Omvæltning, maaske den største der kendes i historisk Tid, paa saa mystisk en Maade er blevet til Luft. Hvor rigt rustet maatte ikke den evangelisk-lutherske Kongemagt staa til at løse store Opgaver, til at grundlægge en helt ny Samfundsorden? Naar har nogensinde en tilsvarende Situation foreligget? fristes man til at spørge: alt det

gamle er forgangen, alt det, der kunde yde Modstand mod det ny:? Konfession, Kultus, Kirke- og Præstemagt — tabula rasa, og det ny i Besiddelse af alle det gamles Magtmidler i en formentlig ny Aands Tjeneste. Hvad blev der af alt dette? Ja, vi ved naturligvis nok, lidt vagt, at der var visse Skavanker ved det hele. Vi ved jo nok, at heller ikke de evangeliske Fyrster i Tyskland skabte det forjættede Tusindaarsrige, som stakkels naive Bønder og Sværmere drømte om. Vi ved, at hverken Kirkens ny Herre eller dens Tjenere skiftede Natur med samme Lethed som Tro. Vi har endelig en vag Forestilling om, at en økonomisk-politisk Omvæltning i 16. Aarhundrede af forskellige Grunde ikke behøvede at virke saa dybt og varigt som en tilsvarende vilde virke i det 19. Aarhundrede. Men vi havde ventet, at den historiske Fagmand skulde give vore vage Forestillinger fast Form og frugtbar Forklaring — medens det hele for ham synes nogenlunde selvfølgeligt og uinteressant. Men selv om vi havde disse almindelige Forudsætninger og Forklaringer, slog de ikke til overfor det forbløffende Faktum, at Kongen med flerdoblede Indtægter er fattigere end nogensinde. Hvorhen vi vender os, ser vi den trøstesløseste Armod og Vanmagt. Den ny Kirke, for hvis Skyld Revolutionen sagdes fuldbyrdet, hvis Præster skulde grundlægge og oparbejde en ny Tro, en ny Tankegang — end ikke den blev der Raad til at skaffe den økonomiske Stilling, der havde været nødvendig, om de styrendes Tanker skulde have været nogenlunde virkeliggjorte. Før Reformationen var der vel mindst 2500 Kirker. — Hvor mange af dem er ikke forsvundet? Af Armod maa mange nedlægges og Tokirkesystemet indføres for at faa færre Præstefamilier at lønne. Naar man ser Sagen fra Samtidens Synspunkt, maa man finde det mere end underligt, at man bar sig saaledes ad over for den Magt, der skulde være Tronens og Øvrighedens beskikkede og viede Værn. Den eneste Forklaring er: Armod. Den gamle Kirke havde dog vel løst nogle af de Opgaver, der oprindelig var dens Eksistensberettigelse — saa som Syge- og Fattigpleje. Hvad gør det „ny“ Samfund, Kongemagten, der har taget alt? Vistnok kummerligt lidt og mindre end den gamle Kirke; men vi ved det ikke ret, og Mollerup har ikke fundet det interessant at fordybe sig i Spørgsmaalet. Dog ogsaa her synes vi at skimte Armoden. Eller Skolevæsen og Studier? Den gamle Kirke havde her som overalt

røgtet sine Opgaver og brugt sin Rigdom saare slet, men dog vist altid gjort mere end den ny Magt, der havde taget dens Rigdom. Mollerup fremhæver selv (S. 76), at i Katolicismens Tid besøgtes Domskolerne af en Mængde Elever af alle Stænder — men Reformationen „havde utvivlsomt til Følge en betydelig Nedgang i almindelig Oplysning og Dannelse“. Den anførte Sætning skulde synes at rumme den mest ubetingede Fordømmelse over den hele Omvæltnings kirkelige og kulturelle Karakter; men det er ingenlunde Meningen — der tales de ædleste og banaleste Ord om Kongens Interesse for Aandslivet, for Universitetet, Præstehøjskolen der, atter af Armod, vegeterede i Vankundighed med faa slet lønnede Lærere og faa studerende. — Men var saa den Armod, der saa aabenbart præger Statens „Løsning“ af Kulturopgaven, maaske blot en Følge af en folkelig, skaansom Finanspolitik, der lettede Skattetrykket? Skattelettelse var jo et af Løfterne, hvormed Omvæltningen forsvaredes. I den hele roligt flydende Fremstilling der ikke gør Forskel paa mærkeligt og umærkeligt, giver Forfatteren ogsaa nogle interessante Tal. I 1550erne bruges de ordinære Statsindtægter saaledes: til Forrentning af Gæld 30,000 Mark, til Konge og Hof 43,000, til Hær og Flaade 17,000, ialt 90,000 Mark. Der blev intet tilovers til Afbetaling og til ekstraordinære Udgifter som Rustninger, der beløb sig til 140,000 Mark, halvanden Gang saa meget som de ordinære Udgifter! Denne Sum maatte tilvejebringes ved Ekstraskatter, hvoraf Bønderne betalte 70 à 80 pro Cent. Det maa indrømmes Forfatteren, at han ikke lader sig forbløffe af sit Stof, naar han uden synlig Undren refererer dette Resultat af den uhyre Konfiskation, eller naar han (S. 89) med Tilfredshed beretter, at Gælden ved Kristian IIIs Død kun var 60,000 Daler (180,000 Mark), og at der endda var 100,000 Daler i Kassen. „Kongen har saaledes forstaaet at bringe Landets Finanser paa Fode igen“! Men her synes Forfatteren endda at være kommen for Skade at glemme, at han to Sider før har fortalt, at Kongen bl. a. for at afbetale paa den udenlandske Gæld, havde stiftet en indenlandsk Pantegæld, der ved hans Død beløb sig til 450,000 Mark! Ja, det kan godt være, at Kongen virkelig har bragt Landets Finanser „paa Fode igen“, men hvis vi skulde forstaa det, maatte vi rigtignok have helt andre Forudsætninger end dem Forfatteren giver os. En Kongemagt, der trods den vældige Gods-

og Indtægtsforøgelse vedblivende er lige fattig, lige evneløs over for de Opgaver, den skulde have løst (og vistnok mere evneløs end den gamle Kirke havde været), som endda øger i Stedet for at lette (som den havde lovet) det knugende Skattetryk: dette Problem skulde synes saa fundamentalt, at det maatte blive det centrale i Undersøgelsen og Fremstillingen. Den jævne Læser hverken ser Problemet eller vejledes til dets Løsning. Det er et stort Spørgsmaal, om Forfatteren selv har set det, skønt der hist og her findes nogle Bemærkninger, der, selv om de ikke synes at tilsigte nogen Vejledning, dog giver den opmærksomme Læser nogen Forklaring. Hofholdningsudgifterne vokser stærkt, Diplomati og Rejser kræver mere, Krigsrustningerne sluger enormt. Men Hovedsagen er, at Kristian IIIs Erobring af Danmark har kostet saa meget, at Omvæltningens Resultater saa at sige var sat over Styr i Forvejen, at Kirkeforandringen og Godsinddragelsen med andre Ord var en uomgængelig *politisk-økonomisk Nødvendighed*. Og hvis denne Betragtning er rigtig, saa medfører den, at hele Reformationsværket maa undersøges, behandles og vurderes paa en helt anden Maade end hidtil er sket. Et er i hvert Fald allerede nu klart: at Reformationen var Danmark en dyr Forandring, baade økonomisk, nationalt og kulturelt, Kristian III Danmark en dyr Konge. Om ellers nogensinde er det her berettiget at tale om et tilsyneladende Kraftspild.

Fridericias Bind skildrer Tiden 1588—1699, altsaa rundt sagt det 17. Aarhundrede, i europæisk Forstand Trediveaarskrigens, Richelieus, Ludvig XIVs Tid, den vildeste Ødelæggelses og den mest haardhændede Ordens og Samlings Tid. Den større Læsekreds, der fortrinsvis kender Fridericia gennem hans mangeaarige, i den danske Dagspresse vistnok enestaaende omhyggelige og alvorlige Anmeldervirksomhed, der først er hørt op for faa Aar siden, kunde have Grund til at undres over, at netop han, en af de ypperste Repræsentanter for det stilfærdige, humane Frisind, hvis dæmpede men dybe Tone høres som en Husvalelse i det offentlige Livs larmende Orkester, at det er ham, der skal skildre denne hans eget Væsen saa fremmede Tid. Men intet var mere selvfølgeligt, thi det var jo ham, der var Forfatter af „Adelsvældens sidste Dage", og gennem en Række Monografier og Afhandlinger kan man følge hans Syslen med vort 17. Aar-

hundrede lige til hans Debut med en Anmeldelse i „Fædrelandet“ i 1869 af „Jammersmindet“. Men selv om man saa forstaar, at netop han maatte skrive 4. Bind, vedbliver det dog at være mærkeligt, at han overhovedet er blevet denne Periodes Skildrer. Steenstrup, Erslev, Heise, Holm og Neergaard staar sikkert helt anderledes sympatiske over for deres Emner. Et indviklet, rent dynastisk Krinkelkrogsdiplomati, saa smaatskaaret og ufolkeligt som Kristian IVs, et Krigens Barbari saa oprørende hensynsløst, saa umenneskeligt ødelæggende som de tyske og svenske Krige, en Revolution, der fører et Enevoldsstyre over Landet mere uindskrænket end noget Sted i den civiliserede Verden; en uduelig, kortsynet, egennyttig Stormandsklasse, hvis mest energiske Elementer (som Ulfeld) driver den hensynsløse Selvhævdelse til Landsforræderi, og hvis jævne Flertal i afmægtigt og stædigt Standshovmod stamper mod Brodden, til de æreløst forbløder; en raadløs Underklasse af udbyttede, forarmede Bønder og jævnt fattige Borgere — saaledes er det Samfundsbillede, Bogen tegner. Bogen er derfor et Vidnesbyrd om Muligheden af en Historieskrivning, der *ikke* hviler paa de Forudsætninger, der er udtrykt i det grundtvigske Vers: Den har aldrig levet — som klog paa det er blevet — han først ej havde kær. Den er udarbejdet i den mere kølige Atmosfære, hvori moderne Laboratorievidenskab arbejder, under Variantmottoet: Den har aldrig levet — der kær i det er blevet — hvorpaa han ej var klog. Det 17. Aarhundrede maa, hvis Billedet ikke skal blive en umenneskelig Karikatur, skildres ud fra dets egne Forudsætninger. Derfor er Skildringen lærerig og interessant men ikke umiddelbart opbyggelig. Det er lærerigt og nødvendigt for Forstaaelsen af Begivenhederne at følge Landets Økonomi — Ordet Finanspolitik er vistnok for højtideligt for en Tid, der vedblivende lever fra Haanden i Munden, en Tid, hvis Politik og Finanskunst ikke er naaet længere end til at føre Krig og dyrke Hofluksus paa Ekstraskatter, Sundtoldforhøjelser og Krongodssalg. Under disse økonomiske Forudsætninger forstaar man bedre den dynastiske Huspolitik og de hærgende Krige. Det er lærerigt og nødvendigt at se de af Reformationstiden skabte Forudsætninger for Aandslivet i Danmark — man kan ikke uden Tvetydighed sige: det nationale Aandsliv — udfolde sig, ja hele dette 4. Bind er meget lærerigt og maaske i Grunden ogsaa opbyggeligt, for saa vidt det viser, hvilke umaade-

lige Hindringer det endelige Gennembrud i 18. Aarhundrede har haft at overvinde.

Paa de første Blade skildres Frederik IIs Ligfærd d. 5. Juni, en Skildring der virker helt symbolsk og stemmer Læserne til Modtagelighed for det, der kommer. Det er i Roskilde. Professorer, Præster og Studenter, syngende latinske Salmer; saa Rigsraad og menig Adel og lige derefter den fakkelhegnede Ligbaare fulgt af den høje Familie og af fyrstelige og adelige Fruer og Jomfruer; bagest Købstadsrepræsentanterne, som Ceremoniellet strengelig forbød at „indtrænge sig udi Kirken“. Det var vel ikke det værste, der kunde hændes dem en Midsommerdag, men alligevel, det var betegnende for den lutheranske Statsordens folkelige Grundsætninger, der triumferede endnu mere uskrømtet inde i Kirken. Her blev der først sunget latinske Salmer, og en latinsk Tale holdtes af Professor theologiae Anders Lavritsen, hvorpaa Hofpræsten Kristoffer Knop holdt den egentlige Ligprædiken — paa Tysk. Det er for os en Trøst at vide, at det gik noget anderledes til ovre i Ribe, hvor Anders Vedel holdt sin frimodige Ligprædiken paa Dansk — og formodentlig for en mere borgerlig Menighed. Men det var ovre i Ribe, og det var ikke jyske Borgere og Bønder der skulde rafle om Landets Skæbne.

Den 6. Juni var helliget Forretninger. Vi er stadig i Roskilde Domkirke. En Talsmand for Herrestanden staar frem og vidner for Regeringen, at skal Standen fremdeles værge Riget med Hest og Harnisk, maa den ny Regering love, at ingen fremmed adelig efterdags maa trænge sig ind i Kronens Len, der rettelig tilkommer den danske Adel; Centralisationen i Styrelsen maa ophøre, de sammenlagte Len maa deles, Privilegierne overholdes — med andre Ord, det eneste frugtbare i Politikken fra 1536 skal udryddes. Barnekongen skal have en dansk-adelig Hovmester i Stedet for den vistnok dygtige Tysker Henrik Ramel (han fik den fordrukne Slagsbroder Hak Ulfstand, af god dansk Adel). Endelig skal den ny Regering bedre end den gamle forstaa at give Gud, hvad Guds er, nemlig hævde en „ret luthersk Lære uden Disputeren og Protesteren.“

Det var ogsaa dansk Tale om end ikke i Anders Vedels Aand. Og det var den, der trods redelig Modstand fra Formynderne og senere stødvis fra Kristian IV (hvis Personlighed

tegner sig omtrent i Gennemsnitsadelsmandens Lignelse) blev den stærkeste.

Og saa gaar da Land og Folk sin adelsprægede Skæbne i Møde. Kongen vil Krigene; Rigsraadet vil ikke, men føjer sig modvilligt. Ulykkerne kom, som voldsomme Stormbyger, med gennemtrængende Ruskregn i Mellemrummene, det hele saa trøstesløst, uden et Solglimt til at stive Humøret af, endsige en Solskinsdag til at tørre og varme. Og saa staar endelig i 1660 lige som i 1536 Landets Ruin i bogstaveligste Forstand som Forudsætningen for den ny Revolution. De ufri Stænders Harme og Adelens hovmodige Uduelighed havde mere end een Gang lagt Forholdene til Rette for Kristian IV til at lægge Roret om, men hver Gang gled Lejligheden bort. Gled. Det passive, det raadløse, det uforudsete, ogsaa i 1660 er det det, der er vort Hovedindtryk af Handlinger og Begivenheder. — Der ligger ingen Glans over denne Rigsdag. Vi har en vag Forestilling om et Kongepar, der med en let vunden Popularitet som Støtte sætter dristige Planer i Værk. Men Planerne lægges i Løn. Og endda er Planer vist ikke det rette Ord; det er overmaade interessant at se, hvorledes det først efterhaanden gaar op for Kongen, hvad det hele betød, hvad det kunde bruges til. Stændermødets Opløsning er baade til at le og græde over. Hvem opløste det? Blev det overhovedet opløst? Næppe, men ingen ved det. Det er troligt nok, at de Godtfolk har rokket raadløse omkring og smaasnakket lidt med hinanden, skottet til Slottet og virret med Hovedet og endelig, da Tærepengene slap op, sjokkede hjemad, uden at nogen sagde enten kom eller gaa. Og da de var kommet hjem, blev de der, fordi ingen mere sagde kom. De underskrev hver i sin Krog Arveenevoldsakten, og den — Nansen og Svane tilgive — anonyme Revolution var fuldbyrdet. Fuldbyrdet til Fordel for en Kongemagt der næppe havde anden Adkomst til Sejren og Magten end det gamle Regimentes Uduelighed.

Hvor underligt, næsten beskæmmende, at hverken Standsfølelse eller Almensans hos de overvundne har været kultiveret nok til at skabe Breve og Memoirer om denne Rigsdag, saa vi vidste noget om Enkelthederne. Vi er i en sjælden Grad prisgivne vore Historieforskere, der maa opbygge deres Skildringer af vor Historie endnu i 17. Aarhundrede — le grand siècle — ved et møjsommeligt Studium af allehaande Arkivalier, som i

Lande med en mere kultiveret Overklasse og en mangfoldig litterær Produktion kun tjener til at underbygge, forklare eller ændre de historiske Forestillinger, som monumentale, offentlig tilgængelige, læste og kendte Samtidsskildringer har skabt. Vi er ogsaa prisgivne Fridericia, men vi følger ham trygt. Saa varsom og forbeholden er han, at vi Nutidsmennesker somme Tider bliver utaalmodige over al den omhyggelige Saglighed, glemmende at netop den er hans Ære.

Vi føler os egentlig først rigtig hyggelig til Huse hos *Holm*. Først naar vi, mødige efter Ørkenvandringen i Reformationens, Ortodoksiens og Adelsvældens Vankundighed og Barbari, i Griffenfeldts Dage ser nogle mellemeuropæiske Forestillinger gøre sig gældende, ser faste Rammer tømres om Administrationen, først saa synes vi med Fridericia at skue ind i det forjættede Land. Med Holm kommer vi ind i det. Vi møder det ny straks paa det ny Aarhundredes Tærskel: Tilløbet til Bondefrigørelsen og senere Skolebygningen og Vaisenhuset — Udtryk for at Kongen, Staten, endelig vedkender sig nye Opgaver. Vi er taknemlige for lidt, og det er jo Tidens Ære, at den vænner os til at stille større og større Fordringer. Vi synes egentlig ligesom Holm ganske godt om Frederik IV trods hans Ungdoms Letfærdighed og hans Alderdoms Anger. Er ikke baade Holberg og den første Pietisme Vidnesbyrd om Tøbrud og Foraarsgrøde? Vi tilgiver derfor Frederik IV meget; vi er næsten tilbøjelige til ogsaa at tilgive ham hans Politik over for Sverrig, maaske en Smule forsonede ved, at det endelig en Gang gik ikke helt galt, og ved Bevidstheden om, at nu er det endelig forbi med dansk Krigspolitik, at Diplomatiet nu ser sin Hovedopgave i at konsolidere de usikre slesvigholstenske Forhold, saa Landet endelig synes at komme til Ro og at hvile i sig selv — indtil Napoleons-Orkanen bringer Europas Statsorden til at ramle.

Holms Skildring er vidt forskellig fra Fridericias, dels fordi hans Personlighed er en anden, dels fordi Periodens og Studiematerialets Karakter er anderledes. De danske Historikeres Nestor synes at staa tryggere og fastere paa Jorden end nogen af hans yngre Arbejdsfæller. Det er næppe blot, fordi han er ældre baade i Aar og Virken, skønt dette naturligvis har sin Betydning, — han behersker vistnok sit Stof med en ualmindelig Lethed;

han har under sin lange Syslen med det haft Tid til at se ud over det, vurdere det og fælde sine Domme. Det er ejendommeligt for Holm som Historieskriver, at han ingen Sky har for at dømme yderst uforbeholdent baade om Personer og Forhold, atter et Udtryk for Tryghed, der hænger sammen med noget dybere personligt end den blotte Alder, med det harmoniske i hans Væsen, med en ubevidst Myndighed, der prægede hans Foredag paa Universitetets Kateder og præger ham ogsaa som Forfatter. Hans aabne bon sens og hans brede humane Liberalisme har gjort ham ukrænkelig. Han har næppe nogensinde været udsat for alvorligere Angreb.

Holms stort anlagte historiske Produktion har jo, blandt meget andet godt, saa at sige rehabiliteret det 18. Aarhundrede i vor Bevidsthed. Det er jo helt underligt, i hvilken Grad Opfattelsen af „Oplysningstiden“ er blevet forvansket i Efterslægtens Forestilling, i hvilken Grad Digteri og Grundtvigianeri har haft det ulykkelige Held at skabe en falsk Tradition, som først vort Slægtled vil naa at faa tilintetgjort. Der er naturligvis visse afgørende Kendsgerninger — som Landboreformerne — hvis Betydning i Hovedsagen aldrig har været rokket i Folkets Bevisthed, men ellers er der en rig Fylde af barokke Omvurderinger — lige fra den at anse Brorson for en større Digter end Holberg til den at anse Guldberg for en større Patriot end en af Bernstorfferne. Om nogen skulde have Myndighed til at sætte alt paa den rette Plads igen, maatte det være Holm, og heri ligger da den store folkelige Værdi, som hans Bind i D. R. H. har. Man læser det med en Følelse af hyggeligt Velvære, glad over endelig uden Betænkelighed at kunne hengive sig til den nationale og historiske Selvbekræftelse, som vi kun med den største Resignation har kunnet komme over tidligere. Selv Kristian VIs kolossale Hof- og Slotsluksus synes barnligt, uskyldigt Legeværk i Sammenligning med Kristian IVs og Frederik IIIs Krige. Selv hans fromme og fornemme Tyskeri synes lifligt og humant i Sammenligning med den tysk-latinske Reformationsortodoksi. Stavnsbaandet faar i hvert Fald sin Forklaring, selv om den ikke er helt opbyggelig, — og vi kan jo følge de Kræfter, der rører sig for at give de undertrykte og mishandlede Frihed og Retfærdighed.

Læserne kommer fra Ørkenen til det forjættede Land, medens

Holm er blevet forvænt ved stadig at dvæle der. Derfor dømmer han stundom haardt og, som det synes os, ubilligt om adskilligt i denne Tid. Det gælder navnlig hans Dom om det saakaldte rationalistiske Aandsliv, som det kommer til Orde i Kirken. Selv om nu Anekdoten om Kartoffelprædikenen var sand — hvad Holm synes at benægte — selv om der var mere „Dyd“ og Humanitet end „sand kristelig Religiøsitet“ i Præsternes Prædiken — ja saa glemmer den forvænte Forfatter, hvad vi andre har et saa pinligt levende Minde om, at den evangelisk-lutherske Lære nu var prædiket purt og rent Søndag efter Søndag Landet over, for høje og lave, for læg og lærd, i 200 Aar, og hvad havde det hjulpet? Den rationalistiske Prædiken kunde i hvert Fald umuligt virke mindre, og vi har virkelig al Grund til at tro, at det rationalistiske Aandsliv groede i en frugtbarere Jordbund end Ortodoksien.

Den store, forjættende Væksttid er forbi med Aarhundredet. Bernstorff dør, Bondevennerne dør eller ældes; det liberale, humane Borgersind svækkes, alle de møjsommeligt opelskede Spirer til frugtbart Folkeliv visner. Det store Eventyr, der giver det 19. Aarhundredes første Slægtled dets sørgelige Indvielse, Napoleons franske Kejserdømme og Verdenskrigen bringer ogsaa det nordiske Statsvæsen og Samfundsliv ud af Fugerne. Holms Syn paa Forholdene er præget af rolig Visdom. Han har, sikkert med Rette, mange Undskyldninger rede for Frederik VIs Politik. Hvem tænkte klart og handlede bevidst klogt i disse eventyrlige Aar, da al menneskelig Forestilling om Fornuft og Beregnelighed i Tingenes Gang spottedes af Begivenhederne, spottedes af det legemliggjorte Eventyr, som Napoleon er? Og Norge? Ja, galt gik det, og vel var det, man læse de rolige, kloge Ord S. 654 f. og de ikke mindre kloge Betragtninger S. 693 f. om den Løsning der i 1813 syntes at frembyde sig paa Basis af Norges Deling. At Frederik VI her sagde nej — sandsynligvis uden at vide, hvor klogt det var — var sikkert en stor Lykke. Forsøget vilde have været en Ulykke for hvert af de tre Riger. Men er Holm nænsom i sin Dom over de Begivenheder, som ingen i denne hvirvlende Malstrøm kunde have Ansvaret for, er til Gengæld hans Dom haard over den golde Stædighed, der præger Frederik VIs Kongestyre indadtil og over Befolkningens slappe Royalisme. „Der er noget næsten ydmygende ved at læse om

denne blinde Tro paa en i Virkeligheden alt andet end politisk begavet Fyrste. Man fristes til at harmes over den Sløvhed i politisk Henseende, som dette viser. Men den blinde Royalisme havde dog den gode Egenskab, som den monarkiske Aand tidt har haft i farlige Øjeblikke, at den holdt Folket sammen". Det er sikkert rigtigt, hvor Talen er om Fortiden. Men Forfatteren taler ogsaa om „den nationale Aand" og har dermed allerede antydet de to storpolitiske Ideer, der i de følgende Menneskealdre udformer sig som konservativ Helstatspolitik og nationalliberal Ejderpolitik eller Slesvigholsteinisme.

Enhver Nutidens Dansk ved, at hvad der skete i de 50 Aar mellem 1814 og 1864 var, at det danske Samfund udviklede sig fra et patriarkalsk til et borgerligt, hvor den Tendens mod det jævne, som Folkelune og økonomiske Vilkaar gjorde langt lettere gennemførlig end i mange andre Lande, havde faaet et stort Virkelighedens Raaderum, og hvor derfor Forfatningsfrihedens og Næringsfrihedens Gennembrud — hvilke begge mere havde internationalt end nationalt Udspring — skabte langt større social Omdannelse end i det øvrige Europa — hvorfra Impulserne til de nævnte Friheder kom. Ikke mindst bidrog hertil Bondestandens Opkomst, Følgen af den tvungne Skolegang og de gode Landbrugsaar efter Krisen i Tyverne, og af aandelige og politiske Føreres forstaaende Arbejde med at gøre den fri og forholdsvis velstillede Almue til Borgere. Af hele denne yderst fragmentarisk skitserede Udvikling tør man ikke sige, at det sidste Bind af D. R. H. redegør for alt for meget. *A. D. Jørgensens* Interesser, i hvert Fald naar det gjaldt Historieskrivning, laa ikke paa disse Omraader. Men til den rent politiske Historie gives meget. A. D. Jørgensen var vistnok et fint politisk Hoved, og hele sit Liv igennem drev han den ikke-aktive Politikers Frondørvirksomhed. Med rig Lejlighed til Kendskab netop til hin Tids politiske Liv og Begivenheder og med sin dybe Interesse for dem har han kunnet fortælle saa anskueligt, saa frisk og nyt om danske og tyske Nationalstemninger og om deres Krydsning med politiske Ideer og Begivenheder. Med stærk Følelse af egen Videns og eget Skøns Overlegenhed har han angrebet, hvad tidligere forherligedes og omvendt. Han er den store Subjektivist blandt vore Historikere, men det kan ikke

skjules, at hvor meget han end har ydet i dette Værk — som han ikke naaede at afslutte — saa tog han fejl, naar han i sine Erindringer gik ud fra, at hermed kunde han være færdig med vor Historie. I hvert Fald havde vi haft Ret til at fordre baade bredere Basis og fyldigere Begrundelse. Den autoritære Sikkerhed og den fuldendte Fremstillingskunst virker mere fængslende end historisk overbevisende. *)

Det kan iøvrigt ikke være Opgaven her at komme ind paa Enkelthederne hverken i A. D. Jørgensens eller *Neergaards* Fremstilling af Slutningsfaserne i vor europæiske Storpolitik, saa meget mindre som Neergaards store Førstehaandsværk — hvoraf hans Skildring i D. R. H. kun er et forkortet Fragment — snart maa kunne ventes afsluttet og forhaabentlig vil faa en myndig Vurdering i „Tilskueren". Kun saa meget her: det var et Held for D. R. H., at der netop fandtes en Mand i Danmark, der havde alle Forudsætninger for at give Værket en fuldt værdig Afslutning. Det vilde være meget interessant, om en fremtidig Anmelder af „Under Junigrundloven" vilde sammenligne Værket med f. Eks. Hanotaux' Frankrigs Historie efter 1870 eller andre lignende Arbejder af Mænd, der baade er Parlamentarikere og Historikere. Det er klart, at de to Egenskaber i Forening skaber ganske særlige Forudsætninger for at trænge ind i en parlamentarisk Tids Historie.

Det er sikkert nok, at Neergaards Skildring i D. R. H. af det politiske Liv er en kyndig Mands, men alligevel, mon ikke Rigsdagsfløjen paa Kristiansborg har fængslet Politikeren saa stærkt, at de Søndagsudflugter til Land og Folk, han vel ikke har undladt pligtskyldigst at gøre, og hvis Udbytte er nedlagt i 15 af Afsnittets 280 Sider, næppe har givet ham et fuldt tilforladeligt Indtryk af, at Rigsdagslivet alligevel ikke er en Generalnævner for Folkets mangfoldige Søgnedagsliv.

„Danmarks Riges Historie" slutter med 1864. Det er vor Fortids Historie. Bevidstheden derom forsoner. I Danmark som overalt i den civiliserede Verden er der saa meget helt nyt, der fylder det sidste Slægtleds Liv, at mange fristes til at fragaa Arv og Gæld i Fortidens Bo. Men det nytter ikke noget. Ogsaa vi er bundne til vor Fortid. Og vore Efterkommere vil være endnu

*) Jfr. iøvrigt til Belysning af A. D. J.s Fremstilling af Tiden 1814—38 *Marcus Rubins* Anmeldelse i „Tilskueren" 1897.

stærkere bundne til deres Fortid, thi Livet bliver bestandig rigere, Samfundsbaandene mangfoldigere. Derfor er det troligt, trods Dagbladsarbejdernes Spaadomme, at den historiske Sans vil udvikles i Stedet for at dø ud. Om 25 Aar vil en ny stor Danmarkshistorie blive skrevet. I den vil næstsidste Bind, hvad saa end det sidste vil indeholde, bære Vidne om den rigeste Udvikling, vort Lands Historie hidtil kender. I dette Bind vil ogsaa D. R. H. være blevet til Historie. De der faar den Lykke at leve disse 25 Aar, vil sandsynligvis blandt mange andre mærkelige Ting opleve, at baade deres eget og deres Børns Syn paa, hvad der er „Historie“ eller hvad Historieskrivning skal give sig af med at fremstille, bliver noget forskelligt fra det Syn, der har ledet Forfatterne af D. R. H.

Alexander behøver ikke at græde over Philips Erobringer. For de unge Historikere ligger Verden aaben, og det er troligt, at det næste Slægtled vil kræve nøjere Besked om vort Kultur- og Samfundslivs evropæiske Forudsætninger end den, vi faar i D. R. H. Baade Evropas Historie og vort eget Folks økonomiske og aandelige Liv i alle dets Former vil frembyde ny, frugtbare Studieemner. Historiens Begreb maa udvides og vil blive udvidet. Men hvis dette skal kunne ske uden Fare for Dilettantisme, saa skyldes det dem blandt vor Tids modne Historikere, der ved deres Lære og deres Eksempel har skabt sunde Metoder og solidt Grundlag.

I. P. JACOBSEN.

ROBERT HERRICK

I

MAN fortæller om den franske Journalist og Forfatter Chincholle, at han først efter Maaneders Forløb aabnede sine Breve, og at Arbejdet med at besvare dem derved lettedes betydeligt for ham, da det altid viste sig, at de fleste havde besørget sig selv ɔ: var blevet overflødiggjort af Tiden. En lignende Fremgangsmaade anbefaler sig over for en moderne Litteratur. At aabne og besvare dens utallige Skrivelser vilde være uoverkommeligt, selv i en lille Litteratur, og naar Talen er om den Syndflod af talentfulde og ligegyldige Bøger, der aarligt udkommer i Amerika, synes Tanken at skrive deres Historie ganske umulig.

Kritikken maa, naar den vover sig ind i et saadant Virvar, nøjes med den nødtørftigste Orientering, være forberedt paa at gribe fejl, og paa hyppig at være blind for det betydeligste.

Det er umuligt i denne Vrimmel at forfølge et Værk i dets historiske Sammenhæng, i hele dets forgrenede Forbindelse med litterære, sociale og filosofiske Forudsætninger. Paa den anden Side er det ogsaa umuligt at se det med helt skarpe Konturer, fritstaaende og bestemt. Hverken historisk betinget eller ubetinget som Kunstværk, kommer det for den nære og samtidige Iagttager til sin Ret.

I den Henseende bringer Afstanden i Rum lignende Fordele som Afstanden i Tid. Stoffet sigtes, og Størsteparten af det ekspederer sig selv paa Vejen som Chincholles Breve. Naar Bøger først er rejst nogle Tusinde Mile over Land og Hav, saa

er der ikke meget tilbage af de fleste, nogle Efterretninger, Familienyheder, Sladder o. lgn. og lidt Lokalfarve.

Er de paa den anden Side fuldstændig levende, og stiger de i Land beredt til at blande sig i de menneskelige Anliggender, gribe, oplyse, henrive, vinde Beundrere og æske Kritik, saa kan man trygt slutte, at de ogsaa i deres Hjemland hører til de faa Værker — dem, det gælder om at fortolke, hvis man vil forstaa en Tid og et Folk.

Saa meget gælder om Herricks Bøger. De har under de fremmede Karaktertræk, der gør dem saa interessante, det evigt menneskelige Væsen, der kan bevare deres Friskhed paa de lange Rejser og skaffe dem Verdensborgerskabet. Det er muligt, at der i den uhyre, unge amerikanske Litteratur findes Talenter, der er lige saa betydelige, eller betydeligere end dette. I saa Fald kan man kun lykønske Amerika; thi en Forfatter som Herrick vil overalt, hvor han kommer hen, kunne maale sig med de bedste og rage op over de fleste.

Næsten som et Motto eller som et Feltraab lyder Titlen paa Herricks første Bog: „The Man Who Winns“, om denne Type kredser Herricks Tanker. Hvorledes vinder en Mand og — *hvad* vinder han. Gennem en stadig Voksen sig større, gennem en fortsat Uddybning bliver der tilsidst af den første raa Skitse, den amerikanske Borger, der skriver sine Erindringer.

„The Man Who Winns“ er et Billede i faa Streger af Manden, der *ikke* vinder.

Jarvis Thornton, der har Udsigt til at kunne blive en anset Videnskabsmand, forspilder denne Mulighed, da han, bevæget af Medlidenhed og Kærlighed, ægter *Miss Elwell,* der selv er en svag Kvinde, som behøver Støtte og Hjælp, og som desuden i Medgift bringer ham en Fader, der er Børsjobber, og en Broder, der er Ødeland. Hans videnskabelige Løbebane bliver ødelagt. Han maa først og fremmest tjene Penge, og det lykkes ham at tjene mange — han bliver en kendt og søgt Læge — men dog føler han sig som den, der har tabt. Da han ser en lovende, ung Mand i Færd med at ofre sig for hans Datter, sætter han sig derfor imod det. „Den Mand, der skal sejre, ofrer ikke sit Liv for en fordringsfuld Lidenskab for en Kvinde med svage Nerver. De er den Mand, der kan sejre. Begynd Løbet.“

Den næste lille Bog, Herrick udgiver, er en Samling korte Fortællinger*): „Love Letters and Stories“. Ligesom den foregaaende Bog maa den have virket paafaldende ved en vis psykologisk Finsans, et „noget“, der føltes i enkelte Sætninger, og som laa over, hvad amerikansk Litteratur sædvanlig frembyder. Der var et Greb paa Tingene, som trods Ufuldkommenheden røbede Mesteren. Mere end til Enkeltheder bliver det dog endnu ikke. Kun en af dem: „A Question in Art“, staar med en Fasthed i Linierne, der gør den til et lille Kunstværk af Rang og til et karakteristisk Udtryk for Herricks Problemstilling.

Den fortæller om en ung Kunstner *John Clayton*, der har forsøgt sig lidt i alt, men uden Stadighed, og derfor uden Resultat. En Guvernante oppe i Trediverne fatter Interesse for ham og gør det til sin Opgave at bringe noget ud af hans Evner. Hun opægger ham, hjælper ham — først med Smaating, til sidst med hele hans Husførelse, hun bliver efterhaanden hans Raadgiverske, hans Husholderske, hans Finansminister og hans Elskerinde. Da han omsider har sejret, betyder det Afsked med hende. Det Billede, der er hans Evners første fuldmodne Frugt, viser hende den unge, smukke Kvinde, der har taget hendes Plads. Og baade hun og han ser Sandheden, at hun blot er *et* af de Ofre, hans Kunst vil kræve. Det er hele Kunstens hemmelighedsfulde og farlige Guldmageri, der er givet i den lille Fortælling med en Formels Knaphed. De forunderligste Ting gaar med i Smeltediglen, men de skjulte Processer kræver Menneskeliv, før Guldet vil danne sig, rødt og dyrebart.

Synsmaaden er blevet mere sammensat end i den første Formulering af Problemet, hvor Kvinden uden videre betragtedes som Hindring. Her indrømmes det, at hun kan være Hjælp. Manden, der vil sejre, kan bruge hende, men han knytter sig ikke til hende, hans Vej gaar over hende.

Ved at Eksemplet hentes fra en Kunstners Udvikling, uddybes Paastanden fra et Paradoks til en af hine grusomme, men næsten ubestridelige Sandheder, som blot fører en taalt og usikker Tilværelse, fordi de aldrig indrømmes.

I den første Bog har Forfatteren altsaa stillet Problemet i

*) Af Herricks Værker har det været mig umuligt at komme i Besiddelse af en Samling Fortællinger, der nu er udsolgt, „Love's Dilemmas“, udkommen 1898. Herrick selv synes efter Brevudtalelser at dømme ikke at vurdere den højt, og jeg tør derfor haabe, at den ikke frembyder Momenter af væsentlig Betydning for Indtrykket af hans Kunst.

skematisk Nøgenhed, i den anden er det allerede fra et Planrids uddybet, det har faaet Form og Horisont. Men Formen er endnu kun lille og Horisonten snæver, og han føler, at han trænger til mere Indsigt, maa optage nøjagtigere, mere detaillerede Kort over den Egn, hvor Slaget skal staa, inden han vover det. Hans første større Bog, „The Gospel of Freedom", er netop en saadan Rekognocering.

Begyndelser og Linjer væver sig sammen i den fra forskellige Sider, og den er derfor vanskeligere end hans senere Bøger at gøre Rede for.

Det er en Bog om en Kvinde — om den moderne amerikanske Kvinde. *Miss Anthon*, senere *Mrs. Wilbur*, minder ligesom Elsie i „The Real World" og i det hele taget de typiske moderne Kvinder, man finder skildret i amerikansk Litteratur, om Hedda Gabler. Det er den samme instinktløse Intelligens, den samme stejle Egenvilje og Vejvildhed forenet. Der er tillige i Skildringen af hende Enkeltheder, der minder om Nora i „Et Dukkehjem" f. Eks. Bruddet med Wilbur, da hun gaar fra ham, fordi hun føler sig „degraderet". Hun er overhovedet en ægte Ibsensk Kvindetype, der søger at blive „fri" og som vil „forstaas" og „forstaa". Hun tror først at have fundet, hvad hun søger i Kammeratægteskabet med Wilbur, Manden der fører Pengene til Sejr. Det viser sig imidlertid, at Forretningsegoismen ikke ejer Næring for hendes Sjæl, og hun tyr saa til Erard, Kunstneren, der har ventet paa hende i Aarevis som paa sit sikre Bytte, for blot dèr at finde en Egoisme af en endnu goldere og foragteligere Art. I Modsætning til hendes Famlen efter Friheden, uden for eller over Lovene, peges der paa en dybere Opfattelse. „Der er ingen Frihed, og enhver er fri — det er en Følelsessag", som Mr. Jennings siger. Det er første Gang, vi møder den Grundtanke, der bærer Herricks Kunst: Virkeligheden er af indre Art.

Der er i Mrs. Wilburs Skikkelse et Personlighedens Spil, som gør den overordentlig levende og interessant, men den flimrer for meget i Enkeltheder. Det samme gælder om Bogen, der er rigt facetteret, fyldt af en gryende og arbejdende Forstaaelses Indfald og glimtvise Perspektiver. Der er Linier, baade fremefter og tilbage i hans Produktion. Kunstneren er en Genoptagelse af Clayton-Typen, Miss Anthons Interesse for Wilburs Forretningsplaner peger videre til Mrs. Dround i „An American Citi-

zen", hendes senere Brud med Manden minder om lignende Opgør i „Common Lot" og i „An American Citizen". Wilbur selv foregriber Harrington. Jennings, der taler om at gaa tilbage til „the commonplace", fortsættes i „The Web of Life". Selv Bifigurer findes her i første Tryk, f. Eks. den smukt skildrede, gamle Hædersmand Mr. Anthon, der har Alders- og Aandsfrænder i Mr. Hodder i „Real World", Mr. Wright i „Common Lot" og Farson i „An American Citizen".

Ved denne Liniernes Skæren hinanden, ved denne Rigdom af Begyndelser og ved sin deraf følgende ringe Overskuelighed indtager den i Herricks Produktion Pladsen som Krydskammeret, hvor alle Ledninger mødes. Der skal et øvet Øje til for straks at se, hvor hver Begyndelse fører hen, og det forudsætter Kendskab til hele det Net, der højere oppe spreder sig.

Endnu er han blot et fint og rigt og fængslende Talent, men i „The Web of Life" nærmer han sig Mesterskabet. Der er ogsaa i denne Bog Antydninger, der ikke bliver udnyttet, Strenge, der kun bliver anslaaet flygtigt, men Indtrykket udmærker sig allerede — som i Herricks modne Kunst — ved en Forening af Klarhed og Fylde.

Bogen fortæller om en ung Læge, *Mr. Sommers*, der ved sin Dygtighed er bestemt til at indtage en fremragende Stilling i det Overklasse-Milieu, han tilhører, men som frastødes af dets Holdning i sociale Spørgsmaal, dets Haardhed og Mangel paa Forstaaelse over for Arbejderne, dets Hykleri og dets Bornerthed. Han oprøres, og han gør Oprør. I Stedet for at gaa den slagne Vej, støttet af alle gode og ansete Mænd, som Modelægen Dr. Lindsay's Amanuensis og med Udsigt til Miss Hitchkocks Hjerte og Formue, vælger han at gaa sine egne Veje uafhængig af Lavet.

Dette hans Forsøg paa at leve med Folket faar sit kunstneriske Udtryk i hans Forbindelse men *Mrs. Preston.* Han har lært hende at kende paa Hospitalet, hvor hendes Mand, en forfalden Handelsrejsende, var indbragt halvdød fra et Slagsmaal. Han bliver hendes Hjælper og Ven, — og da Manden dør, hendes Elsker og Beskytter.

For hende er det al Livets Lykke — det er Livet selv, der kommer hende i Møde. Hun skænker ham alt, hvad hun har — sig selv, sin Kærlighed, og hun skaber midt i de nye For-

hold, hvori han rykkes ned, en Kærlighedslykke, øm, lidenskabelig og altforglemmende, der en Tid skyder Virkeligheden til Side, ligger midt i den — ikke hjemmehørende, romantisk — som det lille, græske Tempel, i hvilket de finder Husly.

Det er den Tilværelse, hun formaar at skænke ham, og derfor maa hun med Ængstelse betragte hans Arbejde og hans Interesser, Livets Prosa, som det, der vil stille sig mellem hende og ham. Og til sidst, da hun er naaet til den endelige Viden: „Kærligheden er ikke alt — i det mindste ikke for en Mand“ — den skæbnesvangre Viden, der gør hende overflødig, foretrækker hun Døden. Saa finder han hende da en Dag derude paa Isen, hvor hun har søgt Fred, kold og fjern allerede, og han bærer hende hjem i sine Arme. „Here was his revolt, in one, cold burden of dead love.“

Han ved, at det nu er forbi med Oprøret. „Han skulde mærkeligt nok leve videre endnu i mange Aar, men ikke, som de havde forsøgt det, i selvvalgt Isolation. Han skulde atter vende tilbage til det Livets „kryds og tværs“ af Traade, fra hvilket de havde prøvet at løsrive sig.“ Livet med alle dets Betingelser, Forudsætninger og Forpligtelser, fra hvilke man ikke løsriver sig, møder ham i Miss Hitchkock, hun, der ved sin Byrd, sin Kultur, sin Karakter er i Stand til at skænke ham mere end en Elskovsdrøm — et Liv med Arbejde, Hjælp og Lykke.

Det mandige, der saa velgørende præger Herricks Kunst i Modsætning til den moderne Litteraturs sædvanlige feminine Karakter træder her for første Gang tydeligt og fuldstændigt frem. Hans udprægede Individualisme udvides og underbygges af hans Sans for, at Mennesket er socialt bestemt — præget og bundet i godt og i ondt, ogsaa af det, det ikke selv har Blik for, men som det først ad Erfaringens Vej maa lære. Han søger ikke at opnaa interessante Lys- og Linievirkninger ved at rive Figuren ud af Sammenhængen, saaledes som det nu hyppigt bruges. Derfor ser han heller ikke Menneskenes Historie udelukkende som deres Hjertes Fataliteter. For ham er Kærligheden en af de største Magter, en af de Ytringsformer, hvori Virkeligheden aabenbarer sig kraftigst, men den er ikke alt — ikke en Gang altid den stærkeste.

Tankelinien i Bogen er sikkert tegnet, men ikke trukket særlig stærkt op. For Erindringen staar Bogen først og fremmest

som en sjælfuld Historie om lykkelig og bedrøvet Elskov, som Fortællingen om Alves, den ømme, lykketørstige og dejlige Kvinde, Ved sin udelukkende Leven for og af Kærlighed og Lidenskab, ved sin modstandsløse Lydighed mod Skæbnen kan hun minde om den Kvindetype, vi kender fra Agnes Henningsens Bøger. Blandt Herricks Kvindeskikkelser er hun den mest varmblodede og elskovsfyldte.

„The Real World“ mangler noget af den indsmigrende Varme, der gør „The Web of Life“ til en saa hjertevindende Bog. Den virker køligere og det er mere Indsigt end Affekt, der er dens Væsen, men den er til Gengæld videre og dybere. Han naar i den for første Gang sin fulde Udfoldelse som Kunstner og som Mand.

„The Web af Life“ var paa sin Vis Fortællingen om en Opdagelse af Virkeligheden, men Herrick har følt, at Spørgsmaalet ikke var udtømt, at Virkeligheden endnu kun var groft bestemt, og han tog sig for at bestemme den med en Finhed — man kunde sige med et Antal Decimaler — større end tidligere. Forholdet til Alves havde jo det *usædvanliges* Præg. Men hvorledes, i hvilke Faser aabenbarer Verden sig for den, der paa sin Søgen gaar den lige, regelrette Vej, gennem hvilke Illusioner famler *han* sig til Tryghed? Spørgsmaalet tages op fra Grunden. Vi følger et Menneske fra Barn til voksen og ser, hvor mange Fejltagelser det maa begaa, hvor mange Opfattelser det maa forbruge, inden det faar fast Grund under Fødderne.

Jack Pemberton er Søn af en fattig Musiklærer. Faderen er begyndt som en lovende og talentfuld ung Mand, men har ved et overilet Ægteskab ødelagt sit Liv. Saaledes bliver hans Skæbne, Jack's første store Erfaring om de mærkelige og haarde Love, der maa kendes, og som dog ingen kan lære af en anden: Synet af Faderen paa Dødslejet — „a grotesque figure, an irony of life, a triumph of the real“ — giver ham det første Stød til den Søgen, om hvilken Bogen fortæller.

Han har allerede med Undren lagt Mærke til, at der fandtes to Verdener, den, som alle ser, den støvede Gade, de grimme Mennesker, den kivagtige Familie, og saa en anden fuldkomnere og sjældnere Verden, den, der fremkaldes ved visse Bøger, paa visse Dags- og Aarstider. — Hans Faders Liv syntes paa en mærkelig Vis at have tilhørt begge Verdener.

Efter Faderens Død kommer Jack i Huset hos sin Onkel, der er halvt Bonde, halvt Skipper. Der lever han, til han som halvvoksen Knægt faar sin første Plads som Opvarter paa et Badehotel i Nærheden af Fiskerlejet.

Blandt Gæsterne træffer han *Elsie Mason* — den unge Kvinde, der giver ham den første Undervisning i „Virkelighed". Hun bliver hans Ven, hans Kammerat og hans Tilbedte. Dette Venskab mellem Kelnerlærlingen og Rigmandsdatteren er et af de Træk, der paa en europæisk Læser virker saa ejendommeligt amerikansk. — For Jack er hun Personliggørelsen af den Virkelighed, han staar udenfor. Ved at studere hende lærer han den at kende, ved at vinde hende erobrer han den.

Men ogsaa paa en anden og dybere Vis bliver hun hans Drengeaars store Læremester. Gennem sin Kærlighed til hende faar han den første Forestilling om en indre, dybere Virkelighed, som han aldrig mere helt taber af Syne.

„De er det første *virkelige* Menneske, jeg har kendt," sagde han talende til sig selv. Hun saa undrende paa ham, uforstaaende overfor den blege, sjælelige Erfaring, som Knøsen prøvede paa at give Udtryk. „Det første Menneske, som er virkeligt, og saaledes som man ønsker, at det skal være," fortsatte han stammende.

De skilles. Hun drager til New-York, til de skønne og rige Kvinders Kampplads — han til Universitetet for at bane sig Vej opad i Samfundet.

Han er modnet fra Dreng til Yngling ved sin første Kærlighedserfaring: „Den reneste Hengivenhed, en Mand nogensinde skænker en Kvinde, Ynglingens Hengivenhed, der intet fordrer, intet haaber, men giver alt og lever paa lidet, fyldte ham med Lykke."

Næste Gang de mødes, er hun blevet en fuldvoksen Kvinde og han en ung Mand, men atter er hun forud for ham. I Forhold til den Verdenserfaring og Indsigt, hun har vundet, er han naiv. Paany lyder hendes æggende Kampraab: „Sæt ikke Prisen paa Dem selv for lavt. Folk vil gøre Plads for Dem efter den Størrelse, De selv anslaar Dem til. Lad den være stor."

Denne verdenskloge, unge Kvinde, „der selv i sin Sympati er egoistisk," peger paa Kampen som det uundgaaelige, paa Herredømmet over det ydre som det nødvendige. Hun indskærper Betydningen af at naa op til det Niveau, hvor man hører

hjemme. Verden stiller sine Betingelser og kun inden for dem kan Virkeligheden vindes.

Saa langt har hun kunnet lede ham, men det Øjeblik kommer, da deres Veje maa skilles, og hver følge sin Opfattelse af, hvad det er værd at sælge sig for. Hun synes, at Rigdom og Magt er en høj Pris, og hun gifter sig med den, der kan skænke hende begge Dele. Den Dag, da hun meddeler Jack sin Beslutning at gifte sig med Mr. Cushing, falder der Ytringer, som paa den fineste og betydningsfuldeste Maade belyser Forskellen mellem dem. Hun er utaalmodig og irriteret over, at han ikke vil gaa ind paa hendes Synspunkter, og hun prøver paany at kujonere ham ved at kalde ham for Dreng, men han bøjer sig ikke længere for hendes Overlegenhed, han er sig bevidst at have en Viden, som hun mangler.

„Jeg tror ikke, De har Anelse om, hvad det er at elske, og De vil maaske aldrig faa det.“ Hans Barndoms Drømmevision stiger op for ham.

„Jeg har en Følelse af, at Tingene altid er bagved, skjulte uden for min Rækkevidde,“ sagde han for at forklare sig. „*De* traadte ud af Taagen, og nu vil De paany træde tilbage i den. — Alle Folk synes mig ens,“ fortsatte han grundende, „famlende efter noget, der kan være virkeligt for dem. Jeg undrer mig paa, om de fleste af dem nogen Sinde finder det. Jeg troede, at det var anderledes med Dem, at De aldrig behøvede at famle i Mørket, men De famler mere usikkert end de andre.“

Hendes Væsens Art er i det Svar, hun giver:

„Ja, maaske,“ indrømmede hun, „men jeg føler det ikke ofte paa den Maade. *Jeg ser Tingene og vil have dem.*“

Endnu er han ikke frigjort fra hende, han har de bitreste Erfaringer tilbage. Efter Aar, der for ham har været Arbejde og Drøm om hende, mødes de paany. Hun er rig og fejret, men hun har taget Skade paa sin Sjæl. Hun, der engang havde Raad til at gaa forbi hans Kærlighed, tager nu til Takke med Surrogater. Hun er i Begreb med at kaste sig hen til en Mand, for hvem hun kun er en skøn Kvinde, en Erobring. Da Jack tilfældigt Morgenen efter en Fest overrasker dem, faar hans skuffede og forpinte Følelse Luft i en sanseløs Forbitrelse. Han slaar Rivalen til Jorden, dræber ham næsten; thi „det er den Verden, der var i sin Vorden, den Verden, han trofast havde skabt ved

Selvbeherskelse og Aars længselsfyldte Stræben, der var ved at opløses og svinde bort som Taager."

„Det var kun en ringe, en lille Aarsag til dette Sammenbrud af en Mands Verden," sagde han til sig selv — „en Kvinde, der tog sin Godtkøbsforlystelse, hvor hun kunde faa den."

Hans Ungdom er forbi, og de Kampe, hvoraf hans Manddom skal udgaa, er begyndt. Det er den sværeste Prøve, han har tilbage; thi den Skuffelse, han har lidt, viser sig som en farlig Frister. De Lidenskaber, hans Vilje hidtil har tøjlet, rejser sig efter Krisen dristigere og stærkere. Han ser Elsie for sig i et nyt Lys. Der er Skatte af Vellyst i denne Kvinde, og han føler, at han kan faa hende, hvis han selv vil. Han har blot sat hende for højt. „Det var kun en Drengedrøm — hin anden Verden af Selvbeherskelse og adlede Drifter — Sjælens Liv. Den eneste Verden, der fandtes, virkelig eller uvirkelig, var den Verden, som han fornam gennem sine skarpe Sanser."

Svækket af denne farlige og triste Skepsis maa han tage sin sidste Dyst med Elsie, der er blevet en fuldmoden, fristende Kvinde, da de atter mødes. Hensynsløs styrer hun mod sit Maal at vinde ham — ham, som hun for sine Øjne har set blive til Mand, i hvem hun har Del, og i hvis Hjerte hun ved, hun endnu har Plads. Hendes Skønhed, der taler til hans Sanser, Minderne, der rummer al hans Ungdoms Drøm, de mange Aars tilbagetvungne Lidenskab, Tvivlen om Selvfornægtelsens Nytte er hendes Forbundsfæller. Han er ved at bukke under. Hun har sine Arme om hans Hals og hendes Legeme smyger sig ind til hans. Men halvt ubevidst staar han imod, og det er mesterligt givet, hvorledes han lidt efter lidt i disse feberagtige Øjeblikke bliver klar over sig selv. Hvorfor kæmpe for usete og usynlige Ting? Hvorfor ikke tage det, der laa i hans Arme, den Lyst, han havde længtes efter. I uendeligt smaa Tidsenheder tænkte han lange Tankerækker igennem paany.

Umærkeligt blev hendes Ansigt slappere, og hun saa paa ham med en Bøn om ikke at svigte. Ved denne Bøn *vaktes hans Ungdoms gamle Syner til Live paany*, men det var en anden Kvindes Ansigt, der viste sig for ham. Dette var kun Fortvivlelsens, Nederlagets Raab. For første Gang saa han den *anden* for sig, og Synet standsede hans Hjertes Slag. Dyret i ham døde. Han aabnede sine Arme og traadte tilbage. Han fik den første

Fornemmelse af at have en Vilje, næsten fysisk, som om han løftede en død Vægt.

Paa hendes lidenskabeligt fremstrømmende, fortvivlede Ord maa han svare: „Jeg *kan* ikke ... Jeg — vil ikke. Hører Du, jeg vil ikke! Jeg begærer dig, men jeg *vil* ikke!“ Hun kalder ham fejg. „Ja, jeg er fejg, jeg er fejg,“ gentager han. Endnu er han ikke helt klar over, hvad der foregaar, men hendes forbitrede Ord driver Sandheden frem i hans Sind. „En Mand og holde i sine Arme, hvad man har længtes efter i Aarevis og dog være bange for at tage det. Selv om jeg skulde bøde for det med Helvedes Pinsler, vilde jeg dog tage det. Ja, ja — men Du —“

„*Jeg* er bange,“ svarer han barsk. „Ikke for Helvede og for hvad Du fabler om, men for mig selv.“

Hans Tale synes hende foragtelig; thi „hendes Sjæl kendte ingen Frygt, kun hvad hun rørte og saa, kun det kendte hun.“[1]) Men i en sidste sublim Replik faar han Fodfæste i den Mandens Verden, i hvilken han hører hjemme, den, der er bygget gennem Aartusinder: Begrebernes, Ideernes, Lovenes, Moralens, *det usynliges Verden.*

„So it's best not! I see I *know.*“

Da han er gaaet derfra og Time efter Time gennemstrejfer Byen paa Kryds og tværs, er det med en jublende Følelse af ved denne Villiesakt at have vundet den Verden, han søgte. „Der var skabt noget! Noget var blevet virkeligt, noget var blevet hans eget. Af Tingenes Skygger, af brudte Idealer, de træede Gliedermænd, med hvilke han havde tumlet i saa mange Aar, syntes der at være bleven en Verden til, en ny Verden, der kunde staa sin Prøve, og i hvilken han kunde leve og arbejde uforstyrret af Skyggerne. Han fyldtes af den evige Tro paa Viljen, den uomtvistelige og ubevidste, Viljen, som skaber og udretter, *Viljen, der skaber det virkelige af det uvirkelige*, Viljen, der af Lidelse og Anstrengelse giver Fred.“

Endelig er han helt færdig med Elsie. Han har forbrugt, hvad hun vidste, og er længst ilet videre mod en dybere, inderligere Virkelighed. Det Ansigt, denne bærer, da den i Nødens Stund viser sig for ham, er Isabella Mathers. Langsomt og stille har hun optaget Jacks og Læserens Sind. Med fin Kunst har Herrick vidst at gøre os fortrolig med hende, om hvem der

[1]) Smlgn. Bradleys Analyse af Lady Macbeths Karakter i „Shakespearean Tragedy“.

betegnende siges: „Hun havde i Modsætning til Elsie Karakter i dette Ords sædvanlige Betydning.“ Almindelig i sit Væsen og kun sjælden ved dets Finhed bliver hun den, der følger ham i den nye Virkelighed — the real world.

Saaledes er Hovedtrækkene af denne Bog, der i lige Grad udmærker sig ved dyb og fin Tænkning og ved levende, frisk Anskuelighed.

For Danske ligger det nær at sammenligne den med et Værk som Jakob Knudsens „Gæring“ — „Afklaring“, der i det hele og store bæres af samme Grundtanke.

De to Forfattere er hinandens Ligemænd i Personlighedens Kraft, Oprindelighed og Styrke, men Herricks Værk røber et større kunstnerisk Herredømme og en skarpere Tænker.

Forskellen hænger til Dels sammen med personlige Ejendommeligheder. Jakob Knudsen er som Tænker en Zigeunermusiker, uskolet genial i Forhold til Herrick, der kender sin Kontrapunktik. Han skylder desuden sit Gemyt forholdsvis langt mere end Herrick. Hans Værker har derfor ofte, og det gjælder navnlig „Afklaring“, et eruptivt Præg fra de Forskydninger, ved hvilke de dybere Lag er blevet væltet op til Overfladen.

Men de afgørende Grunde til Forskellen maa dog søges i den Maade, paa hvilken de to Bøger er blevet fremmet eller hæmmet af de Samfund, i hvilke de er frembragt. Man fornemmer bag Herrick's Værk de bedre Modeller, han har haft til sin Raadighed: ranke, hærdede, fysisk og aandeligt fastbyggede Skikkelser, medens Jakob Knudsen har maattet finde sin Idealisme personliggjort i en mere følelsesbløød og mindre klarviljet Race, der i langt ringere Grad som Materiale var de skarpe Konturer gunstig.

Men desuden har Herrick den Fordel, der nødvendigvis maatte komme hans Kunsts Klarhed til gode, at de Synspunkter, ud fra hvilke han taler, ikke behøver at paatvinges hans Lands ypperste Kultur, den, der kendetegnes ved Navne som Willliam James og Santayana, men netop er et Udtryk for dens inderste Væsen. Intet af hans Kraft gaar med til at overvinde Tvivl eller til at understrege, han kan anvende den helt paa at tænke saa dybt og forme saa klart som muligt. HARALD NIELSEN.

BØGERNE OG LIVET

En Gang, da jeg skulde holde Foredrag i en mindre By om Folkebogsamlinger, kom en af Byens Lærere paa Banegaarden for at tage imod mig. Mens vi gik op ad Gaden, blev vi snart paa det rene med, at vi ikke havde set hinanden før. Saa sagde Læreren: „De ser slet ikke ud, som jeg havde tænkt mig Dem.“ Hvorledes jeg da skulde have set ud? „Jo, De der giver Dem saa meget af med Bøger og virker saa meget for Læsning, De skulde have været bleg, mager og nærsynet — set ud som en rigtig Bogorm.“

Denne lille Oplevelse kom jeg til at tænke paa, da jeg læste C. Lambeks Artikel „Bøgerne og Aviserne“ i „Tilskueren“s Januarhæfte. Hvad han deri siger om Bøger og Læsning af Bøger, synes jeg er udsprunget af et Syn, der er lige saa fejlagtigt i sin Ensidighed som den omtalte Lærers.

C. Lambek skriver om Bøgerne: „Bøgerne trænger til Stilhed og Stadighed; Tankerne, de opvækker, skal ifølge deres Natur skride stille frem og have Ensomhedens Ro til at samle sig tilhobe. Vid, stilhedsfyldt Plads omkring sig vil en rigtig Bog have. Vel at mærke, hvis det er en rigtig Bog . . . Fritidskraft lever Bøgerne af, og Fritidsstemninger er deres naturlige Jordbund . . . Bogen gør Mennesket indadvendt, stræbende i Retning af indre sjælelig Vækst. Bogen stemmer til Ensomhed, Tavshed, sammensluttet Befindende og Holdning. Bogen danner et Hele, tilstræber en Helhedsstøbning og oparbejder derfor sjælelig Ud-

holdenhed, store Tankelinier, lange Perspektiver, dybe sjælelige Aandedrag."

Ud fra dette ensidige Synspunkt forstaar man godt Forfatterens Frygt for, at Aviserne under deres Udvikling skal fortrænge Bøgerne, at „Bøgerne for de brede Befolkningslags Vedkommende vil føles som temmelig overflødige, som Produkter, der kun har Adresse til enkelte Liebhavere — Bogormene, en Slags Særlinge, til hvis Klasse det er lidt beskæmmende for raske Folk at blive regnet."

Det maa vel ogsaa være dette Syn paa Bøgerne — i Forbindelse med mangelfuldt Kendskab til Oplysningsarbejdet — der har bevirket, at C. Lambek i sin Bog „Verdsligt Aandsliv hos Folket" aldeles ikke, end ikke i Afsnittet om vor Folkeoplysning, omtaler det Arbejde, der er begyndt for gennem Folkebogsamlinger at udbrede Oplysning.

Der er naturligvis ingen Tvivl om Fortræffeligheden af den Form for Bøgernes Brug, som C. Lambek omtaler. Man kommer ved hans Ord til at mindes Hostrups smukke Studentersang, der ender med Linierne:

Og vi se ved Lampen
Musernes Dans.

Men hans Syn paa Bøger og Bøgers Brug er i sin Ensidighed farligt og værd at bekæmpe, fordi det deles af mange, særlig af mange uvidende Mennesker, og fordi det lægger Hindringer i Vejen for en væsentlig Side af Arbejdet for vor Folkeoplysning.

Det er naturligt, at man lige over for en saadan Opfattelse stiller Bøgerne frem under et helt andet Synspunkt: som Arbejdsredskaber i det Liv, hvor det ikke gælder Tankernes Udfoldning, men Handlingens Indgriben.

Carlyle har sagt: „Alt, hvad Menneskene har udført, tænkt, vundet og været, det ligger som ved Trolddom bevaret paa Bøgernes Blade." Og blandt det, som svundne Slægter gennem Bøgerne har givet den nulevende Slægt i Arv, kan det virkende, handlende Menneske finde meget, der kan være ham til Hjælp i hans Liv og i hans Arbejde. Denne Hjælp gives tidt ikke i Form af Tankerækker, men af Enkeltheder; det, der søges, behøver ikke at være Enkelthedernes Sammenspil, men kan netop

være Viden om en ganske enkelt Ting eller en Gruppe af Ting; man bryder sig ofte mindre om, at den Viden, som man søger, er Led i en videre Tankeudvikling, end om, at den passer ind som sikkert Grundlag for den Afgørelse, som man skal træffe af Hensyn til Arbejdets Udførelse. Og denne Brug af Bøger er ikke Fritidssyssel, men Arbejdshjælp; den gør ikke Mennesket indadvendt, men udadvirkende; den stemmer ikke til Ensomhed, men til fælles Drøftelse for større Sikkerheds Skyld; den medfører sjældent dybe sjælelige Aandedrag, fordi den ofte skal passes ind i et Arbejde, der skal gøres i et Snuptag.

Hvad jeg her har fremsat, vil for mange synes saa selvfølgeligt, at der ingen Grund er til at tænke videre over den Sag. Men ser man Sagen fra Folkeoplysningens Synspunkt, vil det vise sig, at de fleste Mennesker her i Landet i deres daglige Liv og Arbejde er saa langt fjernede fra Bøgerne, at de danske maa siges at være bagved andre Nationer, særlig de engelsktalende. „Et lille, men oplyst Folk", saaledes hedder det jo om os i den internationale Værdsættelse, og paa det lever vi frejdigt videre.

Det er altid en vanskelig Sag at føre Bevis for Paastande, der angaar noget saa omfattende og mangfoldigt som et Folks Oplysningsstandpunkt. Jeg maa for at godtgøre den ovenfor fremsatte Paastand nøjes med at paavise enkelte Forhold, der tyder paa dens Rigtighed. Jeg vælger at gøre Rede for, hvor lidt der i dette Land, der ellers har Penge nok til samfundsnyttige Indretninger, er gjort for at bringe Folk og Bøger sammen. Og jeg maa af Hensyn til Pladsen nøjes med nogle enkelte Eksempler.

Der er først de danske Landbrugsbiblioteker. Dem fik jeg en Del at vide om, da jeg 1904 i det kgl. Landhusholdningsselskab skulde holde et Foredrag om Landbrugsbiblioteker og Udbredelse af Landbrugslitteratur. Der blev forud for Foredraget udsendt Spørgeskemaer om dem til 107 Landbrugsforeninger. Der kom Svar fra 43 Foreninger. 34 meddelte, at de intet Bibliotek havde. Fra 9 Foreninger kom Meddelelse om, at de havde et Bibliotek. De nærmere Oplysninger om disse viste, at de saa godt som alle kun indeholdt faa Landbrugsskrifter, særligt nyere. Derimod gjorde enkelte af dem god Nytte som Romanbiblioteker. En af Deltagerne i den Diskussion, der fulgte efter Foredraget, en bekendt Landbrugslærer, udtalte, at det var en Kendsgerning, at der ikke blev læst megen Landbrugslitteratur her i Landet.

Jeg har ikke nøjagtige Oplysninger om, hvilke tekniske Biblioteker der findes omkring i Byerne eller paa Landet. Men jeg er sikker paa, at jeg ikke overdriver, naar jeg siger, at der her i Landet omtrent ikke findes noget Sted, hvor en fremadstræbende Haandværker har Lejlighed til gennem Bøger at gøre sig bekendt med de Fremskridt, som sker i hans Fag.

Der er en Gruppe Mennesker, som særligt kunde trænge til let Adgang til at sætte sig bedre ind i Forhold, hvorpaa de faar Indflydelse: alle de, hvem et eller andet kommunalt eller andet offentligt Tillidshverv er overdraget, først og fremmest Medlemmerne af Kommunalstyrelser. De trænger i høj Grad til at kunne bygge deres Afgørelser paa de tidligere Erfaringer og de Oplysninger om positive Forhold, som er nedlagt i Bøgerne. Her viser den gamle Sætning om, at Kundskab er Magt, sig i sin fulde Sandhed. I vore demokratiske Tider, hvor Magten synker længere og længere ned i Folket, vil det gamle Embedsmandsstyre alligevel ofte have let ved at holde sig, fordi det ved Afgørelserne støtter sig til langt større Viden end den, som mange folkevalgte Medlemmer kan skaffe sig.

Bøgernes Fjernhed fra Livet viser sig ogsaa i andre Forhold. Den viser sig i den almindelige Opfattelse af, hvad et Bibliotek er. Det betragtes af mange som et Sted, hvor der gemmes værdifulde Skatte, kun tilgængelige for en snæver Kreds af lærde, hvis Syslen med Bøger ikke har noget med Livet at gøre. Eller som et Sted, hvor der for billig Betaling eller gratis udleveres Bøger til Underholdning. En Bibliotekar opfattes endnu af mange som en Bindehund, hvis vigtigste Opgave det er at passe paa, at der ikke stjæles fra Ejendommen; andre betragter ham paa samme Maade, som de betragter en Mand, der sælger Billetter, som en Uddeler. At et Bibliotek kan indeholde en Rigdom af Arbejdsredskaber for det praktiske Liv, at en Bibliotekar kan være en Lærer og Leder i at bruge disse Redskaber, derom har kun faa Mennesker nogen Forestilling.

Uvanthed med Brug af Bøger viser sig ogsaa i den kejtede Maade, hvorpaa de fleste Mennesker bærer sig ad, naar de ved Hjælp af en Haandbog skal skaffe sig Oplysning om et eller andet enkelt Forhold. Selv Benyttelsen af et bogstavordnet Stof er omtrent umulig for dem. Man kan se det ved Valghandlinger, hvor der benyttes en bogstavordnet Vælgerliste. Selv ellers dyg-

tige Mennesker, hvem meget af en Kommunes Styrelse er betroet, kan være en forbausende Tid om at finde et Vælgernavn; vel ved de, at Vælgerne er ordnede efter deres Navns første Bogstav, men at de derefter er ordnede efter andet, tredje Bogstav o. s. v., dertil strækker hverken deres Viden eller deres Øvelse sig.

Ogsaa den Maade, hvorpaa Bøgerne er indrettede, gør dem tidt lidet brugelige for det daglige Livs Behov. Det er endnu meget almindeligt, at vore videnskabelige Bøger udkommer uden noget bogstavordnet Sagregister. Mon Forfatterne er sig tilstrækkelig bevidste, hvor meget deres Bøger derved taber i Brugbarhed? Vi er sikkert i den Henseende gaaet tilbage siden „Oplysningstiden"; ellers havde Jens Baggesen vel ikke fundet Anledning til at parodiere saadanne Sagregistre i det morsomme „Real-Register", der ledsager „Forfatterens Liv og Levned, af hans Fætter."

Savnes et saadant Sagregister i vore Bøger, saa savnes det endnu stærkere i vore Tidsskrifter. Det er næsten vemodigt at tænke paa, hvor megen udmærket Viden der efterhaanden begraves i disse, blot fordi man ikke har anset det for Umagen værd at udarbejde et Sagregister over Indholdet. Ved et saadant mener jeg naturligvis ikke et Register over Tidsskriftartiklernes Titler, men en analytisk Angivelse af Artiklernes Enkeltheder i een bogstavordnet Liste. Det vilde jo endda ikke være nok, om ethvert Tidsskrift blev forsynet med en saadan Liste; vi vilde endda savne en Liste, der sammenfattede Indholdet af alle Tidsskrifter — i det mindste af dem, hvis Indhold er blandet — i een bogstavordnet Sagliste.

Hvis jeg har Ret i den Paastand, som jeg ovenfor har søgt at begrunde: at Bøgerne og Livet staar hinanden fjernt her i Danmark, saa gælder det om at finde Midler til, at dette Forhold kan forandres. Der maa skaffes lettere Adgang til Bøgerne, og Folk maa læres og vænnes til at bruge dem. Vi danske er nu, hvad denne Sag angaar, i det heldige Tilfælde, at vi ikke behøver at være Banebrydere; det Arbejde er udført af andre Nationer. Der er i de sidste 50 Aar i Amerika og England udviklet en Biblioteksteknik, der omfatter hele Arbejdet med Biblioteket, fra den begyndende Agitation for at faa Kommunen til at oprette et offentligt Bibliotek til de mest specielle Enkelt-

heder angaaende Klassedeling og Katalogisering af Bøgerne, og en Bibliotekspædagogik, der omfatter baade Børns og voksnes Forhold til Bøgerne.

Underligt nok er dette saa lidt kendt i Danmark. Vi staar ikke engang saa forstaaende over for denne Sag, som Udlandet staar overfor den danske Folkehøjskole, uagtet denne er noget specielt nationalt. Grunden er ikke den, at Biblioteksarbejdets Resultater er vanskelige at faa Øje paa; de store, smukke og velindrettede Biblioteksbygninger maa dog være et godt Anskuelsesstof. Havde Bevægelsen været tysk, var den vel snarere kommet til os; men Tyskland er først i de sidste Aar begyndt at gaa i Lære hos de samme Læremestre.

Jeg ønsker ofte, at jeg kunde føre en Kreds af ledende Mænd og Kvinder her fra Danmark gennem et saadant offentligt Bibliotek i en engelsk eller amerikansk By eller tage dem med paa en Rundtur til de smaa Biblioteker paa Landet, f. Eks. i Staten Wisconsin. Hvor vilde de blive forbausede over denne Aabenbaring, og hvor vilde deres Maal for dansk Oplysningsarbejdes Fortrinlighed forandres! Det vilde hjælpe ganske anderledes end en Række Artikler om Sagen. For øvrigt skrives der jo saa lidt om denne Sag herhjemme. Jeg har i udenlandske Tidsskrifter og Samleværker læst mange Artikler om den danske Folkehøjskole — herhjemme er jeg næsten ene om at gøre Folk bekendte med de frie offentlige Biblioteker i andre Lande.

Der er ved et saadant Bibliotek nok at forundres over for en Dansk. Der er den smukke Bygning, stor eller lille efter Byens Størrelse, men altid karakteristisk, saa at den sammen med Raadhus, Kirke og Skole hører til Byens monumentale Bygninger. Dens Indre svarer til det ydre. Store, lyse Sale, en Avissal (den mangler som oftest i de amerikanske Biblioteker), en en Læsesal for voksne og (mest almindelig i de amerikanske Biblioteker) en Læsesal for Børn. Der lægges megen Vægt paa et godt Haandbibliotek og en stor Samling Tidsskrifter.

Udlaansbiblioteket eller en Del af det er ofte opstillet saaledes, at Laanerne selv kan gaa til Reolerne og vælge deres Bøger. Meget omhyggeligt udarbejdede Kataloger (paa Kort i Skuffer eller trykte i Bogform) gør det let for Læserne at finde de Bøger, hvori de vil søge Oplysninger.

Og saa er der endelig det mest forbausende: Bibliotekaren.

Jeg kender ingen, paa hvem Betegnelsen „Folkets Tjener“ eller om man vil, „Folkets Hjælper“ passer saa godt som paa de engelske og amerikanske Bibliotekarer. Man forlanger i Grunden af dem, at de skal vide Besked om alt mellem Himmel og Jord; i det mindste om, hvor man kan finde Oplysninger om alt. Og de kappes om at hjælpe enhver, der søger Biblioteket.

At disse Biblioteker staar Befolkningens Hjerte nær, viser sig ogsaa deri, at den ofrer betydelige Summer paa dem. Baade i England og Amerika er Bibliotekerne kommunale. I Amerika er det ikke ualmindeligt, at Kommunen anvender ca. 1 Kr. pr. Indbygger paa dem om Aaret.

Vi kan altsaa af England og Amerika lære, hvordan vi skal indrette et offentligt Bibliotek; vi kan ogsaa af disse Lande lære, hvorledes vi skal faa Befolkningen til at bruge det. Man skal begynde med Børnene. Derfor har de amerikanske Biblioteker en Børnelæsesal; derfor er der et livligt Samarbejde mellem offentlige Skoler og Biblioteker i England. Bibliotekerne skal benytte Pressens Hjælp; det er meget almindeligt i disse Landes Blade at finde Oversigter over, hvad Biblioteket har anskaffet af nye Bøger eller over, hvilke Bøger det har angaaende et eller andet aktuelt Spørgsmaal. Foredrag og Læsning skal knyttes sammen, ved at Læreren i sit Foredrag stadig henviser til de skrevne Fremstillinger af det behandlede Emne og lægger Læsningen deraf til Rette for Tilhørerne.

Forstaaelsen og Tilegnelsen af en trykt Fremstilling kan lettes ved smaa Sammenslutninger af Læsere, der i Fællesskab gennemgaar den samme Bog. Saadanne Læseklubber er i England organiserede i en Forening, The home reading union; i flere amerikanske Stater støttes de af Staten. Læseklubberne hjælpes bl. a. ved Laan af Bøger, Kort og Billeder. Deres Virksomhed kan nærmest betegnes som en Slags „University extension“ gennem Bøger.

Det her nævnte Oplysningsarbejde kan naturligvis ikke umiddelbart overføres til Danmark; dertil vilde der kræves større Lighed i Samfunds- og Skoleforhold. Men der findes hos os et saa godt Grundlag for en Udvikling af Folkeoplysning gennem Bøger, at det nærmest maa betragtes som en Mærkelighed, naar vi i denne Henseende er saa langt tilbage (maalt i Tid 40—50 Aar). Vi har et i mange Maader velordnet Skolevæsen, vi har i

det mindste Begyndelsen til en god folkelig Oplysningslitteratur, og vi har Penge nok. Det gælder da blot om at tage fat. Hvorledes dette kan ske, skal jeg i Korthed give en Oversigt over.

Der maa arbejdes for, at et andet Syn paa Bøger og Bøgers Brug kan blive almindeligt. Endnu er der altfor mange, der tror paa Frasen om „det levende Ord og det døde Bogstav.“ Det er jo særlig Folkehøjskolens Mænd, som har faaet Skyld for, at dette Udtryk, der kan have sin Berettigelse som en Kritik over daarlig Brug af Bøgerne, er blevet misbrugt af Grundtvigs Eftersnakkere. Det bør dog siges, at paa mange Folkehøjskoler er der en ærlig Stræben efter at opfylde Grundtvigs Forlangende om, at

Ord i Mund og Skrift i Bog
skal vor Ungdom lære
ret at bruge Kraft og Sprog,
Livet til Guds Ære.

Og til at fremhæve Betydningen af „Skriften i Bog“ trænges der haardt lige over for dem, hvis Syn paa Bøger bestemmes af deres Uvidenhed om dem. Man maa klarlægge Bøgernes Betydning for Erhvervslivet, for det nationale og politiske Liv, for den sociale Udvikling.

Derved vil ogsaa Samfundets Syn paa Folkebogsamlingerne blive et andet. Man vil forstaa, at den lette Adgang til at bruge Bøger er en saa vigtig Samfundssag, at den maa støttes og ledes gennem Lovgivningen, og at det maa være Staten og Kommunen, der overtager Ledelsen af den og bærer Udgifterne ved den. De Rigmænd, der ønsker at hjælpe Samfundet fremad, vil da ogsaa faa Øjnene op for, at denne Sag fortjener deres Støtte.

Til et saadant forandret Syn paa Bøgerne maa Skolen hjælpe. Men vil man opnaa noget gennem den, maa man først paavirke Lærerne og arbejde paa at faa dem lært selv at bruge Bøgerne rigtigt. Jeg tænker her nærmest paa vore Seminarier. Det Forhold, hvori deres Elever kommer til Bøgerne, bestemmes for en stor Del af deres Lektielæsning, der drives i saa stort Omfang, at der ikke bliver synderlig Tid til en friere Brug af Bøger. Men Lektielæsningen har som Brugsform betragtet intet med Livet at gøre; uden for Skolen læses der ikke Lektier. Det er andre Former for Brugen af Bøger, som anvendes. Det er saa meget vigtigere, at Læreren faar Kendskab til disse Former og

Øvelse i at bruge dem, som han jo ofte ogsaa bliver de voksnes Lærer og gennem Ledelsen af de stedlige Folkebogsamlinger kan faa god Nytte deraf. Derfor vilde det ogsaa være af Betydning, at Seminariernes Elever fik noget Kendskab til den tekniske Side af en Bogsamlings Drift. At de faar Øvelse i gennem en Børnebogsamling at bringe Bøgerne ind i Undervisningen, vil forhaabentlig snart blive anset som en Nødvendighed.

Børnebogsamlingernes Udvikling er et af vort Oplysningsarbejdes allervigtigste Spørgsmaal, fordi der gennem dem vil kunne hidføres en fuldstændig Forandring i den Maade, hvorpaa Skolen fører Børnene og Bøgerne sammen. Dette har jeg udførligere paavist andetsteds*). Jeg maa nøjes med her at fremhæve, at det gælder om ikke at skræmme Barnet bort fra Bøgerne ved at tvinge det til en pinagtig og kedsommelig Brug af dem; man maa lære det paa anden Maade end ved Lektielæsning at skaffe sig Oplysning gennem en boglig Fremstilling af et Stof, der ligger indenfor dets Opfattelseskreds. Hertil kræves gode Bogsamlinger, og dem maa Skolen sørge for, da vi ikke har frie offentlige Biblioteker som de tidligere omtalte.

Jo ældre Eleven bliver, des lettere vil det være at finde Omraader, hvor han kan henvises til at skaffe sig Kundskab gennem Bøger. Derfor maa vore Højskoler og andre Efterskoler, vore Landbrugsskoler, tekniske Skoler og andre Fagskoler forsynes med gode Bogsamlinger eller skaffe deres Elever Adgang til Bøger gennem de stedlige Folkebogsamlinger. —

Jeg forklarede den Lærer, som var forundret over mit Udseende, at naar jeg holdt saa meget af Bøger, var det, fordi de havde hjulpet mig til at leve Livet dygtigere, sundere og lykkeligere. Og naar jeg gjorde mig Umage for at bringe andre til at holde af Bøger og for at skaffe dem let Adgang til Læsning, saa var det, for at de kunde faa den samme Hjælp. Lad os, for hvem Bøgerne er gode Venner og kloge Raadgivere, søge at bringe andre i det samme Forhold til Bøgerne, saa at de tyer til dem baade i Fritidens Stilhed og i Arbejdets Larm.

ANDR. SCH. STEENBERG.

*) A. S. Steenberg: Skolen og Bøgerne. Kbhvn. 1905. Om de frie offentlige Biblioteker smlgn. A. S. Steenberg, Folkebogsamlinger, deres Historie og Indretning. Aarh. og Kbh. 1900.

DIGTE

EROS

Manden til den store Livets Eros:
„Sig mig du, som var en Gang den lille,
Hvordan fløj du, før din Vinge bredtes,
Før du blev den store Livets Eros?

Guden svarer: „Aldrig var jeg lille;
Evig løfter mig i Lys min Vinge.
Evig er jeg ung og evig gammel;
Jeg er den, jeg er: den store Eros.“

Pigen spørger: „Sig, du liden Eros,
Se, du gror, og se, din Vinge bredes;
Sig mig, hvad du bliver, naar du vokser
Op i Lys, du lyse Gud, min Eros!“

Og den liden Eros: „Vingen bærer
Frem i Lyset mig, som før den bar mig;
Aldrig skal du se mit Væsen skifte;
Jeg er den, jeg er: den liden Eros.“

Og den lille Eros sang, og Tonen
Fulgte Lærken højt i Sommerbrisen;
Storkonvallen lukked op sin Krone,
Stille Haren sad og spidsed Øren.

Og den store Eros kvad. Og Klippen
Brød i Brand, og Havets brede Bringe
Løfted sig mod Luftens skære Glarhvælv.
Øverst klang de tusind Stjerners Sangkor.

EFTERAARSAFTEN

Skoven stod til begge Sider
Mure lig af mørke Graner;
Duft der steg af muldnet Løvværk,
Fugtigt Løv og Bregnefaner.

Nær den brune Myretue,
Mellem underlige Svampe
Sad vi, medens langs ad Mosen
Vugged hvide Taagedampe.

Bag os stor den drømmesvangre
Nordskov laa i Natteskygge,
Nynned til os: „I er ene“ —
Talte tyst: „Her er I trygge —

„Maaanelyset lindt sig sænker
„Fra den krumme Sølvglarklinge.
„Drøm og Fred — Gud Eros breder
„Over Jer sin brede Vinge.“

FOLKEVISEMOTIV

Nu er jeg ond. Og kommer han igen, naar Sol gaar ned
Bag den gyvelgule Høj, hvor hans Hytte staar,
Saa lukker jeg min Kammerdør med Stang og Laas og Slaa —
Det svær jeg ved mit blanke Blod og Kransen om mit Haar.

Men skulde saa det hænde, at jeg dog ham lukker ind
— Som jeg før har gjort saa tit i det lange Aar —,
Jeg byder ej til Sæde ham, jeg tager ej hans Haand;
Det svær jeg ved mit blanke Blod og Kransen om mit Haar.

Og hvis endda det times, at han sidder med min Haand,
— Som han før har gjort saa tit baade Høst og Vaar —,
Jeg sætter ej mig paa hans Knæ, naar Maanen kommer frem;
Det svær jeg ved mit blanke Blod og Kransen om mit Haar.

Og sidder end jeg paa hans Knæ, mens Maanen kommer frem
— Som jeg plejer, naar dens Glans gennem Hegnet slaar —,
Skal han dog ikke favne mig og kysse hedt min Mund;
Det svær jeg ved mit blanke Blod og Kransen om mit Haar.

Men knuger han mig til sit Bryst og kysser hedt min Mund
— Som han dog saa gerne vil, medens Natten gaar —,
Saa — lukker jeg min Kammerdør med Stang og Laas og Slaa;
Det svær jeg ved mit blanke Blod og Kransen om mit Haar.

SIGURD MÜLLER.

BØGER

C. LAMBEK: *Verdsligt Aandsliv hos Folket.* (G. B. N. F. 1906)

DET er tit gavnligt at se hen til fremmed Skik for at blive klar over sine egne Vaner eller Uvaner. Naar man læser Anmeldelserne i et engelsk litterært Blad, kan det overraske een, at der ofres saa ringe Plads paa Romanlitteraturen. Der findes indgaaende Redegørelser for Historie og Litteraturhistorie, for Rejsebeskrivelser og naturvidenskabelige eller filologiske Værker, for Klassikerudgaver og Memoirelitteratur. Romanerne faar som Regel blot en kort Omtale under en fælles Rubrik, hvis de ikke maa nøjes med et Par Ord i Fortegnelsen over nye Bøger. Her hjemme plejer den fortællende Digtning at brede sig i første Række, medens den anden Litteratur gerne kommer bag efter, hvis den overhovedet kommer med.

Vi har næppe Grund til at bryste os af denne Forskel. Den skyldes vist ikke, at Romandigtningen hos os er rigere eller ypperligere end hos andre, snarere det, at Kritikken fra 70erne og 80erne af med Forkærlighed har fulgt denne Slags Litteratur, og at Læserne ikke har været sene til at modtage en Vejledning, der førte dem til de Bøger, det var nemmest at læse. Der banedes her en *facilis descensus Averno.* Den stadige Romanlæsning virker sikkert slappende. De færreste Læsere søger Forfatterens Kunst i Sprog eller Menneskeskildring; de fleste beruser sig i Spænding, i Glemsel, mulig i Pikanteri, og Romanen giver dem denne Opstramning paa den letteste Maade; de faar saa at sige alt ind med Skeer, i Beskrivelser, i Forklaringer, i Samtaler;

de kan holde sig temmelig passive. Hvor Romanen bliver herskende, vil Bøger, der kræver opmærksom Læsning, Selvtænkning og Medarbejde, ikke staa i høj Kurs. Det er ganske lærerigt at se en Læseforenings Bøger igennem: selv tarvelige Romaner finder Læsere, men ikke blot videnskabelige Bøger og Digtsamlinger, ogsaa Skuespil faar ofte Lov at løbe Vejen rundt i ubesmittet Jomfruelighed, tit uopskaarne.

Det er sært nok, at Folk kan blive ved at sluge Masser af den samme Art Litteratur, hvor tilmed de samme Emner gives om og om igen. Man skulde tro, de forlængst var naaet til den Træthed, der saa ofte har virket til at drive Litteraturen ind paa nye Veje. Man kan dog blive overmæt af Romaner. Jeg mærker det paa mig selv. Har jeg foran mig en livlig og fortræffelig Roman som Chs. Reade's „The Cloister & the Hearth“ og den gamle radikale Plebejer Will. Cobbett's „Raad til unge Mænd“ om, hvordan de skal føre deres Liv fornuftig, læser jeg Cobbett først, læser ham ud i eet Træk, mens Reade's Bog kan vente og kan lægges til Side, og det egentlig koster mig Overvindelse at tage den fat, skønt det altid er fornøjeligt at læse i den.

Den samme Roman-Mættelse maa rimeligvis mange andre føle mere eller mindre, men den aandelige Slappelse er maaske gaaet saa dybt ind, at de har ondt ved at tage sig sammen og vinde op til den „højere Luft“. For Aandslivets Trivsel her hjemme var det imidlertid ønskeligt, om de kunde komme i Gang og hjælpes paa Vej; og det vilde ogsaa af den Grund ikke være ilde, om Essaylitteraturen fik flere Dyrkere her hos os. Essayet, ikke som litterær Afhandling, men som Drøftelser og Betragtninger over alskens Livsemner og Livsproblemer maatte kunne vække Folk af Romanlæsningens passive Døs og Verdensflugt, og paa en lempelig Maade kunne lede dem til Omtanke og virksom Syslen med Livets Kendsgerninger og Spørgsmaal. Essayet kan for 'en verdslig Tid gøre samme Nytte som Prædikenerne i de gamle kirkelige Tider, da Prædikestolen var det Sted, hvorfra man fik alle Tidens sociale og etiske Emner drøftede. Det er næppe nogen Tilfældighed, at Englænderne, paa en Gang det mest prædikenvante Folk og et udpræget Lægfolk, blev dem, der, efter at Frankrig med Montaigne havde skabt Essayet, førte det videre gennem en lang Række Forfattere, fra Bacon og Cowley til Addison og Steele og til Lamb og Thackeray og

Snese andre. Hos os indførtes det af vor Litteraturs Fader; men den gode Begyndelse, der gjordes med Holbergs „Epistler“, har just ikke fundet nogen rig Fortsættelse. Poul Møller kunde have skrevet ypperlige Essays, som det ses af de Par Stykker, han har efterladt; J. L. Heiberg havde ligeledes fortrinlige Essayist-Evner. Ogsaa i vor Tid er Essayet blevet dyrket med Held, af Georg Brandes, af Vedel og Vilh. Andersen, men det er mest i Ny og Næ, og Arten maatte kunne udnyttes mere.

Der er da nok Plads for det Bind Essays, Hr. Lambek har udgivet, og de fortjener at læses mere end mangen Roman. Han er ikke nogen ideel Essayist; til en saadan stilles der store Krav: en rig Erfaring og mangesidig Kundskab, Vid og Visdom, Lune og Følelse, en vindende og smidig Stil, der kan forene Stemninger og Tanker i legende Samspil, og den sikre Personlighed, der farer trygt i Mag og tør tillade sig allehaande Svinkeærinder. Hr. Lambeks Form er ikke indsmigrende. Adskillige Læsere har fundet hans tidligere Skrifter for tunge og stive; der er ogsaa noget deraf i denne Bog. Hans Stof marcherer op i for rette Linier, somme Tider i Gaasegang, i Stedet for at røre sig frit og mangfoldigt; han kunde stundom trænge til at lægge sig det hesiodiske Ord paa Sinde, som Dr. Pingel nylig forklarede her i Tidsskriftet, πλέον ἥμισυ παντός, „det halve er mere end det hele“; han vilde staa sig ved at gyde mere Farve og Stemning over sine Udviklinger. Men det maa siges, at denne Bog i sin Form viser et stort Fremskridt fra hans tidligere Skrifter. Man maa holde sig opmærksom, naar man læser den, da den nu engang ikke er bare „Morskabslæsning“, men Tankerne deri gaar helt jævnt og forstaaeligt, og den er ikke tung at læse. Man mærker, Forfatteren har gjort et ihærdigt Arbejde paa at pille det træede og knudrede ud af sit Sprog og sin Fremstilling og gøre den simplere og livligere; og det er for en stor Del lykkedes ham, selv om han ikke just altid er heldig, naar han lægger sig efter folkelige Udtryk. I det hele er han blevet rørigere og livligere end før; der kan bryde Glimt af Vid og Humør frem hos ham, og han viser sin vante Evne til at gøre sjælelige Iagttagelser.

Men det er mest for Indholdets Skyld, Bogen er værd at læse med Omtanke og tages under Overvejelse. Den undersøger nogle af de Farer, vor Maskintids hastende og jagede Leven medfører for den aandelige Kultur. Mange har kun Øje for, hvor

herlig vidt vi har bragt det; men med alle Tidens tekniske Sejre, med alle dens Fremskridt i dagligt Velvære, med det videre Syn og den Nedbryden af Skranker, der følger af den lettere Samfærdsel, skyller den ogsaa meget godt bort og skaber ondt ved den skrappe Konkurrence og det hidsede Liv, ved Ødelæggelse af gammel Skønhed og gammel Sundhed. Det er ikke ubetimeligt at gøre opmærksom paa Skyggesiderne ved det moderne Liv og raade Bod paa dem og søge at redde hvad der kan af Fortidens Goder. Disse Farer er ikke først opdaget nu; man har forlængst advaret mod dem og stræbt at finde Værn mod dem. Saaledes i England en Rækkefølge af Mænd som Carlyle, Ruskin, Will. Morris og Carpenter. Skeptikere vil mene, at det er ganske ørkesløst at ville stemme Strømmen; den gaar sin Gang uden at ænse Advarslerne, det eneste, der kan vende den, er en „kvalfuld Erfaring". Men det ses dog, at Englændernes Virksomhed har haft ikke saa ringe Virkning, endda den har haft at bære f. Eks. paa alle de Særheder, som findes hos Ruskin. Det Maal, Hr. Lambek sætter sig, er i det væsentlige uden Romantik; han vil ikke kalde Middelalderen tilbage; han ønsker blot en større sjælelig Hygiejne.

Det er mærkeligt, saa ringe Agt Folk viser deres sjælelige Velbefindende i Modsætning til det legemlige. Over for Raad om Legemets Pleje er de lydhøre nok. At Legemet tæres stærkt i de moderne Byers Jag og Kulrøg nemmer de let og værner sig dermod efter Evne, søger Landophold og friskere Luft, naar de har Tid og Raad. Bøger om hvad og hvordan man skal spise, og hvordan man skal pleje og hærde sit Legeme følger rask efter hinanden og vækker Opsigt og fortjener det. En Sundhedslære har faaet 30,000 Holdere. En sjælelig Sundhedslære vilde næppe faa 3000. Og dog er sjælelig Sundhed ligesaa vigtig for ens Velvære som legemlig; det gælder *mens sana in corpore sano*. Det vilde gøre Tilværelsen lysere og lykkeligere, blot man kunde forjage den Kedsomhed, der nu plager de fleste Folk, naar de ikke er i deres Arbejde, — en Frugt af aandelig Vanrøgt. Der er ikke meget saa bedrøveligt som at gaa ned ad Gaden en Søndag Eftermiddag og se paa Folk, som er ude at „more" sig; de keder sig saa gudsjammerlig. Og der er ingen Tvivl om, at netop det moderne Hastværksliv, hvor Indtrykkene jager og forjager hverandre, hvor Hjernen tørres ud, og Sjælen ikke faar

Tid til at aande langt og dybt, i særlig Grad har aandelig Hygiejne behov. Det er Vink derom, Hr. Lambeks Bog giver.

Han gennemgaar kritisk en Række Livsforhold, som han har samlet en Mængde Iagttagelser om; han viser, hvad Aandspræg Byboen faar i Modsætning til Landboen, han gaar skarpt i Rette med den Maade, hvorpaa Anseelse og Løn uddeles; han fremhæver med Grund, at skal aandelig Kultur faa Vækst i Folket, maa det navnlig ske derved, at Fritiden ikke smuldres bort, men bruges metodisk til Virksomhedsnydelse. Det er betegnende for ham, at han særlig vil have Fritiden brugt til Menneskeiagttagelse. Han er klar over, at skal en Fritidskultur skabes, maa mange Folk først og fremmest virkelig have nogen Fritid; den vil han vinde gennem en økonomisk Reform, der særlig skal feje Mellemhandlerne væk. Folket skal blive sig sin Magt bevidst og rejse sig mod dem, der udnytter det, ligesom det bør holde mere Øje med Myndighederne og kræve Oplysning af dem. Han klager over Aandsarbejdernes daarlige Stilling, navnlig deres, der skaber nye Værdier. Han paaviser Farerne for en sund aandelig Udvikling i Bogmarkedets Proppen Folk med Læsning, i Foreningslivet og Agitationen, i Pressen og Politikken. Han dadler Præsterne, fordi de ikke nok røgter den Sjælegerning i egentlig Forstand, som de kunde øve, og han kritiserer Højskolernes og Folkeuniversitetets Oplysnings-Virksomhed.

Det er da mange og vigtige Emner, han drøfter; han gør det ofte med Indsigt og uafhængig af vante Meninger, undertiden med en radikal Skarphed, der er ved at være revolutionær. Men hans Hovedsynspunkt er sindigt nok: skal den aandelige Kultur i Folket blive sund, maa den faa Lov at vokse langsomt og naturligt, og Folket maa selv virke med til at skabe den. Det skal ikke fyldes med Brokker og Fraser og Teorier, der bliver hængende „som Træsnit paa Væggen“; det skal arbejde sig frem gennem egen Overvejelse, ikke blot hidses ved Agitation.

Der er meget tankevækkende i disse Betragtninger og mange træffende Iagttagelser. Saaledes naar han gør opmærksom paa, at det lidet nytter at tale mod Titler, Ordens- og Rangvæsenet, saa længe der uden om Statens Titelvæsen blomstrer „en saare livskraftig privatautoriseret Flora af samme Slags Navnepaahæng“. „Enhver, der med en Smule Grund kan fæste en højklingende Benævnelse paa sig, gør det. Aldrig har Landet været saa for-

synet med Direktører og Inspektører som nu". I det væsentlige har Forfatteren nok rigtig paapeget Sygdommene eller Faren for dem. Om hans Lægemidler altid vil vise sig virksomme, og om man overhovedet kan faa Patienten til at tage dem er mere tvivlsomt. De Krav, han stiller til Folkets Lærere og Førere, kan de tit med deres bedste Vilje ikke opfylde. Ingen kan lægge en Alen til sin Vækst. Den Videnskabsmand, der gaar ud at lære Folket, er vel i de færreste Tilfælde saa smidig, at han kan løsne sig af sin vante Tankegang og sno sig ind i Tilhørernes, om han i det hele faar Lejlighed til at lære denne at kende. Blot det at gøre Talen jævn og liflig og vindende har sin Vanskelighed, som Hr. Lambek vel ved af egen Erfaring. Ogsaa for en Politiker vil det ofte være særdeles svært at lyde Forfatterens Opfordring, hindret som han maa være af Partihensyn og Travlhed, for ikke at tale om Virksomhedens Smitte og Begavelsens Begrænsning. Naar en Politiker rejser rundt og holder den samme Tale om og om igen, behøver det ikke at være, fordi han vil banke de samme Fraser ind i Folk: han har blot ikke Evne til at tumle med andet end de engang lærte Formler.

Man mærker undertiden, at Hr. Lambek taler om Ting udenfra og efter gamle Vedtægter. Naar han saaledes mener, at Diskussionsmøder i Foreninger laves saadan, at Bestyrelsen indbyder en Række Fægtere, der skal indterpe Ledernes og Partiets Lære, er det langtfra altid rigtigt: Bestyrelsen gør sig ofte Møje for at faa Talere fra begge Sider; men Modpartiets Mænd vil tit ikke møde. Ogsaa i hans Fremstilling af Kontorforhold synes han at leve paa gamle Romanstumper, som naar han tror, at de underordnede har hele Sliddet og de overordnede forholdsvis har det lettest. Det er tit omvendt. Hans Kritik af stigende Lønninger er næppe heller meget værd, rent bortset fra de vægtige praktiske Grunde, der taler for denne Ordning. Det var meget mere ønskeligt at indføre den for de Arbejdere, hvis Løn ikke ændres.

Naar mange af Hr. Lambeks Forslag næppe bliver andet end fromme Ønsker, er Skylden vist ikke saa meget Førernes. Skal Brøstene bødes, maa det væsentlig ske ved Folket selv, og noget kan der vel gøres. Men saa længe Plagerne ikke bliver pinagtig mærkbare, eller en stærk Følelsesstrøm ved et eller andet Tilfælde kan rejses, er det sikrest at holde Maade i sit

Haab. Folk har de Herskere, de fortjener. Det er ikke nok at oplyse Folk om Uføret, de sidder i; der skal, som Forfatteren siger, ogsaa en „Smule Handlingsenergi“ hos dem, for at de kan komme paa ren Grund. Men den vækkes ikke let. Folks Ladhed er sejg som den store Bøjgen. Agitationens Fraser og Partiernes haarde Klumper holder, saa længe de tilfredsstiller Folks Lyst til Meninger, der kan fattes i en Fart og uden Omtanke.» Hvordan skal man faa Folkets Mængde til at sætte sig ind i Embedsmaskineriet eller blot til at læse en Bog opmærksomt, naar man daglig ser, hvor sløvt der tænkes og læses i de Sager, Folk dog gerne har en vaagen Interesse for, Pengesager. Selv Folk med Dannelse udfylder og underskriver gladelig økonomisk vigtige Papirer med forbavsende Letsind og Tankeløshed. Hr. Lambek som andre før ham finder det meningsløst, at Mellemhandlerne suger saa mange Penge af Forbrugerne. Javist, og hvis Folk havde en Smule Handleenergi, var Meningsløsheden snart dødsdømt. Men saa længe Folk vil pleje deres Magelighed, og have alting lige uden for Døren, maa de betale for de urimelig mange Butikker.

Et Skrift som dette kan ikke vente at virke paa den brede Almenhed, men naar det kan slaa nogle Splinter af Massen, naar det hist og her kan vække enkelte til Omtanke og Selvvirksomhed, gør det sin Nytte.

NIELS MØLLER.

I TIDENS OG STRIDENS TEGN

FINSEN-KONKURRENCEN

MONUMENTET for Niels Finsen har haft en ublid Barndom. Lige fra sin Fødselstime har Tanken om at rejse Lystherapiens Grundlægger et Minde i Malm eller Sten maattet kæmpe om Førstefødselsretten med Tanken om at udvide og fortsætte det Værk, han selv kun fik begyndt, og Lysinstitutets Interesser blev i Følge Sagens Natur kraftig repræsenterede inden for den Komité, der havde haft det ulykkelige Indfald, at to saa modstridende og hver for sig saa ansvarstunge Opgaver kunde forenes. Man kan derfor ikke undre sig over, at der blandt Kunstnerne rørte sig en vis Ængstelse over dette Misforhold, og at de udnyttede det gode Sammenholds Magt til inden for rimelige Grænser at værne om Kunstens og Folkets Ret. Denne Konflikt mellem Monument og Lysinstitut efterlod imidlertid hos dem, der varetog Institutets Interesser, en betydelig Bitterhed, og det har vakt lige saa megen Beklagelse som Forundring, at Mænd, der deler Ansvaret for Monumentets Gennemførelse i den skønneste og sandeste Form, synes at have saa ringe Forstaaelse for en Billedhuggers Tankegang og saa ringe Sympati med hans alt andet end misundelsesværdige Stilling, at man næsten faar det Indtryk, at de betragter de danske Billedhuggere som en Flok intrigante Personer, der kun har det Maal paa en for dem selv muligst indbringende Maade at eksploitere de foreliggende Pengemidler. Under saa dystre Varsler indledes Konkurrencen om et Monument for den store Lysbringer.

Efter langvarige Forhandlinger er man i disse Dage naaet til et foreløbigt Resultat, og det er blevet saa sørgeligt, at man skulde tro, Komitéen havde betragtet det som sin fornemste Opgave at svinge et

Tugtens Ris over Billedhuggerkunstens opsætsige Muse. Sejrens Palme tilfaldt, som man maatte vente, Gennemsnitssmagen hos den saakaldte almindelige Dannelse. Det kunstinteresserede Publikum i København har efterhaanden uden nævneværdig Modstand vænnet sig til en bestemt Retning i Skulpturen, der ofrer den statuariske Ro for den voldsomme Bevægelse, den diskrete plastiske Formgivning for den berusende maleriske Fylde, og den samvittighedsfulde Gennemførelse (den saakalde „golde Technik") for den bestikkende Fremhævelse af en enkelt frappant Effekt, der kan sætte Liv i den slappede Synsnerve. Vel synes de Kunstnere, der dyrker denne Retning, ikke utilbøjelige til at kokettere med den forfulgte Ungdoms Martyrglorie, men den virker ikke længere ganske ægte i vore Dage, hvor enhver, der kan holde paa en Pen, plukker sig Frisindets lavt hængende Laurbær ved at støde i Basuner for alle de Kunstværker, der har det ubetalelige Fortrin, at deres Kunstner ikke er naaet de tyve. Sandt er det, at der ikke er nogen, der køber de unge Billedhuggeres Arbejder, men da der heller ikke er nogen, der køber de gamles, maa Ungdommen virkelig for en Gangs Skyld finde sig i broderlig at dele sit Martyrium med Alderdommen og sammen med den nyde det fælles Skibbruds fulde Sødme. Desuden er den Ungdom i Billedhuggerkunsten, hvis Værker for en Nemheds Skyld bliver stemplede med det forøvrig ganske taabelige Varemærke „Rodin", efterhaanden begyndt at blive noget graasprængt. Der har allerede de fleste Steder i Europa blandt Kunstnere af den yngste Generation rejst sig en kraftig Opposition mod den maleriske Barokskulpturs Anmasselse, og friske Hornsignaler kalder til Kampen for Formens Ret. Det er derfor mere end naivt, naar man ogsaa ved denne Lejlighed har prøvet at bilde os ind, at der har staaet en kunstnerisk Strid mellem ungdommeligt Fremskridt og forbenet Reaktion. Det er simpelthen den i Øjeblikket herskende Smag, der i Kraft af den stærkeres Ret har besejret andre, mindre begunstigede Retninger i den danske Plastik. Men selv om man har nok saa stærke Sympatier for den Sag, der har tabt, kunde man ikke have indvendt noget imod, at Komitéen havde valgt en Kunstner, der staar midt i Tidens Strøm, og hvis Monument, som selv dets argeste Fjender maa indrømme, er et glimrende karakteristisk Eksempel paa Tidens Stil. Der valgtes imidlertid en anden Udvej, og den Sejr, der undtes Rudolph Tegner blev en saadan, at den unge Kunstner med vemodig Misundelse maa tænke paa Kong Pyrrhus.

Tegners Monument er baaret af en eneste mægtig opadgaaende

Bevægelse, og naar man ser bort fra Finsens ganske uorganisk og parodisk virkende Figur, er alle Former i Soklen og Gruppen med Jærnhaand tvunget ind under denne Bølge af Sten og Menneskekød, der med elementære Kræfters hele Vælde skumfraadende rejser sig mod Lyset. Den, der tørster efter den gudbenaadede Skønhedssans' udsøgte Formbehandling eller det falkeskarpe Kunstnerbliks kræsne Udvalg af Livets Mangfoldighed, maa søge til andre Kilder. Men end ikke den, der harmes nok saa stærkt over det hæslige og overfladiske i Tegners Kunst, vil kunne frakende hans Monument et svulmende Crescendo, der vidner højt om Kunstnerens Evner og om Udtryksmulighederne i den Stil, han har valgt for sit Livsværk. Derimod har dog næppe noget Menneske kunnet vente, at denne Stigning hos Tegner skulde hæve sig til Befrielsens sejrende Jubel som i Fiesoles Assunta. Kunstneren har med Forkærlighed behandlet den til de yderste Grænser-potenserede patetiske Fremstilling af Lidelsen, og hans Gruppe „Frigjort" var en Legemliggørelse af Selvpinerens Resignation i hele dens forstenede Uhygge. I Monumentet over Finsen er Sjælen i Bevægelsens Stigning en kæmpende Fortvivlelse, der gaar som et hærgende Uvejr gennem det sitrende Kød: End ikke Lyset kommer som en kvægende Hjælp, men med en knugende Vælde, der som en Centnervægt tvinger de lidende Legemer i Knæ. Det er denne kvalfulde Modstand, der betinger den næsten trodsige Styrke i Bevægelsens Magt, ganske som i tilsvarende Baroc-Figurer i Italiens Kunst — navnlig i Michelangelos Dommedag —, og naar derfor Komitéen opfordrer Kunstneren til at undertrykke „det mørke og knugende i Monumentet", fordi det harmonerer saa daarligt med „Finsens lyse Natur og sejrrige Livsgerning", saa rammer den Kunstværket i selve dets Livsnerve. Det drejer sig her ikke om at fjærne uvæsentlige Anker, men om at ændre den bærende Idé til den diametralt modsatte, og man har ikke uden Grund sammenlignet denne Løsning af Konkurrenceproblemet med en Teaterdirektions Ønske om at faa en indleveret Tragedie omarbejdet til et Lystspil.

Bedrøveligt og i bedste Fald usikkert er det, der blev vundet ved Konkurrencen, og ikke mindre melankolsk er det at se tilbage paa det, der blev tabt. Den Præmiering, der gik forud for Komitéens Overvejelser, vakte almindeligt Bifald, og selv om der ogsaa blandt de ikke-præmierede Udkast fandtes flere smukke og monumentale (navnlig Wagners), vilde et Valg, der blev truffet indenfor den snævrere Kres, eller Udskrivningen af en ny, almindelig eller begrænset Konkurrence

være blevet hilst med Tilfredshed af alle. Men naar Komitéen selv erklærer, at Idèen i Tegners Monument staar i den stærkeste Modstrid med dens Ønsker, var det ikke uden Interesse at erfare, hvad der har bevæget den til at give denne Kunstner en saa iøjnefaldende Særstilling. I hans Kunstværk er Idéen jo netop alt, thi der er vel ingen, der tør hævde, at dens kunstneriske Gennemførelse er af en saa betryggende Natur, at den kan berettige en saa meningsløs og uretfærdig Forbigaaelse af de andre Kunstnere.

Blandt de afviste Billedhuggere havde Mortensen indsendt et Udkast, der netop var baaret af den Tanke, som Komitéen savner hos Tegner. Højt hævet over en Bygning af den ædleste arkitektoniske Harmoni løfter det befriede Menneske sig mod Lyset med al Sundhedens og Sejrens jublende og spændstige Rankhed. Dette Monument kender ikke til Skygge, og hvis man havde stillet det Side om Side med Tegners, tror jeg ikke, nogen havde haft Dristighed til at erklære det krampagtige og forpinte hos Tegner for en uvæsentlig Anke, som let maatte kunne fjærnes ved en behændig Omarbejdelse.

Endnu urimeligere var det at udelukke Fru Carl-Nielsens Udkast, der ganske bortset fra dets kunstneriske Overlegenhed var en saa gribende Hyldest af Asklepiadernes Kunst, som kun Kvindens altruistiske Natur evnede at bringe den, og de, der har unddraget Finsen denne Hyldest, har kun daarligt forstaaet at værne om hans Minde. Kunstnerinden har været klar over, at et Monument for Tid og Evighed ikke kan baseres paa en brutal Nervepirring i Øjeblikket, og derfor har hun med klog kunstnerisk Resignation valgt et Motiv, der kan synes ganske banalt. Hendes Monument viser os kun en Læge, der gennem to Lindser lader Lyset falde paa et sygt Barn, men intet Emne kunde være i en mere fuldkommen Harmoni med hendes kunstneriske Naturel, hvis kæreste Opgave det netop er plastisk at udforme det skønne og karakteristiske Udtryk for det animalske Velvære. Hun har set paa den halvvoksne Drengs kantede Former, som den plastiske Kunstner, og lagt hans slanke Lemmer til Rette i en raffineret Komposition, der byder det rigeste Spil af Former og Linjer, og hun har set paa den syge Dreng, som Velasquez saa paa Kong Philips Dværge, og undt ham det mageligste Leje paa den bløde Pude, der breder sig ud over Soklen og støtter hans magre Arme, medens det trætte Hoved hælder mod Skulderen som en Blomst, der trænger til Vand. Først gennem den nøgne og syge Menneskeunge er hun naaet til Forstaaelsen af Lægen. Den sammensunkne Slaphed hos Drengen mødes med

den sikreste Fasthed hos Manden. Med urokkeligt Fodfæste, rank og rolig, med den anspændte Iagttagelses lette Hovedbøjning lader han, uden at ryste paa Haanden, Lyset strømme ned over den syge. Den smækre Skikkelse med de energiske Skuldre og det fine, intelligente Kranium er under Kunstnerindens sikre Behandling af Detaillen blevet gennemtrængt af en latent Styrke, der viser os den ædleste Type paa Smertens uforfærdede Bekæmper. Denne Gruppe er ikke set som en eenplanet Effekt projiceret paa et Lærred, men med den sikreste Rumsans behandlet saa alsidigt, at den, i Modsætning til samtlige andre Udkast, vinder et stadig fornyet Liv under den alsidige Betragtning. Ikke mindst er Figurens Ryg med de under Nakkens Bøjning stærkt akcentuerede Skuldre og den hævede Arms voldsomme Kontrapost ualmindelig rig paa kraftige Formvirkninger. Denne alsidige Udarbejdelse støttes af det sammenhængende Relief, der smykker hele den runde Sokkel, og som selv i sin løse Skitsering viser Kunstnerindens overordentlige Evner, navnlig for Behandlingen af det nøgne Menneskelegeme. Her har hun fremstillet en nøgen Dreng, der med en Bevægelse af en henrivende Ynde i Linien bøjer sig og øser af Sundhedens Kilde med sin hule Haand, medens en ældre frotterer sig efter Badet og en mindre kommer trækkende med en Hund; det hele samlet til en Gruppe af Ungdom og Skønhed, der tæller med blandt det aller friskeste, hendes Kunst har skabt. I dette Relief har Fru Carl-Nielsen ogsaa anvendt det samme Motiv, der er det bærende hos Tegner, den staaende Mandsskikkelse, der modtager Solbadet. Intet kan mere slaaende vise Modsætningen mellem to Kunstnertemperamenter. Tegners lidende og forvredne Figur vaander sig under Lysstraalernes svidende Gløf som under et Svøbeslag. Fru Carl-Nielsens ranke Yngling vender stolt sit Bryst og sit Ansigt mod Solen og skygger blot for Øjet med en utvungen og rolig Armbevægelse. Naar man ved, med hvilken Ømhed denne Kunstner, der maaske er vor Plastiks ypperste Broncetekniker, udarbejder Emner, der er hendes Natur saa kongeniale, har man svært ved at forstaa, at Komiteen ikke har følt Trang til at give hende Lejlighed til i mere gennemført Form at vise os, hvad hun har villet naa med sit Monument. Thi ogsaa i det rent dekorative har det store Fortrin. Den betydelige Sum, som der kunde disponeres over, har gjort det muligt for Fru Carl-Nielsen at planlægge en Udarbejdelse af Gruppe og Sokkel i samme Materiale, og i Sammenspillet mellem de fine Linier i Gruppens levende Obelisk og den fint beregnede Virkning af Soklens Profil er der opnaaet en fornem

og monumental Ro som i meget faa af de andre Udkast. Denne Side af hendes Kunst er ikke ukendt. Hendes prægtige Rytterstatue af Dronning Margrete og et Par glimrende energiske Springvand indtager en fremskudt Stilling i vor sparsomt blomstrende monumentale Plastik, og det er kun en trist Tanke, at Fru Carl-Nielsens Atelier efterhaanden kommer til at rumme smukkere Monumenter end vore Torve og Anlæg. Nu aabner hendes Kunsts Familiebegravelse sig atter for Liget af et livskraftigt og dejligt Barn.

Konkurrencens foreløbige Resultat har været en Skuffelse for alle. Smukke Udkast af højt begavede Billedhuggere har lidt en ganske ufortjent Tilsidesættelse, og den foretrukne Kunstner har man, med en Ubarmhjertighed, der saa vist ikke handler i Finsens Aand, stillet Valget mellem at opgive en endelig opnaaet stor kunstnerisk Opgave og at forkvakle et Kunstværk, hvori han har nedlagt sin bedste Kraft. Den danske Billedhuggerkunst har man ikke undt et smertestillende Solstrejf.

OVE JØRGENSEN.

TILSKUEREN

REDIGERET AF VALD. VEDEL.

MAJ 1907

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

Kejserlig russ. **Hof-Leverandør**

C. R. EVERS & CO.

Maltextraktøl (dansk Sundhedsøl)
40 Øre pr. 1/2 Fl.

Export-Malt-Extrakt (Skattefrit)
25 Øre pr. 1/2 Fl.

Fineste og bedste Fabrikata.

Fabrik: Ø. Fasanvej 15. Telefon 3282.

Pianoer
Harmoniums
Flygler

Skandinaviens største Magasiner. Aarligt Salg af over 500 Instrumenter. Alle Stilarter og Træsorter. — Bedste existerende Fabrikata: Steinweg, Gaveau, Hamilton Højeste Udmærkelser (Grand prix og Guldm.) og fineste Anbefalinger.

Chr. Winther,

Frederiksborgg. 36, »Nørrehus«,
Udst: Østergade 62 (ved Ranchs Ur.)

Brugte Pianoer tages i Bytte. Udlejning med Købsret. Ubegrænset Garanti til enhv. Tid. Kulante Betalings- og Forretningsprincipper. Skriv efter ill. Prisliste og Piecer.

Magasin du Nords Afdelinger for
Herre-Skræderi og Herre-Lingeri
fører de nyeste og fineste Artikler. Priserne ere, ligesom i Etablissementets øvrige Afdelinger, altid meget moderate.

Egen Indgang til disse Afdelinger i Porten nærmest Vingaardsstræde.

Linoleum

C. Riis Bonne & Co.

anbefaler **Linoleum** enten som afpassede Tæpper eller til hele Værelser og Trappegange.

6. Kronprinsensgade 6 **(lige ved Købmagergade)**

Linoleum

VORT VERDENSBILLEDE

I Indledningen til sit filosofiske Hovedværk bemærker David Hume, at der er intet Spørgsmaal af Vigtighed, hvis Afgørelse ikke falder ind under Videnskaben om den menneskelige Natur, og at der er intet Spørgsmaal, som kan afgøres med nogen Sikkerhed, før vi har erhvervet Kendskab til denne Videnskab. Denne Tanke, der ogsaa kan udtrykkes saaledes, at Psykologien danner Grundlaget for alle andre Videnskaber, er for en dybere Betragtning utvivlsomt sand og vistnok nu for Tiden ogsaa almindelig anerkendt af alle, som har givet sig af med Studiet af vor Tænknings Natur og vor Erkendelses Principper. Men mere iøjnefaldende og ikke mindre sandt er det omvendte Forhold — den Indflydelse, som Naturvidenskabens almindelige Udvikling har paa vor Opfattelse af den menneskelige Natur og vor Forstaaelse af dens sjælelige Evner og Kræfter, af vor Tænknings Love og af de Betingelser, hvorunder vi kan anvende dem paa Erfaringsindholdet. Det viste sig, da Renæssancens Verdensbillede afløste Middelalderens Forestillinger, og det viste sig især, da Udviklingslæren med Darwins Fremtræden sejrrigt brød igennem og skabte en ny aandelig Atmosfære med friske Spørgsmaal og frugtbare Synspunkter paa saa at sige alle Aandslivets Omraader.

Det var ikke at vente, at et enkelt Slægtled skulde kunne gennemføre denne Teori i alle dens Konsekvenser eller have Øje for alle de Forhold, som et saa stort og omfattende Syn paa Tilværelsen nødvendigvis maatte stille i en ny og over-

raskende Belysning. Hvor detailleret end Herbert Spencers geniale Forsøg er paa at bestemme Udviklingens Love og anvende de nye Teorier paa hele vort Bevidsthedsliv og paa alle Aandslivets Forgreninger, saa yder Udviklingslæren endnu stadig Stof nok til nye Diskussioner, og trods den Fart, hvormed Udviklingen i vor Tid skrider fremad, er der foreløbig intet Tegn paa, at Emnet skulde være ved at udtømmes eller at glide over i de golde teoretiske Diskussioner, som plejer at være Forbud om, at en Aandsretning er i Færd med at faa blot historisk Interesse. Der er endogsaa et enkelt Synspunkt, som endnu kun i ringe Grad har været Genstand for Opmærksomhed, men som dog er af saa principiel Betydning, at det kræver en indgaaende Overvejelse af den, for hvem det mere er Sagen om at gøre end at slutte sig til den Verdensanskuelse, som i Øjeblikket er *en vogue.*

Det kan nemlig ikke nægtes, at der af Udviklingslæren kan drages Konsekvenser, som er i højeste Grad faretruende for hele vor Erkendelses Grundlag, og at den Hypotese, der ved første Blik syntes egnet som ingen anden til at kaste Lys over Tilværelsen og bringe fast og lovmæssig Sammenhæng mellem alle Erfaringens Bestanddele, i Virkeligheden, naar man ser nøjere til, tager ethvert Grundlag bort fra vor Erkendelse i den Forstand, hvori vi hidtil har brugt dette Begreb, og sænker os ned i en, saa vidt vi kan se, aldeles uhjælpelig og haabløs intellektuel Skepticisme. At man ikke fra Begyndelsen har haft Øje for dette Forhold, kan i og for sig ikke undre; at man derimod, naar man er blevet gjort opmærksom derpaa, vedblivende kan mangle Forstaaelse derfor, er vanskeligere at fatte og kan vel kun forklares ved, at den tænkende og forskende Menneskehed i langt højere Grad, end man i Almindelighed antager, er bestemt af Tidsaanden og Omgivelserne og andre ukendte mere eller mindre tilfældige Kræfter. Det kan i hvert Tilfælde kun være i saadanne Omstændigheder og ikke i selve Sagens Mangel paa Betydning, at vi maa søge Grunden til, at den forhenværende engelske Premierminister *Arthur James Balfours* Betragtninger over Udviklingslærens erkendelsesteoretiske Betydning hidtil har øvet saa ringe Indflydelse, som Tilfældet er, paa den videnskabelige Drøftelse af de paagældende Spørgsmaal.

Og dog er den nævnte Statsmand, der ligesom sine For-

gængere, Gladstone og Roseberry, har formaaet at forene Ledelsen af et Verdensriges Politik med Studerekamrets stille Sysler, ingenlunde nogen Dilettant paa det filosofiske Omraade. I sine „Philosophic Doubts“ har han underkastet Erkendelsesproblemet en indgaaende Undersøgelse, og i sine „Foundations of Belief“ behandler han i en elegant Form, paa een Gang populært og grundigt, de vigtigste af Udviklingslærens Konsekvenser paa det æstetiske, etiske og intellektuelle Omraade. Allerede i den sidstnævnte Bog, der udkom 1894 og i Løbet af faa Aar naaede en Mængde Oplag, har han klart og skarpt formuleret sin Opfattelse af Darwinismens Betydning for det erkendelsesteoretiske Problem, og for et Par Aar siden har han som Præsident for „The British Association for the Advancement of Science“, ved dette højtansete Samfunds Møde i Cambridge, holdt et indledende Foredrag, hvori han behandler det samme Spørgsmaal paa en Maade, der ogsaa ud over Englands Grænser har vakt betydelig Opsigt[1]). Han tager i dette Foredrag ikke sit Udgangspunkt direkte i Udviklingslæren, men derimod i det nye Verdensbillede, som i Løbet af det sidste Hundredaar, efter at Hypotesen om en Verdensæter var blevet almindelig anerkendt, mere og mere har afløst det gamle newtonske. Men dette nye Verdensbillede bliver for ham en Illustration til de Anskuelser og Ideer, som Darwins Teorier har fremkaldt hos ham, og som han udførligt har behandlet i Foundations of Belief. Det var for en Kreds af højtansete Naturforskere, han fremsatte sine Tanker; hans Foredrag, der henter sit Emne fra et af de mest omtvistede Punkter i den moderne Naturvidenskab, vil kunne gøre Regning paa den samme Interesse, der i vor Tid fra alle Sider i saa rigt Maal bliver naturvidenskabelige Spørgsmaal til Del.

Kopernikus og Giordano Bruno havde lært Mennesket at opfatte Jorden som en enkelt Klode i det uendelige Verdensrum. Galilei og Descartes havde søgt at føre alle Fænomener paa vor Jord tilbage til to Faktorer, Udstrækning og Bevægelse, og saaledes at gennemføre den mekaniske Naturopfattelse, ifølge hvilken enhver fysisk Forandring skulde kunne forklares som en Forandring af Stofdelenes Plads i Rummet. Og Newton havde endelig udstrakt det samme Synspunkt til at omfatte alle

[1]) Reflections suggested by the New Theory of Matter (London 1904).

Himmellegemer, idet disse i deres Bevægelser adlyder de samme Love, som er gældende her paa Jorden. For de Slægtled, som fulgte efter Newton, var Verden derfor det uendelige Rum, hvori større og mindre Samlinger af Stofdele, de forskellige Himmellegemer, mere eller mindre regelmæssig fordelte, kredsede om hinanden i Baner, som var afstukket for dem af Bevægelsens faste, uforanderlige Love. Det var et Verdensbillede, som udmærkede sig ved sin Simpelhed og Klarhed, saavel som ved sin Selvgyldighed og Ophøjethed, Egenskaber, som gjorde det til et værdigt Symbol for selve Guddommens Evighed og Uomskiftelighed. Det hele var som en kunstfærdig Maskine, hvor alt gik efter ubrydelige, matematiske Love, og hvis Bevægelser en tilstrækkelig omfattende Intelligens derfor ved Hjælp af matematiske Formler vilde kunne forudsige lige til de mindste Enkeltheder. For at forklare, at de forskellige Himmellegemer kunde tiltrække hinanden gennem de uhyre Afstande, som det her drejer sig om, havde Newton selv fremsat Formodningen om, at der fandtes en rumopfyldende, men vægtløs Æter, gennem hvilken Bevægelsen kunde meddeles fra det ene Himmellegeme til det andet. Men i Overensstemmelse med sin Grundsætning ikke at nøjes med Hypoteser, havde han ikke udført denne Tanke nærmere, og i den følgende Tid blev det derfor almindeligt at regne med Afstandskræfter og at forklare Tiltrækningen mellem Kloderne ved Kræfter, som virkede fra den ene til den anden gennem det tomme Rum. Først ca. 100 Aar efter Newtons Tid, med Young og Fresnel, trængte Hypotesen om en Verdensæter virkelig igennem og har siden den Tid hævdet sin Plads inden for Videnskaben. Ja, ikke blot det, men den er endogsaa kommet til at spille en større og større Rolle i den nyeste Tids Spekulationer over Verdensaltets Bygning. Medens Hypotesen oprindelig blev fremsat for at forklare Bevægelsens Forplantning gennem Rummet, saa er man senere gaaet saa vidt, at man endogsaa har villet forklare selve Stoffets Opstaaen ad denne Vej. Allerede W. Thomson (Lord Kelvin) fremsatte den Opfattelse, at Stoffets Atomer i Virkeligheden er en Slags Fortætninger eller Hvirvelringe, som danner sig i Æteren, og som under visse, af Helmholtz formulerede Betingelser, ikke opløser sig igen. De nyere Undersøgelser af Elektriciteten og Katodestraalernes Natur har jo klart vist, at vi ikke længere

kan blive staaende ved den gamle Forestilling om Atomerne som uopløselige Enheder, men at de i Virkeligheden er i høj Grad sammensatte Størrelser, opløselige i Tusinder og atter Tusinder af Monader (Ioner eller Elektroner), og der er nu dem, som mener, at Atomets Egenskaber beror paa Antallet af de Monader, som indgaar en saadan Forbindelse, saavelsom paa den Maade, hvorpaa de er ordnet indbyrdes og i Forhold til Æteren. Vi har paa denne Maade opløst Atomerne i elektriske Monader, hvorved vi vel at mærke ikke maa tænke paa Stofenheder; Monaderne maa, som J. J. Thomsen, Indehaveren af dette Aars Nobelpris, siger, ikke opfattes som elektriseret Stof, men er selv Elektricitet. Og hvis nu visse moderne Teorier er rigtige, saa kan vi atter reducere de elektriske Monader til ejendommelige Formationer af Verdensæteren. Med andre Ord: medens Newtons Verdensbillede opererede med to Grundfænomener, Bevægelse eller Kraft og Stof, saa har det nye Verdensbillede kun med Kraften at gøre og har fuldstændig bortforklaret Stoffet.

Der er paa dette Punkt en Uklarhed hos Balfour. Naar han siger, at de elektriske Monader, hvori vi opløser Atomerne, ikke maa opfattes som Stofdele, men som Elektricitet, og at vi opløser Stoffet i noget, som slet ikke er Stof, saa synes han dermed helt at slutte sig til den Opfattelse, som siden Boscovitchs Tid atter og atter er dukket frem, og som i vore Dage forsvares af Mænd som Maxwell og Ostwald (se Emil Petersen: Energi og Materie. Tilskueren 1900), at nemlig Stofbegrebet er uholdbart, og at det, vi kalder Stof, i Virkeligheden kun er en ejendommelig Kraftytring. Naar han imidlertid samtidig anerkender det som en Mulighed, at de elektriske Monader er dannet ved Bevægelser og Fortætninger i Æteren, saa er han endnu ikke kommet ud over Stofbegrebet, thi selv om Æteren adskiller sig fra den almindelige Materie ved at være vægtløs og ved ikke at kunne udvides eller sammentrykkes, saa ligner den dog denne ved sin rumopfyldende Egenskab, og vi kan derfor ikke undgaa at anvende Stofbegrebet paa den, noget, som Balfour da ogsaa udtrykkelig anerkender i en Note til et af Afsnittene i Foundations of Belief.

Hvorledes det nu end forholder sig hermed, saa har Balfour utvivlsomt Ret i, at de nye Teorier om Stoffets Væsen i

høj Grad er egnet til at omkalfatre vore Forestillinger om den Tilværelse, hvori vi lever. Begrebet Energi faar ved disse Teorier en hidtil uanet Udvidelse og gør sig gældende paa Omraader, hvor vi slet ikke havde ventet at træffe det, medens det stedse bliver vanskeligere at forbinde nogen fornuftig Mening med, hvad man i ældre Tider plejede at betegne som dødt Stof. Selv det mindste Støvgran for vore Fødder repræsenterer jo Udfoldelsen af en Energi, for hvilken vi slet ikke har nogen passende Sammenligning, fordi den overgaar selv de vældigste Kræfter, som Erfaringen viser os. Vi har set Kloder støde sammen i Verdensrummet, komme i Brand og opløse sig i glødende Dampe, men vi kender ingen Kræfter, som formaar at opløse de Monader, som dannes ved Æterens Fortætninger. Vi taler om, at Himmellegemerne fra en glødende Tilstand efterhaanden afkøles og taber Energi ved den stadige Udstraaling af Lys og Varme, og vi ved, at den Tid vil komme, da de har naaet en Tilstand af fuldstændig Afkøling, og da enhver Mulighed for indre molekulær Bevægelse er ophørt, — og saa er den Energi, som saaledes gaar tabt, dog kun for lidt at regne i Sammenligning med den, som endnu stadig ligger ophobet i det enkelte Atom. Det er en Energi, som ganske vist ikke har nogen praktisk Betydning for os, fordi vi ikke kan anvende den til at føre vore Tog frem eller holde vore Maskiner i Gang, men den er derfor ikke mindre egnet til at sætte vor intellektuelle Indbildningskraft i Bevægelse.

Af adskillig større Betydning er det imidlertid, at de nævnte Teorier synes at gaa langt ud over, hvad Erfaringen viser os, skønt den moderne Videnskab netop gør Fordring paa at være grundet paa Erfaringens Vidnesbyrd. Sanseerfaringen lærer os, at der er ca. 70 Grundstoffer; alligevel gaar de fleste ud fra, at vi i disse kun staar over for forskellige Modifikationer af et og samme Grundstof. Sanseerfaringen viser os tilsyneladende Kræfter, som virker paa Afstand; ikke desto mindre forudsætter mange, at dette er en Illusion, og at al fysisk Virken finder Sted med den kontinuerlige Æter som Mellemled. Sanseerfaringen fortæller os, at der gives stoflige Legemer, i Besiddelse af Form og Udstrækning, og nu kommer de nye Teorier og siger, at dette er en Illusion, og at vi i Virkeligheden kun har elektriske Monader og Kraftytringer. Paa disse og mange andre

Punkter viser der sig en uløselig Modsigelse mellem den saakaldte Erfaring og de Slutninger og Resultater, vi naar til ud fra denne Erfaring. Der kan være Modsigelser inden for vor Erfaring, fordi vore Iagttagelser ikke har været nøjagtige nok, eller fordi vor Fortolkning af Erfaringsindholdet ikke har været korrekt; i saa Tilfælde vil en omhyggeligere Undersøgelse fjerne Modsigelserne. Anderledes derimod, naar Erfaringen haardnakket siger eet, og de videnskabelige Fortolkninger, som i de ovennævnte Tilfælde, ligesaa haardnakket siger et andet. Vi staar da over for et Problem, der volder de største Vanskeligheder, og maa spørge os selv, om en empirisk Erkendelsesteori virkelig kan gøre Fyldest, eller om den ikke snarere er fuldstændig utilstrækkelig og misvisende. Balfour retter her et skarpt og vistnok ikke ganske retfærdigt Angreb mod Erfaringsfilosofien og Stuart Mills induktive Logik. De nye Teorier om Stoffets Natur viser efter hans Mening, at Videnskaben ikke blot beskæftiger sig med de Love, som sammenknytter Fænomenerne i Rum og Tid (Stuart Mills sequences and coexistences between phenomena), men at det, Fysikeren søger, er selve Naturens inderste Væsen, den fysiske Tilværelse, saaledes som den er i Virkeligheden, uafhængig af vore ofte bedragerske og misvisende Forestillinger om den. At en saadan objektiv Virkelighed eksisterer, betragter Balfour som en absolut Forudsætning for Videnskaben, en Forudsætning, som den ikke kan opgive uden med det samme at opgive sin egen Grundvold.

Det er gennem vore Sanser, at vi kommer i Berøring med en saadan objektiv, af vore Forestillinger uafhængig Tilværelse. Men hvis de moderne Teorier er rigtige, saa vil det sige, at vore Sanser giver os et fuldstændig forkert Billede af Tilværelsen, at vi har været hildet i en Illusion, da vi paa vore Sansers Vidnesbyrd antog Eksistensen af udstrakte Legemer af bestemt Form, Farve og Masse og mente at kunne føre alle materielle Fænomener tilbage til de to Grundformer, Stof og Kraft. — Hvorledes skal vi da forklare os den Omstændighed, at vore Sanser aflægger et saa upaalideligt Vidnesbyrd? Ja, hvis man antager Darwins Teori om den naturlige Udvælgelse, saa vil det ikke være vanskeligt at forklare dette Forhold. Thi disse Sanser og Evner er jo i saa Fald udviklede i Kampen for Tilværelsen for at sikre vor Eksistens, altsaa udelukkende af Nyttehensyn og

ingenlunde i den Hensigt at tilfredsstille vor intellektuelle Trang til at faa et sandt Billede af Tilværelsen. At den naturlige Udvælgelse har frembragt falske Forestillinger hos os om Omverdenen, kan da være sket, enten fordi sande Forestillinger vilde være os en Hindring, ikke en Hjælp i Kampen, eller ogsaa fordi der ikke kunde naaes større Resultater med det ufuldkomne Materiale, hvoraf vi er dannet.

Men denne Teori, som giver os en saa let og naturlig Forklaring af det omhandlede Forhold, bliver paa samme Tid skæbnesvanger for vor Erkendelses Gyldighed. Balfours Betragtninger falder paa dette Punkt sammen med Tankegangen i hans Foundations of Belief: Hvorledes kan vi — Udvælgelsesteoriens Sandhed forudsat — antage, at Egenskaber, som blev udviklet hos det primitive Menneske og hans dyriske Forfædre for at gøre det muligt for dem at myrde og parre sig i Tryghed, paa den Konto skulde kunne være os til Nytte, naar det gælder at udforske Universets Hemmeligheder? Vi er efterhaanden naaet til at indse, at Farver og Toner og de andre Sansekvaliteter ikke er i Besiddelse af den objektive Realitet, som det primitive Menneske tilskriver dem. Ifølge de nyeste Spekulationer er Stofbegrebet ogsaa af subjektiv Art og maa erstattes med Begrebet Kraft, men hvem borger os for, at vi hermed er naaet til den endelige Afslutning, og at vi ikke atter maa til at korrigere disse Forestillinger om Tilværelsens inderste Natur og erstatte dem med andre af en maaske helt forskellig Art. Hvis vi i Overensstemmelse med Teorien om den naturlige Udvælgelse betragter vor Erkendelse som et Produkt af naturlige men irrationelle Betingelser, saa mister med det samme denne Erkendelse ethvert Krav paa Avtoritet og Gyldighed. —

Jeg ser ikke rettere, end at Balfour her har fremdraget et Spørgsmaal af vidtrækkende Betydning. Det er ganske vist ikke noget nyt, at vor Erkendelse er begrænset, og at vi ikke kan trænge ind til Tingenes sande Væsen, som de er i sig selv uafhængigt af det opfattende Subjekt. Men vi havde dog haabet at kunne bringe nogenlunde fast og sikker Sammenhæng i vor fænomenale Erkendelse, og det har dog været den videnskabelige Forsknings Tro at kunne give os et i det mindste nogenlunde paalideligt Billede af den Tilværelse, som vor Sanseerfaring bringer os i Berøring med. Naar det nu viser sig, at ikke blot

Tingenes sekundære Egenskaber, Toner og Farver o. s. v., men ogsaa selve de primære Egenskaber, Udstrækning og Form, maa skrives paa det sansende Subjekts Regning, saa er vi utvivlsomt inde paa vildsomme Veje, og Skepticismen, som man i ældre Tider kun behøvede at komme ind paa, naar man vilde sætte Tingene paa Spidsen, er med de moderne fysiske og biologiske Teorier rykket os uhyggelig nær ind paa Livet.

Der er nemlig ikke blot det i Vejen, at de enkelte Fænomener fremtræder for os i et subjektivt Lys, farvede af Individets Ejendommelighed, modificerede og ændrede af hans begrænsede Opfattelses- og Erkendelsesevne, som tilmed bevirker, at maaske utallige Sider af Tilværelsen unddrager sig vor Iagttagelse. Hvis saa var, saa kunde vi dog slaa os til Ro med det Erfaringsindhold, som nu en Gang er tilgængeligt for os, stolende paa, at vi dog var i Besiddelse af Kendskab til Lovene, som gælder for dette Erfaringsindhold, og at vore videnskabelige Metoder og ledende Principper var i Besiddelse af en mere almindelig Gyldighed og derfor egnede til at skabe Forstaaelse af den Tilværelse, som Erfaringen bringer os i Berøring med. Heller ikke dette Haab kan vi imidlertid fastholde. Hvad der gælder vor Opfattelse af Enkelttingene, maa naturligvis ogsaa gælde de Love, efter hvilke vi forbinder Tingene, og de Metoder, som vi følger i vor Forskning. Man gaar i Almindelighed ud fra, at den naturlige Udvælgelse maa have begunstiget Udviklingen af sande og adækvate Forestillinger hos os, da saadanne Forestillinger formentlig bedst vil sikre os i Kampen for Tilværelsen. Dette er imidlertid en urigtig Forudsætning; det er ikke givet, at sande Forestillinger om Omverdenens Natur er os til Nytte; de kan lige saa godt være en Hindring, som Naturen derfor maa søge at fjerne, og i hvert Tilfælde er det sikkert, at de ofte er overflødige i rent utilitaristisk Henseende, hvad der tydelig nok fremgaar af den Omstændighed, at vi lige til den allernyeste Tid har kunnet klare os udmærket med de gamle Forestillinger om Stoffets Natur, uagtet de efter mange moderne Fysikeres Anskuelse er fuldstændig forkerte og misvisende.

Den moderne Erkendelsesteori, der repræsenteres af Navne som Mach, Avenarius, Herz, Stallo og andre, er da ogsaa kommet til det Resultat, at lige saa lidt som vi kan tillægge vore Forestillinger om de enkelte Fænomener objektiv Gyldighed,

lige saa lidt kan vore videnskabelige Principper og Metoder gøre Fordring paa nogen absolut Autoritet. Vi bruger de videnskabelige Metoder, fordi de hjælper os til at finde nye Resultater; skulde den Tid komme, da de ikke længere kan yde os en saadan Hjælp, saa maa vi kassere dem og se os om efter andre, som kan indtage deres Plads. Aarsagssætningen benytter vi saaledes, fordi det ved dens Hjælp er lykkedes os at vinde en Mængde betydningsfulde Resultater paa alle Forskningens Omraader, men vi vil derfor ikke paastaa, at den skulde have ubetinget Gyldighed i Tilværelsen. Den mekaniske Erkendelsesteori, hvorpaa Newtons Verdensanskuelse hvilede, har ogsaa hjulpet os til en Mængde vigtige Resultater paa Naturvidenskabens Omraade, og dog er der i vor Tid mange, som tvivler om dens Sandhed, og som mener, at den nu kunde trænge til at afløses af mere tidssvarende Principper. Det viser sig i alle Retninger, at vi ikke har noget som helst fast Holdepunkt, men at vi er nødtn til at famle os frem, benyttende den Traad, som i Øjeblikket er os givet, uden at vide, om den fører os til en virkelig Løsning eller kun leder os ind i nye Tvivl og nye Irgange.

Det er ganske vist temmelig nedslaaende at maatte standse ved et saadant Resultat, især for en Tid, der er saa stolt af sit videnskabelige Stade som vor, og man kan ikke afvise Sagen med, at det kun er tomt Hjernespind af upraktiske Filosoffer, thi det er netop Tidens betydeligste Fysikere, der stærkest har betonet vore videnskabelige Metoders vilkaarlige og hypotetiske Karakter. Men ganske vist er en saadan Tale endnu sjælden i mange Kredse, som fortrinsvis ynder at smykke sig med Prædikatet videnskabelig. Jeg drister mig ikke til at afgøre, om de Mænd, der udretter det største Arbejde for at bringe Videnskabens Resultater ud i saa vide Kredse af Folket som muligt, selv er klare over disse Resultaters blot betingede Gyldighed, men sikkert er det, at der ikke tales om det i den populære Videnskabelighed, og at de jævne og brede Lag af Folket nødvendigvis maa faa den Forestilling, at alt er i den skønneste Orden, og at det, der bydes dem under Videnskabens Etikette, er den rene og uforfalskede objektive Sandhedserkendelse. Det er meget rigtigt, at Naturforskeren som saadan ikke har at gøre med første Principper, men han kan dog ikke undgaa i nogen Maade at gøre sig selv Rede for sin egen Videnskabsgrens første Principper, og gør

han det, kan han ikke andet end støde paa Tvivl, som han, naar han fremlægger sine Resultater for Folket, ikke helt kan fortie uden at krænke den Sandhed, hvis Tjener og Tolk han sætter sin Stolthed i at være.

Naturligvis vil vi ikke paa Grund af de videnskabelige Princippers Usikkerhed og Relativitet frakende Forskningen alt Værd. For det første kan vi ikke undvære den af praktiske Grunde, fordi dens Resultater er af den største Betydning for vor daglige Livsførelse, og fordi det for en væsentlig Del er den, vi skylder vort nuværende Kulturstade med dets i materiel Henseende uvurderlige Fortrin og Bekvemmeligheder. Men ogsaa fra et rent ideelt Synspunkt kan vi ikke højt nok vurdere den Udvikling, som Menneskeheden er naaet til paa det intellektuelle Omraade. Har Forskningen ikke skænket os den rene Sandhedserkendelse, saa har den i det mindste frigjort os for mange Illusioner og falske Forestillinger, og hvad der er det vigtigste: naar Mennesket nu engang ved Siden af andre Evner og Anlæg ogsaa har faaet de intellektuelle, saa kræver Personligheden med fuld Ret, at ogsaa disse udvikles og kultiveres, og at vi søger at bringe Enhed og Sammenhæng til Veje i vor Erfaringsverden og vort Tankeliv. Er det Menneskets Opgave, saa vidt Forholdene tillader det, at uddanne sig selv til Enhed og Harmoni, saa kan vi ikke lade en hel Side af vort aandelige Liv ligge brak, men maa søge at faa det mest mulige ud deraf for Personlighedens egen Skyld. En Forsømmelse af denne Opgave kan kun forsvares ud fra en etisk Begrundelse af, at de paagældende Evner og Anlæg ikke fortjener at udvikles videre. Spørgsmaalet om Intelligensens Værd og Betydning beror med andre Ord i sidste Instans paa en etisk Afgørelse.

Selv om vi maa opgive Haabet om en objektiv Sandhedserkendelse, saa kan vi derfor godt skelne mellem sandt og falsk. Men Sandheden bliver da et subjektivt Begreb og kommer til at betegne alt det, som paa harmonisk Maade kan forenes med Individets øvrige Bevidsthedsindhold. Det kan imidlertid ikke nægtes, at et saadant Sandhedsbegreb er noget andet end det, som Menneskeheden oprindelig havde for Øje, da den begyndte at udforske Naturen og dens Love; det, den tilstræbte, var noget andet og mere end den sokratiske Selverkendelse; det var Klarhed over og Forstaaelse af den os omgivende Natur, og den

store Helhed, hvoraf vi selv er et lille forsvindende Led. Denne objektive Sandhedserkendelse kan slet ikke erstattes af en blot subjektiv Forstaaelse af vor egen Personligheds Ejendommelighed, som, hvor betydningsfuld den end er, dog kun i uegentlig Forstand kan kaldes Sandhedserkendelse. Naar man alligevel anvender en saadan Betegnelse paa den, saa gør man sig i Grunden skyldig i en Uklarhed og Tvetydighed, omtrent paa samme Maade, som naar man overfører Ordet Gud, de positive Religioners Betegnelse for det personligste af alle Væsener, paa Panteismens upersonlige Alliv. Thi, hvorom alting er, nogen Sandhedserkendelse af objektive Forhold i Tilværelsen er vi absolut afskaaret fra. Vi er paa det intellektuelle Omraade aldeles blottet for Garantier, saa meget staar fast, hvad enten de nye Teorier om Stoffets Natur kan gennemføres eller ikke. Man kan alt efter sit Temperament tage mod denne Indsigt med dump Resignation eller med bitter Harme over en Verdensorden, der har gjort os saa haabløst og naadeløst umyndige, men vi kan ikke ændre noget derved; vi faar tage vor Skæbne, som den er.

Det maa endnu bemærkes, at Balfour selv ikke bliver staaende ved de skeptiske Konsekvenser af Udvælgelsesteorien. Han mener tværtimod (i Foundations of Belief), at disse Konsekvenser maa bevæge os til ikke at slutte os til Darwinismens Forklaring, men derimod som en foreløbig Hypotese at antage, at Tilværelsen skyldes et højeste, fornuftigt Væsen, som har gjort den forstaaelig i sig selv og ogsaa dannet os saaledes, at vi i nogen Maade kunde forstaa den. Han indrømmer selv, at denne Løsning ikke fjerner alle Vanskeligheder, men han hævder, at det i det mindste er en Løsning, som ikke indlader sig paa den umulige Opgave at udlede det fornuftige af det ufornuftige. Balfour aabner jo hermed en Dør for teologiske Spekulationer, og der er da ogsaa fra kirkelig Side blevet slaaet megen Kapital af den forhenværende Skeptikers Argumentation. Det vil dog vist ikke være muligt at naa ret langt ad den Vej. Videnskabens Stilling bliver aabenbart ikke bedre, fordi man understøtter den med en Hypotese, som selv er usikker, og heller ikke vinder Teologien noget ved, at det paavises, at Forskningens Begreber og Metoder er mere eller mindre vilkaarligt opstillede, ti Teologien bruger jo de selvsamme Begreber og Metoder, kun at den anvender dem paa en mindre konsekvent Maade end Videnskaben.

Fra Oldtidsdagene af har Mennesket ved sin Fornuft følt sig hævet over den øvrige Skabning og i Slægt med selve de udødelige Guder, og det maa siges, at denne Følelse har holdt sig med ualmindelig Haardnakkethed, skønt ethvert betydeligt Fremskridt paa Filosofiens Omraade har tjent til at dokumentere vor Tankes Ufuldkommenhed. Tiden maa dog formodentlig ogsaa her gøre sin Magt gældende. Er Teorien om den naturlige Udvælgelse sand, saa bliver vore intellektuelle Evner kun et Biprodukt af Udviklingen, og alle maa da efterhaanden faa Øjnene op for, at vi i hele vort intellektuelle Liv befinder os paa gyngende Grund, og at en rolig Skepticisme her er det eneste værdige Standpunkt. Vor Trøst kan vi da finde i den Omstændighed, at denne Skepticisme ikke behøver at udstrække sig til det etiske Omraade, at vi i Handlingens Verden er ligesaa suveræne, som vi er afhængige og umyndige i Tankens Verden.

M. KIRKEGAARD.

DET ENGELSKE ARBEJDERPARTI

DET var en i engelsk Forfatningsteori og Praksis hævdvunden Sætning, som krænkedes, da efter Parlamentsvalgene i 1906 Arbejderrepræsentanterne konstituerede sig som selvstændigt Parti og derved forstyrrede det traditionelle Modsætningsforhold mellem konservative og liberale, hvorpaa Forfatningens sunde Virken antoges at bero.

Og det nye, forstyrrende Element, som derved bragtes ind i engelsk Forfatningsliv, skyldtes ikke en hastig hendøende Stemningsbølge, men var det nødvendige Resultat af en langsom historisk Udvikling, som havde bragt forskelligartede Kræfter i det engelske Samfund i stedse nøjere Forbindelse. Arbejderpartiets Valgsejr i 1906 betød, at to sideløbende Strømme: Fagforeningsbevægelsen og Socialismen havde fundet hinanden og for Fremtiden vil løbe i samme Leje, indtil de ganske har blandet sig med hinanden. Og den samlede Bevægelse vil sikkert i lang Tid bære Præg af den Maade, hvorpaa den er blevet til. I andre Lande er det ofte de socialistiske Ideer, som først har faaet Tag i Arbejderne, og som har forberedt Jordbunden for de faglige Sammenslutninger; nogle Steder, f. Eks. her i Danmark, har de to Bevægelser fra første Færd virket harmonisk sammen. Men i England var det Fagforeningerne, der først samlede Fjerdestand til Virken for en Bedring af dens Kaar, og da de var voksede op til at udgøre en Magt af Rang og havde rejst det sociale Problem i dets hele Skarphed uden at kunne give det en tilfredsstillende Løsning, begyndte Socialismen, tilpasset efter Forholdene,

ret at vinde Arbejdernes Øre for sit Forslag til Løsning af Spørgsmaalet.

Det er vistnok kun et Tidsspørgsmaal, naar Socialismen har erobret de engelske Fagforeninger og dermed taget Ledelsen af en Arbejderhær, saa mægtig og vel organiseret, at intet andet Land kan opvise Magen til den. Ganske vist er endnu kun en ringe Brøkdel af de engelske Arbejdere erklærede Socialister. Men de liberale Grundsætninger og Self-help-Princippet er i Hendøen, og Socialismen har allerede de mest energiske og intelligente blandt de yngre paa sin Side. Den Modstand, der ydes af de ældre, mere konservative, som nu til Dels behersker Fagforeningerne, vil svinde bort, naar den ny Generation er vokset til og tager Styret.

Et Blik paa Udviklingen i Fortid og Nutid bestyrker dette. Efter at den revolutionære, politiske Chartistbevægelse var skyllet hen over England og var løbet ud i Sandet, vendte Arbejderne sig bort fra den politiske Agitation og slog deres hele Lid til de faglige Sammenslutninger. I Løbet af forrige Aarhundredes sidste Halvdel naaede disse en Magtstilling som i intet andet Land: de vakte en stærk Solidaritetsfølelse blandt deres Medlemmer, gav dem Tro paa, at de kunde gennemtvinge deres Fordringer ved egen Hjælp uden Statens Indblanding, og virkede, foruden som Strejkekasser, ogsaa som Syge-, Alderdoms- og Begravelseskasser til at hæve Arbejderstandens økonomiske og moralske Niveau. Men samtidig med at Fagforeningerne voksede sig større og større, blev deres Ledelse mere og mere forsigtig, konservativt-snæversindet, og Modstanden mod dem heftigere. De trængte til nye Mænd og nye Maal. Det nye Indskud kom fra de ufaglærte Arbejdere, der af de gamle faglærte Fagforeningsmedlemmer var blevet betragtet som en lavere Klasse, hvem det var haabløst at prøve paa at organisere. Fra 1889 begyndte de at rykke frem i sluttet Trop under Ledelse af Mænd som John Burns og Keir Hardie. De havde ikke Raad til at betale høje Bidrag til Syge- og Alderdomsforsikring, de kunde ikke give Afkald paa at søge Statens Hjælp i deres Kamp for en bedre Tilværelse. Blandt dem fik socialistiske Anskuelser lettere Indpas, og paa de aarlige Fagforeningskongresser udgjorde de venstre Fløj, som drog hele Bevægelsen længere og længere bort fra den gammeldags Liberalisme over mod Socialismen. Paa Kongressen

i Norwich 1894 lykkedes det dem endogsaa at faa vedtaget en Resolution til Gunst for Statens Overtagelse af Produktionsmidlerne, men Afstemningen tør dog næppe tages som et gyldigt Udtryk for de Anskuelser, Majoriteten af de organiserede, engelske Arbejdere nærede.

Det afgørende Stød fik Udviklingen hen imod et politisk Samarbejde med Socialisterne fra de øjeblikkelige Forhold ved Aarhundredeskiftet. De ugunstige Tider medførte en stadig voksende Arbejdsløshed, Fagforeningernes Vækst stod i Stampe, og deres Virksomhed mødtes af en hæftig Uvilje, som endogsaa bragte Domstolene til, i Strid med tidligere Praksis, at idømme dem uhyre Summer i Erstatning til Principalerne for Tab ved Strejke. Hvad var da naturligere end at man søgte ad politisk Vej at naa bedre Resultater? Ganske vist havde Fagforeningerne lige siden 1874 sendt Repræsentanter til Underhuset. Men disse stod uden Organisation og traadte i Reglen ind i det liberale Parti; deres Opgave var nærmest kun at varetage en enkelt Industrigrens eller en enkelt Arbejderkredses Interesser. Af saadanne liberale Fagforeningsrepræsentanter sidder der endnu 19 i Parlamentet. Paa Kongressen i Plymouth 1899 vedtoges det at søge Samarbejde med de socialistiske Foreninger for at skabe et uafhængigt politisk Arbejderparti, og i 1900 stiftedes, som første Frugt af denne Samvirken, „Labour Representation Committee“ eller, som den nu kaldes, „Labour Party“.

Ogsaa Forbrugsforeningerne søgte man at drage ind i denne Samlingsbevægelse, men uden synderlig Held. Deres Ophavsmand, Richard Owen, havde tænkt, at de skulde blive Midlet til en Omdannelse af Samfundet i socialistisk Retning. Men det var gaaet med dem omtrent som med Fagforeningerne: de samlede de bedst stillede af Arbejderne og bedrede deres Kaar, men virkede derved til at skabe et Arbejderaristokrati, som saa sine Interesser nøje knyttede til det bestaaende og ingenlunde følte sig solidarisk med den uheldigere stillede Del af Arbejderklassen, nej, snarere nærede en vis Ringeagt for den. Forbrugsforeningerne gjorde deres Medlemmer til Smaakapitalister, som ikke undsaa sig for at bruge Kapitalismens Midler, f. Eks. Sweating-Systemet, til at forhøje Dividenden; det vidner ikke godt om deres Humanitet som Arbejdsgivere, at deres Personale har sluttet sig sammen i en mægtig Fagforening med 14000 Medlemmer og er

traadt ind i Arbejderpartiet. Fra Kooperatorernes Side kunde Arbejdernes politiske Sammenslutning ikke vente synderlig Støtte og har da heller ikke fundet det: hidtil har kun nogle faa Foreninger med c. 2000 Medlemmer meldt sig ind i Arbejderpartiet.

Des kraftigere var Tilslutningen fra de socialistiske Foreninger: de havde allerede længe virket for en Koncentration af den hele Arbejderstyrke, og de greb nu med Glæde den udstrakte Haand, vel tilfredse med baade at faa Adgang til en mere energisk politisk Virksomhed og at komme i nøjere Forbindelse med Fagforeningerne, som hidtil havde afvist deres Tilnærmelser. Socialismen havde haft svært ved ret at komme i Kontakt med de engelske Arbejdere; i lang Tid syntes det virkelig, som om de liberale havde Ret i deres Paastand, at Socialismen var et Fastlandsprodukt, som ikke passede for „Old England"s frie Arbejdere, hvis fremtrædende Karaktertræk efter den gængse Opfattelse var en vis snæversindet Nøgternhed og Uvilje mod alle Principper og Abstraktioner. Saadanne Nationalkarakteristiker er imidlertid som oftest meget omtvistelige. Hvad der derimod er sikkert er, at den socialistiske Agitation i England længe havde en ejendommelig utopisk og æstetisk-religiøs Karakter, som vel til Dels skyldtes, at den udgik fra Overklassen, og som ikke skulde synes egnet til at fremme dens Udbredelse blandt Arbejderne. Det gjaldt den kristelige Socialisme, som prædikedes af en Del højkirkelige Præster, inspirerede af Carlyles voldsomme Angreb paa den herskende Liberalisme. Og det gjaldt den æstetiske, reaktionære Socialisme, som forkyndtes af Ruskin og hans Disciple. Det var Overklassebevægelser, de trængte ikke synderlig langt ned i Samfundet, om end de utvivlsomt bidrog til at præge den Form for Socialisme, som siden har vundet større Udbredelse. Hyndmans Forsøg paa at omplante den rene Marxisme paa engelsk Grund lykkedes heller ikke ret. Den af ham i 1881 stiftede „Social Democratic Federation" har kun vundet ringe Tilslutning: i Parlamentet har den kun een Repræsentant, og han er sat ind af en Fagforening; derimod sidder omtrent 100 af dens Medlemmer i kommunale Raad. Det tarvelige Resultat beror sikkert paa, at Hyndman har villet indføre sine fra Tyskland hentede Ideer uden Afslag eller Tilpasning efter de vidt forskellige engelske Forhold.

Men der var andre Mænd, som var saa fuldgyldige Repræ-

sentanter for deres Folk og deres Tid, at den personlige Opfattelse af det socialistiske Ideal, de havde vundet, maatte finde Genklang rundt om i Landet. Der var bl. a. Sidney Webb og Bernard Shaw, som i 1883 stiftede „Fabian Society“, en lille Gruppe af betydelige Skribenter, Nationaløkonomer og Journalister, hvis energiske Agitation for Socialismen har bragt denne et godt Stykke fremad. De henter deres Ideer snarere fra Stuart Mill end fra Karl Marx. Kun en gradvis Reformpolitik kan føre til Maalet; man bør tilegne sig Fabius Cunctators Taktik: roligt og taalmodigt at afvente det gunstige Øjeblik for saa at slaa til. Foreningen har, takket være sine faatallige, men fremragende Medlemmers Energi og Dygtighed, kunnet udrette et meget betydeligt Agitations- og Oplysningsarbejde, og det af en ganske særegen Art. Man ansaa det fra første Færd for haabløst paa bar Grund at danne et selvstændigt Parti, der skulde tage Kampen op mod den overmægtige Liberalisme. I Stedet derfor valgte man den Fremgangsmaade langsomt at indsmugle socialistiske Ideer blandt de liberale, at „gennemsyre“ (permeate) dem ganske umærkeligt med radikale Reformtanker, saa at den principfaste Manchesterliberalisme efterhaanden smuldrede hen. Dette er virkelig lykkedes, og paa den Maade har man beredt Jordbunden for et rent socialistisk Parti: „Independent Labour Party“, som stiftedes 1893 og under Ledelse af Keir Hardie og Ramsay Mac Donald har vokset sig stærkt, saa at det nu tæller 20000 Medlemmer, af hvilke 17 sidder i Parlamentet, ca. 500 i lokale Raad.

Da Partiet repræsenterer den teoretiske Socialisme, saaledes som den har formet sig i England, fortjener dets ledende Ideer lidt nøjere Eftersyn. Man tør vistnok tage som karakteristisk for Majoritetens Anskuelser en Bog, udgivet af Partiets Formand R. Mac Donald, under Titlen: „Socialism and Society“. Forfatteren tager sit Udgangspunkt i et Hovedværk af en af Socialismens ivrigste Modstandere: Spencers „Principles of Sociology“. Ud fra Spencers organisistiske Samfundsopfattelse søger han at demonstrere Nødvendigheden af Statens Overtagelse af Produktionsmidlerne — i hvert Fald med større Konsekvens, end den berømte Filosof viser, naar han ud fra samme Grundprincip deducerer sin yderliggaaende Liberalisme. Men fra det valgte Synspunkt stræber han dernæst videnskabeligt at gendrive de fleste

af de specielt marxistiske Dogmer, og er saa heldig gennem Argumentation at naa til en socialistisk Teori, der paa en Prik svarer til den Stilling, Arbejderpartiet indtager i politisk Henseende. Havde Mac Donald sat sig til Maal gennem praktiske Overvejelser at bevise, at Arbejderpartiets Organisation og Taktik er den bedst mulige, kunde han ikke paa noget Punkt være naaet til et andet Resultat. Og saa har dog Demonstrationen faaet et videnskabeligt Præg, som forlener den med langt større Troværdighed. Klassekampen forkastes som snæversindet egoistisk. Den er kun et andet Udtryk for den rent individuelle Interesse. Ingen enkelt Klasses Triumf kan skabe det socialistiske Samfund; dette maa hvile paa alles broderlige Samfølelse og Samfundets fælles, velforstaaede Interesse. Anerkendelse af Klassekampen vilde ogsaa kun daarligt have stemt med den fredelige, lovmæssige Karakter, den sociale Bevægelse har antaget i England, og med den levende Interesse, en stor Del af Borgerskabet fra første Færd har vist det sociale Spørgsmaal. Heller ikke den materialistiske Historieopfattelse finder Naade for Mac Donalds Øjne — selvfølgelig kunde man fristes til at sige, naar man betænker det idealistiske, halvt religiøse Præg, Arbejderbevægelsen har. Og Katastrofeteorien forkastes som stridende mod Udgangspunktet, at Samfundet er en Organisme, vokser og udvikler sig trinvis som en saadan.

Den halvt revolutionære Katastrofeteori vilde ogsaa staa daarligt til de engelske Arbejderrepræsentanters besindige Opportunisme, der inspireres af den nedarvede Tro paa det langsomme, ubrudte Fremskridt som eneste Middel til varige Forbedringer. Ogsaa Kløften mellem Liberalisme og Socialisme søger Forfatteren at fylde med sociologiske Betragtninger, ligesom Arbejderpartiet har slaaet Bro over den i Praksis.

Drager man, som i det foregaaende forsøgt, Fagforeningsbevægelsens og den engelske Socialismes Udviklingslinier, viser det sig, at de konvergerer og med Nødvendighed paa et vist Punkt maa løbe sammen. Dette var det, som skete, da i 1900 Samarbejdet mellem dem kom i Stand.

Frugten af dette Samarbejde blev „Labour Party“, som i sit korte Liv er gaaet fremad med Kæmpeskridt. I Løbet af de 7 Aar er dets Medlemsantal 3-doblet; det tæller nu ca. 1 Million Arbejdere, fordelte i 176 Fagforeninger, 83 lokale Komitéer og

samvirkende Fagforeninger“ (trades councils), 2 socialistiske Foreninger (Fabian Society og Independent Labour Party) og 2 Forbrugsforeninger. Med Undtagelse af en Del Minearbejdere, som vedbliver at sende liberale Arbejderrepræsentanter til Parlamentet, har nu de største Fagforeninger meldt sig ind i Arbejderpartiet. Og der forhandles om en Samvirken med de skotske Fagforeninger, som har organiseret sig politisk i „Scottish Workers' Committee“. Derimod har Forbrugsforeningerne, som allerede sagt, ikke vist nogen synderlig Iver for at slutte sig til Bevægelsen, og „Social Democratic Federation“ er traadt ud igen, fordi man ikke vilde vedtage et rent socialistisk Program. „Arbejderpartiet“ er altsaa en Centralorganisation af de socialistiske Foreninger og de Fagforeninger, som skriver politisk Virksomhed for en Forbedring af Arbejdernes Kaar paa deres Program. Det holder sig paa den ene Side uden for alle faglige Stridigheder og giver sig paa den anden Side ikke af med at agitere for Socialismen. Dets Opgave udtrykkes i Programmet kort og godt saaledes: „at organisere og understøtte et parlamentarisk Arbejderparti, med egen Sekretær („Whip“) og egen Politik; at sikre Valget af Kandidater, for hvis Valgudgifter en Forening, som er Medlem af Partiet, har paataget sig Ansvaret, og hvis Kandidatur er blevet vedtaget paa et regelmæssigt Møde i Valgkredsen. Alle saadanne Kandidater maa forpligte sig til at underskrive Partiets Love og holde sig Gruppens Bestemmelser efterrettelige og at lade sig opstille ene og alene som Arbejderrepræsentanter.“ Partiet er altsaa ikke og vil ikke være rent socialistisk; det har overhovedet intet andet Program end de oven citerede faa Linier, men stoler paa at Repræsentanter, opstillede og valgte af Arbejdere, ogsaa nok vil vide i hvert enkelt Øjeblik at varetage Arbejdernes Interesser paa bedste Maade. Partiet giver sin Autorisation til enhver, hvis Kandidatur stemmer med de angivne Regler, uden at affordre ham nogen som helst politisk Trosbekendelse, socialistisk eller anden.

Resultatet af Partiets Virken er, at der nu i Parlamentet sidder 30 uafhængige Arbejderrepræsentanter, konstituerede i et selvstændigt Parti, med Keir Hardie som Formand og R. Mac Donald som Sekretær. Gruppens Medlemmer er, med ganske enkelte Undtagelser, tidligere Arbejdere og Fagforeningsledere og har følgelig det allernøjeste første Haands Kendskab til alle

Arbejderspørgsmaal; men mange af dem har ved Siden deraf skaffet sig grundige nationaløkonomiske Kundskaber. Der er ingen Tvivl om, at de har tilført Underhuset en Sum af Erfaring og Dygtighed, som vil komme det i høj Grad til Nytte ved Behandling af mange Spørgsmaal. Hvor mange af dem der er Socialister, kan ikke med Sikkerhed afgøres. Dog er det mindst 18: een er Medlem af „Social Democratic Federation“, men sat ind af en Fagforening; 17 tilhører „Independent Labour Party“, og af dem repræsenterer 7 dettes lokale Afdelinger, medens Resten er opstillet af Fagforeninger. Gruppens to ovennævnte Tillidsmænd agiterer ivrigt for Socialismens Udbredelse. Partiets uensartede Sammensætning har hidtil ikke voldt nogen af de Vanskeligheder, som dens Modstandere ynder at tale saa meget om: liberale og Socialister har arbejdet venskabeligt sammen, med Respekt for hinandens Anskuelser og under fuld Enighed i alle praktiske Spørgsmaal.

Det er klart, at med den Sammensætning, Partiet har, maa dets Taktik være udpræget forhandlingsvenlig. For de mere gammeldags Fagforeningsrepræsentanter er Opgaven jo slet ikke den at gennemføre en ny Samfundsordning, hvorunder Produktionen er i Statens eller Kommunernes Haand, men blot den mere beskedne, at sikre Fagforeningernes Eksistens og Handlekraft og at opnaa enkelte paatrængende sociale Reformer. For at kunne gaa Side om Side med disse Folk, eller i hvert Fald for at undgaa helt at løbe fra dem maa de socialistiske Medlemmer føre en Politik, betydelig mere moderat end den, de fleste af deres Fæller paa Fastlandet praktiserer. Men de behøver ikke at lægge Baand paa sig selv for at optræde saa maadeholdent. Det stemmer ganske med deres Naturel, med deres politiske og sociale Anskuelser. R. Mac Donald erklærer, at Socialismens Løsen maa være, ikke „sic volo, sic jubeo“, men „solvitur ambulando“, og hans ovennævnte Bog indeholdt jo et helt teoretisk, videnskabeligt Forsvar for denne Opportunisme. Det gør intet til Sagen, at hans socialistiske System aabenbart — ham selv uafvidende — er en blot Oversættelse i videnskabelige Termini af hans praktiske Erfaring og politiske Overbevisning. Og „Fabian Society“ anmoder i sit Program dem, som ser hen til en sensationel historisk Krise, om at gaa andetsteds hen, thi blandt Fabianerne hører de ikke hjemme. Disse har af Erfaring lært, at

Socialister lige saa lidt som andre Mennesker kan faa deres Vilje i et og alt, og de erkender derfor, at Forliget i et demokratisk Land er en nødvendig Betingelse for politisk Fremskridt. Det gælder ikke om altid at staa stædigt paa sine Principper, men om i ethvert Øjeblik at opnaa de størst mulige Indrømmelser.

Aarsagen til, at den engelske Arbejderbevægelse har et saa moderat Præg, maa sikkert søges paa mange forskellige Punkter. I noget Mon skyldes det vel Nationalkarakteren. Stor Betydning har det sikkert ogsaa, at de engelske Arbejdere staar saa højt i Kundskaber og Dannelse, især i politisk Dannelse, samt at deres Selvtillid og Samfundsfølelse er blevet vakt og styrket gennem Fagforeninger og anden Sammenslutning. Desuden har Overklassen forholdsvis tidligt og resolut taget det sociale Spørgsmaal op og søgt at bøde paa de mest skærende Misforhold. Baade liberale og konservative har været i Besiddelse af den sunde Konservatisme, som bringer en til give efter frivillig, naar Stillingen viser sig at være uholdbar; derved betages Kampen meget af sin Bitterhed. Men endnu større Betydning har det maaske haft, at England er et gammelt konstitutionelt Land, hvor Folket er vant til Brugen af det konstitutionelle Maskineri og har Tillid til det — langt større Tillid, end det kan have f. Eks. i Tyskland eller Italien. Parlamentarismen har virket saa forholdsvis tilfredsstillende ogsaa for Arbejderne, at disse ikke har nogen Grund til at fornægte den, og saa at sige boykotte de borgerlige Partier. Det udviklede parlamentariske Liv og den engelske Frihedsfølelse og Selvstændighedstrang har skabt en Tolerance over for andres Meninger, en saa loyal og faglig Kampmaade, at liberale og Socialister kan arbejde Haand i Haand uden altfor hyppige Rivninger. Desuden har jo Socialismen først ret faaet Indpas i England temmelig sent, paa et Tidspunkt, da den ogsaa i andre Lande havde dæmpet sine revolutionære Tilbøjeligheder, og da dens blotte Navn ikke mere var i Stand til at indgyde Folk samme Skræk som tidligere.

Det var betegnende, eller i hvert Fald ser det symbolsk ud, at Arbejderpartiets første politiske Handling var at tilbagevise den af Regeringen forelagte Lov om Arbejdsstridigheder og Fagforeningernes Ansvar i Strejketilfælde. (Trades Dispute Bill.) Regeringen antog sig Arbejderpartiets Ændringer uden videre Mod-

stand, og Lorderne stemte for dem i det forfængelige Haab derved at bryde Sammenholdet mellem Arbejderne og de liberale i kommende Spørgsmaal.

Partiets nærmest liggende Opgave, den, hvorom der hersker ubetinget Enighed, er jo netop ved Deltagelse i Lovgivningen at sikre Fagforeningernes retlige Stilling. Fremdeles ligger det Medlemmerne stærkt paa Hjerte at faa gennemført en Alderdomsforsørgelse; thi hidtil har Fagforeningerne været ene om at støtte deres gamle, trængende Medlemmer, hvilket selvfølgelig tærede stærkt paa Strejkekassen og svækkede Modstandsevne i den faglige Kamp med Arbejdsgiverne. Afholdssagen træder ogsaa i Forgrunden; at være Socialist er i England næsten ensbetydende med at være Afholdsmand. Stemningen synes nærmest at være for en Gennemførelse af Gøteborg-Systemet. Den Lov om Bespisning af Skolebørn, som Regeringen har forelagt, havde fra Begyndelsen sine ivrigste Talsmænd i Arbejderne. Af politiske Reformer ligger især to dem paa Sinde: først og fremmest Kvindernes Stemmeret; dette er sikkert klog Taktik, thi netop nu, da Kvinderne ser sig ladt i Stikken af de liberale, der hidtil har optraadt som deres Riddere, kan det endnu uprøvede Arbejderparti øve en stærk Tiltrækning paa dem. Der er ikke Tvivl om, at det i Øjeblikket vinder Tilhængere i Massevis blandt Kvinderne. Desuden virker Partiet ivrigt for Godtgørelser til Parlamentsmedlemmerne, idet dets Pengemidler ikke er tilstrækkelig til at understøtte saa mange Repræsentanter, som det kunde faa valgt. Man ønsker ogsaa, at Staten skal bære en Del af de uhyre Valgudgifter, som kan løbe op til 3—4—5 sh. pr. Stemme. For at kunne forøge sin Virksomhed vedtog Partiet paa sidste Aarsmøde at forhøje Medlemsbidraget fra 1 d. til 2 d., hvad der vidner om dets voksende Tillid til egen indre Styrke og Sammenhold.

Et Programpunkt, som spiller en særlig vigtig Rolle for det engelske Arbejderparti, er en stadig mere vidtgaaende Gennemførelse af Kommunesocialismen. Man agiterer ivrigt for at Byraadene skal overtage flere og flere Virksomheder, af almen Interesse: bygge Arbejderboliger, drive Sporvogne, Gas-, Elektricitets- og Vandværker, anlægge Parker, Museer, Biblioteker, ja overtage Byernes Forsyning med Kul og Mælk. Det engelske Selvstyreprincip, som overlader Kommunerne saa stor Frihed,

gør dem i Englændernes Øjne selvskrevne til at varetage mange af de Opgaver, som Fastlandets Socialister vil henlægge til Staten. Desuden skyldes Iveren for Kommunesocialismen sikkert ogsaa Englændernes Forkærlighed for øjeblikkelig, praktisk Virken. Med Statens Overtagelse af Produktionsmidlerne maa jo dog alle indrømme, at det har lange Udsigter, men et arbejdervenligt Byraadsflertal kan straks paa Stedet realisere socialistiske Planer i det smaa ved selv at levere Elektricitet og Gas til Indbyggerne. Og man følger disse Forsøg med den største Interesse, fordi man i dem ser Eksperimenter, som skal godtgøre Socialismens Mulighed. De engelske Socialister gør sig til af at være Empirikere, praktiske Folk, der kun vover sig frem Skridt for Skridt og stadig forsigtigt prøver, om Bunden kan bære. Gennem kommunal Drift af store Foretagender, som hidtil har været overladt det private Initiativ, forsøger man, om Statens og Kommunernes Overtagelse af Produktionen er praktisk mulig og rentabel. Lykkes Eksperimenterne saa, finder man deri en Bestyrkelse af egen Tro og desuden Beviser til Brug over for Modstanderne.

I de almindelige politiske Spørgsmaal indtager Arbejderpartiet omtrent samme Stilling som Fastlandets Socialister. Det er en bestemt Modstander af den engelske Statskirke og ønsker, at Skolerne skal være konfessionsløse. Men mange af dets ledende Mænd er stærkt religiøse, og det har ikke ringe Tilgang fra forskellige frireligiøse Sekter; i sin Helhed er det meget langt fra det kristendomsfjendske Standpunkt, som f. Eks. de franske Socialister indtager.

I internationale Spørgsmaal er Arbejderrepræsentanterne selvfølgelig ivrige Fredsvenner og Modstandere af al udfordrende Nationalisme. Keir Hardie foretog i sin Tid et modigt og energisk Agitationsfelttog mod Boerkrigen. Partiet har ogsaa ydet sin Tilslutning til den interparlamentariske Socialistkomité. Paa dennes Møde i London sidste Sommer foreslog de engelske Repræsentanter dog, for at berolige Partiets ikke-socialistiske Medlemmer, at den internationale Sammenslutning for Fremtiden skulde kalde sig: socialistisk og Arbejder-Komité.

Dette Spørgsmaal, om Arbejderpartiet ikke bør opgive sin Reserverthed og erklære sig for rent socialistisk, er overhovedet stadig brændende. Det var ogsaa fremme paa Kongressen i

Belfast i Januar. Men ligesom man forkastede et Fagforenings-forslag om, at kun arbejdende Mænd, som var Fagforeningsmed-lemmer, skulde kunne optages i Partiet — hvorved en hel Del fremtrædende Socialister vilde være blevet udelukket — saa-ledes forkastede man ogsaa Vedtagelsen af et socialistisk Pro-gram. I begge Tilfælde var der en stærk Stemning mod at bryde det engang tilvejebragte Samarbejde, og Majoriteten var sammen-sat af Folk fra begge Retninger.

Keir Hardie havde sikkert Ret, naar han sagde, at Tallene 98000 for og 835000 imod den socialistiske Resolution ikke maatte tages som Udfaldet af en Styrkeprøve mellem Socialister og liberale. Han, og talrige andre med ham, fandt det i høj Grad taktisk uklogt at bryde Enheden og udelukke en Mængde Fag-foreningsmedlemmer. Han vilde ikke bringe nogen til at skifte Anskuelser, netop fordi han var saa sikker paa, at det kun var et Tidsspørgsmaal, naar der vilde være fuldstændig Enighed; han tvivlede ikke et Øjeblik om, at naar blot Opdragelse og Agitation fik Lov at gøre deres Gerning, vilde hele Partiet en Dag staa enigt om det socialistiske Program. Indtil da gjaldt det at arbejde sammen under Respekt for hinandens Anskuelser.

P. Schou.

STUDENTERSAMFUNDET

2. MAJ 1882—2. MAJ 1907

„DET var om Valborgdag i Vaar — springer alt Løv i Lunde“ — paa en saadan Aandens Valborgdag blev Studentersamfundet til. Under Blomstringens og Begejstringens Himmel blev det født. Der var nogle faa Aar inden for denne nøgterne Tidsalder, hvor en næsten drukken Fryd ved alt det Nye brød gennem Nyttelæren og Sandhedsprogrammet og den kritiske Metode, ja endog trodsede det satiriske Smil, som Tiden bar paa sit Ansigt, og hvormed den dræbte saa meget af Ungdommens Mod. For denne sejersberusede, overmodige Stemning sprang omsider de Baand, der altfor længe havde holdt sammen om det gamle Studenterideals Hulhed. Af Vinens og Soldets Rus har der aldrig været Overflod i Studentersamfundet, og hvis Ungdommens Begejstring skulde maales paa Dybet af det af Hostrup og Ploug besungne „Hav“, vilde den Studenterungdom, det har huset, staa som en ualmindelig „tør“ Slægt i Sammenligning med sine Forgængere. Og alligevel, i denne nøgterne Sal i Badstuestræde, hvor to Flasker „græsk Vin“ paa Bestyrelsesbordet repræsenterede det dionysiske Midtpunkt, og hvis to første Formænd endog har maattet afbede denne Bestyrelses-Druesaft ved bagefter at blive Totalafholdenhedens Prædikanter, har der været fortættet en Begejstring, der gjorde den til en værdig Bærer af den evige Studenterungdoms evige Tradition.

Men var man Brushoved, man vilde være Alvorsmand. Saa mange Bevægelser i Tiden, saa mange Fædre til dette Samfund.

Som flere Byer stredes om Homer, strides flere Magter om Studentersamfundet. Politiken vil give det sit Tornyster paa Ryggen og indrullere det blandt Venstres Batailloner. Videnskab og Litteratur vil gøre Krav paa, at det var inden for deres Mure, at der fødtes den ny Studenteraand, der gjorde Plougs og Hostrups Studentertype til en blodløs Skygge. Og det store, selvfornyende Samfund, der former om paa alle Rammer og Standsbegreber, vil træde frem med dette lille „Samfund“ ved sin Haand som et Billede paa, hvorledes selve „Begrebet“ Student har omskabt sig og er kommet med i den store demokratiske Støbeske. Ved at vokse sig bred gennem Bondestudenten, Højskolestudenten, den kvindelige Student havde Studenten sprængt sin gamle aristokratiske „Forenings“ham for nu som „Samfunds“student med Bjørnsons Ord at træde „ud af Studenterrammen og ind i Folkerammen.“

Saa vilde Konsekvensen ganske vist have været, at Studenten havde opgivet sin særlige Mission. Og ganske vist lød ogsaa en af Tidens Slagsætninger paa, at nu var Studenternes Tid forbi. Men Begivenhederne modbeviste Ordene. Thi naar Studenterne, netop gennem Studentersamfundets Stiftelse, kom med i Toget, og ikke blot kom med, men rykkede frem i Spidsen af Bevægelsen, var det et Bevis paa, at Studenten bestandig havde sin Mission i det offentlige Liv, særlig for sig og uundværlig for det heles Vel. Ganske vist paa en bredere Bund end før. Studentersamfundet havde i Studenternes Historie en Hjemmel at støtte sig til, en Afdød at slægte paa. Det var *Akademikum.* Men sammenlignet med den politiske Klub, som den havde været for Datidens urolige Hoveder, faar Studentersamfundet et naivere, men samtidig et virkelig *akademisk* Snit over sig.

Man har kaldt dets højtidelige Udvandring fra de fornemme Haller ved Holmens Kanal til den tarvelige Hule i Badstuestræde for en „secessio plebis.“ Men i dette „Folk“, der lejrede sig udenfor paa det hellige Bjerg for at udsulte Modstanderne, var det stærkeste Element utvivlsomt netop Studenternes Aristokrati, de videnskabelige Hoveder, der studerede til Videnskabsmand og ikke som Plougs og Hostrups Studenter til Embedsmand. At blive Videnskabens og Kunstens Lærlinge i en anderledes sand Betydning end Fortidens Studenter, det var for dem

det Nye, en Mission, en berusende Følelse. Det var et andet Ideal end at faa et Foredrag af Jens Busk at høre. Men de, hvem denne Tanke havde gjort øre i Hovedet, havde paa samme Maade en Mission, og den samme berusende Følelse af deres Kald. De skrev sig mest fra Provinsen og kunde ikke forsone sig med det æstetisk selskabelige Liv, Kjøbenhavn bød paa. Nu fandt de i Bondepolitiken en Interesse, der netop vendte sit Ansigt bort fra Hovedstaden og dog samtidig saa hen til den med en sky Følelse af dens Overmagt. De blev denne Bondepolitiks begejstrede Apostle og følte sig som Missionærer, der skulde vidne blandt de „Indfødte" om dens Salighed. Med dem blandede sig atter andre, hvis Boldgade netop var det gryende Folkeliv i selve Kjøbenhavn. Det var dem, der blev Nybyggere i Hovedstadspressen, „Dagsavis"-Mændene, Studenterne i Skillingsjournalistikens Tjeneste. At være Studenter uden at se Publikum over Hovedet, ja i dette Publikums Navn, med Filistrenes Stemme at tale i nedsættende Aand om Studentertraditionen, det var ogsaa noget nyt, en Mission, der æggede til kaade Streger.

Høj eller lav, i det stille eller under Rabalder — *Mission* skulde det være. Ikke for Studenternes Skyld, men for det almene Vels Skyld blev Studentersamfundet stiftet. Og derfor maatte man ud af den Dunstkreds, hvori den gamle Forening laa bundet og tryllet. Hvorfor blive i denne Spøgelsesverden, hvorfor nøjes med disse Generalforsamlings-Slag og Brandtaler ved Lørdagssoldene, naar udenfor Livet laa og vinkede med sine Oplevelser, sine Belønninger og Ære — ganske vist ogsaa med en banket Trøje, men Faren og Trodsen var jo blot een Impuls mere. At slaas med H. C. A. Lund og hans Garde var blevet for smaat for Folk, der følte sig som Samfundsreformatorer. Omslaget stod jo for Døren, Verden skulde reformeres til Paaske, det gjaldt om at komme ud.

Og ud drog de da, og godt gik det, og lykkelige følte de sig. Sikkert følte hver enkelt af disse Studenter og Kandidater det, som om han personlig tog Del i en Bedrift. Og i de ganske unge, næsten barnlige Ansigter, der med deres 16—17 Aar skal have lyst saa festligt op blandt den skæggede Manddom, stod der en maabende Forundring over alle de Mærkværdigheder, de var Vidne til. For disse ganske unge var det næsten som et Eventyr at sidde i Stue med disse Mænd, af hvem de i Fanta-

sien, ægget af Byens Rygter og Hjemmenes forargede Tale, havde dannet sig de mest fantastiske Forestillinger. Her sad Georg Brandes, Hørup, Holstein, Schandorph, Drachmann, Gjellerup osv. omkring et umalet Bord i den utrolig tætte Cigarrøg, gemytligt og godlidende som andre Familiefædre, der en Lørdag Aften er gaaet ud med Portnøglen i Lommen, og drak „græsk Vin“ til 1 Kr. Flasken. Skade, at ikke en Krøyer eller Viggo Johansen er slaaet ned paa dette Motiv og har givet os et Billede af denne „grundlovgivende“ Forsamling. Skade, stor Skade, at dette Interiør fra Studentersamfundets første Tid, fra de rigtige, klassiske Badstuestræde-Dage, ikke har faaet Kunstens Farver og Liv. Her var dog samlet en „stor“ Aften et „grundlovgivende“ Møde af Mænd, besjælede af den samme organisatoriske Aand som den Forsamling, Constantin Hansen har malet, og over den lange, lavloftede, petroleumsbelyste, tobakstilrøgede Sal med de mange Fag Vinduer laa der den samme festlige Følelse af et Kald — et Kald, som ganske vist ikke var givet denne Forsamling af Folket, end mindre af Kongen, men som den havde givet sig selv i Kraft af en indre Adkomst, et Aandens Mandat, hvis høje Betydning og vidtgaaende Forpligtelse den var sig bevidst maaske med større Ansvar end nogen kaaret eller bestaltet Forsamling.

Men repræsentativ for Brydningen i Tiden, et Billede af de skiftende Tidsaldre, det svundne og det kommende, var denne Sal ikke. Det var en Gruppe, en Forgrundsgruppe ganske vist, i Stil med de Nationalliberales Gruppe paa Constantin Hansens Billede, men den Baggrund af andre Tiders og Tankers Repræsentanter, som var i dette Billede, manglede her. Den stolte Tanke at blive et Voksested for alle Kræfter og Anskuelser blev aldrig til Virkelighed. Med det smukke og overlegne Maadehold, som inden den jakobinske Aand var trængt ind til Hjertet af Bevægelsen, var et Adelsmærke og et helligt Symbol, hvis Antastelse vilde være blevet opfattet som Frækhed, havde man villet skabe et virkeligt akademisk Forum. Programmet var ikke „Radikalisme“ eller „Fornægtelse af en hvilken som helst Art“, men „at træde i et andet Forhold til Livet“. Ordene foreligger kun i denne tilfældige og kluntede Referat-Stil, hentede fra et Dags-Avis-Referat af Dr. Pingels Tale ved det konstituerende Møde. Men de røber trods deres Forvanskning og plumpe Snit

Afstamningen fra deres Ophavsmand og den Kreds, hvori han var den første Mand. Det var en Kreds af Mænd uden Begær efter Magt i det offentlige Liv, Tilhængere af et Slags Filosofherredømme, højtdannede, finere Naturer med større Ansvarsfølelse over for Valget af Midler end de praktiske Politikere, Skolestiftere i Veltalenhedens og den offentlige Optrædens Skole, ypperlige Førere netop for Studenter.

De skulde danne en Gruppe for sig paa Billedet: Høffding, Pingel, Trier, Skram, Neergaard, Fridericia, Rubin, Fr. Salomon, Levison, Tscherning og mange flere. De er senere paa faa Undtagelser nær trængt ud af det offentlige Liv, men dengang havde de dette Forum for deres Ideer og Talekunst. Og forrest i Gruppen Pingel. I denne Mand havde Studentersamfundet lykkeligt fundet sin Fører. Ingenlunde i den Forstand, hvori Ploug var Studenterfører. Pingel havde ikke Disciplinens Taktstok i sin Haand, han var en Aand i evig Produktivitet og Udvikling og ikke et af de fuldfærdige dogmefaste Hoveder, der saa let bliver Tidens Midtpunkt. Men der var i hans Naturs Oprindelighed, i dette „paa første Haand", der prægede hans Tanker, en Tilskyndelse, der drev det særegne og selvstændige frem ogsaa i de Unge. Der var i den Sindets Modtagelighed, hvormed alle „Spørgsmaal" i hans Mund fik Friskhedens Farver, en Frugtbarhed, der gjorde Jordsmonnet i dette Samfund produktivt i en ganske ualmindelig Grad. Og endelig hans begejstrede Tro, i den laa der maaske mere Ungdom, end om Salen havde været fuld af Russer. Han var ung paa lignende Vis som Hostrup havde været det. Derfor fik Pingels Taler i disse Aar en Betydning for Studenterne, som svarede til de gamle Studenterviser, hvis overgemte Ungdom de blev Afløsning af. Et nyt Studenterideal skabtes i disse Aar, paa en Gang mindre idyllisk og dog samtidig mere borgerligt end Fortidens. Det var det 18. Aarhundredes Student, med hvem Traaden atter blev knyttet.

Hvis Sejren var fulgt, hvilken Forsøgsmark for det offentlige Liv vilde da ikke dette Studentersamfundsliv have været. Men desværre, det kom anderledes. Naar man erindrer de gængse Slagord fra Studentersamfundets første Aar: „At bygge Bro mellem Samfundsklasserne", og betænker, hvordan nutildags den politiske Tilstand er blevet en haardhændet Klassekamp og økonomisk Krigstilstand, — eller naar man husker Tegningen paa

Omslaget af „Smaaskrifterne“, hvor den latinske Dreng fører Bondedrengen frem ved den ene og Arbejderlærlingen ved den anden Haand, og saa er Vidne til, paa hvilken Krigsfod Akademikerne og Demokratiet nu staar med hinanden, — eller naar man for sit Øre atter hører Programmet for „Arbejderundervisningen“ blive udviklet og sammenholder denne Ide om en Løftelse af Arbejderne og en Kulturmission i 4de Stand med den journalistiske og demagogiske Agitation, som nu er Kilden til Arbejdernes Dannelse — ja saa faar man først og fremmest Indtryk af en eneste Naivitet. Og ikke blot Naivitet, men ogsaa Fallit.

Men til Naiviteten kom dernæst det skæbnesvangre og uventede: Den store Hærgen af det offentlige Liv, som Statskupet udbredte. Kun faa Aar efter Studentersamfundets Dannelse havde dette Folkeliv, som Hørup kort forinden havde sammenlignet med en nyudsprungen Bøgeskov, faaet et forkullet Præg som efter en Skovbrand. Og ligesom i den Scene i „Peer Gynt“, hvor Peer i sit Løb over Furumoen hører de anklagende Røster, blev Talen i Studentersamfundet nu en Række Anklager, ikke blot mod det Estrupske Regimente, men lige saa ofte mod Venstres Ledere, Anklager for, at det politiske Liv ikke havde realiseret alle de Tanker og Løsener, som havde ligget og ventet paa det i Studentersamfundet: „Vi er Tanker, Du skulde tænkt os!“ „Vi er et Løsen, Du skulde stillet os! Se, hvor Døsen har ynkeligt pillet os!“ Saaledes lød Tonen nu i en bitter, desillusioneret og temmelig haabløs Stemning.

Paa disse følsomme Hjerter gjorde det politiske Nederlag en dyb Virkning. Intetsteds føltes Skuffelsen maaske saa dybt som i denne Ungdom, der havde maattet tjene til Kanonføde under dette ydmygende Felttog. Som under revolutionære Begivenheder Studenterne altid har været forrest i Laget, blev ogsaa i disse Aar en hel Kreds af unge Studerende revet ud af deres Studerekammers Ro og af den unge Lærlings naturlige Respektforhold til sin Videnskab og sine Professorer. Hvor kunde en juridisk Studerende i disse Aar, hvor Statskupet blev doceret som en Videnskab ved Universitetet, og hvor Statskupspolitikere, mod hvem hans Hjerte brændte af Forargelse, var hans Lærere, komme i et naturligt Forhold til sit Fag og sine Professorer. Nu kom Skuffelsen over de spildte Kræfter, og paa Skuffelsen fulgte Til-

bageslaget. De ældre trak sig tilbage, ind i deres Fag eller ind i deres Familieliv eller ombyttede Politikerens Ham med Forretningsmandens. Og de yngre begyndte at blive Billedstormere. Man huggede ned for Fode blandt de politiske Gudebilleder. Man rømmede op i de litterære og filosofiske Idealer. Realismen blev sat under Debat efter sin egen Recept om „at sætte Problemer under Debat“ og maatte ligge Lig Lørdag Aften her i sit eget Hus. Der skød pludselig et Tidsskrift op. Det hed „Ny Jord“, og Navnet, mere maaske end Indholdet, vidnede om nye Tendenser. Samtidig hørtes de første Toner af en ny Poesi: Johs. Jørgensen, Claussen og Stuckenberg stiftede et litterært Broderskab, hvorom mange unge flokkedes. Og med Poeterne mødtes Filosofferne i et fælles Frafald fra den politiske Interesse. En hel poetisk-filosofisk Sekt samlede sig under Professor Høffdings Indflydelse. Jul. Lange skrev om „Erindringens Kunst“, og „Studiet i Marken“ blev sat af fra Herredømmet i Kunsten. Saa fulgte Nietzsche-Bevægelsen. Nu var Demokratismen angrebet i Roden. Men modsatte Tilskyndelser fulgte paa: Høffdings Genmæle mod den nye aristokratiske Lære og Pingels Optræden som Repræsentant for det moralske Venstre mod Edv. Brandes og „Politiken“. Modsætningerne var fremme.

Og nede i Ungdommen virkede Tiden paa lignende Maade i dobbelt Retning. Studentersamfundsmanden blev skaaret igennem, af den fælles Type opstod to Yderligheder. Til den ene Side kras og frivol Materialisme, til den anden overspændt Idealisme. Det var i disse Aar, at den kyniske, markskrigeriske, industrielle Journalistik arbejdede sig op under livlig Tilgang fra disse Rækker. Men det var af samme Jordbund, at ogsaa „Taarnet“ pludselig rejste sig med himmelstræbende Tendenser.

Hvorfor Studentersamfundet ikke gik ind? Ja, hvorfor er der saa mange Institutioner, der ikke kan dø. Hvor meget Halvliv er der ikke blevet ført i disse sidste 10—15 Aar. Og disse skiftende Horisonter, hvorunder Studentersamfundet førte sit Liv, gav det en vis Morgenrødens Stemning, som af nogle forveksledes med en virkelig Fornyelse. Heller ikke stivnede det straks. Nederlaget for den Politik og den Kultur, hvoraf det var undfanget, førte det frelst over den Skæbne at blive brugt i Statistroller paa det politiske Teater. I Halvfemserne var der ingen, der havde Brug for det. Ingen Diktator greb efter Sceptret. Tronen be-

gyndte endog at staa ledig. Med en vis Svaghed over for Fortiden havde man gjort „Formanden“ højere i Sædet ved at lade ham vælge direkte af Folket. Som „den ledende Senior“ altid havde været en Rangsperson i Fortidens Rangsstat, skulde „Formanden“ blive det i Fremtidens Demokrati. Man saa ham i Tanken tilkaldt til Demokratiets Ministerraad, som „den ledende Senior“ havde gaaet ud og ind hos Fortidens Ministre. Og med Pingel og Trier havde man heldigt indledet det dynastiske Princip. Men det var blevet svigtet i de nedadgaaende Tider. Der var ikke længer noget Navn, der som en Fane vajede over Studentersamfundet. Georg Brandes var blevet en Gudestøtte, der stod i Baggrunden. At hente den ud derfra var ikke uden Risiko. Der var mere end een Lørdag Aften, hvor den laa væltet i Græsset. Efterhaanden gled Tyngdepunktet ud i selve de skiftende Aargange af Studenter. Det var deres Opposition, der gav Studentersamfundet Liv og Blod.

Studentersamfundet var ikke blevet den herskende Indflydelse, det Udtryk for en ny offentlig Mening i Kjøbenhavn, som mange maaske fra første Færd havde villet gøre det til. Tiden var gaaet det forbi, dets Saga var ude. Nu var Spørgsmaalet, om det skulde blive Epigonerne og Eftersnakkerne muligt at erstatte dette Liv, som den første Slægt og de oprindelige Tanker ikke havde kunnet give, med et Halvliv i Efterklangen og Dogmetroen. Eller om dette Sted skulde blive det *Kaos*, hvoraf en ny Tid skulde fødes, det Fristed under Overgangen fra det gamle til det nye, hvor de spirende Tanker og følsomme Sjæle uvilkaarlig søgte hen, hvor Ungdommens Tapperhed og Naivitet kunde føle sig hjemme og dens Mission i det offentlige Liv paany finde sit Hedningevæsen at omvende.

Med dette besværlige Spørgsmaal ligger Studentersamfundet nu og drages. Under Trykket af denne uvisse Fremtid holder det sit Jubilæum. Endnu engang vil det skue tilbage over sin berømmelige Fortid og søge at faa den gamle Glans til at lyse omkring sit Navn. Og ikke blot Glansen, ogsaa Klangen i Navnet, den Klang, der forarger og udæsker. Selv nu, da det er blevet Jubilar og ved sin Jubilæumsmiddag vil kunne samle den samme Kreds af celebre og ansete Navne, der pryder enhver anden Jubilæumsmiddag, vil dets Ærgerrighed være den at have bevaret sit ungdommelige Hjerte. Derfor vil den sidste Rest af

Radikaler-Skræk blive opstøvet i dens Afkroge for i bagbunden Klynge at føres bag Triumfvognen, medens Jubilaren med et lifligt Drømmesmil hører paa dens Smædeviser. At Dagens Karakter skulde blive en Idyl, hvor Land og By omvinder dets Navn med Guirlander, vil det ikke synes om. Angsten for at være blevet forældet vil komme en bittersød Smag i Festbægeret, og for at overdøve denne Fornemmelse vil det sætte i med alt, hvad det ejer af Stemme, og slaa ud med Arme og Ben. „Aldrig i Hvile!“ er jo dets Løsen.

Nuvel, det hører med til et Jubilæum at tage Minderne frem. Og det falder maaske ud af denne Mindefests Stemning at byde Beskedenheden med til Bords. Og dog opfordrer Studentersamfundets Stilling i høj Grad til Beskedenhed, hvis det vil se Sandheden i Øjnene. Dets historiske Mission, som var nøje afpasset efter den Tid, der skabte det, er forlængst forbi, og dermed har det tabt sin historiske Betydning saa afgørende, at ingen kunstige Anstrengelser vil kunne skjule det. Det er blevet en almindelig Studenterklub af samme Beskaffenhed som Studenterforeningen, hvor Ankeprotokollen, Avislæsningen og Ærgrelsen over Middagsmadens Slethed er de centrale Interesser, og hvor Foredragene tages med som en uundgaaelig men kedelig Forstyrrelse af Husfreden. Denne sidste Foredrags-Serie, der blev startet under Bram og Brask som en Optakt til Jubilæums-Stemningen, har maattet overbevise de i Troen mest Standhaftige. Noget mindre festligt end den Tomhed, som de halvhundrede Tilhørere, spredte over et Gulv, der kan bænke Hundreder, fyldte den hele Forestilling med, kan daarligt tænkes.

Men naar een Tid er gaaet ned, plejer en anden at stige op. Og med hurtigst Tempo gaar dette Tidernes Skifte for sig i Ungdommens Sind. Hvis Studentersamfundet ikke helt er sakket af fra sine Traditioner, ligger der nok endnu adskillige Foraarsfornemmelser skjult under den Skorpe, hvori det tilsyneladende er styrknet. Det har altid været noget af et Barometer i Tiden, og det vil maaske endnu engang virke som den, der bebuder, hvad der skal komme. Ogsaa her vil den Strid komme til at staa mellem „de Gamle“ og „de Unge“, som for en Menneskealder siden inden for Studenterforeningen fremkaldte det store Røre. Ogsaa her vil der være et Bord, hvorom „de Gamle“ klumper sig sammen ligesom „det gamle Sofahjørne“ i Studenterforeningen,

og hvor de befæster sig som Autoriteterne, de Indviede. Og udenfor vil de Unge staa, altid i passende Afstand, Plebejerne over for Patricierne. Ogsaa her vil der fostres en H. C. A. Lund med Tilnavnet „Hoseas", den altid parate ledende Senior, der kaldes til i de store Øjeblikke og gennem hvis Mund Aanden taler.

Det vil komme, hvad siger vi, *vil?* Er det en Drøm, eller har ikke allerede alle set det, dette „faste Bord", der hygger sig i Studentersamfundet og her har dannet sig et Hjem eller Herberg for sig selv med Familie og Venner og Bekendte ligesom „det gamle Sofahjørne" i Foreningen. Og har ikke alle, hvis Øje er gledet hen over dette Bord, hørt en Stemme, der hviskede: *Gengangere!* Man har set akkurat den samme Type af selvbestaltede, sammenbrændte, allestedsnærværende ledende Aander i Studenterforeningen. Og naar „Jubilæumsformanden" rejser sig med Klokken, hører man atter den samme Stemme hviske: *Gengangere!* Man har set livagtigt den samme Geskæftighed gøre Tjeneste, dengang „H. C. A" sad for Midten af Bordet med „Foreningens" Klokke.

Men i hvilken Grad dette „ledende" Parti er en afsluttet Verden for sig, mærkes tydeligt, naar „Bordet" stiger op paa Talerstolen og bliver Foredragsholder. Ungdommen bliver hjemme, og Ordene gaar tomme hen over Hovedet paa de faa, der kommer. Det er slet ikke disse Emner, man vil høre, endnu mindre dette doktrinære, forstandstørre Foredrag, der finder Sangbund. I en Ungdom, hvis Instinkt svinger mellem det religiøse og det mest ultra politiske Standpunkt, er der mindst af alt Genklang for disse for Fantasi og Følelse fuldkommen forladte Skolemester-Lærdomme.

Her ligger Striden mellem „de Gamle" og „de Unge" og ulmer. Da det politiske Gennembrud i 1901 omsider bragte Avancement i Bevægelsen, kom der paany et Hold af Akademikere frem i det politiske Liv. De er Bestyrelse i den liberale Vælgerforening, Ledere af det radikale Landsmøde, Stiftere af „Frisindet Ungdom", de redigerer „Det ny Aarhundrede" og „Politiken" og dirigerer Valgene i Kjøbenhavn. Og til denne udstrakte Virksomhed har de villet knytte ogsaa Studentersamfundet som en Filial. De har forsøgt at gøre det til en Jakobinerklub. De gamle „Samfunds"mænd, Pingel, Trier, Neergaard og deres Kreds var Girondinere. Nu er det Jakobinerne, hvis Aand præger de poli-

tiske Diskussioner paa de Aftener, hvor denne Kreds af Mænd fører an. De gamle Taler og Sange i Studenterforeningen: For Frihed, for Norden, for Studenten, det var Fraser, som fyldte de Unge med taagede Stemninger og tomme Deklamationer. Men de nye Taler i Studentersamfundet: For Husmanden, for Afvæbningen, for Valgretten, for Folkeoplysningen, for Socialreformer, de holdes i en Aand, som er ikke mindre dogmatisk, og som propper og oppuster de Unge paa en ganske lignende Maner.

Og saa er det endda kun halvgaaent Arbejde. Naar unge Studenter nutildags endelig tager Tornystret paa Nakken, gør de Skridtet helt ud og indrullerer sig i Socialdemokratiet. At Studentersamfundet har et Socialdemokrati i sin Ungdom, er kun en naturlig Udvikling. Studenten er ikke længer en Rigmandssøn og ikke heller Arvtager til noget Privilegium i Samfundet. Naar han søger sit Rygstød i Tilværelsen, finder han det nu lige saa naturligt nede i Folket som han før fandt det oppe. Fremtiden vil bestandig gøre ham mere til Arbejder, til en menig Mand. Det er i Forudfølelsen af denne Fremtid, at Studenten bliver Socialdemokrat.

Men ganske vist, saa er han heller ikke mere „Student" i Ordets gamle Forstand. At være „Student" i den historiske Betydning betegner stadig en særlig Mission. Og maaske nu mere end nogensinde før. Det betegner at være aarvaagen, som Heimdal at kunne høre Græsset gro i den kommende Dag. Det betegner at være impulsiv, at føle ideale Tilskyndelser, at sætte sin Samvittighed ind i Tidens Husholdning, stærkere, jo mere materiel den bliver, som et aristokratisk Fag, jo mere Demokratismen erobrer alle andre Fag.

For et Samfund af saadanne Studenter burde det være en Stolthed, at dets Gæstfrihed havde den brede Dør aaben for de Tanker, der var husvilde i den offentlige Forhandling, fordi intet Parti gav dem Ly, men kun en smal Adgang for dem, der i Forvejen fører det store Ord. Naar Borgbjerg og Sabroe gæster Studentersamfundet for at gøre det til en blandt flere af de Sportspladser, hvor Krafttalere træner til deres Præstationer, burde de modtages med skyldig Reverens, men ikke som Husets Patroner. Men naar der af Dagens Strid dukker en Sag frem, baaret af andre end Hr. Folks bestaltede Tjenere, stængt ude fra det store Popularitetens Marked, men en Sag, der paa een Gang

taler til Følelsens Ædelmod og til Respekten for Kundskab og Kultur, saa burde den have sit Hjemsted her. Det er den Slags Tale, der kan fylde Salen og kalde Fortidens Stemning til Live. Den deler Vandene med et Skel, der sætter Ungdommen paa den ene Side, de „haandgangne Mænd“ paa den anden. Saadan gik det i Vinter, da fra Studentersamfundets Talerstol Fordømmelsen lød over den vulgære Journalistik. Da var Salen levende, befolket af unge stridslystne Mænd og Kvinder. Men for de haandgangne Mænd lød denne Brusen saa farlig, at de med et Brud paa Gæstfriheden, der er blevet siddende som en Plet paa den hvide Jubilæumsvest, og mod hvilket de gamle Historier fra Studenterforeningen ganske blegner, slog Døren i paa Ryggen af den indbudte Taler som paa en generende Fredsforstyrrer.

For Fremtidens Studenter vil Vejen maaske blive adskillig mere kontrær og stejl end den Demokratiets brede Kongevej, ad hvilken Studentersamfundet for 25 Aar siden rykkede ud til Tonerne af Drachmanns Strofer: Held for dem, der blev Studenter — i den rette Tid! Men netop for Studenten fra idag ligger Fremtiden fuld af Opgaver. Kun har disse maaske ikke klaret sig helt for hans Bevidsthed. Det forrige Slægtled af Studenter arbejdede for de samme Maal som Demokratiet. Det næste Slægtled vil komme til at beskæftige sig med Problemer, der angaar de moralske Spørgsmaal og den personlige Udvikling. Friheden har baade en aristokratisk og en demokratisk Side, og den første er blevet helt forsømt. I disse 25 Aar har al Tanke drejet sig om Bønder og Arbejdere, i de næste 25 Aar vil maaske Studenter komme lidt i Kurs igen. Studenterne bør have et Maal for sig ved Siden af Folkets store politiske Program, og paa mange Punkter vil det blive Studenternes „Politik“, at give Folket Tilskyndelser stik modsatte af dem, Politikerne giver det. Det er Humanister, ikke Politikere, der nu skal være Studenternes Førere.

Gid Ungdomssindet maa sejre i Studentersamfundet og fri det for at blive en Rede af „haandgangne Mænd“.

Erik Henrichsen.

KUNSTBETRAGTNINGER
I ANLEDNING AF UDSTILLINGERNE 1907

SKAL man bedømme en Størrelse, maa man have noget at sammenligne den med. Et Barn, der aldrig har været uden for Landsbyen, finder, at Gadekæret er et stort Vand, kommer han Aar efter hjem og har set Sundet eller endogsaa Havet, forekommer Gadekæret ham lille. — Skal man værdsætte en jævn dansk Foraarsudstilling, skal man ikke anvende den Alen, man maaler Michelangelo og Rafael med. Heller ikke med Udlandets Kunst bør man sammenligne. Race, Forhold, Maal og Betingelser er saa forskellige.

Vil man anlægge en naturlig og retfærdig Maalestok for Udstillingerne, maa man søge at erindre, hvad der før er gjort i dansk Kunst, og slaar ens Hukommelse ikke til, vil jo en lille Rejse gennem Galleriets Sale klare saa meget paa den, at man paa de nye Foraarsudstillinger snart vil kunne se, hvilke Værdier, der er gaaet tabt, og hvilke nye der er blevet tilført vor Kunst.

Det adelsfødte Præg, italiensk Kunst har, har nordisk Kunst ikke, Hollands Kunst har det ikke, og det Barn, dansk Kunst er, har det ikkeheller, allenfals ikke endnu. Der er som Regel et borgerligt Præg over de germanske Folks Kunst, ja, der har over vor Kunst siden Eckersberg været et fremherskende borgerligt, næsten spidsborgerligt Præg. — Der var ikke Flugt hos Eckersberg, saa lidt som hos Købke, hverken Rørbye eller Roed havde Vinger, og Marstrands støjende Humør afbrødes for sjældent af Storhed og Flugt, maaske kun to Gange i hele hans

Livsværk, i „den store Nadver“ og i „Christian den Fjerde paa Trefoldigheden“. Formen for Sonnes Drømmeri og Dalsgaards Alvor er hverdagsagtig og jævn, og for de senere Slægtled, for Vermehren og videre helt op til Ring har Kunsten sjælden været andet end hvad den var for Eckersberg: trofast og fin Naturiagttagelse og Gengivelse.

For den, der elsker Italiens Kunst, dens Storhed og dens Skønhed, for den, der af Kunsten fordrer, at den skal være et Udtryk for Sjælens Liv, for Sindets Finhed og Flamme, er det en Glæde at se de spredte Tegn, der i de sidste Aartier har vist sig til, at en dybere Stræben er ved at vokse frem i dansk Kunst.

Det Orgelbrus, der lød fra Skovgaards „Christus i de dødes Rige“, havde den Gang aldrig før lydt i dansk Kunst. Saa høj Bjergluft, som Willumsens „Bjergbestigerske“ indaandede, havde dansk Kunst ikke før bevæget sig i, saa knugende Ord om Død og Ulykke havde ingen talt før Ejnar Nielsen. Ogsaa Kærlighed og Længsel er blevet tolket varmere og mere drømmerisk end før i vor Kunst.

Naar Udstillingerne i Aar ogsaa bekræfter dette Indtryk, skyldes det væsentligst Charlottenborgudstillingen. Trods det, at den frie Udstilling er anlagt paa at være yngre Retningers Hjemsted, er den i Aarenes Løb ved Tidernes Ugunst og ved sin Ledelses Uforstand ved at faa Præg af at være under en tidlig indtrædende Alderdoms Indflydelse. Man har i den frie Udstilling haft en vistnok rigtig Følelse af, at Udstillingen var for lille, den Snes færdigudviklede Kunstnerpersonligheder, Kredsen oprindelig bestod af, kunde ikke aarlig byde paa tilstrækkelig Udstillingsafveksling, man naaede derfor i temmelig faa Aar til som Foretagende at føle sig udbrændt som Maanen, til at føle sig gammel. Som rimeligt var, forsøgte man saa at kalde yngre Kræfter til, men her har man manglet Forstaaelsen af, hvad der var det levedygtige i Tiden, man har troet, at Impressionismen i den mest talentløse nordiske Fandengalemig-Form var Løsenet — ja, saa fast har man troet det, at enkelte af Udstillerne selv har omskabt sig i Impressionisters Lignelse. Der er paa denne Maade kommet noget over den Frie Udstilling, der minder om en ældre Provinslaps, der for at gøre et ungdommeligt Indtryk pynter sig efter sidste importerede Mode, sætter Hatten paa Snur og

gaar fløjtende ned ad Gaden i hellig Uvidenhed om, at den flotte, færdigsyede Habit, han er trukket i, er en fjorgammel Mode, som vilde vække pudsig Opsigt i sin Hjemstavn. Trods dette fremmedartede, trods dette alamodiske Indtryk, er der ogsaa her et og andet, der vil bidrage til at bygge med paa vor Kunsts Vækst.

Det Billede, man længst vil huske fra den frie Udstilling i Aar, er Niels Skovgaards Alterbillede „Den gode Hyrde“. Kompositionen er ikke ny, Skovgaard har benyttet den til en af Mosaikkerne paa Kirken i Forhaabningsholmsallé, men overraskende godt er det lykkedes at omsætte den i et Oliebillede, for en mindre kultiveret Kunstner var dette næppe lykkedes.

Billedets Komposition er saa klar og simpel, at den kan forstaas af den naiveste Tilskuer, den er som et idealt Børnebogsbillede. Det lille, dumme Lam har vovet sig bort fra Hjorden og den nærende grønne Eng op paa Klippernes Stengrund mellem Torne og Tidsler. Her har Ulven styrtet sig over det, dets angstfulde Brægen har kaldt Hyrden til, den altid aarvaagne gode Hyrde. Han er kommet, og fuld af Ungdom og Heltekraft har han kastet sig imellem og kværker nu Bæstiet af Hjertens Lyst.

Der er en svært levedygtig Friskhed i den Kristendom, dette Billede er udsprunget af; havde Skovgaard levet paa Esbern Snares Tid, havde han maaske bygget Domkirker, eller han havde fulgt Absalon, baade naar han svang Røgelsekarret og naar han svang Sværdet.

Den Form, Billedet er iklædt, svarer nøje til Følelsen. Det er en Form fuld af morgenfrisk Skønhed. Det er paa en Gang en velovervejet Digtning og en velovervejet Komposition, hvor Figurerne fylder smukt i det givne Rum, og hvor Farverne er af en egenartet, uskyldig Harmoni. Det er et betydeligt Værk, et Værk i fornem, bunden Stil.

Der burde i højere Grad, end Tilfældet er, skelnes mellem bunden og ubunden Stil, *Malerkunsten har ogsaa Vers og Prosa.* Man kan ikke sammenligne et Billede som dette med et Landskab, et tilfældigt Naturudsnit med et forbitrækkende Vejr, det være aldrig saa levende og aandfuldt malet. *Det er en hel anden Kunstform.* Desværre har vi kun et meget ufyldestgørende Ord til at betegne den Art Maleri, Niels Skovgaards Billede repræsenterer, Betegnetsen dekorativt Maleri eller Dekorationsmaleri har nu en Gang ikke nogen rigtig god Klang. Maleri i bunden Stil

vilde være bedre, det er dog det, der menes, naar Talen ikke alene er om Aaring og Marmorering og indholdsløse Ornamenter. For at Betegnelsen Maleri i bunden Stil ikke skal misforstaas, er det maaske vel at fastslaa, at den ikke menes som Værdimaaler, kun som Artsbetegnelse.

Med Maleri i bunden Stil menes den Art Maleri, som ifølge sin Anvendelse i Arkitektur underkaster sig arkitektonisk Inddeling og Lov, samt den Art Maleri, der frivillig, af Trang til Holdning eller til Fordel for sit Emne, underkaster sig uskrevne Harmonilove. Paa samme Maade som den digteriske Idé underkaster sig Rytmens eller Dramaets Love.

Med Maleri i ubunden Stil menes al den Art Staffelimaleri, som frit bevæger sig i Skitsens, i Improvisationens frie Form, samt Studiemaleriet.

Et andet Billede i bunden Stil, men rigtignok et Billede i en fra Skovgaard meget forskellig Aandsform, er Gudmund Hentze's „Den Fremmede“.

Der er en egen uhyggelig Magt i dette Billede, man glemmer det ikke. Som en rædsom Drøm, som et ondt Mareridt følger det en langt ud i Dagen og Solen. Manden foran i Billedet er ulegemlig, som man kun er det i Drømme, han synes uden Vægt som en Skygge, de sælsomme Træer, skabte i Padderokkers uhyggelige Lignelse, nærede af den hvide Jords Dødskulde, belyses af et rødt Blodlys, et Feberdrømmelys. Ogsaa Baggrunden, der lukker Horisonten, er uhyggefyldt, Storstadens Skyskrabere staar mod den blinde, sortladne Himmel i al deres Ørkenrædsel.

Vi er unægtelig her langt borte fra nøgtern Virkelighedsefterligning, nærmere de Zoner i den menneskelige Hjerne, hvor Drøm og Digtning fødes. Dog! — Paa det, at ingen ubefæstede Sjæle skal blive vildledet af dette sære og talentfulde Billede, burde der rejses en Vejviser ved det med Indskrift: — „Denne Vej er ingen Vej“ —. For hvor sælsomt det end er, hvor egenartet end den Fantasi er, hvoraf det er udsprunget, saa vilde Efterfølgere, end sige Efterlignere, ikke være af det gode —. Thi der springer ingen sunde Kilder i denne Feberegn.

Hentze har foruden disse Arbejder en hel Række Folkeviseillustrationer, som ogsaa er prægede af hans store Talent og rige Fantasi, men de træffer, hvor sælsomme og uhyggelige og personlige de er, ikke den jævne, naturlige Tone, der er i de danske

Folkeviser, det er, som havde han lært Viserne at kende i en Oversættelse i et eller andet fremmed Sprog. Venner af Hentzes Talent maa i høj Grad ønske ham blide Kaar og Arbejdsro, det vilde da sikkert vise sig, at hans Evners rene Metal under saadanne Forhold vilde klinge med mere harmoniske Toner.

Andre Bestræbelser paa at gøre Kunst i bunden Stil findes der ikke paa den frie Udstilling. Resten er Prosa-Maleri.

Der er smukke Billeder, Billeder af Viggo Pedersen, Luplau-Janssen, Aage Berthelsen, Møhl-Hansen, Johannes Larsen. De to sidste tilhører den saakaldte fynske Skole, en Gruppe Malere, der i Aarenes Løb er kommet til at særpræge den frie Udstilling.

Det Præg, denne Skole eller Gruppe har, er desværre ellers ikke af det gode, der er en Interesseløshed og Fladhed i deres Bestræbelser, en Brutalitet og Grovhed i deres Form, en Mangel paa Respekt og Ærbødighed for Kunsten, som hidindtil har været uset i dansk Kunst. Gruppen kaldes „den fynske Skole“, et tilfældigt Navn, den tilfældig har faaet, idet kun en lille Del af de Malere, der hører til den, er Fynboere, snarere skulde den hedde Zahrtmanns Skole, thi det fælles for de Malere, der har dette Præg, er, at de er Zahrtmanns Elever. Det vil dog rimeligvis alle Dage blive en uløst, phsykologisk Gaade, hvordan det er gaaet til, at den fint kultiverede Kunstner Zahrtmann har været, har opdraget denne Gruppe af Malere.

Den bedste af dem, bedst, fordi han er mest Digter, er Johannes Larsen, han er ogsaa uden Sammenligning den af dem, der har den nænsomste Form. Den Part af Grovheden, der er tilfaldet ham, føles kun, naar han maler med Oliefarve. I Vandfarvetegningens ulegemlige Form digter han om Vind og Vejr og vilde Fugle, friskere end nogen før ham i dansk Kunst, Lundbye ikke undtagen. Hans store Billede paa den frie Udstilling i Aar „Tidligt Foraar“ er dog et af de bedste Oliebilleder, han har gjort; man føler Foraaret og Kulden, saa man faar Trang til at slaa Kraven op om Ørene, og man fyldes af Foraarslængsler.

Det er et godt Billede, men som Akvarelist er han helt Mester.

Meget forskellig fra Johannes Larsen, med en øjensynlig Trang til at udtrykke sig i bunden Stil, er Møhl-Hansen. Det er velgørende at se den stærke Vækst, der er i hans Talent, og de kraftige Bestræbelser for at kultivere det, der spores stærkere Aar for Aar. Allerede i Fjor lagde man Mærke til, hvor langt

han var kommet bort fra det Jævnmaal af Klodsethed, der er den Zahrtmannske Skole egen, i Aar har han naaet til en Finhed i Behandlingen, der lader hans Skønhedsfølelse komme til sin Ret og hæver hans Billeder ikke lidt over Skolens øvrige bundløse Oliefarveælte.

Dette Oliefarveuføre skyldes vel nok en misforstaaet Impressionisme, og mærkeligt er det, at Zahrtmann er den, der væsenligst har bidraget til at indføre Impressionismen i Danmark. Om det nu skyldes den store Strøm af norske Elever, der har søgt hans Skole, eller Grunden maa søges i en tilfældig Lighed mellem hans eget Farvesyn og enkelte af Impressionisternes, skal ikke afgøres her kun er det tragikomisk, at den Kunstform, der er tænkt som en Art haandgjort Øjebliksfotografi, egnet til med lette, aandfulde Antydninger at fastholde de letteste, sjælelige Rørelser og luftigste Stemninger, under vore nordlige Breddegrader, ved at falde i Hænderne paa nogle tunge og tungt arbejdende Talenter, er blevet til det rædsomt klodsede, af Muser og Gratier forladte Bondemaleri, det, den stakkels frie Udstilling er altfor tungt lastet med.

En Eftermiddag henimod Lukketid, naar man kan gaa nogenlunde ene inde paa den frie Udstilling og i Ro fordybe sig i Billederne, kom en yngre Maler fra den store, midterste Sidelyssal ind i den Sal, hvor Sybergs Billeder hænger, han havde været alene i Salene et Stykke Tid og havde ikke hørt nogen komme, han blev derfor forbavset ved at se tre Skikkelser staa foran Sybergs Billeder. De saa lidt fremmedartede eller maaske snarere noget provinsielle ud, den ene var høj, sirlig klædt i sort Frakke, med sort Halsbind, han var stærkt graahaaret og bar Kalot. Den anden var en Del mindre, var tilmed noget duknakket af Holdning, saa ud til at være omkring de tres, men mindede ellers en Del om Joachim Skovgaard. Den tredie var spinkel, middelhøj, havde et mørkblondt, lidt tyndt Fuldskæg, han var i Uniform. — Men hvad var det for en underlig, langskødet Uniform? Da Maleren traadte ind, vendte de tre fremmede sig om imod ham, og nu havde han nær tabt al Besindelse — — Han kendte dem pludselig — — Det var Hoyen! P. C. Skovgaard! og Lundbye!! — „Ja,“ sagde Hoyen, „vi blev forleden forstyrret i vor søde Ro af et Medlem af dette psykofysiske Selskab, og nu, vi dog var her, vilde vi se, hvordan det stod til med Kunsten.“

Maleren kunde ikke faa et Ord frem, men stod som fastlimet til Gulvet og stirrede ind i Hoyens fine, kloge Ansigt.

„Det er dog en mærkværdig grov og unænsom Svend, denne Syberg," fortsatte han. Maleren, der ved at høre Stemmen, var begyndt at vinde sin Fatning tilbage, indvendte, at der dog var en betydelig Kraft i disse Billeder. „Ja, meget vel," svarede den fremmede, „men det er dog ikke den stærke Mand, man kommer for at se, naar man gaar paa Kunstudstillingen. Kraft er jo et Middel, ikke et Maal, at sige det man har paa Hjerte, med Myndighed og Kraft er naturligvis godt, men det kommer dog i første Række an paa, at der er noget ved det, man siger, det bliver dog ikke Poesi, fordi man slaar i Bordet og raaber Fanden gale mig. Jeg ved ikke, om De kender nogle af Skovgaards Landskaber?" Maleren nikkede. — „Ja," sagde Hoyen, „De vil dog indrømme mig, at der er mindst lige saa megen Stemning i dem som i denne Hr. Sybergs, og saa har Skovgaard langt mere Følelse for Naturens Vælde, det gror overalt i hans Billeder, for saa vidt er der egentlig meget mere Kraft i dem, end i disse nye Landskaber — Skovgaard har ogsaa meget mer almen Følelse for Landet, hans Billeder er mer omspændende, de virke ofte som en Nationalsang. Hr. Sybergs Billeder er tomme, han siger os ingenting. — Se nu paa dette Billede „Sneen tøer". Maleren siger os ikke andet end: Gud Fader bevar os, sikket Tøvejr! Det er jo da ganske interesseløst, man kan jo end ikke se, om det er Solskin eller Graavejr, og vi faar ikke det mindste at vide om, hvad Naturen fremkalder af Foraarsfornemmelser i Mandens Sind. Han mangler Sangbunden, den egentlige kunstneriske Evne. „Ja," sagde Lundbye, „Hoyen har Ret, Sangbunden mangler, men det er ikke alene Hr. Syberg, det er lige saa meget Hr. Hansen, hvad er det nu, han hedder? Peter Hansen, de mangler begge en Verden i deres Indre, det regnbuefarvede Syn, der skulde glæde os. Det, de viser os, kan enhver se. Om deres Syn kom til at raade, blev Kunsten overflødig. Hvad skal vi til Eksempel med disse to ligegyldige Lasaroner, som Peter Hansen viser os uden Medlidenhed og uden et Smil? Dem behøver han jo ikke at male, saadan nogle kan vi jo se paa Gaden, det, Billedet skulde sige os, var, hvad *han* følte. Men Billedet er stumt. „Ja," indvendte den unge Maler, „men de er dog svært frisk malet disse Billeder, det er i deres Form, De maa søge deres

Værdi." — „*Form?*" udbrød de tre fremmede paa en Gang og saa paa den unge Maler, men det er da en forskrækkelig forfængelig Maalestok at anlægge," sagde Hoyen, „et Indhold, der ikke er andet end et „her skal I se, hvor rask *jeg* kan male", kan vi da ikke nøjes med. Desuden, skulde man endelig anvende Formens Fortræffelighed som Maalestok, maatte man fordre en ganske anden Fordybelse i den, en Dyrkelse af den, en Ærbødighed for den, som disse let nøjede, ukultiverede Almuemalere aldeles mangler. Men desuden — „den Opfattelse, fortsatte Hoyen, „at man kan resignere og nøjes med at samle sig om den formelle Side, deler disse Folk jo slet ikke, se til Sybergs Illustration til H. C. Andersens Historien om en Moder, de prætenderer da at besidde et poetisk Indhold, men de minder om danske Stile, Genfortælling af et Digt i Prosa. Om det havde været Hr. Sybergs Opgave at fjerne al Poesi og Patos af Andersens Digtning, kunde det saamænd ikke være lykkedes ham bedre. Hvor er Moderens lange, sorte Haar eller hendes perleklare Øjne, som hun giver som Betaling til Konen og til Søen for at naa frem og ind i Dødens store Drivhus til sit lille Barn? Den stakkels askeblonde Nølle og de to klattede Øjne, Syberg har givet Moderen, er ikke i Stil med H. C. Andersen, og det maatte dog være Opgaven at anskueliggøre Digtningen, det kan man ikke komme udenom."

Nu begyndte den unge Maler at blive vred. — „Ja," sagde han, „det nytter vist ikke, vi fortsætter denne Samtale, d'Hrr. har jo ikke Spor af Forstand paa moderne Kunst". Dermed gik han og lod de tre fremmede tilbage med deres urimelige Meninger.

Den Frie Udstilling var oprindelig tænkt som et Ris til Charlottenborgs — noksagt. Det blev imidlertid aldrig noget synderlig farligt Ris, det blev i Grunden mere en Haandfuld grønne Grene, — efterhaanden som saa de grønne Grene visnede har man forsøgt at pynte dem op med forskelligt norsk-fransk-arabisk Flitter og ganske langsomt lidt efter lidt kom Udstillingen til at ligne et Fastelavnsris.

Kommer man fra disse Papirsblomster til Charlottenborg, virker denne Udstilling, trods en Mængde grænseløs ligegyldige Billeder, som en hel frisk og grøn Plante med Rødder i Jorden. Frisk og livskraftig fordi Ungdommen holder til her.

Det Billede, man stærkest lægger Mærke til, er maaske nok Saltofts store tredelte Billede Danaider. Af den Ungdom, der for Tiden præger Charlottenborg, er han uden Sammenligning det kraftigste Talent; om han vil naa længst frem blandt sine jævnaldrende, er naturligvis umuligt at afgøre, det afhænger af, hvad Medbør han faar, og af hvad Støbning han er, men fra Naturens Haand er han den bedst udrustede af de unge.

Danaiderne er et Arbejde i bunden Stil, mærkelig musikalsk, det virker som en Symfoni; Billedet til venstre, hvor Vandet bruser ned over den unge Danaide, stærkt, som var det selve Livet, Kunstneren havde tænkt paa, der morgenfrisk strømmer og styrter ned over Ungdommen, er muntert lyst som Allegroen. — Det store Midterbillede, hvor Livets formaalsløse Gentagelse langsomt dræber de perleskinnende Illusioner, er som en Andante Maestoso. Og den sidste, tredie Del, hvor Danaiden staar træt og gammel, med sin lille, tomme Krukke, er som en Andante funebre. Det er en Digter, der har gjort dette Arbejde.

Paa samme Maade musikalsk er Hartmanns Billede „Jacobs Drøm". Der er et Vingebrus ogsaa i dette Billede, som ikke hører Hverdagen til, der er Bud fra en Drømmeverden i det, som er langt borte fra Husmandskøkkener og Svinestier, og der er en personlig Smag i Farven og en Fylde, som er helt orkesteragtig.

Desværre holder Hr. Hartmanns Dygtighed, hans Herredømme over Tegningen, ikke Maal med hans øvrige Begavelse. Billedet er meget usikkert tegnet og kluntet malet.

Kører man ud ad en Landevej med et Automobil, maa man kunne styre det, har man saa balstyrige Ting som Pensel og Palet i Hænde, maa man kunne beherske dem, ellers ender man i Grøften.

Om Hr. Bernhard Petersen, der har malet et Billede, han kalder „Sphinx", sidder inde med tilstrækkelige Evner til at gøre noget betydeligt er ikke muligt at afgøre efter dette Billede. „Die Lust zu fabulieren" synes han at have, en hel Del Dygtighed ogsaa, men der er alligevel ikke lidt i Vejen med Billedet. De Opgaver, der ligger uden for og over det daglige Liv, de der vrængende kaldes de „store" Opgaver, fordrer en anden Behandling end det daglige Livs Emnekreds.

Man skriver paa Vers om „Holger Danske", i Prosa om „Christian Vesterbro".

Der kræves kunstnerisk Kultur til at afgøre, i hvilken Form et Emne skal behandles. Paa dette Punkt er det glippet noget for Hr. Bernhard Petersen. Hvad der har været hans Mening med Billedet kan ikke drages i Tvivl, Mandens Uformuenhed til at forstaa Kvindesindet. Det er ingen lille Opgave, men Kærnen i den, Figurernes Hoveder, er lykkedes godt, særlig interesserer Kvindens, men Historien er ikke konsekvent fortalt, enten burde den være helt hverdagsagtig behandlet og saa alligevel svinge sig op i Symbolets eller Abstraktionens Verden. Figurerne maatte i saa Tilfælde sidde et Sted, hvor det var forklarligt, at hun var afklædt og han paaklædt, paa en Strandbred, hvor de badede, eller lignende. Eller ogsaa maatte Billedet foregaa i et Fabelland, og Mandens Dragt svare til hendes Nøgenhed. Nu gør hans Overfrakke og Landskabet, som er et, man kan tage til med en Jærnbane, at hun er afklædt og ikke nøgen, og Billedets Mening bliver derved forrykket.

Fru Bertha Dorphs Billede „Besøg hos den unge Barselkone“ er uden Sammenligning det betydeligste, denne Kunstnerinde endnu har ydet, det er et Billede, som man ikke tilstrækkelig stærkt kan bebrejde Galleriets Bestyrelse, at den har undladt at erhverve. Og nu gaar Billedet ud af Landet.

Det er ikke første Gang, noget saadant er sket, næsten hvert Aar sker der noget lignende. Det burde være en uafviselig Pligt for Statens Samling for Kunst at erhverve den Art Billeder, i Stedet for de fuldstændig ligegyldige Ting, Samlingen forøges med. I Aar har Galleriet saaledes købt et aldeles interesseløst og tilmed ganske dilettantisk Billede af en Hr. Schou, som kun Gud og Galleriet kender. Et ditto af Hr. Godtfred Rode, som kun bemærkes, fordi Statens Købsmærke hænger ved det, et Billede af Sigurd Vandel, af hvem Galleriet i Forfjor købte et Billede, som paa en langt fyldigere Maade viser hans Talent, item et Billede af Hans Schmidt, som er tilstrækkelig repræsenteret i Samlingen i Forhold til den Betydning, han har haft og vil faa i dansk Kunst. — Dette er betænkelig nær op af at være uforsvarlig Omgang med betroede Midler. —

Fru Dorphs Billede er vel et Billede af Hverdagen, men et Billede, hvis Holdning hæver det til at blive en Hymne til Livet. Det er som en Velkomsthilsen til et nyt lille Væsen, et Velkommen her i Verden, sagt til et lille Barn og sagt saa varmt,

som vist kun en Kvinde kan sige det. Det er i det hele taget et udpræget kvindeligt Billede, fuldt af Ynde og Mildhed, duftende af Foraar og Friskhed, som en Buket Foraarsblomster virker det. Fru Dorphs andet Billede „Bro'er og Søster“ er vel ikke saa betydeligt som det store, men har til Gengæld det Fortrin fremfor dette, at det er bedre i Farve og fastere i Formen.

N. V. Dorphs to store Vægbilleder er fin og smagfuld Kunst i bunden Stil, der er som en Duft af gamle Memoirer over dem. Det bedste af dem er vel nok det med Postvognen, man tror sig midt inde i en hyggelig Roman fra vore Bedsteforældres Tid. I den stille Aften, hvor Røgen fra alle Skorstene staar lige til Vejrs, og hvor ikke en Vind rører de høje, slanke Popler, der stiger til Vejrs om Kap med Røgen, kører man med den gamle, firspændige Diligence over den blidt henglidende Flod ind i Romantikkens Drømmeverden. Dorphs Portræt af Professor I. L. Heiberg er ogsaa et interessant Arbejde, om end Modellens karakterfulde Ydre knap kan siges at være kommet fuldt til sin Ret.

Af det Slægtled, der er naaet ud over Ungdommen, men endnu staar i sin fulde Kraft, er der faa, der søger de Opgaver, der ligger over og uden for det daglige Liv. I Aar har kun Julius Paulsen og Tuxen gjort det.

Der er meget smukt i Tuxens store Billede „Orpheus og Eurydike,“ kun er det beklageligt, at Tuxen er gaaet noget uden om Opgavens Kærne. Karon, den blinde, ubøjelige Skæbnes Udøver, maa selvfølgelig være tavs, Eurydike, der døende segner hen, kan ogsaa kun sige os lidt, kun Orpheus er den levende; han er den, Smerten rammer, han er ganske naturlig Hovedpersonen i Tragedien, men desværre har Tuxen ladet ham vende Ryggen til, og han har derfor maattet nøjes med at give ham en udtryksfuld Stilling. Men alt det, vi ønskede at høre om Sorg og Længsel og Ulykke, det kan kun et Ansigt sige, og det ser vi ikke. Derfor interesserer Billedet ikke saa stærkt som det kunde have gjort. Forøvrigt er det paafaldende saa dramatisk Tuxen har forstaaet at benytte Farven, dramatisk paa samme Maade som Delacroix formaaede det. Der er en smærtelig Vemod i den døende blegrøde, en mandig Sorg i den mørkeblaa — men det erstatter os ikke Orpheus Ansigt.

Undtager man Fru Slott-Møllers Billede „Unge danske Adels-

folk“ saa er der næppe synderlig flere Billeder i bunden Stil paa dette Aars Charlottenborgudstilling.

En Opgave, som ifølge sit Væsen ikke kan løses i anden Form end bunden Stil, er Adam og Eva. Har man ikke noget paa Hjerte, man vil udtrykke gennem disse to Menneskeskikkelser, har man end ikke nogen Idé til en monumental Komposition, ja saa lidt af en Idé, at man ganske mangler den elementæreste Følelse for harmonisk Inddeling af en Flade, saa bør man lade den Art Opgaver ligge. Hvad der har bevæget Paulsen til at male Adam og Eva er ikke umiddelbart indlysende. Hans Formaal synes blot at have været at udfylde et Hul mellem to Portrætbestillinger, og Valget er saa faldet paa at male et Par Modeller. Havde Paulsen saa *kunnet* male Model som i sin Tid, da han malede det smukke Studiebillede „Tre Modeller“, kunde man jo disputere, om det var tilladeligt at udgive en Modelstudie for andet og mere end den var. Men Paulsen kan ikke mere male Model. Forskellen paa hans Billede i Aar og hint gamle Billede er iøjnespringende. Den jævne Sandfærdighed, der gjorde det Billede saa smukt, den Finhed i Farveforskellen mellem de tre indbyrdes saa forskellige Kvinder og saa dette Billede, med sin plumpe, rytmeløse Tegning, sin falske, hæslige Farve og sin uhyrlige Behandling og ikke mindst med sin grove, fantasiløse Fremstilling af Paradisets Have!!! Paulsens Portrætter i Aar er ikke gode og frister ikke til Omtale. Hans Landskaber er derimod endnu smukke, prægede af den fineste mest modtagelige Følelse for Lysets og Luftens Fænomener.

Det, Eckersberg lærte vor Kunst, var at gaa lige til Naturen, han satte den saa at sige paa Græs. — Det, han har lært os, kan vi ikke være ham for taknemmelige for. Men der er jo for Kunsten saavel som for Livet flere Værdier end Lys og Luft. Et sundt Legeme er vel en Værdi, men den, der dyrker Legemet *alene,* løber Fare for at blive en Sportsidiot. Vel raader endnu det Eckersbergske Grundsyn, men trods dette, er der dog tydelige Tegn i vor Kunst paa en begyndende Tilbøjelighed til at vælge de store, de indholdsrige Opgaver, og en jævnsides løbende Forstaaelse af, i hvilken Form disse Opgaver skal løses.

Dette er paa Indtægtssiden. Paa Indtægtssiden er ogsaa det Improvisationsmaleri, som er skabt af Krøyer, af Anna Ancher,

af Michael Ancher og Viggo Johansen og dyrket af mange andre i vor Kunst. Det kunde kaldes det dionysiske Element.

Der har ofte været meget af det i Krøyers bedste Billeder, og der er heller ikke saa lidt af det i hans Portræt af Drachmann i Aar med Kaminens dansende Flammer og det blodrøde Tæppe. Det dionysiske Element har ogsaa snoet sig som en mørk Vedbendranke gennem Anchers Kunst. Dette levende, ustyrlige Element var Eckersberg ukendt, som de store, indholdsrige Opgaver og den monumentale Form var det, men ogsaa dette Plus er i de sidste Aartier tilføjet vor Kunst.

Se, det er de Værdier, der er indvundet. Hvilke er saa til Gengæld gaaet tabt?

Det, Kunsten i Danmark nu lider under, er det *for* demokratiske Præg, den har. Det skyldes selvfølgelig ikke den jævne Afstamning, mange af dens Dyrkere kan opvise, det siger lidet at være født i en Andegaard, har man ligget i et Svaneæg. Det skyldes heller ikke i *første Række* de Hverdagens jævne Emner, der ofte vælges, mangen malt Akilles maatte ønske sig Anchers Fiskeres mandige Værdighed og Storhed.

Nej det, der forsimpler vor Kunst, er *Formens Demokratisering.* Formen lader sig ikke ustraffet forplumpe.

En Kunstners Haand maa gennemgaa en aarelang Opdragelse i Lydighed, saa den bliver det følsomste Værktøj for Hjernen. En Haand, der er duelig til at pløje, kan ikke straks bruges til at male.

Der er samtidig med det udmærkede, der i de tre sidste Decennier er naaet i vor Kunst, blevet lagt for ringe Vægt paa den jævne, naturlige Ting, at lære de unge Talenter Professionen. Alt for mange er de, der er løbet for tidlig af Skole, og Følgen er blevet, at vore Udstillinger er fulde af kunstneriske Kvaksalveres og halvstuderede Røveres Virksomhed.

Det var vel, om Øjnene maatte blive aabne herfor, saa ikke alt for mange unge Talenter skal blive ledet vild, og det, vor Kunst gennem Aarene har naaet af aandelig Kultur, ikke skal drukne i Dilettanteri.

HARALD SLOTT-MØLLER.

ROBERT HERRICK

II

MELLEM „The Real World“ og den følgende Bog „The Common Lot“ er der i arkitektonisk Henseende en betydelig Forskel. „The Real World“ virker gotisk opadstræbende i en dristig stigende Linie. Fra det oprindelige Grundlag hæver Opbygningen sig i nye Led, der skyder sig ud af hinanden stedse snævrere og højere og samlende sig imod den Spids, der kroner Værket. Gotisk er ogsaa den Rigdom paa aandfulde Enkeltheder, der gennembryder Stilen og gør Værket saa rigt.

„Common Lot“ virker derimod jævnere, mere hverdagsligt med brede Flader og roligt afvejede Fløje. I intet andet af hans Værker er hans Talent lettere tilgængeligt end i dette.

„Common Lot“ tager en Tanke op, som har været fremme i „Web of Life“, og som ogsaa er til Stede i „Real World“, den, at det almindelige Menneske ikke ustraffet vover sig ud over sin Begrænsning. „The Common Lot“, det er Tyngdekraften i Samfundslivet, de almindelige menneskelige Kaar, med Ansvar og Pligter, der drager dem tilbage, som vil hæve sig derover.

Den unge Arkitekt *Jackson Hart* ser ved sin Onkels Død sine Forhaabninger om at arve hans store Formue tilintetgjorte. Den skal bruges til Opførelsen af en teknisk Skole. I Stedet for det rige, uafhængige Liv, han har haabet paa, venter ham det knapt betalte Arbejdes daglige Trædemølle. Da han derfor ved et Arbejde af en noget tvivlsom Karakter for en Spekulant

kan opnaa en betydelig Fortjeneste, griber han til, hvirvles med i større og større Foretagender og længere og længere uden for Lov og Ret. Han faar Arbejdet ved Opførelsen af den tekniske Skole, der skal bygges for Onkelens Penge og driver her Besvigelserne i et Omfang, saa at de bliver opdaget og kommer Hustruen for Øre. Dette bringer hende til at tage sin Beslutning. Hun har set ham fjerne sig mere og mere fra det, hun anser for Ret, og nu stiller hun ham sit Spørgsmaal: „Er du en hæderlig Mand?", og da han ikke er i Stand til at svare uden Omsvøb, rejser hun bort fra ham. Endnu vil han ikke gøre Indrømmelser. Sagen bliver dysset ned, og han lever videre som før, indtil en Katastrofe aabner hans Øjne. Han er Vidne til, at en af de Bygninger, han har opført med Omgaaelse af alle Byggelovens Forskrifter og Undladelse af de nødvendige Sikkerhedsforanstaltninger, brænder og koster flere Mennesker Livet. Han er overvundet og drager ud til Hustruen for at overgive sig helt til, hvad hun vil bestemme. Og efter hendes Ønske tager han for Retten sin Skyld paa sig. Han har ikke kunnet magte det Spil, han vovede. Han vender tilbage „til Rækkerne".

Det er i denne Bog Kvinden, der har den sikrere og ædlere Retsopfattelse. Blandt Herricks Kvindeskikkelser er Helen en af de yndigste, Puritanerinden i den mest tiltalende Form, mere blodvarm end Helen Mathers i „Real World" og mere elskelig og kvindeblid end Mary i „An American Citizen."

Ved Overgangen fra „Common Lot" til hans foreløbig sidste og betydeligste Bog „Memoirs of an American Citizen" har man Lejlighed til at gribe og forfølge de Linier, der gaar igennem hele Herricks Produktion, og som forener de enkelte Værker i en større Tankerytme.

Af den Modsætning mellem to Typer, der allerede er antydet i den første lille Bog, fremgaar der efterhaanden en Række af Skikkelser og Konflikter. Thornton bliver til Dr. Sommers og Jack Pemberton; den unge Mand træffer vi igen som Clayton og Harrington. Den ene bliver til Manden, der blot er født med Natur, ikke med Geni. Han søger sin Plads. Hvad han overvinder, er de Hindringer, der staar imellem ham selv og hans Natur. Hans Udvikling bliver baade en ydre og indre, og hans Sejr en dobbelt: Klarhed over sig selv og Erobringen af den Kvinde, der er hans Væsens Fuldendelse. Den anden er Manden, der vinder, Geniet. Han har ingen Ud-

viklingshistorie i samme Forstand som den anden Type. Det er fint, og det er rigtigt. Han har Vanskeligheder, inden han kommer i Lave: Clayton, inden han finder det, om hvilket han kan koncentrere sig, Harrington, inden han slipper ud af det Milieu, der er ham for snævert, men forøvrigt er han netop den, der vinder, fordi han er sikker. Naturen har selv bygget ham saaledes, at han vel kan støde paa Grund som enhver Sejler, men ikke kæntre. Skærene forbi, og han vil naa sit Maal med enhver Vind. Hans Tilværelse er ikke begrænset eller afsluttet af nogen Kvinde; hun er blot paa den ene eller den anden Maade, som Hustru eller som Fortrolig, hans Hjælper.

„Common Lot“ er interessant, fordi den ligesom er Opgøret mellem de to Sfærer. Den er Kontraprøven. Den viser, at Forskellene virkelig findes, derved at en Sammenblanding straffer sig. Jackson Hart hører helt og fuldt hjemme i samme Sfære som Jack Pemberton og Sommers, men ikke desto mindre vover han sig ud i Vanskeligheder, hvor kun Mænd som Harrington kan hævde sig.

Hvor uvilkaarligt end hele Herricks Produktion har udfoldet sig, faar man næsten et Indtryk af Beregning, naar man fra den sidste Bog ser tilbage. Det er, som om alt det foregaaende var Forarbejder til denne. Kredsen er sluttet. Vi er vendt tilbage til Temaet: Manden, der vinder, men med ganske andre Forudsætninger. De mellemliggende Bøger har med deres bedste Erfaringer, deres dybeste Motiver, maattet bidrage til denne. Udviklingen har været som en Spiral. Vi er vendt tilbage til samme Punkt, ser udover den samme Egn, men vi er samtidig steget, og vort Blik omfatter nu en langt større Horisont.

Netop over for en Kunst som Herricks, der for første og andet Blik synes saa afvekslende og saa rig, har det Interesse at kaste endnu et Blik for dybest nede at se de faa og store Linier, der ligger bag det hele. Man kommer derved til at tænke paa den geniale Nøjsomhed, der er Naturens Hemmelighed.

„An American Citizen“ er foreløbig Mesterværket i Herricks Produktion. Den er det, fordi den paa alle Punkter, som Digtning, som Tænkning og som Skildring af det Samfund, den tilhører, betegner det yderste, hvortil hans Kunst efter dens Ejendommelighed kan naa.

Den amerikanske Borger fortæller sine Erindringer nøgternt og klart efter hinanden som Kolonnerne i en Hovedbog og med Balancen til sidst. Det er ganske vist en Hovedbog, der er besjælet som et Digterværk. Paa Grund af Fortællemaaden, der, uden Sentimentalitet eller Reflektion, gennem Kendsgerningerne selv og deres Følge og Gruppering frembringer hele Virkningen, fristes man uvilkaarligt til at drage en anden Sammenligning. Disse Erindringer er en moderne Saga, skrevet muligvis uden Kendskab til Sagaerne, men saaledes som en Saga maatte blive i vore Dage og om moderne Mennesker.

I korte Kapitler fortælles der om Heltens Fremgang, hans Retstrætter, hans Opdyngen af Rigdomme. Vi ser ham som en urolig Knøs, der ikke kan finde Plads i den hjemlige Provinsbys snævre Forhold. Vi følger ham fra den første uheldige Begyndelse i Chicago, ser ham vinde Fodfæste, have sit første Held, derefter Kampene, de større og større Planer, Farerne, til sidst Resultaterne: Pengene, Magten, Senatorværdigheden og — Ensomheden; thi ud af det ydre læser vi det indre: Sjæle, Karakterer, aandelige Magter, Brydninger og Udvikling.

Vi ser hans Natur ytre sig og hævde sig, indtil den staar for os kraftigt og stort tegnet.

De fleste Romaner er fra første Side skrevet ud fra den Viden, som Læseren tidligst naar paa sidste Side og ikke engang altid der. Det er Forfatteren muligt at analysere, fremhæve, nuancere, fordi han ved, hvorledes det skal blive. En saadan Foregriben af Udviklingen tillader Herrick sig ikke. Van Harrington og Læseren af hans Erindringer ved paa ethvert Punkt af Fremstillingen nøjagtigt det, der foreligger som Kendsgerninger, og hvad der kan sluttes fra dem — intet videre.

Vort Kendskab til *Van Harrington* begynder, som det vilde være begyndt, hvis vi havde truffet ham personlig, med nogle enkle, stærkt fremspringende Egenskaber: en uregerlig Selvraadighed, en ikke videre skrupuløs Hensynsløshed, et udpræget og koldblodigt Finanstalent. Hvis vi efter dette første Bekendtskab atter havde forladt ham, vilde vi være gaaet bort med et tydeligt, tilsyneladende fyldestgørende Indtryk, men i Virkeligheden beheftet med allehaande Fordomme.

For hver Side, vi følger ham videre, fjernes en af disse Fordomme. Et Møde, en Oplevelse, en Samtale udvider eller æn-

drer vor Opfattelse af ham. Da vi skilles, er han blevet ført til Klarhed og vi til Fordomsfrihed.

Men lad os i det enkelte se, hvorledes Herrick opnaar dette Resultat. Vi fængsles allerede af, hvor uskyldig Harrington staar over for den falske Mistanke for Tyveri, han udsættes for straks efter Ankomsten til Chicago, hvor urimelig den *synes*, og hvor rimelig den *skulde* synes at maatte være over for den vilde, lidet nøjeregnende Knøs, der i sin Hjemby har plyndret Dommerens Frugthave for at hævne sig paa ham. Det er straks et af de lette, betydningsfulde Skub, der bringer vor Opfattelse i et rigtigere Leje. Den hensynsløse Dristighed, der udmærker ham i Forretningssager, og som let kunde blive til en aandsfattig, lidet sympatisk Brutalitet, er kun den kraftige Undermaling, der fortones gennem en Række menneskelige Træk, som efter hinanden udvider og forædler Skikkelsen. Allerede hans Had til Straus, det, at han paa Trods af Pengefordelen tager sig Raad til Sympatier og Antipatier, er af Betydning, men navnlig vokser han derved, at hans Natur ikke fornægter sig, naar det gælder andre Formaal end Guldet og Magten. Den ytrer sig som moralsk Mod under Anarkistprocessen, som personlig Uforfærdethed over for fysisk Fare, da Anarkisten vil dræbe ham, og over for en ophidset Opinion, da han paa Valgmødet tager Ordet for at gendrive løgnagtige Beskyldninger. Størst og betydningsfuldest aabenbarer den sig i hans Begejstring og Offervillighed under Krigen. Vi faar gennem denne uselviske Medleven i det stærke og store et Indtryk af hans Aandsslægtskab med det.

Men han er ikke blot en sympatisk, stort anlagt Karakter. Herrick har vidst at forlene ham baade med Hjerte og med Aand — ja mere end det — med Geni. Han er i Stand til at elske dybt og længe, han er en trofast Ven, en øm og hensynsfuld Ægtemand, han ejer ikke blot Mod til at forme sin Skæbne, men det, der er sjældnere, Aand til at overskue den og den dybe Livserkendelse, der giver ham Fortrøstning til at fuldbyrde den, som han ser den skrevet.

Rigest og klarest aabenbarer han sig i Forholdet til de fire Kvinder, som han efterhaanden nærmer sig og paavirkes af.

Som Knøs preller han tilbage mod May's urokkelige Puritanisme. Denne lille Kvinde, hvis Sjæl er som en befæstet Borg, ægger ham og støder ham fra sig. Han elsker hendes stejle,

princippfaste, heroiske Snæversind, og selv da han som Mand har indset, at det er en fremmed, uopnaaelig Verden, aftvinger hun ham en forelsket Beundring. Hun er en Stormagt som han selv og vel værd at have paa sin Side. Spændingen mellem disse to fra det Øjeblik, da hun misbilliger hans Selvtægt, og til det sidste, da han forgæves tigger om Lov til at hjælpe hende, er den tragiske Grundakkord i hans Liv.

Den næste Kvinde, han møder, Hillary Cox, den flinke Kassererske, der skaffer ham hans første Plads, er de jævne og farveløse Hverdagskaar, der indbyder. Blot et Øjeblik, og han viser Tanken fra sig: „Den rejser hurtigst, som rejser alene." Han er Manden, der vil sejre, og hun er Kvinden, der vilde kunne hindre ham deri.

Først da den haarde Begyndelseskamp er forbi, tiltror han sig Styrke til at bære ogsaa et andet Menneskes Skæbne. Hans Ægteskab er hans første Triumf. Han træffer paany den unge Dame, der straks efter hans Ankomst til Chicago har foranlediget ham anholdt som mistænkt for Tyveri. Nu er han ikke længere udsat for slige Fejltagelser, men tør regne sig for Ligemand med den Overklasse, hun er udgaaet fra. Forfatteren har vidst at give dette Ægteskab det paa engang uanselige og betydningsfulde Præg, der gør det typisk for tusinde lignende. Hans Hustru er slet ikke andet for ham end den Kvinde, han holder af. Hun er een blandt Livets Fornødenheder. Hans Hjerte trænger til hende, han elsker hende og faar Børn af hende — det er hendes Saga.

Men det er ikke tillige hans. Hans Skæbne omfatter Planer, Længsler, Kriser, til hvilke hun intet kender. Han erfarer, at der kan være to Slags Kærlighed i en Mands Liv: „Kærligheden til den Kvinde og til de Børn, der trænger til hans Beskyttelse, og saa den umættelige Kærlighed paa Bunden af Hjertet, som de fleste aldrig faar tilfredsstillet, og som maaske ikke kan tilfredsstilles." Han lærer de ensomme Øjeblikke at kende, i hvilke „en Mand forgæves famler efter, hvad der ikke er, selv i det Hjerte, han elsker."

To Gange har hans Hjerte valgt, og han er forblevet lige uforstaaet ensom. Da han finder alt, hvad han søger, Forstaaelse, Tillid, Hjælp, er det hos en Kvinde, der er anden Mands Hustru. Det er dog ikke dette, der er den virkelige Hindring. Det

er blot den ydre Tilfældighed, der symboliserer det virkelige Forhold — at den dybeste Kærlighed ikke *kan* tilfredsstilles. Den maa forblive „the hunger love“, det ligger i dens Væsen, og kun ved at agte dettes Love, ved selv at give Afkald, formaar de at bevare den som en Skønhed, som et Under i deres Liv.

I Forholdet mellem Harrington og Mrs. Dround har Herrick midt i en haardhændet nøgtern Virkelighedsskildring, og paa den naturligste Maade sammensmeltet med den, skabt den dejligste Poesi. Den Aandighed, der gennemtrænger Virkeligheden i Herricks Opfattelse, er her blevet forhøjet. Ligesom man for Lyset maa antage et lettere Medium: Æteren, gennem hvilket det iler, saaledes synes disse to Mennesker at have et lettere, ilsommere, mægtigere „noget“, i hvilket de mødes, og gennem hvilket de modtager Bud fra hinandens Væsen — et „noget“, for hvilket vi ikke har andet Navn end Geni.

Hun er hans „Tale-Ven“, som Eddaen kalder det. Under hendes Øjne kan han udbrede sine Planer. Hun forstaar dem og tror paa dem.

Hun er den, der ved første Øjekast gætter ham. Hun ser forbi Egenskaberne, hun ser, *hvad han mægter.* Hun er hans Valkyrie, der ægger ham til Kampen og kaarer ham til hans Skæbne. Ofte er hun langt borte, kun faa er de Møder, om hvilke der berettes, og aldrig tilhører de hinanden, og dog synes de hinanden meget nær — levende et Fællesliv gennem deres Geni over Tid og Rum. Den Verden, i hvilken de lever, er Aand, og den er skabt af Aand, af hendes stærke, bevidste Valg: „Jeg vil ikke — for *hans* Skyld ikke.“

Som en tung og sødmefyldt Skæbnesang lyder hendes Ord i det Øjeblik, de er hinanden mest nær, Sjæl mod Sjæl:

„Hør, hvad jeg siger,“ hviskede hun. „Vi skal aldrig behøve mere end dette. Husk det. Intet mere; thi saa vilde jeg blive Dem en Lænke, ikke en Hjælp. Og saa vilde det være ude med mig. *De* besidder Vilje til at udrette noget — det er mere end nogen Kvinde kan give Dem. Jeg beholder Erindringen om Dem. Nu maa jeg bort igen — saaledes maa vi leve. Det gør hverken fra eller til. *De og jeg tænker de samme Tanker paa den samme Maade.* Hvorledes skulde en Smule Afstand kunne skille os. Jeg følger Dem Skridt for Skridt, og naar De er

naaet op paa den jævne Vej, der følger efter Anstrengelserne, saa vil De være glad over, at det blev, som jeg sagde, og ikke anderledes. Det er mig, der maa bære Savnet. De behøver ingen Kvinde til at hjælpe og elske Dem.“

Hans Sind fyldes af hendes Storhed, og han siger de betegnende Ord: „Hun saa dybere ned i Skæbnen, end jeg kunde. For hun var visere som Kvinde, end jeg var som Mand.“ Uvilkaarligt ser man hende i dette Øjeblik endnu højere hævet over de Kaar, i hvilke de begge har deres Tilværelse. Hun vinder frem til det, der gør Menneskene guddommelige, hendes Væsen gennemtrænges af det. Hun staar for os — som hun ubevidst staar for ham — som Nornen, der fletter hans Livstraad.

Hun maaler hans Væsen i dets højeste Ytringer, hun afslører ham ved at vise hans Beslægtethed med de Værdier, der er mest uafhængige af og fremmede for det ydre.

I denne Uddybning ligger Herricks Idealisering af Skikkelsen, det, der gør den mere uvirkelig end f. Eks. Carmichael[1]) — i Forhold til, hvad Øjeblikket viser, men som gør den til et saa meget mere levende og typisk Udtryk for de Kræfter og Ideer, der bærer Individualismens, Teknikkens og Industriens Kampsekel.

Som det er lykkedes Herrick at bibringe os Indtryk af Genialitet, lykkes det ham uden Tvang at aabne Horisonten fra det første skarptridsede Indtryk af den dristige og raadsnare Forretningsmand til videre Udsigter. Først til den travle, pengedyrkende og af det ydre optagne Slægt, han tilhører, og det mærkelige Samfund, i hvilket den har givet sig mest uforbeholdent til Kende, derfra til de etiske Anskuelser eller rettere til den etiske Holdning, der er den særegen, og længst ude til hele det Aarhundrede, der i Udviklingen staar som kendetegnet ved det største, *heroisk* dristige, materielle Fremstød, Menneskeheden har været Vidne til.

Som enhver helt gennemtrængende Forstaaelse bliver Herricks Opfattelse af denne Type paa een Gang til en Anklage mod den, en Dom over den, og — et Forsvar for den — det bedste, der kunde tænkes. Og dette bliver den ikke efterhaanden, men samtidig, gennem en Redegørelse, der er saa fuldstændig og saa naturlig, at den rummer alt. Vi faar et helt Udvalg af levende etiske

---

[1]) Dennes haanlige Spørgsmaal til Mr. Dround „Now what are you going to do about it?“ er ordret det Svar, Tammany Hall's „boss“, Irlænderen Tweed gav, da man havde opdaget de kolossale Svindlerier i New-York i Begyndelsen af 70'erne.

Former, som vi kan sammenligne indbyrdes og foretrække for hinanden, om vi vil.

Ved Siden af May's pinligt ømtaalige Hæderlighedsbegreber tager Harrington sig ganske vist samvittighedsløs ud, og i Forhold til Farsons klippefaste Principper kommer han til at staa i Lykkeridderens tvivlsomme Skær, men over for Mr. Dround, Hæderligheden, der er svag i Knæene, har hans Retsopfattelse det Fortrin at være stærk; maalt med Mr. Hartmanns Præstezelotisme og Karaktersvaghed er den ikke-snæver og højhjærtet, ved Siden af Carmichaels robuste Begærlighed er den aandig, og over Hustruens, Broderens — ja selv Vennen Slocums „Betænkeligheder" rager den op som Kæmpen blandt Smaafolk; thi der er een Egenskab, han har tilfælles med de bedste som May og Farson i Modsætning til de ringere, nemlig: *Helstøbtheden.* Han er i hvert Fald ikke en Afvigelse fra et System, en Udskejelse, en Fejl — han er selv en *hel* og *fuldstændig* Maade at opfatte og reagere mod Tilværelsen paa.

Han følger en indre Nødvendighed og retfærdigt eller uretfærdigt fører den ham længere og længere ud i Ensomheden. Hans Bane fører forbi en Række Korsveje, og ved hver forlades han af en Ven eller af noget, han holder af. May, Farson, Broderen skiller sig ud, og Hustruens Billigelse gaar med dem. Kærligheden og Venskabet synes enige om at forlade ham. Kun to, Jane og Slocum, svigter ikke, men ogsaa med dem kommer der en Opgørets Time, hvor Overfladen aabner sig, og det faste bliver vigende.

Burde han ikke have grebet Lykken sammen med denne Kvinde? Det er Usikkerheden, der melder sig, og hendes Svar eller rettere *deres* Svar til sig selv: „Fortryd intet. Vi har jo haft saa meget!" synes blot at forlænge dens dirrende Tone.

Endnu mere brat skrider Grunden mellem ham og hans bedste Ven i det Øjeblik, Sejren er vundet, og han tænker paa at belønne den, der har hjulpet ham saa trofast. Det viser sig, at han ikke længere ejer noget, der har Værd for den anden. Det eneste, Slocum brød sig om: at faa Sæde i Landets ubestikkelige Højesteret, har han for Harringtons Skyld forspildt Udsigten til. Det er Bruset, der gaar af Sejersglæden, det er endnu en Rest af Illusioner, der flagrer bort. Det er Ensomheden, der naar Hjertet. Men Harrington fortsætter sin Gang — lidt tungere, men

ubøjet og uden Tanke om at standse. Saaledes vandrer han ud af Bogen uden Bram, som var det sidste Blad et Gadehjørne, der skjulte ham for vort Blik. I Fantasien skrider han videre, kun standset af Døden.

Denne Slutning, der aabner for Fantasien mod stedse større, grænseløsere Horisonter, minder om den uforglemmelige Slutscene i Mirbeaus Stykke „Les Affaires sont les Affaires“. Dette Drama er som Herricks Bog en Monografi over Tidens Helt, Forretningsmanden i stor Stil. Da det kom et Aar før Herricks Bog og hurtigt vandrede Verden over, er en Paavirkning ikke helt udelukket, om end ikke meget sandsynlig. Omvendt kunde man fremhæve, at den karakteristiske Scene, hvor Léchat lader de elektriske Reflektorer spille foran sit Selvportræt, allerede er foregrebet i „The Web of Life“. Snarere har det samme Iagttagelsesfelt givet de to Forfattere samme Enkeltheder og fremkaldt lignende Stemninger hos dem.

Mirbeaus Drama er det eneste samtidige Kunstværk, der kan være Grund til at sammenstille Herricks Bog med [1]). Først ved en saadan Sammenstilling faar man Øje for det ejendommeligste i Værket — det, hvorved det i egentligste Forstand er nyt.

Som Kunstner skiller Mirbeau sig meget væsentligt fra Herrick ved rent umiddelbart at have størst Sans for det karakteristiske. Det er kun ved den Kraft, hvormed han har grebet og fastholdt Figuren, at han trænger igennem til det typiske.

I rigtige, ja slaaende, men grelle Træk fremhæves Isidore Léchats Rastløshed, hans Plumphed, hans Forfængelighed. („Vive Isidore Léchat!“ — „Deux-deux moutons“ — Scenen med Godsforvalteren.) Men Mirbeau har tillige med overordentlig Tydelighed set og fremhævet den blinde, men ikke famlende, Vitalitet, der er hans Væsens herskende Ejendommelighed, og i Kraft af hvilken han arbejder og udretter uden at kende Skranker eller Hindring. Omridsene er trukket saa skarpt, at Skikkelsen synes overdreven og dog lignende som en Karikatur, kantet som en af Forains Tegninger, men der er tillige Øjeblikke, hvor den faar Kraft og Vælde, bliver monumental som en af Rodins Skulpturer — spillende i Individualitetens uafslebne Flader. Léchat staar

[1]) Det er langtfra, fordi Herricks Bog er den eneste i sin Slags i amerikansk Litteratur. Der er tværtimod en hel Række af Bøger om lignende Emner, saa at man nu kan tale om en „Forretningsroman“, ligesom man f. Eks. tidligere talte om Guvernanteromaner. Der synes dog foreløbig ikke at være frembragt noget i Genren, som taaler Sammenligning.

som Repræsentant for en ny og mægtig Tid mod en gammel og og svag. Man skimter i hans Væsen den ædle Aare af Ret, der giver hans Tilværelse Værdi. I den Voldsomhed, hvormed han lever og rører sig, samles efterhaanden Indtrykkene. Han bliver til en menneskelig Naturkraft.

Til sidst — i det Øjeblik, hvor han med en rent fysisk Anstrengelse ryster Svagheden af sig og vender sig fra Sønnens Lig, for, som et tirret Rovdyr, at slaa sin Klo i de elendige, der har villet benytte hans Sorg, bliver Indtrykket elementært ophøjet. Man mærker Suset fra Livets evige Turnus. Sorgen — hvad formaaede den? Den var som en Smaasten, kastet i en mægtig Maskine. En Rysten, en Vaklen, et Sekunds Standsen, og Hjulet drejer videre.

Forskellen ligger dog dybere end i det kunstneriske. Der gøres Væsen af Léchat, men der gøres ikke Væsen af Harrington — han synes tværtimod jævn og almindelig. Forfatteren er imponeret af Léchat, som vi bliver det. Han synes at have truffet ham fra et Punkt, der ligger under eller uden for hans Bane. Herrick er „startet“ fra samme Punkt som sin Helt og følger ham jævnsides, roligt iagttagende, uden at tabe Vejret eller at behøve at spænde Musklerne.

Den samme Type er blevet set fra to forskellige Synspunkter. Disse forskellige Synspunkter er ikke blot personlige Ejendommeligheder, men Navlestrenge, der fører tilbage til vidt forskellige Samfund. Léchat tilhører den gamle Verden og Harrington den nye. Den første har under sig Socialismens Kaar og Tankesæt, der er ham saa fjendtlige som muligt, og overfor sig, som Repræsentant for den gamle Kultur, har han en Adelsmand. I et Samfund, hvor alle tilhører et eller andet Lag, en eller anden Sammenslutning, — social eller historisk —, kommer den enkelte, der — uden Sag, uden Fortid, uden Slægt — skyder paa tværs gennem alle Skel, let til at tage sig ud som en „outlaw“ — en, der er uden for Samfundets sædvanlige Regler. Han nærmer sig uvilkaarligt mere Forbrydertypen end Heltetypen.

Harrington er derimod fundet og findes i et Samfund af In-

dividualister. Forskellen mellem ham og de andre er langt nærmere ved kun at være en moralsk Gradsforskel. Konflikten tegner sig derfor saa rent menneskeligt og tragisk. Han er den ægtefødte Søn af det Samfund, hvis Love han uden Betænkning bryder. Han hæver sig op fra det og smelter dog i sin Oprindelse sammen med det. *Det møder sig selv, sin egen Aand, sin egen Retning i ham.* Derfor virker Skildringen af ham som selve det amerikanske Samfunds Grundformel, afklaret og belyst.

Han sammenstilles af May med Napoleon — et Fingerpeg, vi bør følge. Det er en Type, der er emigreret, og det har sin Interesse at se den udfolde sig under de nye Forhold. Napoleonstypen, som i Europa er romantisk, er her blevet klassisk med det Skær af Graahed og Hverdagslighed indtil Banalitet, som hører Klassicismen til. Et klassisk Værk er jo i Grunden en fuldkommen Hverdagshistorie.

Det ufærdige, det kaotiske, det barbariske i det amerikanske Samfund overskygger i Reglen for den europæiske Besøger alt andet, saa at han ikke faar Øje paa, hvad der stærkt slaar en fjernere Iagttager, at Amerika i Modsætning til Europa er et klassisk Samfund, i hvilket Folkeejendommeligheder, sociale Forhold og politiske Former svarer til hinanden som vældige Analogier.

Det kan i første Øjeblik lyde overraskende, men er dog let at paavise.

De Hovedfaktorer, der bestemmer et Samfunds Præg, har for Fristaternes Vedkommende været usædvanlig kraftigt og uafbrudt virkende. „Englænderne i Amerika var, da de begyndte deres Kolonisation, eet Folk, om end delt i et Antal af selvstyrende Samfund, og til det ene Folk, der allerede besad en fremskreden Kultur, laa Landet som eet udeleligt Land, ligesom bestemt af Naturen til at bevare den Nation hel og udelelig, der maatte slaa sig ned i det.[1]" Den handlekraftige, uafhængige, engelsktalende Nation, der blev anbragt i dette uhyre Land med de uudtømmelige Rigdomskilder, maatte straks komme i det naturligste Forhold til den Opgave, der ventede den, thi den kaldte netop paa de Kræfter og opelskede de Anlæg, den besad. Til at rydde og kæmpe og bygge behøvedes der deres Energi, som hurtigt fik Initiativets raadsnare Form. Til at modstaa Farerne

[1]) Bryce i „The American Commonwealth".

krævedes der deres Gudsfrygt og Selvfortrøstning. Og idet Centret i Personligheden mere og mere blev flyttet til Viljeslivet, kunde de for denne selvraadige Personlighed ikke finde et friere Felt, ikke en lettere og taknemmeligere Lejlighed til at udfolde sig. De blev hurtigt Folket for det Land, fordi det fra Begyndelsen netop havde været et Land, der krævede Folk som dem. Den Evne til at optage og omforme de nye og forskelligartede Folkeelementer, det unge Samfund har vist sig i Besiddelse af, og som man har beundret saa meget, hænger vistnok sammen med, at de Egenskaber, Forholdene saa drøjt og indtrængende krævede af de nyankomne: Gaa-paa-Mod, Udholdenhed og Selvhjælp, straks bragte dem i Samklang med de bærende Nationalejendommeligheder, hvorefter Resten — de sekundære Egenskaber — fulgte let og villigt.

Saaledes har de mægtige — og som det synes, indtil nu stadigvirkende — Forhold, der kræver Selvhjælp og belønner Selvhjælp, formet den mest individualistisk anlagte Nation, Verden har set.

Til disse Karakterejendommeligheder passer det gennemførte Demokrati som en nøjesluttende politisk Form. Den store Helhed er delt i mindre og mindre Dele. Først Staterne, inden for disse Byer og county'er, inden for disse kommunale og politiske Valgkredse og dybest nede de enkelte Borgere. Den almindelige Valgret, der i Europa kun er delvis gennemført, er her ført ud til sine yderste Konsekvenser. Af Folkets Valg udgaar ikke blot Repræsentanterne, men ogsaa Kandidaterne til de forskellige og ikke faa Poster, der skal besættes[1]). Den amerikanske Borger vælger til Domstolene, til Kommunerne, til Enkeltstaterne, til Forbundet og hvert fjerde Aar Unionens Overhovede. Gennem hele Landet strækker de to mægtige Partier deres Organisationer som to Blodkarnet, beregnet paa at suge Kraft og bringe Kraft til hver enkelt Celle i det uhyre Statslegeme.

Bryce har derfor kunnet karakterisere Fristaterne som et Samfund, der er delt paa langs, fra den (foreløbig) ringeste til den højeste i samme Fag, snarere end paa tværs. „Nationen er ikke sammensat af Klasser. De findes i den, men den bygges ikke op af dem. Man bliver ikke slaaet af deres politiske Be-

[1]) Man regner aarligt gennemsnitlig 22 Valg, som hver amerikansk Borger har at foretage. De fleste af dem bliver dog slaaet sammen og foretaget samtidig.

tydning, som man vilde blive det i et europæisk Land. Folket er *eet* Folk, skønt det breder sig over et større Landomraade end nogen anden Nation og er sammensat af Bestanddele fra mange Kanter."

Men et Samfund, hvor de økonomiske, sociale og politiske Tendenser har samme Hovedretning, og som *indtil nu* er et ensartet Produkt af samme store Kræfters jævne Virken, har man Grund til at kalde klassisk. En Borger vil i et saadant Samfund i det hele og store — ved at slutte sig til de Forhold, der findes — være i Overensstemmelse med sig selv. Samfundet passer for ham og han for det. Hvor længe denne Ligevægt vil vare, er et andet Spørgsmaal.

Allerede nu synes den at være blevet rystet. Sociale og kulturelle Opgaver trænger sig frem, til hvis Løsning der udfordres andre Egenskaber og Kræfter end dem, man hidtil har kunnet hjælpe sig med. Bruddet og Forviklingerne er der i det Øjeblik, da Konkurrencen ikke længere er „fri" ɔ: naar den robuste Energi ikke længere let og hurtigt belønnes, saa at *Forholdene* af de nyankomne og opvoksende Borgere kræver Ydmyghed, Resignation o. lgn., Egenskaber, som er helt forskellige fra dem, som *Samfundet* fra sit traditionelle Skøn om, hvad der er godt, venter af dem. Det er allerede Tilfældet og vil blive det i voksende Grad. Man kan derfor vente, at Socialismen, der hidtil ikke har kunnet vinde Indpas, fordi den ikke fik Støtte i de naturlige Forhold, hurtig vil blive en Faktor af Betydning.[1])

I Modsætning til Amerika, saaledes som det har udviklet sig indtil nu — er Europa for det første et tværdelt Samfund — et Klassesamfund. Derfor kunde det imidlertid godt være et ensartet Samfund — som i Lenstiden — med Institutioner, Samfundsordning og Følemaade svarende til hverandre. Men denne Ligevægt er forlængst forstyrret.[2]) Forskydninger og Spræng-

[1]) Smlgn. Werner Sombart: Warum gibt es in den Vereinigten Staaten keinen Sozialismus? (1906).

[2]) Denne Selvuoverensstemmelse i Folkebevidstheden er Grund nok til, at Europa ikke længere ejer Folkefester. De gamle forsvinder, og der synes ikke at kunne danne danne sig nye. De politiske Fester, som de frie Forfatninger har skabt, har Præg af at være *vilkaarligt* sammensat af en teoretisk, ganske prosaisk politisk Afdeling og nogle dertil knyttede Forlystelser, men saaledes at Feststemningen aldeles ikke synes at udspringe fra eller være knyttet til den Anledning, hvorfor man samles. I Reglen tilvejebringes den ved Hjælp af Spiritus. Et helt andet Indtryk faar man ved at læse om de ejendommelige Fester, Amerikanerne forstaar at skabe af politiske Anledninger. f. Eks. Whitlock's Skildring (i „The 13th District") af den sejrende Valgkandidats Tilbagekomst til hans Fødeby og den festlige Modtagelse, man giver ham, eller Bryce's Skildring af Valgoptogene eller af det store Delegeretmøde, i hvilket Præsidenten bliver valgt. Det er, som man læste om en middelalderlig Kirkefest. Der er det samme Præg af naiv, god Tro fra høje til lave. Man føler i begge Tilfælde, at det er store, dybt begrundede Forhold, der skaber sig sit naturlige Udtryk.

ninger har virket, saa at Synsmaader, Sædvaner, Institutioner fra forskellige Stænder og Perioder ligger kilet ind mellem hverandre i vild Uorden. Det er et kapitalistisk Samfund, men opfyldt af antikapitalistiske Ideer, det er et Demokrati, men et saadant, i hvilket der eksisterer allehaande Skranker og Privilegier. Det rummer alle de Typer, der er fremme i Verdensudviklingen, men ingen af dem i den frie Udfoldelse, der følger af, at hele Samfundet arbejder med paa den.

Men i et andet Samfund end sit eget vil en Type let faa Karakteren af det underlige, det sjældne eller maaske blot det individuelle. Blikket maa dreje sig opad eller til Siden for at se den. Kun i sit eget Samfund staar Typen lige i Synsfeltet og opfattes med den naturlige Selvfølgelighed, der stammer fra, at den blot er, hvad alle er. En Gentleman kan kun tilfulde forstaas og fremstilles i et Samfund, hvor alle, selv Arbejderen, som i England, dyrker et gentlemanlike Ideal, en Ridder kun i en Tid og i et Samfund, der helt er opfyldt af „ridderlige“ Forestillinger, og en napoleonisk Natur kun, hvor alle ere napoleonisk anlagte. Men det har Europa ikke været i det forløbne Aarhundrede. Derfor er Napoleon blevet beundret, forgudet, nedrakket, fordømt; han er gaaet igen som Problem, som Forbryder og som Overmenneske, men det har ikke vist sig muligt at optage ham i Bevidstheden ganske simpelt som Medmenneske, som Borger.

Generalnævneren af alle Opfattelser er nemlig Indtrykket: *Undtagelse.* Undersøger man nærmere, hvori Undtagelsen ligger, finder man, at det ikke er selve hans Væsens Retning, det individuelt selvraadige, der er Tiden fremmed. Tværtimod, derved hører han netop sammen med den. Netop det, at han og Tiden ligner hinanden saare meget, gør, at han stadig formaar at forurolige Sindene. Undtagelsen ligger i den Form, hvori hans Natur aabenbarede sig — den krigeriske, og i den Grad, den Absoluthed, hvori den ytrede sig, alttilsidesættende i et Samfund, hvor saa mange Individer og saa mange Interesser laa parat til ogsaa at folde sig ud.

Krigen var hans Element. Alene derved var han utidsmæssig, i Uoverensstemmelse med den Aand, der skulde vokse sig stor og netop nære sig af hans Sejre. Allerede Leibniz havde beskæftiget sig med Fredstanken, og blandt Napoleons Samtidige havde den Talsmænd som Kant, Bentham og Saint-Simon. Det

Aar, da han forlader Europa, dannes der i Amerika den første Fredsforening. Krigen var ikke længere bestemt til at være Tidens Udtryk, selv om den vedblivende viste sig at være en Nødvendighed. Og hvilken anden lige saa gunstig Inkarnationsmulighed frembød der sig for Viljens skrankeløse Udfoldelse? Finansmænd har der været, men aldrig en offentlig Mening, som overvejende billigede og beundrede dem; Statsmænd, men tillige konstitutionelle Forsamlinger som Udtryk for en ikke-individunalistisk Opfattelse af Statsstyrelsen. Derfor er Overmenneske-tilbøjelighederne slaaet ind, blevet til et Magtsvælgeri i Fantasien (Nietzsche).

Der meddeles fra Boererkrigen,[1]) at den trak i Langdrag, fordi de engelske Feltherrer af Hensyn til den offentlige Mening stadig betænkte sig paa at vove det Mandefald, en afgørende Kamp vilde kræve. Saadanne Betænkeligheder hæmmer ikke Pengenes Manøvredygtighed eller har i hvert Fald ikke hidtil gjort det i Amerikas frie Stater[2]). Med Pengene som Vaaben og om Pengene som Bytte kan Viljen ytre sig med en Hensynsløshed, der overgaar, hvad der er Lejlighed til paa nogen Slagmark. De Ofre, Kampen koster, bliver sjælden talte. Pengene virker hemmeligt og paa lang Afstand. En Mand, der forstaar at fylke Dollarsstykkerne — Lejetropperne uden Parti — en Finanskondottière, som Herrick kalder ham, kan gaa til den yderste Grænse og ud over den. Hans Natur kan blive napoleonisk.

Typens Vanskeligheder opstod imidlertid ikke blot af, at den viste sig i en Dragt, der var bestemt til saa hurtig at vække blandede Følelser, men tillige af, at den var en Tvilling, der hurtig maatte vige for sin Broder. Af Revolutionen fremgik ogsaa de socialistiske Tankegange, der virkede devierende paa mulige Napoleoner, og som navnlig hæmmede Massernes Taalsomhed over for dem. Ogsaa i den Henseende stillede Amerika sig gunstigere.

Napoleon opstaar og lever i det anarkiske Interregnum da den gamle Samfundsorden [3]) er kuldkastet, og inden den nye er ble-

[1]) „Times"' Krigshistorie.

[2]) Det ansete New-Yorkerblad „Evening Post" har beregnet Antallet af dræbte paa de amerikanske Jærnbaner i Aarene 1898—1900 til 21847, samme Antal som der i samme Tidsrum faldt i Boerkrigen paa engelsk Side, indbefattet dem, der døde paa Lazaretterne.

[3]) Den gamle Samfundstilstand vilde strengt taget heller ikke have kunnet frembringe Typen; thi den, der steg opad gennem Samfundets forskellige Lag, iførte sig paa ethvert enkelt Trin legemligt og aandeligt et nyt Klædebon, der stillede ham udenfor Sammenligning med det tidligere Trin. Han omgaves af det til hans Stand svarende moralske Luftlag, og øverst oppe var praktisk talt Maalestokken forsvundet og dermed ogsaa Muligheden for Overmennesket.

vet skabt, eller den gamle er blevet repareret. Selv om han havde vundet det russiske Felttog eller senere Slaget ved Waterloo, vilde det kun have været en Opsættelse. I Form af Nationalitetsbegejstring eller som sociale Folkebevægelser vilde Sammenslutningstendensen før eller senere have trængt ham tilbage og umuliggjort hans Regimente, der forudsatte en Rørlighed mellem de enkelte Samfundsatomer, en Ensartethed, hvad Mulighederne angik, som Europa kun havde frembudt under Opløsningstider.

Han afslørede det nye Aarhundrede for sig selv ved at drive et af Trækkene i dets Karakter til det yderste. Han kan med Rette kaldes Revolutionens ægte Søn; thi ikke blot blev hans Løbebane ene mulig ved den Opløsning i Atomer, Revolutionen havde medført, men det Individets Oprør mod alle Samfundslove, der var Sprængkraften i Revolutionen, løber i ham ud i sin Modsætning, Despotiet.

Saaledes kom han da til at staa saa uforklarlig og alene, indkapslet i Europas Udvikling som en Mærkværdighed. Tiderne lukkede sig om ham.

Han er en Yankee paa den forkerte Side af Atlanterhavet og med forkerte Vaaben. Læg Mærke til, at han trods alle Værdigheder, af sin Samtid stadig huskedes som den lille Korsikaner. Han blev Kejser, men han blev aldrig „den salvede“. Han var og blev et almindeligt Menneske, der havde haft en vidunderlig Skæbne. Saaledes vedbliver Milliardæren at være Løbedrengen, der har gjort Karriére.

Men han blev ualmindelig, da han ikke lod sig gentage.

Hinsides Havet fandt Typen derimod alt det, der her var den nægtet: en Folkeaand, anlagt paa at indrømme hver enkelt saa meget, som han kan tage, og Plads og naturlige Rigdomme nok til i et Hundrede Aar at begunstige denne Individualismes frie og uforstyrrede Vækst.

Derovre traadte Typen frem paany — ikke inden for en begrænset Kreds — men med hele Samfundet til Baggrund, og de etiske Konflikter mellem Individ og Samfund kunde saaledes tegne sig med med fuldkommen Tydelighed.

Det er overordentlig betegnende for Herricks Opfattelse af, hvor Virkelighedens Kilde findes, at man til sidst naar til noget

psykisk, et Synspunkt, Forholdet mellem Betragter og Stof, som det „mest amerikanske“, det, som der er mindst Mulighed for at eksportere eller efterligne. Det gaar os paa lignende Maade, naar vi vil trænge ind i hans Kunst og hans Tænkning.

Som Kunstner har han alle Talentets Hjælpekilder i rigt Maal. Hans Stil er selv for en fremmed paafaldende ved Klarhed og Vellyd. Uden at gribe til adjektiviske Stimulanser formaar han blot ved at udrede Sagen selv at afvinde den Stemning. Der er baade Varme og Sødme i hans Fremstilling. Tankerne former sig atter og atter paa en stilfærdig Maade til lykkelige Udtryk. Der er i hans Bøger ikke faa Ytringer, der er skarpe og skønne som en Mønt. Han ejer Aand og Følelse i en overordentlig Grad; kun Humor synes ham nægtet. Men hans Alvor er ikke tyngende, dertil er den for fri og uanfægtet, for vel afvejet og alsidigt forstaaende.

Hans Opfattelse af Mennesker er altid fin, i Regelen ejendommelig, hyppig udmærket og betydelig ved indtrængende Sjælekendskab. I hans Menneskeskildring mærkes hans Væsens Grundejendommelighed — dets Retning indefter — i to nært forbundne Ejendommeligheder: Evnen til at skildre Karakterer og Evnen til at drage den fine Grænse, der skiller Mands- og Kvindenaturen — den Grænse, som de fleste af hans Samtidige har saa svært ved at se, fordi de hyppigt kun gaar det første Skridt under Overfladen, til Nervereaktioner, Fornemmelser og Stemninger, hvor den endnu ikke tegner sig tydeligt.

Derved er der kommet noget sammenflydende i Skildringen af Kønnene, en Tendens mod en almindelig Kvindagtighed kunde man kalde det, hvis det ikke ogsaa var gaaet ud over det egentlig kvindelige.[1]) I Modsætning til denne blødagtige og — trods al Erotik — kønsløse Sammenblanding er Herricks Opfattelse af

[1]) Som et interessant og „uvildigt“ Vidnesbyrd om Sagernes Stilling kan der være Grund til at anføre nogle halvt satiriske, halvt triumferende Ytringer i en Feuilleton om „den nye Mand“ („Neue Freie Presse“, 1901) af den bekendte Forfatterinde Ricarda Huch: „Das Ueberhandnehmen des neuen Mannes zeigt sich besonders augenfällig auf dem Gebiet der Litteratur und Kunst. Ehemals galt der Satz, dasz die Frau wohl an Einfällen reich, aber unfähig sei, sie zu einem organischen Ganzen zusammenzufassen. Die Frau gehörten die allerliebsten Einzelheiten, während der Mann die grosze, lebendige Idee hatte, die das Ganze beherrschte, bildete, belebte. Blicken wir in die moderne männliche Litteratur, so umquillt uns eine Fülle von Nuancen, Arabesken, Fragmenten, Funken, Blitzen, Wetterleuchten — man glaubt sich eher in dem stimmungsvollen, ampelbeleuchteten, parmfümdurchdufteten, mit Nippesdingen ausgezierten Boudoir einer Dame zu befinden, als in dem luftigen, gediegenen, edelschönen Arbeitszimmer des Vollmannes. *Von Geist keine Spur*, dagegen Seele und Ahnung, Gefühle aller Schattierungen, dämmernde dunkle, dämonische, süsze, grausige und namentlich perverse, hauchen uns chaotisch an, als kämen sie geradezu aus dem schleiervollen Undinengemüt des sphingischen Weibes.

Kønnene velgørende klar og adskilt — paa samme Maade som Shakespeares og Balzac's. Hans Mænd er Mænd, og hans Kvinder er Kvinder, fordi han erkender helt ind til det, der er Aand og Karakter, og hvor Forskellen ikke lader sig udviske.

Selv naar en Mand og en Kvinde staar i nøjagtig tilsvarende Situation og handler paa lignende Maade, har det dog et ganske forskelligt Præg. Sammenlign f. Eks. Jack i „The Real World" med Helen i „The Common Lot". Han bruger om sit dybeste Motiv det Udtryk: „I know" — et Produkt af Fantasi og Begreb, hvorimod det for hende er Følelser og paatagelige Erfaringer, der spiller Hovedrollen. Hvor forstaar Herrick ikke hos Mrs. Wilbur, der pines af mandig Selvstændighedstrang og Umættelighed at tegne den kvindelige Svaghed, eller hos Mrs. Dround, der er i Besiddelse af en saa mandig Energi og Dristighed, at finde Trangen til Beundring og Hengivelse.

Derfor er hans Galleri af Kvinder blevet saa rigt og skønt. Han opfatter dem med den Ømhed og dybe Forstaaelse, som kun Mænd skænker dem.

Den, der vilde forsøge at gribe ham i en Enkelthed, hvor betydningsfuld den end maatte være, vilde ikke faa fat paa det, der i egenligste Forstand er hans Geni, thi det findes i det usynlige, der fylder hvert Mellemrum. Det findes ikke i May's stærke, forbitrede Anklage mod Harrington, ikke i den Sikkerhed, hvormed hvert Ord rammer, og hvert Ord passer i hendes Mund, heller ikke i Harringtons rolige Styrke, i hans sejge resignerede Forsvar, der dæmpes baade af Kærlighed og af Forstaaelse, men det findes i *Forholdet* mellem disse to, i Spændingen, i hvilken man svæver mellem Ret og Ret, idet man for hver Svingning synes at stige højere og se længere.

Det gør det vanskeligt at udrive nogen Enkelthed; thi først ved den Sammenhæng, hvori den findes, faar den sin Vægt og Betydning. Denne konstruktive Finhed og Sikkerhed, dette Herredømme over Stoffet, som Herrick saa hurtigt tilvrister sig, naar i „An American Citizen" det enestaaende og beundringsværdige. Denne Bog ejer en Følgerigtighedens Skønhed, der minder om moderne Jærnkonstruktioner. Tag f. Eks. Edvard Hostetters Forræderi, der i Bogen siger saa meget, aabner for saa mange Tanker og Følelser. Der er intet gjort ud af Tilfældet. Det virker blot ved at komme, hvor det i Følge Aarsagsloven maatte det, ligesom den

enkelte Jærnbjælke er prunkløs og nøgen, men deltager i Skønhedsvirkningen ved at sidde hvor den skal, og bære som den maa.

Hvad der udadtil aabenbarer sig som en artistisk Fuldkommenhed, en forbavsende Evne til at komponere, er mere end det, er selve hans Maade at gengive Virkeligheden paa — hans Kunsts skønne og dagklare Symbolisme.

Helheden lader sig kun udtrykke symbolsk. Virkeligheden lader sig kun angive punktvis, og alt kommer an paa, hvorledes Punkterne bliver valgt. I Forholdet mellem det, der siges og i Forholdet mellem det, der siges og det, der ikke siges, ligger hvad den store Kunst har at aabenbare.

Ogsaa Van Harrington formaar — ligesom Jack — at skabe en Verden — en Verden for sig. Ved at ville i dette Ords fulde Betydning, som helt Udtryk for en Personlighed, — ved at ville ogsaa Følgerne af det, han vil, ɔ: baade skabe og opretholde, giver han Udtryk for det guddommelige, der efter Herricks Opfattelse er Menneskets inderste Kerne. Det „bliv“, med hvilket Jack skiller mellem uvirkeligt og virkeligt, er af etisk Art, men Harrington falder ikke paa den Maade inden for etiske Begreber. Drager man Linier fra „The Real Wold“ til „American Citizen“, lukker de sig ikke til et Moralsystem, men aabner sig mod et aandeligt Himmelrum, hvor der er Plads for en Uendelighed af mulige Verdener.

Det er Betydningen af den Opdagerfærd fra det ydre til det indre, der har været Retningen fra den første til den sidste Bog, at Aandens Verden er blevet fundet og ikke i det fjerne, men i vor nærmeste Nærhed bag den mest nøgterne og kulstøvede „Virkelighed“.

Det sejerrige, der gør „An American Citizen“ til en saa fortrøstningsfuld Bog, er, at den ikke viger til Side for nogen Vanskelighed.

Det er en ny Idealisme, der endelig rejser sig, stærk nok til at bære Tidens Dødvægt.

HARALD NIELSEN.

STELLA

KVINDENAVNET *Stella* er især gennem tre Mænd blevet et kendt Navn i Verdenslitteraturen. Hos dem alle er Navnet fingeret. Hos de to, den typiske unge Renæssanceskikkelse fra Dronning Elisabeths Hof, Philip Sidney, og det engelske attende Aarhundredes voldsomste satiriske Geni, Swift, dækker Benævnelsen over en virkelig Kvinde; den tredje, Goethe, har i sit Skuespil „Stella" døbt en af sine digtede Kvindeskikkelser med dette Navn.

Shelley har i et Par simple, indholdsrige Vers samlet de Hovedpunkter af Sidneys korte Liv, gennem hvilke hans Personligheds Linjer kan tegnes:

Sidney as he fought
And as he fell and as he lived and loved,
Sublimely mild, a spirit without spot.

Dette Rids af Sidneys Skikkelse som den tapre Kriger, den unge, fyrige Elsker og den lysende, indtagende Aand svarer til det Billede af ham, der fra hans egen Samtid har holdt sig for engelsk Bevidsthed, og hvis friske Farver fik en dybere Tone ved den Vemod og Sorg, der greb alle ved hans Død for en fjendtlig Kugle.

Den Kvinde, Sidney kaldte Stella, var Penelope Devereux, senere gift med Lord Rich, og den Form, hvori han, under stærk Paavirkning af italiensk og fransk Sonetdigtning, omsatte sine Følelser for hende, var den engelske Sonetform. Han udtrykte i disse Digte, der strakte sig ind i det Tidsrum, da hun var ble-

ven Lady Rich, sin Beundring, Hengivenhed og Lidenskab for hende, stundom i Tidsalderens snirklede Vendinger, oftest i levende og personligt formede Linjer.

Sidneys Sonetter, hvori den engelske Renæssancetids yppige Fantasi letter paa Vingen til sin senere brusende Flugt, tegner ikke noget tydeligt Billede af den elskede, giver væsentlig kun Indtryk af hans eget Sinds Optagethed, hans ridderlige Beundring, hendes Nærværelses ildnende Indflydelse, hans Længsel efter hende og hans heftige Lidenskab for hende. Han beder Søvnen om Lindring for sit urolige Tungsind og lover den til Gengæld bløde Puder, et roligt, dunkelt Kammer, en Krans af Roser og et træt Hoved, og dersom det ikke er nok, skal den i hans Hjerte faa Billedet af Stella at se:

> Hvis det — som jo med Rette er dit Eje —
> ej rører dig endnu, skal Stellas Billed
> du klart som intetsteds i mig se stillet.

Naar han ved en festlig Turnering har redet sin Hest og ført sin Lanse saa godt og behændigt, at han har vundet Prisen, skyldes det alene Stella, som var blandt Tilskuerne:

> Stella saa til, og ud fra hende stod
> en Glans, der gjorde Dysten skøn og god.

Han ønsker alt godt over den Landevej, der bærer ham og hans Hest til den elskede, saa den aldrig maa plettes af blodig Voldsdaad, og former sit bedste Ønske for den med ridderlig Kurtoisi:

> I hundred Aar du Stellas Fødder kysse!

Men voldsommere og vildere blusser Sidneys Følelser op i Linjer som disse:

> Hold op med disse Raad, hold op, du kære!
> O, lad min Lidenskab til Ende løbe!
> Lad Skæbnen sine fjendske Kugler støbe,
> lad kloge Folk mit Rygte sønderskære,
> lad hvert af mine Skridt forgæves være,
> lad Sorgens Mulm sig om mit Aasyn svøbe,
> lad mig med Verdens Haan min Lykke købe, —
> men giv mig Lov min Elskov dybt at nære!

Fire-fem Slægtled frem i Tiden møder os atter Navnet Stella. Det bruges nu ikke af en adelig Hofmand og Kriger som digte-

risk Betegnelse for en Adelsdame; men det anvendes af Swift, den borgerligfødte Præst og Domprovst i Irland, bag hvis Pande det mylrede af bistre Tanker, som Kærtegns-Navn for Købmandsdatteren Esther Johnson, den Kvinde, han havde kendt, fra hun var Barn, hvis Opdragelses Retning han havde søgt at paavirke, og som i et næsten trediveaarigt Hengivenheds-Forhold var knyttet til ham. Og Navnet flettes nu ikke ind i sirlige eller heftige Sonetstrofer; thi denne Renæssancens Kamée-Form for Følelse og Tanke var paa Swifts Tid fuldstændig forsvundet af Digternes Bevidsthed. Det lægges djærvt ned i kortlinjede og ofte langstrakte Forstands-Digte, mindre fantasi-farvede og mindre velklingende end de Sidney'ske Sonetter, men med flere Træk til et Billede af den, til hvem de er henvendte. Og det er desuden knyttet til Swifts klare og kraftige Prosa. Thi for Stella nedskrev Swift, den vrede og bitre Menneskehaaner, i de intimeste Vendinger — saa intime, saa de undertiden kan synes vamle, — og med de fortroligste Udtryk for lys og spøgende Ømhed, hvad der hændte ham fra Dag til Dag under hans stærkt bevægede Ophold i London fra 1710 til 1713, da han, ivrig, rastløs og selvbevidst, ved et omfattende politisk Forfatterskab støttede Tory-Regeringen; og til hende og den Veninde, der boede sammen med hende i Irland, sendte han regelmæssigt sine Brevpakker. Han, hvis almindelige Menneskefjendskab og Menneskeforagt af Instinkt og Erfaring var saa dyb, skød her, i Forholdet overfor den enkelte, Ham, og vendte en Side frem af sit Væsen, hvor Nænsomhed og Hjertelighed, Længsel, Lystighed og Skælmeri spiller let og varmt over i hinanden. Han er bekymret for hendes svage Øjne: „Stakkels Stellas Øjne, Gud velsigne dem og gøre dem raskere!“ „Skriv endelig, endelig ikke, Stella, før Øjnene er voldsom, voldsom, voldsom, voldsom, voldsom raske og ikke har mindste Skade af det.“ Han fingerer hele spøgende Samtaler med hende, han snakker med Brevene fra hende, som var de levende Væsener, og en mild Martsdag kan der, medens han tænker paa hende, undslippe ham et Længselssuk efter Irland, der ellers var ham som et Forvisningssted: „Aa gid vi var i Laracor paa denne smukke Dag! Raklerne begynder at titte frem paa Piletræerne og Hegnene at knoppes.“

Af Stellas Breve til Swift er intet levnet os; der findes kun et enkelt Digt fra hende til ham, præget af hans Stil. Vi kender

hende da væsentlig kun indirekte gennem Swifts Vers og Breve til hende og hans Omtale af hende. Hun synes at have været en livlig, sundt dømmende Kvinde, med Sans for Humor, af et jævnt og naturligt Væsen, varmtfølende, stundom noget pirrelig-opfarende, paalidelig og hjælpsom, resolut og handlekraftig i kritiske Øjeblikke; hun stod helt paa Swifts Side under hans haardhændede Kamp for irsk Selvstændighed og var som han fyldt af Forbitrelse over Englands slette Behandling af Landet, om hun end ikke har fornummet hans egen vilde, flængende Harme, den *sæva indignatio,* han tillægger sig selv.

Den sene Januar-Aften i 1728, da Stella blev begravet i Domkirken i Dublin, var Swift syg, og han lod sig flytte ud af sit Sovekammer, der vendte mod Kirken, og ind i et andet Værelse i sin Domprovstebolig, for at han ikke skulde se Lyset fra Kirken, hvor hendes Ligfærd foregik. Han var ramt haardt. Man fandt efter hans Død en Lok af hendes Haar i et Stykke Papir, hvorpaa han havde skrevet: *Only a woman's hair,* „Kun en Kvindes Haar", — dybe og dunkle Ord, hvis Tydning ikke er lige til:

> „Only a woman's hair!" We may not guess
> If 'twere a mocking sneer or the sharp cry
> Of a great heart's o'ermastering agony
> That spake in these four words.
>
> (J. A. Noble.)

Tredive Aar omtrent efter Swifts Død skrev Goethe sit i flere Henseender interessante og smukke Ungdomsdrama „Stella", der handler om en Mands Kærlighed til to Kvinder.

Hvis det med dette Stykke har været Goethes Hensigt at vise, hvorvidt en Mand, der fra Karakterens Side er noget værd, samtidig kan nære stærke og ægte Kærlighedsfølelser for to Kvinder, saa er det ikke lykkedes ham; thi Fernando, Stykkets mandlige Hovedfigur, som er mere Skabelon end Menneske, er i bedste Fald en ret overfladisk Person, kun med Tilløb til dybere Følelser og højere Opfattelser. Men antagelig har det mere været Digteren om at gøre at skildre, hvorledes Fernandos Dobbeltforhold virker paa de to Kvinder.

Et af Motiverne til dette Skuespil var vel Goethes egne Stemninger overfor Lili Schönemann. Men muligvis ligger der som et

andet Motiv til Grund for Stykket en Episode i Swifts Liv, hvor hans Forhold til Stella blev krydset af et andet til en ung Dame, Miss Vanhomrigh, — Vanessa, som han kaldte hende. Hvis dette er saa, hvis Goethe har mere end blot Navnet paa sit Dramas Heltinde fra Swifts Liv, saa er der i hvert Tilfælde intet i Goethes Kvindeskikkelse Stella, der minder om Swifts Stella. Langt mere kunde denne digtede Skikkelse med sin sitrende Uro og skælvende Lidenskab synes at have tilfælles med Vanessa. Hele Vanessas unge Sjæl var, saa vidt man kan se af de faa bevarede Breve fra hende til Swift, helt gennemtrængt af Lidenskab for ham. Hun tænker paa Selvmord, naar hun tror sig glemt og forskudt af ham; hun skænder, trygler og tilbeder i samme Aandedræt. Lidenskabens Styrke hos Vanessa kunde da svare til Stellas i det Goethe'ske Skuespil; der er i Stellas Replikker enkelte Steder, der næsten lyder som Genklang af Brevytringer af Vanessa. Men af den selvopofrende Hengivenhed og kærlighedsfulde Resignation, som Goethe har villet lægge i sin Kvindeskikkelse, og som yderligere er uddybet i den ændrede Afslutning, Goethe mange Aar efter gav sit Stykke, er der intet at spore hos Vanessa. Hun, der skinsyg mere og mere anede Stellas Magt over Swifts Sind, vilde ganske sikkert ikke — og næppe heller Stella — være faldet til Ro i en Situation som den, hvormed Goethes Skuespil i sin første Form endte: de to Kvinders gensidige venskabelige Indrømmelse af hinandens Ret til den elskedes Kærlighed.

Dog denne Løsning, med dens Fjernhed fra virkelig Menneskelidenskab, tilfredsstillede jo heller ikke i Længden Goethe; og den Afslutning, han da gav sit Drama, idet Stella tager Gift og Fernando skyder sig, kan for saa vidt siges mere at svare til Virkeligheden, som det Brud, der tilsidst opstod mellem Swift og Vanessa, har haft noget af en Katastrofes Karakter: den unge, svagelige Kvinde, gennemmartret af Sindsbevægelse, som hun vel har været, bukkede ikke længe efter under for Sygdom, kun nogle og tredive Aar gammel.

Saaledes sysselsatte Navnet *Stella* i tre forskellige Tidsrum tre vidt forskellige fremragende Aander. Heftigst bevægede det vel Sidney, dybest laa det i Swifts Sind, medens det for Goethe blev et Navn, hvorom han lod sin skabende Fantasi spinde egne og andres Oplevelser. ADOLF HANSEN.

RELIGIONENS PSYKOLOGI

(James: Religiøse Erfaringer, overs. af Edv. Lehmann og Christine Mønster.)

FRA Dag til Dag arbejder Videnskaben med øget Iver paa at opgøre Menneskehedens religiøse Bo. Rejsende og Missionærer samler Bidrag til at belyse de Vildes religiøse Forestillinger og Skikke, Oldforskere udgraver gamle Templer i Fortids Kulturlande, Sprogmænd gransker med Flid de hellige Bøger. Arbejdet vokser, maa deles, og Verdenskulturen udstykkes i store og smaa Parceller. Og medens Historien og Sprogforskningen arbejder Religionsvidenskaben i Hænde fra den ene Side, har denne særlig i de senere Aar faaet Hjælp fra en anden Side, nemlig Sjælelæren. Med rastløs Energi har den moderne Erfaringspsykologi arbejdet og prøvet, og med stigende Sikkerhed kan man angive Lovordenen inden for store Kredse af Sjælelivet. Man kan allerede i mangt og meget tale med Myndighed om Krav, der ikke maa krænkes, og Skolemanden, der skal lede Udviklingen af Barnets Sjæleliv, lytter og lyder. Og nu undersøger man ogsaa med Omhu det religiøse Sjæleliv, og man studerer gamle og nye Vidnesbyrd og Bekendelser i Levnedstegninger, Prædikener og Traktater. I Amerika har man paa sin egen resolutte Maade udsendt Spørgelister, der har indbragt mange interessante Bidrag. Medens man fra Kirkens Side har holdt sig meget afværgende over for Oldforskningens Arbejde med Bibelen, idet den kom til at gøre Indgreb i saa mange overleverede Forestillinger, saa er der Grund til at tro, at man vil stille sig noget anderledes til Religionspsykologien. Ganske vist er der sikkert mange, der vil forarges over i det hele at se den spørgende Videnskab paa det hellige Sted, men her vil Undersøgelserne i højere

Grad blive umiddelbart bekræftende for det religiøse, idet den lydhøre Forsker maa vidne, at han her staar over for en virkelig Aandsmagt, som oftest gør de Mennesker, der lever under den, mere fromme, mere ædle og mere lykkelige, end de vilde være uden den. Selvfølgelig kan den personlige Ligning ikke helt udelukkes, og selv om en Mand som f. Eks. Høffding med megen Varme i sin Religionspsykologi dvæler ved forskellige Sider af det religiøse Liv, vil hans kritiske Erkendelsesteori selvsagt præge mange af hans Resultater og gøre dem uantagelige for den Kristentroende.

Mere kristeligt indstillet er den amerikanske Tænker James, af hvis Hovedværk der nu foreligger en Oversættelse paa Dansk: Religiøse Erfaringer[1]). Han staar med den Ærbødighed og med den Sympati for Kristendommen, som de frisindet-kristelige Gifford lectures nødvendig kræver af deres Mand. Selv spørger han ikke først, hvilken Katekisme din Lærer brugte i Skolen, eller hvilken Præst du gaar i Kirke hos, men hvordan du har det i dit Hjerte, og hvordan du virker i dit Liv; og en nænsom Menneskekærlighed sikrer ham en fintmærkende Forstaaelse selv af saadanne Sider af Menneskesjælens Dybder, som ligger ham personligt fjernere, og han har i sin Bog samlet en gribende Række snart rystende, snart hjertevarmende Vidnesbyrd, fra hulkende Nød eller følelsesløs Tomhed til kampglad Trosiver og mystisk Inderlighed.

Vi er saa vant til at faa Religionen opløst i Hysteri og svage Nerver, saa det gør helt godt her at se en fordomsfri Mand lange ud efter den overfladiske Lægematerialisme, der mener saaledes at være ude over det religiøse Spørgsmaal. Selv om man dermed havde givet en Forklaring, har man endnu intet sagt om Religionens Værdi. Man har ganske vist villet gøre ethvert Geni til en Nervesvækling, men hans Værker forringer man dog ikke for det. Kun paa Religionen og dens Frembringelser har der været frit Slag, bare man raabte om svage Nerver. Her maa Religionen have Krav paa ikke at dømmes mindre ædrueligt end en naturvidenskabelig Iagttagelse, som man prøver, før man forkaster. Ganske vist: Vi træffer virkelig paa det religiøse Omraade mange sygelige Tilstande. Men det hænger sammen med, at sygelige Mennesker har en saare stærk sjælelig Modtagelighed, der ofte medfører en Ild og Varme, der kan drive svage Intelligenser ud

[1]) En filosofisk Kritik af dette Arbejde findes i H. Høffding: „Om nogle religionsfilosofiske Arbejder fra den nyeste Tid", hvor der tillige findes en interessant Redegørelse for andre amerikanske religionspsykologiske Arbejder.

i Tvangstanker, men rigtignok ofte er Forudsætning for Profeti og Trosdaad.

Naar James nu lytter til de mange Røster med deres skiftende Vidnesbyrd og vekslende Tone, viser det sig, at Forskellighederne kan føres tilbage til to Hovedtyper: De sjælekarske og de sjælesyge (eller med Francis Newmanns Udtryk: de enfødte og de tvefødte). „De første,“ siger Newmann, „ser ikke Gud som en streng Dommer, ikke som stolt Magthaver, men som besjælende Aand i en skøn, harmonisk Verden, en Gud, der er gavmild og kærlig, barmhjertig og ren .... de er ikke mere bange for Gud, end et Barn for den Kejser, der faar dets Forældre til at skælve.“ Den egentlige Syndsfølelse er svagt udviklet hos disse mere harmoniske Naturer, som forekommer hyppigere i Katolicismen end i Protestantismen, og inden for Protestantismen særlig hos de forskellige Former af frisindet Kristendom. De har et aabent Øje for alt det lyse i Tilværelsen, men det kan ogsaa føre til en næsten uhyggelig Ufølsomhed for det onde.

Højst interessant fortæller James om den amerikanske Sjælehelsebevægelse (mind cure). Det er sandelig Sjælesundhed, saa det kan forslaa. Med Undren hører man om dens Virkninger: Blinde ser og halte gaar og Krøblinger faar deres Førlighed. Forf. har selv forbigaaende været under Paavirkning af denne „nye Tanke“, men er kritisk over for dens Filosofi, han finder at „det er et glimrende Vidnesbyrd om den amerikanske Aands praktiske Retning, at dette eneste absolut originale Bidrag til den systematiske Livsfilosofi er saa inderlig forbundet med praktisk Lægekunst.“

En ejendommelig Tro forøvrigt — en Slags religiøs optimistisk Panteisme med sine Rødder forskellige Steder, lige fra Evangelierne til moderne Evolutionslære med et Stænk af Hinduisme, men den har et stærkt praktisk Tilsnit. — Menneskenaturen falder i en bevidst og en ubevidst Del. Gennem den ubevidste Del er Mennesket allerede i Forbindelse med Guddommen uden noget Under. „Den store Hovedbegivenhed i Menneskelivet bestaar i den bevidste levende Erkendelse af, at vi er et med det uendelige Liv“ („at knytte vore Hjuls Drivremme til Universets Maskinkraft“).

„Sygdom kan ikke længer angribe et Menneske, hvis Fødder staar fast paa denne Klippe!“ — saa højt kan man tale sig op. Med en egen Haardnakkethed fornægter man det onde i Tilværelsen, vender sig fra det, vil ikke se det, det skal ikke indjage en Frygt og Rædsel, og Frygten, Dyremærket i vor Natur, er man særlig ivrig for at udrydde. Og

man gaar saa vidt, at man forbyder at tale om Dagliglivets Ærgrelser eller klage over Vejret. Resultaterne er som sagt ikke udeblevne, og er end mange af dem kun Frelse fra hysteriske Smerter, saa er der endda nok til at holde os i Undren, og der kunde vel endog være et og andet at lære: praktisk Levevisdom i Retning af Haardførhed og Spændstighed i Kampen mod Pirrelighed og Sløvhed.

Men der er megen Nød og mange fortvivlede Mennesker her i Verden, som man kun vilde gøre Nar ad ved at sige: „Aah, det skal du bare lade være med at tænke paa, saa er det hele ingen Ting.“ Selv de gamle Grækere var ikke de sjælekarske Hedninger, som moderne Digtning saa gerne har villet gøre dem til. Homers Helte, som dog havde en god Fordøjelse, kendte nok baade Klage og Tungsind, naar Solen ikke skinnede, og Hades aabnede sine Porte, og baade den nydelseslystne Epikuræer og den ædle Stoiker ender i en værdig Resignation. „I Sammenligning med den fuldkomne Henrykkelse, som den overnaturligt genfødte kristne kan nyde, eller den østerlandske Panteist kan svælge i, er deres Anvisninger paa Sindsligevægt Udveje, som i al deres Simpelhed synes grusomme.“ Og har den tungsindige først faaet Øjet op for Tilværelsens Jammer og Elendighed, saa er det, ligesom han slet ikke kan faa Øje paa det gode. Og jo mindre normale Nerver, jo større Følsomhed. Den sygelige Nedtrykthed kan antage de forskelligste Former, lige fra en sløv Ligegyldighed (anhedonia), der er lige uberørt af Tanken om Hjem og Børn og af Forestillingen om Himlens Herlighed, og lige til en panisk Skræk, der, om den ikke magtes, kan ende i Vanvid. James har et Par rystende Selvskildringer. Tungsindet føles særlig under tre Former: Tomhed, Frygt og Synd. Hos en Tolstoj melder det sig med Spørgsmaal „Hvorfor?“ „Hvad saa?“ „Hvad er Meningen med det hele?“ og driver ham til Selvmordets Port, hos John Bunyan er det Sorg over hans egen Synd med Frygt for, hvordan det skal gaa. Han er en Byrde og Rædsel for sig selv og er dog bange for at dø. Saa stor er Nøden. Hjælpen maa ikke være mindre. Over for et saadant Skrig om Hjælp forslaar ingen intellektuelle eller moralske Trøstegrunde, kun den, der kan staa inde for en Virkelighed, har noget at bringe saadanne Mennesker.

Denne Sondring mellem den sjælekarske og sjælesyge er noget af det interessanteste i James' Bog, en betydningsfuld Modsætning, der ogsaa bekræfter sig hos andre Forskere. Dog er Typen vel ikke altid lige ren hos de enkelte Mennesker, men det drejer sig ofte om et mere eller et mindre i den ene eller den anden Retning.

Modsætningen er da ogsaa let nok at iagttage i vort eget Kirkeliv, hvor man kan paavise de sjælekarske hos Grundtvigianerne, mens Indre Mission særlig er Tilflugt for det sjælesyge. Det er næppe tilfældigt, at Grundtvigianerne tæller de fleste oprindelige og selvstændige Naturer, og saavel Jakob Knudsens smukke Symbol: Guds Solskin i Sjælen som Prøve paa, om Mennesket i sin Færd er paa den rette Side eller ej, som Morten Pontoppidans friske Forkyndelse røber ved sin sunde fribaarne Menneskelighed sin grundtvigske Byrd. Og paa et mere specielt Omraade: I Ludvig Fejlbergs aandfulde Sjæleforskning, særlig som hans Levelære fremtræder i „Naturens A.B.C.“, kan der være en Del, der minder om det bedste hos Mindcure-folkene. Til Gengæld ligger det grundtvigske Livssyn ogsaa særlig godt for sunde, frodige, livskraftige Naturer, mens den Retning hidtil har haft svært ved at erobre den store By med de mange fattige og forkomne. Over for saadanne Mennesker gav Indre Mission ved sin Strenghed Indtryk af større Alvor og større Sikkerhed. Her var Lidenskab og Energi, i det personlige Liv som i Missionsiveren. Til Gengæld er her meget større Autoritetstro, og de fleste Forkyndere virker saa underlig ens.

Iagttagelserne angaaende denne Modsætning indskærper stærkt i Forkyndelse og Sjælesorg ikke uden videre at behandle alle Mennesker ens.

Og naar James derefter har gennemgaaet den lange Række af lykkelige Omvendelser og dvælet ved alle psykologiske Ejendommeligheder, som kan knytte sig til disse Kriser, saa spørger han som Filosof og praktisk Mand: Og hvordan gik det saa, hvilke Frugter satte disse Omvendelser i det daglige Liv? Først en lille statistisk Kendsgerning. Af hundrede Tilfælde, man ved en amerikansk Enquête har undersøgt, førte kun seks Procent til, at de paagældende senere opgav den religiøse Tro, som Omvendelsen havde bekræftet. Og hvad Følgerne iøvrigt angaar, saa vidner James som den varmtfølende Advokat for Religionen: „den religiøse Erfarings bedste Frugter er de kosteligste Ting, Historien kan opvise.“ Og vi ser Tilfælde efter Tilfælde. Drankeren hører op at drikke, den udsvævende fører et rent Liv, og Slagsbroderen bliver blid som et Lam. Der vindes Kærlighed og Fasthed, og i Taalmod bøjer man sig: Guds Vilje ske. En særlig Form antager Helligheden i Askesens Offervilje og Selvpinsel, der kan drives helt ud i det perverse. Med Uhygge og Gru hører vi om Mystikeren Suso, der bar en Underklædning, besat med Søm og om Natten søgte Hvile paa et Kors med skarpe Pigge. Og det ækler helt, naar vi

ser Helgener og Helgeninder ile til for at slikke Bylder og Saar, og med Forargelse ser vi den katolske Kirke ved Lydighedskravet gøre sine Tjenere til Slaver i sin ofte rent politiske Sag. Og vi maa mange Gange ryste paa Hovedet med Uvilje, naar vi er Vidne til de Træk, som Romerkirken berømmer hos sine fromme: En ung Nonne faar af et tilfældigt Ord en Indskydelse til ikke længere at tale med en kær Søster for ogsaa paa det Punkt at vise sin Offervillighed, eller den unge Mand, der for at undgaa Fristelse, fører sin Afsondring fra Kvinder saa vidt, at han ikke ønsker at være i Enrum med sin Moder. Og saa fører endda meget af den indestængte Nonnefromhed til et ret usmageligt Elskovspjankeri over for det hellige. Og dog — saa meget frastødende i Askesens Væsen, saa unyttige, ja ligefrem skadelige, mange af dens Handlinger er, saa er der dog noget i den, James ikke kan lade være at bevidne sin Deltagelse. Den er et smukt Udtryk for den genfødtes Tankegang om det onde som noget virkeligt, som skal forfølges til sin yderste Grænse, og medens den sjælekarske ofte overlegen gaar uden om det, saa tager den forsagende derigennem frivilligt sin Del i Kampen mod det onde. Og James spørger, hvorfor de religiøse Samfund i vore Dage vil lade Soldater og Officerer være ene om at være Repræsentanter for det Heltemod, der sætter Livet ind. Har man i vore Dage travlt med at hærde Legemet, vilde sikkert et tilsvarende Indskud af aandelig Haardførhed kun være til Baade for Slægtens Trivsel. Der er meget i det, han siger. Her er Tanker til Overvejelse særlig for en Tid, der viser saa mange Tegn paa en forfinet Overkultur, hvor Millionærer med deres Damer i polstrede Biler farer Kloden rundt for at flygte fra deres Spleen, medens Folkeslag med en nøjsom Levefod truer med at fortrænge mere forfinede Naboer. Og naar nu efterhaanden Spørgsmaalene om Jord og Ejendom synes at kræve ny Løsning, saa var det maaske et Vidnesbyrd værd at agte paa at se den russiske Jorddrot finde Lykken ved at forlade de fine Sale for som simpel Bonde selv at pløje sin Jord.

Naar man gaar nærmere ind paa de religiøse Erfaringers Karakter, saa finder han deres egentlige Væsen i Mystikken, i de kortvarige, anelsesfulde Lys-glimt, hvor man overgiver sig til højere Magter, og hvis Herlighed man bagefter har svært ved at udrede for andre. De har med Rette Gyldighed for den enkelte, men behøver ikke at være overbevisende for andre. Dog mener han, at de indeholder Vidnesbyrd om en Verden ud over Sanserne. Den dogmatiske Teologi med dens metafysiske Krav kan han ikke gaa ind paa, derimod viser han, hvorledes flere Træk i

den lutherske Frelseslære netop svarer til visse Behov hos de sjælesyge.

Man har i nyere Tid talt saa meget om Religionen som Levn af en mere primitiv Aandsform, den vilde efterhaanden forsvinde og kunde tænkes erstattet f. Eks. af Videnskaben. Det gaar James bestemt imod. Videnskaben bliver mer og mer upersonligt beskrivende. Men at lade Menneskene nøjes med beskrivende Videnskab i Stedet for religiøst Liv, er det samme som at give dem en trykt Spisebillet i Stedet for et solidt Maaltid. I det religiøse Forhold er netop det enkelte Menneske stærkt personligt interesseret for sin egen Skæbne, og kun gennem det naar Mennesket sine dybeste Erfaringer om Virkelighed, og igennem Bønnen kommer det i Forbindelse med Aanden i den Verden, som først giver den synlige Værdi, og faar derigennem virkelig tilført aandelige Kræfter. I de forskellige Religioner finder han Udtryk for en Bekymring, en Ængstelse og en Lindring deraf, en Bekymring for, at det er galt fat med en, og en Lindring ved at man frelses fra denne Mislighed. Filosofisk forsigtigt udtrykker J. det saaledes: „Mennesket bliver sig bevidst, at den højere, ædle Del af ham er optaget i og holder sig inden for et ligeartet *Mere,* som er i Virksomhed i Tilværelsen uden for ham, og som han kan vedligeholde en virksom Forbindelse med, saa at han ligesom stiger om Bord derpaa, medens hele hans lavere Væsen gaar til Grunde i Skibbruddet.“ Men hvorigennem skal vi tænke os Forbindelsen mellem dette *Mere* og os. Her gaar han ud fra den moderne Sjælelæres Sondring mellem det bevidste Sjæleliv og det Sjæleliv, der ligger, som man siger, under Bevidsthedens Tærskel. Der er øjensynlig en Sammenhæng mellem Menneskets religiøse Liv og de Reserver, han raader over i det underbevidste Selv. Og nu mener James, at dette underbevidste Selv er den Vej, hvorigennem de højere Magter træder i umiddelbar Forbindelse med os. I de sidste Betragtninger er han klar over, at han er ude over, hvad han filosofisk kan begrunde, og at dette er hans Sær-Tro (overbelief), som staar for hans egen Regning, men han haaber dog i denne Henvisning til det underbevidste Selv at have fundet en Formel, der kan mægle mellem Religion og Videnskab. Men det har alle Dage været utaknemligt at være Mægler. Høffding paa Filosofiens Side mener da ogsaa, at J. her hævder mere, end hans Filosofi kan bære, og fra kirkelig Side vil man maaske endda finde, at hans dogmatiske Bagage er noget let, selv om han i sin teologiske Agnosticisme slaar sig paa Job: „Jeg vil lægge min Haand paa min Mund, jeg havde hørt om dig af Rygte, men nu har mine Øjne set dig.“

Men en Ting vil man sikkert kunne enes om at paaskønne: den Varme, hvormed han føler Tilværelsens Rigdom, saa at han vil holde aabne Vande ud mod det uendelige, naar Materialismen truer med at lægge en Isskorpe over Universet ved sin Paastand om, at vi ikke er andet end Kød og Blod og Nerver. Det er den samme ærbødige Respekt for det mangfoldige i Tilværelsen, der gør, at han tillægger det saa stor Betydning, at der findes de mange religiøse Typer, Sekter og Trosbekendelser. Der er sikkert noget at lære for enhver Sjælesørger af den kærlige Tillid, saavel til sin Guds Herlighed, som til det enkelte Menneskes personlige Ejendommelighed, der taler ud af Ord som disse: „Det guddommelige kan ikke betyde en enkelt Egenskab; det maa være en Gruppe af Egenskaber, og naar vi skiftes til at være Vaabendrager for den ene eller den anden af dem, kan hvert eneste Menneske finde sin værdifulde Mission.“

C. LUDVIGSEN.

I TIDENS OG STRIDENS TEGN

STRIDEN OM SKOLEN

DER er baade Politik og Jura med i den Strid, som har raset ude paa Frederiksberg om Forstanderposten ved den ny „Mellemskole“.

Naar Grundejerforeningen og Regeringsvenstre rejser Korsbanneret mod Hr. Vilh. Rasmussens Kandidatur og laver Rabaldermøde i „Gimle“, forstaar „Kristeligt Dagblad“ meget godt, at det i Virkeligheden er Socialisten i ham, man vil til Livs, og frabeder sig de urene Elementers kompromitterende Indblanding i Religionens Sag. Og omvendt betyder det Flertal, som satte Hr. Rasmussens Valg igennem i Kommunalbestyrelsen, ikke saa sikkert, at Flertallet af Frederiksbergs Borgere virkelig er antireligiøse, som det at de politiske Partihensyn ene gør Udslaget ved Valgene til og i Byraadet.

Og som Sagen nu foreligger til — eller naar dette læses, vel har faaet — praktisk Afgørelse, bliver den først og fremmest en politisk-juridisk Kompetencestrid mellem Ministeriet og det kommunale Selvstyre. Hvad denne angaar, maa de fleste — bortset fra Kommunelærerne, der helst vil være ene paa Pladsen — kunne enes om, at Ministeriet gør sig skyldigt i et Misbrug af sin formelle Myndighed, hvis det nægter den Dispensation fra Eksamensreglerne, som kræves for, at en cand. mag. kan ansættes ved Skolen uden at have taget Seminaristeksamen. Mere tvivlsomt vil det være, om Ministeriet gaar uden for sin retmæssige Kompetence, hvis det vælger den Vej at give Dispensationen til Lærerstilling ved Skolen, men paa Vilkaar af, at Hr. Rasmussen ikke gøres til Forstander. Thi for at faa fast Ansættelse, maa Forstanderen alligevel have Kongens og Ministeriets Udnævnelse, og naar man havde tilladt Kommunen selv at træffe en foreløbig Ordning, skete det nok under Forudsætning af, at denne vilde træffes som et neutralt Kompromis mellem alle stridige Parter og Interesser, — noget som Hr. Rasmussens Ansættelse som Forstander jo viser sig mindst af alt at kunne kaldes.

Men hvilken af disse Veje man end vælger, vil et demokratisk Ministerium i hvert Fald handle overmaade udemokratisk, hvis det lægger sin administrative Overmagt i Vejen dér, hvor det lokale Flertalsstyre og de saglige, bestaltede Autoriteter saa aabenbart vil frem. Den forbitrede Modstand, dets Magthandling vil vække, kommer blot til at understrege Betydningen af det, som er sket og som unægtelig er et til Eftertanke manende Tidens Tegn.

Kærnen i Sagen er jo nemlig, trods alt, den religiøse — en Strid om Skolen mellem de religiøse og de ikke-religiøse Interesser i Samfundet, en Styrkeprøve, i hvilken de første har ligget under.

Vor Folkeskole er konfessionel; det er lovhjemlet, at den skal „danne sine Elever til gode og retskafne Mennesker i Overensstemmelse med den evangelisk kristelige Religion samt bibringe dem de Kundskaber osv.“; Religion er da ikke et blot Fag som Dansk og Regning, men hele Skolegærningen skal hvile paa luthersk Grund og i første Række virke i luthersk Aand. Denne Art Religionstvang er jo nok et stivt Stykke i et Land, hvor der grundlovsmæssig raader Religionsfrihed, men den bestaar fra gammel Tid og stemmer vel ogsaa nok stadig med Folkeflertallets Vilje. At en Lærer ved Folkeskolen mister sit Embede, naar han træder ud af Folkekirken, er fastslaaet af Administration og Domstole.— Den lærde Skole har Kirken derimod ikke noget lovhjemlet Tag i, og over for den har man ogsaa saa temlig resigneret. Da Dr. Pingel for 25 Aar siden afskedigedes, var hans offentlige Forhold til Kristendommen vitterlig nok kun et Sidemotiv eller et Paaskud; var det ikke for politiske Grundes Skyld, havde Nellemann og Scavenius saamænd ikke løftet en Haand til Værn for den lærde Skoles Kristelighed.— Nu er der altsaa indskudt et Overgangsled mellem Folkeskolen og den lærde Skole, og saasnart denne „Mellemskole“ skal til at træde ud i Livet, maa nødvendig Spørgsmaalet melde sig, om den nærmest skal betragtes som en Udvidelse af Folkeskolen og som saadan gaa ind under Kirkens Supremati, eller om den nærmest er en Forberedelse til den lærde Skole og som denne staar uafhængig af Kirken.

Konflikten *maatte* altsaa komme, og saa grel og tilspidset som mulig blev den, da Frederiksberg Kommunalbestyrelse og Skolekommission udsaa til Forstander en Akademiker, der længe i Skrift og Tale har ført en hidsig Kamp mod Kristendommen og paa Grund af denne Agitation allerede for Aar tilbage paa en meget opsigtsvækkende Maade blev sat ud af sin Lærergerning ved en privat Skole. Man kan forstaa, at denne Udfordring maatte rejse et Hærskrig i de kristeligt sindedes

Lejr. Dette Overgreb fra et lille, tilfældigt Byraadsflertals Side — lød det, var en grov Krænkelse af Folkeskolens og Lovens Aand. Mellemskolen var en Slutsten paa Folkeskolen, og havde ikke netop Socialdemokraterne været ivrigst for at holde den ude fra den lærde Skole og i Forbindelse med Folkeskolen? Havde ikke Lovgivningen selv undergivet den samme Regler som Folkeskolen med Hensyn til Lærernes Ansættelse og Uddannelse (Seminaristeksamen)? Ligesom Folkeskolen staar Mellemskolen paa evangelisk-kristelig Grund. Men nu var det vitterligt, at Kandidat Rasmussen ikke blot er Fritænker, men den mest fanatiske Agitator for Fritænkeri mod Kristendom, som vi har paa Pladsen. Det var jo ham med „Fritænkerforeningen" og med de berygtede Artikler i „Socialdemokraten", hvorefter en Gud paa Korset er det rene Vanvid, og at føre Børnene ind i den kristne Dogmatiks Sortekammer er at indpode dem de mest sindsforstyrrende Forestillinger, der giver dem Præstesyge ɔ: gør dem uklare, taagede, forvrøvlede osv. Hvorledes vil Hr. Rasmussen i Sandhed kunne paatage sig at lede en Skole og føre Tilsyn med en Undervisning, som efter hans egne Ord lægger an paa at indpode Børnene de mest sindsforstyrrende Forestillinger? Hvordan vil nogen for Alvor kunne paastaa, at en saa voldsom Agitatornatur og saa glødende Kristendomsfjende vil kunne lede en Skole uden at hans Aand smitter af paa dens Gerning, ja! saa den tvertimod gennemtrænges af den evangelisk kristelige Aand, Loven fordrer? Og hvem vilde mon tro, at Socialisterne, hvis de fik indført deres konfessionsløse Skole, vilde finde sig i, at en fanatisk Indremissionær blev ansat som dens Forstander?

Ogsaa en Mængde dumme Ting siges der fra de kirkeligsindedes Side, men man kan ikke fraskrive disse Argumenter en Del Berettigelse. Og det vil forstaas, at de kristne maa føle det, som om Jorden begynder at ryste under dem, naar Menighedens Lam i 11—12 Aars Alderen skal gives fra Kirkens Varetægt over i denne Ulvs Kløer. Nu kom det, nu blev det til brutal, magtfuld Virkelighed — al den antikristelige Tale, som i den sidste Menneskealder fordækt var smuglet ind i Folket fra de akademiske Katedre og allerede frækt bredte sig i næsten alle Avisernes Spalter; nu gjorde de himmelraabende Alvor ud af det, alle Socialisterne, Brandesianerne, „Samfunds"mændene — af dette Fritænkeri, som det allerede var forfærdeligt at maatte taale midt i Menigheden, men som man dog aldrig ret havde tænkt, naar det kom til Stykket, turde formaste sig til en Udryddelseskrig mod Kristendommen. Man saa allerede i Aanden den konfessionsløse Folke-

skole og Kirkerne tagne i Brug af Oplysningsforeninger. Og man gav sig til ved Møder og Adresser at kæmpe „pro aris et focis“.

Mange uholdbare Ting er der naturligvis ogsaa sagt fra den modsatte Lejr. Jesuiter har søgt at hævde, at Hr. Rasmussen aldrig har angrebet Kristendommen, men kun Børnenes Katekismusundervisning, og at en saa taktfuld Mand magelig kan lede en Skole i en Aand, der er hans egen stik modsat. Jurister har paaberaabt sig Grundlovens § 79, hvorefter ingen paa Grund af sin Trosbekendelse kan berøves Adgang til den fulde Nydelse af borgerlige Rettigheder (altsaa heller ikke til at blive Præst?). Og Ordgydere har formastet sig til at tage Kristi og Martyriets høje Navne forfængelige til Ære for Hr. Rasmussens forskellige Genvordigheder.

Forstandige Fritænkere siger ikke noget af dette, og de fleste af dem anser det sagtens ogsaa som en unødig Brutalitet fra det knap og nap herskende Flertals Side at ville tvinge den trods alt nærmest kristelige Befolkning en saa forargelsesvækkende Mand paa; selvom de bag hans larmende og stødende Fremfærd godt føler en uinteresseret Idealisme og en glødende, pædagogisk Interesse, kan de ikke lade være med at finde hans Fritænkning noget bornert, hans Frisind noget tyrannisk, hans hele Aandshabitus temlig ukultiveret. Men Fritænkere maa alligevel af Hjertet unde Kirken at faa Hr. Rasmussen paa Halsen. Der er en Hævn for alle dens Overgreb deri. De har ærgret sig for ofte ved at skulle svare Ekstrapenge til Skolen, hvis de vilde slippe for at betale Præstepenge, og ved at faa deres Børn, selv i de mere „frisindede“ private Skoler, allerede i 10 Aars Alderen stoppede med: „Jesus, din søde Forening at smage“ og at se Religionstimerne forvandlede til Bønnemøder. De har lidt under Folkekirkens Indblanding rundt om i rent borgerlige Anliggender: naar man skal giftes eller skilles eller puttes i Jorden eller tages i Ed eller naar Rigsdagen skal samles eller en lærd Skole aabnes. De holder sig derfor til, at Grundloven tilsiger Religionsfrihed, og skal ikke have noget af flere Indskrænkninger deri end der allerede er slæbt over med til Gunst for Folkekirken fra gamle Dage: har Loven ikke fastslaaet noget om den nye Mellemskoles „Aand“, bør Kirken ikke fra Folkeskolen faa Lov at strække sin Haand ogsaa udover den. Og naar det ikkekristelige Livsyn nu ad Folkeflertallets og Lovens slagne Landevej er naaet saavidt frem, at det kan faa Mellemskolens Ledelse lagt i en erklæret Fritænkers Haand, hvorledes skulde saa de, der mener det alvorligt med deres Fritænkeri, andet end hilse denne Sejr med Glæde?

Det *er* Alvor nu, Handlingens Tid er nu inde; at vedblive med blot i Skrift og Tale at lange ud efter Kristendommen og pynte sig med Fritænkernavnet maa i Længden blive til blot demoraliserende Vindmageri; efterhaanden som de ikke-kristne erobrer den lovlige Overmagt, gælder det om, at de har „le courage de leur opinion“ og bekender deres Tro i deres Gerninger. Det *er* et tungt og vidtrækkende Ansvar, som *de* tager paa sig, der med velberaad Hu vil mindske Kristendommens Andel i den unge Slægts Opdragelse. Der er ingen, der endnu kan overse, i hvilken Grad det er Katekismen, som lægger Grunden til de moralske Begreber og Vaner, som Samfundet maa bygge paa hos de enkelte, eller hvor vidt de kan indpodes og fæstnes uden den — og uden nogen Erstatning for den. Men det vil i alle Henseender være af Interesse for det offentlige Livs moralske Sundhed, at de ikke-kirkeligsindede, hvor de ad lovmæssig Vej har tilkæmpet sig Magten, benytter sig af Magten til at nyforme Opdragelsen i deres Aand.

Der var ved „Gimle“mødet langt mere Interesse end ved den Afgørelse, Ministeriet maa fælde i Sagen. Gennem alle de „urene Elementer“ lød der Lursignaler til den aabne Kamp først om fuld Religionsfrihed, derefter for og imod Kristendom, som jo før jo heller maa bryde ud og overdøve den materielle Interessepolitik, som nu alene hersker.

V. V.

TILSKUEREN

REDIGERET AF VALD. VEDEL.

JUNI 1907

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

DEN OFFENTLIGE MENING

Den offentlige Mening er en Magthaver og det en Magthaver af den besynderligste Slags. Der er Tider, hvor den raser som en Orkan, saa den styrter Troner omkuld, bringer Konger paa Skafottet og hvirvler Folkeslag om i den grusomste Forvirring. Til andre Tider er den døsig, dorsk og dvask, saa knap nogen gider rejse sig og tage sin Hat af for den. Stundom varer dens Herredømme en hel Menneskealder, ja i Slægt efter Slægt; stundom er den som et Uvejr, der efter en kortvarig Lynild og Torden afløses af Blikstille og en klar, skyfri Himmel. Snart er den som en mægtig Harmoni, i hvilken der ikke høres en eneste skurrende Mislyd; snart ligner den en talrig, brølende og uenig Folkeforsamling, hvor Haand knyttes imod Haand, og hvor mange modsigende Røster søger at overdøve hverandre.

Hvorfra stammer denne Magthaver? Hvorpaa støtter den sin Hjemmel? Hvori ligger dens Betydning? Og hvorledes gaar det til, at den har saa forskellige Skikkelser?

Da *Platon* vilde undersøge, hvori Retfærdighedens Væsen bestaar, gjorde han opmærksom paa[1]), at naar Mennesker, der ikke har et skarpt Syn, i Afstand skal læse nogle meget smaa Bogstaver, og en da bliver va'r, at de samme Bogstaver findes et andet Sted større og skrevne paa en større Tavle, saa vil det være en stor Vinding først at læse de store Bogstaver og derpaa se efter, om de smaa ogsaa virkelig er de samme som de store.

Et Foredrag, holdt i Studenterforeningen den 9. Februar 1907.

[1]) Se: Staten oversat af *C. D. Heise*. I, S. 94—95.

Han foreslog derfor, at man fra den enkelte skulde vende sig til Staten og studere, hvilken Beskaffenhed Retfærdigheden har i Staten; ved det Lys, som vandtes gennem dette Studium, kunde man saa bagefter se at komme til Rette med den Skikkelse, som Retfærdigheden bør have hos den enkelte.

Platons Metode er fortræffelig, men vel at mærke kun under den Forudsætning, at de store og de smaa Bogstaver befinder sig i samme Afstand og er skrevne lige tydeligt. Hvis de smaa er i en langt større Nærhed, og hvis de derhos er skrevne med megen Klarhed og Bestemthed, mens de store er filtrede ind i hverandre, saa er det aabenbart bedre at gaa akkurat omvendt til Værks. Og saaledes forholder det sig netop her. Det er overordentlig vanskeligt at faa fat i en paalidelig Bestemmelse af, hvad den offentlige Mening egentlig er for noget. Den ligger derhos væsentlig uden for os, idet det Bidrag, som hver enkelt yder til den, kun er en forsvindende Brøkdel af den hele Masse. Det, som ligger os nærmest, og som vi tydeligst kan bringe til vor Bevidsthed, er dog, hvad der foregaar i vort eget Indre. Jeg anser det derfor for hensigtsmæssigst at begynde med den enkelte for om muligt dér at vinde et Standpunkt, som kan tjene til at belyse Samfundet.

Hvad er det da, der i vort eget Jeg kan siges saa nogenlunde at spille den samme Rolle som den offentlige Mening i Samfundet? Det er — vil jeg svare — Samvittigheden. Foreløbig er dette en blot og bar Paastand; om den er mere end en løs Gætning, kan først vise sig efterhaanden, som den fornødne Sammenligning foretages. Og hvad er da Samvittigheden? Den er blevet bestemt paa en Mangfoldighed af forskellige Maader, alt efter den religiøse og etiske Anskuelse, som den enkelte Filosof eller Teolog har haft. Jeg vil springe alt det over, hvorom man har været uenig, for ene og alene at holde mig til det grundvæsentlige, som maa gaa igen hos enhver, der overhovedet vil tale om Samvittighed. Der er næppe nogen, som vil gøre Indsigelse, naar jeg siger, at Samvittigheden er en Følelse af Forpligtelse, der er saa stærk, at hvis en ikke retter sig efter den, hjemsøges han uvilkaarlig af en ejendommelig smertelig Fornemmelse, saa at han i højere eller ringere Grad er til Mode som en Forbryder, der gribes paa fersk Gerning og maa slaa Øjnene ned for ikke at møde de omstaaendes harmfulde Blikke.

Det, hvorom der kan strides, er om Samvittighedens Oprindelse og om dens Indhold. Indholdet skifter fra Folk til Folk og fra Slægt til Slægt; ja hos enhver, der gennemgaar et nogenlunde rimeligt Maal af Udvikling, er det paa ingen Maade det samme i alle Perioder af hans Liv. Hvad der bringer en Yngling til at blusse af Skam, vil en vis og erfaren Olding stundom betragte som en Bagatel. Se, der er nu f. Eks. *Luther.* Som ung Munk var det ham en Samvittighedssag ikke at se paa nogen Kvinde; men da han fik Mod til at bryde med den katolske Kirke, krævede hans Samvittighed med lige saa ubønhørlig Alvor, at han gjorde netop det modsatte og ægtede *Katarina von Bora.*

Som et Eksempel paa en Samvittigheds-Modsætning mellem Folkeslag skal jeg anføre *Herodot,* som (3.38) fortæller, at *Darius* en Gang sammenkaldte de Grækere, som stod under hans Herredømme, og spurgte dem, hvor meget de vilde, han skulde give dem for at fortære deres døde Fædre. De svarede, at de ikke vilde gøre det for nogen Pris. Senere sammenkaldte *Darius* de saakaldte Kalatiere i Indien og spurgte dem i Nærværelse af Grækerne, som ved en Tolk fik Underretning om Samtalen, hvor meget de vilde have for at optage den Skik at brænde deres døde Fædre. Kalatierne udstødte et højt Skrig og bad ham om fremfor alt at tie stille med sligt. Inden for Europas Grænser kan vi endnu den Dag i Dag opleve den Art Forskelle. Her i Danmark vilde vi ligesom Kalatierne ræddes og udstøde harmfulde Raab, hvis nogen vilde forsøge paa at indføre Tyrefægtninger. I Spanien er de saaledes sammenvoksede med Folkets hele Liv, at alle Forsøg paa at afskaffe denne Forlystelse hidindtil ikke har baaret Frugt. Eller tænk paa Duelvæsenet! Danske Studenter, som duellerer, hjemfalder til Latteren, mens de tyske Studenter gennemgaaende næsten opfatter Tvekampen som en hellig Institution.

Gennem disse Eksempler kan vi allerede øjne Ligheden og Uligheden mellem Samvittigheden og den offentlige Mening. *Herodot* ender det Kapitel, hvori han beretter om *Darius'* Spørgsmaal og Svarene paa dem, med at udtale, at Digteren *Pindar* derfor synes at have Ret, naar han siger, at Skik og Brug er hver Mands Konge. „Skik og Brug“ er i denne Sammenhæng aabenbart et med den offentlige Mening. Hvad den enkelte i sin

Samvittighed føler sig bundet til eller løst fra, er, naar vi udelukkende betragter Gennemsnittet af Menneskene, det, som er den gængse Opfattelse i det Samfund, hvori de lever. Men Forskellen er, som vi lærer af, hvad der foregik med *Luther,* at der i den enkeltes Samvittighed kan udbryde en Revolution, som fører ham til et Brud med de herskende Ideer, og som til Slutning for manges Vedkommende kan afstedkomme en mer eller mindre fuldstændig Omforming af disse.

Samvittigheden har to Hovedformer, den umiddelbare og den overvejende. Den umiddelbare, som er den, hvormed vi alle begynder, kendes paa den ubetingede Sikkerhed, hvormed den byder og forbyder. Vedkommende betragter det som en given Sag, at han uden videre bør lyde dens Røst; i de Drifter og Tilbøjeligheder, som tilskynder ham til en anden Handlemaade, ser han kun Fristelser, og hvis de overvælder ham, saa at han er ulydig, er det en Selvfølge, at han straks føler Angerens Smerter. Thi til selve Indholdet af Samvittigheden forholder han sig aldeles naivt; det falder ham slet ikke ind at nære den allermindste Tvivl om dets Rigtighed; han tager det helt og holdent, som han faar det fra Forældre og Lærere. Moralen er paa dette Stadium Arvegods og det i den allerbogstaveligste Betydning; selve det fysiske Grundlag for det moralske Liv, selve Hjernen er gennem Nedstamningen fra de og de bestemte Forfædre saaledes udviklet, at den netop ligefrem tilskynder den enkelte til at vandre videre paa de overleverede Veje.

Men i ethvert Samfund kommer der omsider et Øjeblik, hvor om ikke mange, saa dog nogle faa ikke kan lade være at spørge: hvorfor? hvorfor just saaledes? hvorfor ikke anderledes? I Førstningen sker det ganske tyst og stille, saa at de end ikke gør sig selv det klart, at de spørger, ja endog forskrækkede vilde nægte dette ikke blot for andre, men endog for sig selv, hvis nogen hentydede dertil. Og der kan saa indtræde Tider, hvor det er, som om Spørgsmaalene er aldeles forstummede, saa at det ser ud, som om de handler med den samme naive Umiddelbarhed som de, der aldrig har tænkt. Og dog er Spørgsmaalene der alligevel; men de fører en underjordisk, endog for vedkommende selv skjult Tilværelse, og dette er ingenlunde det samme, som at de har tabt deres Betydning. Tværtimod: de udfører et ustandseligt, aldrig hvilende Arbejde. Der er nemlig det

mærkelige ved den sjælelige Virksomhed, at den dels er bevidst og dels ubevidst, og at det ikke sjælden er den sidste, som er den vigtigste. Jeg skal anføre et Tilfælde, som vi vistnok alle sammen har oplevet. Det kan ske, at jeg møder en Mand, med hvem jeg har ført flere Samtaler, som jeg kan huske til Punkt og Prikke. Hans Navn kan jeg derimod ikke komme paa. Jeg ærgrer mig derover, mens jeg nu atter taler med ham, og jeg ærgrer mig endnu mere, da jeg, efter at have forladt ham, til ingen Nytte gør mig de mest kæmpemæssige Anstrengelser for at blive klar over, hvem han egentlig er. Saa opgiver jeg Ævret og sysselsætter mig med andre Ting; men se, et Par Timer efter at jeg har opgivet min Søgen, dukker Navnet pludselig lyslevende op for mig. Navnet har altsaa staaet i mit Hoveds Arkiver, og en Del af min Sjæl har mig uafvidende gennemstøvet Arkivet, til den fandt, hvad mit bevidste Jeg havde glemt.

Saaledes gaar det ogsaa med Ideer. Det kan synes, som om et Menneske har en ganske naiv, umiddelbar Samvittighed, saa at han netop instinktmæssig gør det tilvante, det, som man just venter af ham. Men fra Tid til anden er helt modsatte Tanker blevet saaet i hans Indre; han har maaske ikke en Gang selv rigtigt lagt Mærke dertil; det er gaaet hans Sjæl som en Mark, paa hvilken Sædekorn, der slet ikke var bestemt for denne Mark, baarne af Vinden er fløjet hen. Eller han har givet Agt paa dem, forarget sig over dem som over Ukrudt og gjort sig behørig Umage for at luge dem bort. Men han har ikke haft Held med sig, og uden at han aner det, er nogle af de fremmede Tanker blevet liggende i hans Indre. Som Sædekorn om Vinteren vinder Styrke under Mulde, saaledes gror disse Tanker inden i ham og underminerer de oprindelige Tanker. Som Sædekorn ved Foraarets Tid, naar Solen kommer med sin Varme, skyder op af Jorden, saaledes vælder de nye Tanker frem med voldsom Kraft, saafremt der indtræder en Begivenhed, der kalder dem til Live og sætter Fart i dem. Paa denne Vis gik det *Luther* og før ham *Paulus* ved Damaskus. Naar Samtiden og Eftertiden hører om sligt, undrer de sig og tror, at der er sket et Mirakel. Aldeles ikke; det pludselige Gennembrud er det naturlige Udslag af en langvarig underjordisk Udvikling.

En aldeles tilsvarende Historie har den offentlige Mening. Det kan se ud, som om en ganske bestemt Opfattelse af det

religiøse, det politiske og det sociale næsten har et uindskrænket Herredømme i et Land. Folket synes trofast at holde ved det, der i mange Aar, ja maaske i Aarhundreder har været Rettesnoren for dets Tænkning og Vandel. Vel er der af og til hørt afvigende Røster; men de er enten blevet tiet til Døde eller stanset ved Censur eller, naar de alligevel banede sig Vej, knust ved efter Omstændighederne mildere eller strengere Midler. Stundom var Unaade og Embedsfortabelse nok; stundom tog man sin Tilflugt til Tugthus eller Henrettelse. Den katolske Kirke forsmaaede end ikke Baal og Brand. Det hjalp; den offentlige Mening blev underdanig, og de styrende troede den hellige Grav vel forvaret. Men saa en skøn Dag overraskedes Verden ved at erfare, at der var udbrudt Revolution i dette Land, at en Konges Hoved var faldet paa Skafottet, og at Blodet flød i Strømme. Og straks var Mennesker, der hverken forstod sig paa den enkeltes eller paa Folkenes Psykologi, paa Færde med den Forklaring, at Grunden til de opsigtsvækkende Begivenheder var den, at der var optraadt en eller flere store Mænd, som ved deres Veltalenhed og dristige Brutalitet havde revet Mængden med sig og endevendt alle Forhold. Paa den Maade dumper Revolutioner ikke ned fra Himlen. Naturligvis skal der betydelige Førere til; men de kan ikke med ét omskabe et Folk, lige saa lidt som en Gartner kan stampe Planter op af Jorden, naar han ikke i Forvejen har nedlagt Frøkorn i den. Det forholder sig med Folkenes Udvikling som med den enkeltes. Gennembrud er utænkelige, med mindre der i Forvejen er gaaet lange, forberedende Processer, og det hænder ikke sjælden, at disse Processer er temmelig lydløse, saa at Overfladen og det, som ligger nedenunder, er væsensforskellige fra hinanden.

Om Mænd som *Paulus* og *Luther* siger vi med Rette, at de blev ny Mennesker. Der blev vendt op og ned paa Indholdet af deres Samvittighed, saa at denne, for at bruge et Udtryk fra Fysikken, fik et nyt Tyngdepunkt. Man vilde imidlertid tage meget fejl, hvis man uden videre vilde stemple deres Samvittighed som helt umiddelbar, fordi de fra nu af fulgte andre Tilskyndelser end tilforn. Nej, naar Naivetet en Gang er veget bort fra et Menneskes Liv, saa er den forbi for stedse; fra nu af er hans Samvittighed blevet overvejende. Hans Ligevægt er ustadig, ikke

saaledes at forstaa, at han behøver at vakle i sin Overbevisning, men saaledes, at han bestandig gennem et aandeligt Arbejde maa bevare og forny sin Ligevægt. Jeg kommer derfor Sandheden nærmest, naar jeg sammenligner ham med en Ellipse, hvis Forskel fra Cirklen som bekendt er den, at den ikke nøjes med ét Centrum, men at den har to Brændpunkter. Sagen er nemlig den, at det gamle vel er fortrængt fra det enevældige Højsæde, men det er langt fra at være tilintetgjort; det har kun faaet en anden Plads i Bevidstheden, hvorfor Vedkommende uafladelig maa forhandle og tale sig til Rette med det.

Vi ser det hos *Paulus*. Hans store Bedrift var den, at han brød med Jødedommen og derved satte Kristendommen i Stand til at blive en Verdensreligion. Han sagde sig løs fra Tempeltjenesten og de mange Slagtofre; men selve den jødiske Offeridé kunde han ikke faa Bugt med. Han beholdt den, idet han opstillede en Forsoningslære, hvorefter Jesu blodige Endeligt var en Offerdød, uden hvilken Gud ikke kunde tilgive Menneskene, og med den Bedrift som Udgangspunkt blev Kirkens første Historie en Kamp mellem jødiskfarvet og hedenskfarvet Kristendom. Vi ser det hos *Luther*, der brød med den katolske Kirkes Autoritet og hejsede en Fane, der hævdede den enkeltes Samvittighedsfrihed. Men Katolicismen havde i Virkeligheden ikke sluppet sit Tag i ham; han følte sig kaldet til at opstille en ny Autoritet, der mægtig begrænsede Friheden, og denne Forhandling mellem de to Brændpunkter, Autoriteten og Friheden, er efter snart 400 Aars Forløb endnu den Dag i Dag staaende hos alle protestantiske Folkeslag. Det er ikke lykkedes at finde en ny stadig Ligevægt; hver Gang man tror at have naaet den, begynder de urolige Svingninger igen. Og dette er af det gode. Fremskridt og Liv er betinget af Uro; hvor denne hører op, indtræder der Tilstande, der paa Afstand tager sig ud som idyllisk Fred, men i Virkeligheden bærer Spirer til Forraadnelse inden i sig.

Ligesom Samvittigheden hos de enkelte er ogsaa den offentlige Mening hos Folkene, efter at Naivetetens Periode er forbi, i en bestandig Bevægelse med Hensyn til det politiske og det sociale. Vi havde en Enevælde, under hvilken alt gik tyst og stille i Overensstemmelse med allernaadigste Forordninger og Fortolkningerne af dem i Kancelliets Rescripter. Vi havde en

dertil svarende offentlig Mening. Den blev dikteret fra oven og bragt ud i Landet gennem Embedsmændene. I enhver By var der en Præst og en Borgermester. Hvad Velærværdigheden og Kancelliraaden havde sagt, derpaa svor alle retskafne Borgere som paa et Evangelium. Kun faa vovede offentlig at kny og at mukke; men i deres stille Sind gjorde mange sig underlige Tanker, der efterhaanden vovede sig ud, men i Begyndelsen med smaa Skridt. Saa kom omsider Omslaget 1848, og det blev klart, at Enevælden kun havde et ringe Antal Tilhængere; den offentlige Mening havde ændret sig og krævede en fri Forfatning. Vi fik den, og fra nu af var der to Brændpunkter i det danske Folks Liv, Kongemagten og Folkefriheden. Kongemagten er i Danmark et Træ med tusindaarige Rødder; et saadant ældgammelt Træ forsvinder ikke saa let og det saa meget mindre, som det repræsenterer noget, der, selv om vi ingen Konge havde, stedse vil bevare sin Gyldighed; intet Samfund kan bestaa, naar det ikke har en Regering, der besidder saa megen Myndighed, at den ikke kan fejes til Side af de første og bedste Vindstød.

Hvor stærk Kongemagten er hos os, viste sig under det *Estrupske* Regimente, da der, uden at der udbrød Revolution, kunde gøres et langvarigt Forsøg paa at gøre Kongemagten til det herskende Brændpunkt. Forsøget mislykkedes, og det maatte mislykkes. Omslaget 1848 omformede i den Grad det danske Folks Tænkemaade, at det ikke vilde have sin Grundlov prisgivet til Fortolkninger, der i Virkeligheden satte hele dens Tilværelse paa Spil. Og saa endte det med, at vi fik et Systemskifte, der for mange stod som en utvivlsom Anerkendelse af, at nu var Folkefriheden blevet det altbeherskende Brændpunkt. Hvor grundig man tog fejl, viste sig af, hvad der bag efter tildrog sig. Skønt tilsyneladende sat til Side øvede det kongelige Brændpunkt fremdeles sin Virkning, saa at Systemskiftets Bærere lidt efter lidt har skiftet Kulør, hvorfor de af adskillige stemples som Forrædere, der i Grunden snarere skulde kaldes Højremænd end Venstremænd. Jeg, der ikke er praktisk Politiker, men kun af og til filosoferer over de politiske Begivenheder, skal afholde mig fra alle moralske Domme; men jeg er tilbøjelig til at tro, at rimeligvis det samme vilde være sket med de fleste andre Venstremænd, hvis det var dem, der var blevet Ministre, og jeg drager deraf den Slutning, at man ikke bør forsømme Studiet af

den teoretiske Politik. Enhver, der f. Eks. har indsuget den her opstillede Lære om de to Brændpunkter, vil i alt Fald være blevet saa fornuftig, at han vogter sig for at bruge altfor store Ord, som han senere maa gøre til Skamme.

Det er dog ikke sandsynligt, at det, som er indtruffet, vil virke afskrækkende paa alle. Hvor lyder det ikke kækt og mandigt, naar man i Stedet for at fordybe sig i sindige Overvejelser bruger kraftige Udtryk og ødsler med Løfter! Sligt vækker Beundring. En Skare af trofaste udbryder i jublende Hurraraab: „Se, det er en Mand; han lefler ikke; han forstaar at indtage et helt, et afgørende Standpunkt.“ Som om det var vanskeligt at stille sig paa et Standpunkt! Nej, det, hvorom der spørges, er, om man i Længden kan fastholde det. Sund Sans lader sig ikke spotte. Jo radikalere en Politik bliver, jo mere den i sin Vildskab overspringer væsentlige Synspunkter, des større Rimelighed er der for, at den netop vil opnaa det modsatte, at den vil kaste Skarer over i en blind, konservativ Politik. En virkelig Statsmand kendes derpaa, at han begrænser sig til det mulige, og at han derfor er overordentlig lydhør for den offentlige Mening. Men denne har den besynderlige Beskaffenhed, at den stundom skjuler sig eller i alt Fald ikke træder synderlig stærkt frem. Det ser ud, som om Skraalhalse, der uafladelig træder op, har Folket med sig. Og dog er dette ikke Tilfældet. Der indtræder pludselig en Begivenhed, som lader den offentlige Mening aabenbare sig i sin sande Skikkelse til Rædsel for dem, der tog fejl af den. Saaledes gik det f. Eks. i 1848 i Frankrig en konservativ Statsmand. *Guizot* havde Kongen med sig; han havde Flertal i den franske Rigsdag; han troede sig fast og sikker. Men det store Flertal havde, uden at det stod ham klart, indsuget en Forvisning om, at Forfatningen blev brugt imod Forfatningens Aand. Saa vederfores ham det samme som her i Danmark *Estrup;* eller, rettere sagt, det blev langt værre. Han faldt og trak Kongedømmet med sig. Februarrevolutionen udbrød; *Louis Philippe* og *Guizot* maatte flygte til England.

De radikale maa endelig ikke foregøgle sig, at en slig tragisk Skæbne kun er forbeholdt de konservative; den kan virkelig ogsaa vederfares dem selv. Februarrevolutionen endte, som bekendt, med Kejserdømmet, hvorpaa det blev Revolutionsmændenes Tur at gaa i Landflygtighed. Det er en Naturlov, at enhver

ensidig Overdrivelse ligefrem kalder paa sin Modsætning. Her i Danmark fortæller man jo, at vi nu har indført Parlamentarismen. Saaledes lyder det i Kor fra Masser af Aviser, og paa Vælgermøder styrker man kraftig hinanden i Troen derpaa. De Indsigelser, der gøres mod denne saakaldte Kendsgerning, er faa og beskedne, saa at man fristes til at sige, at nu ved man da, hvad det er, den offentlige Mening vil. Men det turde være klogest ikke at være for tryg. Mig forekommer det, at der under al den megen enstemmige Larmen er i Færd med at udarbejde sig en ny offentlig Mening. Foreløbig er det alene private Meninger, der kun lægger sig for Dagen paa Tomandshaand eller i en lille snæver Kreds. Men vist er det, at mange synes, at denne Parlamentarisme er en underlig Skifting, der ikke har nogen slaaende Lighed med sin berømte Navnefælle i England. Det bæres dem for, at dansk Politik er blevet en Samling af de jammerligste Intriger, at de private Interesser er traadt i Forgrunden, medens Fædrelandets almene Vel i betydelig Grad vanrøgtes. Og hvad der forøger Betænkelighederne, er den Omstændighed, at adskillige af de optrædende Politikere bærer sig saaledes ad, at man uvilkaarlig kommer til at tænke paa Dilettanter, der uhyre gerne vil spille Komedie, men desværre mangler baade de udvortes og de indvortes Betingelser for at udføre betydelige Roller i interessante Stykker. Noget, der blot langt fra minder om Mesterskab, træffer man sjælden; de fleste dygtige Mænd, som ejer Betingelserne, holder sig for gode til at medvirke i den Art Farcer. Kort sagt: den politiske Nedgang er stor og beklagelig. Naturligvis ved vore politiske Dilettanter intet derom; de er for optagne af deres Haandtering og af deres gensidige Beskyldninger til, at de skulde have Tid til at agte paa, om ikke den offentlige Mening, som de altid paaberaaber sig, er paa Nippet til at glide fra dem. Maaske var det bedst, om de tog Skeen i en anden Haand. Hvis de ikke viser Maadehold og indrømmer de saglige Opgaver, hvad der tilkommer dem, kunde det maaske være, at Parlamentarismens Eventyr fordufter, og at de mange private Meninger samler sig i en ny offentlig Mening, der kræver et nyt Systemskifte.

Betragtninger af lignende Art som de, jeg her har anstillet med Hensyn til det religiøse og det politiske, lader sig ogsaa anvende paa det sociale og æstetiske. Jeg har i min Levetid op-

levet, hvorledes den offentlige Mening, der tog Fart hen imod den rene Individualisme, slog om og fik en stærkere og stærkere Hældning mod det socialistiske, og hvorledes i Poesiens og Kunstens Verden Romantikken blev afløst af Realismen. Paa begge Omraader følte de nye Magthavere sig saa sejrsstolte, at de betragtede deres Forgængere som afdøde og gentagne Gange holdt rørende Gravtaler over dem. Men de afdøde befinder sig efter Omstændighederne i nogenlunde god Kondition. De har ganske vist maattet indrømme, at de ikke længere har Ret til Eneherredømmet; men de gør stadig Fordring paa at være Brændpunkter, der aldrig kan afskaffes. Ja, Socialismen har maattet opleve, at den Jord, hvoraf den skød frem, ogsaa har fostret Anarkismen, der driver Individualismen til et Højdepunkt som aldrig nogensinde tilforn. Og paa det æstetiske Omraade er man blevet klar over, at ogsaa Realismen er befængt med den foragtede Romantiks Bakterier; dette har atter medført, at den yngre Slægt, som var bjergtagen af Realismen, opdagede, hvad vi ældre hele Tiden havde vidst, at ogsaa Romantikken havde megen realistisk Ballast, saa at man nu endog begynder at spørge om, hvad egentlig det berømte Gennembrud i 1870 betød, om der i det hele taget er noget nyt, som i den Grad er brudt igennem, at man for den Sags Skyld behøver derfra at regne en ny Periode i vort Fædrelands aandelige Historie. Kort sagt: det har overalt stadfæstet sig, at den gamle Vismand i Jødeland ikke var tabt bag af en Vogn, da han udbrød: „der er intet nyt under Solen."

Jeg har i det foregaaende betragtet det som givet, at det Omslag, der foregaar i den enkeltes Samvittighed og i et Folks offentlige Mening, altid ender med et nyt Brændpunkt. Men desværre er dette ingenlunde altid Tilfældet. Det hænder jo ikke saa sjælden, at en, der gennem kritisk Overvejelse og personlig Erfaring har mistet den klippefaste Tro paa den aandelige Magt, som hidindtil har hersket i hans Samvittighed, ikke finder noget nyt Anker, der kan frelse hans Skib fra at omtumles og opsluges af Bølgerne. Der er nogle, som gribes af Skepsis, saa at de hverken ved ud eller ind og ikke mere har faste Principper at støtte sig til, naar der skal træffes skæbnesvangre Afgørelser. Hos saadanne er Samvittigheden endnu ikke død, men kun mere eller mindre forvirret. Men der er andre, hos hvem enhver Ærbødighed for alt, hvad der ikke er til at tage og føle paa, i den

Grad er blevet kvalt, at de følger deres sanselige Lyster og Tilskyndelser uden nogensinde mere at foruroliges af Samvittighedsnag. Deres Samvittighed er udslukket; de kender ikke anden Begrænsning for deres Egoisme end den, der dikteres af rent verdslig Klogskab.

Ogsaa i Folkenes Historie træffer vi lignende Tilstande. Der kan være Tider, hvor ingen nok saa vældig Statsmand eller Taler kan faa Folket til at høre saaledes paa sig, at det opmandes til sikre Beslutninger og kraftig Daad. Den offentlige Mening er med Hensyn til de vigtigste Spørgsmaal enten blevet dorsk og døsig, eller ogsaa svinger den holdningsløst saa i en, saa i en anden Retning. *Jesus af Nazaret* led bittert herunder, og han udbrød: „Med hvem skal jeg ligne denne Slægt? Den er som de smaa Børn, der sidder paa Torvene og raaber til deres Legebrødre: vi fløjtede for Jer, og I vilde ikke danse; vi sang Klagesange, og I vilde ikke græde“ (Matth. 11,17). En hel Slægt kan blive saa slunken og viljeløs, at den idelig stiller modsatte Krav og egentlig kun har æstetisk Interesse af, hvad der foregaar. Den vil underholdes og mores, som om den sad i et Teater; den hører gerne paa ildfulde Taler og glæder sig over Ordenes Lyrik eller snertende Ironi. Den klapper og hysser, som om den var betalt derfor; men den indlader sig ikke paa at tage sit Parti, saa at den istemmer et fuldtonende og offerberedvilligt Ja. *Demostenes* fik det at føle, da han holdt sine filippiske Taler og forgæves søgte at bevæge sine Landsmænd til at værne om de helleniske Republikkers ældgamle Frihed. Tilhørerne fandt ham fortryllende og dekreterede ham Hæderskranse; men de bøjede sig uden synderlig Uvilje under det makedoniske Aag. Sandsynligvis var dette det klogeste, som Hellenerne den Gang kunde gøre; men de gjorde det, vel at mærke, ikke af politisk Klogskab, og fordi de som Taleren *Isokrates* havde faaet et nyt og større politisk Ideal; for de fleste var Bevæggrunden kun Træthed og Sløvhed. Den gamle helleniske Aand, som havde begejstret Forfædrene, var borte, og der var ingen ny national Aand, som svævede over Vandene og skabte en ny offentlig Mening.

Det bæres mig for, som vi i national Henseende passende kunde spejle os i, hvad der den Gang foregik i Athen. Det er fortræffeligt, at vi laver udmærket Smør og Ost, og at vor Nationalformue og Folkemængde stadig forøges. Det er fortræffeligt,

at vi har dygtige og lærde Mænd siddende paa Universitetets Lærestole, at vi har bygget et smukt Raadhus og et nyt Bibliotek og nu skal til at bygge et nyt Slot, og at vi har Kunstsamlinger, hvortil man endog valfarter fra fremmede Lande. Men Spørgsmaalet om vor Bestaaen som selvstændig Stat er dog afhængigt af, hvorledes vi vil ordne vort Forsvarsvæsen. Det mangler ikke paa talentfulde Ordførere; ganske som *Demostenes*' Tid har vi nogle, som forlanger Hovedstadens Befæstning og en stærk Udvikling af Hær og Flaade, mens der er andre, som siger nej selv til det tarveligste Forsvar, og atter andre holder paa allehaande Mellemting. Der nedsættes en Forsvarskommission, hvis Arbejde for udenforstaaende nærmest gør Indtryk af et vellykket Forsøg paa at dysse hele Sagen i Søvn. Der holdes Taler, skrives Artikler og stilles Interpellationer; men det hele er stadig en March paa Stedet, saa at Danmark synes at maatte være forberedt paa den forsmædeligste af alle Dødsmaader. Det er haardt for et Folk at gaa under, fordi det maa kæmpe med overmægtige Fjender, eller fordi det ikke har haft de fornødne materielle Betingelser for overhovedet at optage en Kamp. Men hvis vi dør paa Grund af en endeløs Snak, der forhindrer os fra at blive enige om noget som helst, vil et saadant Endeligt gøre os i den Grad til Genstand for Ynk og Spot, at enhver Udsigt til Genoprejsning er forbi med det samme.

Men hvorvel den offentlige Mening i dette Spørgsmaal er vaklende og usikker, saa er den dog heldigvis her i Danmark i adskillige andre Henseender lyslevende og aarvaagen. Hvis der begaas en himmelraabende Uretfærdighed, kan man være sikker paa, at et Skrig, fra hvilken Kant det end kommer, omsider vil finde Genlyd rundt omkring, saa at der raades Bod paa Forurettelsen. Men der er Folk, hos hvilke i visse Perioder den offentlige Mening syntes helt at være borte, saa at Uretten sad i Højsædet og ustraffet gjorde, hvad den vilde. Vi har jo hørt fortælle, hvorledes i Rusland Embedsmænd har skaffet sig Indtægter, idet de bedrog baade Selvherskeren og Nationen, hvorledes uskyldige Mennesker uden Lov og Dom blev slæbt til Elendighed i Siberien, og hvorledes Finner, Polakker og Jøder er blevet bastet og kneblet, fordi de forfægtede deres Menneskerettigheder. Hvor Tilstanden er blevet af en saadan Natur, kan et Folk, naar det ikke skal gaa under, kun vækkes, frelses

og fornyes gennem blodige Rædsler, ganske ligesom den enkelte, hos hvem Samvittigheden er død, kun gennem voldsomme Sjælerystelser igen kan opstaa til et menneskeværdigt Liv.

Spørger vi nu endelig, om den offentlige Mening med Hensyn til Valget af de Genstande, hvormed den kan sysselsætte sig, har nogen Grænse, saa maa vi svare: Nej, der er ikke den Ting, som den ikke har forsøgt eller ikke kan forsøge paa at lægge under sit Herredømme. Ja, stundom tager den sig jo endog som en myndig Suveræn af Klædedragt og lignende ret ligegyldige Udvortesheder; i saa Fald kaldes den Moden, og denne kan i den Grad svinge Sceptret over Sindene, at mange føler sig ilde til Mode, naar de kommer til at afvige fra den. Som et kuriøst Eksempel paa, hvor meget Klædedragten kan have at sige, skal jeg nævne Dronning *Victorias* Gemal, Prins *Albert*, som en Tid var upopulær i England. Blandt det, der lagdes ham til Last, var ogsaa den Omstændighed, at han ikke var korrekt paaklædt som en Englænder. „Se dog,“ sagde man, „hvordan Klæderne sidder paa ham!“ Saaledes kan jo ogsaa hos den enkelte Samvittigheden blive saa skrupuløs og sygelig, at han gribes af Samvittighedsnag, naar han en enkelt Gang har ladet sig friste til at deltage i en uskyldig Dans og anden harmløs selskabelig Munterhed, eller naar han i Stedet for asketisk at pine sig selv til Fordel for andre har tilladt sig en Udenlandsrejse, paa hvilken han uden at gøre sig skyldig i nogen Overdrivelse har nydt den Mad og Drikke, som plejer at indtages paa fremmede Kursteder.

Til en normal Udvikling af Samvittigheden hører, at den føler sig stedse stærkere og stærkere bundet af de Krav, som andres Ve og Vel med Rette kan stille til os, men at den til Gengæld bliver sløv over for enhver overdreven og ufornøden Begrænsning af den personlige Frihed, saa at den i sin Virksomhed styres af den Overbevisning, at sand Kærlighed til Næsten og sand Selvkærlighed ikke er ubønhørlige Modstandere, men fødte og svorne allierede. I en tilsvarende Retning bør den offentlige Mening udvikle sig med Hensyn til Omfanget af dens Virksomhed. Opgaven bør være at holde den inden for de rette Skranker, saa at den ikke udarter til et Tyranni, der hindrer den enkelte i hans frie Bevægelser, men indskrænker sig til kun at

[1]) Se: Denkwürdigkeiten aus den Papieren des Freiherrn *C. F. v. Stockmar* 1872, S. 658.

anbringe sit Tryk for at hævde de Fordringer, som Samfundet i Almindelighed og dette Samfund i Særdeleshed med fuld Føje kan stille til sine Medlemmer. Det er utilstedeligt, at en Mand f. Eks. skal udleveres til Spot og Spe, fordi han ikke vil sværge til Totalafholdenhedens Evangelium og en Gang imellem nyder et Glas Vin; men det er i sin Orden, at han brændemærkes, naar han drikker sig fuld og i denne Tilstand opfører sig raat mod Hustru og Børn eller bliver en Fare for dem, som han møder paa Gaden. Grænsen mellem, hvad der bør underkastes, og hvad der bør unddrages den offentlige Mening, kan ikke sættes med Sikkerhed en Gang for alle; den maa nødvendigvis være forskellig hos de forskellige Folk og i de forskellige Tider, alt efter det Kulturtrin, hvorpaa de staar, og de Situationer, hvori de befinder sig. Det er forstaaeligt, at der i Lande, hvor Moralen staar højt, og hvor Samfundsmagten er stærk, vokser et stedse stærkere og stærkere Ønske op om at faa Dødsstraffen fjernet, mens i Middelalderen alle undtagen Forbryderne var enige om, at dens Afskaffelse vilde betyde en Forøgelse af Barbariet. Det er rimeligt, at man i den Periode af et Folks Liv, hvor dets Moral paa det nøjeste er knyttet til en vis bestemt Religion, fordrer denne Religion hævdet med alle de Midler, som Statsmagten har til sin Raadighed. I vore Dage derimod, hvor vi har indset, at adskillige Religioner hver paa sin Maade kan fremme Moralen, ja at der endog stundom føres et smukt moralsk Liv uden Religion, vokser naturligvis Tallet af dem, der aabenlyst bekender sig til den Mening, at Staten baade i Religionens og Moralens Interesse skal tage sin beskyttende Haand bort fra Religionen og overlade den til Borgernes fri Selvvirksomhed.

For enhver, der har nogen historisk Dannelse, behøves der ikke yderligere Eksempler til at overbevise ham om, at den offentlige Mening uafladelig — skønt snart hurtigere, snart langsommere — ændres, baade hvad Indhold og hvad Omraade angaar, og at Grunden hertil atter er at søge deri, at et Kulturtrin afløses af et andet. Og naar Kulturtrinene veksler, da er det, forudsat, at der ikke — hvad jo stundom opleves — hos et Folk sker en Tilbagegang, fordi det vokser i Tankens Styrke og i Beherskelse af Naturen. De forandrede Forhold, hvorunder det som Følge heraf kommer til at befinde sig, omdanner ogsaa uvilkaarlig dets Livssyn og Maade at føle paa, saa at det faar andre

Interesser og andre Idealer. Mennesker fra Gorm den Gamles og fra Frederik den Ottendes Dage vilde være saa mange Mile fjernede fra hverandre, at de slet ikke vilde forstaa hverandre og endnu mindre være i Stand til at mødes i en fælles offentlig Mening.

Og med Kulturens Ændring skifter ogsaa de Midler, hvorved den offentlige Mening skabes. En Overvejelse af dette Punkt vil straks stadfæste, hvad jeg før sagde, at det er Herredømmet over Naturkræfterne, hvorpaa vi først og fremmest bør rette vor Opmærksomhed. Thi vi ved jo allesammen, at naar nogen nu til Dags faar Magt til i større Maal at paavirke sine Medmennesker, saa sker det ved Pressens Hjælp. Det kan være, at han ikke selv skriver i en Avis, men forfatter en Bog eller holder en Tale. Uden Pressens Hjælp naar hans Ord ikke vidt omkring. En Bog synker ned i Glemselens Hav, naar alle Blade tier den til Døde; Virkningen af en Tale indskrænkes til den snævre Kreds, for hvilken den er blevet holdt, naar den ikke refereres af Bladene. Kort sagt: det er til syvende og sidst Pressen, hvorpaa det kommer an. Og dens Magt er knyttet til de Naturkræfter, Menneskeheden har taget i sin Tjeneste. Den beror paa Opfindelsen af Bogtrykkerkunsten og Telegrafen og paa den vidunderlige Udvikling, som alle Samfærdselsmidler har gennemgaaet. Avisernes ledende Artikler er, inden et Døgn er gaaet, spredte over et helt Land, ja stundom farer de lynsnart paa Telegrafens Vinger. En mærkelig Begivenhed og en betydningsfuld Ytring kan inden faa Timers Forløb være kendt overalt paa Jorden. Kun den, som til Bunds har gennemtænkt dette, er i Stand til at lodde Dybden af den Revolution, der med Hensyn til Tilvejebringelsen af en offentlig Mening adskiller Aaret 1807 fra Aaret 1907.

I en vis Henseende bidrager det uhyre Apparat, som Pressen raader over, til at formindske dens Betydning. I fordums Tid, da den langsomt rullende Post kun bragte en lille Avis med faa Efterretninger, og da Folk ikke havde saa travlt, gav de sig god Tid til at læse og til at tænke over det læste. De fordøjede Efterretningerne og dannede sig Meninger, som, hvad enten de nu var rigtige eller ikke, blev hængende ved dem som Grundlag for deres Syn. Nu til Dags gaar alt i en Fart; hvad der staar i Morgenavisen, tilbagekaldes hyppigt af Aftenavisen, og for den,

der blot vil følge nogenlunde med, er der et Utal af Begivenheder, som han skal sætte sig ind i: Krig i Asien, Præsidentskifte i Paris, Jordskælv i Amerika, Parlamentsforhandlinger i London, en Kejsertale i Tyskland, Partibrydninger i Rigsdagen, Strejker, Børsspekulationer, Forbrydelser, Selvmord. Det ene jager ustandseligt det andet, og der modtages en saadan Mangfoldighed af vekslende Indtryk, at de fleste Hjerner ikke kan bringe noget sammenhængende ud deraf. Kort sagt: den tidligere Grundighed er afløst af en hæsblæsende Overfladiskhed, som synes at maatte forhindre Dannelsen af en fast offentlig Mening.

Aviserne søger at raade Bod paa denne Mislighed. De har ledende Artikler og bruger fede Typer for at udhæve det, hvorpaa det væsentlig kommer an, saa at de Læsere, der ikke har Tid til at pløje alt igennem, kan fæstne dette i deres Hukommelse og gaa ud i Livet med den Overbevisning, at nu ved de, hvad de har at rette sig efter. Saaledes synes alt at være i den bedste Orden, og rundt om raaber man: Se, hvilken Mængde af Aviser! Hvor dette Folk dog er dannet og oplyst! Hvor højt staar det ikke i Sammenligning med tidligere Aarhundreder, da Kundskabens Kilder flød saa sparsomt, ja næsten draabevis! Ganske vist maa man indrømme, at ikke alt det, der staar i Aviserne, er til at stole paa, ja stundom endog ligefrem Løgn og Bagvaskelse. Men, svarer man, hvad gør det? Der nedlægges jo straks Indsigelser mod Løgnene. Urigtighederne rettes, og Bagvaskerne skamskændes, saa at det hele ender i Fryd og Gammen med Sandhedens Triumf og Retfærdighedens straalende Sejr. Just, naar saaledes Modsætningerne i ubunden Frihed kan mødes med hverandre, bliver Standpunkterne klarede, saa at der kan dannes en paa faste Kendsgerninger og grundige Domme bygget offentlig Mening, der kan bære det friskeste og frejdigste Samfundsliv.

Jo Tak! Paa det Lav! Nej, det gaar virkelig helt anderledes til i den virkelige Verden. Apostlen *Paulus* skildrer paa et berømt Sted i Romerbrevet (2,15), hvad der foregaar i Samvittighedens Liv. „Tankerne", hedder det, „anklager og forsvarer hinanden." Heri er der en god og forsvarlig Mening. De Tanker, hvorom han taler, er nemlig den enkeltes egne Tanker, som møder hverandre paa det samme Sted, i hans eget Hjerte, saa at han selv faar fuld Bevidsthed om, hvad der kan siges for eller imod enhver Handling. Paa en lignende Maade dannedes

den offentlige Mening i Athen. Den skabtes af Talere, som hver især paa bedste Maade søgte at paavirke Folkeforsamlingen, der saaledes fik baade Angreb og Forsvar at høre, saa at den ikke savnede den fornødne Oplysning for at fælde en Dom.

Paa en helt modsat Vis virker den moderne Presse. Dens afgørende Præg er en uhyre Ensidighed. Det er rigtigt, at ethvert Angreb fremkalder et Forsvar, enhver Usandhed en Berigtigelse. Men Angrebet og Usandheden staar, vel at mærke, i een Avis og Forsvaret og Berigtigelsen i en anden Avis. Og der er en Mangfoldighed af Aviser. Hvem har Raad til at holde dem alle? Hvem har Tid til at læse dem alle? De fleste nøjes med een Avis, som de studerer des grundigere. Det er ikke altid, at den beretter om de Indsigelser, der rettes mod dens Fremstillinger, og hvis den gør det, kan man som oftest være sikker paa, at den ikke refererer helt loyalt, men saaledes, at den faar en brillant Lejlighed til at gøre Kaal paa Modstanderne.

Man maa nemlig være meget naiv, naar man indbilder sig, at Journalisterne er rene Engle, hos hvem udmærkede Kundskaber altid er parrede med en overordentlig ren og ædel Karakter. Naturligvis gives der saadanne; men mangfoldige har meget tarvelige Studier at støtte sig til og en Retssans, som ikke er af allerførste Sort. Og selv om de allerbedste gælder, at de er hildede i et Partis specielle Synsmaader og Taktik. Hvis de ikke har en ledende Stilling eller en saa udmærket Begavelse, at Redaktøren for ikke at undvære dem maa tilstede dem visse Friheder, saa er de nødte til at holde Trop med det Parti, som bærer Avisen; det vil sige: de maa nedsætte Modpartiets Planer og Personer og referere dets Ord saaledes, at de faar en noget anden Klang, end de egenlig har; de maa rose Partifællernes Bøger og dadle eller ved Taushed ombringe Skrifter, som gaar i en anden Retning.

Det gaar som Fod i Hose, og Vedkommende behøver derfor slet ikke at være fordærvede Personer, der forsætlig vildleder. Man tuder uvilkaarlig med de Ulve, man er imellem. Sæt en Mand hen i en bestemt Egn, hvor han kun omgaas Mennesker, der har en vis bestemt Tankegang og aldrig kommer paa en fortrolig Fod med anderledes tænkende. Atmosfæren smitter; hvis han da ikke er en særlig bestemt Personlighed, saa varer det, især naar han skal tjene sit Brød derved, ikke længe, inden

han bliver som de andre og strutter af Partifølelse og Partihovmod: Hvert Parti bilder sig nemlig ind, at det har forpagtet Sandheden og Retfærdigheden, hvorimod den virkelige Kendsgerning er, at det ser smaat ud med begge Dele i alle Partier. *Victor Emanuel II's* første Konsejlspræsident, *Massimo d'Azeglio*, der af Fødsel var Marchese, opholdt sig en Gang i sin Ungdom ude paa Landet, hvor han gik klædt som Bønderne og levede som de, saa at de troede, at han var en af deres egne. Gennem sit fortrolige Samliv med dem opdagede han, at de mindre noble Karaktertræk, han tidligere havde betragtet som Adelens Særeje, ogsaa fandtes i de lavere Samfundsklasser, og han udbrød da*): „Mennesket er ens overalt". Heri har han fuldstændig Ret: Menneskenaturen bliver altid sig selv lig; det er kun Formen, der skifter. Tag en ikke altfor ringe Kreds af Socialdemokrater og en lige saa stor Kreds af Højre og atter en tilsvarende Kreds af Venstre. Man kan være sikker paa, at man i hver Gruppe vil finde omtrent det samme Maal af Egenkærlighed, Skinsyge, Magtbrynde, Pengegriskhed, og andre mindre rosværdige Egenskaber, der kaster sine mørke Skygger over de gode Sider, der naturligvis ogsaa træffes. Det er kun den forskellige Udtryksmaade, der for hver Gruppe afhænger af dens Dannelsestrin, som ved sin Veksel skuffer den overfladiske Iagttager.

Sig mig, hvem Du omgaas, og jeg skal sige Dig, hvem Du er. Dette gælder ogsaa om Avislæserne. Den, som kun læser een Avis, bliver efterhaanden skabt i Avisens Billede, saa at man, naar man ved, hvad det er for en Avis, uden at have talt med ham i Forvejen med Held kan profetere om, hvilke Domme han vil fælde. Det gaar hermed som med et Ekko, hvilket man jo slet ikke behøver at høre, naar man har hørt den oprindelige Stemme, som genlyder deri. Man kan desangaaende opleve de besynderligste Tilfælde. Jeg har kendt Mennesker, som af Princip holdt et Højreblad. Men saa begyndte der at udkomme et Venstreblad, der var saa ustyrlig morsomt og vittigt, at Kone og Børn indstændig opfordrede dem til at holde det. De strittede imod og det saa meget mere, som bemeldte Venstreblad med Haan og Spot bekæmpede den Religion og Sædelighed, som var dem personlig dyrebar. Men Kone og Børn blev ved og bad med grædende Taarer. For Husfredens Skyld anskaffede de om-

[1]) Se: I miei ricordi I, S. 397.

sider Venstrebladet og afsagde samtidig Højrebladet, da de ikke havde Raad til to Aviser. Og faa Aar efter opdagede jeg, at de selv var havnede i Venstrebladets Anskuelser, som de nu docerede med samme Frejdighed som den, der var blevet de tidligere Anskuelser til Del.

Man skal derfor ikke tage Partierne altfor alvorligt og naivt foregøgle sig, at hver enkelt har en klippefast Overbevisning. Mangfoldige kan i og for sig lige saa godt høre til det ene Parti som til det andet. De trænger blot til at have et Sted, hvor de kan føle sig hjemme, og til noget, hvorfor de kan raabe Hurra, især naar de derved kan opnaa lidt timelig Fordel. Da Kejser *Carl V* i det Kloster, hvor han tilbragte Slutningen af sit Liv, fik Melding om, at en Spanier, som han kendte, var blevet anholdt og tiltalt for Kætteri, udbrød han[1]): „Men hvorfor dog? Denne Mand burde ikke fængsles, fordi han er Kætter, men fordi han er Idiot.“ Denne kejserlige Bemærkning fortjener at paaagtes af enhver, som studerer de politiske, kirkelige og æstetiske Partiers Psykologi.

Partier er nødvendige, ja udmærkede, naar det gælder en enkelt stor Sag, som bringer Hjerterne til at flamme. Naar Sejren er vundet, burde de opløse sig for at give Plads for nye Dannelser. Men i Stedet herfor fortsætter de med Sejghed Livet under det Paaskud, at de, der er enige om én Ting, ogsaa maa være enige om alle andre Ting mellem Himmel og Jord. Partierne faar saa Karakter af Sammenrottelser eller af Aktieselskaber. Førerne, som har Gavn af Aktieselskabets Trivsel, ved naturligvis overmaade godt, at det er smaat bevendt med mange af de meniges Indsigt og Hjertelag. Men naar de blot følges, saa er de lige glade. Det er jo Mængden, der gør det. Saaledes er det jo ogsaa, hvis der stiftes et Aktieselskab for at anlægge og drive en Jærnbane, tilstrækkeligt, at et Par Ingeniører forestaar den tekniske og et Par Bankmænd den økonomiske Side af Sagen. Aktionærerne giver deres Penge og har saa for Resten ikke noget videre at skulle have sagt.

Kort sagt: den saa meget roste Udvikling af Partivæsenet og den derpaa hvilende moderne Presse ender med det Udbytte, at Folket i intellektuel Henseende vænnes til den mest gyselige Overfladiskhed og hildes i falske Forestillinger, og at det i mo-

[1]) se *Mignet*: Charles Quint. 1857. S. 371.

ralsk Henseende forkludres, idet det i Stedet for at indøves i Ærbødighed for ubetinget Retfærdighed vænnes til at fælde allehaande raske, overilede og ubillige Domme om Sager og Personer.

At en god Presse er af en overordentlig Betydning, og at den nuværende lader særdeles meget tilbage at ønske, derom vil vist nok mange være enige, skønt vel sagtens enhver er tilbøjelig til at undtage netop den Avis, som just han holder og er vant til at hylde som et Evangelium. Men det er vanskeligere at reformere end at fremsætte Anker. Man har gjort opmærksom paa, at ingen kan blive Læge, Sagfører, Præst, Apoteker eller Jordemoder uden at have taget en Eksamen, der indeholder en Garanti for Vedkommendes Dygtighed. En Journalists Gerning er mindst lige saa vægtig og ansvarsfuld.

Manges Vel og Ve, ja et helt Lands Trivsel og Moral kan bero paa, at den røgtes med Alvor og Grundighed. Hvorfor — har man spurgt — indretter man da ikke en Journalist-Eksamen, hvis gode Udfald bliver en nødvendig Betingelse for Brugen af Bogtrykkersværte? Jeg tror, at Grundlovens Givere handlede viselig, da de forbød Indførelsen af Censur. En Eksamen er ogsaa en Slags Censur, og den vil ikke hjælpe det allermindste undtagen til at kvæle friske og frodige Talenter, som for at udfolde sig trænger til Frihed. De Eksaminer, som vi allerede har, er kanske nødvendige, men man overvurderer i høj Grad de Garantier, som de byder. Ingen vil kunne modsige, at der gives aandløse Præster, forvirrede Sagførere og Læger, der følger urimelige, skrinlagte Metoder. Og Hovedsagen er Retfærdighedsfølelsen; den kan ikke indbankes gennem en Eksamen, lige saa lidt, som en juridisk Eksamen afholder en Sagfører fra Uredelighed.

Den Censur, som skal øves, maa foregaa i Frihed uden Statens Mellemkomst. Publikum skal censurere ved at vrage de Blade, som sænker Niveauet altfor dybt. Hvor meget Publikum paa dette Omraade mangler den rette Opdragelse, ses bedst, naar man om Søndagen tager i Skoven. Hvilken Rift er der da ikke paa Stationen om de uartige Smaablade, just fordi de er uartige og giver Stof til en pikant Underholdning! Strænge Straffe for en usømmelig Skrivemaade gælder til Wandsbeck. Den journalistiske Kunst fejrer sine mest glimrende Triumfer, naar man

er nødt til at skrive saaledes, at der maa læses mellem Linierne, og Publikum fryder sig, naar det skal løse Gaader, som ikke er altfor svære. Intet duer, uden at Publikum bliver artigt og selv holder Justits. Ja, maaske det dog ikke var af Vejen, om et Blad, som blev overbevist om ligefrem Bagvaskelse, ikke blot blev dømt til Bøder, men ogsaa til i en Række af Numre at stille sig selv i Gabestokken ved med meget fede Typer at offentliggøre sin egen Forsmædelse.

Fremdeles bør Journalisterne selv tage Haand i Hanke. De bør danne en Fagforening i hvilken de udvikler den gensidige Æresfølelse og paa det strængeste skrider ind mod enhver, der ikke bruger Pen og Blæk som en Gentleman, saa at den, der gaar udover Skrankerne, føler sig til Mode som en af alle udstødt Fredløs. Til Sligt er der jo allerede Tilløb, som maaske med Tiden kan faa en kraftigere Skikkelse.

Men, som jeg gentagne Gange har fremhævet, det er Partiskheden og de falske Forestillinger, den avler hos Folket, der er det værste. Og ethvert Blad er mere eller mindre partisk, og de fleste læser kun en Avis. Det, hvortil vi først og fremmest trænger, er et nyt Blad, som sætter sig en ganske ejendommelig Opgave. I Stedet for selv at have ledende Artikler og føre Publikum i en bestemt Retning skulde det indeholde en paalidelig Oversigt over alt, hvad der sker, siges og skrives, naar det har Krav paa offentlig Interesse. Der forelægges en Lov, den diskuteres i Rigsdagen, paa Møder og i Bladene. Det ny Blad — lad os kalde det Bladenes Blad — indeholder da en Artikel, der kort og klart gør Rede for Lovens Indhold, for Partiernes Standpunkter og for de Grunde, der fremføres for og imod, saa at den, der har læst Artiklen, med Nøjagtighed ved, hvad det er, Sagen drejer sig om, og hvorfor man slutter sig til den ene eller den anden Side. Til at skrive en saadan Artikel udfordres stor Modenhed og en ikke ringe Kunst. Bliver den til en lang Afhandling, er der ingen, der læser den, og den faar samme Skæbne, hvis Kortheden ikke gaar Haand i Haand med gennemsigtig Tydelighed. Eller sæt, at vi har et kirkeligt Udvalg, hvor man væver op og ned om Kirkeforfatningen, uden at den, der ikke har de fornødne Forudsætninger — og det er Tilfældet med de fleste — kan blive rigtig klar over, hvad Forhandlingerne egentlig betyder. Bladenes Blad giver da det fornødne

Overblik; det anfører de afgørende Ytringer, som falder, og stiller dem i Sammenhæng med andre Udtalelser fra samme Side, saa at de faar den rette Belysning. Det tager ikke selv Parti, men sørger kun for, at enhver af de optrædende bliver rigtig forstaaet. Eller sæt, at en Mand angribes i een Avis og derpaa forsvares i en anden Avis. Bladenes Blad serverer begge Dele lige nøjagtigt og lig retfærdigt, idet det naturligvis her som altid trofast angiver sin Kilde. Ligesaa bærer det sig ad, naar en Bog ondskabsfuldt dadles, og hvis den skamløst forties, bryder det Tavsheden. Jeg skal ikke trætte med flere Eksempler. Enhver vil forstaa min Mening, at vi bør have et Blad, der ikke falder paa at agere Overdomstol, men hvis eneste Ærgerrighed er den at lægge Dokumenterne omhyggelig paa Bordet for Publikum, ganske som naar der føres en Sag for Højesteret.

Hvem skal læse dette Blad? De, der ellers kun læser een Avis. Jeg er ikke saa sangvinsk at bilde mig ind, at de vil strømme til i Hobetal. Men jeg skulde dog tro, at det vil faa Abonnenter nok til, at det kan betale sig, naar de Journalister, der vil skrive i det, ikke vil stille altfor ublu pekuniære Fordringer. Det vil blive holdt rundt om i Klubber og Foreninger og af adskillige, som føler, hvor ensidig en Oplysning de faar gennem deres ene Avis. Forhaabenlig vil der derved i forskellige Egne af Landet blive vakt en Modsigelsens Lyst, saa at det, der i større eller mindre Partikredse forkyndes som den ene saliggørende Sandhed, efterhaanden vil blive gjort til Genstand for kritiske Undersøgelser, som vil tvinge Lederne til at nedstemme den overmodige og selvsikre Tone, hvormed de plejer at imponere deres Tilhørere. Hvem ved: Bladenes Blad, der naturligvis beskedent vil begynde med at udkomme een Gang om Ugen, kan maaske snart faa Lyset at se oftere, især naar det tillige vil lægge Vind paa at bringe god Læsning af rent underholdende Art.

Og hvem skal skrive i Bladet? Det er ikke uden Hensigt, at jeg just holder dette Foredrag i en Studenterforening. Misforstaa mig ikke, som om jeg skulde tro, at unge Studenter straks skulde have Modenhed og Evne til at optræde som Journalister! Dette er ikke Tilfældet, naar Talen, saaledes som her, er om en Journalistik, hvis Nytte beror paa en taktfuld Selvbeherskelse og Evne til alsidig Forstaaelse. Men for at der kan fremstaa Gene-

taler, maa der være en Hær, hvorfra de udgaar, og hvor de tidlig indaander den rette Luft.

Hostrup forkyndte for et Par Menneskealdre siden en Opfattelse af Studenternes Kald, der vel ophævede dem som en særlig Kaste, men tillige pegede paa det Ungdomsfriskhedens Ideal, mod hvilket de havde at stræbe, saafremt de ellers skulde kunne haabe at være Førstegrøden af deres fysisk jævnaldrende (se En Spurv i Tranedans, Første Akt, Første Scene). Skulde jeg nu tage Sigte paa Studenternes inderste Væsen, vilde jeg bestemme ham som det tænksomme unge Menneske. Saadanne gives der naturligvis i alle Livsstillinger; men Studenterne har i saa Henseende en særlig Opgave, hvis rette Løsning kan give dem Krav paa her at indtage en særlig Stilling, Man kan ikke blive en dygtig Landmand eller Handelsmand eller Haandværker uden at tænke. Men det er kun Studenterne, der har Tænkningen til deres ligefremme Maal; de bør villigt anerkende, hvis andre i dette eller hint Stykke er dem overlegne; men de maa undse sig, hvis de ikke i grundig Tænkning staar øverst.

At tænke er et med at sammenligne; at være Student betyder en fortsat Indøvelse i Overbevisningen om, at enhver Sag i det mindste har to Sider, at man derfor omhyggelig bør høre alle Parter og ikke træffe sit Valg, før Proceduren grundig er gennemført. Og dette vil ingenlunde sige, at en Student ikke maa have en Overbevisning, men kun, at det staar klart for ham, at en sand Overbevisning ikke erhverves for billig Pris, men gennem et strængt Arbejde, hvori han er paa Færde ikke blot med sin Forstand, men med alle sine aandelige Kræfter. En ensidig Forstandsudvikling skal jeg aldrig anbefale; dens eneste Frugt bliver en gold Kritik, der ikke staar i Pagt med Livet, en Kritik, der kun opløser, men ikke formaar at bygge op.

Den Bestemmelse, *Hostrup* gav af Studenten, og den, som jeg her har givet, svarer til to Perioder i vort Lands Historie: Hin Tid var naiv; vor er reflekterende. Den Gang vuggede man sig i fagre Drømme, nu staar vi midt i den brutale Virkelighed; den Gang stred man for at vinde Friheden, nu gælder det om at kæmpe for den rette Brug af Friheden. Heldigvis udelukker de to Idealer ikke hinanden; der er intet til Hinder for, at man muntert kan styre ud i Verden og dog samtidig søge at tage Livet med tænksom Alvor. Forskellen mellem de to Tider er

derfor, nærmere beset, den, at det i vor Tid er et andet Moment af det samme Ideal, der nu træder i Forgrunden end fordum.

Vi hører ikke saa sjælden fra Udlandet, at Studenterne saa hist og saa her er gennemglødede af politiske Lidenskaber, at de holder stormende Møder og agitatorisk ophidser Masserne. Der er maaske enkelte danske Studenter, som hellere vil være Brushoveder end Filosoffer, og for hvem det synes en tillokkende Tanke at kunne staa som Helte paa Barrikader. Mig forekommer det at være herligt, at Sligt hos os er unødvendigt og umuligt. Den Gerning, som ligger for de danske Studenter er ganske vist ikke opsigtsvækkende, men til Gengæld trods sin tilsyneladende Beskedenhed overmaade nyttig. Hvis den studerende Stand foruden at være fagdygtig og ungdommelig munter kan bidrage sit til at stille ufornuftige Lidenskaber og til at skabe en sund offentlig Mening, kan den i alle Maader siges at have gjort sig vel fortjent af Fædrelandet.

A. C. LARSEN.

DANMARKS NEUTRALITET OG TYSKLAND

INDIGNATIONEN over den politiske Komedie, der hedder Forsvarskommissionen, har allerede længe ligget ulmende i vide Kredse af Befolkningen. Denne Enstemmighed er ganske naturlig; thi hvilket Standpunkt man end indtager i selve Forsvarssagen, maa Dommen over Kommissionen og dens snart seksaarige „Virksomhed“ blive den samme. De, der mener, at Landets Frelse er at søge i den fuldstændige Afvæbning, vil hævde, at denne Teori behøvede man ikke fem og et halvt Aar til at udgranske, og de, der i et ordenligt Forsvarsvæsen ser den eneste virkelige Borgen for Bevarelsen af den nationale Selvstændighed, vil harmes over, at saa mange Aar er fuldstændig spildte, og det i en Periode, hvor det storpolitiske Barometer i Europa stadigt tydeligere peger paa Uvejr.

I denne Harmes Ulmen ligger Forklaringen til, at de opdukkende Rygter om militærpolitiske Forhandlinger mellen den danske Regering og Tyskland vakte saa stor Bevægelse. Derfor vandt det ogsaa saa udbredt Tiltro, at Formaalet med disse Forhandlinger var at komme uden om Københavns Befæstning, det vil altsaa sige, at de sigtede til noget rent *negativt;* thi hvis Forsvarsministeren selv havde haft et *positivt* Program, saa vilde han vel for længe siden have foranlediget, at Kommissionen blev færdig; med den nære Forbindelse, der er mellem Regeringen og Kommissionens Flertal, og som blandt andet gav sig Udtryk i Valget af den nye Formand, vilde det jo heller næppe have været saa vanskeligt.

Saa kom Konsejlspræsidentens Dementi, der erklærede, at der hverken var truffet nogen Aftale med Tyskland, ej heller vilde blive truffet en saadan; Regeringens Politik var Neutralitet, ikke Alliancer. Dette Dementi tog rigtignok ikke Sigte paa det, som i Øjeblikket var det mest interessante, nemlig om der havde været paatænkt eller indledet Forhandlinger, men kun paa saadanne Forhandlingers eventuelle Resultat; alligevel definerede det paa en Maade Regeringens Stilling over for Forsvarssagen, og det var jo Interessen for denne, som fra først af havde voldt det hele Røre.

Det maa da hævdes, at Ministeriet Christensens faktiske Passivitet over for denne Sag ingenlunde kommer til at staa i noget mildere Lys ved denne Erklæring. Thi der kunde maaske nok tænkes en Alliancepolitik af den Art, at selvstændige Forsvarsforberedelser derved overflødiggjortes — skønt enhver Dansk maatte bede Gud bevare os for en saadan — men derimod vil enhver Neutralitetspolitik trods alle Fredsfraser være ganske uigennemførlig uden bestemte Forsvarsforberedelser, da disse efter den gængse Stormagtsopfattelse er den nødvendige Forudsætning for, at Neutralitetserklæringen kan have nogen Betydning. Ministeriets Erklæring om, at dets Politik er Neutralitetens, indeholder derfor en indirekte Tilkendegivelse af, at dets Politik ogsaa tilsigter Gennemførelsen af en ordentlig Forsvarsplan, men netop derved har det selv afgivet en Kritik over sin hidtil udviste fuldstændig passive Holdning i denne Sag.

Det vil imidlertid, hvis da ikke alle Solemærker slaar fejl, næppe blive det nu eksisterende Ministerium, der kommer til at gennemføre Forsvarssagen, paa hvad Maade dette nu end sker, som en rationel Ordning eller — hvad der maa frygtes for — som Frugt af et parlamentarisk Kompromis. Det har derfor i Øjeblikket nok saa megen Interesse at se paa den anden Side af Sagen, nemlig hvad der angaar Danmarks Forhold til Tyskland. Thi medens Vælgerne til sin Tid vil staa fuldstændig frit stillede over for Forsvarssagen under følgende Ministerier, saa er over for Udlandet enhver Regering altid til en vis Grad bundet af den Holdning, Forgængerne har indtaget.

Det vil være Læserne af dette Tidsskrift bekendt, at jeg tidligere („Tilskueren“, Oktober 1901, Juli 1902 og Januar 1903) har taget til Orde for, at Danmark baade af militære og handels-

politiske Grunde burde søge at opnaa en modus vivendi med Tyskland. Da nu baade det, som den nuværende Regering vides at have gjort og det, den inden Konsejlspræsidentens Dementi antoges at ville gøre, synes at pege i samme Retning, er der Anledning til at undersøge det skete ved en Sammenstilling med det i sin Tid foreslaaede, og jeg tror, at ogsaa for Læsere med andre Opfattelser vil en saadan Undersøgelse kunne frembyde enkelte Ting af Interesse.

Enhver Politik maa, som jeg den Gang hævdede (Okt. 1901, Side 762), drives „von Fall zu Fall". Danmarks Stilling til Tyskland er nu noget anderledes end den var for seks Aar siden; Tyskland er i Mellemtiden blevet stærkere isoleret, og det følger deraf, at i samme Forhold er Prisen for Danmarks eventuelle Tilnærmelse steget. Naar en saadan skulde komme i Gang, da maatte man (smstds. Side 768—69) „begynde med en Forespørgsel hos Tyskland . . . og Tilbud og Krav vil da blive at forme efter Tysklands Svar."

Som en saadan Forespørgsel, en saadan Banken paa Døren kan man opfatte Konventionen af 11. Januar 1907. Valget af Emnet var ganske overordentlig heldigt; der forelaa her en Sag, som det var baade den tyske Regering og den danske Nation magtpaaliggende at faa ordnet. Der kunde da ikke tænkes nogen bedre Begyndelse til en ny Fredens og Forsonlighedens Æra, i hvilken senere Behandlingen af de større og vigtigere Spørgsmaal kunne følge efter.

Uden at lade sig paavirke af Partistandpunkter i vor indre Politik kan nu vel, tror jeg, de fleste her hjemme enes om, at denne Konvention ingenlunde var den diplomatiske Triumf for den danske Regering, som dennes Presse i det første Øjeblik vilde gøre den til. Aarsagerne til, at man nu maa tage Afstand fra denne ubetingede Anerkendelse, er to: Indledningsordenes udtrykkelige Indrømmelse af, at Pragerfredens Paragraf 5 er død og magtesløs, og den Maade, hvorpaa den stiltiende Forudsætning for Konventionens Tilvejebringelse senere er behandlet fra tysk Side.

Hvad nu det første angaar, da maa jeg tilstaa, at jeg personlig lægger mindre Vægt paa dette Punkt. De danske Sønderjyders moralske Ret beror paa den historiske Kendsgerning, at de tæller saa og saa mange, der er Danske og vil vedblive at

være Danske, og ingenlunde paa den statsretslige Opfattelse af denne eller hin Paragraf. Dog maa det maaske være tilladt af rent historisk Interesse at gøre en Bemærkning til dette Punkt. Det er blevet sagt, at hvad den danske Regering lod erklære i Januar 1907, ikke var andet, end hvad den havde sagt gennem sin Gesandt i Berlin i Oktober 1879, en formel Skrinlæggelse af Paragraf 5. Dette er ikke korrekt: Den danske Regering lod i Efteraaret 1879 sin Gesandt ved det preussiske Hof erklære, at da nu Østrig og Preussen havde afsluttet Traktaten af 11. Oktober 1879, og Sagen dermed var ophørt at være et Mellemværende mellem *to* Magter, saa henstillede man nu til Preussens Højmodighed selv at ordne Spørgsmaalet. Denne Udtalelse var den eneste værdige og korrekte Ripost fra Danmarks Side; thi derigennem fik man jo udtrykkelig sagt, at Sagen *faktisk* stadig ventede paa sin Løsning; i Traktaten af 11. Januar 1907 frasiger den danske Regering sig enhver Adkomst til oftere at bringe denne Sag paa Bane; der er fra nu af for dens Vedkommende overhovedet ikke mere paa dette Punkt en Sag, der venter paa sin Løsning. Det ses let, at disse to Udtalelser fra den danske Regering er højst forskellige, og at det virkelig var et Offer fra dansk Side, der bragtes ved Formuleringen af Indledningsordene til Konventionen af 11. Januar 1907.

Langt mere Betydning har imidlertid det, der faktisk er sket siden Konventionens Afslutinng, og som viser, at dette Offer har været bragt forgæves. Det var i Januar den almindelige Opfattelse i det danske Folk — og sikkert ogsaa i den danske Regering, som sluttede Konventionen, at efter den skulde de smaalige Trakasserier fra de tyske Myndigheder i Sønderjylland ophøre, og selve Kejserens Holdning gjorde yderligere denne Forventning berettiget. Tiden har imidlertid vist, at selv naar en Kejser taler, saa er det ofte kun Ord. Det gaar efter 11. Januar omtrent lige saa lystigt til som før med Udvisninger, Forbud mod Gymnastikforeninger og alle den Slags ærgerlige Drillerier, som de tyske Lokalembedsmænd er saa flinke til at ophitte.

Nu ved vi meget vel, at i Tyskland er Forbindelsen mellem Centraladministrationen i Berlin og de lokale Myndigheder ude i Provinserne ikke nær saa stram og hurtigt virkende, som vi er vant til her hjemme fra, og der forfalder i Nordslesvig baade det ene og det andet, som maaske baade Kejseren og Fyrst

Bülow hellere saa usket. Men paa den anden Side kan man ikke komme uden om, at det i sidste Omgang dog er disse højeste Myndigheder, der bærer Ansvaret for, hvad der'sker i Tyskland, særlig af den Slags, hvor en anden Stats nationale Interesser berøres, og det er jo lige saa uomtvisteligt, at hvis det endelig var den tyske Rigsregering saa overordentlig meget om at gøre, at der ikke skulde finde Trakasserier Sted i Sønderjylland, saa kunde den vel endelig nok ogsaa finde Midler til at faa sin Vilje sat igennem. Naar Plagerierne trods alt fortsættes, saa er det derfor ikke d'Hrr. Landraader i Haderslev og Tønder, men det er Durchlauchtighederne og Excellenserne i Wilhelmstrasse, som vi maa holde os til. Det maa derfor fastholdes, at det er Tyskland som saadan, Tyskland som den ene af de kontraherede Parter ved Konventionen af 11. Januar, der har brudt Forudsætningerne for dens Tilvejebringelse. Men dermed bortfalder ogsaa Foranledningen til at betragte denne Konvention som nogen diplomatisk Triumf for den danske Regering.

Naar Tyskerne nu har stillet sig saaledes, saa er det ingenlunde, fordi de ikke ønsker at komme i et godt Forhold til Danmark. Men Sagen er den, at de mener, at dette kan de sagtens opnaa alligevel, ganske uden Hensyn til det lille Mellemværende i Sønderjylland. Men man maa for at forstaa dette ogsaa huske paa, at det, som for os Danske er en stor Ting, for mange endog den allerstørste, og som gennem vor Presse og ad mange andre Veje daglig fylder vor Tanke, nemlig Forholdet med Sønderjyderne, det er for Tyskeren en ganske underordnet Bagatel, hvis Sammenhæng ikke altid staar ham klart, ja, hvis Eksistens han ikke til enhver Tid husker paa. Danmark derimod og den danske Nation, det ved han, hvad er, og der er i de senere Aar foregaaet en ejendommelig Forandring i hans Opfattelse af de Stemninger og Tendenser, der er herskende i denne Nation. Medens jeg endnu for seks Aar siden kunde skrive („Tilskueren", 1901, Side 766), at „den almindelige Synsmaade i Tyskland er, at hvad der end maatte ske i Verden, saa vil Danmark altid være at finde paa Tysklands Fjenders Side," saa er nu Forholdet et helt andet. Det fremgaar af en hel Række Enkeltheder i tysk Presse og andet Steds, at man nu anser Samarbejde mellem Danmark og Tyskland, baade paa dette og hint Omraade, for ikke blot ønskeligt, men ogsaa let opnaaeligt.

Men det er klart, at i samme Grad som man ogsaa fra dansk Side vil nære et Ønske i lignende Retning, i samme Grad maa man paa den anden Side holde paa, at et saadant Samarbejde ikke af Modparten betragtes som en forud givet Selvfølgelighed. Betingelsen for, at Danmark og Tyskland kan handle, maa være *Ligelighed*, og det vilde derfor være at ønske, at den faktiske Misligholdelse fra tysk Side af hvad der var den stiltiende Forudsætning for Januarkonventionen, ikke gik upaatalt hen. Netop for Tilvejebringelsen af en entente cordiale med Tyskland vil det være af Vigtighed, at baade Bogstaven og Aanden i indgaaede Aftaler med Bestemthed kræves respekterede i lige Grad af begge Parter; men denne Fasthed synes den nuværende Regering ikke ret at være i Besiddelse af.

Eller for at sige det samme med andre Ord: Den bedste Maade til at opnaa noget i Forhandling med Tyskland er at indtage en Stilling, som om man kunde undvære det. Og denne Stilling vil Danmark have lettere ved at indtage nu end blot for seks Aar siden; militærpolitisk er Tyskland nu stærkere isoleret end den Gang, og der er altsaa — lige i Øjeblikket — mindre at befrygte fra denne Magts Side; i handelspolitisk Henseende har de engelske Liberales sidste store Valgsejr skudt Virkeliggørelsen af den Chamberlain'ske Tanke om Toldsammenslutning mellem Gammelengland og Kolonierne endnu et Stykke ud i Fremtiden og derved givet Danmark nogen Respit, inden det nødes til at søge Markeder for sin Landbrugsudførsel ogsaa uden for England. Samtidig er for Tyskland de militære Interesser af et godt Forhold til Danmark stadig de samme, saa længe Englands Flaade endnu er Tysklands saa langt overlegen, og dets Interesser for at faa en Handelstraktat i Stand med Danmark stiger for hvert Aar stærkere end vore, efterhaanden som den tyske Indførsel hertil vokser i et hurtigere Tempo end vor Udførsel til Tyskland.

Den danske Regerings Forhandlingsvenlighed har hidtil kun givet sig Udtryk i Konventionen af 11. Januar 1907, og hvad denne kan siges at være værd mellem Brødre, det vil sige saadanne, der yde og fordre Ligelighed, har vi jo allerede set. Det næste Punkt, der kommer under Debat, bliver formodentlig en Handelstraktat, men ogsaa her synes det, som om den danske Regering allerede nu er mere betænkt paa Indrømmelserne end

paa det, der maa fordres som Vederlag. Det er ganske betegnende, at et tysk Blad for nylig kunde udtale sin Beklagelse over, at Finansministerens Toldlovforslag ikke var blevet gennemført allerede nu, inden Forhandlingerne om Handelstraktaten skulde tage sin Begyndelse. Det ses altsaa deraf, at man fra tysk Side betragter den nuværende danske Toldbeskyttelse som et Vaaben, der kan anvendes mod Tyskland, men det er tillige klart, at den Regering, der først og fremmest er opsat paa at faa Lov til at lægge dette Vaaben fra sig, ikke giver Forventning om store Resultater af en fortsat Forhandlingspolitik.

Og ligesom det handelspolitiske Værn vil være nødvendigt, hvis der skal forhandles, saaledes ogsaa det militære. Harmen over de formodede Forhandlinger med Tyskland, der antoges at tilsigte Muliggørelsen af en Formindskelse i det danske Forsvarsapparat, var i sig selv vel begrundet. Thi naar vi en Gang skal komme til Forstaaelse med Tyskland, ogsaa paa det militære Omraade, da er Betingelsen den, at Danmark selv har hele sit Krigsvæsen i fuldstændig Orden; uden dette vil vi kun blive en Byrde, og uden dette vil desuden for os Risikoen ved at indgaa en Forstaaelse med Tyskland blive saa mange Gange større, at Fordelene under ingen Omstændigheder kan tænkes at komme til at svare dertil.

Det kan da overhovedet siges, at hvis vi skal kunne opnaa noget hos Tyskland, da maa Danmark formaa til sine Tilbud at knytte ikke blot en Bøn, men en Fordring om Gengæld. I hvad der hidtil er sket, Konventionen af 11. Januar, har Danmark kun ydet en Tjeneste og haabet paa Gengæld derfor, men intet faaet. Det kan for saa vidt betragtes som et Held, at Regeringen, paa hvilken den rejste Bevægelse øjensynlig har gjort et vist Indtryk, trods dens Presses hysteriske Udbrud om de oppositionelle Organers „landsskadelige“ Artikler, gennem Konsejlspræsidentens fremtvungne Erklæring har afskaaret sig selv fra en aktiv Udenrigspolitik; thi de rette Forudsætninger for en saadans Gennemførelse synes ganske vist, efter hvad man hidtil har set, ikke at være til Stede ved Ministeriets nuværende Sammensætning. Bismarck nøjedes rigtig nok med at betegne den diplomatiske Kunst som Anvendelsen af den sunde Menneskeforstand paa de politiske Kendsgerninger og denne Definition er jo meget simpel og lige

til, men det er, som Clausewitz rigtigt bemærkede, netop det simple, der er svært.

Selve Programmet for et muligt fremtidigt dansk-tysk Samarbejde vil naturligvis i sine Hovedtræk forblive det samme, selv om Formerne og Tempoet for dets Gennemførelse altid vil afhænge af de skiftende storpolitiske Konstellationer. I militær Henseende vil Danmark forlange, at Tyskland, den eneste Magt, mod hvis pludselige Overfald vi under ingen Omstændighed kan værge os, respekterer vort Landomraades Ukrænkelighed, medens Danmark paa sin Side sikrer Tyskland mod, at dansk Land benyttes af Fjender som Basis for Angreb, og tillige, hvad der af tyske Strateger lægges særlig Vægt paa, under en eventuel europæisk Landkrig tilsikrer Tyskland nem Adgang til Tilførsel, ogsaa i Tilfælde af, at dets Havne blokeres. Handelspolitisk vil Danmark for det store og stadig voksende Afsætningsmarked, det yder den tyske Industri, kunne forlange Gengæld i Form af Indrømmelser for de danske Landbrugsartikler. Det er navnlig dette Punkt, der fra dansk Side bør tages Sigte paa; thi denne Sag skulde gerne være bragt i Orden, inden det virkelig lykkes Chamberlains Arvtagere at bygge den store Toldmur om det britiske Verdensrige med de landbrugseksporterende Kolonier. Naturligvis vil her de tyske, indre politiske Forhold skabe Vanskeligheder paa Grund af de tyske Agrarers dominerende Stilling; men selv om man maa anerkende disse Vanskeligheders Eksistens, bør de dog næppe betegnes som uovervindelige.

Et saadant Program vil, som det ses, meget vel kunne forenes med den Neutralitetspolitik, som her hjemme efterhaanden for alle Partier er blevet det eneste saliggørende. Det er ganske betegnende for det Forfald, hvori vor Nation for Tiden befinder sig, at det eneste, som alle Anskuelser og alle Partier kan mødes i, er en Idé, der taget i sin Almindelighed er rent negativ; vi kan ikke blive enige om at *handle*, det højeste, vi kan drive det til, er at blive enige om at *lade være*. Men ved det ovenfor skitserede Program er der samtidig den Fordel, at det vil tvinge Nationen til at gøre denne Neutralitet til en effektiv, det vil sige, en Neutralitet, der støtter sig paa et saa kraftigt Værn, som det overhovedet er muligt for Statens økonomiske Evne at opdrive, og med lidt god Vilje vil det for et Land som Danmark ikke sige saa lidt. Kun ad denne Vej vil Folket ogsaa

efterhaanden kunne opelskes til den Selvbevidsthed, uden hvilken Baggrund ingen virkelig Udenrigspolitik er mulig. For et Folk som det danske, begavet og rettænkende, men udisciplineret og gennemsyret af Kritiklyst er endelig ogsaa et vist Kvantum af den forhaanede og udskregne Militarisme den eneste Mulighed for en national Foryngelse; der er maaske nok nogle hysteriske „Kultur"tilbedere, for hvem dette lyder forfærdeligt, men det er alligevel sandt. Historien viser paa hvert eneste Blad, at enhver Nation, hos hvem Civilisationen (Udviklingen i Forhold til Omgivelserne) tager Luven fra den virkelige Kultur (Udviklingen i Forhold til Individet selv), og hos hvem som en Følge deraf de særlig militære Instinkter, Modet og Offervilligheden, dør ud, enhver saadan Nation er dødsdømt. Det er netop den Fare, der i vort Slægtled truer det danske Folk; det gælder at gøre sig den klar bevidst og at samle alle Midler imod den.

De chauvinistiske Betragtninger, der maaske vil blive gjort gældende mod en saadan dansk Neutralitetspolitik, der tager Sigte paa at være en Betryggelse, ogsaa for Tyskland, skal jeg heller ikke denne Gang komme nærmere ind paa. For mig er 1864 hverken mere eller mindre end 1807, en Begivenhed i Nationens Fortid, hvoraf det gælder at drage Lære for Fremtiden. At det ene ligger hundrede, det andet 43 Aar tilbage i Tiden, er i en Nations Liv kun en ringe Forskel. Da Tyskerne førte deres Erobringskrig i 1870, fremhævedes det, at dette kun var en simpel Hævn for hvad Ludvig XIV over to Aarhundreder tidligere havde øvet; i Sammenligning hermed maa den danske Nation, der allerede forlængst saa fuldstændig har tilgivet og glemt Bombardementet paa København og Flaadens Rov i 1807, siges at være i Besiddelse af en overordentlig kort Hukommelse.

Men netop disse historiske Eksempler viser ogsaa, hvor liden Berettigelse i Øjeblikkets Realpolitik den Slags Betragtninger over, hvad der før er sket, bør have. Det gælder om ikke at tænke paa den Hævn, man ikke har nogen Udsigt til at opnaa, men derimod paa de Fordele, som der kan være Haab om. Det gælder om at gøre sig klart, hvad der med de for Haanden værende Magtmidler og med de givne storpolitiske Sammenstillinger overhovedet lader sig opnaa, og hvilken Pris der kan ydes derfor. Og det gælder først og fremmest om ikke at drive en Politik, hvor man bringer Ofre og paatager sig Risiko, uden at

der ydes andet Vederlag end kejserlige smukke Ord og dynastiske Høflighedsudvekslinger.

Imidlertid, hvor megen Umage man end gør sig for at fastholde udelukkende de realpolitiske Betragtninger, i enhver Dansk stikker en lyrisk Djævel, og derfor skal ogsaa jeg til Slutning gøre et enkelt ideelt Moment gældende. Den aktive, forhandlende Neutralitetspolitik — dette lyder som en Selvmodsigelse, men er det som bevist, ikke — er den eneste, der har Chancer for at give Udbytte og derigennem her hjemme vække Interessen for og Forstaaelsen af Udenrigspolitik overhovedet. Og det er noget, som vi i særlig Grad trænger til. Det kommer an paa i hele vort offentlige Liv at vænne os til i langt højere Grad end hidtil at rette Blikket udad. Vi har snart travet saa længe rundt i Diskussionens Trædemølle om kommunal Valgret og Kongevalgtes Afløselighed og andre slige Emner, at en Del af Nationen, og det ikke den ringeste, er blevet led ved Politik, og Resten er godt paa Veje til at blive fuldstændig idiotiseret. Her vil den nyvakte Sans for Udenrigspolitikken og Diskussionen om dennes langt mere haandgribelige Realiteter vække nyt Liv. I den indre Partipolitiks trange Kreds er Folket blevet snæversindet, men naar der sættes det større Formaal, da vil det atter vokse.

J. ØSTRUP.

DEN FRANSKE KIRKEKAMP

DEN 9de December 1905 udstedtes den Lov om Statens og Kirkens Adskillelse, som er det foreløbige Resultat af et afgørende Sammenstød mellem Republikkens Regering og Pavemagten. Hvem af dem, der skal bære den endelige Sejr hjem, er endnu ikke afgjort. Kampen drejer sig om det samme som under Middelalderens store Sammenstød mellem Kejsere og Konger og Pave om det borgerlige, verdslige Samfundslivs Uafhængighed af Religionen og om de nationale Interessers Uafhængighed af den kosmopolitiske romerske Kirkemagt. For de protestantiske Lande er dette Sammenstød ikke længere muligt i hele den skarpe og altomfattende Form, hvorunder det finder Sted i det katolske Frankrig, idet Modsætningen mellem det nationale og kirkelige ikke findes i et protestantisk Land. Til Gengæld bliver denne Modsætning i Frankrig en Løftestang til at føre Kampen for det borgerlige Samfundslivs Uafhængighed kraftigere og med større Udsigt til Sejr, end der maaske ellers vilde blive.

Den Kamp, som vi i denne Tid er Vidne til, er forberedt omhyggelig Skridt for Skridt i mere end en Menneskealder, og den har sit Udgangspunkt i Frankrigs bitre Erfaringer om, hvor de nationale Interesser blev sat til Side af Hensyn til Paven. Det var Pavens Vægring ved at tillade Kejser Napoleon at trække sine Tropper bort fra Rom, saa denne By kunde blive Italiens Hovedstad, der hindrede Afslutningen af en Alliance mellem Frankrig og Østrig og Italien, indtil Slaget ved Wörth gjorde al

Allianceforhandling umulig og overlod Frankrig til sin Skæbne. Og samtidig med at den katolske Kirke saaledes kom til at staa med sin store Del af Ansvaret for de nationale Ulykker, traadte en anden Organisation frem som Værn og Udtryk for det nationale. Det var Frimurerlogen Grandorient, der i lange Tider havde været Tilflugtsstedet for de borgerlige demokratiske Klasser. Den havde søgt at sikre sig over for Napoleon ved at vælge Prins Murat til Stormester, men allerede i 1861 havde den afsat ham, fordi han offentlig havde udtalt sig for Bevarelsen af Pavens verdslige Herredømme. Nu ved Krigens Udbrud udstedte 10 Loger i Paris en højtidelig Fordømmelse af Kong Vilhelms Færd og udstødte ham af Broderskabet. De indkaldte til en almindelig Frimurerkongres i Schweiz for at faa alle Logers Tilslutning. Kongressen blev selvfølgelig ikke til noget, men det skete betegnede i fremtrædende Grad Logerne som Organer for det, der greb Nationen dybest. I den følgende Tid har de sat deres faste Organisation mod Kirkens, og de har været overmaade virksomme i Dannelsen af Rammerne for den Armé, der har ført Felttoget mod Kirken og vundet den foreløbige Sejr, som Loven af 9/12 1905 betegner.

Den Baggrund, hvorpaa denne Kamp siden 1870 har været ført, var dannet af Konkordatet (Konventionen) 1802 og den kirkevenlige Politik, som de skiftende Regeringer siden da havde ført. Det var den store Napoleons Hensigt med dette Konkordat at skabe en national fransk Gejstlighed, som Regeringen kunde stole paa, og derfor sikrede Konkordatet Regeringen Ret til at udnævne Biskopperne og forbyde dem Appel til Paven. Det blev ogsaa Staten, som lønnede Præsterne. Samtidig opgav Paven ethvert Krav paa de inddragne Kirkegodser, hvorved der blandt andet tænktes opnaaet, at „den døde Haand", disse Storbesiddelser, som var unddraget Handel og Vandel, for bestandig skulde være forbi.

Men Konkordatet blev ikke det, Førstekonsulen havde tænkt. For det første blev dets juridiske Gyldighed ikke utvetydig, idet en Del af de Bestemmelser, som den franske Regering lagde Vægt paa, ikke indsattes i det egentlige Konkordat, men i nogle organiske Artikler, der vedtoges af Repræsentationen under ét sammen med Konkordatet, hvorimod Paven aldrig gav nogen formel Anerkendelse af disse Artikler. Dernæst betonedes ved Konkor-

datet, der sluttedes mellem Staten og Paven uden den franske Kirkes Mellemkomst, Pavens Overhøjhed over denne Kirke, og ved en Række Afskedigelser og Omflytninger af Biskopper, som i Anledning af Konkordatet foretoges af Paven for at imødekomme Napoleon, fik Paven faktisk Anerkendelse for en saa stor Magt i franske Kirkesager, at Gejstlighedens nationale Karakter blev et ret tomt Begreb. Heller ikke var der skabt nogen Hindring for, at Kirken kunde danne sig en ny Storbesiddelse, og „den døde Haand" kom da ogsaa i den følgende Tid til atter at spille en Rolle.

Under Restaurationen søgte Regeringen at støtte sig til Kirken; særlig vandt Kirken i dette Tidsrum en uhyre Magt derigennem, at medens der strengt vaagedes over, at Borgerne ikke dannede Foreninger, nød Kirken en udstrakt Frihed til Dannelsen af Associationer, og disse Associationer var i deres Væsen statsfjendtlige, fordi deres Medlemmer ved de helligste Eder var forpligtede over for andre Magter end Staten. Det var disse Associationer, som bar Louis Napoleon frem til Magten, og han betalte for deres Hjælp allerede 1850 ved den saakaldte loi Falloux, $^{15}/_{3}$ 1850, der i Frihedens Navn faktisk gav Gejstligheden Eneherredømme over Skolen. Igennem Skolerne prægedes ikke alene den opvoksende Slægts Tænkemaade saaledes, som Kirken ønskede det; men disse gejstlige Lærere fulgte deres Elever, ogsaa efter at Skolegangen var afsluttet, interesserede sig for deres Skæbne, skaffede dem, de syntes om, Embeder og Ansættelser, og spærrede Vejen for de andre. Med Rette udtalte Victor Hugo, at Gejstlighedens Uafhængighed er smedet af det borgerlige Samfunds Afhængighed og Underkastelse. „Det er Eders Vane, hver Gang I smeder en Lænke, saa siger I: Se her en Frihed! Men jeg siger paa min Side, at hver Gang I raaber op om Forfølgelser, saa betyder det blot, at Republikken har givet sine Borgere en ny Frihed."

Endnu yderligere styrkedes Kirkens Magt under Thiers Styrelse, da han ængstedes for de revolutionære Elementer, der havde hidført Kommunen. Det blev fra 1872 Skik, at den pavelige Nuntius deltog i Udnævnelsen af Biskopperne, saa kun Mænd af en ultramontan Tankegang kom i Spidsen for det franske Hierarki. Mere og mere følte det republikanske Frankrig, at der overalt lagde sig en Modstand paa tværs af dets Arbejde, en aandelig Dødvægt,

som hindrede dets Udvikling, og at denne Dødvægt ogsaa truede Nationens Selstændighed i dens ydre Politik. Derfor blev det Kampraab, hvorunder Gambetta førte Republikkens Tilhængere til den afgørende Kamp i 1879, ogsaa ganske utvetydigt rettet mod Kirken: Le clericalisme voilà l'ennemi!

I Kirkens egen Stilling var der ogsaa foregaaet en Forandring, som paa en Maade kan siges blot at have bestaaet i en Afsløring af dens Væsen og dens Stræben. Pave Pius IX havde 1870 faaet vedtaget Dogmet om Pavens Ufejlbarlighed og derved faaet sin monarkiske Absolutisme utvetydig slaaet fast, saa der ikke længere ret vel kunde være Tale om nogen reel Uafhængighed for de franske Prælater. End yderligere havde han allerede i 1864 udsendt den bekendte Bulle Syllabus, der ganske summarisk fordømte alt det, som i moderne Aandsliv, i Samfundsudviklingen, det politiske Liv og Videnskaben fører fremad. Syllabus taler samme Sprog som Gregor IX og Innocens IV, der i det 13de Aarhundrede i Kampen mod Frederik af Hohenstauffen simpelthen erklærede det for at være Kætteri og Hedenskab, naar en Fyrste bestræbte sig for at udvikle sit Lands Hjælpekilder, fordi derved droges Borgernes Tanker bort fra det himmelske til det jordiske. Mod denne Kirke var det, Gambetta kaldte til Kamp.

Det blev Jules Ferry, Medlem af samme Loge som Gambetta, der førte det første store Slag ved Loven mod Kongregationerne. Folkeskolerne blev nu (1881) lagt ind under Staten, tvungen Skolegang gennemførtes, og de ikke anerkendte Ordener maatte søge Regeringens Anerkendelse. Ogsaa den højere Undervisning stræbte han efter at frigøre, og navnlig Jesuiternes Udvisning var et virksomt Skridt i denne Retning. Men Ferry førte ikke Slaget igennem, fordi han mente at have Brug for Kongregationens Støtte i Orienten til Gennemførelse af sin koloniale Politik. Det var dog noget meget vigtigt, som var vundet, man havde skaffet sig Midlet til at opdrage en Slægt, der ikke var omspændt af ultramontane Forestillinger. Med fuld og klar Bevidsthed var Slaget ført netop paa Skolens Omraade: „Under Paaskud af at undervise," sagde Waldeck-Rousseau, den daværende Indenrigsminister, „under Paaskud af Frihed til at drøfte filosofiske Principper i deres Anvendelse paa Tidens politiske Forhold, blander Gejstligheden sig i alle Valgene."

Valgene i 1885 viste atter en for Monarkisterne og Kirken

gunstig Strømning, og der udfoldedes en stærk Virksomhed fra forskellige katolske Organisationers Side. Mest ublufærdig fremtraadte de saakaldte Assomptionister, der ikke hørte til de egentlige af Kirken anerkendte Ordner, og som derfor ogsaa kunde desavoueres af denne, selv om Kirken drog Fordelen af dens Virksomhed. Boulanger, Panama og fremfor alt Dreyfusaffæren hænger sammen med denne Propaganda, der i Kirkens Navn drev Forretning, købte Stemmer og smedede Bagvaskelser, som syntes at omspænde al selvstændig borgerlig Retsindighed og kvæle den i sit Net. Gentagne Gange stilledes der i Kamrene Forslag om Kirkens og Statens Adskillelse, og selv en saa tøvende Mand som Freycinet erklærede i Senatet 1891, da Sindene var bragt i Bevægelse ved, at en Biskop (Freppel) uden Tilladelse og i Strid med Konkordatet var rejst til Rom for at hilse paa Paven, at vel havde Regeringen ikke af Folket faaet noget Mandat til at virke for Statens og Kirkens Adskillelse, men derimod havde den det Hverv at skaffe Staten respekteret, og hvis den Agitation, som dreves, skulde munde ud i, at en Adskillelse blev nødvendig, saa maatte Ansvaret lægges paa Kirken selv.

Dreyfusprocessen gav endelig Signalet til aaben Kamp. Det var Kirkens Elever, der stod som de skyldige Ophavsmænd, og med Ministeriet Dupuys Fald og Dannelsen af Ministeriet Waldeck-Rousseau 1899 tilkendegav Kamret, at det i Kongregationens Færd saa en overhængende Fare for Republikken. Waldeck-Rousseau fik Assomptionisterne dømt, og gennem Loven om Associationerne 1901 sattes den endelige Grænse for de kirkelige Ordners Virksomhed. Det, der skete ved denne Lov, var efter Bogstaven egentlig kun dette, at Borgerne fik Frihed til at danne Associationer, medens de kirkelige Ordner skulde søge om Statens Tilladelse, saa Staten fik en Kontrol med dem.

Valgene i 1902 faldt ud som en stor Sejr for Republikanerne, og Waldeck-Rousseau traadte derefter tilbage som den, der havde sejret og nu kunde overlade det videre til andre. Hans Efterfølger Combes slog imidlertid ind paa en anden Vej og benyttede den Kontrollov, hans Forgænger havde skabt, til et Angrebsvaaben mod Kongregationen. I Stedet for at behandle hvert Andragende fra disse for sig, og saaledes som Waldeck-Rousseau havde tænkt, give Regeringens Tilladelse ret liberalt, lod Combes Andragenderne behandle i Bunkevis under et og nægtede glat væk

Tilladelsen. Ret alvorlige og blodige Scener fandt Sted rundt om i Landet, efterhaanden som de gejstlige Skoler, Seminarier og andre Etablissementer lukkedes.

Fra katolsk Side føltes Faren for det endelige Brud som meget betænkelig. Den faste Organisation, hvormed Valgene gennemførtes, og den Sikkerhed, hvormed Kamret og Regeringen gik frem, viste Kirken, at den stod over for en Modstander, hvis Kræfter muligvis var større, end den havde tænkt sig. Der dannede sig katolske Anti-Frimurerforeninger, og det var ikke frit for, at Kirken saa Frimurernes Haand alle Vegne. Man beskyldte dem for at tænke paa at bemægtige sig Kirkerne for at omdanne dem til Logetempler. Selv i Kamret brød denne Frygt frem. Under en Forhandling om Ophævelse af loi Falloux udtalte de Radikales Ordfører Lecomte, at alle Præster var uskikkede til at undervise, fordi de havde aflagt Løfter om Lydighed og Coelibat. Man afbrød ham med heftige Tilraab: Og Frimurerne da! det synes, som om det er Frimurerne, der regerer og undertrykker os.

Med stor Omsigt og Behændighed lagde Regeringen endelig den Situation til Rette, som skulde hidføre det endelige Brud ved at føre Beviset for, at Paven vilde hindre den franske Stat i Udfoldelsen af sin fulde Suverænitet. Anledningen tog man i det italienske Tronskifte. Victor Emanuel aflagde Besøg i Paris, og den naturlige Følge heraf maatte være Loubets Genvisit i Rom. Den nye Pave Pius X havde protesteret mod, at man i Paris modtog dette Besøg, idet han havde forudset Følgerne; men denne Protest havde man ikke taget Notits af, og i April 1904 kom Loubet til Rom uden at have anmeldt sin Hensigt for Paven og uden at hilse paa ham i Vatikanet. Loubet blev i Italien modtaget med store Demonstrationer, der i de italienske Logers Navn tilsagde ham Støtte af alle Frihedens Venner og Hykleriets Modstandere. „Vor Hilsen,“ udbrød de, „skal gaa til Frankrigs Hjerte, der er saa beundringsværdigt ved det Mod, hvormed det hævder det borgerlige Samfunds Højhedsret, den skal vies Mindet om Zola, denne Titan i den vældige Kamp mod Hykleri og Overtro“.

Loubet besøgte som simpel Turist Vatikanet og Peterskirken og Roms andre Seværdigheder, men som den franske Stats Overhoved havde han ignoreret Pavens Tilværelse, og dette betød,

at denne fremtidig i Regeringens Øjne ikke var en Suveræn, men blot en Slags Stormester for en international Orden. Selvfølgelig udeblev Pavens Protest ikke; allerede ved Maanedens Slutning modtog Regeringen hans Note, som besvaredes med, at man kaldte sin Gesandt ved Vatikanet tilbage, og samtidig bebudede Combes, at den parlamentariske Kommission, som allerede i nogen Tid havde arbejdet under Briands Forsæde, snart vilde være i Stand til at fremlægge Forslag om en Adskillelse mellem Stat og Kirke.

Yderligere dreves Regeringen frem af en Strid, som opstod i Anledning af to Biskopper (i Laval og Dijon), som Paven vilde stævne til Rom og krævede afsat i direkte Strid med Konkordatets organiske Artikler. I en Tale i Auxerre $^{4}/_{9}$ 1904 fremstillede Combes denne Sag som et Vidnedsbyrd om, hvor fuldstændig Pavemagten tilsidesatte ethvert Hensyn til den franske Stat, og at man maatte betragte Konkordatet som bortfaldet. I et Ultimatum til Paven krævedes det, at dennes Breve til de to Biskopper skulde tages tilbage inden 24 Timer, og da dette ikke skete, fandt det endelige Brud Sted, idet det franske Gesantskab fuldstændig ophævedes, og enhver diplomatisk Forbindelse med Paven afbrødes. Combes Forklaring af sin Handlemaade blev hilst med Bifald i Kamrene ($^{22}/_{10}$ 1904).

Den $^{21}/_{3}$ 1905 fremlagde da Regeringen sit Forslag om Adskillelse mellem Stat og Kirke. Forhandlingen i Deputeretkamret optog ikke mindre end 48 Møder og bragtes til Ende den $^{3}/_{7}$. Fra alle Sider førtes de betydeligste Kræfter i Ilden. Den førende Kraft for Loven var Ordføreren Briand, hvis Tankegang var den, at hvad man end forøvrigt fra radikal Side kunde knytte af Forhaabninger til Loven, i Loven selv maatte der ikke træde andet frem, end at den fastslog Statens Overhøjhed i alle borgerlige Sager og værnede om alles Samvittighedsfrihed. Det skulde være en Frihedens Lov og ikke en Undertrykkelsens Lov. I det afsluttende Møde, hvor Kamret vedtog Loven, samlede Briand sin Opfattelse klart og besindigt og med den tydeligste Bevidsthed om, hvad det var for en betydningsfuld Handling, der forestod.

„Det er nu Ansvarets Time. Vi bør ikke vige tilbage for at tage det paa os . . . . Mulig føler man i visse Lejre nogen Misfornøjelse med den fredelige Karakter, vi har givet denne Reform. Thi under de politiske Lidenskabers

Herredømme er man kun for ofte tilbøjelig til ikke at anerkende det som et Fremskridt, der ikke tilføjer Modstanderne nogen ødelæggende Skade. Men jeg vil sige det højt og fast: Fremskridt i den Forstand er jeg ikke en Tilhænger af . . . I dette Land, hvor Millioner Katolikker hænger ved deres Tro, vilde det være umuligt at tænke paa en Adskillelse, som ikke ogsaa disse kunde godkende . . . . Men i dette Øjeblik, hvor er den Politiker, som vil kunde nægte, naar han er ærlig, at den Lov, vi her har skabt, ikke skulde kunne gennemføres med Lethed . . . . Hvis Kirken ikke kan leve uden Statens Subsidier, ja saa betyder det, at Kirken er død; men hvis man ikke vil paastaa det, saa bør I alle være tilfreds med Loven, som den er. I ethvert Tilfælde vil I ikke have Ret til i Morgen at gaa ud til Bønderne, ud til Katolikkerne og sige, at Flertallet i dette Kammer har vist sig tyrannisk og opfyldt af Lyst til at forfølge, thi den har tilstaaet Eder, hvad Eders Samvittighed med Billighed kunde forlange: Retfærdighed og Frihed."

Briands og hans Venners Frygt var den, at det skulde gaa som i Konventets Dage, da den forfulgte Kirke fik Martyrglansen over sig og derfor blev den endelige Sejrherre. Derfor vilde de ikke gaa videre.

Fra katolsk Side blev det omvendt Opgaven at vise, at Loven indeholder den dybeste Krænkelse af Samvittighedsfriheden, og Erfaringerne fra Konventets Dage drages atter og atter frem. Med Nødvendighed vilde Regeringen efter Katolikkernes Mening blive drevet frem Skridt for Skridt, indtil det blev klart for alle, at Statens Krav er et Angreb paa Religionen og kun kan gennemføres ved Forfølgelse. Den Dag, dette skete, vilde Kirken sejre, saaledes haabede de. I selve Loven ligger der ogsaa paa mere end et Punkt tydelige Fingerpeg om, at det, man vil, ikke blot er Statens Herredømme, men at man haaber at berede den katolske Tros Undergang. Særlig gælder det Lovens Artikel IV og VI (VIII).

Den katolske Lære hænger saa nøje sammen med Kirkens hierarkiske Organisation, at man vanskelig vil kunne tænke sig at svække denne uden at svække hin. Biskoppen er Menighedens Herre, og en Frigørelse af Menighederne over for denne eller en Opløsning af Baandet mellem dem indbyrdes vilde utvivlsomt medføre, at Lærens Enhed vilde brydes efter kortere eller længere Tids Forløb. I Artikel IV bestemtes, at Kirkens Ejendomme senest et Aar efter Lovens Udstedelse skulde overdrages kulturelle Associationer, der vilde blive at danne i hver Menighed. De moderate angreb med Ribot som Ordfører denne Bestemmelse paa det heftigste, og det lykkedes dem at bringe Kul-

tusministeren Bienvenu Martin i Forvirring og formaa Briand til Indrømmelse af, at det fremdeles skulde være Biskoppen, hos hvem den øverste Magt skulde ligge. Under heftig Forbitrelse hos de mest yderliggaaende og Jubel hos Katolikkerne, der haabede at have givet Loven Gift, ændredes Artiklens Ordlyd ved Tilføjelse af, at disse Associationer skulde være i Overensstemmelse med Kirkens Organisation.[1]) Dette Slag den $^{20}/_{4}$—$^{22}/_{4}$ var vistnok det haardeste, der stod under hele Lovens Behandling. Katolikkernes Haab om ved den skete Tilføjelse at have hindret Statens virksomme Indgriben blev dog en Maaned senere tilintetgjort, idet Kamret den $^{27}/_{5}$ vedtog Artikel VI (Lovens Artikel VIII), der efter en ny voldsom Debat slog fast, at i Stridstilfælde skulde Afgørelsen ligge i Statsraadets Hænder.

Medens denne Lov forhandledes, og Katolikkerne lagde alt til Rette til at kalde Befolkningen til Modstand mod den, gennemgik Frankrig en Krise af en anden, men lige saa alvorlig Art. Striden i Marokko antog netop i disse Maaneder sin mest truende Karakter. Rouvier maatte fjerne Delcassé og med stor Forsigtighed trække Frankrig ud af den farlige Stilling, hvori det var kommet. I Stedet for under disse Forhold at gøre alt for at styrke Landets Regering, arbejdede Katolikkerne ivrigt paa at vise dens Svaghed.[2]) Ved Møder, i Taler og i Pressen krævede de, at Adskillelsen, som Kammeret endelig vedtog $^{3}/_{7}$ skulde lægges hen, indtil Valgene var overstaaet, fordi disse utvivlsomt vilde vise, at Regeringen kun havde en ringe Brøkdel af Vælgerne bag sig. I Januar skulde der være Præsidentvalg og delvis Valg til Senatet og hen paa Foraaret Valg til Deputeretkamret. Katolikkerne fik sat en Adressebevægelse i Gang og opnaaede henved 4 Millioner Underskrifter, og den moderate Kandidat til Præsidentposten Deschanel fandt sin Regning ved at holde en Tale, der søgte at bevise, hvor misvisende Valgordningen var, idet kun lidt over Halvdelen af Vælgerne stemte og Majoriteten

[1]) Dans le délai d'un an à partir de la promulgation de la présente loi, les biens mobiliers et immobiliers des menses, fabriques, conseils presbytéraux, consistoires et autres établissements publics du culte seront, avec toutes les charges et obligations qui les grèvent et avec leur affectation spéciale transférés par les représentants légaux de ces établissements aux association qui *en se conformant aux regles d'organisation générale du culte dont elles se proposent d'assurer l'exercice*, se seront légalement formées, suivant les prescriptions de l'article 19, pour l'exercice de ce culte dans les anciennes circonscriptions desdits établissements.

[2]) Savez-vous, skrev Grev Albert Mun, ce qui à tué la séparation. C'est l'odieux spectacle offert au pays par ces disputes byzantines, à l'heure même où tout à coup le grand frisson de l'emotion patriotique a passé dans ses moelles $^{3}/_{7}$ 1905. Figaro.

i Kamret saaledes højst kunde siges at repræsentere 30% af Vælgerne. Katolikkerne greb denne Tale som Bevis for det skandaløse, at knebent 3 Millioner Vælgere skulde kunne diktere de 11 Millioner indskrevne Vælgere en Lov som Skilsmisseloven samtidig med, at 4 Millioner gennem Adressen protesterede imod den.

Men i Efteraarsmaanederne førtes Loven igennem i Senatet og kundgjordes den 9/12. Konkordatet af 1802 var dermed bortfaldet, og dette var sket, uden at man havde underrettet Paven derom, man opfattede det hele som et rent indre fransk Anliggende. Selvfølgelig ventede alle Kredse spændt paa, hvorledes Paven vilde stille sig, men foreløbig tav Paven. — Først da Præsidentvalgene og Senatsvalgene i Januar begge var faldet ud til de Radikales Fordel, kom den pavelige Bulle Vehementer nos den 11/2, der i de skarpeste Udtryk fordømte den nye Lov og forbød de franske Prælater at rette sig efter den.

Den Situation, som Loven skabte for den franske Kirke, var denne. Al Udbetaling af Gager hørte op, idet dog Staten afviklede sit Forhold humant og paatog sig en Række Pensioner etc., selvfølgelig under Forudsætning af, at Lovens øvrige Forskrifter blev opfyldt. Dernæst erklærede Loven alle Kirker og kirkelige Etablissementer for at være Statens Ejendom, og det maatte blive Regeringens Sag at tilvejebringe en fuldstændig Inventarieliste over disse Ting. Men disse Kirker kunde atter udlejes af Staten til de i Loven nævnte kulturelle Associationer, naar disse anmeldte sig for Øvrigheden. Hvis denne Ordning ikke var truffet inden den Frist af et Aar, som Loven fastsatte, stod Staten frit og kunde udleje Kirkerne til andre Formaal.

Pavens Bulle benægtede selvfølgelig Statens Ret til at inddrage Gejstlighedens Lønninger og til at bemægtige sig Kirkens Gods, men Hovedsagen for Paven var disse kulturelle Associationer, hvis Dannelse han for enhver Pris vilde undgaa, i alt Fald i den Form, hvori Loven har tænkt sig dem. Rent antydningsvis aabnede Bullen den Mulighed, at Paven kunde acceptere saadanne Associationer, naar de dannedes paa ensartet Maade over hele Frankrig og helt og holdent kom til at afhænge af Biskopperne. I Sommerens Løb fremkom der da ogsaa forskellige Forslag fra det franske Præsteskab til saadanne Associationer. Der var inden for Gejstligheden ikke saa lidt Stemning for at

søge at komme til en Forstaaelse med Regeringen, idet en fortsat Modstand vilde udsætte den store Mængde Smaapræster for den Nød, som maatte blive Følgen af, at Pensionen faldt bort; ogsaa den højere Gejstlighed truedes, ved at de biskoppelige Paladser vilde blive inddraget. Men i en ny Bulle Gravissimo $^{10}/_{8}$ forbød Paven paa ny Dannelsen af Associationer, og det blev nu mere klart, at det var selve Princippet om at slutte en Kontrakt med Staten, som Paven ansaa for uantageligt. Kirkens Frihed maatte kræve, at Statens Embedsmænd ikke fik Ret eller Lejlighed til at sætte Bestemmelser ind i Overenskomster, hvorefter Kirkelivet skulde rette sig. Jo skarpere Paven fastholdt, at Kirkens Enhed maatte medføre, at Regulativerne for Gudstjenesten blev de samme i alle Menigheder, desto mere maatte den Slutning blive Følgen, at det blev Paven, som udfærdigede disse Regulativer, medens de kommunale Myndigheder ikke fik anden Rolle end den at bøje sig for dem. Skridt for Skridt blev dette Synspunkt med stor Behændighed gjort gældende i de følgende Maaneder og stillede Regeringen over for Valget mellem at finde sig i en saa ydmygende, afhængig Stilling eller at træde fjendtlig op over for Kirken og give den — virkelig eller tilsyneladende — Grund til at tale om Forfølgelse.

Endnu en anden Tankegang træder kendelig frem i Pavens første Bulle. Med en stor Sans for Betydningen af den ydre plastiske Form for det kommende Sammenstød med Statsmagten lagde Paven alt til Rette for, at dette Sammenstød skulde komme til at staa om Kirkebygningerne. Paven ser for sig Billedet af alle Landets Kirker, Præsten for Altret og den troende Menighed rundt om; Gendarmerne trænger ind og forstyrrer Gudstjenestens Fred, udjager Præst og Menighed under heftig Modstand og højtidelige Forbandelser. Derefter staar Kirken tom og lukket, mens Præsten samler de troende til Gudstjeneste paa private Steder. Kunde en saadan Tilstand skabes, da vilde den religiøse Kamp være i fuld Gang paa den for Kirken fordelagtigste Maade, og Statsmagten vilde utvivlsomt være ude af Stand til at gennemføre en saadan Ordning, det maatte ende med, at den ydmygt gav Menighederne deres Kirker tilbage.

Helt klar over disse Pavens Planer var Regeringen øjensynlig ikke. Den havde utvivlsomt regnet med, at Dannelsen af de nævnte Associationer vilde finde Sted, og at der vilde ske en

saadan simpel Henvendelse til Kommunalraadene, at disse kunde overlade Menighederne Kirkerne. Men bag ved denne Sangvinitet laa en fast Beslutning, at man ikke vilde lade sig tvinge ud i Forfølgelse, at Adskillelsen mellem Staten og Kirken skulde gennemføres paa det Grundlag, at Staten anerkendte Trosfriheden. Inden for den radikale Majoritet var der selvfølgelig en Fløj, som glædede sig til at kunne tilføje Kirken rigtig haarde Slag; som paa Forhaand saa den Dag i Møde, da Staten tog Kirkerne og overgav dem til andre Øjemed. Denne Fløj ledедes dels af Forbitrelse mod Kirken, dels af en Tro paa, at den franske Befolkning i det store Hele var afkristnet, og at Gejstlighedens dramatiske Modstand vilde blive en ynkelig Fiasko. Men det store Flertal af Majoriteten var besindigere; baade Jaurès og Clémenceau, som havde bekæmpet de Indrømmelser, der i Lovens Artikel IV var givet Katolikkerne, stod sammen med Briand i Kravet om, at Loven skulde være en Frihedens Lov.

Dette Ønske om ikke at skabe Vanskeligheder eller at bidrage til at give Kirken en Martyrstilling medførte Ministeriet Rouviers Fald, idet man fandt, at han gik for haardhændet frem ved Optagelsen af de Inventarielister, som Loven nødvendiggjorde. Ministeriet Sarrien dannedes i Marts Maaned, og i dette optoges baade Clémenceau og Briand. Valgene til Kamret gennemførtes i April med en stor Sejr for Regeringen, hvis hele øvrige faste radikale Holdning skulde afgive en Garanti for, at der ikke laa mindste Spor af Svaghed bag ved den Besindighed, hvormed den vilde gaa frem over for Kirken. Et halvt Aar senere maatte Sarrien af Helbredshensyn træde tilbage, og Clémenceau overtog derefter Stillingen som Ministerpræsident.

Imidlertid nærmede den skæbnesvangre $^{9}/_{12}$ sig. Saa var det Aar udløbet, Loven havde sat til Ventetid, og de yderliggaaende Radikale søgte at drive Regeringen frem til at gøre Alvor af Lovens Bydende at disponere over Kirkerne, hvis Gejstligheden ikke havde anmeldt sit Ønske om at beholde dem. Ofte ret generende Mistænkeliggørelser baade mod Clémenceau og mod Briand benyttedes som Middel til at drive Regeringen frem. Rygter om, at Clémenceau ikke var helt utilgængelig for Bestikkelser fra Pavehoffets Side sattes i Omløb, og Briand sigtede man rent ud for at tænke paa at genoprette Gesandtskabet ved Vatikanet. Men Rygterne om Clémenceau prellede af paa Erin-

dringen om den overvældende Maade, hvorpaa han i Panamaskandalernes Tid havde slaaet lignende Anklager til Jorden, og Briand havde ikke betænkt sig paa i Kamret at erklære enhver Tanke om paa ny at træde i diplomatisk Forbindelse med Paven for at være Forræderi.

Med beundringsværdig Klarhed og Koldblodighed tog Briand Stillingen baade over for den mere og mere udæskende Kirke og den drillende radikale Yderfløj. Han samlede hele sin Politik om disse to Punkter, ikke at lade det komme saa vidt, at Staten lukkede Kirkerne, og samtidig lade Katolikkerne føle Følgerne af deres Nægtelse at efterkomme Loven, idet de mistede de Goder, som Loven paa andre Omraader havde sikret dem. Allerede den $^{1}/_{12}$ traf Briand den Bestemmelse, at hvis der ikke var sket nogen Anmeldelse til Myndighederne inden Fristens Udløb, kunde man anvende Foreningsloven af 1881 paa Menighedernes Forsamling i Kirkerne, og at dette ikke udsprang af Frygt lagdes tydeligt for Dagen ved, at Regeringen den $^{11}/_{12}$ lod foretage en Husundersøgelse hos den pavelige Nuntius Mirabella og beslaglagde hans Papirer, hvorefter Nuntius blev udvist af Riget. Desuden maatte Biskopperne i den nærmest derefter følgende Tid forlade deres Paladser, som Regeringen bestemte at anvende til andet Brug.

I en ny Bulle $^{12}/_{12}$ forbød Paven Gejstligheden at bøje sig efter den nye Lov, og Briand gik da et Skridt videre, idet han i Slutningen af Maaneden fik Kamrene til at vedtage en ny Lov, der gennem en Udvidelse af Foreningsretten for alle Borgere skulde gøre det mulig ogsaa at tillade Gudstjenestens Afholdelse, selv om blot en simpel Erklæring til Myndighederne havde fundet Sted, uden at der forøvrigt blev sluttet nogen Kontrakt mellem de enkelte Menigheder og de stedlige Myndigheder. Men ogsaa denne Udvej satte Paven sig straks imod, idet han dog lod den Mulighed staa aaben, at man kunde gaa ind paa at afgive en Erklæring, naar denne blev enslydende i alle Kommuner og altsaa faktisk fik Karakteren af en Befaling fra Kirken til den franske Stat. En Forsamling af Prælaterne affattede ogsaa et Forslag i den Retning, og i Slutningen af Januar rejste Biskopperne af Dijon og Orléans til Rom for at faa Pavens Godkendelse, hvilket dog ikke lykkedes dem.

Dette Tilbud fra Kirkens Side blev fra katolsk Side frem-

stillet som et Vidnesbyrd om, hvor vidt Kirken vilde strække sig blot for at skaane Frankrig for en Religionskrig. Alt vilde Kirken finde sig i, uden Modstand opgav den sine Ejendomme, kun Retten til frit at samles i sine Gudshuse og til at bevare sin Organisation krævede den at bevare. Clémenceau karakteriserede straks Prælaternes Forslag som en Umyndiggørelse af den franske Stat og stemplede det som et uantageligt Ultimatum. Briand var imidlertid allerede i fuld Gang med et nyt Middel til at undgaa Sammenstødet. Dagen før Prælaternes Forslag fremkom, havde han fremsat et nyt Lovforslag i Kamret, der yderligere udvidede al Forsamlingsfrihed. Uden Anmeldelse til Øvrigheden skulde fremtidig alle franske Borgere kunne samles i offentlige Forsamlinger, naar og hvor de vilde.

En yderst levende og særdeles lærerig Forhandling udspandt sig i den Anledning i Kamret den 29/1 og 30/1. De mest yderliggaaende angreb Briand for denne stadige vigen tilbage for Kirken; men med stor Styrke hævdede Briand, at der slet ikke var Tale om noget saadant. Af Trosfrihedens Princip maatte følge, at man ikke kunde forbyde Katolikkerne at udøve deres Gudstjeneste, som de vilde. For den tomme Forfængelighed at ville gøre Indtryk paa Katolikkerne ved at lukke Kirkerne for dem, var der ingen Mening i faktisk at give dem en gunstigere Kampplads. Ved sin Modstand havde Kirken naaet at forspilde den Række særlige Rettigheder, de tidligere Love gav den; nu beholdt de kun tilbage den almindelige for alle Borgere fælles Ret. At denne Ret ved den forelagte Lov blev friere, rummeligere for alle var kun et Gode, som ikke var en Sejr for Kirken, men en Vinding for det borgerlige Samfund.

Under Forhandlingerne kom Briand med ikke ringe Heftighed ind paa den Modstand, han fandt hos yderste venstre Fløj. Han beskyldte dem for, ved al Slags hemmelige Snigløb at ville undergrave Regeringens Stilling. Jaurès greb Lejligheden til at sige Briand nogle ubehagelige Sandheder, idet han afviste alle Beskyldninger for, at der overhovedet fandtes saadanne hemmelige Intriger. Fejlen, sagde han, var, at Briand i Stedet for at komme aabent til Kamret og sige, at det og det havde han ikke forudset, og derfor maatte nye Forholdsregler træffes, vilde give det Udseende af, at han havde forudset alt. Forøvrigt gav Jaurès Briand sin varmeste Støtte. Ogsaa Clémenceau gav under hele

Forhandlingen Briand sin Tilslutning ved alle Slags Tilraab. Og dog kom det til en Katastrofe, der nær havde sprængt Ministeriet. Aarsagen var Opfattelsen af Prælaternes Forslag, som var offentliggjort den $^{29}/_{1}$.

For Briand stod dette Forslag som en reel Sejr for Regeringen, idet de derigennem havde anerkendt Princippet om en Kirkelovgivning, og han havde støttet sig ret stærkt til denne Opfattelse for at afvise Angrebene paa ham for at være svag og eftergivende. Da Clémeceau senere fik Ordet for at forsvare det fremlagte Lovforslag, gjorde han det med stor Varme i Frihedens Navn. Friheden, sagde han, staar over alle Betingelser, selv over de Mennesker, som nyder godt af den. Man skal ogsaa unde sine værste Modstandere Frihed. Han vilde ikke høre op med at bekæmpe Kirken, men han vilde ikke vælge en Slagmark, hvor det kunde se ud, som om han kom til at slaas for Vilkaarligheden mod Friheden. Men derpaa kom han ind paa at omtale Prælaternes Forslag og karakteriserede det som en daarlig Spøg. Man raabte da til ham, at Briand havde sagt noget andet, og saa sagde Clémenceau: „Briand har, som det var hans Ret, ment at se i Foretagendet en Villighed hos Paven til at forhandle. Dette kan have en filosofisk Interesse, men jeg taler her om Politik. Og jeg svarer Eder, at dette uforskammede, uantagelige Ultimatum viser vi fra os med et Spark. Et Blad har i Morges skrevet, at Paven nu har sagt til os: alt eller intet! Svaret er selvfølgeligt: Paven og Gejstligheden faar intet, det vil sige intet uden Friheden, intet uden den almindelige Ret, den Ret, som vi giver alle Borgere, vore Modstandere som vore Venner.“ Disse Ord opfattede Briand som en personlig Kritik; han forlod Salen, og man troede allerede paa hans Dimission. Men da Clémenceau blev gjort opmærksom paa, hvad der var sket, betonede han i de varmeste Ord sin Enighed med Briand og dennes fuldkomne Uundværlighed under Kampen med Kirken. Misforstaaelsen blev saaledes let hævet.

Mere betegnende for Situationens Vanskelighed blev det, at Loven først efter ret store Vanskeligheder og stærkt ændret kunde føres igennem i Senatet. Den maatte atter tilbage til Kamret, og først den $^{29}/_{3}$ forelaa den fuldt færdig. Efter denne Lov kan Gejstligheden og Menigheden ikke længere komme i Oprør mod Øvrigheden ved at fortsætte Gudstjenesten. De kan samles uden

Anmeldelse, og Magistraten kan paa egen Haand stille Kirken til deres Disposition. Hvis Gudstjenesten nu forlader Kirkerne, bliver det ikke et Martyrium, men en frivillig Beslutning af Gejstligheden. Derimod er det et stort Spørgsmaal, om den Majoritet, der har støttet Regeringen til at føre Skilsmissen mellem Stat og Kirke igennem, vil være tilfreds med dette Resultat.

For dem, der havde haabet gennem Adskillelsen at ydmyge eller sprænge Kirken, eller i det mindste slaa fast, at den ikke længere er en Magt, der raader over et Flertal i det franske Folk, er Resultatet da ikke tilfredsstillende. Kampen har utvivlsomt vist, at Kirken ikke selv er helt sikker paa, hvor mange den har med sig. Den har selv haft Øje for, at de franske Bønder ikke længere er stærkt kirkelig interesserede; at Arbejderklassen er ganske frafalden og helt fjendtlig; og at den Del af Borgerskabet, som endnu føler sig inderlig knyttet til Kirken, ikke er nogen god Hær at føre i Marken til en religiøs Krig. Det er ikke Mennesker af den Slags, som gaar paa Barikaderne. Alle de Love, som de sidste Aartier har bragt, og som har bragt virkelig personlige Fordele, har dette Borgerskab benyttet sig af, selv om de har været nok saa stridende mod Kirkens Opfattelser. Særlig træder dette skarpt og iøjnefaldende frem ved den store Udstrækning, hvori Ægteskabsskilsmisseloven er blevet brugt. Men Kirken haaber under den stærkere Sammenslutning, som de nye Forhold, hvorunder den er blevet stillet, gør mulig, at kunne udvide sin Magt over Sindene. Og det samme frygter mange radikale. Formaalet med § 4 i Skilsmisseloven af $^{9}/_{12}$ 1905 var netop at løsne Kirkens faste Organisation. Dette er foreløbig ganske mislykket. Men til Gengæld er Kirken blevet stillet midt i det borgerlige Samfund, udsat for alle dettes Gæringer; og Kampen mod Kirken har bragt dette Samfund store Friheder, som det hidtil ikke havde kunnet opnaa. For saa vidt er Kampen ført ud paa en bedre og naturligere Kampplads. I Stedet for at være en Intrigekamp, hvor det gjaldt om, hvem der kunde finde de snildeste Udveje og lægge de hemmeligste Miner, vil Kirkens Fremtid i Frankrig nu blive afhængig af, om det er sandt, at intet Fremskridt duer, naar Religiøsiteten svinder, og at det Folk, hvor dette sker, bliver et slapt og daarligt Folk. Hvorledes Afgørelsen vil falde ud, kan det radikale Demokrati ikke betragte som tvivlsomt.

I de sidste Maaneder har den stærke Stilling, Regeringen staar i, faaet en særlig Bekræftelse. De Papirer, som beslaglagdes hos Nuntius Mirabella, er delvis blevet offentliggjort, og den pavelige Politiks Smaalighed, dens Upaalidelighed og fuldkomne Mangel paa Respekt for den franske Stats Suverænitet træder herigennem frem paa utvetydig Maade. At det bevislig er Paven, som mod de franske Prælaters Ønske har fremtvunget Afvisningen af en Overenskomst med Staten, berøver Kirken enhver rimelig Mulighed for at spille Rollen som den samvittighedsløst forfulgte, samtidig med at dens egen moralske Værdighed har lidt et saare betydeligt Knæk. Som et ret sikkert Symptom paa, hvor svag Kirkens Stilling er for Tiden, kan man opfatte den Aarsfest, som $^{8}/_{5}$ fejredes i Orléans til Minde om Jeanne d'Arc. Biskoppen havde nægtet at lade Gejstligheden medvirke, med mindre Frimurerlogerne udelukkedes fra Deltagelse. Regeringen afslog dette, og denne nationale Fest, som i særlig Grad skulde vise den uopløselige Forbindelse mellem Frankrigs nationale Minder og den katolske Kirke, fejredes da uden Kirkens Medvirkning paa en prægtigere og stemningsfuldere Maade end nogensinde før.

Medens det foreløbige Resultat saaledes har været, at Kirken ikke har opnaaet den Martyrstilling, den havde søgt, kunde der være andre Forhold, den kunde prøve paa at benytte til sin Fordel med en vis Udsigt til Held. Særlig gælder dette Inddragelsen af Kirkens Gods, der i mange Maader synes at maatte krænke Ejendomssansen og være om ikke juridisk ulovlig, saa dog stridende mod sædvanlige Begreber. Jeg tænker her ikke paa Inddragelsen af den Del af Kirkens Gods, som skriver sig fra Tiden før Konkordatet 1802, fordi det dog nogenlunde lader sig forsvare, at dette Gods i Følge selve dette Konkordat var Statens Ejendom. Heller ikke kan det vistnok lykkes at rejse nogen Stemning mod Inddragelsen af Lønningerne til Gejstligheden, fordi det kan hævdes med gode Grunde, at disse ikke var en Erstatning for Inddragelsen af Kirkens tidligere Godser, men blot en Følge af, at Kirken var Statskirke. Derimod synes Statens Inddragelse af de Ejendomme, Kirken havde erhvervet i det forløbne Aarhundrede, ikke at være saa tiltalende, fordi Staten ikke kan erklære Ejendom for at være herreløs ved at ophæve den juri-

diske Person, som hidtil har besiddet den.[1]) Men hvor god Grund end disse juridiske Betragtninger muligvis kan have, og hvor givet det end er, at en Regering, der gjorde noget lignende over for private, vilde blive kastet overende, saa synes det ikke at være muligt at vække nogen Stemning af Betydning for Kirken paa dette Grundlag. Alle føler, at der ikke er gjort noget Attentat paa den borgerlige Ejendoms Sikkerhed, og de mange, der har følt Kirkens Maade at samle og besidde Ejendomme paa som en Trusel eller Fare for Samfundet, vil ikke føle sig stærkt indignerede over, hvad der var sket.

Endelig har Kirken søgt at vække patriotiske Bekymringer. Som Ferry veg tilbage for Kampen mod Kirken, fordi han skulde bruge Munkene under sin orientalske Kolonialpolitik, burde ogsaa den nuværende Regering vige tilbage, for at ikke Frankrig skal miste den Stilling som de Kristnes Beskytter, det hidtil har indtaget i Syrien og Orienten. Det har ikke manglet paa malende Skildringer af, hvorledes Fjenden hinsides Rhinen staar paa Post for at indtage den orientalske kejserlige Stilling, som Frankrig ved sit Brud med Paven maa miste. Men Slaget, man derved havde tænkt at føre mod Regeringen, har ikke ramt, idet Clémenceau har gjort Rede for, hvor ringe Interesse dette Protektorat i Virkeligheden har. Det har engang været knyttet til reelle økonomiske og politiske Interesser; men det er nu ikke mere end en Dekoration, som Frankrig uden Sorg lader falde.

Saaledes synes den Kamp, som kæmpes, ganske rent og klart at skulle blive en Kulturkamp. Den er udsprungen af en Modsætning mellem de Værdier, som Kirken bragte, og dem, som Folkets hele arbejdende Liv beror paa. Hvis det har været en rigtig Følelse, at denne Modsætning er til Stede og er uforsonlig, hvis Tidens Liv virkelig pulserer i alt det, som Syllabus fordømmer, saa er Kampen uforsonlig og dens Udgang givet.

C. N. STARCKE.

---

[1]) Si l'on est de bonne foi on doit reconnaître, qu'en disposant à son gré et par le seul effet d'une disposition législative des biens de l'Église . . . les Pouvoirs publics actuels committent une vraie spoliation . . . . et ce ne saurait être une excuse de dire qu'il peut être librement disposé des biens, puisque leurs propriétaires antérieurs ont cessé d'être personnes morales. Supprimer un propriétaire pour s'emparer de ses biens constitue un procédé d'appropriation un peu expéditif, auquel ni la morale ni le droit n'ont rien à voir. Lamarzelle et Taudière: Commentaire de la Loi du 9/12 1905 pag. III.

DEN ANDERSENSKE EVENTYRDIGTNING

H. BRIX: H. C. ANDERSEN OG HANS EVENTYR (1907)

DEN Bog, som Hr. H. Brix nylig vandt sig Doktorgraden ved, vil blive flittig læst og fortjener ogsaa at blive det. En autentisk Nøgle til H. C. Andersens folkekæreste Eventyr, hentet ud fra de Collinske Samlingers geheime Skatkammer, — en fuldstændig Rollebesætning med Jette Wulff som Tommelise, Riborg Voigt som Bolden, Baron Stampe og Jonna Drewsen som Skorstensfejeren og Hyrdinden, — en fortløbende Tekstudlægning: den „lille Havfrue"s ulykkelige Kærlighed til Prinsen udlagt som Andersens til Louise Collin, „De røde Sko" som Digterens mystiske Halvsøsters Livshistorie osv. osv. — hvor mange af Eventyrenes mere litterære Læsere og Læserinder vil ikke videbegærligt gribe til denne „clavis" for ved dens Hjælp at lukkes ind i en dybere Forstaaelse af disse dansk Digtnings kosteligste smaa Kunstværker? Den er ogsaa, denne Disputats, den nydeligste Prøve, man kan forlange, paa, hvor langt der kan naas ind i Forstaaelse af Digtning og Digtfrembringelse ad den personalhistoriske og psykologiske Vej, som de senere Aartiers Litteraturforskning baade ude og hjemme særlig har slaaet ind paa. Med det fineste Nøjesyn er alle Tekster — baade Digterværkernes og alt opstøveligt Livsmateriales — gennemstuderede i deres mindste Enkeltheder; under det skarpsindigste Krydsforhør er der presset ud af dem alt, hvad der paa nogen Maade kan tænkes at ligge i dem; med den livligste Kombinationsevne er endelig alskens Smaatræk i Eventyrene

konfronteret med deres formentlige Ophav i Biografien og omvendt Sporene af enhver Livsomstændighed vejret rundt om i Digtningen. At Andersens Produktion i en særegen Grad var personligt og subjektivt bestemt, har man jo altid haft paa Fornemmelsen, men mellem den og Digterens Barndomsoplevelser, den Collinske Familiekrønike og alle de Andersenske intime Dagbogs- og Almanak-Optegnelser har Dr. B.s minutiøse Undersøgelser knyttet saa talrige nye Traade, at Eventyrproduktionen derved virkelig er sat i et overraskende nyt Lys.

Men netop det Held og Talent, hvormed dette er gjort, maa opfordre den, der har nogen Betænkelighed ved de moderne litterære Metoder, til overfor dette gode Paradigma at prøve at paavise deres Begrænsning og Farer.

„Nicht jeder wandelt nur gemeine Wege — du siehst: die Spinnen bauen luftge Wege.“ Det er unægtelig ofte meget skøre og tynde Spindelvævstraade, dem Forfatteren knytter mellem Liv og Digt. Saaledes mellem den Andersenske Familie, som vi ved saa lidet om, og allehaande Figurer og Træk i Andersens Digtning. Farmoderen f. Eks. har han nu en Gang set sig vred paa, og han læser derfor alskens ondt ud af de uskyldigste Bemærkninger om hende i „Mit Livs Eventyr“ — det er virkelig som Fanden læser Bibelen, naar han af Andersens følelsesfulde Billede af hende ved den sidste Afsked kan faa *det* ud, som han faar S. 17 — og omvendt genkender han hende f. Eks. straks tydelig i den gamle Kone, der egoistisk holder Gerda tilbage i sin Have, da hun er ude at søge efter Legebroderen; thi havde Farmoderen ikke ogsaa en Tid en Have at passe (Haven i Eventyret er ganske vist paaviselig en anden, nemlig Bogtrykker Iversens) og har mon ikke ogsaa hun villet holde den unge tilbage paa hans Vej ud i Livet? Men milde straalende Øjne havde hun ifølge en Passus i Biografien, og Forfatteren er da ogsaa saa retfærdig til Gengæld at genkende Bedstemoderen, hver Gang en gammel Kone omkring i Eventyrene har et Par milde Øjne. Om Øjne har Forfatteren i det hele en Svaghed for at fable. I „Hun duede ikke“ er — som bekendt — Vaskekonen utvivlsomt A.s Moder. Men der forekommer i Eventyret ogsaa en Haltemaren, med en forloren Krølle ned over det ene Øje for at skjule en Skavank, — og nu er der nogle Breve, hvori Moderen klager over et daarligt Øje og en Del Aar senere over

et daarligt Ben; straks bliver Haltemaren med sin Krølle gjort til et Portræt af Moderen. I „De to Baronesser“, hvor samme Figur (aabenbart en Andersensk Barndomserindring) forekommer, hedder det imidlertid udtrykkelig, at Skavanken bestod, ikke — som Forfatteren citerer — i et daarligt Øje, men i et mistet Øje, en tom Øjenhule, — og en saadan kunde det jo ogsaa være adskillig rimeligere at skjule; men at Digterens Moder havde mistet sit Øje, vil Forfatteren vel næppe slaa sig paa at hævde, og dermed er det ogsaa givet, at „Haltemaren“ maa være en helt anden blandt Byens Figurer. De allermest „luftige Wege“ er dog dem, Forfatteren bygger op mellem A.s Digtning og den uægte Datter af Moderen, som man næsten intet ved om. Af et Par lidetsigende Vendinger i et af Moderens Breve konstruerer Forfatteren sig rask væk hendes Psykologi, og han kan nu tydelig genkende hende talrige Steder. Som en Gøgeunge har hun kanskesens været skubbet lidt til i Forældrehjemmet, altsaa er der Glimt af hende i Elisas fortrykte Barndom („De vilde Svaner“); hun er baade den uregerlige, ekstravagante Naomi (det forkælede Jødebarn og den interessante, emanciperede Jødinde!) og den blide Gerda, der er ude at søge efter Kai (drog ikke Karen til København for at opsøge Broderen og faa Lod i hans Herlighed, men led samme Skuffelse som Gerda, hvor denne forgæves søger sin Legekammerat paa et Slot?); især er hun naturligvis den letsindige, danselystne Karen, med „de røde Sko“. De røde Sko er overhovedet Forfatterens Ariadnetraad; skønt han selv fører et sindrigt Sandsynlighedsbevis for, at den lille Pige med de røde Sko er et Barndomsindtryk af en Prinsesse, der paa Gennemrejse opholdt sig i Odense Slot, fastslaar han en Gang for alle, at „hvor de røde Sko er, der er ogsaa Søsteren“ og forfølger med dette Kriterium, gennem en Række kuriøse Ringslutninger S. 192—96, Karens Skikkelse rundt i Romaner og Æventyr.

Ogsaa Digterens senere Omgangskreds indsættes ofte forbløffende raskt rundt om i Æventyrene. At Baron Stampes Giftermaal med Jonna Drewsen kan blive til Skorstensfejerens Frieri til den fine Porcellænshyrdinde og til de to unges mislykkede Flugtforsøg, da han vrages af Bedstefaderen, det synes unægtelig lige saa forbløffende, som at H. C. Andersen skulde være den „dæmoniske Satyr“ paa Egeskabet, som Familien har

bestemt Hyrdindens Haand til. Og man bliver heller ikke videre overbevist om, at Gaaseurten paa Grøftekanten, der til Ærgrelse for de fine Haveblomster inde bag Gærdet nyder Lærkens Venskab, skulde være den muntre Tjenestepige, der (som Dr. B. har opspurgt) støvede af i Digterens Ungkarleværelse og købte ind for ham og som han maaske har skænket en Fortrolighed, de Collinske Damer forgæves sukkede efter, — hvad der ellers egentlig intet forlyder om, at de gjorde.

Men det, som frister til Modsigelse, er overhovedet hele den Opfattelse af A.s Maade at digte Eventyr paa, der ligger til Grund for alle slige Konstruktioner. For Dr. B. staar nu altsaa f. Eks. „Gaaseurten" som en Oversættelse i et forblommet Billedsprog af nogle af Digterens personlige Forhold. For mig er Udgangspunktet for Eventyret ganske simpelt en Gaaseurt, han har set eller tænkt sig paa en Grøftekant udenfor en Have med en Lærke over sig. Jeg benægter ikke, at forskellige, mest af de ringere Eventyr er udpønskede Fabeliklædninger af en abstrakt Ide; heller ikke, at Digteren under Udformningen ofte har set Ligheder med sine Oplevelser eller Omgivelser og har moret sig ved at hentyde til Collinske Familieforhold eller til den Heibergske Klike, har lagt poetisk Perspektiv og Dybde i Eventyret ved at lade Symboliken spille ind i den grimme Ællings eller i Skyggens Historie; endnu mindre benægter jeg, at naturligvis Enkelthederne hele Vejen er blevet formet og farvet uvilkaarlig af Digterens personlige Livserindringer, og at overhovedet hans Naturel og Livsløb har bestemt Eventyrenes Syn og Følemaade — f. Eks. har opladt hans Øje og hans Hjerte for den fattige Urt udenfor Gærdet og for den fangne Lærke og i det hele har vist hans Digtning hen til Barnet, til Planterne, til de smaa, uskyldige, forsvarsløse Existenser og til de følsomt rørende eller de idyllisk humoristiske Toner. Hvad jeg bestrider, er kun dette, at A. har sat sig hen for at berette sine Livserindringer i Billedsprog; aldrig vilde Æventyrene have faaet deres friske Objektivitet og Værdi, hvis ikke Udgangspunktet havde været ganske anderledes naivt objektivt. Se f. Eks. et andet Eventyr „Pigen med Svovlstikkerne". For Dr. B. er Udgangspunktet her Erindringen om Moderen, der som Barn var sendt ud at tigge og en halv Dag sad og græd under en Bro ved Odense Aa og søgte at læske sig ved Draaber fra Vandet. Denne Erindring er

først søgt udtrykt i „Metalsvinet,“ men Digteren tilfredsstilledes ikke selv herved og gav en ny Udformning i „Pigen med Svovlstikkerne“. Det glimtvise i de Billeder, som Drengen ser idet han jager afsted paa Metalsvinets Ryg, knyttes her „ved et snildt Greb“ til Svovlstikkerne, der blusser op og gaar ud; Moderens Tørst da hun sad under Broen, ombyttes med den anden primitive Nødsfornemmelse Kulde; „Aavandet i den hule Haand svinder bort, og i Stedet faar hun Svovlstikbundtet.“ I Virkeligheden er nu imidlertid det eneste sikre og visse dette, at Andersen en Dag fra en Almanakudgiver fik tilsendt tre Billeder med Anmodning om at skrive et Eventyr til et af dem, og han valgte saa Lundbys Træsnit, hvor han fik Pigen og Svovlstikbundtet og alt det til givendes, som han ifølge Forfatteren ved et heldigt Greb skulde have forvandlet Motiverne i „Metalsvinet“ til.

Selve den Forestillingskreds og Følelsesskala, hvor ud fra Andersen digter sine Æventyr, er dernæst langt mere end Dr. Br. regner med, bestemt ved Litteratur. Mange af de „personlige“ Træk, han, med Oplevelsesstoffet stadig præsent for sig, har stirret ud af Eventyrene, bliver lidet overbevisende, naar man ser sig lidt videre om og genfinder de samme Træk i Tidens øvrige Litteratur; det, som H. C. A. har oplevet, er jo ogsaa i det store og hele kun, hvad baade før og efter ham saa mange fremadhjulpne Almuebørn har gennemgaaet, men naar det nu netop er ved Aar 1840, at den Slags Oplevelser nedfælder sig i „Den grimme Ælling“ eller „Nattergalen“, saa er det i den litterære Tidsatmosfære, man maa søge Grunden.

Andersen levede jo som Barn i Eventyr, i Leiebiblioteksromaner og i Teatrets Verden, og vedblev dermed, da han kom til København. Gennem sine Læsnings- og Teaterindtryk saa og følte han, hvad han senere oplevede, og har hans Liv farvet hans Digtning, saa har hans egen og andres Digtning formet hans „Livs Eventyr“, saaledes som det tegnede sig for hans Bevidsthed; det er i Lyset fra Folkeeventyrene, fra „Aladdin“ og fra den kristelig tyske Romantik, at han opfattede sig selv, og hvad der hændte ham, og udformede sit poetiske Livssyn. At dette Livssyn gav sig kunstnerisk Form i Eventyr, skyldtes ogsaa fuldt saa vel litterære som personlige Grunde. Naar man vil studere den Andersenske Eventyrdigtnings Tilblivelse, gaar det ikke an at nøjes med den nærsynede Forfølgelse af de en-

kelte Motiver; det principale maa dog altid blive at forklare, hvorfor overhovedet A. førtes til at digte Eventyr af denne Art og Karakter. Og herved knyttes hans Eventyrproduktion sammen med alskens samtidige litterære Bevægelser.

Først med Folkeeventyrenes Fremdragelse og Bearbejdelse i Tyskland og Danmark. Adskilligt Mere end Forfatteren synes at se, er i Eventyrene hentet fra Folkeeventyret — baade Enkeltheder som Vindenes Bolig, Glasslottet paa Havets Bund, Fuglen, der skal gøre den syge Konge rask osv., og ogsaa navnlig traditionelle Handlingsformler. Hverken i Gerdas eller Moderens Vandringer for at finde og udfri deres Kære, i de Hindringer, der opholder dem, de Ofre, der paalægges baade her og i „den lille Havfrue“, gaar det an at overse den litterære Tradition, Folkesagns-Formlen, og lige straks at ville se personligt Livsindhold bagved. Ogsaa hele Livssynet, der bærer de tidligere Eventyr, er meget mere Folkeeventyrets end det „Aladdin“livssyn, som Forfatteren har saa travlt med. I „Store Claus og lille Claus“ fabler han en hel Del om et begyndende Frafald fra dette „Aladdin“livssyn, og han lægger en mørk og bitter Karakter ind i Eventyret; ved Slutningen er lille Claus — paastaar han — ikke længer den glade Sjæl, som da han gik ud, han har lært at være mistroisk, paa sin Post mod alle. Sandheden er, at dette Eventyr naivere, friskere, brutalere end noget af de andre, har bevaret Folkeeventyrets fuldkomne Blankhed for kristelig og social Moral. En Kende har A. søgt at dække lille Claus og vække Medfølelse for ham, men i Hovedsagen er han Folkeeventyrets „Schlaukopf“ og „Till Uglspill“ Figur, som ikke kan bare sig for at ærgre store Claus og bliver mer og mer skadefro i sine Skælmstykker. Ogsaa „Rejsekammeraten“, som Forfatteren vil gøre til en Aladdinfigur, er først og fremmest Folkeeventyrets jævnmodigt lystige farende Svend — som han kendes fra Grimms „Broder Lystig“, fra „Prinsessen i Kisten“, fra „Fyrtøjet“ eller Folkebogen „Lykkens flyvende Fane“. Men „den gode Johannes“, „den stakkels Johannes“ er tillige noget andet — han er Børnefortællingernes gode, fromme Yngling, med Tro paa sin Gud og Hjærtet paa rette Sted, derfor hjulpen af Gud og gode Mennesker. „Tommelise“ er som en Art barnlig, pigelig Pendant: det gode, uskyldige Barn, der i sin Værnløshed faar Hjælp af Fiske og Sommerfugle, af Markmus og Svale — efter de „hjælpende Dyrs“

kendte Formel i Folkeeventyrene, men i en følsom-moralsk Oversættelse, som i en eller anden „Jugendgeschichte eines geprüften frommen Mädchens“ i tyske „Kinderfreunde“.

Børnelitteraturen og Folkelighedslitteraturen havde deres Rødder i det 18de Aarh.s Oplysningsbevægelse. Hjorts „Børneven“, Kaalunds Dyrefabler for Børn og Lundbyes Dyretegninger, der alle udkom omtrent samtidig med de tidligste Andersenske Æventyr, hang sammen med hele den fra Tyskland udgaaede Bestræbelse for at tale til Barnets Hjerte og Forstand i Barnets eget Sprog. Grimm havde forsøgt at lægge Folkeæventyrerne om i Barnets Sprog, og den sødligt og følsomt barnlige Stil f. Eks. i „Tommelise“ og „Lille Idas Blomster“ minder om den Grimmske. „Nun war das Schwesterchen so müde . . . so allein in der Wildnis, . . . nun war das arme Kindlein in dem groszen Walde so mutterseelenallein und war ihm so angst.“ „Chen“ og „lein“, „arm“, „so“, „gar“ (ganske, slet (ikke)) — det er helt „Tommelise“-Barnesproget. Ogsaa de andre Æventyrs mere humoristisk-ironiske Fortællestil for Drenge har før Andersen været forsøgt af populære og pædagogiske Skribenter. Hør f. Eks. N. Søtoft kejtet forsøge sig (i 20erne): „Der var en Gang en Konge — men hvorfor ler I af det? Kongen lo slet ikke, som I skal faa at høre. Jeg begynder forfra igen. Der var en Gang en Konge, som var meget bedrøvet, thi han havde en Søn, som var endnu langt mere bedrøvet og græd bestandig . . .“

Og saa er der jo endelig hele Romantikens Æventyrdigtning, som Andersen paa mange flere Kanter, end Dr. Br. synes at mene, hænger sammen med. Hans Slobrokkonge, dumme Minister, eftersnakkende Hofmænd, hans Dronning med Guldsaks og nysgerrige Hofdamer kommer lige ud fra d'Aulnoys franske Feæventyr, Gozzis Æventyrspil (dem H. C. A. kendte saa vel) og Romantikernes Eftergørelser. Den litterære Satire mod Heiberg og „Hverdagshistorierne“ er væsentlig en litterær Tradition fra Tiecks og Hoffmanns Spillen Halløj med Prosaen og Filistrene; istedenfor Nicolai og Lafontaine indsættes blot Heiberg og Fru Güllembourg. Og saa er der de mange Æventyroperaer — om Askepot og Rødhætte, om Tornerose og Tommeliden —, der opførtes overalt, hvor Andersen kom rundt; Leopoldstädtertheatret i Wien med sine komiske Æventyrspil, fra hvilke A. sikkert har hentet mere end „Lykkens Kaloschers“ Motiv; de wienske Æven-

tyrballetter, der dansedes af en Børnetrup, og hvor man sagtens kunde finde Forbilleder for Blomsterballet i „Lille Ida“ eller for den noget balletagtige „Tommelise“. Dersom man kunde jævnføre „Den lille Havfrue“ med Tryllespillet „Das Donauweibchen“, som A. allerede saa' som Dreng, og med „Die Sylphide, das Seefräulein“ der gjorde kolossal Lykke i Wien c. 1830, og dertil med „1001 Nats“, Folkeæventyrenes og Romantikernes Vers og Prosa om Havets Døtre, der elsker Mænd eller sukker efter menneskelig Sjæl, . . . Gud ved! hvor meget der saa blev tilbage i Æventyret, at forklare ud af Kærligheden til Louise Collin?

Men overhovedet — hvor mange af de poetiske Ideer i A.'s Æventyr var ikke romantisk Fællesgods? Genkender vi ikke hos ham den ydmygtelskende, offervillige Griseldisfigur, den Tieck-Atterbomske Gaaseurt, der stille og bly elsker Svalen, den Ingemannske „Børnevennen stor, der bærer Barnet op til Gud paa Armen“, den Hauffske „Mand med Stenhjærtet“, Rosen og Nattergalen stillet op mod Salonkulturens Imitationer — for ikke at tale om Hoffmanns „Meister Floh“, Fouqués „Undine“ og Chamissos „Skygge“, dem Dr. Br. nævner.

Med andre Ord: Kommer man til Æventyrene med al den Litteratur i Hovedet, som Andersen sad inde med, fristes man meget mindre til at søge efter personalhistoriske Kilder end naar man kommer til dem efter at have gennemrodet de Collinske Souvenirskuffer. Ved at læse „de røde Sko“ vil man ikke tænke paa Halvsøsteren, men paa, at Sko med røde Hæle hos Grimm er et Forfængelighedstegn, at den forfængelige Stifmoder hos Musæus tvinges til at danse med glødende Glastøfler, at der nok ogsaa i „1001 Nat“ er Tøfler, der danser afsted med en, naar man faar dem paa. Man vil huske paa, at A. kort forud i Dramaet „Lykkens Blomst“ havde fremstillet Sagnet om Kvinden, der danses til Døde til Straf for Letfærdighed, og at der for ikke længe siden var udkommet en tysk Bog om Middelalderens Danseepidemier og de italienske Taranteldanse. Og man vil lede i sin Hukommelse efter et eller andet Forbillede for Historien blandt Andagtsbøgernes skræmmende „Contes devots“. — Eller naar man læser „Moderen“, er det ikke netop den umulige personalhistoriske Baggrund, Dr. Br. giver Æventyret, som vil tegne sig for en litterær Belæsts Bevidsthed. Det er snarere saadan noget som de indiske Sagn om Kvinden, der vil røve sin Kære tilbage

fra Døden. Savitri, der følger efter Døden, som har taget Mandens Liv, og bliver ved at tigge, til hun vrister ham tilbage. Eller den skønne Legende (som A. dog næppe har kendt) om Moderen, der mister sin Dreng uden endnu at kende Døden. Hun beholder Legemet hos sig og gaar rundt og beder alle om Hjælp; tilsidst lærer saa „Mesteren“ hende, at Dødskongen vil give sit Bytte tilbage, hvis hun kan bringe en Haandfuld Sennopskorn, som hun har hentet i et Hus, hvor der ingen er død. Fortvivlet og forgæves banker Moderen paa overalt; alle Steder er der nogen død, — tilsidst bøjer hun sig saa resigneret under Menneskehedens fælles Lod og søger ind i et Kloster. Videre tænker man paa alle den kristelige Mystiks Fortællinger om det himmelske Paradis' Blomsterhave og Kristus som Gartneren. Paa et Digt af Schenkendorff, f. Eks. om den store Gartner, der passer Menneskenes store Have; naar et Menneskes Time er kommen, lægger han det til sit Hjerte og bærer det ud at plantes om i hans anden Have. Eller paa en Herdersk Legende om Datteren, der tæres i Længsel efter sin afdøde Fader. Hun føres til en Have, hvor Faderen kommer hende imøde og viser hende Menneskenes talløse Livsblomster. Nogle er i Knop og andre i Blomst, den afdøde Moders er forlængst visnet, hans egen nylig visnede hænger dér, og den Rose, hun før vilde bryde, var hendes Livsblomst. Ingen tør bryde sin, før den vogtende Engel gør det. Ogsaa Grimms Fortælling om „Dødens Gudsøn“ og Menneskenes Livslys kommer man til at mindes ... Men paa H. C. A., da han drog bort fra Moderen og Forældrehjemmet ud til den ukendte Fremtids Land, — ja! derpaa er vistnok ingen før Dr. Br. kommen til at tænke ved at læse det skønne Æventyr.

Men — der er jo adskilligt, Dr. Br. har været den første om at tænke paa ved Læsningen af Andersens Æventyr; det er just derfor, hans Disputats selv vækker saa mange Tanker — og ægger til saa megen Kritik. Den kan ikke i Betydning sammenlignes med Vilh. Andersens „Guldhornene“ i sin Tid; men ligesom dette Arbejde maa ogsaa Dr. Brix's, netop ved sin skarpsindige og dristige Anvendelse af den personalhistoriske Litterærforsknings Arbejdsmaade, udæske til Prøvelse af hele denne Retnings Begrænsning. Dens Fortrin fører begge Skrifter selv tilstrækkelige Beviser for.

VALD. VEDEL.

BONDEMALERNE OG DEN LATINSKE GENIUS

Motto: „Wahrhaftig steckt die Kunst in der Natur — wer sie heraus kann reissen, der hat sie."
Albrecht Dürer.

HVIS den germanske Races Genius blev Genstand for guddommelig Kultus, vilde et af de troendes helligste Valfartssteder blive det Six'ske Palais ved Heerengracht i Amsterdam. Mellem tætte Rader af Elmekroner ligger Kanalens Vandspejl med den rolige blanke Himmelstribe i Midten og til Siderne det skælvende Spil af alle deh grønne Farves Chatteringer. Tyst og langsomt glider mægtige Pramme forbi, alt efter Aarets Tid bugnende fyldte af glitrende Sild, af Tulipaner og Hyacinter, af gule og grønne Græskar Side om Side med blodrøde Æblekurve. Dæmpet og i lunefulde Pletter falder Sollyset ned over den gule renskurede Murstensbrolægning under Elmerækkerne og paa de høje, smalle Husfaçader med de morsomme Fortrapper og Kældernedgange, med den lange Række af Spidsgavle og Kranbjælker, med de sortrøde Teglsten og lyse Rammer om blanke smaarudede Vinduer. Dette Kanalbillede taler et meget veltalende Sprog om et Folk, hvis Klima tvinger det til at leve inden Døre i lune Smaarum, og som gennem denne ydre Tvang har faaet sin Skønhedssans oplært til med vidt aabne Øjne at se paa alt det kuriøse, som de levende og døde Ting har at byde paa, naar man faar dem saa tæt paa Livet. Men fremfor alt forstaar man, at dette Folk som en kongelig Vuggegave har faaet det fine Kenderblik for Farvens og Lysets Musik.

Naar man saa kommer ind i den fornemme Patricierbolig med de høje og stejle Trapper og blaa Fajancefliser eller mørke Paneler langs Væggene for at se paa de Malerier, som Rembrandts Ven har samlet i sit Hjem, begriber man endnu bedre, hvad den hollandske Kunstner har givet og den hollandske Mæcen har forlangt. Rembrandt har malet Husets Herre og hans Moder, stilfærdigt og fornemt, med intim Indtrængen i det væsentlige hos Nordboen, Fysiognomiet og Dragten. Vermeer, Jan Steen og Terborch har fremstillet Mennesket som Type: Kokkepigen, der hælder Mælk i en Skaal, og Kurtisanen, der skyller Østers eller skriver Brev til sin Ven. Brekelenkam giver det typiske Billede af Familien: Bedstemoderen blunder i Kurvestolens Puder med Fødderne paa Varmebækkenet; Moderen og hendes Drenge er stille optagne af et tarveligt Maaltid, hvis Bestanddele er gengivet med en iøjnefaldende Sagkundskab og Sympati. De Hooch afslører den hollandske Boligs Herligheder: I alle Krinkelkroge driver det dæmpede Lys sit underfundige Spil og forlener det gamle Mobiliar med et hemmelighedsfuldt Liv; som den tavse Præstinde for Hjemmets Mysterium uddeler Husmoderen Linnedskabets Skatte, og gennem den aabne Dør straaler i al sin kulørte Pragt Genbohusets solforgyldte Kanalfaçade. De Heem og van Huysum har fremtryllet de Østers og Tulipaner, der stod Hollænderens Hjerte saa nær, og som har aabnet hans Blik for de rige Skønhedskilder i den stumme og ubevægede Verden, der paa det latinske Temperament virker som død Natur, men paa det germanske som stille Liv. Berck-Heyde har udnyttet den Fylde af Farver og Linier, som Jan Six kunde se langs Kanalen fra sin Husdør. Vermeer og van der Heyden har med beundrende Blikke betragtet de gamle Gavlhuse i Delft, og Jan Victoors det brogede Folkeliv ved Torvehandelen paa aaben Gade. Ogsaa udenfor Byen fandt Malerøjet Stof for sin Skønhedsglæde. Berck-Heyde har haft den misundelsesværdige Opgave at male Patricierens Landsted; med høje Tage og spidse Gavle spejler det sine røde Sten i Gravens Blankhed; den lykkelige Ejer har givet sin dejlige Sommerbolig det rette Navn: Heemstede. Paul Potter har forelsket sig i en Gruppe af solbelyste Køer, der ved Foden af høje Træer græsser langs det side Vand; under den høje Himmel fordyber Blikket sig i det lysegrønne Marsklands rigt tonede Tæppe og standses først af fjerne Kirketaarne, hvis

sitrende Konturer taber sig i Horisontens Dis. Ruisdael har fortalt om det nydelige Skovkapel ved Kæret i Egekrattet og Hobbema om den solbelyste Sandvej, der fører til Huset i Skovbrynet. Og — last not least — Adrian van de Velde har fra Klitterne ved Sandvoort malet Vesterhavet i al dets salte Friskhed; de hollandske Fiskeres Silhuetter har han med Mesterhaand henkastet i næsten impressionistiske Antydninger; som en nordisk Æolus har han lænket selve Blæsten til et Lærred paa et Par Kvadrattommer. Kun for en stakket Stund glemte Hollænderen denne Verdens Herlighed, men selv da fornægtede hverken han eller hans Maler deres Natur. Saenredam har fejret Sollysets triumferende Sejr over de hollandske Kirkers puritanske Kalkpuds, og Malerne fra Amsterdam har i deres bibelske Billeder bevist Racens ualmindelige Anlæg for dramatisk Fortælling. Flinck har malet Jacob, der bedrager Faderen, og Rembrandt Josef, der fortæller sine Drømme. Begge Billeder er byggede over første Haands Synsindtryk fra Ghettoens Gader. Denne Omstændighed gør ganske vist et betænkeligt Skaar i de hellige Personers Skønhed og Holdning, men til Gengæld vinder de mægtig i individuel Udtryksfuldhed: Den nordiske Kunstner har aldrig, naar det syntes ham nødvendigt, betænkt sig et Øjeblik paa at ofre Formens Skønhed for Formens Klarhed.

Jan Six' Hus er en mageløs Skole i nordisk Kunst, men for fuldt ud at begribe dens Væsen, maatte man fra dets stille Stuer paa Lykkens Galocher kunne flyve til Piazza del Popolo. Fjældets faste Konturer mod den gennemsigtige Lufts skarpe Sollys, den farvefattige Vegetations klare og plastiske Former og Menneskets utilslørede Nøgenhed og varmblodige Bevægelser har gennem to Aartusinder opelsket Følelsen for Liniens og Formens Skønhed til en lidenskabelig Passion, som Italieneren inddrikker med Modermælken. Mellem Søjler og Obelisker, stumme Vidner om den begravne Kulturs Dyrkelse af Liniens Rytmer, gaar man ind i de mægtige Alléer i Giardino Borghese, hvor den italienske Kunst i sin titaniske Himmelstorm har paatvunget selve Naturen de skønne Formers Lovbud. I Skyggen af Piniers og Cypressers mejslede Løvmasser strækker den italienske Arbejder paa en Stenbænk i medfødt Grandezza sine halvnøgne Broncelemmer — en Ignudo fra Sistinaloftet — og ved Berninis Fontæne stiller en ung Moder uden Blu sit nøgne Barns

Tørst — en Madonna della Latte. I denne Natur og for denne Race skabte Scipio Borghese i den latinske Kulturs anden Guldalder sin Villa Pinciana, der hilser sine Gæster med de fyrstelige Ord: Exteris magis quam hero. Dybest inde i Parken ligger det rigtsmykkede Casino, der nu atter som et kostbart Juvelskrin omslutter den skønhedsbegejstrede Kardinals Kunstskatte. De borghesiske Pragtsale og deres Billedkunst er typiske for Italien. Væggen, hvis udsøgte Materiale vidner om Sydboens Sværmeri for selve Stenens Skønhed, tjener som Sokkel for en Hær af nøgne Atlanter, der paa muskelstærke Arme bærer Loftets Flade, hvor det hedenske Olymps heroiske Skikkelser i epicuræisk Sorgløshed hviler paa gyldne Skyer. I Statuer og Malerier møder man atter de samme Guder eller Gudinder nøgne eller festklædte, med Symposiets Rosenkrans eller Martyriets Palmegren: Den italienske Billedkunst er Menneskelegemets Apoteose. Paa den nordiske Betragter virker den latinske Kunstners Formsprog unaturligt og fremmedartet. Det dvælende Selvbehag i Stillingen, den bevidste Fremhævelse af de enkelte Former og den ustyrlige Voldsomhed i de store Bevægelser saarer Germanerens Øje, og han kommer let til at fordømme den Kunst, han ikke forstaar. Hvis man anlægger en nordisk Maalestok — f. Eks. Rembrandt — paa Berninis Gruppe af Apollo og Daphne, bliver den én ynkelig Fiasko. End ikke i Italien standser en Elsker sin flygtende Elskerinde ved en let Berøring med venstre Haand, medens den højre i afmægtig Slaphed udtrykker hans Forstenelse over, at hun forvandles til et Laurbærtræ, og en fremragende Fortæller vilde aldrig karakterisere Gudens Rædsel ved at lade ham blive staaende paa det ene Ben. Ingen Kritik kan være lettere købt, men man maa ikke glemme, at den tyveaarige Kunstner, der har formet denne Gruppe, i sin Sjæl bar paa de ufuldbaarne Kim til Palazzo Odescalchi og den vatikanske Basilicas Kolonnader. Det er den italienske Barokstils første Solstraaler, der har faaet disse Sten til at klinge; Marmoret aander og lever; de skønne Lemmers Bevægelse hæver sig med en berusende Velklang, som man ikke drømmer om norden for Alperne: Den italienske Kunstner har ikke betænkt sig et Øjeblik paa at ofre Formens Klarhed for Formens Skønhed.

Men for de renlivede Tilbedere af Italiens Kunst eksisterer Kunstnere som Bernini kun som en Slags Spedalskhed, der har

sat sig som et hæsligt Udslet paa den romanske Tids hellige Monumenter. Selv Raffael og Tizian maa nøjes med et anerkendende Blik i Forbifarten, og kun det femtende Aarhundredes Florentinere formaar for Alvor at fængsle Nutidens Smag. Derfor maa deres Figurstil berøres som i et Intermezzo, selv om den naturligvis i et og alt bærer Racens Præg. I den første Halvdel af Quattrocentoet dyrkedes den store Stil af Kunstnere som Masaccio, Fiesole og Donatello; i den anden fordybede man sig i Detaillens Tilfældighed i en Grad som hverken før eller siden. Fiesole har, takket være Vasaris salvelsesfulde Fantasier over hans Klosterliv, i den Grad fortonet sig i æterisk Fromhed, at man ganske synes at have glemt, at han ogsaa var Kunstner. Dominikaneren i S. Marco var i sin Kunst en af de mest hedenske Skønhedsdyrkere, og hans Idol var den gotiske Linie, den smægtende vertikale Kurve, der langsomt fortaber sig som en døende Violintone. Det er paa dette Omraade, at Fiesole er den uopnaaede Mester, og for den, der er ufølsom for Liniernes Orgelbrus i Stjernealtrets Madonnakaabe, er Fra Giovanni og hans Kunst som en lukket Bog. Men her ligger ogsaa Fiesoles Begrænsning: Naar hans Emne kræver stærke Kontraster i Linierne, bliver Bevægelsen kejtet og Stillingen uskøn. Paa smukke Billeder af Bebudelsen har han malet Engelen knælende, men først den staaende Engel paa det afrundede Frescobillede er fuldendt skøn. Et klassisk Eksempel paa hans Afgudsdyrkelse af Linien er hans Kongetilbedelse i S. Marco. Hele Billedet fyldes af staaende og fremadskridende Figurer. Den ganske interesseløse Gruppe af Madonna med Barnet er skudt hen i det yderste Hjørne af den mægtige Billedflade, og den knælende Skikkelse foran hende virker ganske parodisk. Men Italienerens sikre Instinkt har vidst at bortlede Opmærksomheden fra det svage i Hovedgruppen. Paa et Podium over den tilbedende Konge hæver sig en imponerende Gestalt med en Holdning som en Retor fra Oldtiden og med sine stolte Lemmer svøbt i Antikkens ædleste Folder. Han bærer i sin Haand en af Kongernes Gaver, og over Armen falder den overflødige Rest af hans rige Pragtskrud. Hans Stilling er den antikke Kontrapost set med Italienerens gotisk skolede Blik. Hans Træk er rolige og fornemme, og med en umærkelig Hovedbøjning ser han ned paa den fremmede Fyrste. Al den Kunst, som den florentinske Apelles kunde raade over, er

ødslet paa denne Figur, og for at den fulde Virkning kunde naas, har han bagved den — og kun der — indskudt en blændende hvid Mur, hvis Eksistens savner den svageste Begrundelse i Billedet. Følgen er blevet, at den alt beherskende Skikkelse i denne Kongetilbedelse er — Joseph. Paa samtidige Kongetilbedelser i Norden (Rogier van der Weyden) ser man Joseph gemme sig ængstelig i den mørke Stalds Baggrund, en tandløs og forgræmmet Gamling, hvis Fingre forknyt glider langs Skyggen af den store Filthat, som han holder foran sig i begge Hænder. Mod den nordiske Kunstners dybe Inderlighed klinger Florentinerens heroiske Symfoni tomt og buldrende. Men den Gang Fra Giovanni paa Klostervæggen i S. Marco skulde bringe en Offerhyldest til sin Gud, fortabte han sig ikke i pietistiske Grublerier, men lyttede til Blodets hviskende Stemme: „Det frommeste Offer fra en Kunstner er Skønhed."

Fiesoles Kongetilbedelse er uklart fortalt i Sammenligning med Rogiers, men denne Uklarhed er intet imod, hvad den næste Malergeneration mente at kunne tillade sig, og det er ikke uden Grund, at disse Kunstneres suveræne Foragt for det foreskrevne Emne har vakt germanske Betragteres højeste Indignation. En Kongetilbedelse af Mino er et fuldstændigt Raritetskabinet. Hele Relieffet er fyldt med en overdaadig og i Forhold til Emnet ganske afsindig Arkitektur, og et Optog af pragtfuldt opsadlede Heste ført af tre smukke Pager fængsler hele Opmærksomheden, medens Dværge og Negre, Kameler og Jagtleoparder rundhaandet er strøet over hele Billedet, for at eventuelle Liebhavere intet Sted forgæves skulde søge efter Stof til Morskab. I Botticellis Kongetilbedelse er den hellige Familie vel forvaret dybest inde i Billedet, medens hele Forgrunden er fyldt med florentinske Portrætfigurer. De fornemme Herrer bærer den sidste Modes Dragt eller en yderst gennemsigtig apostolisk Forklædning og er kun betænkt paa at vise deres skarpt skaarne Træk under den mest karakteristiske Synsvinkel med det Udtryk, de havde, da de sad for Maleren. Naar man husker, at det her drejer sig om en Skildring af den troende Menighed i det Moment, da den ser Østens mægtige knæle for Guds Søn i Bethlehems Stald, har man ondt ved at tro sine Øjne. Man forstaar, at Savonarola i flammende Ord har svunget Svøben over Malernes Prostitution af de hellige Fortællinger, og man forstaar den bodfærdige Be-

demandsstil i Botticellis sidste Malerier. Selv i Italien har man naturligvis malet Kongetilbedelser med en ganske anden Alvor. Giotto og Tintoretto har uden at prisgive deres Skønhedsglæde fundet betagende Udtryk for Epiphaniens Mysterium. Men ingen, der har Blik for Italienerens Kunst, vilde savne Quattrocentoets sommerglade Barnesind, der med ublaseret Henrykkelse uden at betænke sig griber efter alt Livets brogede Legetøj. Minos Kunst er den haarfine Nuancering af de utallige Planers Niveau. Han forvandler den lyse Sten til et flimrende Spil af Slørtæpper, der i de skøreste Spidsvinkler forskyder sig mellem hinanden. Det er den ubeherskede Beundring for det spidse og trekantede, der særpræger hans Liniesprog. Hans ødsle og fornemme Ornamentik — oprindelig støttet af den rigeste Forgyldning og Polykromi — søger sin Lige selv i Florens. For ham er et Tog af stolt krummede Hestenakker ført af dejlige florentinske Drenge i den allernærmeste Slægt med Voluter og Acanthus: I trefoldig Svulmen bruser det frem i hans Billede som et levende Kymation. For Botticelli er Emnet kun et Paaskud for det mest indgaaende Studium af Menneskelegemets Former og ikke mindst af dets Benbygning. Ankler og Haandled, Albuer og Fingre optager i den Grad Malerens Interesse, at de selv paa Billedets mindst accentuerede Punkter trænger sig frem som selvstændige Opgaver, der løses med den pinligste Omhu. Intet vilde ligge Botticelli fjernere end som Velasquez at resignere paa Gennemførelsen af Hænderne til Fordel for Helhedens ubrudte Virkning. Desuden var denne komplicerede Naturs Sans for Linien sygeligt angrebet, og ikke sjældent, f. Eks. i Primaverafigurens flagrende Gevandt, inspirerer han sig fra Forestillinger, hvis rette Hjem er i Galehuset. Men hans sensitive Skønhedssans havde Øje for de fineste Forskydninger i Læberandens og Haarlokkens Kurver og navnlig for de faste Lineamenter i Kæbens eller Kindens Konturer og de buede Flader i Øjets Omgivelser: Mesteren for den sentimentale Linie blev Italiens udtryksfuldeste Fysiognomiker. Naar han arbejdede med frie Hænder, omgav han sin tungsindige Madonna med en Hofstat af drømmende Engle, eller han omskabte det hedenske Olymp til en Verden af skælvende Vemod. Men naar han malede Kongernes Tilbedelse for sine medicæiske Mæcener eller Helbredelsen af den spedalske for det Sixtinske Kapels forfængelige Bygherre, saa fyldte han sine Billeder med et Galleri af Por-

trætter, som ingen Tid og ingen Kunst har set Mage til. Mino og Botticelli fulgte uden at se til højre eller venstre den Vej til Skønheden, som deres Race, deres Tid og deres individuelle Stræben foreskrev dem. Er der nogen, der har Hjerte til at gaa i Rette med dem, fordi den førte dem ud i Forvirringens Kaos?

Quattrocentoets Formglæde gaar igen i den Kunst, der behersker Galleria Borghese, men rolig og afklaret. Det bliver atter som i Fiesoles Tid det enkelte Menneskelegeme, der kommer til at bære en enkelt hel og samlet Virkning i allerstørste Stil. Nu er det ikke længere den gotiske, men den antike Rytme, der dominerer. Det nøgne Legeme træder i Forgrunden, og selv i Portrætter kommer alle Legemets principale Former klart til Syne. Peruginos S. Sebastiano staar, bundet til en Søjle, ensom under en storslaaet Renæssancehals Bue. Den fuldkomne Harmoni i de hvilende Lemmers Ligevægt er den samme som hos Praxiteles, og der findes intet Spor af Smerte i hans drømmende Ansigt. Italieneren har forvandlet Aandens Sejr over Lidelsen til en ganske hedensk Forherligelse af Kødet, og hans Billede er typisk for Cinquecentoet. Det Maleri af Tizian, der kaldes den himmelske og den jordiske Kærlighed, fremstiller i et paradisisk Landskab to dejlige Venezianerinder, hvoraf den ene frister den anden, formodentlig Venus og Medea. Maleren anbringer sine Figurer ganske som paa et Teater med Front mod Tilskueren for at faa den fulde Kontrast mellem Venus' nøgne Lemmer og de pragtfulde Folder i Kongedatterens Dragt, mellem Gudindens gyldne Hud og Medeas hvide Atlask. Naar dette Billedes Indhold er os saa komplet ligegyldigt, beror det kun paa den italienske Behandling. To Mennesker i heroisk Pragt og heroisk Nøgenhed paa en Sokkel af sollysende Marmor er det Synsbillede, der har foresvævet den overmodige Yngling, og hans ubeherskede Sanseglæde har ofret Indholdet for Formen og Formen for Farven. Set med nordiske Øjne er Medea et ganske indholdstomt Modeleksperiment, anstrengt i Stillingen og mislykket i Gengivelsen, og sammenligner man Venus' og Amors Former og Udtryk med Billedets Genbo „Venus og Gratierne", malet af Tizian som Olding, bliver Medeabilledets Pragtrytmer en ungdommelig Bravade, der overrumpler i Øjeblikket, men ganske blegner i Sammenligning med den modne Mands lidenskabelige Fordybelse i Menneskelegemets adelige Skønhed. Ogsaa i Farven er

den ældre Kunstner langt rigere og langt ærligere. Oldingen finder ikke længere nogen Tillokkelse i den jublende Fanfare, der i Ungdomsbilledet klinger fra det glødende Purpur og den sølvhvide Silke, fra det gennemsigtige gulnede Marmor og Skaalenes blanke Metal, fra det dybt grønne Løv og Kvindernes gyldne Lokker, men for den unge Venezianer har selv Formen maattet træde i Baggrunden for Farvens Orgier. Det udvortes og prangende i disse Kunstneres Farve og Form er stavnsbundet til Italiens Sol og betinget af Racens Passion for retorisk Pragt. Hvad der i Syden synes stille og intimt, hos Kunstnere som Fiesole eller Simone Martini, virker paa den germanske Følelse mere som Majestæt end som Fortrolighed. Ja selv om man stiger til de elysiske Højder, hvor Correggios Genius paa sin ensomme Ørneflugt har beluret Eros og Danae, selv om man staar Ansigt til Ansigt med en ædel Races aandigste Sejr over Lerets Raahed, vil Italienerens rene og fuldtklingende Linier berøre det nordiske Gemyt som ukendte Gudestemmer fra eksotiske Kyster, og det vil længes mod Rembrandts grimme lille Kvindemenneske, der i blafrende Lampelys, sammenkrøbet i sine Lagner med ængstelig udstrakt Arm venter paa sin Elsker.

Naar den bedste Kunst hos den germanske og den latinske Race rummer saa dybtgaaende og uforsonlige Modsætninger, beror det paa, at de bedste Kunstnere har ladet sig inspirere af umiddelbare Synsindtryk fra den omgivende Natur. Det er Billedkunstens ubønhørlige Grundlov, at Styrkegraden af Kunstværkets Virkning paa Betragterens Øje er proportional med Naturens Virkning paa Kunstnerens. Derfor savnes Skulpturen i det Six'ske Palais — paa Rembrandts Tid havde man endnu ikke Øje for Plastiken i en stangende Tyr — og derfor kan det mønstre en saadan Falanks af Farvens Mestre.

Men ogsaa i Norden mødes det modtagelige Øje af skønne og inspirerende Linier, og den germanske Kunstner kan indvinde Formens ædle Metal af sit formfattige Lands usleste Slagger. Jan Vermeer, Sfinxen fra Delft, den nordiske Linies uopnaaede Lyriker, har malet en Kokkepige, der i sit Køkken hælder Mælk i en Lerskaal, og han har malet hende med den dybe Blu for den skingrende Effekt, der alene tilhører den germanske Race. Det er en Skildring af den nordiske Kvinde saa varmhjertet og trofast i sin tyste Ensomhed, som man tænker sig Kunstneren

selv, saa klar i Stillingen og saa rytmisk i Linien, at intet Marmor kan være fuldkomnere, saa rig i Farvens og Lysets Velklang, at ikke Salomon i al sin Herlighed har været klædt som hun. I Hollands Kunstsamlinger kan man følge den uforfalskede germanske Linie paa dens lønligste Stier. Naar van Beyeren maler en Blomstervase eller en Frugtopstilling, virker han monumentalt ved Siden af van Huysum eller de Heem, og van der Heyden maler et Par Bøger og nogle Pile med den kræsneste Liniesans, medens de Heems krøllede Pergamenter ganske savner Formens Kultur. Philip de Konincks Landskaber kan være af en Storhed i Kompositionen som intet italiensk Quattrocentobillede, og Rembrandts Staalmeesters faar ogsaa ved sine Linier alle andre Regentbilleder til at blegne.

Men de blandt de germanske Kunstnere, der havde det aabne Blik for Linie og Form, har til alle Tider ladet sig lokke af den latinske Billedkunst, som Skibet i det østerlandske Sagn uhjælpelig drages mod Magnetklippen. I den latinske Verden saa de, at det — af gode Grunde — ikke var fint at male germansk Natur og germanske Mennesker, og de havde ikke saa megen Selvtillid (og Logik), at de kunde sige sig selv, at det var lige saa afsindigt at male latinske Emner paa germansk Grund. De kastede den Skønhedssans, hvori de var Mestre, over Bord og arbejdede sig ind i en anden Races Formsprog, hvori de aldrig blev andet end Fuskere. Hollands Manierister og Tysklands Nazarenere er længst skrinlagt og glemt. Englands Prærafaelisme gaar nu, et halvt Aarhundrede efter sin Fremkomst, den samme Skæbne i Møde.

Men der er ingen Grund til at tro, at Sygdommen skulde have raset ud. Man vil stadig raabe højt om den nordiske Kunsts Mangel paa stor Stil og store Emner, og Fru Slott-Møllers Sammenstilling af Michelangelos Jehova og den glansbelyste Natpotte vil længe blive et Feltraab for dem, der foretrækker at laane fra Bøger og fremmed Kunst i Stedet for fra Naturen: Saa længe der ulmer en Glød paa den latinske Genius' Alter, vil den blive et Ligbaal for nordiske Natsværmere.

OVE JØRGENSEN.

EFTER MUSIKSÆSONEN

> **Wie anders wurde damals musicirt, da war ein schönes Concert ein *Fest*, und alle Concerte damals waren Feste!**
> **Clara Schumann i Brev til N. W. Gade af $^{26}/_{11}$ 1887.**

JA, hvor længe er det ikke siden, at vi her i København turde sige, at alle Koncerter var Fester! Koncertvæsenet har forlængst i Tyskland og andre større Lande formet sig som en storartet Industri, og under den uhyre Produktion og Masseforbrug af Musik er det festlige fordampet. Vi Danske, der var saa lykkelige at beholde N. W. Gade i mange Aar, efter at Musiklivet i Leipzig, hans Kunsts Hjemsted, var forsumpet i Epigonvæsen, havde i de af ham ledede Koncerter en Maalestok for, hvad gode Koncerter direkte og indirekte kan yde et Samfund, men siden den Tid er vi kommet godt med baade i musikalsk Industri og i Reklamevæsen. Herimod kan det nu ikke nytte at protestere. Musiken er en saa international Faktor, at vi maa gøre de Bevægelser med, der sker ude paa det store Verdensmarked.

Derimod er der en uheldig Side ved vort Musikliv, som vi kan gøre noget ved, og som vi snarest bør søge at faa reformeret. Det er det Præg af Uorden og Planløshed, der hviler over hele vort Koncertvæsen og er en Hæmsko for en sund Udvikling af det.

Der har i Aar været en Syndflod af Koncerter, en Syndflod som aldrig før. En enkelt Krise i Sæsonens Forløb vakte pinlig Opmærksomhed: to Kunstnere som den udmærkede Violinist *Thibaud* og den ikke mindre fortræffelige Pianist *Wurmser* forlod os i Vrede over, at der til deres Koncert, der bød paa et ypperligt Program, kun var teg-

net, jeg tror 150 Billetter. Publikum var løbet træt: „Mestersangernes“ Opførelse paa samme Aften som et Hofbal var tilstrækkelig til at volde tomme Bænke. Det kan gøre en ondt for de udmærkede Kunstnere, der burde have været forskaanet for denne ufortjente Ydmygelse; og næsten end mere ondt gør det en for det højt ansete Forlag, der var Impresario for dem, og som — lige saa uforskyldt — kom i Vanhjemmel over for de trofaste, der havde meldt sig. Men Hovedsagen er dog den, at det nu atter viste sig paa en sørgelig tydelig Maade, *hvor* smaa vi i Virkeligheden er, at København i musikalsk Henseende er saare langt fra at være Storstad, og at det er det samme lille Tal Koncertgængere, der Aften efter Aften tropper op for som Tordenskjolds Soldater at agere en hel Armé. Der kunde da være al Grund til, nu da den Draabe, der har faaet Bægeret til at flyde over, er faldet i det, at overtænke, hvad der kan gøres for at bringe vort Koncertvæsen ind i et sundere Spor. Og det saa meget mere, som det ikke altid er *god* Musik, vi overvældes saa meget af. Vi staar i den Henseende tilbage for flere af *de* tyske Hovedstæder, der i Størrelse er ringere end vor, Stæder som Dresden, München og Hamborg. „Det er forbavsende, saa lidt god Musik der høres i København, skønt vi drukner i Koncerter,“ hørte jeg for nylig en af vore erfarneste Musikelskere sige, og Ytringen slog mig straks som indeholdende en ubestridelig Sandhed, thi Overfloden paa middelgode Koncerter er virkelig paafaldende.

Der er nu først de syngende Damer. Det er med en hartad utrolig Dristighed, at saadanne stævner Publikum til Møde; og man maa glæde sig over, at vor Musikpresse, der ellers ikke har let til de stærke Ord, er begyndt at røre paa sig og at protestere mod, at vore Musikanmeldere, hvis Aftener er saa stærkt optaget, skal være forpligtet til Gang paa Gang at møde for at høre paa nogle Rosenfeldske eller Lange-Müllerske Romancer med det obligate tyske Tilbehør, blot for bagefter at kunne konstatere, at der intet har været at sende Bud efter dem for. Paa saadanne Koncerter florerer Fribilletsystemet, og Bekendtskabskredsens Applaus ses gerne noteret som en vox populi.

Saa er der de rejsende Virtuoser. Med dem er det naturligvis en anden Sag; de kan ikke skæres over een Kam: der er dem blandt dem, som enhver Musikelsker gør Synd mod sig selv ved ikke at høre. Men i Almindelighed overvurderer man dog saadanne Koncerters Betydning; og det er en Misforstaaelse, naar ikke faa, iøvrigt fornuftige Mennesker ræsonnerer saaledes: Ligesom man ikke gaar i Teateret for at lære Skuespil at kende, men for at se Komedie*spil*, saaledes gaar

man ogsaa paa Koncert for at høre paa Udførelsen og ikke for at lære Musiklitteraturen at kende. Sagen er den, at Teateret arbejder med Modersmaalet, Koncertsalen med Tonernes Sprog, som det ikke er givet enhver at tale eller læse. En dannet Teatergænger kan have den fulde Nydelse af Shakespeare, Goethe eller Ibsen ved at læse deres Dramer i sin Stue. Men Beethoven, Bach og Mozart lader de fleste nok være med at spille saaledes, at det fulde musikalske Udbytte kommer ud deraf. Koncertsalen bliver da netop det Sted, hvor Musiklitteraturen gøres tilgængelig for det bredere Publikum, og hvis dette vil tjene sine musikalske Interesser, saa maa det søge derhen, naar de store Mestere spilles.

Men skal Koncertsalen være det Sted, hvor Musiklitteraturen læres at kende, maa der Økonomisering med vore Aftener og Organisation til. Dette Tidsskrifts tidligere kyndige Musikmedarbejder, Dr. *Rudolph Bergh*, har i sin Tid her i „Tilskueren" gjort opmærksom paa, at hvis vor musikalske Kultur skal opretholdes, maa de store Mesteres betydningsfuldeste Værker fra Tid til anden genopføres, for at dels den opvoksende Slægt kan lære dem at kende og dels Traditionen for deres Udførelse bevares. Jeg haaber en anden Gang at komme tilbage til dette baade vigtige og interessante Spørgsmaal og skal her blot udtale, at den forløbne Sæson paa en paafaldende Maade har aabenbaret den Konfusion, der i saa Henseende hersker i vore Musikforhold. Vi har f. Eks. i Vinter hørt en Mængde Beethoven. Det vilde være fortræffeligt, om man deri turde se et Udtryk for Publikums Smag og Stemning; men det er faktisk ikke saa. Naar der foruden Violinkoncerten og den 9de Symfoni, en hel Beethovenaften ved Kapellet og en lignende ved Brüsselerkvartetten, yderligere er givet én af Frideric Lamond og én af Victor Bendix, der har ladet os vente tyve Aar paa sin, saa er det lovlig meget af det gode, da andre klassiske Komponister derved puffes helt til Side. Havde Joachim Andersen ikke tilfældig haft en lille Suite af *Händel* paa en af sine Søndagskoncerter, vilde der ikke i Aar have lydt en Tone af denne gamle Mester i vore Koncertsale. De gamle Oratoriekomponister forsømmes i de senere Aar ikke saa ganske lidt af Cæciliaforeningen, der godt kunde have sparet os for Cherubinis forunderlig afblegede D-mollmesse, og som desværre vedbliver med at spilde Tid og Kræfter paa at bringe os Operaer i Koncertsalen.

Man har gentagende fejret Rungs Hundredaarsdag og mindedes Hornemans Død, medens Matthison-Hansens Hundredaarsdag næsten er bleven upaaagtet og Cæciliaforeningen ganske har ignoreret en saa

mærkelig Mindedag som *Buxtehudes* Tohundredaarsdag, o. s. v. o. s. v. Det maa meget ønskes, at der indføres Konferencer mellem vore Koncertinstitutters Bestyrelser, saa at ikke hvert Øjeblik den ene Mester faar for meget og den anden for lidt.

En Del dansk Musik er hørt i Vinter. Musikforeningen, der i det hele synes noget smittet af den Uordenens Aand, der hersker i hele vort Konsertvæsen, havde saaledes paa sit Program hele to Værker af *Gade*: „Korsfarerne“ og Foraarsfantasien. Dette sidste Stykke hørtes med Henrykkelse af Musikforeningens Publikum; hvor mange glade Erindringer knytter sig ikke dertil? „Korsfarerne“ derimod synes noget gnavet af Tidens Tand, og Savnet af en strengere Stil i de store Kor i tredie Afsnit bliver føleligere for hver Gang, dette Værk fremtages. Til Minde om *Horneman* spilledes hans „ouverture heroique“, et prægtigt Stykke Musik.

En ny Symfoni af *Hakon Børresen*, der bragtes ved den 2den Koncert havde en fortræffelig Førsteallegro, et frisk Stykke med prægnante Temaer og livfuld Rytmik. Alene dette Stykke berettigede Symfoniens Opførelse i Musikforeningen, uagtet de senere Afsnit, særlig Adagioen, sammenlignelsesvis var svage, baade i Opfindelse og Konstruktion.

Cæciliaforeningen mindedes sin Stifter *Henrik Rung*, der ligeledes hædredes ved en smuk privat Mindekoncert, arrangeret af hans Datter, Fru *Sophie Keller*. I det hele tør det siges, at disse Koncerter nærmest bekræftede, at Rung af sin Samtid er sat paa den rette Plads i Rækken mellem vore Komponister. Som skabende Aand kommer han ikke op paa Siden af vore bedste; men som folkelig Komponist har han haft en vis Betydning, og hans Sans for og Evne til at behandle det Instrument, der hedder den menneskelige Stemme, maa til enhver Tid anerkendes. Et enkelt Arbejde, et Stykke for seks Guitarrer, burde næppe været fremtaget af hans Pult; men flere af de opførte Stykker, særlig „Oddrun og Ternerne“, interesserede ved deres nordiske Indhold.

Den i vore Dage producerede danske Musik formaar sjældent at kalde en festlig befriende Stemning frem. Der arbejdes dygtigt af vore yngre Musikere, men man mærker altid, at den Luft, de indaander til daglig, er svanger med Brahms og Wagner; sjældent glimter en Solstraale frem af Graavejret. Den danske Koncertforening bragte ved sin

2den Koncert Variationer for Piano af *Ludvig Holm* og en Suite Sange af *Louis Glass*. Gudbevares, fortræffeligt Musikerarbejde, langtfra uden Talent eller Opfindelse, men *festlige* — det vil jeg ikke kalde disse Sager. Først ved Programmets sidste Nummer, A-durtrioen, *Victor Bendix*' geniale Ungdomsarbejde, kom der Fest i Luften og Bifaldet bragede gennem Salen paa den forløsende Maade, der viser, at Komponisten har taget sit Publikum om Hjertet.

Ved samme Forenings tredie Koncert hørtes med Vemod *Hornemans* „Aladdinouverture" i en ualmindelig inspireret Udførelse under *Louis Glass*' Ledelse. Aftenens Nyhed, en Orkestersuite af *Ludolf Nielsen* med Titel „I Bjergene", var derimod en Skuffelse. Her manglede i en næsten forbløffende Grad *Skønhed*, og desværre manglede ogsaa det, der kunde have forsonet med denne Mangel: en stærk Personlighed, der gaar sine egne, selvbanede Veje. Vejene var saamænd banede nok, og man fik ikke noget overvældende Indtryk af Komponistens Erfaring i den vanskelige Orkestrets Kunst. Særlig efterlod det et flovt Indtryk, at den kirkelige Stemning i den som andante religioso betegnede Sats frembragtes, ikke ved polyfone eller klanglige Opfindelser, men — rent ud sagt — ved et i Orkestret anbragt Harmonium.

Det maa meget ønskes, at den unge Koncertforening, der for saa vidt arbejder under gunstige Vilkaar, som den oppebærer et ikke ubetydeligt Statstilskud, vil tage Reb i Sejlene og se at faa tilvejebragt et noget mere fredeligt Forhold til vort Musikpublikum, hvis Sympati for det hele Foretagende — en Sympati det i Længden ikke kan undvære, thi Musikforeninger lever ikke af Statstilskud alene — hidtil nærmest har været af negativ Art.

Højdepunkterne i den forløbne Vinters Musikliv naaedes paa saadanne Aftener som de, hvor Brüsselerkvartetten spillede, eller da *d'Albert* foredrog Beethovens G-durkoncert, eller navnlig paa *Ludwig Wüllners* Sangaftener. Her oplevede man nogle af de Øjeblikke, som man burde opleve enkelte af paa hver Koncertaften, Øjeblikke, hvor man glemte Kunstneren og helt fortabte sig i Kunstværket, hvor Musikken opfyldte sin højeste Bestemmelse: at lade os forglemme, at der er Mislyd paa Jord. Navnlig var Wüllners Foredrag noget af en Oplevelse, og han fængslede det ofte noget træge danske Publikum, som i lang Tid ikke nogen har formaaet det. Nogle nærmere Bemærknin-

ger om hans Sangkunst vil jeg opsætte til hans Besøg til Efteraaret. Stor Fornøjelse havde man af *Victor Bendix*' Beethoven-Aften, hvor navnlig hans Foredrag af Variationerne over Eroica-Temaet var en ypperlig Præstation. Vi maa ønske, at han, der sidder inde med Forudsætninger dertil som ingen anden dansk Musiker, vil give os flere saadanne Aftener ad Aare, og til den Tid erindre, at vi *ogsaa* gerne vil høre nogle af de Beethovenske Værker, der ligger paa denne Side af Waldsteinsonaten.

Operasæsonen har i sin sidste Halvdel ikke bragt meget nyt. Et Gæstespil af Kammersanger *Herold* i hans aller kuranteste Partier ligger det ganske uden for dette Tidsskrifts Opgave at beskæftige sig med, og Fru *Wedekinds* Optræden i en enkelt italiensk Opera, Donizettis „Regimentets Datter", var vel yderst fornøjelig, for saa vidt man gjorde Bekendtskab med en sympatetisk og dygtig Kunstner, der som Koloratursangerinde præsterede noget fremragende, men noget større musikalsk Udbytte bragte man dog ikke med hjem derfra. Det bliver da Genopførelsen af „Mestersangerne", der bliver Foraarssæsonens Hovedbegivenhed.

Naar denne Opera denne Gang har sejret over hele Linien og sat sig fast i Københavnernes Gunst, da skyldes det navnlig, at vi for første Gang har hørt en nogenlunde autentisk Udførelse af Hovedrollen i Stykket, Hans Sachs. Da „Mestersangerne" første Gang kom frem i 1872, modtoges Stykket nok med Velvillie af Pressen, men det lykkedes ikke at faa vakt et større Publikums Interesse for det, væsentlig vistnok, fordi man havde begaaet den Fejl at besætte Hovedrollen med *Peter Schram*, en udmærket Kunstner med høj Intelligens, der blot ganske savnede et Udtryk for det erotiske, saa at hans Udførelse trods mange ypperlige Enkeltheder, var i dybere Forstand mislykket; ja, saa mislykket, at ikke faa Tilhørere aldeles ikke kaperede, hvad det hele egentlig drejer sig om.

Ved Operaens Genoptagelse for en halv Snes Aar siden havde man til Sachs' Rolle *N. J. Simonsen.* Denne savnede ikke Evnen til at give det erotiske Element, men hans Erotik var af en altfor svulmende Art, og han undgik ikke at strande paa dette Skær: synderlig klædeligt tog hans Sværmeri for Eva sig ikke ud. Lægger man hertil, at han næppe rigtig havde opfattet den dybe Livshumor, der er den bærende Kraft i hele Figuren, saaat man maatte gøre Vold paa sig selv for at begribe, at det var de komiske Fortællingers Digter, man havde for sig, er det forstaaeligt, at endnu denne Gang forblev ikke faa desorienterede overfor Værkets egentlige Poesi.

I *Helge Nissens* Gengivelse er *Humoren* i Figuren kommet til sin fulde Ret, og den gamle Folkedigter træder nu frem for os med hele den Skønhed, det Præg af Visdom, som Wagner har kastet over ham. Med sjælden Finhed har Sangeren forstaaet at vise os. Skønheden i den *tilbagetrængte* Følelse, hvor enkelte Stemningsudbrud som Lynglimt røber os, at stærke Flammer brænder indenfor, men hvor den sjælelige Blufærdighed forbyder, at disse faar Lov at slaa ud i lys Lue. Nissens Hans Sachs er i det hele et Stykke mandig og nobel Kunst, som vi ikke længe har set Magen til paa vor Operascene.

Alt i alt gaar „Mestersangerne“ nu smukt over vor Scene, navnlig efter at Kapelmester Rung har faaet sit Akkompagnement afdæmpet efter Sangernes Krav. Kammersangerne *Cornelius* og *Herold* har begge sunget Ridder Stolzings Parti. Det er vanskeligt at give nogen af dem absolut Fortrinet for den anden. Herolds Skuespillerbegavelse er vel den største, men Partiet ligger langt bedre for Cornelius' Stemme og hele Syngemaade. Ved Iscenesættelsen burde mulig nogle Smaating ændres. I den stemningsfulde 1ste Scene har saaledes Wagner anordnet „stumt Spil“ mellem Ridderen og Eva under Salmesangen. Men behøver der at være saadant et Kissemisseri, som her gøres? Musikken peger i en noget anden Retning.

HOTHER PLOUG.

I TIDENS OG STRIDENS TEGN

JYDSKERI OG ANDET BAGSTRÆB

Nu har Jeppe Aakjær igen skrevet en Bog, der, om Forfatteren havde villet det, kunde være blevet en god og smuk Bog, og som burde have været det, fordi dens Sjæl er sund og stærk og fordi dens Forkyndelse har Bud til alle Danske, hvad enten de bor i Fjends Herred eller i mere rigsdanske Omgivelser.

„Paa Aftægt" er en Bog om Vankundighedens og Ørkesløshedens Forbandelse, en Bog, der er tænkt i Tidens og Fremtidens Aand. Skade da, at den ikke er skreven paa Dansk.

En meget æstetisk Anmelder, paa hvem Bogens mange Aftægtsmands-Selvmord gjorde et forstemmende Indtryk, syntes nærmest tilbøjelig til at karakterisere Skildringen som Poesi over Selvmordsstatistik. Det udtryktes just ikke saaledes, men det var Meningen. Statistik interesserede ham ikke, og Poesien forstod han ikke, for den var jydsk. — En ødansk Provinsredaktør fik den ikke uefne Idé at udskrive en Præmiekonkurrence for Tydningen af et vist Antal af Bogens Fjandbo-Udtryk.

Baade Æstetikeren og Redaktøren tog fejl af den smukke og alvorlige Bog, men ikke uden Forfatterens Skyld. Den er i den Grad gennemvævet med Fjandbo-Argot og Fjandbo-Dialekt, at den bogstavelig er uforstaaelig for alle Danske undtagen de ikke mange litterære Jyder, der er fortrolige med Bondesyssel. Det er ganske vist fortræffelige Mennesker, men dels har de ikke Omvendelse behov, dels er det vistnok ikke egentlig for dem, Aakjær har villet skrive — Skam faa han i hvert Fald, om det er; Frimurerpoesi indtager med Rette en meget lav Plads i den litterære Rangforordning. Formodentlig vil Aakjær da ogsaa give en anden Forklaring, maaske den, at Argot- og Dialektbrugen er et hensigtsmæssigt eller endog nødvendigt impressionistisk Kunstmiddel af moderneste Rang. Skrev ikke Hauptmann „Væverne" i schlesisk Dialekt, og er ikke „Væverne" uden al Sammenligning den moderne evropæiske Litteraturs mægtigste sociale Skuespil? — Det

er imidlertid ikke „de Waber“, men „die Weber“, der er blevet den tyske Tunges dramatiske Storværk, og det er ikke evropæiske Dialekt-oversættelser, der har gjort Tragedien verdenskendt. Det impressionistiske Dialekt-Artisteri laa som en ugennemsigtig død Hinde om det levende Kunstværk. Da den var borte, udstraalede Livet til Tusind Sjæle.

Mistral fortæller, at mens han gik i Latinskole søgte han at dulme sin sugende Hjemvé ved at fordybe sig i Homers og Vergils episke Digtning, der syntes ham at skildre det primitive Hjemstavnsliv netop saa enfoldigt-storladent, som det stod for hans barnlige Ynglingeøje. Han gav sig da til — i franske Vers — at skildre sin eget Hjemstavns Liv efter de store Forbilleder, og i Ferien ilede han hjem for at gøre sin herlige Moder lykkelig med sin Kunst. Hun hørte stille paa ham en Stund, men brast saa i Graad. Hun *forstod* ikke de franske Digte. Mistral lovede da sig selv, at han aldrig vilde skrive anderledes, end at hans Moder kunde forstaa ham, og han blev den ny-provencalske Renæssances Ypperste.

For 50 Aar siden havde *han* Ret, men Nobelkomitéen havde i 1904 absolut *ikke* Ret, da den gav „Mireios“ Digter Nobelpræmien, og Felibrerne er sikkert i det 20. Aarhundrede enten kulturfjendtlige eller ørkesløse og ligegyldige Artister. —

Det kan være, at hvis Blicher havde taget sin jydske Mission mere au sérieux, han da i sin Tid havde øvet en frugtbar *dansk* Gerning.

Men de Tider er lykkeligvis forbi, og Aakjærs moderne Impressionisme er en historisk og kunstnerisk Misforstaaelse. Han er saa langt ude i Meningsløsheden, at ikke blot Københavnere og andre almindelige Mennesker maa opgive Ævret, men selv Fjandboerne har nu saa længe læst Biblen og „Folkebladet“, at de kun med det største Besvær vilde kunne stave sig igennem Bogen, og hvis de overhovedet naaede at begribe Dialektstederne, vilde de opfatte dem som humoristisk mente, hvad de mildest talt ikke er.

Dog, hvis „Paa Aftægts“ Fjandbogloser endda blot var et ørkesløst artistisk Koketteri, eller hvis det hele, der var sket, var, at nogle Spalter af Feilbergs jydske Ordbog havde forvildet sig ind i en dansk Roman — det havde blot været den evige Historie om de spildte Kræfter. Men naar man har læst Bogen og Ens Øjne tilfældig falder paa Omslagets Bagside, vaagner halvglemte Minder. „Jydsk Stævne“ staar der, og „Fra vor Hjemegn“. Man mindes ogsaa den store, flittige Blicher-Bog med noget blandede Følelser. Det er nok ikke blot kunstnerisk

Impressionisme, der skal give adskilligt af Aakjærs Produktion dens Interesse.

Indenfor vor moderne Skønlitteratur har den Specialitet, man kalder Hjemstavsdigtning, vistnok hidtil væsenlig dyrket en 3—4 Hjemstavne: Bernina, Fjends Herred og Himmerland, og maaske er der ogsaa lidt Bornholmeri. Nu er det ganske vist ubilligt at vurdere det altsammen paa samme Maade. De københavnske Skrivedamer drives formodentlig til Digteriet af en ørkesløs Tilværelses ubændige Kedsomhed. Deres autobiografiske Romaner er den mest udprægede Almuedigtning, vor Litteratur kender; den er saa godt som utilgængelig og interesseløs for de allerfleste Mennesker udenfor Kredsen, og saa længe København kun er en lille Storby, vil Mileuets kvantitative Interesse ikke være overvældende.

For Joh. V. Jensen er Himber-Syssel, der ved sit Navn endnu minder om de hylende Cimbrer, ikke blot en Nutids-Hjemstavn. For hans Vikingefantasi er Himmerland „Folkenes Moderskød", Urlandet, Stammelandet, hvorfra alle germanske Folk i den gamle og den ny Verden er udgaaet. Han digter, ligesom den ny Dr. Gudmund Schütte disputerer, paa gamle Folkestamsagn. Himmer-Folket er som et tilbageblevet Led fra Folkevandringstiden, og han selv vil, enfoldig-sympatisk, stavns- og stambunden, sanse og forklare den germanske Verden ligefra den cimbriske Kersones til det store Ocean. Hans skipperfrodige, ukultiverede Fantasi frembringer meget Ukrudt, men ogsaa kraftigtskønne Vækster som „Hjulet". Hans Digtning er derfor ikke paa samme Maade stavnsbundet og almuepræget som Vimmelskaftlitteraturen, men egenlig dansk endsige europæisk er den ikke.

Aakjær er en alvorlig, baade dyb og metodisk Aand. Han gaar gerne ind i Rækken og gør Dagens og Fremtidens Gerning. Men der er noget ureflekteret Anarkisme i ham, der gør den sociale Fremdrift lidt slingrende. Han er Kunstner, og han er Jyde fra Fjends Herred. Hvor en vid og dyb social Aand omslutter disse to Egenskaber, skabes der gode danske Bøger. Men naar Artisteri og Jydskeri ubændigt sprænger den sociale Kulturs Klædebon, er Resultatet ikke opbyggeligt. Man undres over, at denne Socialist og Statsdyrker gider bruge sine rige Evner i en gold og utidsmæssig Almueanarkismes Tjeneste. Han, der ved, at der er god social og kunstnerisk Mening i at optrække og fremhæve den Delingslinje i vort Samfund, der gaar mellem Naadens Arvinger og Vredens Børn, saa vi alle kan se den og være med til at udslette den, han ved dog vel ogsaa, at der ingen Mening

er i at prøve paa at opfriske den Delingslinje, der i Erik Lams og Frederik VI's Dage skilte Jyder og Danskere.

Jydskeriet er ikke blot ørkesløst, det er sinkende Bagstræb, fordi det nærer Almuetilbøjeligheder og Menighedsafsondring, der uden denne litterære Opmuntring vilde dø ud ligesom de gamle Sidekviste paa Granens stærke Stamme. Der er jo i Virkeligheden endnu meget i vort Folkeliv, der sky og mut viger og fjæler sig for den store aabne, offentlige Andelsdrøftelse som Presse, Litteratur og Tale skulde rejse.

Der er dem, der knurrer over, at deres Bevidstheds Urskov bliver en Søndagspark i det moderne offentlige Liv, og der er dem, der klager over, at den store Andelsdrøftelse bare er et uhyre Forpjatningsmaskineri, der holdes i Gang af den almindelige, golde Nysgerrighed.

Dogmatikere, laudatores temporis acti! Den sjælelige Blufærdighed, der ængstes for at forsjofles i den almindelige Offentlighed og derfor holder sig udenfor den demokratiske Andelsdrøftelse har — maaske — sin historiske Ret. Nysgerrigheden derimod er jo kun den primitive Ytring af social Interesse, en Lysaabning ind til Almuelivets dunkle Mistænksomhed. Den nysgerrige bliver selv Reformobjekt i samme Grad som Nysgerrigheden vokser, og den golde Nysgerrighed bliver aktiv social Drift, der higer ud over Hyttens og Herredets Horisont; den stavnsbundne urgermanske Almueanarkisme bliver til frodig dansk Samfundsfølelse. —

Jydske Stavnsbaandsinstinkter har endnu i den sidste Menneskealder levet et gustent-frodigt Skyggeliv selv hos de Mænd, der skulde være offentlige og danske Mænd fremfor alle andre. Man behøver blot at tænke paa de jydske Thingmænds Fællesbo i Gammel Avlsgaard, og selv nu tales der om ganske tilsvarende Menighedsafsondringer, hvor man gemmer sig for Verdensbyens Tusind Paavirkninger, dem, det skulde være en ærefuld Pligt at vurdere og udnytte. Men det er for den Sags Skyld heller ikke nødvendigt at undersøge Skyhedens Ægthed eller Ret. Særfølelsens Borgvolde er dømte til Sløjfning. I Almindelighed taales den sociale Ekspropriation; der skriges lidt i Begyndelsen, men Fælleslivets moderne Bekvemmeligheder virker paa samme Maade som de moderne lyse og luftige Huse med de store Vinduer og med W. C. og elektrisk Lys. Alle de Kræfter, der gennem Tusind Aars Famlen er naaet til at fremstille de moderne Hustyper, er stærkere end de genstridige Individualister. En og anden af disse opsøger med Møje en pittoresk Krinkelkrog, hvor han kan forskanse sig. Men lidt før eller lidt senere sker der næsten altid det samme: han drages af mange

forskellige Kræfter mod det nye lyse og luftige Hus med de „moderne Bekvemmeligheder“. Han græmmer sig lidt i Begyndelsen over alle Skavankerne ved de forfædrene Møbler, der nu aabenbares, men — han indrømmer Fremskridtet.

Det er utvivlsomt, at den moderne Stats Krav paa Fællesliv byder hver enkelt uhyre Fordele, og om end nogle ærgrer sig over Paatrængenheden, er Tilskuerens Hovedindtryk dog det, at selv om Fremskridtsjublen i vore Dage er dæmpet, er den til Gengæld mangetunget, og Forbandelserne lyder ikke taktfast. Det er heldigt, at det er saaledes, thi den „Verstaatlichung“, vi alle iagttager og er med i, somme med Glæde, somme med Sorg, er uafvendelig og ustandselig. Kun en uforudseelig Verdenskatastrofe, en Folkevandring som den germanske for 1500 Aar siden, vil kunne løsne Atomerne igen. Bevægelsesretningen er aldeles klar og uomtvistelig, og den er fremtidsbestemt af langt stærkere Kræfter end de, der hidtil har virket. Men naar det er saaledes, at vi alle en Gang skal vorde Jyder baade for Gud og Verden, saa er Jydskeri og alt andet Maalstræb Bagstræb.

J. P. JACOBSEN.

TILSKUEREN

REDIGERET AF VALD. VEDEL.

JULI 1907

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

JULI 1807

CANNING OG AARSAGERNE TIL DEN ENGELSKE EKSPEDITION I 1807

I de senere Aar er der fremkommet ikke saa lidt Materiale til Belysning af de Grunde, der bevægede den engelske Regering til Toget mod København i 1807, og da navnlig, hvorledes det forholdt sig med Afsløringen af de hemmelige Paragraffer i Tilsiterfreden vedrørende Danmark.

Dette skyldes blandt andet de indgaaende Undersøgelser, som Dr. J. Holland Rose — vel Øjeblikkets største Kender af Forholdet mellem Napoleon og England — har foretaget om dette Mysterium. Han har haft Adgang til de i det engelske Udenrigsministeriums Arkiv opbevarede Depecher og Breve fra 1807 og har samtidig underkastet de forskellige, noget modstridende Beretninger fra den Tid en nøjere Kritik. Saa længe de Canningske Familiepapirer endnu ikke er udgivet, vil der naturligvis altid være noget uklart ved Sagen, for saa vidt som man først der finder den rigtige „Nøgle“ til denne historiske Gaade. Men saa meget synes afgjort, at den paa det *nuværende* Materiale opbyggede Forklaring hviler paa et langt mere solidt Grundlag, end de tidligere Teorier gjorde.

Naar Cannings Personlighed bliver den centrale Figur i Billedet, forstaar man bedre, hvorledes Situationen var i de skæbnesvangre Sommermaaneder for hundrede Aar siden.

Da Portland Kabinettet traadte til sidst i Marts 1807, sporedes det straks, at der var kommet en ny og kraftigere Haand ind i Udenrigsdepartementet som Leder af den gigantiske Kamp

mod Napoleon. Pitts dygtigste Elev, den 36aarige Canning, skulde nu, kun lidt over et Aar efter den store Statsmands Død, tage Traaden op og føre hans udenrigske Ideer videre. Forgængernes Politik var væsentlig gaaet ud paa en Række planløse og tildels mislykkede Ekspeditioner rundt om i Verden, som mod Tyrkiet, Ægypten, Syditalien og Sydamerika. Toget til Dardanellerne i Februar 1807 viser at Canning ikke var den første engelske Udenrigsminister til at gribe til voldsomme Forholdsregler mod neutrale Magter og derved slaa Napoleon med hans egen Mønt, som han flere Gange før havde vist Modstanderen Brugen af. Den engelske Flaade forcerede nemlig Strædet ved Dardanellerne for at ankre uden for Konstantinopel og fordre den tyrkiske Flaade udleveret som et Pant mod en tyrkisk-fransk Alliance, at tilbagelevere efter Krigens Slutning. Admiral Duckworth spildte imidlertid den kostbare Tid med diplomatiske Forhandlinger med Porten i Stedet for straks at lade Handling følge efter Ultimatumet og maatte saa trække sig tilbage for ikke at faa Tilbagetoget gennem Strædet afskaaret for Eskadren.

Hvorledes stillede Regeringen i København sig nu til det foretagne Ministerskifte i London? Lagde man der Mærke til, at en liberal Regering var blevet afløst af en mere handlekraftig konservativ, og at Pitts dygtigste og mest energiske Elev var Sjælen deri?

Intet tyder egentlig derpaa.

Derimod stadig de samme Klager over Visitering af danske eller norske Handelsskibe under Konvoy og de samme Protester mod, hvad Englænderne ansaa for Krigskontrabande. Allerede Cannings Forgænger som Minister, Lord Howick, den senere bekendte Jarl Grey, havde i den Anledning et Par Dage før sin Tilbagetræden maattet give en alvorlig Tilrettevisning til den danske Chargé d'affaires, Rist, der ledede Legationen under Gesandtens Fraværelse. Han skrev blandt andet følgende:

„Hvis Danmarks Neutralitet blot bestaar i tomme Paastande og Klager mod England og samtidig i at finde sig i ethvert Forlangende fra Fjendens Side .... saa vil Kongen tage saadanne Forholdsregler, som maatte være nødvendige for at sikre hans Ære og Nationens Velfærd mod hvad Skade en Fortsættelse af slig en Adfærd nødvendigvis maa føre med sig."

To Maaneder efter skrev Canning til Garlike, Gesandten i

København, for at faa oplyst, om Rist repræsenterede den danske Regerings Anskuelser. Det engelske Kabinet vilde ikke give efter for de danske Fordringer, og en Gentagelse deraf fra Rists Side vilde have dennes Afvisning til Følge.

Canning talte for døve Øren.

Rist blev tværtimod paa sin Post i London, hvor han ganske ignorerede de Meddelelser om truende Rygter, der var i Omløb i England i Forsommeren 1807, og som Konsul Wolff i London lod gaa videre til ham og til Kommercekollegiet i København. Heller ikke tog man nogen Notits af de Rygter, som Chefen for Fregatten Fylla havde hørt af den danske Konsul i Portsmouth paa Hjemvejen fra Vestindien.

Dertil kom den langt farligere Omstændighed, at den dansk-norske Regering ikke forstod at udnytte de Pauser, den stadig mere faretruende Situation i Europa gav den. Først Tiden efter Kampen ved Eylau med dens halvvejs Nederlag for Napoleon, fra Februar til sidst i April. Konventionen i Bartenstein mellem Prøjsen og Rusland bragte Faren nærmere til Danmarks Dør. Man enedes nemlig bl. a. om at faa de øvrige allierede Magter, England og Sverrig, samt om muligt det neutrale Østrig, til at tvinge Danmark til at tiltræde Konventionen, og Canning bifaldt Forslaget, da han fik Konventionens Ordlyd i Hænde. Men ogsaa nu gik der Uger efter Uger hen, uden at Regeringen i København gjorde Mine til at bestemme sig. Den kostbare Tidsfrist spildtes; Sejren ved Friedland sprængte Koalitionen, og derved slap i Virkeligheden den sidste Mulighed for at undgaa Konflikten ud af Hænderne paa Kronprinsen og Bernstorff.

En Række mindre Momenter indtraf just paa den Tid, som hver for sig ikke skulde forbedre Forholdet mellem de to Naboer. Først Postkonventionens Opsigelse. Tønning havde hidtil været den eneste aabne Dør, hvorfra den engelske Regering kunde faa Breve fra sin allierede Tyskland, Østrig eller Rusland. Gøteborg blev nu en længere Omvej for Postens Besørgelse end de slesvigske Nordsøhavne.

At Hæren i Holsten trak sig noget tilbage fra Grænsen blev udtydet, som om Bernadotte vilde faa fri Indrykning, og at Napoleons forventede Fordringer kun vilde mødes af diplomatiske Protester fra dansk Side. Den engelske Ekspedition til Rügen i Juni Maaned nødede desuden til at have et vaagent Øje med

Danmark, for at Passagen gennem Storebælt ikke skulde blive spærret og Tropperne ikke maatte gøre Front mod to Sider, d. v. s. mod en ny Modstander nordfra.

Forholdene i 1799, da England og Rusland i Forening afsendte en Ekspedition til Nordholland, var sikkert ikke glemte i London. Der udveksledes dengang, som man kan se af Lord Grenvilles nylig udgivne Depecher og Breve, flere diplomatiske Noter mellem de to Regeringer angaaende Danmarks formentlige truende Holdning under de russiske Troppers Transport gennem Storebælt. Czar Paul var beredt til at gribe til Offensiven ved mindste Hindring fra Danmarks Side. Grenville lader nogle Ord falde om, at hvis Danmark ikke „forbedrer sine Manerer“, kommer der meget snart en ny Søkrig. Hans Broder, der var Gesandt i Berlin, fremkommer iøvrigt med nogle Bemærkninger, der uvilkaarlig bringer en til at tænke paa Nutiden. Gesandten drøfter nemlig Tanken om en mulig Sammenslutning mellem England, Rusland og Danmark, der for ham stod som en betydelig Garanti mod den Fare, han frygtede for. Prøjsen vilde derved blive forhindret fra at bringe Danmark ind i en Strid med England om Spørgsmaalet angaaende Herredømmet til Søs.

Alvorligst var dog de flere Gange i Foraarets Løb fremkomne Indberetninger til London, om at den danske Flaade udrustedes.

Allerede i December 1806 havde en Kaptajn Dunbar indberettet, at der var stor Travlhed i Dokkerne paa Holmen, man udrustede nemlig Orlogsskibe og Transportfartøjer samt samlede store Oplag af Materiel, hvad „kun“ kunde været møntet paa en Krig med England.

Den samme urigtige Paastand dukkede atter op i 1807, senest i Begyndelsen af Juli, da Canning paa ny fik Meddelelse derom. Den kunde ikke godt være kommet paa et farligere Tidspunkt end just i det Øjeblik, da Canning begyndte at overveje, hvad der skulde gøres i Nordeuropa under de ændrede Forhold. Kilden var tilsyneladende absolut troværdig, nemlig Jarlen af Pembroke undervejs til sin Gesandtpost i Wien. Paa Gennemrejsen over København blev det fortalt ham der, at Flaaden udrustedes af al Kraft.

Man staar unægtelig over for en uløselig Gaade. Hvem var den eller de Personer, der saa deres Fordel af at berette om denne opdigtede Udrustning til gennemrejsende Englændere?

Var det franske Emissærer, der anonymt spillede slige Beretninger i Hænderne paa de rejsende engelske Diplomater eller Søofficerer, eller var det andre Magters Diplomater? At England mulig kunde faa en ny Fjende paa Halsen var jo en Fordel for Napoleon, og andre Magter vandt ved at faa Krigens Skueplads flyttet bort fra deres Land til et nyt Felt.

Resultatet blev i alt Fald opnaaet, det nemlig at sværte Danmark i Englands Øjne. Gesandten i København blev forflyttet paa Grund af, at Canning ikke havde hørt fra ham om Flaadens Udrustning, og inden Garlikes Dementi var naaet til London, var den skæbnesvangre Beslutning fæstnet hos Ministeren.

Trontalen det følgende Aar holdt Fiktionen vedlige, skønt den havde faaet et Grundstød ved den Rapport i stik modsat Retning, som Kaptajn Beauman afgav efter *Selvsyn* til Lord Gambier, *inden* Landgangen fandt Sted.

Som et sidste farligt Moment kunde man nævne den offentlige Mening i England, for hvem det jo unægtelig maatte tage sig underligt ud, at Danmark ikke med en kraftigere Protest tog Standpunkt over for Napoleons Berlinerdekret (November 1806) mod Englands kontinentale Handel. Tværtimod nedlagde Danmark Protest mod Englands Nødværgemiddel, at erklære alle de af Frankrig beherskede Kyster, ogsaa Vasalstaternes, under Blokade.

Hvad der havde foresvævet Canning som en blot Mulighed, nemlig en Situation, hvorunder Danmark maatte opgive sin Neutralitet og erklære sig for Ven eller aabenlys Fjende af England, begyndte nu at tage fastere Former. Den skæbnesvangre Gnist, der skulde tænde den ulmende Mistanke om de kommende fjendtlige Planer, kom den 16. Juli; en Tycho Brahesdag i Danmarks Historie kunde den godt kaldes. Paa den Dag modtog Canning nemlig tre vigtige Depecher, der straks fik ham til at sætte sig i Bevægelse — Depecher om Englands Forbundsfælle, Ruslands pludselige Vending over mod Napoleon.

Hvorledes gik det til, at Canning fik Nys om, hvad der var i Gære mellem de to Kejsere, og hvem var hans Kilde til Kundskab om de hemmelige Paragraffer i Tilsiterfreden?

Det vrimlede med engelske Diplomater, Officerer og Agenter i og tæt ved den russiske Hær fra Tiden før Friedlandslaget og til Fredslutningen. I Memel opholdt saaledes Gesandten i Petersborg, Lord Gower, og en højere staaende Officer, Sir Robert

Wilson, sig. Og i selve Tilsit var Agenten Mackenzie paa Færde fra Morgen til Aften for at spørge nyt fra de russiske Officerer, der tørstede efter Revanche, og straks lade de opsnappede Meddelelser gaa videre til sine Foresatte. Den 23. Juni, to Dage før Kejsermødet, indberetter han om sin Introduktion ved Fyrst Trubetzkoi og Dr. Wylie hos den slagne General Bennigsen. Fyrsten tilhørte det engelskvenlige Parti om Czaren, og den skotske Doktor var dennes Livlæge; han blev betegnende nok slaaet til Ridder under sit Besøg i England 1814 sammen med Czaren. Dette Mackenzies Brev gav den første Meddelelse om Vaabenstilstanden, og det blev sendt videre af Gesandten til Canning, der modtog det den 16. Juli. Brevet gav desuden vigtige Antydninger af, at Russerne ikke ønskede at fortsætte Krigen.

Mackenzie var endnu i Tilsit den Dag, det første foreløbige Kejsermøde fandt Sted paa Tømmerflaaden i Memelfloden, men afrejste om Aftenen, da hans Nærværelse ikke længere kunde tillades. Han fik dog opsnappet den karakteristiske Vending, Bennigsen lod falde den Dag, at nu maatte Europa (d. v. s. England) have Grund til at ryste. „De to Kejsere havde trykket hinandens Hænder". — Beretningen om Spionen, der fra sit Skjul paahørte Samtalen om Planerne mod England, er som bekendt forlængst bevist at være fri Fantasi. Det kunde tænkes, at Historien er blevet sat i Cirkulation af de engelskvenlige russiske Officerer og Diplomater for at dække dem over for Napoleons Mistanke om, at de havde røbet Hemmelighederne.

Dagen efter var Mackenzie i Memel, hvor hans Landsmænd fik travlt med at spørge nyt fra Fronten, og hvor der blandt andre Meddelelser, der sivede ud fra Tilsit, tillige indløb et Brev fra en ukendt Kilde. Dette, der ligeledes naaede til London den 16. Juli via København, vedlagt Depecher fra Garlike, forefindes uheldigvis kun som et Uddrag i de engelske Arkiver. Man faar en kort Meddelelse om Mødet, men heller ikke her findes nogen skriftlig Antydning af, hvad Planer de to Kejsere pønsede paa.

En af de omtalte Depecher fra København, dateret den 4. Juli, skulde blive det tredje Alarmsignal til Canning om at være paa sin Post. Den tidligere Gesandt i Hamburg, Thornton, nu flyttet over til Altona, havde ladet et Rygte gaa videre til Garlike om, at de franske paatænkte et Indfald i Holsten, og Garlike meldte nu, at han kun havde kunnet opnaa et privat, ikke et

officielt Dementi fra Bernstorff. Denne fremkom kun med den vage officielle Erklæring, at et saadant Skridt fra Frankrigs Side vilde blive mødt med Modstand fra dansk Side.

Canning tog straks Affære, da disse Budskaber naaede ham. Samme Dag udfærdigede han hemmelige Instrukser til Brooke Taylor, der blev sendt som Afløser af Garlike. Taylor fik at vide, at en Flaade skulde sendes til Øresund for at virke sammen med Svenskerne. Dens Nærværelse skulde væsentlig virke til at give Danmark Støtte til Modstand mod en eventuel fransk Okkupation af Holsten. Den engelske Flaade maatte for øvrigt, for at kunne udrette denne Opgave, være større end Danmarks. „Det er nemlig i Danmarks egen Interesse,“ siger Canning. „Dets Sikkerhed under de nuværende Forhold ligger i, at de hinanden modsatte Farer holder hinanden i Ligevægt“ („A balance of opposite dangers“). Den 18. Juli offentliggjordes Ordren til hurtig Udrustning af ikke mindre end 51 Krigsskibe bestemt til „en særlig Tjeneste“ under Admiral Gambier, der tillige fik Kommando over 31 Skibe, der allerede var paa Søen.

Uheldigvis forhindrede Cannings videre Overvejelser af Sagen paa Grundlag af det indløbne Materiale i de næste Par Dage, at denne forholdsvis fredelige Flaadedemonstration blev til Alvor. Uden at der i Mellemtiden var indtruffet yderligere Breve fra Udlandet, var Canning naaet til to Dage efter at se endnu alvorligere paa Situationen, saaledes som Depecherne fra København og Memel skildrede den. Og som Følge heraf blev der nu Tale om foruden Taylor tillige at udsende Jackson i en særlig Mission til Kiel og at gøre Fordring paa Udlevering af den danske Flaade.

Efter Jacksons Anskuelse var det Thorntons Beretning, der mer end noget andet havde alarmeret Regeringen. Nogle Udtryk i Jacksons Memoirer kunde ogsaa tyde paa, at der tillige fra anden Kant, fra engelske Spioner i Hamburg eller andetsteds i Nordtyskland eller Holland, var kommet Rygter til Canning. Han fandt i øvrigt Ministeren i stor Forlegenhed om, hvorledes Sagen skulde gribes an over for Danmark.

Først den 21. Juli kom der yderligere nyt direkte fra Tilsit, uden at dog Indholdet eller Afsenderen endnu er kendt. Faktum er blot, at den gav Canning Mod til at gaa videre paa den Vej, hans Tanker kredsede om. Han mente nemlig nu at have Vished om, at Danmark efter de to Kejseres Aftale ligefrem skulde

tvinges til at gaa mod England. Dagen efter skrev han til Brooke Taylor følgende, der viser, at Canning *nu* vidste om Hovedpunkterne i Samtalen mellem de to Kejsere. „Czaren skal hverken have accepteret eller vægret sig ved Forslaget om Danmark. Hans Tavshed tilskrives Nærværelsen af Personer, foran hvilke han ikke kunde ventes at tale aabenlyst.“

Den Prik over i'et, Canning endnu manglede, fik han den 23., da Mackenzie selv indtraf i London og personlig kunde berette om Kejsermødet. Flaaden, der blev holdt tilbage i nogle Dage af den samme Østenvind, der fremskyndede Meddelelserne fra Tilsit, fik ikke Kontraordre, men afsejlede den 25. Juli fra Jarmouths Red.

Man havde nu aabenbart faaet Indicier nok til at støtte den Hypotese, den forudseende Canning havde opstillet. Oplysningerne var i og for sig faa og mangelfulde, set hver for sig, det var først ved at samle dem til Bunke og betragte dem under eet fra den Synsvinkel, Ministeren forud havde indrettet sig, at de saa nogenlunde føjede sig sammen til et Hele. Der manglede store Led i Bevisrækken, som Canning selv maatte udfylde, saa godt han kunde, og samtidig over for Verden optræde, som om han havde faaet alt at vide fra Tilsit. At der eksisterede en Fredstraktat, havde man først lige faaet at vide i London den 22. Juli, og selve Ordlyden naaede først Canning i Begyndelsen af August gennem en fransk Avis. Han vidste indtil da blot, at der eksisterede en hemmelig Aftale og nogle hemmelige Paragraffer mellem de to Magter, men Indholdet var ham ukendt. Gesandten i Petersborg fik indtrængende Ordre til at faa fat i Traktatens Ordlyd og fremtvinge en Underretning eller et Dementi om hemmelige Paragraffer i denne. Dette tyder absolut paa, at Canning endnu ikke paa et Tidspunkt, da Gambier allerede laa ved Kronborg, var hel vis i sin Sag. Mackenzie kunde ikke hjælpe ham, da denne var afrejst fra Memel flere Dage før Freden i Tilsit den 8. Juli. Han fik aldrig Indholdet af de hemmelige Paragraffer at vide.

For Ministeren var det af yderste Vigtighed at faa dem i Hænde, for derigennem at konstatere Rigtigheden af den geniale Beregning, han havde opstillet paa Konto af nogle Rygter fra Tilsit og Memel. Hans ret vage Svar paa Angrebene i Parlamentet i 1808 er betegnende for Situationen. Han lod sig nemlig forlyde med, at selv om hans Angriber fik offentliggjort de hem-

melige Oplysninger, efter hvilke Toget blev bestemt, vilde vedkommende efter Cannings Mening aldrig faa Syn for Sagn. Ministeren erklærede ved samme Lejlighed, at Regeringen aldrig havde sagt, at den var i Besiddelse af en hemmelig Fredsparagraf, kun at det *substantielle* i disse Paragraffer var blevet meddelt konfidentielt, og det *længe* før Gambiers Afsejling. Canning har sikkert moret sig ved at bestyrke Troen paa, at det var gaaet romantisk til, med Spioner under Tømmerflaaden ved Tilsit, med store Afsløringer af hemmelige Dokumenter osv. Han kunde jo ikke lægge blot for Alverden, at det var et voveligt Spil, han havde indladt sig paa, og tilstaa, at det egentlig kun var hans egne Slutninger, baseret paa nogle ufuldstændige Meddelelser paa anden Haand, der havde foranlediget Toget til København. Det ligger da nær, at han, fremfor at erklære, at han havde gættet — og gættet rigtigt, har valgt at lade cirkulere Rygter om Afsløringer fra højtstaaende Personers Side.

Dr. Rose har med stor Grundighed gennemgaaet alle de fremsatte Hypoteser om Ophavsmanden til det Vink, Canning eller Mackenzie har faaet om Planerne i Tilsit angaaende den danske Flaade. En Kilde nævner, at Prinsen af Wales fik Oplysningen fra Portugal allerede i Maj Maaned, andre sigter russiske eller prøjsiske Gesandter i London for at være de skyldige, for ikke at tale om Talleyrand. Der har endog for ganske nylig været fremsat den Formodning, at det var en „patriotisk“ Dansker, som paa en eller anden Maade havde faaet Hemmeligheden fra Tilsit at vide, og saa over Hals og Hoved var rejst til London for at redde Fædrelandet fra den truende Fare!

Ingen af disse Teorier finder Naade for den historiske Kritik. Derimod er det nok saa troligt, at en Mand som f. Eks. den nævnte Fyrst Troubetzkoi har vidst, hvad de kommende Fredsunderhandlinger vilde dreje sig om. Adskilligt tyder paa, at der fra den franskvenlige Del af Czarens Omgivelser har været pønset paa slige Forslag, Danmark vedrørende, allerede *inden* Mødet med Napoleon.

Nok er det, at der ikke findes et eneste skriftligt Bevis paa, at Cannings Oplysninger hvilede paa nogen definitiv og autoritativ Erklæring. De forskellige Instrukser i Tiden efter den 16. Juli viser netop, hvorledes Canning følte sig frem til Klarhed i Sagen, og hvordan han i flere Dage vaklede mellem en forsigtig

eller en drastisk Fremgangsmaade over for Danmark. Sligt havde han næppe haft nødig, om de modtagne Oplysninger havde været af en mere definitiv Art.

Brooke Taylor fik altsaa efter den sidste Tilsitdepeche nye Ordrer, hvori der ikke længere var Tale om en blot Flaadedemonstration i Øresund. Nu drejede det sig om en „tilstrækkelig Garanti“, nemlig Udleveringen af den danske Flaade som Borgen for, at gentagne Fordringer fra Napoleons Side vilde blive afvist. England vilde betale 100,000 Pund St. for hvert Aar, den havde Flaaden i Pant. Den engelske Fordring blev ledsaget af et Udkast til en hemmelig dansk-engelsk Traktat angaaende denne Sag.

Jackson fik oprindelig den 28. Juli en noget lignende Fordring at stille til Kronprins Frederik, nemlig en Traktat med Alliance og fælles Forsvar. Der stilledes Udsigt til Subsidier til Udrustning af en dansk Hær foruden en britisk Hjælpeflaade. Den danske Flaade skulde blive et britisk Depositum og tilbageleveres efter Krigens Slutning i Kraft af en højtidelig Konvention mellem de to Landes Regeringer.

Inden Jackson naaede til Kiel, blev hans Instrukser imidlertid ændrede ved den hemmelige Erklæring, at Erhvervelsen af Flaaden var den egentlige Hensigt med hans Mission, selv om Alliancen kom i Orden som en *yderligere* og *videre* Plan fra engelsk Side. Følgen var, at Jackson misforstod Cannings egentlige Hensigter; han lod nemlig Kravet om Flaadens Udlevering være det, han først og sidst skulde anmode om, medens Tilbudet om en Alliance fik en underordnet Plads. Jackson saa et Maal, hvor Fordringen om Flaadens Udlevering kun skulde have været et Middel til at faa et engelsk-dansk Forbund i Stand. Den samme Fejl begik senere de to Ledere af Ekspeditionen, da de i Kapitulationen gik ind paa at rømme Sjælland inden seks Ugers Forløb. Cathcart og Gambier optraadte, som om Flaadens Erobring havde været Togtets eneste Formaal.

Ved disse Fejl røg Cannings Plan om at faa fast Fod i Danmark i Lyset — til Ministerens store Ærgrelse.

Han gjorde alligevel flere Forsøg paa at faa Okkupationen af Sjælland forlænget, saa at han kunde faa realiseret sin dybere liggende og endelige Tanke med Ekspeditionen, Dannelsen af en engelsk-skandinavisk Liga.

Jackson søgte — men forgæves — efter Bombardementets Ophør

at faa Rejsepas til Kiel for at forelægge „den oprindelige Hensigt med min Mission.“ Ogsaa Cannings særlige Udsending Merry blev i September afvist, skønt denne havde Ordre til at fremkomme med fornyede Tilbud om Valg mellem Neutralitet eller Alliance. I første Tilfælde var der Tale om et bindende Løfte om at holde Øerne fri for et fransk Angreb. Foretrak man Alliancen, vilde England levere Tropper til Øernes Forsvar, løsgive Handelsskibene og give Kolonien Surinam som Vederlag for Tabet af Jylland. Viste man sig meget føjelig i København, kunde der mulig blive Tale om en klækkelig Skadeserstatning, efter Vurdering, til at genopbygge København, og endelig, men kun hvis en virkelig venskabelig Alliance kom i Stand, skulde Værdien af Flaaden udbetales med det samme. Trusler om det rømmede Sjællands Generobring og Øens samt Norges Afstaaelse til Gustav den Fjerde stilledes i Udsigt, hvis Alliancen ikke kom i Stand.

Det hjalp alt sammen intet, da Danmark allerede havde udstedt Krigserklæringen mod England.

Ogsaa Rusland, der endnu ikke havde brudt med England, var ilde tilfreds med Sjællands Rømning. Den russiske Premierminister, General Budberg, holdt nemlig paa, at nu, da Begivenheden (Bombardementet) havde fundet Sted, skulde England holde Sjælland i fortsat Besiddelse. Om dette var sket, vilde Øerne vel ogsaa senere hen være blevet en Udfaldsport mod Napoleons Armeer i Nordeuropa, ikke mindst under Toget til Rusland eller under det korte Felttog i 1809. I begge Tilfælde havde Napoleon faaet en generende Diversion nordfra af engelske og skandinaviske Tropper med eventuel Tilslutning af det ydmygede Prøjsen. Dannevirke var saa maaske blevet et andet Torres Vedras, og Jylland var kommet til at spille en lignende Rolle som Portugal i Aarene 1809—11. Men alt skulde gaa anderledes til, end Canning havde tænkt sig, da han sidst i Juli sendte Jackson af Sted paa den skæbnesvangreMission, den han ikke var den rette Mand til at at faa udført blot nogenlunde tilfredsstillende.

Hvilke Motiver laa der nu bag Cannings Færd, der i hans — og sikkert ogsaa i Eftertidens — Øjne gjorde det nødvendigt for ham netop at handle, som Ministeren gjorde?

Først det spændte Forhold mellem Danmark og England, der kunde undskylde, men ikke egentlig berettige det begaaede Overgreb mod en ikke helt sagesløs Nabo. Dernæst Nødvendigheden af at komme Napoleon i Forkøbet ved et Kup i dennes Aand, der effektivt kunde forhindre Flaadens Udlevering til Modparten, dække Cathcarts Tropper paa Rügen mod et Angreb i Ryggen og samtidig være den allierede Magt Sverige til Nytte. Canning har desuden sikkert fæstet nogen Tiltro til Rygtet om, at Napoleon paany tænkte paa at ramme England vestfra gennem Irland. Faren kunde blive overhængende, om danske og franske Tropper pludselig indskibedes i Kiel paa den danske Flaade, som Canning jo mente blev udrustet, og førtes Nord om Skotland for at kastes i Land paa den grønne Ø. Man havde ikke glemt Begivenhederne der i 1798—99 og vidste godt, at Oprørsbanerne vilde blusse kraftigere end før, om Irlænderne saa, at det nu var alvorligere ment fra Frankrigs Side.

Endelig var Ekspeditionen paatænkt at være en tydelig Advarsel til Rusland. Canning udtalte senere hen, at det havde været en af Grundene, der anbefalede Forslaget i hans Tanker. Om alt gik vel, vilde Toget sikkert lamslaa Rusland. „Denne Nation trængte til at blive bragt til Fornuft, og det er lykkedes os," tilføjer Canning. Noget lignende fremkom Castlereagh med i et Brev til Cathcart. „Tonen i det russiske Kabinet er blevet betydelig bedre stemt over for os, siden det hørte om Deres Operationer ved København."

St. Petersborg havde ogsaa Grund til at blive betænkelig ved at se en langt større Flaade, end England ellers udrustede i Krigsaarene, lægge sig til Ankers i Øresund. Et Angreb af en forenet engelsk-svensk Flaade og en Landgang af begge Magters Hærkorps fra Sjælland og Rügen vilde være kommet højst ubelejligt for Czaren, der just trængte til nogle Maaneders Fredstilstand efter de haarde Kampe mod Napoleon. Tilmed var han indviklet i en Krig med Tyrkiet.

Først hen i December Maaned kom da ogsaa den Krigserklæring, Czaren havde forpligtet sig til i Tilsiterfreden. Paa den Aarstid var Faren for et engelsk Angreb forbi for flere Maaneder.

W. R. Prior.

GENERAL STØSSEL OG FORSVARET AF PORT ARTHUR

Gentagne Gange har jeg vægret mig imod offentlig at udtale noget om General Støssels Handlinger under Forsvaret af Port Arthur. Først og fremmest følte jeg mig inkompetent dertil, dels fordi min Pligt bød mig at tie, dels fordi jeg som værende i Marinens Tjeneste maatte antages at være forud indtaget imod Støssel. Men da Undersøgelseskommissionen nu har udtalt sig saa forfærdelig haardt imod Støssel og vil have ham straffet paa Livet, synes jeg at have Lov til at sige lidt om det, jeg ved, uden at have Skin af at være en Mand, der skubber til et hældende Læs. Thi dertil har jeg slet ingen personlig Grund.

I „Episoder fra Port Arthurs Belejring", som efter kritisk Gennemgang af mine Dagbogsoptegnelser og efter Samarbejde med cand. mag. *J. Hoeck* udkom forrige Efteraar, staar der antydet noget af det, jeg nu fortæller. Derfor er de følgende Sider egentlig kun et tilfældigt aktuelt Supplement til denne Bog.

FØR Krigen var General Støssel inden for russiske Officerskredse en endnu kun lidet bemærket Mand. Man vidste, at han havde været Indehaver af højtstaaende Hofcharger. Det var næsten alt. Men da man i Port Arthur fik ham nærmere for Øje, imponeredes man. En høj, statelig, noget svær Skikkelse, som forstod at bære en Uniform og føre sig. Han var en fuldkommen militær Skønhedsaabenbaring, naar han red gennem Gaderne. Ja selv den sløveste Kuli vendte sig om efter ham.

Da Krigen var brudt ud, fandt man det derfor i Port Arthur forstaaeligt, at netop denne Mand var udset til at være den højstbefalende der. De Generaler, som inden for Officersverde-

nen noteredes højere efter Evner, Kald og Dannelse, havde jo alle faaet anvist deres Virkefelter. Og man kunde dengang ikke ret vel udmale sig den Situation, at Ruslands store Hære overhovedet kunde blive slaaet. I langt mindre Grad tænkte man paa, at Forholdet kunde stille sig saaledes, at en Del Tropper maatte søge Tilflugt i Port Arthur.

Natten mellem d. 8. og 9. Februar 1904 skete som bekendt det japanske Torpedoangreb paa den russiske Flaade. Dette de Gules storslaaede maritime Kup havde kunnet suppleres med en Landsætning af blot 10,000 Mand ved Laotishan. Fæstningen vilde være stormet, overrasket og taget i Løbet af faa Timer. — Ja, saadan tænkte man, og saadan tænker jeg endnu.

Inden jeg gaar videre, nødsages jeg til at fremhæve et almindeligt Ræsonnement i de Dage, da alle Chancer drøftedes umiddelbart før Krigens Begyndelse. Man spurgte sig selv for ramme Alvor om, hvorfra den Frygt kom, at Japanerne først og fremmest skulde rette deres Angreb paa Port Arthur. Japanerne havde, mente man dengang i Port Arthur, utvivlsomt Brug for alle de Folk, de kunde skrabe sammen, for at møde de russiske Hære, som forventelig hastigt vilde være beredt til at marchere ned mod Korea.

Dengang Krigen udbrød, var der i Port Arthur en betydelig større Garnison end straks derefter. I Henhold til den herskende Opfattelse af Situationen var en Mængde Tropper jo blevet sendt bort for at forene sig med andre russiske Afdelinger. De dirigeredes til Yalufloden og til Regimenter, som kom nordfra. Der var tilsidst kun et Par Tusind Mand tilbage i Port Arthur.

Og saaledes laa den saakaldte Fæstning hen indtil ud paa Sommeren, uden at der blev gjort noget for at forstærke den fra Landsiden. De faa Soldater, der var ladt tilbage, blev benyttet til Vagttjeneste. En Del Kinesere blev lejet til at fuldføre de imod Søen beliggende Forter, hvorfra man eventuelt kunde vente sig et Angreb. Men endog et saadant ansaa man trods alt det allerede forefaldne for et saa dumdristigt Vovestykke, at man ikke kunde tænke sig Fjenden give sig i Lag dermed.

Det var under disse Forhold, at Støssel blev den øverstbefalende i Port Arthur. Man betragtede ham nærmest som en Art

General-Profos. Thi over for den civile Befolkning var den smukke, stolte Mand med den rent ud kejserlige Holdning brutal og hensynsløs. Udvisninger, Husundersøgelser og Arrestationer gik ganske vilkaarligt for sig. Selv over for sine uniformerede underordnede var han underlig tankeløs og haard.

Jeg, som tjente i Marinen, og som ikke har nogen Grund til personlig Uvillie over for General Støssel, er paa forskellig Maade kommet ham paa nærmere Hold. Uden at ville dybere ind paa hans Forhold synes jeg, at jeg nu har Lov til at fremkomme med spredte Enkeltheder, som formentlig vil bidrage til at kaste noget af et karakteriserende Lys over ham. Jeg ser saa vidt som muligt bort fra, at der eksisterede et Modsætningsforhold mellem Hærens og Marinens Befalingsmænd, og forsøger derfor at fortælle objektivt, idet jeg dog maa bemærke, at det i hine Krigens Dage vistnok kun er faldet de færreste ind, at Støssel skulde blive en saa meget omtalt Mand. Derfor opnoterede man i Begyndelsen ogsaa kun sjælden noget om, hvad han foretog sig. Man syntes at have langt vigtigere Begivenheder umiddelbart for Øje.

En Dag kom jeg gaaende forbi en russisk Købmands Forretning og saa, at der udenfor holdt et Køretøj forspændt med en Hest, der var meget urolig over Detonationerne fra nogle Sprængningsarbejder, som netop foregik i Nærheden. Der sad en Soldat paa Bukken, og han havde meget vanskeligt ved at holde det forskrækkede Dyr, mens hans Herre, en Officer, var inde i Butikken. I det samme kom Støssel, fulgt af Kosakker, ridende forbi.

Hvad holder Du her efter, sagde han barsk.

Jeg venter paa Kaptajn N. N. (og her fulgte Officerens Navn), som er inde i Forretningen, svarede Soldaten, medens han stadig var optaget af at berolige Hesten.

Men hvorfor hilser Du ikke?

Deres Højvelbaarenhed maa undskylde, men — —

Støssel tilføjede Soldaten et klaskende Slag i Ansigtet. Han vendte sig derefter om imod to af Kosakkerne og sagde kun de to Ord: Tag ham!

Kosakkerne adlød øjeblikkeligt. De red hen paa hver sin Side af Hesten og bortførte Køretøjet med Soldaten. Generalen selv

saa overlegent hen over Hovederne paa de faa tilfældige Tilskuere til denne Scene.

Tit og mange Gange har jeg set Støssel med sit Kosakfølge ride gennem Byen og give Ordre til personlig Undersøgelse af en eller anden civil forbipasserende. Han slog ganske vilkaarligt ned snart paa en, snart paa en anden. Især Kineserne havde han mistænkt for at være forklædte Japanere. Det blev naturligvis da straks først og fremmest undersøgt, om Haarpisken var ægte. Nu er det jo sandt nok, at det vrimlede med Spioner, og den øverstbefalende troede utvivlsomt at tjene sit Land og gøre sin Pligt ved disse Togter. Men saa vidt jeg ved, er det aldrig lykkedes Generalen ved denne noget planløse Fremgangsmaade at fange blot en eneste af Spionerne. (Der blev for Resten af andre Officerer taget en hel Mængde).

Om Støssels Forhold over for en af mine gode bekendte, en Nordmand, maa jeg tale lidt udførligere.

Nordmanden var ansat paa et amerikansk Kontor og gift med en Japanerinde, hvem han paa en Rejse i Japan havde købt for 200 Yen (400 Kr.). Hun boede i Port Arthur hos sin Mand, indtil Krigen brød ud. Saa rejste han med hende over til Tschifu for at bringe hende i Sikkerhed der og tog selv tilbage til Port Arthur for at fortsætte sin Virksomhed der. Efter halvanden Maaneds Forløb blev Nordmandens Længsel efter den lille Japanerinde saa stor, at han besluttede at rejse fra Byen. Efter indhentet skriftlig Tilladelse fra Politiet begav han sig med sin Bagage til Duebugten for der at leje en kinesisk Djunk, med hvilken han agtede sig til Tschifu.

Netop som han havde faaet sluttet Overenskomst med en kinesisk Fartøjsejer og faaet sin Bagage om Bord, indfandt der sig to Gendarmer, som forlangte at se hans Rejsepas. Til hans Forbavselse erklærede de straks, at det duede ikke, og befalede ham at aabne sin Bagage. Gendarmerne fik straks Øje paa nogle paa Japansk skrevne Breve og et Kort over Kwangtung-Halvøen. Nordmanden forklarede, at Brevene var fra hans Hustru, og at Kortet var et, han havde medtaget for bedre at kunne orientere sig under Rejsen over Petschilibugten. Det hjalp ikke, han blev groveligen udskældt og fik Ordre til at tage med tilbage til Port Arthur (ca. 5 engelske Mil), og her blev han straks arresteret.

Den følgende Morgen passerede en tysk Kommis ved et Tilfælde forbi Fængselsmuren og hørte her sit eget Navn blive nævnet. Ved at se sig om opdagede han Nordmandens Hoved oppe over Muren. Nordmanden bad Tyskeren i knappe Ord underrette mig om, at han var blevet arresteret.

Jeg var paa det Tidspunkt om Bord paa „Sentis“, hvor jeg modtog den overraskende Meddelelse. Jeg vidste jo, at Manden havde sit Pas i Orden og havde jo netop den foregaaende Dag sagt ham farvel. Hvad kunde der dog være i Vejen? Jeg tog straks i Land og begav mig til Politimesteren for at forhøre mig derom.

Politimesteren var lige saa forbavset og mente, at der maatte foreligge en Fejltagelse. Jeg bad ham undersøge Sagen. Det skete straks. En Betjent kom tilbage med den Besked, at der Aftenen i Forvejen af to Gendarmer var bragt en fremmed hertil og indsat i Celle Nr. 8. Nordmanden blev saa ført for Politimesteren, der spurgte, om han havde erindret at faa sit Pas stemplet paa Gendarmeriets Kontor.

Nej, det havde han ikke, han havde ikke engang nogen Anelse om, at der var Gendarmer i Byen.

Efter at Politimesteren endnu havde faaet nogle Spørgsmaal besvaret, blev Nordmanden ført bort og anbragt i et aflaaset Venteværelse.

Henvendt til mig sagde Politimesteren, at det jo var en frygtelig Ting, at der var fundet japanske Breve i Arrestantens Bagage. Det er rigtig noget for Støssel; det skulde ikke undre mig, om han straks lader Nordmanden hænge som Spion.

Det maa da først undersøges, om Manden er skyldig, mente jeg.

Ha, ha! Undersøges! Nej, saa kender De ikke Støssel. Han har jo netop faaet *Gendarmer* hertil, for at han kan have sit eget Politi. Jeg staar nu magtesløs. Det bedste, De kan gøre, er at henvende Dem til Støssels Adjutant. Han ved sikkert Besked om hele Sagen.

Jeg begav mig øjeblikkelig hen til Generalens flotte Bolig. I Gendarmerikontoret, som fandtes i samme Bygning, traf jeg Adjutanten.

Da jeg i faa Ord havde fremført mit Ærinde, bad han mig tage Plads.

Der hengik nogle Minutter i Tavshed, medens Adjutanten bøjet over sit Skrivebord gennemlæste nogle Ark Papir. Jeg ventede i stor Spænding.

Endelig sagde Adjutanten langsomt:

Det ser galt ud. Nordmanden maa jo være Spion.

Han lagde Papiret fra sig og tilføjede ligesom mumlende hen for sig selv: Nu skal jeg se at faa Tid til at faa Sagen undersøgt, men jeg tror næppe, at vor japanske Translatør har Tid, han er jo saa voldsom optaget.

Tror De, at der er nogen Fare for Manden?

Ja absolut!

Men der kan jo dog ikke ske noget afgørende før efter forudgaaende Undersøgelse.

Rettergang kendes ikke overfor en Spion.

Det er dog ikke sikkert, at han er det, tillod jeg mig at indvende.

Hvad ved De om det, sagde Adjutanten vred og opbragt. Kender De maaske den Ting saa nøje, eller er De i Ledtog med Arrestanten?

Da jeg mærkede, at Adjutanten nu ikke var til at tale med, bad jeg om at maatte faa Generalen selv i Tale.

Nej, det kunde aldeles ikke lade sig gøre.

Meget nedtrykt gik jeg tilbage til Politimesteren for atter at bede ham hjælpe.

Han erklærede, at det kunde han ikke. Han stod i Forvejen paa en saadan Fod med Støssel og hele hans Stab, at det ikke vilde nytte noget, om han kom med Henstillinger i denne Sag. Jeg forlod Politimesteren efter at have faaet Lov til at sende den arresterede noget Mad.

Om Bord paa Damperen „Sentis“ spiste jeg og gik saa atter i Land, fulgt af min Boy, der bragte Maden til den ulykkelige arresterede, om hvis fuldkomne Skyldfrihed jeg var overbevist. Hvert Minut var jo kostbart. Støssel kunde godt allerede have udtalt de to Ord: Hæng ham! og saa var det hele maaske allerede for sent. Jeg spekulerede paa at faa Forbindelse med nogle Mænd, der havde personligt Kendskab til Adjutanten. Det var jo ikke lykkedes mig at faa hans Øre. Blot dog Sagen kunde blive undersøgt, inden Støssel modtog Rapport, thi i sidste Tilfælde var sikkert alt Haab ude.

Da Nordmanden tidligere i længere Tid havde været ansat paa et russisk Handelskontor som engelsk Korrespondent, henvendte jeg mig til Chefen for dette Handelshus, eftersom jeg vidste, at han kendte Arrestanten godt. Her mødte jeg Imødekommenhed, Chefen forstod straks det farefulde i Situationen. Han skrev med det samme et Brev til Støssel og gik op for at tale med Adjutanten, hvem han personlig kendte godt. Dette bevirkede et Løfte om, at Sagen i alt Fald skulde blive undersøgt.

Undersøgelsen varede i fem Dage, hvorefter Nordmanden blev sat paa fri Fod, men han maatte ikke forlade Fæstningen.

Da han havde boet om Bord hos mig paa „Sentis“ i 10 Dage, forsøgte Nordmanden atter at faa Tilladelse til at rejse, men forgæves. Først efter at han havde faaet en russisk Officer til at skrive et i haarrejsende ydmyge Udtryk affattet Brev til den store Støssel — et Brev, som enhver anden militær Modtager vilde have opfattet, som om Brevskriveren vilde gøre Nar ad Generalen — fik Nordmanden Lov til at forlade Fæstningen.

I Løbet af Belejringen udviklede Tingene sig nu saaledes, at flere dygtige Generaler blev trængt tilbage og maatte søge Tilflugt i Port Arthur. Og hvis de ikke vilde lade sig jage ud i Petschilibugten, maatte de bestræbe sig for at forskanse sig. Paa dette Tidspunkt burde vistnok en anden Mand have indtaget Støssels Stilling. Skønt jeg som værende i Marinens Tjeneste jo ikke havde Adgang til nøje at være underrettet om, hvad der foregik i Hærens højeste Kredse, ved jeg dog, at man daglig tænkte sig Muligheden af, at en anden General blev gjort til Fæstningskommandant. Støssel var personlig saa ilde lidt, og hans næsten sygelige Egenraadighed gjorde, at han saa godt som aldrig spurgte sine Kolleger til Raads, han var hensynsløs og saa selvbevidst, at det vist slet ikke faldt ham selv ind, at han overhovedet kunde forflyttes. Det skete jo for Resten heller ikke.

De Generaler, som var trængt tilbage til Port Arthur, gav sig til at befæste videre paa egen Haand. Støssel saa med Uvillie herpaa, ja lagde dem endog alle mulige Hindringer i Vejen og nægtede ofte at udlevere dem noget af det ringe Materiale, som fandtes i Byen. Alligevel lykkedes det de andre Generaler at skabe nogle gode Holdepunkter. Men blandt de højstbefalende

var der daglige Skænderier. En Del af de højere Officerer turde ikke andet end stille sig paa Støssels Parti, men mange var imod ham, og til hans Fjender sluttede sig alle Admiralerne. For at give et lille Eksempel paa, hvorledes disse to Partier bekæmpede hinanden, kan følgende anføres.

Der udkom i Fæstningen et enkelt russisk Blad, selvfølgelig under den strengeste Censur af Støssel og hans Folk. Det var et Dagblad, som næsten kun indeholdt Artikler om, at nu var General Kuropatkin i hurtig Fremrykning, det vidstes, at han havde vundet et stort Slag, hed det sig engang imellem til Afveksling osv. Ja endog den Frækhed havde man at udsprede Rygter om, at den store Flaade (Roshdestvenskys) var i Vandene, ja til Tider set ikke langt fra Port Arthur. Flere Gange offentliggjordes Navne paa russiske Officerer, som fra deres Udkigsposter havde set Afdelinger af Kuropatkins Hær i Kamp med de Japanere, der belejrede Byen. Og saaledes i en Uendelighed, Løgn paa Løgn.

Støssel tog storligen fejl, naar han bildte sig ind, at slige haarrejsende Krønniker blev taget for gode Varer ret længe. Men sandt er det, at han jo kunde trække store Veksler paa den menige Mands Pligtopfyldelse, Sejghed, Nidkærhed, og jeg havde nær sagt fysiske Patriotisme. De menige havde for Størstedelen i Sommerheden kun raaddent Drikkevand til deres Disposition, men udholdt de største Strabadser. Støssel søgte aldrig ved sin personlige Fremtræden at vinde Soldaterne; han talte altid haardt, brutalt, befalende, og han yndede en rig Variation af Skældsord. Han blev ogsaa i de meniges Rækker mere og mere ilde lidt. Da Trangen til fersk Kød blev særlig stor, og Antallet af Skørbug og Dysenteri tog til, nægtede Støssel at lade nogen af de overflødige Heste slagte, thi, sagde han — og forkyndte det i det ovennævnte Blad — de skulde bruges til med Artilleriet at jage Japanerne ud fra Kwangtung-Halvøen. Ingen af de menige troede snart mere paa slige Forsikringer, og disses Art blev da ogsaa snart Redaktøren af Bladet for drøj. Denne led forøvrigt vistnok selv Tab derved. Thi det var et Faktum, at ingen mere gad købe dette Passiar paa Tryk for deri at læse de Støsselske Artikler.

Redaktøren gav sig saa til at skrive noget for egen Regning, som Generalen ikke syntes om, og Bladets Udgivelse blev straks

standset for otte Dage. Redaktøren fortsatte imidlertid med en Fremstilling i Overensstemmelse med den offentlige Mening, og Bladet maatte derefter ikke udkomme i fjorten Dage.

Rent ude af sig selv af Raseri blev Generalen, da Bladet efter alt dette saa alligevel en skønne Dag udkom med en Beskrivelse af et Besøg, Støssel havde aflagt ved Fronten, et af disse Besøg, som sjældent fandt Sted, fordi, som han selv sagde, han ikke kunde forstaa de Dumheder, Generalerne lavede derude, og han ikke kunde være alle Steder paa een Gang. Den paagældende Artikel var aabenbart inspireret af Støssels værste Modstandere, thi den ramte haardt. Den stod i Form af en Korrespondance, og da det var let at regne ud, hvem der var Forfatteren blev der straks sendt Gendarmer ud for at arrestere Manden i hans Bolig. Men Korrespondenten havde sørget for at bringe sin Person i Sikkerhed. (Denne Begivenhed er delvis i en anden Forbindelse omtalt i „Episoder fra Port Arthurs Belejring“.) Det var ikke muligt at finde ham nogetsteds. Modpartiet havde sørget for at bringe ham i Sikkerhed om Bord paa en af de paa Reden liggende Krigsskibe. Paa en eller anden Maade maa Støssel have faaet Underretning herom, samt om, at hans Uvenner tænkte paa at hjælpe Korrespondenten til at flygte over til Tschifu. Thi Generalen forlangte gennem Autoriteterne i Tschifu Manden arresteret, naar han viste sig der. Men denne Anmodning blev ikke efterkommet, skønt der var rig Lejlighed dertil. (Senere har den paagældende Korrespondent anlagt Sag imod General Støssel i St. Petersborg, men den er blevet udsat indtil videre, for at Korrespondenten kunde skaffe Bevis for, at Generalen i en Depeche til Tschifu virkelig har stemplet ham som en bortflygtet Forbryder).

General Støssel førte et meget stort Hus; den Kreds, der under Belejringen kom der, priste dets store Luksus og Overdaadighed i alle materielle Nydelser. Hans Bolig var omgivet af en høj Mur, saa det hele gjorde Indtryk som en stor befæstet Bondegaard, inden for Muren fandtes da ogsaa en Rigdom af velnærede Kreaturer og Fjerkræ; der var i ingen Henseende Mangel paa fin Proviant.

De tagne japanske Fanger var installerede i en umiddelbart dertil stødende Bygning. Støssels Venner sagde, at det var, fordi den pligtopfyldende Mand selv vilde holde Øje med de farlige

Gule, hans Fjender derimod, at det var, fordi de belejrende Japanere — der meget vel vidste, hvor Fangerne var anbragt — ikke skulde skyde paa Generalsboligen.

I længere Tid havde man hver Nat været beskæftiget med at føre Proviant, som var anbragt i de store Pakhuse ved Marinebassinet, over til nogle provisorisk opførte Opbevaringshuse ved Laotishan-Bjerget. Fra Marinens Side forberedte man sig paa at trække sig tilbage dertil, saafremt det i Længden paa Grund af det store Mandetab skulde vise sig umuligt at holde den udstrakte Stilling med de mange Positioner. Man var ganske sikker paa, at man i Stillingen ved Laotishan kunde holde Fjenden fra Livet til henimod Begyndelsen af Marts 1905. Og saaledes hed det ogsaa i et Telegram, som jeg under Snestormen den 16. November 1904 paa min sidste Fart i aaben Baad bragte fra Port Arthur over til Tschifu, altsaa seks Uger før Fæstningens Overgivelse.

Men Støssel satte sig imod alle Forslag eller lagde dem Hindringer i Vejen. Den Optræden, der dog til sidst skabte den største Harme imod ham, var hans Forhold i Dagene lige før Port Arthurs Overgivelse. I et Krigsraad, som afholdtes om Natten d. 29. December om Bord paa et Kampskib, blev atter Spørgsmaalet om at trække sig tilbage til Laotishan ivrig drøftet. Man var endnu dengang i Marinekredse af den Mening, at man vilde kunne holde ud til 1. Marts, og flere af Hærens Generaler, deriblandt Bjelyp og Smirnov, delte denne Opfattelse, og de udtalte sig samtidig imod Fæstningens Overgivelse. Af 23 Deltagere i Raadet har — efter nu foreliggende Oplysninger — endog 19 stemt imod Støssel og 2 undladt at stemme. De vidste jo, at der endnu var Proviant og Munition nok. Da Støssel mærkede, at hans Villie ikke kunde gennemføres i denne Raadslagning, rejste han sig fra sin Plads og forlod Skibet uden at have ladet den førte Protokol underskrive. De øvrige Deltagere i Raadet fortsatte imidlertid Forhandlingerne. Man var da i Færd med at naa til Enighed om visse Skridt, deriblandt at overføre Proviant og Munition — saa meget som muligt — til Laotishan. Saafremt Støssel skulde sætte sig herimod, skulde Kommandoen fratages ham. Da man imidlertid var meget forbavset over og tillige betænkelig ved Støssels Forsvinden, blev man enig om at delegere en Marineofficer til at holde Øje med hans Færd. Det led

hen ad Morgen, før Mødet var til Ende, og straks afgik der til Støssels Bolig en Patrouille under Ledelse af den paagældende udvalgte Officer, der havde det ejendommelige Hverv at holde Øje med Fæstningskommandanten.

Det var imidlertid allerede for sent. Man erfarede, at Støssel var taget til Fronten. Dette var noget ganske usædvanligt, især da Bombardementet var meget livligt paa dette Tidspunkt. Da Officeren red videre til Fronten med sin lille Trup, viste det sig, at Støssel havde benyttet sig af et tre Timers Forspring til at sætte sig i Forbindelse med den japanske General Nogi for at underrette denne om sine Forslag til Fæstningens Overgivelse.

Officeren tog straks tilbage for at meddele sine nærmeste overordnede dette. De gav sig til at ødelægge saa meget Forsvarsmateriel som muligt. Ud paa Eftermiddagen ophørte Japanerne med Skydningen, hvilket ansaas for en sikker Bekræftelse paa, at der var Forhandlinger i Gang mellem Støssel og Nogi.

Imidlertid forvirredes Begreberne ved, at Skydningen begyndte om Aftenen igen, medens det samtidig meddeltes Soldaterne, men *ikke* de højere Officerer, at Fæstningen skulde overgives den næste Dag.

Ved den paafølgende Kundgørelse om Fæstningens Overgivelse — jeg siger udtrykkelig *Overgivelse*, thi Fæstningen blev overgivet til Japanerne og *ikke erobret* af dem — har det vist været den største Overraskelse for Støssel, at han ikke af Soldaterne hilstes som en Velgører. Overalt mødte han vrede Blikke. Men mest forbitrede og bedrøvede var de *saarede* Soldater.

Hvorfor har dog Generalen paaført os denne Skam? Hvorfor har vi kæmpet og døjet, mistet Helsen og Lemmer, naar det alt var til ingen Nytte?

Saaledes spurgte de.

Til denne Handling, uden tvingende Nødvendighed at overgive Fæstningen, havde Støssel rigtignok til sit Forsvar at sige, at han derved reddede adskilliges Liv. Ja det maa man jo heller ikke glemme. Men Takken til ham blev desuagtet fra de saarede kun Haan og Spot. Der burde have været en større Mand til at befale over disse Helte. Kejser Wilhelm, der ikke tog fejl i at pege paa den gule Fare allerede for mange Aar siden, gav den Depeche, der skulde hædre Port Arthurs For-

svarer — i Form af „Pour le mérite“-Ordenen — en forkert Adresse.

— — —

Efter Port Arthurs Overgivelse var jeg med til at føre ca. 15,000 civile, syge og saarede fra Tschifu (hvor Japanerne fra Port Arthur og over Dalny havde bragt dem hen) til Shanghai. Alle de, som jeg talte med, fordømte Støssels sidste Handling. Den stormægtige General er altsaa nu af Undersøgelseskommissionen indstillet til at straffes paa Livet. Selv om den sidste afgørende Retskendelse gaar ud paa det samme — hvad der i et Forhold som dette sædvanemæssigt er Tilfældet — er det dog vel sandsynligt, at for Ruslands Æres Skyld Czaren til sidst vil benaade sin forhenværende Generaladjutant.

A. RØNBERG,
fhv. Lodskaptejn i Port Arthur.

LEGENDE OG HISTORIE

JOH. JØRGENSEN: Den hellige Frans af Assisi, en Levnedsskildring. [G. B. N. F. 1907.]

DE fleste vil sagtens begynde Læsningen af Joh. Jørgensens Bog med den egentlige Levnedsskildring: „Der vaagnede en Morgen i Assisi nu for syv Hundrede Aar siden en ung Mand, som var ved at komme sig efter en svær Sygdom.“ Fortællingen aabnes med den skæbnesvangre Dag, da Følelsen af Livets Tomhed for første Gang listede sig ind i Frans' Sjæl. Forf. har hermed faaet et fast Tag i vor Opmærksomhed. Vi læser nu videre for at forstaa dette Øjebliks Forudsætninger og dets Følger. Og vi faar rig Lejlighed til at glæde os over den sikre og smagfulde Kunst, hvormed Forf. maler alle de brogede Optrin: Ungdomsfesterne, Ledingstoget, Tiggerfærden i Rom, Retsscenen med Faderen o. s. v. Der er jo en Duft af Ridderromantik og Renæssancekunst over denne Legendekreds. Scener af grandios dramatisk Bevægethed veksler med Smaabilleder af den blideste Ynde. Broder Egidio, der vandrende mellem sine Blomsterbede spiller paa Viola til Guds Pris, Søster Klara, der i sin lille Have dyrker Liljen som Renhedens, Violen som Ydmyghedens og Rosen som Kærlighedens Sindbillede — det er jo som Malerier af Fiesole.

Men da denne Bog melder sig som Levnedsskildring af en historisk Person, føler man ogsaa Trang til at betragte den fra en anden Side end den kunstneriske. Man spørger uvilkaarligt: hvorledes staar det egentlig til med vor historiske Viden om

Frans. Den, hos hvem denne Interesse er vaagnet, blader længere tilbage, til Bogens allerførste Stykke, Redegørelsen for Kilderne.

Man vil her hurtigt overbevises om, at Forf. ingenlunde har taget sig denne Side af Opgaven let. Han har øjensynligt arbejdet sig grundigt ind i det vidtløftige Kildemateriale og de indviklede Problemer, som det rummer. Man har kunnet sammenligne disse med Stridsspørgsmaalene indenfor Evangelieforskningen. Som der her har været Uenighed om den johannæiske eller synoptiske Types Forrang, strides man ogsaa ved de franciskanske Kilder om to Overleveringsgrupper. Den ene er de to Levnedsbeskrivelser af Frans, der er skrevne af hans samtidige og Discipel Thomas af Celano, Forfatteren til den fra Goethes Faust kendte Dommedagshymne „dies iræ". Den anden Gruppe er nogle Skrifter, der formenes at stamme fra ældre og fortroligere Disciple, nemlig „de tre Brødres Legende" og det saakaldte „Fuldkommenhedsspejl", som den franske Religionshistoriker Sabatier fandt og i 1898 udgav som den ældste franciskanske Legende.

Denne dobbelte Overleveringsgruppe skulde efter Sabatier være Udtryk for stridende Tendenser, en Slags konkurrerende Historieskrivning indenfor Ordenen. Thomas af Celano er de kirkelige Autoriteters Mand, der giver os det officielt tilrettelagte Billede af Franciskanerordenens Stifter. Den anden Skriftgruppe er derimod Udtryk for de oprindelige franciskanske Idealer, der var af mere frireligiøs og forreformatorisk Art. Det bliver altsaa denne Gruppe, der hovedsagelig maa lægges til Grund for et virkelig historisk Billede af Frans. Joh. Jørgensen deler ikke Sabatiers Opfattelse af Tendenserne i disse Skrifter. Men han staar for saa vidt paa Sabatiers Side, som han vedblivende tillægger Trebrødrelegenden og Fuldkommenhedsspejlet fremragende Kildeværdi ud fra den Betragtning, at de direkte eller indirekte stammer fra Frans' fortroligste Discipel, Broder Leo og dennes Kreds. Og dette hans Standpunkt er vistnok særdeles angribeligt.

Joh. Jørgensen indrømmer jo selv, at Fuldkommenhedsspejlet ingenlunde — som Sabatier har ment — er den ældste franciskanske Legende. Men det er ej heller sandsynligt, at det giver os noget Billede af de fortroligste Disciples Meddelelser: medens Thomas af Celano meddeler Kendsgerningerne ret sammentrængt og kun anfører meget korte Udsagn af Frans, er det ejendommeligt for Fuldkommenhedsspejlet at udmale Fortællingerne med

langt større Udførlighed og meddele længere Taler af Hovedpersonen — Ejendommeligheder, der vistnok i de fleste Historikeres Øjne vil stemple dette Skrift som en videre Udspinding af Legendens Traad (Thode: Frans v. Assisi 1904 S. 600). Hvad Trebrødrelegenden angaar er Sagen vel noget mere indviklet. Dette Skrift indledes med en Skrivelse, hvorved det udgives for at være et Værk af Broder Leo og to andre fortrolige Disciple af Mesteren. Men selve Skriftets Indhold vækker svære Betænkeligheder overfor denne Angivelses Rigtighed, baade ved det, som det indeholder, og ved det, som det ikke indeholder. Som Eksempel paa det første: i Trebrødrelegenden findes det af Joh. Jørgensen som historisk optagne Træk, at Brødrene allerede ved deres første Fremtræden for Innocens III blev optagne i Klerikernes Stand ved Modtagelsen af den gejstlige Tonsur. Thomas, der skriver efter de kirkelige Autoriteters Paalæg, véd intet om dette. Men endnu mere paafaldende er dog, hvad Legenden *ikke* indeholder: dette Skrift, der giver sig ud for at være forfattet af Frans' fortroligste Disciple, mangler ikke desto mindre just de intimeste Oplysninger om Frans' Personlighed, der ad anden Vej staar fast: hans Forhold til Naturen og Dyrene, hans Glæde ved Musikken, hans Digtning o. lign. Den ved intet om, at den nye Vending i Frans' Liv faldt sammen med hans Rekonvalescents efter en svær Sygdom — den kender ikke det uopfindelige, men med Helgenværdigheden maaske mindre stemmende Træk, at Frans ved Audiensen hos Pave Honorius III bevægede sine Fødder ligesom i Dansetakt (W. Goetz i Zeitschrift für Kirchengeschichte XXIV). Der er da vist al Grund til Skepsis overfor dette Værk. „Den før saa højtskattede Trebrødrelegende er en sén Kompilation, der maa udskilles fra Rækken af de historisk værdifulde Kilder," saaledes lyder en nyere Kritikers Dom (Karl Hampe), og selv en Forsker, der af Joh. Jørgensen selv betegnes som traditionsvenlig (W. Goetz), kommer til det Resultat, at „Trebrødrelegendens Autoritet er saa stærkt rokket, at man ikke mere tør arbejde med den som før."

Der synes mere og mere at blive Enighed blandt de nyere Forskere om, at det eneste af den rige Legendelitteratur, der kan lægges til Grund for en virkelig historisk Behandling af Frans, er Thomas af Celano's Levnedsbeskrivelser. Selvfølgelig maa ogsaa disse benyttes med megen Kritik. Man kan her lære en Del af

den nyeste italienske Franciskusbiografi af Nino Tamassia (S. Francesco d'Assisi e la sua leggenda) — en Bog, som Joh. Jørgensen omtaler med en noget karikerende og ubillig Kritik. Her paavises, hvorledes Værker som Thomas af Celano's tilhører en bestemt Litteraturart, der arbejder med en Række staaende Motiver. Legendens Enkelttræk er som Ædelstene, der i Tidens Løb kan vandre fra et Kors til et Scepter, fra et Helgenskrin til en Ring. Lad være, at Tamassia er noget doktrinær i dette Princips Gennemførelse (selv Stigmatisationen er for ham af blot litterær Oprindelse), hans Bog efterlader dog et stærkt Indtryk af, at Thomas arbejder mere ud fra givne kirkelige og asketiske Idealer end ud fra personlige Erindringer. Adskillige Træk af hans Franciskusbillede bliver derved af en mørk Barskhed, der ikke ret vil forliges med Billedet af Solens og Blomsternes Ven.

At Joh. Jørgensen i sin Betragtning af Kilderne til Frans' Historie stiller sig saa afvisende overfor Kritikken, har naturligvis ikke undladt at præge hans Franciskusfremstilling som Helhed. Legenderne indtager en bred Plads i hans Bog, og det er ikke altid let at se, hvor han ønsker Grænsen sat mellem Digtningen og Historien. Vi læser om Klara's Søster Agnes, at tolv stærke Mænd ikke formaar at slæbe hende bort fra Klostret. Vi hører, at Saracenerne opgiver deres Angreb paa Klaras Kloster, fordi Klara lader sig selv og Kirkens Kar bære udenfor Klosterporten. Forf. kunde selvfølgelig godt fortælle sligt og fortælle det uden Forbehold — da man ikke let falder paa, at det skulde være virkelige Tildragelser — hvis han ikke hist og her ved polemiske Udfald mod Kritikken havde gjort Læseren usikker. Her kunde da maaske være Anledning til i større Almindelighed at antyde Forholdet mellem Legende og Historie.

En Ejendommelighed ved Legenden er dens udstrakte Benyttelse af overnaturlige Faktorers Indgriben. For Historikeren er f. Eks. Kristendommens Overgang til Hedningene et naturligt Resultat af Omstændighederne, for Legenden er den samme Begivenhed Følgen af et guddommeligt Fingerpeg til Peter: Synet med Dugen, der rummer alle Slags Dyr. Legenden ved, at Peter ved en Engel blev befriet af Fængselet, Historikeren formoder, at Løsladelsen skyldes Tyrannens Død, der omtales i samme Forbindelse. Et andet — maaske mindre paaagtet — Særkende for Legenden er dette: den sammentrænger og simplificerer, opererer

med Personer i Stedet for med Masser, med Øjeblikke i Stedet for med Tidsrum. Den søger individuelle Motiver for de store politiske Begivenheder, sætter enkelte dramatiske Optrin i Stedet for lange Udviklingsrækker. Israels successive Overvindelse af Filistrene er Historie, Davids Kamp med Goliat er Legende. Historisk set er det politiske Bevæggrunde, der fører Herodes til Drabet af Johannes Døberen, for Legenden træder Gildet, Salomes Dans og det kongelige Løfte i Stedet. De politiske Modsætninger, der fører til Kongemordet i Finderup, bliver i Folkesagnet til Ægteskabsdrama og Privathævn. Legenden arbejder med de Motiver som Barnet, som Folket lettest opfatter; den er anskuelig og poetisk. Deraf dens Popularitet, deraf ogsaa den Uvilje, der møder dens Kritikere.

Man vil i Joh. Jørgensens Fremstilling af Frans' Historie genfinde adskillige af disse Legendens Ejendommeligheder. Først den overnaturlige Faktors Indgriben. Tænk f. Eks. paa Ledingstoget: Frans drager ud for at slutte sig til Grev Walters Hær i Apulien. Paa Vejen opgiver han Planen og vender tilbage. Hvorfor? En kritisk Forsker som Thode gætter paa, at Grunden var Grev Walters samme Aar indtrufne Død. Den ældste Biografi siger blot, at Frans skiftede Sind. Joh. Jørgensen følger de senere Legender, der taler om en himmelsk Stemme, som byder ham at vende om. Paa langt grellere Maade fastholdes det overnaturlige ved en Begivenhed fra Slutningen af Frans' Liv: Stigmatisationen. Herom senere.

Ogsaa i den Henseende stiller Joh. Jørgensens Fremstilling sig paa Legendens Side, at han fremhæver de dramatiske individuelle Motiver paa de store Tidsstrømningers Bekostning. Læseren af Joh. Jørgensens Bog kunde næsten faa det Indtryk, at Frans' Hovedideer: Prækevirksomheden og Tilbagevendelsen til den apostoliske Fattigdom var komne til ham som himmelfaldne Indskydelser. Frans faar gennem en Aabenbaring af Kristus, der er bleven nogle af hans fortrolige til Del, den Besked, at det er Guds Vilje, at han skal drage ud at præke. Og det var en Røst fra Korset, hedder det udtrykkelig (S. 242), som 1207 i San Damianos ensomme Kirke havde omvendt ham fra Verden til at følge Kristus efter i nøgen Fattigdom (det talende Krucifiks er netop ifølge Tamassia et af Helgenlegendernes staaende Motiver). Denne Røst bliver to Aar senere stadfæstet for ham ved, at han

hører Oplæsningen af Evangeliets Ord: „I skal ikke have Guld, ej Sølv, ej Kobber i Eders Bælter."

Bestandig de overnaturlige Fingerpeg og de pludselige Indskydelser! Nu vilde det være uretfærdigt ikke at fremhæve, at Joh. Jørgensens fyldige Skildring af hele Frans' tidligere Levned jo har indeholdt forberedende Momenter. Men i alle Tilfælde fremtræder de franciskanske Idealer som væsentligt individuelt motiverede. Vi faar ikke Indtryk af, at det var Ideer, der laa i Luften, at det saa at sige var Tidens Krav. Petrus Valdes og de fattige fra Lyon, der forfægtede de samme Idealer som Frans, nævnes kun for at understrege Forskellen mellem denne Bevægelse og den franciskanske. Det ligger dog nær at antage, at Frans er ligefrem paavirket af Valdes (smlgn. Thode S. 21). At Biograferne ikke fortalte herom er naturligt: Valdes var jo fordømt af Kirken.

Som Joh. Jørgensen lidet betoner den naturlige Sammenhæng mellem de franciskanske Ideer og Tidens øvrige Rørelser, maler han os endnu mindre den mørke Baggrund, paa hvilken hine Ideer rettelig maa ses: Hierarkiets stigende Verdslighed, Gejstlighedens overhaandtagende sædelige Fordærvelse. Fordringen om Tilbagevenden til den apostoliske Fattigdom rummer dog i sig selv en polemisk Brod mod Prælaterne. At der kan anføres Ord af Frans, hvor han udtaler sin Lydighed mod Kirken og Præsterne, ophæver ikke hans Ideers oppositionelle, antikirkelige Væsen. „Uden at være sig det bevidst er han," siger Thode, „kun en Kætter, som Kirken har taget til Naade." Ja, ganske vist — Kirken fandt det klogest at nyttiggøre sig denne Lægmandsbevægelse fremfor at slaa den ned, som den havde gjort med andre beslægtede Retninger. Men at Kirkens Godkendelse af Frans' Tanker tillige betød en alvorlig Beskæring, ser man endog af Joh. Jørgensens Fremstilling. Han bruger om den endelige franciskanske Regel det stærkt forbeholdne Udtryk: „Man tør ikke sige, at den af Rom godkendte Regel fuldstændig mangler det franciskanske Præg."

Det vil da vistnok blive Hovedindtrykket, at Joh. Jørgensens Levnedsskildring af Frans i alt for høj Grad har stillet sig paa Legendens Standpunkt. En kritisk Fremstilling maatte naturligvis ogsaa benytte Legenderne, men vilde først og fremmest søge et fast Stade, ud fra hvilket deres Meddelelse kunde vurderes. Et

saadant kan vi finde i de af Frans' egne Skrifter, hvis Ægthed er utvivlsom. De giver ganske vist ikke mange biografiske Oplysninger, men tillader os dog med nogenlunde Sikkerhed at fastslaa de vigtigste Træk af hans Væsen. Nogle Antydninger skal her forsøges. Bedst kendt er Frans' Hymne til Solen, af hvilken Joh. Jørgensen meddeler en smagfuld Oversættelse. Vi lærer her Frans' ejendommelige Naturfølelse at kende. Om denne har Joh. Jørgensen smukke og betegnende Ord: „han vender sig med særlig Glæde mod alt det lyse, skønne og klare i Tilværelsen — mod Lyset og Ilden, det rene rindende Vand, Blomsterne og Fuglene. Halvt er denne Naturbetragtning symbolsk — Frans elskede Vandet, fordi det betegner den hellige Bod, ved hvilken Sjælen renses, og fordi Daaben sker ved Vand ... Men han havde ogsaa en rent umiddelbar Naturglæde ... Foruden Køkkenurterne skulde der ogsaa i Klosterhaven være en Plads til vellugtende Urter og til „vore Brødre Blomsterne"." Kun er det underligt, at Joh. Jørgensen vil gøre en væsentlig Forskel mellem denne Naturfølelse og Goethes eller Shelley's: for disse er Panteismen Baggrunden, hedder det, for Frans den kirkelige Gudstro. Mon de teologiske eller filosofiske Udtryksformer betyder stort for selve Følelsens Art? Intet skulde dog synes mere beslægtet med Solsangens Naturstemning end f. Eks. netop Shelleys Søskendefølelse overfor Dyr og Blomster.

Solsangen lærer os Frans at kende som Digter, og det en Digter af en ejendommelig sensitiv Art med en Finfølelse af næsten kvindelig Zarthed. Hvor meget forstaar man ikke i Lyset heraf? Først den barnlige Billedglæde, der præger ogsaa hans Fromhed: han fejrer Julefesten ved at opstille en Krybbe i en Klippehule og anbringe en Okse og et Æsel ved dens Side — ja Staldens Dyr skal have spillet en saadan Rolle i hans Forestilling om Betlehemsfortællingen, at han skal have udtalt Byens Navn brægende: Bæt-læ-hæm. Denne digteriske Billedglæde er beslægtet med en vis Tilbøjelighed for det teatralske: han fremtræder pludselig nøgen under Retsscenen med Faderen; han bytter Klæder med en Lazzaron for at optræde som virkelig Tigger; han lader sig slæbe til Skampælen under Skældsord og Forhaanelser som Straf for at have nydt lidt Kød.

Men hvad mere er: ud fra Frans' Digternatur forstaar man den tilsyneladende Modsigelse mellem hans kirkelige Udtalelser

og hans oppositionelle Idealer. Lad Frans end nok saa stærkt have udtalt sin Underkastelse under Kirken — det bliver dog næppe rammende at sige som Joh. Jørgensen: Kærnen i hans Præken var den absolute, ubetingede Tilslutning til den romerske Kirke og den deraf følgende dybe Ærbødighed for samme Kirkes Præster (S. 124). Kærnen i Jesu Forkyndelse var visselig ikke Underkastelse under de jødiske Autoriteter. Og dog kan han maaske have sagt: at man ubetinget skulde lyde dem, der sad paa Mose Stol, at ikke en Tøddel skulde forgaa af Loven. Optaget som han er af det positive — sine Idealers Gennemførelse — har den reformatoriske Genius ikke altid Blik for det negative: disse Idealers Modsætning til det overleverede. Ogsaa Luther ansaa sig længe for Kirkens tro Søn. Hvor meget naturligere er da slig Inkonsekvens hos en umiddelbar, poetisk Natur som Frans!

Overhovedet kan det vel næppe stærkt nok betones, at Reflektionen hos Frans træder stærkt tilbage, at han er i usædvanlig Grad følelsesbehersket. Hans Følelsesbetagethed stiger ofte til Ekstase. „Der var Tider og Timer, hvor det steg som Sang i hans Sjæl, og stille begyndte han tilsidst at nynne den Melodi, som han hørte i sit Indre ... Klarere og klarere lød Melodien for ham, stærkere og stærkere steg den i ham — saa greb han fra Jorden to Grene eller to Stykker Træ, lagde det ene til Kinden, som var det en Viola, og førte det andet hen derover som en Bue over Strengene. Højere og højere sang han, ivrigere og ivrigere fortsatte han sit stumme Spil, hvis Vellyd ingen uden han selv kunde høre, idet han rytmisk vuggede Legemet frem og tilbage efter Takten. Indtil omsider hans Følelse overvældede ham, og idet han lod Viola og Bue falde, brast han i brændende Taarer og gik under i sin Sjæl som i en Bølge.“ (S. 237.)

Fra denne kvindelige Oversensibilitet lader der sig vistnok drage Linier til det patologiske, der fremtræder saa stærkt mod Slutningen af hans Liv. Her tænkes særlig paa Stigmatisationen. Som bekendt berettes det, at Frans' Legeme blev et Afbillede af den korsfæstede Kristus, idet der viste sig Mærker paa hans Hænder og Fødder der, hvor Naglerne maatte tænkes anbragte, og et Saar i hans Side der, hvor Lansestikket ramte Kristus. Den første, der forsøgte en egentlig historisk kritisk Behandling af Frans' Historie, den bekendte protestantiske Kirkehistoriker

Karl Hase, mente, at der her forelaa et fromt Bedrag. Broder Elias, fra hvem den ældste Beretning om Sagen stammer, havde maaske selv tilføjet sin Mester disse Saar for at kunne forkynde et nyt og stort Mirakel. Til ham sluttede sig Renan i den aandfulde lille Afhandling om Frans i „Nouvelles études d'histoire religieuse". Siden da har den religionshistoriske Forskning — særlig paa Gebetet: det mirakuløse — lært saa meget af Psykiatrien og Lægevidenskaben, at slige Forklaringer næppe vil blive fornyede. Man har nu nøjagtige Undersøgelser af stigmatiserede at holde sig til. Revue des deux mondes for 1ste Maj 1907 indeholder just en interessant Afhandling om dette Emne af Georges Dumas, Lærer i eksperimental Psykologi ved Sorbonnen. Særlig indgaaende behandles Louise Lateau's Tilfælde fra 1873 og Dr. Janet's Studier over en nulevende stigmatiseret Kvinde. Man har udelukket al Mulighed for ydre Paavirkning ved at indeslutte Patientens Hænder i Glaskapsler og har i Løbet af længere Tid iagttaget Saarenes Udvikling. Man er ikke i Tvivl om, at det her drejer sig om en suggestiv Virkning af Forestillingen om den korsfæstede. Herigennem bestemmes Saarenes Plads. Interessant er det, at Afbilledet af Frelserens Lansestik i Reglen viser sig i Patientens venstre Side, uagtet Overleveringen har fastslaaet, at Kristus bar Saaret i højre Side. Sandsynligvis modtager den stigmatiserede Suggestionen, medens han dvæler i Bøn eller Betragtning overfor Krucifikset, hvorved den korsfæstedes højre Side vil korrespondere med Betragterens venstre.

Frans' Saarmærker skal forøvrigt være det eneste kendte Tilfælde af Stigmatisation hos en Mand — det har ellers gennemgaaende været sygelige og hysteriske Kvinder. Dette stemmer godt med det før bemærkede om Frans' kvindelige Følsomhed, der nok kunde pege paa hysteriske Dispositioner. Det ligger nær hermed at kombinere Beretningen om, hvorledes han aldeles ingen Smerte følte, da han blev ætset i Øjet med et glødende Jærn. Ogsaa Anæstesien er jo et kendt hysterisk Fænomen.

Joh. Jørgensen indlader sig ikke paa disse lægevidenskabelige Synspunkter, men refererer Stigmatisationen efter en sén Kilde (Fioretti), hvor den fremtræder som et absolut uforklarligt Mirakel. Der kan derfor være Anledning til nogle Bemærkninger om Beretningernes indbyrdes Forhold, saa meget mere som man har set dem, der endnu i vore Dage pukker paa det *dokumenterede*

Mirakel, henvise netop til Frans' Stigmatisation. Man maa da for det første minde om, at vi selv i de nogenlunde samtidige Beretninger om denne Begivenhed ikke staar overfor noget, der kunde ligne et sagkyndigt medicinsk Skøn — det er Iagttagelser af troende, hvis Dom er stærkt farvet af lidenskabelig religiøs Betagethed. Men der lader sig ogsaa paavise en for al Legendedannelse karakteristisk Bevægelse i Retning af det mere og mere massive og detaillerede. Den ældste Beretning — Broder Elias' kort efter Frans' Død nedskrevne Brev — lyder endnu noget ubestemt, *kan* i al Fald forstaas saaledes, at det, man iagttog hos Frans, kun var Mærker af Naglerne, altsaa Ar. Senere, allerede hos Thomas af Celano, lægges der stærk Vægt paa, at det var selve Naglerne, man saa. De, der fra Alfr. Lehmann's „Overtro og Trolddom“ (IV S. 7) erindrer den morsomme Paavisning af Iagttagelsesfejlenes Betydning for Overtroen (Blæksprutten, der bliver til en „Sømunk“), vil ikke finde det overraskende, at den troende i slige Ar mener at se Korsets Nagler. Louise af Lateau's Saar beskrives af hendes Læge saaledes: „de petites plaies dorsales et palmaires, qui reposent sur de legères *indurations* mobiles.“

Den af Joh. Jørgensen anvendte meget sene Legende beskriver detailleret de mirakuløse Nagler: Naglernes Hoved var indvendig i Haandfladen og ovenpaa Foden, og Spidsen af Naglerne var paa Ryggen af Haanden og under Foden, og de var ombøjede saaledes, at der mellem Kødet og Naglespidsen var Plads til en Finger ligesom i en Ring. Det er ganske det samme Fænomen, som man kender fra de evangeliske Opstandelsesberetninger. Markusfortællingen taler endnu kun om Kvindernes Besøg ved Graven og Engelens Budskab; det egentlige Mirakel anes blot i Baggrunden. De senere Beretninger lader den opstandne spise og drikke sammen med Disciplene, lader dem beføle hans Saarmærker o. s. v. Hvad der er historisk værdifuldest, de første eller de senere Former, lader sig vel ikke omdisputere. Men ogsaa religiøst set er de første Former de ædleste. Den store Iver for at udelukke enhver naturlig Forklaring, som er betegnende for de senere, har allerede en polemisk Brod og røber en indre Usikkerhed. Det var Tvivl og ikke Tro, der affødte Formlen: „dette er Jesu *sande* Legeme“.

De Indvendinger, der her er komne til Orde mod Joh. Jør-

gensens Bog, er Udtryk for en Uenighed med Forf. i Synet paa den historiske Kritik og dens Forhold til de religiøse Værdier. Denne Uenighed er imidlertid forenet med stor Respekt for Forf.s Arbejde ogsaa som videnskabelig Ydelse. Ved sin grundige Lærdom paa dette Omraade, ved sin sjældne Indlevethed i hele dette vidtløftige Materiale har han fortrinligere Adkomst end nogen anden herhjemme til at skrive en Franciskusbiografi. Og man tør formode, at ikke blot den videnskabelige Opgave har ligget ham paa Hjærte, men at han tillige har arbejdet for at gøre den franciskanske Legendekreds kendt og kær for danske Læsere — et Maal, han jo alt tidligere har virket for ved sin Oversættelse af den herlige Folkebog „Fioretti“. Denne Side af Opgaven er løst paa den smukkeste Maade. Det er en stor Ros for hans Bog, at den er et værdigt Sidestykke i vor Litteratur til Sabatiers kendte Værk. Mange vil maaske endog finde, at den franske Forfatters Tilbøjelighed til aandrige Digressioner og pointerede Slutningseffekter er mindre valgbeslægtet med de gamle Legender end den danske Fortællers jævne og yndefulde Enfold.

P. O. Ryberg Hansen.

TEOSOFIEN

DET er et Faktum, enhver maa bøje sig for, at Striden mellem positiv Religion og Videnskab tilspidses Aar for Aar. Eftersom Videnskaben skrider frem og lægger flere og flere Omraader ind under sig, nødes Religionen til eet af tre. Enten maa den stille sig paa det urørlige Standpunkt, der munder ud i det gamle paradoksale „credo quia absurdum“ (jeg tror det, fordi det er urimeligt), eller ogsaa maa den opgive enhver Dogmatik og saaledes munde ud i den frie Tanke — eller den kan benytte sig af „*mimicry*“, den kan tilsløre og forklæde sig. Det kan den ved at optage enkelte af Videnskabens Holdepunkter i sig, ved — delvis paa Skrømt — at tage Laboratoriekittel udenpaa Præstekjolen, ved endvidere at tale højt om alle andre religiøse Systemers Dogmetvang og give sine egne Dogmer et Skin af at være Resultater af exakt Videnskab. Denne tredje Vej, den, der minder saa meget om mimicry hos Dyr og Planter og er fremkaldt som den af Kampen for Tilværelsen, gaar et af de mærkeligste religiøse Systemer i vor Tid: Teosofien. Det er overordentlig klogt at slaa ind paa denne, ganske vist mindre tiltalende, mindre aabenlyse Vej. Der gaar jo en Masse Mennesker nu om Stunder og føler sig hjemløse; de kan ikke finde sig til Rette hverken i deres hjemlige Dogmatik eller i den ubarmhjertige frie Tanke; at den frie Tanke kan være et overordentlig positivt Princip, har de endnu ikke opdaget.

Disse Mennesker er det særlig, Teosofien henvender sig til. Og hvad er bedre egnet til at vinde frem blandt dem end netop en Religion, der paa een Gang griber efter Videnskabens Strenge

og blæser lokkende paa Okkultismens Panfløjte? Men netop dette gør Teosofien, og derved er det, den bliver et blandet Fænomen. Ved Siden af sikkert ærlige (omend tiest mislykkede) Forsøg paa Videnskabelighed gaar en middelalderlig Mysticisme, som i Rigdom og Eventyrlighed overgaar en Vesterlændings dristigste Fantasier. Denne Mysticisme har øjensynligt ofte, det kan ikke nægtes, sit Udspring i syge Hjerners Hallucinationer af samme Art, som man træffer dem paa *afgjort* psykopatisk Basis i Delirier af forskellig Art paa Sindssygeanstalterne rundt om. Et ret slaaende Eksempel paa denne Lighed skal siden blive fremført. Her er i Virkeligheden en lignende Overensstemmelse, som den Dr. med. Hallager saa klart og skarpt har paapeget mellem Hysteri og „Heksevæsen". Men først er det nødvendigt at give nogle faa historiske Oplysninger.

Hvor gammel er Teosofien? Teosofferne selv hævder, at den er ældgammel, ældre end noget andet System. De paaberaaber sig ogsaa gerne hele Middelalderens Mystik og den kristelige „Teosofi" hos Martensen. Men Forskellighederne er dog her saa store, at det fælles Navn er uheldigt. Den moderne Teosofi, som her omhandles, er ikke ældre end 31 Aar. Den 17. November 1875 stiftedes det teosofiske Samfund ovre i New York af en Kreds mere eller mindre spiritistisk sindede Mennesker, hvoriblandt særlig maa mærkes *Helena Petrowna Blavatsky,* der har givet det allerværentligste af den teosofiske Lære, og *Henry Steele Olcott*, der har organiseret „Teosofisk Samfund" og virket saa meget for Teosofien i de buddhistiske Lande. Madame Blavatsky, som hun gerne kaldes, var en af de ikke saa overordentlig sjældne Blandinger af Naivitet og Snedighed, af asketiske Tendenser og Hyperséxualitet, af Talent og Charletaneri. Hun var født i Rusland i en adelig Familje *(v. Hahn),* og, som *Carl af Gejerstam* siger: hun havde en Barndom, der særlig var egnet til at opelske de mystiske Tilbøjeligheder, hun rummede. Hendes Faders store Bibliotek har sikkert ogsaa en stor Andel i hendes Udvikling. Hendes Liv blev ikke fattigt paa Eventyr. En Tid var hun gift med en russisk Guvernør Blavatsky; men ham rejste hun fra og kastede sig da ud i et noget tvivlsomt Liv og — ganske modsatartede Spekulationer. Hun angiver paa en Rejse i Tibet at have truffet nogle højt udviklede Mennesker, Mestrene, „Mahatmerne", og af dem at have faaet direkte og indirekte sin teo-

sofiske Viden og Tilskyndelsen til at stifte „Teosofisk Samfund". Naar man studerer hendes Historie, kan man imidlertid vanskeligt finde nogen Tid til denne Rejse i Tibet. Men hvor hun nu end har sin Viden fra, samlede hun den i alt Fald i sine mange store og smaa Bøger, som danner Grundlaget for hele den senere saa righoldige teosofiske Litteratur. Hendes to Hovedværker er „*The secret doctrine*" og „*Isis unveiled*". „The secret doctrine" er en Skildring af Verdensudviklingen; den spænder over større Tidsrum end nogen Geolog eller Astronom kender; den omhandler saa at sige alt, lige fra Religionsfilosofi til Geologi, lige fra Matematik til Etik, fra Sprogvidenskab til Zoologi o. s. v. At komme ind paa Detailler her vilde føre alt for vidt. En af H. P. B.s Venner, den *kritiske* Teosof *G. R. S. Mead*, siger om hende, at hun med største Lethed løser et Problem fra den højere Matematik, men ikke er i Stand til at regne det simpleste dagligdags Regnestykke. Den Karakteristik af hende stemmer godt med det Billede, man faar af hende gennem „The secret doctrine". Som Bibelen i Kristendommen er inspireret af Gud, saaledes er „The secret doctrine" i Teosofien gennemset og rettet af Mahatmerne, dem, „der véd". Medens H. P. B. laa og sov om Natten i een Verdensdel, kom Mahatmerne, hvis fysiske Legemer opholdt sig i en anden Verdensdel, over til hende i deres „Astrallegemer" (Dobbeltgængerlegemer) og rettede Fejl i Manuskriptet.

Vi er altsaa inde paa et helt religiøst Samfund med dets Mestre (Mahatmerne, de, der véd, Medlemmerne af „den hvide Loge"), med dets Apostel (H. P. B.), med dets Kirke (Teosofisk Samfund), med dets Lære (den esoteriske Filosofi), og der findes da ogsaa et helt mystisk Præsteskab, Medlemmerne af den esoteriske Skole. Det forholder sig nemlig saaledes, at medens de almindelige Medlemmer af Teosofisk Samfund kun har een Pligt „*at danne en Kerne af Menneskehedens almindelige Broderskab, uden Hensyn til Race, Trosbekendelse, Køn, Samfundsstilling eller Farve*" (Teosofisk Samfunds første og vigtigste Programpunkt), saa har de mere fremskredne ogsaa Pligt til 1) „*at fremme Studiet af sammenlignende Religion, Filosofi og Videnskab*" og 2) „*at udforske endnu ukendte Naturlove og Menneskets skjulte Kræfter.*" Og til Fremme særlig af disse to sidste Programpunkter, findes der i Teosofisk Samfund en esoterisk Skole „*the eastern school of theosophy*", som man kan optages i, naar man har

været Medlem af Samfundet længe nok til, at det kan formodes, at man har ret grundigt Kendskab til teosofisk Tankegang, og man iøvrigt findes værdig til Optagelse af Skolens Ledere. Det hævdes bestemt — jeg har min Viden herom fra Lederen af den skandinaviske Afdeling af Skolen — at det vilde være „Nonsens" at søge Optagelse i Skolen, dersom man ikke paa Forhaand følte sig forvisset om de teosofiske Hovedlærdommes Sandhed; men samtidig erkendes det, at man først *indenfor* Skolen faar Midlerne til at prøve disse Lærdomme ved egen Erfaring. Man kommer altsaa ikke ind i Skolen uden en *Fordom*. At Skolen er esoterisk, vil tillige sige, at hvad der læres, *maa ikke omtales paa nogen Maade til Udenforstaaende*. Man skal „meditere" over den Lærdom, man faar, tale med andre af Skolens Disciple eller dens Lærere om den; men om en skarp kritisk Prøvelse med Benyttelse af alle den moderne Forsknings Midler er der paa ingen Maade Tale. Tværtimod rummer Skolen en Obskurantisme af høj Rang, og denne Lysskyhed berøver den i Virkeligheden enhver Ret til at kalde sig videnskabelig. Flere af Skolens Medlemmer er imidlertid Akademikere, og der *er* dem, for hvis Intelligens man maa bøje sig — der kan rummes store Modsætninger i een Hjerne. „The eastern school of theosophy" faar yderligere et for visse Konstitutioner særlig tillokkende Skær over sig derved, at det hævdes, at Skolens egentlige Ledere er Mahatmerne, som „véd". Alt dette underlige hemmelighedsfulde, der er os Vesterlændinge saa fremmed, forbavser dobbelt, naar man ved, at Teosofisk Samfunds Valgsprog er det gode gamle Sanskritord: *„satyan nasti paro dharma"*, ɔ: ingen Religion højere end Sandheden, efter hvilket man jo skulde vente, at den skarpeste Kritik sad i Højsædet, og at al Okkultisme var bandlyst. Men netop ved denne Forklædning, den videnskabelige Maske over Mysticismen, bliver Teosofien et kulturhistorisk Fænomen af ikke saa lille Interesse; den bliver karakteristisk for sin Tid.

Efter denne lille almindelige Karakteristik af Teosofien, dens Udspring og dens Organisation, vil man lettere kunne gaa i Lag med en mere speciel Beskrivelse af dens teoretiske og etiske Lære. Og man vil da dér finde Tanker, der er sunde og smukke, og har saa at sige alle gode Menneskers Sympati, blandet med

en Metafysik, som stammer fra ældgammel (ægyptisk og hinduisk) Filosofi og fra — for den mindste Dels Vedkommende — selvstændig Spekuleren, ofte ud i det Blaa. Blandt Læresætningerne er en vis *Panteisme* den væsentligste. En Panteisme, ikke af den mere vesterlandske Art, som vi kender den herhjemme fra udprægede Fritænkeres Side som *Høffding* og i Sverige bl. a. *Ellen Key;* selvfølgelig er den mere „eastern". Det er en Panteisme, som gaar ud fra, at Enheden er det eneste, der har virkelig Tilværelse; Mangfoldigheden (altsaa ogsaa alle Individualiteter og alle Stadier under Udviklingen) er kun Skintilværelse, „Illusion". Medens Høffdings og Ellen Keys Panteisme kan staa for en videnskabelig Kritik som *Muligheder* — Begrundelsen hviler netop paa Videnskabens Resultater —, slaar Teosofiens Panteisme vilkaarligt ned paa een enkelt Side ved Tilværelsen, Enheden, og lukker Øjnene for alt andet. Den er i Virkeligheden lige saa uholdbar som dens Modsætning, den absolutte Individualisme, der nægter al Enhed i Tilværelsen.

Dernæst er der som et selvstændigt Led i denne Enhedstanke, Læren om *Menneskehedens Broderskab,* en Tanke, som Teosofien heldigvis er saa langt fra at være ene om. Det er en af Teosofiens utvivlsomt gode Sider, at den i ret høj Grad og paa mange Punkter betoner Broderskabet. Man ser det allerede i det første Programpunkt, der jo gaar ud paa „at danne en Kærne af Menneskehedens almindelige Broderskab uden Hensyn til Race, Trosbekendelse, Køn, Samfundsstilling eller Farve." Desværre hindrer dette naturligvis ikke, at anderledes tænkende af Teosoffer med nogen Selvovervurdering omtales som „de, der ikke er naaet saa vidt endnu", og at der til Tider drives et indviklet Rænkespil mellem enkelte teosofiske Loger indbyrdes. Men der er jo braadne Kar i alle Lande.

Den næste Læresætning, vi møder, er den om *„Karma"*. Det er Loven for Aarsag og Virkning, men anvendt paa en ejendommelig Maade. „Hvad et Menneske saar, det skal han ogsaa høste" udtrykker den sande Hovedtanke i Karmatroen. Og Teosofien tager denne Tanke med yderlige Konsekvenser, mens jo Kristendommen ved Siden af det citerede Skriftsted har Begrebet „Naaden".

Alt, hvad et Menneske gør, sætter Kræfter i Bevægelse om ham, og disse Kræfter er det, der bestemmer hans Skæbne og

Udvikling. Naar jeg siger: „alt, hvad et Menneske gør," er det egentlig ikke helt korrekt; Teosofien lægger Hovedvægten paa det indre Liv, Tankerne særlig; det er *dem*, der efterhaanden skaber vor Karma. Naar vi fødes, er hele vort Liv saaledes bestemt af vor Karma fra foregaaende Liv, ikke ved Arvelighed o. desl., men ved vor egen Karma fra et eller flere tidligere Jordeliv. Karmalæren blandes saaledes sammen med *Reinkarnationslæren*, Læren om gentagne Jordeliv, og herved opstaar mange forunderlige Forklaringer af naturlige Ting — Forklaringer, som ofte kommer til at hindre en videnskabelig Forstaaelse. Egentlig bliver al psykologisk Forskning overflødig ud fra den Tankegang; Svaret paa ethvert psykologisk Spørgsmaal er jo paa Forhaand givet: Karma fra et tidligere Jordeliv. Saaledes kan Karmalæren, hvis Grundtanke er saa ægte videnskabelig, blive til noget i høj Grad videnskabsfjendsk!

Disse to Læresætninger, Karma og Reinkarnationen, faar selvfølgelig stor Betydning for den teosofiske Etik, baade i individuel og social Henseende, og derfor vil de ogsaa blive videre behandlede under det Afsnit, der handler om det etiske.

Gaar man videre i den Tankerække, man finder hos enhver Teosof, møder man den Forestilling, som allerede er nævnet, Forestillingen om den „*hvide Loge*", et Broderskab af *Mahatmer*, som leder det aandelige Liv her paa Jorden i Overensstemmelse med Karma og engang imellem giver en større Indsats ved Stiftelsen af en ny Religion. Alle Religioner har deres Udspring herfra, lærer Teosofien; Forskellighederne stammer kun fra pædagogiske Hensyn, som Mestrene maatte tage, foruden fra mulige Misforstaaelser. Om sig selv hævder Teosofien, som man kunde vente, at den indeholder Kvintessensen af alle Religionerne, deres „esoteriske Sandhed". At denne religionsfilosofiske og historiske Opfattelse ikke er holdbar, vil man kunne se ved at gaa til de forskellige Religioner selv, naar man studerer dem, og ikke benytte de specielt teosofiske allegoriske Fortolkninger og tro, at de er det oprindelige. Ved at allegorisere uden at spørge om, hvorvidt Værket er ment allegorisk, kan man naturligvis faa alt, hvad man ønsker, lagt ind i en hvilken som helst Fortælling, og det er det, Teosoferne gør. De presser deres eget System ind i de mest forskellige Religioner ad Allegoriens Vej. Trods de mest modstridende Forskel-

ligheder i Religionerne holder man paa den hvide Loge som det fælles Udgangspunkt. Det er endnu ikke afgjort, om de Mennesker, Teosofferne omtaler som Mahatmer, findes eller ej. *Sinnett* citerer imidlertid Breve fra saadanne Mestre, saa der findes sagtens virkelig nogle, der regner sig selv for fuldkomne, et Steds nede i Tibet. Brevene er i øvrigt saa indholdsløse og ubetydelige, at de ikke er egnet til at bekræfte Tanken om Mahatmernes Fuldkommenhed, tværtimod. Citerer man ud af dem, udsætter man sig altid for Beskyldning for at citere tendentiøst, og derfor skal jeg nøjes med at henvise til Sinnetts Bog „*The occult world*" (oversat som „De skjulte Kræfters Verden"), hvor saadanne Breve findes. Til Karakteristik af Mahatmerne kan man jo ogsaa, om man vil, tage „The secret doctrine" af H. P. B.; den skal jo være gennemset af dem, saa man faar ogsaa gennem den et Billede af, hvad Teosoffer tænker sig ved disse Mahatmer.

Hvad der endvidere naar ud i meget vide Kredse af Teosofisk Samfund er Tanken om, at Mennesket bestaar af flere saakaldte „*Principper*". Det er en Tanke, som stammer fra gammel hinduisk Filosofi. Over alle „Principper" staar det eneste ene, der har virkelig Eksistens; det er det, der ligger bag alt, selv de laveste „Principper". Der er nu først den fysiske Livskraft „*Prana*" med de to Legemer, det groft fysiske (Kød og Blod o. s. v.) og det „æteriske", der er Sædet for forskellige, f. Eks. magnetiske, Kræfter. Saa er der Begæret, Lidenskaben, Sindsbevægelsernes Princip, „*Kama*" (jfr. den hinduiske Gud for sanselig Kærlighed *Kama*) med sit Legeme, det saakaldte „*Astrallegeme*", der virker ved Dobbeltgængeri. Naar man sover, er Bevidstheden flyttet fra det fysiske Legeme til Astrallegemet, lærer Teosofien, og den forklarer Drømmene som dettes Oplevelser.

Baade Prana og Kama er dødelige Principper. Men det egentlige Menneske, Sædet for det højere Aandsliv, særlig den rene Tanke, er *Manas* (jfr. mens, mind, Mand, Menneske). Manas deles i lavere Manas, som nærmer sig Kama, og højere Manas, som nærmer sig det næste Princip „*Buddhi*", noget, der igen er mere følelsesbetonet, dog ikke i vor almindelige Forstand af Følelse, her kan ikke være Tale om Lidenskab. Buddhi ligger endnu latent i os, og ligesaa *Atma*, Aand. Færdes man i teosofiske Kredse, vil man forbavses over al den Energi og Alvor, der lægges i at

lære dette System; det er paa een Gang trist og rørende. Man kan heraf se een Ting — om ikke andet — at Teosofferne sætter noget ind paa deres Religiøsitet. Om end det ofte er i det ørkesløse, disse Mennesker arbejder, saa arbejder de dog. Teosofien er endnu ikke nogen blot og bar Etikettereligion.

Man forstaar, hvorledes Tanken om „Principperne“ er opstaaet. Den er en begyndende psykologisk Videnskabelighed, som har været god i den indiske Oldtid, men som det nu er en afgjort Reaktion at sætte i Højsædet i Stedet for vor moderne Psykofysik. Først er den opstaaet som en Opdagelse af, at Livet i os rører sig saa mangfoldigt, og at dog Enheden gaar gennem alle Enkeltheder. Men saa har Enhedstanken bredt sig og kvalt den sunde Sans for Mangfoldighedens lige saa fulde Eksistens — og samtidig er en modsatrettet Bevægelse foregaaet, som har ladet Enkelthederne udkrystallisere sig som Ting, der intet har med hinanden at skaffe. Saaledes lærer Teosofien, at Kama kan rase i Udskejelser, uden at de højere Principper røres deraf; naar f. Eks. Krishna til Tider levede noget stærkt paa østerlandsk Vis, var det, hævdes der, kun hans „lavere Principper“, der deltog i Handlingerne. Dette viser tilstrækkeligt, hvilken psykologisk Begrebsforvirring Principlæren kan afføde. Sagen er, at Grundlaget for Sjælelæren, Fysiologien, er skubbet hen paa en beskeden Plads som noget ret uvæsentligt. I det hele maa man sige, at Principlæren bærer det samme Præg som al religiøs Videnskabelighed, mere at bygge paa etiske Postulater end paa Kendsgerninger; se f. Eks., hvorledes Teosofien vilkaarligt deler det sjælelige i en lavere, dødelig, og en højere, evig Del! Esoterikerne vil sige, at det ikke er Vilkaarlighed; de har set de dødes Skæbne (se *Annie Besant: „Death-and after?“ !*); men for os andre, der maa staa tvivlende overfor det tilforladelige i Skildringer af Livet efter Døden, kommer den omtalte Tanke til at staa som et Udslag af Teosoffernes etiske Vurdering af de forskellige Sider ved Sjælelivet.

Sammen med Principlæren hører naturligt Læren om de forskellige *Planer,* Sfærer, i Universet. Den er i det store, hvad Principlæren er i det smaa. Prana, den fysiske Livskraft, virker paa det *fysiske* Plan, Kama paa *„kamaloka“, „Astralplanet“,* Manas paa det *„mentale Plan“,* Buddhi paa det *„sushuptiske“* og Atma paa det *„nirvaniske“*. Alle disse Planer gennemtrænger

hinanden; men vi kan være bevidst paa dem enkeltvis gennem vore tilsvarende Legemer. Det fysiske Plan skal ikke omtales videre. Men Kamaloka, det astrale Plan, er Kamas Tumleplads. Navnet „astral“ har det faaet, fordi dets Stof er straalende som Stjernelyset. Det er skildret udførligt bl. a. i *Leadbeaters* Bog „*The astral plane, its scenery, inhabitants and phenomena*“ og i *Annie Besants* interessante Værk „*The ancient wisdom*“. Paa dette eventyrlige Plan faar Middelalderens Fantasier om de 4 Dimensioner i Rummet deres noget tvivlsomme Forklaring. Her færdes nogle mærkværdige Halvvæsner, „*Elementalerne*“, der kan have alle mulige Skikkelser, som Engle, Djævle, Nisser, Trolde, Jætter, Dværge, Alfer, Elverpiger med deres Fristelser og hule Væsen; her er de mest fantastiske Dyreformer, Helheste o. s. v. Annie Besant hævder meget kraftigt, at Folketroen paa den Slags Væsner har sin faktiske Grund i Elementalerne De fleste af Elementalerne er ondsindede og vil skade Menneskene, saa galt de kan. Paa Astralplanet er videre „*Tankeformerne*“, Eksistenser, der til Liv har vore Tankers Indhold og til Form de Figurer, som vore Tanker danner i den astrale Materie ved de Vibrationer, de fremkalder deri. Naar man tænker en Tanke eller føler f. Eks. Had mod et Menneske, dannes en Tankeform, der til Liv har Hadet, som det er følt, og denne Tankeform er netop saa stærk som Følelsen. Den sendes over mod den, Hadet er rettet imod, og skader saa godt den kan. Offeret kan overvinde den ved at sende Tankeformer af modsat Art. Omvendt kan kærlige Tanker og Følelser hjælpe den, de er rettet imod. Her har vi noget i Retning af Telepati; Teosofferne forklarer Telepatien paa denne Maade. Men for det første er Telepatien jo endnu ikke videnskabeligt fastslaaet, og for det andet ligger en videnskabelig Forklaring af Fænomenet *vel snarere* i Retning af en Telegraferen uden Traad mellem Hjernerne; den Forklaring synes i alt Fald naturligere for en Ikke-Teosof. Middelalderens uhyggelige incubi og subcubæ (rimeligvis Hallucinationer hos Paranoikere og Hysterikere) er efter Teosofien dels Elementaler, dels Tankeformer, dels levende Mennesker, der kommer i deres Æterlegeme, hvilket saaledes ogsaa kan bruges til Dobbeltgængeri ligesom Astrallegemet.

Det vilde være Uret at slaa alt, hvad der siges om Astralplanet i eet og erklære det for Vanvid; der er saa mange Ting

mellem Himmel og Jord, Videnskaben ikke har klaret, saa det er urimeligt straks at møde med Attesten paa Sindssygdom, saa snart der er noget usædvanligt. Men at det meste her hører ind under Psykopatien, kan der dog næppe være Tvivl om. Slaaende er det unægteligt ogsaa paa Sindssygeanstalter at træffe *ganske tilsvarende* Hallucinationer. Jeg kan huske en sindssyg, som bestemt hævdede, at der var nogle Væsner, der forfulgte ham, og disse Væsner var en egen Slags Rotter, som i et stadig voksende Antal stormede løs mod Panden af de andre Patienter paa Stuen og indgav dem allehaande onde Tanker om ham. Overensstemmelsen med Elementalerne er her saa gennemgaaende, at endogsaa de mindste Træk passer — det siges ofte af Teosoffer, der ser Elementaler, at de stormer ind netop mod Panden.

Elementallæren er for Resten af meget gammel Dato; Buddha lagde stor Vægt paa Kampen mod Elementalerne, fra hvilke saa meget ondt udgik. Manas Plan, det mentale Plan, *Devakan,* som det ogsaa kaldes, er knap saa eventyrligt, omend ogsaa det er fantasifuldt skildret. Devakan betyder Gudernes Bolig, og her er det da ogsaa, Menneskeaanderne opholder sig i en paradisisk Tilstand, naar de efter Døden har overstaaet Skærsilden paa Astralplanet, og der bliver de, til de igen skal fødes. Devakan svarer til Spiritisternes „*Sommerland*“. Man oplever der alt, hvad man tænker og ønsker i Jordelivet, og de i Jordelivet indhøstede Erfaringer bearbejdes her til Evner og Egenskaber; nogen nye Erfaringer gøres derimod ikke — en ganske uholdbar Skelnen. Det er kun ret højt udviklede Mennesker, der kan være bevidst her; de lavere staaende sover i deres devakaniske Periode.

Buddhis Plan, det sushuptiske skal ikke være studeret endnu, heller ikke naturligvis Atmas, Nirvana. At hverken det teosofiske eller det buddhistiske Begreb Nirvana er identisk med „Intet“, — som det ses fremstillet i mange populære Bøger — er det vel overflødigt at bemærke her. Man kan blot ikke bruge positive Udtryk derom, da jo alle saadanne er hentet fra „denne Verden“ og har Præget af dens Ufuldkommenhed.

Ligesom Individets Liv gaar i Perioder, en aktiv, Jordelivet, hvor der indsamles Erfaringsstof, og en passiv, Devakan, hvor Stoffet fordøjes, omdannes til Evner, Egenskaber, Tilbøjeligheder, Karakter, saaledes ogsaa i det store. Overhovedet lærer Teosofien,

at *Mennesket er et Mikrokosmos i et dermed beslægtet Makrokosmos.* I det store svarer en Udviklingsperiode (som den Jorden er i nu), en „*Manvantara*", til et Jordeliv. En Hvileperiode, hvor alt ydre Liv paa Kloden er standset, og der kun foregaar en indre Proces, en Tilegnelse af Erfaringerne, der er indhøstet, en „*Praleya*", som den kaldes, svarer til den devakaniske Periode for Individets Vedkommende. Disse Perioder deles naturligvis igen i Underafdelinger o. s. v.; men det vilde blive alt for vidtløftigt at gaa ind paa alle Enkeltheder her. Ogsaa Læren om disse Perioder har Teosofien fra gammel hinduisk Filosofi, som den overhovedet har at takke for Hovedparten af sin Lærdom.

Endelig er der noget, et ikke ubetydeligt Mindretal af Teosoffer kender; det er Tanken om *Energiformerne, Gunaerne.* Teosofien lærer, at under Verdensløbet har Energien 3 Former: først *Tamas,* Inerti, Træghed, saa *Rajas*, Uro, Strid, Aktivitet, og endelig *Satva*, Fred, Harmoni. Teosofien kalder de 3 Former Gunaer. Gunaerne i den gamle indiske Mytologi var nogle Væsner, der i visse Træk svarede til Nornerne i den nordiske. Selve Tanken minder i al sin Hinduisme saa meget om *Hegel*; man kommer uvilkaarligt til at tænke paa „Tesis, Antitesis, Syntesis". I Virkeligheden er det akkurat det samme. Saa beslægtet er Menneskeaand med Menneskeaand. Med Læren om Gunaerna er vi ude over, hvad det brede Lag af Teosoffer kender af den esoteriske Filosofi, og i en Tidsskriftartikel vil det være passende at standse der med den teoretiske Del. — Man vil have lagt Mærke til, at Teosofferne „ved" en utrolig Masse — man fristes til at sige utrolig i dobbelt Forstand. Der er snart sagt ikke det Spørgsmaal, man ikke kan faa besvaret i en teosofisk Loge; man gør end ikke Teosofferne Uret, naar man siger, at de netop med Forkærlighed beskæftiger sig med Spørgsmaal, det er umuligt at faa noget ordentligt Svar paa. Naar man læser en Bog som „Death — and after?" af Annie Besant, undrer og undrer man sig over, at en saa utvivlsom Begavelse som Annie Besant, et afgjort Geni, paa saa store Omraader kan være saa forvirret, helt beruset af hinduisk Okkultisme og Magi, saa hun mister sin sunde Sans og den skarpe Tænkeevne, hun faktisk er i Besiddelse af. Annie Besant er afgjort den, der efter Madame Blavatskys Død betyder mest blandt Teosofferne, og med det Skifte kan Teosofferne være vel fornøjede; thi mens Madame Blavat-

sky var en ret tvetydig Person, er A. Besant en sjældent smuk og sympatetisk Skikkelse, alle maa bøje sig for.

I Begrundelsen af det *etiske* er Teosofien atter ægte østerlandsk, og, mere specielt, ikke semitisk-østerlandsk, men hinduisk-østerlandsk. Hvorfor skal vi gøre det gode, tænke gode, rene Tanker? Af hengiven Lydighed mod det guddommelige. Ikke fordi vi maaske selv føler, at det ene er godt og det andet ondt, men af en absolut Underkastelse overfor det guddommelige. I en Konflikt mellem etisk og religiøs Følelse vil Teosoffen altid, om han lever konsekvent efter sin Overbevisning, følge den religiøse Følelse. Man kommer uvilkaarligt til at tænke paa en Mand som *Tolstoj*. Med en udpræget russisk Konsekvens til det yderste lader ogsaa han den religiøse Underkastelse blive det eneraadende i Etiken, hvad end Resultatet vilde blive i Enkeltheder. Men Teosofien stiller ikke enkelte Bud op og kræver dem overholdt; den siger kun, at vil man naa frem i Udvikling, maa man følge en vis Metode, hvis Hovedtræk er Forsagelse, Beherskelse, Meditation — alt af religiøs Hengivelse.

I det første Programpunkt, som er citeret allerede et Par Gange, ligger saa at sige det eneste *positive* Krav, Teosofien stiller; de øvrige etiske Betragtninger er, karakteristisk nok, af væsentlig negativ Art. Der er den etiske Anvendelse af Karma- og Reinkarnationslæren. Medens en vesterlandsk Tankegang særlig vilde benytte disse Lærdomme til at vække Drifter i moralsk Retning („skab Dig en god Karma“ o. s. v.), er, hvad man ser i teosofiske Bøger, for *største* Delen Henvisning til Resignation: Ulykken er Karmas uundgaaelige Tilskikkelse, Karma fra det tidligere Liv. Karma bliver mere brugt som en Trøst end som en Spore til Arbejde. Dette faar ogsaa social Betydning. Til den sociale Underklasse siger Teosofien ikke som *Carl Marx* „Proletarien aller Länder, vereinigt euch!“, kæmp sammen for bedre Kaar; nej, den siger: lid og taal, det er Karma, der har ordnet det, som det er!

Her afslører Teosofien sig tydeligt nok som en udpræget reaktionær Magt; men tillige viser den sig ogsaa her som et Barn af sin Tid, en Tid, hvor de sociale Forhold nøder Folk ind paa Resignation — eller Kamp. Tanken om Karma og Reinkarnationen har ganske sikkert sit Udspring i det samme, som holder den oppe, nemlig det Postulat: alt er retfærdigt. Menneskene lider,

de bedste ofte mest, det *skal* være retfærdigt, altsaa maa det skyldes et tidligere Liv. Taler man med Teosoffer om Karma og Reinkarnationen, faar man dette bekræftet; et Argument, der er staaende, er dette: „ellers var der jo ingen Retfærdighed.“

Den ganske simple Lov for Aarsag og Virkning, der tit lader Udviklingen gaa hen over de bedstes Ødelæggelse i levende Live og over alle Væsners Lig, den er ikke Teosofferne Retfærdighed nok; de kræver Retfærdighed for de enkelte. Men midt i deres Iver i teoretisk Henseende glemmer de det nok saa væsentlige: Kampen for at gøre Forholdene mere retfærdige. Karma og Reinkarnationen er imidlertid de Tanker i Teosofien, der elskes mest af Teosofferne i Almindelighed, hvad der er meget forstaaeligt. Det er klart, at ogsaa Læren om Kama og Manas hviler paa et etisk Postulat om, at Sindsbevægelserne er af mindre Værd end Tanken, at det „sanselige“ er lavere end det „aandelige“. Og den teosofiske Metodik kræver da ogsaa, at man er Asket. At det at overlade Forplantningen til laverestaaende er et daarligt Udviklingsprincip, kan en Teosof ikke indse, da det jo mere er Reinkarnationskarmaen, der bestemmer et Menneskes Karakter, end Arvelighed. Og for Svaghederne ved Cølibatet har Teosofien ikke faaet Øjnene op. Det etisk uheldige i Spaltningen af det sjælelige i hinanden uvedkommende Dele ligger lige for (Krishnas vilde Liv).

For ligesom at give et samlet Udtryk af teosofisk Etik skal jeg citere et enkelt Sted (fra 12te Sang) af *„Bhagavad Gita“*, „Herrens Sang“, et gammelt Hinduskrift, som i Virkeligheden giver den teosofiske Moral i en storslaaet Form. Jeg benytter *Annie Besants* Oversættelse.

Der staar: „He who neither loveth, nor hateth, nor grieveth, nor desireth, renouncing good and evil, full of devotion, he is dear to Me“ og „On renunciation follows peace. He who beareth no ill-will to any being, friendly and compassionate, without attachment and egoism, balanced in pleasure and pain and forgiving, ever content, harmonious with the self controlled, resolute, with mind and reason dedicated to Me, he, My devotee is dear to Me.“

Hvor er det ikke storslaaet, dejligt! Men er man kommet sig efter Betagelsen af det store, vil man finde det farveløse, livsflyende, ja paa sine Steder livsfjendske deri.

Endnu er tilbage at kaste et flygtigt Blik paa Teosofiens Forhold til andre aandelige Retninger i Tiden. Først: Hvad lærer Teosofien om *Jesus?* Den staar hverken paa kristelig eller paa psykologisk Grund; den hævder — noget lignende som de gamle *Gnostikere* — at Jesus indtil Daaben var et Menneske, men at ved Daaben en højere Aand tog Bolig i ham for atter ved Korsfæstelsen at forlade ham („min Gud, min Gud, hvorfor har Du forladt mig?"). Denne Opfattelse hævder *A. Besant,* at hun har fra eller i alt Fald har faaet bekræftet af Jesus selv personligt. En anden Forskel er der mellem Kristendom og Teosofi; Kristendommen er fri for den Okkultisme, der bærer Teosofien. Lad være, at de Kristnes Dogmer er uholdbare, der er ingen Kristen, der nægter, at de er Dogmer, eller omgiver dem med en magisk, kun for faa tilgængelig, Nimbus; Nadverens Mysterium er lige stort for Teologen og den Menige. Teosofien er dogmatisk saa godt som nogen Religion; men den vil ikke være det bekendt; den „forklæder" sig.

Stiller man endelig Teosofien overfor den nye *„religiøse Irreligion",* der er oppe i Tiden, den Retning, der karakteriseres ved Navne som *Goethe, Shelley* (i hans mægtige „Prometheus unbound") og den unge geniale *Guyau* (i l'irréligion de l'avenir) og for Skandinaviens Vedkommende ved Navne som *Høffding* (i hans „Religionsfilosofi") og *Ellen Key* — hvad ser man saa? Hvor Teosofien bygger paa ældgamle Bøger og paa Hallucinationer, dér bygger Irreligionen paa den frie Videnskab. Hvor Teosofien er obskurantistisk, er Irreligionen lys som Dagen. Hvor Teosofien er reaktionær, er den anden revolutionær. Hvor Teosofien præker Askese, Passivitet, Livsfornægtelse, lærer Irreligionen om Sundhed og Aktivitet og om Livsglædens Værd. Den mangfoldigt formede religiøse Irreligion henviser netop til *Livet* som Menneskenes Lys og Menneskenes Maal. Her er det unge, sunde, friske Liv, her behøves ingen mimicry. Og her er det Alvor med Laboratoriekitlen.

Tilsidst kunde man spørge: hvor vil da Hovedparten af dem, der forlader Kristendommen, gaa hen, til Teosofien (og dens Moder Spiritismen) eller til Irreligionen? Det er ikke nemt at spaa; men det kan dog nok siges, at *den* har flest Chancer, som er i Pagt med den sociale Udvikling, og slaar det til, bliver den sejrende ikke Teosofien.

CHRISTIAN F. MELBYE.

DANMARK OG DEN EUROPÆISKE LIGEVÆGT

FOR et Aar siden gjorde jeg paa dette Sted Rede for de Aarsager, ifølge hvilke Balancen mellem det gamle Treforbund paa den ene Side, Toforbundet og Ententen paa den anden, tenderede mod en betydelig Overvægt for de sidstes Vedkommende. Senere er jo Temaet „Tysklands Isolering“ af Dagspressen bleven tærsket igennem saa mange Variationer, at det snart ikke længer gør det rette Indtryk, skønt et saadant Faktum i og for sig maatte være af største Vigtighed for Danmark og dansk Udenrigspolitik, selv om det sidste Udtryk opfattes ganske passivt. Det skal da blot konstateres, at Situationen siden forrige Aar er omtrent uforandret saaledes, som den tidligere italienske Udenrigsminister, (1901—03) *Prinetti* over for „Neue freie Presse“ i Slutningen af November 1906 udtrykte det i følgende Vendinger:

„Den tyske Politik har i de senere Aaringer begaaet to svære Fejl. Den første ved at fjerne sig fra Ruslands. Den anden, endnu alvorligere, ved at skærpe de økonomisk-politiske Modsætninger til England. Forhaabentlig lykkes det Rigskansleren at besværge en stor Fare, som vi alle ser trække op. Faren er den fransk-russisk-engelske Blok, som Treforbundet under de givne Omstændigheder næppe vil være voksen. . . . Mod Tingenes tvingende Magt vilde ogsaa den ærligste Vilje til at blive Treforbundet tro intet forslaa. Fyrst Bülow er en forsigtig Mand. Jeg ønsker ham hjertelig, at han sparer Tyskland for en „glimrende Isolering“, der uden hans personlige Skyld truer med at blive til Virkelighed, og *som han nu* — det maa man lade ham — *modarbejder med ægte tysk Sejghed.*“

Det er i Dag det sidste, her understregede Punkt, hvormed jeg skal beskæftige mig: Tysklands Anstrengelser for at forebygge eller i hvert Fald tage Brodden af „Ringen“ — dog kun for saa vidt Danmark angaar. Hvad Tysklands mer eller mindre underjordiske Arbejde i andre europæiske Stater (navnlig Rusland og Italien) angaar — for slet ikke at tale om Persien og Marokko — maa Behandlingen heraf opsættes til en anden Gang.

Det skulde nu i og for sig synes, at den blotte Fremstilling af de realpolitiske Forhold i Europa maatte gøre det klart for alle, hvilken Holdning *Danmark* maa indtage overfor diplomatiske Angreb fra tysk Side. Efter at imidlertid vore Pseudo-Statsmænd i Ly af vor Rigsdags udenrigspolitiske Impotens og Uvidenhed har inaugureret en saa falsk Politik, som det under de givne Omstændigheder overhovedet var muligt, og de allerede begaaede Fejl synes at kunne demoralisere Bevidstheden i det danske Folk, er det — forekommer det mig — en Pligt at tage Bladet fra Munden. Naturligvis kan der her kun blive Tale om de grovere Træk af Udviklingen — en udførligere Fremstilling af Forholdet mellem den danske Udenrigs- og Forsvarspolitiks sande og falske Maal og Midler maa forbeholdes til en anden Lejlighed.

Hvad det er, der under de sidste Aars for Tyskland uheldige verdenspolitiske Udvikling maatte gøre Danmark til en vigtig Genstand for de tyske Konspirationer, har det danske Folk længe vidst eller burdet vide. Ganske vist udbasunerede vort mest oplyste Organ i Marts Maaned som en stor Nyhed, at Tyskland var i Færd med at bevæge Danmark til at gaa med til Østersøens Lukning, med paafølgende Dementi[1]). Denne „Nyhed“ havde imidlertid allerede f. A. den 22de Nov. staaet i *Daily Mail*, i Forbindelse med et Dementi „fra København“ over Tyskland.

Men ogsaa før den Tid kunde enhver, der med en Smule Kritik har fulgt Tidens Tegn, sige sig selv, at slige Fristelser til en dansk-tysk Tilnærmelse maatte komme. Alene Tysklands rent ud fortvivlede søstrategiske Stilling gjorde saadanne Planer sandsynlige. Nu havde Tyskerne endelig talmæssig set bragt Kampflaaden

[1]) Dette havde følgende henrivende Indhold: „*Telegraphs*“ Korrespondent i Berlin vil fra allerbedste Kilde have erfaret, at Tyskland intet Skridt har foretaget hos den danske Regering for at faa Østersøen lukket ved en Neutralisering af Sundet.“ Som om man kunde *lukke et frit* Farvand ved at *neutralisere* det, og som om Sundet overhovedet spillede nogen strategisk Rolle som Østersøadgang!

op paa Linie med de i hjemlige Farvande disponible engelske Stridskræfter, og saa gaar England forrige Aar hen og fordobler disses effektive Styrke ved Oprettelse af en speciel Hjemmeflaade i Nordsøen, Omlægning af Kanalflaadens Støttepunkter og Tilbagedragning af Atlanterhavsflaaden fra Gibraltar til Berehaven i Irland! Samtidig forstærkedes de engelske Kampenheder af første Linie i en saadan Grad, at Tyskland *ikke* længer kan bruge sin nuværende Kielerkanal til Skibe af den Størrelse, der i Fremtiden bliver nødvendige, og som det *heller ikke* har! Og dertil Visheden om en Søkrig med to Fronter: Elben og Kiel, med den ny Ulykke, at det i Nordsøen kun kan anvende een Udfaldsport: Cuxhaven.[1]) Altsaa for enhver Pris en Dækning af Østersøfronten, hvilket i givet Tilfælde vil sige en Storebæltsafspærring, der atter kun er mulig ved en „Overenskomst" med Danmark.

Ethvert Menneske med fuld Forstaaelse og Sympati for det danske Folks Fremtid, især enhver *dansk* Statsmand, maatte naturligvis vende det døve Øre til slige Fristelser. Der kunde kun være Tale om at give efter for et overmægtigt diplomatisk Pres, saaledes som det ofte forekommer i et lille Folks og da især i vor Historie. Men for en Gangs Skyld sad vi i Held til op over begge Ørene. Ikke alene havde den storpolitiske Sammenstilling udviklet sig saaledes, at Tysklands Hegemoni i Europa over alt var trængt tilbage, men Hjælpen mod den tyske Paatrængenhed laa lige for Haanden, ja blev os (*ikke alene* med det engelske Flaadebesøg Efteraaret 1905) saa at sige stukket ind ad Døren. Naturligvis maatte man se at undgaa ogsaa et fransk-engelsk-(russisk?) Charybdis, men selv i værste Fald var det lettere at slippe uden om det tyske Scylla, saa at kun et usædvanligt Sammentræf af Dumhed og ond Villie kunde føre ind i dette sidste.

Ikke desto mindre kunde man allerede for et Aar siden have visse Grunde til at befrygte, at den danske udenrigske Kurs snart vilde aabenbare sig ikke alene som Forsøg til en Afvigelse fra Frihedens lige Linie, men endog som en Drejning til den farligste Side. Hertil hentydede det, naar jeg i tidligere Artikler (Juli-

[1]) Der har derfor i den allersidste Tid været Tale om at skaffe en for de største Linieskibe passabel indre Kanalforbindelse mellem Elben, Weser, Jade og Emsmundingerne. Herved vilde alle fire Udfaldsporte kunne benyttes af hele den tyske Flaade og en Indespærring af denne i høj Grad vanskeliggøres. Om Bekostningerne kan man danne sig en Forestilling af den Omstændighed, at alene Udvidelsen af Kielerkanalen vil komme til at staa i over 200 Millioner Mark, som jo nylig glatvæk — saa at sige i Tavshed — bevilgedes af den tyske Rigsdag.

og Decemberhæfterne i Fjor, S. 600 og 971) forudsagde, at Tyskland efter sit Nederlag i Algeciras vilde gøre de mest hensynsløse Forsøg paa at genvinde sit Hegemoni i Europa, og udtalte Ønsket om, at Danmark i det afgørende Øjeblik maatte eje de rette Mænd paa de rette Pladser.

Saa kom Traktaten af 11te Januar 1907 med, hvad dertil hører, og viste, *at det*, som jeg frygtede, *netop var i Danmark*, Tyskland vilde tage sig betalt for sine diplomatiske Nederlag i det øvrige Europa, og at dette Forehavende, i Stedet for at støde paa stærk Modstand hos den danske Regering, var, om ikke indledet, saa i hvert Fald paa den harmeligste Maade fremmet af denne.

Endnu for knap to Aar siden, da den engelske Flaade gæstede København, havde den tyske Regering ikke drømt om den Mulighed, at „die dummen Dänen" skulde være dumme nok til at slaa ind paa en Politik, hvis Endemaal er, at Danmark skal rage Tysklands stærkt svedne Kastanier ud af Ilden i Europa, og hvis Begyndelse i desværre alt for god Samklang dermed var en Afsværgelse af vor *umistelige* Ret til *alt*, hvad der er dansk i Sønderjylland. Man maa have læst den tyske Presses uophørlige Hoveren over hele Linien (Køllerpressens kunstige Protester skulde stikke Blaar i Øjnene paa os; at de ikke kunde være alvorlig mente, har desuden alle Omstændigheder ved Traktatens praktiske Gennemførelse vist), for at forstaa, hvilken Ulykke der er indledet med disse i og for sig magtløse Ord. Saa let havde det officielle Tyskland ikke tænkt sig at faa os ind paa det tyske Skraaplan. Man tænkte sig kun den Mulighed at tvinge os i en kommende Krig. Beviser herfor kan man finde i saa godt som alle tyske Udtalelser, der har Føling med Presseafdelingen (under Hamann) i det tyske Udenrigsministerium. Klarest og tidligst kommer maaske den officielle tyske Opfattelse til Orde i en Zukunftartikel fra September 1905, i hvilken Grev Rewentlow, der foruden at være Marinefagmand er fortrolig med de Kliker, der har mest Indflydelse paa den tyske Udenrigspolitik, sladrer af Skole paa følgende ugenerte Maade: „Man behøver kun at tænke paa den overordentlige Vigtighed, som enhver Forstaaelse med Østersømonarkierne vilde have for Tyskland i Tilfælde af en Søkrig. For os drejer det sig særlig om Danmark." Derpaa udvikler han, at i Fredstid kan Tyskland ikke vente at opnaa noget, og fortsætter (III, S. 442): „I Krigstilfælde kunde Vejen

i de danske Farvande spærres direkte ved Hjælp af Miner, sænkede Fartøjer, Torpedobaade, Undervandsbaade og Midler til Kystforsvar . . . følgelig vilde Danmarks Tilslutning til Tyskland i Krigen være Idealet. Denne er naturligvis utænkelig, men ligeledes, at det skulde kunne lykkes Danmark at bevare sin Neutralitet ukrænket. Det kommer altsaa an paa, hvilken af de krigsførende Parter der kommer først. Vi har en uvurderlig Fordel i vor større geografiske Nærhed og Forbindelsen over Land; *gid det nu blot i det afgørende Øjeblik ikke maatte mangle paa den fornødne Hensynsløshed.*"

Hvad det af os udhævede Punkt angaar, kan Grev Rewentlow sikkert være ganske rolig. Det beviste bl. a. det snart efter følgende Anlæg af den store tyske Søminestation paa Als — en mageløs Trusel og Uforskammethed mod Danmark. Herpaa gaves der kun eet Svar for en Nation, der ikke vilde opgive ethvert Haab om selvstændigt Liv og Fremtid: en saadan energisk Befæstning af alle Storebæltskysterne med tilhørende Kontramineringsstationer og permanent krigsstærke Besætninger, at ingen kan komme i Besiddelse af dem ved Overrumpling. Billigere faar vi nu engang ingen Neutralitet. Og under Tyskland os ikke en saadan, da er Hjælpen let at finde, især i Øjeblikket, hvor saa godt som hele Verden i Haag staar paa Vagt over for den Fortsættelse af Tysklands *gamle* Blod- og Jernpolitik, der i *Jugend*-Stil hedder: den pansrede Næves.

Eller tror nogen, at det er for Spøg, England nu med det atter forestaaende Besøg i danske Farvande af den engelske Hjemmeflaade gør dennes Østersøtogter til et fast Led i Marinens Øvelser? —

Hvad vi har gjort, og hvad vi har forsømt i Stedet for at praktisere vor ufravigelige Neutralitetsvillie paa den antydede Maade, turde være sørgelig bekendt.

Derimod er det mindre bekendt, hvorledes det kan gaa til, at Landets egne Ledere uforstyrret har set deres Snit til over for Tyskland at indlede en Tilnærmelsespolitik, der slaar alle Danmarks virkelige nationale og internationale Interesser i Ansigtet. Da det vilde føre for vidt at komme ind her paa ved denne Lejlighed, skal jeg blot bemærke, at det naturligvis hænger sammen med den skæbnesvangre Modsætning mellem vor Forfatnings konstitutionel-demokratiske Repræsentation indadtil og absoluti-

stisk-oligarchiske udadtil. Men det havde naturligvis ikke kunnet gaa saa galt, om Rigsdagen blot ejede et Par Medlemmer, der har Forudsætninger for i Tide at kunne øve udenrigspolitisk Kritik overfor Regeringen. Jeg ser herved bort fra den Mulighed, at de har Ret, der i Traktatpolitiken o. s. v. kun ser et Bondefangerkneb[1]) til at komme uden om Københavns Befæstning. Dette vilde ganske vist i høj Grad ligne den inferiøre Politik, vor Christensenske Statsmand er en Mester i, og stemmer ogsaa godt med, at denne Mand, hvis hele politiske Liv kun var Taktiken (et fint Ord til saadanne Handlinger) selv aabenbart ingen positive Forsvarsideer har. Rigtigt er i hvert Fald, at det er Meningen at lempe Udenrigspolitikken efter et paatænkt Forsvarskompromis, og derfor træffer Skylden ikke Udenrigsministeren, men Forsvarsministeren.

Imidlertid viser den vaagnende Harme og Uro i det danske Folk tilstrækkeligt, at Regeringen vil knække sin Hals paa disse Spørgsmaal, hvis den ikke sadler om i Tide.

Saa meget uforklarligere er det, at Regeringens Tilnærmelsespolitik over for Tyskland tiltrædes af Dr. Østrup i sidste Hæfte af „Tilskueren“ (1907 især S. 468). Ganske vist har Dr. Østrup det tilfælles med Regeringen, at han anser Idealet af en Politik at være den, der drives „von Fall zu Fall“. Men man savner i hans Artikel Oplysning om, hvad der egentlig for Danmark skulde være vundet ved at gaa Tysklands Ærinder, og det eneste, der i hele Artiklen anføres som Bevis for Nødvendigheden af at kaste sig i Armene paa Tyskland, er, at „Tyskland skulde være den eneste Magt, mod hvis pludselige Overfald vi ikke kan værge os“. Og herimod skulde det — ifølge Dr. Østrups Logik — hjælpe at søge en Garanti hos den samme Magt, der mange Gange har lagt for Dagen, at den hverken kan eller vil yde en saadan Garanti for alle Tilfælde. Selv om vi ved nye Ofre kunde faa en saadan Garanti paa Papiret, hvad er den saa værd? Der gives ingen anden Garanti end den, der ligger i, at Englands (og Ruslands ny) Flaade holder Tyskland Stangen ogsaa i Østersøen, og den Dag, det er forbi, er det ogsaa ude med Danmarks Selvstændighed, med eller uden Tilnærmelsestraktater, der i det højeste blot kan fremskynde en saadan Tids Komme. Men Englænderne synes at have lært

[1]) I Ordets egentligste Forstand. Thi det var i Virkeligheden Reformbonden, der skulde hoppe paa Limpinden.

mer af Historien end vi, og derfor er der Grund til antage, at den Dag aldrig vil komme. Det er for saa vidt ganske opbyggeligt for en Dansk at høre paa den Forbavselse, hvormed den nuværende Generation af Englændere, der ikke har oplevet 1864, spørger hinanden, hvordan i Alverden det egentlig gik til, at Tyskland fik Lov at tage Kiel! Den Historie har kostet dem Milliarder, vil komme til at koste mer endnu og maaske dog skaffe England en eller anden Art af almindelig Værnepligt paa Halsen. Altsammen fordi de narrede os i 1864. Noget lignende vil altsaa næppe gentage sig — ikke fordi Englændere i og for sig er et Haar bedre end Tyskere, men fordi de ved, at enhver Svækkelse af Danmark og dets Supremati ved Østersøportene vil blive en Pind til det engelske Søherredømmes Ligkiste.

Dr. Østrups økonomiske og toldpolitiske Argumenter kan jeg ikke rigtig tage alvorlig. Selv om det engelske Imperiums Toldpropagandister en Gang kommer til Maalet, hvad jeg selv tror, er de dog rene Lam i Forhold til de tyske — udødelige — Agrarer, og Danmark vil til enhver Tid have bedre Udsigter til at opnaa noget for sin Handel i England end i Tyskland. Læg nu blot Mærke til, hvilke handelspolitiske „Indrømmelser“ vor Generaltolddirektør Rubin bringer med hjem fra Berlin!

I øvrigt er Dr. Østrups Artikel baseret paa den Antagelse, at det er af „lyriske“ Grunde. det danske Folk er fjendtlig stemt mod en Tilnærmelse til Tyskland. At Grundene tværtimod er meget reelle, fremgaar af vore foranstaaende Betragtninger, i hvilke der ikke findes Spor af Lyrik — noget som i alt Fald Dr. Østrup med sin Foragt for denne ejendommeligt — danske Følelse sikkert vil vide at vurdere. Og det skal villigt indrømmes, at hans Artikel var kemisk fri for den. Men om end lyrisk Udenrigspolitik vilde være slem, saa er dog den, Dr. Østrup har gjort sig til Talsmand for, meget værre. Thi naar vi endelig skulde slutte Forbund, var det værste, vi kunde gøre, at vælge en Verdensmagt, der oven i Købet grænser direkte til vort Land. Thi en saadan Mesalliance vilde for vort Vedkommende være ensbetydende med Slaveri. Og vilde man absolut gøre denne Dumhed, saa skulde man dertil vælge ethvert andet Tidspunkt i Historien end det nærværende, hvor Tysklands ustandselige Verdensmagtsbrovten har sat Koalitionsbestræbelser i Gang, hvilke truer det med en Undergang, der vil rive os med, dersom vi lader os

lokke om Bord i den tyske Galej. Og lukkede man — Augurerne véd af hvilke landsskadelige Grunde — Øjnene for begge Dele, da burde man netop under disse Omstændigheder i det mindste kunne undgaa at blive taget saadan ved Næsen, som det er sket i Anledning af vore — naturligvis som den herligste diplomatiske Triumf udskregne — Traktatdumheder. Hvad det sidste Punkt angaar, er jo for øvrigt Dr. Østrup ganske af samme Anskuelse som jeg.

Fejl i tre Dimensioner — det er Resultatet af Regeringsvisdommen; for slet ikke at tale (lyrisk?) om Hensyn til Ære og Værdighed, som en lille Nation i Længden staar sig allerdaarligst ved at tilsidesætte. Her gør Dr. Østrup en haanlig Ytring om, at det danske Folk lige saa gerne kan glemme 1864, som det har glemt og tilgivet 1807. Dertil skal jeg blot bemærke, at en saa ussel udenrigspolitisk Skæbne, en saa elendig Undergang som i 1807, skal Danmarkshistorien — saa vidt det vil komme til at staa til os — ikke melde om i Fremtiden, hverken ved København eller Storebælt. Ganske vist, hvis vort Folketings Sparebønder, vort Landstings Godsejer-Bagstræb og vore Quasi-Statsmænd ret længe faar Lov at fortsætte i den nugældende Stil, vil Enden blive værre end Begyndelsen. Men der er mange, der mener, at den offentlige Mening paa dette Punkt er ved at vende sig (jfr. A. C. Larsens fortræffelige Artikel i sidste Hæfte, især S. 450) — eller rettere sagt: i Færd med at vaagne op. Derfor har jeg den Tro til den danske Nation, at den en skønne Dag fejer det hele væk ud i de Afkroge, hvor det hører hjemme. Evner den ikke saa meget, da har Folket fortjent sin Skæbne, og saa er der jo egentlig ikke noget at græde over, uden for dem, der — alligevel — gerne havde undt det en bedre.

Dresden, den 14de Juni 1907.

K. A. WIETH-KNUDSEN.

GULSPURV

DET var lige ved Middag, og den gamle, blaa Staalurskive, der levede oppe under Hospitalstaget som et stort, ensomt Øje, foldede Visernes forgyldte Stankelben over hinanden og beredte sig til sine tolv, skrøbelige Slag. — — Medens det sidste endnu lød gennem Luften, gav de elektriske Ringeapparater paa de forskellige Afdelinger sig til at kime den samme vigtige Kundskab gennem alle Etagerne.

Der blev et jagende Liv fra Kælder til Kvist.

Nede fra Køkkenet slog et Bjærg af Damp op imod Gangenes karbolsyrede Luft. Elevatorbordene gled op og ned med deres Rækker af gule Madskaale. Og paa de lange Gange løb Sygeplejerskene frem og tilbage med Bakkerne svingende fulde. Selv paa de tavseste Stuer blev der en levende Plet i Tidens sendrægtige Gang.

Men netop i selv samme Stund var det, at Bolsmand Jep Syv fra Lodbjerg og hans skrantende Kone Trine naaede ind gennem Hospitalets Port.

Efter tyve Timers maadelig Rejse og vel et Aarstids besindig Overlæggelse var de omsider naaet saa vidt. Her stod de nu inden for Porten og skottede og kiggede lidt fortrykte — og saa' blot Trapper. Trapper saa lange som Veje, og Trapper, hvor de end saa'.

Som blot to eneste Prikker stod de her — den pukkeltrukne Jep Syv fra Lodbjerg, det mindste Bolssted — og saa Trine Jep Syv — det elendige Liv, hun var.

Hun stod der — en rystende Ting i fem hjemmestrikkede Sjaler. Hun maatte nok tage til Væggen, om ellers hun fik Forlov.

Hvad var de vel andet end usselig traadte Orme i dette stormægtige Rum. Det havde nok passet sig bedre, om de var blevet derhjemme, de fattige Slid, de jo var. Om hun havde gjort som Fisker Niels Peits og Sandmandens Datter Anine, der stred et Par Aar i den gule Sot og saa gav sig over i Døden, som Lægen jo havde spaaet dem.

— Det havde nok passet sig bedre, det! . . . .

Nu havde de Straffen over sig for hele Storagtigheden med Rejsen herover, og Penge laant sammen dertil. Det var en hoffærdig Tanke, som havde forlokket dem helt fra den Stund, de havde hørt tale om Gaardmandskonen fra Agger, der var rejst over paa lignende Vis og havde ladet sig tage to Stene saa store som Hønseæg ud af den højre Side og efterdags aldrig var syg.

Men sikkerlig var der jo Forskel paa Gaardmandsfolk og saa dem . . . Saa sikkerlig jo. Saa sikkerlig! . . .

I Trappen kom en Person til Syne. Han kom farende ned over Trinene, som agtede han dem blot til det samme, og Jep Syv fik et rystende Jag med at faa ledt Papirerne frem af den Vadmels Inderlomme.

Personen var ufejlbarlig ingen ringere end Professoren, tænkte han.

Han havde vel set dem deroppefra og kom for at byde dem nærmere. Begribeligvis var han lidt ivrig efter at høre om Sygdomstilfældet og læse Papirerne, som Lægen havde skikket med i en latinsk Skrivelse.

Men da Mandspersonen var lige ud for dem, satte han sit Blik bag Glassene akkurat en Alen højere end der, hvor Jep Syvs og Trines to forsagte Personer netop stod.

Det var, som fattede de det ikke, da Porten faldt til efter ham, — og de stod der alene igen og nok fuldt saa ringe som før.

Men Jep Syv kom først til Besindelse. Han samlede sindigt Brevskaberne tilbage i Inderlommen.

„Tydeligvis var det ikke Professoren, men en anden fejl Person,“ sagde han og begyndte Vandringen op over Trapperne.

Trine sled sig efter, den usselige Ting hun jo var — — —

— — Der var i Tiden paa Hospitalet en Stue, som kaldtes for „Glædesstuen“, formedelst at nogle af dens Beboere nok var gladere Sjæle, end Skik var paa dette Forkrænkelighedens Sted.

Just herind var det, at en hjælpende Sjæl fik bragt Jep Syvs og Trines to forvildede Personer.

Middagsmaden var netop i Færd med at blive delt om. Nogle fik bragt den paa Sengen og maatte se til at tage den, hvad enten de kunde rejse sig lidt eller laa der paa Ryggen og kunde blot flytte Øjnene. Og en af Sengene stod allerforunderligst med Forenden løftet til Vejrs paa store Klodser, saa Personen deri laa næsten som stillet paa Hovedet.

Men de, der færdedes oppe, sad rundt om et dækket Bord og spiste og drak og talte, som hørte Livet dem til.

Ret som de sad, var det, at Døren gik op, og Jep Syv og Trine kom vandrende ind og tværs gennem hele Stuen, som var det ad Lodbjergvejen, de gik.

De agtede nok intet paa af det, der var uden om. Men ved Vinduet stod en Stol. Paa den lagde Jep Syv Hat og Vadsæk, medens Trine begyndte at løse saa smaat for de fem hjemmestrikkede Sjaler.

Tæt ved stod Trines anviste Seng.

Den stod der og skinnede opredt med Lagner og Lugt som af Klor eller anden skrapludet Vask. Den blev nok en ny stor Fordristelighed for hendes betyngede Sind, — saa fornem den stod der og gabte efter hendes saa yderlig ringe Person.

Hun maatte nok driste sig til den tilsidst, saa daanende mat som hun blev.

Det gav som et Knæk i den blankpressede Hvergarnskjole.

Af hele Trines Menneskerest sad blot Ansigtsstykket igen som en kinesergul Prik midt i den rundelig vide Halslinning.

Saa gult som en fejlslaaet Citron — og gulere endnu end de to langdraabede Bandelokker af arvet Guld, der hang ned fra Ørene, skinnede det frem midt i den Fløjls Halskrave, medens Øjenlaagene kuglede sig ned over de to ravsprængte Øjenstene.

Da hun igen kom til sig selv, var det længe efter. Hun laa frimodigen midt i Sengen og som i en stor og skinnende Ensomhed. Sengegardinet var trukket for, og paa hver Side af hendes frosne Krop var lagt to snurrende Varmedunke.

Hun maatte nok smile for første Gang paa den hele Tur, — over det at de gjorde hende til saa ringe en bitte Person. For hjemme, hvor hun var fra, var det nok ellers mest Svøbelsebørn, de brugte at skikke *den* Slags i Vuggen.

Som Tiden nu skred, og det blev vel henimod Aften eller ud paa Natten en Gang, hun havde opgivet at fatte derpaa, opstod der paa een Gang et stort Spektakel og en Trampen og Dundren i Gulvet som af et helt Dommedagsvejr.

Tvært igennem saa kom det rygende — og lige derhen, hvor Trine jo laa i sin Fredelighed og stirrede ret op i Ensomheden med sit Par ravsprængte Øjenstene.

Sengegardinet blev flængt fra hinanden, og midt ned i Luften over hendes Seng sprang der en gnistrende Ildkugle frem — det var, som om Lynilden slog ned, — og midt i Fortumletheden stod tre hvide Gespenster. Men Spøgelser var det nok ellers mindst, men selve Professoren med samt hans to hjælpende Svende.

Hun fik nok bekende det — jo — saalunde som de tog Syn og Forhør over hendes ganske Person og fordums Levned, det skabede Fattighusbarn, som hun var, til *den* Gang Jep Syv tog hende som brugelig, saa hun sled sig ret som en Menneskestand til — sled sig højere op endnu. Sled sig Jep Syv og hans Børn og det hele forgældede Bolssted til den Dag, hun stod lovlig Brud i Sognets Kirke.

Men som hun saaledes laa her i sin hele Usselighed for dem, og der ikke var den hemmelige Ting, som de jo ikke havde faaet gransket fra hende, blev den ene af de tre Spøgelser og han, som nok var Professoren, paa een Gang helt fredelig ved det. Ja han næsten smilede lidt ud af de skrappe Øjne.

„Saadan en lille „Gulspurv",“ sagde han saa mild i Stemmen, næsten som et Menneske.

„Hun skal ha' Kræfter,“ sagde han til Sygeplejersken, der stod hos og griflede paa en Tavle. „Sørg for, hun faar Kræfter. Før kan vi ikke lave hende til Menneske igen.“

Men som Kundskaben atter for i ham, drejede han med eet rundt paa Hælen, og hans to Hjælpere drejede rundt bagved, og en-to-tre for de ud af Stuen igen, som det Vejr, de jo var, saa Fjælene gav sig, og der stod Stjerner og Sole i Luften om-

kring, ihvorvel en sagtmodigere Færd skulde synes at have passet sig bedre i al den Dødsens Elendighed.

Men sagtens var det vel Lærdomskraften, som paa den Vis stod fra dem, tænkte Trine Jep Syv.

Siden kom Synet over Stuen paa samme hastige Maade vel en Gang eller to i Døgnet. Og hver Gang sagde Professoren „Gulspurv“ og nikkede over til hende, som var han hende helt naadig stemt formedelst *det* Indfalds Skyld. Og bagved nikkede de to Hjælpere paa samme bifaldende Vis. Og de sagde: „Guldfisk“ til hende og smilede overvættes af det, de havde været mindst ligesaa træffende muntre.

Men længe efter slap et Glædeskluk ud fra Trines Menneskerest.

De havde nok kaldt hende for „Fisk“ — kluk — — De havde nok husket det fejl, hvad Professoren havde sagt, endda de førte sig op ret som to Lignelser af hans menneskekloge Person. — Kluk! — kluk! . . . .

Hun laa og blev lidt efter lidt dristigere ved det over al den Gransken i Sygdomstilfældet.

Og Pinen, der trak sig i et langsomt Vrid fra Hjertet og skraat ned i Benet. Den var nok fulgt med og tog sig Forlov herovre saa vel som i Lodbjerg. Hun skulde nok kendes ved den igen. Hun laa nok her paa sit eget.

Ved det, at den lagde sin Kraft saa aabenbar frem, kom hun ligesom i Plan med de andre paa Stuen. Den blev et Slags Adgangsbevis. Hun dristede sig til et nøjere Syn ud mellem de hvide Gardiner.

Hun maatte nok undres igen. I Særdeleshed over Sengen, der stod hejst op med Personen deri lagt omvendt de andre. Det maatte nok være en særdeles udenlandsk Sygdomsart, saa tro som hun laa med Benene op og Hovedet ned efter Gulvet. Det var nok kun her, at *den* Slags var Menneskevis. For hjemme i Lodbjerg brugtes den kun ved Slagtning af større Kvæg.

Personen smilede lidt ved Synet af Trines Forundring. Hun havde nok ventet derpaa og gav en Slags naadig Forklaring. Hun laa jo for syvende Gang med Flænge i Underlivet. Hun havde nok prøvet det lidt . . . aa ja!

Det kaldtes for „Labratomi“, den Slags — og var af de sjældne og store Snit. „Appendicitis“ — ondartet — og sluppet

for Døden i yderste Tid. *Hun* skulde maaske paa samme Galej? og blev lidt forskræmt af Synet? — Skulde ej frygte stort. For laa hun først bundet til Bordet — og blev ikke kvalt i Bedøvelsen — og overvandt Tabet af Blod, og Kniven ej smuttede forkert, det skete jo af og til, saa vilde hun intet mærke, før hun laa heroppe igen i sin Seng — med Hovedet ned og Benene op og et Snit saa langt som en Fod eller to — tværs op gennem Underlivet. Hun skulde ej frygte stort! . . . Det gav et Slags Gus gennem Trines Person. Hun laa som i Svimlen af rygende Blod ved Personens saa trøstende Ord.

Hun frygtede nok ikke just Døden, men var helt bekendt med dens Tanke. Og Legemspine kendte hun ogsaa nok til. Hun plejede at skrige sig mest fra Talens Brug, hver Gang hun fik Barn. Hun var nok for klejn til de Dele.

Men lade sig binde op paa et Bord som til Slagt — og skære igennem, saa Blodet randt af, — og hvis Livet slap op under al den Fortræd, — bagefter bringes i Jorden med opsprættet Krop. Hvis det var paa *den* Vis, de brugte det her? . . . . Saa naadig en Gud, der var til for det mindste Kryb — — Hendes bedste Ven — Han maatte forhjælpe hende ud fra saa syndigt et Livets Fortab. Saa usselt et Menneske hun var. Hun maatte dog blive forundt en kristelig Død herfra — — —

Ansigtet krympede ind til en Plet. Der blev blot Øjnenes gule Emaille igen. Stuens Personer og Dagens Forløb blev ganske uvedkommende Ting. Og Maden især som et stort Besvær. Den satte sig fast paa Tungen og gav sig Tid, ret som vilde den bedes helt hjerteligt om at flytte sig videre ned gennem den lukkede Hals. Men Sygeplejersken passede sin Pligt. Hun talte Madstykkerne, der blev bragt ud og gav en Kommando. Hvem var Patienten, der levnede Maden? Det gik ikke an, hvis Professoren kom. Og gjorde man bare det bitterste Vrøvl, sagde hun, saa blev man blot bundet i Sengen med en Tragt sat for Munden, til Portionen var kommet ned.

Hun smilede rundt som en særdeles Gunst. Det skulde nok høres for Spøg. Men Spøg var det mindst, saa myndigt hun sendte Øjnene ud over Trines bitte Person.

Hun maatte nok lystre Parolen — aa ja — og se at faa Maden paa Plads . . . .

Hun kom til at tænke derved paa Høkerens Slagtegæs hjemme.

Tre Uger før Jul blev de sømmet fast til et Bræt og stoppet med Rugbrødstriller. De sad dem nok ud af Halsen tilsidst, saa Næbbet skred ud i Leddet, og Øjnene revnede Hulerne. Men først naar den yderste Vægt var naaet, slap de naadelig fri og blev slagtet, og de stod i Ry helt til Thisted Torv for Kødets saa delikate Smag og særlig nette Behandling.

— Hun kom til at tænke derved — —

Men Dagen efter, da Professoren gik sin sædvanlige Tur, blev han staaende lidt ved Sengen.

Hans skrappe Øjne gik tværs igennem. Han saa nok det, som han vilde.

Saa gav han et Strøg over hendes Haand, der laa lidt alene paa Tæppet.

Professoren holdt den en Tid i sin, som hørte han efter dens Puls. Saa slap han igen og smilede lidt.

Hun laa vel ikke og tabte Humøret? Det var nok paa Tiden, at hun kom op og ud at kvidre i Havens Træer.

Hun var jo en Gulspurv af ægte Kulør. Hun maatte vel kunne den Kunst.

Bagved stod de to Hjælpere. De tog hendes Haand og følte til Pulsen og kneb hende muntert i Kinden.

Hun var jo en Guldfugl af ægte Kulør. Hun skulde skam op og kvidre i Havens Græs. Hun kunde vel lære den Kunst! — bemærkede de paa en lignende spøgende Vis, hvorefter de drejede rundt og fulgte Professoren Tramp i Tramp til næste nødvendige Seng.

Men Trine lo ret for sig selv, som hun laa der Resten af Dagen.

Professoren var dog en herlig Mand, naar først man kendte Maneren. Hun slap nok herfra uden Knivens Brug — og skulde vel gøres frisk paa en nok saa menneskelig Vis — Og ud at „kvidre“ i Havens Træer — havde han sagt — — Akkurat som var hun en Fugl — — Kluk! kluk! — — Han var dog en herlig Mand.

Hun fik næsten Madlyst derved. Og Pinen fortog sig en Tid. Dagen blev lang til den Tid, Jep Syv havde Lov til Besøg.

Han stod der nok tro hver en Dag — og var med de første

paa Trappen, saa snart der blev lukket op. Hun kendte jo nok hans Trin.

Det gjorde de andre paa Stuen med.

De smilede lidt til hinanden, saa snart de hørte Trinenes Dump i Dump igennem den lange Gang.

Men var han først naaet Vejen op og sad paa sin Plads ved Sengen, saa var der nok ikke saa stille et Par i Stuen som netop de to. De skulde vel vide at opføre sig, som det passede sig Folk af saa ringe en Stand.

Men da Jep Syv den Dag kom vandrende ind paa sin sindig tunge Maner, sad Trine ret op i Sengen og skinnede som en Sol. Hun blev næsten hørlig i Stemmen. Det var, som agtede hun alene paa, at Jep Syv fik fat paa den glade Besked.

Han tog den saa grumme besindigt. Hovedet hældede skævt imod Skuldrenes optrukne Gaffel og sad som en halvfærdig Hugning fra Puklens uformede Bjærg. Skægget lignede en Kornmark i Glød og hang som en Fane fra Hagen. Imellem kom en Fugt over Kinden og samlede sig i et Dryp og blev til en mørkere Stribe igennem dets røde Stak.

Men Trine gav blot et Par indvortes Kluk. Hun var nok helt over sig selv.

Jep havde altid været tungnem i Tanken. Han fattede nok ikke Beskeden. Det gik ham nok over Forstanden med det, at de nævnede hende for „Gulspurv“ og bød hende „kvidre“ i Havens Træer. Han fattede nok ikke det Sprog.

Jep Syv tog ikke Øjnene fra nærmeste Fjæl i Gulvet. Det klemte ham tvært over Brystet. Han blev som lidt skidt tilpas.

Han havde nok faaet en modsat Besked. Aa ja — han havde nok det. Men Hensigten fattede han nok. Grangivelig gjorde han det. Hun skulde nok holdes ved trøsteligt Mod. Hun fik vel beholde sin Tro.

Det knagede til længst ned i Gangen, som Jep Syv den Dag tog Vejen derfra.

Men siden slap Trine for Sengen.

Hun sad paa en Stol i Stedet. Imellem naar Vejret var godt, blev hun bragt ned i Haven og sat paa en Baare i Græsset.

De andre paa Stuen vinkede og viftede. Hun laa jo dernede som et gulslaaet Blad, der var sunket til Bunds i den himmelblaa Dag.

Hun laa blot og stirrede og undredes paa, saa kunstige Blomster og Buske der groede her paa Lav.

Hun tvi'lte, om selveste Kongen mon havde dem flottere om sig og mere kunstfærdigt stilt an.

Hun tvi'lte nok næsten derpaa.

Jep Syv var af samme Formening. Han sad der saa tro ved Siden og skød Ryg med sin Pukkel, som var han en Kat, mens Solen skinnede paa Jordens Vækst saavel som paa Livets Forløb.

Den Sol var næsten helt naadig. Den skinnede jo ogsaa paa dem. Jep Syv fornam som en Kraft gennem Kroppen. Han var vel et Menneske. Han var vel nok det.

Men Trine blot smilede skævt med sin Mund. Hun skønnede saa vel, hvad det var.

— I Lignelse ret som Guds Paradis Have. De blev til to Engle deri. Saa skønt, som det føltes, var ikke paa Jorden. Maaske var de døde og sad i Guds Himmel.

De trykkede sig sammen tæt op ad hinanden. De vidste ikke ret af sig selv. Jep Syv havde Haanden til Støtte i Græsset. Hans Skæg stod ned over Trines Kind. Hans Øjne de søgte nok hendes. Det blev som aldrig før mildt i hans Sind. Han maatte nok undres stort.

Men Tiden gik, og Maaneden løb. Med Kræfterne var det kun smaat.

En Dag blev Jep Syv saa kaldt hen til Professoren, som just kom forbi i Gangen.

Det var jo hans Kone, som laa derinde? Professoren viste mod Døren og havde en særegen Hast ... Hun blev opereret i Morgen. Han vidste vel *fuld* Besked? ... Det var blot det *sidste* Forsøg.

Saa vendte han og trampede videre. Han havde en særegen Hast. Jep Syv traadte Trinene efter, som pløjede han i en Mark. Han krammede Hatten imellem. Hans Hænder rystede lidt.

Men inde i Stuen laa Trine imens og kvidrede op for dem alle. Hun var ellers blevet helt modig. Hun kvidrede ud af sin gule Hals de Tanker, hun havde mest.

Det var jo om Degnens og Naboens Kone Margrethe. Det var en hel lang Historie den. Bagefter kom Præstens Brev. Hun kunde det meste foruden.

De var vel lidt nysgerrige efter dets Indhold. De maatte da

høre, saa herligt han skrev. Han var hendes bedste Ven. Hun læste endnu, da Professoren kom og smilede lidt og truede.

Men Trine fik Modet, — for Sagen var god. Han maatte godt selv tyde Skriften, som stod. Det var jo fra Præsten i Sognet. Professoren spøgte som ret i Humør.

Fra selveste Præsten — bevar's for et Værk. De savnede nok deres Gulspurv. Saa var det nok bedst, at de skyndte sig lidt og fik lappet hende i Stand. Det var vist paa Tiden, de saa hende efter . . . I Morgen den Dag. Hun vilde ej mærke det mindste derved.

Hun undredes ved sig selv, hvad han mon hittede paa.

Han havde nok gransket det særdeles ud, saa trøstigt han klappede hendes Haand.

De andre paa Stuen blev stille ved det. Det var, som mærkede de allerede Dunsten af Æter staa tæt gennem Stuen.

Men Trine slap Resten af Dagen for Mad. Det var vel en særlig Naade.

Men ellers kom hun lidt flittigt i Bad og blev skrubbet over al Maade.

De holdt hende nok for en uskuret Spand. Eller troede de maaske, at Kuløren gik af. Men den var nok ægte — Kluk! kluk!

Bagefter kom hun i skinnende Hvidt. Hun blev en helt fornem og fremmed Person. Hun skønnede af det hele: De vilde nok tage et grundigt Syn over alle Legemets Dele. Hun skulde nok ned paa Professorens Bord. Hun blev nok klædt ud til den Storhed.

Tidlig om Morgenen kom de med Baaren.

Der gik som en Knugning i Stuen. Øjnene fulgte, som sank de i Blod. Men Trine fattede det som lidt stort. Hun skulde nok synes paa Bordet. Jep skulde bare set al den Stads og Staahej — og Præstens — og Degnens — og Nabokonen Margrethe. Hun blev jo som til en galant Person paa Grund af det Sygdomstilfælde.

Men som de var naaet ned og Døren til Stuen gik op, sank der en Skræk igennem hende. Det gnistrede for hendes Øjne, som var det en spigret Tønde med hundrede hvæssede Knive. Midt inde var stillet en skinnende Ild-Maskine, der kogte og hvæsede Damp. Og paa hver Side af den stod to haandfaste

Slagtersvende i Lærredsbukser og -Skjorter — og Ærmerne smøget op.

Hun gik som fra Sansen ved det og mærkede det halvt i en Svimlen, da hun blev løftet paa Bordet og fik spændt Lemmerne fast. Hun vidste det i det samme: Hun skulde jo bindes og stikkes — og skæres i passende Stykker, som Degnens den blissede Ko — Aa Jesus — Herre Jesus, den elendige Synder hun var. —

Nu snurrede de paa Maskinen, saa Benene spændtes til Vejrs. Nu drejede de løs under Nakken, saa Hovedet sank og sank. De slog en Sele tværs henover Næse og Mund. Kanske at hun skulde kvæles lidt først, saa Blodet ej straalte saa stærkt. Der kom en Lugt som af Nafta. Nu klemte de til og stoppede op for Vejret. Men nej. Hun satte imod og skreg. Hun troede, hun skreg af sin yderste Kraft. Det hørtes op imod Maskens Mund blot som et lille Kremt.

— Det lindede . . . Nu var hun nok død. Hun fløj gennem Luften. — Hun var en Guds Engel. Hun nærmede sig Loftet. Men Loftet forsvandt og blev til et Ansigt. Professoren stod der, saa flad som et Billede . . . Han aabnede Munden som til et Ord. Hun hørte det som en Tone, der snurrede frem paa en Valse — stærkere — stærkere — stærkere — nu sprængte Hjernen — nu hele Rummet. Det suste og brølte og hvirvlede rundt. Kun Billedet stod paa den samme Plet — og aabnede Munden som til et Ord. Det blev til en Tone, der snurrede hen paa en Valse — fjernere — fjernere — fjernere . . . . Kandidaten mærkede efter paa Øjet. Professoren greb sin Kniv . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

De nævnede hendes Navn. Det kom hende ikke ved.

— Igen . . . Hvem var det, der kaldte? — —

Igen — igen. Hun vaagnede op. Det brændte. Hun laa i sin Seng i Stuen. Det brændte. Det brændte.

„Spyt ud!“

Blod? Det var Blod! —

„Ja vist.“ — —

Det brændte et Sted. — Nu huskede hun det: Hun levede endnu. Aa Jesus Kristus! Aa Jesus! Jesus! Det brændte i Maven, som var det Ild.

Hun kastede Blod op igen.

Det trampede hastigt i Gulvet. Professoren kom paa sin Runde.

„Naa, lille Kone — det gik jo godt.“

Men det brændte. Det brændte — —

Det skulde nok hjælpe.

„Tre Streger Morfin!“ — —

Alt svandt igen hen.

Ved Midnat saa Vagtkandidaten ind. Det hørte til Reglementet. Han følte paa Puls og Øjne og kaldte en Nattevagt til. Det var en Elev af de unge. Hun havde gaaet fra Klokken fem og sov som en Sten, fra hun satte sig hen. Hun snorkede helt frimodigt.

Hun overdøvede dog ikke helt Lyden af Trines slidsomme Aandedræt. Tre Gange i Træk fik hun trukket det frem, men gav ved den fjerde et Stands, som orkede hun ikke mere — og begyndte igen at presse det frem — og naaede atter til fjerde Gang og standsede og sprang over — og tog igen fat som før. Det lød, som skød Tarmene frem for hver Gang og gurglede imod Struben og gled igen ned — og skød op paany.

Det varede vel ved et Par Timer, mens Vaage-Eleven sov ud. Hun vaagnede ved, at det flammede stærkt. I Stagen var Lyset brændt ned. Det havde tændt Ild i Papiret omkring — og blafrede op — — og gik ud.

I Sengen ved Siden laa Trine. Hun laa skudt sammen som i en Bulk. Hun havde ej orket det længer.

Jep Syv blev kaldt hen til Morgen. Han kom gennem Gangen i et Slags Løb. Øjnene stirrede fortumlet.

I Døren stod Vagtkandidaten. Det gav et Par Glip i hans Træk. Han meldte, som læste han op:

„Operationens Forløb gik heldigt. Men Patienten døde i Nat...“

Hvorefter han gav en Ordre og drejede og forsvandt. Han havde en særegen Hast.

En Seng blev bragt op gennem Gangen. Det lugtede af Klor og Karbol. Det var til den nye paa Stuen. Jep Syv drejede Øjnene efter. Han stod paa den samme Plet. Uden for skinnede Solen. En Fugl gav sig til at kvidre. Han hørte nøjagtig dens Lyd.

DORA OVERGAARD.

BØGER

(*Karl Larsen:* „En Hverdagshistorie“; *Simon Koch:* „Digteren“; *Jeppe Aakjær:* „Paa Aftægt“; *Christen Bundgaard:* „Proletarer“; *A. C. Andersen:* „Husmandens Datter“ og „Stavnsbunden Ungdom“.)

DET er post festum at omtale *Karl Larsens „Hverdagshistorie“* nu, men egentlig var det lige saa meget post festum Dagen efter dens Udgivelse. Bøger som denne springer straks hen paa den Plads, til hvilken de er bestemte. Ingen er i Tvivl om, at de duer eller hvor meget de duer, og Anmelderne maa derfor føle sig ret overflødige. Det var maaske netop dette, der fristede til at øve kritisk Ostrakisme, som gav Lyst til at pirke lidt ved Fuldkommenheden, og der var vel faa Læsere, hos hvem de satiriske Paavisninger af, at Karl Larsen ikke er andet end Karl Larsen, ikke fandt en redebon Bagtanke at henvende sig til — vi dvæler jo alle gerne ved vore Medmenneskers Begrænsning. Men det er dog endelig ikke det afgørende, at Karl Larsen ikke er nogen Henrik Ibsen, ikke nogen I. P. Jacobsen o. s. v., det har vi længe vidst, og det er ikke hans Pligt at være noget andet end sig selv. Vi maa bøje os for, at han i denne Bog er mere Karl Larsen end nogensinde før, fuldstændigere, rigere, bedre sig selv end i noget af sine tidligere Værker. Det er ham — men det er ham i hans bedste Form og med Anspændelsen af alle hans Evner.

Det var godt og rigtigt — en virkelig mandig kritisk Gerning, at Niels Møller strøg de plausible Indvendinger til Side og rettede Opmærksomheden paany mod det væsentlige: det ærlige Arbejde, den fine Indsigt, det øvede Mesterskab. Enhver kan nu selv tage Bogen i

Hænde og nyde dens afrundede, velovervejede Helhed. Bagefter kan man gribe efter f. Eks. Jakob Knudsens „Sind" for at finde bekræftet, at Livet rører sig med større Lidenskab, men saa længe man er inden for Bogen selv, savner man intet. Den udtømmer sine Forudsætninger — den er fuldkommen i sin Slags. Man kan saa synes, at „Slagsen" er noget borgerlig, lidt graa, lidt tør, lidt snusfornuftig, men det var den ogsaa, dengang man f. Eks. beundrede „En Kvindes Skriftemaal", og denne Bog var ikke saa udfoldet og uklanderlig i sine Ejendommeligheder. Hatten af for den, der giver det yderste, han formaar. Resultatet er blevet en Bog, som ikke blot bør komme sin Forfatter til Ære paa hans Navn og Rygte, men ogsaa regnes den Litteratur tilgode, som den tilhører.

I denne fintmærkende, klare og minutiøse Fornuft og Menneskeforstaaelse rummes der noget af det bedste i vor Kultur, noget, som vi, med al Respekt for den virtuosmæssige Uddannelse af vore lyriske Tilbøjeligheder, nødig vilde se forsvinde. Naar Bøger som denne og Pontoppidans „Lykkeper" falder i Ry for Tørhed og Stemningsløshed, karakteriserer det ikke blot en Begrænsning ved dem, men ogsaa ved den Smag, der dømmer. Den, der ikke helt har sløvet sine Sanser paa de stærke Sager, der falbydes nuomstunder, giver ugerne Afkald paa at nyde Digtningens fine Dis i en ren og sober Luft.

Man faar bedst Blik for det fortjenstfulde i en Bog som Karl Larsens, naar man sammenligner den med, hvad der ellers udkommer. Det er ikke sædvanligt, at vore Forfattere ved, hvor deres Evner ligger, og hvor de hører op.

At vide dette er en Fordel, der tæller selv over for Talenter, som maaske er friskere og større.

Sammenlignet med „En Hverdagshistorie" synes de fleste andre udkommende Bøger at vidne om Magelighed eller Ukyndighed — hvilken af Delene er det svært at afgøre. Der er ikke gjort det mest mulige ud af Stoffet og af Evnerne, undertiden er det mulige ikke engang opdaget, men Kræfterne er ødt paa golde og ufrugtbare Ting.

Det er f. Eks. højt sandsynligt, at „*Digteren*" af *Simon Koch* — hvis man tænker sig den bleven til af en lignende Omtanke og en lignende Anspændelse som den, der ligger bag Karl Larsens Bog — vilde have overstraalet denne, vilde være bleven interessantere og fyldt med et intimere Liv. Det Emne, han har valgt, er i hvert Fald baade større og mere gribende, angaar os nærmere end det Tilfælde, der har fængs-

let Karl Larsen. Det er et paa mange Maader skæbnesvangert Afsnit af vor moderne Udvikling, han har tænkt sig at sammenfatte og udrede i „Digteren“s Skikkelse, og der er intet i Vejen med hans Valg af Titelfigur.

„Digteren“s Skæbne var Tidens Skæbne og er det endnu. Kampen mellem det digteriske som den frieste Menneskelighed, og paa den anden Side alt det i Tiden, der er det digterisk-menneskelige ugunstigt, er maaske den dybeste Splittelse, vi lider under. Derfor kunde denne Ægteskabshistorie behandlet paa rette Maade udvide sig til et Perspektiv, der strakte sig ud over Ægteskabets Privatrammer, ud over Halvfemsernes Tidsbegrænsning, ud over hvad der blot gælder under vore særlige Forhold til at blive typisk for noget, hvis Hjemsted er hele vor Tid og hele den moderne Civilisation.

Det har været Simon Kochs Hensigt at bringe noget typisk ud af sit Stof. Derom vidner ikke blot den Fasthed, hvormed den ydre Stemningsenhed er fastholdt, men hele Bogens Anlæg og dens generaliserende Titel. Det er ikke blot en Digters ægteskabelige Fataliteter, vi skal indvies i, men i et digterisk Naturels Skæbne. Paa Forhaand vilde man tænke sig, at Forfatteren for at naa sin Hensigt maatte vælge Samfundet til Modpart, og man forbavses ved bag den højtidelige Titel at finde Skildringen af et Ægteskab. Men heller ikke i dette Valg har Simon Koch's Kunstnerinstinkt svigtet ham; thi det mærkelige Ægteskab, han har haft for Øje, var ikke blot et Tilfælde af to Menneskers private Besværligheder. Det var dybt præget af Tiden og et af dens Ofre. Denne Kvinde, der tillægger Meningerne en saa stor Betydning, som har saa skarpe og færdige Domme, som er saa villig til at tage Parti og trods alt saa lidet sikker, paa engang urolig og fordringsfuld, hun er ikke nogen daarlig Repræsentant for det Milieu, i hvilket Digteren lever, og mod hvilket han forgæves søger at hævde sig.

Digternaturen elsker alt menneskeligt og aabner sig imod det. Den er uden Fordomme og Teorier om, hvorledes Tingene burde være, men den har den fineste Sans for de Forskelle mellem mere og mindre fremskredne Livsformer, som viser, i hvilken Retning Udviklingen gaar, og den agiterer for dem ved at elske dem, thi dens Væsen er at elske snarere end at dømme og adskille. Det er denne Natur, der af Tiden bringes bort fra sig selv, forvandles til Partigænger, Agitator, Journalist. Hvilket taknemmeligt og stort Emne var det ikke at vise, hvorledes den bliver hæmmet og stivnet, som en Vækst, der sta-

dig er udsat for strid Blæst. I Samlivet med den Kvinde, han elsker og beundrer, vilde „Digteren“ i fortættet Form opleve det, som hans Aandsfæller føler ulegemligt omkring sig, som et Tryk, en Modstand, en Ugunst. Hans Ægteskab vilde blive en Tydeliggørelse af deres Samliv med en Tid, der var dem inderlig fremmed, og som de dog trods alle Forskelle var fordømte til at elske.

Men for at det væsentlige skulde være traadt frem i fuld Klarhed og Betydning, maatte man for det første bag den stærke Kvindenatur have set Forbindelsen med alt det, hun udsprang fra og hørte sammen med, og dernæst maatte selvfølgelig det, der i Forhold til Hovedsagen kun var af sekundær Betydning, f. Eks. Bruddet og det nye Ægteskab, være skudt i Baggrunden eller helt borttaget. Hvis Emnet havde været bearbejdet indefra, maatte Bogen have formet sig i denne Retning.

Men man har ikke Fornemmelsen af, at „Affæren“ er bleven genoptaget, gennemlevet og aftvunget sin inderste Hemmelighed, sin sidste Klarhed. Forfatteren har ingenlunde opfyldt de Krav, han selv stiller til Digtning. Han har ikke været igennem sit Stof, endnu mindre paa den anden Side af det. Hans Ord omgiver det saaledes, som han har fundet det med alle tilfældige „Huller“. Deraf denne ubehagelige Fornemmelse under Læsningen af at være medskyldig i Indiskretioner. Uvilkaarlig spørger man: „Hvorfra ved han det?“ „Hvad hed den og den?“ „Gik det nu ogsaa saaledes til?“ o. s. v.

Formelt set er der ingen Ufærdighed eller Uklarhed at spore. Tværtimod. Den indtagende og lidt irriterende Stil slutter sig smidig og dæmpet omkring Indholdet. I al sin tilsyneladende Jævnhed skjuler den et bevidst og energisk Arbejde, i hvilket der ligger mere end en blot artistisk Bestræbelse fra Forfatterens Side. De jævnmodige Ord, de smaa henstrøede Smil og Skuldertræk, er bestemt til at udtrykke en Filosofi, en blid Fordragelighed, et resigneret og taalsomt Livssyn. Det er gjort med megen Finhed og Sikkerhed, og man kan tale baade om Ynde og om Aand.

„Jeg synes, naar jeg staar her, at Livet *det* er noget, jeg har hørt om engang i min Ungdom, det skulde være meget stort og rigt, men siden har jeg ikke set noget til det. Livet er ligesom den By i Eventyret, der fortælles om, hvor der er pragtfulde Huse og dejlige Mennesker og store Gader og forgyldte Paladser og Søjler — og naar man saa kommer derhen, er det hele sunket i Jorden, der er kun en bedrøvet Ødemark med en enkelt Tjørnebusk og et Par Graaspurve. Og

Ordet, som skulde trylle Menneskene og Byen frem, *det* har man glemt. — Det er, fordi det er mørkt, jeg kan holde *saadan* en lang Tale.

Det sidste føjede hun til med *et Suk og et nyt lille Smil*. Saa stod vi lidt tavse."

I saadanne velsagte og dæmpede Bemærkninger er der nedfældet en Side af vor Dannelse. Saa almindelige er de stemningsfulde og fine Ting blevne os, saa dagligdags kan de siges. Aldrig er denne den smukkeste københavnske Tone anslaaet med større Sikkerhed. Men lytter man, vil man høre den Anstrengelse, hvormed Stemmen er fastholdt i samme klangløse, enstonige Leje. Den bevidste Hensigt, der i det mindste forringer Nydelsen, røber sig f. Eks. i Brugen af Ordet „nogen" i Stedet for „nogle", *ogsaa* i Tilfælde, hvor det korrekte Udtryk vilde have været det naturligste og mageligste. Bogen indtager og optager, men trods alt gaar man ikke trygt paa denne velholdte og asfalterede Overflade. Man lokkes stadig ud af sin Forbeholdenhed og maa stadig igen springe tilbage paa den som det sikreste Standpunkt. Læseren tvinges atter og atter tilbage til „den kolde Retfærdighed", han hellere end gerne vilde opgive for en „grebet" Partiskhed.

Det er — saa snart man standser — som om en Overflade bristede under en, og man pludselig stod i noget, der aldeles ikke svarede til den — noget, der er ganske uforarbejdet. Saaledes røber Misforholdet mellem Form og Indhold sig trods al anvendt Omhu. Det er den hemmelighedsfulde Uro i Simon Kochs Bog, at den er gjort færdig udefra omkring et Stof, ved hvilket der saa godt som ikke er rørt. Den minder om de Huse, i hvilke det spøger af Sjæle, der ikke er blevne forløste.

Det vilde være let af hvert Aars Litteratur at udtage en Række Tilfælde, der kunde tjene som Randnoter til Konflikten i „Digteren" og belyse den som triste, komiske eller banale Eksempler. Thi vore Dages Digtere har det meget ondt og er virkelig til at beklage. De maa for at kunne færdes i Tidens gode Selskab være alt andet, inden de kan tillade sig at være sig selv. De maa være Forretningsmænd og Venstremænd, Socialdemokrater, Antimilitarister eller det omvendte. Vil de gælde for noget, maa de kritisere Ægteskabet, Karlekamrene, Svineslagterierne, Straffelovgivningen, selv om de maaske langt hellere vilde skrive harmløst om den gode Sol og det underlige Menneskehjerte.

Uden at de selv ved det, ændres deres Blik efterhaanden. De møder paa deres Vej gennem Livet sjældnere og sjældnere Mennesker

og hyppigere og hyppigere Partifæller eller Modstandere — Folk, for hvem de agiterer, og Folk, som de angriber. Navnlig i de senere Aar har en stor Del af vor Digtning mere og mere nærmet sig Lejebiblioteksromanernes og Skolelærerlitteraturens tydelige og letfattelige Psykologi, om end Staffagen og Emnerne er blevne andre.

Et Eksempel paa Genren er *Jeppe Aakjærs „Paa Aftægt“*. Kan man tænke sig et mere bekvemt Skema at gaa frem efter: først en Roman om Karlekamrene, saa en Fortælling om Aftægtsstuerne og derefter — ja, nu er vi spændte paa, hvad der næste Gang skal luges op i. Den samme Ordenssans røber sig i Bogens Komposition. Thesis er: Aftægtsforholdet er forkasteligt, fordi det ganske prisgiver nogle gamle Mennesker til andres Egennytte og Ufølsomhed. Derfor bør de gamle aldrig blotte sig helt, men beholde lidt tilbage.

Beviset: En af de sædvanlige, kortsynede Aftægtsmænd hænger sig, en fremsynet Undtagelse lever lykkelig paa sin lille Lod, nok en kortsynet hænger sig og nok'en en, denne Gang en Kone — bliver dræbt. Tre kortsynede, som det alle gaar galt, og en fremsynet, der lever lykkeligt — quod erat demonstrandum.

Det vilde naturligvis være urigtigt at frakende Bøger som denne Berettigelse og Betydning. Alene det, at Genren stadig optræder paany, viser, at den har sin Mission. I Slutningen af det attende Aarhundrede besang man Dyden og prækede om Kartoffeldyrkningen og Vakcinationen. Nu er det ikke længere Dyden, der er Slagordet, men alt med „social“ foran, og disse moderne Bestræbelser for „det til Borgerheld sigtende“ udretter ligesom de tidligere Former et stort Arbejde. Hvad gør det, at „Junglen“ er umulig som Kunstværk. Man vil dog ikke kunne benægte, at den har gjort større Nytte end nogle Vognlæs af den ligegyldige Digtning, Verden rigelig begaves med.

Men ogsaa i denne Art Litteratur kræves der en vis „Inspiration“ i Form af dyb Medfølelse, Patos eller Indignation. Noget af det, der var i Jeppe Aakjærs tidligere Bog „Vredens Børn“, men som i høj Grad mangler i hans sidste.

Selv indenfor Genren falder „Paa Aftægt“ altsaa lidt mat, men naturligvis bliver Skuffelsen større, hvis man griber den med Forventninger om at tage et Digterværk i Haanden, og saadanne Forventninger vækkes let af Forfatternavnet, og de bortskræmmes i hvert Fald ikke af Emnet. Man behøver ikke at drømme om, hvad der kunde være gjort ud af Stoffet og tænke over, om det nu ogsaa egnede sig til Grundlag for en dyb og gribende Menneskeskildring, thi

Shakespeare har forlængst givet Beviset og det i største Stil i — „Kong Lear“, og dog skrev han denne Aftægtstragedie uden at kende Odenseprogrammet. Han brød sig kun om at kende Menneskene i deres Sorg og i deres Glæde saa indtrængende og uforbeholdent som muligt, hvilket ogsaa lykkedes ham meget godt. Hans Værk har levet i Aarhundreder og vil leve videre og aldrig dø, og selv om han ikke har reformeret Pølsefabrikationen eller Aftægtsforholdene, tør man dog tro, at ogsaa han har gjort sin Nytte.

Jeppe Aakjær synes ikke at kunne blive enig med sig selv om, hvad han helst vil være: Digter eller Agitator og Filantrop. For at komme til Klarhed er det ikke nødvendigt, at han raadfører sig med Shakespeare's Eksempel — det vilde maaske synes saa uforholdsmæssig stort, at det forfejlede sin Virkning — men han behøver blot at tænke over sin egen Udvikling som Lyriker. Det var ikke dengang, hans Digte af Edvard Brandes blev rost for god Radikalisme, at der var noget ved dem, men senere, da han ikke gik noget Programs Ærinde, men tog sig Frihed for alt det, der var menneskeligt i ham: Naturdyrkelsen, Romantiken, Kærligheden til de arbejdende og beskedne Eksistenser. Naar baade „Vredens Børn“ med dens krasse, voldsomme Agitation og „Paa Aftægt“ med dens flade Fornuft- og Hensigtsmæssighedsmoral er glemte og støvede, vil hans Digt om „Jens Vejmand“ leve frisk og uforgængeligt ved sin hjertevarme Menneskelighed, som en af de faa virkeligt *sociale* Digtninger, vor Litteratur har frembragt.

Det er en vanskelig Sag at være sig selv, og det kræver megen Kultur. Man kan derfor ikke undre sig over, at „*Proletarer*“s selfmade Forfatter, *Christen Bundgaard*, er meget mindre „noch nie da gewesenes“, end han selv tror, og villige Journalister lader sig lokke til at antage. Hans Lidenskab, en vis kold Ironi og hans „Proletar“-Erfaringer tilhører ham selv, men Resten: Stilen, Synsmaaderne, er helt litterære og konventionelle, laant hos den forhadte Bourgeoisikultur.

Naar han skal skildre en Fødsel i Dølgsmaal og i den Anledning tropper op med Atavisme og Hulemennesker og slutter med følgende Mundfuld:

„Naturtidens Menneskehun forvandledes, og Moderdriften gik under i en Strøm af sammensatte Følelser, der bringer Kulturtidens Kvinde til at skjule sit Svangerskab og til at dræbe sit Foster, til at fornægte al Moderlighed“,

har det ikke andet proletarmæssigt ved sig, end at det er erhvervet i Marskandiserbutikken.

Det er ikke desto mindre en interessant Bog, naar man skyder det tillærte til Side og holder sig til de nye Kendsgerninger, den registrerer. Vi maa vente os en Litteratur af den Slags Bøger i den følgende Tid og vænne os til at tage dem for det, de er, et nyt Befolkningslags første uøvede Selvafsløringer. Det vidner derimod om en uheldig Begrebsforvirring at nævne den unge, jyske Tjenestekarls Navn i Forbindelse med Gorki's. Mellem ham og Mænd som Gorki og Hugo Bertsch er der den betydelige Forskel, at han helt og fuldt tilhører Underklassen og blot hos Overklassen har laant nogle Midler til at udtrykke sig med, medens de, omend præget af deres Oprindelse, er Digtere og Tænkere med en Horisont, der ikke begrænses af Klassemodsætninger.

Jeppe Aakjær klarer nok sin Personlighed fri af det, der er ham uvedkommende, om ikke andet saa i sin Lyrik, og for Christen Bundgaards Personlighed har vi foreløbig ikke faaet Lejlighed til at interessere os, og vi har derfor heller ingen Grund til at nære Bekymringer for den.

I *A. C. Andersen* har man derimod et Talent, som staar i Fare for at miste sin Retning, og som der er Grund til at ængstes for, fordi der virkelig vilde gaa noget fint og oprindeligt til Spilde, hvis det skete. Man har vanskelig kunnet læse hans første Bog, „*Husmandens Datter*“, uden at føle sig grebet af den Naivitet og Hjertensgodhed, der fylder og varmer i den, og som man vel nok tør kalde noget af det sjældneste i vor Litteratur. Man glemmer ikke en Scene som den, hvor Ellen og Søren mødes i Sommernatten, og hun giver ham sine smaa Kærlighedsgaver, lidt Chokolade i Sølvpapir og en strikket Uldtrøje. Ved Siden af saadanne ægte Toner var der imidlertid nok, der lød falsk, social Forargelse af den nu tillærte Slags, som Aviserne svømmer over af, og som dér kan være paa sin Plads, og Forsøg paa at gøre nogle stakkels Husmandsdøtre, hvis sunde Instinkter er stærkere end deres sunde Fornuft, til Repræsentanter for den frie Kærligheds Ret. Man ventede imidlertid, at saadanne paahæftede Ting vilde falde af, naar Kærnen, den ømme og fintfølende Menneskelighed udfoldede sig, men i Stedet for er denne Vegetation af Papirblomster i hans sidste Bog „*Stavnsbunden Ungdom*“ bleven yderligere forøget ved Laan af Jakob Knudsensk Filosofi. A. C. Andersen har imidlertid lige saa lidt Statur til at bære Jakob Knudsens tunge Rustning, som han egner sig til at aande og leve i moderne Samfundsbitterhed.

Det mærkes let, hvor Kilderne springer frem af det indre, naar

man læser hans Bog. Det er f. Eks. Scenerne mellem de to Børn i „Stavnsbunden Ungdom“, der rører ens Sind og faar det til at bøje sig nærmere. Den lille gribende Scene, hvor Anton har dræbt Koen, og Helene knæler ved Siden af den (Stemningen minder paafaldende om Piero di Cosimo's skønne Billede af „Procris Død“), er ægte nok.

„Hun kærtegnede de ringede Horn — hun saa paa det ærlige Ansigt.

Nu tav Fuglens „Gip-gyp!“ — Der var ingen Lyd at høre. Men der trak som et sukkende Sus over Engene: Døden havde været der — Døden.

„I Dag er Abel bleven slaaet ihjel af Kain,“ tænkte Helene. „Abel er død ....“ Og den ulykkelige Pige bøjede sit Hoved ned mod det døde Dyrs Krop ...

Over Engene var der stadig Stilhed.“

Endnu mere særegent er det yndige lille Billede af Anton og Helene, der ligger sammen ude paa Engen.

„.... hans Blik (faldt) paa Engbrinken, hvor der voksede nogle vidtspredte Potentil. Han strakte tankeløst Armen frem og plukkede nogle af disse gule, fine Blomster, hvis laadne, lette Stilke var bløde som Musehaler.

Med dybt Aandedrag satte han uden at spørge Helene om Forlov Blomst for Blomst ind imellem hendes smalle Tæer. Otte gule Blomster sad der og skinnede som smaa milde Sole, og Kronbladenes lette Silke lyste med gult Skær ned over Føddernes brune Hud.“

Sligt er midt i vor Jerntid den sarteste og fineste Hyrdedigtning. Her har vi den virkelige A. C. Andersen, ikke nogen Samfundsreformator, men *en Idylliker*, en øm og blid Sjæl, der forstaar sig paa at skildre Børns og Dyrs og jævne, usammensatte Menneskers Samliv, en Natur, der varmes af deres Glæder og gribes af Medynk ved deres Sorger.

Det er pinligt at se et saadant indtagende og ikke almindeligt Talent, der kunde bringe os Honning og Blomster, miskende sig selv og forputte sig bag den moderne Krigsmaling, der klæder saa faa og bæres af saa mange.

HARALD NIELSEN.

HAN BEGRIBER DET IKKE

> **Ser De, ud fra saadanne ganske nøgterne økonomiske Betragtninger er det, jeg er kommen til det Resultat, at Kommunen staar sig bedre ved at vente lidt med Sporvejsovertagelsen. Men hvad det har at gøre med mit demokratiske Sindelag — jeg tilstaar, jeg begriber det ikke.**
>
> ***Anders Hvass* til en Interviewer i „Politiken".**

DET lyder som Titlen paa et Skuespil, i hvilket Helten, skønt han hele Tiden har handlet efter de bedste Grundsætninger og bevaret en urokkelig Bevidsthed om, at være paa den rigtige Side som en paalidelig Mand blandt de bedste Familier i Landet, dog pludselig føler et tomt Rum udenom sig, ser sig udstødt af de paalidelige Mænds Selskab og ved Stykkets Slutning staaende midt paa Scenen som det sørgelige Offer, hvis eneste Tilflugt er denne tragiske Replik: *Jeg begriber det ikke.*

Der er virkelig ogsaa et stærkt dramatisk Tilsnit over den Medfart, som Borgerrepræsentant Anders Hvass har lidt i Sporvejssagen. Han har ikke været paa Højden af den politiske Udvikling og har derved beredt sine Meningsfæller en „smærtelig Overraskelse", som det hedder i „Socialdemokraten": „*Hvass*' Afstemning vil vække smertelig Overraskelse. Han blev genvalgt i 1906 *efter* Dannelsen af det radikale Venstre og paa Odenseprogrammet". Ligesom den franske Revolution har aabenbart ogsaa Programmet i Odense indført en ny Tidsregning i Demokratiet. Hr. Hvass' Ulykke har været den, at han, skønt valgt Aar 1 efter Odenseprogrammet, ikke har forstaaet den store moralske Betydning heraf. Man er ikke Folkerepræsentant siden den Dag paa det samme Grundlag som før. Marstrand, Philipsen, Hage, Bing og Benzon, de befinder sig paa det forældede Grundlag, og at de forvalter den demokratiske Politik efter forkerte Begreber, maa man foreløbig finde sig i, og overfor dem har man dog den Opmuntring, der ligger udtrykt i Ordet *Genvalg.*

I denne Opmuntring har ogsaa Odensedemokraterne søgt rigelig Trøst under Sporvejskonflikten. Kun Hr. Hvass sidder som en utrøstelig Smerte, som det skinbarlige Overløberi i Kødet paa det Demokrati, som troede sig fuldkommen helbredet for denne Sygdom. „Han meldte sig i 1905 ved Dannelsen af det radikale Venstre til dette Parti og blev i 1906 *paany opstillet og valgt* osv." Ved disse Ord i „Socialdemokraten" aabenbarer det sig, at alle gamle Valgbreve paa Odensemødet er sat ud af Kraft. Først naar de er blevet fornyede i Odensemødets Aand og Navn, gælder de for ægte.

Hr. Hvass har troet, at hans demokratiske Sindelag nu som før beroede paa hans personlige Overbevisning. Han har troet, at hans Mandat som demokratisk Borgerrepræsentant ikke gjorde ham til en Slave af sine Vælgere, men tværtimod hvilede paa Vælgernes Respekt for hans Overbevisnings Frihed. Saaledes havde han opfattet sit tidligere Mandat. Saaledes har overhovedet Demokrater af den ældre Skole opfattet deres Mandater. Og denne Opfattelse var tilmed fastslaaet som den forfatningsmæssige. Thi det hedder som bekendt i Grundloven om Rigsdagsmænd, at de ene er bundne ved deres Overbevisning og ikke ved nogen Forskrift af deres Vælgere.

Hvad man i Odense har vedtaget, er altsaa en efter Demokratiets Mening mere tidsmæssig Betydning af Mandater. Det gamle grundlovsmæssige Begreb om et Mandat er blevet kasseret for et mere moderne, der gør en folkelig Repræsentant til en Mandatslave. De, der har faaet deres Mandater fornyede efter hint Møde af Demokratiets udkaarne Mænd, har ingen personlig Overbevisning, intet sagligt Standpunkt, ingen Frihed til efter Omstændighederne at stemme moderat eller radikalt. Det er Stemmemaskiner, naar man trykker paa dem, skal de stemme saaledes som de er stillet ind.

Selv uden denne „Socialdemokraten"s interessante Kommentar vilde mangen en Iagttager af det politiske Liv kunne sige sig selv, at her maatte det ende. Strømmen er bestandig gaaet den Vej. Som en rullende Bølge har den skyllet alle personlige Standpunkter, alle saglige Overvejelser overbord, bestandig truende med Vælgernes Vilje, Vælgernes Krav, Vælgernes Fordømmelse, en fortsat Mistænkeliggørelse af Opportunismens Politik og Forherligelse af Intransigensen som det eneste virkeligt demokratiske Princip. Den har taget med sig liberale Højremænd, moderate Venstremænd, alle Overenskomstens og Fordragelighedens Talsmænd. Den har søgt at true Regeringspartiet til at

give Løfter og tage Standpunkter mere absolute end det er muligt for et Regeringsparti at opfylde.

Under dette Tryk har Begrebet om en Folkerepræsentant efterhaanden forskudt sig. Den personlige Overbevisning og det personlige Ansvar er blevet skubbet til Side for Vælgerfrygten og Programmets Tvangstrøje. Man har vedtaget skrappe Programmer ikke saa meget for at angive visse Maal, der skulde naaes, og en vis Retning, hvori Bevægelsen skulde gaa, som for at have en Spændetrøje at lægge sine Repræsentanter i. Man har forlangt Løfter, absolute Erklæringer, der intet Spillerum tilstedte. Man har stillet sine Spørgsmaal, som man kaster en Fangsnor om Halsen paa et Bytte. Den er blevet anset som den principfasteste Folkets Ven, der kunde formulere Spørgsmaal paa en Valgtribune saa snævert og snedigt, at Offeret var prisgivet i enhver tænkelig Situation. Prokuratorens Kunst, naar han af Mistillid til Medkontrahenten opsætter sit Dokument med en Forholdsregel for enhver selv den mest udspekulerede Situation, er blevet Forbilledet for den Samvittighedsfuldhed, hvormed en demokratisk Valgkreds giver sit Mandat fra sig til den ærede Rigsdagsmand. Og Shylocks Haardhed, naar han kræver sin Forskrivning opfyldt efter Bogstaven, har foregrebet den Nidkærhed, hvormed en skrap Kreds' fremmeligste Talsmænd kræver det blodige Skaalpund af den Rigsdagsmands Kød, som een Gang har givet den sin Forskrivning.

Til at indføre denne Praksis i al dens Skraphed har Hr. Hvass som de fleste andre Venstrepolitikere i Kjøbenhavn sorgløst været med. Til at blive løftet paa Ryggen af denne Bølge frem til en fremskudt Plads i det offentlige Liv har Hr. Hvass ikke sagt Nej. Aldrig har han stemt sig imod, aldrig sat sig i Vove. Hvor Strømmen gik højest, var ogsaa han med. Naar Hr. Borgbjerg paa Valgdagen rejste til Holbæk og i en tilstedeværende saginteresseret Interpellants Skikkelse søgte at slavebinde den ærede Kandidat til en Shylocksk Forskrivning, har han sikkert fundet det en god Spas. Hvis Præster efter Pastor Birkes Eksempel vilde møde frem paa Valgtribunerne med Biblen i Haanden og lade Kandidaterne med Haanden paa Bogen forsværge sig til det yderste Standpunkt, — han vilde finde det en stolt, en ærlig, en ægte demokratisk Fremgangsmaade.

Hr. Hvass har til „Politiken"s Interviewer udtalt: „Og naar jeg ved en ganske rolig og saglig Bedømmelse af de foreliggende Forhold naar til dette Resultat, er jeg saa en mindre god Demokrat eller Venstremand, fordi jeg stemmer efter min Overbevisning. Oprigtigt talt,

jeg finder det absurd, at noget saadant blot kan antydes." Vi skal svare Hr. Hvass ved at stille ham et nyt Spørgsmaal. Hvis en Rigsdagsmand af Regeringspartiet efter en saglig, nøgtern Overvejelse finder det klogere at stemme for den kommunale Valgret med den lille Indskrænkning i det rene Princip, at paa Landet 1/8 af Valgretten til Amtsraadet udøves af de højstbeskattede Vælgere, end at løbe den store Risiko, der er forbundet med en paa et tvivlsomt juridisk Grundlag optaget usikker Forfatningskamp — er en saadan Politiker da en mindre god Demokrat eller Venstremand, fordi han stemmer efter denne Overbevisning?

Hans Tilfælde svarer ganske til Hr. Hvass's Tilfælde. Det drejer sig i dem begge om et Princip af stor Betydning. Indførelsen af den almindelige Valgret i Kommunerne er for Statsstyrelsen paa ingen Maade en større Sag end Gennemførelsen af Kommunalsocialismen er for den kommunale Politik. Vælgerne har udtalt sig til Fordel for dem begge som Mærkesager. De har pranget i Valgopraab, er blevet udtordnet paa Valgmøder, den, der kunde udslynge dem med mest Knaldeffekt, er blevet belønnet og bekranset som Mødernes Sejrherre. Hr. Hvass har „lovet" Kommunens Overtagelse af Sporvejsdriften akkurat ligesaa edeligt som Reformpartiets Mænd har „lovet" den almindelige kommunale Valgret uden Indskrænkning eller Garanti. Hvis man i København havde Præster af samme Slags som i Frederiksborg Amt, vilde Hr. Hvass blive lyst i Ban som en æreløs Mand. Han stillede sig til Valg paa den liberale Vælgerforenings Valgopraab 1906. Det nævner som Demokratiets Programpunkt og Mærkesag: Sporvejenes Overtagelse. Netop for denne Sags Skyld maatte og skulde Demokratiet sejre ved Valget 1906. Thi Overtagelsen skulde ske straks, ikke efter tre Aars Forløb, men i 1908.

Og nu spørger Hr. Hvass om Kurs og Konjunkturer. Hvad er Kursen paa Pengemarkedet, spørger han — roligt, sagligt, nøgterne. Akkurat det samme Spørgsmaal gør Ministeriet J. C. Christensen og Regeringspartiet. Hvad er Kursen paa det Marked, hvor der handles om Politik? Er Konjunkturerne gunstige for en uindskrænket Gennemførelse af den kommunale Valgret. Og det svarer som Hr. Hvass: Betingelserne er for dyre. Prisen er en Opløsning af Landstinget. Og en Opløsning, hvor der er Uenighed, ogsaa blandt Venstremænd, om dens Udstrækning, hvor Landstinget kan afgøre Sagen paa en anden Maade end Regeringen, og Højesteret stemple Regeringens Standpunkt som juridisk uholdbart, det er for høj en Pris. Den kan Parlamenta-

rismen ikke bære. Derfor staar vi os ved at vente lidt med at gennemføre den sidste uvæsenlige Rest af Sagen.

Men hvad kalder den Del af det københavnske Demokrati, som Hr. Hvass tilhører, dette Standpunkt? En nøgtern Overvejelse, en rolig Bedømmelse? Nej, hele den Politik, Hr. Hvass's Parti fører, bestaar netop i, at gøre et saadant Standpunkt foragteligt, lumpent, æreløst. Har Hr. Hvass ikke hørt af Helten fra Langeland, at Taalmodighed er „en Dyd for Trælle“, at den, der ræsonnerer som saa: „Hvad der ikke gaar i Aar, det gaar maaske næste Aar eller om to eller fem Aar“, er en Pernittengryn, der tæller Grynene i et Grødfad, at Venstremænd er „Krigsmænd“ — undtagen naar det netop gælder den virkelige Krig mod en ydre Fjende.

Han begriber det ikke! — men vi andre, vi begriber det. Vi synes, at Hr. Hvass's Udtalelse vidner om en utrolig Naivitet. Og vi har knap nok den fulde og velfortjente Sympati med ham, naar han nu maa løbe Spidsrod som en anden Desertør under de demokratiske Korporalstokkes Slag. Vil man være „Krigsmand“ i samme Mundur som den langelandske Helt, maa man finde sig i Krigsmoralen. Vil man pryde sig med den heroiske Politiks Hjælmsmykke og blanktpolerede Rustning, maa man ikke regne Kursen ud til 93½. Hr. Hvass er blevet stegt i sit eget Fedt. Der er Gengældelse i den Sorgløshed, hvormed han og mange andre af samme politiske Kaliber som han har ladet den demokratiske Politik rulle, ladet den skabe en ny offenlig Aand og en hel ny Type af offenlige Personligheder. Den Slags Sorgløshed slaar tilbage paa dem, der synker hen i den. Den kræver bestandig sine Ofre. Kraket truer snart her, snart der.

Kommunal Sporvejsdrift har altid været en af Københavnernes Yndlingstanker. Tilmed et Ønske, der burde have almindelig Sympati. I denne By, hvor Vand og Gas og Elektricitet fabrikeres af Kommunen, bør Trafiken ikke være en privat Forretning. For ti Aar siden nappede alligevel driftige Forretningsmænd denne Bedrift fra Kommunen. Med en Medbejlers Skinsyge havde Kommunen nu i de mellemliggende Aar luret paa at tage sit Pant igen. Ingen kan fortænke det herskende Flertal i, at det skuffedes ved en Udsættelse just, da det havde Haanden paa Byttet. Hr. Hvass har mindre Grund til Klage end mangen anden Demokrat i Fremtiden vil faa. Han har mødt Utaalmodigheden der, hvor den var mest begrundet, Principet der, hvor det fortjente mest Sympati, Populariteten, hvor den havde et naivest Skær.

Men netop ved en saadan Lejlighed skal det demokratiske og re-

præsentative Styre staa sin Prøve. Da gælder det, hvad Tillid Folkets udvalgte Mænd nyder, og hvad Autoritet deres Overbevisning udøver. De skulde jo være Ledere, netop fordi deres Indsigt og Karakter var prøvede. Det gælder i det smaa som i det store. Denne Gang var det en forholdsvis lille, men meget populær Sag. Men Danmark og dens Hovedstad har kendt skæbnesvangre Situationer, hvor de Styrende havde bedre Indsigt end Folket, men de, der stod for Styret, ikke turde gaa imod den offentlige Mening, ikke turde bryde deres Program og de Løfter, som den store Mængde havde krævet af dem. Vor Ulykke i 64 og de Aar, der gik forud, var netop denne. Da var Forrædernavnet paa den menige Mands Læbe mod de klogeste, og siden har han taget det i Munden, hver Gang han ikke fik sin Vilje.

I Stedet for at klage over sin Skæbne i en undskyldende, af Forundring overvældet Tone som en uskyldig anklaget Mand, skulde Hr. Hvass paatage sig en Anklagers Rolle. Dem, der beklager, at han ikke kan „smides ud“ allerede til næste Aar, skulde han svare med ikke en Dag længere at beholde et Mandat, der ikke er givet til en Mand af fri Overbevisning, men til en Stemmemaskine. Lad Mandatklæberne sidde tilbage og være ene Haner i Kurven. Der maa komme en Tid, da Ord og Begreber i det offentlige Liv stemples om. Det maa komme dertil, at Ordet „Forræder“ bruges om dem, der handler uden personligt Ansvar og kun af Vælgerfrygt. Hvad man nu i det radikale Sprog kalder „Rankhed“, men som i Reglen kun er Mandatbeklemmelse, skal faa Navn efter Fortjeneste. Først naar det demagogiske Overmod, der vil gøre en Folkerepræsentant til en Fledføring, der en Gang for alle har tilskrevet sit Parti sin Overbevisning mod Forplejning fra dets Køkken med alle Naturalier og Begravelse med fuld Musik og Faner, bliver mødt i det offentlige Liv af en personlig Stolthed, der uden Overvindelse afleverer „Mandatet“ og giver en sejg Tavshed til Svar, hver Gang der skriges paa Løfter, hele Løfter, store Ord og absolute Standpunkter, — først da slipper man for saa pinlige Tilfælde som Hr. Hvass's i Sporvejssagen og Hr. Bergs i Valgretssagen.

E. H.

TILSKUEREN

REDIGERET AF VALD. VEDEL.

AUGUST 1907

OSCEOLA
Eneboerne

C. LAMBEK
Den offentlige Mening

ALFR. IPSEN
En amerikansk Naturdyrker

H. MATTHIESEN
Efteraar

J. NORMANN
Moderne Sceneinstruktion

R. JAHN NIELSEN
Fra Hovedstaden

R. ERIKSEN og CHR. MELBYE
Teosofien

V. V.
Folkets Tjenere

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

Pianoer
Harmoniums
Flygler
Skandinaviens største Magasiner. Aarligt Salg af over 500 Instrumenter. Alle Stilarter og Træsorter. — Bedste existerende Fabrikata: Steinweg, Gaveau, Hamilton Højeste Udmærkelser (Grand prix og Guldm.) og fineste Anbefalinger.
Chr. Winther,
Frederiksborgg. 36, »Nørrehus«,
Udst: Østergade 62 (ved Ranchs Ur.)
Brugte Pianoer tages i Bytte. Udlejning med Købsret. Ubegrænset Garanti til enhv. Tid. Kulante Betalings- og Forretningsprincipper. Skriv efter ill. Prisliste og Piecer

ENEBOERNE

DENNE Historie om Eneboerne begynder med et Brev:

Min øde Ø, 1779.

Mine kæreste Søstre.

Det skal være det allerførste, jeg gør, nu, da jeg har et Øjeblik tilovers, at skrive til jer. Jeg véd nok, at dette Brev ikke vil naa jer før om lang Tid, om Maaneder eller et halvt Aar maaske, men dog skriver jeg det, for jeg kan ikke holde ud, at I ikke skal vide lige saa god Besked og kende alt her lige saa godt som jeg. — Men jeg er endnu saa fortumlet af at gynge op og ned paa Vejen herover, — det er, som om mine Tanker endnu gyngede, — at I ikke maa vente, dette skal blive noget fornuftigt Brev. Der har ogsaa ramt os en stor Sorg. Den lille Dreng, som vi havde med os til Øen, Joseph, er død, han maa være falden ned fra en Klippe ved Stranden og druknet, det var to Dage efter at vi kom hertil, — saa er det syv Dage siden, i Dag. Det forekommer mig allerede at være uendelig længe siden. Det forfærdede mig og tog mit Mod fra mig, saaledes at det først var i Gaar Aftes, da jeg gjorde Ild paa og kom til at tænke paa, hvordan han gjorde Ilden op den første Aften, vi var her, at jeg kom til at græde over ham, og nu græder jeg, hver Gang jeg tænker paa ham, og hvor langt mere føler man ikke Savnet, naar man er saa alene. Han skulde have hjulpet mig med Huset, og jeg tror ikke, det Arbejde vil være vanskeligt for mig alene, men hans arme Forældre, der saa ham drage af Sted saa glad! — Og er det ikke en forunderlig

uhyggelig Velkomsthilsen af Øen, det er som om den ikke vilde have os her, og det er grueligt at sidde her saa alene, for Eugène er i sin egen Stue og skriver, — og saa vilde jeg ønske, I vilde læse dette rigtig grundigt, for da er det, som om jeg tog eder i Haanden og viste jer rundt i hele Huset, og da vil alle Tingene ikke længere se saa fremmed paa mig og ikke have deres egne Ansigter saa meget, naar I kan se, hvorledes de ser ud.

Vi kom hertil med en Fiskerbaad fra den nærmeste Ø, hvor der bor Mennesker, og vi havde hele Baaden fuld af alt, hvad vi skulde bruge i Huset, saadan vil den Baad komme herover hver Maaned, det tog lidt over tre Timer at sejle hertil, — men hvor længe det er siden vi rejste hjemmefra, kan jeg slet ikke mere sige, thi jeg synes vi har rejst i øde Lande i mange Aar. Vor Ø saa helt anderledes ud, da vi kom nær til den, end jeg havde tænkt mig, den er meget større. Det halve af vort Hus er bygget af Sten lige ind mod Klippen, og er meget mørkt, mens denne Del er bygget af Træ; Fiskerne brugte den engang om Sommeren, og de har haft Faar paa Græs paa Øen, — og Eugènes Ven, Calran, boede her for to Aar siden, men dette ved I jo. Her hvor jeg sidder, er et stort Ildsted, — og hvor er det ikke smukt og underholdende at se paa Ild — men naturligvis er her ikke mange Møbler. Det gør dog hverken fra eller til, for jeg kan jo ikke sidde i mer end en Stol ad Gangen og Eugène i en, og I maa ikke tro, at Stuerne derfor har mindre Udtryk end de havde hjemme — tværtimod, de har saa meget Udtryk og hver sit, og her, hvor jeg kun har Eugène at tale med og han saa tidt er borte, bliver de meget mere højttalende end de var hjemme, og I kan ikke forestille jer, alt, hvad de kan faa sagt i en Time, naar jeg sidder her og syr — og undertiden igen er der mange Stemmer, og Ilden siger en Ting og Uret en anden, saa det er til at blive ganske forfærdet over. — Kan I nu tænke jer alt dette! —

Husker I, at vi engang hjemme legede, at jeg var en forfulgt Prinsesse og red bort paa en Hval.

Saaledes omtrent sidder jeg her paa min øde Ø, midt i det store Hav. Mod Vest er der høje Klipper, som løber lige stejlt ned i Vandet, og Havet brummer og bryder om Fødderne paa dem og langt, langt ud. Fiskerne siger, at det var skjulte Skær, et Sørøverskib er engang gaaet under her, derfor kalder de dem

for Galgebakkerne. Længere inde og mod Øst er vor Ø lavere, helt bevokset med Græs og et Sted nede i en Sænkning er der en lang Birkelund, — men naar man er oppe paa de højeste Steder, kan man se Vandet langt omkring og de andre Øer, ligesom Hækkene og de klippede Buksbombuske i Haven hjemme, — ak, jeg er ked af, at jeg nu ved saa meget mere end I og kender saa mange Ting, som I aldrig har set, — og hjemme var jeg altid den, der vidste mindst Besked, og alle andre Mennesker kunde sige mig meget mer. I maa ikke glemme mig og lad heller ikke nogen Ting hjemme glemme mig, men hils alting.

Kæreste Søstre, det er ligegyldigt, hvad jeg skulde gøre og burde, — og fornuftigt tænker jeg ikke, ved jeg, men jeg kan ikke slutte af paa dette Brev, som først vil naa jer om lang, lang Tid, før jeg har fortalt jer noget andet, og maaske I, fordi vi har tænkt os saa meget, der ligner det, vil kunne forstaa det. Der er sket noget saa mærkeligt og forunderligt, at maaske andre Mennesker ikke kan tro det — og det mest forunderlige er, at lige fra først af har det været, som om det var det eneste, der var rigtig sandt, og alt andet var kun som en anden Slags Sandhed. Det gik saaledes til. I Gaar Aftes, da jeg sad alene her, og inden jeg havde tændt Lyset, bankede det paa Døren og hermed begyndte det forunderlige, for I kan ikke forestille jer, hvor forunderligt det var at høre nogen banke paa Døren her, og denne Banken, tror jeg, lød ogsaa anderledes end andres. Dog svarede jeg, og da kom der en Mand ind, med sin Hat i Haanden og bukkede for mig. Han sagde: „Godaften Madame. Har jeg ikke den store Ære at tale med Fru Vandamm.“ Og hele Tiden ledte han saa besynderligt efter Ordene; det var saa mørkt, at jeg ikke kunde se hans Ansigt, men jeg kunde se, at han var i Uniform og han stirrede paa mig hele Tiden. „Jo jeg er Lucie Vandamm,“ sagde jeg. „Velkommen hertil, Fru Vandamm,“ sagde han, „jeg er Christobal Christmas, altid Deres ydmyge Tjener.“ — Hvorledes skal jeg dog forklare eder, som er saa langt borte, hvordan det var, alt forandredes fra det Øjeblik han kom ind i Stuen, og det var, som om jeg stred imod at drages med ind i denne Forandring, da jeg sagde: „Hvor kommer De dog fra,“ men da jeg havde spurgt, i samme Øjeblik syntes jeg, det var helt meningsløst. „Jeg har været længe her,“ sagde han, og derpaa blev han staaende midt paa Gulvet,

ligesom om han ikke vidste, hvad han nu skulde gøre, og jeg kunde ikke sige et Ord. „Tillader De mig at blive her et Øjeblik, Fru Vandamm," spurgte han, og da jeg svarede ham, satte han sig paa en Stol ved Siden af Ilden, og nu kunde jeg se, at han var ganske ung og havde sit Haar i Pisk, men ikke pudret. „Kommer De fra England, Fru Vandamm," sagde han. Jeg fortalte ham, hvorledes vi var komne rejsende, men hans Ansigt, og hans Stemme, imens han lyttede, kan jeg ikke beskrive jer. „Sig mig, vær saa god at sige mig," sagde han, og med eet var hans Stemme saa besynderlig hjerteskærende: „De kender vel ikke, Fru Vandamm, en Familie Christmas dér, Fru Christmas og hendes Barn." „Jeg tror det ikke," sagde jeg, „jeg kan ikke huske det," „Vær saa god, gør mig den store Tjeneste, Fru Vandamm, at prøve at huske det," sagde han og sad ganske stiv og lagde med et begge sine Hænder paa sit Hjerte. „Ak, jeg tror det ikke," sagde jeg, „vi kendte saa faa". „Men har de ikke hørt om dem nogen Sinde," sagde han, „Fru Horatia Christmas fra Dublin, hun var født Ward, hun havde et Barn, jeg ved ikke, om det var en Søn eller en Datter, men det maa være" — han sad længe og tænkte sig om, — „omtrent paa Deres Alder." — Var det nu ikke forunderligt, er det ikke forunderligt, at jeg kan huske hvert Ord saaledes? Jeg sagde ham, at jeg kendte dem ikke, og jeg var lige ved at græde derved, fordi hans Stemme var saa hjerteskærende. „Maaske," sagde han, „vil De være saa god at spørge Deres Mand. Og nu," sagde han og rejste sig, „skal jeg ikke forstyrre Dem mer, jeg haaber, De vil befinde Dem vel her. Godnat." Han bukkede dybt, men han tog ikke min Haand, og derpaa gik han og da, — saa snart han var ude af Stuen, var alle Spor af ham borte, thi der var ikke et Fodtrin at høre, og jeg løb til Vinduet og saa ud, men han var ikke til at se. Og da følte jeg, at jeg næsten ikke kunde staa paa Benene, og jeg gik hen og tændte Lys, og da blev alt forandret igen, men I kan ikke tænke jer, hvordan — det var som om det tog en Maske paa. Hvad skal jeg nu tro, hvad skal jeg nu tænke om dette. I er de eneste Mennesker, jeg kan fortælle det til. Tænk da paa mig, send mig mange Tanker hjemmefra. Hils alle Ting hjemme. O I vil ikke faa dette før om lang lang Tid. Eders stedse tro Søster

Lucie Vandamm.

— Den Lucie Vandamm, som skrev dette Brev, den 9. Dag efter sin Ankomst til Øen, selv den ene af Øens to Eneboere, var 20 Aar, og hun var fulgt med sin Mand, der rejste dertil for i Ro og uforstyrret at skrive en Bog, som skulde reformere Verden. Han var opfyldt af Rousseaus Ideer, eller paavirket af dem, — men tillige af sine egne, og han havde en saadan brændende Tro til dem, og hans Sind var saaledes optaget, saa fuldt heraf, at ingen Vanskelighed eller Bekymring trængte ind til hans Bevidsthed; selv naar han talte og handlede var det kun som med den yderste Del af sit Væsen, ligesom Vagten ved Porten kunde slaa en Passiar af, mens der blev holdt Krigsraad indenfor. Hun, hans unge Kone, som kun kendte hans store Planer af hans meget afbrudte Forklaringer, modtog alle de ny Indtryk af deres ny Liv her, og i hendes fantasirige og modtagelige Sind prægede de sig. — Hendes Hjem var langt borte. Hendes Fader var en kun lidt paaskønnet Videnskabsmand og Politiker, der i sit Hjerte troede, at han kun regnede med de tørreste Kendsgerninger og kun stolede paa sine egne Øjne og Øren. Han nærede en dyb Foragt for Kvinder og tog sig kun undertiden og meget teoretisk af sine fire unge Døtres Opdragelse. Den ringe Paaskønnelse han havde vundet, havde gjort ham noget bitter, men for Resten fandt han sig godt i sin Rolle som Martyr, — han havde med alt det et meget godt Hjerte. Lucies Moder var svag og laa altid til Sengs, — den egentlige Aand der i Huset var skabt af de fire unge Søstre i Forening. Overladt til sig selv lod de paa deres Side hele den øvrige Verden skøtte sig selv og lavede til deres Brug en ny, hvis Love var de eneste, de respekterede. Af deres Faders Ideer og alt det, der optog ham, trængte en Del ned til dem, forandredes og føjede sig efter deres Verdens Aand. De fire var knyttede tæt sammen af et inderligt Venskab, af mere end det: de ejede i Fællesskab noget, som de ikke med deres bedste Vilje havde kunnet forklare, hvad var, men som de selv vidste ganske nøjagtig Besked med og satte over alt. De var alle fire smukke, men da de var fattige og ikke kendte mange Mennesker, havde de ikke mange Friere, dem, de havde, maalte de med to Maalestokke, med den øvrige Verdens, — og dette var en Slags Koketteri, ganske for Løjer og for at vise, de forstod sig paa den, — og med deres egen, som de ganske og aldeles dømte efter.

Deres Moders Ejendom, deres gamle Hjem paa Landet, var brændende elsket af dem alle fire, og dog længtes de efter det Øjeblik, da deres Tanker og Drømme skulde træde dem i Møde udefra. — Til dette Hus kom Eugene Vandamm som Husfaderens Ven. De to mødtes, trods 30 Aars Forskel i Alder, i en varm Sympati, fælles Interesser, fælles Stolthed og Miskendelse.

Eugene Vandamm var 27 Aar. Han var meget begavet, en lidenskabelig og lidende Natur, en stor Idealist, men mærkværdig snæver i sine Begreber om Idealer. I Bunden troede han slet ikke paa andet end sig selv. Han havde aldrig haft Venner eller Fortrolige, han havde lidt ogsaa under den Ensomhed, der bliver den i sin Kreds langt bedst begavedes Lod. Til Erstatning havde han faaet en høj Grad af Selvtillid, der end ikke saa meget bestod i Tillid til sig selv som i den dybeste Foragt for andre og fuldstændig Ligegyldighed for deres Dom. 21 Aar gammel havde han udgivet en Bog: „Quos ego . . . .“, som ikke blev saa meget lagt Mærke til, som den fortjente; 2 Aar senere var et andet Værk, som han selv var begyndt at udgive hæftevis, blevet beslaglagt. I denne Tid var han gaaet meget igennem af Fattigdom og Nød, det dæmpede dog ingenlunde hans Tro paa sig selv eller Foragt for andre. Hans urolige, lidenskabelige og ærgerrige Aand hvilede næsten aldrig, han gravede sig med en utrættelig og vild Energi bestandig dybere ind i sin Verden af Tanker, han havde vænnet sig til at være meget alene, udtrykte sig daarligt i Tale, og manglede helt Kendskab til nogle Sider af Livet, som hans ganske almindelige jævnaldrende vidste god Besked med.

Vandamm vidste det ikke selv, men der gik en ny Verden op for ham i dette Hus, en Verden, der legede, og hvis Lege var meget alvorlige og yndefulde. Mens han vandrede op og ned langs Dammen og Buksbomhækkene i Haven og diskuterede alvorlige Emner med sin Ven og Meningsfælle, trængte den ind til hans Bevidsthed, ligesom en Blomsterduft, og vakte ganske ny Stemninger hos ham.

Efter nogen Tids Forløb blev han forelsket i Lucie, som var den yngste og smukkeste af de fire, og naar han gik og talte med hendes Fader om Livets højeste Spørgsmaal, ventede han paa, at han skulde bede ham blive til Aften. Han forstod det ikke selv, han tænkte sig maaske, at han her havde fundet en

beslægtet Aand, som ung og uudviklet skulde ledes af hans og forene sig med den, men i Virkeligheden fyldtes han af Stemninger fra hendes Verden, helt forskellig fra hans, og bøjede sig næsten ydmygt, lærende og modtagende, for hendes unge, friske og rige Sinds Overlegenhed. For Lucie var han noget ganske mærkværdigt, hun hørte ham rose i høje Toner af sin Fader, som et Geni, hun forstod ham ikke, og kunde dog se, at hun forstod ham langt bedre end han hende — og han bøjede sig for hende, han, der ikke bøjede sig for noget. Hun vidste, at der i hendes Kærlighed var megen Beundring, hun vidste ikke, at der var megen Medlidenhed. Da han friede til hende, saa hun, at hun holdt alt for meget af ham til at svare nej, og dog bad hun ham om nogle Dages Betænkningstid, men da hun havde svaret ham, holdt hun fast ved ham og var hans i Liv og Død. Deres Forlovelsestid var kort, men forunderlig for dem begge. For ham var der hændet det forunderlige, at mens Smerte, Nød, Lidelse til denne Dag havde været hans Element og Verden, havde den Lykke, han her havde mødt, uden nogen Overgang hævet ham op til sig og var blevet hans Sjæls daglige Brød. For hende var det vidunderlige det, at hun før intet havde ejet, men havde haft alle Muligheder, og nu havde hun med eet en bestemt Skæbne, en Ejendom, men ingen Drømme. Undertiden syntes hun, hun var bleven bedraget, skønt hun ikke vidste, hvordan, men hun elskede ham. Naar de var sammen, talte han meget, og der var i hendes Væsen noget sky, saa at han undertiden tænkte, at han kendte hende ikke. Hun lyttede til ham og var næsten glad over, at han gav hende saa meget af sig selv og fordrede saa lidt af hende, og dog gav hun ham noget til Gengæld, en Stemning, han modtog og dvælede i, selv efter at han var gaaet fra hende, et Indtryk af noget ungt, sorgløst, rigt og ømt, en anden Slags Sympati end han var vant til.

Men da de saa var gift og han havde hende for Tid og Evighed, greb ham med eet en Angst for, at denne Lykke skulde skade ham, at den skulde overtale ham til at hvile, til at svigte sine Ideer, og da han med Sikkerked vidste eet i Verden — at han ikke vilde ofre noget af dem for noget andet, var det let for ham at tage sit Parti. Han begyndte sin ny Bog, et stort Værk, og mens han arbejdede sig ind i Tanken om den, gled de ved hans Tavshed fra hinanden. Han havde saadanne Vanskelig-

heder ved at faa den samlet i Byen, hvor han blev forstyrret bestandig, at han var ved at blive gal derover, og da han kom og sagde hende, at han maatte rejse bort og leve ensomt for at skrive sin Bog i Fred, faldt det hende ikke ind, at hun kunde blive tilbage, hun rejste med ham og søgte efter bedste Evne at gøre Livet behageligt for ham og at finde noget at tage sig for selv. Hans Arbejde gjorde ham meget tavs — hvordan skulde han kunne beklage hende, naar han følte, hvordan han arbejdede, saa Blodet sprang af hans Tanker og Hvile var ukendt for ham, og hun syntes altid at hvile i en tankefuld og drømmefyldt, lykkelig sorgløs Ro. Imens han sad i sit Værelse og vred sine Hænder over sit Arbejde eller arbejdede sig saa dybt ned i det, at alt andet svandt bort under hans Fødder, sad hun i Stuen ved Siden af foran Ilden og syede og tænkte paa, hvor forunderligt alt dette var.

Foreløbig var Havet ganske roligt. Det var meget taaget, og det regnede af og til, alle Ting var graa i dette Lys, og den fugtige Luft var saa tung, at Røgen fra Skorstenen ikke vilde gaa til Vejrs. Fra Vinduet i den Stue, hvor hun sad, kunde Havet ses, ogsaa det var graat, ganske lidt kruset, og Horisonten var ikke til at se, og Havets Stemme lød uafbrudt, ensformig. Lucie Vandamm lagde Brænde paa Ilden og stod og saa paa det, mens den graa Skumring ganske langsomt blev mørkere og mørkere og lagde sig om alt.

Da hændte det, at hun hørte Døren gaa, og mens Skridtene af den kommende lød over Gulvet til hendes Dør, tænkte hun først, at det var hendes Mand, og derefter, mer med sin Følelse end sin Forstand, at det ikke var ham, men den samme, som havde besøgt hende nogle Dage før. Hun rejste sig op, og blev staaende ved Siden af Ildstedet, da han kom ind. Han bankede paa Døren, men da hun ikke svarede, aabnede han den, og blev staaende paa Dørtærsklen, da han saa hende. „Godaften“, sagde han, „jeg forstyrrer Dem ikke, haaber jeg.“ „Nej,“ sagde Lucie. „De synes vist, Fru Vandamm,“ sagde han, „at jeg er meget paatrængende. Men De maa tænke paa, hvor ensomt her er. De, der har set Mennesker saa nylig, kan vist ikke forestille Dem, hvorledes det er for mig at se Dem.“ „Jeg synes ogsaa, det er længe siden, jeg har været sammen med Mennesker,“ sagde Lucie og saa stift op paa ham. Deres Øjne mødtes, og hun

tænkte, at hun aldrig havde set noget Menneske med saadanne Øjne. Han tog sine bort først og saa paa Ilden. „Er De ikke kommen hertil for at søge Ensomhed?“ spurgte han. „Jeg er fulgt med min Mand,“ sagde Lucie. „Havde De den store Godhed at huske at spørge Deres Mand, som jeg bad Dem om?“ sagde han. Det varede et Øjeblik, inden hun svarede. „Ja,“ sagde hun, „jeg spurgte ham. Men han vidste det ikke.“ Han saa igen paa hende, „Ak,“ sagde han, „var der Mennesker, De skiltes fra, da de rejste herop?“ „Ja, jeg skiltes fra mine Søstre,“ sagde hun, og atter gjorde hans Stemme hende saa bedrøvet, at Graaden kom hende i Halsen. „Jeg forstyrrer Dem,“ sagde han, „hvorfor bliver De staaende?“ Hun satte sig i en stor Trælænestol, der stod tæt op til Ildstedet. Han bukkede sig og tog et Stykke brændende Træ op, der var faldet paa Gulvet, og lagde det paa Ilden og blev staaende et Øjeblik for at varme sine Hænder, saa satte han sig paa en lille Træstol lige over for hende. „Sig mig, Fru Vandamm,“ sagde han, „naar De nu har været længe borte, husker De dem da, eller synes det at blive vanskeligere og vanskeligere for Dem at naa dem, selv med Deres Tanker?“ „Ak,“ sagde Lucie, „jeg ved ikke, hvorledes, men alt synes at være forandret. Jeg har jo nok været længe borte, men det er som om det var endnu længere.“ „Hvor længe har De været borte?“ spurgte han. „Over 6 Uger,“ svarede hun. Han tøvede et Øjeblik. „Og naar Deres Længsel føles som en stor Smerte,“ sagde han, „ønsker De da, at De kunde glemme helt.“ Lucie tænkte sig om nogle Øjeblikke. „O, nej,“ sagde hun, „og jeg vilde heller ikke,“ tilføjede hun, „at De skulde glemme mig.“ „Tror De da, at De vil blive husket.“ „Ja,“ sagde hun, „ja, de vil nok tænke paa mig tidt.“ „Men hvor længe,“ sagde han, „tænk paa, at de, der skal huske Dem, lever i Forandring. Deres Hund vil dø og Deres Hest, andre Blomster blive saaede i Deres Yndlingsbed og andre Spil komme i Mode end dem, De plejede at spille. Vil De da blive husket endnu?“ „Vil jeg ikke?“ sagde hun og saa op paa ham. „Hvorledes skal jeg kunne sige det,“ sagde han, „men hvorledes skulde det kunne gaa anderledes? Vil de ikke lære andre Mennesker at kende, der vil omtale Dem som en Ubekendt og komme til ny Steder, som deres Øjne aldrig har hvilet paa?“ Ilden, der nu kun var Gløder, kastede sit brændende Skær paa hans Uniform og paa hans Skede

og Sværdhæfte og paa Lucies sorte Kjole og hvide Tørklæde, og undertiden, naar den drog Vejret, paa deres Ansigter. „Der var en ung Mand, som jeg kendte,“ sagde han, „som var forlovet med en ung Pige, der — døde. Senere giftede han sig, og saa troede han, at han var fuldkommen lykkelig og Tanken om hans døde Elskede steg kun undertiden op i hans Sjæl og da ganske blid, og kun sjælden i hans Drømme for at gøre ham urolig, og da kun til han vaagnede ved Daggry. Senere — blev han skilt fra sin Hustru, og da sagde hans fordums Elskedes Billede: saaledes vil du blive husket.“

Der var en lang Stilhed, saa dyb, som havde Stuen været tom, som inden hun kom dertil, og dog saa fuld af Tanker. Luften var tung af Tanker. „Jeg har gjort Dem bedrøvet,“ sagde han, „det gør mig meget ondt. Desuden er det jo uden Grund. De vender jo snart tilbage.“ Hun trak Vejret dybt. „Ja.“ „Hvor længe har De tænkt at blive her?“ spurgte han. „Et halvt Aar,“ svarede hun, „maaske længere.“ „Saa bliver De her,“ sagde han og tænkte sig om igen, „Julen over.“ „Ja,“ sagde hun. „Da vil De savne — meget.“ „O, ja,“ sagde hun bedrøvet. „Vis mig en stor Tjeneste,“ sagde han hurtig, „fortæl mig om, hvorledes De fejrede Julen; jeg selv, for nogle Aar siden — jeg husker, det var en lykkelig Tid — og i Deres Hjem, naar de var mange Søstre, — da havde De mange Lege, ikke sandt.“ Hun prøvede, da han bad hende om det, at drage disse gamle glade Tider frem, og mens han spurgte hende og hun svarede og fortalte, varmede hun sine ængstelige Tanker paa denne fjerne og kolde Ø over Minderne derfra, foldede Hænderne i Skødet, saa frem for sig og smilede lidt. Ved dette Smil forandredes Udtrykket i hans Ansigt med et, han fæstede sine Øjne paa hende med et saadant anspændt, smerteligt Udtryk, som om han vilde indprente sig det for bestandig. „Undertiden,“ sagde Lucie, „plejede vi ogsaa at danse, — og at lege Pantelege.“ Hun kom til at lade sine Øjne hvile paa hans Ansigt og blev forskrækket og bedrøvet. „Og paa denne Tid af Aaret,“ sagde han, „red De da ikke.“ „Nej,“ sagde hun. „O, det er en meget stor Fornøjelse,“ sagde han, „paa den Tid, da Bladene falder og Kornet er inde. De er saa ung, Fru Vandamm, opgiv ikke Deres Ungdom. Undertiden kan man vel tro, at Lysten til den Slags Liv er borte, helt borte, men det er mærkeligt, hvor længe den lever og lider ved at

sultes saaledes. O, saadanne oplyste, festlige, larmende Stuer, som der nu er langt herfra." De tav igen. „Synger De, Fru Vandamm?" sagde han med et. „Ja," sagde hun. „Vil De da synge for mig?" Han saa, at hun saa sig om i Stuen efter sin Guitar, rejste sig og gik hen og tog den, men han lagde den forsigtig i hendes Skød og rørte ikke ved hendes Haand eller Kjole med sin Haand. Hun stemte den og saa op paa ham. „Hvad skal jeg synge?" sagde hun. „Jeg kender ikke Deres Sange," sagde han. Hun tænkte sig om en Stund, og sang saa ganske sagte og frygtsomt en Vuggevise, som hendes Moder havde sunget for hende og hun for sine Dukker. Saa mange forskellige Tanker gled igennem hendes Hoved, mens hun sang. Da hun tav, saa hun paa ham. Han sad med Hovedet i sine Hænder, ubevægelig, og da han ikke løftede det igen, ventede hun et Øjeblik og sang saa en Kærlighedssang for ham, meget gammel, som hendes Barnepige i sin Tid havde sunget for hende:

Se min Elskede, der gaar Maanen frem.
Over Himlen gaar dens stille Natteveje,
og højt over os i Linden
suser ganske sagte Nattevinden
Vore Brødre Stjernerne, mens de dreje,
hilse paa deres Vej Jorden vort Hjem.

O som Stilhed fylder nu Luft og Jord,
fylder Kærlighed til dig min Sjæl, Veninde.
Og som Himlen over Jorden
staar du over alle mine Tanker,
se hvor klare alle dens Stjerner skinne,
som den gør du Verden for mig lys og stor.

Som jeg elsker nu, vil jeg elske dig
lige brændende om tusend Aar, min Glæde,
og naar Maanen er forsvundet
og naar Jordens Alder ud er rundet,
vil vi sammen over en ny Jord træde
og se sammen op mod den ny Maanes Vej.

Strengenes spinkle Stemme dirrede og tav. Hendes Gæst rejste sig. „Jeg takker Dem meget, Fru Vandamm," sagde han. „Godnat. De ved ikke," sagde han, „hvor taknemmelig jeg er Dem." Hun rejste sig, lagde Guitaren og blev staaende, med et

rakte hun Haanden frem. Han saa igen paa hende med det bedrøvede Udtryk, der fik hende til at græde, bøjede Hovedet, men rørte ikke sine Hænder og gik. Og igen forsvandt alle Tegn af ham, hun hørte ikke engang Forstuedøren gaa, mens hun blev staaende ubevægelig. —

Lucie tænkte: Hvordan skal jeg kunne fortælle dette til min Mand. Hun hørte Døren gaa til hans Værelse og hans Fodtrin, og da han kom ind, vendte hun sit Hoved og saa paa ham med et besynderligt, jammerfuldt Udtryk, men hun saa paa hans Ansigt, hvor dybt han var inde i sine Tanker, og han, der havde siddet og skrevet, kunde intet se i Stuens Mørke. Ligesom den anden kom han hen til Ildstedet og satte sin ene Fod op paa Murstenskanten: „Du synger," sagde han. „Nej, ikke mer," sagde hun og hængte Guitaren tilbage. Han gik hen til Vinduet og saa ud. „Det blæser op," sagde han. Hun svarede ikke. I et Øjeblik havde hun faaet en Aabenbaring af, hvad Kulden og Taagen, Klipperne og Havet og den uhyre Ensomhed, som var deres Sjæl, egentlig var og vilde sige, og hun tænkte, da den var forsvundet: her, i min varme Stue gør det mig iskold at tænke paa. Saa sig rundt og tænkte paa, hvad han havde sagt: hvor her er hyggeligt inde. — Den næste Dag, hver Gang hun saa paa sin Mand, vaagnede denne Tanke i hende, at hun kunde fortælle ham alt, men hver Gang var hun lige langt derfra, — hun vidste, at han aldrig vilde tro, at det, hun vilde fortælle ham, var sandt, og endnu mere, at det efter hans Begreber om Sandhed heller ikke vilde være det. Desuden begyndte at komme over hende, ligesom Taage fra Havet, den besynderlige Tilstand af vaagen Drøm, hvori hun længe skulde dvæle.

Den Aften, da Skumringen faldt paa, følte hun sig saa træt og ked af at sidde inde, at hun tog et stort Tørklæde om sig og gik ud. For hende havde alle Ting nu saa aldeles tydeligt Udtryk og Tale, at det var, som om den kolde fugtige Luft uden for lagde sin Haand, idet den slog hende imod, ikke blot paa hendes Ansigt og Legeme, men paa hendes Sjæl og saa tydeligt som med Ord sagde hende sin Mening. Idet hun lukkede Døren, tænkte hun: det er dog besynderligt, at jeg ikke er bange. Hun gik ikke ret langt bort fra Huset, men blev ved at gaa op og ned, op og ned. Da hun vendte om, engang, saa hun Lys i sin Stues Vindue, tænkte: det er Eugene, der er kommen

ind, og vilde gaa ind, men mens hun gik, saa hun noget fremmed derinde og gik hen til Vinduet for at se ind. To Lys var tændte og stod paa Bordet, og ved Bordet sad nogle Mænd og spillede Kort. En af dem sad med Ryggen til hende, og de andre var saa optagne af deres Spil, at de ikke lagde Mærke til hende, og hun blev staaende ganske stille og betragtede dem opmærksomt. De spillede meget ivrigt og højt; hele Stabler af Guldpenge blev ført fra den ene til den anden, og under dette var deres Ansigter meget uhyggelige at se paa, thi de spillede ligesom Fanger kunde spille i Fængselet den sidste Morgen inden deres Henrettelse, og mens Morgenen allerede gryede, og som om dette Øjeblik var en Brand, revet ud af en forfærdelig Ild; og selv om de ikke havde spillet saaledes i denne tavse Nat, vilde der ikke have været et af deres Ansigter, som man ikke vilde have lagt Mærke til og gyst ved og senere om Aftenen været angst ved at tænke paa. Lucie, der stod uden for Vinduet og saa ind, med begge sine Hænder knuget sammen under Tørklædet, men ganske rolig, hørte sine Tanker sige, saa tydeligt, som om de havde talt højt: „Det er Sørøverskibet „Andalusias“ Folk, som forliste her for 40 Åar siden paa de Skær, de kalder Galgebakken.“

I det samme, mens hun stod saaledes, gik Døren op, og hendes Mand kom ind med et Lys i Haanden. Han saa Lysene paa Bordet, men Folkene saa han ikke, han gik lige forbi og hen til Kaminen for at se efter noget der. De standsede Spillet, drejede sig og fulgte ham med Øjnene, men han havde ingen Anelse om, at de var der, han gav sig god Tid til at lede og blev staaende et Øjeblik foran Ildstedet, strøg sig med Haanden over Øjnene og tænkte sig om. Maaske fandt han Luften i Stuen kold, han lagde et Stykke Træ paa Ilden og varmede sine Hænder over den. Da han havde fundet den Bog, han søgte, gik han tilbage, og idet han gik forbi en af Mændene ved Bordet, en lille Mand med et blaat Tørklæde om Hovedet og et Saar i Ansigtet, strøg han saa tæt forbi ham, at Sørøveren hastig flyttede sig til Side, og da lyste med eet op i hans Ansigt et voldsomt Udtryk af Raseri, Triumf og Foragt, mens han stirrede op i Eugène Vandamms Ansigt. Vandamm maatte føle noget deraf, thi han saa hastig til Side, men saa intet, og lagde sin anden Haand oven paa den, der holdt Lyset, som om han frøs. Saa gik han. — Og i dette Øjeblik syntes Lucie, der stirrede paa

dem begge, at hun følte mer Rædsel for ham end for den anden. Hun trak sit Tørklæde tættere sammen og gik bort fra Vinduet om til Gavlen af Huset og blev staaende der, op ad Væggen. Hun strøg Haaret bort fra sit Ansigt og blev staaende længe der. Da hun vendte sit Hoved til sidst, saa hun, at Lyset i Dagligstuen var slukket, og da famlede hun sig hen langs Muren og gik ind og tændte dem igen.

Det næste, der hændte i denne min Historie om Eneboerne, var to forfærdelige Storme. Den første af dem varede i 7 Dage og lod begge Øens Beboere forstaa for første Gang, hvad en Storm var; desuden fyldte den Huset med Røg og Dag og Nat med det vilde Havs Stemme, en Larm saa øredøvende, at den til sidst værkede i deres Hoveder. I syv Døgn brølede det store Oceans vældige Vandmasser omkring Øen, i en kridhvid, hvirvlende Brænding, og kastede flyvende Fnug af Skum højere op, end de havde troet det muligt, ligesom i en Slags rasende og vildt Overmod for at vise, at der var ingen Grænser for dets Magt.

Ligesom Børn i Mørke søgte Eneboerne tættere sammen, mens denne Storm stod paa. Han kunde ikke samle sine Tanker til at skrive, mens den varede, lige saa lidt som et nogenlunde følsomt Menneske vilde have kunnet gøre det under et Slag, eller imens han hørte Julius Thornberg spille Bruchs Koncert. Men der var i dens Vildhed noget, der greb ham dybt, og i dens rasende Kraft og Lidenskab Blod af den Lidenskab, hvori hans Sjæl havde dvælet og arbejdet. Han kom og sad hos hende og hun havde aldrig set ham saa fuld af Liv, heller ikke hans Væsen saa gnistrende af Energi, som i disse 7 Dages tvungne Hvile. Her kunde han sidde og fortælle hende i Timevis om sin Bogs Ideer, henrykt over at have en Tilhører, og det havde hun aldrig set ham gøre før. Derfor sad hun og lyttede opmærksomt til ham og gjorde undertiden Nar ad ham og fik ham til at le. Men da Stormen blev ved, Nat efter Dag og Dag efter Nat, begyndte hun at blive saa besynderlig tung om Hjertet, thi der var for hende et saadant Udtryk i alle Ting, at Stormen ikke var en Storm alene; dens Larm var uhyggelig at høre paa, thi den betød Uvenskab, Uvilje, og nu forstod hun, at det stille graa Vejr i de første Dage havde betydet Mistro. Hans Sind, der stormede af Sted uden Tøjle og Tømme, forfærdede hende hver Gang paa

ny, og hun havde en Følelse af, at hun maatte advare ham og dog var ingen Advarsel mulig. Paa den syvende Dag stilnede Stormen af, ligesom om den var tilfreds med, hvad den havde udrettet, og Luften blev mere stille igen, men Havet blev ved at gaa højt. Den næste Dags Aften, da Mørket faldt paa, blev hun draget ud for at se paa dette skønne og uendelige Hav.

Det var næsten mørkt, men i dette Mørke havde alt endnu stærke Farver, den uendelige mørke Sø var blaa og man kunde gennem Skumringen skimte dens vældige Bevægelse; i Vest var Himlen over Horisonten gloende rød og meget mørke Skyer tegnede lige i Synsranden fantastiske Former ligesom ny Øer, der var dukkede op. Luften var meget kold og fuld af hele det Havs salte Aande, som den kom flyvende over, og idet den, endnu ikke træt og utøjlet som før ilede frem paa sine egne Veje, fór Stormen højtsyngende over og om hende, mod hendes spinkle Legeme, en svag Hindring paa dens Vej, og slyngede, idet den forfulgte sit fjerne Maal, et Øjeblik sine vældige Vinger, snoede hendes Kjole om hende og kastede Haaret og det store Tørklæde, hun havde taget om Hovedet, tilbage, ligesom om den, midt i sit vilde Stormløb, havde et Øjeblik tilovers for en Spøg. Hendes Hænder var iskolde og den skarpe salte Fugtighed, som Havet førte op mod Klippen, gennemtrængte hele hendes Legeme med sin Kulde, men dog blev hun staaende, det vidunderlige og storslaaede Syn holdt hende fast og fyldte hende. Hun stod ubevægelig og tavs, men at staa ganske stille her var med Stormens voldsomme Styrke som en stærk Bevægelse, og til Svar paa Havets, Luftens, Farvernes og Kuldens Tale sang hendes Tanker højt.

Jorden er det menneskelige mellem Elementerne, Luften det guddommelige, Havet Satan. Jorden er foranderlig og forandret, ny Planter voksede op, ny Jordlag blev dannede, de gamle Skove faldt og ny voksede op, Jorden blev dyrket, udhugget, inddelt og gav sig under Menneskenes Haand. Himlen og Havet er evige og uforanderlige, vore Spor over Bølgerne er i næste Nu udslettede og i denne Morgen ligger Havet som i Livets første Dage, da Taagerne lettede. I sin evige, høje Klarhed er Luften Symbolet paa alt forklaret, rent, saligt, i sin evige Uro er Havet det udelukkedes, det higende, dæmoniske, evig ustadiges Symbol og Udtryk. Jordens Storhed aabenbarer sig som Mangfoldig-

hed, Havets og Luftens som Enhed, men Luftens synes at være bundløs Fred, Havets bundløs og uendelig Uro. I den Verden, hvori vi gaar, er Himlen, Jorden og Havet Brødre, udelelige, en og dog tre, blandede i en evig og guddommelig Harmoni, men undertiden i Sommeraftener og høje klare Foraarsdage klinger Luftens Stemme gennem de andres, og Havets og Jordens synes at være Undertoner i dens himmelske Melodier; i Sommerdage, i Høstaftener hører vi Jordens Sange, i stormfulde Solnedgange drager Havet sine Brødre Jordens og Luftens Stemmer ind i sin, og vi lytter bævende til dets mægtige Hjertes Musik. —

Bølge efter Bølge i næsten forfærdende Vælde kom løbende imod Øen, i Mørket lyste Havets hvide Bræmme om den og lød dets evige Sjæls evige Klage højt.

Længe, længe stod hun og saa derpaa, da hun vendte sig for at gaa ind, stod en Mand lænet til Klippen og betragtede hende, hun løftede begge Hænder mod Hjertet, ligesom han selv havde gjort, da han den første Aften spurgte hende om nyt fra sit Hjem, stirrede et Øjeblik paa ham og kendte ham igen. „Godaften," sagde hun blidt, men han svarede ikke. „Hvor smukt her er," sagde hun igen og hendes Sjæls store Grebethed bævede i hendes Stemme. — Han svarede ikke straks, skønt han blev ved at se paa hende, men sagde saa: „Lad mig følge Dem hjem", og begyndte at gaa langsomt ved Siden af hende: „De fryser," sagde han, „hvorfor kom De dog herud. — Javist, her er smukt, men det er ikke nogen Skønhed for Dem. For Dem er Deres Hjems Rosenhave. Naar rejser De herfra." Hun saa op paa ham. „Det ved jeg ikke," sagde hun. „Ved De det ikke," sagde han, „har De da ikke forstaaet? — hvorfor vil De dog blive?" De var nu kommet hen til Huset, men blev staaende og talte sammen uden for. „Hør mig nu," sagde han, „jeg beder Dem oprigtig, Fru Vandamm, som Deres, — ja som Deres Ven, De maa rejse bort herfra, — De kan ikke holde det ud i disse Storme, og langt mindre i de Vintermaaneder, der nu kommer. Rejs dog bort, mens der er Tid." „Hvorfor?" sagde hun. „De bliver jo bundet hertil, uden at De ved af det, men det maa ikke ske, De skal rejse bort. Endnu kan De forlade det." Hun saa rundt og følte selv, med hvilken uforklarlig Magt hun var bundet til dette Sted. „Er denne Kulde," sagde han ganske langsomt og uden at se paa hende, „er disse Storme for Dem, er de døde og fordømte

Sørøveres Nærhed for Dem, er jeg for Dem. — O," han lukkede Øjnene, „er dette evig, evig forbandede Sted for Dem." Han drejede Hovedet imod hende og sagde: „Hvorfor kom De nogen Sinde?" Lucie græd. „Skæbnen har føjet det saaledes," sagde hun, „beklag mig ikke." „O, min Gud, min Gud," sagde han, „hvorfor er De dog kommen hertil. Hav Barmhjertighed. O dette evig evig tabte Liv." Han slog begge sine Hænder for sit Ansigt og vuggede sit Hoved frem og tilbage i forfærdelig Smerte. „Se, jeg kan tale igen, jeg kan finde Ordene for, hvad jeg vil sige; kan De, der selv har vakt dem, ane, hvilke Følelser, hvilke uudholdelige Bevægelser de har givet mig tilbage? O, og til ingen, ingen Nytte uden denne Kval. Jeg er død alt for ung," sagde han og rev igen Hænderne fra sit hvide Ansigt, der var fortrukket af Smerte, „jeg har ikke sluppet Livet og er gaaet bort derfra, men jeg blev taget, da jeg elskede det mest. De, der lever, kan ikke forstaa denne Kval; saaledes jamrede jeg ikke, mens jeg levede, men nu, hvad er der nu for mig uden den? „Al den Medlidenhed, jeg kan give Dem," sagde Lucie og græd bitterlig, „er intet, men tro mig, mit Hjerte er fuldt deraf."

„O, tusind Gange bitrere," sagde han, „bliver min Kval, fordi De ynker mig og fordi jeg elsker Dem. — Hav Medlidenhed med mig," sagde han og faldt ned for hende, „spot mig ikke." Hun støttede sig mod Muren og stønnede svagt. Han rejste sig op. „Se," sagde han, „ogsaa Dem har jeg bragt Smerte og saaledes, som det nu er, kan jeg ikke skænke andet. Lad mig gaa, lad mig gaa. Gaa selv bort herfra. Jeg ønsker Dem alt godt." „Nej," sagde hun, „gaa ikke." Han blev staaende og saa paa hende, endnu stod hun støttet til Væggen, og hendes Ansigt var i Mørket næsten lige saa hvidt som hans. Omkring dem hylede og larmede Stormen. „Hvis jeg har vakt i Dem," sagde hun, „Minder og Følelser, som har voldt Dem Smerte, saa tilgiv mig. Jeg ved ikke, hvorledes alt dette er, og i min uendelige Svaghed kan jeg intet forandre, men hvis jeg meget, meget mod min Vilje og uden at vide det har føjet nogen ny Smerte til Deres bitre Kval, saa tilgiv mig og lad os ikke skilles saadan. Naar mit inderlige, inderlige Ønske," hun brast igen i Graad, „ikke kan tage noget af Deres Sorg bort og min inderlige Medlidenhed kun føje ny Smerte til den, saa lad os skilles, men lad os ikke skilles saaledes. Lad mig sige Dem først, at jeg af hele mit

Hjerte, at jeg af hele min Sjæl velsigner Dem og ønsker Dem,“ — hun tav, thi hvad skulde hun sige, — „og giv mig Deres Sorger, lad mig faa Del i Deres Smerte. Tal til mig igen,“ sagde hun og brast atter i Graad og skjulte Ansigtet i sine Hænder. „For hvert Øjeblik, jeg er sammen med Dem,“ sagde han, „elsker jeg Dem højere. Naar De vil have, at jeg skal tale til Dem nu, inden jeg gaar, saa lad mig sige Dem det. Se jeg giver Dem min Velsignelse tilbage, Skæbnen være Dem naadig og lade Dem glemme alt dette. Hvad mere skal jeg nu sige Dem? Hvis jeg havde levet, vilde der have været Brug for mit Hjerte og jeg vilde have haft mange Ting at elske, et Hjem, et Land, Venner og Slægt, jeg vilde have haft Arbejde at udføre og Maal at stræbe imod. Alt, alt dette er nu min Kærlighed til Dem. O, den er lige saa øde og unyttig som denne golde Ø, som Søfuglene kredser om. Maatte De glemme den igen.“ Et Øjeblik stod de tavse, og det var, som om Vinden ventede paa, at deres svage Stemmer i den store og uigennemtrængelige Nat skulde forstumme, for selv at synge højt og vældigt. „Havet,“ sagde han, skyllede mig over Bord her fra mit Skib,“ han tænkte sig om, „Bellona, en Novemberdag for mange Aar siden, inden De blev født, maaske. O, hvis jeg havde levet og hvis jeg havde inddrukket hele det Liv, som var bestemt for mig, og prøvet det, vilde jeg være død nu som en gammel Mand og have sluppet Livet med et glad Hjerte. Men nu standser min Længsel aldrig. Sørøverne, „Andalusias“ Besætning, hvis usalige Aander er fordømte med mig til denne Ø, førte deres Skatte med sig, og deres Hjerter er lænkede til dem, midt i deres Elendighed volder deres Guld dem Glæde. Men hvor er det, jeg længes efter — det er ikke til. Den unge Pige, der tog mig i sine Arme, — rummer hendes Hjerte nu i en rolig og blid Alderdom Svar paa min brændende Længsel? De Venner, hvis Venskab delte mine Sorger — kan jeg forstaa deres Bekymringer nu? For dem, der forstod mig, der elskede mig, som jeg elskede højere end mig selv, har alt forandret sig, hvorledes skulde min evige, fortabte Ungdom kunne forstaa det? Nu tænker jeg ofte paa en lille Broder, jeg havde, der døde som Barn. Vi elskede hinanden meget højt. Har hans blege Skygge, — o, ikke blegere, o, ikke mer skyggeagtig, end jeg er nu — undertiden kredset om vore Senge for at finde sit gamle Legetøj, der nu var hensmuldret, ligesom hans Lege var

glemte? O, saaledes kredser mine Tanker om de Steder, hvor mit Liv, der blev røvet fra mig, skulde have været levet. Og imens den Tanke er forfærdelig, at de sørger over os, og deres Taarer brænder vore taareløse Hjerter, higer vi dog i vor vanvittige Længsel efter at faa Del i deres Liv. Ingen trofast Elsket skulde hilse mig ved min Hjemkomst fra min lange Rejse og ikke noget Gensyns Glæde varme mit eget evig kolde Hjerte — men vil de, der hilses saaledes, tænke paa mig, vil der være nogen Erindring om mig i de Hjerter, der glædes saadan? O, man skal vinde Venner, mens man lever, Hjerter, der vil gemme vort Billede, Læber, der undertiden vil nævne vort forglemte Navn, — vi maa præge Livet, mens vi har Magt over det, at det ikke skal lukke sig, naar vi gaar ud af det, uden Spor. — Hvad taler jeg til Dem om dette for? Lad mig gaa bort, jeg vil ikke strø min øde Sorgs Aske paa Deres unge Hjerte.“ „Tro ikke, fordi du gaar, at jeg nogen Sinde vil glemme dig,“ sagde hun, „altid, altid, i min Lykke og Sorg vil Tanken paa dig være med.“ Han tav en Stund. „Ak, da har du glemt,“ sagde han, „hvor hurtig I, der lever i Forandring, glemmer. Ja, her vil du huske mig. Men vil du huske mig i dit Hjems Stuer og mellem din Haves Roser, vil du bevare Tanken om mig, naar du holder dine smaa Børn paa dit Skød. Vil du huske mig, naar du danser til Violiner og Fløjter. Nej, glem mig. Skæbnen har været haard imod os, lad os holde sammen imod den, og udslette dens Haardheds Spor, jeg vil tie og du vil glemme.“ „Nu,“ sagde hun og lagde begge Hænder paa sit Bryst, „heller ikke jeg lever evigt. Vil jeg se dig igen?“ „Nej,“ sagde han, „spørg mig ikke. O, nej, nej. Skulde jeg føre dig ind i dette øde Land, i min øde Sorgs Land, vil din Sjæl lænkes til dette forhadte Sted. Nej Farvel, nej nu farvel. For evigt og for alle Tider farvel.“ Hun lukkede Øjnene og sagde. „O, jeg kan ikke forstaa dette. Hvad er dette og hvorfor?“ Og da hun aabnede dem, var hun alene, og kun Vinden sang højt omkring hende. Hun faldt ned paa Knæ og støttede Hovedet mod Væggen. „Hav Barmhjertighed,“ raabte hun mod den ubarmhjertige Skæbne, der holdt hende i sin Haand. —

I de fjorten Dage, der gik mellem denne Storm og den næste, gik hun som i en Drøm, Taagen fra Havet havde naaet hende og hyllet hende helt ind. Den grænseløse Medlidenhed,

hun følte, og dens Haabløshed, gjorde hendes Hjerte meget tungt. Det sidste Glimt af det rigtige og virkelige Liv, hun følte, var, da Fiskerbaaden kom over, da talte hun med dem og tænkte selv, at det var godt gjort, men de blev forbavsede ved at se hende igen, og i Samtalens Løb kom de til at tale til hendes Mand derom. Dette var den første Vanskelighed, der ramte ham, efter at han var kommet til sin øde Ø. Hans Ophold paa Øen lige til dette Øjeblik havde været en stor Nydelse, en Fryd for hans Sjæl. Aldrig havde den saaledes kunnet udfolde sine Vinger og have Rum til at tumle sig. Aldrig før havde han saaledes kunnet stige ned i sine Tankers Verden og føle dens Vande lukke sig over hans Hoved, aldrig havde han saaledes følt sit eget Væsens Styrke og været saa beruset deraf. Havde han været alene paa Øen, vilde han have fuldendt sin Bog uden at skænke noget andet en Tanke, nu begyndte han at overveje, om han kunde sende hende hjem, hvis denne Ensomhed tyngede paa hendes Hjerte; men hun selv talte ikke derom, thi med andre Baand end Lykke begyndte hun at vokse fast til denne Ø.

Den anden Storm fulgte. Fra den først begyndte at blæse op, og mens den steg og stadig steg og slap sin rasende Harme løs over Øen, vidste Lucie, hvad den betød, og at den var en Trusel, gentagen, fordi den første ikke blev forstaaet, saa skummende og fnysende, fordi den, der udstødte den, var ved at tabe Taalmodigheden. Utilfreds med Virkningen af den første Advarsel og ked af disse levende Menneskers Nærhed sendte Havet dem i 9 Dage Bud paa Bud for at ryste dem af sig.

Der var en anden og tydeligere Klang i Stormens Stemme, nu, naar den kastede sig om Hjørnerne af Huset og i en Slags hensynsløs og løssluppen Leg styrtede sig ned igennem Skorstenen og fyldte Stuen med Røg, og der var andre Stemmer end Stormens at høre; Advarsler, Trusler og Spørgsmaal i hendes eget Sprog blandede sig med dens øredøvende Larm, og gjort frygtløse og grebne af Stormens rasende Overmod viste andre Ansigter sig paa Vinduet og traadte andre Fødder paa Gangene og bankede andre Hænder paa Ruderne og Døren. Ligesom Havet under en Stormflod begyndte Havets hemmelighedsfulde Verden at stige under denne Storm, at vise, hvor lidt de Hindringer betød, der var stillet ud imod den, og at fylde og oversvømme, løfte og gynge alting og at trænge ind overalt.

Det var ikke længere alene hendes Ven, den unge irske Officer, der vovede at komme ind og tage Plads ved Ildstedet. „Andalusias“ vilde Folk kom og gik i det stormrystede Hus, mens Havet uden for truede Eneboerne med Døden. Dog var de endnu levende og deres Liv endnu nok til at holde Havets Verden lidt paa Afstand. Der var en Kvinde blandt Sørøverne, skønt Lucie ikke fik at vide, hvordan hun var kommen der, som syntes mere bleg og skyggeagtig end de andre, og som havde sit lange Haar hængende ned ad Ryggen; hendes høje Stemme lød undertiden ligesom en Søfugls gennem Stormen. — Og idet den opslugte alle disse Stemmer i sin, fyldte Stormen Luften med en saa forfærdelig Larm, at det var for Eneboerne som at befinde sig paa Bunden af en Heksekedel. Ilden gik ud, hele Huset fyldtes med en iskold Uhygge, og alt deri, der var løst, hamrede, vrikkede og dundrede ligesom smaa Trolde, der fandt deres Fornøjelse i at blande deres Stemmer med den store vældige Aand, Stormens, og opføre deres afsindige smaa Danse sammen med det evige Hav, — og midt i dette kolde Hus sad Eneboerne og ventede paa, at Stormen, som der endnu var Haab om, engang vilde holde op.

Det forfærdeligste ved den Rædsel, som hun levede i, var, at hun syntes mer og mer at tilhøre den Verden, som udbredte den; ligesom en Døende kunde mærke sine Lemmer stivne og blive kolde, saaledes følte hun sine Tanker, sit hele Væsen stivne og blive koldt og langsomt synes at gaa over i en anden Verden, og imens Havet truede og haanede dem for at drive dem bort, kunde hun ikke rejse. — Eugène Vandamm gik med en stor Kappe om sig og helt op over Hovedet for at holde Varmen og kom ind udefra, aldeles blaa i Ansigtet og paa Hænderne, han havde Møje med at faa Døren op, og saa fløj den i bag ham med et Drøn ligesom af et Pistolskud. Hans Hænder var saa medtagne af Kulde, at han ikke kunde røre dem og kom og bad hende gnide Liv i dem, men alligevel, skønt han rystede af Kulde og Stormen angreb hans Hoved, var han fuldstændig rolig og ingenlunde nedslaaet; der var Ting i Verden, som han regnede for Ulykker, men Kulde og Storm paa en øde Ø hørte ikke med til dem. „Det er mærkeligt og utroligt at tænke,“ sagde han, „at der nu er Stilhed noget Sted i Verden.“ „O,“ tænkte han, „som denne Storm skal mine Ord vække dem, saaledes

skal de drøne og forfærde dem, forvirre deres Hjerne og gøre dem svimle, ligesom Stormen nu forvirrer min." — De opholdt sig nu udelukkende i den Del af Huset, der var bygget af Sten, i et Slags Køkken. Her havde de samlet alt, hvad de havde Brug for, men da de ikke kunde faa Ilden til at brænde, begyndte deres Maaltider at blive meget ensformige. Lucie sad med sin store Kaabe paa og et Tørklæde om Hovedet og følte dog sine Fødder kolde som Is. Hendes blege Ansigt rørte ham, da han vendte sig fra Vinduet, han kom hen til hende. „Dette er meget koldt for dig, Lucie," sagde han, „fortryder du, at du kom? — Men jeg lover dig, at min Bog skal blive Betaling derfor, ja rigelig Betaling." Det havde han længe tænkt paa at sige hende. Hun saa op paa ham, hun hørte kun utydeligt, hvad han sagde.

De havde ikke mere Vand og han gik for at hente noget, det var et langvarigt Stykke Arbejde, thi Brønden laa langt fra Huset, og det tog Tid at hisse Spanden op og ned.

Mens han var borte, gik hun ind i den anden Stue for at hente noget. Allerede uden for Døren hørte hun den Lyd af en Stol, som blev skudt tilbage, der sagde hende, at Stuen ikke var tom, og da hun lukkede Døren op, saa hun sin Gæst fra to Gange før i sin gamle Trælænestol foran det kolde Ildsted, og hun blev ikke mer forfærdet, ikke forbavset engang, hendes egne Tanker syntes at være lige saa kolde. Han sad med Foden op paa Ildstedets Murstenskant og syntes ikke straks at se hende, da hun kom ind, saa saá han paa hende med et besynderligt mørkt Blik og skød Stolen tilbage. „Jeg er meget dristig," sagde han, „at jeg trænger ind i dette Hus, mens det endnu er beboet. Men det har saa længe været mit alene, ved De, og vil saa snart blive det igen. Jeg vidste ikke, at De vilde komme herind. Jeg opsøgte Dem ikke, det er ikke min Skyld, at mit Løfte er brudt." Endnu stod hun og saa paa ham, da kom han hen til hende. „Hvorfor er De her endnu," sagde han, „længe holder jeg det ikke ud. Er det da i Menneskers Natur at pine, at elske at se andre lide? Ved De da ikke, hvad jeg lider, fordi De er her?" „Hvordan kan du forlange, at jeg skal rejse nu?" sagde hun. „O, jeg beder Dem, og bønfalder Dem," sagde han, „hvorfor vil De binde Dem til denne Elendighed? Endnu kan De rejse, — men se dog, hvor alt binder Dem hertil — og hvad skal befri Dem? Dersom De elskede Deres Mand, vilde han have Styrke til at

holde Dem tilbage fra os, men saaledes er det ikke.“ Hun strakte sine Hænder ud for sig, ligesom for at forsvare sig. „Jeg vil rejse,“ sagde hun. „O, forstaar du da ikke,“ sagde han og vendte sig imod hende, hans Ansigt var helt fortrukket af bitter Haan og Smerte, „at vi kan ikke taale eder her. Eders Nærværelse er en Haan imod os, at I lever, spotter os Døde, eders varme Legemer spotter vore kolde, vi vil ikke finde os deri. Føl, hvilken Forskel.“ Han kom nær hen til hende, med eet tog han hende i sine Arme, slog begge sine Arme om hende, han havde aldrig rørt hende før. Alt blev sort for hendes Øjne, og en forfærdelig Kulde slog helt om hende, idet han knugede hende ind til sig, ligesom Havets kolde Vande over en druknende. Hun stod et Øjeblik helt stiv, hørte med eet et langt jamrende Skrig i Mørket, og tænkte: Er det mig, der skriger, og følte da, hvorledes hun sank dybt, og Mørket slog sammen over hende.

Eugène, der kom med Vand, hørte hende skrige og fandt hende paa Gulvet; han troede, hun var død, indtil han følte hendes Hjerte slaa ganske svagt. Han blev ved at staa med hende i sine Arme, og vidste ikke, hvad han skulde gøre med hende, han prøvede at gnide Liv i hende, men intet hjalp, længe laa hun saaledes, og saa spinkel, lille og hvid, saa hjælpeløs saa hun ud, at hans Hjerte knugedes sammen derved; i hendes Ansigt var et højtideligt Udtryk, haabløst, ligesom i en døds. Han lagde hende ned og prøvede at slaa Ild, men det vilde ikke brænde, og for at faa hende varm løftede han hende igen i sine Arme, og da bevægede hun sig svagt, slog Øjnene op, saa stift ind i hans mørke, smertefulde og spændte Ansigt og rystede langsomt paa Hovedet. Han selv talte ikke, hans Bevægelser og Udtrykket i hans Ansigt var mere talende end Ord. Atter lukkede hun Øjnene, og han tænkte: „hun dør imellem Hænderne paa mig,“ da kom der Bevægelse i hendes stive Legeme, hun begyndte at ryste og skælve voldsomt og brød med eet ud i fortvivlet Graad, mens hun klamrede sig til ham, og saaledes havde hun aldrig gjort, aldrig før havde hun saaledes søgt hans Beskyttelse, og hendes Legemes Skælven smittede hans: „Min Elskede, min Elskede, min Elskede,“ sagde han. Hun vilde ikke lade ham slippe sig, Taagen fra Havet var sønderrevet, veget til Side, og i sin forfærdelige, menneskelige Rædsel for den Verden, hun havde været i, klyngede hun sig til ham, ligesom et Barn, der

vaagner af forfærdelige Drømme. I en frygtelig, gyngende og mørk Verden, ligesom et sort og lurende Hav, var han det eneste faste Punkt for hende; i hans Arme og saaledes baaret af ham, var der endnu et svagt Haab. „Vær ikke bange, vær ikke bange," blev han ved at sige. Han fik hende til sidst til at slippe sig, for at han kunde gøre Ild paa, og denne Gang lykkedes det, og saa redte han en Slags Seng til hende paa den faste Bænk langs Væggen i Køkkenet. Hun var langt mere angst, ja forfærdet og rædselslagen nu, end hun havde været før, men denne Rædsel føltes for hende næsten som en Lettelse, som en Opvaagnen fra den forfærdelige Kulde, hun havde dvælet i. Hendes Øjne var blevne aabnede, hun syntes selv, at hun igen blev et Menneske. For hendes svimle, matte og uklare Hjerne stod det ene klart, at det nu var en Kamp paa Liv og Død, og at hendes Mand, det andet levende Menneske paa Øen, var hendes eneste Hjælp, hendes eneste Mulighed for Redning. Hun tænkte ikke paa at rejse bort, ligesom en druknende ikke lægger andre Planer for sin Redning end den lige i Øjeblikket at holde sig oven Vande, og hendes Hjerne havde samme Slags Klarhed og samme Koncentration som en Druknendes. Han kom hen til hende, lagde sig paa Knæ ved Siden af hendes Bænk og tog begge hendes Hænder og kyssede dem; hun tænkte paa, hvad den anden havde sagt hende, at hendes Kærlighed ikke var stærk nok til at holde hende tilbage, men det var ligegyldigt; nu, da der ikke var andre Mennesker i Verden end hun og han, og alt andet omkring dem var truende mørke og uhyggelige og fjendtlige Magter, var der kun een Følelse i Verden, og det var den, hun nærede for ham. Hun gjorde sin ene Haand fri og lod den løbe gennem hans Haar, saaledes, med ham saa nær, følte hun sig ikke saa elendig. men hun blev angst, naar han gik til den anden Ende af Stuen. Han vidste ikke, hvad der havde skræmmet hende, og ved at se Udtrykket i hendes Øjne blev han angst for hendes Forstand, men mens hun laa saaledes, lammet og dødbleg, saa han i et eneste klart Blik, hvad det var, han havde gjort hende, og der vaagnede i ham en grænseløs Ømhed for hende, for det svage, blide, afmægtige, som han aldrig havde kendt. Hvad han havde elsket til denne Stund, ja, det havde hos hende været hendes Skønhed og Ynde og noget rigt, fantasifuldt og let, som havde fængslet ham. Men ny var denne stærke Fø-

lelse af Ømhed og Kærlighed til hendes spinkle, ødelagte Legeme, til hendes svage og forvirrede Aand, en ligefrem Tilbedelse deraf, saa at han kom hen og knælede for hende; og da følte han, ligesom hun, at de to i Virkeligheden var ganske alene i Verden, og at det slet ingen Betydning havde, at der levede andre Mennesker langt borte. „Min Elskede, min Elskede,“ sagde han, „frygt ikke. Hvorfor vil du være bange. Se, jeg er her, og alt, hvad jeg har gjort imod dig, vil jeg gøre godt igen og oprette. Vær rolig, min Elskede, du ved ikke, jeg har aldrig sagt dig, hvorledes jeg elskede dig, alting vil jeg gøre for dig, min Elskede. O, du maa tilgive mig, at jeg har taget dig hertil. O, du, min dyrebare Elskede, tilgiv mig og frygt ikke. Jeg vil beskytte dig, hvad er der da at være bange for?“ — Hun hører mig ikke, tænkte han, men dog holdt hun af at høre ham tale. Han tændte Lyset og holdt Ilden vedlige og blev siddende hos hende hele Natten. Hun sov ikke, men laa ganske stille, han følte, at dette var en forfærdelig Krise. Da han nu kunde faa Ilden til at brænde, kogte han Vand og lavede Te til hende. Han begyndte at frygte, at denne Nat ingen Ende vilde tage, da farvede Dagningen Himlen rød, Dagen brød frem og det højtbevægede Hav var vidunderlig skønt i den røde Sols Lys. Da han vendte sig til hende fra Vinduet, laa hun med lukkede Øjne, han gik hen til hende, hun sov. — Da hun vaagnede, skinnede Solen, men Stormen larmede endnu højt som før. Eugène sad i en Stol ved Vinduet og sov, hans Ansigt var ligblegt, han havde gennemgaaet som en svag Afskygning af hendes Kamp i denne Nat. Endnu var hun forfærdelig mat som før, men ved Tanken om, at han var saa nær og ved at føle sig levende endnu, smilte hun og følte som den første svage Straale af en stærk, dyb Glæde. Hun var som et Menneske i Dødsfare, paa det Punkt, da hans Tanker begynder at sige: Maaske er der Haab, og skønt de ikke tør vove sig til at tro det, føler Glæde blot ved at vide, at den Mulighed er der. Hun var saa uvant med at føle Glæde, at dette Øjeblik var som en ny dyb Fryd. Hun saa paa Ilden, den var ved at gaa ud, men hun vilde ikke vække ham, og hun følte sig saa svag, at hun ikke kunde staa op og passe den. Der begyndte at komme Tanker i hendes Hoved, som om de kom langt borte fra. Hun lyttede til Stormens Røst, og der var saa megen Kraft i hende, at hun kunde tænke: den kan bæres, thi

til saa megen Klarhed var hun endnu ikke naaet, at hun kunde tænke: den kan høre op. Ligesom svage Dønninger af Tanker og Indtryk fra hendes Hjem og hendes Barndom hjemme begyndte at skylle over hendes Hjerne. Indtrykket af noget venligt, venskabeligt kom og forundrede hende meget, Indtrykket ogsaa af Fred og en ordnet, farefri Tilværelse, og hun prøvede at fastholde det. Hun saa tilbage over sit hele Liv med sin svage, forvirrede Hjerne. Hun saa hen paa sin Mand, længe og stift, og tænkte: han er saa træt, fordi han har vaaget over mig, han elsker mig.

Indtryk fra deres Forlovelsestid, fra den Tid, han bejlede til hende, dukkede op, ganske svagt, en Melodi hun havde sunget for ham, Duften af Blomsterhavens Latyrus, Farven, Mønstret af en Kjole, hun dengang havde haft paa. — Og som med eet glidende tilbage i Tiden, laa der et helt Væld af Indtryk, fra hendes Barndom, længst forglemte Tonefald af Sætninger, udtalt af længst forglemte Mennesker, en bestemt Leg paa en bestemt Plet, Følelser, hun aldrig før havde erindret, og i denne Barndom laa noget ganske hjemligt med eet og betragtede hende, ganske blidt, barnligt, legende, fjernt, det kom nærmere, alle Ting blev saa store, ligesom de havde været dengang.

Alle Indtryk af Stuen blev nu stærkere, hun saa Himlen ganske tydeligt, Vinduet, Eugènes mørke Hoved, og hun mærkede, at hun frøs og ønskede, at nogen vilde trække Tæppet op om hende og tænde Ilden op igen. Der var en svag Støj derhenne, og hun saa derhen. Et Barn laa paa Knæ foran Ildstedet, lagde Pindene til Rette og pustede til Ilden, det var et blegt, spinkelt Barn, men meget fordybet i sit Arbejde og inderlig velfornøjet med, at det gik saa godt. Han satte begge Hænderne op for Munden og blæste igennem dem, hans Hænder var helt blaa af Kulde. Indtrykket af, at hun kendte ham godt, og at han var en Slags Ven, gled gennem hendes Hoved, hun blev ved at ligge og se paa ham. Han bar sig ganske forsigtigt ad for ikke at vække hende, og hans Bevægelser var næsten lydløse, da han var færdig og det brændte, vendte han sig om og saa paa hende. Deres Øjne mødtes, hans var store og opspilede, og han smilede, hun kendte ham godt, men det varede noget, inden hun vidste, hvem det var, han gjorde en svag Bevægelse med sine Hænder, lagde den ene inden i den anden for at varme dem og kom lidt

nærmere — det var Joseph, deres lille Tjener, som var styrtet ned fra Klippen den første Dag, de var paa Øen. —

Ligesom den begyndte, saaledes ender denne min Historie om Eneboerne med et Brev:

D. 27. Dec. 1779.

Min Ven og Velgører.

Jeg havde troet, at naar jeg ventede, skulde mine Tanker lade sig samle bedre, derfor skriver jeg dette saa sent, men det synes ikke at skulle blive saadan. Lucie, Deres elskelige, yndige Datter, min ulykkelige unge Hustru, er død, og det er mig, som ved min grænseløse Egoisme er Skyld i hendes Død. Det er allerede fire Dage siden, under en forfærdelig Storm, som først holdt op i Gaar. Jeg ved ikke, hvad der voldte hendes Død, jeg fandt hende i denne Stue uden Bevidsthed, fra det Øjeblik var hun sikkert ikke klar, og hun døde næste Morgen, ganske tidlig. Hun kunde ikke holde dette Liv ud. Det dyrebareste levende Væsen, jeg kendte, er blevet taget bort, og jeg ved ikke, skønt mine Tanker bestandig søger dertil, mere om Døden, og hvad der findes bag den, nu; har heller ikke et eneste Ord at sige til Dem, hvis Tanker søger som mine. Jeg beder Dem ikke om Deres Tilgivelse, thi da vil De ikke kunne nægte mig den, og jeg ved, at jeg aldrig vil være i Stand til at modtage den. Jeg har begravet Lucie her paa Øen, det vilde være umuligt at føre hende tilbage. Hvad mig selv angaar, da kommer jeg næppe tilbage snart. Efter at jeg har ofret alt for det Værk, jeg nu er i Færd med, maa jeg fuldende det, muligvis vil jeg kunne give tilbage til Verden noget af det, der er blevet ofret for det, men jeg ved ikke, om det nogen Sinde skal blive færdigt, thi mine Tanker er saa forvirrede og saa vanskelige at samle, at jeg undertiden tror, jeg er Vanviddet nær. Skulde det blive Tilfældet, at jeg mister min Forstand, eller at jeg paa nogen anden Maade ikke kommer til at fuldende min Bog, beder jeg Dem om at udgive, hvad der er skrevet, jeg vil give Fiskerne Besked derom. Dette er der dog ingen Grund til at tro. Jeg beder Dem, at det ikke maa være Dem nogen Smerte at vide, at jeg, der er skyldig, sørger sammen med Dem, og at mine bittre Taarer falder paa Deres højtelskedes Grav. Bestandig Deres *Eugène Vandamm.*

OSCEOLA.

DEN OFFENTLIGE MENING

I

FRA demokratisk og fremskridtsvenlig Side har man stillet betydelige Forventninger til den offentlige Mening som socialt Organ, — fungerende Led i Samfundets store Organisme. Foruden de Affærer, som skrevne Love regulerer og de autoriserede Domstole blander sig i, og foruden den Samfundsorden, som Folket har Haand i Hanke med gennem sine Repræsentanter paa Rigsdagen og i Kommunalbestyrelserne, gives der en Hærskare af Sager vedrørende alle mulige Sider af Samfundsborgerens Liv, over hvilke Folkets brede Masse ingen ved Lov stadfæstet eller gennem Institutioner overtaget Raaderet eller Myndighed har. For en demokratisk Tankegang laa det da nær at stræbe hen til en konstitutionel Regeringsform ogsaa for disse Sagers Vedkommende. Saa længe endnu trindt om i Samfundet en Mængde smaa Enevoldskonger, Autoriteter af enhver Art, sad for Styret paa et Utal af Omraader, kunde det ikke siges, at Folket reelt og helt havde overtaget sit eget Bo. Som Middel til at opnaa dette frembød sig den offentlige Mening, og de fremsynte Demokrater gik i Gang med at skabe Grundlaget: en almindelig Vaagenhed og Interesse hos Folket for saa mange som muligt af disse Sager — for Administration og Forvaltning, for aandelige, økonomiske, hygiejniske Tilstande, for allehaande Stridigheder og Krige indenfor Samfundslegemet, for sociale Nyordninger og Nydannelser osv. Man saa for sig den offentlige Mening som en ambulant Institution, et Parlament i

det smaa, en flyvende Domstol, eller vel rettere en i det uendelige fortsat Række af smaa lov- og raadgivende Forsamlinger, der uden korporligt at ulejlige sig sammen fik dannet deres Vota. Og man tvivlede ikke om, at disse Vota jo nok, dels ved mekanisk Tryk, dels ved magisk Paavirkning, vilde formaa at bøje Begivenhederne og Forholdene efter sig. — Ogsaa paa anden Maade ventede man at kunne drage Nytte af de forskellige offentlige Meningstilkendegivelser. Foruden de Oplysningsfremskridt, der kunde vindes ved, at Kreti og Pleti i Egenskab af Jury droges ind i snart denne snart hin Sags Overvejelse og fik forelagt til Paadømmelse en Mængde Ideer og Synspunkter, som de ellers ikke vilde have dristet sig til at haandtere, og foruden det Opsving i Almensans og social Horisont, der maatte følge af den hele Meddomsvirksomhed, haabede man vel: *at* der vilde opnaas en større Sikkerhed og Sundhed i den sociale Udvikling, idet alle forfløjne, stejle og ensidige Opfattelser vilde drukne i Massen af rolige, naturlige, instinktive Domme ud fra bundfældede Erfaringer; og *at* man ud af den offentlige Menings Tilkendegivelser vilde kunne faa vigtige Fingerpeg med Hensyn til Samfundets videre Udvikling, f. Eks. Modenheden for denne og hin Reform, Besked om Tidsstrømningerne, om Styrken af de forskellige Behov, om Interessernes „geografiske Udbredelse“, og hvad der ellers skal til, for at Udviklingen kan ledes med klart Bestik.

Omtrent saaledes var vel i sin Tid Forventningerne, og de kan i og for sig ikke siges at være ufornuftige eller overdrevne. Bare idealistiske, formede ved Ide-Projektion, ikke ved en Sammenlægning af gjorte Erfaringer. Virkeligheden former sig gerne under Medvirkning af flere Faktorer, end de forudgaaende Drømme om den var gjorte af. Den, der med hine Forventninger som Udgangspunkt vender sig til en Betragtning af den offentlige Mening, saaledes som den i Nutiden former sig og virker, maa da være forberedt paa at slaa noget af paa Idealerne, men der vil ingen Grund være til at opgive de skitserede ideale Forhaabninger til dette sociale Organ. De vil danne en naturlig Bedømmelsesbaggrund og Maalestok for det Udviklingsstadium, hvorpaa den offentlige Mening i Nutiden befinder sig.

Noget af det første, en Betragter bliver opmærksom paa, er det udflydende og ubestemte i den offentlige Menings Funktioner,

Former og Grænser. Forgæves søger man et Holdepunkt for, hvad den egentlig bestiller, hvilke Ting den giver sig af med og Hensigten med dens Virksomhed. Man er paa Forhaand naiv nok til at vente, at „Offentlighedens Domstol,“ Opinionen, i Lighed med andre sociale Organer har en bestemt Funktion eller dog en bestemmelig Kreds af Opgaver, den stræber at røgte; men nogen rød Traad, som viser Vej i Opinionens mangeartede Virksomhed og samler den til et Hele, er ikke til at faa fat paa. Er den Retfærdighedens Vogter, ser den sin Opgave i at gøre Ret og Skel, fordele Sol og Vind? Er den Moralens, Sømmelighedens Talsmand? Er den Smagsdommer? Er den en Slags Lugekone, der gaar omkring og renser det offentlige Livs — jeg havde nær sagt: Lystanlæg — for Snavs og Ukrudt? Er der hægende, vækstinteresseret Gartnersind i den? Vaager den over Friheden? Sætter den Værdistempel? Passer den paa Harmonien i Udviklingen? Ja snart gaar dens Virksomhed i den ene, snart i den anden af disse Retninger, men undertiden, ikke saa sjældent endda, indtræffer ogsaa det forbavsende, at Opinionen er retningsløs, opløser sig in sich hinein; den var kommen i Strømning, havde begyndt at snakke med indvendig eller endog at udlade sig med et og andet, og saa pludselig optages den af sin egen Bølgegang, sine egne Bevægelser, sin egen Betændelse, og deri løber det hele ud, — Opinionen former sig f. Eks. til Nysgerrighed, til Skadefryd, til sagde-jeg-det-ikke-nok-Tilfredsstillelse eller en anden Privatfornemmelse. I andre Tilfælde kører Opinionen træt, bliver ugidelig, begynder at kede sig — og pladask! der ligger det hele! Nu og da kan man have en Fornemmelse, som om Opinionen — alle de medsnakkende, medinteresserede, meddømmende — gik ud paa at more sig, vugge sig paa Begivenhedernes Bølger, se paa Optog. Naar den Slags Ingredienser i og Udslag af den offentlige Mening skal regnes med — faktisk virker de med vidt og bredt, og ve den, der glemmer at regne med dem! — saa bliver det noget vanskeligt at naa til en fast Opfattelse af dette sociale Organs Funktioner og Opgaver. — Ogsaa en anden Ufasthed eller Funktionsustadighed kan man lægge Mærke til. En Uretfærdighed, som den offentlige Mening i Dag udpeger og fordømmer, kan den i Morgen i en lidt anden Forbindelse overse og lade passere ufortrædiget, eller omvendt. Snart Frihedens Vogter, snart bon

camerade med Undertrykkere — i Dag fordrende Konsekvens, i Morgen Medhopper i de vildeste Badutspring. Denne Lunefuldhed, denne undertiden totale Mangel paa Hukommelse, som præger den offentlige Menings Optræden, vanskeliggør yderligere Fastsættelsen af dens Væsen og Betydning som socialt Organ.

Et lignende Indtryk af noget udflydende møder En, hvis man forsøger at tage Overblik over, hvilke Sager det er, den offentlige Mening tager sig af. For det første beskæftiger den sig naturligvis med nogle af den Slags Begivenheder, Tilstande og Forhold, som har mere eller mindre almen Interesse, det være sig politiske, sociale, æstetiske, moralske, saavel under teoretiske som under praktiske Synspunkter. For det andet tager den sig — i Lighed med de juridiske Domstole — af Overgreb, Forseelser, Tvistigheder Mand og Mand imellem, alt i den rigtige Fornemmelse af, at der trænges til et Forum, hvor der bliver gjort Ret og Skel i de mange personlige Mellemværender, som ikke er saaledes artede og formede, at den officielle Øvrighed kan behandle dem. Statens Retshaandhævelse er jo i det store og hele kun rettet mod de haandgribelige Goder, mod økonomisk og korporlig Overlast, altsaa vel ikke mod stort mere end Halvdelen af de Retskrænkelser, der finder Sted i det moderne Samfund. Havde nu den offentlige Mening begrænset sit Virkefelt til de nævnte to Grupper af Sager, vilde dens Omraade have staaet klart afridset. Men Opinionen giver sig desforuden af med meget andet. Den beskæftiger sig f. Eks. ogsaa med allehaande privatmenneskelige Egenskaber hos Folk, allehaande Karaktertræk, der ikke vender ud imod Offentligheden anderledes end som blotte Foreteelser for Beskuelse. Den gaar saa at sige ind ad Dørene til Folk og ser sig om i deres Stuer. Den sætter sig ikke selv Grænser, men har — ligesom de luftformige Substanser — en stadig og almindelig Udvidelsestrang. Den trænger ind overalt, hvor den finder en Sprække, og kan ikke siges helt fri for Næsvished. Den udpeger Folk for aparte Udseende; hvem der har et Træben, faar Paategning derfor; og ligesom de legemlige Egenskaber befingres, saaledes ogsaa de sjælelige. Uden i øvrigt at forbinde nogen Hensigt dermed opnoterer Opinionen en lille Rus, som en har haft; den konstaterer Forslagenhed, Opfindsomhed, Ømfindtlighed hos denne og hin. Den har Medlidenhed; den kolporterer Overlegenhedsfølelser;

kort sagt den offentliggør al Slags Omdømme af rent privat Natur, — Omdømme, som vel egentlig altid efter Ret og Rimelighed burde staa for privat Regning, under individuelt Ansvar og i individuel Belysning, altsaa *ikke* kolporteres offentlig. Idet saaledes den offentlige Mening foruden at behandle Menneskers mere eller mindre offentlige Gerninger og øvrige Indsatser i det sociale Liv, tillige vender sig rent beskuende og oversnusende[1]) mod Personerne, bliver det vanskeligt at fastholde nogen bestemt Tanke om, hvad Meningen egentlig er.

II.

Overhovedet naar man næppe til Sammenhæng og Klarhed over den offentlige Menings Virkeformer og Virksomhedsomraade ved at anlægge en fornuftmæssig Betragtning. En rød Traad faar man først fat i, naar man begynder at se det hele naturmæssigt, — ud fra de Naturkræfter, hvoraf det opkommer. Ja, naturligvis! siger man straks til sig selv. Hvor urimeligt paa Forhaand at gaa ud fra, at der skulde være Fornuft i den offentlige Mening, mere end i hvad Folk ellers gør. Naar det i det store og hele gælder om Flertallet af Mennesker, at de ikke er fornuftbeherskede, klare og bevidste i deres Planer og Hensigter, saa maa det selvfølgelig ogsaa gælde om den Opinion, som disse samme Mennesker i Forening afsondrer.

I Folkesnakken, Bysladderen, Kaffepassiaren har den offentlige Mening sine Rødder. Af disse Kilder opkommer den og faar den Tilløb undervejs. Drivkræfterne til Dannelsen af den er for det første den menneskelige Nyfigenhed, Menneskenes Sær-Interesse for det paafaldende og opmærksomhedsvækkende, og for det andet den selskabelige Tilbøjelighed, som driver Menneskene til gensidig at spejle sig i hinanden pr. Snak og til i Forening at tygge Dagens Forsyning af Tankestof. Hvis Menneskevæsenet, som vi kender det, overhovedet havde været indrettet paa at holde tæt, hvis Sjælen ikke havde haft dette bestandig gabende Hul Munden, hvorad saa godt som alle sjælelige Rørelser har faaet for Vane at flyde ud, vilde der maaske

[1]) Udtrykket er naturligvis at opfatte blot som Karakteristik, ikke i dadlende Betydning. Mange Samfundsborgere er meget glade ved at faa denne Medfart og tager straks til at dreje sig for Offentligheden som en Dame foran et Spejl.

ingensinde være blevet brygget en offentlig Mening sammen om noget som helst. Et Kald til at faa dannet en Opinion om dette eller hint ligger sjældent bagved, i al Fald hos Folket selv; nogen Bevidsthed om Opinionen som socialt Organ, med andre Ord noget *Sigte* ligger der som Regel ikke bagved. Det hele er et Naturprodukt og kommer som en Nysen. Ud fra denne Opfattelse forstaas det, at den offentlige Mening ikke indskrænker sig til at tumle med Sager af offentlig Interesse og Sager, der paakalder Offentligheden som Retshaandhæver. Folkesnakken blander sig jo i alt muligt; der spørges ikke om fornuftig Adkomst, der spørges blot, om Folk gider; alt hvad der formaar at fange Opmærksomheden, vække Talelyst, sætte Sindene i Svingning mellem dit og dat, mellem op og ned, sort og hvidt, ja og nej, alt saadant bliver Emne. Om af privat eller offentlig Natur er ret ligegyldigt. Dette gælder ikke alene om de smaa lokale Opinioner i Landsbyer, Sogne, Provinskøbstæder, det gælder ogsaa de Opinions-Snebolde, der ruller over hele Landet. Endvidere forstaar man, at allehaande Privatbefindender og Privatnødtørft hos Enkeltindividerne, der sammensætter den offentlige Menings Kor, kommer til at spille med ind og virke bestemmende. Og at Opinionens Domme fra i Dag ikke kommer til at stemme med dem fra i Gaar, men maaske endog gaar ud paa akkurat det modsatte — det er jo nemlig ikke vist, at de Folk, der snakkede med i Gaar, atter gider lade Munden løbe i Dag, saa det forslaar; eller maaske er Luften tykkere i Dag, saa der skal et Tudehorn til at skære igennem, og da kommer jo dem, der har Tudehorn, til at dominere Strømmens Gang. Mange Indflydelser — f. Eks. Massernes tilfældige Humør og Afvekslingslyster — kan gøre sig gældende og endevende Forholdene fra Dag til anden.

Har man først kastet den Tanke over Bord, at der skal være nogen Fornuft i det hele Opinionslaveri og et socialt Formaal forbundet dermed, kan det tit være hel lystigt at se paa, hvad Forløb Folkesnakkens Beskæftigelse med de forskellige Sager tager. Der maa tænkes paa to Slags Folkesnak, dels den mundtlige i Dagligstuer, paa Caféer, under Spadsereture, ved Møder, ved Venners og Bekendtes tilfældige Træffen sammen, og dels den skriftlige i Aviserne, der jo i mangt og meget kan karakteriseres som Folkesnak paa Tryk. Morsomt ruller især de Sager

af Sted, som skubbes frem baade paa den ene og den anden af disse Maader. De kan være lige saa vanskelige og spændende at følge med Øjnene som en Fodbold, der føres op af flinke Spillere under adrætte Angreb fra Konkurrenterne. Og alt imens Sagen, Opinionens Emne, saaledes hvirvler af Sted i de utroligste Kurver og Krumspring, kan der jævnlig foregaa indre Forandringer i den, eller maaske rettere Forvandlinger. Som om en Pudsenmager morede sig med ved allehaande Drejninger af dens forskellige Partier, ved Underskydninger, Forbytninger, Omklædninger at faa noget ganske andet ud af den, end Begyndelsen tegnede til, at faa den til at ende i en hel anden Gade og som en hel anden Sag end oprindelig. Dette kaldes, at Sagen udvikler sig. Det kan minde om forbløffende Fakirkunster, hvorom man har hørt: først er der et Klippestykke, op deraf rejser sig et Træ, i næste Nu er Træet besat med et veritabelt Blomsterflor af høje Silkehatte, ud af en Hat vikler sig Masser af Papirstrimler, og af en Papirstrimmel skyder et fuldtpakket Jernbanetog frem. Eller i al Fald noget i den Retning. Paa lignende Maade kan den offentlige Mening „trylle" med de Sager, den tager under Behandling. Ikke altid lige ufortrødent ganske vist, men det kan dog siges at være Regelen, at Emnerne drejes af Led, at Tankesigtet skifter i det mindste en eller to Gange. Det vilde jo da ogsaa være sært, om Folks Interesse ikke skiftede Spor: man faar jo saa let snakket af om det, der bliver staaende paa samme Sted og i samme Stilling, det virker kedeligt; nej, Emnet maa gro, som Fakirens Træ, ellers duer det ikke. Ud og hent nyt Stof at hægte paa, spind en Ende til hist og en her, saa holdes Spillet gaaende. Ellers standser det som en Flod, der tørrer ud, fordi den mangler Tilløb.

Ogsaa en anden Grund er der til disse Krumspring og Forvandlinger i Emnerne, hvormed den offentlige Mening tumler. Det er vel forholdsvis sjældent, at de Mennesker, i hvem Emnet til at begynde med fænger, holder ud med det til Enden. De bliver simpelthen trætte og falder fra, eller de fjerner sig, fordi Emnet drejer om i en Gade, hvor de intet Ærinde har. Det gaar, som naar en fuld Mands lyksalige Livlighed og høje drømmeriske Fagter samler et Opløb, der toger med ham paa hans Vej. Stadig drysser der nogle fra, som ikke gider være med længer, stadig kommer der ny Medpassagerer, maaske fornyes Sværmen

flere Gange. Der staar Gny af selve Opløbet, kanske mere end af dens Genstand, mange hænger paa blot for det Lebens Skyld, der er i Forsamlingen. Paa samme Maade skifter mangen Opinion Publikum og Bærere; den kan begynde i ét Befolkningslag og siden flytte over i et andet, i et tredje. Mange lokkes til af Røret, af Gnyet, mens selve Sagen er og bliver dem ligegyldig. Maaske kommer disse sagligt indifferente eller dog kun overfladisk anløbne til at sige det sidste Ord i Affæren og rejse Mindestenen over den.

Det er for Resten ikke altid, der kommer nogen Afslutning paa Opinionsbevægelserne. Hyppig — maaske for det meste — tager Strømningerne Slut uden at ende i noget Resultat, hverken i en offentlig tilkendegivet Dom, eller i en bestemt Prægning af Sindene, som naar man siger til sig selv: det skal jeg huske for en anden Gangs Skyld! Ligesom mangen Disput Folk imellem ender uden at fastslaa det mindste, efterladende alt lige saa svævende som før, saaledes bliver mangen Opinionsstrømning kun til en Hvisken og Tisken, der ikke nedkommer med noget som helst. Det hele kan gøre et lignende slattent Indtryk som en Gebærde ud i det Blaa. Denne gopleagtige Slattenhed kommer vel for det første deraf, at Folk ikke forbinder nogen som helst social Tanke med deres Opinion, intet tilsigter med den uden at fordrive Tiden og snakke hid og did om det, der tilfældig har ægget deres Opmærksomhed. Og for det andet deraf, at Opinionsstrømmen ikke er én samlet Masse, men en splidagtig Mangfoldighed. Kun i sit første Udspring — Emnet, den paa Dagsordenen satte Begivenhed, Person eller Sag — er Strømningen sammenhængende; snart indtræder der Spaltninger, idet Emnet straalebrydes forskelligt i de forskellige Sind. Gaar man ud paa en Observationsrunde, en halv Dag efter at den offentlige Mening har begyndt at tumle med en Sag, kan man finde den i Stumper og Stykker paa ti forskellige Steder. Det skulde saa gaa sært til, om der atter kom Samling paa den, og ud af Samlingen en afsluttende Dom. Dog jo — undertiden! Ved heldigt Træf kan der maaske findes en eller anden bitte Splint af Sagen, som „alle kan være enige om“, om denne kan saa de forskellige Strømme atter samle sig gladeligen, og man puster ud i sejersstolt Følelse af at have gransket Akterne og fældet en Dom, som Alverden nok skal lade staa.

Man siger, at hvordan en Kat end falder, kommer den altid ned paa Benene. For den offentlige Mening gælder — trods alle dens Kolbøtter og Køren omkring med Tingene — en lignende fast Lov: i alle Sager kommer den Side ovenpaa, som bedst egner sig for Samtale, d. e. kan behandles i smaa korte Bemærkninger; omvendt kommer altid det tungt haandterlige Tankestof i et hvilket som helst Opinionsemne til at vende nedad og ligge under. Hvad man enten maa foretage Udredninger eller omfattende Tankeopstillinger for at tage Stilling til, besørges hurtigst mulig udskilt; det synker til Bunds og ligger todt. Hvor absolut denne den offentlige Menings Fordring til Emnets „Gangbarhed“ er, kan ses deraf, at saa snart nogen tager netop de Partier og Sider af en Sag, som Folk er i Færd med at tale om, op til sammenhængende og stringent Behandling, da lammes øjeblikkelig Offentlighedens Interesse, Snakken forstummer, Opinionen føler sig sat ud af Spillet, snydt. Saadan noget er at gaa den i Næringen.

Naar denne Vilje til det gangbare, det mundtlig haandterlige (hvis Symbol er Slagordet) saa at sige er den eneste konstante Vilje, der kan iagttages i Opinionsstrømningerne, forundrer det ikke, at den offentlige Mening viser temmelig liden Interesse for at faa sine Domme *eksekverede.* Nu og da naar der virkelig kommer en Dom — med Navn og Adresse og det hele — ud af en Opinionsbevægelse, kan der nok være en vis eftertrykkelig Fynd og Klem deri; men det varer ikke. Naar det dømte — eller den dømte — bare dukker sig en lille Tid, accepterende, vil der siden hen intet være i Vejen for, at det kan spadsere frem igen og begynde paa en frisk, som om intet var hændt. Det er sket de Hundreder af Gange. Saare meget, som er dømt af den offentlige Mening, lever videre i bedste Velgaaende, mere eller mindre velset. Man tolererer det. Det er saa bekvemt at tolerere; det er bare en „indre“ Handling, bare at anbringe et passende lille Forbehold et Steds i sin Tanke, og naar samme lille Forbehold ikke fornærmer nogen Mors Sjæl og ikke forandrer en Tøddel i det offentlige Liv, saa har man ikke megen Ulejlighed af det. At man derimod for at faa eksekveret en Opinionsdom, som man har været med til at fælde, skulde paalægge sig selv nogen som helst Forandring i sine Vaner — f. Eks. købe sine Tændstikker et andet Sted — kort sagt at man virkelig skulde gøre noget, falder de færreste ind. Saa vidt er der ikke

mange, der bringer det, i al Fald er Antallet af dem ikke stort nok til at gøre den offentlige Mening handledygtig. Spørg blot de fiffige Snaphaner, som er vant til at spille den offentlige Mening paa Næsen; i deres occulte Visdomsbog staar forlængst med store Bogstaver: temmelig ufarlig — behandlet med kyndig Haand fuldkommen uskadelig. Løber ud i tavse, intelligente Forbehold uden praktiske Følger.

Hidtil har vi set paa den offentlige Mening som en Fremtoning af ren folkelig Oprindelse. Det faktiske Forhold er jo imidlertid ikke dette, at Opinionsstrømningerne faar Lov at passe sig selv og gaa paa egen Haand omkring iblandt Folk. Den gamle Tanke, at den offentlige Mening skulde være Folkets Røst, udtrykke Folkets Interesser, Tænkning og Valg, er i Praksis forlængst forladt. Denne Tanke forudsætter en Aktivitet hos Folket, som det ikke besidder, i al Fald kun over for „indfødte“ Emner saasom Lokalbegivenheder, Bekendtes Vandel og lignende. I saa godt som alle Sager af virkelig offentlig Art optræder der Indpiskere — rigtignok selvbestaltede, men de vilde næppe kunne undværes og har tydelig nok opnaaet Borgerret som noget, der hører med til den offentlige Menings Mekanisme. Hænder det ved en eller anden Lejlighed, at de ikke agerer med, undrer Folk sig og sender forventende Øjekast efter dem. I Besindelsesøjeblikke spørger mangen en sig selv, hvad Adkomst denne eller hin Bladmand — maaske en nok saa uvidende Person som mangen „Publikummer“ — egentlig har til at lægge Bidsel i Munden paa den offentlige Mening og bestige Kuskesædet. Faktum er, at Forholdene levner Plads for Opinionsindpiskere af forskellig Art. Folk kommer ikke i Bevægelse, før der bliver rettet Tiltale til dem. Saa uselvstændig er den offentlige Mening i sin Aktivitet, at den — enkelte Undtagelsestilfælde fraregnede — behøver nogen til at udpege for den, hvilke Sager den overhovedet skal beskæftige sig med; uden at blive rusket op rører den sig sædvanligvis ikke; og dernæst behøver den nogen til at plædere Sagerne, trække de forskellige Momenter frem. De Sider af en Sag, de Momenter i en Begivenhed, der ikke bliver „indpiskede“, bliver der som Regel intet Hensyn taget til fra den offentlige Menings Side. Man kan ikke gøre Regning paa, at Folk skal bruge deres egne Øjne og deres egen Omtanke. Systemet er med andre Ord et Pegepinds-System.

Naturligvis vilde det være for meget forlangt, at disse Indpiskere skulde afholde sig fra at mele deres egen Kage. Man siger, at Lejlighed gør Tyve, og der er mangt og meget at vinde gennem den offentlige Mening. Der kan falde allehaande Sportler af. Ligesom Børsen har sine Jobbere og Handelsverdenen sine Spekulanter, der saglig set ingen Ide forfølger, intet vil udrette, blot „fiske“, saaledes har da ogsaa den offentlige Mening paa sit Territorium en rundelig Sværm af Lykkeriddere. Heri er intet mærkeligt. Værd at lægge Mærke til er kun, hvor konstant Publikum ser en saadan Lykkeridder og Sporteljæger i enhver, der offentlig tager til Orde i nogen Sag. Paapegere vil man have, men saa langt er man kommen bort fra Tanken om at faa Paapegningen gjort upartisk, at faa Sagfremstillere der blot interessere sig for at faa Sagerne fuldt gennemlyste og faa en offentlig Mening frem, som virkelig er Folkets egen selvstændige Dom — saa fjernt ligger denne Tanke Folk, at de paa Forhaand stiller sig skeptiske til Redeligheden hos enhver der overhovedet fremkommer med Forestillinger. Selv om det er den mest saglige Udbedring af Offentlighedens Agtpaagivenhed, man søger at faa i Stand, bliver man betragtet under Mistroens Synsvinkel, og det er enhver tilladt offentlig at insinuere — aldeles paa Maa og Faa — at der ligger dette eller hint egoistiske Formaal bag Ens Optræden. Offentligheden finder paa Forhaand slig Beskyldning ikke usandsynlig og gør saaledes, i Stedet for at værge sig imod Lykkeridderne og Sporteljægerne, fælles Sag med dem om at jage alle „uinteresserede“ Paavirkere af den offentlige Mening bort ved at skabe en Atmosfære, hvori de knap kan aande. Naar det engang i en ikke altfor fjern Fremtid kommer dertil, at honette, ærligt anlagte Mænd ikke kan begaa sig i det offentlige Liv, men kvæles i Nonsens og Uføre, vil alle Jobberne juble. Det var just det, de attraaede. Saa er de ene om Budet.

Et andet Forhold, som virker i samme Retning: Overfor de mange Bejlere til Pladserne som Bearbejdere af Opinionen har Publikum ikke været længe om at fatte, at dets blotte Opmærksomhed var en Værdi, som der nok kunde faas noget for. At lade sig selve sit Votum afkøbe, indlader Folk sig naturligvis ikke paa, men at lade sig sin Opmærksomhed, sit „Øre“ afkøbe, ser de fleste intet ondt eller uværdigt i, og det er da blevet

noget af en Skik, at kun Personer, som besidder et eller andet Underholdningstalent, faar offentlig „Ørenlyd“. Hos en stor Del af Publikum i al Fald er dette Prisen; den, der keder med tør Saglighed, taler for døve Øren. Det er alt i alt en overordentlig omfattende og indbringende Geschæft, der paa den offentlige Menings Omraade drives med det underholdende, med Morsomheder, Interessedynamit af enhver Art. Og denne Geschæft er omtrent udelukkende i Hænderne paa Opinionsjobberne. De har den vægtige Fordel, at deres rent saglige Interesse ikke trykker dem, de kan se tilstrækkelig overlegent og flot paa alt og anvende Hovedmassen af deres Opmærksomhed paa Udstafferingen. I øvrigt byder det ogsaa som Regel den rent saglig interesserede imod at maje sig ud med allehaande uvedkommende Flitter og Stads eller personligt at pirouettere yndeligt for Publikum. En barsk og knap Optræden, hvoraf alt det anglende planmæssigt er skaaret bort, tiltaler dem mere — om ikke af anden Grund saa for at komme i Afstand fra Sporteljægerne.

Endnu en Fordel har de professionelle Opinionsjobbere under den Konkurrence, de driver overfor alle Bestræbelser i Retning af en grundig saglig Opinion. I rigtig Erkendelse af deres eget Tarv har de gjort Publikum og ganske særlig de i Publikum gangbare Fraser og Slagord til deres Studium — ofte det eneste de har indladt sig paa, og ofte i deres Øjne det eneste virkelig praktiske Studium, der gives. Den der ikke har helliget sin Tid til at opsnuse de for Tiden landläufige Stemninger og Fraser men har „siddet bag lukkede Ruder“ eller „under en Glasklokke“ og funderet over saglige Spørgsmaal, opvækker deres Ynk. Og ikke uden Grund. Publikum, Opinionens Producenter, sætter særdeles Pris paa at blive „forstaaet“ og smiler, som en betaget Kvinde, til den der har formaaet at finde dets svage Sider.

Endelig har de mere energiske blandt Opinionsjobberne haft Tid og Lejlighed til at lægge sig efter moderne Befæstningsteknik. I Fredstider — og det er jo ikke til enhver Tid, at der staar noget presserende paa Dagsordenen — anlægger de Skanser og Forter, hvorfra de kan beskyde fremrykkende Angribere. De luller visse — for deres hele Trafik gunstige — Stemninger og Sentenser ind i Sindene for siden at have Støtte af dem, naar det gælder at lede en Opinionsstrømning den rette Vej.

Strengene er afstemte og sat paa Klangbund, der behøves blot et Knips paa dem. Et lille Ord-Projektil, og en rungende Tone stemmer ind. Som Eksempel paa et saadant moderne „Fort“ til Hjælp under en Opinionskamp kan nævnes den med meget Held udbredte Lære, at alt, hvad der gaar ind under Begrebet Moral og Moraliseren, tilsigter at indskrænke de menneskelige Livsudfoldelser, Friheden, Individets Selvbestemmelsesret — er kort sagt noget der virker surt og snerpende. Hvor lyder det ikke troværdigt! Gaar ikke alle juridiske Lovbestemmelser ud paa at forhindre og straffe dit og dat? og lyder ikke alle Moralbud paa: du maa ikke (et eller andet, som du har Lyst til) eller: du skal (noget, du ikke har Lyst til)? Er da ikke det hele opfundet for at genere Menneskene og gøre Livet mere glædetomt, mindre friskt, sprudlende, umiddelbart? Jo naturligvis vilde al Moral og Retshævdelse være ren Chikane, saafremt de paagældende Handlinger ikke skadede nogen, saafremt der ikke gaves en Genpart, for hvem Handlingerne betød Ulykke, Tab, Vildledelse, forringet Livsudbytte. Moralen søger kun at udfinde, hvad der er enhvers Ejendom og Ret. Den sigter ikke paa Tilintetgørelsen af noget som helst Livsgode, men kun paa Udryddelsen af to sammenhængende og omtrent lige store Onder: at gøre Uret og at lide Uret.

III.

For opmærksomme Iagttagere af de sidste Aars hel- og halvoffentlige Liv vil foranstaaende Skildring næppe indeholde noget nyt. Naar jeg har anset det Umagen værd at tage Overblik over de vox populi vedrørende Forhold, er det for at rejse det Spørgsmaal, om det ikke snart var paa Tide at faa denne „Naturkraft“ taget under rationel Kultur. Skildringen har kun skullet vise dette ene, at den offentlige Mening i alle sine Hovedtræk endnu efter saa mange Aars Oplysningsbestræbelser har den blinde Naturkrafts Karakter og *ikke* er naaet til at blive en virkelig formaalsbevidst social Institution. Ja at dens hidtidige Udvikling *ikke* hovedsagelig er gaaet i den Retning, i demokratisk Retning, men nok saa meget i (maskeret) absolutistisk Retning. At dette er blevet det triste Resultat, kommer ikke af, at de virkelig frisindede og demokratisk tænkende har sparet sig i Arbejdet for

at uddanne den offentlige Mening til et Organ for det folkelige Fremskridt. Men de er blevne overfløjede og holdt i Skak af alle de mange, der spekulerede i andre Goder og talte til andre Drifter end Fremskridtets. Og de har — efter min ringe Formening — begaaet den Fejl alt for udelukkende at holde sig til det reale i Opinionsstrømningerne, virke sagligt oplysende, uddanne den offentlige Mening gennem en Udformning af Emnerne, hvormed den tumlede. Derover har de forsømt i tilstrækkelig Grad at vie Opinionens formale og tekniske Sider Opmærksomhed. I den offentlige Menings Teknik er vi endnu ikke kommen videre end til at sige: vi har Aviser, Foreninger, Resolutioner fra offentlige Møder. Men dermed er de mange og store tekniske Problemer, som Ideen om en demokratisk virkende Opinion rummer, langtfra løste. Jeg skal overlade disse Problemer til mere kyndige og indskrænke mig til nogle Bemærkninger angaaende det formale i Opinionsstrømningerne.

Vilde det være uoverkommeligt at faa indskærpet Hovedparten af de medvirkende, at ethvert Udslag af den offentlige Mening er en Handling, der slaar tilbage paa dem selv, og derfor noget de maa sætte i klar Forbindelse med deres Interesser. Offentlige Meningskampe er paa mange Omraader vore Dages Form for Krig, og den, der opfatter dem som Folkeforlystelser, circenses, er moralsk set uberettiget Deltager. At medbestemme en Opinion kan være fuldkommen lige saa alvorlig en Sag som at deltage i et politisk eller kommunalt Valg. — Ligger det uden for Mulighedens Grænser at bibringe Almenheden skarp Sans for, hvilke Sager der er af offentlig Natur eller dog egnede til offentlig Paakendelse? En saadan Sans vilde for det første hindre, at Offentligheden belemredes med allehaande Emner og Forestillinger, som forpjanker Individernes sociale Interesser; og for det andet hindre, at saa mange Sager af offentlig Natur kom til at drukne i Nonsens, i allehaande uvedkommende Privatytringer og personlige Udgydelser. „Personligheder“ af denne Art er fuldt saa upassende i en offentlig Debat som de Grovheder og Stiklerier Modstandere imellem, som Publikum allerede har lært at føle Aversion imod. — Og naar alt dette var skaaret væk, vilde det saa være umuligt at faa de Emner, der sættes under Debat, *fastholdte*, saa de ikke drejes af Led, løber ud og ender paa den modsatte Side af

Jordkloden? Uden en saadan Fastholdelse er enhver saglig Gennemarbejdelse umulig, og vil enhver, der gør sig Ulejlighed for at faa ordentlig Indsigt i Sagen, uhjælpeligt blive holdt for Nar, idet Opinionsstrømningen løber fra ham og lader ham staa tilbage som en Per Tot, der ikke er med paa Noderne. En Proces, der i Tidens Løb fjerner samtlige mere alvorlige og tænkende Befolkningselementer fra Deltagelse i vox populi. — „De stille i Landet“ kommer ikke med i al Fald. — Dernæst kunde det vel gøres indlysende, at har den offentlige Mening først sagt a, maa den ogsaa sige b; ikke rende fra det halve af den Sag, den har taget op, ikke slutte af uden en reel Afslutning, og endelig eksekvere sine Domme, ikke nøjes med at knalde uskadelige Fænghætter af, naar Ret kræver, at der skal skydes med skarpt. — Var det endeligt utænkeligt, at „Folkets Røst“ kunde i noget højere Grad blive Udtryk for Folkets egen Dom; at man kunde vælte de værste af Opinionens Smaakonger af sig, blive lede og kede af dem og begynde at tænke selv — samt vurdere saglige Oplysninger og Bidrag til saglig Udredning for, hvad de er: en Hjælp, men ikke en tyrannisk.

Det vil sikkert ikke falde let at faa disse Opgaver gennemførte. Men der er intet andet Valg. Naturlige Forhold har gjort den offentlige Mening til den Tap, hvorom en Mangfoldighed af betydningsfulde Sager drejer sig. Demokratiet — og dette er jo meget mere end et blot politisk Begreb — har ingen anden Vej frem end en rationel Kultivering af den offentlige Mening.

C. LAMBEK.

EN AMERIKANSK NATURDYRKER
HENRY DAVID THOREAU

ALT Liv beror paa Modsætning. Det er den dybest liggende Grundlov, som til en vis Grad synes at ophæve alle andre Love, og at gøre alle Systemer saa betingede.

En af de Modsigelser, som stærkest paatrænger sig os Nutidsmennesker er maaske den, at mens vi alle raaber paa Kultur og arbejder for Kultur som den Samlingsformel, hvori alle Enkeltbestræbelser gaar op og venter os Lykken deraf, saa hæver der sig samtidig Røster, der lyder som Suk over den alt for megen Kultur, der har gjort Livet saa indviklet og besværligt, og der ytrer sig nu og da en Tvivl om dens Evne til at bringe Menneskeheden den lovede Lykke. Det er maaske en vidtforrejst Mand, der i fremmede Verdensdele har iagttaget de Virkninger den hvide Kultur øver paa primitive Racer, der hidtil har levet i lykkelig Uvidenhed om manngt og meget, som den europæiske Kultur fører med sig (Ichimuras Bog: „Hvordan jeg blev Kristen“ er i saa Henseende værd at gøre Bekendtskab med, den kan lære os at se med noget mere Beskedenhed paa vor lovpriste europæiske Kultur), eller maaske er det en Aakjær, der ovre fra den jydske Afkrog udstøder et Suk over den brune Lyng, der Dag for Dag mere forsvinder, indtil Jylland en Dag som en barberet Pudel vil have tabt al Præg af Oprindelighedens Poesi, *den* vilde Skønhed, som da kun vil blomstre i Steen Blichers Noveller og Digte.

Saa er der dem, der mener, at Fejlen ligger i, at Kulturen ikke

er gennemført nok, ikke forstaaende og forfinet nok, at den endnu slæber omkring med store Stumper af Fortidsbarbari, og det kan jo vel heller ikke nægtes; de sætter saa deres Haab til et helt nyt Samfund og en helt ny Samfundsordning, hvor det, der endnu kun er Stykkeværk, skal være gennemført for Alvor og gennemført i Aand og Sandhed, hvor det Tryk, der for Tiden hviler over Menneskeheden, skal være borttaget, og de anbefaler de arbejdende og bekymrede at sætte deres Haab til et saadant grundforbedret og gennemkultiveret Samfund og at søge Lykken i Troen derpaa og Kampen derfor.

Der er mange i vore Dage, der lever i et saadant Haab, og det er en saadan Tro, der ligger (eller laa) bagved Socialismen som dens bærende Kraft, Troen paa en Samfundstilstand, hvor Retfærdigheden ikke længere er en Drøm, en Skygge, men en levendegjort Virkelighed, og hvor Lykken og Livsgoderne er lige for alle.

Men der er andre, der møder en saadan Tro og en saadan Drøm med afgjort Mistro, fordi en indre Følelse siger dem, at dette med Lykken til syvende og sidst slet ikke er noget, der lader sig ordne socialt, men som hvert enkelt Menneske maa erobre for sig. Ja, der er dem, der mener, at alt Regereri, alt Samfundsformynderi kun kan gøre ondt værre, og at Lykkens Betingelser kun kan tilvejebringes af den enkelte gennem hans Søgen og hans Arbejde og Kamp saa vel med de ydre Livsvilkaar som med sig selv.

Det kommer an paa, hvad det er, man vil. Om det kun er et økonomisk Fremskridt og en bedre økonomisk Ordning, der er Maalet, eller om det er en personlig Frigørelse og Udvikling, der i første Linie tilstræbes (at der for øvrigt kan være et vist Mellemforhold mellem disse to, skal selvfølgelig ikke dermed være benægtet). Der er dem, der føler det, som om Hovedskavanken ved de bestaaende Samfundsforhold dybest set beror paa, at man har det saa travlt og mange Gange tillige saa trangt med at erhverve sig Livsbetingelserne, at man aldrig rigtig naar til at leve; som synes, at man under Kampen for og om de mange Ting ikke naar til at beskæftige sig med det ene fornødne: Selverkendelse, Selvfordybelse, Selvudvikling. Det er dem, hvis Trang dybest er Trang til en Forenkling af Livet — ikke mangt, men meget — hvis Begæring og Ønske falder sammen med den gamle

græske Tøndefilosofs: „Gaa væk, at Solen kan skinne paa mig!“ Det er Naturer, for hvem det indre Liv med dets Tanker og Drømme, Haab og Længsler spiller en større Rolle end Yderverdenens larmende Mangfoldighed, dens Noteringer og Vurderinger, dens Hastværk og Lastværk.

For dem bliver Vejen Selvfornægtelsens, hvad enten de som kristne Asketer tyr ind i Klostrets Ly eller de som filosofiske Eneboere søger Frigørelse i et beskedent og uafhængigt Liv ført i en Krog eller paa et Tagkammer, og Maalet er i begge Tilfælde det samme at frigøre sig for Samfundet, dets normerende Maalestok, dets sociale Misvisninger og moralske Fordringer, dets Tryk og Tvang.

Et mærkeligt og typisk Eksempel paa en saadan Livsanskuelse i dens mere filosofiske Form og paa en dertil svarende Livsførelse træffer vi hos den amerikanske Tænker og Digter *Henry David Thoreau*, der frembyder den sjældne Forening af en paa en Gang yderst praktisk Natur og et i højeste Grad digterisk stemt Sind, hvis Liv afgiver et mærkeligt Eksempel paa en ustadig Ligevægt mellem en Række udpræget sociale og menneskevenlige Egenskaber og en paa samme Tid i stor Stil uafhængig og i sig selv hvilende Aand.

Henry David Thoreau, der nu for længst har indtaget sin Plads blandt Amerikas berømteste Navne, fødtes den 12. Juli 1817 i den lille By Concord i Staten Massachusetts i Ny-England. Hans Oldeforældre var et Aarhundrede tidligere komne fra Øen Jersey over Atlanten til Ny-England, og Henry var Slægtens sidste mandlige Skud i den nye Verden. Hans Fader havde efter at have forsøgt sig med flere fejlslagne Handelsforetagender lagt sig efter Blyantsfabrikationen, hvorved han tjente det nødvendige til sit og sin Families Underhold, en stilfærdig Mand, der passede sine egne Sager, og som aldrig søgte at gøre sig gældende i det offentlige Liv, hvorimod Moderen var vittig og varmblodig, en for sin Tid meget dannet Kvinde, der var kendt for sin slagfærdige Tunge.

Den lille Henry voksede op derhjemme i Landsbyen, besøgte Landsbyskolen, og ligesom tidligere Emerson i Boston vogtede han barbenet sin Moders Ko paa Tørveengen ved Floden. Siden fortsatte han sine Studier ved den Latinskole, som det var lykkedes foretagsomme Borgere at faa oprettet i den lille By, der

den Gang kun havde et Par Tusinde Indbyggere. Seksten Aar gammel kom han paa Harward Universitet, hvor han med stor Iver kastede sig over Naturvidenskaberne og over indisk, græsk og romersk Litteratur uden dog derfor at forsømme den engelske Litteraturs Mestre. Mest elskede han Milton, som han foretrak for Shakespeare og Æschylos, af hvem han oversatte to Tragedier paa sit Modersmaal.

Skønt hans Universitetsstudier forløb noget slingrende, tog han dog i Tyveaarsalderen sin Eksamen og vendte saa tilbage til sin Fødeby Concord, hvor han levede til sin Død, — kun at han nu og da forlod den paa større Udflugter eller Besøg.

Omtrent paa den Tid — midt i Trediverne — begyndte Antislaveribevægelsen i Sydamerika og fandt sine varmeste og konsekventeste Tilhængere i Familien Thoreaus Medlemmer. Deres Hus var i lang Tid Hovedkvarter for Abolitionisterne og afgav tillige et Tilflugtssted for flygtende Slaver. Det friske Pust, som udmærkede hele denne Bevægelse satte ogsaa sit Præg paa det Thoreauske Familieliv og gav det Adel og Værdighed. At gøre Bekendtskab med et Medlem af Familien Thoreau var ikke som at slutte et almindeligt Bekendtskab. For dem var Livet ikke en Samling af Fordringer eller en Kamp om Udmærkelser og Æresbevisninger eller et uophørligt Jag efter de Nydelser, som Menneskenes Flerhed higer efter. Uden Rigdom, uden Magt, uden at gøre sig selskabeligt gældende forstod de at gøre sig gældende ved deres aandelige Fornemhed, levede som deres Genius indgav dem det og frygtede hverken Menneskene eller Verdens Latter.

I 1834 flyttede Tænkeren og Digteren *Ralph Waldo Emerson* til Concord efter at han havde opgivet sit Præsteembede i Boston, og fra 1840 hørte Thoreau til de faste Medlemmer af den Emersonske Kreds sammen med Alcott, Hawthorne, Margaret Fuller o. a. Saadanne betydelige Mennesker, skriver en Ven af Emerson, maatte nødvendigvis komme til at øve en stor Indflydelse paa Livet i den lille By. Biblioteker blev grundede, der blev holdt videnskabelige Foredrag, kort sagt det aandelige Liv naaede en Blomstring, hvortil mangen en Storstad ikke har Mage. Den store Tænker virkede med en ejendommelig magnetiserende Kraft paa sine Omgivelser, og de var mange, der kom valfartende langvejs fra for at tale med ham Ansigt til Ansigt. Mel-

lem Thoreau og Emerson udviklede der sig snart et varmt Venskabsforhold. To Aar boede Thoreau hos Emerson, som han kun forlod for at overtage en Informatorplads hos en Slægtning af ham. Sin Lærerstilling ved Højskolen i Concord havde han nemlig snart opgivet. Enhver regelmæssig Forpligtelse virkede paa hans Natur som en utaalelig Tvang. Sit Underhold tjente han dels ved at hjælpe sin Fader med Blyantsfabrikationen, dels ved litterære Arbejder. Det lykkedes ham at fremstilte en Blyant, der kunde tage Konkurrencen op med de bedste engelske Fabrikater; men da hans Venner lykønskede ham dertil, idet de nu betragtede hans økonomiske Fremtid som sikret, erklærede han, at han herefter ikke mere vilde befatte sig med at fabrikere Blyanter. Det kunde han jo nu og var derfor færdig med det. I 1838 begyndte han sin litterære Virksomhed med en Artikel om „Lyd og Stilhed“ og Aaret efter udgav han et større litterært Arbejde: „En Uge paa Concord og Merrimac Floden“, en Bog, i hvilken man tror at føle det duftkrydrede Pust af Nyenglands Skove og Floder. Siden skrev han en Række Artikler til Emersons og Margaret Fullers Tidsskrift: „The dial“. Honoraret for dem bestod udelukkende i Emersons Tak og Læsernes Bifald; thi Bladet formaaede ikke at yde noget andet Vederlag. Han maatte altsaa se sig om efter Biindtægter, han tog Arbejde, hvor det tilbød sig og fandt det let. Han var Orakel for Landbrugerne i Omegnen. Til ham søgte de, naar de skulde have bygget en Lade, eller naar der skulde bores en Brønd, naar der skulde graves en Kælder eller anlægges en Bro; til ham søgte de, naar der var Rust eller Brand i Sæden, eller naar Tørke truede med at ødelægge Afgrøden, eller naar de vilde vide, hvilket Vejr der kunde ventes. Denne Sværmer og Drømmer, der betegnede sig selv som Mystiker, var nemlig et overordentlig praktisk Menneske. En født Arbejder var han med Hoved og Hænder; men han blev aldrig Slave af sit Arbejde. Havde han arbejdet tilstrækkeligt, til at han havde Penge nok for længere Tid, saa tog han sig en Stund fri og vendte igen tilbage til sine Yndlingsbeskæftigelser. Han var afvekslende Gartner, Tømmermand, Landmaaler, Farver og Landmand. Han kunde bygge et Lysthus eller en Baad, ganske som det blev forlangt af ham, og paa samme Tid holde Forelæsninger over Naturhistorie eller Digtekunst. Den Uafhængighed, som de fleste Mennesker haaber at vinde gennem Besid-

delse, den sikrede han sig ved at bringe sine Livsfornødenheder ned til det mindst mulige, og han bragte det virkelig saa vidt, at han kunde leve fem Aar af det, som han erhvervede ved sine Hænders Arbejde i Løbet af seks Uger.

I Foraaret 1845 laante Thoreau en Økse af sin Ven Alcott, drog ud i Skoven, fældede Graner og byggede sig et Blokhus ved Bredden af den lille Sø Walden. I den tog han Bolig to og et halvt Aar midt i Skovensomheden. Det var bverken Menneskefjendskab eller Melankoli, der drev ham herud. Heller ikke var det for at leve billigere. Men den ensomme Skovsø blev for hans Digtning en rigere Inspirationskilde end alle Verdens Oceaner. Man har kaldt Thoreaus Skovhytte for hans Skrivetøj, hans Træblækhus; det var her hans berømte Bog „Walden“ blev til, denne mærkværdige Bog, der er fyldt med vidunderlige Naturskildringer, dybsindige Betragtninger og praktisk Livsvisdom, den som af alle hans Værker har fundet den videste Udbredelse og er bleven Amerikanernes Yndlingslæsning. Kun faa Amerikanere har følt sig mere hjemme i den fri Natur end Thoreau. Han kunde bedre finde Vej i Skoven ved Nattetid ved Hjælp af sine Fødder end med Øjet og der var noget i hans Iagttagelsesevne og Fortrolighed med Naturlivet, der mindede om Indianernes. „Han var en god Svømmer“, siger Emerson, „en god Løber, Skøjteløber og Roer, og han overgik de fleste i Udholdenhed paa lange Dages Marscher. Og jo længere Spadsereture han foretog, desto mere skrev han. Fængslet til Stuerne skrev han overhovedet ikke.“ Hans Lyst til at opholde sig i det frie havde han haft, saa længe han kunde huske. Floder, Skove og Søer havde fra hans tidligste Barndom øvet en uimodstaaelig Tiltrækning paa ham. Endnu før han kom paa Universitetet, havde han skaffet sig en anselig Samling af Indianerrelikvier. I 1847 sendte han Agazzis en Samling af Fisk og Skildpadder, der hensatte den store Naturforsker i en ren Henrykkelsestilstand. Denne søgte i det hele taget gerne Thoreaus Selskab, men Digteren undgik helst Videnskabsmanden, da han ikke kunde forlige sig med hans vivisektiske Eksperimenter. Om Thoreaus naturvidenskabelige Forskninger er der skrevet meget fra forskellige Synspunkter. Han var ikke, hvad man kalder en videnskabelig Iagttager. Han foretog ingen anatomiske Undersøgelser, han klassificerede ikke, etiketterede ikke. Hvad der udmærker ham er hans sjældne

beskrivende Evne. „Han giver den simpleste Kendsgerning et fint og frisk poetisk Pust," skriver en af hans Biografer. „Han iagttog mere subjektivt end objektivt. Naturvidenskaben var for ham kun en af de Døre, hvorigennem han søgte at trænge ind i Tingenes indre, skønnere Himmel." Thoreau sagde om sig selv, at han kunde ikke tillade sig den Luksus at være Naturforsker og at se Naturen lige i Ansigtet. „At stirre paa den er dødbringende som at se paa Medusas Hoved. Videnskabsmanden forvandles derved til Sten." Men han besad den Evne at fremstille Tingene saaledes, at han derved vækker en forunderlig rig, ny og inderlig Forstaaelse af dem hos os og bringer os i samme Forhold til dem, som han selv staar — og denne Gave, der ikke er nogen videnskabelig, men en poetisk, er det, der saa ofte giver sig Udslag i Walden, og som tiltrækker og fanger os.

„At spadsere med Thoreau," skriver Emerson, „var et Privilegium og en Nydelse. Han kendte Omegnen, som en Ræv eller en Fugl, og gennemstrejfede den frit som de ad sine egne Veje. Under Armen havde han en gammel Nodebog til at presse Planter i, i sin Pakke en Kikkert til at betragte Fuglene med, desudeu et Forstørrelsesglas, en Foldekniv og Seglgarn. Paa Hovedet havde han en Straahat, paa Fødderne tyksaalede Sko, han var iført Bukser af tykt, graat Tøj, der kunde holde Stand overfor Ege- og Tjørnekrat, eller naar han klatrede i Træerne efter en Høge- eller Egernrede, eller naar han vadede ud i Sumpene efter Vandplanter. Han kunde blive siddende ganske ubevægelig paa det Klippestykke, han havde valgt sig til Hvileplads, indtil det Firben, den Fisk eller Fugl, der var flygtet ved hans Komme, vendte tilbage og genoptog sin tidligere Syssel eller nærmede sig til ham for at betragte ham. Snogene slyngede sig om hans Ben, Fiskene svømmede hen til ham og lod sig tage op af Vandet af ham, Fuglene satte sig paa hans Skulder og Egernerne løb over hans Fødder, naar det tilfældigvis var den nærmeste Vej." I sin Dagbog havde han noteret alle de Planter, som den Dag skulde blomstre; han førte Bog over dem, som en Bankier fører Bog med Aktier, der udtrækkes. Hans Iagttagelsesevnes Skarphed kunde lede én paa den Tanke, at han var udstyret med særlige Sanser. Da en fremmed en Gang spurgte ham, hvor man kunde finde Indianernes Pilespidser, svarede han: „Alle Vegne", bukkede sig og tog en op. „Han saa," skriver Emerson, „som med

et Mikroskop, hørte som gennem et Hørerør, og hans Hukommelse var som et fotografisk Register over alt, hvad han hørte og saa. „Hans Ydre svarede til hans Væsen. Han var middelstor, kraftigt bygget og havde en klar Hudfarve. Hans Ansigt havde intet paafaldende og intet særligt fængslende uden et Par store, skarptsynte, efter hans Stemning og Belysningen afvekslende blaa eller graa Øjne under en stærkt fremspringende Pande. Naar han betragtede et Menneske, var det, som om han optog en Liste over hans aandelige og sædelige Inventar.

Naturen og Naturfolkene besad for ham større Tiltrækning end Kulturen og Kulturmenneskene. Han foretog flere Gange ugelange Udflugter til Maine og Canada for at gøre Bekendtskab med Skovene der og med Indianerne. Saa næsten umuligt det ogsaa var at udspørge Indianerne — Emerson mente, at man kunde lige saa godt fritte en Bæver eller en Hare — Thoreau fik dog mangt og meget ud af dem, som de fortav for andre.

„Eneboeren fra Walden," skriver en af hans Venner om han, „havde en Mission blandt Menneskene, og han har udført den. Skarpere end han har gjort det i „Walden" har ingen amerikansk Forfatter hudflettet den meningsløse, vanvittige Jagt efter den almægtige Dollar. En ædlere, fornuftigere Livsanskuelse har ingen prædiket. Fra hans Bøgers Blade vifter der én et Pust i Møde som fra Præriens Græs, naar Foraarsvinden blæser over det. De indeholder Ozon for Sjælen. Ikke Frankerblod, men Normannerblod maa det være, som hans Forfædre havde medbragt fra Jersey; thi der var i denne Yankee noget af en Nordlandskæmpe. I Thoreau døde den ædleste og kraftigste Personlighed, som den amerikanske Forfatterverden endnu har frembragt."

„Amerika," skriver den samme Forfatter et andet Sted, „er mærkværdig fattig paa geniale Særlinge. Det evigt hidsende Jag, som karakteriserer vort amerikanske Nutidsliv, synes ikke at være gunstigt for Udviklingen af individuelle Karaktertræk og Vaner. Menneskene sliber hverandre af som Rullesten. Hvor selvstændigt og uafhængigt de ogsaa føre sig udadtil, have Amerikanerne dog ikke det indre Mod, der kræves, for at forsvare deres Ejendommelighed. De maa altid gaa med Strømmen og tilpasse sig til en vis given Skabelon. I Teori som i Praksis er Individualister her en Sjældenhed. I den amerikanske Litteratur gives der maaske kun to: Den ene er Digteren Walt Whitman, den anden Henry Thoreau. Et ekstremt Produkt af Civilisation og moderne Kultur har man kaldt ham, og dog var han saa lidet berørt af vor Tids og vort Lands verdslige Handelsaand som nogen Rødhud, der en Gang levede her ved Bredderne af den hjemlige Flod."

Med Naturen, den Verden, som han selv havde valgt sig, levede han altid i Harmoni — med den Verden, som han ved

sin Fødsel tilhørte, befandt han sig altid i Opposition. Emerson kalder ham en født Protestant. Han protesterede mod alt det almindelige, tilvante. Han valgte ingen Livsstilling, giftede sig ikke, han afgav ikke sin Stemme paa Valgdage. I 1838 traadte han ud af Kirkesamfundet; i 1846 sagde han sig løs fra Staten, der, som han sagde, køber og sælger Mænd, Kvinder og Børn som Kvæg ved Dørene af sit Senatshus. Han nægtede at betale en Skat, der var bestemt til at understøtte Slavevæsenet i Sydkarolina og blev derfor, da han fra sin Skovhytte vendte tilbage til Landsbyen for at faa en Sko repareret, arresteret og sat i Fængsel. Hans Ven Emerson søgte ham her og hilste ham med det forbavsede Spørgsmaal: „Henry, hvorfor er du her?“ og fik det resolutte Svar: „Og hvorfor er du ikke her?“

„Ethvert Menneske,“ skrev Thoreau den Gang, „som har mere Ret end sine Medmennesker, udgør allerede en Majoritet af een Stemme. Det ene véd jeg sikkert, at hvis tusinde, hundrede, ti Mænd, som jeg kunde nævne — blot ti *ærlige* Mænd — ja blot een ærlig Mand, der ophørte med at holde Slaver, af den Grund blev kastet i Fængsel, vilde dette være ensbetydende med Slaveriets Ophør i Amerika. Under en Regering, der uretfærdigt holder nogen i Fængsel, har enhver rettænkende Mand sin rette Plads bag Fængslets Mure.“

Dette lød den Gang lidt hult og tomt i manges Øren, og selv Thoreaus bedste Venner fandt den Gang hans Vægring ved at betale det ringe Skattebeløb smaalig og smagløs. Men da tolv Aar senere John Brown, Legemliggørelsen af den amerikanske Retsfølelse og Barmhjertighed, blødende laa i et af Virginias Fængsler, efter at Rejsningen dér til Gunst for Slavernes Frigørelse var strandet, da fik Thoreaus Ord en ny og virkningsfuld Belysning fra denne Begivenhed. „En Handling, der vil blive staaende i „De forenede Staters“ Historie med gylden Skrift“, udtaler en af hans Biografer, „er hans Partitagen for John Brown.“ Det var i Oktober Maaned 1859 umiddelbart efter John Browns Fængsling, paa en Tid, da ingen vovede at hæve sin Røst til Forsvar for hans Optræden, at Thoreau bekendtgjorde, at han næste Mandag vilde udtale sig om John Brown og indbød Folk til at komme til Stede. Den republikanske Komité, Abolitionisternes Komité, advarede ham, betegnede hans Forehavende som et ubesindigt og voveligt Skridt. Han svarede: „Jeg har ikke henvendt mig til Dem for at bede om Deres Raad, men for at gøre Dem bekendt med, at jeg agter at tale.“

Paa den fastsatte Aften fyldtes Salen i god Tid af et talrigt Publikum af alle Partiafskygninger, og man lyttede i aandeløs Tavshed til hans begejstrede Ord.

„Tænk hvilken Mand!“ sagde han. „Hvilke sjældne Egenskaber! En hel Menneskealder maatte der til for at frembringe en saadan Mand! Hele Tidsaldere til for at skaffe ham Forstaaelse! Han er ingen Skinhelt, ingen Repræsentant for et Parti. Han er en Mand, hvis Lige Solen i dette velsignede Land maaske aldrig mere vil skinne paa, en Mand sendt til de undertryktes Befrielse — og man ved ikke bedre at stille op med ham end klynge ham op i en Snor! Gør Dem selv den Ære at anerkende denne Mand, Deres Anerkendelse trænger han ikke til . . . Endelig er vi løftede op i Sandhedens og Mandighedens Sfære. Intet Menneske i Amerika er nogen Sinde før med en saadan Udholdenhed og en saadan Virkning traadt i Skranken for den menneskelige Naturs Værdighed; han følte sig som Mand, som Menneske paa lige Fod med en hvilken som helst Regering. Den eneste Regering, som jeg anerkender — ligegyldigt, hvor faa eller mange den bestaar af og hvor stor eller lille dens Armé er, er den Magt, der lader Retfærdighed herske i Landet.“

Kun en Mand af Thoreaus urokkelige Mod turde vove at uddele saadanne Kølleslag til en fejg Hob, der frygtede for at drage Konsekvenserne af en teoretisk anerkendt Grundsætning.

Thoreaus Liv henrandt med Iagttagen, Tænken, Skriven og Læsen. Han læste meget, dog ikke alt, hvad der blev trykt, som det i vore Dage er blevet en Uskik. Mest yndede han Rejsebeskrivelser og videnskabelige Værker, derimod ikke synderligt Dagblade, som han ikke vurderede højt. Alt vildt og oprindeligt tiltrak ham i Digtning som i Liv.

„Kedsommelighed,“ skriver han, „er kun et andet Udtryk for det tamme. Den uskolede, frie Tænken i „Hamlet“, i „Iliaden“, i alle saakaldt hellige Skrifter og Mytologier, det, som ikke er lært i nogen Skole, det er det, som henrykker os. En virkelig god Bog er noget lige saa naturligt og uventet skønt og fuldkomment som en vildtvoksende Blomst, man opdager i Vestens Prærier eller Østens Dschungler. Hvor er den Litteratur, der virkelig gengiver os Naturen? *Han* vilde være Digter, der kunde tage Vinden og Floderne i sin Tjeneste, saa at de talte for ham, som kunde føre Ordene tilbage til deres oprindelige Mening, som Landmanden om Foraaret driver de Gærdepæle, som Frosten har løsnet, ned i Jorden igen; hos hvem man ved Ordenes Anvendelse straks vilde spore deres Herkomst og Afledning. Den, der formaaede at omplante dem paa sin Bogs Sider med Jorden endnu hængende ved deres Rodtrævler, hvis Ord var saa friske, sande og naturlige, at de syntes at udfolde sig ligesom Foraarsknopper, skønt de ligger gemt mellem tørre Blade. Sætninger vilde jeg skrive, der gav langt mere, end de ligefrem udtalte, der havde omkring sig en Atmosfære, der ikke gentog et gammelt Indtryk, men skabte et nyt.“

Det var denne Kamp for at naa til et endeligt, koncentreret Udtryk, der drev ham til at skrive, ikke Ærgerrighed eller Ønsket om at se sine Tanker paa Tryk. Siden Shakespeare har kun faa Forfattere bekymret sig saa lidt om Udgivelsen af deres Værker. Verdens Dom var ham ligegyldig; og i de Tilfælde, hvor den faldt ugunstig ud, beskæftigede den hans Venner langt mere end ham selv. Kun to af hans Værker udkom, mens han levede, „Walden“ og „The Week“, og dertil kommer en Række forskellige Bidrag i hans Venners Tidsskrifter. I det Aar, han døde, gav han en Tidsskriftudgiver en Del af sine udvalgte Manuskripter, og de sidste Maaneder han levede, tilbragte han med at gennemgaa og forbedre dem, saa længe hans rystende Haand kunde føre en Blyant.

De vedblev at fremkomme i Maanedsskriftet „The Atlantic“ flere Aar efter Thoreau var død. Hans litterære Efterladenskaber bestod væsentlig af hans Dagbøger — tredive Bind — som til Dels blev offentliggjorte. Paa sine daglige Spadsereture noterede han straks, hvad der faldt ham ind, og indførte da hyppigt senere disse korte og blot symbolske Skitser i sin Dagbog. Hertil kom saa hans daglige Meditationer, der navnlig i Tiden fra 1837—50 hyppigt var skrevne i Vers, stundom ogsaa i sammentrængt Prosa. Af disse daglige Optegnelser sammensatte han saa senere sine Afhandlinger, Foredrag og Bøger. Han nedskrev sine Iagttagelser og Tanker lige saa godt ved Nat som ved Dag, hvad der fremgaar af et Sted i en af hans Dagbøger, hvor han omtaler en tidlig September-Morgens Dæmring saaledes: „En Fugl flyver hen over mig med et Skrig, der lyder som en Hundehvalps Bjæffen. Det er endnu saa mørkt, at jeg ikke kan finde min Blyant, som jeg har tabt.“ Faa Forfattere har følt sig saa stærkt knyttede til Natten som han, og ingen har bedre end han evnet at skildre Mørkets og Maaneskinnets Ejendommeligheder.

Til sin Familie stod Thoreau i det skønnest tænkelige Forhold. Han viste stedse den opmærksomste og ridderligste Høflighed og den hjerteligste Hengivenhed over for den, ligesom hans Familie omfattede ham med den største Kærlighed og Omhu. Han var ret et Hjemmemenneske, der følte sig bedst tilpas i den snævre, fortrolige Kreds. Han passede sin Søsters Blomster og forsynede hende altid med de skønneste Meloner og den fineste Frugt, som han selv avlede, og da hans Fader

byggede sig et nyt Hus, overtog Henry den største Del af Arbejdet derved og udførte denne Opgave med den ham særegne, taalmodige og stille Flid og fremragende mekaniske Dygtighed.

Ogsaa under sin sidste svære Sygdom, der holdt ham næsten to Aar fængslet til Huset, ophørte han ikke at være den livsglade Filosof, han altid havde været. „Jeg glæder mig ved mit Liv saa meget som nogen Sinde," skrev han til en Ven. Og efter hans Død udtalte hans Søster sig saaledes om ham: „Det var ikke muligt at være sørgmodig i hans Selskab. Ingen mørk Skygge har nogen Sinde fordunklet mig Erindringen om min elskede Broder. Hans hele Liv staar for min Sjæl som et stort Vidunder."

Han havde haft et stærkt Legeme, og han havde ved hærdende Savn gjort det til et villigt og lydigt Redskab for sin Aand. Men ved en Udflugt til Bjærget Monadnoc, paa hvis Top han udsat for Vejrligets Omskiftelser og dets Haardhed havde kamperet seks Dage og seks Nætter, havde han paadraget sig en heftig Forkølelse, som han ikke kunde komme sig for. Den gik over til Lungesvindsot, der i to Aar undergravede hans Livskraft. Men han saa med mandig Ro den sig nærmende Død i Øjet. Da en af hans Bekendte mente, at han skulde trøste ham, svarede han:

„Da jeg endnu var et lille Barn, sagde man mig, at jeg skulde dø. Det har jeg mærket mig, og jeg er altsaa ikke bleven skuffet." Paa Spørgsmaalet, om han havde forsonet sig med sin Gud, svarede han, at han aldrig havde lagt sig ud med ham, og da man henviste ham til den næste Verden, svarede han: „Kun een Verden, paa een Gang."

Saaledes var denne fromme Natursværmer, der minder om de ædleste af Oldtidens Filosoffer.

Han blev begravet paa den lille Landsbykirkegaard i Concord, omgivet af sin Slægt og sine Venner. Paa det Sted, hvor hans Skovhytte havde staaet ved Søen Walden, har man rejst ham et Mindesmærke i den enkleste Form, et Monument, der staar i nøjeste Samhlang med hans jævne, ukunstlede Natur. Det er en Hob af hvide Kiselsten, der er sanket sammen af hans Venner og Aandsfrænder, og som vokser fra Aar til Aar, da enhver Ven af hans Digtning, der paa Valfart besøger dette Sted, forøger Stenhoben med endnu en Sten, hentet op fra Bunden af det klare Vand, som han elskede saa højt. ALFR. IPSEN.

EFTERAAR

SEPTEMBER

Blødt toner Slettens Bølger bort i Dis,
pløjede Furer, lerede og bare
blankes af Lyset, og en Spurveskare
sortner om Pilehegnets tynde Ris.
I Busken brænder Bærrene i Glød,
— September er det jo, og Løvet gulner, —
langs Grøftekanten Paddehatte bulner
som Skaldepander gennem Muldens Skød.

Og Himmelkuplen blaaner, Solen glimter
hen over Roemarkers grønne Flade,
hvor bag et yppigt Brus af brede Blade
den muggraa Skal af Rødderne jeg skimter.
Dér dølger Agerhønen, klam af Dug,
imellem Toppene sin Vinge spættet,
og sølveragtig svæver Spindelnættet
i Flugt med Tidselkurves bløde Fnug.

Lidt faldne Blade rasler i et Gys
af Vinden under Diget helt bedrøvet
— det er September jo, nu gulner Løvet, —
og Luften er saa aandeagtig lys.
Den blide Sommerstemning, som fortrænges,
bedaarende og duftig som en Kvinde
smiler mig sit Farvel for denne Sinde,
snart faar jeg gaa i Mulm og Slud — og længes.

OKTOBERKVÆLD

Fra mørke Huse stirrer Lyset ud
med røde Øjne langs de øde Veje,
hvor Regnen fylder Grøfters mugne Leje
og bløder Pløjefurens sprukne Hud.
Forbi, forbi de slanke Spover drage
paa vaade Vinger gennem Taagens Flod,
mens træt og ensom paa min tunge Fod
jeg lades fjernt i Skumringen tilbage.

I Vejens dybe Ælte, hvor min Saal
af Lerets Sugen hviløst sig slider,
jeg flakker planløst om; — de Lys, som glider
forbi i Taagen, er jo ej mit Maal.
Min Stue hygger ingen til mit Komme;
som da jeg gik, den ligger lige stum
og lige øde med sit lave Rum,
hvor Uret giver Genlyd i det tomme.

Nu fælder Kronerne den visne Krans,
og Fugten falder over Vejens Flade,
Dryp efter Dryp paa raadne Poppelblade,
og kvalte Suk i Pytters sorte Glans.
Her vil jeg dvæle, her i Draabers Klingen,
som Lyd af Strenge dulmende og blød;
her stryger Duggen dog mod Pandens Glød
sin blide Haand, — og hjemme venter ingen.

HUGO MATTHIESSEN.

MODERNE SCENEINSTRUKTION

En historisk Oversigt

(Laube — Fechter — Meiningerne — Antoine — Bloch — Stanislowski — Om Sceneinstruktion)

I

DET har været den moderne Sceneinstruktion om at gøre at skabe *Liv* paa Scenen, især Samliv, levende Forhold mellem Personerne indbyrdes og mellem disse og de døde Omgivelser.

Tidligere havde man ikke kendt til denne Miliøets Magt i Teatrets lille Sceneverden: Dramatiske Forfattere respekterede den ikke, saa slet ikke dens Betydning. Dekorationerne og de fire—seks Kulisseflader var til for deres egen Skyld, og inden for deres stift opstillede Rammer færdedes saa nogle kostumeklædte Borgere og Borgerinder med Anstand og Gratie.

Af og til kan man dog spore Opposition mod det traditionelle: *Molière* satte „Den indbildte Syge“ meget livagtigt i Scene. (1673) *Diderot* raadede („Om den dramatiske Kunst“) Forfatterne til ikke at taale, at Direktørerne benyttede „Sale“, „Stuer“ og „Haver“, som kun daarligt passede til netop de Omgivelser, hvori deres Skuespil foregik, og han længtes efter at se Liv og Bevægelse i de forskellige Situationsbilleder og fremfor alt efter et inderligere Samarbejde. *Goethe* lærte af ham Afsky for al Virtuosmageri og dyb Respekt for Helhedsstemningen. Og først og fremmest maa man ikke glemme, hvad Sceneinstruktionens Kunst skylder *August Klingemann* for hans teoretiske Arbejde (især:

„Über den verschiedenen Stil in den theatralischen Darstellungen“ (Beiträge zur deutschen Schaubühne) og praktiske Virksomhed (Braunschweig-Teatrene 1818—31) i dens Tjeneste. Han har før nogen anden haft ganske nutidssvarende Ideer om Helhedsstemning, Sammenspil, om Livet i Masserne, (Hans Tanke her er radikalere end Goethes, jævnbyrdig med Meiningernes), — om Skuespillerne og „Rollefagene“, men han kunde blot ikke anvende og levendegøre dem i et Repertoire, hvor de fuldtud kom til deres Ret. Hans samtidige, *Karl Immermann*, førte hans Tanker videre, men havde en finere udviklet, mere lydhør Sans for den levende Replik. Og *Marr* i Hamborg samt den kendte Dramaturg *Rötscher* blev senere Forkæmpere for de Klingemannske Ideer helt op til Meiningertiden.

Det var imidlertid Dramatikeren *Heinrich Laube*, som ved Iscenesættelsen af sine egne Arbejder rundt om paa mange Scener i Tyskland og under fast Instruktørvirksomhed, især paa Burgteatret (til Slutningen af Tredserne) først og sidst arbejdede for at skaffe den moderne Instruktørs Stilling den Anseelse og Betydning, som mange ældre Skuespillere i de smaa Lande den Dag i Dag er utilbøjelige til at tillægge den. Da han begyndte at sætte i Scene (omtrent en Snes Aar senere end Immermanns korte Teaterdirektørvirksomhed i Düsseldorf i Trediverne), stod Iscenesættelseskunsten i Stampe ligesom selve den dramatiske Litteratur. Paa Teatrene gik endnu den af Skuespillerne upaaagtede *Regissør* omkring og sørgede for Dekorationer og Dragter. Af og til idømte han dem Mulkter, naar de ikke kom ind eller gik ud paa de rigtige Steder, og hvis de ikke kunde Rollerne, men for øvrigt var hans Virksomhed den samme foragtede som hidtil: Prøverne gik som de bedst kunde eller som Skuespillerne helst vilde. Saa faa som muligt og saa overfladisk som muligt. De deltagende kendte ofte aldeles ikke Stykket i dets Helhed, men nøjedes med at lade Regissøren sige sig Stikreplikkerne, naar de skulde ind, og Kammeraterne paa Scenen varsko sig, naar de gjorde bedst i at forsvinde. Dertil kom den al Instruktion ødelæggende Omstændighed, at Regissøren, enten af økonomiske eller kulturelle Hensyn, i Reglen var overdraget til en kunstnerisk anset Skuespiller, ofte den saakaldte bærende Kraft, som næsten altid spillede Hovedrollerne. Enkelte Teatre var maaske saa heldige at have Regissører, som sad inde med en vis Kultur, vel ogsaa

Begreb om, hvor Klingemanns og Immermanns Ideer pegede hen, men de manglede som oftest Blik for Betydningen af Harmonien i Helheden og blev stikkende i Arbejdet med Enkeltheder, der ikke stod i noget som helst fast og sammenhængende Forhold til Helet.

Laube tillod aldrig paa de Teatre, han ledede, nogen Skuespiller, selv om han spillede den ubetydeligste Tjener, samtidig at staa for Iscenesættelsen, og han fordrede, som Goethe og Klingemann, at Skuespillerne før den første Prøve gennem Læseprøven skulde gøre sig bekendt med Stykket i alle dets enkelte Dele for at være klar paa, hvilken Betydning de forskellige Roller havde for Scenegangen. Han havde stor Respekt for Sceneinstruktionens Kunst og ytrer i *Das Wiener Stadt-Theater* (1875).: „Es gehört eine dramatische Schöpfungskraft dazu, um ein Stück gut in Scene zu setzen“, og han hævdede altid — som mange moderne: *Craigh, Hagemann* eller *Gregory,* — at en artistisk Direktør tillige maatte være Dramatiker og Sceneinstruktør.

Af de franske (og af *Immermann*) lærte han at bruge mange Prøver; den første anvendte han til den rent ydre Iscenesættelse, som Kommen og Gaaen, Stillinger i den eller den Situation, men før denne mødte han selv med hele Skuespillet i dets mindste Enkeltheder i Hovedet (ikke paa Papiret) som en Feltherre, der var fast besluttet paa ikke at forandre det Helhedsindtryk, han efter lange og indgaaende Studier af Skuespillet havde dannet sig, men ikke uvillig til at gaa ind paa Diskussioner om Forandringer af Enkeltheder, som han ikke før havde haft saa klart Blik for som nu over for Skuespillerne paa Scenen. Ved anden Prøve gik han Omridsene igennem paany; først tredje bragte Gang i Arbejdet, idet han saa begyndte paa den langvarige Gennemgang af de *enkelte Scener*; den sidste Uge anvendtes til Repetition af Skuespillet i dets Helhed.

Ved indgaaende og overlegen Bearbejdelse af *Enkelthederne* lærte han Kunstnerne inderlig og dyb Respekt for Instruktørens selvstændige Værk („Dadurch fühlt sich der Schauspieler im unterbrochenen Zusammenhange mit den Ganzen, er fühlt sich erhöht, denn er fühlt dasz er ein geistiges Gewicht zu tragen habe“), og dog mødte han ofte en stædig og dum (men paa de Tider forstaaelig) Trods mod „Haandværkeriet“ og denne „spidsfindige“, „minutiøse“ „Udpenslen af Smaatterier, som ikke har noget med

Kunst at gøre" („Unsere Schauspieler sind aber auch darum probenfaul, weil sie das Detail der Ausführung unterschätzen, weil sie als unreife Idealisten diese genaue Ausführung für Handwerkerei halten. Sie geben vor, man verderbe sich die Begeisterung, wenn man sich zu lange und zu kleinlich mit Rolle und Stück beschäftige".)

Men hans fornemste Evne var at lære Skuespillerne at tale, og man mærker endnu den Dag i Dag paa Burgteatret Virkninger af denne Del af hans Instruktion. Han forstod gennem levende Samtale at skabe Mennesker paa Scenen og Liv omkring dem derigennem; atter og atter kunde han gaa en Replik igennem for at fremtvinge Fornemmelse af Liv, og han gav ikke fortabt, før den var blevet fuldtud naturlig. Og især forstod han at kaste Lys og Skygge over Samtalerne, at understrege Helheden gennem Enkelthederne: Pludselig kunde en lille Haandbevægelse i Stykkets Slutning faa Tilskuerne til, i et Glimt, at se en hel Scene i første Akt, som man ikke havde lagde Mærke til, men som nu viste sig at have været af afgørende Betydning for Handlingens Gang. Han sagde f. Eks. til en Skuespiller: Under denne Sætning kunde De jo gøre en Bevægelse, som De slet ikke har gjort før — altsaa en, man lægger Mærke til. Gnid Hænderne lidt, og ved det og det Ord, som vi rigtig skal høre — det kommer jo igen i tredje Akt — kan De banke paa Bordpladen, saadan at man lige kan høre det. I *denne* Situation véd man slet ikke, hvad den skal betyde, man vil overhovedet ikke bemærke den. Men naar det samme Ord kommer igen i den anden Situation i tredje Akt, med en komisk Bismag, saa husker man pludselig det forrige.

Laube forsøgte ogsaa at gennemføre moderne naturlig Tale i det store Drama. Men han havde her ikke Held med sig. Konversationstonen kunde ikke forliges med Versemaalets Patos og lød afskrækkende saa vel i større som i mindre Optrin. Han var ikke i Stand til at finde en passende Mellemtone, var vistnok overhovedet for stærkt paavirket af moderne fransk Skuespil til ret at kunne værdsætte Klassikerne.

For *ydre* Iscenesættelse havde han saa godt som ingen Sans. I den Henseende vilde han aabenbart ikke lære noget af de franske. *Udstyret knapt, Udførelsen rig,* sagde han, og vilde man nyde en Laubeaften, maatte man derfor udelukkende iagt-

tage de optrædende. Thi selve Scenen saa afskrækkende ud — især til de store Forestillinger som *Kätchen v. Heilbronn,* der gik over Scenen i temmelig gamle Dragter og forslidte Dekorationer. Men i det *moderne* Repertoire var Sparsommeligheden ikke ringere: Naar Tæppet gik op og der stod et Bord med to rigtige Stole til venstre samt en Stol alene til højre ved et himmelblaat Lærredsvindue, vidste den kyndige Laubetilskuer, at Heltinden vilde sidde drømmende under en Monolog til højre, og at det elskende Par mod Slutningen vilde naa over i øm Omfavnelse paa de to Stole til venstre. Det øvrige Møblement spejdede man forgæves efter paa — Gulvet: Det sad i Væggene. (Berlinerfarere erindrer en morsom Forestilling paa Neues Teater for nogle Aar siden (1904), da Nestroys vilde Farse: *Einen Lux will er sich machen* blev spillet i Laubeudstyr af Reinhardts Skuespillere).

Denne Sparsommelighed gennemførte Laube saa vidt muligt til det sidste, endogsaa da han styrede Wiener Stadt-Theater i Midten af Halvfjerserne og medens Dingelstedt, som havde fortrængt ham fra Burgteatret, gik til Yderligheder i pragtfuld Udstyrelse og overdaadig Udsmykkelse af Scenen og de optrædende. Laube haanede Dingelstedt og beskyldte ham for at bortlede Publikums Opmærksomhed fra Stykkets Kærne ved ydre Pragt, men allerede paa dette Tidspunkt havde *Meiningerne* ved deres nøjagtige Iscenesættelse givet Signalet til at gøre det af med alle malede Lænestole, Reoler og Borde, kort sagt de uægte Omgivelser, og fra nu af ophører al Sparsommelighed i den ydre Udstyrelse og betragtes som ukunstnerisk og ødelæggende den Stemning, som det herefter først og fremmest blev Instruktøren magtpaaliggende at fremtrylle.

Sceneinstruktionskunsten arbejdede sig i Frankrig endnu besværligere frem end i Nabolandet. Dog den rent ydre Iscenesættelse stod langt over den tyske, thi Respekten for „Miliøets Magt“ var mere udviklet. Allerede Voltaires Tragedier blev saaledes sat usædvanlig rigt og nøjagtigt i Scene, og det romantiske Drama brød sluttelig med al konventionel Holden fast paa de gængse Dekorationer ved rig Vekslen af sceniske Billeder og en historisk Nøjagtighed i Kostumer: Clairon's, Lekain's og Talma's Reformforslag fandt altsaa omsider frugtbar Jord-

bund [1]). Interiørerne i Scribes Lystspil blev højst virkelighedstro, man tillod sig f. Eks. endog at iscenesætte Baller i et Baggrundsværelse. Med denne Bestræbelse efter at fremstille en ydre „dagligdags“ Virkelighed fulgte ogsaa en naturligere Samtaleform, men alligevel: man konverserede Teater, som man skændtes teatralsk.

En skøn Dag (Tirsdag 3. November 1857) stod man forbavset stille foran Teaterplakaterne i Latinerkvarteret: Odéon opførte om Aftenen: *Tartuffe* i *ny Iscenesættelse, med nye Dekorationer og Dragter.* Manden, der instruerede, var Fechter, og han tillod sig i et klassisk Skuespil, hvor Traditionen var allermest unærmelig, at give denne en god Dag og lade Skuespillerne gaa, komme og sidde som moderne Mennesker! (Noget, som aldrig vilde have fundet Sted paa det første Théâtre-Français). Da Tæppet om Aftenen gik op, saa man omtrent den samme Dekoration som paa Français. Dog! Forbindelsen med Omverdenen var straks mere levende: Baggrundsdøren førte ud til en Trappe med et Jærngitter, der gik ned til en Indkørselsport. Og selve Scenen var ganske *levende:* Til højre i Værelset var der et virkeligt Vindue og om dette et Gardin af moderne Stof, og til venstre en Kamin; omkring denne et Skærmbræt. Bordet, hvorunder Orgon skjuler sig, stod lidt fremme foran Kaminen og et andet mindre Bord var stillet omtrent lige over for paa den anden Side Scenen, og i Nærheden heraf et lille Anretterbord med Karaffel og Glas. Og rundt om i Interiøret Stole, Lænestole, Taburetter med Betræk af Farve som Gardinet.

Paa Français plejede alle de tilstedeværende at sidde ret op og ned i lang Række foran Tilskuerne, medens gamle Fru Pernelle holdt sin Tordentale til dem. Fechter gjorde hele Sceneriet mere livligt: Flipote sad og sov, Cléante saas derimod siddende tænksom foran Kaminen, hvor Dorine var i Færd med at fyre op. Damis og Marianne stod henne ved Vinduet, fordybet i en Samtale. Og alle Personerne skiftede Stillinger og bevægede sig livligt under det følgende: Elmire nærmede sig Kaminen for at tale med sin Broder, medens Fru Pernelle, som i Vrede ikke

---

[1]) Skuespillerne derimod deklamerede stedse om Kap, hvad enten de spillede i et moderne Drama som *Chatterton* eller i *Ruy Blas* i Fortidens Spanien, og stadig instruerede de sig selv efter bestemte traditionelle Regler. Deklamationsregler, Attituderegler, Bevægelsesregler, hver Bevægelse var tillært og maatte ikke forandres, om den saa stod i den mest skrigende Modsætning til Omgivelser: Haanden paa Hjærtet, bøjet Hoved, højre Arm slap: fortabt! Døden! — Himmelvendte Blikke, venstre Fod tilbage, højre stræbsomt udad: lykkelig, himmelstormende Ekstase!

vidste, hvem hun skulde fare løs paa, blev ked af at staa op og satte sig ved et Bord. — — Da Orgon kom, var han i Rejsedragt, og Dorine tog hans Støvler af, medens hun bøjede sig ned foran ham og pludrede løs. — Et andet Sted lod Fechter Tartuffe under en Samtale med Damis drikke sig et stort Glas Vin.

Hele denne Iscenesættelse af en Klassiker i næsten moderne Form vakte en Storm af Indignation, — og Fechter gentog ikke Forsøget. Mærkeligt er det, at Zola slet ikke omtaler Fechter i sin Bog om det naturalistiske Teater (1881), hvor han dog slog saa mange gæve Slag mod Traditionen. Hans Forsøg burde have glædet ham endnu mere end det *rigtige* Kirsebærtræ og den *virkelige* Fontæne i *L'ami Fritz* (Th. français) eller det realistiske Maleratelier i *Cikaden.* Thi her hos Fechter var jo det *Liv* paa Scenen, som han savnede saa stærkt.

Den ydre Iscenesættelse kunde Zola ikke klage paa, lige saa lidt som Romantikernes samtidige — Tværtimod! *Før var det virkelige Mennesker, som færdedes i falske Dekorationer; nutildags er det falske Mennesker i virkelige Dekorationer,* ytrede han. Dekorationskunsten var jo som før nævnt i stadig Udvikling. Iscenesættelsen af *L'ami Fritz* vakte saaledes en almindelig Opsigt. Her spiste man, sov man, man var midt i en Bondegaard med al dens ydre Liv. Men man blev jo tvunget til alt dette, thi som Zola sagde: „Moderne Mennesker — de sidder, de maa have Lænestole; de skriver, og de maa have Borde; de sover, de klæ'r sig paa, de spiser, de varmer sig, og de maa have et helt Møblement. De vandrer ikke om paa eet Sted, de er alle Vegne, alle Steder“.

Dog, saa længe Forfatterne vedblev at skrive Skuespil, hvor Personerne talte Teater, var der jo heller ikke Lejlighed for en Instruktør til at sætte Mennesker i Scene. Selvfølgelig bidrog en Reformation af Dekorationer og Dragter, af Omgivelserne i det hele taget til det *naturlige Teater,* men den Forfatter manglede, som lod sine Personer leve i Overensstemmelse med Miliøet („Il s'agirait surtout d'augmenter l'illusion, en reconstituant les milieux, moins dans leur pittoresque que dans leur utilité dramatique. Le milieu doit determiner le personnage“. Zola.)

Zola kaldte atter og atter paa denne Forfatter — i „Det naturalistiske Teater“, i „Vore dramatiske Forfattere“ (1881), i Forordene til sine Skuespil, som han mente var naturalistiske, men

som i Virkeligheden var moderne farvede romantiske Melodramer. Og da han udeblev, søgte han selv at finde paa Midler, som foreløbig kunde hindre og kvæle det traditionelle Spil. Han anbefalede saaledes paa det varmeste Skuespillerne at lægge sig efter Pavser, hvor Pantomimen for nogle Minutter kunde faa Lejlighed til at standse Tiraderne og vække den forjagede Stemning: „Lad os alle sammen give os til at skrive Pantomimer“, skrev han begejstret en Aften, han kom hjem fra en Varieté, hvor Mimikeren *Hanlon-Lee* havde henrevet ham ved deres virkelighedstro Fremstilling af elementære menneskelige Lidenskaber: Det kommer af, at Sandheden kan vises, men ikke siges.

Alt foreløbig forgæves! — I det Aar, da Zola udgav sine samlede Kritikker over Teaterforestillinger (de to førnævnte Bøger) blev det første realistiske Skuespil, *Ravnene* (Henri Becque) opført, men først flere Aar senere lykkedes det André Antoines Fri Teater (fra 1887) at bane Vej for andre ligesindede og for øvrigt radikalere Dramatikere.

Imidlertid havde Hertug *Georg af Meiningen* og hans Trup paa Grundlag af spredte Traditioner fra Goethe, Klingemann, Immermann og Dingelstedt skabt en Iscenesættelse, som for stedse skulde sikre hans Teater og dets Instruktør Chronegk en Plads i Historien. Af sine store Forgængere lærte han saa godt som alt: Af Goethe Ærbødighed for Enheden, Harmonien i en Forestilling og Foragt for egoistisk Spil. Fra Klingemann (Rötscher og Marr) tog han Ideen om den „levende Masse“, om at hvert enkelt Led i Mængderne skal have sit individuelle Præg, og om Helhedstemningen, d. v. s.: Overensstemmelse mellem Personernes Dragter og de Omgivelser, hvori de færdedes, og mellem selve Personens Karakter og den Dragts Farve, han bar. Af ham lærte han endvidere Respekt for den historiske Kolorit, som Immermann, de franske Romantikere og Dingelstedt havde haft Lejlighed til at tage endnu større Hensyn til, fordi de havde rigere Midler til Raadighed. Men han gik endnu radikalere til Værks end nogen af disse, idet han gennemførte en overmaade nøjagtig ydre Udstyrelse, enten historisk eller fantastisk, til de mindste Enkeltheder og idet han gjorde hvert enkelt Medlem i Masseoptrinene til en *fuldtud levende* Deltager i Handlingen. Uendelig mange Prøver formede det finest stemte Sammenspil, hvor ikke een uægte Tone fik Lov til at bryde Stemningen.

Denne Reformation skabte med eet Liv i hele den *klassiske* Litteratur, som førte en døende Tilværelse rundt paa tyske Scener, og en fornyet Sans for scenisk Liv, for Helhedsstemningen, for Grundtonen i en Digtning. Og naar Georg af Meiningen over alt i Indlandet og i Udlandet mødte Bifald og Tilslutning, skyldtes det først og fremmest den Omstændighed, at hans Reformer traf ind paa det rette Tidspunkt, idet de var i nær Slægt med de franske Romanforfatteres Krav paa Respekt for Miliøets Magt, som paa de Tider ogsaa var begyndt at gøre sig gældende i andre Landes Litteraturer.

Efter ti Aars Forløb var dog Meiningernes Banebryderrolle udspillet; de evnede ikke at føre deres Ideer fra det klassiske Repertoire over i det moderne, forsøgte i hvert Fald kun enkelte Gange derpaa *(Gengangere).* Og efterhaanden svækkede den deklamatoriske Stil, — som Laube ikke havde yndet, men som de mente hørte til Fortidsdramerne, — Stemningen og dermed Tilskuernes Interesse, som samtidig toges stærkere fangen af den ny naturligere Spillemaade og Instruktion i nyere Skuespil som Ibsens. Det gik Meiningerne som de franske Skuespillere i tidligere Tider. Deres traditionelle Spil stemte ikke sammen med det livfulde Scenebillede. Dog, allerede da var deres Instruktionsmetode naaet ud over Landets Grænser.

Da *André Antoine* i 1887 stiftede Théatre libre, var han led og ked af den samtidige franske Sceneinstruktion og søgte Impulser til at forny den. Han havde ganske andre Ideer om Menneskefremstilling end de gammeldags Sceneordnere paa Français, der ved deres Respekt for Traditionen irriterede hans livlige Sans for det naturlige. Medens hans litterære Venner, som Jean Jullien i dramatiske Tidsskrifter rent teoretisk førte Kampen mod Modstanderne, satte han praktisk sine Ideer igennem ved sin Instruktion og ved jævnlig at opføre ligesindede Forfatteres Arbejde (Jullien, Curel, Donnay o. a.). Som disse stræbte at skildre Mennesker, ikke Problemdukker som Dumas, bestræbte han sig for at tvinge sine Skuespillere til at bevæge sig frit, glemme alle konventionelle Udtryksmaader, kortere sagt *leve* paa Scenen. Han foretrak en slentrende Gang frem for en afmaalt Pasgang, han vilde hellere se at tvinge en Kunstner til at føle sig uafhængig af Omgivelserne ved, om det skulde være, en hel Akt

igennem, at lade ham spille med Ryggen mod Lamperækken, end han tillod ham at „agere“, blot i een Replik, med Øjnene stift fæstnet paa Førsterækkerne. Det kom ham først og sidst an paa at Kunstnerne til at glemte, at den fjerde Væg var borte.

Aaret efter at det fri Teater var aabnet, rejste Antoine til Brüssel for at overvære Meiningernes Gæstespil. Og begejstret skrev han hjem til Sarcey om Chronegk's geniale Evne til at sætte i Scene og især til at faa Liv i Masserne, en Evne, som i aller stærkeste Grad tiltalte hans medfødte Instruktionstalent. Da han selv nogle Aar senere kom i Spidsen for et større Teater (det nuværende Th. Antoine instruerede han efter sin egen og Meiningernes Metode baade i et moderne og ældre Repertoire. Vidt berømte og uforglemmelige blev saaledes de Aftener, hvor *Væverne* og *En Folkefjende* eller *Den vilde Pige* (Curel) gik paa Théatre Antoine. De forsultne udpinte Vævere, de ophidsede Smaastadsbeboere i Badeflækken, de sansetirrede halvvilde var alle med, hver især, og med endnu større Ildfuldhed end de ofte mekanisk virkende Mængder hos Meiningerne. Antoine forstaar som faa at *tvinge* Skuespillerne ind i et Stykkes Plan, at tvinge dem til at blive i et Skuespils Stemning.

Naturalistisk Scenekunst og dramatisk Litteratur staar derfor i Gæld til ham. Den danske Instruktør *Herman Bang* har under sit Pariserophold, hvor han satte *Et Dukkehjem* og *Over Evne* i Scene, sikkert følt sig stærkt tiltrukket af Antoine, med hvem han i hvert Fald delte Ærbødighed for Meiningernes Iscenesættelse. En Bemærkning i *Teatret* (1892) karakteriserer Bangs Instruktionsevne som beslægtet med André Antoines. „Han (Instruktøren) maa eje Gaven til at hidse sin Trups Medlemmer som en Meute, der sætter løs paa Byttet. Han maa løse deres menneskelige Temperament, han maa irritere deres Sind, han maa hensætte dem i hastige og nervøse Sindsbevægelser for i disse Sindsbevægelser at finde Sangbunden for sit Værk og den Jord, hvori hans Hensigter kan skyde Vækst“. Som Antoine er Bang ildfuld indtrængende i sin Instruktion. Han forstaar at sætte Liv i Masser *(Over Evne — Arbejdersken)* og at uddybe Kunstnernes psykologiske Sans *(Elskovsleg)*.

(Sluttes).

I. NORMANN.

FRA HOVEDSTADEN

TILBAGE TIL BYEN

Den første Tid, vi boed her, —
jeg husker den saa grant . . .
Jeg længtes efter Landet, hvor
tre lange Vintre svandt —
og hvor tre gyldne Somre — ak, saa hasteligen — randt . . .

Nu var igen mig Himlen skjult
af fem Etager Sten,
og Sporvognsklokkers Kimen gik
mig gennem Marv og Ben . . .
De folkefyldte Gader — hvor jeg haded hver og en!

Men medens Tiden gik sin Gang,
saa groed Stemning frem.
Vi havde jo paa denne Kant
vort allerførste Hjem . . .
Jeg vænned mig til Byens Larm — den var slet ej saa slem!

Og Minder fra de svundne Aar
faldt drypvis i mit Sind:
Paa Kvisten, hvor Geranien staar,
vi sad med Kind mod Kind
og stirred over Tagene i Aftenhimlen ind . . .

Dér blev han født, vor store Dreng —
og derfra drog vi ud
med Barnevogn, naar Marken laa
i følfodgyldent Skrud —
og der vi hygged os, naar Vinden drev med Sne og Slud . . .

Det var vort allerførste Hjem —
jeg husker det saa grant . . .
Ak ja, vi har jo ejet før
et Hi paa denne Kant! —
Og nu de er mig som en Drøm, de trende Aar, der svandt!

SMAABORGERLIGHEDENS GADE

Ja . . .
En solbeskinnet Gade . . .
Det er Søndag — henad fire.
Og jeg hører Grammofoner
deres fede Arier lire . . .
Der er Laurbærtræer i Baljer
omkring skiddentgule Borde,
hvor de brave københavnske
Pilsnerdrikkere sig more . . .

Der er Lapse, der er Pi'er,
der er mavesvære Koner —
der er smækre Leonorer,
der er runkne Abeloner —
der er Højhats-Socialister
med lidt Sod i Øjets Krog —
der er Sus af mange Stemmer,
der er Grønnegade-Sprog . . .

Dette Middelstands-Domæne
med de tem'lig pæne Huse,
med de mange smaa Geschäfter,
hvor man Blandingsduft kan snuse,
og hvor Restauranter kæmper
for et Liv imellem Baljer,
hvor der aldrig kommer „Fine"
og ejheller ses Kanaljer — —

denne Borgerskabets Gade
med de hæse Grammofoner,
med de fikse Baggaardsdøtre,
slidte Førstesalsmatroner —
hvor jeg kender dig — o, Himmel! —
som du denne Søndag ligger
med de aabne Restauranter
og de lukkede Butikker!

Luften i dig: Ost og Tjære,
rørt i Hob med Bøf og Bærme,
disse glade Solderister,
man saa hurtigt kan fornærme . . .
Denne vennesæle Stemning,
der kan blive raa og brøsig —
denne søndagshøje Braldren . . .
(En og anden er alt døsig — —)

Disse hvide Underskørter,
røde Strømper, brune Støvler —
disse fade Krambodslapse,
som til deres Damer snøvler . . .
Disse pudsede Soldater,
Hank i Hank med Maren Ammer—
dette Skræppekor af dydigt
indignerede Madammer —

Hvor jeg kender dig, o Gade —
Trivialitetens Himmel!
— Jeg har boret mig igennem
Verdensbyers Folkevrimmel —
jeg har søgt, men aldrig fundet
i det fremmede din Lige . . .
Her i København vi ejer
Aandløshedens Himmerige!

R. JAHN NIELSEN.

TEOSOFIEN

NOGLE BEMÆRKNINGER I ANLEDNING AF HR. CHR. F. MELBYES ARTIKEL

Hr. Chr. F. Melbyes Artikel i Julihæftet af „Tilskueren“ er ingenlunde retfærdig mod Teosofien og Teosoferne og kunde friste til en detailleret Imødegaaelse. Jeg skal imidlertid for ikke at komme ud paa alt for store Vidder indskrænke mig til at fremhæve nogle Punkter, som turde være skikkede til at bibringe Tidsskriftets Læsere et mere objektivt Syn paa Teosofien, end Hr. Melbyes Artikel kan give.

Hr. Melbye kalder det teosofiske Samfund en Kirke, som har „sin Lære i den esoteriske Filosofi og sit mystiske Præsteskab i den esoteriske Skoles Medlemmer“. De, som læser dette, maa naturlig komme til at spørge: Hvori bestaar Teosofisk Samfunds kirkelige Karaktertræk, og hvilke præstelige Funktioner udøver den esoteriske Skoles Medlemmer? Jeg tror, at dersom Hr. Melbye vilde forsøge at se fordomsfrit paa Sagen, vilde han finde det temmelig vanskeligt at besvare disse Spørgsmaal. Det teosofiske Samfund har ingen Trosbekendelse, hvad der dog plejer at være et temmelig karakteristisk Kendemærke paa en Kirke. Den eneste Betingelse for at blive Medlem er, at man slutter sig til det første Punkt i dets Formaal: Fremme af det almindelige Broderskab. Ganske vist er Interessen for den esoteriske Filosofi det væsentligste Foreningsbaand mellem Medlemmerne; men denne Filosofi fremstilles for Medlemmerne som Genstand for Studium, ikke som en Dogmatik eller Trosbekendelse, og det staar ethvert Medlem frit for at vælge eller vrage, hvad han vil, af dens Indhold. Det har været gentaget indtil Trivialitet af de ledende Teosofer, at ethvert Medlem i sin Holdning lige over for det, som med-

deles i den teosofiske Litteratur, bør undgaa saavel blind Tro paa den ene Side som mistroisk Skepticisme paa den anden. Det rette er af den esoteriske Filosofi at tilegne sig, hvad man finder tjenligt som Arbejdshypotese for sin fornuftige Tænkning og sin praktiske Livsførsel. Det øvrige, som man muligens ikke tiltror sig Forudsætninger for at bedømme, bør man foreløbig lade ligge. Det gaar derfor ikke an at sige, at den esoteriske Filosofi gør Teosofisk Samfund til en Kirke, og da der i de teosofiske Logemøder ikke foretages noget, der har Lighed med kirkelige Kultushandlinger, savner, saa vidt jeg kan skønne, Teosofisk Samfund ethvert kirkeligt Attribut. Den esoteriske Skole er ikke noget *officielt* Led i Teosofisk Samfund, men en fuldstændig *privat* Organisation ved Siden af dette. Skolens Medlemmer har derfor som saadanne ingen som helst Funktion i det teosofiske Samfunds Loger, allermindst nogen præstelig. De er Medlemmer af Samfundet ved Siden af andre Medlemmer, og Teosofisk Samfunds Funktionærer (Logeformænd, Generalsekretær etc.) er fremgaaet af Valg, hvori alle Medlemmer deltager. Et Samfund, som studerer religionsfilosofiske og dermed beslægtede Emner, er derfor ingenlunde en Kirke. End ikke Frimurerorganisationen gaar ind under denne Betegnelse, skønt den udmærker sig ved en Mængde Symboler og rituelle Handlinger, som Teosofisk Samfund mangler.

Jeg skal ikke opholde mig ved, hvad Hr. Melbye videre anfører om den esoteriske Skole. Kun vil jeg lige over for hans Bemærkning om, at man ikke kan komme ind i Skolen uden *„en Fordom“*, gøre opmærksom paa, at det selvfølgelig for enhver Skole er nytteløst at optage Elever, som ikke tror, at Skolen har noget at lære dem. I en Skole for Historie vilde det være taabeligt at anbringe Folk, som ansaa alle historiske Kildeskrifter for Fortællinger af sindssyge Mennesker om deres Hallucinationer, og i et kemisk Laboratorium vilde det se ilde ud, om Studenterne var saa skeptiske, at de ved hvert Eksperiment krævede Bevis for, at Professoren ikke fremkaldte Resultatet ved Taskenspilleri. For at kunne studere en Videnskab maa man til en Begyndelse finde tilstrækkelig Grund til at tro paa vedkommende Videnskabs Tilværelse og gaa ud fra, at dens Dyrkere har gjort Opdagelser, som i alt Fald er værd nærmere Granskning.

Det andet Punkt, som trænger en nærmere Belysning, er Kilden til de teosofiske Forklaringer om Livet i den overfysiske Verden. Det tør muligens være de fleste bekendt, at den altovervejende Del af disse Forklaringer i Følge den teosofiske Litteratur

ikke er fremkommen ved spekulativ eller teoretisk Konstruktion, men gennem direkte Iagttagelser og Undersøgelser, foretagne ved Hjælp af højere Sanser og Erkendelsesevner, som besiddes af enkelte Medlemmer inden Samfundet og andre højt udviklede Personer, med hvilke de staar i Forbindelse. Der eksisterer i Følge Teosofien en Række højere usynlige Verdener, hvoraf den synlige Verden er udkrystalliseret, og ligesom Mennesket besidder et fysisk Legeme, hvorigennem det staar i Rapport med den fysiske Verden, saaledes besidder det tillige højere usynlige Legemer, som gennemtrænger det grove fysiske Legeme og danner Bindeleddet mellem Mennesket og de højere usynlige Verdener i Universet. Disse højere usynlige Legemer er hos de fleste af os endnu uorganiserede og uudviklede; men de bliver, i samme Grad som de udvikles og underkastes Bevidsthedens vilkaarlige Herredømme, Sæde for højere Sanser og Erkendelsesevner, som gør det muligt at undersøge de højere usynlige Verdener nøjagtig paa samme Maade, som vi ved Hjælp af vore fysiske Sanser iagttager og undersøger den fysiske Verden. Disse højere Legemer og deres iboende Evner kan ved en bestemt meget vanskelig psykologisk Træningsproces (som siden umindelige Tider har været kendt og praktiseret i Indien under Navnet Yoga) organiseres og udvikles, og de Mennesker, for hvem denne Træning lykkes, opnaar saaledes allerede i Nutiden Sanser og Erkendelsesevner, som Menneskehedens store Masse, der ikke forsætlig paaskynder sin Evolution, først vil komme i Besiddelse af efter Aartusinders Forløb.

Dette er den teosofiske Opfattelse, som Hr. Melbye burde have udredet klarere som Basis for sine kritiske Bemærkninger over for uorienterede Læsere. Nu kan man selvfølgelig betvivle disse højere Evners Eksistens, og man kan mene, at de Personer, som paastaar sig at besidde dem, ikke har leveret tilstrækkelige Beviser for deres Paastand. Men naar Hr. Melbye, som selv ikke har haft Anledning til at undersøge og prøve disse Evner hos dem, som gør Krav paa at besidde dem, straks stiller dem i Klasse med sindssyges Delirier, saa er dette lidet stemmende med den videnskabelige Fordomsfrihed, som Hr. Melbye maa antages at gøre sig til Ideal. Hr. Melbye erkender selv, at det vilde være urimeligt at møde alle oversanselige Erfaringer med Attest for Sindssygdom, og denne rigtige Erkendelse burde have givet ham lidt større Modstandskraft mod Fristelsen til at udlede al teosofisk Mysticisme af syge eller sindssyge Hjerners Hallucinationer. Lige over for denne Hr. Melbyes Betragtningsmaade maa det være

tilladt at spørge: Er den Omstændighed, at et Menneske ser noget, som andre ikke ser, i sig selv et Bevis paa en syg eller sindssyg Hjerne? Hvis vi hos en Person, som siger sig at se, hvad der er usynligt for andre, forefinder en skarpere Dømmekraft, en klarere moralsk Sans og større Sindsligevægt end hos Folk flest, skulde der da ikke være Plads for en ganske lille Formodning om, at der i dette Tilfælde kunde foreligge ikke syge Hallucinationer, men en begyndende højere Sans, en spirende Evne til at opfatte Svingninger, som ikke gør noget Indtryk paa os andre? Videnskaben ved jo nu, at der eksisterer vældige Skalaer af Svingninger, som vore fysiske Sanser ikke kan opfatte. Skulde det da være saa umuligt, at der hos enkelte Mennesker i enkelte Tilfælde optraadte Variationer i deres Konstitution, som gjorde det muligt for dem at opfatte en Del af disse Svingninger? Er ikke denne Mulighed saa logisk klar og saa vidt nærliggende, at den fortjener at tages i Betragtning og regnes med som en Faktor ved Siden af Sindssygehypotesen?

Der foreligger saa meget større Grund til at tage Hensyn til denne Mulighed, som det ved „det engelske psykiske Selskabs“ Undersøgelser er konstateret, at der hos legemlig og sjælelig sunde Personer kan optræde saakaldte „Hallucinationer“, som afgjort peger paa en latent højere Sans hos Mennesket. Benævnelsen „Hallucinationer“ spænder over et meget vidt Felt af sjælelige Fænomener, hvor yderst forskellige Aarsagsrækker spiller ind i hinanden, og inden for dette Felt forefinder vi en Varietet, som ikke saa meget undersøges af Psykopatikeren som af den „psykiske Forsker“. Denne Varietet er de saakaldte „telepatiske Hallucinationer“, der staar i en paaviselig Sammenhæng med faktiske ydre Begivenheder, som er udelukket fra vedkommende Persons sanselige Opfattelse. Naar en Person pludselig ser en Ven i det Øjeblik, denne er i Færd med at dø paa et fjerntliggende Sted, og hører ham sige Ord, som senere viser sig virkelig at være udtalt af ham i Dødsøjeblikket, eller naar en Person under en Spadseretur pludselig ser sin Moder, som han for en halv Time siden forlod sund og frisk, liggende bevidstløs paa Gulvet i deres fælles Hjem og efter at have hentet Læge ved Hjemkomsten finder hende liggende nøjagtig, som han har set hende under Turen, — da staar vi over for „Hallucinationer“, som trænger en videre og dybere Forklaring end affejende Hentydninger til „forstyrret Nervesystem“ og „Sindssygdom“. Man vil i det psykiske Selskabs Annaler finde Hundreder af den Slags „Hallucinationer“, der efter min ringe Mening forklares

naturligst som sporadiske Udslag af en latent højere Sans, som slumrer hos de fleste af os, i alt Fald under Jordelivet, men som vi muligens i Løbet af vor fremtidige Evolution vil lære at udvikle og beherske. Disse sporadiske Udslag af en højere Sans er langt hyppigere, end man tror, og gør det meget rimeligere at tro, at enkelte Mennesker ved speciel Træning *kan* have bragt skjulte Sanser til fuld Udfoldelse.

Hr. Melbyes Artikkel er skikket til at fremkalde det Indtryk, at omtrent hver anden Teosof er et halvgalt Menneske, som gaar omkring og „ser" alle mulige underlige Ting. Sandheden er imidlertid, at de Teosofer, som er i Besiddelse af et udviklet Klarsyn, lader sig tælle paa Fingrene, og at den store Majoritet af det teosofiske Samfunds Medlemmer kun intellektuelt beskæftiger sig med de Forklaringer, som paa Basis af Klarsynets Undersøgelser findes nedlagt i enkelte teosofiske Skrifter. Hr. Melbye har, synes det, en meget ringe Mening om de faa Teosofer, som tror sig i Besiddelse af højere Erkendelsesevner, skønt han lader falde nogle meget anerkendende Adjektiver om Mrs. Besant, som er en af dem. Men før man dømmer dem, bør man læse nogle af deres Skrifter og derefter spørge sig selv, om det er rimeligt at antage, at disse Bøgers Forfattere er saa blottet for kritisk Dømmekraft, at de ikke skulde kunne skelne mellem subjektive Hallucinationer og Syner, som maa tilskrives objektive Aarsager. Naar tre eller fire Personer, som mener sig i Besiddelse af disse højere Sanser, uafhængig af hinanden anvender dem til Iagttagelse af et og samme oversanselige Objekt og hver for sig leverer Beskrivelser deraf, som viser sig at stemme lige saa godt overens som Beskrivelser af samme fysiske Genstand, leveret af forskellige Personer, som har iagttaget den med deres fysiske Sanser, da faar man holde dem til Gode, at de vægrer sig for at anse de højere Sansers Vidnesbyrd for pur Illusion og Vildfarelse. Naar de med andre Ord finder, at de højere Sanser i fuldt udviklet Stand udholder lignende Krydsprøver som vore fysiske Sanser, da kan man ikke fortænke dem i, at de mener sig at have paalidelig Grund under Fødderne. Og i denne Stilling befinder den fuldt udviklede okkulte Forsker sig.

Læren om Reinkarnationen og Karma synes mig i Hr. Melbyes Fremstilling at faa et Skær af Fatalisme, som den ganske mangler i den teosofiske Litteratur. Det hedder, at naar vi fødes, er hele vort Liv bestemt af vor Karma fra foregaaende Liv, og Svaret paa ethvert psykologisk Spørgsmaal bliver, siger han: Karma fra en foregaaende

Inkarnation. Med andre Ord, han fremstiller Karmalæren, som om den kun kendte de Aarsager, som fra Fortiden virker ind i Nutiden, og aldeles ikke tog noget Hensyn til de Aarsager, som fra Nutiden kommer til at virke ind i Fremtiden. Men det maa dog være klart, at hvis jeg i Fortiden har saaet, hvad jeg nu høster, da saar jeg nu, hvad jeg kommer til at høste i Fremtiden, og det staar saaledes til enhver Tid i min Magt at indvirke modificerende paa Virkningerne af de Aarsager, som jeg allerede i tidligere Jordeliv har sat i Gang. Karmalæren siger kun, at en Række af de Omstændigheder og Egenskaber, som karakteriserer mit nuværende Jordeliv, har sin Rod i Aarsager, som jeg selv har sat i Virksomhed i tidligere Jordeliv. Alt, hvad der udmærker eller hænder mig, maa naturligvis forklares efter Aarsagsloven. Det gælder kun at finde den virkelig *forklarende* Aarsag. Og med Hensyn til dette Punkt hævder Karmalæren, at naar vi søger de forklarende Aarsager til en Række vigtige Træk ved vort nuværende Liv, da vil vi først finde dem ved at gaa tilbage til et tidligere Jordeliv. Dette forhindrer naturligvis ikke, at en Række mindre betydningsfulde Træk finder sine forklarende Aarsager inden for nærværende Liv. Videnskaben besidder ikke Midlerne til at forfølge en Aarsagsrække tilbage til et tidligere Jordeliv; men den vil næppe hævde, at den kender *alle* de Aarsagsrækker, som frembringer et Menneskes Evner, Karakter og Skæbne. Den erkender selv, at Aarsagerne til de særmærkende Træk ved den menneskelige Personlighed ligger forud for Fødselen og forfølger dem ad Arvelighedslinien. Karmalæren fornægter ikke Arveligheden, som Hr. Melbye paastaar, men hævder kun, at der ved Siden af Arveligheden spiller andre mere betydningsfulde Aarsager ind, som udgaar fra det reinkarnerende Ego.

Det siger sig selv, at en Lære, som hævder, at vi til enhver Tid har i vor Magt at skabe vor fremtidige Skæbne, paa det kraftigste appellerer til Initiativet saa vel hos Individet som hos Samfundet. Til begge siger i Virkeligheden Karmalæren: Du ligger, som du har redet; staa op og red dig et bedre Leje! Samfundskaarene er, som Menneskene har skabt dem, og det ligger i deres Haand at skabe dem bedre i Fremtiden. Det er saaledes ikke rigtigt, at Karmalærens Konsekvens er: „Lid og taal!“

Mange andre Punkter kunde friste til nærmere Belysning; men jeg skal indskrænke mig hertil. Kun vil jeg tilføje, at naar man hylder den teosofiske Verdensforklaring, da behøver dette ikke at skyldes nogen blind Autoritetstro paa dem, som er i Besiddelse af de ovenfor

omtalte højere Sanser, og hvis Meddelelser man accepterer som ufejlbare Forkyndelser ex cathedra. For min personlige Del er Stillingen den, at de store Træk i Teosofien, som jeg har tilegnet mig, vilde jeg holde fast ved, selv om det skulde vise sig, at de ikke var fremgaaede af oversanselig Forskning, men af ren Spekulation. Jeg mener nemlig, at enhver bør søge at vinde frem til den bedst mulige Arbejdshypotese for sin Tænkning, Tro og Livsførelse, og i Teosofien har jeg hidtil fundet den bedste Arbejdshypotese. Enhver har sikkert set Børn lege med Billedklodser, der paa hver Side bærer Brudstykket af et Billede. Det er ved denne Leg deres Opgave at sætte Klodserne saaledes sammen, at der fremkommer et helt Billede. Vor fysiske Erfaring giver os nogle Billedklodser til et Verdensbillede; men det er umuligt at sammensætte noget helt Verdensbillede af dem. De fysiske Billedklodser maa suppleres med overfysiske, hvis et logisk sammenhængende Verdensbillede skal fremkomme. Teosofien leverer os nogle saadanne overfysiske Billedklodser og beder os prøve, om de ikke passer til de fysiske. Og mange af os finder, at de passer saa godt, at det derved fremkomne Verdensbillede maa være det rigtige. Saadan betragter jeg Teosofien, og saadan tror jeg, de fleste Medlemmer af Samfundet ser paa den.

Kristiania, 12. Juli 1907.

RICHARD ERIKSEN.

ET GENSVAR TIL HR. RICHARD ERIKSEN

Hr. *Richard Eriksen* skal have Tak for sine „Bemærkninger“ i Anledning af min Artikel. Hr. R. E. bestrider, at Teosofisk Samfund er en „Kirke“. Jeg skal hertil blot sige, at jeg ikke har brugt Ordet i nedsættende Betydning, men blot hermed villet karakterisere Organisationen som en Forening af Mennesker, der er alvorligt besjælede af samme religiøse Livs- og Verdensanskuelse. At kun det første Programpunkt er forpligtende, vil enhver opmærksom Læser finde udtrykt i min Artikel (Side 562, Lin. 10 f. n.). At det teoretisk hævdes, at der er Tankefrihed i Teosofien, er mig ikke ukendt, og det vil man ogsaa se af min Artikel. Men det er sikkert heller ikke nogen Teosof ukendt, at der *praktisk* blandt Teosoffer gennemsnitligt taget kun er Valg mellem at tro eller „foreløbig lade ligge“, som R. E. siger. Naar

den esoteriske Skoles Medlemmer faktisk er dem, fra hvem Læren udgaar, kan man nok sammenligne dem med et Præsteskab, en „ecclesia docens“, uden at misforstaas. Tilliden til „Esoterikerne“ blandt de menige er mindst lige saa stor som Menighedens til Præsterne i den kristne Kirke.

En Skole, der kræver en forudfattet Mening om de Ting, *den* først kan give Mulighed for at undersøge, kan man nok sige bygger paa en Fordom, og det gør „the eastern school“.

Angaaende Telepati o. desl. har jeg skrevet i min Artikel, at det „vel snarere“ har sin Forklaring i en Telegraferen uden Traad mellem Hjernerne, men at Videnskaben endnu ikke har fastslaaet noget herom. Jeg regner det altsaa ikke for et Bevis paa, at et Individ er sindssygt, at han ser noget, som andre ikke ser, i og for sig; men dette noget og Personens øvrige Habitus kan være af en saadan Art, at man med Rette kan tale om Hallucinationer, særlig naar man har tilsvarende Fænomener hos afgjort sindssyge.

M. H. t. Karmalæren har jeg blot paapeget en karakteristisk Passivitet i den teosofiske Litteratur, idet den ikke udelukkende, men *langt overvejende* bruger den til Trøst og meget mindre som etisk Spore.

En Unøjagtighed i Artikelen, som min Lærer, Prof. *Friedenreich*, privat har gjort mig opmærksom paa, maa jeg maaske her rette: *Hallager* har vel Æren af herhjemme at have behandlet Spørgsmaalet om Hekse og Hysterikere klart og godt, men allerede *Charcot* og hans Elever, særlig *Bourneville*, hævdede Sammenhængen mellem disse Fænomener.

Til disse spredte Bemærkninger maa jeg desværre indskrænke mig, idet jeg i øvrigt henviser til min oprindelige Artikel og til den teosofiske Litteratur.

CHRISTIAN F. MELBYE.

I TIDENS OG STRIDENS TEGN

FOLKETS TJENERE

MAANEDENS Sag — det er stadig det Skuespil, som opførtes paa Raadhussalen af Byens Fædre — eller, som de beskedent, men ikke *for* beskedent, nu ynder at kalde sig, Folkets Tjenere. Det har vel nok været det, Folk rundt i deres landlige Sommerferiero mest har tygget Drøv paa, saaledes som Sagen siden sidst videre har udviklet sig i det mindeværdige Møde af 4de Juli og den prompte følgende Sprængning af det liberale Parti. Den har virkelig, denne Konflikt — som Hr. Rode spaaede det i nævnte Møde — kastet sine Skygger langt fremad. Men den har ogsaa — maa det siges — kastet adskilligt Lys til alle Sider.

Naar man nu bagefter gennemlæser det stenografiske Referat af Borgerrepræsentationens tre Møder om Sporvejssagen, bider unægtelig først og fremst en Ytring af en — reverenter talt — Højremand sig fast i En — noget om „det rene Komediespil". Der begyndes med Udvalgsbetænkninger, Studierejser til Udlandets Byer, Regnskaber, Beregninger og Modberegninger, Statistik, saglige Behandlinger paa Møde efter Møde, og det ender med, at der stemmes efter de politiske Linjer, efter for længe siden afgivne Valgløfter eller udstedte Partiprogrammer, og de enkelte, der efter at have arbejdet sig gennem hele den saglige Behandling vover at naa til et andet Resultat og stemmer anderledes end i Forvejen vedtaget, de stemples af Forsamlingens Flertal som uværdige til at behandle Byens Sager. Med dette „in mente" kan man ikke læse de vise Fædres værdige Forhandlinger uden at Mistroens Djævle dukker op mellem Linierne. Der er tørre Regnskaber, men der tales ogsaa om det smukke Fremmedord: „Cachering"; der er Beregninger, men de er „optimistiske" eller „pessimistiske". Naar et Medlem udtaler, at det vilde være letsindig Finanspolitik af Kommu-

nen under den nuværende økonomiske Situation at ville optage et stort Laan, tysser de følgende Talere energisk en saadan taktløs Udtalelse ned, der vil skade Byens Kredit paa Verdensmarkedet. Nu staar en af Byens Fædre op og udvikler bekymret alle disse finansielle Betænkeligheder ved netop paa dette Tidspunkt at overtage Sporvejene, idet han samtidig bedyrer sin demokratiske Kærlighed til selve Sagen; men Mistroens Djævel vil gærne oversætte Talens Mening derhen, at Taleren — hvad han end har været i unge Dage — efterhaanden har lært de kjøbenhavnske Arbejdere at kende som et saa pligtforsømmende og fordringsfuldt Folkefærd, at han nødig vil belemre Kommunen med 2000 nye Arbejdere, der har deres socialistiske Borgerrepræsentanter i Ryggen. Og dér træder en Kollega frem og slaar sig for sit Bryst og erklærer, at Sagen er Folkets og hans egen Hjertesag, der baade skal og kan gennemføres, og efter Granskning af Beregninger og Konjunkturer tager han rolig Ansvaret for Overtagelsen netop nu, — men Tvivlerdjævelen mistænker, at Talerens Sikkerhed især er hans sikre Lid til, at Sagen alligevel *falder* i sidste Instans, saa han uden Fare kan være Overbevisningshelt og lade Kollegerne overtage Odiet. Folket og Folkets Vilie er Omkvædet paa Debatten, og ogsaa Borgmestre og Raadmænd faar at vide, at de ingenlunde er valgt for at blande sig ind i Sporvejsteknik, men udelukkende som „Flertallets politiske Tillidsmænd", — ingenlunde har at tale i „Frederik den 6te" Stil om Sagkundskab og Ansvar, men „giver den parlamentariske Ide et Grundskud", om de ikke bøjer sig for Folkets Vilie.

Det er imidlertid det Par „uparlamentariske" Medlemmers Kasus, der er det interessanteste — ialfald for den, der ikke er Parlamentariker, men reflekterer over vort offentlige Livs Kaar. At Meninger ændres, naar de objektive Forhold ændres, eller med voksende Indsigt, er jo noget, der hændes alle perfektible og sanddru Mennesker stadig i Livet. Men Tilfældet her er typisk for en i det offentlige Liv almindelig og ganske vist noget betænkelig Art Meningsskifte: det, der indtræder, naar en Ide skal realiseres, en Teori føres over i Praksis, eller — hvad der tildels er det samme — naar man fra Mindretalsopposition gaar over til at blive Regeringsflertal. Hvad der ser smukt og bestikkende ud for Fantasiens Fjernsyn og bygger sig let op med Tankernes luftige Stof, det taber meget af sin Glans og knirker i Sammenføjningerne, naar det skal blive til nær og massiv Virkelighed. „Han havde tidligere troet, at Sagen var meget enkel, men havde nu set, at den var betydelig mere indviklet", tilstod en af Synderne Forsamlingen. Og hvad

der gør sig som en fortræffelig Mærkesag at samles om for en Opposition, der er til for at øve Kritik over det bestaaende og opstille Krav for Fremtiden fra sine Pladser i Salen eller paa Valgtribuner, det er ikke altid saa lige at gaa i Lag med, naar man selv skal sætte det i Værk som Regeringsparti under Ansvar og under en ny Oppositions Kritik; hvad enten det er Landets Forsvar eller Kommunens Kasse, det gælder, gaar det mindre flot og let at bestemme sig til at handle, naar man selv „er den", end naar man staar udenfor og raaber sammen med de andre. Saaledes havde en anden af Synderne i sin Tid „som ungt Medlem" af Oppositionen „af Partihensyn" glat væk stemt for Overtagelsen, men nu var han Borgmester, nu følte han, at det fremfor alt galdt for det herskende Demokrati at vise sig modent til at forvalte Borgernes Penge forsvarligt og ikke give den lurende Reaktion Vind i Sejlene, og nu turde han ikke vove noget større paa Overtagelsen.

Saadanne typiske Meningsskifter er naturligvis ikke helt opbyggelige, men Kritikken skulde blot ikke rettes mod den uddybede Ansvarsfølelse og den nøjereseende Realitetssans, der nu foraarsager Meningsændringen, men mod den Letvindthed, hvormed man som ung adopterer Overbevisninger, og den Ansvarsløshed, med hvilken en Opposition opstiller Krav og giver Løfter. Og her kommer vi til d'Hrr's svageste Punkt: Forholdet til Vælgerne og Partiet, til de brudte Tilsagn eller brudte Forudsætninger. Men ogsaa her maa Daddelen ikke adresseres mod, hvad der sidst er gjort, — at Tilsagn eller Forudsætninger er bleven brudt; thi hvis nogen stemte imod, hvad han ansaa for Byens Vel, fordi han i sin Tid for at opnaa Valg har maattet afgive et Løfte eller fordi han forudser kun paa den Maade at kunne opnaa Genvalg, vilde han jo paa det grovest mulige forbryde sig mod sit offentlige Hvervs Pligter og — med Dr. Starckes træffende Ord — betale sine Valgudgifter af Kommunens Kasse i Stedet for af private Valgfond. Og hvis man maa mistænke nogle af Borgerrepræsentationens Medlemmer for ved denne Lejlighed at have gjort noget saadant, er det en frygtelig Mistanke. Men — en Forbrydelse er det under alle Omstændigheder, naar man — som det her er sket og stadig skeer paa Valgtribuner og i Partier — afgiver Løfter og afnøder Løfter af bindende Art. Vælgerne og Partierne maa efter en Mands foreliggende, offentlige Færd og efter at have hørt ham udvikle sit politiske og sociale Grundsyn bestemme, om de vil skænke ham Tillid, men har ingen anden Regres overfor skuffede Forventninger end den ikke at genvælge ham næste Gang. Og den Valgkandidat, der afgiver bindende

Løfte Aar i Forvejen om sin Stilling til en saa konkret og indviklet Sag som den her omhandlede, gør sig i Virkeligheden paa Forhaand inkompetent i den, ligesaa godt som en Dommer gør sig det, naar han paa bindende Maade offentlig paa Forhaand tager Standpunkt til en Retssag. Med en vis Ret kan der dog — maa det indrømmes — gøres gældende, at Løfter som det om Sporvejenes Overtagelse i 1918 nødvendig maa forstaas med Forbehold „forsaavidt Forholdene ikke har ændret sig paa en uberegnelig Maade“, og naar d'Hr. Borgbjerg, Jensen og Slomann overhovedet indlader sig paa at diskutere Beregninger og Konjunkturer, har de derved stiltiende indrømmet, at den finansielle Situation *kan* være en saadan, at den berettiger til Brud paa Programløfter, men dette een Gang indrømmet, kan de ikke have Ret til at stemple *dem* som Forrædere, der nu en Gang ser den finansielle Situation saa meget mørkere.

Stemplet blev de da imidlertid — Hvass saa godt som Marstrand og Philipsen, og Lejligheden grebes til et længe forberedt Skridt, idet de skabede Faar lodes alene tilbage i den „liberale“ Fold og hele det øvrige Parti konstituerede sig som et nyt Parti under den i den statslige Politik nys indførte Etikette: „Socialradikale“. Dette Hamskifte betyder mere end dette, at et Antal yngre Ærgerrigheder trænger paa og vil skubbe de ældre til Side, eller at man forsøger at lægge ud paa en ny Bov, efter at det saa tydeligt er gaaet til Agters paa den gamle; Navneforvandlingen udtrykker træffende en Forvandling i Tidens Aand af det københavnske Venstre. Og Lejligheden er meget passende valgt, thi den gamle og den ny Aand lagde sig her meget tydeligt for Dagen i de gammelliberales og de Udtraadtes forskellige Handlemaade: Forvandlingen er en voksende Intransigens med Hensyn til Partidogmerne og en stadig mere krybende Tjenstagtighed overfor „Folket“.

Raadmand Philipsen blev i det sidste Møde ikke saa ueffent karakteriseret af Hr. Borgbjerg. Hr. Philipsen — sagde han — har faaet „Betænkelighedernes Naadegave“; han „kan ikke komme ud af Stedet for lutter Kundskabsrigdom og Alsidighed“; „for hver Tanke har han en hel Række Eftertanker og Bisætninger, som spænder for Hovedtanken“; men — tilføjer Taleren — „ærlig talt troede han, at det store brede Publikum, de almindelige Vælgere .... mange Gange ser nok saa sundt som Mænd, der efter Sigende sidder inde med Ansvaret og Overblikket, Kundskaberne o. s. v.“ Netop saaledes maa den Liberale tage sig ud i en Demagogs Øine. Saa' man ikke Gustav Philipsen stille i Udvalgsmøder med sin Mappe fuld af indforskrevne Brochurer og med

udenlandske Paraleller paa hver Finger? Kunde han ikke gaa hjem og sove paa en Modstanders Argumenter og næste Dag gaa over til hans Mening? Da der i sin Tid paa Rigsdagen var Tale om at vælge ham ind i Forsvarskommissionen, stod han jo op og varskoede paa Forhaand om, at han i saa Fald vilde tage Spørgsmaalet op paa bar Bund og ikke føle sig bunden af nogetsomhelst fra Fortiden. Den ene Dag sidder han i Arbejderforsikrings- og alle mulige Arbejderbeskyttelsesraad, — den anden sætter han sig ligesaa pilfingret og tossegod ind i Arbejdsgivernes Interesser og lader dem løbe med sig.

Den Art Liberalisme — med „Eftertanker og Bisætninger", „fumlende" tummelumsk snart til højre, snart til venstre, med Overtro paa Sagkundskab, humane Hensyn og ulykkelig Retskaffenhedsfeber i Blodet — den har vort offentlige Liv ikke længer Brug for. Der kan en Gang skrives en Bog til Skræk og Advarsel om Hr. Philipsens Vanskæbne i vort offentlige Liv. I Stedet for den blakkede „Liberale" er nu den renlivede Salonradikaler Tidens Mand. Han er ikke liberal, ikke frisindet — han er radikal ɔ: han er forpligtet til i enhver Sag at have det yderligste Standpunkt, som kendes paa Pladsen; han maa ingen have til venstre for sig (undtagen Socialisterne), det er ude med ham, hvis han lader nogen komme foran i Bevægelsen. Poul Møller skrev en Gang noget om Avnerne, der flyver forrest, fordi de er tommest; ethvert Hovedstadssamfund kender denne Klasse Folk, der er foran om hver ny Mode, om at have læst den ny Bog, — Premierepublikummet, der er med i alt nyt, der stiftes, og har de moderneste, mest fremskredne Anskuelser paa alle Punkter. I Politik gaar Bevægelsen for Tiden i demokratisk, stadig mere demokratisk Retning; altsaa skynder de sig at være Ultrademokrater, og naar de er „i Têten", bilder de som Trommeslagerne sig selv og ofte ogsaa andre ind, at det er dem, der fører Toget. Nu er det dem om at gøre at gaa i Spidsen for den fremrykkende Husmandsbevægelse, og dersom blot Socialdemokratiet herhjemme brød sig om at have Overklassemennesker i Spidsen, var „de radikale" mer end villige. De tænker ikke paa to Ting. For det første paa, at Livets Bevægelse aldrig bliver ved at gaa i én Linie, men er Udsving til forskellige Sider, og at Livet aldrig kan bestaa paa Yderligheder, men kun ved Yderlighedernes Udjævning, saa at Aktion og Reaktion (og Reaktion er Aktion og Aktion er Reaktion) aldrig vil aflade at skiftes og begge er lige nødvendige Led i Udviklingen. Lige saa lidt som sagtens radikale Hindhedianere og J. P. Müllerianere betegner Fremtidens Linie, men

kun er gavnlige Reaktioner mod tidligere modsatte Udsving, lige saa vist vil en Dag Livets Bevægelse svinge i modsat Retning — i aristokratisk og individualistisk Retning, og da o ve! vil vore fremskredne Radikale let udsætte sig for at være Bagstræbere. De tænker dernæst heller ikke paa, at Bevægelsens Tempo er lige saa vigtig som Retningen. Fordi visse Ideer og visse Livsformer en Gang i Fremtiden vil være de rigtige, er de ikke rigtige nu; Nutiden har sin Ret lige saa godt som (og for Øjeblikket mere end) baade Fremtid og Fortid, og det er lige saa urigtigt at være Republikaner for Tiden i Rusland som at være Monarkist i Frankrig. At være forud for sin Tid er lige saa kompromitterende for en Politik som at være efter den, thi det eneste Ideal for en Politik er den Ordning af Samfundet, som Samtidens Liv er bedst tjent med. Man kan godt være Fritænker, hylde „fri Kærlighed", sværme for Verdensfreden og Republiken og dog stemme for Kanoner og Civilliste og holde paa Ægteskab, ja! selv paa Katekismusundervisning.

Men det nye Løsen er ikke blot: radikal, det er socialradikal. Tilføjelsen er et nyt Eksempel paa Formumming, Beskyttelseslighed som Led i Tilværelseskampen. Reformvenstres Reformer, Philipsens Liberalisme — de er ikke „sociale" nok; man maa bære Ordet som Partimærke. Det skal tage af over for Socialisterne eller tage det op med Socialdemokraterne ved at benytte deres Varemærke over for Folket. Thi socialt betyder folkeligt, og Folket betyder de, der lever af legemligt Arbejde. Og det er dem, der i det politiske Liv er Arbejdsgiverne, dem, hvis Stemmer et Parti i et demokratisk Land skal leve af og som de politiske Arbejdere derfor maa staa til Tjeneste for. De socialradikale reklamerer da med at være i en ganske anden Grad Folkets Tjenere end de liberale var det.

Thi „Folket", Socialdemokratiet, — alle ved jo, at Perturbationerne inden for det liberale Parti kun er Fjernvirkninger af disse Magter. Nu knaldede Arbejdsgiverne igen med Pidsken, — man maa selv se efter i Referatet, hvordan den store Bastian i Raadhussalen med faderlig bedrøvede Ord maatte tage Tugtens Ris i Haand, da hans „Advarsler" ikke havde frugtet, og hvordan han fik baade retfærdige og uretfærdige til at ryste i Bukserne med sine Ord om, hvordan man overhovedet efter dette skal kunne „stole paa et liberalt Parti, der ikke rent og klart stiller sig paa Arbejdernes Side"; og saa var Borgbjergs Tale dog som Kys og Klap mod, hvad „Socialdemokraten" har budt Partiet i Maanedens Løb. Begge Steder var imidlertid Undsigelsen og

Trudslerne klare og bestemte nok. Og nu har altsaa Partiet ofret de skyldige og er trukket i det ny Liberi for ret at vise, hvilken Herre det vil tjene.

„Folket“ — „Fra Folket vi kommer, til Folket vi gaar, — dets Villie skal være vor Lov“. Gennem hele Sporvejsdebatten strækker sig Dyrkelsen af Folket. Det Argument, Hr. Borgbjerg holder sig til, er dette, at Sporvejsselskabet selv ønsker at beholde Driften; dette Argument for Overtagelsen af Sporvejene som et rentabelt Foretagende er ikke noget Argument for sagkyndige, men det er et, „som den store Offentlighed vil kunne forstaa“, som vil være „tilstrækkeligt for den store Offentlighed, der muligt ikke saa godt som Fællesudvalget er i Stand til at komme til Bunds i alle de Beregninger, som staar mod hinanden.“ Og Sporvognene betragtes alene som værende til for Arbejdernes Skyld; Bestyrelsen anklages, fordi Arbejderne „maa lade sig behandle paa den Maade“, at de ofte maa staa og vente paa Plads, naar de skal med de tæt besatte Morgenvogne, men ingen tør mukke om de svinske og halvdrukne Arbejdere, der ofte kommer ind og forpester Kupéerne for skikkelige Folk. Gennem hele vort offentlige Liv — i Litteraturen som i det politiske og kommunale Liv krybes der paa samme Maade for den brede Befolkning; vi har ingen Bjørnson, der med al sin demokratiske Autoritet af og til tør sige det hellige Folk Sandheden.

De, der ikke har deres demokratiske Papirer i Orden med Hensyn til Fødsel og Afstamning og yderligere har mistænkeliggjort sig ved akademiske Grader, maa med dobbelt stærke Midler dokumentere deres Folkelighed. Man kunde af københavnske Akademikeres Valgtaler i Fjor og Grundlovstaler i Aar plukke en skøn Blomstersamling af selvnedværdigende Folkeligheder (om Albertis Figur nægte de sig f. Eks. i Reglen ikke en eller anden folkelig „Talefigur“). Og man kan i de københavnske Saloner ved Havannaen og Likøren høre udfoldet en Husmandsinteresse og en Arbejdervenlighed, der minder om Forherligelsen af „le peuple“ i Ludvig d. 16-Tidens Saloner.

Men det vil gaa nu som den Gang. Folket vil foretrække at vælge sine Tjenere blandt sine egne. Og „Tjenesten“ vil blive for skrap for civiliserede Mennesker. Skuffelse vil følge paa Skuffelse for de Liberale, hvad Navn de saa hyller sig i.

Indtil — indtil en Gang Pendulen svinger og der kommer dem, som kan og vil andet end at *tjene* det, som man nu kalder „Folket“.

V. V.

TILSKUEREN

REDIGERET AF VALD. VEDEL.

SEPTEMBER 1907

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

Pianoer
Harmo-
niums
Flygler
Skandinaviens største Magasiner.
Aarligt Salg af over 500 Instrumenter.
Alle Stilarter og Træsorter. — Bedste existerende Fabrikata: Steinweg, Gaveau, Hamilton Højeste Udmærkelser (Grand prix og Guldm.) og fineste Anbefalinger.
Chr. Winther,
Frederiksborgg. 36, »Nørrehus«.
Udst: Østergade 62 (ved Ranchs Ur.)
Brugte Pianoer tages i Bytte. Udlejning med Købsret. Ubegrænset Garanti til enhv. Tid. Kulante Betalings- og Forretningsprincipper. Skriv efter ill. Prisliste og Piecer.

EDVARD BRANDES

1.

DER er Politikere, hos hvem det politiske og personlige dækker hinanden. Den, der ogsaa i sine menneskelige Timer har en Ræv bag Øret, ham har man hel og holden, naar man studerer hans politiske Færd. Det er en virkelig zoologisk Ræv man har for sig. Men der er andre Politikere, i hvem Ræven ikke er medfødt, men et af Erfaringen udviklet Instinkt, der virker i samme Aand som den Haand, der rykker En i Ærmet, naar man vil sige mere end hvad der gaar an. Af denne Taktfølelse, denne Publikumsfornemmelse, dette praktiske Instinkt maa enhver Politiker have noget for at blive mere end en Dilettant eller Prædikant.

Edvard Brandes har ved mange Lejligheder i sit politiske og journalistiske Liv haft denne Ræv bag Øret. Navnlig som Bladudgiver har han haft en udviklet Taktfølelse for, hvad der gik an over for det Publikum, det gjaldt at vinde. Hans Ærgerrighed som Politiker har maaske ogsaa været den, at være en virkelig Statsmand, kold, beregnende, behersket, den nøgterne Bedømmer af Forhold og Personer. Og maaske tænker han sig ogsaa skabt i dette Ideals Lignelse. Men det er i saa Fald en Selvskuffelse. Det dybeste Anlæg i ham er en lidenskabelig Følelse for og imod. Den inderste Drivkraft i al hans Optræden er kommet fra en Sympati eller Antipati. Der er i denne Kritiker og Skeptiker et Grundfond af Naivitet, der har givet ham hans Handlekraft og Stridslyst, men ogsaa gjort ham ikke blot brutal og fordomsfuld, men ogsaa usikker og uhel-

dig i sin politiske Optrædcn. Han føler i Grunden ganske enkelt, han tænker grumme lidt dialektisk, derfor har han givet sig saa mange Blottelser, og hans Ord altid forsynet Modstanderne med en Beholdning af Citater. Og derfor er netop han blevet det mest typiske Udtryk for den Tids Tro og Tanke, han tilhører. Han staar nu som en Afstøbning eller et Mindesmærke for hin Tid, udpræget og formfuld, men set med Nutidens Øjne mere som tilhørende Musæet end den levende, stadig skabende Historie.

Naar man vil vide, hvor Brandes egentlig har hjemme, skal man gaa til det gamle Testamentes Profeter. Af al Poesi har vistnok den mørke, harmfulde Poesi hos Profeten *Jesaja* staaet hans Hjerte nærmest, og til den er hans Sind vendt tilbage i hans ældre Aar. Ligesom et holbergsk Citat, naar det dukkede op i en af hans Avisartikler fra de sidste Aar, kunde ligesom gengive ham den tabte Holdning, gjorde hans Udgave af Jesaja en maaske større Virkning end den litterært set fortjente paa den Baggrund, mod hvilken den pludselig kom til Syne. Adskillige Mennesker, for hvem Brandes havde været noget af en psykologisk Gaade, har erkæret, at de først gennem denne Jesaja-Fortolkning var kommen paa Spor af de Sider i hans Natur, der havde gjort hans Navn saa omstridt, saa højt anset af nogle og dybt hadet af andre, og navnlig som et med Partiskheden.

Brandes er en Jesaja-Natur. Han har altid delt sin Samtid og sine Landsmænd i to Dele og sat det samme Skel mellem dem som Jesaja sætter mellem Guds frelste Folk og Hedningerne. Han har altid haandhævet Retfærdigheden og Moralen med samme Nidkærhed og Enfoldighed som den jødiske Profet, ud fra en usvigelig Vished om, at Retten, al Retten, var paa hans og hans Tilhængeres Side, og Uretten, al Uretten, hos Modpartiet. Haandhævelsen var derfor paa een Gang meget streng og meget simpel. Fjenderne skulde straffes og Vennerne belønnes og begge Dele saa kontant som muligt. Som Jesaja siger: „Efter Fortjeneste, ja derefter skal han betale sine Modstandere med Vrede, sine Fjender med Vederlag.“ Højremændene, Embedsmændene, Sammensmælterne, de skulde simpelt hen *ødelægges*. „Modstandernes Ødelæggelse, det var Maalet,“ skrev han en Gang i en Artikel som den højeste Anerkendelse af det politiske Arbejde

Og de skulde ødelægges ikke blot politisk, men rent menneskeligt. Derfor skrev han saa forarget om Højremændenes „Penge“ og „tyrkiske Moral“. Naar det gjaldt „Højremændene“, var han endog Rigorist over for erotiske Friheder. For Meningsfællerne derimod vinkede Belønningen i hans Blads Spalter. Det var ikke almindelige Mennesker, men „storladne“ (som Verdenshavet) i Retskaffenhed, en „Fest“ at høre paa dem, naar de talte, en „pragtfuld“ Bog, naar de skrev, „uden verdsligt Maal“ i deres politiske Færd. Ganske som der staar hos Jesaja: „Lovprisningens Klædebon i Stedet for en vansmægtet Aand, saa at de skulle kaldes Retfærdighedens Terebinther.“

Det er Uret mod Brandes at tro om ham, at han har været partisk med Bevidsthed. Partiskheden har været hans Moral, han er kommen ganske uskyldigt til den. Han har ment, at der var dette Skel mellem Menneskene, mellem venstrefrelste og højrefortabte. Han har troet, at det var hans Pligt som Dommer og Kritiker, at trække denne Streg saa tykt som muligt. Naar andre har ment, at han var partisk, har han selv følt sig netop som den nidkære Rettens Haandhæver.

En Mand af denne lidenskabelige Natur er ikke anlagt for Kunst og Videnskab. De, der opfatter Brandes som en Videnskabsmand, der ved Tidens Omstændigheder er blevet Politiker, tager ganske fejl. Han er af Anlæg og Temperament en Handlingens Mand, ikke en Kunstner eller Tænker, maaske nok mere Agitator end Politiker, mere Kæmper end Lovgiver. Han har en Gang brugt en Vending om „den skønne Strid om Menneskers Vilkaar,“ der var ganske utænkelig i en Kunstners Mund. Endnu for nylig har Finansminister Lassen hævet „Orientalisten“ og „Dramatikeren“ paa Politikerens Bekostning. Men denne Udtalelse gjaldt ikke hans politiske Begavelse i Almindelighed, men hans Forstand særlig paa Toldpolitik. Og naturligvis har det ofte glippet for Brandes i den faglige Politik. Her mærkes det, at han hverken er Jurist eller Nationaløkonom, og at han overhovedet mangler politisk Studium, ikke blot i faglig, men ogsaa i parlamentarisk og historisk Forstand. Hvad han har skrevet om statsretlige Emner, har været af en uhjælpelig Naivitet, f. Eks. Indledningen i det lille Skrift: „Fra 85 til 91“. Hvad han har skrevet om de kongevalgte Landstingsmænd har været det rene Pjank. Ogsaa naar han tumler med saadanne Spørgsmaal

som Retsreform og Strafferet, løber han med en halv Vind. Han har faaet Parolen, men ikke forstaaet den. Han har haft en Manuduktør, hvis Vejledning man aner bag de Misforstaaelser, hvori han er blevet hængende. Naar han kommer uden for Storpolitikens og de politiske Ideers Terræn, kan der komme noget dilettantisk over hans Optræden og et vist novellistisk Snit over hans saglige Indlæg. Mangen en Skolelærer fra Landet har vist sig mere perfektibel i den parlamentariske Skole, for slet ikke at tale om en Mand som Monrad, der dog kom ind i det politiske Liv med lignende Forudsætninger som Brandes.

Paa den anden Side har Brandes store aandshistoriske Dannelse givet ham et videre Syn og et større Overblik end den fagmæssige Politiks Mænd. Bag den Politik, der for dem var fra Haanden og i Munden, har han set den lovmæssige Udvikling og altid begrebet Øjeblikkets Sammenhæng med Fortiden og dets Konsekvens ud i Fremtiden. Det har givet de bedste af hans Bladartikler deres Overlegenhed i Dagens Strid og deres Betydning ud over Øjeblikket. Et Eksempel herpaa er den Artikel om Grundtvig, han skrev i „Morgenbladet“ Dagen efter Grundtvigs 100 Aars Fødselsdag. At den i sin Tone var mere vranten og i sin Anerkendelse mere paaholdende end naturligt i et Blad, der var politisk Hovedorgan for store Krese af Grundtvigianere, er en Ting for sig. Det kunde ikke andet end støde at se Grundtvig nedsat som en „Pibekrave“, Søn af en Teolog og en Teologs Datter, „den hele Familie ornatklædte Personer,“ som det hedder. Men afgørende sand og i Forhold til Datidens Begreber original er Artiklens centrale Betragtning, der stiller Grundtvigianismen paa Plads i den danske Kultur og Politik og indirekte blotter Modsætningen mellem den og det egentlige Bondedemokrati. Der var et Sprængstof i denne Artikel, der kunde faa hele Venstrepolitiken til at flyve i Stumper og Stykker.

Edvard Brandes er den danske Politiker, der skarpest har afdækket de politiske Modsætninger. Han tilhører hel og holden den radikale Linie i den danske Politik og inden for den ikke, som Hørup, den særlig danske, bondepolitiske, den, der nedstammer fra Bondereformerne, fortsættes i Bondepartiets Kamp med de Nationalliberale og har J. A. Hansen og Tscherning til første Ledere, men en *europæisk* Linie, den, der udgaar fra det

18. Aarhundredes Fritænkeri og den franske Revolution. Det er ogsaa ham, der er blevet Navngiver til Betegnelsen *det europæiske Venstre.* I sin første Henvendelse til Vælgerne paa Langeland brugte han den Vending: „Jeg hylder paa de fleste Omraader saadanne Anskuelser, som overalt i *Europa* repræsenteres af Venstre.“ Skønt maaske brugt tilfældigt og uden bestemt Hensigt blev dette Udtryk dog med Føje af Modstanderne gjort til et Signal. Det var virkelig en ny Strid, der indvarsledes med det.

2.

Paa en Maade kan man sige, at Brandes fik sit Rigsdagsmandat foræret. En af Landets sikreste Venstrekrese, J. A. Hansens gamle Kres, blev stillet til Raadighed for en ung Mand, der indtil da ikke havde sagt eet politisk Ord, næppe skrevet en politisk Artikel, og som ikke var designeret til nogen fremtrædende Plads i det Parti, der opstillede ham. Den 32aarige københavnske Dr. phil. behøvede blot at holde Valgmøder de to sidste Dage før Valget for at blive valgt med 1133 Stemmer mod 396. Ganske vist talte han godt og klarede med Bravur og Lune personligt for sig, men naar man betænker, hvilke Eksaminer der i vore Dage skal tages for overhovedet at komme i Betragtning uden for Dumpekandidaternes Brigade, synes Brandes at have haft et mærkeligt Held.

Men i anden Forstand gav han lige saa meget som han fik. Bag hans Valg laa et *do ut des.* Hvad han havde bag sig og kunde byde Berg, var Alliancen med *det litterære Venstre.* Og at der bestod en saadan krigsførende Magt, var i det væsentlige Edvard Brandes Fortjeneste. Af det Aandsliv, Georg Brandes havde skabt ved sin Lære, ved sit Geni og ved den Historiens Taktstok, hvormed han var fremtraadt, havde den yngre, mere praktiske Broder gjort en Retning, et Parti. Han havde været Bevægelsens Organisator, dens Indpisker. Han var den første af de litterære Folk, til en vis Grad ogsaa den eneste, der havde taget Tornystret paa Ryggen og indrulleret sig i Række og Geled. Medens denne Kres endnu stod i sin Jomfruelighed og mindst af alt tænkte paa at kompromittere sig med Venstres Bønder og Degne, meldte han sig resolut som Venstrejournalist

og Venstreforfatter. Først paa Færde, tidligst oppe, raskest i Vendingen — det har altid været hans Styrke. Og med Foden under Politikens Bord følte han snart ganske politisk ogsaa i litterære og videnskabelige Ting. Han skaffede Penge til „Morgenbladet“, han var med til at stifte Klubber, til at holde Fester med tilhørende politiske Taler, i hans gæstfri Hjem mødtes Politikere og Skribenter. Og begge Parter forstod han at vinde, from som en Due og snild som en Slange. Indtil han kunde møde Berg som den ene Fører mødes med den anden.

Berg og Brandes — hvor det Forbund maa have vakt Forargelse og Forvirring baade i Venstre og Højre. Der stod det danske, det nordiske Venstre, baaret af Bonden, løftende paa Nordens Opgave som sin Mission, og det maatte være Vidne til, at Tusinde danske Bønder, nordiske Bønder, der skulde vise Verden, at Kristendom og Folkefrihed gik Haand i Haand, valgte en Mand fra Paris, En, der vilde omkalfatre Verden efter de sidste Tanker fra Paris. Og paa den anden Side det gamle, aandsfine Højre, der vel vrissede arrigt af disse Kosmopoliter, men for hvem dog en Mundfuld Pariservisdom var lettere at svælge end dette beske Bæger, at en Dr. phil. og første Finsmager fra det kongelige Teater gik under Bergs Bonderegimente.

Selv synes Berg og Brandes at have haft let ved at finde og forstaa hinanden. Der er Udtalelser af Brandes under Valgfelttoget, der er ganske i Bergs Aand, og af Berg, der lyder aldeles som de var sat i Stil af Brandes. Naar Brandes erklærede sig for en Modstander af den Radikalisme, der fordrer alt eller intet, saa ligger deri kun, at Berg paa dette Tidspunkt førte en moderat og reformvenlig Politik. Og omvendt tager Berg sig ud som en litterær Elev af Brandes, naar han i et aabent Brev til Præsten paa Langeland spørger, om man, naar man skulde vælge en Læge eller en General for en kæmpende Hær, vilde vrage den dygtigste, fordi han var irreligiøs, og vælge blandt dem, „der kunde fremlægge Præsteattest for flest Altergange og mest Salmesang.“

Det var under en lykkelig Stjerne, at Brandes traadte ind i det politiske Liv. Fra Bergs brede Autoritet udgik der paa hint Tidspunkt en Tolerance vidt over Landet, en Følelsens Fordragelighed, der parret med Hørups og N. I. Larsens og til Dels Høgsbros Rationalisme kilede sin Indflydelse langt ind i Høj-

skoleverdenen. Brandes Valg blev støttet baade af Højskoleforstandere og Præster. Høgsbros „Dansk Folketidende“ angreb ham kun som „Europæer“, ikke som Fornægter. Naar Georg Brandes har fremstillet Broderens Indtræden i Folketinget som Kulminationen af hans Passionshistorie, beror det paa en Begrebsforvirring. Blandt de mange idylliske Øjeblikke i den danske Historie er det mest idylliske maaske netop dette, da 1100 langelandske Bønder med Begejstring og under Anførsel af en Højskoleforstander og en Præst bar denne udprægede Repræsentant for en fremmed Race og et fremmed Livssyn ind paa Tinge.

I en Vælgerforsamling under denne Indflydelse kunde Modpartiets religiøse Agitation ikke faa Tag. Hvad der var lagt an som et Opgør mellem Tro og Vantro løb ud i en temmelig prokuratoragtig Klapjagt, der, som en af Talerne sagde, var „en ren Søndagsfornøjelse“ for Langelænderne. Det gjaldt for Angriberne om at fange Brandes i Ateisme og for ham om at undfly ind paa det politiske Terræn. Og hver Gang han kneb udenom, saa Modstanderne greb ved Siden af, vandt hans Snildhed de drevne Bønders Respekt. Han henviste til Troesfrihedens Anerkendelse i Grundlovens § 79, — der sad de andre i Skammekrogen som Grundlovsfjender. Han beraabte sig paa sine Studier og dybere Indsigt i dette Spørgsmaal, — saa var Angriberne beskæmmede som Folk, der tog Guds Navn forfængeligt. Han forlangte en Definition paa Ordet „Gudsfornægter“, inden han vilde indlade sig paa „at vælte denne Beskyldning fra sig“, — hermed var de sat i Klemme mellem de filosofiske Betydninger. Han kastede et Skær af Forfølgelse over Fritænkernavnet ved Eksempler fra selve Kristendommens Historie: var ikke Luther bleven kaldt „Fritænker“ af de pavetroende, og Kristus „Ateist“ af Hedningerne og „Gudsfornægter“ af den jødiske Statsgejstlighed — og Forfølgerne var dyppede i deres eget Fedt. Adspurgt, om han ikke vilde have Religionsundervisningen afskaffet af Skolen, hængte han sig i Skøderne paa Grundtvig — var Grundtvig ikke en god Kristen?

Men paa selve Valgdagen skiftede Brandes som bekendt fuldstændig Holdning. Ligesom paa Trods af sit tidligere Diplomati gik han nu til den modsatte Yderlighed og vedkendte sig sin Vantro med et næsten overdrevent Eftertryk. For første

Gang røbede der sig i dette Omslag fra en næsten uværdig Vigen til en udæskende Trods den Usikkerhed, der siden har forfulgt Brandes paa hans politiske Bane.

Hans Ord om, at han „hverken troede paa Jødernes eller paa de Kristnes Gud“ fik Valgkampens Bølger til at rulle videre fra Valgtribunen ind i Folketinget. Man paastod, at han efter denne Udtalelse ikke kunde aflægge den foreskrevne Ed paa Grundloven. Det synes, som vilde Brandes ogsaa have foretrukket at aflægge Eden i en borgerlig Form, men at han havde fattet Mistanke om, at man vilde benytte dette Standpunkt til hans faktiske Udelukkelse af Tinget. Man vilde have hævdet: *Ed* betyder *religiøs* Ed, altsaa skal der en Lov, maaske endog en Grundlovsforandring til, for at tilstede en anden Formular end den sædvanlige. Netop faa Maaneder forinden var Bradlaugh i en lignende Situation blevet udelukket af det engelske Underhus.

Brandes valgte da at aflægge den sædvanlige Ed „ved Gud og hans hellige Ord“. Man havde aabenbart ikke ventet denne Løsning, og der var i den koldblodige Maade, hvorpaa Brandes ved et Pennestrøg, næsten som ved et Magtsprog, afgjorde denne for de fleste saarbare Sag, som man havde tænkt sig lagt i Bløde i en endeløs Diskussion, noget, der i Øjeblikket rystede den offentlige Bevidsthed. Hvor stærk Spændingen var, ytrede sig bedst i den nervøse, højst taktløse Skrivelse, hvormed Krabbe som Formand efter Valgbrevets Godkendelse tilsendte Brandes Edsformularen. Det hedder heri: „Det kan fra Folketingets Side ikke anses for ønskeligt, at der af noget Medlem aflægges Ed efter en Formular, hvis sværgende Del mangler Betydning for den, der aflægger den. Jeg tør imidlertid forudsætte, at ogsaa De fra Deres Side vilde anse et saadant Forhold for urigtigt. Hvis jeg modtager Edsformularen tilbage med Deres Underskrift, tør jeg derfor antage, at De — hvilke Deres tidligere Udtalelser end have været — har med personlig Sandhed kunnet udtale den Paaberaabelse, som Eden efter den nævnte Formular indeholder.“

Dette var en Formaning, der maaske vilde have været passende i en Dommers eller i en Skriftefaders Mund, men i højeste Grad nærgaaende af en Mand i en ganske formel Stilling. Man ser Formanden med løftet Pegefinger træde hen foran et Medlem og sige: Vogt Dig nu, at Du ikke lyver!

Som en kold Straale og med Virkning som et: Tre Skridt fra Livet! ikke blot vendt mod Formanden, men mod hele den Opinion, der stod bag hans Ord, fulgte Brandes Svar. Idet han tilbagesendte Edsformularen i underskrevet Stand, gav han Formanden følgende Tilrettevisning: „Hvad de Bemærkninger angaar, hvormed Hr. Formanden har fundet sig beføjet til at ledsage Afsendelsen af Formularen, saa afviser jeg for mit eget Vedkommende enhver Undersøgelse af, hvor megen „personlig Sandhed“ der aabenbarer sig i min Edsfæstelse. Det forekommer mig, at hverken Folketingets Formand eller nogen anden har Ret til at fremsætte Fortolkninger i saa Henseende. Hr. Formanden er efter Modtagelsen af Edsformularen formentlig kun berettiget til at konstatere, at den er underskreven. Intet mere.“

Dog med det en sand Agitators Greb paa at vinde og forsone med det samme Slag, der frastøder og opægger, som Brandes altid har besiddet, forstod han hurtigt ovenpaa at stille sin Sag i en langt gunstigere Belysning end den, hans stejle Holdnlng først havde kastet over den. Formandens Optræden fremkaldte en Dagsorden. og under Behandlingen af den tog Brandes første Gang Ordet og førte i denne Jomfrutale sin Sag med saa megen Finhed, løftede den op under en saa høj Horisont, og hævdede sin Races, sin Livsanskuelses og sin Persons Værdighed med en saa aandfuld Alvor, at han vandt Stemningen for sig, og med det samme og én Gang for alle fik fast Fod og sikkert Gehør i Tinget. At hans Stilling som Jomfrutaler skulde gøres ham endnu mere trykkende ved en saa ublufærdig Omtale af hans Personlighed, forstod han ogsaa at skaffe sig forøget Sympati paa. Maaske imponerede ogsaa Mystiken i hans Forklaring af sit Gudsforhold, dette græske Ord „λογος“, som formodentlig for første og eneste Gang indførte græske Bogstaver i Rigsdagstidenden, Tingets menige Folk, der følte Debattens Anseelse højnet ved denne Anvendelse af det klassiske Sprog.

Andre vilde maaske have været fristet til at tage Eden mindre højtideligt som en af de borgerlige Former, hvori Samfundslivet med et lille Komediespil bevæger sig, ligesom den kirkelige Vielse, eller den Prædiken, hvormed Rigsdagen aabnes, eller den religiøse Paakaldelse, hvormed en Disputats skal afsluttes. Man kunde uden Kynisme have sagt: Vi spiller en lille Komedie her, men det er Staten, der bør lide Skammen for disse Ceremoniers

Tomhed, saalænge den ikke vil ophøre med den urigtige Forudsætning, at vi alle er Kristne. Men med Klogskab undgik Brandes denne Fristelse, der formodentlig vilde have gjort Forargelsen komplet.

3.

Som Folketingsmand bevarede Brandes dog i de første Aar et Tryk af det Stempel, hans Indtræden i Tinget havde givet ham. Han var i de første Aar mere en Videnskabsmand og Ideolog, der talte de aandelige Interessers Sag paa Rigsdagen, end en egenlig Politiker. Han plejede vel modstrittende med Spøg sige, at han ikke sad i Folketinget som Repræsentant for visse Anskuelser, men som Repræsentant for Langeland. Alligevel bidrog han selv til denne Opfattelse ved den Politik for egen Regning, han i videnskabelige og litterære Sager slog ind paa. Snart gik han løs paa Kvaksalverne og de kloge Koner, der i tidligere Tid laa ved Demokratiets Hjærte som ægte Børn af dets Tanke. Snart forsvarede han med Tapperhed op i de vrede Venstremænds Øjne Vivisektionen overfor Dyrebeskyttelsen og grundlagde paa denne Basis et udødeligt Fjendskab mellem sig og N. I. Larsen. Hvergang der senere var Spørgsmaal om Dyr, f. Eks. om Hunde, fløj de paa hinanden i sandt Raseri. Endelig førte han et Slag mod den Guvernante-Litteratur, der dengang var et Udtryk for den litterære Smag i Demokratiet og løb af med en stor Portion af dets litterære Understøttelser. Dette Slag varede i to Dage og førte til en Udveksling af de mest ondartede Stinkpotter mellem Brandes og Holstein. Forgæves søgte Berg med faderlig Haand at tugte denne udisciplinerede Søn; Brandes vendte sig nu ogsaa mod ham og slog paa en meget drilsk Maade den ene Modstander med den anden. Men ved Navneafstemningen havde han kun 2 Medlemmer med sig. Ellers var det Universitetet og den lærde Skole, han gav sig af med. Han holdt her store Taler med Polemik til alle Sider og hævdede sig med Lethed som den, hvis Udtalelser efterhaanden blev Debattens Midtpunkt.

Men der var dengang noget isoleret over hans Stilling. Han var ligesom skyet af de andre Medlemmer og selv sky for nærmere Berøring med dette for ham fremmedartede menneskelige

Stof. Den, der husker Folketingssalen paa Kristiansborg, vil have Erindringen om en Mand, der sad paa sin Plads og fulgte nøje med, uden at give sig af med andre, med en Iagttagers kritiske, lidt hovmodige og blaserede Udtryk.

Han var vist i disse Aar i mange Henseender en uerfaren og naiv Rigsdagsmand, for hvem det, der laa *bagved*, denne Størrelse, hvorom der tales saa meget i hans Bog „En Politiker“, ikke ret vilde gaa op, ogsaa af den Grund, at han halvt eller helt foragtede det. Højst sandsynligt har han selv gennemgaaet mange af de Illusioner og usikre Følelser, som han skildrer hos Hovedpersonen i denne Bog. Ogsaa han har maaske engang følt sig som Hanrej i de politiske Forhold, følt sig stukket ud og taget ved Næsen af dette *Bagved.* Men han har samtidig ligesaa sikkert lovet sig selv, at han nok skulde lære disse Rigsdagsfinesser, at han skulde lure de andre Tagene af og tilsidst blive „en rigtig Politiker.“

Fra det Øjeblik af, da dette var blevet hans Maal, skiftede han ogsaa fuldstændig Rolle paa Rigsdagen. Af Manden, der forfægtede sin Sag paa Trods af alle Partihensyn, blev der ikke Spor tilbage. Han var tværtimod fra nu af Partimand til det yderste. Ligesaa rask forsvandt Manden med det saglige Standpunkt, og en fuldblods Taktiker var kommen i Stedet. Det er omkring 1884, omtrent samtidig med Provisoriet, at denne Forandring i hans Holdning indtræder. Og dette hænger nok sammen med de Følelser, som den store Skuffelse og Ydmydelse, Provisoriet bragte over hans Parti, har fremkaldt i et saa stolt og saarbart Sind som hans. Hvad der fik andre til at bruse op, „slog ind“ hos ham, for at bruge et fra Georg Brandes Karakteristik hentet Udtryk, og synes i hans Sind dels at have avlet en hed, impotent Magtbrynde, dels som en Oprejsning for den begaaede Dumhed at have udviklet en sand Tyrketro hos ham paa „Taktiken“. Naar man bare var snedig og lavede Rævestreger, saa skulde man nok faa Bugt med det Provisorium, som man havde været naiv nok til at bringe over sit Hoved. Der er noget tragi-komisk i at se en Mand med saa megen Virkelighedssans, en saa reel og redelig Natur, i disse Aar, der fulgte ovenpaa Statskupet, gaa omkring i Politiken omtrent som gamle Ekdal i „Vildanden“ paa sit Loft, og lege Politik, hvor der i Virkeligheden ingen Politik længer var, bestandig paa Rævejagt,

fuld af snedige Indfald til at „komme bag om Provisoriet“ og „overliste Reaktionen“, opererende med en „Taktik“, hvor Taktikens Øjeblik var uhjælpeligt forspildt, og indbildende sig at være fin Politiker, naar han „tømte Statskassen“, eller „førte Finansloven gennem alle dens Stadier“ eller „erklærede den parlamentariske Fordring for død.“

Den lige, faste og hensynsløse Linie, der kendetegnede hans første politiske Bane, forandrede sig i Aarene mellem 1885 og 1894 til en bugtende og slingrende Linie, der gennemløb alle de Frem- og Tilbage-Spring, hele og halve Drejninger, som hans Partis Politik var sammensat af. Ivrigst til at gaa frem i Foraaret 1885 og ivrigst til at gaa tilbage om Efteraaret. Hidsigst til at sige „Parlamentarisme“ i Tide og Utide og bagefter til at erklære den for „død“, for et taabeligt Ord, som kun „de ganske naive“ gad tage i Munden. Første Mand paa Visnepolitikens Skanse og bagefter den første til „at plante Forhandlingsfanen her i Landet.“ Den trodsigste til at pukke paa, at „Magten var alt i Politik,“ og bagefter glad ved at være Amme for „det lille Fremskridt,“ „den mindste praktiske Indledning til en Toldlov“ og usigelig ked af disse Talemaader og Demonstrationer. Og saa bagefter den hele Kovending tilbage igen, da de Moderate begyndte at hale denne Politik i Land som det frelsende om end risikable store Kast. Og hvergang helt ude i den yderste Spids af Standpunktet, fnysende af Haan mod de langsomme, der ikke straks var komne op paa den sidste Vendings Højde. Saadan ser hans politiske Zigzag-Kurs ud i disse Aar, naar man studerer den i Rigsdagstidende.

Om dette Spilfægteri har taget Brandes fangen i sin Spænding, maa staa hen. Ingen har rigtig Rede paa, hvor personligt han tog Del deri. Han kunde nok noget gøre Indtryk af en desperat Mand. Eller af en Mand, der devoverede sig. I Situationer, hvor det var farligt, at give de Ord, der skulde kastes ud, et tungere Ansvar end nødvendigt, lod han sig maaske bruge til for Hørups og Holsteins Regning at sætte de Prøveballoner op, der skulde prøve, om Vinden bar den Vej, man vilde. Der var noget resolut over ham, der gjorde ham meget skikket til et saadant Hverv. Især fra Samlingen 1887—88 er der nogle Taler af ham, hvor han gør Venstres Fortid op, omtrent som man giver et insolvent Bo op til Fallit. Lad os blive færdige med

denne Svindel, lyder det næsten som et undertrykt Udraab igennem dem. Naar han fulgte Hørup saa tæt paa hans Dødsridt mod „Sammensmæltningen“, var det vist ogsaa med en indre Tvivl om, hvorvidt ikke netop de Moderates Politik, praktiseret af de Radikale, vilde have været den ideale. Det er vist, at den af de Moderate udarbejdede saakaldte „Arbejdsplan“ fra første Færd havde hans Tilslutning som Plan betragtet. Det er ogsaa vist, at de mest vovede af Hørups Skridt, som hans Slag mod Retsreformen, blev gjort under stille Hovedrysten fra Brandes Side. Til allersidst, efter Valget i 1892, da han sad tilbage uden Hørup, i Spidsen for en lille Gruppe paa 7—8 Mand, havde han formodentlig halvt opgivet det Hele og var faldet til Ro i den Goetheske Stemning: Ich hab' mein Sach auf nichts gestellt.

Alligevel, under alt dette var Vingerne voksede paa Brandes i parlamentarisk Henseende. Efter at Hørup havde faaet sin egen Gruppe, var Brandes bleven Næstkommanderende paa den radikale Fløj. Han var kommen dette *Bagved* paa tæt Hold og havde ogsaa efterhaanden med sin udviklede Smidighed tillæmpet sig og afpasset sig til Omgivelserne. Og med den saglige Forhandling blev et vidt Felt aabnet for hans Virkelighedssans og Arbejdslyst. Nu da der i Tinget sad andre lærde Hoveder, der kunde tale om Universitet og Skole, rykkede han op til Finanserne, Militærspørgsmaalet og talrige Lovemner af ganske snævert praktisk Indhold. Hans Taler strutter af Tal, de store finansielle Oversigter i Stil med Scharling eller C. Hage blev hans Ærgerrighed. Han avancerede til Ordfører, snart for sin egen Gruppe, snart for den samlede Opposition. For Hørup og Holstein var det af stor Betydning at have en saa dygtig og paalidelig Mand paa den store Mængde Ordførerposter i 2den Række. Selv om han kun er egenlig Fader til en enkelt Lov, nemlig Loven om Teaterdrift fra 89, er der flere andre ret vigtige Love, i hvis endelige Skikkelse han har haft en væsenlig Part. Selv en saadan Plads som Ordfører ved Valgbrevenes Prøvelse, som kun tilfalder de mest betroede Folk, har han beklædt. I en enkelt Samling naaede han ogsaa ind i Finansudvalget. Paa Toppen af sin Anseelse stod han i den Samling 1889—90, da han som Hørups Stedfortræder under dennes Fængsling ledede den Hørupske Gruppe. Mange af hans Partifæller saa ham med et Suk

træde tilbage fra denne Post, hvor hans Loyalitet, Forretningsdygtighed, Initiativ og Kammeratlighed havde skaffet ham megen Tillid — til en vis Grad paa Hørups Bekostning.

Naar Brandes talte, var det dog *det personlige,* der stærkest kom frem. Hans Sympatier og Antipatier laa i den Grad næsten kvindeligt stærkt paa hans Tungespids, at de overalt skar igennem. Altfor ofte brugte han personlige Angreb i Stedet for Argumenter. Der var altid Opmærksomhed under hans Tale, Respekt endog Beundring for hans Dygtighed som Ordfægter, men ingen Indflydelse i hans Ord. For den københavnske Smag har Brandes holdt mange udmærket vittige Taler i Folketinget, men Tingets Tone har han sjælden truffet. Der er store Taler af ham, hvor den dygtige Begrundelse er parret med pointeret polemisk Vittighed paa en Maade, der kun kan have gjort Talens praktiske Virkning Fortræd. Og ofte var Vittigheden tarvelig og ilde anbragt. At sammenligne den Krigsminister, der faktisk havde bøjet Folketinget under sin Vilje, med Jakob von Thyboe, var dumt og kun saarende for Taleren selv. At komme med en Hentydning til, at Tinget kun ønskede Udvalg nedsat angaaende et Forslag om utugtige Skrifter, for at gøre nærmere Bekendtskab med den Beholdning af uanstændige Sager, Ministeren havde i Baghaanden, er et næsten drengeagtigt Indfald. Tilsidst blev denne Polemik ikke taget for Alvor. Naar Brandes beredte sig til et af sine bidske Sammenstød med N. I. Larsen eller Klaus Berntsen, bredte Lystigheden sig over Tinget. „Changement!“ — raabte Berntsen og saa vidste man, hvor det bar hen. Saa fulgte Berntsen lige i Hælene med sine Citater fra Brandes gamle Taler, hvor det modsatte Standpunkt var forfægtet med samme Drabelighed. Denne Scene var i de sidste Aar en fast Forlystelse for Tinget, mindst én Gang om Maaneden. I den sidste Debat, Brandes havde i Folketinget, tilbød Indenrigsministeren ham en Plads i sit Departement som Assistent. Der var gaaet Gemytlighed i hans Polemik, — og det er vist det sidste, han kan være med til.

Brandes er en betydelig Taler, men indenfor en bestemt Begrænsning. Han er Debattør, ikke Agitator, Talsmand i Sal og paa Tinge, ikke Friluftstaler. Som Begynder synes den udarbejdede Tale at have været hans Styrke, senere blev han ogsaa Improvisator. Med særligt Eftertryk optræder han i Replikskiftet,

her er hans Arbejde med den dramatiske Kunst maaske kommet ham til Hjælp. Som han kunde forme en Replik i sin sidste Tid i Folketinget, var det en højt udviklet Færdighed. Han har bevaret Spor af en aldrig helt overvunden Forlegenhed, en Slags „Lampefeber“, der ytrer sig i nervøse Haandbevægelser og i det stærke, skiftende Minespil, der forstærker Indtrykket af hans Tale ved at give den noget stikkende og tirrende. Hans Taler hører til dem, der bedst taaler at læses i Tidenden, men som mundtlig Foredrag mangler de det flydende og modulerede. En Tale af ham *klinger* aldrig, efterlader ikke den rytmiske Genklang hos Tilhøreren, som hans Broder saa mesterligt kan anslaa. Tonen er Konversationssprogets. Der er i hans Væsen en Mangel paa rytmisk Sving, der vilde gøre ham uskikket til den agitatoriske *Tales* Kald. Derfor har han saa godt som ikke taget Del i Folkemøderne. Ukendt som Person selv for Kjøbenhavnerne, utilbøjelig til at give sin Person til Pris, har han aldrig blandet sig i Haandgemænget. Den Talens Magt, der virker som Disciplin, har han ikke besiddet. Paa disse Omraader er han ikke Taler, men Skribent. Ikke fra Talerstolen, men fra Redaktionskontoret har han paatrykket Offentligheden sin Aands Stempel. Det er den indvendige Gærning i Huset, der har ligget for ham. Han har haft den husmoderlige Begavelse, der taalmodigt besørger den daglige Dont, staar for Kassen, smidsker for dem, der kommer i Huset og smækker Døren til for de Fremmede.

4.

Selv om man havde et større Udvalg af Brandes Avisartikler, vilde hans Skikkelse som Journalist ikke kunde formes heraf. Der vilde kun komme en *Anmelder* af Litteratur og Teater ud deraf. Men det er ikke „Anmelderen“ der fortjener en nærmere Betragtning, men Bladudgiveren, Chefen for det største Bladforetagende i den sidste Menneskealder, Skolestifteren for en hel ny journalistisk Skole, den planlæggende og parolegivende Fører i Arbejdet for en Bys og et Publikums Erobring gennem Pressen. Det er denne Side af Brandes politiske Virksomhed, der har mest Betydning og langt overfløjer hans Virksomhed paa Rigsdagen.

Ligesom den stærke Kærlighed til Idealer, der havde gennemstrømmet Brandes første litterære Produktion, i den senere Periode afløstes af en mer eller mindre tilfreds Materialisme, gennemgik han ogsaa som Politiker et lignende Hamskifte. Den revolutionære Idealist blev til en Mand, *der vilde have Magt.* Han vilde have den Magt, der ligger i at beherske Stemningen i en stor By, angive Tonen, gaa i Spidsen for den offentlige Mening, halvt bærende, halvt baaret oppe. Bruddet med Berg og Stiftelsen af „*Politiken*“ lagde Situationen til Rette for ham. Bruddet med Berg betød Brud med det store Parti, hvor der højst var Tale om Indflydelse, aldrig om Magt. „*Politiken*“ betød Hovedstadsorganet, Organet for et snævrere, mere ensartet Publikum, lettere at vinde, at beherske og tjene paa een Gang.

For det snævre, men seige og uopslidelige i hans Begavelse og Energi sammen med hans medfødte merkantile Anlæg var denne Virksomhed som Leder af et stort Blad som skabt. Han vilde passe sit Blad, omtrent i samme Mening, som naar en Husmoder siger, at hun passer sit Hus. Sin videnskabelige Ærgerrighed lod han fare. Jeg har ikke skrevet Værker om dansk Aandsliv, siger han i sin Polemik med Vilh. Andersen; jeg passede det daglige Arbejde i mit Blad, og saa bliver der ikke Tid til dybere Studier. Udenfor Bladet saa man ham aldrig I et Grundlovstog med Faner og Musik, eller til en Sammenkomst i „den liberale“ med paafølgende Dans, — den Art af Demokratisme frabad han sig.

Og dog følte han bestandig dette Publikum, hvis personlige Berøring han skyede, omkring sig, gættede dets Ønsker og vandt dets Bifald. De Tilfælde, hvor han har skabt Forargelse og Had omkring sit Blad, er faa i Sammenligning med dem, hvor han balancerede saa sikkert paa Stemningen, at han netop fik den med sig og gav Tonen an for den. Hans Blad blev det første, der her i Landet gennemførte *den demokratiske Journalistik.* Man havde indtil da haft en demokratisk Agitation i Krostuer og paa Møder, der havde haft det rigtige populære og paa sit Publikum beregnede Tilsnit. Men i denne Bevægelse var Aviserne ikke kommet med. Venstres og Højres Blade var i deres Tilsnit lige lidt folkelige. I den Henseende var der ingen Forskel paa „Berlingske Tidende“ og „Morgenbladet“. Ved Morgenkaffen hjemme i sin Stue maatte „Hr. Folk“ arbejde sig lige saa tungt

gennem Venstreavisen som gennem Højreavisen. Og Hørup vilde aldrig have forstaaet at ændre dette. Han kunde kun udvikle den Tradition for mundtlig Agitation, der var skabt ved I. A. Hansens og de andre fattige Husmænds første Krostuemøder i Fyrrene, naar de gik paa deres Fod fra Sogn til Sogn. Til det journalistiske Gennembrud maatte der en Kjøbenhavner.

Med Brandes og hans Medarbejdere fik de første Journalister i moderne europæisk Forstand Fodfæste midt i den gammeldags danske Presse. Her bedre end paa noget andet Omraade passer Ordet „det europæiske Venstre" paa Brandes. Hvad Broderen havde været af Aand, blev han i praktisk Henseende. Alle de Nyheder og Opfindelser, der i Udlandet blev startet paa det bladtekniske Omraade, blev det hans Fortjeneste at indføre i det lille Fædreland. Og da først Dæmningen var brudt, foregik der en sand Fornyelse, der sank igennem dybt ned i den danske Presses Jordbund. Der skød op et helt Krat af Smaablade, alle skabte efter „Politikens" Mønster. Formen blev plumpere, der manglede det store Talent og den store Ærgerrighed, men Kjøbenhavn havde faaet en helt ny Presse.

Det er i Pressen mere end i Litteratur og Kunst, at Edv. Brandes har været „Gennembrudsmand". Det var den sidste Dæmning mod Udlandet, han brød, og den Springflod af nye Emner, ukendte Behandlingsmaader, af Midler til at fange det store Publikums Øre, af en demokratisk for al Fornemhedssnobberi frigjort Udnytten af Reklamen, der nu gennem hans Blad gik henover Hovedstaden, tog de gamle, i deres gammeldags Manerer forstokkede Højreblade med sig.

Men ovenpaa Europa fulgte Amerika. Den danske Presses Europæer blev besejret af den danske Presses Amerikaner. Cavling fældede Brandes. Som den Mand, der opfandt Guillotinen, selv blev et af dens Ofre, faldt Brandes som et Offer for den Modernisme, han havde været Ophavsmand til. De Kræfter, han havde taget i sit Sold, disse i hans egen Tanke inferiøre Cavlinger, hvormed han havde „gjort Kvartalskiftet", behøvede blot een Gang at lade deres utaalmodige Murren lyde, for at han skulde vide sin Time slaaet. Da han i Aanden saa Hr. Cavlings Blad stikke sit Konkurrent-Skilt ud paa det modsatte Hjørne af Østergade, listede han ganske stille af, ind i den

samme Skygge, der havde opslugt Højres Redaktører. Han gik til Plougs og Groves Brigade. Frisind og Oplysning, Kunst og Aandsliv, „den skønne Kamp om Menneskers Vilkaar,“ alt det, som stod paa „Politikens“ Program, blev nu pr. Slutseddel, ligesom man skøder en Gaard med Besætning og Inventarium, overdraget — til Hr. Cavling.

5.

I Brandes politiske Betragtning er der ingen Udvikling sket. Uforandret af de skiftende Tider har hans Opfattelse været den samme, og han har udtrykt den i de samme afvisende, forstokkede, knarvorne Ord. Den politiske Magt har i de 35 Aar, han har deltaget i det offentlige Liv, været i en bestandig Bevægelse, frembudt Billedet af en voksende Slaaen igennem af den demokratiske Idé fra nederst til øverst af Samfund og Stat, — *han* har bevaret sin Front i den politiske Kamp upaavirket af Tidens Gang. Den politiske Erfaring har gjort Bedømmelsen af mange Begivenheder og Personer modnere og sandere, — *han* er blevet ved at se Fortiden i det store Melodramas Lys, hvor der var lutter Skyld dér og lutter Uskyld her, en lille ædel Helteskare i Kamp med en Bande af sorte Skurke. I den almindelige Agitation mellem Partierne har han i Grunden gjort en ganske ordinær Figur og ladet sig nøje med ganske overfladiske Stikord og Talemaader fra den samme Tønde, som en almindelig Rumler tapper sit Sprut af. Det er den samme Lirumlarum om „Embeder, Kapitaler og Uniformer,“ om „fædrelandskærlige, dydige og samfundsstøttende Borgere,“ om „alle gode, velmenende, patriotiske og religiøse Mennesker fra Højre og Venstre,“ man træffer i hans første politiske Artikler fra 80erne, i hans Pjece fra 1891 og nu sidst i 1906 i hans Studentersamfundstale om „de politiske Forlig“. *For Galleriet* — kunde man skrive over det meste af hans „Storpolitik“. Man ser for sig et Publikum af Læredrenge og „frisindede“ Butiksfrøkener som det nærmeste, til hvem den Art Skriverier er rettet, men som ogsaa vil sluge dem raa.

Som Agitator synes hans ledende Tanke at være den, at det fremfor om at udvikle Dømmekraften eller Indsigten hos Publikum gælder om Disciplin og Troskab, blind Tilslut-

ning og blind Forfølgelseslyst. Denne Kritiker har som politisk Skribent været blandt de allerivrigste til at døde den kritiske Sans hos den store Mængde. Aar og Dag efter, at Højre var gaaet ud af Spillet, vedblev han at raabe paa, at de sad og vogtede paa „Pengene, Embederne og Magten“. At Solsiden og Skyggesiden i det moderne Demokrati ikke var den samme som under det nationalliberale Herredømme i hans Ungdom, blev ham ikke bevidst. Endnu til det sidste gik han Bersærkergang mod „Embedsmændene“, som om disse Skygger af en svunden Herlighed med deres fattige Lønninger og mistroede Myndighed var den herskende Kaste i Landet. Efter at han selv var bleven en af de mægtigste Redaktører i Demokratiet, følte han sig dog stadig som en Paria i Sammenligning med en kgl. Embedsmand. Da han i en Polemik med Vilh. Andersen af denne fik Karakter i Mytologien som Loke mod Thor, lavede han straks denne Modsætning fra en Forskel i Karakter om til et Spørgsmaal om fast Ansættelse. Brandes-Loke var en „Zigøiner paa Heden“, Thor-Andersen var „en kgl. dansk Departementschef“. Og ikke blot en Zigøiner var han, Redaktøren af det store Hovedstadsblad, i Sammenligning med denne Timelærer og privatiserende Videnskabsmand, han var tilmed stadig paa en „udsat Post“, „den udsatte Post, hvorpaa jeg nu staar som altid før.“

Thi ikke nok med, at han ikke udviklede sin Opfattelse af Magten i Samfundet, han var ogsaa groet fast i Forestillingen om, at det, som engang havde været Bedrift, vedblev at være det længe efter, at det ikke blot ikke kostede noget men tværtimod betalte sig. Skønt fortrolig fra den daglige Øvelse med de Midler, hvormed Partikunsten udøves, var han dog til det sidste i den Tro, at Sandheden, *den rene Sandhed,* var det Kald, hvori han virkede. Uden at blinke kunde han skrive til Vilh. Andersen: „Jeg er en af dem, der vil sige Sandheden, den rene Sandhed, trods alt.“ Han følte ikke Blottelsen i at være Martyr for en Sandhed, der forrenter sig saa højt som den, hvorpaa 20,000 Mennesker abonnerer for 3 Kr. Kvartalet.

Men det var dette, der gav ham hans Styrke og Lidenskab i Agitationen. Dette snevre Hoved, der ikke udviklede sig, men allerede med Trediveaarene synes at have været fuldfærdigt, aflukket og afstumpet, var netop et af dem, der bliver et Tidens Midtpunkt. Og denne blinde Tro gjorde ham sikker paa sin Ret

til at herske. Han og hans Venner havde Ret til at bruge en Herskers overlegne og saarende Sprog, og Modstanderne havde ikke Ret til at gøre Gengæld. Skete det alligevel, havde man det pudsige Syn, at se ham træde tilbage med fornærmet Mine og børste den Fløjels Frakke: Fy! Fy!, dette her er jo Snavs, at man skal være udsat for saadan noget! Endnu i sidste Rigsdagssamling, under Toldlovens Behandling, stod han først op og „strøede sin Spot ud til alle Sider med gavmild Ødselhed,“ som hans Blad skrev med logrende Smiger, slog sig til Ridder paa den ene for hans Ydre og paa den anden for hans tro Tjeneste og lykkelige Alderdom, og da Finansminister Lassen saa drev en beskeden Spøg med den absolute Enighed i „Gruppen Brandes“, var han der straks og beklagede sig: *Han har haanet mig!* Paa samme Maade med Vennerne, de var i hans Øjne forfulgte og forurettede Væsener. Da den unge Fabrikant Ludvig Bing døde, skrev han om ham, at det var intet Under, at han tænkte paa at bytte sit Fødeland med en gæstmildere Arne. Man maa tænke sig en Fredløs uden Tag over Hovedet, medens der i Virkeligheden ikke var lagt et Halmstraa i Vejen for denne Lykkens Yndling. Alligevel, hans Liv skulde gøres til en Passionshistorie, saadan var „Forholdene i dette Land“.

Og som han for sine Venner fordrer enhver Honnør og Favør, kræver han omvendt af sine Modstandere den største Selvfornægtelse. Naar han tænker paa, at Hall og Krieger, da de stod tiltalte for Rigsretten, og Hørup var beskikket til offenlig Anklager imod dem, lagde deres Sag i Hænderne paa en Advokat, der kunde mer end hamle op med Hørup, geraader han i den yderste Forbitrelse. Det var „Højre“, der chikanerede Hørup, det var „Regeringen“, der slog ham Triumfen ud af Haanden — „Højre“! „Regeringen“! „Regeringens Defensor“! — saadan knalder han løs med den ene Salve efter den anden, fordi nogle Tiltalte har set sig for ved Valget af deres Advokat.

Her er en paafaldende Forskel mellem Brandes og Hørup. Hørup forlangte ikke at faa baade i Pose og Sæk. Han frabad sig eftertrykkeligt alle Glorier og Naglegab. Han følte sig ikke forkleinet som Bladudgiver ved at vide, at han dermed drev en Næringsvirksomhed, eller ved at kalde Højre-Bladudgiveren sin retskafne Kollega i denne Branche. Det vilde have generet ham ikke saa lidt at faa at høre, at han, Bladudgiveren, var „uden verds-

ligt Formaal,“ som Brandes skrev om ham efter hans Død. Thi Brandes anser det for en Selvfølge, at det Interessentskab, der hedder „Politiken“, og som foruden at være et Bladforetagende er Trykkeri og Boghandel og med fornødent Borgerskab driver adskillige andre under Næringsdriften lovligt henhørende Virksomheder, er noget ganske andet end al anden Bladvirksomhed i Landet. Interessentskabet „Politiken“ er „Mandsalvor og Mandsvilje“, Resten af de danske Aviser er „Pengebegær, eller Snobberi eller Forretning“.

Aldrig paa lige Fod! Altid paa den høje Hest! Af den franske Revolutions Lære er han i hvert Fald ikke en Tilhænger af Lighedens og Broderskabets Idé. At være saadan Citoyen E. B., skulde han vel have sig frabedt. Det er for en væsentlig Del fra hans Eksempel, at den Herskesyge har udviklet sig, der har forledt hans Tilhængere og Adepter til at ville slaa sig ned i det offentlige Liv her i Landet som en *herskende Kaste*, støttet til det litterære Scepter og med Stilen, den spidsnæsede Tone og Vittigheden som nedarvede Privilegier. Det er i deres Øjne det nuværende Demokratis store Forbrydelse, at det ikke har villet bøje sig for dette Scepter.

6.

Den 11. August 1894 nedlagde Brandes sin Stilling som Folketingsmand. Han gik til Holsteins og Pingels Brigade. Det var faa Dage efter Estrups Afgang. Og skønt ganske uventet føltes Brandes Bortgang dog som en Begivenhed, der laa under Tidens Lov. Den var som et Punktum for en Periode.

Da Brandes den 1. April 1894 stemte Nej til Forliget, stod han, skønt han var een blandt 44, dog næsten ene. Først næsten stivnede han af Skræk ved pludselig at finde sig paa Bænk med Alberti. Saa meget Politiker var han ikke, at han kunde gøre fælles Politik med den, der var Hørups Bane. Dernæst kendte han I. C. Christensens stædige, vestjydske Utilgængelighed nok til at vide, at denne Mands Politik for Alvor ikke vilde og kunde gaa sammen med hans. I sin Afskedsskrivelse til sine trofaste Langelændere, der havde afvist baade Bergs og Bojsens Erobringstogter mod Øen, udtalte Brandes netop dette: „Inden-

for den Opposition, der næsten tilfældigt samledes den 1. April 1894, findes der Førere og Førte, der deler Højres Samfundsopfattelse og nærer et velberegnet Had til aandelig Frihed. I en saadan Hær ønsker jeg ikke at lade mig indrullere."

Han har aabenbart forudanet det Parti, hvori denne „tilfældige" Opposition samledes det næste Aar, Reformpartiet. Dette Parti, hvoraf han senere, da det blev Regeringsparti, en Tid lang blev en loyal Støtte, fandt han det altsaa den Gang, da det var Oppositionsparti, for haabløst at gaa sammen med. Stammen i det bestod af det nye Bergske Venstre fra Valget i 1890, og sit Indtryk af dette Parti har han en Gang senere i et af disse smaa mesterlige Interiørbilleder, som er det bedste i hans senere Tidsskriftsartikler og maaske overhovedet det bedste, han har givet om Politik, skildret med disse malende og vistnok sande Ord: „De smilte ikke, de indlod sig ikke med andre, de var alvorlige og grundige, de røg i Vadmel lange Piber: Man havde et Indtryk som af Puritanere fra Cromwells Dage." Dette er set med et Kunstnerøjes sympatiske Glæde, men med den bestemte Bevidsthed af, at være en Antipode til denne Verden.

Brandes var vel desuden sløvet og skuffet af alle de Nederlag, som den indre Uenighed i lige saa høj Grad som Modstandernes Styrke havde beredt Venstres Politik, og fremmed for den Vending fra Idépolitik til Interessepolitik, som nu skulde føres helt igennem. Og selv sløvet blev han rimeligvis endnu mere sløvet ved at smittes af Hørups Haabløshed, der omtrent samtidig havde givet sig Udtryk i de Ord, hvormed han sagde sin gamle Valgkres Farvel: Jeg vil ikke længere vade i denne Sump. Begge tænkte de vist i de Dage stærkt paa at rejse bort fra det Hele. Personlige Forhold slog sig for Brandes Vedkommende til, og saa rejste han ud af Landet, dog ikke til Ny Zeeland, men til Christiania.

En dyb Vrede, en bitter Lidenskab har vistnok sydet gennem ham i de følgende Aar og givet ham en stejl og stolt Lyst til at blotte „Blændværket", ikke blot Lykkens, men ogsaa Politikens Blændværk, indtil han gennem alle Selvopgivelsens Stemninger af Lede og Tomhed er havnet i Idéforladthedens og Galgenhumorens jævnmodige og mere fordragelige og bedagede Resignation. Man maatte tro, at han havde abdiceret fra Politiken. Han beskæftigede sig ikke mere med den, sympatiserede ikke

en Gang med Hørups Holdning til Reformpartiet, saa med Forundring paa hans Udsoning med Alberti og hans loyalt gennemførte Medhjælp til at højne og befæste I. C. Christensens Førerstilling.

Da pludselig, til Overraskelse for de fleste, stod han Dagen efter Venstreministeriets Udnævnelse som politisk Redaktør af „Politiken“, svingende „den ny Tids“, og „det ny Danmarks“ Flag højest og forrest i det lykkelige, sejersstolte Venstres Fanetog.

Og at det ikke var Situationen eller fremmed Tilskyndelse, der paatvang ham dette komplet forandrede Standpunkt, har man hans egne Ord for. I en Artikel i „Det nye Aarhundrede“ for 15. April 1905 har Brandes selv oplyst, at det netop var *ham*, der lagde sit stærke Tryk paa den dødssyge Hørup for at faa ham til at gaa ind i Ministeriet Deuntzer, det Ministerium, der var udgaaet af det Reformparti, hvoraf han ikke havde villet være Medlem, og hvis Fører, I. C. Christensen, han i samme Artikel vidt og bredt skildrer som en Ny-Bojsen, en Over-Moderat, der under Venstres Maske drev den argeste Højrepolitik, og som det efter hans Mening havde været en skæbnesvanger Fejl og Svaghed af Hørup at støtte.

Hvis det kommer an paa *Konsekvens*, hvem har da været mere inkonsekvent end denne rigoristiske Konsekvensmager, hvis Angreb paa Modstandere altid har taarnet Beskyldning over Beskyldning op for Svigten af Standpunkter? En ærgerrig Mand har Brandes altid været, og en i høj Grad magtkær Mand, og den, der een Gang har prøvet Magtens Besiddelse, slipper den ikke igen. Og nu bød Forholdene ham uventet en Adgang til paany at spille en fremtrædende politisk Rolle, — hvad Under da, at han lod sig friste. Troede han sig maaske endog Taburetten nær, som den tørstige Vandrer i Ørkenen, hvem alle Slags Luftspejlinger foregøgler Oasens Nærhed? Eller var det netop ikke en maalbevidst, men blot en svag, paa Vilje og Beslutning udmarvet Mand, der havde grebet et Styre, som kun Karakterstyrke og Selvtillid kunde have skaffet den fornødne Autoritet? Var han en Skule Jarl, der manglede Kongstanken? Eller var det den falske Situations Nemesis, der ramte ham? Snurrende og svajende, trukket i Skøderne snart den ene Vej af En, snart den modsatte Vej af en anden, forfulgt af „vox clintica“'s Vogt Dig!, hver Gang han tog Standpunkt i Dagens Politik, skrivende løs paa Livet med

Fingrene klemt om Penneskaftet, indtil han tilsidst ogsaa have skrevet selve det danske Sprog sønder og sammen og forskrevet sig til et jasket Avisdansk — saadan tumlede en af de mest holdningsfulde Personligheder, vort offenlige Liv havde haft, tilsidst fra Borde og lod Skuden drive sin vildsomme Vej for Vind og Vove.

7.

Naar nu Landstingets Formand giver Ordet til det ærede 7de Medlem for København, rejser der sig fra en Plads i Salens yderste Runding nærmest ved Tilhørergalleriet en Mand, der i sit Ydre paa en mærkelig Maade ligner sig selv fra gamle Dage. Han ser slet ikke ud som en Mand, der har „slidt sig op,“ som han plejer at sige, at den Generation, hvortil han hører, har gjort. Men hans *politiske* Holdning er blevet helt omskabt. Tilsyneladende vækker han samme Opmærksomhed nu som i fordums Dage. Man hører paa ham med anspændt Interesse. Man stimler sammen om hans Plads. Men Interessen er en helt anden. Naar Brandes tager Ordet, holder man Frikvarter i Landstinget. Lektierne lægges til Side, nu skal man have det morsomt. Ingen tillægger hans Tale politisk Betydning. Og alt medens Talen skrider frem, bidrager dens ansvarsløse Karakter til, at denne Fornemmelse af Frikvarter breder sig ud over Salen. Grev Ahlefeldt har længe paa den modsatte Side haft en lignende Plads, men hans Begavelse for den kunde langtfra maale sig med denne Medbejlers. Og ikke blot Modstanderne, ogsaa Brandes egne Partifæller har givet ham dette Frispil. Ellers vilde en Tale som den, han i sidste Samling holdt om Arveafgiftens Forhøjelse, ikke være gaaet Ram forbi. Man husker, det var denne Sag, hvorom hans Parti det foregaaende Aar havde indbragt et Forslag som Tidens mest paatrængende Reform, og at det er en af Mærkesagerne fra Odenseprogrammet. Det var ikke saa meget hans kontrære Standpunkt, hvori Frispillet gav sig til Kende, som den ansvarsløse, vaudevillemæssige Tone, hvori han gjorde Sagen til Løjer. Det var noget om, at han var en uinteresseret Mand i denne Sag, han skulde desværre ikke selv arve, men han kunde netop derfor unde andre saa meget som muligt. Med saadanne Bemærkninger gør den ærede 7de Landstingsmand for Kjøbenhavn stor Lykke, ikke mindst paa Galleriet, som

hans Plads ligger tæt ved. Damerne strækker Hals; de synes, at han virkelig er *saa* morsom. Der er ogsaa i den blaserede Tone noget, der finder Genklang paa sine Hold blandt de Frikonservative; der er en vis personlig Forstaaelse mellem dem og ham.

Trods sin over-ironiske Holdning er Brandes dog vist langt fra selv at betragte Politiken blot som et Lystspil. Ikke blot agerer han meget stærkt, men han synes nu mere end før helt at ville være Politiker. Aldrig mere end nu har han vist, hvor megen Sans han har for at være en aktuel Mand, om hvem der tales — og skrives. Sit Forraad af Ideer, der aldrig var stort, har han forlængst udtømt, og hvis han endnu har Mulighed for at udrette noget, maa det være paa det praktiske Livs Brædder. Det vilde egenlig være Uret, om denne Mand med sin store praktiske Begavelse aldrig skulde faa Lejlighed til at prøve den i fuldt Omfang. Hvis han, Over-Kritikeren og Over-Polemikeren, virkelig skulde komme til at spille en politisk Rolle, maaske endog komme paa Regeringsbænken, vilde det blive et af de interessanteste Tilfælde af politisk Hamskifte, der kunde tænkes. I *den* Henseende vilde han blive en dansk Clemenceau. Men sligt hænder maaske kun i Frankrig.

ERIK HENRICHSEN.

IRLAND FOR ØJEBLIKKET

IRLAND, hører vi alle Vegne, nærmer sig en Krise i sin Historie. Denne ulykkelige Historie udgøres jo nok af en hel Række Kriser, med næppe et Mellemrum af Fred; men aldrig før har saa mange Bevægelser været i Gænge, uafhængige af hverandre og alle med en national Genfødelse til Maal. I et Land, der er saa søndret og splittet af Politik som Irland, kan naturligvis Selvødelæggelsens Kim lure i enhver af disse tilsyneladende haabsvangre Bevægelser; men paa Overfladen ses der en uvant Harmoni — i selve Irland: hvordan det irske Parlaments-Parti i Westminster er stedt er en anden Sag.

Det vil være lige saa godt at begynde med et kort Rundskue over den politiske Stilling (eftersom man ikke kan slippe fra Politikken i en Artikel om irske Forhold), inden vi gaar over til, hvad der er vigtigere — den økonomiske Udsigt.

Der er en Grundforskel i den Maade, hvorpaa Irer og Englændere betragter Stridspunkterne mellem deres to Lande. Irlænderen har en lang Hukommelse og er en god Hader; den Uret, hans Land har lidt i Fortiden under sin Nabos Haand, er aldrig ude af hans Tanke. Englænderen, hvis Uvidenhed om Historien som Regel er dyb, fejer nok saa let alle den Slags Betragtninger til Side, ser kun paa Øjeblikkets praktiske Spørgsmaal og klager over Irlænderens stædige Urimelighed, naar han ikke fornøjet og villig søger Ly under den britiske Paraply. Men Irlænderen bliver standhaftig ved at staa ude i Regnen og har den Trøst, at han føler, han redder sit Lands Ære. Denne Forskel har sin

Rod i, at for Irlænderen er Politik i høj Grad en Følelsessag, mens Englænderen kun i ringe Mon tillader Følelsen at trænge ind i hans politiske Syn. Da Irlænderen holder langt mere sejgt fast ved en Ide end hans Nabo, skulde det synes, at den eneste Udsigt til Overenskomst ligger i en mere velvillig Holdning fra britisk Side. At dette ikke er en Umulighed ses af den Ændring i den „store Broders“ Politik, som er sket i de sidste 10 Aar. Lokalstyre-Loven af 1898, Oprettelsen i 1899 af Departementet for Agerdyrkning og teknisk Oplysning (et Departement under folkeligt irsk Tilsyn) og Jordkøbsloven af 1903 var alle Forholdsregler, som blev tagne efter irske Raad og med den ærlige Hensigt at bygge Irlands Liv paa en bredere Grundvold. Saa langt var Unionist-Regeringen naaet; og den havde ydermere vist sin ærlige Vilje ved at gøre en Mand til Undersekretær, som var stemt for Home Rule, og ved i det mindste at taale Lord Dunraven's Devolutionspolitik.

Det blev forbeholdt den usalige Hr. Birrell at gøre Ende paa dette Tidsrum af Fred og Velbehagelighed ved sit Lovforslag om „det irske Raad“, et Forslag som alle Partier er enige om helst maa være død og begravet. Den liberale Regering havde bundet sig ved saa mange ødsle Løfter og Modløfter, saa dens Stilling var og er umulig; men noget maatte der gøres for at betale de irske Stemmer, og Hr. Redmond, der blev ved med den gensidige Forsonings-Politik, gav Lovforslaget et betinget Samtykke, da han mente, han ikke kunde faa noget bedre. Resten er en gammel Historie: Forslaget blev enstemmig forkastet af den irske Nationalforsamling, og Hr. Redmond bjærgede med Nød og næppe sit politiske Liv. Hr. Birrell's Forslag gav i Virkeligheden ikke nær saa meget som Lord Dunraven's — og han var Unionist; det er da ikke overraskende, at det irske Folk, der mindedes de liberales Løfter fra den Tid, de var i Opposition, maatte føle, at de var bleven holdte for Nar[1]). Regeringen maa være inderlig ked over, at den i det hele taget rørte ved Sagen; for den Skuffelse og Harme, som Lovforslaget har vakt i Irland, har ikke blot paa ny aabnet Bruddet mellem irske og engelske politiske Partier, men samtidig bragt Ringeagt over det irske Parlaments-

---

[1]) Man har imidlertid fremsat den Formodning, at den virkelige Grund til, at Lovforslaget blev forkastet, var Bestemmelsen deri om, at Kontrollen med Undervisningsvæsenet skulde gaa over fra Præsterne til Folket.

parti (som England kan forhandle med) og derved styrket det nye nationale Parti i Irland (som England ikke har Midler til at komme i Berøring med).

Dette nye Parti, hvis Navn i den sidste Tid er bleven vel kendt, kaldes „*Sinn Féin*"[1]) (ɔ: „Vi selv" — naturligvis underforstaas: „og ingen andre"); det er voxet ud af det unge Irlands Utaalmodighed over den Vanmagt, de irske Repræsentanter i Westminster har vist. Støttende sig til Renunciations-Loven af 1783[2]) („den af Irland krævede Ret til kun at bindes af Love givne af Hs. Maj. og Irlands Parlament erklæres herved for grundfæstet og sikret for stedse og skal til ingen Tid herefter drages i Tvivl eller kunne drages i Tvivl") nægter Sinn Féinerne Gyldigheden af Unionsloven, hvorved Irland i 1800 atter forenedes med England og Parlamentet i Westminster blev fælles for begge Riger, og de kræver som en logisk Konsekvens her af, at de irske Medlemmer skal trække sig tilbage fra det britiske Parlament. For saa vidt er der intet nyt i deres Politik; men de foreslaar desuden, at Medlemmerne skal sidde i Dublin som Kærnen til et nationalt Raad, der skal udfyldes af delegerede fra Grevskabsraadene og andre Institutioner. Dette Raad skulde vedtage Beslutninger, som de lokale Myndigheder skulde gennemføre; det skulde lede Anvendelsen af de Penge, som de lokale Forsamlinger har lovlig Føje til at opkræve; og der vilde aabenbart ikke være noget til Hinder for, at det fik Magt over Agerdyrknings-Departementet. Det kan ikke nægtes, at dette Program, hvis det udføres, vilde bringe Regeringen i Dublin Slot fælt i Klemme; men paa den anden Side er der alvorlige praktiske Vanskeligheder; de fleste irske Grevskabsraad er saaledes allerede afhængige af det britiske Finansministerium, da de har naaet Grænsen for de Skatter, de kan opkræve. Endvidere skulde man boycotte alle engelske Varer og samtidig opmuntre irsk Industri; men Boycotning er, som et irsk Parlamentsmedlem har gjort opmærksom paa, et farligt Spil at spille for den svagere Part.

Det er umuligt for Øjeblikket at værdsætte hvad Styrke og Livskraft der kan være i Sinn Féin-Bevægelsen; men det er tydeligt, at den tager til; og mens Parlamentsmændene stadig la-

[1]) Udtales „Sjinn Fæn".
[2]) Jfr. „Folkenes Historie" VI, 126. O. A.

der, som de haaner den, har nylige Hændelser faaet flere Medlemmer til at gaa over til „Irsk-Irlands“ Side. Der er en Kækhed og Selvtillids-Aand i Sinn Féins politiske Planer, som, enten denne Politik kan gennemføres eller ej, viser et friskende og haabfyldt Tegn, sammenlignet med Irernes vante negative Holdning.

Naar man har at gøre med irske Spørgsmaal, økonomiske eller politiske, maa man først og fremmest holde sig den Kendsgerning for Øje, at Irland mister sin Befolkning ved Udvandring af omtrent 40,000 Personer aarlig. Fødselstallet er ogsaa lavt; Følgen bliver, at Befolkningen svinder med henved $^1/_4$ Million i 10 Aar. Ved sidste Folketælling (1901) var den nær ved $4^1/_2$ Mill.; Højdetallet $8^1/_4$ Mill. naaedes i 1845; men Hungersnøden, som fulgte derpaa, voldte noget som en Folkevandring. Saa snart som Fødselstallet kan opveje Udvandringstabet, vil vi kunne sige, at Irland har klaret Pynten; men det er der endnu ingen Tegn paa.

Irerne har i den sidste Tid indset, at der maatte gøres noget for at holde Folk i Landet og at ved at opsætte al Stræben derefter til Home Rule er vundet, er de i truende Fare for at blive „Vesterledens Jøder“. Det første Tegn paa denne Opvaagnen var, at det irske „Agerdyrknings-Organisations Selskab“ stiftedes i 1894, væsentlig ved Sir Horace Plunkett's Energi, — en Mand, der har gjort mere for sit Land end alle Politikerne til Hobe. I hans Bog „*Ireland in the New Century*“ (1904) kan man studere denne Bevægelses første Historie og se, hvorledes den i 1899 førte til, at en Lov grundlagde „Departementet for Agerdyrkning og teknisk Oplysning i Irland“ (altid omtalt som „Departementet“).

Paa Grund af en Mængde forskellige Aarsager, historiske og andre, som England maa bære sin Del af Dadel for (skønt det ikke kan gøres ansvarligt for, at Landet ingen Kul har), er Irland stadig afhængigt af sit Jordbrug i en ligefrem abnorm Udstrækning. Ikke blot det, men irsk Jordbrug staar langt tilbage for det engelske i mange af dets Metoder, og den engelske Bonde er langt fra at være paa Højde med sin Tid. Saa længe som den irske Smaabonde holder sig isoleret, er der intet Haab for ham; han kan holde sig i Live og opføde sin lille Familie i Fattigdom og Uvidenhed, til de bliver gamle nok til at udvandre; men det

er det yderste, han kan gøre. Det irske Agerdyrknings-Organisations-Selskab („I. A. O. S") gik i Gang med at hjælpe ham ved at indføre Fællesforetagender; det maatte kæmpe en haard Kamp mod Fordomme, men har været saa vidt heldigt, at der for Øjeblikket er en 300 Fællesmejerier oprettede i forskellige Egne af Irland foruden 150 Jordbruger-Selskaber til Indkøb af Maskiner til fælles Brug og af Gødning m. m. til en gros Priser; desuden hen mod 250 Kreditforeninger, hvis Medlemmer kan faa Laan mod 5 % til produktive Formaal, og en hel Del forskellige Selskaber til Opmuntring af Hjemmeindustrien. Jordbruger-Selskaberne er i en vis Grad dannede efter de franske *syndicats agricoles*, mens I. A. O. S. ved at indføre de samvirkende Mejerier naturligvis tog Eksempel fra Danmark. Endnu er den irske samvirkende Bevægelse i sin Barndom, og den har mange Hindringer at kæmpe mod. Det storartede Held, de danske Bønder har haft, tilskrives almindelig den overlegne danske Undervisning; hvis den irske Bonde ikke kan føres op til samme Højde, maa Præsteskabet (som ude paa Landet har Haand i Hanke med alt) bære Ansvaret derfor. Saa er ogsaa irske Forestillinger om Orden og Renlighed saadanne, at de vilde faa en dansk Mejerist til at daane; her kræves en gennemført Opdragelse. En anden Vanskelighed er Forsendelsen: irske Jernbaner har lidt nok at føre, de tager ublu Priser og betaler sig endda ikke; der sidder nu en Kommission, som skal undersøge dette Forhold, og der er nogen Udsigt til, at Jernbanerne bliver forenede under Statskontrol. Men en Begyndelse er gjort, og bare det at høre til et Fællesforetagende har sit store Værd som Opdragelsesmiddel for den irske Bonde ved den Ansvarsfølelse, det fremmer.

Mange af de lokale Foreninger har nu knyttet sig sammen med det Formaal at bringe deres Produkter mere fordelagtigt i Handelen og at skaffe sig de Ting, de har nødig, til mere rimelige Priser.

Departementets Virksomhed er mangfoldig og kan kun i Korthed nævnes her. Til at begynde med forenede det en halv Snes Kontorer, der tidligere stod under Dublin Slot, til en enkelt Myndighed; det tager Vare paa Fiskerierne; det udgiver Vejledninger til Behandling af Korn- eller Kvægsygdomme, og det har skabt en Adgang til tektisk Uddannelse, som før ikke fandtes i Irland. Tomme Herregaarde med deres Tilliggende (deriblandt Avon-

dale, Parnell's gamle Hjem i Grevskabet Wicklow) er blevne købte og bruges som Agerdyrknings-Skoler. Departementets Fremgangsmaade er mere folkelig end bureaukratisk; det forhandler med Bønderne paa første Haand i Stedet for ad officielle Omveje, og det kan kaldes en folkelig Institution, efter som ²/₃ af dets Raad vælges af Grevskabsraadene. Dets Værk for Øjeblikket maa betragtes som væsentlig forberedende; det er maaske et godt Tegn, at det har valgt at gaa langsomt frem, skønt dette stundom kan have virket som en Skuffelse for Bønderne, der deler de Sydfranskes Overtro paa „Regeringens" Evne til at gøre Mirakler.

Man maa ikke tro, at Departementets Virksomhed har vundet Bifald hos det irske Parlaments-Parti: i deres Øjne er enhver Stræben efter at fremme Irlands materielle Velfærd uden Hensyn til Home Rule-Spørgsmaalet „en forklædt Unionist-Sammensværgelse" . . . hvad der ikke kan andet end vække en lille Mistanke om, at de ikke godvillig vil lade sig røve et eneste Klagemaal, som kan give dem Stof til Agitation eller tjene som Undskyldning for deres Tilværelse. Sir Horace Plunkett, der var Sjælen i Departementet og efter alle sindige Irlænderes Mening den rette Mand paa det rette Sted, er tilfældigvis Unionist. Hr. Redmond lagde derfor Pres paa Regeringen for at faa ham fjærnet fra Næstformandspladsen (Departementets virkelige Styrerpost) og Regeringen var svag nok til at lystre: den forvekslede Parlamentspartiets Krav med det irske Folks Ønske. Som en irsk Home Ruler sagde til mig forleden (og det er en dagligdags Bemærkning i Irland): „I dette Land spørges der aldrig, om en Mand er den dygtigste til en Plads, ikke engang, om han duer til at fylde den, men bare: hvad er hans Politik? og hvad er hans Religion?"—. Det vil sikkerlig være vanskeligt at skabe Fremskridt, før der fødes en national Aand, som er mindre snæver end Parlamentsfolkenes.

De fleste Skribenter kan lægge Fingeren paa to eller tre Ting, som er „Irlands værste Forbandelse." Drikkeriet er gerne en af disse (Irerne drikker mindre end Englænderne, men bliver mere drukne); Politikken kan godt være en anden; Græsningsspørgsmaalet bliver sjælden udeladt; og skønt det uden Tvivl kun er et midlertidigt Afsnit i Landets økonomiske Historie, betyder det et

Skridt tilbage, som er saa alvorligt i sine Følger, at det ikke kan forbigaas i Tavshed.

De irske Landejendomsforhold er for Tiden i en Overgangstilstand paa Vejen, haaber vi, til en varig Ordning, og mens denne Proces gaar for sig, enes Jordejer og Spekulant om at skaffe sig et lidet Udbytte af Jord, som ellers kunde ligge ledig. Store Strækninger Græsjord lejes ud paa 11 Maaneders Lejemaal; der kræves saa godt som intet Arbejde, og Kvæget, der er fedet paa det frodigste Græs i Verden, sendes saa til England til Slagtning. Græsnings-Bevægelsen behøver bare at blive vedvarende, og Irlands Affolkning vil kun være et Spørgsmaal om faa Aar. Det sørgelige ved det er, at i Vest-Irland trænges Folk sammen og prøver at dyrke Kartofler i Jord, der ikke er god nok til Kvæget; men paa Meaths frugtbare Sletter ser man intet uden Græs og Kvæg; de faa Landsbyer er blot nogle Klumper Hytter, og man kan gaa ad Vejene den hele Dag og næppe møde en Sjæl.

Det var Meningen med Jordkøbsloven af 1903 at skabe en Selvejer-Bondestand i Irland, og dette Maal er for en Del virkelig naaet; men eftersom Loven var givet af en „fremmed“ Lovgivningsmagt, gør de yderliggaaende Politikere alt de kan, for at hindre den i at virke. Den ulykkelige Bonde, der omgives af Kommissioner og Kontorer og løber surr i de mange Landlove og kommanderes hid og did snart af een Liga snart af en anden, véd meget godt, at Græsningen dræber hans Folk, men kan ikke hitte paa bedre Udvej end at gaa i Ledtog med sine Fæller om at drive Kvæget væk fra Græsgangene om Gaardene, hvorved han bare kommer i Spektakel med Politiet og ikke gør det bitterste Gavn for nogen.

I bedste Fald er Græsningsbevægelsen kun en ren midlertidig Hjælp, eftersom den kun kan føres videre med Fordel, saalænge Forbudet mod Indførsel af levende Kvæg fra Kanada og Argentina til Storbritannien staar ved Magt. Men det værste ved den er, at mange Bønder, som er fast bosiddende, nøjes med at lade deres Jord ene være til Græsning for Kvæg, aabenbart af idel Dovenskab og Træghed. Hist og her viser en energisk (og skolelært) Mand, at der til Trods for udenlandsk Konkurrence kan vindes et rimeligt Udbytte af at dyrke Jorden; men da hans uafhængige Sind gerne leder ham til at skælde ud paa Kirken

eller Politikerne, er der ikke mere at sige om hans Bestræbelser[1]).

Jeg sagde, før jeg gik ind paa dette Græsnings-Spørgsmaal, at det var ønskeligt, om den irske Nationalfølelse kunde faa en videre og mere tolerant Aand, og det er et godt Varsel, at en saadan Aand næres af den „*Gaeliske Liga,*“ der forlængst er over Forsøgstrinet og rodfæstet som en Virksomhed med vidtrækkende opdragende Evne. Den gør en hel Del mere end at genlive det irske Sprog; den lærer Folket, at Fædrelandskærlighed betyder adskilligt andet end Had til England; den gør dem stolte af deres Fortid og giver dem Haab for Fremtiden. Da Ligaen begyndte for en 14 Aar siden, var der rimeligvis ikke over en halv Million Folk, der forstod Irsk, og kun o. 30000 talte det daglig. Nu læres det i Skolerne hele Landet over, og man kan næppe tage en Avis i Hænderne uden at finde en gaelisk Spalte deri. Irland er godt paa Vej til at blive et Land med to Sprog ligesom Wales. Den aandelige Øvelse, som dette medfører, tør ikke overses; og hvad Højskolerne har gjort for den danske Bonde kan den gaeliske Liga virke for Irlænderne, da jo de danske Metoders Overlegenhed er bleven tilskrevet „*Aands*dannelsen“ gennem Højskolerne.

Det er ikke langt fra at være et Mirakel, at Ligaen i et Land som Irland har evnet at holde sig saa fri fra politisk eller religiøs Indblanding, som den har gjort. Dens Grundlægger og Formand er Protestant, og den har en Mængde katolske Præster blandt sine Medlemmer. Ved dens Fester kan Orangemænd og Nationalister for første Gang mødes uden at komme i Haarene paa hinanden. Det er det bedste Tegn paa, hvad Livskraft der er i denne Bevægelse, som Hr. Bernard Shaw nylig har kaldt „et sært lille Sideskud af den engelske Prærafaelitisme.“ Den gaeliske Genfødelse er ikke i og for sig noget, der vedkommer udenforstaaende: Irerne vil dyrke deres Sprog, fordi det er deres eget Eje, og fordi det rummer saa meget, som de stod i Fare for at miste, men ikke helt har tabt. Hvad Ungarn og Bøhmen har naaet, kan vel ogsaa fuldbyrdes i Irland.

Den gaeliske Liga søger ogsaa at imødekomme Trangen til

---

[1]) Se *Economics for Irishmen* af „Pat,“ hvor Græsnings-Spørgsmaalet drøftes ret udførlig. „Pat“ er en irsk Forfatter, som er bleven haardt medtaget af Kardinal Logue og Præsteskabet. Han har nylig givet ganske kraftigt igen i „*Saturday Review.*“

Fornøjelser paa Landet ved at lave lokale *feiseanna*. En moderne *feis* er en Fest omtrent af samme Slags som den welske *eisteddfod,* men mere rummelig; foruden Bardeelementet med Musik og Digtning kan der findes Dans, Idræt og Præmieforde-linger for Sløjd, Haandværk osv.

Jeg maa ikke undlade at nævne den eneste virkelig blomstrende Institution i Irland (udenfor Belfast) — Kirken. I hver irsk Landsby kan man ved Siden af den aflaasede protestantiske Kirke med sit øde Udseende og Stukken skrællende sig løs fra de grimme Mure — en uhjemlig Parodi paa de gamle Kirker, der stemmer saa naturlig sammen med hvert engelsk Landskab — se et andet velhæget Gudshus (der stadig betegnes „Romersk-katolsk Kapel“ paa Generalstabskortene) med aaben Dør og som Regel med et Udtryk af hyggeligt Liv. Denne Bygning kan enten være en jævn fordringsløs Ting med kalkede Vægge uden Taarn eller Spir — en Levning fra Fortids Dage — eller et mangfoldigt, fint Stykke gotisk Arkitektur, prydet med Marmor indvendig, med Statuer og Smaaspir udenfor. Domkirker, Klostre, Sognekirker skyder op hele Irland over; aldrig har der været saadan et Kirkebyggeri, siden Normannerne tog England. Folk undres over, hvor Pengene kommer fra: mange af dem indsamles i Amerika naturligvis, men Folket i Irland lige ned til de fattigste har en Haand med i al denne Kirkepragt. Det hellige Irland har aldrig været saa helligt, siden Danerne hærgede det. Præsten kan faa alt, som han vil, og det er meningsløst at tro, at han virkelig ønsker nogen Forstyrrelse af Tingenes nuværende Tilstand. Han er Home Ruler, fordi Home Rule ellers vilde tage Magten fra ham; han maa have Politikken i sin egen Haand, og den Maade, hvorpaa han leder den, er et nyt Bevis paa den katolske Kirkes vidunderlige politiske Kløgt. Men han véd godt nok, at hvis Home Rule skulde blive en fuldbragt Kendsgerning, var det ude med hans timelige Prætensioner: naar de katolske Lægmænd først frit kunde vende deres Opmærksomhed til hjemlige Sager, vilde de hurtig genne Præsterne ind bag deres rette Gærde, til Religionen. Saa ivrigt har de protestantiske Unionister i Ulster indpræntet deres engelske Brødre at „*Home Rule* vilde betyde *Rome Rule,*“ at da Hr. Bernard Shaw for ikke længe siden hævdede det modsatte for et londonsk Tilhørerskab, lød

hans Meninger som et Paradoks[1]). Men han staar ikke ene; hver irsk katolsk Lægmand, som tør aabne sin Mund, vil føre den samme Tale.

Præstens Magt ude paa Landet i Irland er vel kendt; den vilde være utrolig i ethvert andet Land. Blot ved et Vink kan han bygge eller bryde enhver Sogneboers jordiske Lykke. Hans Tilpasningsevne er overordentlig. Han gjorde mere end nogen anden Klasse eller Person til at ødelægge det irske Sprog: nu hjælper han med at bringe det paa Fode igen. Paa ham vil Ansvaret for Landets økonomiske Genfødelse komme til at hvile; her er hans store Mulighed, men det er vel tvivlsomt, om hans teologiske Uddannelse har rustet ham til at bruge den. Hvis Irland skal reddes, maa det ske *ved* ham eller *trods* ham, og det sidste vil være et meget vanskeligt Værk.

Det er underligt at se Virkningerne af den puritanske Tugt, de katolske Præster øver. Gaa gennem en irsk Landsby en Søndag Eftermiddag, og De vil finde alle de unge Mænd samlede i én Klynge — gerne paa Vejen, hvor de spiller Plat og Krone — og alle Pigerne i en anden Gruppe i en farefri Afstand, hvor de sidder og snakker rolig indbyrdes. Saa vidt er denne Adskillelse mellem Kønnene drevet, at Præsterne gør Indsigelse mod den gaeliske Ligas blandede Klasser. Denne Skraphed, siger man, retfærdiggøres ved, at uægte Fødsler praktisk ikke kendes; men Ægteskaber er til Gengæld sjældnere, end de burde være, og stiftes gerne rent forretningsmæssigt; det er ogsaa sikkert nok, at mange unge Folk udvandrer bare for at slippe fra det Tyranni, der raader hjemme.

Jeg hentydede nys til et af de stærkeste praktiske Argumenter for Home Rule; et andet er nøje knyttet dertil. Hele det irske Liv beherskes for Øjeblikket af Politik, og Politikken samler sig om eet Spørgsmaal med Udelukkelse af alle andre; man paastaar, at naar dette Spørgsmaal var løst engang for alle ved Indrømmelse af Home Rule, „vilde der ikke mere være nogen Politik.“ Med andre Ord, naturlig, Politikken vilde da blive vist hen til sin normale Plan og vilde fylde samme Rum i Menneskenes Liv, som den f. Eks. gør i England. I Stedet for skarpt

[1]) Hr. Shaw har siden nærmere udviklet denne Tanke i Fortalen til „*John Bull's Other Island.*“ Se ogsaa Sydney Brooks: „*The New Ireland*“; denne lille Bog har virket meget til at give Englænderne en klarere Forestilling om irske Problemer.

at splittes i Nationalister og Unionister vilde Irerne dele sig rolig i konservative og liberale, Frihandelsmænd og Beskyttere osv.; de vilde bruge Argumenter i Stedet for Stokke og Sten, og Mænd af forskellige Meninger blev i Stand til at omgaas i almindelig Venskabelighed, uden at de i Tankerne regnede hinanden for „Forrædere“ eller „Oprørere.“

Men Home Rule er endnu ikke kommen, og det kan vare længe, før den kommer. Hvis den kommer, vil den ikke bringe Tusindaarsriget. Men medens Irland venter paa Home Rule, kommer det rimeligvis til at kæmpe for selve sin Tilværelse. Den Aareladning til Døden, som Udvandringen er, maa standses, før det er for silde. Det er et Arbejde, Irerne selv maa gøre: England kan, med de bedste Hensigter i Verden, kun hjælpe ved at fjerne Vanskeligheder; prøvede det mere, vilde dets Indblanding blive misforstaaet.

For Øjeblikket gaar irsk Politik i en skadelig Cirkel; Sinn Féin kan mulig bryde igennem, men kun ved at gøre Oprør mod Præstevælden. Alle andre Foreninger og Foretagender, hvis de ikke allerede er trælbundne, bevarer de kun deres Frihed ved at undgaa en Konflikt. Selv et Fællesmejeri maa aabnes „paa nationalistisk (ɔ: klerikal) Basis.“ Ved at udnytte den irske Nationalisme paa den ene Side og engelsk Frygt for Lovløshed paa den anden trives Præsterne umaadelig, idet de sørger for at holde Tingene, som de er. Efterhaanden som det britiske Demokrati faar Øjnene op for Sagens virkelige Tilstand, vil det komme til at skamme sig over sit stiltiende Forbund med Rom; men hvordan kan Home Rule vindes, naar Irlænderen fordummer sine egne Krav ved at bøje sin Nakke under Præstens Fod? Frihed til at tænke og Frihed til at handle er de eneste Midler, hvorved Irland kan leve. Og hver Irlænder (enten han kalder sig Nationalist eller Unionist), som hjælper Irland til at leve, fremmer derved Home Rule Sagen.

A. G. CHATER.

(Oversat fra Forf. Manuskript.)

EN VIDENSKABELIG BEDRIFT

FRA Tid til anden hænder det, at der fra Bibliotekernes eller Gravkamrenes Gemmer fremdrages hidtil ukendte Skrifter, endog fra den klassiske Oldtid, hvis Litteratur dog hører til den mest bearbejdede og gennempløjede. Hver Gang det sker, vækker det en vis Opsigt, ikke blot blandt de klassiske Filologer Verden over, men ogsaa i videre Kredse, navnlig i de engelsk- eller tysktalende Folk, hvor Interessen for de græsk-romerske Klassikere endnu er levende i et helt andet Omfang end her i Landet.

Megen Opmærksomhed vakte det saaledes, da der for en Del Aar siden dukkede et hidtil ukendt Værk af Aristoteles op („Staten“), og i de senere Aar er det gaaet ret livlig med Opdagelsen af Oldtidsskrifter, ikke blot Brudstykker, men ogsaa fuldstændige Arbejder. For nylig er der sket et nyt Fund af denne Art, hvortil der knytter sig saa mange interessante Omstændigheder, at det er særlig egnet til at tildrage sig Opmærksomheden, ikke mindst her hjemme, da det denne Gang er Danske, der har gjort Arbejdet, og dansk Videnskab, der i enhver Henseende har beholdt Æren for sig.

At den klassiske Filologi i de senere Aar har lagt saa megen ny Grund under sig, hænger sammen dels med de store Papyrusfund, dels dermed, at man har begyndt at anlægge Arbejdet mere systematisk ved at grave i Bunden i Stedet for at pille i Toppen; men en stor Rolle spiller det ogsaa, at man har udvidet sin Interesse til at omfatte den byzantinske Periode og derved er kommet til paa en grundigere Maade at inddrage de

Skatte af græske Haandskrifter, som findes i Tyrkiet, under Undersøgelserne; thi det er først i de sidste Aartier, man har givet sig til at lave Fortegnelser over de Manuskripter, der findes i Konstantinopel, Palæstina og i Klostrene paa Athoshalvøen.

I en saadan Fortegnelse over Haandskrifter i et Klosterbibliotek i Konstantinopel, som Grækeren Papadopulos Kerameus udgav i St. Petersborg i 1899, lagde Prof. H. Schöne i Königsberg Mærke til et græsk Manuskript, som syntes at indeholde Rester af en matematisk Tekst. Schöne har udmærket sig ved at udgive en hidtil ukendt praktisk Geometri af Grækeren Heron, som hans Fader havde fundet i Konstantinopel, og som viste sig at udvide og delvis omkalfatre vort Syn paa Oldtidens Matematik. Nu var Schöne imidlertid optaget af den Enquête over den oldgræske Lægevidenskab, som flere lærde Selskaber med Berlinerakademiet i Spidsen for nogle Aar siden har paabegyndt, og hvorved ogsaa Danskerne Hans Ræder og Julius Nielsen har medvirket paa Carlsbergfondets Bekostning. Som Medarbejder ved denne Enquête havde Schöne selv i Venedig fundet et nyt Skrift af Galen og havde da saa fuldt op at gøre med de gamle Læger, at han ikke kunde tænke paa at røre ved Matematikerne.

Han nøjedes derfor med at meddele Prof. J. L. Heiberg sin Iagttagelse — i Følge den Gensidighedens og Hjælpsomhedens Aand, som mere og mere vinder Terræn blandt Videnskabens Dyrkere, der før i Tiden hellere sad hver paa sin Tue og snærrede ad hverandre.

Heiberg havde som ganske ung Filolog valgt de græske Matematikere til sit Speciale. Allerede medens han laa i Tjenesten og forberedte sig til at blive Korporal ved Intendanturen, forbavsede han højlig sine Underofficerer ved visse mystiske Studier, der, kort efter at han havde taget Afsked med Bataljonsregnskaber og Styrkelister, resulterede i en latinsk Doktorafhandling om Archimedes. Ikke længe efter drog han sydpaa for at sammenligne Haandskrifter til en ny samlet Udgave af denne Oldtidens største Matematiker. I München forbløffede den purunge Mand den gamle for sine nordiske Studier bekendte Prof. Konrad Maurer ved den Selvsikkerhed, hvormed han omtalte sit Livsmaal og sine Planer. I 1880—1881 kom saa den 3 Bind tykke Archimedesudgave, og nu fulgte Slag i Slag en Række Udgaver af græske Matematikere og Astronomer, 6 Bind Euklid,

2 Bind Apollonius, 1 Bind Serenus, 1 Bind Simplicius, 2 Bind Ptolemæus, med andre Ord op imod en Snes Bind, de fleste med latinsk Oversættelse og alle tekstkritisk behandlet paa Grundlag af indgaaende sammenlignende Undersøgelser af de Afskrifter, der laa spredt i Evropas Biblioteker.

At Heiberg paa sine stadige Rejser benyttede den Tid, Bibliotekerne holdt lukket, til de Studier over græsk og romansk Kunst, som vi kender fra hans Bøger om attiske Gravmæler og om Italien, forbavser mindre end, at han hjemme fik Tid til selvanden at lede en af vore største Latinskoler og — hvad man nu end vil mene om hans lidet moderne Begreber om Græskens Stilling i Skolen — ledede den godt og skabte Traditioner, der gjorde hans Skole til en af de mest ansete i Landet. Naar han fik Tid til at redigere sine talrige Tidsskriftartikler, forfatte sine smaa Skrifter om græsk Aandsliv, yde Bidrag til den Heibergske Strid og levere en Skoleudgave af Bergs græske Ordbog, begriber man ikke. Han var en fysiologisk Gaade for Kollegerne ved Borgerdydskolen, ved hvis Grisegilder han udfoldede den samme Aandslivlighed, som betog hans tyske Studiefæller i Roms Vinknejper.

Først da Heiberg i 1896 afløste Ussing som Professor ved Universitetet, blev han rigtig bekendt i sit Hjemland, hvor Stillingen som Universitetslærer jo betyder Ære og Magt, men takket være de utrolig uanstændige Lønninger ikke just ydre Glans og Vellevned. Men da havde Heiberg allerede i mange Aar været Medlem af Videnskabernes Selskab og haft et fint Navn i Udlandet.

Der var gaaet 25 Aar, siden hans første Klassikerudgave, Archimedes' samlede Værker, udkom. Hans egne og andres Studier havde i denne Tid bragt saa meget nyt Stof til Veje, at Udgaven var forældet, og altsaa besluttede han at lave en ny. Just under Arbejdet hermed kom det omtalte Vink fra den tyske Kollega om de matematiske Brokker i Haandskriftet i Konstantinopel. Alt, hvad Papadopulos Kerameus havde anført af dets matematiske Indhold, var fire Smaastumper, af den gode Grund, at det var en Palimpsest, der forelaa, d. v. s. et Manuskript, hvis oprindelige Tekst er skrabet eller vasket bort af Pergamentet, og en ny skrevet oven over; og det var den udvaskede Tekst, der var matematisk, medens det egentlige Indhold var et gammelgræsk Ritual fra det 12te—13de Aarhundrede.

De Par Sætninger af den halvt udviskede Tekst, som Kerameus havde tydet, var dog nok til at vise Heiberg, at det var Stykker af et af Archimedes' velkendte Skrifter, der forelaa; men da den udviskede Tekst begribeligvis maatte være ældre end den, der stod oven paa den, og kunde være meget gammel, saa gik det for en samvittighedsfuld Udgiver ikke an at gaa uden om dette maaske ældgamle Haandskrift, saa meget mindre som det kunde indeholde et eller andet tabt Archimedesskrift. Ja det kunde jo endog tænkes at indeholde det tabte Arbejde, hvis Titel (Ephodos) Heiberg allerede i sin Disputats havde oversat ved Metodelære, og hvoraf man i den nævnte af Schöne udgivne praktiske Geometri havde fundet Citater, der tydede paa, at det gav Oplysning om Grækernes Kendskab til den højere Matematik, særlig om deres Maade at løse de Opgaver paa, som vi nu behandler ved Integralregning.

Netop angaaende dette Spørgsmaal og andre, der hang sammen dermed, havde Heibergs Kollega, Matematikeren Prof. H. G. Zeuthen sine egne Meninger. I sit store — og som nu alle maa indrømme geniale — Værk om Keglesnitslæren i Oldtiden havde Zeuthen fremsat Anskuelser om Omfanget og Arten af Grækernes matematiske Kundskaber, som navnlig tyske Kolleger ansaa for fantastiske og vilde og derfor gik forsigtig uden om, hvis de ikke ligefrem modsagde dem. Zeuthen blev dog ved sit; med et fint Smil, fremkaldt af Bevidstheden om at være den klogeste, sagde han altid, at der laa en langt dristigere Hypotese i den Paastand, at saa fremragende Tænkere som Grækerne — og fremfor alle Archimedes — ikke skulde have forstaaet den fulde Rækkevidde af de Metoder, de selv havde fundet paa og saa mesterlig beherskede, end i Paastanden om det modsatte. Men trods en tydelig Respekt for Manden gik selv de dygtigste tyske Matematikhistorikere paa en egen sky Façon uden om de Zeuthenske Synsmaader.

Under alle Omstændigheder maatte Heiberg se at faa fat i Haandskriftet i Konstantinopel. Han forsøgte ved Diplomatiets Mellemkomst at faa det herop, men led et Nederlag. Ganske vist har den Sammenslutning af Evropas lærde Selskaber, ved hvis aarlige Kongres Heiberg er Danmarks Repræsentant, arbejdet for at fremme Udvekslingen af Haandskrifter mellem de evropæiske Biblioteker; men til Dato er det kun i Mellemevropa

og Frankrig, man laaner Manuskripter ud. I Italien støder man paa Bureaukratismen, i England paa Ulysten til at sende Landets Kostbarheder over Havet; i Evropas Udkanter savner man naturligvis helt Forstaaelsen af saadanne hypermoderne Bevægelser, og især over for gejstlige Biblioteker er Chancen for, selv ad den diplomatiske Vej, at opnaa noget kun ringe.

Heiberg havde altsaa ikke andet at gøre end at tage til Konstantinopel, og det gjorde han da ifjor Sommer.

I Konstantinopel gik han saa i Gang med at tyde den udviskede og overmalede Skrift, som viste sig at være fra det 10de Aarhundrede, medens selve Haandskriftet stammede fra den hellige Saba's Kloster i Palæstina. Paa nogle Blade var Skriften uhjælpelig borte, paa de fleste, som Heiberg selv siger, „nogenlunde læselig med Loupe". Dog — om Læseligheden kan man selv dømme, da den medfølgende Tavle er et Fotografi af en Side i Haandskriftet. Oven paa ser man den tydelige og let læselige Ritualtekst, neden under paa modsat Led Resterne af Archimedesteksten. Siden er *en af de tydeligste* i Manuskriptet.

Man faar et ganske godt Begreb om de Vilkaar, vor Tids videnskabelige Pionerer arbejder under, og hvad de bedste af dem kan præstere, naar man tænker over denne Maade at anvende sin Sommerferie paa: Sidde i Konstantinopel for først med Forstørrelsesglasset at finde Mening i disse halvt forsvundne Bogstavrester, derpaa at se at faa Orden paa Indholdet — thi den, der i sin Tid vaskede den gamle Skrift ud, havde som sædvanlig sat Bladene sammen i en hel ny Rækkefølge — og alt dette maaske med det kummerlige Resultat, at det var lutter velkendte Arbejder, der forelaa, saa at hele Udbyttet kun blev nogle Varianter i disses Læsemaade.

I dette Tilfælde fik imidlertid det øjenbedærvende Taalmodighedsarbejde en passende Løn. Foruden flere kendte Skrifter af Archimedes indeholdt Haandskriftet nemlig store Dele af hans Hydrostatik, som kun har været kendt gennem en ufuldstændig latinsk Oversættelse. Men desuden indeholdt det næsten hele det nævnte Værk (Methodelæren), som Heron citerer, og dette viste sig at være langt interessantere, end man paa Forhaand kunde have nogen Anelse om.

Helt lykkedes det naturligvis ikke at læse det nyfundne Skrift; der er Huller hist og her, men dog forholdsvis faa. Hvad der

Forsiden af Blad 41 i Codex Hierosolym. 355, 4to.

hjalp, var, at de græske Matematikere allerede paa Archimedes' Tid havde en fast Terminologi, og dernæst det, at en faglig Tekst med logisk Mening og ringe Ordforraad selvfølgelig er lettere at restituere ad Gætningens Vej end de fleste andre. Betegnende er det i saa Henseende, at et af de tre Personnavne, som forekommer i Værket, og som ingen havde ventet at finde der, nemlig Navnet *Demokrit*, efter Heibergs eget Udsagn hørte til de Ord, han var længst om at hitte ud af. En uvurderlig Støtte var det desuden, at Zeuthen paa de Steder, hvor der kun var Stumper af et matematisk Bevis tilbage, ved Hjælp af disse kunde slutte sig til Gangen i Bevisførelsen, hvorved saa Heiberg med sit intime Kendskab til Archimedes' Sprog fik Traaden i Hænde til Tekstens rigtige Genfremstilling. Ganske fraset dennes Indhold er Tydningen, som den nu foreligger i Tidskriftet Hermes (1907)[1]), en videnskabelig Bedrift; men hvad der kaster særlig Glans over denne, er jo unægtelig Værkets Værdi.

Det har Titelen „Archimedes' Metodelære om de mekaniske Læresætninger“ og er, som de fleste andre af hans Værker, skrevet fra Sicilien til en af Kollegerne ved Universitetet i Alexandria, denne Gang til Geografen Eratosthenes, som foretog den første Jordmaaling. Archimedes plejede først at sende de Sætninger, han havde fundet, uden Beviser til Alexandria, for at de dér kunde se selv at gætte sig til Bevisførelserne, som Archimedes saa sendte dem bagefter til Sammenligning. En Gang lader det til, at han har puttet nogle gale Sætninger ind mellem de rigtige, og det nyfundne Skrift tyder paa, at det just var Eratosthenes, der gik i Vandet ved at paastaa, at han kunde bevise dem alle sammen, baade de rigtige og de gale.

Hovedinteressen ved det nye Skrift er dog, at det ikke er skrevet i samme omstændelige, logisk uangribelige Form som de andre matematiske Værker, vi har fra Grækernes Haand, denne tunge Form, som har fremkaldt Sagnet om Kong Ptolemæus, der beklagede sig til Euklid over, at dennes Geometri var saa svær at forstaa, hvortil Euklid svarede, at „i Matematiken gives der ingen Kongeveje“. Denne Bevisførelsernes Tornevej, mod hvilken Jul. Petersens Fremstillemaade ligefrem er en Jernbanevej til Eksprestogskørsel, forlader Archimedes nu for en Gangs Skyld med fuldt

[1]) I Matematikhistorikernes Fagblad Bibliotheca Mathematica har Heiberg og Zeuthen i en Fællespublikation offentliggjort en Oversættelse af Skriftet med Kommentar.

Overlæg, for at vise, hvorledes han bærer sig ad med at finde paa de Sætninger, som han i sine andre Værker beviser paa den grundige, for en hæderlig græsk Matematiker eneste tilladelige Maade.

Han har nemlig fundet paa en særlig snild Metode, som han nu vil, ogsaa skal komme andre til Gode. Hans Fif bestaar deri, at han paa Papiret tillægger geometriske Figurer, Linier, Trekanter, Cirkler, Kugler, Kegler, Cylindrer osv. en Vægt efter Størrelsen af deres Længde eller Fladeindhold eller Rumfang; paa passende Maade anbringer han dernæst en Vægtstang paa Papiret, og ved saa — stadig paa Papiret — at veje Figurerne mod hinanden og bringe dem i Ligevægt finder han snart en plan Figurs Fladeindhold eller et Legemes Rumfang, naar han kender Tyngdepunktet, snart Tyngdepunkterne for plane Figurer eller Legemer, hvis Indhold eller Rumfang er kendt. Idet Archimedes i en ganske kort og knap, men klar og overskuelig Form belyser Metodens Anvendelighed paa en Række Eksempler, giver han os et Indblik i hele sin Arbejdsmaade, viser os i Stedet for det fuldfærdige Værk selve Tilblivelsesprocessen, giver os kort sagt Lejlighed til at følge, hvorledes Tanke føjer sig til Tanke, Slutning til Slutning, i det genialeste Hoved, den fineste Hjærne, som maaske nogensinde har eksisteret. Og alt imedens han bereder os den Nydelse, det altid er at kigge bag Kulisserne, taler han ligesaa frit, ja friere endnu end vi, om Trekanter, der dannes af lutter parallele Linier, og om Cylindre, Kegler eller Kugler, som bygges op af parallele Cirkler, tumler altsaa med Begreberne med den sproglige og logiske Letfærdighed, der krænkede Grækerne ligesaa stærkt, som lignende Letfærdigheder i moderne matematiske Lærebøger nu krænker begavede Skoledrenge, inden de har faaet deres logiske Sans sløvet og lært Nytten af at tumle med Begreber, hvor Virkeligheder mangler.

Men alt som Værket skrider frem, kommer det til snart paa et, snart paa et andet Punkt at vise, hvorledes Zeuthen for Aar tilbage har forstaaet at kigge de gamle Matematikere i Kortene, hvorledes han har gennemskuet det Panser af Formalisme, der dækkede over deres Arbejdsmetoder, bragt den naturlige Udvikling, der laa skjult bagved, frem for Dagens Lys, og derved før nogen anden opnaaet at yde Grækerne *næsten* fuld Retfærdighed ved Bedømmelsen af deres matematiske Indsigt og Metode. Fremfor alt er det nu klart for alle, at Archimedes, som Zeuthen altid har paastaaet,

med fuld Bevidsthed og ligesaa klar Forstaaelse af sin Fremgangsmaade som den nyere Tids Matematikere foretog Integrationer. Ja det viser sig endog, at det moderne Begreb „Grænseovergang“ ikke blot, som Zeuthen rigtig mente, svarede helt til Archimedes' Bevismetode, men at denne endog bruger den samme Vending, som er vore Skoledisciples Fortvivlelse: altsaa er den og den Differens „mindre end enhver nok saa lille Størrelse“.

Det er ingen Overdrivelse, naar man betegner det nyfundne Archimedesskrift som paa en Gang det interessanteste og lærerigste, der er opbevaret fra Oldtidens eksakte Videnskab. Og vi tør tilføje, at lille i Omfang[1]), men vægtigt i Indhold, som det er, aflægger det lige saa tydelig Vidnesbyrd om Heibergs Energi og filologiske Snille som om Zeuthens matematiske Geni. Baade Fundet, dets Tydning og det uventede Resultat former sig til ikke saa lidt af en Triumf for vor hjemlige Videnskab.

AXEL ANTHON BJØRNBO.

1) Skriftet er kun ca. 1600 Halvlinier og fylder med Figurer kun 54 Oktavsider.

FREDEN OG FREDSVENNERNE

PROFESSOR Sergi i Rom har nylig til „*Courrier Européen*“ sendt en skarp kritik over fredskonferensen i Haag; han skriver, at den er den skjære humbug.

Daddelen deles utvivlsomt av millioner; for saavidt kom den ikke uventet. Nærmere at fastslaa reglerne for, hvorledes folkene herefter skal myrde hverandre, er ikke nætop opmuntrende for udsigterne til verdensfred. Og reglerne for hvorledes en stakkars overfallt provins har lov til at forsvare sig, minner stærkt om rovdyrenes vrede, naar byttet er ved at komme undav. De smaa folk, som tar del i slike forhandlinger, maa gjøre det med gysen; ti det er vist dem, det nærmest gjæller! Ja, saaledes tænkes rundt om i lannene.

Og dog tør disse officielle forhandlinger mellem staterne have sin nytte. Ikke saa meget ved den mekanisme, som altsaa herefter skal ordne krigen og aapne større mulighed for fredelig overenskomst, som ved selve den handling, at de gang paa gang mødtes. Der er et gammelt ordsprog, som siger: saa længe leker du med kjærligheden, til du leker dig fast.

Men det føler vi jo alle, at det er ikke de herrer i Haag, som kan bringe os verdensfreden. Likesaa lidt som love slukker tørsten efter forbrytelse, likesaa lidt kan regler stanse krigslysten.

Det kan alene fredsmoralens vækst, efter som den, stykke for stykke, fortrænger krigsmoralen ved at overskygge den. Hertil har fredsvennerne givet et vældigt bidrag. Naar diplomaterne nu sitter sammen i Haag, saa er det deres værk. Og naar der endelig holder paa at danne sig en verdensopinion mot krigen, saa sker ogsaa det til fredsvennernes ære.

Men alt aandeligt arbejde ændrer sin art efter som Tiden skrider frem. Det tør nok hænde, at ogsaa *fredsvennerne* trænger fornyelse. Vækkelsens tidsalder er utvivlsomt forbi; dens mange tilstellinger begynner at trætte. Man har nu vunnet dypere insigt i fredsmoralens filosofi. Man spør sig selv, om det egenlig gir tryghed, naar de samme stater, som sender repræsentanter til Haag for at fremme fredsmoralens forskrifter, hjemme hos sig selv handler efter krigsmoralens.

Man spør ogsaa, om fredsvennerne virkelig tror, at deres mange skrifter, møter, taler, fæster fører synderlig frem, saa længe de fleste av dem tilhører statssamfund, som aapent krænker fredsmoralens øverste bud. Det lyder: du skal ikke gjøre mot andre, hvad du ikke vil, at de skal gjøre mot dig.

Intet vækker tiltro til en rensligheds-prædikant, som at han hjemme holder sit eget hus rent og ordentligt. Intet bringer folk til at samle sig om en fredsapostel, som at han i sit eget land har kjæmpet mot uretfærdighet og hykleri og kanske har lidt for det. Nu derimot gaar det saadan til: I preussisk Polen forbydes det polske barn at bekjænne gud i sit eget sprog. Smaa barn straffes for det, og forældrene for børnenes skyll. Ja, en ældre bror ved gymnasiet vises bort fra dette, fordi hans yngre søster i folkeskolen ikke kunde bede til gud paa tysk. Preusserne spytter efter barn paa gaten, fordi disse taler polsk. De fordriver Polakkerne fra deres jord, de prøver paa alle maater at dræpe deres levende sjæl.

Og saa træder Preusserne op i de internationale fredsforsamlinger — ikke for blant brødre at protestere, ikke for at rope vold, vold, hjælp, hjælp; — nej, for at dele fredsarbejdet!

Magyarerne er de ivrigste, hvor det gjæller fredsarbejdet. Overhovedet de ivrigste, naar det gjæller humanitet og retsbevisthed. Men hjemme hos sig selv undertrykker de tre millioner Slovaker. De forby'r dem at bruke sine fædres, sin sjæls tale; de haaner deres kjærlighed til historiske minner. De stænger musæer, de konfiskerer midler, som skulde forene dem med deres fædres liv. De skjæller dem ut i rigsdagen for „svin“; de kaster dem ned ad trapperne, og de spytter efter dem i bladene. Den, som i egenskap av undervisningsminister anfører mishandlingerne, er samtidig en forkjæmper for kristendom. Han heter grev Apponyi og er den mest veltalende paa alle internationale fredsmøter.

Og saa de polske herrer! Efterkommere av dem, som har styrtet fædrelannet i fordærv og gjort det dygtige, godmodige polske folk saa dypt ulykkeligt. Endnu idag undertrykker de, naar de kan komme til! Se deres behandling av Ruthenerne i Galizien! Se den frækhed, hvormed de lyver sig fra det i den østerrigske rigsdag og i pressen.[1]) Men hvilke tappre fredsriddere de polske herrer er! I de internationale møter udmærker de sig. Hvor højt synger de ikke, at alene freden bringer velsignelse!

Den elskværdige, glade Østerriker, som har den missjon fremfor noget annet folk at vise verden, hvorledes forskjellige nationer og tungemaal kan leve lykkelig sammen under samme scepter, et eksempel, som, hvis det gaves og efterfulgtes, kunde bringe halvdelen av farer for krig ut av verden, — de ligger tværtimot i slagsmaal med dem allesammen! Fra dette krigshelvede hos dem selv (se deres riksdagsforhandlinger!) kommer de saa til alle internationale fredsmøter som de frejdigste av de frejdige.

Skal dette kunne bli saaledes ved?

2.

Alt fredsarbejde maa begynne med at bekjæmpe — ikke saa meget krigen, som krigsmoralen, dens aarsak. Dette maa begynne i fredsvennens eget land. Der skal han vinne sine sporer og saaledes gjøre sig fortjent til den ære at tage del i og blive hørt paa i et mellemfolkeligt fredsmøte. Jeg undtar naturligvis dem, som er blet graa i vækkelsens tjeneste; de kan hverken ændre natur eller arbejde. Jeg bøjer mig for dem i ærbødighed.

Men nu faar vi sannelig gaa videre!

Er fredsvennen medlem av et folk, som undertrykker andre, faar han tjene sin værnepligt i kamp mot saadan uretfærdighed. Er han medlem av et folk, som ikke gjør det, faar han tjene den i kamp mot krigsmoralen paa andre omraader; ti den er i alle forhold. Et fredsbroderskap over hele verden, sammensat av saadanne rekrutter, vilde gjøre stærkt og modigt arbejde. Da vilde de ogsaa vinde igjen den agtelse, de, til skade for den store sak, nu delvis har tapt.

Prof. Sergi's forslag, som jeg herved gaar over til, er nemlig et mistillidsvotum til fredsvennerne og deres arbejde, som

---

[1]) Se f. e. Paderewskis opsæt i „die Zeit" for maj dette aar.

millioner stemmer for. Vi maa gripe til revolution, siger han. Folket maa nægte at gjøre krigstjeneste. Intet annet fører frem til freden.

Men fører dette saa frem? Hvad er det nemlig uten krig paa en annen maate? Han vil utrydde krig med krig; mot krigsmoral sætte krigsmoral! Men det fører ingen steds hen; det visste allerede Jesus av Nazaret. Han sa: „Du kan ikke utdrive Belzebub ved Belzebub.“

Prof. Sergi's paastand, at intet avgjørende fremsteg er gjort uten gjennem martyrer og revolution, er ikke helt san. Nætop nogle av de skjønneste er komne stille in i vort liv fra den daglige erfaring, fra videnskapens opdagelser. Om ogsaa her finnes martyrer, saa er de i alle fall ikke krigsmoralens.

Men om fortiden maatte betale en dyr pris for fremgang; ja, om Rusland den dag i dag maa gøre det, fordi vold og revolution fra oven fremkaller vold og revolution fra neden, — er det ikke nutidens kosteligste vinding, at vi har faste institutioner, som gjennem almen røstret og parlamentarisk styre kan gjøre baade revolution og reaktion overflødig? Disse to er nemlig uadskillelige; de har til idag sinket fremgangen uhyre.

Hvad særskilt martyrerne angaar, saa nægter jeg ikke, at ogsaa krigsmoralen har sine. Men fredsmoralen har da tusene ganger flere. Se til Jesus av Nazaret! Kan krigsmoralen ikke utryddes uten martyrer, som prof. Sergi mener, — nu vel, lad en tysk præst eller politiker stige frem i Jesu aand og kræve kongen av Preussen til regnskap for Polakkernes behandling, saa skal han nok opnaa at bli martyr.

Nej, prof. Sergi (og de andre med ham) er i sit misnøje med og i sin mistillid til fredsvennerne komne in paa en farlig avvej. De faar huske, at lovlydighed og fred er brødre. Lovløshed og krig er ogsaa brødre.

3.

Imidlertid maa fredsvennerne ta lære! Vækkelse er altsaa ikke længer nok; man blir utaalmodig og kræver handling.

Jeg har før antydet, hvor den maa begynne. Det stærkere folks undertrykkelse av det svakere, er den avskyeligste og grusomste levning av oldtidens barbari. Mot denne „statsdannelsernes politik“ maa der i vore dage kunne skapes en verdensopinion. I Transvaal har Storbritanien alt bøjet sig for den.

Slaar fredsvennerne in paa denne vej, saa opdager de ogsaa snart, at den fører like in til det fortryllede land, der verdensfreden finnes! Beviset for, at den er riktig.

Eksempel: Hvad vilde i øjeblikket være naturligere, end at alle de mindre folk omkring Tyskland av den teutoniske stamme, de skandinaviske folk, det hollandske, belgiske, luxemburgske, schweiziske gik sammen i et neutralitets- eller forsvarsforbund? Og at dette forbund saa søkte forbund med Tyskland (og bak dette med Østerrike). Der kan vel næppe være tvil om, at hvis et saadant forbund fullbyrdedes, kom baade England og de forenede nordamerikanske stater til.

Dette vilde være krigens ophør. De store folkeforbund er krigens ophør. Den første følge vilde nemlig blive, at saa maatte ogsaa de andre stammer slutte sig sammen. Saa store blev da disse forbund, at ingen krig mere turde resikeres; faren blev for kolossal. Faktisk kom den civiliserede verden da til at bestaa av et eneste fredsforbund med voldgiftsretter for alle stridigheder, som ikke annerledes kunde løses.

Er det ikke betægnende for fredsvennernes fejlagtige taktik og den vanmagt, som er følgen, at intet eneste forslag, som kunde føre derhen, endnu er fremsat paa deres møter? Ingen komité, intet selskap dannet, som kunde forberede det.

Og dog er de store folkeforbund det eneste, som kan rædde de smaa stater; utvilsomt ogsaa det eneste, som fører til verdensfreden.

Initiativet tilhører de smaa folk; thi deres liv er i fare.

Kanske vilde alt en begyndelse være gjort, i alle fall til det første steg, det at samle de 25 millioner i et neutralitets — eller forsvarsforbund, hvis det annet steg, det at forene sig med Tyskland, tiltalte dem. Men saa længe Tyskland behandler dele av andre folk, som de nu lever sammen med, saa grusomt som f. e. Polakkerne, vækker tanken om et saadant avsky og angst. Tysklands bureaukratiske, klerikale, politimæssige, militære styresæt avskrækker ogsaa. Det ene muliggjør det annet, og tilsammen muliggjør det et herrevælde i tyskhetens navn over alle andre. Var det annerledes; var Tyskland en samling av parlamentarisk styrede folk, og hadde de et højt civiliseret folks ædelmodige hensynsfullhed overfor andre og mindre, saa er der ingen tvil om, at forbundet mellem det og de mere end fem og tyve millioner rundt omkring boende, alt var ved at fullbyrdes.

Dette eksempel viser fredsvennerne, tænker jeg, hvor deres arbejde nu skal lægges. At sige, hvis de for alvor vil verdensfreden.

Men endnu er dette bare den ene halvdel av eksemplet. Tag den andre halvdel med! I min ungdom ansaas det for latterligt — utenfor Italien — at tale om en italiensk samling. Likesaa — utenfor Tyskland — at tale om en tysk. Begge samlinger kom likefullt. Belært som vi nu er, burde vi dog forstaa, at ogsaa den slaviske samling kommer. Det mægtige, unge Rusland har vel innen ti—tyve aar revolutioneret fra sig, og da har vi en samling av slaviske folkesamfun, som kan komme til at række like til Bøhmens vestgrænse. Den kan ogsaa komme til at klemme ihjæl alt mellemliggende.

„Kan komme til.“ Det beror paa Tyskernes, Østerrikernes, Magyarernes politik. Denne kan, hvis den er klok og frisinnet, gjøre brødre av Slaverne blant sig. Disse kan bli trygge og tilfredse. Da glider de villigt ind med i et teutonisk forbund. Men de samme stater kan ogsaa i disse folk opdrage en uhyre fare for Europa. Navnlig er Magyarernes nuværende politik mot dem det mest forvovne, jeg har set. Magyarerne danner en liten folkeø paa syv—otte millioner midt i et hav av fremmede folk. Saa gir de sig til at undertrykke de dele av disse, som de er forenet med; saaledes tror de at gjøre sig selv stærkere! Og ypper samtidig fjendskap med sin forbundsfælle; saaledes tror de at trygge sin fremtid! Nej, faren for Europa av at fortsætte denne politik er klar nok. Utvilsomt er den større end arbejder-spørsmaalets. Større ogsaa end jordspørsmaalets. Med dette siste mener jeg det uretfærdige ejendomsforhold til folkenes jord, som snart for alvor kommer paa vor dagsorden.

Jeg spør endnu engang fredsvennerne: forstaar I, hvor I maa lægge eders arbejde? At sige, hvis I for alvor vil verdensfreden. Om organisationen skal sprænges paa det, — *her* er det, vi maa ta fat.

Danne et broderskap paa, at folkene skal leve i fred med hverandre. Danne et fredsmoralens ridderskap paa lovlighedens grun. Til praktisk værn om sætningen: gjør ikke mot andre, hvad du ikke vil, de andre skal gjøre mot dig!

BJØRNSTJERNE BJØRNSON.

DER GAAR SAGN! ....

DET banker i Slottet — der gaar Sagn ....

Det banker ved Midnat i det tavse Slot, dernede ved Rothenburg. De gamle, tavse Mure staar saa afklædte, saa frysende nøgne i den bitre Vintervind, og Mørket suger sig klamt favnende om de runde Taarne. Og Vinduesaabningerne skelnes i det jagende Maaneskær som stumme saarede Øjne, skyggeomvundne og dybt alvorlige — tunge som et til Døden forurettiget Menneskes Øjne.

Det banker — dybt dernede ved Kældermuren — det banker sagte, dæmpet, som med fløjelsomvundne Hamre, banker og banker i den stille Nat, de duppe Slag har ingen Genlyd. En Nat — to Nætter — tre — saa standser det en Tid, til det tager fat paany med de duppe, fløjelsdæmpede Slag — altid tre Nætter i Træk.

* * *

Konrad von Schlieszen stod for Retten, anklaget for Højforræderi, Drab og Kvinderov, anklaget af selve sin egen Farbroder, den mægtige Hertug Heinrich. Og den unge Ridder saa sig forundret om, saa paa sine Anklagere, saa op og ned ad sig selv — og fæstede omsider de bløde, fromme Hjorteøjne, dunkelbrune som Gyldenlakkens mørkeste Fløjel, spørgende om mod sine Venner, der stod længst tilbage i Salen: „men saa sig mig da, at jeg drømmer — væk mig — dette er en daarlig Spøg!“

Men alle hans Venner tav, haabede — og frygtede!

Og Dommen faldt: Konrad von Schlieszen var skyldig.

I sin egen Kælders dunkleste Dyb sad Konrad von Schlieszen grundende over sin Dom, den han ikke fattede.

Anklaget for Højforræderi! — Han!

Han som havde vovet Livet for Kejseren vel de hundrede Gange og faaet Ridderslaget af den kejserlig Herre selv!

Anklaget for Drab! — Og for Kvinderov!

Han rystede paa Hovedet: Kvinderov!

Ind i hans Hu flød en blød og lys Varmeflod — thi i hans Liv fandtes kun een Kvinde, og hendes Billed fremstod af Mørket omkring ham saa skønt, saa straalende rent som den hvide Helligaandsdue, der blødt flagrende sank fra Maria Kirkens himmelblaa Hvælv!

Mattæa af Elminghoff, hans trolovede Brud.

Hans Bryllupsdag var alt for en Maaned siden bestemt. Og fra den Dag, da det bestemtes, og til Dagen, da han førtes for Retten, ejede han kun een eneste Tanke, som vitterlig var klar: om tredive Døgn er Mattæa min Frue — om niogtyve Døgn er Mattæa min Frue — om otteogtyve Døgn — om syvogtyve! .... Hans Sind var som et Tusindfryd-Bed! Hvor dybt han end saa ind i sit inderste, mødte hans Øjne kun Fryd og haabefuld Lykkeforventning; det var som om Solens Glans straalte over Myriader af smilende Øjne, Lykkens hundredfoldige Jubeløjne, der fødte nye for hver den Dag, der gik. Han kunde have sunget ud en Hymne, der klang til Skyerne, en Tak for Guds store Miskundhed! Han mindedes en Nat, der han smilende ud i Mørket drømte sig at træde for Himmerigs Trone! Og smilende, i Drøm med vaagne Øjne, saa han sig bøje Knæ for den himmelske Konge og bede om at maatte synge for ham en Lovsang om Mattæa, Guds skønneste, Guds fuldkomneste Værk paa den hele velsignede Jord ....

Og *han* beskyldtes for Kvinderov!

Nej, om han mægted at fatte, hvad det var for en sælsom Skæbnens Tilskikkelse, der uventet havde ramt ham. Det stod for ham som at skue ind i en natlig dunkel Skov, hvor Stamme dækker for Stamme, og hvor Mørket er som det tætteste Lukke. Og gennem det dybe Mørke, der omgav hans Ydre og fyldte hans Indre, søgte han at fastholde enkelte Kendsgerninger — som Vejmærker i den dunkle Skov — hvortil han kunde støtte sig og gøre sine Togt ud fra; det maatte vel kunne lykkes ham

ved ærlig og utrættelig Møje at finde Løsning paa den sælsomme Gaade.

Han var dømt til Døden, til at mures inde i sin egen Borg! Det var den første og mest paatrængende Støtte for Tanken, den han ikke havde let for at glemme. Thi han var kendt skyldig for Retten, hans Farbroder havde ført imod ham Vidne efter Vidne, der aflagde Ed om hans Skyld.

Hans Farbroder?

Ja, der var en af de Støtter, han i Mørket maatte fastholde, thi det var ham mest ufatteligt af alt. Vel var Hertug Heinrich karrig og pengegrisk, og han havde set med sure Miner til de rige Almisser, Ridder Konrad aarlig gav til Kirker og fattige! Og vel var han tillige eneste retmæssige Arvtager til det store og prægtige Gods, naar Konrad von Schlieszen var død — men han var dog ogsaa hans — Ridder Konrads — kødelige Slægtning, hans Ven og tidligere Formynder!

Hertug Heinrich skulde saaledes, alene af Griskhed, have ladet sin unge Slægtning anklage, dømme fra Liv og Gods og stemple ham uhæderlig i sin Grav — af skamløs og forbryderisk Havesyge? — — — Nej! det var Konrad von Schlieszen ikke i Stand til at indrømme, hans hæderlige Tanke mægtede ikke at tro paa saa stor en Lumpenhed.

Thi havde den det, da havde nogle hundrede Gylden kunnet redde ham!

Alle de Vidner, der var tilkaldte, var vejfarende Pak, der solgte Samvittighed som en Kræmmer sælger Alenvarer, et lidet Stykke for en Pfenning, et større for en Mark, det hele for en Gylden. Aldrig havde Konrad von Schlieszen nægtet nogen fattig Husly, og aldrig havde han ladet en syg paa sit Gods ligge uhjulpen hen. Hvorfor skulde da alt dette forhutlede Landevejsrak, som havde nydt godt af hans rige Midler, ønske ham ondt, naar det ikke var for Gaver og Penge? Men var det saa, da havde han kun behøvet at byde dem en Gylden mere, og de havde svoret deres Salighedsed paa, at han var renere end Guds Moder.

Han havde ikke gjort det — havde ikke forsøgt at byde en Pfenning. Thi han havde aldrig troet, at saa sort en Misgerning var mulig; vel var Djævelen en farlig Frister, men Djævelen selv vilde ikke udøve det imod sin Brodersøn — — —

Var det tænkeligt da, at et Menneske kunde synde saa argt

uden selv at vide noget derom? Kunde han have forraadt sin kejserlige Herre, dræbt paa Landeveje og taget værgeløse Kvinder i sit Hus, uden at han vidste derom og uden at mindes?

Nej!

Ikke han!

Thi da vilde hans Venner være fremstaaet og have slaaet ham i hans Aasyn, og Mattæa vilde have sendt ham hans Fæstensring tilbage!

Det maatte være Drøm — en sælsom tung Drøm, der tyktes ham Uger lang, fordi den var saa ond.

Og Dagene gik der dybt i Hulen, de drog forbi hans Øjne, en efter en, som mulmsorte Skyer drager over Himlen, som sorte Perler glidende langs Tidens Baand, som dunkle Hunde, der sniger sig — en efter en — frem gennem Mørket.

Endnu vidste han intet og fattede intet, hørte intet uden Bølgernes tunge, trøstesløse Skvulp derude mod Muren! Han havde tabt Dagenes Tal, vidste ikke om hans Bryllupsdag var runden eller ej, vidste snart ikke om det var Liv eller Død, han fristed; — kun naar Hungeren plagede ham, og naar Vagten kom med hans sparsomme Føde, vidste han, at han var i Live.

Glemt af alle!

Hvor var Hans af Bajern og Kurt von Frauenthal, hans Barndomsvenner? Hvor var August af Elminghof, hans nye Slægtning, Broder til hans Brud? Og hvor var Mattæa selv, hende han mente at kunne lide paa ud over Døden?

Borte! — Forladt ham! — — — Alle!

Og hvor var Gud den Almægtige, at han lod saadant ske, lod et af sine Børn, der trøstig havde lydt de hellige Bud, saa godt han menneskeligt formaaede, dø saa forsmædelig en Død og med tilsølet Ære?

Borte! — Forladt ham — — — Gud ogsaa.

Og i hans Sind blev der mørkt, som der var mørkt omkring ham, og Støtterne, han havde søgt sig for mulig at finde Vej i sin Gaades Nat, selv de gled bort, sank i Ufattelighedens haabløse Dyb!

Og det var ikke længere Dage som gik — en efter en — lig dunkle Hunde snigende frem gennem Mørket, lig sorte Perler

glidende langs Tidens Baand. Han var naaet ud over Dagene, hans Sorg var som Evigheden, bestandig den samme. Tiden gik eller gik ikke, den *var* slet ikke, Dag fandtes ikke, og Nat fandtes ikke, og lyst og mørkt og al Farve var hinsides Intethedens stille, toneløse, ensgraa Vande.

Konrad von Schlieszen var naaet uden om Guds Rige, derhen, hvor godt ikke findes og ondt ikke er, der hvor kun de kommer, hvis Sjæle synker til Bunds i Lidelsens Dyb og ophører med at være.

Saa skete det, at en Dør gik op, hylende paa rustne Hængsler, og Lygtelys faldt ind, guldgult som sigtet gennem en fin Orangeskal — og raa Hænder ruskede i Fangen!

Da Konrad von Schlieszen gennem Sorgernes Mørke var naaet bort over det værende, ind i Forstummelsens Nat — da søgte det værende ham, Livet, som er Lys, Lyde og Berøring, det søgte ham op, fordi det troede sig i Stand til endnu en sidste Fortrædigelse: Konrad von Schlieszen skulde legemlig dø, før helmede det ikke.

Og det sendte ham sin Bærme, raa Dyr, udrustet med primitivt Vid, Menneskehunde, der stank af frisk Kød og snaskede med fugtige Snuder i hans søndrede Hjerte. De lod det gule, bløde Orangelys falde paa hans Aasyn, der var hvidrunkent som druknedes Hænder og besynderlig tavst — næsten som havde hver eneste Pore lukket sig til lig Blomster i Natten. Og fast saa det ud, som om Lyset skammede sig over sin nyfigne Frækhed, det veg til Siderne, det flakkede, det undveg hans Øjne.

De holdt ham imellem sig, de halvvilde Mestermandssvende, drejede ham om og tvang ham mod Lyset, det skulde fornøje dem at se, om den fornemme Ridder var jordslaaet af Taarers Fugt og gnavet af Græmmelsens hvasse Rottetand — og de lo og ligned hans Aasyn ved en Bøttefuld Mælk og slabrede med Tungerne.

Leende huggede de med Brækjern og Køller et gravlangt Hul i den tykke Mur, og med dybe Buk og grinende Munde bød de ham forføje sig til Hvile. Snart skulde de sænke foran ham et Forhæng af svære og kostelige Mursten udsyet i alle Huller med Kalkens hvide Fylding og glattet smukt med Mur-

skeen — bag det kunde den fornemme Herre sove trygt som ufødt Katunge i Moderbug.

Og de lo — tykt og brølende — mens de ledte den udhungrede vaklende Fange hen til hans Grav og med haanende, naragtig Omhu lagde ham til Rette.

I al den Tid aabnede Konrad von Schlieszen ikke sin Mund. Han spurgte ikke til nogen, sendte ingen sin Hilsen, intet bittert Smil eller Tegn paa Krænkelse værdigede han Livet. Han krøb sammen i sin smalle Grav, hvor han hverken kunde staa eller ligge, korsede Armene over Brystet og saa med mandig Ro, med stumme, forurettigede Øjne frem i Kælderens skumle Dyb, mens Svendene byggede Sten efter Sten op mellem ham og Livet.

Derude om Taarnene ruskede Vinterstormen, og guldgule Birkeblade føg som Fjer i den piskede Luft. Den lave, tunge Kælderdør smaahylte i stødvise Gisp, og dump og alvorlig lød Slotsgravens Bølgeskvulp mod de vældige Mure — som Slag af mægtige, vaade Labber!

En Aabning saa stor som en Sten var endelig tilbage, og derudfra stirrede to brune, saarede Øjne — saa saarede, at Bøddelknægten med Stenen parat i sin Haand og lavet til til at spytte ham i Øjnene som en sidste Livets Hilsen —

— han gjorde det ikke!

Thi de Øjne var som aabne Løndøre ind til Sorgernes Kilde, var som den evige Uret, Tiden i sin Rinden lader tilbage, var som de Saar, Menneskesynden daglig forvolder Hjerternes Hjerte, det evige gode!

Han tøvede — med Stenen i Haanden, med Orangelyset rettet mod det benhvide Aasyn derinde i Indemuringens Dyb, rettet mod Øjnene, der stumme saa frem, brune som Gyldenlakkens mørkeste Fløjel —

Han tøvede — hans Øjne krydsedes i Menneskelighed med de døende brune, de stumme, saarede Øjne!

Og langsomt — langsomt — langsomt — nærmede sig hans Haand med Stenen — som øvede den vanemæssigt, hvad hans Hjerte ikke vilde.

Saa lagde han Stenen ind.

„Hans Venner faar at skynde sig, agter de at træffe ham i Live." — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Rugende Mørke skifter hastigt med Strejf fra en flygtende Maane, blegagtigt Lys jager, svøbende sig som Spøgelsers magiske Klædebon, henover Birkens graanende Stamme. Og Stormen flaar med tusinde nænløse Hænder de guldgule Blade og strør dem vide om Borgen — som en Sværm af gyldne Smaafugle, der jages til Døde i Natten. Men Mørket er som Skum fra Naturens vældige, oprørte Hav, et mulmsort Skum, der kvæler de blege Lysningssvøb og sluger dem — eller som en stor, verdensfordunklende Ravn, der i larmende Sus basker med de kulsorte Vinger.

En Jætte lig staar den murede Hvælving med de mægtige Stenfødder dybt i Slotsgravens Vand, bærende Vindelbroens Taarn paa sin brede Skulder — — — — —

Og ud fra den Hvælvings dybe Skygge glider for tredie Nat en lille Baad, kun som en langagtig Plet, et Mørkestrejf, et Blad kun, der flyder, vuggende baaret paa Krusningens Ryg. Intet Aaretag ses, ingen Bevægelse fanger Øjet, der muligvis lurer og spejder gennem Mørket. Strømmen bærer fra Hvælvingens Dyb sagtelig til Taarnets Mur, inden for hvilken Konrad von Schlieszen hviler i sin dødsvangre Alkove.

Og voksende langsomt op af Baadens Bund staar tre Mænd, en griber om Muren, to løfter Armene, i Hænderne har de Hamre omsvøbt af Fløjel. Med brændende Iver hugger de videre paa det Hul i Muren, de for to Nætter siden begyndte, løsner varsomt Sten efter Sten, som Vandet lydløst svælger. — I Nat skal de ind, *maa* ind. Og de hugger og hugger med de fløjelsklædte Hamre, duppe Slag, der ikke klinger, ikke forraader, Slag, der ligesom medvidende tier!

Konrad von Schlieszens Liv staar paa Spil.

„Hug til!“ hvisker den hidsige Hans af Bajern, men Kurt von Frauenthal dæmper hans Slag — kommer de for silde, er ikke mere tabt, end om Vagten hører og fanger dem alle ind.

Og om nogen faar at se dem der, da ser de samlede ud som et stort, søstjerneligt Vandtrold, der halvt rejst af Gravens Bølgeseng, med mange ivrige Munde famler op om Muren og slikker den grønne Skimmel. Og den bitre Vintervind bider hidsigt, ret saa det knager i den gamle Røn, kyster med Bladenes Flige, der er som dunkelrøde Tunger, og slynger dem skrattende mod Vagttaarnets Rude. Dumpt skurer det, naar Hvælvingen ru-

skes af Stormen, og bestandig bruser det som et skummende Hav — blandt alle de hæsblæsende Lyde dør Hammerslagene hen, lig Træpikkerens flittige Smaanap mod Barken, mens alle Skovens Fugle raser omkring den.

Kurt von Frauenthal var den første, hvis Haand rørte den indemurede Ridders Legeme, og de brød Stenene saa rask, at Vandet neppe fik Tid til gurglende at svælge den ene, før den næste fulgte efter — og Huden paa deres Hænder sledes blank og Neglene sprang —

Og Kurt bøjede sig ind over ham — — —

„Varm endnu — men hans Sjæl er borte.“

Hans af Bajern kyssede under Taarer sin Vens magre Haand, men den kolde August af Elminghof kneb sine Læber fast og jernhaardt sammen!

Tre Aar randt, da havde August af Elminghof ført Sandheden frem og Hertug Heinrich led Døden, og alle hans købte Vidner lagdes paa Stejle og Hjul.

Konrad von Schlieszens Lig blev med Hæder og kejserlig Udmærkelse bisat i særskilt, gyldengitret Hvælv, hans gode og ædelige Gerninger blev nedskrevne, og Søster Mattæa af Maria Klosteret bad i Knæ foran Gitret sin daglige Bøn — — — —

En kejserlig Krans og en visnende Mø bag et Gitter, det var hvad Konrad von Schlieszen undtes af jordiske Goder — for sin store Hæderligheds Skyld.

* * *

Det banker ved Midnat i den ældgamle Ridderborg — dybt dernede ved Kældermuren! Det banker sagte, dæmpet, som med fløjelsomvundne Hamre, banker og banker, de duppe Slag har ingen Genlyd! En Nat — to Nætter — tre — saa standser det en Tid —

og tager saa fat paa ny . . . .

Der gaar Sagn! THIT JENSEN

MODERNE SCENEINSTRUKTION

En historisk Oversigt

(Laube — Fechter — Meiningerne — Antoine — Bloch — Stanislowski — Om Sceneinstruktion) **(Sluttet)**

II

MEININGERNES første Gæstespil i København indtraf paa et Tidspunkt, da der paa den danske Nationalscene i flere Aar havde været en Instruktør med det Talent, som en virkelig Iscenesætter efter Klingemanns og Laubes Mening maatte være i Besiddelse af, og som havde haft det Held at komme til at virke paa en Tid, hvor den danske dramatiske Scenekunst fik fornyet Liv gennem Ibsens naturalistiske Skuespil.

Dansk Teater var forøvrigt ikke uden god Tradition paa Instruktionens Omraade. I Halvtreserne havde Høedt efter Rejser til Paris i et kortere Tidsrum forsøgt at gennemføre den franske, mere realistiske, ydre Iscenesættelse, og især at sætte Tempoet op i franske Konversationsstykker, der spilledes saa hyppigt som hverken før eller senere paa Nationalscenen. Men først og sidst anstrengte han sig for at fremtvinge en naturligere Replik, en mere levende *Samtale.*

Han vilde se at faa Skuespillerne bort fra den „vellydende", „svulmende" Diktion, som maaske daarede det almindelige Publikums Øre, ligesom den var beregnet derpaa, og bort fra det teatralsk træffende og gribende, og ind paa det selvoplevede. Samtalen var til for Situationens Skyld, mente han; ikke for sin

egen. — Høedt virkede kun alt for kort som Instruktør. Han dannede ikke Skole. —

Da Fru Heiberg i Slutningen af Treserne overtog Instruktørposten, havde hun — i Følge *Et Liv genoplevet* — de Hensigter, som kendetegner den rette Iscenesætter. Som Laube kom hun til første Prøve med en helt færdig Instruktion efter i Forvejen at have sørget for alt det ydre: Dekorationer, Rekvisitter, Dragter var ordnet efter hendes Angivelser. Hun havde studeret Skuespillet saare omhyggeligt og havde klar Oversigt over alle Enkeltheder, saa at hun *paa et hvert Spørgsmaal af de Spillende kan give et fyldestgørende Svar, og at al Snakken frem og tilbage, alle gode Raad, snart af en, snart af en anden, der som oftest gaa i modsat Retning, falde bort, og derved megen Tidsspilde, megen Disputeren frem og tilbage spares paa Prøverne, da de Spillende herved nødvendig maatte føle, at Ingen af dem var i den Grad med i det Hele, og derfor maatte underordne sig.* Hun vilde som Klingemann og Laube tvinge Enhed ind i Fremstillingen og som Goethe hindre al Virtuosmageri — altsaa i god Overensstemmelse med de bedste tyske Iscenesættere.

Men med det naturalistiske Drama fulgte en endnu intimere Forstaaelse af Sceneinstruktionens Kunst. Nu blev det Iscenesætterens Sag ikke alene at digte Skuespillet paany, at se de enkelte Situationer og Figurer helt levende for sig og at faa Skuespillerne til at leve med som uundværlige Led heraf. Han skulde ikke alene kunne bringe den enkelte Rollehaver i levende Forbindelse med sine medspillende, men alle de spillende i levende Forhold til Omgivelserne, der maatte være saa illuderende som muligt. Ingen falske Betoninger, ingen uægte Fagter eller unaturlige Bevægelser, intet egenraadigt Spil maatte bryde Stemningsharmonien.

Dumas havde fremført Marionetdukker, Ibsen skildrede Mennesker, som kun kunne høre hjemme netop dér, hvor de levede.

Danmarks første naturalistiske Sceneinstruktør har dette ejendommelige Talent, som kendetegner den moderne Iscenesætter, og hans Virksomhed har derfor haft gennembrydende Betydning for nyere dansk Scenekunst.

Prof. *Bloch* har ikke som Meiningerne lagt overdreven Vægt paa den ydre Iscenesættelse, dog heller aldrig forsømt den til

Fordel for Spillet som f. Eks. Laube. Han har forstaaet at stemme Skuespillernes Individualiteter ind i Stykkets Aand, at stemme de ydre Omgivelser sammen med Bærerne af den sceniske Stemning og sluttelig at bringe et harmonisk Hele ud deraf.

Enhver Kunstner er begrænset; Prof. Bloch er saa udpræget moderne, at hans Instruktionssans ikke tiltales umiddelbart, inderligt af Livet i de litterære Heroers Dramer, vel nok fordi han her savner den sceniske Sfære, der lever i nyere Værker. Men til Gengæld formaar han som ingen anden at bringe Liv i det usleste moderne Skuespil, blot der er et Skin af Menneskefremstilling, blot der er Glimt af levende Bevægelser i Handlingen: Saa rig er hans Livssans og saa mangfoldig hans Menneskekundskab, saa udpræget en Evne har han til at omsætte denne i levende Værdier. Og saa frodig en Fantasi har han til at leve sig ind i Fortidens Verden og Tankesæt, at det skyldes ham, at Holbergs Komedier med eet er gennemgaaet en levende Fornyelse og tiltaler Nutidens Tilskuere som aldrig nogen Sinde før. Med Foragt for al død og dødbringende Tradition, som til syvende og sidst kun har haft Værdi for den, som er Ophavsmanden til den, har denne Instruktør set ganske oprindeligt paa Scenerne i *Gert Westphaler, Den ellefte Juni, Jeppe paa Bjerget, Barselstuen, Hekseri.* Dybt gaaende kulturhistoriske Studier ligger sikkert ikke til Grund for Skildringerne af det hvirvlende livfulde Børsliv i *Den ellefte* eller for det brogede Gadeliv i Købstaden Thisted *(Hekseri)*, — blot (blot!) genial Indlevelsesevne!

Alt det teatralsk korrekte, det stillestaaende, det køligt livsforladte, som før skræmmede en Holbergdyrker væk fra Teatret og hjem til Værkerne i Studereværelset, har denne Instruktørs Livssans ryddet ud, og i Stedet for har han skaffet hver Skikkelse Leverum i et livfuldt Interiør, hvor Omgivelserne spiller levende ind, med i Handlingen. Liv rører sig i Apotekerens Hus *(Gert Westphaler)*, hvor tidligere en malet Dør skulde trylle en Verden frem, som man ikke saa! Nu høres Larm fra Rinskvinsbouteillehalse, som knækkes, fra Bægere, som falder i Gulvet, Piberøg hvirvler lystigt ud af Vinduerne, der til Slut smækkes i, medens Støjen fortoner: Apotekeren har altsaa virkelig Visitats, og Doktorerne bliver virkelig drukket paa Pelsen. Et samtidigt Handlingsbillede, som fremhæver Hovedsituationen! Med andre Ord: den moderne Instruktør véd at anvende Miliøformelen paa

en Komedie fra det attende Aarhundrede. — Salen i Baronens Slot er festlig at se paa, helt i Stil og alle de forskellige Figurer fra Baronen til hans Tjenere og ned til de umælende Musikanter tager Del i Spasen med Jeppe, som selv holder Halløj med dem igen. Ikke alene Jeppe illuderes, Tilskueren ogsaa. Det er ingen genial Skuespiller, der spiller Solo for et velvilligt Publikum. Det er Bonden og Herremanden i Revolutionsaarhundredet. Men hvor før den adelige Repræsentant var trængt i Baggrunden, staar han nu i levende skarpt Relief, Side om Side med Hoveribonden. — — —

Théâtre français savner en Fechter til at sætte Molière i Scene. Den danske Nationalscene kan med Rette være Holbergs Fornyer dybt taknemmelig. —

En mesterlig Fortolker dernæst af Ibsen! (*En Folkefjende — Vildanden*). Om disse Iscenesættelser kan en yngre Tilskuer dog kun danne sig et svagt Indtryk efter den nutidige Instruktion. En stemningsvækkende Skildrer af moderne Interiører (*Den kære Familie — Det gamle Hjem* — 2. Akt af *Den gamle Pavillon*). En dybsindig Fortolker af Naturens og Menneskenes evige Afhængighed (*Det gamle Færgested* sidste Akt. Første og sidste Akt af *Den gamle Pavillon. Den gamle Præst* anden Akt). — Og en genial skarpsindig, overlegen intelligent Iagttager af en ganske fremmed Sfære, hvori to forskellige Kulturmagter strides, som i *Forretninger er Forretninger!* — Den Instruktør, som fuldtud magter saa forskellige Stemningsbilleder: Holberg — Ibsen — Mirbeau — danske Idylforfattere, er i Sandhed en Mester i sin Kunst, en stor naturalistisk Iscenesætter, eller rettere: den naturalistiske Iscenesætter — og vel at mærke *før Brahm*, (Deutsches Theater) og Antoine satte i Scene.

Den moderne Sceneinstruktion er en møjsommelig Kunst, som kræver slidsomt Arbejde. Meiningerne brugte utallige Prøver; de franske nøjes sjældent med tredive; fyrretyve til tres Prøver regnes for ret almindeligt i Paris som Forberedelse til en god Forestilling; medens Russeren *Stanislowski*, Direktøren og Instruktøren for det kunstneriske Teater i Moskva ikke lader Generalprøven finde Sted, før end hundrede Prøver er gaaede forud. Til Gengæld er det sceniske Liv her saa uhyre minutiøst fremstillet, at Instruktionen ikke alene giver sig af med Livet

paa Scenen, men ogsaa med det udenfor, bagom, til Siderne. Dette er jo aabenbart Meiningernes og den naturalistiske Instruktion drevet ud i Karikatur, — hvis da ikke en vaagen kunstnerisk Sans bemestrer dette myldrende Røre, stemmer *alle* Enkeltheder sammen til et uopløseligt Hele. Stanislowski er Mester for at gøre det. Han har lært af de udenlandske Iscenesættelser, som han studerede meget ivrigt, men samtidig har han ikke mistet den særegne russiske Sans, som særkender hans Hjemlands Forfattere, baade Roman- og Dramaskribenter, Sansen for at ville have alt med, hvor andre som de franske kun vilde angive eller maaske helt tie stille. — Han traf hurtigt en forstaaende Kampfælle i Novelleforfatteren *Anton Tsjekov*, som samtidig med Tyskerne *Holz* og *Schlaf* (*Papa Hamlet — Die Familie Selicke*) og *Hauptmann (Vor Sonnenaufgang,)* i sine Dramer (især i *Maagen — De tre Søstre* og *Onkel Wanja*) viste en overordentlig Evne til at skabe Stemning ud af mangfoldige, levende Enkeltheder i Livet paa Scenen. Saaledes i Slutningen af tredje Akt af *Maagen*. Interiøret forestiller Spisestuen paa et større Gods, hvor den berømte Skuespillerinde fra Moskva. Irene Tréplewa har besøgt sin Bror Retspræsidenten Sorin, men som hun nu staar i Begreb med at rejse fra. Efter en afgørende Samtale med sin Elsker Forfatteren Trigorin venter hun kun paa at komme bort, hurtigst muligt. Medens hun i Hast vil til at iføre sig sin Rejsedragt, kommer Forvalteren Schamrájew med Gaardskarlen Jakob ind fra venstre:

SCHAMRÁJEW (til Irene): Har den Ære at melde, at Hestene er kørt frem.

JAKOB (har, medens Sch. taler, baaret Rejsetøjet ud til venstre).

STUEPIGEN (bringer Irene en Støvfrakke, Hat, Parasol, Handsker, Rejsetaske).

ALLE (hjælper Irene med at tage Tøj paa).

KOKKEN (viser sig i Døren til venstre).

PAULINE SCHAMRÁJEW (følger efter ham med en Kurv Blommer).

PAULINE: Her bringer jeg et Par Blommer. De faar maaske Lyst til dem under Vejs. De er meget søde.

IRENE: Tak kære! (Tager mod Kurven og stiller den paa Midterbordet).

PAULINE: Og saa lev vel, naadige Frue. Og bær over med mig, hvis ikke alt har været, som det skulde (giver sig til at græde).

IRENE (omfavner hende): Aa, saa, saa, saa, det har alt sammen været rigtig udmærket, det hele har ... Men jeg kan ikke lide at se Dem græde.

PAULINE: Tiden er li'som løbet fra En.

IRENE: Ja, hvad skal man sige dertil?

Retsraad SORIN (kommer ind i Rejsefrakke og Hat fra højre).

Skolelærer MEDWEDENKO (følger efter).

SORIN: Hør, det er paatide, kære Søster, ellers kommer vi for sent. Nu sætter jeg mig ihvertfald ud i Vognen (gaar ud til venstre).

MEDWEDENKO: Jeg gaar til Fods til Stationen — jeg kommer alligevel først (gaar efter Sorin).

IRENE: Paa Gensyn, kære Venner! Hvis vi lever allesammen og er raske, mødes vi igen næste Sommer glade og fornøjede.

TJENESTEFOLKENE (kysser hende paa Haanden).

IRENE: Glem mig nu ikke (giver en Rubel til Kokken). Del denne Rubel mellem Jer tre!

KOKKEN, JAKOB og STUEPIGEN lader ved forskellige Grimaser til hinanden sig forstaa med, at de er utilfredse med de faa Drikkepenge.

KOKKEN: Mange Tak, naadige Frue.

JAKOB: Lykke paa Rejsen!

SCHAMRÁJEW: Paa Gensyn, Frue!

IRENE: Hvor er nu Konstantin? Gaa ud og sig til ham, at jeg kører nu. Jeg maa dog have sagt Farvel til ham. Endnu en Gang — paa Gensyn.

ALLE (gaar ud til venstre).

Værelset staar tomt kort Tid.

STUEPIGEN (kommer endnu en Gang tilbage fra venstre, tager Kurven med Blommerne fra Midterbordet og gaar igen ud til venstre).

Forfatteren TRIGORIN kommer ligeledes endnu en Gang tilbage fra venstre (han har glemt en Stok). —

Lidt efter falder Tæppet.

Tsjekov har tillige Iscenesætterens Sans for Kontrastvirkninger, som i sidste Akt af nævnte Skuespil, da Irenes Søn Konstantin skyder sig i Værelset ved Siden af Dagligstuen, hvor det glade Middagsselskab livligt, højt snakkende har sat sig om Midterbordet og vil til at spille Lotto: Medens Nummeropraabningen begynder, høres pludseligt et svagt Skud; nogle springer op, en enkelt —

Moderen — skriger, derpaa bliver der ganske stille, og Lægen Dr. Dorn gaar ind i Sideværelset for at se efter, hvad det var. Lidt efter kommer han tilbage og meddeler roligt, at et af hans Glas i Rejseapoteket er sprunget. Beroliget i et Nu og ganske lettet spiller Selskabet videre, medens Dorn gaar over til Trigorin, som staar og blader i en Bog ovre til højre, og siger til ham, at han maa se at faa Fru Tréplewa ud af Værelset, da Sønnen har skudt sig. Derpaa falder Tæppet: Ensom i Livet som i Døden var den treogtyveaarige Konstantin Tréplewa! —

Eller som i Havescenen i *Onkel Wanja*, hvor denne i fleres Nærværelse kommer i heftigt Skænderi med Moderen: Med eet hører man den gamle Barnepige længere henne i Haven kalde paa Hønsene: Putte, Putte, Putte, og i et Øjeblik er den uhyggelige Stemning afledt. Andre kommer til, og en unødig Skændescene er undgaaet. Derpaa begynder en Samtale mellem de tilstedeværende og de intet anende tilkommende.

Eller som i tredje Akt af *De tre Søstre:* Ammen synger en melankolsk Vuggevise inde i Barnekammeret, medens den unge, eensomme og *barnlig* forhaabningsfulde Irene sidder alene, stille grædende i en Stol i det dæmrende Mørke.

Slige Midler maa naturligvis anvendes med Varsomhed og aldrig for deres egen Skyld. Aldrig, hvis den egentlige Stemning ikke kræver dem. Et Gran for meget — og det bliver latterligt, tomt „Teater“! — Hvad Tsjekov oprindelig har fundet paa, gør *Gorki* ham efter og undgaar af og til ikke det overflødige: Paa en lidt ubehændig Maade anvender han Nummeropraabningen ved Lottobordet med de mellemfaldende Replikker, eller Natvægterens Fløjten og Klapren (brugt af Tsjekov med stor Virkning i Nattescenen i anden Akt af *Onkel Wanja*, da Jeléna Andrejéwna efter en bevæget Scene med Datteren Sonja, fortvivlet og grebet af uendelig Sørgmodighed staar i Vinduet og lytter efter Ensomheden i den stille Have). Dog har han ogsaa selv oprindelige Paafund som i *Smaaborgerne*, hvor der under en dyster Stemning i Beszjemenows Stue pludselig larmer en lystig Lirekassemelodi op fra den lille Gaard. Men naar Gorki vil skildre Udenomslivet, tager han uendelig meget med, hvor Onkel Wanja's Forfatter blot antyder. For Eksempel i nysnævnte Skuespil, da Beszjemenows Datter har taget Gift i et Sideværelse til Daglig-

stuen, hvor Scenen foregaar, og hendes Skrig lyder ud til Naboerne: „I Tatjanas Værelse blander Skrigene fra den syge sig med Faderens dybe Stemme og med Peters afbrudte Tale. Et Fad falder klirrende til Jorden, en Stol omkuld, Jernstellet i Sengen knager, en Pude bliver kastet hen over Gulvet, og man hører den dumpe Støj derved. Stepanida (Tjenestepigen) løber et Par Gange ud af Værelset, forvirret, med aaben Mund og vidt opspilede Øjne; hun tager Kopper og Tallerkener ud fra Skabet, kommer til at slaa noget i Stykker og forsvinder igen ind i Tatjanas Værelse. Fra Entreen (Døren i Baggrunden) stirrer forskellige Ansigter gennem den aabne Dør ind i Værelset, dog er der ingen, som vover at komme inden for. En lille Malerdreng ta'r alligevel Mod til sig, kigger i en Fart ind i Tatjanas Værelse, vender straks tilbage igen og forkynder under højtlydende Hvisken: „Hun dør!“ Fra Gaarden høres der en Lirekasse, som dog straks forstummer. Man hører dump Mumlen blandt de nysgerrige i Entreen: „Han har slaaet hende ihjæl!“ — „Hvem?!!“ — „Hendes egen Far . . . Hun vilde ikke høre efter, hvad han sagde — og saa slog han hende med det første, det bedste, som han kunde faa fat paa oven i Skallen . . .“! — „Sikken en Løgn — hun skar Halsen over paa sig selv“ . . . En Fruentimmerstemme spørger: „Var hun gift?“ Der er en eller anden, som smælder beklagende med Tungen.

DET FREMMEDE FRUENTIMMER (kommmer ud fra de gamles Værelse, ta'r et Stykke Hvedebrød fra Bordet, stikker det ind under sit Tørklæde og gaar hen mod Døren): Hyss, stille! Hun dør! . . .

EN MANDSSTEMME: Hvad hed hun egentlig?

DET FREMMEDE FRUENTIMMER: Lisaweta . . .

EN KVINDESTEMME: Hvad var der ivejen med hende?

DET FREMMEDE FRUENTIMMER: Ork, det begyndte allerede paa Maria Himmelfartsdag . . . Da var det jo, at hendes Fa'r sagde til hende: „Lisaweta,“ sagde han . . .

(Der gaar en Bevægelse gennem Mængden. TETEREW og en LÆGE kommer ind. Lægen gaar med Hat og Frakke paa lige ind i Tatjanas Værelse. Teterew kaster kun et Blik derind, og vender sig derpaa mørk bort. Fra Tatjanas Værelse hører man en forvirret Lyd af Tale og Jamren. Fra de Gamles Værelse lyder Akulina Iwanowna's (Moderens) Veklager og Skrig: „Slip mig! Lad mig komme ind til hende!!“ I Entreen dump forvirret Mumlen. Man

skælner enkelte Udraab: „Hvor han dog ser alvorlig ud“! „Det er en Kirkesanger“ ... „Er det sandt?“ „Ja, vist er det saa ... henne fra Johannes den Døber ...“

TETEREW (nærmer sig Døren): Hvad vil I her? Se til, at I kommer væk! Ud!

DET FREMMEDE FRUENTIMMER (trænger sig straks ud gennem Døren): Gaa, gode Folk ... I har ikke noget at gøre her ...

TETEREW: Hvad er du egentlig for En? Hvad vil du her?

DET FREMMEDE FRUENTIMMER: Jeg, lille Fatter? Jeg sælger Frugt, Suppegrønt, Agurker.

TETEREW: Hvad har du herinde at gøre?

DET FREMMEDE FRUENTIMMER: Jeg gik netop forbi ... da jeg paa een Gang hørte denne hersens Støjen ... og saa tænkte jeg, at der var Ild paa ...

TETEREW: Naa og saa?

DET FREMMEDE FRUENTIMMER: Ja og saa gik jeg herind ... for at se paa Ulykken ...

TETEREW: Vil *du* se til, at du kommer h'rut og det i en Fart! — Og vil I allesammen se til at komme ud af Entreen! ...

STEPANIDA (styrter ilsomt ud af Tatjana's Værelse — til Teterew): Hurtig, en Spand Vand i en Fart ... hurtig. (Tilbage igen i Tatjana's Værelse.)

EN GAMMEL MAND (med Ansigtet i Bind stikker Hovedet ind i Værelset. Til Teterew): Pst, De Herre! (Blinker efter Fruentimret.) Hun snuppede en Simmel her fra Bordet! ...

TETEREW (gaar ud i Entreen og jager de nysgerrige bort. Man hører fra Entreen Trampen af den tætpakkede Mængde: en Gadedreng raaber: „Av! Av!“. Der er En, som ler, en anden raaber indigneret: „Lad dog være at lave et saadant Spektakel!“)

TETEREW (i Entreen)! Se til at komme afsted, for Satan!“

Man maa indrømme, at denne Scene giver et vist Liv, men da den ingenlunde fremhæver det egentlige i Scenegangen, er den overflødig. *Skal* den spilles, maa det ske i ilsomt Tempo. —

Naturligvis undgaar denne Iscenesættelse, efterhaanden som Tilskuerne vænnes til de mange Effekter, og Instruktøren kommer i Forlegenhed for nye, ikke at gøre for meget ud af det engang rigtig gode.

Man lagde Mærke hertil under Russernes Gæstespil i Berlin i Foraaret 1906, da *En Folkefjende* opførtes: Her er der som bekendt

et Sted, hvor Dr. Stockmann i Spøg fortæller sine Gæster, at hans Søn Peter er slem til at tage af hans Cigarer. Følgen var, at man i en anden Scene saa Peter styrte sig over den fædrene Cigarkasse og bortføre mindst tyve Havanesere! Et andet Eksempel: Dr. Stockmann sidder jo daarligt i det. Godt, sagde Stanislowski, det er bedst, at man faar et rigtigt krast Indtryk af, *hvor* daarligt han er stillet, og han lod derfor hans Seng rede i Arbejdsværelset og hans Hustru ivrigt bortfjerne Sengetøjet fra en Divan, lige før Gæsterne kom i Besøg! I tredje Akt (i Redaktionsværelset) saa man gennem en Glasdør ind i Maskinsalen, hvor Folkene var beskæftiget med Trykkermaskinerne. Da Klokken slog tolv, strømmede hele Skarer af Arbejdere og Arbejdersker bort til deres Middag i Hjemmene. — — Dette er jo en naturalistisk Sceneinstruktion, som gør alt for meget ud af Scenens Liv og bortleder Opmærksomheden fra selve Hovedhandlingen, som det er Instruktøren om at gøre at fremhæve. Det var morsomt at se Arbejderne gaa og komme; det virkede maaske endogsaa afvekslende, men den dramatiske Kunst kræver Samling som ingen anden, ofte paa Trods af Livet, — og Erfaringen har lært Naturalisterne, baade Forfattere, (Skuespillere) og Instruktører, at det gaar dem galt, hvis de søger at glemme det. Det er interessant at se — især naar man ved det i Forvejen — at Fontænen i Forhallen i *Den røde Fakkel* (d'Annunzio) er af ægte, fint udarbejdet gammelt Marmor, at Busterne rundt om er virkelig antikke og virkelig støvede med Oldtidens hellige Støv, at Stolene er rystende af Ælde (mindre behageligt for Skuespillerne), og at Pergamentsrullerne er gulnede af Aarhundreders Slid, men til syvende og sidst er jo al denne Viden kun for Kendere. Det er Mennesker, Mennesker, der lever, Scenen trænger til, og har den naturalistiske Sceneinstruktion erhvervet sig en Plads blandt al anden Kunst, skyldes dette, at den har formaaet at skabe Liv paa Scenen ved Menneskefremstilling — i anden Række kommer den troværdige ydre Iscenesættelse.

Det er paa Scenen, at den moderne Instruktør færdes, han sidder ikke som *Regissøren* i Midten af forrige Aarhundrede mageligt henslængt i Parkettet og giver tilfældige Ordre om Skuespillernes Opførsel, Gaaen og Kommen. Han møder paa første Prøve med sin selvstændige Opfattelse af Skuespillets Scenevirkning og af, hvorledes han kan faa det til at virke.

„Regissøren“ lever dog endnu! *Ferdinand Gregory*, en Münchner Skuespiller og Dramaturg, kalder ham (i *Schauspieler Sehnsucht*. 1903.) den *dovne* Instruktør: Han kommer drivende god Tid efter ansat Prøvetime og fordrer Regissørbogen. Gaar dernæst ind paa Tilskuerpladsen og forlanger Dekorationer til Stykket: Maa jeg faa Skoven!?! — Maa jeg se Salonen!! — Har han set den, ønsker han Prøven begyndt og gaber et kraftigt: Lad os saa ta' fat! — Den indledende Skuespiller viser sig paa Scenen, (den *dovne* behandler de optrædende ærbødigt eller mindre hensynsfuldt, alt eftersom de staar højere eller lavere paa Gagens Rangstige) og han spørger spagt: Skal jeg komme fra højre? Hr. — „Nej, De skal naturligvis komme fra venstre! Du gode Gud — sikke't, —“ lyder Svaret. Og Skuespilleren iler om bag Bagtæppet og naar tidligt nok at komme ind igen for at standses med et Brøl, fordi han nu kommer *saa* langt nede fra *venstre*. — Atter Vrøvlen frem og tilbage. Man begynder forfra paany og saaledes med hver ny tilkommende! — Aabenbart har Feltherren dernede ikke Begreb skabt om højre eller venstre, Ud- og Indgange, Pavser eller noget som helst: Han lærer det hele under Prøverne og lærer det *efterhaanden* saa godt, at han kan det, og at han har gjort de spillende konfuse og højligt irriterede.

Nær beslægtet med ham er *den myreflittige*. Han har hjemme gransket og gransket i Skuespillet, indtil han har gjort Note efter Note om de mindste Enkeltheder; tegnet Situationsbilleder op, gjort indgaaende Bemærkninger om Belysningen, om Torden, Regn, Storm, Skrig og Massernes Bevægelse. Dekorationsskitser har han ogsaa sørget for; han ved alt om Kostumer og Rekvisitter. Kort sagt: Alt er i Orden — paa Papiret. Maaske mindre i Hjernen. Den mindste rimelige Modbemærkning fra Skuespillerens Side sætter ham i forbavset Rasen: Saadan *vil* han ha' det, for saadan staar det paa Papiret. — Han er, som den af Laube saa stærkt forhaanede Iscenesætter, inde i de mindste Enkeltheder, men mangler ganske Forstaaelsen af, om disse nu ogsaa er i Overensstemmelse med Helhedsstemningen, den han helt har glemt i sin Myreflid! —

Myreflittig er ogsaa den gode Instruktør! Han har blot samlet sin Opmærksomhed om det væsentlige. Enkelthederne kommer bagefter. Før han besætter Rollerne, har han sat sig saa grundigt ind i Handlingen, at han véd, at den og den Skuespil-

lers Person og Talent er i Stand til at illudere i den eller i den Rolle. Og inden første Prøve aftaler han med Dekorationsmaleren, Regissøren alle Væsentligheder om Stedet og Handlingen, Aarstiderne, o. a. og giver den Sidstnævnte Meddelelse om de forskellige Scener og nogle korte Bemærkninger om Scenens Udenomsliv. Ved Prøverne lader han Skuespillerne, (som han selv har valgt til at spille i Stykket) først spille for sig, thi han ved — instinktivt — at alt for store Overraskelser (f. Eks. en ganske fejl Opfattelse af Rollen) vil ikke indtræffe — i hvert Fald sjældnere. Han giver nu Meddelelser om Kommen og Gaaen; og Situationsbilleder om Belysningen under de forskellige Scener gør han ogsaa enkelte Bemærkninger, han lægger *Tone* i Scenerne d. v. s. han trænger den alt for paatrængende tilbage i Situationen og lokker maaske den tilbageholdne frem; han giver Raad om at hæve eller dæmpe Stemmen her og der, og ganske langsomt, gradvis, sætter han sin Opfattelse fast præget paa Udførelsen, og Skuespillerne respekterer den, fordi de fornemmer, at Instruktøren stadig støtter sig til et langsommeligt erhvervet Helhedsindtryk af Grundstemningen i Skuespillet.

Gregory siger, at han kun har kendt een Instruktør, han med Rette vil kunne kalde den *gode*, nemlig *August Förster* ved Deutsches Theater (død for c. 20 Aar siden): Han havde Skuespillerevne og kunde spille alle Roller for Kunstnerne, tillige var han yderst skarpsindig, fuld af levende, frodig Fantasi, som hurtigt kunde granske en Rolles Væsen og sanse et Skuespils Art. — —

En Sceneinstruktør bør, først og sidst, forstaa sig paa Mennesker, kende Mennesker, vejre Mennesker. Han maa eje et rigt Fund af Sjælekundskab og et besjælende Talent til at gøre denne Kundskab levende for Skuespillerne. Kan han ikke spille de enkelte Roller, skal han i hvert Fald ved sin Forstaaelse af dem faa den udøvede Kunstner til at se, hvordan han selv vilde have spillet dem og derigennem maaske skærpe dennes Blik for Enkelthederne i Rollen, som han ikke er bleven klar paa før: Han skal kunne betage, ægge den spillende, vække Sjælen i ham og gøre ham modtagelig for sine Impulser. Han skal kunne forstaa sig saa godt paa Mennesker i al Almindelighed, at han hurtigt bliver klar over Hovedtrækkene i den enkelte Skuespillers Karakter og forstaar at udnytte netop de Egenskaber, som kan gøre sig gældende i Udførelsen af en Rolle. Det overraskende, det

frygtindgydende for en Skuespiller i en Instruktørs Væsen er, at han aldrig føler sig sikker paa, om denne egentlig ikke er langt dybere med i hans eget Sjæleliv end han selv. — — —

En Iscenesætter maa tillige ved litterære Studier leve sig ind i mangfoldige Arter af dramatisk Litteratur fra alle Tidsaldere og gennem Erfaring forstaa sig paa at opløse de enkelte Ledemotiver (Hovedpersoner) i Handlingerne og samle dem igen til et kunstnerisk Hele, og skorter det i Forfatterens Arbejde paa Klarhed og Enhed, er det den moderne Instruktions Sag ved Iscenesættelsens og Teaterteknikkens mangfoldige Midler saa vidt mulig at tvinge de modstræbende Elementer ind i et harmonisk Hele! — Han maa kunne sanse Pulsslaget, Tempoet i en Handling og til Slut forstaa at stemme alle de mangfoldige og de individuelle Enkeltheder sammen: Skuespillerindividualiteter, Rolleindividualiteter, den øjeblikkelige Situations Tempo ind i een Tonart, i een alt gennemtrængende *Stemning*.

Hertil kommer saa Kendskab til alt, det, der kan læres: Kendskab til Teaterteknikken, Dekorationsperspektiviteten, Stemmeklangen paa en Scene, Belysningsvæsenet og en Evne til at stemme alle de haandgribelige Rekvisitter sammen med Stemningsbilledet i Digtningen.

Den, der skal have Evne til at sætte i Scene nu til Dags, maa ikke være en Skolepog. Han maa næsten være noget af en universel Aand, som Sceneteoretikeren Hagemann gør ham til, eller et Geni, en Molière, en Shakespeare, som den engelske Instruktør Gordon Craig forlanger at han skal være! Et Geni, der kan være Direktør, artistisk Leder, Instruktør, dramatisk Forfatter, Skuespilleremne, Dekorationsmaler, Kostumetegner og Belysningsmester. Hverken mer eller mindre!

Det er i hvert Fald sikkert, at Danmarks *Förster*, Prof. Bloch havde Ret, da han i sin Tid skrev: (Tilskueren 1901) *Til at være Sceneinstruktør fordres en egen Evne. Man har den, eller man har den ikke, hvad enten man saa i øvrigt er Digter, eller Skuespiller, eller ingen af Delene.*

I. C. NORMANN.

ENGELSK SYN PAA DANSK UDENRIGSPOLITIK

„stirrer paa et Møl, der
svirrer om det tændte Lys“
V. RØRDAM

DET fejler næppe, naar man regner, at Danmarks udenrigspolitiske Stilling har været debatteret i England i det sidste halve Aar i lige saa høj Grad som i alle de forudgaaende Aar siden 1864 tilsammen. Saa snart Januaraftalerne om Optantsagen var blevne bekendte, var Østersøspørgsmaalet og Danmarks Forhold til Naboerne blevet et aktuelt Emne, som Pressen og Tidsskrifterne straks kastede sig over. Der ligger heri en ny Bekræftelse paa det velkendte Faktum, at den offentlige Mening i England ikke beskæftiger sig med udenrigspolitiske Spørgsmaal og udenlandske Forhold, førend disse ligger lige for og Nationens Interesser for Alvor trues. Man bærer sig i Grunden ad som Jyden i Blichers Digt. Nationen handler, naar Situationen synes at kræve det, men heller ikke før. Hver Ting for sig, man spilder ikke Tiden med at gruble paa spekulativ Vis over, hvad Nationen bør gøre i visse Tilfælde en Gang i Fremtiden, og hvad det og det Folk har at foretage sig for at tækkes England. Sligt forudsættes der, at den offentlige Mening i vedkommende Land er i Stand til at udfinde ved *selvstændig* Tænkning. Begivenhederne i 1807 staar som Bevis for, at man i England principmæssigt ikke giver sig af med at give gode Raad til andre Magter — før en Krise opstaar — eller med at gætte andre Nationers Tanker.

Men den engelske Presse forstaar at vejre, naar den offentlige Mening i Landet, som jo til syvende og sidst er den, der

dirigerer Pressen, ønsker, at et Emne skal tages op til Behandling. Det er netop, hvad der er sket siden Januar. I stigende Grad er der fremkommet Tendenstelegrammer, Bladledere, Tidsskriftartikler om Danmark samt anonyme Breve i de større Londoneraviser.

Betragter man det Materiale, der truer med at ophobe sig, under eet, bliver man snart klar over en gradvis Forandring i Fremstillingen. Ligesom umærkelig er denne gaaet over fra den lidenskabsløse Omtale af Østersøens Lukning, Neutralitetstraktaten af 1857 og Danmarks Mellemværende med Tyskland til de gode Raad eller rettere sagt Henstillinger til Danmark, foruden at der er dukket enkelte Insinuationer op, øjensynlig rettet mod enkelte Personer og Kredse i København. Med andre Ord, de engelske Ønsker vedrørende Danmarks Holdning før og under en truende Situation er ved at tage en fastere Form for hver Dag, der gaar.

Egentlig var det i Fjor Efteraar, at de første sporadiske Udtalelser fremkom. Kejser Wilhelms Besøg i København i Juli 1905 og det engelske Flaadebesøg i September samme Aar — der i London var tænkt som Indledning til en engelsk—dansk Entente — gled tilsyneladende sporløst forbi i Londonerpressen.

Derimod gav Kong Frederiks Besøg i Berlin forrige November blandt andet Anledning til en ledende Artikel i „Economist“, de engelske Ugeblades „Times“, hvor Kongens Besøg kaldes for et Led i en Ligevægtspolitik. Bladet fremhæver, hvor nødvendigt det er, at det danske Statsoverhoved giver høflige, ja selv hjertelige Svar paa den tyske Kejsers venlige Forslag. Men hvis disse Svar blev efterfulgt af en Sammenknytning af Danmarks økonomiske eller politiske Skæbne med det tyske Riges, vilde Nationen skynde sig med at protestere og gøre Modstand derimod. En international Garantering af de tre nordiske Rigers Neutralitet holder Bladet stærkt paa, dog bør denne suppleres af betydelige Forsvarsstyrker. „Danmark i Særdeleshed maa have Øje med sin Flaade.“

Optantsagens Løsning gav snart efter Anledning til nogle engelske Pressekommentarer, der syntes at vise, at man i London ikke var blind for, at det skete kunde tydes som en dansk—tysk Tilnærmelse.

Endvidere er det værd at lægge Mærke til den Række ud-

førlige Telegrammer, som „Times“ lige siden Kejser Wilhelms sidste Besøg i København har bragt om de nyeste Begivenheder i Nordslesvig.

Samtidig med Kejserbesøget gik endelig G. Ellis Barker i Julinummeret af „Nineteenth Century“ lige løs paa Østersøspørgsmaalet og Spørgsmaalet om, hvad Danmark har at gøre for at bevare sin Uafhængighed.

„Danmark bør hilse velkommen et Samarbejde med England, baade af politiske og økonomiske Grunde“ erklærer Forfatteren i sin opsigtsvækkende Artikel, men han tilføjer, at Danmark har nogen Grund til at tøve med at afslutte diplomatiske Arrangementer med England til gensidig Støtte, indtil det erholder Sikkerhed for, at England agter at tage de nødvendige Forholdsregler for Forsvaret af Danmarks Uafhængighed. „Disse Forholdsregler maa saa være vel gennemtænkte og vil sandsynligvis blive prompte udførte.“ „De britiske og danske Militær- og Flaadeautoriteter burde derfor i Forening enes om en Plan angaaende Danmarks Forsvar til Lands og til Vands.“

Et lidet hyggeligt Tegn blandt de mange Udtalelser, der *nu* myldrer op af Jorden i England, er de anonyme Breve fra „En Dansk“ eller lignende, som kommer frem selv i saa ansete Organer som „Morning Post.“ Side om Side med Insinuationer mod Kong Frederik, grundet paa Rygter i „velunderrettede Kredse“ i København, faar man i London at vide, at den danske Adel særlig bestaar af Mænd, som hører til og har beholdt deres Rettigheder som tysk „Reichsadel.“ De siges derfor muligvis ikke at kunne have noget imod, om Danmark blev en integral Del af det tyske Rige, hvor Bønder endnu ikke har dannet Ministerier!

Men alt dette er vistnok kun en Mundsmag paa, hvad der vil fremkomme fra engelsk Side om dette Emne.

Der er adskilligt, som tyder paa, at man fra engelsk Side, naar de forskellige direkte eller indirekte Forsøg paa at faa Danmark til at lægge Kursen om er slaaede fejl, vil lade Handling følge paa Ordene, og det i en for Nationen ubehagelig Form. Det gælder Landbrugseksporten til England.

Fortsættes disse halvt inspirerede Presseudtalelser i skarpere Form end hidtil sket, er det at befrygte, at den engelske Almenhed pludselig faar Øjnene op for, at den egentlig har „næret en Slange ved Barmen.“ Thi at den Nation, som i Aarevis er ble-

ven betragtet og behandlet som Englands „Benjamin“, nu kaster Masken og viser utvetydige Tegn paa at dyrke en Politik, der gaar stik imod Englands Interesser, turde virke som et Slag i Ansigtet paa den engelske Nation! En Storm af Uvilje vil blive Følgen af denne pinlige Opdagelse — ikke at tale om Offentlighedens maalløse Forbavselse over, at 1864 og alt, hvad der senere er sket i Sønderjylland, er tilgivet fra dansk Side — og derfra er der kun et Spring til et Pressefelttog om at boycotte danske Varer.

Ikke nok med at Chamberlains Presse vil benytte Sagen som en kærkommen Anledning til at sætte nyt Liv i den hendøende Agitation for Toldbeskyttelse, hvor jo Tanken om en Told paa udenlandske Landbrugsvarer spiller en stor Rolle; ogsaa Konkurrenterne paa det engelske Marked vil øjeblikkelig kaste sig over den Chance, de uventet har faaet. Ikke blot engelske og irske Landmænd, men ogsaa Kolonierne vil røre paa sig for at faa Folk til kun at købe britiske Varer, da man paa dette Omraade er fuldt ud leveringsdygtig i Riget selv, baade hvad angaar Kvantitet og Kvalitet af Smør, Æg og Flæsk. Irland, Kanada og navnlig Australien lurer jo kun paa en Lejlighed, da man eftertrykkelig kan ramme de danske Varers Førerstilling paa Markedet.

Det er i denne Sammenhæng værd at fremdrage den australske Premierministers, Mr. Deakins, Udtalelse paa Rigskonferencen i Foraaret vedrørende den formentlige Begunstigelse, de danske Landbrugsvarer nød i England. „Danmark har en Koncession i Form af lave Fragter paa visse britiske Jernbaner. Denne Koncession tilligemed *andre* af en lige saa vigtig Art gør de danske Landmænd i Stand til heldigt at konkurrere med Produkterne af britisk Oprindelse.“

I Forstaaelse af den Mulighed, at det engelske Marked skulde blive lukket for Smørret og Flæsket, har der som bekendt været Tanker oppe om at skaffe et nyt Afløb for Landets vigtigste Næringsvej. At det skulde være en let Sag at gøre en saadan Frontforandring og faa Udførselen dirigeret til Tyskland fremfor over Esbjærg, er alt andet end givet.

Dels staar man jo over for et Eksperiment, Kvægopdræt i stor Stil for det tyske Marked, der, selv om det viser sig at være af *mere lønnende* Art end Eksporten til England, baade vil tage Tid og Penge at faa sat i den rette Gang. Dels stiller den tyske

Regering sikkert sine Betingelser, ikke blot Afslutningen af en for Tyskland favorabel Handelstraktat, men andre af politisk og økonomisk Art, om Grænsen aabnes for Indførselen af levende dansk Kvæg.

I øvrigt burde ogsaa Forholdene i England og Skotland, hvor Befolkningen paa Landet er aftaget i stigende Grad, navnlig paa Grund af, at Arealet i overvejende Grad bruges til Græsgange, staa som en Advarsel lige over for en saadan Produktionsforandring.

Noget egentligt om, hvad England vil gøre under en kritisk Situation i Nordeuropa, faar man dog ikke at vide i de nævnte engelske Udtalelser. Hvorledes Forholdene turde udvikle sig, bliver imidlertid klarere, naar Gangen i Kong Edwards Udenrigspolitik de sidste fem Aar bliver Genstand for nøjere Studium.

Hele Ententepolitikken viser ham netop i Skikkelse af den rutinerede Kortspiller, Kongen er. Han har simpelt hen paa Diplomatiens Omraade overført Kortspillets Finesser. Selv tilsyneladende haabløse Kort paa Haanden kan jo forvandles til lykkebringende, naar Modparten stadig lader skimte, hvilke Kort han sidder inde med, og naar man stadig søger de rette Makkere, hver Gang Kortene deles om.

Ejendommeligt at der i vide Kredse herhjemme hersker den Anskuelse, at den engelsk-japanske Alliance var en „Dumhed“ fra den første Magts Side. Man behøver blot at anføre, at en Mand som Maximilian Harden, der just ikke kan kaldes for engelskvenlig, i „Zukunft“ er fremkommen med ganske stik modsatte Anskuelser.

Øst for Singapore har ganske vist England *ikke* noget Territorium, der paa noget nær kan komme op paa Siden af, hvad Frankrig, Rusland, Tyskland, Holland og Amerika ejer af Land i Nærheden af den ny Verdensmagt, Japan. Ene den lille Klippeø, Hong-Kong, et Stykke af Borneo, og den lille Plet Wei-hai-wei repræsenterer John Bull i Østen.

Alligevel, hvem borger for, at engelske Statsmænd ikke for mange Aar siden har set den lurende Fare og indset, at det eneste rigtige var saa længe som muligt at gøre sig til gode Venner med Japan og derved have et vaagent Øje med denne Magt?

Kong Edward har sikkert forlængst — længe før det tyske

Evangelium lød „Völker Europas, wahret eure heiligste Güter!" — været klar over, at Japan — og navnlig et vaagnende Kina — burde holdes i Skak, naar det *rette* Tidspunkt kom. Men forskellige Vanskeligheder i Europa selv maatte først udjævnes, og samtidig maatte man i London holde Øje med den allierede Magt.

Mulige Uroligheder i Indien, Ægypten eller andetsteds i Asien eller Afrika, hvor mange Farer kunde true det europæiske Kulturarbejde, vilde det overstige Englands Evner at faa dæmpet. Der maatte en Fællesaktion til, hvor England var den ledende Magt, om ikke militærmæssigt saa finansielt set, og de europæiske Stormagter var snarere selvskrevne til at deltage deri end Japan. Edward den syvendes Politik gaar derfor antagelig ud paa at opnaa noget saadant, der kan benyttes i Fremtiden, naar en overhængende Fare truer europæisk Kultur og europæiske Besiddelser i Asien. Først gælder det øjensynlig at isolere Tyskland, hilde det ind i et Net af Ententer mellem alle dets Naboer indbyrdes, og derved efterhaanden tvinge det til at gaa „frivilligt" med til den Sammenslutning af Magter, der engang bliver nødvendig for den *hvide* Race. Den engelsk-russiske Forstaaelse er et nyt Led i Kæden, der trods alt gaar i fredsvenlig Retning.

At Kong Edward er en oprigtig Ven af Fredssagen, foruden som bekendt at være en ivrig Forkæmper for sociale Reformer i England selv, er afgjort nok, og han vil sikkert gøre alt, hvad der kan tænkes, for at det truende Uvejr skal drive over og Ententen med Tyskland komme i Stand ad fredelig Vej. Men saa længe Enigheden i den europæiske Koncert ikke er tilvejebragt, er man i London nødt til at regne med visse Eventualiteter. Som det fornylig træffende er udtalt fra engelsk Side: Der kan ikke komme nogen Forbedring i det engelsk-tyske Forhold, før Tyskland anerkender, at Ententen med Frankrig er Hjørnestenen i Englands europæiske Politik, og ophører med aabne eller skjulte Angreb paa denne.

Men i Tilfælde af et Sammenstød mellem de to Stormagter turde der være al Grund til at betragte Nordsøen og ikke de danske Farvande som Brændpunktet i Krigens første Dage. Et natligt Angreb paa Flaaden i Wilhelmshafen samtidig — eller før — det engelske Ultimatum bliver overrakt i Berlin, Forsøg paa

at sænke et Skib i Eiderkanalen, Minesænkninger og Blokade af Elb- og Wesermundingerne vil følge Slag i Slag. Det gælder jo først og fremmest for den engelske Flaade at forhindre, at de to tyske Flaadeafdelinger forener sig i Nordsøen. Det er den gamle Opgave om igen, som Nelson havde, den at forhindre Flaaden fra Toulon at slippe gennem Gibraltarstrædet og bryde Blokaden ved Brest.

Det er derfor vistnok saa, at Faren for Holland for at blive draget ind i Krigen er lige saa stor som for Danmark — maaske endog større. Den tyske Torpedobaadflotille ved Emden vil utvivlsomt benytte sig af den Kanal, der fører ud til Nordsøen, men som delvis er hollandsk Søterritorium.

De danske Farvande kommer derimod næppe til lige straks at mærke Krigens Udbrud, mulig paa nær nogle tyske Observationsskibe og Minefartøjer i Storebælt. Kielerflaaden kan jo ikke være to Steder paa een Gang, og den tyske Flaade har den Opgave først og fremmest at se at slaa de engelske Angribere i Nordsøen eller, om det er muligt, at foretage et Modangreb og komme Modstanderen i Forkøbet. Det vil i saa Henseende snart vise sig, om Rygtet har talt sandt, der lader en Havn i Sydnorge sammen med den ny Orlogshavn Rosyth i Forthbugten blive Basis for Englands Operationer.

Sverigs Holdning under et Fredsbrud bliver endelig af langt større Interesse, end man egentlig synes at tænke sig. Det burde være en klog dansk Udenrigsstyrelses vigtigste Opgave at følge med, hvad de svenske Planer indeholder, og saa vidt mulig i god Tid søge Samarbejde med Naboen under en fremtidig Krise. Lige siden Unionens Opløsning har der jo fundet en stadig stigende svensk Tilnærmelse til England Sted. Sverig er ikke længere *terra incognita;* stadig bringer Pressen Meddelelser om svenske politiske Forhold, Handelen, Industrien, Udviklingsmulighederne, Sportslivet dér osv., foruden at Sverig udstiller paa selv mindre engelske Udstillinger. Nu sidst har den svenske Eskadre ved Portsmouth beseglet Ententen og nydt den samme Ære som bl. a. Frankrig og Japan tidligere, den nemlig at blive lagt ind i selve Dokhavnen, hvor kun *venskabelige* Magters Krigsskibe kommer.

Tilsigter Sverig mon ved Englands Hjælp og med dets Billigelse at erhverve sig Hegemoniet i Norden? I Sverigs Stormagtstid havde Landet flere Gange Englænderne at takke for en

Haandsrækning, og nutildags er et stærkt Sverig, frit for Unionsstridigheder med Norge, en Vinding for England.

Den svensk-engelske Forstaaelse betyder efter nogen Rimelighed, at England fremtidig kan tage Forholdene i Østersøen lidt mere med Ro. Tyskerne kan nemlig let udsætte sig for Overraskelser fra svensk Side, om de viser sig i de af de danske Farvande, der falder ind under den svenske Interessesfære, f. Eks. Øresund og Farvandet ved Bornholm. — Hvad man imidlertid fra vor Side kan befrygte, er, at denne Forstaaelse er ensbetydende med, at England nærmest har *opgivet* Danmark og gaar ud fra, at Landsdelene Øst og Vest for Storebælt en Gang faar samme Skæbne som Sjælland og Skaane i 1660. Kong Edward har næppe glemt sine Ungdomserindringer fra 1864, da Danmark viste en komplet Mangel paa Statskløgt og lod Londonerkonferencen gaa hen uden Resultat. Det vides bl. a. fra Gladstones Dagbog, at den daværende Prins af Wales var levende interesseret i Begivenhedernes Gang og afgjort paa Danmarks Side. Desværre har sikkert mangt og meget siden da i dansk Udenrigspolitik uvilkaarlig maattet bringe disse tidligere Indtryk tilbage i hans Erindring.

Dog, hvorom alting er: en Entente med Sverig vil for England supplere Ententen med Rusland. Venskabet med Rusland faar jo nu et praktisk Udslag i et større engelsk Laan til Czarriget, bestemt til at bygge en Flaade — paa engelske Værfter — udelukkende til Brug i Østersøfarvande. Og med Sverig og Rusland som Garanti for, at tyske Fordringer om en Lukning af Østersøen ikke vinder Øre, har England — og Freden — og derved ogsaa Danmark — vundet betydeligt.

W. R. Prior.

I TIDENS OG STRIDENS TEGN

BJØRNSON-FEST

Min hustru og jeg hadde den tiende august saa at sige stængt huset av og mældt os ikke hjæmme. Av flere grunne, deriblandt den, at jubilæum paa jubilæum er flaut for alle parter.

Men saa mange vænner fra nær og fjærn kom likefullt og med dem saa megen velgjørende varme, at vi sitter her overvældede og rørte. Vi takker og takker.

En særskilt tak til de præster og andre ivrige kristne, som var med At dele folk efter deres tro gjør aldrig godt; men en forstaaelsesfull hilsen fra menneske til menneske gjør bestandig godt.

Aulestad, 11. august 1907.

Bjørnstjerne Bjørnson.

DET er saare naturligt at fejre et langt og virksomt Liv, der har skænket Gavn og Glæde til utallige, og naar man har en Fortid som Bjørnstjerne Bjørnson, maa man navnlig ikke vente at undgaa sin Skæbne.

Meget ofte fejres saadanne Alderdomsfester for en Gerning, der længst er afsluttet, og hvis Repræsentant blot tilfældig har levet længe nok til selv at kunne være med ved Mindefesten, men naar det gælder Bjørnson, behøver ingen at tage Fantasien eller Erindringen til Hjælp for at komme i den rette Stemning. Det er nok at holde sig til, hvad han er den Dag i Dag. Kendsgerningerne vidner, at han er en levende Nutid.

Nu, som i det forløbne halve Hundrede Aar gaar han op i sit Folks Liv, saa ildfuldt, saa utrættet som nogen Mand i Landet og møder paa Pletten, naar det gælder dets ideelle eller materielle Velfærd. Nys var det Maalsagen, der kaldte ham frem. Nu synes den helt at være traadt i Baggrunden for Spørgsmaalet om, hvor Dovrebanen skal gaa. I saglige Artikler kæmper han for den Linie, han anser for den bedste.

Men han hører ikke til de „gemeine“ Naturer, der kun virker ved deres Gerninger.

Festen vokser naturligt ud fra ham. Enhver kan se, at han er sit Folks Ypperste. Naturen, der ofte afmaaler sine Gaver uden Hensyn paa nogen æstetisk Helhedsvirkning har for en Gangs Skyld ladet det Ydre svare til det Indre. Hvor meget dette har at betyde kan ikke let maales, men at det hører med til Virkningen, sætter Kronen paa den, derom kan man ikke tvivle. Der er en oprindelig, trods al moderne Forkrøblethed uudryddelig Glæde hos Menneskene ved at se et kraftigt og fuldt udviklet Eksemplar af deres egen Art. Der er talrige Eksempler paa den Fortryllelse, Skønhed eller legemlig Kraft udøver, hvor meget mere da ikke, naar et betydeligt Ydre er forenet med Hovedets og Hjærtets Genialitet. Hvad der ellers kun er aandelige Værdier træder i en Skikkelse som Bjørnsons legemligt frem, er letfatteligt og anskueligt for selv den mest stumpe Fantasi.

Intet falder altsaa naturligere end at fejre Bjørnson, og kom der til hans Fest kun de, hvis „Sag“ han har ført eller de, hvis Sjæl, han som Digter har befriet, vilde det allerede blive et meget talrigt og broget Selskab, men der kommer mange flere. Der kommer adskillige, hvis Valgslægtskab med ham det kan være vanskeligt nok at forklare sig.

Det er ikke blot „Præster og ivrige Kristne“ der indfinder sig, men man ser de allermoderneste Individualister, der giver Pokker i Næsten og Moralen, blandt de ivrigste Beundrere af hans Bredde og Folkelighed, og man hører dem, der selv er opfyldt af hadefulde Tvangsforestillinger, lovprise hans Hjærtelag.

Meget tager sig for urimeligt ud til at kunne synes helt ægte og navnlig maa den højst uensartede Beundrerskare set fra Festens Midtpunkt kunne frembyde baade komiske og frastødende Træk. Der kan let komme den Begejstring frem, der gør flau, som Bjørnson siger. Alligevel er det sjældnere, at Jubilaren selv har Sans for det, men ogsaa heri røber Bjørnsons frie Natur sig.

Men der er kun et Skridt fra det komiske til det ophøjede, og det har Bjørnson tilbagelagt i sine Takkeord. Thi selv om man sammenlagde alle hans „Partier“ og føjede det uundgaaelige Eftertrav til, vilde det endda ikke forklare den almindelige Tilslutning, han nu i sin Alderdom møder og som omfatter med et Ord — alle. Den er kun begribelig, naar man søger dybere ind — ind til hans Personligheds Kærne; thi derfra har Tiltrækningen bredt sig: større og større med

voksende Styrke i Aarenes Løb, fordi han har ejet det menneskeliges Tyngdekraft i sit Væsen.

Man har gentagne Gange sammenlignet ham med hans Lands Fjelde, og rent bortset fra ydre Ligheder er det træffende, naar Sammenligningspunktet blot er det, at ogsaa han er et Naturfænomen og virker storslaaet og enkelt som et saadant. Han har den Evne tilfælles med Naturen at kunne bringe Sindet i Lave, selv om det er nok saa forviklet. Læs blot de skønne og i god Forstand enfoldige Digte, som hans halvfjerdsindstyveaarige Fødselsdag aflokkede en Aakjær, en Knut Hamsun — ja selv en ellers alt andet end enfoldig Kunstner som Sophus Michaëlis. De er Vidnesbyrd om den Inspiration, der udgaar fra ham.

Det er saa langt som muligt fra at være en Frase, naar Bjørnson peger paa Forbindelsen fra Menneske til Menneske tværs over alle Forskelle, selv de vigtigste. Det er Grundtonen i hans Liv, der blot nu i hans Alderdom klinger kraftigere igennem. Det er Mennesket og Digteren, der endeligt har sejret over Politikeren og Partimanden. Hvormeget denne Kamp har kostet, kan ingen vide, men hans Digtning viser tydeligt nok, at den har fundet Sted.

Efter Bondefortællingerne og Lyrikken følger Manddomsaarene med Kampe for politiske og etiske Ideer, med stadig nye Modstandere og stadig nye Bandbuller. Det var ikke ufarligt for Personligheden, men i sin Digtning havde Bjørnson en Støtte. Gennem den kunde han finde sine tabte Venner, Menneskene, igen, naar Politikeren havde sat rigeligt mange af dem over Styr. Men til sidst truede Ensidigheden ogsaa dette Omraade.

Da Kampen var haardest, gjaldt den ham selv, om han skulde blive — i stor Stil — hvad saa mange var i snævreste Format, en Partigænger. Det Afsnit i hans Digtning, der stammer fra disse Kampaar, er bestemt til først at forvitre. Nye Tider vil oprøres over helt andre Problemer, og disse vil synke ned til blot at være historiske Mærkværdigheder, men netop fordi Menneskene aldrig vil forsømme at forkætre hverandre, vil hans Alderdoms Mesterværk, „Poul Lange og Tora Parsberg“ bevare sin Friskhed.

I det ser han sig tilbage og erkender med Gru den U-menneskelighed han har været inde i. Det gennemaandes af den ømmeste Medlidenhed med egen og andres Blindhed og Haardhed. Tiden har maaske aandfuldere Værker at opvise, men intet „hjærtefuldere“, intet, fra hvilket man i den Grad føler Menneskevarme strømme imod sig.

Men noget af dette, der omsider kæmpede sig sejrrigt frem, havde alle Dage været i hans Gerning, hvor stridbar den end tog sig ud. Aldrig har han helt skaaret det Samhørighedens Baand over, der forbandt ham og hans Modstandere. De mærkede, selv naar Modsætningerne stod stejlest, Trangen i hans Væsen til at hjælpe og gavne, de følte, at hans Hjærte tilhørte ogsaa dem. Det er Grunden til, at han, som har saaet saa megen Strid, nu kan høste Fred — og naar han paa sine Festdage ser henover de mange og undertiden mærkelige Gratulanter, er intet naturligere, end at Smilet, der vil dukke frem, maa vige for en anden Stemning.

Man vilde mistyde Klangen i hans Takkeord, hvis man ikke kunde høre denne Skiften i dem. De bæres af en stor og skøn Selverkendelse.

Den tilfældige Omstændighed har udløst et helt Livsindtryk, har aabnet for et af hine store Perspektiver, der omfatter baade den enkelte og det Hele. Det er Aanden i hans Livs Gerning, der har aabenbaret sig for ham som Højtiden i Festen.

Hos os — i de gode Hoveders Land — giver hans Takkeord i særlig Grad Anledning til Eftertanke; thi hvor utænkeligt er det ikke, at de skulde være faldne nogen af vore Storheder paa Læben, lige saa utænkeligt som at nogen af dem skulde kunne samle alle Lag og alle Anskuelser om sig.

I Bjørnstjerne Bjørnsons Ord banker det Hjærte, Norge i sin Udvikling har været rigere end Danmark.

HARALD NIELSEN.

TILSKUEREN

REDIGERET AF VALD. VEDEL.

OKTOBER 1907

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

RADIKAL POLITIK

Den eneste Vurdering af en Politik, som har nogen Betydning, maa bygges paa de ganske bestemte Maal, som den vil gennemføre. Men disse Maal er ikke spredte eller tilfældige, de udspringer af en bestemmende Grundtanke, som samler dem til en Enhed, og som for saare mange bliver den egentlig bestemmende Grund til, at de slutter sig til netop dette politiske Parti.

Saaledes forekommer det mig, at det ikke er uden Interesse at undersøge, hvad det er for Principper, radikal Politik hviler paa. Hvorfor valgte vort radikale Venstre denne Partibetegnelse da det skilte sig ud fra Reformpartiet, og hvilken Sammenhæng er der mellem de Grunde, hvorfor det antog dette Navn, og de særlige politiske Opgaver, som det kæmper for at gennemføre.

Det radikale Venstre blev til gennem et Brud med det samlede Reformparti. I Virkeligheden er dette en ganske ligegyldig Ting, som ikke kan bidrage til en Vurdering af Partiets Værdi. Især er det uden stor Interesse at undersøge, om det er det radikale eller det ministerielle Venstre, som er bedst i Overensstemmelse med det gamle Venstres Program fra Provisorieaarene. Den Slags Undersøgelser kan i et givet Øjeblik have deres taktiske Nytte, men noget reelt Grundlag for en Politik kan de ikke blive. En Politik er netop saa meget værd, som den indeholder, og ikke det, den stammer fra.

Dertil kommer endvidere, at Skænderier om, hvem der er de rette Repræsentanter for et gammelt Program, kan gøre lige-

frem Skade ved at sprede Opmærksomheden og føre den offentlige Debat ind i et Spor, hvor Spidsfindigheder, juristiske Fortolkninger, Ordvridninger o. s. v. sløver den almindelige Sans for de konkrete Spørgsmaal og for ligefrem, umiddelbar Ærlighed.

Motivet til Sprængningen i det samlede Reformparti var Mistillid til, at Regeringen vilde gennemføre en virkelig almindelig Valgret og ordne Militærvæsenet paa Grundlag af en Formindskelse af Udgifterne. Disse to Krav maa altsaa betragtes som det radikale Venstres ufravigelige Krav. Men omkring dem slutter sig en hel Række andre Krav, som man har forsøgt at formulere saa fuldstændig som muligt i Odenseprogrammet, og som alle bestemmes af den Grundtanke, at man vil arbejde for en Udjævning af den økonomiske Ulighed. Odenseprogrammet kræver Skatter, der rammer opefter, Foranstaltninger til Fremme af Oprettelse af Husmandsbrug, Ophævelse af Len- og Stamhuse, en Udvidelse af Loven om Ulykkes- og Arbejdsløshedsforsikring, Forbedring og Udvidelse af Alderdomshjælp, det Offentliges Indgriben i monopolagtige Virksomheder om fornødent dets Overtagelse af disse o. s. v.

Der kan ikke være Tvivl om, at det radikale Venstre med dette Program har givet sig selv Karakteren af et Underklasseparti. Det ser Betingelsen for Samfundets Vækst og Fremgang i, at der skaffes Underklasserne bedre Vilkaar og større Indflydelse. Fra disse Programpunkter har Reformpartiet ikke taget afgjort Afstand; og Sprængningen hviler saaledes hovedsagelig paa en Mistillid, der har givet Anledning til, at mange ved Partinavnet radikal mere tænker paa den Utaalmodighed, hvormed Kravene fremsættes, end paa Kravene selv. Dette er sikkert ganske uberettiget, men det indeholder en betydelig Fare for Partiet, hvis det skulde vise sig, at det væsentlig faar Tilgang af dem, som ikke kan vente, medens de mere taalmodige, uden forøvrigt at have andre Anskuelser om de reelle Krav, kan søge Tilslutning til andre Partier, in casu Reformpartiet.

Men vigtigere end dette Spørgsmaal om, hvad radikal Politik vil sige, er Spørgsmaalet om, hvorfor man saaledes former sit Program som et Underklasseprogram. Vil det sige, at Partiet væsentlig bestaar af Underklasserne og regner paa at samle disse, idet det gør sig til Talsmand for deres Ønsker, eller er det et

Program, der er bestemt ud fra et mere omfattende Syn paa hele Samfundet, hvori Underklasserne kun er et Led? I første Tilfælde vil man paa Forhaand kunne frygte, at der mangler den nødvendige Regulator, som kan skelne mellem Underklassernes berettigede og uberettigede Krav. Der er i Odenseprogrammet selv ikke sagt noget om, hvorfor netop disse Krav og ikke flere eller mere vidtgaaende er opstillede. I Modsætning f. Eks. til Socialdemokratiets politiske Program, der udtrykker Tanken om Underklassernes ubetingede Ret og Overklassernes ubetingede Uret, fremtræder det radikale Venstres Program som begrænset. Det blev derfor ogsaa strax af Socialdemokratiet hilst velkomment som et Skridt i den rigtige Retning, men ogsaa kun som et Skridt og derfor som kun en Halvhed. Det er Grunden til denne Halvhed og denne Begrænsning af Programmet, jeg mener, det kan have sin Interesse at faa Rede paa. Skyldes Grænserne for Programmet et vel overvejet Princip eller skyldes de Mangel paa Mod til at handle fuldt ud?

Noget sikkert kan der næppe siges herom, da der i Partiets Dannelse virkede saa meget spontant og uvilkaarligt. Partiet dannedes ikke af Underklassens Mænd, men af Mænd, der dels mente at forstaa dens Krav, dels indsaa deres Berettigelse og Nytte for det hele Samfund. Men Partiets Udvikling vil væsentlig afhænge af, om det vedbliver at være saaledes, eller om det forvandler sig til et Underklasseparti i den Forstand, at det bliver et Udtryk for dennes naturlige Trang til at omdanne Samfundet efter sine Ønsker alene. Uden i og for sig at afgøre noget om, hvad der er det rimeligste, maa man dog være klar over, at de Vilkaar, under hvilke Partiet kommer til at arbejde, vil blive ret forskellige, enten det i Kraft af sin Sammensætning og hele Ledelse har det regulerende Princip, der betragter Underklasserne som et Led mellem andre i det hele Samfund, i sig selv, eller om det maa finde sine samfundsmæssige Grænser ved den Modstand, det møder udefra, fra andre Partier. At det første vilde være det ideale, vil næppe benægtes; men der kan være dem, som mener, at denne ideale Selvregulering kun vil kunne opnaas ved at svække den Kraft, hvormed selve Kravene føres frem.

Den ideale radikale Politik staar for mig som Virkeliggørelsen af den Tanke, at Samfundet er til for Individernes Skyld, at det

er Opgaven at skabe Muligheder for Individerne til at leve Livet saa stærkt og rigt, som det kan ske, og at Samfundet atter gennem disse Individers Livsudfoldelse faar forøget Virkekraft. Radikal Politik er efter min Mening kun den, som konsekvent vil alle Individers størst mulige Udvikling. Individets frie Selvbestemmelse og myndige Indflydelse paa alle offentlige Forhold er Betingelsen for, at han selv kan vokse i aandelig Kraft, i Livsmod og almennyttig Stræben. For rige saa vel som for fattige trænger Livsforholdene til en Forandring, der er bedre i Stand til at fremme Væksten af deres Arbejdskraft. Medens de smaa i Samfundet hemmes i Væksten ved at lide Nød eller finde Vejen spærret for deres Stræben, bliver de riges Arbejdsværdi truet af deres Ansvarsløshed, af Misforholdet mellem deres Midler til Livsnydelse og Magt paa den ene Side og deres Stræbens Almennyttighed paa den anden Side. Denne sidste kan være overmaade ringe, uden at det medfører nogen synderlig Formindskelse af deres Magt til at raade for andre Menneskers Skæbne. Der gaar saaledes menneskelig Kraft til Spilde baade opefter og nedefter.

Denne Ødslen med Menneskekraft har Samfundet ikke Raad til. Jo mere gennemtrængt man er af denne Forestilling, desto mere føres man ind paa radikal Politik; al anden Politik mangler denne Følelse. Konservativ Politik værner Overklasserne for at bevare de Former for produktivt Arbejde, som disse udfører. Socialdemokratisk Politik kæmper mod det Spild af Underklassens Kræfter, som finder Sted under Overklassens Herredømme. Alene den radikale Politiker er gennemtrængt af Følelsen af det almindelige Spild af Menneskekraft, som daglig berøver Samfundet store Værdier. Enten Menneskeværd gaar til Spilde i Elendighed eller i Overmættelse, er Tabet lige positivt for Samfundet.

Radikal Politik er derfor i enhver Henseende, økonomisk som aandelig, Sparsommelighedens Politik.

I praktisk Politik vil de radikale Bestræbelser fortrinsvis blive rettede paa at hjælpe og beskytte de smaa i Samfundet. Men den bliver ikke derfor en Underklassepolitik. Den vil føre Underklassen frem ved at skabe den Adgang til nyttigere og mere lønnende Arbejde, men ikke ved at give den Gaver. Radikal Politik vil ikke raade Bod paa Samfundets Uretfærdigheder

ved at tage Værdierne fra dem, som sidder inde med dem, og give dem til dem, som ikke har dem. Den vil vise, at der er Velstandskilder nok, som hidtil er blevne forsømte, men kan udnyttes, uden at nogen af de hidtidige Kilder tilstoppes. Vender radikal Politik sig mod Overklassen, sker det ikke i Misundelse over dens større Adgang til Livsnydelse, men i Misbilligelse af, at den lægger sig hindrende i Vejen for det produktive Arbejde, Underklassen kunde udføre, uden derved at opnaa andet end at bevare den Magtnydelse, som Forskellen mellem dens og Underklassens Livsvilkaar skaber.

Den radikale Politik, som glemmer dette Synspunkt og former sig som en ensidig Underklassepolitik, stoler paa, at den vil faa Magten over Landets Styrelse, naar den blot kan vinde Underklassens Tillid. Thi Underklassen er den talrigste og vil kunne give sine Kandidater Flertal ved Valgene. Men samtidig med, at vi anser det for givet, at vi aldrig faar Regeringsmagten, hvis vi ikke bliver de fleste ved Valgene, er vi lige saa overbeviste om, at man vil regne ganske fejl, hvis man tror, at en saadan Valgsejr, hvor uundværlig den end er, er tilstrækkelig. Vi faar ikke Magten, blot fordi vi bliver Flertallet; der kræves yderligere, at vi kan skabe almindelig Tillid til, at baade de moralske Kræfter, som hidtil har holdt Samfundet sammen, vil blive uddybede og forøgede, og at det produktive Arbejde, hvoraf Nationens Velstand udspringer, vil vokse i Kraft og Omfang. Paa den almindelige Valgrets ubestridte Raadighed hviler Haabet om at vinde Samfundsmagten gennem en Valgsejr. Men at denne Raadighed forbliver ubestridt, afhænger af, hvor stor Sandsynlighed vi kan tilvejebringe for, at den almindelige Valgret forøger og sparer, hvor der nu ødsles og spildes.

Radikal Politik kan ikke slaa sig til Ro med den almindelige Valgret som med et Dogme. Dens Arbejde maa tværtimod bestandig være rettet paa at holde dette Krav levende som det naturlige og uundværlige Udtryk for de moralske og økonomiske Kræfters fortsatte Fremgang og voksende Ydeevne. I ethvert Samfund, som har været i Fremgang, er den politiske Magt tilfaldet dem, der bedst evnede at løse Øjeblikkets moralske og økonomiske Opgaver, ganske uanset om denne Klasse var faatallig eller Flertal. Radikal Politik bygger ikke paa den almindelige Valgret, tværtimod bygger den Kravet om den almindelige

Valgret paa de Vilkaar for moralsk og økonomisk Fremgang, som den kan paavise ved ubestridelige Erfaringer.

I mange Maader er dette Billede af radikal Politik ikke det, som man faar ved at betragte det radikale Venstres Færd. Paa den ene Side er Partiets Optræden for stærkt præget af de personlige Rivninger, der ledsagede Udskillelsen fra Reformpartiet, og paa den anden Side for stærkt optaget af at bevare Samarbejdet med det socialdemokratiske Underklasseparti. Der er derfor mange, som opfatter Radikalismen hovedsagelig som Utaalmodighed og skjult Socialisme. Det, som skulde være Partiets Hovedstyrke, dets Dommes ubestridelige Vederhæftighed og fuldkomne Uafhængighed af alt andet end Hensynet til det hele Samfunds Vel, træder derved i Skygge. Men ser man hen til Odenseprogrammet, saa kan man ikke blive staaende ved disse mere forbigaaende og tilfældige Kendetegn paa radikal Politik. Man maa da tværtimod søge dens Væsen i det, vi har sagt, et positivt Arbejde paa at vise, hvorledes her og der mangfoldige Værdier gaar til Spilde, som kunde blive udnyttede, hvis Lovgivningsmagten gennemførte de Reformer, Partiet kræver. Muligvis vilde Forholdet mellem det radikale Venstre og i alt Fald større Dele af Reformpartiet blive venligere, hvis denne positive Side af de radikales Arbejde traadte mere afgørende i Forgrunden. Udskillelsen fra Reformpartiet byggede paa en Mistro, som hvor subjektivt begrundet den end kunde være, ikke uden Skade kan blive bestemmende for Partiets Arbejde. I Stedet for Mistro burde man sætte det simple og naturlige Ønske om at være fuldkommen frit stillet i sit Arbejde for disse eller hine Reformkrav. Denne Frihed kan det radikale Parti betone ikke blot uden Skade for sit Arbejde, men oven i Købet med den allerstørste Fordel. Thi der er intet, der skaber Tillid i den Grad som den sikre Overbevisning om, at der ikke tages Standpunkt efter andet end saglige Grunde.

Jo mere det radikale Parti er overbevist om at have den saglige Ret paa sin Side, desto ubegribeligere bliver det, at ikke hele dets Arbejde sættes ind paa at klarlægge denne saa tydeligt og forstaaeligt, at det kan samle om sig ikke alene den Underklasse, hvis umiddelbare Fordel det kæmper for, men ogsaa alle de mange, som har saa levende en Samfundsfølelse, at de uanset

personlig Fordel er rede til at støtte det, de erkender som samfundsnyttigt.

DET RADIKALE VENSTRES ØKONOMISKE POLITIK

Alle Vegne og til alle Tider har Demokratiet krævet, at der skal skabes friere Mark og større Beskyttelse for Smaafolks Arbejde, og at de offentlige Byrder i Hovedsagen skal lægges der, hvor Bæreevnen er. Odense-Programmet er kun det efter Nutidens Forhold afpassede Udtryk for disse Krav.

Modstanden mod de radikale Fordringer føres da ogsaa nu som tidligere ud fra en Beklagelse over, at de besiddende skal betale for de ubemidlede uden at have tilsvarende Myndighed. Man henviser til, at saadanne Principper som dem, det radikale Venstre vil gennemføre, altid er endt med, at de fattige plyndrer de rige. Og dette betyder set fra det hele Samfunds Synspunkt slet ikke andet, end at de dovne vil leve af de flittiges Arbejde eller Klodrianerne af de dygtiges. Velstanden, siger man, findes som Hovedregel altid der, hvor det produktive Arbejde virkelig udføres. Ethvert Forsøg paa ved Samfundets forskellige Magtmidler at fordele denne Velstand mere ligeligt vil derfor være et Angreb paa det egentlige Arbejde og sænke Samfundets Ydeevne i Stedet for at løfte den.

At denne konservative Betragtning er falsk, skal de radikale føre Bevis for. Afgørende vil da her en Paavisning være af, at Odenseprogrammet aldeles ikke tilsigter at give de fattige en Del Gaver af Medfølelse, men tværtimod at værne om det produktive Arbejde netop der, hvor det virkelig udføres, og at aabne det nye Baner. Det er den flittige og dygtige, der skal finde forøget Lejlighed til at gøre sin Flid og Duelighed frugtbringende.

En Del Love i denne Retning er allerede blevne givne under det gamle Venstres Indflydelse eller Herredømme. Men hvorledes er det gaaet med dem? Alle er de faldne saaledes ud, at den Fordel, som de tilsigtede at skaffe Smaafolk, enten ikke har forslaaet eller undervejs er forsvunden, saa den er kommen Kapitalen til Gode og ikke dem, den var tiltænkt.

Saaledes blev Alderdomshjælpen ikke det, den skulde have været. Men særlig blev Skattelovene misdannede. De har ramt

de mindre Indtægter haardere end de større. Ejendomsskylden har skaanet Ejendommen, men beskattet Arbejdet, saa Skatten stiger uforholdsmæssigt, efter som en Ejendom drives i Vejret ved flittigt og dygtigt Arbejde. Saaledes er Husmandsjord, der er omtrent dobbelt saa meget værd som Godsjord,[1]) fordi den bearbejdes flittigere, ramt haardt af den nye Skat.

Husmandsloven tilsigtede at skaffe Husmænd billig Jord og billige Penge. Men disse Fordele er for en meget stor Del gaaede i Kapitalens Lommer, idet baade de, der udstykker deres større Ejendomme og bortsælger dem til Husmandslodder, faar højere Priser, end de ellers vilde faa, og Banken flere og sikrere Prioritetslaan.

Naar man ser paa en saadan Udvikling, rejser det Spørgsmaal sig, om disse Følger skyldes en Ubehændighed hos det Venstre, som gennemførte disse Reformlove, eller om man forstod, hvorledes det vilde gaa, men blot ikke ønskede det anderledes eller ikke saa Udvej til at ændre Udviklingens Gang. Svaret herpaa faar staa hen, fordi det i de enkelte Tilfælde er ganske umuligt at granske Lovgivernes inderste Tanker. Men den almindelige Tiltro til en virkelig kyndig og upartisk social Lovgivning svækkes ved en Række andre Foranstaltninger, som det altid vil blive Reformpartiet vanskeligt at forsvare. Den samtidig med hine Love vedtagne Lov om Tiendeafløsning tyder ret uforblommet paa, at de, der da havde Magten, uden Skrupler ogsaa skaffede sig endog meget betydelige Fordele paa andre Statsborgeres Bekostning. At alle de ovennævnte økonomiske Love er blevne en Sejr for de konservative Principper, maa i ethvert Fald opfattes som et tilstrækkeligt Bevis for, at de Forhold, der bestemmer Strømretningerne i vort økonomiske Liv, fremdeles giver Overklasserne Fordelen paa Underklassernes Bekostning, ogsaa efter at Højre som Parti har maattet afgive Ledelsen.

Set i dette Lys betyder Venstres Sejr i 1901 da maaske slet ikke et Fremstød i radikal-demokratisk Retning, men muligvis ganske modsat, en dybere Erkendelse af, at de Principper, som Højre forfægtede, var stærke nok og ikke behøvede at dækkes

[1]) Se „Ret" Juli 1907. I en Kommune paa 449 Tdr. HK. var 251 Tdr. Gaarde paa over 10 Tdr. HK., 198 mindre Gaarde. Personlig Skat af de 251 Tdr. HK. var 714 Kr., af de 198 Tdr. HK. 5612 Kr. For Ejendomme over 16 Tdr. gav Ejendomsskylden en Lettelse i Forhold til Hartkornskatterne (for 68 Tdr. HK. endog 394 Kr. aarlig); for Ejendomme under 16 Tdr. gav den forøgede Byrder, størst for Gaarde paa 1¾ Tdr., nemlig 62 Kr. aarlig.

af Statskupets Regering, ja at en saadan spændt Tilstand tværtimod kunde rumme en Fare for de konservative Principper ved at vække radikale Tendenser hos mange, hvem disse ellers vilde ligge fjernt. Systemskiftet i 1901 betød maaske kun en Forstaaelse i ledende Højrekredse af, at Landstingets Indflydelse vilde blive sikrere og større under lovlige end under provisoriske Tilstande.

Men naar Venstre i 1901 ikke sejrede i Kraft af sin Radikalisme, hvad var da Grunden til dets Sejr? Jeg tror, man ganske ubetinget kan sige, at det skete, fordi Venstre repræsenterede en Befolkning, som bar Hovedparten af Landets økonomiske Arbejde. Det kunde derved lade de økonomiske Muligheder løbe bort mellem Fingrene paa de sidste Højre-Ministerier. Venstre sejrede ikke i Kraft af en voksende Overbevisning om Berettigelsen af de Synspunkter, det repræsenterede, men ved at det formaaede at stemme op for dem, som kommanderede Kapitalen og maatte søge Anvendelse for den i det Erhvervsliv, som Venstrevælgerne skabte ved deres Arbejde.

Det radikale Parti maa lære heraf. Dets Politik maa hvile paa, at det formaar at anvise nye og lønnende Virksomheder, som uden Gennemførelsen af dets Principper vil vedblive at ligge døde. Jeg tror, at det radikale Parti formaar at gøre det og derfor ogsaa bør sætte al sin Kraft ind paa dette Punkt.

Der er Fristelser nok for et radikalt Parti til at deltage i den Kamp mod Kapitalen, som Socialdemokratiet samler sig om. Men alligevel er det ikke ad den Vej, radikal Politik skal vinde frem, fordi den ved at drage den Uret, Kapitalen begaar, for stærkt i Forgrunden, drages ud i selve Kampen mod Kapitalen, og denne Kamp er Radikalismen ganske fremmed. Kapitalen har ganske vist en Evne til at suge de Værdier til sig, som Arbejdet skaber. Men dens Virksomhed har ogsaa en anden Side, som er langt den betydeligste. Kapitalen er selve Arbejdets Værdimaaler og søger hen til det Arbejde, som har virkelig produktiv Værdi. Og paa dette Forhold er det, radikal Politik i sine Hovedopgaver bygger. De Underklasser, hvis Talsmand den er, udfører et Arbejde, som vilde kunne byde Kapitalen et udmærket Virkefelt; men det kan ikke komme til Udfoldelse, fordi Underklassens Arbejdsvilkaar er trykkede under de bestaaende Love. Det er disse Love, de radikale vil have ændrede; og det er ikke en

Kamp mod de bestaaende Principper for Erhvervslivet, men en Kamp for deres videre Udvikling.

Dette viser sig først og fremmest i de Krav, som det radikale Venstre stiller angaaende en Udvikling af Lovgivningen om Husmandslodder.

Ganske vist er det radikale Venstre bestemt paa at indrette denne Lovgivning saaledes, at Kapitalen ikke vil kunne tilegne sig de økonomiske Lempelser, hvormed det er Tanken at støtte Husmanden og opmuntre ham til at tage fat. Men i første Linie er det Hensigten at udvikle og mangfoldiggøre selve Husmandsbrugene, og derved skaffes der ogsaa Kapitalen nyt legitimt Virkefelt. Den store Værdistigning, som finder Sted, af den Jord, der gaar over til Husmandsbrug, er en af de stærkeste Grundpiller for radikal Politik. Den viser, at der her kæmpes for det produktive Arbejdes Sag. Haabet om, at radikalt Styre engang skal blive virkeliggjort her i Landet, beror for en meget stor Del paa Husmandsbrugenes Evne til at binde mere og mere Kapital til sig.

Husmændenes Stilling i dansk Politik frembyder mange Forhold af stor Interesse. Ved deres store Tal vejer de overordentlig stærkt, og naar de endnu ikke har gjort denne Indflydelse gældende paa samlet og organiseret Vis, saa skyldes dette maaske nok for en Del deres stærkt trykkede økonomiske Stilling og den Følelse af Afhængighed af Gaardmændene og Godsejerne, som har sin Rod i ældre Dage. Men af langt større Betydning til at forklare denne Husmændenes tilbagetrukne Stilling er den Udvikling, som Andelsvirksomhederne i Landbruget har gennemløbet.

I Andelsmejerier, Andelsslagterier, Landboforeninger osv. er der skabt en uendelig Sammenfiltring af Husmænds og Gaardmænds Virksomhed. De Driftsformer, som ved disse Institutioner har muliggjort den stærke Udnyttelse af Husmandsbruget og betinget dets Værdistigning, er væsentlig skabte af Gaardmændene, og de styres og opretholdes endnu for en meget væsentlig Del af dem. Husmændene skylder for saa vidt Gaardmændene den stigende Værdi, deres Ejendomme og Arbejde har faaet. Husmændenes politiske Afhængighed af Gaardmændene, eller rettere det, at de ikke stiller sig i politisk Modsætning til dem, er saaledes en Slags Taknemmelighedstribut. Saa længe Gaardmændenes

Styrelse af disse Virksomheder er tilfredsstillende, vil der ikke være nogen Udsigt til at fremkalde en væsentlig Forandring i dette politiske Forhold. Men helt anderledes stiller Sagen sig, saa snart Gaardmændene lægger Hindringer i Vejen for de nye Krav, som Husmændene stiller for yderligere Udvikling af deres Gerning.

At Gaardmændene vil benytte deres Magt til at hindre Husmandsbrugenes stærkere Udvikling, tyder forskellige Tegn paa. Den Strid, som er udbrudt mellem de to Parter om Administrationen af de smaa Tilskud til Husmændene, er et Varsel om, hvad der vil komme. Og med Vished vil det kunne siges, at evner Husmændene at forøge den nationale Velstand, vil de ikke kunne holdes i Afhængighed.

Der er et enkelt Omraade, hvor dette efter al Sandsynlighed i en nær Fremtid vil gøre sig meget stærkt gældende. Det er Spørgsmaalet om de store Godsers Udstykning, særlig Lens- og Stamhuses Ophævelse. Naar det er Husmandsjord, som har den store Værdi, saa bliver Modstand mod Godsernes Udstykning og mod Ophævelse af alle de Bestemmelser, der unddrager Jorden den frie Bevægelighed i Køb og Salg, en Politik, der strider mod al fornuftig Samfundsøkonomi. Radikal Politik staar paa dette Punkt saa stærkt som mulig. Der er i Kravene om Godsudstykning og Lenenes Ophævelse ikke mindste Tale om nogen Medlidenhedsgave til Smaafolk, men rent og klart om, hvorvidt den nationale Velstands Kilder skal holdes tilstoppede til Gunst for nogle faa, eller om de skal aabnes til Gavn for det hele Samfund.

Det radikale Parti rykker ikke frem med en Hær af sultne og fattige, der kræver Almisse og mere Mad, men med en Skare Mænd, der vil have Lov til at arbejde, og for hvis Arbejde den hele Nation har den størst mulige Brug.

For dem, som kender Forholdene paa Landet og ved, hvorledes Livet former sig mellem Gaardmænd og Husmænd og mellem Godsejere og Husmænd, kan Hensynet til Husmandsklassens rent menneskelige og moralske Frigørelse komme til at spille den allerstørste Rolle. Økonomisk Ulighed kan meget vel bestaa uden at føre til social Underdanighed. Det er ikke Forskel i Formue, men Forskel i Rettigheder, som skaber Herrelyster paa den ene Side og Underdanighed paa den anden. Godsernes

Udstykning, Lens- og Stamhuses Ophævelse og Husmændenes sociale Frigørelse vil derfor paa Grund af sine moralske Virkninger være et Hovedpunkt i radikal Politik. Men det vilde have lange Udsigter med at faa disse Fordringer gennemført, hvis det ikke tillige var en økonomisk uafviselig Fordring, at de Velstandskilder, Husmandsbrugene rummer, skal levendegøres.

Derfor vender radikal Politik sin Opmærksomhed først og fremmest mod det Forhold, at saaledes som Jordpriserne nu om Stunder er, vilde det betyde et Værditab[1]) af over 200 Millioner Kroner, hvis man tænkte sig de nuværende Husmandsbrug gaa over til Storbesiddelse, medens Godsernes Overgang til Husmandsbrug vilde medføre en Værdifremgang af c. 300 Millioner Kroner. Ingen Politiker vil da ustraffet kunne overse, at Bevarelsen af de nuværende priviligerede Besiddelsers Forhold er en Ødselhed, vi ikke har Raad til.

Ganske tilsvarende er den Tankegang, som bestemmer det radikale Partis Krav over for Toldlove, Skattelove o. s. v. Naar det med ikke saa lidt Ret kan siges, at Folk hellere vil betale 35 Kr. i indirekte Skat end 5 Kr. i direkte, saa viser dette, at man har Ret til at paastaa, at Folks økonomiske Sans endnu ikke er udviklet nok. Dette er vel en ikke ringe Mangel, men forandrer ikke den Kendsgerning, at Offentligheden benytter sig af den til at lægge uforholdsmæssig store Byrder paa de ringe stillede. Nationens Velstand beror ikke alene paa, at der produceres stigende Værdier, men ogsaa, at der sørges for, at intet gaar til Spilde. Vor Tidsalders finansielle Overlegenhed overfor tidligere Tider beror for en meget stor Del paa denne Sparsommelighed, der ikke betyder nogen Knebenhed med Hensyn til, hvad man vil give ud af Penge, men blot en nøjagtig Viden om Pengenes Vandringer, om hvor de bliver af, en nøje Passen paa, at intet sløses bort. Den Dag, da Folk kan føle de 35 Kr. indirekte Skat som den Merudgift, de er i Forhold til 5 Kr. direkte Skat, selv om disse betales samlet (hvad jo ingenlunde er nødvendigt[2])) og hine skjult og ørevis, den Dag sejrer det radikale Krav paa de indirekte Skatters og Beskyttelsesafgifternes

[1]) Der findes paa Landbrug under 1 Td. Hartkorn c. 40000 Tdr HK. Denne Jord er c. 5000 Kr. mere værd pr. Td. HK. end Godsjord. Der findes paa Ejendomme over 12 Tdr. HK. c. 57000 Tdr. HK.; Værdiforøgelsen ved Overgang til Husmandsbrug vilde være c. 5000 Kr. pr. Td. HK.

[2]) Det virker underligt at se, at det nye Skatteforslag i København kræver de 4 Kr., direkte Skat, der skal være Betingelsen for Valgret, betalt samlet.

Ophør. Den Dag vil det nemlig ikke længere kunne skjules for nogen, hvilken uforholdsmæssig stor Del af de offentlige Byrder Smaafolk har baaret. Kapitalens Angst for, at den skal blive for haardt beskattet, virker paa denne Baggrund ikke videre ægte. Sandheden er, at Kapitalen har benyttet sin politiske Magt til at lægge Hovedmassen af Byrderne over paa dem, som har daarligst Raad til at bære dem. Der er ingen Grund til at tage noget Hensyn til Frygten for, at denne lidet rosværdige Adgang til at erhverve Rigdom skal blive spærret. Kapitalarbejde af den Art har lige saa lidt nogen samfundsmæssig økonomisk Betydning som Børsspil og Aktiesvindel.

Et Oplysningsarbejde, der kan bringe disse Forhold til at staa klart for enhver Bevidsthed, vil derfor være det virksomst mulige Arbejde for radikal Politik.

DEN ALMINDELIGE VALGRET

Kravet om almindelig Valgret i Stat og Kommune staar i den nøjeste Forbindelse med hele den økonomiske Politik, som det radikale Venstre fører. Som et politisk Dogme eller som et Udtryk for det moralske Krav om alle Menneskers Lighed og Frihed vil Fordringen om almindelig Valgret have meget vanskeligt ved at trænge igennem, fordi Menneskene hverken er eller kan blive lige i Udvikling, Forstand, Dømmekraft, Maadehold eller Besindighed. Det er et skrøbeligt Grundlag at bygge en saadan vidtrækkende Fordring paa, at der vanskelig lader sig tænke nogen Ordning, der virkelig kan give de klogeste og mest egnede den afgørende Stemme. Den almindelige Valgret, kan man med Rette sige, bliver for saa vidt kun Udtryk for en Desperation, Opgivelsen af overhovedet at faa Fornuft ind i Styrelsen ad anden Vej end Tilfældighedens. At Overklasserne ogsaa har kunnet styre paa en taabelig og uretfærdig Maade er en stærk Anklage mod dem, men egentlig ikke nogen Grund til at lægge Magten i Hænderne paa Klasser, som muligvis vil styre endnu taabeligere og endnu mere uretfærdigt.

Den almindelige Valgret kommer først da til at hvile paa en fast og sikker Grund, naar de Klasser, hvem det drejer sig om

at give fuld statslig og kommunal Ligestilling med de andre Klasser, viser sig at repræsentere saa store Dele af det hele Samfunds økonomiske Arbejde, at den offentlige Styrelse væsentlig maa regne med dem.

Den almindelige Valgret betyder utvivlsomt ikke blot, at Underklasserne skal have nogen Magt ved Siden af Overklasserne, men at de vil faa den overvejende Magt. Derfor beror ogsaa den Modstand, som Kravet om almindelig Valgret møder, for den allerstørste Del paa en Frygt for, at Smaafolk skal benytte deres Magt i Rigsdagen og i Kommunalbestyrelserne til at plyndre de rige og realisere det, man har villet se som Understrømmen i alt Demokrati, at de fattige og dovne vil leve paa de riges og flittiges Bekostning.

Dette er Kærnen i Striden: De, der betaler Hovedparten af Skatterne, vil ikke opgive deres væsentlige Indflydelse paa, hvorledes disse Skatter skal ansættes og anvendes. Dette Krav stiller de efter eget Sigende ikke for at kunne styre de offentlige Anliggender saaledes, at de fremdeles kan høste økonomisk Fordel deraf, men for at kunne værge sig mod Udplyndring fra deres Side, som intet har, og som derfor med en Letsindighed, der til sidst vil komme til at gaa ud over hele Erhvervslivet, kan ventes at ville engagere det offentlige i altfor store og kostbare Foretagender.

Denne Betragtning kan et radikalt Parti kun imødegaa paa afgørende Maade, ved at bygge hele sin Politik derpaa, at det ikke er et Parti af Mennesker, som venter at blive forsørgede gennem politiske Foranstaltninger, men kun kræver Plads for deres Arbejde. Uden almindelig Valgret vil Underklassens Krav ikke blive ført frem i deres fulde Omfang og med tilstrækkelig Fasthed og Klarhed. Har man først paavist, at der virkelig i Underklassernes Arbejde findes en værdiskabende Kraft af den største Betydning for det hele Samfund, som den nuværende Styrelse spærrer Vejen for, saa bortfalder Overklassernes Krav paa at være de egentlig styrende. Der er da ingen Grund længere til at frygte for, at den almindelige Valgret skulde skabe en Styrelse, som gik imod det produktive Arbejdes Interesser; og lange Tiders Erfaringer fastslaar uomtvistelig, at selv med den bedste Vilje af Verden formaar den ene Klasse ikke at sætte sig grundigt ind i den andens Krav og træffe netop de Foranstaltninger, som det kommer an paa.

Ad to Veje, frygter Overklassen, skulde den almindelige Valgret føle sig fristet til at skære en bred Rem af de velstaaendes Ryg. Den ene er at forøge det offentliges Udgifter til de mere eller mindre filantropiske Institutioner, Skoler og Skolehjælp, Samaritanerinstitutioner, fri Hjælpekasser o. s. v.; den anden er at lade det offentlige selv i stigende Grad overtage en Række store Produktionsomraader, hvorved det offentlige dels føres ind paa at konkurrere med den private Kapital, dels kan fristes eller tvinges til at ordne Arbejdet inden for disse Omraader paa en Maade, som kun er en maskeret Veldædighed, de velstaaende Klasser maa betale.

Hvad de humane Foranstaltninger af den ovennævne Art angaar, kan der jo ingen Tvivl være om, at de umiddelbart kommer Underklasserne mest til Gode. Men fra alle Sider er der dog vistnok nu om Stunder Enighed om, at Nytten af saadanne Institutioner gennem et meget kort Kredsløb kommer hele Samfundet til Gode paa mange forskellige Maader. At Børnene kan blive oplært saa godt som muligt, at den sultne kan faa sin Hunger nødtørftig stillet, at de gamle og svagelige kan leve nogenlunde beskyttede, det er til Fordel for det hele Samfund. Kun hvis man kunde frygte, at en Kommune, hvori den almindelige Valgret stod for Styret, skulde overskride Grænserne for det nyttige i saadanne Foranstaltninger og vise sig flot indtil Luksus, vilde man her kunde tale om en Fare. Men der er vist ikke mange, som for Alvor nærer en saadan Frygt. Selv om Hovedmassen af Kommuneskatterne betales af en lille Kreds velstaaende, betaler de fleste af Kommunens Indbyggere dog deres Part, og denne er for dem langt mere trykkende, end de større Summer er for de velstaaende. Der er derfor ingen rimelig Grund til at frygte for, at disse Klasser skulde paalægge sig selv Skattebyrder, som vilde trykke dem til Jorden. Kun hvis det store Flertal i Kommunen blev aldeles eller saa godt som fritaget for al Skat, vilde der vokse en Fare op for, at de i deres Styrelse af Kommunens Anliggender kunde fristes til at gaa ud over de rimelige Grænser.

Vanskeligere stiller Sagen sig paa det andet Omraade, det offentliges Overtagelse af store Produktionsomraader, Kommunesocialismen, som man har kaldt den. Dette Spørgsmaal er af den mest afgørende Betydning for dansk Politik for Tiden. I

flere store Kommuner, frem for alt i København, deler det Partierne skarpt, og for de Forslag til Gennemførelse af almindelig kommunal Valgret, som Regeringen arbejder for, er Hensyn af denne Art i høj Grad bestemmende.

De store Produktionsomraader, der har Karakteren af et Monopol, giver dels direkte Anledning til en betydelig Fortjeneste, dels indirekte stor Magt ved de store Kapitaler, der virkes med, og de mangeartede Interesser, de griber ind i. At det er urimeligt at overlade alle disse Fordele til en lille Kreds af private, vil man ikke finde bestridt fra nogen Side. Hvor der er Lejlighed dertil, vil man selvfølgelig se private Kapitalister arbejde for at skaffe sig saadanne Monopolvirksomheder, men der er ingen af dem, som hævder, at det er ubilligt af det offentlige at kræve Indseende med dem og sikre sig en Afgift af en eller anden Størrelse. Den private Monopolvirksomhed hviler nu om Stunder paa en Kontrakt med en offentlig Myndighed; og denne Kontrakts Indhold afhænger af, hvilken af de forhandlende Parter der har været den stærkeste. Findes der mellem de Kontrakter, der er til Gunst for de private Kapitalister, en eller anden, som er bleven saadan paa Grund af de offentlige Myndigheders Partiskhed, saa er dette noget, som selv de Mænd, der har draget Fordel deraf, vil indrømme strider mod Samfundets Interesse.

Der er derfor i og for sig god Mening i at lade det offentlige selv overtage saadanne Monopolvirksomheder, i det mindste naar det ikke kan slutte en saadan Kontrakt med private, at det selv faar en bestemmende Indflydelse og rimelig Andel i Fortjenesten.

En voksende Kommunesocialisme vil dog frembyde andre Træk af Interesse. Begrunder man den paa, at det offentlige bør have Indtægten af de store Monopolvirksomheder, saa forvandler man det Beskatningsforhold, som hidtil har været raadende i Kommunen. I Stedet for direkte Skatter sætter man da indirekte Skatter. Da det radikale Parti i det hele bekæmper indirekte Skatter, vil der være en Uoverensstemmelse mellem dette Princip og Forsøg paa at forbedre en Kommunes Finanser gennem Udbyttet af Monopolvirksomheder. Overfor Staten vil det da ogsaa blive gjort gældende, at f. Eks. det stadig voksende Overskud, som denne søger at faa særlig gennem Jernbanerne, er en

Beskatning, der ikke er retfærdig eller samfundsnyttig. Men det samme vil med endnu større Vægt kunne gøres gældende over for Kommunerne, som ellers ikke kender noget til indirekte Beskatning.

Følger man da denne Vej og forlanger, at Kommunen ikke maa tjene noget videre, i alt Fald ikke mere end en rimelig Rente og Amortisation af Anlægskapitalen, er Muligheden for ad denne Vej at forbedre en Kommunes Finanser spærret. Fordelen ved det offentliges Overtagelse af slige Virksomheder maa da søges deri, at Kommunens Beboere faar Brugen af dem til lavere Priser. Billig Gas, Elektricitet, Vand, Sporvognskørsel har overordentlig meget at sige, og det alene vilde være Grund nok til at føre Kommunerne ind paa den Vej.

Imidlertid rejses der ogsaa andre Indvendinger mod Kommunesocialismen. Offentlig Drift, siger man, er altid dyrere end privat Drift. Nogen Berettigelse har dette utvivlsomt: men af langt større Vægt er en anden Betragtning, nemlig den, at jo flere Virksomheder en Kommune overtager, desto større en Stab af Funktionærer skabes der, og disses voksende Antal truer med at forstyrre hele den almindelige Valgrets Mekanisme.

Jo talrigere og jo bedre organiseret Funktionærerne er, desto mere vejer de paa Valgdagen, og de forskellige Partier faar derved en stigende Interesse i at vinde dem. Men jo mere al demokratisk Politik maa bygge paa Tillid til, at Borgerens Mening om, i hvilken Retning Samfundets Udvikling skal ledes, giver sig et paalideligt Udtryk gennem Afstemningen, desto større er den Fare, som en voksende Funktionærklasse kan medføre. En saadan Klasse vil nemlig meget let blive politisk indifferent, d. v. s. den bliver lige saa villig til at støtte det ene som det andet Parti og kaster sine Stemmer til den Side, som lover den de bedste Vilkaar i Form af Lønninger, Pensioner og Arbejdstid. Ikke uden den største Fare for al sund politisk Udvikling kan Funktionærlønningerne blive en Betaling for Afstemning paa Valgdagen. Løfter om saadanne Forbedringer, som gives Funktionærerne af det ene eller det andet Parti, kan man kun betegne paa en eneste passende Maade, nemlig som en Benyttelse af det offentliges Midler til at betale det paagældende Partis Valgagitation med. At denne Fare ikke er et blot Tankeeksperiment, er der desværre mere end et Eksempel paa.

Saa vidt jeg kan se, er der kun een Maade, hvorpaa denne Fare kan afvendes, det er at ordne disse Menneskers Lønninger saaledes, at de efter bestemte Principper vokser med Livsfornødenhedernes Prisstigen i det borgerlige Samfund. Det er, om man saa vil sige, en Slags Løn efter Kapitelstakst, eller i faste periodiske Lønrevisioner, der maatte blive Tale om. Først naar der ikke kan blive Tale om idelige stykvise Forbedringer af Funktionærlønninger, kan man bygge paa, at denne Klasse Mennesker vil tage Stilling til de egentlige politiske Spørgsmaal, som Valgdagen skal løse, paa samme Maade og af samme Bevæggrunde som andre Borgere.

Hvorledes man nu end kunde tænke sig Spørgsmaalet løst, saa er Hovedsagen den at anerkende, at Faren er til Stede. Det radikale Parti vil ikke kunne imødegaa de Betænkeligheder, som rejses mod Gennemførelsen af lige og almindelig Valgret, hvis det forsøger at skjule den her omtalte Fare. Man faar kun Kraft og Myndighed til at afvise den hele lange Række ubegrundede Angreb paa den almindelige Valgret, naar man aabent indrømmer de Punkter, hvor der kan være Grund til at nære Frygt, og søger at fjerne disse.

Men lige saa sikkert, som det radikale Parti kun med Virkning kan kæmpe for almindelig Valgret, naar det kan imødegaa Frygten for, at det vil blive de fattige og dovne, som vil lade de rige og flittige betale, lige saa sikkert kan de radikale i saa Fald ogsaa gaa over fra Forsvar til Angreb, idet enhver Indskrænkning i den almindelige Valgret, som kaldes et Værn for de besiddende mod at blive plyndrede af de besiddelsesløse, i saa Fald viser sig at være ganske det modsatte, nemlig et Privilegium for de besiddende til at lægge Byrderne over paa de besiddelsesløse, hindre dem i at forøge deres Fortjeneste og tage en Del fra dem af det lidet, de har. Den almindelige Valgret er ikke Underklassens Voldsret overfor Kapitalen, men er dens Værn mod Kapitalens Overgreb.

At besidde Kapital giver altid et Menneske saa store Fordele og saa stor Magt, at der skal meget vægtige Grunde til end yderligere at værne om den ved Valgretsprivilegier. Smaafolks Flid og Duelighed maa i hvert Fald have samme Ret til at paakalde Samfundets Værn som den velstaaendes Kapital. Men dertil kommer yderligere, at det Krav, som Kapitalen stiller om

at blive værnet gennem Indskrænkninger i den almindelige Valgret, betyder langt mere end en Beskyttelse. Det rummer en ganske urimelig Bemyndigelse til efter eget Skøn at sætte Skranker for de andre Klassers Arbejdskraft.

Det radikale Parti underkender ikke Kapitalens Arbejde eller dens Betydning. Kapital er ikke producerende, men den er ernærende, idet den strømmer derhen, hvor de producerende Kræfter findes. En Opfinder som f. Eks. Valdemar Poulsen er en produktiv Arbejder, og Kapitalen træder i Erkendelse heraf til og aabner Vejen ud i Livet for hans Arbejde. Husmanden er ved sin Flid og Sparsommelighed en produktiv Arbejder og forlanger kun de kunstige Skranker hævede, som lægger sig i Vejen for hans Arbejdes Udbytte eller Omfang. Fabrikkernes Ledere og Arbejdere er produktive Arbejdere, og Kapitalen vil søge til deres Virksomhed i samme Grad, som den er virkelig værdiskabende eller formaar at skabe Tro paa, at den er det. Kapitalen er den eneste Værdimaaler, som vi besidder for et Arbejdes produktive Karakter. Denne Værdimaaler vil det radikale Parti ikke lamlægge, men tværtimod udvikle den yderligere ved at berøve Overklassen dens Privilegium paa at lægge sig i Vejen for en Udvikling af andre Klassers produktive Arbejde, saa de bliver ude af Stand til at drage Kapital til sig. De radikale misunder f. Eks. ikke de store Godsejere deres Rigdom, men bekæmper deres Besiddelsesform, fordi denne betyder en Lamlæggelse af en meget betydelig Del af Samfundets bedste Arbejdskraft. Og naar det radikale Parti haaber ved den almindelige Valgrets Hjælp at gøre en Ende paa saadanne Besiddelsesformer, saa er det ikke Godsejerne, der løber en Fare for at blive udplyndrede, men den almindelige Vælgerklasse, der søger et Værn mod fremdeles at blive udplyndrede af dem.

DET RADIKALE VENSTRE OG SOCIALDEMOKRATIET

Mellem det radikale Venstre og Socialdemokratiet maa Forholdet nødvendigvis være venskabeligt. De politiske Formaal, disse to Partier arbejder for, er paa en hel Række Punkter ganske de samme, og de politiske Indflydelser, de bekæmper,

er ligeledes de samme. Dertil kommer endvidere, at et radikalt Parti altid maa se med den største Sympati paa et saadant Arbejde for at højne Underklassen intellektuelt og økonomisk som det, Socialdemokratiet udfører. Men jo dybere dette Venskab bunder, desto friere kan ogsaa Forholdet imellem dem forme sig, saa der kan opstaa Uenighed om enkelte Spørgsmaal, uden at Venskabet derfor lider Skaar eller hører op.

Denne Frihed har det radikale Venstre al Anledning til at vaage over, baade fordi den trues af den stærkere og fastere organiserede Ven, og fordi det uden denne Frihed simpelthen hører op at eksistere.

Ethvert politisk Parti maa have sine Grænser faste baade til højre og til venstre. Hvis Grænserne er flydende, saa det bliver vanskeligt at angive, hvorfor man hører til det Parti og ikke til et andet, saa mister Partiet, særlig i haarde Kamptider, sin Rekruteringsevne, og dels svinder det da ind, dels forvandler det sig fra et Parti til en Fraktion af et Parti. Dette sker, hvad enten Partiet udvisker sine Grænser, fordi dets Meninger faktisk ikke skiller sig tilstrækkelig skarpt fra et af de andre Partier, eller fordi det mangler indre Styrke til at modstaa Trykket fra et andet Parti, som det staar nær. I begge Henseender lader Forholdet mellem vort radikale Venstre og Socialdemokratiet meget tilbage at ønske. Mange radikale søger med Flid at udviske Forskellen mellem dem og Socialdemokraterne, og Partiets Ledelse har ikke formaaet at fremkalde nogen Tillid til, at den i sine Beslutninger er uafhængig af Socialdemokraterne.

Der er blandt de radikale ikke mange, som billiger de socialdemokratiske Grundsætninger for Samfundets Ordning og Kapitalens Overgang til Samfundseje. Men denne Uoverensstemmelse med Socialdemokratiet tillægger særdeles mange slet ingen Vægt; de kalder Drømmen om den socialistiske Fremtidsstat en Utopi, en Religion, som ikke har nogen egentlig paaviselig Forbindelse med Samtidens praktiske Politik. De føler sig som Socialdemokrater i den Forstand, at de egentlig opfatter Socialdemokraterne som radikale Venstremænd, men blot siger det modsatte, fordi de ikke vil laane Haand til noget som helst, som kunde grave en Kløft imellem dem og Socialdemokraterne. Særlig siden den antisocialistiske Bevægelse opstod, er de radikale yderst

mistænksomme over for alt, som kunde føre ind paa Veje, der endte med Fjendskab overfor Socialdemokratiet.

En saadan Mistro er baade forklarlig og berettiget, fordi det er meget stærke Kræfter, der er i Virksomhed for at forvandle enhver lille Sprække, der kunde opstaa i Venskabet mellem Radikale og Socialdemokrater, til en gabende Kløft. Men det er ikke desto mindre ret selvmorderisk at give dette Venskab en helt anden Karakter, end det naturlig har. Hvis de fundamentale Principper virkelig er saa betydningsløse, som man siger, saa er der ingen Grund til ikke at fremhæve, at det er Socialdemokraterne, der er radikale Venstremænd og ikke omvendt. Hvis det hele bliver hip som hap, saa er der lige saa lidt Grund til at tillægge Radikalismens Grundopfattelser af Samfundets og Arbejdets Ordning nogen Betydning for de Radikales praktiske Politik. Men hvis det skulde være Tilfældet, saa er det hele en Stræben fra Tilfælde til Tilfælde uden anden Maalestok end den, at det gælder om ved enhver Lejlighed at snappe en Fordel fra Overklassen og vinde en Fordel for Underklassen. Men det vilde ikke alene være en meget daarlig Politik, uden Holdning og uden Plan, den vilde ganske bestemt stride mod alle deres Ideer, som opfatter Radikalismen saaledes, som den i det foregaaende er skildret.

Medens man nu for Tiden paa radikale Møder bestandig hører disse Udtalelser, at der ikke er Grund til at betone Forskellen mellem radikal og socialdemokratisk, burde der derfor bestandig lyde en anden Tale: Vi Radikale er ikke Socialdemokrater, og vi er det ikke, fordi vi ser helt anderledes paa Principperne for Samfundets Ordning; derimod er vi enige med dem om disse eller hine praktiske Spørgsmaal, og vi er ganske fjernt fra at ville optræde fjendtlig mod dem.

Hvis den Forskel i Samfundsopfattelsen, som adskiller Radikale fra Socialdemokrater, ikke med Rette skal kunne kaldes betydningsløs, saa maa den sætte sine kendelige Spor i den praktiske Politik. Hvor saadanne forskellige Opfattelser kommer frem, maa da hvert Parti kæmpe for sin. Kun under Forudsætning af, at Socialdemokratiet forstaar den radikale Bevægelses hele venlige Karakter og baade evner og er villig til at opfatte eventuelle Modsætninger paa den Baggrund, kan Samarbejdet med Socialdemokratiet blive trygt og til fælles Fordel.

At denne gensidige Respekt og Tillid er tilstede, bliver i endnu højere Grad nødvendigt, naar Samarbejdet tager Form af en Valgalliance, hvorved det ene Partis Kandidater kan komme til at skylde det andet Partis Vælgere deres Mandater. Hvis der hersker Frygt for, at det ene af Partierne vil betragte enhver Uenighed som et Venskabs Brud, bliver det truede Parti let tilbøjelig til at strække sig videre af Hensyn til Mandaterne, end det ellers vilde gøre. Er man først begyndt paa en saadan Vigen, saa er man inde paa et Skraaplan, hvor Grunden stadig bliver usikrere under ens Fødder, og hvor det bliver vanskeligere og vanskeligere at sige Stop. Modstandskraften mod den allieredes Tryk bliver ringere, hans Fordringer stærkere og videregaaende, og den moralske Agtelse hos Vælgerne ringere og vanskeligere at genvinde.

I de konservative og moderate Partiers Kamp mod det radikale Venstre spiller den socialdemokratiske Knaldpisk en meget stor Rolle, og denne stadige Tale om de Radikales Ufrihed er farligere og virkningsfuldere, end disse gerne vil indrømme. At de 99 % af, hvad der saaledes siges, er grebet ud af Luften, betyder ikke nær saa meget som det, at Folk, og ogsaa mange Radikale selv tror, at den ene Procent er Sandhed. Det radikale Venstre bringes derved i den Stilling, at de Sejre, som de radikale Principper af og til vinder, tager Socialdemokratiet sig til Indtægt, medens de Fejl, som dette Parti paa et eller andet Punkt begaar, ogsaa bliver regnede det radikale Venstre til Last.

Det er ikke hændt, at Radikale har gjort Modstand af nogen nævneværdig eller utvivlsom Karakter mod socialdemokratiske Forslag eller Handlinger. Derimod er det hændt mere end en Gang, at Socialdemokratiet har handlet stik imod det radikale Partis Ønsker og uden at tage mindste Hensyn til disse. Vedtagelsen af Loven om Kristiansborg Slots Genopførelse satte saaledes Sindene i stærk Bevægelse og vakte en betydelig Opsigt. Men ved Siden af saadanne helt aabenbare Tilfælde staar alle de mange, der vanskeligere kommer frem i Dagens Lys, men efterlader en mere eller mindre ubestemt Følelse af Ufrihed og Magtesløshed for den ene Part i Alliancen. Naar der saaledes jævnlig under Forhandlingerne mellem Partiernes Repræsentanter falder Ord, der betyder, at hvis de Radikale ikke kan

blive enige med Socialdemokraterne, saa vil det være tvivlsomt, om de kan blive genvalgt; eller naar det radikale Parti i sine egne taktiske Overvejelser tillægger Udsigten til at bevare Venskabet med Socialdemokratiet eller Faren for et muligt Brud en overvejende Betydning, saa bliver de enkelte Vidnesbyrd om Afhængighed vanskeligere at præcisere, men deres Tilstedeværelse ikke mindre utvivlsom og saa meget farligere, som den stadig skjules under andre Navne, saasom klog Besindighed, Opnaaelse af reelle Fordele mod blot formelle eller intetsigende Indrømmelser, ja endogsaa en helt principiel Idealisme, saasom at da Socialdemokraterne er de mange, saa maa man i Kraft af den almindelige Valgrets Princip bøje sig for deres Ønsker.

Særlig denne sidste Betragtning er ganske ødelæggende. Den almindelige Valgrets Princip betyder, at de flestes Mening skal sejre, men ikke at de flestes Mening ogsaa skal blive min Mening. Mindretallet kan ikke kræve Ret til at raade, men det har baade Ret og Pligt til at kæmpe for at blive Flertal. Det er desuden en stor Illusion, at det er klog Politik at være vigende paa de formelle Punkter for derigennem at opnaa reelle Fordele. Man forspilder derved den Anseelse, som skulde give en fast Grund at staa paa i alvorlige Konflikttilfælde. Af langt større Nytte end alle disse saakaldte reelle Fordele, som det radikale Parti mener at have opnaaet ved sin Fredsommelighed, og det vil for den almindelige Bevidsthed sige det samme som saa og saa mange Mandater, vilde et eneste Eksempel paa Mod til at risikere sine Mandater for at fastholde sin Overbevisning have været. Hvis det radikale Parti ved Socialdemokratiets Hjælp har faaet flere Mandater, end det egentlig har Vælgerstemmer til, saa er disse Mandater for dyrt betalte, hvis de i Stedet for at være et Udtryk for Socialdemokratiets Forstaaelse af den Værdi, radikal Politik har ogsaa for det, bliver et Baand, hvormed Socialdemokratiet binder de Radikales Handlefrihed.

I Socialdemokratiets Bestræbelser for at skaffe Funktionærer og Arbejdere højere Løn og kortere Arbejdstid er det radikale Parti af sin inderste Overbevisning en trofast Forbundsfælle. Men medens de Radikale i Følge hele deres Samfundsopfattelse hævder, at saadanne Foranstaltninger er gavnlige ikke blot for den enkelte Klasse, som nyder godt af dem, men for hele Samfundet, er Socialdemokratiet mere en Repræsentant for den en-

kelte Klasses Interesser. At hele Samfundet vil have Gavn af, at Livsvilkaarene højnes for Funktionærer og Arbejdere, er for Socialdemokratiet nærmest et Dogme, hvis Sandhed ikke yderligere behøver at bevises, og det arbejder derfor paa at blive Flertal i Rigsdag og Kommune for at blive i Stand til at bevilge de fornødne Penge paa Budgetterne. At skaffe de fornødne Indtægter blot ved at forhøje Skatterne er imidlertid en ret elementær Samfundsøkonomi, og den er tillige skadelig og vil hævne sig sørgeligt. Naar Socialdemokratiet derfor i en Kommune som København staar over for en begrænset Skatteprocent, sætter det al Kraft ind paa at faa denne Begrænsning ophævet. Det radikale Parti derimod vil altid betragte en Skatteforhøjelse som en beklagelig Udvej og skænke det den alvorligste Undersøgelse, hvorledes Pengene til de paakrævede Reformer kan skaffes til Veje paa anden Maade. Over for offentlige saa vel som private Virksomheder kunde man i maaske lidt vel grov en Form betegne Forskellen mellem den socialdemokratiske og radikale Opfattelse saaledes, at Socialdemokratiet mener, at Overklassen og Arbejdsgiverne tjener for meget, hvorfor man vil tage en Del af denne Overflod og give Arbejderne den. Skatternes Forøgelse gennem progressiv Skat skal skaffe det offentlige Midler til at give sine Arbejdere højere Løn og kortere Arbejdstid. Arbejdskontrakter, der giver Arbejderne en større Andel af hele den private Industris Provenu, skal regulere Forholdene paa dette Omraade, indtil den Dag kommer, da man her kan sætte ogsaa Arbejdsgiveren paa fast Løn. Det radikale Parti har ingen særlig Anledning til at forsøge paa at beskære de Indtægter, som Arbejdsgiveren har, men anser det for muligt at forøge Arbejderens Løn uden i nævneværdig Grad at beskære Arbejdsgiverens blot ved at lade Arbejdets produktive Værdi komme mere til sin Ret. Begge disse Bestræbelser er nyttige til at opnaa den praktiske Prøve paa, hvor det virkelige Balancepunkt mellem Arbejdsgiverens og Arbejderens Interesser ligger. Hidtil har Arbejderne ved den bestaaende Lovgivning været hindrede i den frie Styrkeprøve og Arbejdsgiverne derfor været stærkere, end deres Arbejdes Værdi retfærdiggør. Men lige saa uretfærdigt dette var, ligesaa uretfærdigt vilde det være, om man skabte en Lovgivning, der gjorde Arbejdsgiveren til den svagere.

Højere Løn og kortere Arbejdstid for Arbejderne kan være

en klog Foranstaltning, der forøger Udbyttet af den hele Bedrift. Det er dette Synspunkt, som det radikale Parti i første Linie fremhæver. Den sande Maalestok for Menneskelykke er Livsvilkaarenes Evne til at give Menneskene større Glæde ved at arbejde paa en nyttig Maade og større Evne til at udføre nyttigt Arbejde. Men naar Menneskene bliver saaledes, vil Arbejdsmængden og Arbejdsværdien i Samfundet ogsaa vokse. Alle politiske Bestræbelser for at bevare Samfundstilstande, der tillader Lediggængere og unyttig Geskæftighed at nyde Livet, er en skadelig Samfundsøkonomi. Men er der ikke noget af dette baade i Overklassernes Kamp for at bevare de nuværende Tilstande og i Socialdemokratiets Kamp for at opnaa højere Løn og kortere Arbejdstid?

Der blev under Forhandlingen om 8 Timers Arbejdsdagen for Gasværksarbejderne gjort gældende, at derved vilde der blive skaffet Plads for flere Arbejdere. Denne Betragtning rammer et Hovedpunkt, som radikal Politik ikke kan billige. 8 Timers Arbejdsdagen vil utvivlsomt sejre, hvis den er, hvad vi tror, den for Menneskets Arbejdsevne bedst afpassede Arbejdstid, saa hans Arbejde forringes baade i Mængde og Godhed, naar han til Stadighed maa arbejde længere. Men betyder 8 Timers Arbejdsdagen et Ønske om at indskrænke Menneskers Arbejdsydelse, saa vil den som al Ødslen med Værdier ikke have nogen Fremtid for sig. Fra socialdemokratisk Side er det et berettiget Standpunkt, at Arbejderne siger til deres Arbejdsgiver, for den Betaling I giver, gør vi ikke mere end saa og saa meget Arbejde. Men det er demoraliserende, hvis Opgaven bliver den, paa enhver optænkelig Maade at gøre saa lidt Arbejde som mulig i Arbejdstiden. Det er en daarlig Form for Lønkamp, fordi det ikke bringer den enkelte Arbejder nogen større Indtægt, og en daarlig Form for Kammeratskab, fordi det voksende Antal Arbejdere, en saadan Fremgangsmaade gør nødvendig, ikke betyder en Fremgang i Arbejde, en reel forøget Arbejdstrang, men kun et organiseret Driveri, der ikke er egnet til at forøge Agtelsen for den Stand, som gør sig skyldig deri. Det er en af de hyppigste Klager, man hører fra Arbejdsgivernes Side, at den enkelte Arbejder paa alle Maader søger at arbejde saa lidt som muligt inden for den givne Arbejdstid. Selvfølgelig kan dette set fra Arbejderens Side tage sig anderledes ud, og Arbejdsgiverens Inter-

esse af at forøge hver enkelt Arbejders Ydelse er altfor indlysende, til at dette Spørgsmaal om Arbejdsmængden, som kan kræves i den fastsatte Arbejdstid, ikke ogsaa skulde blive et Led i Kampen for højere Løn. Det er kun en daarlig Form, under hvilken denne Kamp her føres fra socialdemokratisk Side, fordi den sløser bort, hvad der kunde omsættes i reelle Værdier.

Desuden er den i særlig Grad egnet til at sætte ondt Blod, fordi den skjuler sig, og ikke lader det komme til en aaben Forhandling eller aaben Kamp, hvis Resultat man saa loyalt bøjer sig for.

Man har altid lettere ved at indrømme et Menneske den Ret, han kræver, naar han samtidig viser sig samvittighedsfuld i Opfyldelsen af sine Pligter.

Man gør mere forbitret Modstand mod de berettigede Krav, naar man frygter, at Vedkommende foruden at passe nøje paa at faa, hvad der tilkommer ham, griber alle mulige Udveje til at unddrage sig det, som til Gengæld paahviler ham.

Saaledes som Stillingen er for Tiden, staar Arbejdsgiverens og Arbejderens Overdrivelser over for hverandre, uden at det er muligt at faa gjort Ret og Skel til begge Sider. Et radikalt Parti burde blandt andre Opgaver kunne have den at retlede den offentlige Mening i Spørgsmaal som disse. Arbejdets Hellighed som den store Værdikilde og som Betingelsen for Menneskets Samfundsværd, det er Grundlaget for al radikal Politik. Men har det radikale Parti først fremkaldt den Tro, at det af Menneskelighedfølelse, af Medlidenhed, eller af Frygt for sine Mandater altid har sine Sympatier paa Arbejdernes Side, saa mister dets Indgriben i de enkelte Stridigheder enhver Myndighed. Og det var dog maaske hensigtsmæssigt, om det radikale Parti lagde sig dette noget mere paa Hjærte, at dets Værdi som allieret da vil blive mere og mere tvivlsom for Socialdemokratiet.

Det blev ligeledes under Forhandlingen om 8 Timersdagen for Gasværksarbejderne gjort gældende, at det var ganske rimeligt, at disse Arbejdere fik en Lønforhøjelse, fordi de frembragte det store Overskud, der er af saa stor Betydning for Kommunens Finanser. En ganske lignende Betragtning er ogsaa kommet frem i Anledning af Striden om Kommunens Overtagelse af Sporvejene. Der ligger heri en Tankegang, som strider helt mod radikale Principper. Muligvis kan det store Overskud af Gasværker

og Elektricitetsværker betragtes som blandt andet et Udtryk for Arbejdernes Dygtighed og Samvittighedsfuldhed. Derimod vil Sporvejsfunktionærerne næppe kunne gøre lignende Krav gældende, thi der hører ingen særlig Arbejsduelighed til at passe det Arbejde, som Sporvejsdriften kræver. Man kan muligvis i en privat Forretning med Rette kræve Arbejdernes Løn reguleret i Forhold til det Overskud, som Forretningen giver. Men man kan ikke gøre det samme gældende over for en Kommunes forskellige Driftsomraader. De talrige Funktionærer, hvis Bestillingsomraade ikke giver Kommunen nogen Indtægt, men blot repræsenterer dens Byrder, vilde blive underligt stillede, hvis man for Alvor vilde gennemføre det Princip, at en Del af Driftens Overskud skal anvendes til vedkommende Funktionærers Lønforbedring. De store Overskud af Kommunens forskellige Driftsomraader skyldes deres Monopolkarakter, d. v. s. er i Virkeligheden Værdier, som Samfundet selv skaber og derfor ogsaa har Krav paa. Det er af den Grund, de Radikale principrigtigt ikke vil overlade disse Virksomheder til privates frie Udnyttelse.

Men her fremtræder en Forskel mellem de Radikales og Socialdemokraternes Ønsker om Overtagelsen af Monopolvirksomhederne. De Radikale kræver i deres Program kun en saadan Overtagelse, hvor den maa anses for at være nødvendig, og det maa opfattes som Resultatet af en socialdemokratisk Tankegang, naar dette lidt efter lidt er kommet til at lyde saaledes, at Kommunen skal overtage Monopolvirksomhederne, hvor det er gørligt[1]). De Radikale vil nemlig sikre Kommunerne Magten over Monopolvirksomhederne for at kunne sikre sig den Samfundet tilkommende Indtægt af dem og for at kunne sørge for deres Udvikling i Overensstemmelse med Samfundslivets voksende Krav. Socialdemokraterne derimod ønsker Kommunernes Overtagelse af Monopolvirksomhederne som et Skridt hen imod Samfundets Overtagelse af al Produktion og som et Middel til at forbedre Arbejdernes Løn. De Radikales Svingning over imod Socialdemokratiets Ønsker begrundes paa den Opfattelse, at offentlig Drift, Statens eller Kommunens er bedre end privat Drift, og at et privat Selskab, hvor stærkt bundet det end bliver under den offentlige Myndigheds Kontrol, dog altid vil kunne skabe sig

[1]) Se P. M.: Det ny Aarh. 1ste Aug.

en Del af de indirekte Fordele, som Monopolvirksomheden skaber, og som alle burde tilfalde det offentlige.

At offentlig Drift er bedre end privat Drift er muligt, men tvivlsomt. Derimod bliver offentlig Drift i større Stil altid sikkert en betænkelig Sag, saalænge Funktionærernes Lønspørgsmaal truer den almindelige Valgret.

Fra georgistisk Side er der gjort et skarpt Skel mellem, hvad der kaldes Kommunens *passive* Overtagelse af Monopolvirksomhederne, d. v. s. Kommunens Magt til at sikre sig de Værdier, som Samfundet skaber gennem saadanne Virksomheder, og den *aktive* Drift, d. v. s. Administrationen af den daglige Virksomhed. Det radikale Partis Ønsker falder nærmest sammen med Georgisternes, at det er den passive Drift, det gælder om, medens det for Socialdemokraterne netop er den aktive Drift, Administrationen, som staar i første Linie. Men dette er som sagt under Indflydelse af det københavnske Sporvejsspørgsmaal i Færd med at blive udvisket, og Forskellen mellem de Radikales Ønsker og Socialdemokraternes er i Færd med at glide bort.

I Behandlingen af den københavnske Sporvejssag fremtræder denne Svingning over til socialdemokratiske Synspunkter paa en ret ejendommelig Maade. At Københavns Kommune er i en ret spændt financiel Tilstand er givet[1]). At det under saadanne Omstændigheder er forsigtigst ikke at indlade sig paa nye store Foretagender, vil ingen for Alvor benægte. Og naar Kommunen er i Stand til fuldstændig at beherske det private Selskabs Drift af Sporvejene, foreligger der ingen tvingende Grunde til at foretage nogen Forandring i Øjeblikket. Alligevel har et Flertal i Borgerrepræsentationen ønsket Overtagelsen og har paa sin Side Finansborgmesteren og to Raadmænd. Med stor Voldsomhed har de radikale Borgerrepræsentanter nu gjort gældende, at Spørgsmaalet maatte opfattes som et Principspørgsmaal af den største Betydning. Det drejer sig efter disses Mening om de valgte Repræsentanters ubetingede Forpligtelse til at holde de Løfter, som de har givet Vælgerne; om Anerkendelse af Flertallets Ret til at sætte sin Vilje igennem; og om at befæste det radikale Partis Stilling ved at hjemføre en Sejr for Odenseprogrammet.

Til det første Punkt er der i al Almindelighed intet at svare. Den Tankegang, at man kan love noget som Opposition og gøre

[1]) Se f. Eks. det sidste 10 Millioners Laan til 6 %!

noget helt andet, naar man faar Magten, er forkastelig og vilde virke demoraliserende. Men det er heller ikke det, som er sket i Sporvejssagen. Bestemmende for Marstrands, Philipsens og Hvass' Stilling blev det indgaaende Kendskab til Sporvejsdriftens financielle Udbytte, som de først under Forhandlingerne om Overtagelsen fik Adgang til i Forbindelse med Kommunens vanskelige Status. Saa vist som man maa hævde, at over alle enkelte Valgløfter staar den almindelige Forpligtelse til at varetage de offentlige Interesser efter bedste Skøn, saa vist maa man give disse Mænd Ret til at handle, som de gjorde. Ingen Mand kan „*forpligtes*“ til at tilsidesætte Hensynet til de offentlige Interesser, hans Mandat særlig har betroet til hans Omsorg. Hverken Vælgerne kan ønske det, eller en ærekær Mand binde sig paa en saadan Maade.

Spørgsmaalet, om Overtagelsen af Københavns Sporveje burde finde Sted nu eller noget senere, er et af de Tilfælde, hvor den valgte Tillidsmand ikke blot maa have Ret, men ogsaa Pligt til at lade sig lede af sit Skøn. Det er ikke blot ganske uberettiget, naar Partifæller her taler haarde Ord om Brud paa Tro og Love, det er nedbrydende for Partiets Anseelse, at man vil nægte sine Repræsentanter at handle paa en saa samvittighedsfuld Maade.

Gennem den store Vrede skinner der da ogsaa mindre Omsorg for de offentlige Interesser end Ærgrelse over ikke at kunne vise den Sejr frem for Partiprogammet, som man havde glædet sig til. Men Partiets Anseelse vilde utvivlsomt være steget betydeligt, hvis dets Ledelse uden Vaklen og øjeblikkelig havde vist, at den forstod Berettigelsen af de nævnte Medlemmers Handlemaade.

Dernæst gør man fra radikal Side gældende, at det havde været Partifællernes Pligt at bøje sig for Flertallets Vilje. Man finder det baade uforstaaeligt og uforsvarligt, at de nævnte Herrer har kunnet være med til at benytte den Garanti mod Flertalsstyret, som ligger i Magistratens konservative Sammensætning, paa et Tidspunkt, da deres Parti fører en forbitret Kamp for at faa Garantierne mod den almindelige Valgret fejet ud af Kommunestyret. Denne Tankegang forekommer os ligeledes meget lidt velovervejet og navnlig særdeles daarlig egnet til at vinde Tilhængere for den Valglov, det radikale Parti kæmper for. Thi

fra ingen af de nævnte Herrers Side er der udtalt nogen Glæde over at kunne benytte det nuværende Apparat til at standse Borgerrepræsentationens Flertal, og der vil ikke af deres Handlemaade kunne drages nogen som helst Slutning om Ønskeligheden af Garantier over for den almindelige Valgret. Der ligger i deres Afstemning intet andet, end at de har anset det for deres Pligt at stemme, som deres Overbevisning tilsagde dem, uden nogen Frygt for deres personlige Risiko. At den almindelige Valgret kan lade sig repræsentere gennem saa modige og pligttro Mænd kan kun styrke den almindelige Tillid til den. Men skal det i dette Tilfælde slaas fast, at den almindelige Valgret ikke vil finde sig i en saadan Uafhængighed, saa har den givet sine Modstandere farlige Vaaben i Hænde.

Den haardhændede og dogmatiske Maade, hvorpaa Socialdemokratiet har taget paa denne Sag som paa de fleste andre af deres Programsager, lader ingen Tvivl om, at hvis det radikale Parti havde sluttet Kreds om sine Repræsentanter, baade dem, der stemte for, og dem, der stemte imod, og hævdet deres Ret til i en Sag som den foreliggende at følge deres Overbevisning, saa vilde Socialdemokraterne have vendt sig mod hele Partiet, som det nu har gjort det mod de enkelte forladte. At de radikale Repræsentanter derved har givet et Bevis for deres Afhængighed af Socialdemokraterne, vilde selvfølgelig ikke kunne siges; men et Bevis for det modsatte er det i hvert Fald ikke. Dertil kommer, at de Radikale har taget deres Stilling paa en dogmatisk Maade, som strider mod al virkelig radikal Tankegang og atter er et Led i den Omstøbning i socialdemokratisk Retning, som vi har set paa flere andre Punkter.

At Overtagelsen af de københavnske Sporveje vilde have været en Sejr for Odenseprogrammet, kan man kun hævde, naar man forandrer dettes Tekst saaledes som paavist. Det vilde have vist, at de Radikale ønsker at lade Stat og Kommune overtage Driften af Monopolvirksomhederne, ogsaa hvor det ikke er paatrængende nødvendigt.

Det samlede Billede af det radikale Venstres Forhold til Socialdemokratiet er saaledes ikke meget glædeligt. I Stedet for gennem sit daglige Arbejde at befæste Troen paa sin Uafhængighed svækker det den uafladelig. I Stedet for at være friere, sagligere og mere overlegen i sin Bedømmelse af ethvert fore-

liggende Spørgsmaal, bliver det radikale Venstres Holdning i stigende Grad dogmatisk og socialdemokratisk farvet, saa det ingen Modstandskraft vil have under et eventuelt Sammenstød med dette andet Parti. I Stedet for at være et Parti, der havde det videste og mest omfattende Syn paa vort Lands fremtidige Udvikling, bliver det ved sin Holdning over for Socialdemokratiet for hver Dag, der gaar, kun et Overgangsled, der fører Mennesker, som er i Færd med at vokse fra deres konservative Anskuelser, over til Socialdemokratiet. Men et saadant Parti tilhører Fremtiden ikke.

En af Grundene til denne Udvikling maa vistnok søges i, at det radikale Parti blev til ved en Sprængning ud fra Reformpartiet. Under den Forbitrelse, som en saadan Katastrofe naturlig fremkalder, blev det radikale Parti fra første Færd særlig opsat paa at vise sin Modsætning til Reformpartiet, og derfor saa det sig ivrigere om efter Forbundsfæller, end det muligvis ellers vilde have gjort. Den gamle Alliance mellem de demokratiske Partier fra Provisorietiden virkede ogsaa endnu; man fortsatte jo kun i gamle Spor ved at bevare Alliancen. Men at denne skiftede Karakter, nu da de Radikale var saa faa og saa ubarmhjertig henvist til Socialdemokraterne som den eneste mulige allierede, det bemærkedes ikke straks.

Ved den Voldsomhed, hvormed man gik løs paa det regerende Venstres Ledere, satte man den Frihed over Styr, som man ved Bruddet havde kunnet sikre sig. Det radikale Parti burde være blevet et stort Midtpunkt for Frisindets Stræben, der kunde drage alle dem til sig, der i Reformvenstre endnu bevarede en virkelig demokratisk Tankegang, og i Socialdemokratiet følte Trykket af den dogmatiske Begrænsning. Partiet begik den Fejl at tro, at det lettest kunde samle den frisindede Del af Vælgerfolket om sig ved idelige og voldsomme Angreb paa Ministeriet. Man naaede derved kun at banke Reformpartiet fastere sammen og vække Mistro eller Usikkerhed hos den store Del af Vælgerne, som endnu ikke havde opgivet Troen paa, at Ministeriet vilde gennemføre sit oprindelige Program. Jo mere isoleret det radikale Venstre derved blev, desto mere afhængig er det blevet af Alliancen med Socialdemokraterne for ikke at faa sine Mandater alt for stærkt reducerede, og desto raskere er det i Færd med at slaa over fra at være et Frihedsparti for hele Folket til at blive et ensidigt Klasseparti.

Muligheden for at standse denne Forvandling og bevare *sin* oprindelige saa stort anlagte Karakter er endnu ikke forsvundet, men den forringes for hver Dag, der gaar. Den københavnske Sporvejssag kan blive det kraftige Holdt!, som standser Partiet paa dets Skraaplan.

DET RADIKALE VENSTRE OG REFORMPARTIET.

Der er store Spørgsmaal fremme i dansk Politik for Tiden. Vi har allerede omtalt det radikale Venstres Stilling til Skattelove og Toldlove, Husmandsspørgsmaalet o. s. v., og til den almindelige Valgret. Desforuden nærmer det vigtige Militærspørgsmaal sig en Krise.

Under Sammenstødet mellem det radikale Venstre og Regeringspartiet paa disse store Spørgsmaal kommer meget til at bero paa den almindelige Tillid, som de ledende Personligheder indgyder, paa den Vederhæftighed, som kendetegner deres Handlinger.

Det radikale Venstre nærer ikke Skygge af Tillid til Ministeriets Chef og søger stadig at vise, i hvilken Grad alle hans Udtalelser har en dobbelt Bund, og at Uklarhed og Tvetydighed er den Taktik, han bruger for gennem en almindelig Forplumring at naa frem til en Løsning af de store Spørgsmaal i konservativ Aand.

Det radikale Venstre betragter Justitsministeren som Typen paa den politiske Demoralisation, der skal muliggøre Reformpartiets Forvandling til et konservativt Parti. Den almindelige historiske Lov, at ethvert Parti, der kæmper sig frem til Magten, benytter denne til at skaffe sig Embeder, Love, der værner dets økonomiske Interesser o. s. v., har i det nuværende Ministerium givet sig Udslag i en enestaaende Vilkaarlighed og Nepotisme, der uden mindste Skrupler benytter den offentlige Magt til Parti- eller private Interesser. Naar Ministeriet handler saaledes, kan det i sin almindelige Politik ikke gøre Krav paa nogen som helst Tillid, det savner da den Vederhæftighed, som er Betingelsen for at kunne lede.

Mand og Mand imellem løber der mange Fortællinger om

det Belønningssystem, som den nuværende Regering følger. Der er „Ben“ af forskellige Slags for enhver, som vil støtte Ministeriet, men for dem, som hører til andre politiske Lejre, er Vejen selv til de Stillinger, de ved deres Uddannelse og Dygtighed har et naturligt Krav paa, fuldstændig spærret. Nepotismen synes at være den eneste Maade at naa frem paa saa vel til de underordnede som til de overordnede Stillinger. Det synes, som om der ikke længere er Tale om, at Personerne skal være skikkede til Stillingerne, men blot om hvorvidt Stillingerne er en rimelig Belønning for Mennesker, som paa en eller anden Maade staar de ledende nær.

Der er ingen større Kræftskade i et Samfund end en saadan Nepotisme. Det forrykker Grundvolden for et sundt og dygtigt Arbejde. Men Følelsen af dets Uretfærdighed er tillige saa almindelig udbredt, at det vil være vanskeligt at praktisere aabenlyst. Man kan maaske endogsaa sige, at Fordømmelsen af et saadant System er saa levende, at det bliver vanskeligt at faa Folk til at tro paa, at det virkelig foregaar, og at netop denne Utilbøjelighed hos Folket gør det muligt at gaa temmelig vidt ad denne Vej uden at knække Halsen.

I radikale, socialdemokratiske og Højreaviser ser man jævnlig denne eller hin Udnævnelse, som Ministeriet har foretaget, gjort til Genstand for Kritik, Spot eller en flammende, indigneret Fordømmelse. Men faa Dage efter synes Sagen at være glemt, den synes ikke at spille større Rolle end andet Sensationsstof, og der drages ingen Konsekvenser af de mange stærke Ord. En saadan Krigsførelse bliver ikke til mere end unyttigt Tjatteri, og den skader umiddelbart ved at vænne Folk til ikke at tage det saa nøje med de stærke Ord. De Par enkelte Tilfælde, hvor et Blad som Socialdemokraten har ført sin Krig igennem og med stor Udholdenhed og Dygtighed fremtvunget en Revision af uretfærdige Domme, virker langt stærkere end de mange spredte Indignationsudbrud og skaffer det Parti, som har saadanne Sejre at opvise, en Tillid, der gavner det paa mange andre Omraader.

Thi dette er det farlige, at hvis man saaledes farer heftigt op over for dette eller hint Misbrug af Magten og benytter Sprogets stærkeste Ord som „Skandale“, „Skændsel“, „Skamplet“, „den offentlige Menings Udæskning“ o. s. v., uden at alt dette sætter

det allermindste Spor, saa svækker man ogsaa i de store politiske Spørgsmaal den Myndighed, hvormed ens Ord skulde lyde.

Hvis den Nepotisme, som gaar i Svang, virkelig er saa udbredt og saa graverende, som det siges, saa burde den forfølges med den største Ubarmhjærtighed. Denne Ubarmhjærtighed beror ikke paa de stærke Ord, man bruger, men paa den Vedholdenhed, hvormed man dokumenterer, at Ondet findes. De enkelte Tilfælde skal ikke blot omtales, mens de er friske, men de bør stadig holdes levende i Hukommelsen, saa Listen over Nepotismens Udslag føres som et Regnskab, hvis Debetside ustandselig vokser. Hvert enkelt Tilfælde bør belyses saa roligt og sagligt som muligt, de tvivlsomme Tilfælde ikke tælles med, fordi dette vilde frembringe et Indtryk af, at man ikke havde sikre Tilfælde nok. Kan man ikke lave en saadan Liste, bør man hellere høre helt op med saadanne Angreb, fordi disse da kommer til at virke som løs Snak, der snarere styrker end svækker den angrebne Part.

En saadan Liste burde indeholde en nøjagtig Fremstilling af de Ekstraindtægter, som Regeringspartiets Rigsdagsmænd har i Modsætning til de andre Partiers Rigsdagsmænd; de Stillinger, som Ministeriets Venner og Slægtninge har opnaaet ad anden Vej end den sædvanlige eller i ligefrem Strid med de almindelige Ansættelsesvilkaar; de Foretagender af økonomisk Natur, som Ministeriet og dets Venner har sat i Gang til egen Fordel med Benyttelse af deres politiske Magt. En saadan Liste burde til Stadighed findes i de radikale Blade ligesom Jærnbane- og Dampskibslister, muligvis med maanedlige Opgørelser over Listens Vækst. Suppleret med en Fortegnelse over de ministerielle Modstandere, som ikke har kunnet opnaa Ansættelser, de forøvrigt maatte anses for kvalificerede til, vilde en saadan Liste virke dræbende for den Regering, som ikke kunde fragaa Ansvaret for den, hvis da Folkets Retfærdighedsfølelse er tilstrækkelig levende. Og derom nærer vi ingen Tvivl, i modsat Tilfælde var der intet at bygge en Fremtid paa her i Landet.

Hvad de store politiske Spørgsmaal angaar, er det radikale Venstres Standpunkt klart og utvetydigt. Dette er dets store Styrke og dets væsentligste Berettigelse. Derimod er Karakteren af dets Modsætning til Reformpartiet ikke saa klar. Fra radikal Side hævdes det, at der er en saglig Uenighed imellem de to Partier; Reformpartiet derimod hævder, at det vil ganske det

samme nu som før, men anser det for nyttigere og frugtbarere at gaa frem i smaa Skridt, gennem Forhandling faa Landstinget med til den ene Indrømmelse efter den anden, i Stedet for ved at ville naa alt paa en Gang at kaste Landet ud i en Forfatningskamp, hvis Udfald er mere end tvivlsomt. Om dette virkelig er Reformpartiets ærlige Mening eller kun Skælmeri, vil altid blive vanskeligt at afgøre. Men det bliver i ethvert Tilfælde ikke politisk klogt at slaa Mistilliden til denne Erklæring saa fast, som om der allerede var et utvivlsomt Forræderi. Med Rette kan man bebrejde Lederen af et Lands Politik, at han ikke fast og utvetydigt viser, hvilken Vej der efter hans Mening fører fremad; men selv om man fortolker denne Uklarhed som Svigefuldhed, burde man ikke overse, at alene den Omstændighed, at han ikke aabent bekender nu at ville noget andet end Venstre altid har villet, vidner om, at han tvivler om at kunne faa sit Parti med til en saadan Vending. Derfor kan det radikale Parti regne paa, at det i den reelle Opfattelse af de store Sager har mange Meningsfæller i selve Regeringspartiet. Med disse Stemninger kan det kun være klogt at bevare Forbindelsen. Lige saa nødvendigt og berettiget det har været af det radikale Parti at raabe Vagt i Gevær, klart og tydeligt at understrege, hvad det er for Maal, vi tilstræber, og mane til opmærksomt at passe paa, at man ikke glider bort fra dem, lige saa uhensigtsmæssigt har det været at tillægge Tilbøjeligheden til at gaa skridtvis frem samme Værdi som en definitiv Opgivelse af at ville gaa videre. At der er en Fare for, at Opsættelse bliver til Opgivelse, kan ikke nægtes, og det har de Radikale fuld Ret til at gøre gældende; men at for rask Gaaen paa ogsaa kan føre til, at man ingenting naar, lader sig heller ikke benægte, og dette maa man have samme Ret til at gøre gældende. I ethvert Fald kan Modsætninger af den Art ikke blive et rimeligt Grundlag for uforsonligt politisk Fjendskab.

Det radikale Parti er heller ikke fremmed for den Betragtning. I den første Tid efter sin Udskillelse af Reformpartiet regnede det ikke saa lidt paa, at Ministeriet skulde styre saa langt og saa aabenlyst over til højre, at den venstre Fløj af Reformpartiet skulde nærme sig de Radikale. Maaske var det Utaalmodighed efter, at dette skulde ske, maaske var det Indflydelsen af Alliancen med Socialdemokratiet, der bevirkede, at

man slog fast, at denne Kurs til højre allerede var en fuld Virkelighed, som ingen ærlig Demokrat kunde være med til. Følgen var imidlertid, at Vejen mellem Reformpartiet og de Radikale derved blev gjort mindre farbar om end ikke helt spærret, og at det blev lettere for Ministeriet at holde sit Parti samlet. At faa denne Vej aabnet paany er naturligvis ikke længere saa helt let, men man kan i ethvert Tilfælde undlade at spærre den endnu eftertrykkeligere. Det kan maaske synes uvæsentlig i denne Forbindelse at nævne den Rolle, som rent personlige Følelser spiller ogsaa i Politik. Men de smaa Ondskabsfuldheder, den bidende Spot, som en skarp Tunge kan finde en Tilfredsstillelse i at udslynge, har sjeldent den Virkning at bringe den, den rammer, til at gaa i sig selv. Den, man har haanet, skal man være stærk nok til at besejre, ellers skaber man sig blot ivrigere og farligere Fjender. Og dette gælder selvfølgelig endnu mere, naar det ikke blot er Enkeltmand, man angriber paa den Maade, men selve den Klasse, in casu Gaardmændene, hvis Stemmer man dog i alt Fald delvis skulde søge at vinde.

DET RADIKALE VENSTRES FREMTID

Det bredeste og stærkeste Grundlag for et Parti er de økonomiske Interesser, det repræsenterer. Men i samme Grad, som en Politik, der kæmpede for Idealer, der stred imod økonomiske Interesser paa en alvorlig Maade, vilde svæve i Luften, vil en Politik, der ikke kan faa Idealerne med paa sit økonomiske Grundlag, blive for fattig og snæver til længe at bevare Herredømmet. Intet Parti er i Virkeligheden i Kraft af hele sin Grundtanke saa egnet til at forene begge Hensyn som det radikale Venstre.

Det produktive Arbejde og derigennem Landets vigtigste økonomiske Interesser er den Sag, Partiet kæmper for. Det vil derfor i Fremtiden søge Forbindelse med alle de Bestræbelser, der udspringer af samme Tankegang. I første Linie staar her den georgistiske Bevægelse, hvis Grundtanker ganske naturlig falder i Traad med de Radikales.

Men samtidig indser det radikale Parti, at det ikke blot gæl-

der om at forbedre de ydre materielle Vilkaar for Arbejdet, men ogsaa om at forøge den Arbejdslyst og den Arbejdsevne, som Mennesket besidder. Det er dette sidste Maal, som giver det radikale Parti dets Idealer, repræsenterer den Kultur, det vil bygge op. Vi har i det foregaaende paa flere Punkter fremhævet dette, at det radikale Venstre ikke anerkender nogen aandelig Værdi, som bestaar i en Livsnydelse, der ikke forøger og forynger Menneskets Lyst til at arbejde. En Virketrang, der blot slaar ud i Tilfredsstillelse for en selv, men intet Gode skaber, som er tilgængeligt for andre, er værdiløs. Det radikale Venstres Fremtid beror for en meget væsentlig Del paa, at det kan faa denne ideelle Værdi af sin Politik til at træde frem. Og det afhænger i allerhøjeste Grad af de Personligheder, som kommer til at bære Partiets Arbejde.

Paa Partiets Program staar der foruden de Opgaver, som vedrører Ordningen af de materielle Interesser umiddelbart, ogsaa en hel Række Opgaver, som væsentlig har Bud til den aandelige Kultur. Kravet om en bedre Ordning af Retsplejen er baade af materiel og aandelig Værdi for Samfundet. Kravet om en Udvikling af vort Skolevæsen, Ordningen af Forholdet mellem Stat og Kirke repræsenterer aandelige Interesser af den allerstørste Værdi. Til at føre disse Krav frem, kræves der ikke blot et klart Hoved og omfattende Kendskab til, hvorledes disse Interesser varetages for Tiden under den bestaaende Lovgivning, men der kræves ogsaa Personligheder, som selv er Vidnesbyrd om, at den moralske Kraft, Folket hidtil har levet paa, og for hvilken de bestaaende Ordninger er et Udtryk, ikke vil lide noget Skaar, men tværtimod forøges ved det radikale Venstres Arbejde.

At en Mængde af de Ord og Formler, hvori de svundne Tiders moralske Opfattelser har givet sig Udtryk, efterhaanden er blevet hule og tyndslidte Fraser, fremkalder hos den sunde, hvis Følelsesliv er kraftigt og ærligt, en Afsmag for disse Formler, som i og for sig er forstaaelig og naturlig, men som meget let kan slaa over i en Skepsis over for al umiddelbar Tro paa Idealer og give det Udseende af, at man kæmper mod det, som en Gang var den skabende Kraft af disse Idealer, og som intet Folk og intet Menneske kan undvære. Der er kun een Maade, hvorved Angrebet paa de aflevede og værdiløse moralske Fore-

stillinger kan føres virkningsfuldt, og det er ved at vise, hvorledes de hemmer og forflader selve den moralske Kraft, samtidig med, at man viser, hvorledes denne under andre Vilkaar vil tage Vækst baade i Rigdom og Styrke.

Et Folk kan og skal vokse og udvikles, det kan ikke gøre Spring, saa det kommer i Strid med sig selv og sin egen Fortid. Man vil huske, at det gjorde et forunderligt Indtryk, da nogle Højskoleforstandere for et Par Aar siden gjorde gældende, at vi kunde ikke opgive vor Vilje til at forsvare vort Land med Vaaben i Haand, thi saa kunde vi ikke længere synge vore gamle Sange. Men der er i dette naive og lidt kluntede Udtryk, en stor Del Sandhed. Et Folk maa kunne være stolt af sig selv, det maa have Fædre, det gerne vil slægte paa, et Navn, det gerne vil overlevere uplettet til sine Efterkommere. Derfor behøver det ene Slægtled ikke kinesisk at gøre nøjagtig det samme som det foregaaende, men Baandet mellem Slægtleddene maa ikke briste. Og det vil i praktisk Politik sige, at det nye, som man vil gennemføre, i højere Grad maa fremstilles som en Udvikling af det væsentlige end som et Brud med det overlevede.

De Ideer, som det radikale Parti vil gennemføre paa Skolevæsenets Omraade, for Kirkens Stilling, i Retsplejen og Militærvæsenet, er alle vel egnede til at gribe og begejstre. Der mangler kun den personlige Kraft, som kan faa denne Flamme til at brænde. Men en saadan personlig Kraft kommer vanskelig frem, naar det ikke paa alle Omraader, ogsaa i den rent økonomiske Politik, er Partiets Sædvane at behandle sine Modstandere med Værdighed og opretholde sin Uafhængighed til alle Sider. Der er dem, som tror, at det sande og gode nok baner sig Vej ved sin egen Kraft. Maaske gælder det, naar man ser paa den hele Verdensudvikling under et. Men det gælder ikke, hverken for det enkelte Menneske, eller det enkelte Folk. Og det er det, som interesserer os her, om den store moralske og aandelige Værdiforøgelse, som ligger i de radikale Ideer, skal blive udnyttet eller spildes. Der er Fare for, at det sidste kan ske, og denne Fare maa det radikale Venstre ikke lukke Øjnene for. Faren ligger ikke blot i den Afsvækkelse af offentlig Mening og sikker moralsk Følelse, som det provisoriske Regimente med sine juristiske Spidsfindigheder har foraarsaget, men ogsaa i den

Lyst til at betone Bruddet frem for Sammenhængen med Fortiden, som i og for sig er saa forstaaelig for et radikalt Parti.

Paa ganske særlig Maade vil dette komme til at gøre sig gældende over for det militære Spørgsmaal. Medens det radikale Venstres Kamp for Skolen, Retsplejen, Kirkeordningen, for Valgret og Skattelove o. s. v. kan blive en Kamp, der strækker sig over en lang Fremtid og kan anlægges med en saadan Fremtid for Øje, vil Kampen om vort Forsvarsvæsen blive kort og afgørende for lange Tider. Det er derfor, man fra alle Sider ser hen til Forsvarskommissionens Betænkning som den store Krise, der vil blive bestemmende for vort Lands Udvikling i lange Tider. Hvorledes staar det radikale Venstre nu rustet til at møde denne Kamp?

Forsvarsspørgsmaalet har to Sider, den tekniske eller reelle, og den moralske. Ved det første forstaar jeg alle Spørgsmaal af rent saglig Natur, om vi kan forsvare os i kortere eller længere Tid, om Forsvaret skal indrettes saa eller saa, om Folkeretten kræver en væbnet Modstand mod Neutralitetskrænkelser o. s. v. De saglige Argumenter, som det her kommer an paa, har det radikale Venstre fremsat baade med Klarhed og Styrke, og det behøver ikke at nære nogen Frygt for at komme til kort i Forhandlingen af disse Spørgsmaal. Det radikale Venstre har paa sin Side den ganske ligefremme Logik, som ligger i vort Folks Lidenhed og krigerske Magtesløshed.

Men noget anderledes staar det med Hensyn til den moralske Side af Forsvarsspørgsmaalet. Afgørelsen ude i Befolkningen vil næppe finde Sted ud fra Overvejelserne om de reelle Spørgsmaal. Der kommer et Punkt i denne Drøftelse, hvor Instinkterne springer frem og bevirker, at selv om Folk bliver Svar skyldige paa alle de reelle Punkter, fastholder de dog Nødvendigheden af et Krigsapparat, som kan sætte os i Stand til at forsvare os, slaas mod en overmægtig Angriber. At opgive Forsvaret, at indrette os ud fra Erkendelsen af vor fuldstændige Magtesløshed, vil for saare mange være en saadan ydmygende Selvopgivelse, at de frygter for, at Nationens moralske Selvfølelse vil gaa til Grunde derved. Denne Følelse vil de finde bekræftet ved den Tro, at Udlandet vil foragte det Folk, som opgiver at forsvare sig selv, og at et haabløst Forsvarsforsøg derfor er nyttigere end Opgivelsen. Skal denne Følelse med

Held bekæmpes, gælder det for det radikale Venstre om først og fremmest at forstaa den. Den er et Udtryk for dette, at et Folk saa lidt som det enkelte Menneske kan blive utro mod sig selv. Hele den Sum af Følelse, som bringer os til at følge vor Historie med Stolthed eller Sorg, maa det radikale Venstre kunne knytte til den Ordning af Forsvarsvæsenet, som det søger at gennemføre. Her er det Punkt, hvor det maa sætte hele Vægten af sin Fædrelandskærlighed ind, hvor dets Ord maa lyde som det værdigste og fuldeste Udtryk for dansk Aand og Tanke. Til at løse denne Opgave maa hele dets øvrige Færd være Forberedelsen; her skal det høste Lønnen for det Omdømme og den Tillid, det har vundet ved den Maade, hvorpaa det paa alle andre Punkter har varetaget de offentlige Interesser. Men et Nederlag paa dette Punkt vil derfor ogsaa ramme haardere end et Nederlag i hvilken som helst af de andre Sager. Det radikale Venstre maa i Forsvarssagen kunne blive det, som det ogsaa burde være i andre Sager, hele det levende Folks Talsmand, ikke blot Husmænds eller Arbejderes eller en eller anden Underklasses. I sin almindelige Politik maa det holde Vejene aabne for at drage til sig fra alle Klasser alle dem, som ser Folkets Fremtid i Arbejdets og Arbejdslystens stadige Vækst. Enhver Sten, der er lagt spærrende i Vejen her, vil virke dobbelt spærrende, naar Afgørelsen skal falde i det største af alle Spørgsmaal: Forsvarssagen.

EDVARD GRIEG

DET tunge Sørgebudskab virkede rystende paa os alle — ingen havde anet, at Grieg saa snart skulde følge Ibsen i Graven! Vi vidste jo, hvor svag han i mange Aar havde været, men vor Tro paa hans overnaturlige Livsenergi var saa stærk, at hans bratte Død kom som et Lynslag over os. Uendelig vemodigt er det for os, som stod Grieg saa nær, aldrig mer at skulle se hans rørende Skikkelse med det skønne, ædle Hoved, den mægtige Pande, omsvævet af Geniernes Vingeslag, hans lysende Barneøjne, der spejlede Himlen som et stille Fjeldvand omgivet af sprættende Birkeskov, men som ogsaa kunde skyde kolde Lyn, naar han var oprørt over noget lavt og usselt. Vi ved jo alle, at Griegs svage Legeme i mange Aar blot holdtes oppe ved en utrolig Energi, en staalsat Vilje, en flammende indre Begejstring, som ingen ydre Hindringer kendte. Alt andet kunde Griegs Heroisme besejre, dog heller ikke hans Jernvilje kunde magte det overmenneskelige, at *skabe* de dejlige tonende Stunder, da Musen bøjer sig over den berusede Digter, da nyt Liv blomstrer frem, Væsener fødes. Grieg led uendelig under denne Mangel paa skabende Stemninger — han kunde ikke lyve, derfor tav han saa ofte i de senere Aar. I et Brev til mig udtalte han dette tydelig. „Hvor De er lykkelig, som har haft en lang uforstyrret Arbejdsperiode! Der gives intet dejligere i Verden end ganske at kunne gaa op i kunstneriske Arbejder. Kun kortsynede træge Mennesker taler om Kunstnerens Egoisme, naar han lukker sig ude fra Verden og blot lever i sine Ideer og Stemninger og der-

ved ogsaa giver Verden sit bedste, ædleste. *Det er desværre længe siden jeg havde saadanne skønne Arbejdstider*". Jeg maa her citere efter Hukommelsen, da jeg endnu ikke har faaet Tid til at ordne min dyrebare Griegs Breve.

Hans Liv var i de sidste lange Aar uendelig tragisk. Aandelig frisk og evig ung, fuld af Skabertrang og store Planer knustes han under Materiens knugende Tryk. Urolig og fortvivlet søgte han Redning ved at styrte sig i Konsertlivets berusende Tummel. Men Hævnen kom altid i en slem Reaktion. „Som De ser, er jeg for Øjeblikket paa et Sygehjem", skriver han i 1904. „Jeg er for et Par Dage siden tyet hid for at faa den Ro, som mine nedbrudte Nerver saa højlig tiltrænger. Jeg har jo paa min Tur i Sverige af Kraftforbrug levet „over Ævne" og nu kommer Reaktionen, men jeg haaber, at 8 Dage her skal bringe mig saavidt, at jeg atter kan færdes blandt Mennesker".

Grieg havde gjort sin Gerning, skabt en hel Verden, bragt nye Elementer ind i Kunstens Udvikling, virket befrugtende og æggende, belivende og begejstrende.

Hvad var egentlig det nye, Grieg bragte Verden? Mer end hvad de fleste Mestre gav os: en stor ejendommelig Personlighed og desuden et helt Folks dulgte Længsler, en hidtil ukendt national Kunst.

Det norske Folk havde i henimod 400 Aar levet et underligt ensomt Liv. Det havde næsten været uberørt af Datidens vanvittige, ynkelige Politik — et Par Grænsekrige havde jo liden Betydning i et saa vidtstrakt Land — det havde udviklet sig paa sin ejendommelige Maade, fæstnet sin Stammes karakteristiske Egenskaber, bevaret og beriget en ældgammel fornem Kultur, uendelig mere værd end al politisk Forfængelighed og usund Stormandsgalskab. I saa Henseende var den af de fleste Historikere saa bagvaskede Forening med Danmark en vidunderlig frugtbar Tid, som i høj Grad har virket velsignende paa det fantasifulde Kunstnerfolk, som Nordmændene i deres inderste Indre er. Utallige Folkesagn og dejlige Melodier opstod i denne stille Tid eller bevaredes pietetsfuldt fra endnu ældre Tider; gamle Motiver i Arkitektur og Nationaldragter udvikledes videre; — en ædel og fornem Bondekultur opstod, som vi med Beundring maa se op til i en Periode, hvor Skønhedssansen har naaet et Lavmaal og Folkets Skaberkraft lammes af en overfladisk „Oplysning" og elendige politiske Kævlerier.

Medens Norges ny politiske Periode, hvor det grelle Dagslys brød ind i denne dæmrende, drømmerige Nat, indledes ved Ødelæggelsen af de fleste Stavkirker og Fortidsminder, opdagede enkelte Kunstnere, at vi havde en gammel værdifuld Arv at overtage. Her kan vi blot omtale Musikerne. En *Thrane, Tellefsen, Kjerulf, Lindemann, Ole Bull* og *Nordraak* forstod mer eller mindre vore Folkevisers kunstneriske Værd.

Et rent Fænomen er i saa Henseende Ole Bull. Medens hans Kompositioner i Almindelighed er af aller værste Slags — en fuldstændig karakterløs Virtuoskunst — har han skrevet to ægte norske Melodier „I ensomme Stunder“ og fremfor alt „Paa Solen jeg ser“, en af de skønneste af vore Folkeviser. Man er fristet til at betvivle hans Faderskab, saa underligt er dette psykologiske Fænomen. Men Bull var jo sammensat af Modsætninger.

De omtalte Kunstnere har forberedt Grieg. Deres Forsøg var tildels famlende og havde noget dilettantisk over sig. *Nordraak* døde saa ung, og den fine *Kjerulf*, den betydeligste af dem alle, havde endnu Blikket for meget rettet mod Syden, han var en ægte Søn af den gamle dansk-norske Embedsmandskultur. Nordraak har mest Betydning som den, der vakte Grieg op af hans Drømmeliv og staalsatte hans unge Vilje til Færden mellem Norges Fjelde. *Lindemann* har udødelig Fortjeneste af at have samlet vore Folkemelodier, uden dog at have noget synderlig fint Øre for deres melodiske og harmoniske Ejendommelighed. Hans Samling er et uerstatteligt Kildeskrift, som maa bruges med Kritik. *Svendsen* har jo ogsaa med Smag bearbejdet en Del Folkemelodier, men han havde ikke Griegs næsten fanatiske Kærlighed til vor Folkemusik, og hans egne Værker bærer et kosmopolitisk Præg med enkelte Stænk af nordisk Farve.

Grieg var den udvalgte, som friede Prinsessen ud af Fjeldet og vandt hende og det halve Kongerige, — han fik i Brudegave det vestenfjeldske Norge og vort Folks lyriske Drømme, dets levende, spræke Danserythmes Humør og Vemod, lunefulde Uro og stille indadvendte Stemninger. Hans Værker er Frugten af dette lykkelige Elskovsforhold.

Folkekunsten i inderlig Forening med Griegs stærke Personlighed skabte denne ny Verden af tonende Stemninger. Ingen havde som Grieg hidtil havt det fine Øre for vor nationale Melodik og

de Harmonier, som trængtes for at give denne sin fulde Karakter, og som nogle begavede „Felespillere“ i grove Træk skitserede paa sine resonnansklirrende Hardangervioliner. Ole Bull har, som sagt, muligvis skrevet „Paa Solen jeg ser“, men var ude af Stand til ordentlig at harmonisere den. Ligesaa Lindemann i sin Samling, hvor Harmonibehandlingen undertiden virker næsten komisk. Grieg selv maatte ligesom opøve sit Øre, før han fandt det rette. Jeg tillod mig i et Brev at kritisere den populære Samling „Norges Melodier“ (W. Hansen), hvor jeg fandt en mærkelig Blanding af vellykket og uheldig Harmonibehandling. Samtidig fremhævede jeg Griegs egne mesterlige Behandling af vore Folkemelodier.

„Jeg fik mig en god Latter“, skrev Grieg tilbage, „det er nemlig mig selv, som i sin Tid anonymt har udgivet Samlingen“.

Han indrømmede Berettigelsen af min Kritik, men mente, at han ikke havde vovet at byde den store Masse Harmonier, som den Gang var „Kaviar für das Volk“.

Det er bekendt, hvorledes Grieg allerede i sit 16de Aar sendtes til Leipzig, hvor han følte sig lidet vel ved Konservatoriet og desuden for Livstid blev ødelagt af en forfærdelig Lungesygdom. Først i København fandt han sig selv. Den milde danske Natur og den livlige, elskværdige, lidt letsindige Befolkning i denne gamle Kulturby virkede altid overordentlig velgørende paa Grieg. Dertil kom hans unge Kærlighed, som beaandede Vandringerne gennem Bøgelundene langs det smilende Sund. Han lod sig befrugte af dansk Natur og dansk Kunst. Flere af hans Sange fra den Tid aander Danmarks bløde Luft og stille Længsler. Jeg behøver blot at nævne „Vandring i Skoven“, „To brune Øjne“, „Udfarten“ osv. — for ikke at tale om den næsten altfor berømte „Jeg elsker Dig“.

Det var dog først i Klaverværkerne og den første Violinsonate, at Griegs Ejendommelighed traadte skarpt frem, især i „Humoreskerne“, som kommer lige fra de norske Fjelde, som en frisk Brise. Men ogsaa i de andre Værker blander sig Elementer, som dels er personlige Ejendommeligheder dels er i Slægt med vore Folkeviser og Danse. Det vilde være latterligt at forsøge paa at sondre disse Elementer fra hverandre, — de danne en uopløselig Enhed i Griegs Kunst. En stærkt udpræget Sans

for originale Rytmer, en vis Forkærlighed for dristige, fjeldfriske Disonanser, ejendommelige, overraskende Harmoniforbindelser danner tilsammen det ydre Særpræg, som allerede i denne Tid karakteriserer Griegs Kunst og giver hans rige indre Liv kunstnerisk Udtryk. Hans Personlighed tiltager hurtig i Styrke. Kort Tid senere træffer vi ham som den plastiske, fuldt bevidste Mester, som et af de kraftigste „Charakterköpfe", Musiken har at opvise.

Det, der ligesom danner Sangbunden i Griegs Indre, er hans lidenskabelige Kærlighed til Naturen i det vestlige Norge, som han elskede over alt i Verden. Det var ham ikke muligt at undvære denne Natur; uagtet Klimaet virkede skadelig paa hans Nerver, uagtet hans svage Legeme vanskelig kunde taale de anstrengende Rejser, *maatte* han hvert Aar til Bergen. Hans Fornuft og bestemte Beslutninger var magtesløse mod den dragende Længsel, som tvang ham vestover — Draugene, Huldrerne, Nisserne, Troldene og de hemmelighedsfulde Underjordiske lokkede ham, deres Yndlingsskjald, stadig ind mellem de golde Fjelde, de glittrende Fjorde ved Bergen. I min Grieg Biografi søger jeg at antyde denne intime Forbindelse mellem hans Musik og Naturen Vesterpaa.

„Det var en dejlig Junidag oppe paa „Fløien" ved Bergen. Det var midt under Musikfesten, Begejstringen var stor, vi havde alle opdaget, at vi besad en rig national Kunst. Udsigten over det solbadede Landskab, hvor Luftens og Jordbundens Fugtighed og det glitrende Hav langt borte med dets utallige Fjorde og Bugtninger giver Solglansen en bedaarende Magt, som Fastlandsklimaet ikke kender, — denne Udsigt var overvældende. Grieg udraabte begejstret: „Er her ikke dejligt?" Uvilkaarligt maatte jeg svare: „Men det er jo alt *Deres* Musik" — og jeg ved heller ikke et bedre Symbol paa Griegs Kunst end dette vestlige Landskab. Den ene fantastisk formede Fjeldryg udenfor den anden i mangfoldige Farvetoner, med sølvglinsende Vand imellem, og langt borte i overnaturlig Forklarethed det aabne Verdenshav — for vore Fødder den livlige maleriske Handelsby med sin kvikke Befolkning, sin underlige sammensatte Arkitektur, fra Haakonshallens og Tyskekirkens strenge romansk-gotiske Linier, Tyskebryggens blændende Hvidhed til Strandgadens og Engens krogryggede Huse, som trænger sig nysgerrig frem som gamle Kærringer til Be-

gravelse. Lungegaardsvandenes Drømmeøjne og Havnens larmende Liv og Skov af Skibsmaster.

Der er over denne Natur et Drag af dristig Trods, af koglende livlig Lunefuldhed, og dog over det hele en storslagen Enhed, en snart vild, snart smeltende Poesi, som skifter Karakter efter Lysets utallige Fantasier. Huldrer, Smaatrolde og Nisser myldrer overalt frem mellem Knatterne og Draugen synger sin tungsindige Sang inde i mørke Slug, som i sin dybe Skygge skjuler et hemmelighedsfuldt, uudgrundeligt Fjeldvand, et eller andet „Svartedike“, som drager Selvmorderen med uimodstaaeligt Magt ned i de sorte Bølger.

Længst borte er det blændende Lyshav, et Længslernes Drømmeland i Guld og Purpur og grønne, rosenrøde, blaa og sølvhvide Shatteringer. Al denne Formdristighed, denne overvældende Farverigdom, denne uendelige Længsel, dette trodsige Livsmod, disse hemmelighedsfulde Harmonier vil man genfinde i Griegs Musik.

Men ogsaa andre Strenge klinger med i den. Man mindes uvilkaarlig blomstrende Frugttræer mod skinnende Bræer, som derinde i det yndige Lofthus, hvor Grieg saa gerne dvælede.

Undertiden vover han sig ud paa Nordhavet:

> Jeg maa Storsjøen naa
> Jeg maa Havstyrten faa,

til andre Tider op paa Højfjeldets Vidder eller dybt inde i Fjeldenes Indre, hvor Dovregubber og andre Trolde holder til i kraftig Selvherlighed. Grieg hænger saa fast sammen med Hjemmets Jordbund, at det er ligesom de forskellige vestlandske Folkeracer har sluttet sig sammen i hans sammensatte, farverige Natur.

Han elsker Ensomhed som den tause Havstrile, hvis Hytte hænger som en Fuglerede paa de nøgne Skær mellem Brot og Brand ude ved Havkysten — en vis Menneskeskyhed kan til sine Tider komme over ham, han fører oftest et stille indesluttet Liv langt borte fra Offentligheden i en Kreds af gamle Venner.

Den uendelige Længsel, hans Kunst aander, findes i Kystbefolkningens alvorlige indadvendte Natur, men ogsaa Hardangerbondens Fornemhed, klare bestemte Sprog, Skønhedssands og værdige Optræden, Sogningens livfulde Kaadhed, lynsnare Sprækhed og utøjlede Fantasi, Vossingens Vildhed og Had mod alle Love, Bergenserens Festglæde, kvikke Virkelighedssans, klare Forretningsblik og rige Indbildningskraft møder os i Griegs Væsen“.

Grieg er frem for alt Lyriker, — for de store vældige Brus i Norges Natur havde hans Kunst ikke Plads, han er urolig og ofte sønderrevet. Han er ingen Adagio-Komponist — sjælden dvæler han i en bred rolig Stemning — lidenskabelige Rytmer bryder snart Fortryllelsen, det bruser og stormer — og hans større Arbejder ender næsten altid i en vild *presto* af Livslyst og Overmod.

„Olaf Trygvason“ viser en endnu uudviklet, men rig og ejendommelig dramatisk Begavelse, som ogsaa skimter frem i mange andre Værker. De store symfoniske Udviklinger synes at ligge hans Natur fjernest, ligesom han mærkelig nok altid omgikkes Orkestret med en vis ærbødig Ængstelse.

Jeg har i min Biografi forsøgt at analysere Griegs enkelte Værker og give en Idé om det Indtryk, de gør paa mig. Om „Klaverkonserten“ skriver jeg

„For mig er dette Værk som et Symbol paa vort Folks overstrømmende Kraft. Jeg ser for mig hele Norge i dets uendelige Afveksling og faste, storslagne Énhed. Billedet ligesom fortætter sig til en fossende Elv, der i ubændigt Mod baner sig Vej gennem Ur og Vildmark, mellem lodrette truende Fjeldvægge, over svimlende Slup i lunefulde Kast og trodsig Vildskab. Undertiden gaar Strømmen roligere, saa Himlen spejler sig i glitrende Hvirvler, undertiden leger den lystig hen over Smaastenene — saa kommer en brat Styrtning, med Skumhvirvler og utaalmodig Brummen — højt oppe i Taageslør hopper slanke Fjeldbække med Sølvbælte om Livet ned i Moderens ømme Arme, medens Solstrejfene kaster Stænk af blændende Lys paa de fugtige Fjeldvægge — vildere og vildere raser Elven, indtil den kaster sig udover i en tordnende Fos! Kan man tænke sig en mere rivende Fos end den store Kadenz i første Sats, hvor Pianoet naar en utrolig Vælde og Storhed! Overalt koger og skummer det, Spruten staar os i Møde, og hen over os jager en Storm, Fossens alt betvingende Aande! Saa finder den lunefulde Strøm pludselig paa at danne et ensomt Fjeldvand, omgivet af Tinder og Bræer, som blændende spejler sig i den „stille Sø“, som ligger der og drømmer om Uendeligheden. Men ikke længe varer denne Fromhed — utaalmodig ryster Elven sine spænstige Lemmer — videre gaar den vilde Fart, mere og mere ubetvingelig, stadig mere livsjublende i al sin Ungdomskraft, utaalmodig efter endelig at se Verdenshavet — Geniets Historie fortalt i glødende Farver og med en

prægtig Livsfylde over sig, der jager alle Sorger og Bekymringer bort og frembringer en i Sandhed dionysisk Livsrus — Hallingernes og Springdansenes vilde Jubel mellem de mørke Fjelde, Kraftens Evangelium — „jeg tror paa min egen Styrke," som Vikingerne sagde — dette Evangelium, som trodser alle Naturens tilsyneladende ubetvingelige Hindringer i vort bortgemte Drømmeland langt oppe mod Nord."

Desværre tillader ikke Pladsen mig at gaa ind paa enkelte Kompositioner. Jeg vil blot søge at fastslaa, hvad Grieg gav sit Fædreland. Han har vakt den slumrende Folkemusik til nyt Liv, har aabnet alles Øjne for dens rige Skatte og bearbejdet Folkets Melodier paa ægte kunstnerisk Vis — han havde den fineste Stilfølelse. Han har vist Verden, at der gives en ejendommelig norsk Musik, som i Aarhundreders Løb har antaget et bestemt Særpræg og som bærer rige Udviklingsmuligheder i sit Skød. Paa den anden Side har han skabt en selvstændig musikalsk Lyrik, som vistnok hviler paa norsk Grund og ligger vor Natur saa uendelig nær, men som dog er hans eget Genis frie Skabning. Og han var en af de rigeste og fuldkomneste Lyrikere, som nogensinde har levet — hans Aandsfrænder er *Schubert*, *Schumann* og *Chopin*.

Men ikke blot de nordiske Folk, — hele Verden erobrede han, maaske hurtigere end nogen anden genial Kunstner. Hans Sejr beviser, at den gængse Teori, at den store Masse blot vil have daarlig Kunst, er falsk. Det er mest Forlæggernes og Teaterledernes Træghed og Mistillid til værdfulde Kunstværker, som er Skyld i de alvorlige Kunstneres tunge Kamp. I adskillige Aar gik det Grieg lige saa daarligt som de fleste sande Kunstnere. „De kan tro, der var Aar, hvor jeg maatte holde Tungen bent i Munden og tage til takke med Informationer" skriver han. „Skoven hævner" hedder det i „Vildanden". Jeg siger: „Norge hævner". Norge er herligt, men det hævner. Især naar Folket brøler i Kor: „Me skal koma um inkje så bråt." Disse Ord kan gøre mig rasende." Det var først takket være *Liszt*, at Griegs Navn vandt Klang, og den rørige Leipziger-Forlægger *Abraham* (Peters) har Æren af at have skabt hans Verdensberømmelse. Han brugte de Midler, vor Tid vil have, for at gøre Grieg kendt overalt, og Verden viste sig ikke at være saa dum og slet som den har Ord for, — hans Værker modtoges overalt med aabne Arme.

Som en frisk Bjærgstrøm brød Grieg frem i den hendøende Romantiks Underland. Han bragte sundt rødt Blod med. Han var beslægtet med Schumann og de bedste tyske Romantikere, men var den udvandede Efter-Mendelsohnske Romantiks Dødsfjende. Han bragte Bud fra en ny kraftig germansk Stamme, fra en ukendt og ejendommelig Verden, fra et af de skønneste Lande; hans Musik var fantasifuld og drømmende, men han fortabte sig aldrig i vege Taagebilleder og sygelig Sentimentalitet. Der „var Granit i ham," for at bruge et af Griegs Yndlingsudtryk. Han var ogsaa saa enkel og naturlig, saa velsignet fri for al falsk Højtidelighed. Hans Friskhed og Frejdighed, dristige Mod og Selvstændighed, hans Humor og vilde Rytmik virkede velgørende i et dekadent og afslappet Samfund. Da han ogsaa holdt sig til de enkleste Former, var han lettere at opfatte end flere andre geniale Kunstnere. Hele Verden drak med Begærlighed af denne friske Kilde, som flød saa rig og ren!

De, som har kendt Grieg, ved, at han var en fin og fornem Personlighed, som aldrig pralede med sine ædle Følelser, men gjorde godt i Stilhed. Han var en af de faa „Berømtheder", der interesserede sig for andre og besad Medfølelse for andres Kampe; intet var fremmed for hans rige Sjæleliv. „Hvilket Stykke af Verden falder bort med en Mor," skriver han, „ingen Sorg ligner denne. Det blir saa koldt omkring En — trods al Medfølelse. Men Tiden gaar og Minderne gir Varme. Et skønnere Sted kan en Mor ikke leve end i deres Hjerter, som elskede hende." Dette lille Citat blot for at vise Griegs Hjertevarme, en kysk stille Blomst, som kun faa kendte. Han levede et ensomt indadvendt Liv og gav sig sjeldent hen. Kanske mest i sine Breve. Naar de bliver offentliggjorte, vil de danne et supplerende Modstykke til hans Værker. Han elskede Naturen med en *Rousseaus* Lidenskab — han er den første Tonedigter, der er i den Grad sammenvokset med Naturen i sit Hjemland. Paa sine ensomme Vandringer, i sin stille, enkle Arbejdshytte med Udsigt over Fjorden, levede Grieg sine skønneste og reneste Timer, ombølget af Naturens hemmelighedsfulde Harmonier, betaget af den dybeste religiøse Andagt.

September 1904.

GERHARD SCHJELDERUP.

UKENDTE MAGTER

DEN nyere Naturforskning har aabnet vore Øjne for, hvor snever den menneskelige Synskreds i Virkeligheden er. Hvad véd vi, hvad kan vi egentlig vide om den Verden, vi lever i? Dér har vi sammenfattet den i Systemer, konstrueret os Livsanskuelser, bekendt os til Materialisme eller Spiritualisme. Og saa kan vi sluttelig ikke skjule for os selv, at hvad enten vort filosofiske Princip hedder Aand eller Stof, vil Grundlaget svigte. Thi hvad er Aanden, og hvad er Stoffet? Det burde vi dog allerførst være paa det rene med, før vi indlod os paa at filosofere. Den Retning, som har villet forklare alle Foreteelser ud fra Stoffet, kunde i sin Tid paaberaabe sig, at *den* i det mindste regnede med haandgribelige Kendsgerninger. Men Materien frembyder ikke længere det faste Støttepunkt, den ansaas for at yde. Vi maa nu om Stunder tilstaa, at om Aandens Væsen er os dunkelt, er Materiens det ikke mindre. Der er dem, som vil opløse den i lutter Kræfter. Men om vi antager Stoffet for en Kraftytring, er vi derfor ikke naaet videre i Erkendelse. Thi ogsaa Kraften er os en Gaade, og vi kan til og med kun iagttage en ringe Del af dens Udslag.

Menneskets Sansevirksomhed er jo nemlig begrænset, fordi vor Organisme kun er afpasset til spredte Kategorier af de Æthersvingninger, som udgør Universets Liv[1]). For alle de Bevægelser, som ligger mellem og udenfor disse Kategorier, savner vi natur-

[1]) Jeg henviser i denne Sammenhæng til en overmaade instruktiv Artikel af Professor Torup i „Nyt Tidsskrift" for 1892—93·

lige Opfattelsesmidler. Vi véd, at der er Farver, Lyd, elektriske Strømme, magnetisk Tiltrækning og Frastødning, som unddrager sig vor Følsomhed. Vi har kunnet godtgøre deres Tilværelse ved fintmærkende Instrumenter, som i nogen Grad bøder paa vore Sanseredskabers tarvelige Udstyr. Men ved Siden af disse paaviselige Fænomener er der Energiformer, som vi er ude af Stand til enten at fornemme eller at maale. At saadanne maa findes, kan vi slutte os til ved en meget enkel Metode, men om deres Antal, Beskaffenhed og Virkemaade har vi ingen Forestilling.

Hvad er det saa, vi kalder Yderverden? Videnskaben belærer os om, at det kun er ensbetydende med det, vi opfatter, altsaa i Grunden er vore egne Sanseorganers og Nervecellers Tilstand. Væsener, hvis Struktur var tillempet til os ubekendte Svingningsarter, vilde ogsaa opfatte Tingene paa en Maade, som var vidt forskellig fra vor. Ligesaa vilde en liden Forandring i den menneskelige Organisme kunne ændre hele vort Verdensbillede. Verden, det maa vi jo antage, vilde vedblive at være den samme, kun ikke længere den samme for *os*, og vi vilde maaske komme til en fuldkomnere Erkendelse end den, vi med vor nuværende Habitus kan naa frem til. Som det er, maa vi indrømme at Brudstykker af den Verden, som omgiver os, er alt, vor Bevidsthed kan tilegne sig.

Hvad kan det nu ikke altsammen indebære, dette Forhold, at vi færdes i en hemmelighedsfyldt Atmosfære, er omspændt af Kræfter, som er uden Navn. Er der os selv uafvidende visse Forbindelser til Stede mellem dem og os? Øver de Indflydelse paa vore Tilstande, legemlige og aandelige, uden at vi gør os Rede for det? Er der blandt dem maaske Kræfter, som tillige er Magter, uerkendelige for os, men alligevel bestemmende for vore Tanker, vore Handlinger, vor Skæbne? Alt dette er Spørgsmaal, som uvilkaarlig paatrænger sig, hvor meget vi end véd, at de ikke kan besvares. For at stille dem behøver man hverken at være Spiritist eller Theosof. De fører os til Mysteriets Tærskel; men Vejen did er dog vist os af ingen ringere end den experimentelle Videnskab selv. Vore Gisninger spinder kun videre paa den Traad, som Naturforskeren har givet os.

Han har pegt paa en Verden, som er hinsides vor Fatteevne. Men fordi den er det, tør vi ikke paastaa, at de Kræfter, som rører sig i den, maa være os uvedkommende. Vi tør ikke engang

benægte, at der *kan* findes dem, som virker bevidst og endogsaa er os overlegne. Muligheden af aandige Potenser, som er højere end vor, vil heller ikke Videnskaben bestride. Dens Syn paa de sjælelige Fænomener har undergaaet en Forandring. Den betragter dem ikke mere som ufravigelig knyttet til et Nervesystem, men er tværtom tilbøjelig til at antage psykiske Tilkendegivelser i den hele Natur. Den formoder en Slags Følelse eller Vilje selv bag saa primitive Foreteelser, som naar Jærnet drages mod Magneten, eller naar Vandstof og Surstof forbinder sig til Vand, eller naar Masse og Æther stræber mod Fortætning og kæmper mod Spænding. Den Haeckelske Monisme mener, at det sjælelige er et oprindeligt Element, udbredt overalt, men ytrende sig i de forskelligste Grader, lige fra Atomets til den øverste Organismes Sjæl. Den menneskelige er den fuldkomneste, som *vi* kender til. Men ingen borger os for, at den ogsaa er Universets højeste Ydelse, at der ikke i Verdensaltet er endnu stærkere Sammendragninger af psykisk Kraft.

Og hvordan kunde slige Potenser da tænkes at virke? Ja, her strækker vort Sprog og vor Idékreds ikke længere til. At søge at tydeliggøre sig ukendte Magters Færd ved Jævnførelser hentet fra den synlige Natur er aabenbart en lidet tilfredsstillende Fremgangsmaade. Men nogen anden staar ikke til vor Raadighed, og naar jeg nu vil prøve paa at antyde, hvad jeg mener, kan jeg ikke komme Tingen nærmere end ved følgende Analogi. En Mand passerer en Myretue. Han trykker den af Vanvare ned med sine Saaler, eller han pirrer op i Bunken med sin Stok, kanske for at eksperimentere, kanske bare til Tidsfordriv. Insekter knuses, Gange styrter sammen, de sorte Smaadyr geraader i vild Forvirring. Men det varer ikke længe, før Ordenen genoprettes; de slæber Ligene bort, glatter Ujævnheden ud og giver sig til at bygge videre. Har de mon nogen Forestilling om det, der er hændt? Katastrofen har de mærket, men skønner de dens Aarsag? Om den har de sandsynligvis intet Begreb. Hvad *vi* véd om Myrerne, er lidet nok; men *de* véd formodentlig slet intet om os. Vi anser dem jo for intelligente Skabninger; men deres Intelligens er af en anden Beskaffenhed end vor. Vi er i saa Henseende bedre udrustede end de, kan derfor skalte og valte med dem, hvis vi vil gøre os den Umage, kan agere deres Skæbne og deus ex machina, og det uden at de nogen Sinde

lærer os at kende. Paa lignende Maade kunde der antages Magter, udstyret med Evner, som overgik vore, og gribende ind i vore Forhold, skønt deres Væsen aldrig vilde aabenbare sig for os.

Ogsaa i de Myretuer, som kaldes menneskelige Samfund, sker der, ret som det er, ganske uventede Omvæltninger. Vi bliver Vidne til aandelige Omslag, til den pludselige Fremkomst af Tendenser, til en Opdukken af nye Ideer, som synes paa een Gang at have besat hele Nationer og Tidsaldre. Det er, som om vældige Tankebølger strøg over Landene og satte Tusinders Hjerner i Bevægelse. Og vi undres, hvor de kommer fra. Thi ulig Myrerne, som vistnok ikke befatter sig med den Slags Ting, har vi en Trang til at udfinde Foreteelsernes Aarsager og Sammenhæng. Derfor holder vi ogsaa Filosoffer, Historikere og Kulturforskere, hvis Bestilling det er at forstaa sig paa slige Spørgsmaal. At forudsige er ikke deres Sag, og gør de det, slaar Spaadommen i Reglen fejl. Men naar en Omvæltning af den Art, som der her er Tale om, engang er blevet en Kendsgerning, vil de give os nøjagtig Besked om, at og hvorfor den maatte komme, netop saadan og ikke anderledes. De vil vise os, hvordan den i Virkeligheden var forberedt og moden, hvordan Naturomgivelser, Raceejendommeligheder, sociale og økonomiske Forhold, stærke Personligheders Indflydelse og Massernes gensidige Paavirkning enkeltvis eller i Fællesskab har frembragt Resultatet.

Og vi kan da heller ikke forklare Processerne i de menneskelige Samfund paa anden Maade. Vi maa holde os til de synlige og paatagelige Faktorer; for andre kan vi simpelthen ikke operere med. Disse Faktorer fremstiller sig for os som virksomme, og det er muligt, at de er det, i alt Fald paa en Vis. Men er de ogsaa enevirkende, er de ogsaa de oprindelige? Naar vi i Værker med velordnet Kapitelfølge ser bogført de Omstændigheder, som skal have voldt de store Forandringer og Tildragelser, som for Eksempel det romerske Riges Undergang eller Udbruddet af den franske Revolution, — naar vedkommende Epokes Status oprulles for os, og Forfatteren ved at sammenholde dens Debet- og Kreditside demonstrerer os Nødvendigheden af det endelige Facit, da har ved slige Regnestykkers Opgør vist mange af os en Følelse af, at en uopklaret Rest er blevet tilbage. Vi siger til os selv: alt dette er meget korrekt, overmaade indlysende, men

er det mon det hele, den dybeste, den inderste Sandhed, og laa der ikke noget andet og mere under?

Ja, vi kan endogsaa gribes af en Mistanke om, at til syvende og sidst er alt, som hedder Gerninger og Udvikling, Fremskridt og Forfald, med eet Ord Historie, kun et Spil af Kræfter, som sættes i Gang uden for vor Menneskehed, og vi selv bare Ledeдukker, som indbilder os at handle, mens ukendte Magter staar bag og trækker i Traadene. Forestillingen har i Form af Skæbnetro altid levet i Menneskenes Sind. Den kommer til Syne i Begreber som Ananke og Fatum og Kismet, i Legemliggørelser som Moirer og Parcer og Norner, i Orientens ældste Digtninger, i de homeriske Sange, i den attiske Tragedie, i den nordiske Edda. De ypperste Digteraander, en Shakespeare, en Goethe, har hentydet til oversanselige Magters Indflydelse; men endnu mærkeligere er det, at de største Realpolitikere, en Cæsar, en Napoleon, var udprægede Fatalister.

For *saa* vidt har Naturforskningen ikke tilført os nogen ny Idé. Det nye, den har bragt, bestaar i den videnskabelige Paavisning af et Forhold, som tidligere kun var Genstand for Anelse. Eksistensen af en Verden uden for vore Sanser og hinsides vor Begribelse er ikke længere en Gætning: den er blevet os en Vished. Ingen saakaldt sund Fornuft kan mere komme og fortælle os, at Virkeligheden falder sammen med det, vi kan se og høre, kan tage og føle paa, kan maale og veje. Den ukendte Verden er lige saa virkelig som den, vi er fortrolig med. Men det er ogsaa alt, vi kan sige. Hvad *den* betyder for *os*, hvad *vi* betyder for *den*, kan vi ikke udgrunde. Vi maa derfor lade den ligge og nu som før nøje os med at tolke Livets Foreteelser omkring os ved Hjælp af de Elementer, som er tilgængelige for vor Erfaring. Men det sker ikke mere med den fordums Tillid. Mysteriet forfølger os, og vi kan aldrig frigøre os for den Tanke, at vi bevæger os paa Overfladen i Stedet for i Dybden, at de Aarsager, vi opsporer, bare er sekundære, og den Sammenhæng, vi bringer til Veje, ikke andet end Stykkeværk.

SIGURD IBSEN.

GOETHE OG KVINDERNE

I en af de Folkebøger, som Goethe kendte fra sin Barndom, findes Eventyret om den nye Melusine. Det fortæller om en farende Svend, der ved et tilfældigt Møde forelskede sig i den vidunderlig skønne Melusine og fulgte hende siden overalt. En Gang betroede hun ham, hvad han længe havde anet, at hun i Virkeligheden ikke var et Menneske, men tilhørte en Dværgeslægt, og at han, hvis han vilde eje hende, maatte blive Dværg som hun; og da han umuligt kunde undvære hende, gik han ind paa alt, hvorefter Brylluppet holdtes i det underjordiske Rige. Han levede nu fornøjet i denne Lilleverden, men til sidst vaagnede Længslen efter Lys og Sol, og efter en haard Kamp med sig selv overfilede han i al Hemmelighed den Ring, hvori Trolddommen boede, fik sin Menneskeskikkelse igen, og flygtede.

Dette Eventyr, som Goethe med et forstaaende Blink til Læseren anbringer under Beretningen om Friedericke von Sesenheim, spejler ikke blot Forholdet til hende, men til alle de Kvinder, der har grebet ind i hans Liv. Hver Gang et nyt Forhold tog ham, — og Rækken er lang fra Gretchen til Ulrikke von Levetzau —, var det, som dette var det første, han havde oplevet, og han gik op i det og lod det lukke sig om ham, som om han skulde dvæle deri Resten af sit Liv; men lige saa stærkt han levede, lige saa hastigt levede han; paa kortere eller længere Tid, alt efter den Modstand han mødte, var Forholdet gennemlevet,

og havde han først naaet Forholdets Grænse, drog han sig ind i sig selv og gik videre.

Der var noget i ham, der gjorde ham ensom og ligesom stillede ham uden for Slægten. Oehlenschläger bruger det Udtryk, at han led af aandelig Gerrighed; Udtrykket passer i denne Sammenhæng; saa gavnmildt han kunde skænke sin Kærlighed, han kunde dog aldrig give sig selv hen saaledes, at han ikke sent eller tidligt ønskede at tage sig selv tilbage. Eller rettere, han kunde vel give en Del af sig selv, og idet han gav sig saaledes, syntes det baade ham selv og andre, at han gav sig til sin inderste Sjæl, — der var dog et ensomt Sted i ham selv, som ikke lod sig tage. Han vidste det fuldt vel, men glemte det dog hver Gang. Naar han i nogen Tid havde boet i sit ensomme Kastel, som han kalder det, og den sidste Skuffelse var glemt — og han havde en egen Evne til at glemme — længtes han atter fra Ensomheden ud imod Livet. Og saa begyndte Spillet paa ny; hver Gang troede han, at nu var det store kommet, og hver Gang endte det med, at han filede Ringen over og flygtede.

I

Af alle de Kvinder, han har elsket, er der ingen, der har haft den Betydning for ham som Friedericke fra Sesenheim, og det alene af den Grund, at hun er hans første Kærlighed. Han havde ganske vist før følt sit Hjerte hamre og slaa, da han som Student i Leipzig lidenskabelig tilbad Annette, og en Tid, saa ung han end var, var betænkt paa, hvad fortrolige Breve udviser, at knytte sin Skæbne til hendes; og endnu tidligere, i Overgangsalderen, havde han sværmet om den sekstenaarige Gretchen i Frankfurt og grædt og raset over Skilsmissen fra hende. Men alt dette er kun Indledning, som Rosalinde til Julie, og hvad der følger efter, er, med al den Poesi, der udstraaler deraf, dog kun et forgæves Forsøg paa at gentage, hvad der kun lader sig opleve een Gang.

Alle Forhold forener sig om at gøre det Tidspunkt, da han i 1770—71 studerede Jura ved Universitetet i Strassburg, til det lykkeligste i hans Liv. Thi ikke blot vendte, efter den lange Sygdom, med Sundheden Livslysten og Munterheden straalende tilbage, men med Sundheden og den fulde legemlige Udvikling,

der først nu var afsluttet, rejste hans unge Evner sig i samlet Kraft og Skønhed, og da han netop i denne belejlige Time, gennem Herders Tale om Poesien som Menneskehedens oprindelige Sprog og gennem hans Lovprisning af Bibelen og Homer, Folkeviserne og Shakespeare, fik Mod til at tro paa, hvad han hidtil af Respekt for Skolevisdommen i Leipzig havde ment at maatte kaste til Side, saa vaagnede, med alt det gamle og kære, Digteren i ham, og de første Toner af Faust summede og sang i hans Sjæl.

Midt under denne frugtbare Gæring kom han paa en af sine Strejfture i det dejlige Elsass til Sesenheim Præstegaard, og der gik, med Friedericke, først Lykken i al sin Glans op for ham. Først nu fik alt det nye, som brødes i ham, Midtpunkt. Naar han sad paa Bænken under Bøgene og saa paa hendes aabne Ansigt med de skære Farver, de store blaa Øjne, den raske Næse og det blonde Haar, hvis lange Fletninger syntes for tunge for det fine Hoved, naar han vandrede med hende ud over Markerne, og hun sprang fra ham for at plukke en Blomst, eller hun, let som en Raa, satte i Løb hen ad Stien og vendte tilbage, roligt aandende, ligevægtig som altid, da fyldtes han af en Glæde, som han vel glimtvis havde anet, men aldrig vovet at tro paa.

Hvad der helt skal fylde Sjælen maa om ikke altid saa dog i sin højeste Form være overstraalet af Glæde, thi Glæde er Samstemning mellem det ellers uforenelige og er derfor den eneste Form, hvorunder et Menneske føler sig i Besiddelse af hele sit Væsen. En saadan Glæde slaar ud af den Lyrik, der sprudler i Sesenheim. Han har siden besunget mangen en Kvinde, og op i Aarene, da hans Talent udfolder sig, faar hans Lyrik dybere Farver og fuldere Klang; men i den senere Kærlighedslyrik er der altid en Tilsætning af noget tungt, noget i Lighed med Omkvædet til Lili: Liebe, Liebe, lass mich los.

Men Friedericke Sangene er lyse og skære som Vaaren — ogsaa den vemodige Heidenröslein, der slutter Rækken, har de skære Farver — og Majvisen er den lyseste, som den er den rigeste af dem alle. Thi al den Foraarsstemning, der har opsamlet sig i ham fra Strassburger Dagenes Samliv med Herder og de muntre Venner og fra Friluftslivet imellem Elsass' grønne Bakker

og Dale og fra det sidste Vaarbrud i Sesenheim strømmer over i Mailied.

En lille Vise med korte Strofer, korte som Lærkens Sving over Rugmarken. Alle Udtryk hentede fra Nybegyndelsernes Rige, Solopgangen, Morgenskyer, Morgenblomster, Ungdom og alt hvad der er ungt og let som en Morgen i Maj. Omme bag Bjergene i Vest hviler de hvide Skyer, over Græsset en Em af Blomsteraande, Luften høj og ren, det sprætter i Grene og Buske, og over de grønne Agre klinger Lærkesangen. Saadan, jævn og yndig, duftrig, frisk som den perlende Dug over Marken, og med den mægtigt hvælvede Himmel foroven, saadan uendelig simpel, uendelig rig er hans Lykke; thi saadan er hun. Hun er Foraaret selv og den lyse Dagning. Hun er den, der har vakt hans Sjæl af Vinterdvalen og gjort ham glad og gjort ham ung og givet ham Lyst og Mod til nye Sange. Sorgløs og sejrtryg synger han sin glade Sang:

So liebt die Lerche
Gesang und Luft,
Und Morgenblumen
Den Himmelsduft,

Wie ich dich liebe
Mit warmem Blut,
Die du mir Jugend
Und Freud' und Muth

Zu neuen Liedern
Und Tänzen giebst.
Sei ewig glücklich
Wie du mich liebst!

II

Højere Betydning for Vurderingen af Forholdet til Friedecke end Mailied og de faa andre tilbageblevne Digte, har det Erindringsbillede, han mange Aar efter optegnede i Dichtung und Wahrheit. Thi selv et Digt som Mailied kan hos en Digter, der i den Grad som Goethe lod sig tage af Øjeblikket, og hvis bedste Digte netop derfor er Øjeblikkets Børn, være Udtryk for en forbifarende Stemning, som eksempelvis Sangene til Mariane von Willemer, hvis Stemning det nogle Aar senere var ham en

Umulighed at genfrembringe. Men det er paa Erindringen at Oplevelsens Ægthed skal maales. Hvad der kun har berørt en Side af ens Væsen, det maa huskes frem, men hvad der er i Sandhed levet, det er med hele Nærværelsens Styrke af sig selv til Stede.

Det sidste gælder om Sesenheim Perioden. I Sammenligning hermed maa, naar Talen er om Erindring, alt hvad der ligger forud som alt hvad der følger efter træde i Baggrunden.

Det længst tilbageliggende Forhold til den nydelige lille Gretchen, der fra sin Arbejdsplads sætter sig hen ved Bordet og lytter, med Hovedet mellem sine Hænder, til den barnlige Akademikers belærende Foredrag, er aabenbart allerede derfor fremstillet saa udførligt, fordi Gretchens blide Ynde skal give den første utydelige Forestilling om hvad der fuldkommes i Friedericke.

Men det næste Led i Rytmen — thi de hinanden afløsende Forhold danner ved deres Modsætning en taktfast Rytme, Gretchen, Friedericke, Lili til den ene Side, Annette, Lotte Buff og Fru v. Stein til den anden — det næste Led har med al sin Lidenskab kun efterladt et dunkelt Minde og behandles derfor paa et Par Sider med en vis Kølighed. I omtrent to Aar var dog den kønne og muntre unge Pige Genstand for hans stadige Tanke; til hendes Ære skrev han sine første Vers, og det urolige Forhold imellem dem har han behandlet paa Aleksandriner i Skuespillet Die Laune des Verliebten. Men al den Lidenskab er prellet af paa Erindringen. Man har vel ment, at om han under Affattelsen af Biografien havde haft sine Breve til Behrisch liggende for sig, var Tonen bleven en anden. Men disse Breve med deres Uro og Rasen, den første Bebudelse af Werther, viser, at Forholdet til Annette med dets evige op og ned var kun en Lidenskab, og en Lidenskab falder væsentlig uden for Erindringen.

Det samme gælder det efter Sesenheim Perioden følgende Forhold til Charlotte Buff, hvad der er saa meget mere mærkeligt, som man af de efterladte Breve og ikke mindst af Werthers Leiden maatte tro, at hun var ham uforglemmelig. Som det om Annette hed, at hun var net og køn, saaledes om Lotte Buff, at hun var elskværdig, men ikke i Stand til at vække nogen dybere Lidenskab. Og dog ved man, at den Lidenskab, hun indgød ham, ry-

stede hans Væsen i dets Grund. Og nu kunde ganske vist denne samtidige Undervurdering af Annette og Lotte forklares af hans Uvilje over for Rytmens urolige Led, men selve denne Uvilje viser da, at alt hvad der skal virke paa ham, maa, som Friedericke og hvad der ligner hende, virke roligt og harmonisk.

Lili er den eneste, der, i Erindringen, kunde siges at gøre Friedericke Rangen stridig. Han skal, i sin høje Alderdom, have sagt, at hun var den, han havde elsket højst, og at det kun var uvæsentlige Hindringer, der til sidst skilte dem ad. Det kunde stemme dermed, hvis hun, som det synes, har afgivet Motivet til Heltinden i Hermann und Dorothea, den eneste Digtning, hvormed han var fuldkommen tilfreds. Han har da ogsaa, med de samtidige Kærlighedsdigte for sig, gjort et Forsøg paa under Affattelsen af Biografien at hæve hendes Skikkelse højere, end Digtene stiller hende. Men eet er, at han, da han for længst var bleven en ensom Mand, har tænkt sig, at hun med sin Ungdom, sit Mod og sin sociale Stilling, kunde blevet ham den Hustru, han, til Trods for sin Uvilje mod Ægteskabet, dog altid havde i Tanker; et andet er, hvad en Sammenligning mellem de paagældende Partier af Biografien udviser, at Friedericke var og blev hans Ungdoms Kærlighed, hvormed, efter hans eget Udtryk, alt er sagt.

Skildringen af Friedericke er Biografiens Højdepunkt. Udvortes stemmer ganske vist Dichtung und Wahrheit ikke altid med Virkeligheden; thi han kom til Sesenheim en Dag midt i Oktober, og han var der atter i den følgende Juleferie, hvorimod Indledningsscenen er henlagt til Foraaret. Dette viser atter Erindringens Magt. Thi Erindringen holder sig til det afgørende, og det afgørende er, at Oplevelsens Højdepunkt falder ved Foraarstide, saa at han er ude af Stand til at skille hine Tildragelser fra den frie Mark, Græssets Duft og den lyse Himmel. Majvisen og Biografien falder da væsentlig sammen, thi de udspringer af samme Kilde.

Han har behandlet Sesenheim Tiden med Opbydelse af al sin Kunst. Først et Par varlige Anslag, der festligt bebuder det kommende, og saa, med eet skilles Skyerne, og hans Ungdoms Elskede ses omflydt af Sol paa en Baggrund af sivende Enge og blomstrende Marker. Og af sin Erindrings Dyb fremdrager han Træk for Træk, som har ligget urørte derinde i de mange Aar, men som nu, da der aabnes, endnu skælver af Liv.

Han ser igen hendes slanke Skikkelse i al dens ubeskrivelige baade muntre og rørende Ynde; hvor venligt og naturligt hun straks kom ham i Møde, og hvor fortroligt og aabent hun om Aftenen paa Spadsereturen i Maaneskinnet fortalte ham om sig selv, om sine Sysler og Adspredelser, om Forældre og Søskende, Selskaber og Baller, Fætre og Venner, uden i sin naive Ligefremhed at lægge Mærke til, i hvilken Grad hun lukkede sig op for denne unge Fremmede, som hun kun havde kendt nogle faa Timer.

Han ser dem sidde sammen i den dugfriske Sommermorgen paa Friederickes Høj med Udsigt over det frie bølgende Landskab, der gennemstrømmes af Rhinen med dens mange skovklædte Smaaøer, Schwarzwalds mørke Bjærgryg langt ude i Øst, og i Nord Strassburger Münsterens Taarne. De sidder og lægger Planer for den kommende Dag, da der skal være Selskab i Præstegaarden. Saa ringer Landsbyklokken, og de rejser sig og gaar til Kirke, hvor de sætter sig ved hinandens Side og, lykkelige over at være hinanden saa nær, hører paa den lange tørre Prædiken. Efter Gudstjenesten er allerede Gæsterne begyndt at komme; der holdes Maaltid ude i det fri, Friedericke er den omhyggeligste og venligste Værtinde, og Goethe, der maa nøjes med under de derpaa følgende Pantelege at følge hende med Øjnene, er uudtømmelig paa Indfald, sprudlende af overstadig Lystighed; skønt de begge virker af al Kraft paa at oplive Selskabet, er de dog i stadig, for de andre uforstaaelig Forbindelse med hinanden; jo mere de føler den hemmelige Forstaaelse, des lystigere leger de. Senere hen, da Musikken spillede op og Dansen begyndte, mødtes de igen; de dansede sammen, som de aldrig havde danset før, men da Lystigheden var godt i Gang og Forældrene bad hende skaane sit noget sarte Helbred, vandrede hun og han ud over Marken op til Udsigtshøjen og satte sig paa Bænken under Friederickes Bøg, og i den skumrende Aften, mens Stjernerne tændtes, tilstod de hinanden deres Kærlighed.

Hvor længe Lykken holdt sig paa denne Højde, nævner han ikke. Men han husker den Tid som en eneste Solskinsdag. Han mindes en Række uforanderlig skønne Dage med blaa Himmel, langt ude taarner Skyerne sig op over Schwarzwalds Bjærge, men de kom aldrig op over Landet, og hvis de kom op og gav Regn, drev de saa hurtigt bort, at Solen skinnede, før Græsset

var tørt. Han husker tindrende duggede Sommermorgener, dejlige Solnedgange, Ture rundt om i Syd og Nord til Slægt og Venner; herlige Sejlture over Rhinen til de smaa idylliske Øer, hvor de fiskede og nød deres Fangst i Beboernes Hytter, Bryllupsgilder og Skyttefester og Lystighed med Musik og Dans hos Omegnens Folk. Overalt var hun Sjælen i Selskabet. Hendes rolige Ynde i Forbindelse med hendes straalende Munterhed, hendes Godhed og Klogskab, hendes Aabenhed og hendes Væsens sunde Ligevægt virkede velgørende, hvor hun kom. Fremmede tøede op i hendes Nærhed, og naar hun paa Vejen mødte Sognets Bønder, hilste de hende med et venligt Smil. I Hjemmet viste hendes kærlighedsfulde, selvforglemmende Natur sig i sit skønneste Lys; hun var den, der jævnede Misforstaaelser, til hende betroede Tjenestefolkene deres Sorger, og hun tog sig af dem i Hjemmet, som ingen brød sig om; mer end en Gang takkede hun Goethe, fordi han gav sig af med hendes Fader, hvis Planer til Præstegaardens Ombygning ellers ingen gad høre paa; mens hendes eget Livs Drama udspilledes, var hun den samme uforstyrrelig deltagende, der aldrig tænkte paa sig selv.

„Og jeg," siger Goethe, „kendte ikke til Sorg eller Ærgrelse"; og en anden Gang: „Jeg var grænseløs lykkelig ved Friederickes Side." For hende levede og aandede han; han malede for hende og sendte hende Bøger og Pynt; for hende har han oversat Sangene af Ossian, og Klynger af Digte blev til som Tekst til hendes Elsass'ske Folkemelodier; alt det ny, der optog ham, delte han med hende, han læste Goldsmith højt og Shakespeares Hamlet, og han fortalte Eventyr, og Sommeren syntes aldrig at skulle ende.

Da vaagnede en anden Goethe i ham. Mens Friedericke endnu var midt i Oplevelsen, stod han allerede ved Grænsen og saa ud efter Friheden. Brevene til Salzmann viser, at dette indtraf imod Slutningen af Opholdet. Om det har ulmet længe, er ikke til at afgøre; men det er klart, at saa snart Forholdet begyndte at nærme sig det officielle, har Afgørelsen kun været et Tidsspørgsmaal. Forholdet trykkede ham, da det truede med at binde ham. Han prøver vel at komme uden om Sandheden, eller i hvert Fald at mildne den, ved at anføre hendes sarte Helbred eller hans Faders ærgerrige Planer, eller den forunderlige Virkning, hun i sin landlige Dragt gjorde paa ham, da han saa hende

mellem Strassburgerinderne; dette og forskelligt andet anfører han; men Grunden laa ikke i Forholdene, men i ham selv. Thi der er ingen Tvivl om, at han fra først af ikke har gjort sig klart, hvad dette vilde føre til; han har med fuldkommen Sorgløshed givet sig hen i en Følelse, der gjorde ham overdaadig lykkelig; at dette bar mod en Krise, har den anden Goethe i ham hurtig forstaaet, men uden at han i Øjeblikket havde Styrke nok til at trække sig tilbage i Tide; saa længe det sorgløse og sejersglade i ham har haft sit frejdige Overtag, har han været helt under Friederickes og den lyse Sommers Trylleri, men saa snart som Frejdigheden mattedes, er den digteriske Uro brudt igennem og har jaget ham op. Digteren sejrede; i ham er den evige Hast mod Fornyelsen, og skønt Mennesket siger ham, at det, han efterhiger, kun findes paa Virkeliggørelsens Vej, foretrækker dog Digteren usikkert for fast.

Han brød saa lempeligt som muligt. Over for Friedericke har han sikkert forstaaet at skjule sine Tanker, som saa ofte senere; det var nu hans Kunst; han skjulte dem, fordi han havde hverken Mod eller Hjerte til at udtale dem; mens Familien betragtede Forholdet nærmest som en regulær Forlovelse, — hun havde en Dag ved Afskeden kysset ham i de andres Nærværelse —, sad han ene med sin Kval i Gæsteværelset og skrev til sin Ven Salzmann i Strassburg. Udenfor rusker og regner det, og Kirkefløjen piber under Vindstødene; hans Sind er som den svajende Kirkefløj; og dog, her havde han fundet den fortryllede Have, han i sin Barndom drømte om. Men hvad nytter det, vi finder, hvad vi søger? Saa snart vi staar ved Maalet, er vi lige nær. „Man er ikke et Haarsbred lykkeligere, fordi man opnaar, hvad man ønskede"; og han slutter, „jeg er alt for vaagen til ikke at føle, at jeg griber efter Skygger".

Men Friedericke blev sig under Krisen bestandig lig. Hun har sagtens indtil det sidste troet paa Goethe, ja end ikke Afrejsen til Frankfurt har kunnet svække hendes Tillid, thi hendes ærlige Natur har ikke kunnet tænke sig Muligheden af et saadant Forræderi; men hun anede noget, og da han fra Hesteryggen bøjede sig ned og rakte hende Haanden til det sidste Farvel, stod hendes Øjne fulde af Taarer. Musst' es eben leiden, siger Heidenrøslein. Først da hun fra Frankfurt fik hans Brev, forstod hun. Hun skrev da et Svar — som desværre ikke er

bevaret — men at hele hendes Kærlighed og al hendes Smerte har ligget deri, det forstaar man af Goethes Udtryk derom mange Aar senere, „det sønderrev mit Hjerte.“ Selv faldt hun i en Sygdom, der nær havde kostet hende Livet.

III

Forholdets Betydning ses dog bedst af dets litterære Virkninger; thi hvad Goethe oplevede i Sesenheim blev Grundlaget for Gretchen-Tragedien. At Goethe plejede at omsætte sine Oplevelser i Digt for derved at skaffe sig Ro i Sjælen, det har vi hans egne Ord for. Og at der maa ligge en særlig betydningsfuld Oplevelse bag ved den af hans Digtninge, der virker dybere og rækker videre end nogen anden, det ligger ikke blot i Sagens Natur, men fremgaar tillige af, at Gretchen-Tragedien, skønt det til Grund liggende Faust-Sagn kun indeholder den kortest mulige Antydning af et Kærlighedsforhold, dog breder sig over næsten to Trediedele af Digtet i dets første Affattelse.

Denne første Affattelse, som nu kaldes „Urfaust“, maa være bleven til mellem 1773 og 75. Og naar man nu ved, at han plejede at bære sine Indtryk længe hos sig selv — naar undtages hvad han øjeblikkelig udløste i Lyrik —, saa falder det naturligt at søge tilbage til Strassburger Tiden 1770—71, der paa eengang rummer Faust-Ideens Fremkomst og Oplevelsen i Sesenheim. At søge endnu længere tilbage, nytter ikke; thi Barneforelskelsen fra Frankfurt og Forholdet til Annette i Leipzig er i Virkeligheden kun af ren forbigaaende Art.

Snarere kunde man søge længere frem; men hvad Charlotte Buff angaar, da var hin Sommers stormfulde Oplevelser udbyttede i Werthers Leiden; og med Hensyn til Lili ved man, at Digtningen allerede var godt i Gang, da han i Begyndelsen af 1775 gjorde hendes Bekendtskab, hvad imidlertid ikke udelukker, at dette Forhold, der i sin Opløsning minder om Tragedien i Sesenheim, har haft Indflydelse paa Faust-Digtningen, som just da optog ham stærkt, paa lignende Maade som Aaret forud, da han forberedte Werthers Leiden, Forholdet til Maxe Brentano tilførte ham beslægtet Stemning og gjorde ham produktiv.

Tilbage bliver saaledes Oplevelsen i Sesenheim. Ikke efter de ydre Træk, men efter de indre fører Oplevelsen lige over i

Faust, der saa at sige gror ud deraf. I det Brev, han Dagen efter det første Besøg tilskrev Friedericke, det eneste, saa meget mere værdifulde, Dokument fra Forholdets Begyndelse, er der vel megen Varme, ogsaa megen Finhed og Ridderlighed, og dog ved Siden deraf en Antydning af Patricier Sønnens Overlegenhed over for Præstedatteren, naar han i Slutningen tillader sig at bede hende give Søsteren tusind — Tankestreg, der betyder Kys — „som han vilde ønske, han kunde give hende tilbage“. I dette Træk har man Spiren til Faust's første junkeragtige Optræden over for Gretchen, som overhovedet hermed Grundforholdet mellem den naive Pige og den forfarne Verdensmand er givet.

Men dette Brev, der med fuldkommen Tydelighed afspejler hans lige vakte derfor instinktmæssig sandt udtrykte Følelser, er ikke fri for en vis Usikkerhed. Til Trods for den Inderlighed og Varme, hvoraf det gennemstrømmes, som naar han efter at have skrevet et Par Linier utaalmodigt bryder af og begynder paa ny: „kære, kære Veninde“, er der dog en vis Tilbageholdenhed, en vis Undvigen deri; han er stærkt betagen, og han gaar fra en Stemning til en anden; Mindet om og Savnet af hende fremkalder en underlig Uro i hans Sind, men han trøster sig med, at Uroen nok vil lægge sig — for saa pludselig at slaa over: „dog, skulde jeg kunne eller ville glemme det?“

Og ved man nu, hvor højt han kom til at elske hende, saa viser disse Ord atter over til Faust. Thi herfra udspringer Usikkerheden i Faust's Følelse, saa han først i Overmod søger en flygtig Forbindelse, men siden ikke kan modstaa Gretchens Ynde og ikke hendes selvforglemmende Kærlighed, men gaar saa fuldstændig op i sin Elskov, at, selv om Mefistos Nærhed minder ham om Forholdets Forkrænkelighed, han dog umuligt kan tro, det kunde ophøre, da dets Ophør vilde være Forfærdelse. Saa hel, og dog saa delt; dette er Afspejling af hvad der hændte i Sesenheim. Hvor ganske anderledes i det Ydre end Kærligheds-forholdet imellem Faust og hans Elskede forløb, og forløb just saaledes, for at alt hvad i dem var, med digterisk Tydelighed skulde komme fuldt for Dagen, — det personligt oplevede er alligevel skjult til Stede, det er der som et Vift over Havescenen med Hilsen fra Sesenheims duftrige Foraarsaftener, og ikke mindst er det der i Fængselsscenen som en fjern Erindring

om Digterens Selvanklage og om Friederickes stille trøstesløse Graad. —

Men Margarethe er ikke formet efter Model saaledes som f. Eks. Lotte i Werther efter Amtmandens Datter. Som den typiske Skikkelse hun er, er Træk fra alle Sider overført paa hende. Efter det ydre minder hun om Biografiens Gretchen, hvis Navn og udvortes Forhold i Forbindelse med hendes naive Ynde spiller paa en Lighed. En Scene som den, hvor hun sidder ved Vinduet i den lave Stue og spinder paa sin Rok, er øjensynlig overflyttet til Faust. Sceneriets Lighed med Omegnen af Frankfurt leder da ogsaa Tanken hen paa hine Tider. Andre Motiver er kommet til fra Annette. Hendes Forsøg paa at omgaa sin Moder svarer til Margarethes skjulte Fremgangsmaade, ligesom hendes naive Egoisme og hendes varme Sanser er Elementer i dennes Natur. Endelig kan Charlotte Buffs moderlige Væsen over for sine smaa Søskende have afgivet Motiv til Margarethes Omsorg for den lille Søster.

Men Karakterens Stamme er Friederickes; thi gennem Fridericke har han en Gang for alle faaet det Indtryk af det kvindelige, der ikke blot bestemmer saa godt som alle hans senere erotiske Oplevelser, men som ogsaa har præget hans Digtning. Det aabne og fuldt fortrolige i Margarethes Smaasnakken, naar hun fortæller Faust om de hjemlige Forhold, Faderens Død, Moderens Sygdom, og den lille Pige, som hun i de lange Nætter bar nynnende paa sine Arme, det yndigt ubevidste, som ikke aner, hvor hun forraader sig, naar hun plukker Bladene af Blomsten og mumler: elsker — elsker ikke — elsker, det uskyldigt forfængelige, naar hun staar for Spejlet med Faust's Smykker, den bekymrede Omsorg for hans Kristendom, — alt dette er lutter oversatte Indtryk fra Sesenheim.

Men frem for alt er det Kærlighedens Idealisme, han indtil den yderste Konsekvens overfører paa Margarethe. Allerede inden Mødet med Faust viser hun det afgjorte i sin Natur ved den naive Erklæring, at hun kunde aldrig knytte sig til nogen Mand, fordi hun ved, at hvis han blev taget fra hende, maatte hun dø af Sorg. Og efter Mødet er det ud fra den samme Idealisme hun glemmer Ære, Vedtægt, Moder, Broder og drives ind i Forviklinger, hvis Rædsel hun først bliver sig bevidst, da de er over hende.

Men naar Margarethe, inden hun dør, genfinder sin oprindelige Bane, da er dette atter Refleks fra Sesenheim. Hvad Friedericke har lidt ses allerede af Goethes Udtalelse om hendes Brev, især dog af den Sygdom, der i Ugevis holdt hende mellem Liv og Død; men det Heltemod, hvormed hun tog imod Lidelsen og kæmpede den igennem, fremskinner ikke blot af det lille Optrin, da hun udvortes rolig rakte den flygtende Elsker Haanden til Farvel, men ses klart af det, som skete otte Aar efter, da Goethe kom for at hente hendes Tilgivelse; hvad det har kostet hende at mødes med ham igen, er der ingen der ved, men han hørte end ikke en Antydning af Bebrejdelse eller blot en bitter Hentydning, hun berørte kun let hin langvarige Sygdom og var ellers, til hans Glæde, god, munter og venlig imod ham som før. Det er denne sjælelige Uforfalskethed, som under alle Forviklinger, selv gennem det forfærdeligste Brud med sin egen Natur, i Fængselsscenen er givet i sin højeste Glans; og Gretchen mellem Lænkerne, modnet under Lidelsen, Faust overlegen, fuld af Tilgivelse som fuld af Smerte, i Erindringen endnu klyngende sig til Livet, dog rede til, skønt hun fristes, at blive i sin Bane og lide hvad hun skal — er det skønneste Mindesmærke, Goethe kunde rejse over sin Ungdoms Kærlighed.

IV

I de Aar, der ligger mellem Opholdet i Strassburg og hans Komme til Weimar, begynder den Svingning i hans Udvikling, der fører over til den anden Periode af hans Liv. Han havde lidenskabeligt gjort Sturm und Drang Tidens Bevægelser med. Ud af den Tids Aand havde han digtet sin trodsige Stormsang, og han tumlede, foruden med Werther og Faust, med en Række verdensomspændende Planer, en Prometeus, en Cæsar, Muhammed, Socrates, den evige Jøde, der skulde fremstille Individet i Kamp med Verdensskrankerne.

Men imens hans Samtidige blev stikkende i de evige Opstandsforsøg eller gik under i Tungsind, stred Goethe, der havde været længere nede end nogen anden, sig lykkeligt igennem og gik videre. Faust peger allerede langt ud over. Og Werther, mindre i Stilen, derfor Tidsaanden nærmere, var kun et Gen-

nemgangsled. Allerede da han to Aar efter den ulykkelige Forelskelse i den med Gesandtskabssekretær Kestner forlovede smukke og elskværdige Charlotte Buff, for hvis Skyld han i Sommermaaneder 1772 var ved at gaa fra Sans og Samling — det sentimentale Efterspil til Sesenheim Forelskelsen — for Alvor tog fat paa Werther, der hidtil ikke havde villet lykkes for ham, men som nu pludselig ved en ny erotisk Paavirkning kom i Drift, var han allerede ude over det lidenskabelige Tungsind, hvori han siden Katastrofen i Sesenheim, til Trods for sit straalende Humør og sin selvsikre Optræden, dog inderst inde var bundet. Da dette Tungsind og alt det forrevne, som dermed fulgte, var udløst i Werther, var Perioden afsluttet.

Og saa gik han videre imod højere Maal; thi hans Udvikling var saa langt fra afsluttet med Perioden, at den endnu kun var midtvejs. De to Kræfter, der behersker hans Liv, er ved at skifte Herredømme; det bevægelige i ham bevæger sig mod det fastliggende, det grænseløst higende higer mod sin Grænse, Selvraadigheden bliver til Selvbeherskelse. I Prometeus Fragmentet hedder det endnu: „Hvorfor skulde jeg vel ære dig, Zeus — har du standset den ængstedes Taarer — eller stillet den lidendes Smerter —; eller hvem mon reddede mig fra Døden? — Du selv, glødende Hjerte, du har fuldbragt det.“ Nogle faa Aar efter sættes i Stedet for denne ubegrænsede Tro paa Selvkraften Ærefrygten for de evige Magter. I Gränzen der Menschheit hedder det: „Naar den urgamle hellige Fader — fra de rullende Skyer — saar frugtbare Lyn over Jorden — kysser jeg den yderste Søm af hans Klædning — thi mod Guder skal ingen formaste sig.“ Midt i Sturm und Drang Perioden, da alt endnu var stormende og uafklaret, da Kraften i alle Former fortryllede ham som Kraft, da de store Planer, af hvilke vel de fleste stemtes i Opsvinget, men som dog selv i Anlægget vidnede om en titanisk Kæmpekraft, væltede sig i hans Hjerne, fæstnede han sin Opfattelse af det geniale, paa egen Kraft trodsende, Individ: „Naar du staar dristig i Vognkarmen, og fire nye Heste springer og stejler under Tømmerne, og du da leder deres Kraft, pisker den, der vil ud, ind, og den, der rejser sig, ned, jager og styrer, vender og pisker, holder igen og atter jager dem ud, indtil alle seksten Fødder gaar i Takt mod Maalet, dette er Mesterskab, Virtuositet, ἐπικρατεῖν (Brev til Herder Wetzlar Juli 1772).

Men paa tre Aar blot omformes dette plastiske Billede af Werthers og Faust's Digter, han der maner Cæsars og Muhammeds Skygger; da er det ikke længer den alvældige Svøbesvinger, men den besindige Vognstyrer, der, fordi han ved sig i højere Magters Vold, nøjes med at holde Vognen i Sporet; i det Citat af Egmont, hvormed han i Biografien afslutter Episoden Lili, hedder det: „Pisket som af usynlige Aander jager Tidens Solheste af Sted med Skæbnens lette Vogn, og vi har intet andet at gøre end modig at gribe Tøjlerne og styre Hjulene bort fra Stenen her, fra Kløften der. Hvorhen? Ingen ved det." —

Midtvejs under denne Bevægelse fra gammelt til nyt er det han forlover sig med Lili Schönemann og et Øjeblik tror at have fundet den Ro og Fasthed, han efterhiger. Han var begyndt at drive Praksis som Advokat i Frankfurt, og skønt han ikke fandt sig tilfredsstillet ved Udsigten til en fortsat Tilværelse indenfor Fædrenestadens Mure, maatte han dog foreløbig finde sig i sin Skæbne, og da nu hans Forældre ivrigt ønskede at binde ham i et Ægteskab, og han ogsaa selv var træt af de halve Forhold, og da ydermere en tjenstivrig Dame arbejdede af al Kraft paa at bringe Forbindelsen i Stand, saa kom det af sig selv at han, forelsket som han var, forlovede sig med den sekstenaarige Lili, hvis karakterfulde Personlighed i Forbindelse med hendes aabne og indtagende Væsen, hendes sikre Optræden og hendes fremskudte sociale Position som eneste Datter af et gammelt fornemt Forretningshus, syntes at passe i alle Maader til den unge Advokat, hvis Løbebane, selv om den skulde holde sig inden for Frankfurts Mure, sikkert vilde blive glimrende.

Men det blev kun et kort, frydefuldt og pinefuldt Intermezzo. Forelsket var han, og hver Gang han prøvede at fly, vendte han uimodstaaelig tiltrukket tilbage igen. Men hans Kærlighed var ikke frisk og hel som i Sesenheim; den manglede den unge Styrke og Tro og den deraf springende Glæde. Hans Væsen var nærmest i Overgang, midt imellem to Tidsaldre; det stod i Bruddet, men det ny havde endnu ikke dannet sig. Og derfor kunde Lili ikke holde ham. Desuden lokkede glimrende Udsigter fra det fjerne. Og derfor, skønt han netop nu var undervejs mod Indordning under bestaaende Former, var Uroen i ham dog for stærk; han filede Ringen over, og flygtede.

(Sluttes.) JOHAN BORUP.

MELLEM RØRENE

I

DET er i en af Kosakbyerne omkring Mundingen af Uralfloden. I den hvidtede Stue, der gør Tjeneste som Retslokale og hvis aabne Vinduer vender ud mod en Arm af den solblinkende Strøm, sidder Retsskriveren; foran ham staar en bredskuldret, vejrbidt Kosak med en Urskov paa Hovedet af sorte, sammenfiltrede Haartjavser.

Ivan Sidorkin hedder du? spørger Skriveren forretningsmæssigt.

Javel, Deres Velbaarenhed. —

Har du tidligere været indstævnet for Retten som anklaget? —

Til Tjeneste, Hr. Dommer, men jeg blev frikendt af Mangel paa Bevis. —

Naa, godt. Fortæl saa aabenhjertigt, hvordan du og dine Kammerater denne sidste Gang bar jer ad med at fiske i forbudt Vand og tilmed i Mørket skyde paa Inspektionsbarkassen. —

Det ved jeg ikke noget om, Deres Velbaarenhed. —

Sludder og Vrøvl; tilstaa lige saa godt straks og staa ikke her og hold mig for Nar. —

Gudbevares, Deres Højhed! Hvor kan nogen holde Deres Højhed for Nar! Det gaar jo slet ikke an.

Naa, saa sig Sandheden. Hvor var du Natten mellem den femtende og sekstende? —

Jeg laa i min Seng og sov. —

Det er Løgn i din Hals! brølede Retsskriveren.

Til Tjeneste! rettede Kosakken sig og slog Hælene sammen.

Hør, lad nu være med at danse Trepaka. Der kan føres Vidner paa, at du var ude i Skvosna-limanen og trak Vaad mellem Rørene. —

Paa ingen Maade, Deres Højvelbaarenhed! —

Og saa skød du paa Inspektionsbarkassen med Flodpolitiet. —

Bevares, Hr. Dommer. Skød jeg paa Politiet? Hvor kan nogen skyde paa Politiet! Det gaar slet ikke an. —

Kosakken havde trukket Øjenbrynene helt op paa Panden som af Forbavselse med et Udtryk af Højdepunktet for krænket Uskyldighed. Retsembedsmanden derimod, som for fjerde Gang i Løbet af en halv Time var blevet slaaet af Marken med nysanførte Spørgsmaalsforsikring om Fiskeripolitiets Ukrænkelighed, lod sig synke tilbage i sin Stol, viftede sig med sit Lommetørklæde og stønnede. I Mellemtiden sank Kosakkens løftede Øjenbryn først saa meget, at de kom til at ligge lige over Øjnene, derpaa begyndte de af Dydsirethed næsten at slaa en Bue nedefter, hvad der fik Manden til at se velsignet uskyldig og dum ud. Og paa dette hvide Blad af Dumhed stod skrevet: Det gør ikke noget, Deres Velbaarenhed; jeg har god Tid; skal vi saa ikke begynde forfra for femte Gang? —

Hør nu Sidorkin, foreslog Retsskriveren. Jeg er selv Kosak og vil dig ikke noget ondt, men Klagerne mod dig er for mange; du har drevet det for vidt. For ikke at faa det altsammen op igen gør du bedst i at tilstaa dig skyldig denne Gang blot i ulovligt Fiskeri. Saa giver jeg dig en lille Arrest paa Tvangsarbejde og melder Sagen af for Øvrigheden. Hvis ikke maa jeg for at undgaa Ubehageligheder fremstille baade dig og alle Klagemaalene til Undersøgelse ved Kredsretten. Der gaar de til Bunds i det, og saa bliver det meget værre. —

Deres Velbaarenhed kan godt sende mig til Byen og sætte mig i Varetægtsfængsel; det har De Magt til, naar De ikke længere vil tale med mig. Men det bliver ligegodt en uskyldig Mand, der kommer til at sidde i Brummen for ingenting. —

Sidorkin, forsøgte Skriveren endnu engang; det kan jo dog ikke gaa i Længden med det Fiskeri i Fredningstiden og paa de afspærrede Steder. I ødelægger tilsidst hele Fiskebestanden baade for jer selv og for os andre. Der er Lov imod det. —

Aa, hvad Lov, indvendte den tiltalte temmelig studst. Naar man ikke maa tage den Fisk, Vorherre skaber, ender det med,

at man heller ikke maa drikke det Vand, Fisken flyder i. Inden ret længe bliver der nok stillet Skildvagter ved Vandet, og saa kan baade Folk og Kvæg krepere. —

Nu var det forbi med baade Kræfter og Taalmodighed hos Retsskriveren. Han ringede: Hejda; træd an, Konvoj!

To Soldater med Bajonet paa Geværet traadte ind.

Aflever ham der inde i Byen paa Hovedvagtens Kontor og faa Papiret her ordentlig fyldt ud. Skriv dit Navn i Bogen til Kvittering for, at du har modtaget baade Arrestanten og Forsendelsesbeviset. —

Den ældste af Konvojsoldaterne traadte forsigtigt hen til Bordet, tog Pennen saa varsomt, som om det havde været en Giftslange, skelede med det ene Øje, trak Munden skæv, slikkede sig med Tungen om Overskægget og stak stærkt sjælelig betagen først Pennen gennem Papiret, trak den derpaa ud igen, saa at den spruttede og fik tilsidst paa skraa i Rubrikken anbragt nogle mærkelige Tegn, der skulde sige: Sergij Ponomarjev. Efter den Dyst tørrede han Sveden af Panden, gjorde med Appel Gevær paa Skulder, derpaa højre om og marcherede hen til Døren. Sidorkin fulgte efter ham; den anden Soldat traadte til bagved.

Da de var kommet udenfor, satte Sidorkin sin høje, laadne Kabuds paa Hovedet, rettede Ryggen og slog taktfast ind i Trit med Konvojsoldaterne.

Det var varmt. Middagssolen brændte paa den støvede Vej. Rundingen af de nærmeste Høje og Omridsene af de lave blaanende Bjerge bagved dirrede i Luften, der af Hede syntes at gaa i Bølgegang. Og blændende blank med Straaleglans som glødende Metal bugtede Floden sig i glimtende Skældragt afsted ud mod de lillagraa sitrende Rørskove i det fjerne.

II

Sidorkin fortsatte rolig sin Vej mellem de to Konvojsoldater, nu og da kastende et Blik ud over Landskabet ved Floden for at trøste sig ved gode Minder. I den Snævring derhenne mellem Rørene havde han mere end en Gang ligget godt skjult for Politiet; paa Brinken lidt længere nede plejede velvillige Sjæle at tænde en Visk Halm for at varsko Fiskerne, naar Inspektionsbarkassen nærmede sig, og et Stykke oppe ved Pilekrattet var

der et fortrinligt Slæbested, hvor Baaden kunde trækkes op og Fangsten ad korteste Vej sendes til Torvs i Kredsstaden. Paa Gensyn! Vi begynder snart forfra. Det er baade indbringende, og især er det fornøjeligt at pudse Myndighederne.

I Kampen mod Fiskeriopsynet havde Sidorkin og hans Kammerater udarbejdet et helt Signalsystem. Om Foraaret, naar Fisken gik op mod Strømmen for at lege, og al Fangst var forbudt, stod der ganske vist Skildvagter langs Bredden. Men Afstanden mellem dem var for stor og Vindingerne af Floden for mange. Var en Patrouille ude paa Afsøgning, kunde til Eks. en Høstak, som ganske uskyldigt stod paa et synligt Sted over Brinken, ved blikstille Vejr give sig til at sprude Hø ud til alle Sider op i Luften, — og saa var Baaden straks gemt paa et eller andet Sted, hvor man skulde være ualmindelig kløgtig for at finde den. En rød Skjorte, stukket til Vejrs paa en Stang, to eller tre gennemtrængende Maageskrig fra et aftalt Sted eller andre saadanne Tegn og underlige Gerninger skulde nok i rette Tid bringe Fiskerne i Sikkerhed.

Naar Legetiden henimod Foraarets Slutning var forbi, og Fangsten blev givet fri paa de fleste andre Steder, var dog de lave oversvømmede Steder mellem Rørene, de saakaldte Limaner, lyst i Fred og med Afvisere betegnet som forbudt Territorium, hvor der aldrig maatte fiskes. Paa disse fredede Asylpladser søgte den ulykkelige, haardt forfulgte Fisk et Tilflugtssted mod Flodrøverne, der intet Begreb havde om at skaane Yngel eller Undermaalere, men gik lige hensynsløst frem mod stort og smaat. I Limanerne vrimlede det af Fisk, saa man næsten kunde øse den op med Spande, og her var det netop, at Folk som Sidorkin søgte hen.

Af hans Art fandtes ved alle Kosakstationer adskillige. De holdt ikke af at drive Jordbrug; dertil var de for dovne, og deres Klager over at have for lidt Jord kunde for saa vidt være berettigede nok, som de med deres Maade at behandle Jorden maatte have haft Lodder paa flere Kvadratverster for at faa det allernødvendigste til Livets Ophold ud af den. De slog sig ned med deres primitive Hytter saa nær som muligt ved Floden; deres Kvinder saaede aldrig Hør, hvad dog ellers hører til i enhver Kosakhusholdning, og holdt hverken Grise eller Fjerkræ; knap nok at de plantede en Smule Kaal. Alt var beregnet paa

at købe for de Penge, Mændene fik for deres Tyvekoster, og skønt en saadan Banditkoloni angav sig selv ved første Øjekast, kunde dog det stedlige Politi med vanlig Ubehjælpsomhed næsten aldrig komme Tyvene lovformeligt til Livs.

Sidorkin gik, som sagt, mellem de to Konvojsoldater. Lidt efter lidt faldt han ud af det stramme Trit, hvori han fra Begyndelsen var slaaet ind. Det samme gjaldt iøvrigt Soldaterne; snart slentrede alle tre af hver i sit Tempo og sparkede om Kap Støvet til Vejrs. Til sidst enedes Arrestant og Konvoj om skiftevis at dampe løs paa en Cigaret, Sidorkin havde rullet af et Stykke graat Papir og nogen Tobak, han havde liggende under Foderet paa sin Hue. Han var i godt Humør; Chancerne for Frikendelse fremstillede sig for ham i et saa rosenrødt Lys, at han maatte udtale sig derom for sine Følgesvende. De gav ham Ret: Naa, ja; Vorherre er jo god. Han hjælper sommetider. —

I Brummen ved Hovedvagten sad Sidorkin fem eller seks Uger, medens Undersøgelsen stod paa. Lovgyldige Beviser mod ham kunde Forhørsdommeren ikke bringe til Veje; saa maatte Kommissionen løslade ham af Mangel paa Bevis. Sin Føde havde han i Mellemtiden faaet for ingen Ting sammen med Soldaterne, og Maden kunde være god nok. Alligevel var Sidorkin af Mangel paa Bevægelse og af Kedsomhed blevet noget gul og kvabset, men det skulde han snart faa rendt af sig, naar han nu kom i Virksomhed igen.

III

Op af det mørke Vand rejste sig som en kun lidet mørkere Skygge den sorte Væg af Siv, hvis øverste Rand umærkeligt flød sammen med det sorte Nattemulm. Rundt om laa Stilheden dyb og ubevægelig. Kun en ualmindelig skarp Sans skulde have opfattet Spor af Raslen i Rørene eller lidt nikkende Bevægelse i Sivtoppene. Var det mørkt ved Overfladen, blev det højere oppe helt kulsort.

En ganske lille Antydning af Lys findes der dog altid umiddelbart i Vandskorpen, men den slog ikke til for at skelne, hvad det egentlig var, som gled hen langs Foden af Sivets sorte Mur. Det gjorde nærmest Indtryk af et mørkegraat, kluntet Stykke Drivtømmer; kun de regelrette Ryk i Bevægelsen ledte Tanken hen paa en Baad. Dens Aarer sænkede og løftede sig saa for-

sigtigt, at kun de uundgaaelige Draaber, som trillede ned fra dem, vakte Lyd i Stilheden. Men nu lod ogsaa Draaberne være med at falde; den sagte Skuren gennem Rørene hørte op, og ikke en eneste af Silketoppene nikkede mere. Rundt om kun Tavshed og formløst Mørke.

Pludselig tændte der sig over Baaden et blaat Blus, som for et Øjeblik glimtede over den vaade Ræling, over Garnene, over fem bredskuldrede Figurer og over Sivet med de ubevægeligt hængende Silkeduske; et Sekund spejlede det sig i blikstille Vand; saa styrtede det ned deri og slukkedes.

Den, som efter saa kortvarigt Blink skulde have bestemt Baadens Plads i Bælgmørket, maatte have haft et godt Øjemaal. Der fulgte heller intet Svar hverken i Form af Blus eller Skud.

Naa, lille Børn, saa tager vi fat! lød i Baaden en Stemme, som ikke mere lagde Dæmper paa sig og som med et Aandedrag blæste alt det hemmelighedsfulde i Nattestilheden af Vejen. Der er altsaa ingen! —

Og ligesom fornøjet over, at den spændte Tavshed med et var brudt, kom et lille Vindstød flyvende og ruskede i Rørene, saa at de vaagnede, skubbede til hinanden og gav sig til at hviske og tiske indbyrdes med alskens Buk, Nik og Svajen. Aarerne rørte kraftigt og larmede op omkring; det gav et Sæt i Baaden; den skød ud paa den aabne Flade, og muntert rislede det henad dens Sider med kløvet, boblende Vand.

Ser I saa, hvad jeg sagde Jer, at i Nat er han her ikke. Han er dampet ind til Byen. Fyrbøderen havde selv fortalt til Antips Matrena, at de skulde ind til Byen for at faa Kedlen renset. —

Det skal I bare ikke tro for meget paa, lød Sidorkins Stemme dæmpet henne fra Roret. Er det maaske første Gang, at den bandsatte Djævel bilder Folk ind, at han skal væk og saa putter sig etsteds i Rørene for med eet at komme hvæsende ind paa kristne Mennesker. —

Aa, Fyrbøderen narrer ikke Matrena. Han er altfor skudt i Kvindfolk. —

Du kan selv være et Kvindfolk, saadan som du giver Hals! Du skulde hellere trutte lidt højere op endnu, saa alle kan høre, at vi er her. —

Der blev pludseligt stille; ogsaa Aarerne arbejdede mere dæmpet.

Lidt efter stoppedes der op, og Baadens Bemanding gik i Gang med at „drysse“ Garnene ud. Inden mange Minutters Forløb mærkede de, som holdt Fanglinerne, at Garnet dernede begyndte at bulne ud og røre sig, saa det rykkede i Rebene. Ved den Følelse rystede deres Hænder af Sindsbevægelse. En eneste saadan god Fiskenat kunde, hvis de slap heldigt fra den, give dem fuldt op af Livets Herligheder for Uger, ja maaske for Maaneder. De begyndte at hive ind.

Det vaade, fangsttunge Garn krøb langsomt op af Vandet ind over Rælingen. Skikkelserne i Baaden løsnede forsigtigt de sprællende Fisk ud af Maskerne og kastede dem hulter til bulter, store og smaa ned i Baaden, der snart stak saa dybt, at der knap var en Haandsbred til Vandlinien.

IV

En mistænkelig Lyd som et langtrukket, skurrende Fugleskrig eller som Skraben af Jærn mod Jærn syntes etsteds paa Afstand at bryde frem i Mørket. Folkene lagde sig plat ned i Baaden og blev liggende stille. Med tilbageholdt Aandedræt og bankende Hjerte lyttede de anspændt og ængstelig. Ligesom før stod Rørene utydeligt sorte over sortegraat Vand; paa Himlen deroppe drev dunkle, ubestemt formede Skyer, den ene langsomt hen over den anden; og rundt om var det mørkt og stille. Men Mørket og Stilheden havde faaet noget hemmelighedsfuldt og truende i sig; der var kommet noget til, som ikke kunde ses, men uhyggeligt lod sig føle.

Lydløst og tagende sig i Agt for at skure mod Sivet gav de sig atter til at røgte Garnet. Der var megen Fisk, og Baaden blev tungere og tungere.

Etsteds fra bag en Rørbanke skar et Glimt som en Kniv gennem Mørket og umiddelbart efter, næsten uden Mellemrum, drønede Skrattet af et Geværskud; hen over Hovedet paa Kosakkerne fløj noget, der summede som en Bisværm.

Kap Linerne! lød en dæmpet Kommando i Baaden.

Et Øksehug og endnu et. Der gik Nettet med den ventede Rigdom til Bunds.

Ro til! —

Fire Mennesker roede til som rasende. Baaden gled ikke

den satte af Sted i Spring og slog for hvert Hop ned i Vandet med Forenden, saa Skummet stod ud til begge Sider. Rundt om blev alting uroligt, Sivene kastede sig mod hinanden og snakkede op; Vildænderne rappede forskræmt og baskede larmende af Sted længere ind i Rørskoven; inde ved Bredden peb et Par Vandhøns. Natten, som var blevét forstyrret i sin Søvn, gav sin Utilfredshed Lyd i forskellige Toner, og alle Vegne syntes det, som om stygge, uklare Omrids dukkede op.

Folkene sled paa Aarerne med den Styrke, Fortvivlelsen giver. Det, de flygtede for, var ikke synligt, men gennem Mørket kunde man høre, hvor det halede ind paa Robaaden. Det lød ganske paa samme Maade som det korte, hastige Aandedræt af en Hund, der har tabt Vejret og løber med Tungen ud af Halsen, og denne stadigt nærmere kommende, uafbrudte, kortaandede Hvæsen fik Kosakkerne til at ro for Friheden og maaske for Livet.

Stop dér forude! —

Baaden vedblev at fare afsted som en besat. Ved Roret sad Sidorkin; var der nogen Udvej, skulde han nok finde den. Men nu kneb det. Ikke alene kom den ildevarslende Prusten nærmere; nu kunde man ogsaa som en mørk Silhouet skelne det Uhyre, hvorfra Tilraabet var kommet.

Stop, siger jeg, stop! —

Smid Fisken ud og let Baaden! hviskede den Stemme, som før havde været saa kæk.

Fanden med Fisken; ro til, om I har Livet kært! hvæsede Sidorkin. Slipper nogen sin Aare, er vi fortabt. Hej, hæng i! —

Det var mindre Faren ved en Forsinkelse end Tabet af al den gode Fisk, han frygtede. Men Baaden var rigtignok saa stærkt lastet, at den lige saa godt eller endnu mere end den forfølgende Dampbarkasse risikerede at løbe fast paa grundet Vand.

En Stribe Lys, vaklende og snublende i Furerne fra Aaretagene, lagde sig nu hen over Limanens Overflade. Forfølgerne havde stukket en Lanterne ud. Sidorkin slog Roret brat om, saa Robaaden fløj til Side ind i Mørket om bag en lang, men ikke ret tæt Vold af Siv.

Stop, eller jeg skyder! lød det igen bagved.

Der falder paany et Skud, denne Gang med en Ladning

Svaneknopper, der pibende og klynkende for hen over Hovedet paa dem og slog ned et Par Baadslængder foran.

Stopper I ikke, skyder jeg Jer alle sammen i Smadder! —

Med Knasen og Skuren brød Inspektionsbarkassen gennem Sivene. Men Fiskerne havde endnu ikke opgivet Haabet; forude kom Bredden svagt til Syne, kunde de løbe op et Sted, hvor Barkassen af Frygt for at brække Skruen ikke vovede sig ind, var Skindet og maaske ogsaa Fangsten reddet. Geværerne laa jo parat. Sprang Politisoldaterne i Vandet efter dem, skulde de nok faa en varm Modtagelse.

Men Baaden var for stærkt lastet. Bedst som den fór af Sted, skurede den mod Bunden og blev hængende i Dyndet et Stykke fra Land. Ved Stødet tabte Kosakkerne deres Aarer og tumlede om mellem hverandre. Men i næste Øjeblik havde de fat paa Geværerne.

Fyr! —

Fire eller fem Bøssekugler smældede mod Skorstenen og Jærnpladerne af Dampfartøjet. Det bakkede et Par Slag. Saa dundrede en Salve ind over den vingestækkede Baad med dens nu vaabenløse Mandskab. Havde de Skud været ordentlig rettet, vilde næppe en eneste af de fem Kosakker være sluppet fra det med Livet. Nu lød der blot et eneste svagt Skrig. Saa blev der et Øjeblik stille. Barkassen gik langsomt frem for ikke selv at løbe fast, fik med et Par Hager Baaden trukket til sig, og nu begyndte Eksekutionen.

Hid med Geværerne først eller I er dødsens! — En Klinge blinkede og faldt med Fladen haardt ned over en menneskelig Nakke.

Aah — aa — aah, tag Geværerne, tag dem, slaa bare ikke, slaa ikke! Vi gør jo ingen Fortræd. —

Gør I ikke? Djævle, forbandede Tyveknægte!

Igen et Par drøje Slag; igen nogle Brøl med Klynken og Tiggen.

Ud med alle Geværerne, siger jeg! Rakkerpak! Geværerne først! —

Der er ikke flere, det kan du jo selv se. Au, au, hvad slaar du for! —

Sæt jer igen ved Aarerne og ro lige foran Barkassen. Hej, du dér, som ligger paa Næsen. Se til at komme op med dig, eller jeg skal lette dig! —

Han er skudt. —

Politiunderofficeren bøjede sig ned til den liggende og fik ham i en mere bekvem Stilling. Det var Ivan Sidorkin. Han stønnede egentlig ikke, men ved hvert Aandedrag klukkede der noget inde i ham, den røde Plet paa Skjorten blev større og større. Han fik lidt Brændevin hældt i Munden.

Saa satte Toget sig i Bevægelse, Robaaden foran og Barkassen langsomt bagefter. Dens Prusten var nu blevet rolig og besindig, som om den følte, at Kampen var forbi og at der ingen Grund vilde være til at anstrenge sig mere over for den stakkels Baad med de døde Fisk og den halvdøde Mand. Og Natten havde tabt sin Stemning af Mystik. Det var blot blevet koldt og om muligt endnu mørkere, saaledes som det plejer at blive umiddelbart før Solopgang. Morgenbrisen løb gennem Rørerne og fik dem til at ryste, som om de frøs.

V

Da de lagde til i Baadehavnen ved Kosakbyen, stod Solen op. Den lyste gyldenrødt over Engene langs Floden, over Smaahusene mellem Kirsebærhaver, over den lille Dampbarkasse og over Baaden med de døde Fisk og den bevidstløse Mand. Hans Ansigt var blegt, Øjnene lukkede og Tænderne krampagtigt sammenbidte bag den opadtrukne blaalige Overlæbe. Af Aarer og Fiskegarn blev der improviseret en Bærebør, hvorpaa Kammeraterne og Politikonstablerne i Forening varsomt bar Sidorkin hjem til Kone og Børn.

Ved Hylet og Skrigene, som begyndte, slog den døende Øjnene op, og de tørre Læber gjorde en anstrengt Bevægelse for at tale. Da hans Hoved var blevet lagt til Rette, og han havde faaet lidt at drikke, lykkedes det ham at sige P — Pr Præsten!

Stuen, hvor han laa, var efterhaanden blevet stoppende fuld af Mennesker, mest simpelthen nysgerrige. Der var ikke en Mundfuld Luft at faa; op imod det lave, lukkede Vindue havde en Flok Drenge klistret sig fast med Næsen trykket flad mod Ruderne.

Præsten kom, en halvgammel Mand med tyndt Haar og det graanende Skæg halvvejs studset paa militær Vis. Han jog i en Haandevending hele Forsamlingen ud, Sidorkins Kone ikke

undtagen. Derpaa skræmmede han med et Brøl Drengene væk fra Vinduet, tændte et Vokslys foran Helgenbilledet, iførte sig sit Skulderdække af grønt Fløjl med indbroderede Guldkors, tog af en Æske Krucifikset frem og traadte hen til Sengen. Under Læsningen af Trosbekendelsen havde Sidorkins Ansigt tabt sit maskeagtige Præg og var blevet blidere i Udtrykket og paa Spørgsmaalet: Slaar du som Røveren paa Korset al din Lid til Frelserens Naade? svarede han hørligt: Ja!

Med ensformig Stemme oplæste Præsten nu Punkt for Punkt de ved Skriftemaalet brugelige Henvendelser, standsede et Øjeblik efter hver enkelt for om muligt at faa Svar, og Kosakken svarede først med det vedtagne: Jeg er skyldig, siden, saa godt han kunde, med et fortrukket Minespil. Men denne Anstrengelse tog hans sidste Kræfter. Under Forsøget paa at gøre Korstegn for sig, rejste han sig halvt over Ende og snappede efter Vejret. Saa faldt Hovedet tilbage, fra Næseroden skød en graalig Jordfarve ned over Underansigtet, og Øjnene blev glasagtig stive.

Præsten trykkede Krucifikset til de følelsesløse Læber, lukkede Døren op og vinkede til de udenfor ventende, der straks ved hans Tilsynekomst alle som een hurtigt og dybt begyndte at korse sig.

Guds Tjener Ivan er død. Maatte han være indgaaet i Himmeriges Rige! —

LEONID SERAFIMOVITSCH,
ved THOR LANGE.

I TIDENS OG STRIDENS TEGN

SAMFUNDSVOGTERE

DEN „Karen Bornemann"ske Affære er forhaabentlig, naar dette læses, gaaet over fra Deklamationens til Handlingens Stadium. Man var jo næsten alle — i Pressen i al Fald — saa rørende enige om, at her forelaa en net og oplagt lille Teaterskandale, og der synes derfor kun Grund til med fælles Kraft at se at faa en saadan hindret for Fremtiden — først ved den uheldige Censors Fjernelse og saa for Resten ved Teatercensurens i al Fald grundige Omdannelse.

Men naar man er enig herom, kan det ogsaa være tilladt med en mere filosofisk Humor, end det straks gik an, at betragte den lille Samfundskomedie i hele dens typiske Rækkevidde. Thi den er jo fremkommen ved et Samarbejde af tre af vort offentlige Livs mest prøvede Kræfter: vor kgl. danske, juristiske Bureaukratisme, vor ikke mindre hjemmegjorte, akademiske Radikalisme og saa først og fremmest — som Mellemledet, der bragte den elektriske Kontakt tilveje, — den meget rørige Kraft i københavnsk Nutidsliv, som Georg Brandes i Anledning af Lasalle har givet en hebræisk Betegnelse, der indbefatter — som han udvikler — „Uforbløffethed," „Paatrængenhed," „Lyst til at trænge sig frem" og meget mere af samme Slags.

Af den justitsministerielle Departementchefs Erklæring i „Berlingske Tidende" — hvor højofficielt de blotte Ord fylder i Munden! — traadte hele den kancellistiske Embedsmandsaand En lyslevende i Møde. Departementchefen er af sin „Pligt" bleven „stillet overfor en embedsmæssig Overvejelse af flersidige Hensyn," men han er sig „bevidst at have handlet saaledes, at det er holdbart over for Loven ikke mindre end over for Moralens Domstol." Han har ikke kunnet „imødekomme" Medborgeres „Ønske om offentlig Opførelse af Karen Bornemann"; han kan ikke „tillade, at den offentlige Scene stilles til

Raadighed for den saakaldte fri Kærligheds Anskuelser, som, omsatte til Handling af den modtagelige unge Slægt, vil forspilde Menneskeliv og bringe Sorg og Ulykke ind i hæderlige Familier"; han maa værge „det ordentlige Publikum" mod „ødelæggende Virkninger" af en Litteratur, der som fremstillende „det slette i Livet" „paa en Maade, der er egnet til at gøre Menneskers Liv slettere, selv er slet."

Det er saamænd ikke det, der er det komiske — eller traurige — at der er Bornemann'er til, som endnu tør bekende Troen paa Ægteskabets Eneret og alt andet Kønslivs Slethed. Men hvad man virkelig ikke véd, om man skal le eller græde over, det er den ansvarsbevidste Ro, med hvilken Indehaveren af disse, dog nu om Stunder noget anfægtede Privatmeninger anser det for sin selvfølgelige Ret og Pligt i Kraft af sin Kontorstilling at regulere et helt Samfunds Aandsernæring — din og min og alles — efter disse private Overbevisninger. Til Nød kunde i gamle Dage et Konsistorium af Bisp og Professorer bilde sig ind at have Kald og Kompetence til at vaage over vort Aandslivs Moral, men tænk, hvor en Mand som Prof. Høffding nu til Dags vilde gyse tilbage for at paatage sig et saadant Ansvarshverv! En Jurist med et fint Laud og en god Embedskarrière bag sig — hvad skulde der imidlertid være, som han ikke efter en „embedsmæssig Overvejelse" kunde paatage sig at lede? De er jo vant til, deroppe i den røde Bygning, glat væk at styre Sanitetsvæsen og Forstvæsen, vort kirkelige Liv og vort Kunstakademis Undervisning; hvorfor saa ikke vor dramatiske Litteratur og vore moralske Diskussioner? Der er jo bare det, at Departementchefen sagtens har unge radikale Assistenter under sig, som saa ogsaa, naar de en Gang rykker op paa hans Plads, vil føle sig berettigede til at dirigere efter *deres* Meninger om Dyd og Moral. Kan den juridiske Overmagt benyttes i den ene Moralanskuelses Tjeneste, kan den det ogsaa i den andens; saa vidt vides har vi jo ingen grundlovsmæssig Statsmoral, som Regeringen *skal* beskytte lige som Statskirken, og at hengive sig til hinanden uden Vielse og sætte Tæring efter Næring med Hensyn til Børneavl er nu en Gang ikke mere ulovligt end at gifte sig og sætte Børn i Verden. Naar Justitsministeriet gør sine Teaterbevillinger afhængige af, om Ægteskabsdiskussioner falder i Departementchefens, Revyer i Ministerens, Forbryderstykker i Censors Smag eller ikke, saa er det et lige saa stort Myndighedsmisbrug som om Bygningskommissionen gjorde sine Byggetilladelser afhængige af, om det var et Forsamlingshus for Højre eller for Venstre, der skulde opføres.

Men den samfundsvogtende Bureaukratisme er en gammelkendt dansk Broholmer, tung og rolig, og trods dens bidske Knurren har man i tidligere Dage nok kunnet klare sig med den. Nu har den imidlertid faaet til Assistance en pommersk Spidshund, af de smaa snusende og gjaldende. Man sammenligne blot den nuværende Justitsministers Valg af Teatercensor med Nellemanns i sin Tid af Vilh. Møller! Glæden ved at være kommen ovenpaa og at regere, som svulmer over i Ubændighed hos vore demokratiske „homines novi", hvor de er kommen i Spidsen for et Stykke „Centraladministration", har ikke mindst vist sig i Kynismen, hvormed de vælger sig Haandlangere. Den Overretssagfører, til hvem Hr. Alberti har afhændet sin Magtfuldkommenhed paa Teatrenes Omraade, hører — efter sin offentlige Færd at dømme — til en Slags Mennesker, som mindst af alt passer til en Teatercensors delikate Hverv. En Art Medborgere, der har mere nervøs Rørighed og Kløe i Fingrene end vi andre tungere Væsener, og som — nu da Friheden er oprundet for alle, der tidligere er bleven holdt nede — har en utaalmodig Trang til at spille med Finnerne oppe i Vandfladen og allermest til at spille Administration, øve Indflydelse, føre Tilsyn, udfærdige Forbud og Paabud, give Resolutioner. At byde en saadan et Censorembede, — et Embede, hvor man kun kan faa noget at bestille og gøre sig gældende ved at lave Kvalm, men hvor der saa ogsaa frembyder sig en Rigdom paa Lejligheder til at stikke Næsen i en Mængde Sager, træde en Mængde Mennesker paa Tæerne og skyde sin Person ind mellem Folk, der taler sammen, — det var et Eksperiment, man maatte vente sig megen Tragikomik af. Og det kan nok være, at den ny Censor har faaet den før ret tilbagetrukne Forretning „slaaet op", Teater- og Varietédirektørerne, der jo selv betaler Gildet, faar i egentligste Forstand „Smæk for Skillingen", Reporterne kan heller ikke beklage sig, og Censor gør sig selv til Midtpunkt i vor kære Teaterbys Avissludder og Kafésladder. Hidtil har det mest været „Friheden og Fremskridtet", der i Følge Forholdenes Natur har faaet Tilgang fra den nævnte Art Medborgere, men det er en af Følgerne af Systemskiftet, at man nu kan faa dem at se ogsaa paa den anden Side og nyde godt af Forbindelsen mellem den gammeldags stive Bureaukratisme og saa den moderne smaaligt nærsynede, men smarte Forretningsaand. Det er just denne Alliance, som i de sidste Tider har gjort Administrationens Tryk paa Borgerne saa irriterende snart i den ene, snart i den anden Forvaltningsgren. Og nu er det altsaa til Vagt for Scenens og Samfundets Mo-

ral, at Departementschefen og Overretssagføreren i Fællesskab farer i Benene paa skikkelige Væsener.

Thi — det kan jo ikke fordølges, at Harmen over det udøvede Aandstryk fik en kraftig Tilsætning af Humor, da man i Bogform fik Corpus delicti at se. Herregud — den farlige Faareulv, som truede Folden, viste sig ved nærmere Eftersyn snarest at være et Faar i Ulveklæder. Den farlige Bombe, disse Samfundsvogtere skriger Gevaldt over for og vil værne vores alles Hjem imod, viser sig at være et af den Slags velmente, men ganske sprængstoffri Projektiler, som siden „Lægemidler“s Tid saa jævnlig forfærdiges for Scenen herhjemme og som plejer at falde saa temlig stille til Jorden, uden at lave noget, der ligner Eksplosion. En radikal Magisters Anskuelsesundervisning i moderne, programmæssigt Frisind. Dette „tadelloses Eksemplar eines modernen Mädchens, wie es sein soll“ — med sin Anatole France, sin „Jeannes Brudenat“, sit Blad, som det „er en Ære at skrive i“ — huslig trods sin „dygtige Pen“, hensynsfuld overfor Faderen, ulasteligt værdig overfor Dr. Schou, lærerindekorrekt i sine Bogrepliker fra den første til den allersidste.... hvem vil vel tro, at hendes to børnløse, „fri Forhold“ har været hende andet end skyldige Akter i Frihedens Tjeneste, og hvor er mon de unge Piger nutildags, som en saadan Principdame vil kunne sætte Blodet i Brand paa?

Dog — hvem véd; det kan jo være, at hvad Forfatterens egen dramatiske Kunst ikke har mægtet, kan den skabte Sensation nu have Magt til at virke. Og den lille Censorskandale vil gøre dobbelt Nytte, hvis den — foruden at faa Censurforholdene grundig omformet — kunde aabne Øjnene paa alle vore Bornemanner for en anden Omformning, den, der er i fuld Gang hos den yngre Slægt i Forholdet mellem Mand og Kvinde. En Omformning, som er meget vigtigere og frugtbarere end alle de politiske Forandringer og som vore Samfundsvogtere, baade de af Broholmer- og de af Spidshunderacen, ikke vil kunne evne at hindre ude i Livet, selv om de en Stund kan holde den borte fra Scenen.

V. V.

TILSKUEREN

REDIGERET AF VALD. VEDEL.

NOVEMBER 1907

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

Kejserlig russ. Hof-Leverandør

C. R. EVERS & CO.

Maltextraktøl (dansk Sundhedsøl)
40 Øre pr. ½ Fl.

Export-Malt-Extrakt (Skattefrit)
25 Øre pr. ½ Fl.

Fineste og bedste Fabrikata.

Fabrik: Ø. Fasanvej 15. ✻ *Telefon 3282.*

Magasin du Nords Afdelinger for
Herre-Skræderi og Herre-Lingeri
fører de nyeste og fineste Artikler. Priserne ere, ligesom i Etablissementets øvrige Afdelinger, altid meget moderate.

Egen Indgang til disse Afdelinger i Porten nærmest Vingaardsstræde.

Linoleum

C. Riis Bonne & Co.

anbefaler **Linoleum** enten som afpassede Tæpper eller til hele Værelser og Trappegange.

6 Kronprinsensgade 6 (lige ved Kobmagergade)

Linoleum

ANTIKKEN OG VI

I Urtiden forud for al Historie, Aartusinder før man havde blot en Anelse om Fordøjelsens Fysiologi, havde Instinktet lært Menneskene Tilberedelsen af Brødet. Der ytrede sig her den Lov, Naturvidenskaben betegner som Selektionens, den vox populi, der med Rette ligestilles med vox dei, fordi den skjult, stille og hemmelighedsfuldt har faaet Menneskene til at træffe den Afgørelse og gøre det Fund, hvis Hensigtsmæssighed Nutiden med sin rigere og sikrere Erfaring beundrende har anerkendt som den fuldkomneste. Mennesket gjorde Brødet til sit Hovednæringsmiddel; Aartusinder har ikke vakt Tvivl om Valgets Rigtighed, og den moderne Kemi kan nu ad Analysens Vej bevise, at Brødet indeholder næsten alle de Stoffer, Menneskelegemet behøver til sin Fornyelse.

Dette Billede paa Brødet, „det grove, fine, hvoraf man aldrig bliver ked“, har den russiske Filolog Zielinski i sin tankevækkende Bog: *Die Antike und wir* (Leipzig 1905) anvendt paa de europæiske Folkeslags Stilling til den antikke Kultur, hvis Værker i mere end et Aartusinde har fostret Europas Lærde, Diggtere og Kunstnere. I Middelalderens første Tider havde den klassiske Undervisning som Maal Forstaaelsen af selve den hellige Skrift og Liturgien og Kirkefædrene, men i Middelalderens anden Halvdel blev det Oldtidens Videnskab, man søgte tilbage til, i Erkendelsen af, at Herredømmet over Naturen og Forstaaelsen af denne siden hine Dage var gaaet stærkt tilbage. Man læste især den latinske Oversættelse af Aristoteles og Lære-

bøgerne i Matematik, Astronomi, Medicin, Retsvidenskab. Allerede i Middelalderens Slutning var dog disse Studier blomstrede saaledes op, at man ikke længere følte sig afhængig af Forbillederne, og vi ser virkeligt i fjortende Aarhundrede de klassiske Studiers Forfald. Renæssancen betegner Aabenbaringen af Oldtidens *Kunst,* Billedkunsten og det skønne Sprogs Kunst. Begge beundres og inspirerer; den moderne Skulptur, de moderne Sprog vinder Kraft og Mangfoldighed i Udtrykket ved Befrugtningen fra Antikken. I denne *gammelhumanistiske* Periode er Cicero og Vergil de beundrede Mestre. Igen fulgte en Tid, hvor man skulde synes, nu kunde Europas Folk lægge de antikke Værker bort, thi deres egen Kunst, den unge, var lige saa dyb og rig som den gamle. Det var paa den Tid, at man opdagede *Intellektualismen* i Oldtidens Litteratur; dens Filosofi rykkede i Forgrunden. Cicero var stadig Mesteren, men som Filosof; man læste ham paa Newtons, Voltaires og Frederik den Stores Tid for at „perfektionere sin Fornuft". Men ogsaa Modstanderne af Intellektualismen i XVIII. Aarh., Rousseau, Winckelmann, Goethe, fandt i Antikken, hvad *de* søgte, *det enkelte Menneskes harmoniske Udvikling i den af Naturen anviste Retning.* Selv i en saa moderne og banebrydende Bog som „Emile" beskæftiger Rousseau sig hvert Øjeblik med antikke Ideer. Med denne *nyhumanistiske* Retning træder *Græsken* i Forgrunden, fordi det græske Menneske nærmede sig de aandelige Føreres Ideal langt mere end det romerske. Homer, Tragikerne, Platon — alle de Fugle, der har stærke Toner og vide Vinger drager paa Træk gennem Tidens unge Sind.

Mange lever, som godt er, paa det Ideal endnu. Men i vor Tid, hvor Udviklingshypotesen er Videnskabens Grundformel, har Antikken faaet ny Betydning: her har de *Ideer,* hvormed vi nu arbejder, deres Udspring. Forskningen er nu som et Land med talrige brede og vandrige Floder; ingen enkelt kender længere helt deres Dybder og deres Grunde; men engang randt de som spinkle og klare Kilder, hvis Vande havde den blege Lød og den stærke Smag fra Mørket og Jorden. Den moderne Videnskabsmand søger ikke som den middelalderlige til Oldtiden for at lære den Verden at kende, han ikke forstaar; han gaar til den for at se, hvorledes *det* er bleven til, han nu besidder som Arv og Eje. Han finder de fleste Resultater i Oldtidens Viden-

skab forældede, mange forhastede og derfor forfejlede, men han erkender overalt de samme *Grundprincipper,* som han selv anvender. Han betragter Antikken ikke som Norm, men han finder i den Sædekornene til alt det, der nu staar i rig Grøde. *Nicht Norm, sondern Same* — saaledes har Zielinski rigtigt karakteriseret Nutidsmenneskets Opfattelse af Antikken.

Meningsforskellighed opstaar først, naar Spørgsmaalet stilles, om Antikken endnu indeholder Sædekorn, der kan spire og give ny Høst i kommende Slægters Ideer, og om de klassiske Studier virkelig har en saadan Værdi, at de fortjener at bevare den Hædersplads i Ungdommens Undervisning, de i Følge deres Betydning i Fortiden og ved Traditionens Magt endnu i de fleste Lande indtager. Mange Nuancer vil Meningerne kunne have, men i det store og hele maa det siges, at den offentlige Mening overalt i Europa er fjendtlig stemt mod den klassiske Undervisning og anser Troen paa dens fremtidigede Betydning for forældet og taabelig. Nutidens Liv er saa rigt og mangfoldigt, at det maa synes baade unyttigt og uværdigt at opdrage mange Mennesker til Humanister gennem trælsom Indøvelse i Oldtidens Sprog og Litteratur. I Norge, Danmark og Spanien har man afskaffet den græske og indskrænket den latinske Undervisning stærkt, i Belgien forberedes en lignende Reform, og i alle gamle og nye Kulturstater giver den klassiske Skole sig svært i Fugerne. I Danmark var det, bortset fra Filologerne selv, egentlig kun Gejstligheden, der holdt paa Bevarelsen af den græske Undervisning i Skolerne, fordi man frygtede for, at Teologernes Forstaaelse af den hellige Skrift efter dens Afskaffelse vilde blive endnu mangelfuldere end hidtil. Denne Art Klassicisme minder lidt vel meget om den tidlige Middelalders til at turde paaregne Popularitet. Den katolske Gejstlighed har spillet sine Kort ganske anderledes fint. I Belgien har nemlig Jesuiterne vist sig som de klassiske Studiers ivrigste Talsmænd, og da der i strængt konservative Kredse fremsattes et Kompromisforslag, hvorefter Latin og Græsk skulde bevares, overvejende for at Eleverne kunde læse Hovedværkerne af Oldtidens *kristelige* Litteratur i Grundsprogene, satte Jesuiterne sig af al Magt derimod og krævede den gennemførte *humanistiske* Undervisning. De opnaaede ved denne Taktik at kunne gælde for renlivede Humanister, og samtidig afværgede de den Fare for Tvivl og Frafald, som alt for udbredt

Kendskab til de hellige Skrifter i Grundsprogene vilde medføre. Men den klassiske „Sprogkamp", der nu føres i Belgien, er samtidig interessantere, end vor hjemlige var det, derved, at Modstanden mod de klassiske Sprogs Indskrænkning i Skolens højere Klasser til Fordel for de levende Sprog er langt stærkere fra de videnskabelige Fagkredses Side. Herom vidner den mægtige Adresse, der, underskreven af 200 Professorer fra Belgiens fire Universiteter og af over 1500 Latinskolelærere af alle Fag, nylig er indgivet til Landets Kultusminister og til Direktionen for den specielle Skolereformkommission. Adressen anbefaler indtrængende Bevarelsen af *begge* de klassiske Sprog og advarer mod utilitaristiske Synspunkter for Skolefagenes Ordning, idet der henvises til, at de førende Lande paa det kommercielle Omraade, England og Tyskland, ikke har fundet en saadan gennemgribende Skolereform betimelig. (Le Musée Belge, Mars—Avril 1907).

Men hvor man end ser hen, er Forkæmperne for det bestaaende de faa. Blandt disse er netop Zielinski en af de mest tiltalende og tillige en af de mest veltalende. De Forelæsninger, han har holdt for en stor Forsamling af St. Petersborgs mandlige og kvindelige Ungdom og senere offentliggjort i ovenfor nævnte Bog, har paa én Gang almen Betydning og det særegne Stemningsindhold, som Tid og Forhold giver. De er holdte midt under Revolutionen, og det mærkes paa Tempo og Temperatur. Zielinski er en begejstret Troende paa sin Sag, saadan som kun en Søn af en ung, vaagnende Nation kan være det. I den vox populi, der kræver de gamle Sprogs Fjernelse, erkender han ikke hin dybe, stærke Selektionens Lov, der førte Menneskene til det daglige Brød, men en Overfladestemning, der er bedragerisk og kan skifte. Han former sin Opfattelse i et nyt Billede, af lokal Farvetone. Naar Sydvestvinden blæser, da gaar Newaens Bølger mod Østen, og det ser da ud, som flyder hele den mægtige Strøm tilbage mod Ladogasøen. Men ingen kan dog tvivle om, at hver Draabe fra denne Sø i Kraft af en usynlig, men højst reel Skraanen af Terrænet naar ud i den finske Havbugt, og at den hele Modstrøm højst for en kort Tid kan fremkalde en Oversvømmelse af Galejhavnen. Saadan har ogsaa det menneskelige Samfund to Strømme, en stormende, lunefuld, der kan

anrette Oversvømmelser, og en anden, der næppe anes, stille, men ubetvingelig.

Opgaven for Zielinski bliver nu den at eftervise, at under Overfladens Bølger og Hvirvler gaar dyb og sikker Strømmen mod det aabne Hav: Antikken, ikke fordi denne indeholder Forbilleder for vort Virke, en Mening som Modstanderne endnu bestandig beskylder Filologerne for at nære, men fordi der her findes aandelige Sædekorn, der, nedlagte i de Unges Sind, giver Haab om en rigere Høst, end anden Aandsvirksomhed kan stille i Udsigt. Han tager straks Afstand fra de Forestillinger om Klassicisme, den lærde Skole i Rusland som andetsteds har skabt. Thi „fordi det staar daarligt til med Sanitetsvæsnet i Tyrkiet, har man ikke Lov at slutte, at den moderne sanitære Lovgivning ikke duer.“ Efter det Forbehold giver Zielinski sig trøstigt i Lag med at bevise de antikke Skolefags Fortræffelighed, naar Undervisningen bliver dreven, som den bør.

Sammenligningen med Tyrkiets Sanitetsvæsen er dog ikke videre heldig. Dette er nemlig fortræffeligt, takket være Sultanens personlige Frygt for smitsomme Sygdomme. Men selv om Forudsætningen var rigtig, er Billedet dog falsk. Vor Tro til moderne Sanitetsvæsens Fortræffelighed beror netop paa, at vi har Erfaringer andetsteds fra. Men hvor var der indtil de allersidste Aar ikke „Tyrki“ i den klassiske Undervisning? Forsvarerne af l'ancien régime erkender selv dette, naar de overalt samtidig med at hævde de antikke Studiers Frugtbarhed betoner, at den klassiske Undervisning totalt bør reformeres (Musée Belge 1906, S. 320 ff.). De bryder dermed Staven over Fædrenes Gerninger, men tror dog, at alt er bødet med straalende Løfter for Fremtiden. Med naiv Frejdighed erklærer Zielinski, at hele Uviljen mod Antikken beror paa en Misforstaaelse, en Overfladebevægelse, uden at gøre saa meget som et Forsøg paa at undersøge, hvorledes og hvorfor den sorte Skole kom i Vanry i det 19de Aarhundredes sidste Halvdel. Det er en mærkelig Mangel paa historisk Samvittighed netop hos de Mænd, hos hvem man med fuld Føje kunde vente at se den Del af Bevidsthedslivet udviklet.

Den sørgelige, men klare Sandhed er jo dog den, at spørger man en Akademiker i et hvilket som helst europæisk Land, hvilket Minde han bevarer om sin klassiske Skoleundervisning, vil han uvægerligt svare, at han kun husker den som ulidelig

Grammatiktortur. Herimod vil en Mand som Zielinski anføre, at Studiet af de gamle Sprogs Grammatik netop er overordenlig frugtbart, fordi disse læres efter Apperceptionsmetoden, d. e. saaledes at Sprogenes Organisme, deres Etymologi, Semasialogi og Syntaks klargøres Eleven, medens de moderne Sprog mere og mere læres efter Associationsmetoden, d. e. gennem praktisk Indøvelse i Talefærdighed, Urmetoden man i sin Tid fulgte for at lære sit eget Sprog. Apperceptionsmetoden bringer den Lærende til at *tænke* over Sprog og Ord. At de gamle Sprog paa det Punkt er fortræffelige, er der ikke Tvivl om: Latinen især for at lære den sproglige *Anatomi* gennem Dissektion af Ordrødderne, Græsken til Indførelse i Sprogets *Kemi* gennem Opløsning af sammensmeltede Vokaler til de oprindelige Diftonger og gennem Eftervisning af Konsonanternes Assimilation. Det er blot højst beklageligt, at disse ledende Ideer hidtil ikke i Skolen er stillet Eleverne for Øje. De har slidt, de Stakler, med Remser og Undtagelser uden at være sig bevidst, at de opfyldte et saa højt Kald som at gøre sig Sprogenes Væsen klart. De følte blot, at de gamle Forfatteres Tanker druknede i de mærkelige Aorist- og Perfektumformer, hvori de besynderligt nok havde fundet det hensigtsmæssigt at udtrykke sig.

Ingen vil nægte, at Grammatikken som alt, hvad der klargør os Tingenes Væsen, er en fortræffelig Ting. Særlig i de sidste Aartier har dens Dyrkere gjort sig fortjente ved at sprede Lys i dunkle historiske Spørgsmaal og ved folkepsykologiske Iagttagelser af allerstørste Interesse. Vi kan ikke undvære Specialforskeren og bør ære ham, selv om hans Arbejdes Resultater, sete fra et utilitaristisk Synspunkt, hverken gør fra eller til i Menneskehedens Velfærd. Der kræves af ham saa megen Selvdisciplin, at Samfundet altid er vel tjent med den Tilførsel af aandelig Energi, hans Virksomhed betegner. Men vi taler om Ungdommen. Og da maa det siges, at Grammatikken som Videnskab kun har Ret til et Minimum af den Tid, den optog og i andre Lande endnu optager i den studerende Skoleungdoms Arbejde. Og er det Sandhed, at Grammatikken er det eneste Minde — og hvilket Minde! — fra de klassiske Timer, og at den aldeles formaaede at trænge den Idékreds tilbage, som de gamle Skrifter har formet, og for hvis Skyld de læstes, saa er Strømmen imod den sorte Skole mere end en Overfladebevæ-

gelse, saa lyder her vox populi i dybere Forstand, som Udtryk for det sunde og stærke Menneskeinstinkts Grundfølelse. Og naar Filologerne ikke røber den mindste Ruelse over deres Fortid, saa er Folk i deres gode Ret til at mistro deres Erklæringer om, at alt skal blive anderledes. Stolt proklamerer Zielinski: „En Lærer i de gamle Sprog maa stadigt drage alle mulige Sider af Aandslivet ind under sin Virksomhed: Jurisprudens, Militær- og Marinevæsen, de politiske og sociale Videnskaber, Psykologi, Æstetik, Naturvidenskab, Antropologi og endeligt og særligt *Livserfaringen.* Læreren i de klassiske Fag bliver mere end nogen anden en *helstøbt* Mand, fyldt af hele sin egen Tids Erfaring.“ Ak vé! Mindes Eders Ungdom! Hvor meget fik I vel til givendes af alle disse Herligheder? Hvad Oplysning fik man, naar man lærte om den romerske Stats Forfatning, om moderne Staters? Hvad kendte den klassiske Lærer til moderne Samfundsspørgsmaal? Hans Livserfaring overvældede os heller ikke. Vi var snarest tilbøjelige til at mene, at det forlængst var gaaet i Opfyldelse, som Renan forudsagde paa Akropolis i sin Bøn til Pallas Athene: „Il viendra des siècles où tes disciples passeront pour les disciples de l'ennui.“

Det nytter intet at dølge Vanskelighederne. Friske, alsidige Lærde som Zielinski glemmer alt for ofte, at den rige Viden om Nutiden og Livet, der underbygger deres egen Kundskab om Oldtiden, møjsomt og sent er erhvervet, og at det er lige urimeligt at fordre en lignende Modenhed hos alle Lærere i de klassiske Fag og at tro, at man kan bibringe unge Mennesker ret meget af denne „Oplevelse“ af Antikken i den korte Tid, Skolen skænker. Men da maa man ogsaa spørge, om ikke Samfundet er i sin gode Ret, naar det vedholdende kræver de klassiske Fag forviste til Specialisternes Studerekammer. Er det sandt, hvad Montesquieu i sin Tid har udtalt: „De moderne Værker er skrevne for Læserne, de antikke for Forfatterne“, saa behøvede i hvert Fald kun et Mindretal af Skønaander at beskæftige sig med den antikke Litteratur. Og dog er det netop denne Iagttagelse, der fører os ud paa Skraaplanet. Arbejder Forfatterne og Kunstnerne med Antikkens Ideer, som Tilfældet var overalt i Fortiden og endnu er det i et Land som Frankrig — man tænke blot paa Navne som Sully-Prudhomme, Anatole France, Armand Silvestre og Juliette Lamber — da maa først og frem-

mest alle Kunstkritikere uvægerligt være fortrolige med dette samme Idéindhold, noget som f. Eks. Georg Brandes gentagne Gange har erkendt. Men det samme gælder i Grunden enhver, der beskæftiger sig blot en lille Kende med Fortiden. Man kan jo ikke læse en blot 50 Aar gammel Bog eller gaa fem Skridt i en Malerisamling uden at møde et antikt Sujet. Den gamle Histories Skildringer, den græske Religions Myter danner sammen med de bibelske Legender en Kapital af Idéer og Følelser, hvoraf vore Fædre i Aarhundreder har levet. Myterne er Fortid for os som for Grækerne, de har faaet Dybde og rigere Menneskelighed gennem Nutidens som gennem Hellas' egen Kunst. Vi maa kende dem for at forstaa os selv, for at være helt moderne Mennesker. Thi det kan ikke være Idealet, at Nutidens Menneske helt skal rense sin Sjæl for alt, hvad moderne Viden har erkendt for usandt. Hvor kan et saadant Menneske bestemme blot en eneste aandelig Værdi, naar han ikke kender dens Tilbliven og Vækst. For Manden, der er „født i Gaar", har alt lige stor Betydning: en Rigsdagsmands Programtale og den sidste Sædelighedsskandale, ortografiske Regler og sociale Spørgsmaal. Han kan maaske, som vor skarptskuende Konsejlspræsident paa Færøerne, skelne det faste fra det flydende, men Hverdagsmoralens Alluvialdannelse, som i Morgen en Meningsbølge river bort, synes ham lige saa fast som Kulturideernes Granitgrund. Al Humanitet, alt sandt Frisind beror paa Evnen til at skelne det Betingede og Forgængelige fra det Ubetingede og Evige, alt Fremskridt maa underbygges af den dybe Respekt for det forbigangne.

Er Antikkens Betydning saa stor — og ingen Tænkende vil nægte det — da kan man ikke ønske Kendskabet til græsk Aandsliv begrænset til tre doterede og tolererede Specialister, da behøver den klassiske Filolog heller ikke foreløbigt at ruste sig med hin storladne Resignation, der fik Descartes til at foretrække Amsterdam for andre Byer, fordi alle Mennesker dér drev Handel og ingen brød sig om ham. Det dannede Europas Interesse for Antikken er heller ikke saa slukt, som man ofte tror. Aldrig har de gamle Kulturlande ved Middelhavet set saa talrige Skarer af Skuelystne som i disse sidste Aar, og Side om Side med Hadet til Ungdommens klassiske Undervisning gaar en stærk almén Interesse for de Kunstværker, Spaden dernede

stadig drager frem, og for de Billeder af antikt Kulturliv, til hvilke Videnskaben hvert Aar føjer nye Træk. Det enkelte Menneskes Trang til i det smaa at genopleve hele Menneskehedens Udvikling og da særligt de Tider, hvor det menneskelige rørte sig kraftigst og oprindeligst, er stærkere nu end nogen Sinde. Det turde være den Understrøm, som Zielinski taler om uden at faa Øje derpaa, det synes mig den vox populi, som det er værd at lytte til og rette sig efter.

Oldtidens Liv, dens rige Menneskegrøde kan gribe og beherske Sjælene nu som før. Ved den nye Ordning af den klassiske Undervisning herhjemme er den græske Sprogundervisning helt dødsdømt, og de unge Filologer, der glødede efter at faa rettet, hvad Fortidens havde fejlet, synes at være sat helt ud af Spillet, endnu før de fik begyndt deres Virksomhed. Og dog har de deres Kulturmission. I de faa Timer Oldtidskundskab, der endnu er indrømmet dem, tvinges de til at begrænse sig til det hovedsagelige, til at aabne Elevernes Øjne for de vigtigste Sider af Oldtidens Kultur. De store Idéer i Oldtidens Digtning, Kunst og Samfundsliv, som man med det gamle Systems mange Sprogtimer glemte eller ikke fik Tid til at drøfte, træder nu i første Række, fordi det er det eneste, der er Tid til at behandle. Men netop dette Stof vil finde modtagelige Sjæle. Selv Parthenons Marmor og den græske Statueverden, der mere end nogen Sinde har Magt over Sindene, er intet i Skønhed mod Oldtidens Idéverden, fremstillet af en Mand, der forstaar gammel og ny Tale. Alt kommer til at bero paa Lærerens Personlighed. Kan Landflygtigheden, der synes mig fortjent, selv om den rammer Efterfølgerne med den redelige Vilje til Forandring, bringe de unge Oldtidslærere til at finde sig selv og kende deres Styrke, da vil meget endnu kunne naas. Og der er Grund til at tro, at de Filologer, af hvilke Zielinski tegner et Idealbillede, netop vil fremstaa i de onde Tider.

Lad mig ved et bestemt Eksempel vise, hvad Arbejde der foreløbig kan gøres. I det Land Norge, som man snarest skulde vente at se forladt af Guder og Gratier, er i dette Aar udkommen en Bog om den græske Digter *Aischylos*, skreven af S. Eitrem, en af de unge Filologer, som man troede nu maatte forstumme. Den fortjener at læses ogsaa i Danmark, fordi den viser, hvilke Værdier en gammel Oldtidsdigter kan tilføre Tidens

og Ungdommens Aand, selv om Form og Teknik er forældet og Idékredsen har sin Begrænsning ved Tid og Sted. Hvilket Skatkammer af rige Tanker om Menneskers Stræben og Dødens Storhed, om Kærlighedens Forsonen og den bitre Glemsel, der som en Svamp sletter Navn og Daad ud paa Livets Tavle! Men gennem alt lyder dog som den betagende Grundstemning en sund Tro til Livets gode Magter.

Det er populære Foredrag, Dr. Eitrem har holdt og senere samlet. Og han tolker gammel Digtnings Tanker og Toner paa en Maade, saa Folk vil lytte og forstaa. Baade Indledningen, der giver en kort og klar Oversigt over græsk Digtning før Dramaets Opstaaen, og Kapitlet om det græske Teaters Udvikling vil interessere. I det sidste skildres en Vaardag, hvor der spilles i Athen, og Forfatterens Selvsyn af Landskab og Luft giver Fremstillingen Kraft og Farver. Vi føres med Strømmen ind ad Teatrets Indgange, vi bænker os, faar at vide, hvem der har stillet Kor, hvem der skal spille, og hvem Digteren er. Emnet selv kender alle fra Barnsben af, fra Homer, fra Lyrikernes Strofer, fra Søjlegangenes og Vasernes Malerier, men saa meget større er Spændingen: hvad Nyt vil Digteren bringe ud af det gamle Stof?

Det var en Nydelse, der er Nutidspublikum ganske ukendt, at genkende hver Person, der viser sin Maske, og dog være uvis om, hvorledes de store, sagnberømte Skikkelser denne Gang vil tale for at give deres Lidelser og Haab Udtryk. Men hvor var det svært den Gang at være dramatisk Digter! Det gjaldt af den begrænsede Sagnkreds, der stod til Raadighed, at finde og udforme et Stof, der allerede var dramatisk behandlet før, og i hvilket følgelig de optrædende Personers Handlinger og Karakterer var fæstnede og ikke turde ændres, — udforme det saaledes, at de kendte Skikkelser levede et nyt Liv og førte ny Tale. Og der krævedes ikke et, men tre Dramaer aarlig af den Digter, der vilde være med, og ovenpaa dem et Satyrspil, hvis Vid sikkert ofte blev afgørende og skaffede Digteren Prisen. I den store Tid i femte Aarhundrede f. Kr. opførtes Dramaerne kun én Gang; der var Raad til stadigt at give og fordre Nyt. Man regner, at der i dette Hundredaar er opført alene ved Dionysierne i Athen 900 Tragedier og 300 Satyrspil foruden 5000 Dithyramber og Komedierne. Og alt, hvad der var af

god Kunst i Athen, blev opbudt, hver Gang der skulde spilles: Skuespillernes Masker var modellerede og malede af Tidens ypperste Billedkunstnere, Baggrundskulissernes Malerier skyldtes Athens store Mestre, Musikken de bedste Tonekunstnere. Digteren var kun et Led i denne Helhed; talrige Kræfter forenede sig om at skabe den fuldkomne Harmoni og sikre Sukcessen — for én eneste Dag.

I dette Milieu ser vi Aischylos arbejde som Digter og Skuespiller, vi følger hans Kamp med den nye Digtarts Form og med sine egne Tanker. Vi sporer, hvor ungt et Folk Athenerne dengang var. Idéer, der falder Samtidens Ionere mundret nok, bliver knudrede og uklare hos denne Digter, der har den allerstørste Møje med at føre en Tankerække til Ende, ja blot at danne et gennemført rigtigt Billede. Aischylos er som Tænker arkaisk, ufuldkommen sammenlignet blot med en Sofokles, men netop derved saa tillokkende for enhver, der elsker at følge Menneske-tankens Genesis. Eitrem har rigtigt indset, at Opgaven for en Mand, der skriver om Aischylos, ikke bliver den samme som for den moderne Litteraturs Kritiker, en indgaaende Undersøgelse af Stil og Form og deraf følgende kunstneriske Vurdering, men derimod et Forsøg paa at udsondre de blivende Kulturværdier fra den forgængelige, af Tid og Sted prægede Materie. Der er god Logik i ikke at dvæle ved Aischylos' Svagheder eller de Sider i hans Digtning, der for os er værdiløse, naar man henvender sig til et Publikum, der ikke har læst og kun for en ringe Del vil læse Digterens Værker.

Nu og da kunde man alligevel have ønsket, at Eitrem mere havde fremhævet, hvilke Ideer Aischylos havde tilfælles med Fortid og Samtid. En Sammenstilling med Herodot vilde f. Eks. have forklaret, hvorfor Aischylos i „Perserne" behandler sit Lands Fjender med en saa sjælden Upartiskhed, ja ligefrem med Velvilje. Det er en Arv fra det gamle Epos, i hvilket Trojanerne skildres med samme Sympati som Achæerne, og Digteren gør Helte fra begge Lejre til Bærere af sine Idealer. Saa stærk var den Aandsform, der herved skabtes, at man ogsaa i senere Tiders Digtning og Kunst tegnede Billeder af selve Samtidens Fjender — og aldrig har vel et Land haft frygteligere Fjender end Hellas i Perserne — med samme Respekt og Interesse, som Homer tegnede Trojanerne, og man delte dem, som man

delte sit eget Folk, i dem, der i Gerning og Tale var Guder og Mennesker velbehagelige, og i de overmodige, der fortørnede alle rettænkende i Himlen og paa Jorden. Denne Tolerance, der i sin Oprindelse er af rent kunstnerisk Art, affødte i Tidens Løb den dybe Menneskeforstaaelse, den over Tidens Kampe løftede Menneskekærlighed, der nu er de bedste Aanders Særmærke. Ogsaa ved Behandlingen af „Prometheus" kunde Eitrem have vist, hvorledes Ideer, der er fælles for alle Folk, alene hos Hellenerne groede helt op og satte Blomster. Faar man Øjnene op for dette — og det gør man Aar for Aar mere, jo længere man beskæftiger sig med Antikken — at Grækernes Betydning ligger i, at de ene af alle Folk har erkendt og udviklet de Kim, der slumrede hos den hele Menneskehed fra Tidernes Gry, da giver man Goethe og Nyhumanisterne Ret i, at det var *Menneskeligheden* selv, der satte Blomst i Antikken. Og kan man meddele Ungdommen nogen sundere og skønnere Lære end den om det menneskeliges Tilblivelse og Vækst?

Meget af alt dette vil blive Læserne klart gennem Eitrems Bog, der i sig selv, ved Stil og Indhold, synes mig at vidne om, hvad den aandelige Tugt gennem antikke Studier er værd. Hans Sprog ejer nemlig digterisk Skønhed og Fylde, og dog er Udtrykket bestandigt præcist. Han ødelægger ikke som de fleste unge Nutidsskribenter i Skandinavien sine Billeder ved usammenhørende Idéforbindelser; han sprænger ikke en Sætnings Mening ved et „overraskende" Tillægsord; han løber heller ikke fra sine Tanker paa Halvvejen og lander aldrig i den aandelige Grødis, der nu udraabes som Naturgeni paa vort litterære Marked. Han kan en enkelt Gang forfalde til Fraser, men det er en mild Synd i Sammenligning med den „Dybsindighed", som man kan finde Prøver paa selv hos de usleste Skrivekulier, og som truer med at ødelægge samtidig nordisk Tænkning og Sprog.

Men glæder Læseren sig over Eitrems Fremstilling og Bogens Idéindhold, vil han sikkert føle noget af en Skuffelse over den gamle Digters egne Ord, saa ofte længere Strofer er citerede. Han vil muligt deraf drage den Slutning, at Forfatterens Begejstring ofte er naiv eller endog uægte. Denne Tro er falsk, thi Forholdet beror paa, *at al græsk Digtning i Grunden er uoversættelig*. En virkningsfuld Gengivelse i et moderne Sprog umuliggøres ved, at ikke blot Tankegangen, men ogsaa Ord-

valget er saa fremmedartet og ejendommeligt. Kun i det oprindelige Klædebon kommer Tankernes Skønhed til Syne. Hvem kan oversætte blot den lille, kendte Sætning fra Perikles' Tale hos Thukydid: φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας præcist og skønt? Kun den Ukyndige eller den, der savner al kunstnerisk Følsomhed, kan tillægge Oversættelserne virkelig Betydning. Erfaringen lærer, at græske Tekster, læst paa den Vis, i Reglen trætter og keder. Det bliver da gennem *Ideerne selv*, øste af de rene Kilder, at Filologen i disse Aar skal virke og gøre den Understrøm af vaagnende Interesse for Antikkens *Liv*, der er umiskendelig, stærk og varig. Hvem véd, om da ikke Længselen efter at lære de gamle Tekster selv at kende paany kan vaagne, naar den nuværende Slapheds- og Nedgangs-Tid er omme? De ydre Rammer og dermed Muligheden for en sund Reaktion er jo endnu givne, selv med den nye Skoleordning. Kun ét er sikkert og heldigt: det bliver mindre Kredse af Ungdommen end før, der vil vælge hin aandelige Indvielse til Livet. Mangen Lærer vil sikkert allerede have gjort den Opdagelse, at man med et Par private, lærvillige Elever paa et halvt Aar med Lethed kan gennemgaa det Pensum Latin og Græsk, hvortil der i Skolen bruges fire Aar, og det uden at Eleverne følte sig trykkede af den Smule Grammatik, der var absolut nødvendig. Det er saadanne Elitekorps af aandeligt interesserede Unge, man gerne vilde danne og uddanne. Men Filologerne selv vil i Mellemtiden, hvor de var nødt til at virke i videre Kredse, have faaet Øje paa de ledende Synspunkter, saaledes at de ikke mere taber dem af Syne.

Der arbejdes allerede med en Fremtid for Øje, hvor Brødet, bedre tilberedt end nogen Sinde før, ligesom i Fortiden skal vise sig at være det sundeste Næringsmiddel for den Slægt, der er i Vækst.

FREDERIK POULSEN.

F. BRUNETIÈRE OG KRITIKKEN

BRUNETIÈRE er en Kritiker, der tager Kritikken som en Mission. Han søger i den ikke en Underholdning eller en Fornøjelse, men en Sandhed. Der er intet litterært Koketteri i ham, ingen kunstnerisk Forfængelighed, — ingen Prunk og Stads i hans Sprog, Stilen er kold og billedløs.

En Kritik, der kun udtrykker en personlig Smag og Mening, kan ikke faa den Vægt og Værdi, Brunetière tilstræber. Kun naar Kritikeren borteliminerer sine individuelle Følelser, kan hans Domme blive almindelige Sandheder og faa den Autoritet, der er Brunetières Drøm. Han havde et iltert Temperament og stærke Følelser; der ulmede i ham en glødende Begejstring, heftige Sympatier og endnu stærkere Antipatier. Men mægtigere end dette brændte hans Vilje, hvis store Maal det var at betvinge alt, hvad der kun har subjektiv Værdi. Og det lykkedes

[1]) Født i Toulon. 1849—67. kommer til Paris for at forberede sig til Optagelsesprøven paa „École Normale". Hører Taine paa „École des beaux-arts" 1869 falder igennem paa „École Normale". Begynder sin Karriere med at undervise privat til Studentereksamen. Deltager 1870—71 i Paris' Forsvar. Skriver 1874 en Artikel i „Revue Bleue", der henleder Opmærksomheden paa ham. Herved og ved Hjælp af sin Ven Bourget kommer han ind ved „Revue des deux mondes". 1886 maitre de conférences ved „École Normale". 1893 gennemgaar han ved Sorbonnen „l'Évolution de la poésie lyrique". Redaktør af „Revue des deux mondes". Optages 1894 i Akademiet. Skriver 1895 i R. d. d. m.": „Après une visite au Vatican", der vækker Forargelse. Berthelot skriver mod ham. 1904 udelukkes han af politiske Grunde fra Professoratet i fransk Litteratur ved „Collège de France". Optages stadig mere af sin Kamp for at forsvare Religionen. Dør December 1906.

Bibliografi. Études critiques sur l'histoire de la littérature française I—VII. 1880—1903. Le Roman Naturaliste 1883. Questions et nouvelles questions de critique 1889—90. L'Évolution des genres dans l'histoire de la littérature 1890. Les Epoques du théâtre français 1892. L'Évolution de la poésie lyrique en France au 19' siècle I—II 1894—95. Manuel de l'histoire de la littérature française 1898. Discours académiques 1900. Histoire de la littérature française classique P. I (2 første Hæfter udkomne) 1904. Variétés littéraires 1904. Honoré de Balzac 1905. La Science et la Religion 1895. Discours de Combat 1899. Nouv. discours de combat 1903. Sur les chemins de la croyance 1904. Questions actuelles 1906.

Brunetière mere og mere at blive Herre over sig selv. Naar man sammenligner hans Bog om Naturalismen med den om Balzac, ser man, hvad han har vundet i Kampen mod sig selv.

Hvad Saint-Beuve havde øjnet og paapeget, havde Taine forsøgt at sætte i Værk. Sainte-Beuve havde indset den Værdi, en Kritik vilde have, der ikke havde anden Hensigt end en upartisk Udredning af Kunstværket. „Naar man har en egen Stil", siger han, „som Montaigne f. Eks., der sikkert er en stor Kritiker, er man mere beskæftiget med den Tanke, man udtrykker, og den tilspidsede Maade, man udtrykker den paa, end med den Forfatters Tanke, som man forklarer, udvikler og kritiserer . . . Endvidere: naar man har en egen Kunst, en Poesi f. Eks., som Voltaire, der sikkert ogsaa er en stor Kritiker, . . . har man en afgjort Smag, der, hvor smidig den end er, hurtig naar sin Begrænsning; man har sit eget Værk i Horizonten bag sig; man taber aldrig det Taarn af Sigte." Sainte-Beuve selv tabte aldrig helt sin „Joseph Delorme" og sin „Volupté" af Syne, Kritikeren formaaede aldrig at glemme sin egen Kunst; og hvor store Værdier han end har tilført Kritikken ved sin psykologiske Metode, ved at se Kunstværket i Forbindelse med Kunstneren, har han heller ikke paa dette Punkt vidst at holde sin Personlighed nede; han var Galler, „né malin", og hans Lyst til indiskrete Undersøgelser, til at sysle med de slibrige Punkter i en Forfatters Liv førte ofte hans psykologiske Efterforskninger længere end Forstaaelsen af Kunstværket forlanger.

Med sine Teorier om „Racen", „Milieuet" og „Momentet" lagde Taine Grunden til en objektiv Kritik. Taine vilde, at Kritikken skulde besidde samme Upartiskhed som Videnskaben. Den skal bestemme Kunstværkernes Væsen og Kendemærker og søge de Grunde, der har frembragt dem. Den skal forklare og konstatere, men udelukke al subjektiv Værdsættelse.

Ligesom Taine stræber Brunetière at give Kritikken en videnskabelig og objektiv Karakter. Han benytter sig af sin Forgængers Metoder og søger at føre Taines System videre og bøde paa de Mangler, det havde vist sig at have.

Havde Taine i sin Teori undladt at tage tilstrækkeligt Hensyn til Individualitetens Indflydelse og Betydning, er det Brunetières Fortjeneste overalt i sin Kritik at lægge den største Vægt paa denne Faktor. Medens Taine med „Racen", „Milieuet" og

„Momentet“ kun naar at forklare alt det i Racine, der ikke er Racine, mener Brunetière aldrig nok at kunne insistere paa det „enestaaende“, der er i Geniet, det der gør, at Racine er en Racine, og ikke en Pradhon.

Taines Bestræbelser for at se Kunstværket i Forbindelse med den Tid, hvortil det hører, havde bragt Kritikken til at overse Kunstværkets Ret til at betragtes som saadant; man var ved at ende med i Racine kun at se et Udtryk for Hofetiketten under Ludvig XIV. „Man bebrejder Marivaux, at han ikke giver tilstrækkelige Oplysninger om sin Tid, som om man vilde bebrejde en Skrædder, at han ikke kan sy Sko“. Brunetière ser i denne overdrevne Trang til at holde Kunstværket sammen med Forfatteren og Tiden en Rest af Romantikkens Indflydelse paa Kritikken. Kunstværkets Udvikling og Maal er for ham af større Rækkevidde, og ved at gøre Taines „Moment“ til det „litterære Moment“ hævder han Kunstnerens relative Uafhængighed af de sociale Omgivelser. Brunetière naar til at skabe en „stor“ Litteraturhistorie, i hvis Udvikling ganske vist de smaa Aarsager og Tilfældigheder har deres Indflydelse, men hvor de ledende Tanker og de herskende kunstneriske Idealer har mere Vægt end alt andet.

„Med „Momentet“, og blot med „Momentet“ vilde jeg paatage mig at forklare alt, hvad der er i det litterære Værk af virkelig forklarligt ved almindelige Aarsager. Vil man vide den sande Aarsag, om jeg saa maa sige, til Voltaires Tragedie? Søg den først i Voltaires Individualitet, og dernæst i den Nødvendighed, der hvilede paa ham, til alt imedens han fulgte Racines og Quinaults Spor, dog at gøre andet end de. Og hvad angaar det romantiske Drama, Dumas og Hugos, turde jeg sige, at dets Definition er helt og holdent indbefattet i Definitionen af Voltaires Tragedie, hvis Modsigelse det ene og alene er. Det romantiske Skuespil har ikke villet gøre det eller det; det har villet gøre det modsatte af Klassicismen, — og det er, for at sige det en passant, den vigtigste Grund til dets Fald.

Langt fra at vi her vil dadle Taine for at have givet for meget til Momentets Indflydelse, vil vi, som De vil se, give meget mere, og vi vil forsøge at fastslaa, at i Litteraturen som i Kunsten er — næst efter Individets Indflydelse — den store Virkning, som foregaar, den, det ene Værk udøver paa det andet. Enten vil man rivalisere inden for sin

Kunstart med den, der er gaaet forud; og paa denne Vis fortsættes Fremgangsmaaderne, saaledes dannes Skolerne, og saaledes gør Traditionerne sig gældende: eller man prætenderer at gøre anderledes, end de har gjort; og saaledes modsætter Udviklingen sig Traditionen, saaledes fornyer Skolerne sig, og saaledes omformer Fremgangsmaaderne sig."

Ved at gøre Individualiteten og det „litterære Moment" til de vigtigste Faktorer i Værkernes Genesis („Et eneste Værk, der har vundet almindeligt Bifald, vejer med en tungere Vægt paa Værkerne af samme Kunstart end al Indflydelse af „Racen", „Milieuet" og „Momentet") kom Brunetière ind paa en Kritik, hvis første Opgave det er at bestemme et Værks Hovedegenskab og sammenholde det med Værkerne inden for samme Kunstart; han naaede ad denne Vej til sin Teori om Kunstarternes Evolution, der skulde gøre hans Navn til et af de mest omstridte indenfor Litteraturen.

Brunetière attraar at finde en Metode, der giver et Kriterium; han vil en Kritik, der ikke alene forklarer, men tillige dømmer. Men medens den gamle Kritiks Domme kun var subjektive Meninger, vil Brunetière, at hans skal blive almindelige Sandheder. De bør ikke være kunstig paahæftede hans forklarende Kritik, men en Følge af den og indholdte i den. De tre Kriterier, som Taine havde udviklet i „L'idéal dans l'art," var endnu for spekulative til, at de let vilde kunne finde praktisk Anvendelse; Brunetière søger et, der i højere Grad støtter sig paa Erfaringen.

Han havde i sin Ungdom syslet med Darwin og navnlig med Haeckel; de første Artikler, vi finder af ham i „Revue Bleue", er fulde af Reminiscenser deraf. Han havde set, hvormeget Udviklingsteorien havde beriget de andre Grene af den menneskelige Viden. Han havde set Historien og Filosofien paa Vej til at blive Videnskaber, og han haabede nu ved at drage den samme Nytte af Darwin og Haeckel, som Taine af Geoffroy Sainte-Hilaire og Cuvier, at kunne gøre Kritikken til en Videnskab.

Han udviklede sin Plan i „l'Évolution des genres". Han vil vise, hvorledes de litterære Genrer opstaar og udvikler sig, paavirker, omformer og dræber hverandre. Hans Værk skulde omfatte fem Afdelinger: 1) Om Kunstarternes Eksistens; 2) Om Kunst-

arternes Adskillelse; 3) Om Kunstarternes Fastsættelse; 4) Hvad der betinger Kunstarterne; 5) Om Kunstarternes Omdannelse. Brunetière formaaede ikke at fuldføre sin kæmpemæssige Plan. Han saa de Skær, hans System vilde støde paa. Men om han saaledes ikke naaede at føre sin Teori igennem som et videnskabeligt System og at vise de Love, der styrer den menneskelige Aands Frembringelser, tabte han den ikke af Syne, og den ledte hans Kritik til nogle af dens allerfineste Paavisninger.

Rimeligt nok maatte hans Evolutionsteori vække Modstand hos Kritikerne; den vilde jo gøre Ende paa det Anarki, der raadede i Kritiken, og vise, at man kunde *fastslaa*, hvad der var god eller sund Smag, og hvad der var daarlig eller pervers Smag. Thi hvis det er sandt, at en Kunstart naar til et Punkt, hvor den er fuldkommen eller moden, at den derpaa degenererer, omformer sig eller dør, „kan man foretrække grønne Æbler eller raadne Pærer, men man kan ikke paastaa, at det netop er, naar Æblerne er grønne, eller naar Pærerne er raadne, at de er modne“. Genreteorien var en Udfordring til alle dem, der talte om Litteratur og kritiserede uden at tage Hensyn til Traditionen, thi efter Evolutionsteorien kunde man ikke forstaa de enkelte Dele uden at kende det hele. Den lagde den dømmende Myndighed i Hænderne paa den, der havde Betingelser for at kunne følge Udviklingen og Kontinuiteten.

Brunetière fik ved sit System de uvidende Døgnfluekritikere paa Halsen, men tillige bragte det ham i Kast med nogle af Litteraturens mest kultiverede og betydelige Mænd. Den Skepticisme, der under Renans Paavirkning var trængt ind i Kritikken, hævdede „med stor Sikkerhed, at vi intet er sikre paa“; den anerkendte ingen objektiv Dom og slog sig til Ro med en „impressionistisk“ Kritik. Brunetière fandt, at det var Affektation af Anatole France at udgive for „Indtryk“, hvad han i sit inderste Hjærte godt følte vilde blive taget for en Dom. France mente ikke, det kunde nytte, vi forsøger at være objektive, da vi dog aldrig kan komme ud over os selv: „Hvad vilde vi ikke give for i et Minut at se Himlen og Jorden med en Flues facetslebne Øjne, eller for at forstaa Naturen med en Orang-Utangs raa og simple Hjerne?“ Der er ikke Tale om „en Flues facetslebne Øjne“, svarer Brunetière, „vi er Mennesker, og som saadanne er der Mulighed for, at vi kan naa til en relativ Sandhed. Hvad

vil det endvidere sige, at vi ikke kan gaa ud af os selv, naar Livet saa at sige ikke anvendes til andet, naar al Litteratur hviler paa den Antagelse, at vi kan optage andre Følelser end vore egne? Meningsforskellighederne er ikke saa store, som man tror; blandt „litterære Mandariner“ er der Meninger, der er fælles. „Det er de samme Ting, som nogle elsker i Balzac eller Hugo, som andre elsker mindre, som andre igen kritiserer, men som alle erkender hos dem“. Der er visse Forfattere, der „eksisterer“, andre ikke. Anatole France vilde ikke indrømme denne første Basis, han erklærede, at man aldrig vilde blive enig, hvis man skulde lave en Liste over de Forfattere, der „eksisterer“. Brunetière har følt, at det er en utaknemmelig Opgave at være Systematiker; der er ingen, der vil hjælpe at skærme Byen, før Murene er rejst; tværtimod styrter alle sig over „le critique guerrier“ — det er Frances Ord om Brunetière — og alle søger at bryde det Skjoldtag, hvorunder han retter sine Angreb mod Dilettantismen og „hævner Talentet for Middelmaadighedens Sukces, hvori der er noget ydmygende for alle“.

* * *

„En Metode og et Program har aldrig haft den Værdi, som de Mestre, der anvendte dem“. (Études crit. VI pag. 208). Systemet er kun Instrumentet; det er den Intelligens og Finhed, den Beherskelse og Overlegenhed, den Smag og Kunstsans, hvormed Kritikeren haandterer det, der giver hans Værk dets største Værd.

Brunetières Kritik naaer fra Montaigne til Auguste Comte, fra Victor Hugo til Pascal, fra Filosofien til Romanen, Dramaet, Lyrikken og Veltalenheden; intet Tidspunkt er bleven ham ukendt, der er ingen Kunstart, paa hvilken han ikke har øvet sin Kritik. Selv om visse Fordomme og en Frygt for, at den franske Litteraturs Tyngdepunkt skulde rokkes, gjorde, at han nødig vovede sig ind i Middelalderen, fulgte han ogsaa her sin Livsfilosofi: at søge at forstaa det, andre elsker. Han forsonede sig i sine sidste Aar mere med de middelalderlige Studier; hans Artikel om „Tristan og Iseult“ og hans Tale ved Gaston Paris' Begravelse er et Bevis herpaa.

En saa omfattende Kritik kan synes foruroligende i en Tid,

hvor de voksende Specialforskninger gør det mere og mere vanskeligt at trænge til Bunds i de forskellige Afsnit af Litteraturhistorien. Man har da ogsaa villet beskylde Brunetière for Overfladiskhed, for at ræsonnere over Litteraturen, danne almindelige Ideer uden at tage tilbørligt Hensyn til Udviklingen i det enkelte. Men naar man ser hen til de enorme bibliografiske Kundskaber, Brunetière viser sig at være i Besiddelse af, bliver man lidt skeptisk overfor slige Beskyldninger.

Han er sober i sin Kundskabsudfoldelse; han mener, at Kritikeren ikke bør udbrede sig over alle de Undersøgelser, han har anstillet, men fremhæve det, der har Betydning. Han anser ikke alle de lærdes Efterforskninger for at have lige stor Værdi og finder ikke, at Opdagelsen af „en Regning fra Pascals Vadskekone eller Racines Frisør“ omkalfatrer Forstaaelsen af deres Værker. Han har søgt at faa de lærde til at lægge lidt mere Kritik i Udfoldelsen af deres rasende Arbejdsiver (se „La fureur de l'inédit“ i „Rev. d. d. mondes“ Oktbr. 1883), han har selv anvendt sin Lærdom med Skønsomhed, men han har ikke savnet en saadan. Man kan ikke beskylde den, der næsten som en døende Mand redigerede en af sine ikke mindst lærde Artikler — Anmeldelsen af Strowskis Bog om Montaigne — for at have ladt haant om Detailler, selv om disse ganske vist først ret fik Værdi for ham, naar de kunde tjene til at drage Litteraturens Grundlinier og give store Udsigter over Udviklingen. Der er nogle, som anser sligt for Romantik; men er ikke snarere *de* Romantikere, der ikke kan holde deres personlige Oplevelser for sig selv og føler sig forpligtet til at fortælle os om alle de Timer, de tilbragte mellem gammelt Bogstøv, selv der hvor deres Slid intet Resultat gav.

Brunetière har i sin Iver for at generalisere undertiden draget forhastede Slutninger, men det er noget, han ikke er saa bange for; han tror, at det, Tiden mangler mest, er store Tanker, og uden dem bliver Litteraturhistorikeren let blot en Pedant. Han fremsatte f. Eks. i sin „Manuel de la littérature française“ den Paastand, at Calvin og Reformationen ingen videre Betydning havde for den franske Litteraturs Udvikling. Hans Slutning viste sig uholdbar, men den var ikke uden Følger, idet den gav Anledning til et mønsterværdig skarpt og indgaaende Studium af Calvin, der bidrog til at uddybe Forstaaelsen af denne

Forfatters Stilling i den franske Litteraturs Udvikling. Brunetière tog oprigtig sin Paastand tilbage og gav Calvin rigelig Oprejsning i „Histoire de la littérature française classique“, idet han erklærede, at „uden Calvin var han ikke sikker paa, om Pascal og Bossuet vilde være det, de er“.

At følge Udviklingen, Led for Led, og knytte Traditionen fast er Brunetieres Maal. Vi ser ikke længer blot det enkeltstaaende Værk, men ogsaa de Rødder, hvorved det er vokset frem. Vi ser Ideernes Opstaaen og Vækst, deres Krydsning med andre, deres bevidste og ubevidste Indflydelse. Saaledes i den Række Artikler, hvor Brunetière udreder Fremskridtstankens Opstaaen i Descartes, den videre Udformning af Bayle og dens Almagt i det 18' Aarhundrede. Vi følger Kunstarternes Udviklingsbane fra deres Oprindelse til deres Kulmination og Degeneration. Hvor man tror, Kontinuiteten er brudt, viser Brunetière, hvorledes den ene Kunstart i Virkeligheden omformer sig til den anden. Hvor fin er saaledes ikke hans Udvikling af Forholdet mellem Lyrikken og Veltalenheden og af den lyriske Poesis Skæbne ved Klassicismens Begyndelse! Malherbe kommer til Hoffet i en Tid, hvor alt stræber mod Ligevægt og Orden. Han vil lempe sin lyriske Kunst efter Tidens Fordringer, ofre det individuelle for det almene, men idet han fører Lyrikken ind i et Milieu, hvor dens Livsbetingelser ikke er til Stede, dræber han den. Malherbes Digtning kommer til at nærme sig den oratoriske Kunst. Hans Emner bliver generelle, og i Maaden, hvorpaa disse Emner besynges, undertrykkes det personlige. Hans Lyrik faar herved samme Karakter som en Tale af Bossuet. Man vil kunne indvende, at ligesom det paahviler Darwinismen at paapege alle Overgangstrinene fra Aben til Mennesket, for at denne Lære kan blive en videnskabelig Sandhed, maa Brunetière i alle Enkeltheder eftervise, hvordan Omformningen fra Lyrik til Veltalenhed sker. Men der er her Tale om Ideer, og deres Skabelseshistorie er af en anden Art end materielle Genstande. Selv om lærde Undersøgelser kunde finde en Strofe af Malherbe udtrykt i en Tale af Bossuet, vilde disse Yderligheder aldeles intet lære os om det, der er Sjælen i Kunstværkerne. Og naar det tillige kan vises, at den græske Veltalenhed udløser sig af Resterne af den døende Lyrik, at Ezekiel og Jesajas lige saa meget er Lyrikere som Prædikanter, at der overalt er en Forbindelse

mellem Lyrikken og Veltalenheden, nærmer Brunetières Hypotese sig da ikke stærkt en videnskabelig Sandhed? Og forstaar vi ikke Bossuet og Massillon bedre, naar de ses paa denne Baggrund?

Brunetière følger Kunstarternes Evolution. Han fængsles ikke meget ved Skildringen af den enkelte Forfatter. Hvor han gør det, foretrækker han altid de Forfattere, der er Typer, der kan forklare noget af det almene i den menneskelige Natur. Det er derfor naturligt, at Brunetière fortrinsvis skildrer det 17' Aarhundredes Personligheder, og han har Grunde for sine Sympatier, her som overalt, idet efter ham et Lands Nationallitteratur kulminerer paa det Tidspunkt, den er upaavirket af Udlandet. Han skildrer med Forkærlighed Typer som en Corneille og en Pascal, men de enkelte Begivenheder i deres Liv opholder han sig ikke meget ved. Han gribes ikke af det mangfoldige og brogede, men søger det væsentlige og typiske. Hovedsagen er for ham at forklare Pascals Pessimisme som et Udtryk for Viljens Afmagt, han tiltales ikke af de Undersøgelser af Pascals Liv, som f. Eks. „le Discours des passions de l'Amour“ kan give Anledning til. Overalt viser han en Sky for at trænge ind i Forfatterens Liv. Han erklærer, at hvis det stod til ham, vilde han lade det Slør, der skjulte Madame de Bernys (Balzacs Elskerinde) Ansigt, dække det for bestandig. I den Tordentale mod Journalistikken, han holdt ved sin Optagelse i Akademiet, hedder det:

„— — — — Reportagen var ikke født. Beskrivelsen af Scribes Møblement og Victor Hugos Sundhedspleje udgjorde ikke en nødvendig Del af Kritikken over „les Burgraves“ og „la Camaraderie“. Det var Uret, selvfølgelig; og Følgerne har rigtig bevist det! At vide hvad Værd „Jocelyn“ og „Indiana“, „Chatterton“ og „les Nuits“ har, det er nu for Tiden sekundære Spørgsmaal, der kan more et Par Pedanter indbyrdes, men som for Resten er Mussets, Vignys, Georg Sands og Gustave Flauberts Læsere fuldstændig ligegyldige. Men hvad der er af dem selv, hvad de har lagt i deres Vers og deres Romaner af sig selv, deres hemmelige Bekendelser, men Jocelyns og Oberst Delmares rigtige Navne, men George Sands og Vignys Særheder, Manier og om muligt deres Latterligheder — „voilà ce qui surprend, frappe, saisit, attache“. — — —

Fra Sainte-Beuve i sin Bog om Chateaubriand til Lemaître i sine nylig holdte Foredrag om Rousseau har Kritikerne haft vanskeligt ved at træffe de rette Grænser i Anvendelsen af den psykologiske Metode. Brunetière drager ikke gerne mere frem af Forfatterens Person, end denne selv har lagt i sine Værker.

Ligesom Brunetière ikke giver sig Tid til at standse ved Enkeltskildring af Skribenten, slaar han sig heller ikke til Ro ved de enkelte Værker. At følge Udviklingen er ham alt, og under Presset af Fortid og Fremtid knuses saa at sige ofte det enkelte Værk. Kunstværkerne lever mere ved deres Plads i Udviklingen end ved selve den Kunst, der indeholdes i dem. De Følelser og Stemninger, det enkelte Kunstværks Poesi kan vække, faar ikke Brunetière til at gøre Ophold og baner sig ikke Vej gennem hans Ræsonnementer.

De, der søger en Grund for ikke at have læst Brunetière, kan aldrig blive trætte af at forsikre, at hans Stil er ulæselig. Hans „que“er og „si“er har været dem en Redningsplanke. Brunetière, der kaldtes „den franske Litteraturs Orator“, havde Ret i at stole paa sit mundtlige Foredrag. Ved sine haarfine Betoninger kunde han føre Tilhørerne frelste igennem sine lange Perioder; mange, der fandt Læsningen af ham uudholdelig, mødte trofast, naar han talte. Hertil kommer, at Indholdet for Brunetière havde mere Betydning end Formen. Han vilde ikke ofre nogen af de Grunde, hvorpaa han havde muret sine Drømme op, for at faa Formen mere litterær. Hans Stil er en Kritikers, der ikke er og ikke søger at være Kunstner. Og her staar vi ved hans Kritiks Begrænsning.

Ved en uhyre Viljesanspændelse har Brunetière i sin Kritik forenet Filosofien og den litterære Lærdom. Havde han i rigere Maal besiddet den tredje Ting, som han anser for nødvendig for Kritikken, vilde han maaske saa at sige have „udtømt“ den. Det være langt fra mig at ville sige, at han mangler litterær Følelse; men han har ikke den rette Kunstbegejstring. Han dvæler aldrig i Kunstværkerne; hans Kritik bliver altid ved at være forklarende og og dømmende, den slaar aldrig over i det fremstillende og malende. Han har skrevet et lille Mesterværk om Balzac: alle vigtige Spørgsmaal om denne Forfatter er behandlede deri; Brunetière kan udrede den realistiske Romans Oprindelse, dens Forbindelse med Walter Scotts historiske Roman, han kan

bestemme, hvorfor Balzac ligefrem er ensbetydende med Romanen, han kan udvikle Forholdet mellem denne og Balzacs Kunst; men den store Romanforfatters Kunst *lever* ikke i sin Mangfoldighed gennem hans Skildring. Brunetière kan træffe Hovedegenskaben i Rabelais' Værk, men han har ikke digterisk Kraft til at kalde det selv frem. Han interesserer sig mere for at finde Grunden til, at Racine er et Geni, end for at male dette Genis Frembringelser. Det er, som om Brunetières største æstetiske Nydelse er de matematiske Love, de harmoniske Kurver og Linier i Tankernes og Kunstformernes Udvikling, dem hans Logik og Skarpsind kan trække op.

I Brunetière er alt Kritik; han tror paa denne Genres Fremtid og Magt; den er for ham først i sin Barndom. Han begyndte sit ufuldendte Værk om Genrernes Evolution med et glimrende Rids af Kritikkens Historie i Frankrig. Han efterviser med Stolthed den ledende Stilling, Kritikken har indtaget i Tidernes litterære Bevægelser og Strømninger; der er, som han siger, ikke foregaaet nogen Revolution i Smagen og Litteraturen, som ikke har haft en Udvikling af Kritikken til Oprindelse og Fører. „Ronsard og du Bellay, Malherbe og Boileau, Voltaire, Chateaubriand og Hugo, — det er den offentlige Menings Bifald til deres Lære, som har forberedt deres Værkers Sukces, og det er Kritikken, der, idet den laante dem sin Upartiskhed og Støtte, ligesom har sikret deres Værkers og deres Rys Varighed ud over dem selv." Det er endvidere Saint-Beuve, der — Udtrykket er af Heine — er gaaet foran Victor Hugo og har stødt i Trompet for ham; det er endelig, efter Brunetières Mening, Taines Essai om Balzac, der mere end alt andet, mere end Flauberts Roman, har bidraget til Naturalismens Gennembrud, og det er ham, som Zola stadig vendte Blikket imod med et „Quare me dereliquisti" efter at Taine i sin „Philosophie de l'art" havde sat de Grænser, Naturalismen ikke kunde overskride uden med det samme at overtræde Kunstens Grundlove.

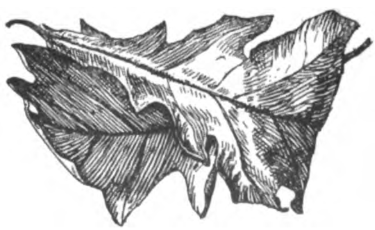
Om Taines Balzac-Essai har haft den store Betydning for Naturalismen, som Brunetière antager, maa staa hen. Men dersom det er saaledes, er det da ikke, fordi der i dette Essai er noget af den samme Glød, der er i Kunsten? Og for de andre Kritikeres Vedkommende er det ikke netop, fordi de ikke var uinteresserede, men i deres kritiske Manifester lagde det Liv og

den intuitive Magt — og tillige de Overdrivelser — der er Kunstens, at de ledede Litteraturens Bevægelse? Er det ikke først og fremmest, fordi de var Kunstnere, at de var Førere? Og taber Kritikken ikke sin Indflydelse, naar den nærmer sig til det, Brunetière vil: en Videnskab? Eller hvor er de Skoler inden for Kunsten, som Brunetière, „der sikkert er en stor Kritiker“, har anført?

Indenfor Videnskaben er de Sandheder, der for en Snes Aar siden stod ved Magt, for en stor Del blevne fortrængte af andre; Videnskabsmændene og deres Teorier bliver kun staaende som Led i Udviklingen. Men hvad er det, der gør, at en *De Sanctis* 25 Aar efter sin Død ikke er forældet trods alle de Unøjagtigheder, senere Tiders Lærdom har kunnet bevise? Er det ikke, fordi f. Eks. hans Essai om Petrarca er som en Aabenbaring af den store Renæssancedigters Kunst?

Kunsten er aldrig fuldendt, den naar aldrig helt at udtrykke, hvad den vil, og Kunstneren formaar ofte kun at meddele Halvdelen af det, han saa. Kan Kritikken nu komme Kunsten til Hjælp ved at trænge ind til Kunstnerens Inspiration og saa at sige genfrembringe Kunsten med den klarere Selvbevidsthed, der er Kritikken egen, udretter den et Værk, der ikke er frugtesløst, og herved vinder den det Publikum, den ikke kan undvære.

KNUD FERLOV.

FRANSK SOCIALDEMOKRATI OG REGERINGSVENSTRE

SABOTER" (at gaa i Træteøfler) er et Ord, som enhver, der vil kende lidt til franske Samfundstilstande, bør være fortrolig med: det bruges i daglig Tale om det at give sit Misnøje til Kende med det Arbejde, man er forpligtet til, med dets Vilkaar, dets Leder eller dets Maal — ikke ved at forlade det, men ved at udføre det med ringest mulig Iver. Ved forsætlig Mistydning af Ordrer, ved Langsomhed, hvor der kræves Hast, ved Sjuskeri, hvor der kræves Grundighed, kan *Sabotage*'en gøres paa een Gang meget virkningsfuld og særdeles vanskelig at paatale. Tingen er vel kendt i mange Lande, men har naaet sin største Fuldkommenhed i Frankrig; den passer godt til den anarkistiske Karakter, som Arbejderbevægelsen her endnu ikke har kunnet frigøre sig for. De forholdsvis smaa „Syndikater" haaber paa denne Maade mere umiddelbart at opnaa Resultater, som der ellers skulde megen Tid og Taalmod til at skaffe. Til de store Strejker, som man Gang paa Gang har bebudet, hørte der en ganske anderledes Hær og et fastere økonomisk Grundlag, end man foreløbig har; men ved *„sabotage"* kan man gøre Arbejdsgiverne møre, samtidig med at man holder Publikums Opmærksomhed fangen ved en voldsom offentlig Agitation og de deraf flydende Martyrier; en saadan *„action-directe* er langt bedre end det mere stilfærdige Fagforeningsarbejde egnet til at tilfredsstille den Nationalejendommelighed, som den gamle Socialdemokrat Fournière har stemplet som „den politiske Syge."

Imidlertid, Taktikken har ogsaa sine svage Sider. I praktiske økonomiske Spørgsmaal er Franskmændene ikke først og fremmest Enthusiaster. Syndikaterne rekruteres for Tiden kun svagt, og de af dem trives bedst, der har holdt sig fjernt fra Fællesforeningen, som angiver den anarkistiske Tone, „*Confédération Général du Travail.*“ Siden Socialisterne for en halv Snes Aar siden søgte at komme i Gang med Bønderne, er kun lidet udrettet; da man ansaa Landboernes bestaaende Andels- og Forbrugssyndikater for mistænkelige i politisk og social Hensende, kunde man ikke tage dette naturlige Udgangspunkt, og nu har man under Vinkrisen maattet se, hvorledes en hel Provins's Bondebefolkning, besiddende og besiddelsesløse mellem hverandre, har foretaget en mægtig og virkningsfuld socialpolitisk Aktion uden hverken før eller senere at søge Raad og Støtte hos det Parti, der dog saa gerne vilde haft en Finger med i Spillet. Socialisternes indtrængende Opfordringer til Sydens Landarbejdere om dog endelig ikke at indlade sig i Syndikat med Vinbjergejerne lader ikke til at skulle bære Frugt.

Storpolitisk set stiller Sagerne sig næppe lysere. Naar Jaurès udtaler sin Anerkendelse af det tyske og det skandinaviske Socialdemokratis Overlegenhed i Organisationens Størrelse, Fasthed og økonomiske Styrke, trøster han sig til Gengæld med, at Partiet i hans eget Land har Fortrinet i Handlekraft: der er mere Fart i Franskmændene. Det er dog nok muligt, at han — maaske hele det internationale Partis mest overlegne Politiker — stundom kan sukke en Smule efter den Disciplin, som Socialdemokratiet andre Steder kan anvende, og som dog heller ikke er uden Betydning for Handlekraften. Skønt han fuldt vel indser, at Forbindelsen mellem *C. G. T.* og Socialdemokratiets politiske Organisation er alt for løs og ubestemt, nødes han dog til at dæmpe de Krav, der rejses fra begge Sider om at faa Forholdet klaret, — for ikke ogsaa at se denne løse Forbindelse truet. Partiets Parlamentarikere faar paa denne Maade alt for lidt Indflydelse paa Arbejderbevægelsens Førere, i Forhold til det Ansvar, de dog maa paatage sig for disse Handlinger, og en lignende Stilling indtager Førerne overfor de enkelte Fagforeninger; Følgen bliver en Mangel paa fast Felttogsplan, der i høj Grad har sinket og skadet Arbejdet for det franske Socialdemokratis egentlige Mærkesag: Statsfunktionærernes Ret til at organisere

sig og arbejde sammen med de andre Fagforeninger. I Begyndelsen af dette Aar stod Kultusminister Briand endnu nogenlunde velvilligt til Kravet om Folkeskolelærernes Organisationsret, men Rigsdagen havde nedsat en Kommission, der var ved at omdanne Regeringsforslaget i reaktionær Aand. Trods Briand's Formaning til at vente kastede Rhôneafdelingen af Lærernes Syndikat sig imidlertid ud i en voldsom Agitation, som faldt sammen i Tid med den revolutionære Første-Maj-Bevægelse. Nu var det let for Kammerets Flertal at faa Bugt med Ministerens Frisind, og fra da af er der Krig paa Kniven mellem Regeringen og Lærerne.

En rimelig taktisk Hensyntagen og Villighed til at bøje sin Individualitet ind under fælles Interesser kunde vel ogsaa have sparet Partiet for det meste af den Skade, det har lidt under den store Diskussion „Antipatriotismen“, der har optaget Blade og Tribuner hele Eftersommeren. Spørgsmaalet om, hvorledes det internationalt organiserede Socialdemokrati i de enkelte Lande skal stille sig til den nationale Hær og det nationale Forsvar, er principielt set ganske uløseligt; da ingen vil nægte, at der kan tænkes Tilfælde, hvor Modstand mod et Angreb vil være ønskelig, maa Sagen altsaa afgøres efter Tusinder af Særhensyn, og her om nogetsteds maa Opportunismen vel have sin Berettigelse. Der vil aldrig, mindst i Frankrig, mangle Lejlighed til praktisk antichauvinistisk Arbejde, som man trods Meningsforskelle kan samles om; for Tiden frembyder Regeringens marokkanske Politik et iøjnefaldende Angrebspunkt; der er nok at kritisere i den princip- og planløse Ekspedition, og der er store Dele af Befolkningen, hos hvem det var saare nyttigt at vække Kritikken: alle de, som uden at have økonomisk Interesse i Kolonieventyrerne let bliver rørte, naar det drejer sig om „den nationale Ære“, og som er i Stand til over General Drude's Heltegerninger at glemme Uviljen mod Regeringens indenlandske militære Operationer: de blodige Indhug paa ubevæbnede Borgere i Narbonne. Men Forudsætningen for, at man kunde paavirke disse Kredse, maatte rigtignok være, at man godkendte visse nationale Grundprincipper og kun lagde de styrende til Last, at disse blev slet anvendte. Det var da saa uheldigt som muligt, at Hervé kom til at spille en Hovedrolle paa Partiets offentlige Landskongres i Nancy, hvor han som Repræsentant for en lille Gruppe delege-

rede førte Ordet for sine Anskuelser om Nationalitetsspørgsmaalets Ligegyldighed og Skadelighed. Kun med stor Varsomhed kunde Jaurès værge sig imod dette radikale Overbud. Den antimilitaristiske Resolution, der vedtoges, sagde vel ikke andet og mere, end hvad der var udtalt paa tidligere Kongresser, men Formen var skarpere, og Hervé's Optræden satte en rød Streg under et af de kildneste Punkter: Spørgsmaalet om Hærens Lydighedspligt. Den paafølgende Forhandling i Stuttgart med de tyske Partifæller, der af Hensyn til deres Lands Straffelov maatte være forsigtigere, fremhævede yderligere den franske Radikalisme, og endelig fik Jaurès's Pariserpublikum ham drevet ud i Standpunktets yderste logiske Konsekvenser.

Højdepunktet naaedes i Udtalelsen om, at den menige Soldat i en uretfærdig Krig bør bruge sin Bøsse ikke mod Fjenden, men mod de Forbrydere, der kommanderer ham. — Hermed havde Socialdemokratiet berøvet sig selv et Agitationsstof, som kunde bruges med Held uden for Partifællernes Kreds, og givet Modstanderne et farligt Vaaben i Hænde.

Reaktionen kunde intet bedre forlange end at faa Patriotismen i sin Tjeneste. Ikke blot de gamle „moderate“ Republikanere, Méline's og Ribot's Parti, som Dreyfuszaffæren jog fra Magten, har længe luret paa Lejlighed til Oprejsning; inden for Regeringspartiet, hvis forskellige Grupper danner det „radikale“ Flertal i Deputeretkammeret, er der stærke Elementer, som attraar nu at komme bort fra den Reformpolitik, der indvarsledes under Waldeck-Rousseau's Ministerium og holdtes oppe af „Blok“-sammenslutningen, hvis yderste venstre Fløj Socialdemokratiet dannede. Det første Resultat, Statskirkernes Afskaffelse, kunde det fritænkerske Borgerskab gaa med til; anderledes med de store Samfundsreformer, som dernæst var lovede. Jo mere nødvendige disse er, des vanskeligere vil det paa en vis Maade blive at faa Bugt med den Modstand, der Dag for Dag rejser sig sejere imod dem. I et Folk som det franske, der er saa lidt vant til Selvstyre og til frivillig Samvirken for store Maal, i et Land, hvor man enten lyder Magthaverne eller snyder og trodser dem, som man kan komme til, men vanskeligere faar Øjet op for det videre Fællesskab mellem Styrelse og Folk — dér har Statssocialismen en lang og trang Vej, og Obstruktionen let Spil. Loven af 1906 om en ugentlig Hviledag er ved den For-

styrrelse, den naturligt maa bringe i det konservative, arbejdstrofaste Folks Vaner og Virken, vel egnet til at vække Uvilje mod Lovgivningsmagten i Kredse, der er ude af Stand til at anlægge videre Synsmaader. En uendelig Kritik har allerede fremkaldt Lempelser og Lempelsers Lempelser, saa at Loven mange Steder er et rent Skin, og hvilken fortrinlig Lejlighed frembyder den ikke til passiv Modstand, til *sabotage!* — Loven om Statens Overtagelse af de forsømte og elendige Vestbanelinier er foreløbig standset af Senatet; det samme gælder den vigtige Lov om Arbejderpensionskasser. „Den offentlige Mening" interesserer sig mere for, at Rigsdagsmændene har bevilget sig højere Diæter og saaledes unægtelig benyttet deres mistænkelige Magt til at tage et Par Millioner af Vælgernes Lomme, end for, om Statsbudgettets Milliarder kommer de rette til gode, endsige da, om de erhverves paa retfærdig Vis. Herom vidner navnlig Indkomstskattens Skæbne, det tristeste Afsnit i den franske Reformtragedie.

Gennem hele den tredie Republik har det staaet paa de radikales Program at faa de uretfærdigt fordelte direkte Skatter, der hviler paa Jord, Bedrift, Lejlighed o. s. v., og helst en Del af de endnu uretfærdigere indirekte afløste af en progressiv Formues- og Indkomstskat. De satte straks denne Plan op imod Thiers's protektionistiske Tendenser; de førte den frem efter Valgene i 1893 for at sætte Skæl mellem Republikkens virkelige og dens falske Venner, de lod den votere under Ministeriet Bourgeois's kortvarige Magtperiode. Nu har Partiet formelt ubestridt Magten, og Finansministeren har udarbejdet et nyt Indkomstskatforslag. Det naaede ikke frem før i Slutningen af Samlingen, og Forslagsstilleren talte for saa godt som tomme Bænke (Det regnede meget stærkt den Dag). Forsøget paa at faa Forslaget til at fryse ihjel i Kamrene ledsagedes af de heftigste direkte Angreb paa det blandt Publikum, og sjældent har vel den selvtillidsfulde Uvidenhed fejret større Triumfer. At Forslaget var utilstrækkelig forberedt, er næppe helt usandt; Finansministeriet har først nu i Rigsdagsferien begyndt at foretage Forsøg med, hvorledes Loven vil virke i forskellige Kommuner, og en Tid indeholdt Bladene daglig triumferende Meddelelser om, hvorledes man snart her, snart hist havde umuliggjort Regeringens

Inkvisition ved passiv Modstand. Ogsaa her viste det sig, at *Sabotage*'n lige saa vel kan tjene Reaktionen som Revolutionen.

Diskussionen om Dødsstraffen viser maaske allerbedst, hvad Vej Strømmen i Øjeblikket gaar. Da Fallières havde benaadet en særlig frastødende Lystmorder, til hvis Henrettelse Parisersutenørerne og de af disses Bedrifter levende Boulevardblade længe havde glædet sig, lykkedes det de sidste at rejse en folkelig Indignation, der langtfra var helt uægte. Der virkedes ved Masseberetninger om (for Tilfældet opdagede) Voldshandlinger, ved Fantasier om de deporteredes lykkelige Lod og ved indtrængende Henvendelser til den menige Mands Sans for Ret og Moral, der ikke var smittet af moderne Forbrydervenlighed. Familiemødre indsendte Adresser, og Edsvorne Protester til Præsidenten. Mange, der for et Par Aar siden var klare over Dødsstraffens Forkastelighed, er nu de første til at drage til Felts mod al „humanitær“ Humbug.

Det var nu altsaa — takket være Socialdemokratiets Optræden — bleven en let Sag at faa Patriotismen med som Led i den fremskridts-fjendtlige Agitation, og den blev udnyttet efter yderste Evne. I den sidste Tid har ingen ikke-socialdemokratisk Politiker kunnet tale til sine Vælgere, skrive en Artikel eller afsløre et Monument uden at gribe Lejligheden til at „brændemærke de fædrelandsløse“ og rense sig for al Maskepi med dem. Naar selv Folk, om hvis Hensigters Renhed der ingen Tvivl kan være, som Camille Pelletan, har ment at maatte udtale deres Afsky for Antimilitarismen og kun vovet at ytre et beskedent Haab om igen en Gang at kunne komme til at samarbejde med dens Ophavsmænd, forstaar man, hvilket frit Spil de har haft, der i Forvejen søgte en Lejlighed til Brud. Der har endog i Regeringspartiets højre Fløj, „de radikale“, hævet sig Røster for, at man burde skille sig ud fra „de social-radikale“ og danne et eget Parti uden socialt Program; andre har forsøgt at faa Partiet til at erklære enhver Valgkandidat Krig, der ikke vil udstede en skriftlig Fordømmelse af Nancy-Resolutionerne. Hermed turde dog Bevægelsen foreløbig have kulmineret; adskillige har, navnlig af de moderates glade Iver, forstaaet, hvorhen den bar, og er nu paa deres Post. Sommerens hidsige Diskussioner har i alt Fald bevirket, at Reformarbejdet nu, naar Rigsdagen træder

sammen, vil blive fulgt med større Opmærksomhed end før af Venner og Modstandere.

Meget vil komme an paa Regeringens Evne og Vilje. Ministeriet Clemenceau har under vanskelige Forhold modtaget Tillidserklæringer fra et stort Flertal i Deputeretkammeret, men dets Handlekraft synes at staa i omvendt Forhold til dets Holdbarhed. To Gange har det maattet takke Ribot og hans moderate for sin Frelse, medens det er kommet i stadig stærkere Modsætning til det yderste Venstre, af hvis Kredse dets fleste Medlemmer er udgaaet, og som skulde være dets egentlige Støtte. I et Land, hvor de prangende Ord og de afgørende Erklæringer ligger saa løst paa Læben, faar en Politiker let og hurtigt Renegatpræget efter at have overtaget Magten og Ansvaret; men om disse Ministre gælder det i sjælden Grad. Der er Viviani, Arbejdsministeren, tidligere organiseret Socialdemokrat, den samme, der den 22. Maj 1902 ved en Banket, som Partiet gav for nyvalgte Rigsdagsmænd, erklærede: Vel kunde Socialisterne samvirke med de radikale, men „hvis det kom til en personlig Tilslutning (ɔ: Indtrædelse i Ministeriet), da vilde det, hvorledes saa end Vilkaarene og Omstændighederne var, være et Forræderi, som vedkommende Minister blev umiddelbart ansvarlig for.“ — Der er Briand, fra hvem det forhen lød: „Sin Ret skal man ikke anmode om, den skal man tage“, og som nu rejser rundt i Landet og holder beroligende Taler, hvor han knap nævner de sociale Reformer. „Den Dag, en Mand begynder at true, er han en Fjende af ethvert demokratisk Fremskridt. I en Republik kræves der stedse Orden, Disciplin; selv en slet Lov bør man støtte“ (Tale i Besançon 12. Aug. 1907). Nylig fortalte han en Røverhistorie om, at en Eksklusion fra det tyske Socialdemokrati skyldtes vedkommendes Antipatriotisme, „efter hvad *Le Matin* meddeler.“ Den forhenværende „Partifælle“ søger Oplysninger om Socialdemokratiet hos det værste Løgneblad, der svømmer med Strømmen af den antisocialistiske Bevægelse!

Ejendommeligst er Chefens egen Stilling. En drilsk Skæbne har lagt Marokkosituationen saaledes til Rette, at den frembyder forbløffende Paralleler til den ægyptiske i 1882, den Gang Clemenceau styrtede Freycinet, fordi han mistænkte ham for at ville sætte en lignende Ekspedition i Gang som den, han nu selv er ansvarlig for. Modstanderne vil næppe nægte sig den Fornøjelse

at forelæse ham Punkt for Punkt hans store Taler af 19. og 26. Juli 1882, der indeholder saa at sige alt, hvad der nu kan anføres mod hans egen Politik. — Dette særlig iøjnefaldende Eksempel er blot et blandt mange; Clemenceau vil efter en Menneskealders Kritikervirksomhed ikke kunne optræde positivt paa noget Omraade, uden at hans egne Ord rejser sig imod ham, og han sander sin egen parlamentariske Grundsætning: „Mistro er en republikansk Dyd."

Sagens vigtigste Side er den psykologiske: den gensidige Irritation, som Renegatbevidstheden fremkalder hos Magthaverne og deres gamle Fæller. De fordums Kritikere og Oprørere maa sætte sig fastere i Sadlen og holde stivere paa deres Autoritet end nogen af deres Forgængere, og Ministeriet har da heller ikke sparet paa Afskedigelser, Arrestationer og Udvisninger. I Krigsministeriet tilfaldt der Piquart den triste Opgave at lade ulydige Soldater smage den Forvisning til Algier, han selv har prøvet, og at standse den nye Organisation af Hæren, der tilsigtede at indkvartere Soldaterne i deres egen Hjemstavn. Det skæbnesvangreste Skridt foretoges dog, da man efter Militærurolighederne i Sydfrankrig foreløbig henlagde den saa kraftigt bebudede Reform i den militære Rettergang, „fordi Tidspunktet var ugunstigt." Efter en saadan Indrømmelse vil det blive dobbelt vanskeligt at føre Forslaget til Sejr; Regeringen har selv givet Modstanderne Anvisning paa dets svage Sider.

— — — Under en af de evindelige Forhandlinger om Indkomstskatten udtalte Cavaignac i 1894 i Deputeretkammeret: „I denne Diskussion har vi endnu en Gang Lejlighed til at iagttage, hvad vi længe har vidst, at det altid er de Reformer, som man bringer paa Bane, de, som ligger for, de, som kun venter paa en Viljestilkendegivelse fra Eder, — at det altid er dem, der er vanskelige, og at de, der er lette, det er dem, der kun skimtes i fredelig Fjernhed." Man maa indrømme, at disse Ord stadig har frisk Gyldighed. Sammenligner vi den Lovgivningsvirksomhed, som de sidste Valg har sat i Gang henholdsvis i England og i Frankrig, ser vi hist en maalbevidst Regering arbejde med en fast Majoritet, her en Ledelse, der, selv splittet og uvis, maa regne med en Mængde Gruppers vilkaarlige Kombinationer og derfor altfor ofte er henvist til at pløje Sand. Selv om i England Førstekammeret, hvorover Regeringen ingen Indflydelse har, standser

dens vigtigste Programlove, er det dog i de to sidste Samlinger lykkedes at gennemføre en Række betydningsfulde Reformer, som længe har ventet paa deres Løsning. Det tilsvarende franske Udbytte i Aar er forholdsvis spinkelt; hvad Retfærdigheden byder at nævne, er Loven om 8 Timers Arbejdsdag for de værst stillede Minearbejdere, om Hustruens Ret til at raade over sin Særfortjeneste og om Afskaffelsen af „*économats*“, Arbejdsgivernes Salg af Fødevarer og Brugsgenstande til deres Arbejdere. Æren for den sidste Lov, der tillige søger at bane Vej for Arbejderbrugsforeninger, skyldes væsentlig Millerand; ved Dygtighed, Iver og Sagkundskab kan altsaa selv en mistænkt Løsgænger skaffe sig Indflydelse og udrette et positivt Arbejde.

Om der trods al Vaklen og alle Hindringer kan oprinde Arbejds- og Fremgangstider i fransk Politik, maa jo i sidste Instans afhænge af, hvor vidt Hovedmassen af Vælgerne bliver trofaste over for den demokratiske Kurs, som den nu gennem en Række af Aar har fulgt, sidst ved Valgene til Departementsraadene i August. Sker dette, vil der være skabt et fast Udgangspunkt af virkelig Værdi; ny Splittelse kan kun være til Skade for det gamle Land, hvis Fremtid i mange Retninger er saa stærkt truet.

Paris, 12. Okt. 1907.

PAUL LÆSSØE MÜLLER.

SVENSK NUTIDSLYRIK

SVERRIGS ældre Digterkreds har, som bekendt, mistet de to Mestre Viktor Rydberg og Carl Snoilsky. Da mit Syn paa disse Digtere — ligesom for Resten paa adskillige af vore andre Digtere — afviger noget fra den gængse, indleder jeg denne Artikel med et Par Ord om dem. De er vel døde, men de staar endnu saa nær ved det Tidsbillede, vi selv ser.

Først *Rydberg*. Allerede forlængst er det indgaaet i Litteraturhistoriens Dogmatik, at vor svenske Romantik, jeg mener den rigtige og radikale, som i det 19de Aarhundredes første Halvdel lød i en Atterbom og en Stagnelius, siden opløstes og helt trængtes til Side eller steriliseredes og mistede sin skabende Kraft for omsider at være død og borte.

Men det er ikke saa. Vor sidste store Digter, som nyskabte Himmel og Jord i kristelig romantisk Aand, var Viktor Rydberg.

Vel var dette endnu i 60—70erne næppe ham selv bevidst. Den Tids herskende Opinion saa i salig „Fosforisterne“ kun Obskurantister, og Rydbergs Kamp i „den sidste Athenienser“ og andre Skrifter gik i stærk liberal Retning. Og dog! Saa godt som nogen har Viktor Rydberg haft væsentligt romantiske Sjælstræk. Den grænseløse Inderlighed, Dyrkelsen af det indre Liv, Uendelighedsmystikken, Opfattelsen af Sanseverdenen som farverige Symboler paa noget evigt (stundom en rent Schellingsk Natursymbolik, forbunden med bostrømsk-platonisk Personlighedsfilosofi) samt det kunstneriske Clairobskur og Versenes Behandling som Musik med suggestiv Uendelighedsvirken — alt dette,

som med Undtagelse af den boström̦ske Nuance fandtes hos Atterbom, kom hos Rydberg igen i en ny, mere mandlig og kraftigere Personlighed, beslægtet med Geijer og dog kun sig selv. Og sit Naturels og sit Livssyns Romantik formæler han med en ny Patos, som tillige gør den fremadskuende og moderne: med en „Hellenisme" som ikke blot vilde Marmorskønhed, men autoritetsløs aandelig Kamp. Naar Rydberg af fuldt Hjerte tolker Goethes Faust, bliver dette lige betegnende, hvad enten man vil betone denne Rydbergs „Hellenisme", hans Romantik eller det moderne Menneske i ham (hvilken sidste her ingenlunde betyder Naturalist). Fausts Patos er jo den autoritetsløse personlige Kamp for Sandheden, og i Faust stormer Romantikerens moderne Uendeligheds Længsel. Hos Rydberg hedder Faust ogsaa, kan man sige, Prometeus, Handlingens Kæmpe, som lider for de usynlige Idealer, han bærer i sin Sjæl, Idealer, hvis Tilværelse for Digteren redder Troen paa selve Tilværelsens Planmæssighed og Mening og dermed ogsaa hans teistiske Tro.

Da nu ca. 1880 Naturalismen og Brutalismen med sin Skepsis eller Kynisme ligeoverfor Livsværdierne ogsaa i Sverrig oversvømmede det meste af de Unges Litteratur, saa blev for den, som vilde se længere frem end hele denne Bevægelse, netop Rydbergs Digtning en Løftets Irisbue til Pant paa at en ægte Spiritualisme og Romantik, som midt under Naturalismens Angreb kunde tage saa storslaaede Former som hos ham, ej heller i Fremtiden skulde savne Nyskabere i Tankens og Digtningens Verden.

En Digter af en hel anden Slags var *Snoilsky,* helt Digter og ikke andet. Fra Syd og Nord, fra Livet og den svenske Historie har han malet et stort Antal kunstnerisk udsøgte Billeder, som imidlertid alle tilhører *denne* Verden. Det er som Kunstner, som forfinet Ciselør, Snoilsky altid var saa betydelig, hvormeget end hans Digtning skiftede i Indhold og Tone. Derimod ejede den ikke nogen romantisk uendelig Horizont eller uendelig Musik, indre eller ydre, greb derfor ikke heller ned i de Hjertets Dybder, som først tilfredsstilles, naar de tilfredsstilles uendelig. Aarsagen var, at Snoilsky som Aand ikke tilnærmelsesvis havde Rydbergs Dimensioner, hans Mystik, hans universelle Tænkerbegavelse, de der gav den dybeste Inderlighed og den højeste Sublimitet til Rydbergs Produktion. Men just

saadan som Snoilsky var, blev han meget tilgængeligere end Rydberg for „den dannede Almenhed og det er ikke frit for, at hans Digterry var større end dennes, efter min Mening med Urette. Snoilskys Digtning overtraf, hvor elfenbensfint drejet den end var, dog ikke Rydbergs, end ikke som ren Kunst, helt fraset Forskellen i Aandsværdi. Jeg tror heller ikke, at Snoilsky i Fremtiden kommer til helt ud at beholde den næsten overskyggende Plads, han har faaet indenfor sin Samtids Lyrik. Men som en fornemt elskværdig Skønhedsødsler vil han altid være elsket af nordiske Hjerter, hvad enten de mindes hans Ungdoms henrevne Sang om Druer og Roser og dens brusende Frihedsdigtning eller hans aristokratiske Sonetter, eller hans altid gemytsrige og kærnefulde Billeder af vor Historie med deres trohjertede Svenskhed bag det reserverte og fornemt kunstneriske i dem.

Af den ældre Digterslægt lever endnu to betydelige Lyrikere C. D. af Wirsén og A. T. Gellerstedt. Noget yngre, men ved sit harmoniske Anlæg dem nærstaaende er K. A. Melin.

Wirséns Stilling i vor Litteratur er ejendommelig. Om ingen anden faar man saa sjælden at høre en upartisk Dom, og om ingen anden er den almindelige Opfattelse saa overfladisk og journalistisk frasemæssig som om ham.

Da de naturalistiske Anskuelser for omtrent 25 Aar siden brød ind ogsaa i Sverrigs Litteratur, havde Wirsén netop skabt sit Navn som Lyriker og Æstetiker, og intet kunde være hans udpræget kristelig romantiske Aandsanlæg dybere imod end disse Anskuelser. Energisk og stridbar opfattede han det da fra første Stund som en Livsopgave at bekæmpe dem som Magter i Tanken og Digtningen. Han blev Kritiker og stillede sig lige mod Vinden, lige i Breschen mod den Storm, som da laa voldsomt paa fra Continentet og nærmest fra Danmark i den opsejlende Brandesianismens Dage. Viktor Rydberg stod sikkert i Grunden ligesaa afvisende overfor alt dette, men han udtalte sig længe mere indirekte i Digte med store Perspektiver eller i filosofiske Afhandlinger; Wirsén gik de enkelte Forfattere ind paa Livet. Og eftersom Naturalismen og Radikalismen nu var blevne store Magter herhjemme, fik han det ogsaa at føle! Det kan umuligt nægtes, at de alt for rummelige Fraser, de altfor billige Injurier, den altfor halvdannede Aandsoverlegenhed er bleven brugt over for denne Forfatter i en Udstrækning, hvortil vor litterære Hi-

storie ikke kender Magen, og som i det store og hele har afgivet et pragtfuldt Eksempel paa, hvilket Suggestionsfænomen en „Opinion" egentlig er. Ogsaa paa Dommen om Wirséns Poesi har dette virket forfalskende.

Wirséns intime og værdifuldeste Digtning er en spiritualistisk Lyrik, som snart i kildeklare Strofer er fuld af Aftenstjernens Drømmeri, snart er en Idyl i trohjærtet Visetone. Ved Siden deraf ejer den rig Kultur og et Præg af næsten patricisk Værdighed. Skulde man nævne nogen europæisk almenbekendt Digter, med hvis Temperament den er i Slægt, kunde det i visse Henseender være Lamartine, i andre Tennyson, og dog er den naturligvis noget andet og personligt. Dette gælder især Digterens intime Poesi; i visse af hans Lejligheds- og Højtidsdigte findes mere litterær Tradition. Det afgørende Træk i Wirséns Poesi er imidlertid fra ét Synspunkt dette: trods alt sit rige Vemod afspejler den inderst inde Harmoni og staar ved sit positive Forhold til en oversanselig Virkelighed taknemmelig og fuld af Hyldest over for Tilværelsens Værdier, ikke sværtende eller hvad man kalder afslørende dem. Vel er dette Træk fælles for hele det ældre romantiske Slægtled fra Tiden før Naturalismens og Pessimismens Frembrud, men Wirséns fremskudte Kampstilling mod disse Aandsmagter har givet hans Poesi en særskilt Betoning, som Modsætning til den, der skærer Tænder i fredløs Bitterhed over Tilværelsens Meningsløshed.

Som man ser: min Opfattelse og Vurdering af de nu nævnte Digtere Rydberg, Snoilsky og Wirsén er ikke fuldt den gængse. Man lægger ikke Mærke til Rydbergs litteraturhistoriske Sammenhæng med Romantikken, hans Egenskab af nyskabende romantisk Digter i stor Stil, man sætter Snoilsky over ham, hvilket, saa betydelig Snoilsky end er, ikke synes mig rigtigt, medens derimod den Wirsénske Poesi, af Grunde som jeg har nævnt, ikke nyder Retfærdighed i det moderne Sverrigs offentlige Mening.

Skattet efter sit Værd bliver derimod vor fjerde ældre Digter *A. T. Gellerstedt,* nemlig mellem de forholdsvis faa, som kender ham. Hans Navn har aldrig hørt til dem, som der raabes med paa Gader og Stræder, han har staaet altfor meget i Skyggen. Det betyder intet; han har et lille Omraade, inden for hvilket han er mærkeligt ejendommelig. Han dyrker en Miniaturkunst med smaa

korte Digte af en vis mut Inderlighed, paa en Gang viseagtige og malende, hvor en Gartner, en Rosendyrker og Fuglekender med Kærlighed indrammer sine Solstraaler, Roser og Sidskener i en eller anden sindrig Sentens, der aldrig er abstrakt paaklistret, men lever som selve Maleriet. Ogsaa denne elskværdige Digtning, hvis smaa Billeder ere konkrete, paa samme Maade som f. Eks. en fin Akvarel, er i sit Væsen harmonisk og lykkelig uden noget sygelig angrebet i Følelsen.

Dette sidste gælder ogsaa *K. A. Melins* Lyrik, mildt efter-romantisk, undertiden med smukke Tilløb henimod Folkevisen, ikke storartet og mægtig, som de her førstnævnte Digteres, ikke heller med en kraftig Ejendommelighed i det smaa som Gellerstedts, men af en ren og gennemsigtig Skønhed. En anden Specialitet har Melin i sine fortællende Skildringer fra Skærgaardsfolks Liv, holdte i en strengere og mere realistisk Stil end hans lyriske, men efter Undertegnedes Mening ikke saa naturlige for hans Begavelse eller saa værdifulde som hans bedste Viser. Dermed er ikke sagt, at man vilde undvære dem.

* * *

Alle Lyrikere, som nu er omtalte, hører da for saa vidt sammen, som deres Digtning udspringer af Følelsen af Tilværelsens Værdier, dens Uendelighed og Etos (Rydberg, Wirsén) eller dens Skønhed, saadan som vi umiddelbart opfatter den. Der bagved ligger da en fælles Verdensbetragtning, som for Korthedens Skyld kan kaldes kristelig eller spiritualistisk og som ikke blot findes hos de to, som direkte og bevidst fremsætter den, men hos dem alle, endog en helt og holdent ufilosofisk Digter som Snoilsky, som ikke personlig fornyer den, men hos hvem den rent traditionelt er den selvfølgelige Atmosfære. Af den Grund er ogsaa alle disse Lyrikeres Poesi, trods Vemod og Tragik, inderst inde harmonisk, med Evighedens Blaat over Tidens Skyer. Dette er det virkelige Indhold i Benævnelsen „Idealister", som man brugte under 80 Aarenes litterære Diskussion.

Skønt saaledes Tidsvindene omtrent fra og med 1880-Aarene blæste fra modsat Side, ophørte disse ældre „Idealister" ikke at digte. Rydbergs første Samling Lyrik, det uden Sammenligning vægtigste Bind Digte i svensk Litteratur i det 19de Aarhundredes

sidste Halvdel, udkom allerede 1882 og 9 Aar senere hans andet, hvis største og bekendteste Digt, Grottesangen, bag ved den moderne Industrialisme med vældige Hug angreb det mekaniske Verdenssyn og Naturalismens Moral. Snoilsky skrev nogle sociale Poesier, i hvilke han smukt følte med Tidens demokratiske Bestræbelser, og nogle andre, hvor han i andre Retninger nærmede sig 80 Aarenes Program (desværre ogsaa dets Ideer om Digtning og Digtningens Opgave; se hans i og for sig smukke „Poesiens Vandring") men for Naturalismens Væsen og Grundsyn var han dog fuldstændig fremmed, og hans Digtning forblev skønhedsstræbende og harmonisk fornem ogsaa nu og lige til det sidste. Ogsaa Wirsén, Gellerstedt og Melin har været poetisk virksomme, medens samtidig (i 80erne) Naturalismen og senere den Litteratur, som umiddelbart er paavirket af dens Verdensbetragtning, brød ind i Sverrigs aandelige Liv, — Wirsén i en hel Række Digtsamlinger, som læstes og diskuteredes af Venner og Fjender (sidste Bog 1899) Gellerstedt under mindre Debat, al den Stund han staar uden for Dagens Strid og ligesom Melin blot er ren Lyriker.

Men samtidig har vi faaet en Poesi, som vel savner Naturalismens litterære Præg, — Naturalismen som Kunstform og Metode var jo mildest talt ulyrisk og holdt sig i det store og hele til Prosaen, — men som alligevel var vokset frem af det Jordsmon, som havde dannet sig efter 80 Aarene. Derfor bærer i al Fald meget af denne senere Poesi, trods al ny Skønhedssøgen og ny Fantasikunst, Jordalderens Mærke uden noget Skin af oversanselig blaa Himmel. Gud deroppe var endnu i denne Digtning død, et blygraat Slør laa stadig over Tilværelsen, Synsranden kom nærmere og Sanseverdenens Farver blev mere glødende, medens Livspulsene stadig slog i en Rytme og Feber, som de aldrig før havde haft. Denne Pessimisme lurede under de kække Trompetfanfarer, under „Livs"- og Farveglæden i Heidenstams Debut „Valfart og Vandringsaar". Hos Levertin med hans om J. P. Jakobsen paa en vis Maade mindende hektiske Livstørst og blomstermyldrende eksotiske Stil blev den til en Dyrkelse af den sorte Tilintetgørelse, hos Ola Hansson ligeledes, og den har lagt sin mørke Islæt ogsaa i den Frødingske Væv, i det mindste før hans religiøse Omslag. I megen endnu nyere svensk Lyrik genfindes den senere.

Dog ogsaa hos de yngre er denne Arv fra 80 Aarenes hedenske Naturalisme, denne Dekadentromantik med Løvfaldtidens gule Bladpragt, bleven mødt af en anden virkelig vaargrøn, „livsbejaende“ og i selve Livsroden harmonisk Poesi, skønnest og ejendommeligst hos Karlfeldt. Nogen almindelig „Strømning“ kan for Tiden ikke fastslaas. Sønderreven og lykkelig, hedensk og kristelig farvet Lyrik blander sig, og især hos de yngste kan man stundom slet ikke fastholde disse Linjer.

Den Masse Virkelighedsstof, som de ulyriske 1880-Aar kastede ind i Prosadigtningen, er imidlertid stedse senere ogsaa kommet Lyriken til Gode, endog ud i de yngstes Nyfosforisme. Af dens Stof har der uddannet sig nye lyriske Stilarter. Og at denne Teknik er uddannet, i Vers som i Prosa, det er 80 Aarenes virkelige litterære Gerning.

* * *

Allerede omkring 1880 havde Skaaningen *A. U. Bååth* draget dette Virkelighedsstof ind i Verset til smaa Genrebilleder, som forholdt sig til deres Samtids øvrige Poesi, omtrent som hollandske Landskaber eller Billeder fra Hverdagslivet forholder sig til italiensk eller fransk idealistisk Maleri. Disse Bååths Vers var holdt tørt og umusikalsk, noget som dog netop betinger deres ejendommelige Karakter, og de var udpræget skaanske, og erobrede for vor Lyrik et bestemt Stykke Land med dens ejendommelige Jordlugt. Det var i øvrigt en ret robust og bastant Lyrik, denne, og ærlig ejendommelig, men ikke egentlig henrivende. Senere har Bååth med langt mindre Held forsøgt sig med større fortællende Digtcykler.

Fra Bååth udgik, synes det, *Ola Hansson* i sine Landskabsstemninger fra Skaane. Men medens Bååth gav kraftige Omrids og en Del levende Staffage, opløses hos Ola Hansson alt i Vibrationer, Dæmring, Lysblink og Farveskiftninger, givne saa skarpt og præcist, at de ligesom træffer vore blottede Syns- eller Følenerver. Og den Tidsaandens Pessimisme, som hos Bååth kun lige netop begyndte at anes som en graanende mulen Himmel over Digtningen, den vaander sig og jamrer i højeste Feber i de Hanssonske Strofers røde Ulyst-Atmosfære, deres sygeligt inderlige Mollrytmer, som ejer Violinstrøgets Finhed. Vi er helt under-

kastede vort dunkle Instinktliv, — hedder det her —, og dernede føler vi, hvor Tilværelsen er en ond misundelig Skæbne. Saaledes digtede Ola Hansson allerede for 20 Aar siden, han har senere i Udlandet gennemløbet mange Udviklingstrin og skrevet mange Fortællinger, Kritikker og Vers, men hans væsentlige Individualitet er skildret i ovenstaaende, f. s. v. jeg kan give den i nogle faa Ord.

Det nye Tidsrums nu nævnte to tidligste Lyrikere vare altsaa fra det Skaane, som laa nær en Brandes', en Schandorphs, en Jakobsens København. Senere udviklede sig en Slags „skaansk Skole“ af yngre Skribenter, som dyrkede „Farve- og Nuance“-Lyrik i sensualistisk Aand og som i Ola Hansson saa sin Mester.

I Højsverrig var som nævnt 80 Aarenes Begyndelse blandt „Realisterne“ en Prosaens Tid. August Strindberg havde skrevet „Röda rummet“, og andre havde fulgt efter ham med en livsskildrende og polemisk Prosalitteratur, hvor, som ligeledes bemærket, Teknikken viste sig nydannende. Paa Versene troede man ikke længere lige saa lidt som paa Romantikkens øvrige Guder. Selve Henrik Ibsen gav et uforglemmeligt Eksempel paa, hvorledes de største Aander kunde være hildede i en vis Periodes Begrænsning, da han erklærede, at Versets Tid var forbi, — aabenbart fordi hans egen Genius vendte sig til andre Opgaver. Jeg antydede ovenfor, at hos os i Sverrig en saa født Skønhedsdyrker og Kunstner som Snoilsky et Øjeblik fik utilitaristiske Anfægtelser og skrev „Poesiens Vandring“, hvori Digtningen anklages, fordi den ikke gav de fattige virkeligt materielt Brød. Men ogsaa med forstandigere poetiske Udtalelser rakte Snoilsky undertiden paa den smukkeste Maade Haanden til Samfundets Smaa. Den socialt og litterært frisindede Greve — hvis Popularitet altid har været stor — blev saaledes for Offentligheden en Tid en Litteraturens Lafayette, fra hvem visselig de virkelig radikale i Hemmelighed saa hen imod en tordnende Danton. Og han fandtes: Strindberg truede med sin Guillotine blandt andre „Unyttigheder“ ogsaa Kunsten, Digtningen, fremfor alt Versets Luksuskunst. I en Samling egne Digte — som blandt utrolig Juks indeholder verdensstormende Titanisme og smuk Idyl — sjoflede han selve Versformen, dels af barnlig Trods, dels af Mangel paa den Art kunstnerisk Indgivelse, for hvilken Strofens Musik og ydre Glans er hellig. Strindbergs stilistiske

Geni var Prosaistens, at „skrive Vers“ betragtede han, ligesom hele „Tidsaanden“, udefra og uforstaaende, og i Digtsamlingen viste han det ikke blot praktisk, men sagde ogsaa i klare Ord, at Versene havde haft deres Tid. Uden Indflydelse paa Opinionen blev det ikke, og naar en Del Folk alligevel undertiden vilde udtrykke sine moderne Følelser i Rytmer, blev Versene ganske tidssvarende, det vil sige daarlige, og man brugte — ogsaa selve Snoilsky — ofte den korte firlinjede Heinestrofe med blot hveranden Linje paa Rim, en Versform, der tilsyneladende tillader en temmelig „demokratisk“ Formdannelse. Mange Dusinvers blev nu fyldte med sodede Ansigter og hærdede Næver, en dump forbitret Mumlen, og det „gamle“ som skulde „ramle“ (naar man spanderede Rim) ligesom en foregaaende Dusinpoesi havde været fuld af Hjerte og Smerte, Nattergale og Roser.

Som sagt, de virkelige Digtere fortsatte under alt dette at digte, hver paa sin Melodi. Og et saa lyrisk Folk er Svenskerne, at ogsaa blandt dem af de unge, hvis Verdensanskuelse forøvrigt vedblev at staa i Naturalismens og Pessimismens Tegn, brød Poesien omsider frem til nyt Liv. Jeg har allerede skitseret denne vor Lyriks nyeste Periode (90 Aarene og deres Fortsættelse) i al Almindelighed; nu nogle Ord om dens enkelte Repræsentanter.

Adskillige af dem, lige fra Heidenstam, turde imidlertid være forholdsvis mindre ukendte for dansk Publikum end de svenske Digtere af ældre Slægtled. Især Frøding, men ogsaa Levertin og Karlfeldt læses en Smule af de dannede. Om alle tre har forøvrigt dette Tidsskrift bragt særlige Artikler. Mere udførte Portrætstudier bryder jeg mig derfor ikke om at give; maaske maa følgende Linjer endnu mere end de foregaaende opfattes som et Causeri over Emnet.

* * *

Med sin Digtsamling „Valfart og Vandringsaar“, som saa Lyset 1888, gjorde den unge *Verner v. Heidenstam* Lykke, ja opnaaede en Overvurdering som Lyriker, som med Aarene naturligvis kun er vokset. Han *var* et betydeligt lyrisk Talent, en kæk Impressionist med Malerøje og fuld af Vildskab og Ynde — som man har sagt: et Stykke Tegnernaturel, i hvilket heller ikke, som det

senere viste sig, Karl den 12te Tonen savnedes. Hans farveglade Ungdomspoesier indeholder det levende, brogede Orienten, ikke i gammel slidt litterær Maskeradedragt, men saaledes som Forfatteren selv har set det: de indeholder det maleriske Liv paa Damaskus' Gader og Ørknen under Syriens Sol, men ogsaa et Genskin af Solen over det homeriske Hellas, Historiens Morgensol for den europæiske Menneskelighed, som lyste paa et primitivt Heltenes og Hyrdernes Arkadien. For Resten strøede han omkring sig med flotte Paradokser og Sofismer, men under den nu højlydt proklamerede „Livsglæde" lurede dog vedblivende Tidens Pessimisme. Senere har Heidenstams Lyrik vendt sig til Sverrigs hjemlige Jord og givet os Suset i Tivedens Skove med dybere Tonefald, end han før sang om Østens Farveglæde. Impressionisten, hvis Lader var sorgløsere end hans Sind, viste sig inderst som et nordisk Gemyt. Derimod led en stor Del af denne Heidenstamske 90 Aarenes Poesi af Tilbøjelighed for dunkle og i Virkeligheden indholdsløse Indfald, som dog, ligesom alt ubegribeligt, vandt Beundrere og ikke lidt forøgede Heidenstams Ry. I Virkeligheden er denne højt vurderede og mytisk omstraalede Digter uden Sammenligning mer betydelig som Forfatter til „Karolinernes" i mangt og meget storslaaede Prosaepik end som Lyriker, hvor han i det store og hele ikke naar hverken Levertin, Fröding eller Karlfeldt.

I Forening med Oscar Levertin udgav Heidenstam henimod 1880 Aarenes Slutning et lille vittigt Skrift, som opsagde den litterære Realisme Huldskab og Troskab og dermed i Virkeligheden sagde det samme, som Wirsén allerede da havde sagt i 10 Aar. Men Levertin og Heidenstam stod fra denne Tid for den almene Bevidsthed som en Slags Portalfigurer til en ny Renaissance og som en Slags Dioskurer, den ene lys, enthusiastisk og svensk, den anden mørk, eksotisk og med dybt Drømmerblik.

Da i Fjor *Oscar Levertin* helt uventet gik bort og det over hele Sverrig føltes, at en Kulturskikkelse, en Genius var borte, en af dem, efter hvem det bliver tommere i Verden, saa maa vi mindes, at hans Væsen inderst inde havde samlet sig til den røde Lue, som var hans Lyrik, og at det var denne Lue, som brændte i hele hans øvrige Produktion, hvad enten den var litteraturhistoriske Skitser og Bøger eller virkelig Novellistik. Allerede

i hans lyriske Debutbog blev man slaaet af disse Vers med et Slags Glans over sig som af blændende Frugttræsblomster, sælsomme, hektiske og betagende. Levertin var vor Digtnings sidste Magiker, han havde Troldstaven, som forvandlede Himmelhvælvingen og kunde overgyde den med Rosenlys eller med forfærdende Mørke, han kunde derunder fremmane hemmelighedsfulde Middelalderbyer med krogede Gader, Skikkelser med Tristans og Isoldes skæbnesvangre Kærlighedslidenskab eller Salomons Haver med eksotisk Blomsterpragt og Krystalmaane. Vi har ganske vist haft yppige Kolorister før Levertin, Digtere, som har ejet sydlandske Farver, men disse Farver har alle, saa at sige, tilhørt Poesiens tempererede Zoner; hans alene tilhørte den hede. Ligesom en ung jødisk Skønheds Haar og Øjne har en ganske anden sort Glans end en mørk Piges af germansk, ja selv af latinsk Byrd, en sort Glans der tydelig nedstammer fra Lande nærmere ved Tropernes Sol, saaledes forholder det sig med Levertins Muse. Ogsaa den levertinske Versform er suggestiv, romantisk, medens f. Eks. Heidenstams Vers vel har Klang, men sjælden den indsmigrende Musik.

Vil man henføre Levertins Poesi til et Par haandgribelige, enkle Symboler, kan man sige: Livsbegærets højrøde og Dødens dybsorte Blomst. Hvad ligger der da deri? Medens den gamle ægte Romantik, vor Digtnings hvide Magi, hos en Atterbom, en Rydberg var stærkt livsbejaende, fordi den over Jorden saa et Udødelighedens og de personlige Værdiers Rige, faar de Levertinske Digte sin høje Farve og sit ejendommelige Tungsind deraf, at den glødende Blomsterpragt i Livets Haver bærer Tilintetgørelsen i sig: dura lex, sed lex. Denne Blomsterpragt bliver for os saa blændende, fordi det eneste evige er Verdensaltets upersonlige Love, hvis Gang for den enkelte betyder Tilintetgørelse. Ingen har som Levertin besunget det umaalelige Mørke, de Skygger, som flyder af Evighedens, af Nattens, af den store Tilintetgørelses Amfora. Det er „Romantik“ i negativt Aftryk; det er sort Magi. Hvilket stort, mildt, bedrøvet Menneskeøje lyser frem af alt dette, et Øje, som afspejlede saa meget og forstod saa meget! Thi Levertin var jo netop i høj Grad „en Intellektuel“ og hans Lyrik var Sjælen i et stort Livsværk af meget forskellige Former. Den var ogsaa en lærd Lyrik uden Folkelighed, hvilket i undertegnedes Mund ikke er nogen Dadel.

Helt igennem folkelig er derimod, som bekendt, den Del af *Gustav Frödings* Poesi som ogsaa er bleven mest kendt af Almenheden. Med en Plastik saa bred som ingen efter Runeberg, gav Fröding en Række svenske Typer i hvilke Nutiden levede, navnlig humoristiske Almuetyper, men ogsaa andre, og han gav dem med en Versekunst, som selv levede og malede. At der bagved alt dette kunde ligge et oprørt og sønderrevet Sjæleliv, anede man kun lidt. Men hans poetiske Skala voksede: til den Poesi, som med oprindelig Naivitet frembragte Typer, sluttede sig en anden som af en sønderrivende personlig Erfaring formede „bohêmeagtige Vers“ af det dybeste Temperament og den mest uforfalskede Oprigtighed og Selvkritik, og endelig en Række Syner, som omfattede Hades, Mælkevejen og Fremtidens utopiske Fata Morgana.

Det viste sig, at den tilsyneladende usammensatte og robuste Digter ejede et Instrument, som naaede alt, fra det burleske og naive til det gribende og sublime. Og nu fulgte en Periode af Kamp med Livsproblemerne, af Frigørelse fra den naturalistiske Dogmatik, virkelige Sjælekampe og en personlig, tiltalende Tvivl over for sine egne Indskydelser. Fröding blev Grubleren, en ny Variant af en særlig svensk Type — den nemlig som midt i al sin samvittighedsfulde Søgen er og bliver impulsiv Natur, lyrisk Temperament; ikke Tænker, skønt fuld af Intuition.

Som bekendt har Fröding nu allerede længe været tavs, men han er bleven Sverrigs virkelig populære Lyriker — og naturligvis ikke altid som Følge af sine bedste Egenskaber. En Tid voksede der i hans Spor en s. k. „folkelig Poesi“ frem, som var afskyelig tillavet, men som nu synes at være gaaet over. Selve den Frödingske Versekunst har imidlertid tilført vor Poesi nye Hjælpemidler, som har gjort Epoke. I Stedet for de regelrette Jamber og Trokæer, som tidligere var overvejende, kom den med et levende Væld af brudte Rytmer, som uden Tvivl staar det svenske Sprogs Aand nærmere end de nævnte „klassiske“ og lærde Kunstformer.

Kun Levertins tunge stilistiske Pragt har blandt de yngste sat lignende Spor som den Frødingske Fornyelse af Verset — og mindre heldige maaske end denne.

Som oprindelig og folkelig svensk Digter af ægteste Vand er der kun en, der staar selvstændig ved Frödings Side, nemlig

Karlfeldt — med langt mindre Rækkevidde end Fröding, men ogsaa langt mere helstøbt og sund. Han er den første meget oprindelige og betydelige Digter efter de ældre, hvis Blod har været fuldstændig uberørt af Naturalismens Sygdomme. Den svenske Sommers Sol ligger stærk og gylden over hans Poesi, som mandigt skulderbred og med ærlige Øjne er vokset op af hans Hjemlands, af Dalarnes gammelsvenske Jord. Bagved hans bastante og lidt hollandske Humor findes der ingen Frödingsk Sønderrevethed, men nok en bly og inderlig Følelse, som da ogsaa har skabt nogle af de smukkeste lyriske Stykker, vor Digtning ejer. Jeg har imidlertid i en tidligere Aargang af „Tilskueren“ udførligt skildret denne mærkelige Digter, som igenfødte den klare og hele Harmonisme, Følelsen af Livet som Kraft, Vaar og Sundhed, med hel Glæde og hel Sorg, uden de dekadente Syrer, som ellers spores endog inderst inde i en Heidenstams noget anstrengte „Livsglæde“. Det er ogsaa dette, som er den virkelige Aarsag til at Karlfeldt alene blandt denne Generations betydelige Digtere — og med Forbigaaelse f. Eks. netop af Heidenstam — blev valgt ind imellem „de Atten“ i det svenske Akademi.

„De Atten“s Samfund har nemlig hele Tiden stillet sig bestemt afvisende overfor den naturalistisk anstukne Litteratur, og det er ogsaa lykkedes det, især takket være dets udadtil virksomste Kraft, Digteren og Kritikeren Wirsén, uafbrudt at holde den afstukne Kurs trods den eksempelløst stærke Modvind.

For Øjeblikket er Karlfeldt vistnok — endnu langt mere end da jeg skrev om ham 1903 — Sverrigs populæreste og mest „aktuelle“ Digter. En ny Digtsamling, han udgav nu i Julen, viser ham vel ikke fra meget nye Sider, men befæster fuldt hans Stilling.

* * *

Imidlertid har han, om han end er den første, dog ikke været den eneste af vore yngre Lyrikere, der helt har staaet uden for Brutalismens og Dekadencens Tegn. Flere yngre har af Tidens Virkelighedskunst lært Teknik, de bruger ikke mere de poetiske Stereotyper, de slidte og fortyndede Adjektiver eller den eftertegnérske Retorik, som beherskede den middelmaadige svenske

Versekunst i 60 og 70, men de skildrer Naturen og „Virkeligheden“ malerisk med levende Ord.

Midt i 80 skrev *Hugo Tigerschiöld* sine „Billeder fra Skov og Sø“ med Duft og Sus fra Højsverrigs Skove, det var paa ny virkelig Natur. En ung Bogbinderlærling fra Bleking, *Carl Thelander* skabte en personlig og solskinnende Idylpoesi, som afspejlede et rent Sind; denne begavede Autodidakt døde 1894, endnu i 20 Aars Alderen. Mere vemodig, hvor nordisk midsommerlyst dette Vemod end er, og mere reflekteret, men i sine bedste Øjeblikke fyldt af en skær og blond Naturlyrik, højt oppe fra de korteste Somres Land, Nordlandet, fremtræder *E. N. Söderberg;* han er ogsaa „Hjemmets“ og „Barnets“ Digter og knytter sig dermed til Franzénske og Wirsénske Traditioner. Som hos disse Digtere har hos ham Poesien gerne en mild religiøs Undertone, og det er, som var den samtidige Storstads-Kultur, dens Ufred, Vantro og Bitterhed ikke til, men Livet en Aa, der flyder mellem sommergrønne Strande og afspejler det høje Nords blegblaa Daghimmel eller svale og rosenrøde Solnedgange. Mindre lyrisk i Følelse og Farve, mere tankeskarpt fæstnende Billeder fra Syd og Nord i Vers af god ædruelig Formgivning, er *Bernhard Risbergs* Produktion.

Ingen Følelsesværdiernes og Verseformens Nyskaber og endnu mindre en grublende „intellectuel“ Digter, men en Øjeblikkets Poet, en Improvisator, en lyrisk betagen Natursanger med noget bohême-agtigt, som ikke er dekadent og med en Blanding af Trubadursværmeri og svensk Karl den 12te Facon er *Daniel Fallström,* Stockholms og Damernes „Daniel“, den svenske Lyriker, som „bær sin Hat som han vil og synger de Viser som han kan.“ Det er ikke et blot Indfald, der har gjort netop ham til Drachmanns svenske Oversætter, om end han ikke som Drachmann, for at bruge et bekendt Snoilskycitat, „har nogen Røst, som er stærk og stor.“

For nogle Aartier siden, da Realismen brød igennem, var Fallström med til saa smaat at sætte Virkeligheden paa Vers, uden at afskrækkes af surmulne Teorier om Vers som Luksus og Legetøjsdigtning. Hvad var Teorier for ham, især saadanne Teorier? Og Stockholm blev jo dog ved med at være smukt, med sin Strøm og sin Djurgaard, og Kvinderne og Roserne forblev altid nye, og Livseventyret var i det hele lystigt, ikke

mindst derude i Skærgaardslandskabet med Baad og Gevær eller ved den røde Burgunder — og Lynnet i Fallstrøms Vers forandredes ikke. Tværtimod blev hans Fysiognomi bestemtere og hans Kunst udvikledes, saa at nogle af hans højsvenske og stockholmske Naturbilleder m. m. virkelig hører til vor Digtnings gode Ting, og han selv er bleven en af de yderst faa svenske Digtere, som holdt noget mere, end han lovede. Paa den anden Side er hans Temperament lige saa lidt som Drachmanns egnet for streng kunstnerisk Selvkritik og han har skrevet en Mængde flade Døgnfluevers, efter hvilke hans Poesi ikke maa bedømmes. Just Digtere med Fallstrøms epicuræiske Øjebliks Naturel og usammensatte sjælelige og kunstneriske Struktur ejer imidlertid Svenskernes Øre, og han er populær i langt højere Grad end adskillige Digtere af dybere Begavelse.

Disse nu opregnede Digtere er indbyrdes meget forskellige, men man kan dog mulig her sætte dem, og endnu nogle andre, sammen af Grunde, som ovenfor er nævnt.

I samme Linje kan man derimod ikke henføre *Tor Hedberg*, Novellisten og Dramaturgen, som ogsaa er en behersket og fin Lyriker. Men ihvorvel hans Livsopfattelse uden Tvivl staar Tidens radikale Tænkning nærmere end de foregaaende, er hans Lyrik kun almenmenneskelig Sang og Skildring, ogsaa Sjælsskildring. Den har sparsomt arbejdet sig Vej frem af et intellektuelt Sinds Grublerier og Skønhedsindtryk, og den er besjælet af et vist bundet Tungsind, som aldrig griber til stærke eller oprivende Ord. Livsvemod og en noget gold Skepsis, men ogsaa Varme ligger bagved de vel mejslede og ciselerede poetiske Statuetter, som *Bo Bergman* har frembragt. Man bør endvidere nævne, at den udmærkede Novellist *Per Hallström* ingenlunde er fremmed for Versets Kunst, at den som dansk Lyriker fordelagtig kendte Fru Helene Nyblom har en Datter Fru *Ellen Lundberg*, hvis Poesi ikke mangler Følelses- og Reflektions-Finhed, samt at *Fredrik Nycander* er en i sine gode Øjeblikke ret frisk „Vestkystsanger“.

Bag ved alle disse Digtere viser imidlertid et nyt Slægtled sig i Synskredsen, de tyveaarige. Jeg skal dog denne Gang ikke give nogen Skildring eller opregne Navne, skønt en Del af disse yngste allerede har Fysiognomier eller i det mindste deres bestemte Retning. Paavirkning fra den ældre Poesi, især maaske

den nævnte fra den Levertinske tunge Ordpragt, spores af og til, men om nogen almindelig Retning kan man slet ikke tale. Vor individualistiske Tid ynder „Talenternes Anarki.“ — Blot en af disse yngste — han er for Resten allerede den ældste og over 30 Aar — skal jeg nævne, da han maaske ikke heller i Danmark er helt ukendt. Jeg·mener *K. G. Ossian-Nilsson*, den socialistiske Arbejderdigter med „Herremoral“ og med mere Sympathi for Cæsar end for Brutus. Medens de andre unge i helt overvejende Grad dyrker det indre Livs Mystik, er Ossian-Nilsson, om end ikke saa udelukkende som Folk tror, dog i meget væsentlig Grad en udadvendt Natur, og hans virtuosmæssig overraskende Rytmer minder, som man har sagt, „om Dønnet af beredent Artilleri, som sprænger forbi.“ Det er ikke Violinstrøg, det er Raslen af Jern, og selve Foredraget er skarpladt slagfærdigt. Med Ossian-Nilsson er en Smule Amerikanisme kommet ind i vor Lyrik. Faren for ham er at falde ind i en vis tom Skrigen op, som træffer Øret uden at imponere; hans Stemme er større end hans Personlighed. Men han har frembragt glimrende Paradestykker, og virker han end stundom frastødende, hører denne Lovpriser af Kraftmennesket i al Fald ikke til dem, som kvindagtig hengiver sig til en virkelig eller indbildt Træthed og Lede.

Om den „amerikanske“ Tone er Ossian-Nilsson ene: de endnu yngre ere ikke sjælden rene Nyromantikere i Virkemidler og i Dyrkelse af Følelseslivet. Vi har undertiden set Poesier som paa nogle moderne Kendetegn nær meget godt kunde have staaet i Fosforisternes Kalender for et Aarhundrede siden. Hvorvidt nogen betydelig Digter vil fremstaa af dette Millieu, derom ved man naturligvis intet nu. Men det er sikkert, at Interessen for Vers — som, man kan sige, hvad man vil, er Ordets Blomst — er langt mere levende i Sverrig, end det længe har været.

Fredrik Vetterlund.

UNDERBEVIDSTHEDEN

DET er ganske vist saa, at de berømte Hamlets Ord: der er mere mellem Himmel og Jord, end Videnskaben kan forklare, er sande. Men de er kun sande *i Dag*. Det vil sige: der er intet som helst mellem Himmel og Jord, som Videnskaben ikke *en Gang* vil kunne forklare.

Thi alt, hvad der var, er og sker, var, er og sker efter de samme Love, hvorunder vi selv lever. Verden, Livet og Naturen ligger derfor bogstavelig talt uden for vor egen Stuedør. Der *kan* simpelthen intet ske, uden at det, som et Produkt af naturlige, mere eller mindre tilgængelige Aarsager, kan fattes af den menneskelige Forstand. Naar vi imidlertid ikke straks kan forklare en Kendsgerning, kommer det af, at den endnu ikke har banet sig Vej til vor Bevidsthed, ikke er gaaet ind i denne, ikke har faaet sig anvist Plads i denne som et Stykke Møbel blandt det øvrige Indbo.

Det er saaledes for de allerfleste en absurd Paastand, at et Menneske er i Besiddelse af en anden Bevidsthed end den, hvorover det til daglig raader eller daglig irettelægger. Hvor latterlig er imidlertid ikke denne Opfattelse? Raader vi over vort eget Hjerte? Lever det ikke og virker det ikke uafhængigt af vor Villie? Og Mavens Funktioner? Kan vi byde og befale over disse? I det hele: er ikke Menneskets organiske Liv en eneste sammenhængende Manifestation af en Dobbeltfunktion, en Dobbeltbevidsthed: den, som fungerer under vor Villies Kommando, og den, som fungerer uafhængig af vor Villie? Men hvis en saa-

dan Spaltning mellem bevidst og ubevidst Livsfunktion kan paapeges for Legemets Vedkommende, hvorfor da ikke ogsaa ligefrem slutte, at den kan paapeges for Sjælens? Der er nemlig mindre Afstand mellem Legeme og Sjæl, end Menneskene i Almindelighed mener. Det vil til sidst vise sig, at der ikke eksisterer nogen som helst Afstand mellem dem. Den vanlige Sondring mellem Legeme og Sjæl er kun en Levning fra Menneskenes metafysisk-dualistiske Verdensopfattelse.

Vi behøver ikke at gaa uden for den alfare Vej efter Beviser for Underbevidstheden. Hvor ofte hænder det os nemlig ikke, at vi sidder midt oppe i et Arbejde, som interesserer os og derfor ansporer vor Energi. Men saa faar vi pludselig en eller anden ubehagelig Meddelelse, som sætter os i en eller anden ubehagelig Stemning. Vi prøver at skyde den væk, men forgæves. Vi siger til os selv: rejs Fanden i Vold, nu *vil* jeg arbejde! Og vi arbejder — et Minut eller to. Saa sidder vi atter oppe i denne Stemning, som vi ikke kan blive kvit — enten er det en Slyngel, vi siger Besked, eller det er et intrikat Spørgsmaal, vi holder paa at løse. Og mellem vort egentlige Arbejde og denne nye Stemning rives vi saa, til vi enten skaffer Stemningen Udløsning, eller til den dør hen. Saa tager vi atter uforstyrret fat paa vort Arbejde.

Eller: vi er ikke altid lige oplagte. Vi kan ganske vist træne os til at levere et vist Stykke Arbejde daglig, og Arbejdet kan blive godt. Men vi ved dog alle, hvor let Arbejdet til enkelte Tider falder os, medens det til andre Tider falder os overmaade tungt. Især vil en Taler ofte have gjort følgende Iagttagelse: Han kan pludselig blive nødt til at optræde. Emnet har han faaet paa Stedet. Han har saaledes ikke viet det nogen Eftertanke. Der er imidlertid noget i Situationen, som pirrer ham og giver ham den rette Lampefeber. Og han træder frem i den glade Tryghed, som skaber Kunst. Han hører det ringe i sit Sind, han nyder Ordene, før de er udtalte, han glædes af sin egen Stemning, før den er udløst. Naar han er færdig, ved han næppe, hvad han har sagt. Men at han har sagt noget, hvori der er Mening, viser hans Tilhørere. Undertiden spør han sig endog selv: hvorfra havde jeg nu egentlig dette? Jeg kan ikke erindre hverken at have læst eller hørt noget lignende.

Det almindelige Svar vil her være: Inspirationen. Manden er

inspireret. Hvad siger nu imidlertid dette forslidte Ord? Intet. Spiritisterne illustrerer Inspirationen i sin Almindelighed ved en Aand, som hvisker Mennesket noget i Øret. De forklarer noget uopklaret med noget endnu mere uopklaret. Hvor langt fornuftigere da at holde sig paa Jorden og sige: Underbevidstheden i Taleren har talt.

Herfra til den kritiske Dobbeltgænger, vi alle er i Besiddelse af, er Skridtet overmaade kort. Denne Dobbeltgænger kan endog blive personlig nærgaaende hos højt kultiverede Mennesker, saa nærgaaende, at han ligger i stadig Trætte med Originalen. Man behøver dog ikke at være i Besiddelse af nogen som helst Overkultur for at føle denne Dobbeltgænger inde i os. Han er til Stede hos os alle og røber sig baade i Tide og Utide. Bedst, som vi tror at have sagt eller gjort noget fornuftigt, stiller han vore Ord eller vore Handlinger frem til Kritik og ærgrer os ved enten at vise os vor Hulhed eller vor Flovhed. Maupassant følte denne Dobbeltgænger bag sin Ryg selv i de alvorligste Øjeblikke. Han var i en ung Alder bleven en Del af hans Natur og blev ham til en Fjende, en Dæmon.

Det er neppe nødvendigt her at gaa videre for ud af den almene Erfaring at hente Vidnesbyrd om Underbevidstheden. Ved at pege paa disse almindelige Kendsgerninger vil enhver indrømme: Ja, *dette* har jeg erfaret, men har da dette noget med Underbevidstheden at skaffe?

Jo, det har. Saaledes ser Underbevidstheden ud til daglig. Den fremstilles imidlertid altid i ganske andre Former og vækker derfor som Regel Modsigelse.

Jeg skal nævne et Eksempel, som siger mere end mange Ord, endskønt ogsaa dette Eksempel naturligvis halter. De danske Skuespillere opførte forrige Vinter paa Tivoli Teater i Kristiania Paul Lindaus Skuespil: „Den anden". Skuespillet blev i alt væsentligt udmærket fremført. De unge Kunstnere gik løs paa deres Opgaver med en Tro og Tillid, som ikke kunde andet end sejre. Selv de i mange Tilskueres Øjne grove Usandsynligheder blev derfor slugte stiltiende — og anerkendende. At Skuespillet bagefter gjordes til Genstand for Kritik, siger sig selv. De allerfleste gik nemlig kun med paa det som Underholdning. Stoffet var interessant, Behandlingen fremragende, Udførelsen fortrinlig,

altsaa gik man og saa „Den anden“, selv om Handlingen i manges Øjne var det rene Vrøvl.

Der var imidlertid intet som helst Vrøvl i Handlingen. Den gav os et Billede af Underbevidstheden hos et overnervøst Menneske og gjorde dette saa virkelighedstro, som Faktum kan fremstilles paa et Teater.

Hovedpersonen er en højt agtet Politimester, som om Natten ubevidst er Chef for en Tyvebande. Gennem sig selv og sine underordnede er han paa Jagt efter denne Chef, og da han til sidst gribes, skal der en hel Række af slaaende Kendsgerninger til for at overbevise ham. Han har intet som helst Indtryk af at have været med paa noget galt. Først da hans Ven, Professoren i Nervesygdomme, befaler ham at fortælle, hensættes han hypnotisk i Nattens Mysterier og beretter om sig selv, hvorledes han som „den anden“ dels har forøvet, dels deltaget i en Række Tyverier.

Saa usandsynlig denne Handling forekommer de fleste, er den dog let forklarlig. Politimesteren lever til daglig midt oppe i Tyve- og Kæltringehistorier. Hans Hjerne proppes bevidst og ubevidst alle Vegne fra af Mørkets Gerninger. Nogle interesserer ham. Disse ofrer han personlig Opmærksomhed. Andre interesserer ham ikke. Disse overlader han til sine underordnede. Og han arbejder intenst. En ulykkelig Kærlighedshistorie kommer til. Den gør hans nervøse Hjerne overnervøs. Den mister til Slut Selvkontrollen. I Søvne behersker den det hele Individ. Den leder da dette personlig paa de Veje, Individets Bevidsthed gaar om Dagen. Den drømmer Virkelighed. Den virkeliggør om Natten Dagens Indtryk. Og gør dette frit. Thi ikke alene sover Individet. Men dets Selvkontrol er endog i vaagen Tilstand yderlig reduceret.

Saaledes er i faa Ord „Den anden“s Historie. Den giver efter min Opfattelse et korrekt Billede af en overnervøs Hjernes Funktioner, det vil sige: den viser os et Stykke villieløs Bevidsthed, men fordi denne saa sjælden holdes frem for os, endskønt det daglige Liv er fyldt af den i tusind smaa Træk, studser vi over Skuespillets Ide og siger: nej, dette lader jeg mig dog ikke indbilde! *Den* Kamel sluger jeg dog ikke. Og dog sluger vi den alle til daglig, omend i smaa Portioner.

Spørger vi nu, hvorledes Underbevidstheden opstaar, eller

hvad den egentlig er, bliver Svaret ikke let at forme. Lad os alligevel tage Spørgsmaalet koldt og rolig for os.

Vi tror nu at turde udtale, at vi ved, hvad den menneskelige Sjæl er. Vi tror at turde udtale, at den er det Regnestykke, som Livets Tal sætter sammen, det Lager, som Livets Erfaringer samler, den Kapital, som dannes af Livets møjsommelig sammensparede Kroner og Ører. Den hører derfor Livet til, Materien, er dannet af denne, er dennes Barn, lever i og med den, har dens Fejl, dens Fuldkommenhed, dens Evighed. Selv dens stærkeste og skønneste Egenskaber ved vi er knyttede til Organer. Fjernes disse, fjernes Egenskaberne samtidig. Vi kender, i alt Fald delvis, Hjernebarkens Funktioner som Bevidsthedscentrum, vi kan fremkalde og fjærne sjælelige Skavanker ved kirurgiske Indgreb, vi kan paavise og analysere i alt Fald mange sjælelige Rørelser, og vi behandler Sjælens Sygdomme, som vi behandler Brystets eller Mavens. Vi tror derfor at turde udtale, at vi ved, hvad den menneskelige Sjæl er.

Findes der i det daglige Liv Beviser for, at Sjælen er en saadan Sum af Erfaringer, et praktisk Resultat altsaa og ikke et metafysisk Produkt? Jeg skulde mene det! En Skipper er en bedre Skipper end Politikeren, og Politikeren en bedre Politiker end Skipperen. Allerede her viser Sjælen sig som Erfaringsresultat. Men dette ligger noget borte fra vort Emne. Vi kan holde os helt ind til Emnet og dog konferere med det daglige Liv.

I denne Forbindelse kan jeg ikke pege paa et interessantere Faktum end det, at vi i Virkeligheden ikke ved, hvad vi ved. Thi her rører jeg samtidig baade ved Bevidstheden og Underbevidstheden. Vi ved ikke, hvad vi ved, bogstavelig talt. Jeg mener ikke med dette, at vi ikke i ethvert Øjeblik har Oversigt over vore egne Kundskaber. Thi dette er selvsagt. Det er selvsagt, at vi, idet vi tænker paa Napoleon, ikke ved noget om Alexander. Jeg mener, at vi bogstavelig talt sidder inde med Kundskaber, som vi *aldrig* har vidst om, *aldrig* prøvet.

Beviset herfor er let at føre. Hvor ofte har det nemlig ikke hændt, at vi er komne op i et Ordskifte og under dette udtalt os med en Sikkerhed, som røber Kyndighed. Naar vi efterpaa overvejer vore egne Udtalelser, erindrer os de anvendte Eksempler eller Billeder for at fastslaa Udtalelserne, studser vi ofte over, hvor megen Ret vi havde netop *der,* hvor vi ikke drømte

os i Besiddelse af et eneste Argument. Og i vor Glæde over at have opdaget noget hos os selv, giver vi os til at overveje Emnet videre, til at ransage vor Sjæls Gemmer nøjere — det vil sige: Emnet er fra nu af blevet vort personlige Eje.

Hvad viser dette? At Livet uden vort Vidende har lagret i vor Hjerne Kundskaber, som muligvis kommer, muligvis ikke kommer til vor Bevidsthed. Vi har hørt, set, læst eller oplevet noget, som enten direkte eller indirekte har mærket os. Vi har befundet os som i et mørkt Værelse, og i dette enten faaet en Kalkplet paa vor Albue eller en Sodplet paa vor Pande. Herom har vi imidlertid selv ingen Anelse. Og vi opdager heller aldrig disse Pletter, før vi faar en speciel Lejlighed til det.

Eller: et Ansigt kan pludselig dukke op for os. Vi føler strax, at vi har set det tidligere, men erindrer ikke naar og hvor. Dette plager os. Vi *har* set Ansigtet og *vil* have Rede paa, *naar* vi saa det. Ganske vist har vi en Følelse af, at der ikke knytter sig hverken noget Navn eller nogen Begivenhed til Ansigtet, for saa vidt er det os ligegyldigt. Men naar og hvor saa vi det? Forgæves roder vi om i vor Hukommelse.

Da møder vi tilfældig en Kammerat, og pludselig husker vi, at vedkommende Ansigt tilhører hans Kusine, for hvilken han præsenterede os paa et Bal forleden. Eller vi møder en Ekvipage og husker, at vi er blevne præsenterede for vedkommende Ansigt som Grosserer N. N. i hans Ekvipage uden for Teatret forleden Aften.

Her er det paa sin Plads at anvende et Billede, som i alt Fald giver mig Menneskets Sjæl saa nøje, som et Billede overhovedet kan give den:

Der udgik som bekendt engang fra den lille italienske By Cremona en Skole af Violinmagere, hvis Dygtighed og Ry endnu staar uovertruffet. De udsøgte ikke alene Materialet til sine Instrumenter med en Fagmands og Elskers Dygtighed og Pietet. De behandlede det ogsaa som Fagmænd og Elskere. Deres skønhedsvaagne Øjne vurderede Instrumenternes Linier og deres følsomme Fingre vurderede Materialets Tykkelse med en Ømhed, som alene er Kunstens og Geniets.

Saaledes blev de ædle Cremoneserervioliner til — Verdens fuldkomneste Instrumenter. De ejer allerede fra Fødselen af alle Betingelser for at producere en stor og skøn Tone. Men de

havde dog ikke denne Tone fra Fødselen af. Den maatte indspilles eller opspilles i dem. Betingelserne for den var straks til Stede — de haandgribelige Betingelser: Formerne, Stoffet. Hvad Violinerne manglede var bogstavelig talt Brug, Erfaring, Oplevelse.

Men disse Oplevelser kom. De kom i Mængde — for enkelte i Overflod. Og de bedste af disse Violiner gik stadig fremover, deres Tone blev altid rundere, glattere, egalere. Til sidst blev de som en levende og rig Sjæl: der var ingen Tone, ingen Stemning, de ikke kunde give. Den Dag i Dag synger de lige vakkert Sydens Barcarole og Nordens Høstsang.

Det var dog ikke alle de gamle Cremonesere, som taalte Livets haarde Berøring. Enkelte af dem var enten for tynde — sandsynligvis fremstillede saaledes med Flid for at „give let an" — eller Veddet kunde være for haardt eller for sprødt, uden at Mesteren havde opdaget dette. Ogsaa disse Violiner er gode. Men de er nervøse. De maa behandles som levende, forfinede Væsener, ikke udsættes for store Temperaturovergange, ikke „angribes", i alt Fald ikke meget, og maa ikke anvendes til daglige Øvelser. De bliver da trætte, overanstrengte. Og det ikke bare billedligt. Den Violinist, som selv ejer et saadant Instrument, ved, at der er ingen Forskel paa hans og Instrumentets Indisposition. De er anstrengte, trætte og nervøse paa samme Maade. De mange Historier om, hvorledes Virtuoser behandler disse deres capriciøse Instrumenter, er derfor ikke, som det ofte antages, intetsigende eller opdigtede. De fortæller lige saa meget som den Maade, hvorpaa Impressarier eller Teaterchefer behandler capriciøse Primadonnaer. Men — er de i Vigør, disse tynde, gamle Instrumenter, synger de saa skønt som de tykke Stradivarier eller Guarnerier, hvis Stof endnu har holdt ud de brutale Angreb, eller hvis Skæbne har været gunstig for deres Udvikling. De er bare ikke Sliddets Børn, men Hvilens, Festens — derfor ogsaa mindre værdifulde. De agtes som det Menneske, om hvilket vi ved, at det paa Grund af et nervøst og uharmonisk Temperament er uomgængeligt: det *kan* være fint, men det *kan* ogsaa være ufint; derfor efterstræbes det ikke, derfor har det faa virkelige Venner, faa ærlige Beundrere. Det store Men vedføjes altid deres Navn.

Intet Billede giver mig personlig — naturligvis i stærk Be-

grænsning — den menneskelige Sjæl bedre end dette. Jeg synes endog, det er saa godt, at det ikke trænger til nogen Kommentar. Vi bruges alle, vi trænes, vi opspilles, vi angribes. Efter Omstændighederne bliver vi ved dette enten fuldkomnere, eller vi trættes, bliver overanstrengte og nervøse.

Jeg tror med disse Billeder og Eksempler at have peget paa, baade at der er noget, som hedder Underbevidsthed, og hvad den er, eller hvorledes den opstaar og virker. Lad mig imidlertid, før jeg gaar videre, tage endnu et Par Eksempler, som direkte ikke alene peger paa, men ligefrem illustrerer Underbevidstheden.

Jeg tager det Eksempel først, som siger mest: Distraktionen. En lærd Herre er vel kendt paa den store Bys Promenade. Det vækker derfor enorm Opsigt, at han en Dag kommer anstigende i Floshat, Stok, Slobrok og Tøfler. Han lægger ikke Mærke til de mange forbavsede Blikke. Han gaar sin egen Vej i sine egne Tanker, indtil en Kollega anholder ham og gør ham opmærksom paa hans ikke helt promenademæssige Antræk. Dette Eksempel er kendt, omend sjældent. Velkendt er derimod Historien om Skrædderen, som søgte Huset rundt efter sin Saks — den, han havde i Haanden, eller Professoren, som søgte Huset rundt efter sin Stok — den, han netop havde hentet paa dens vanlige Plads i Krogen.

Og Drømmen? Vi drømmer jo alle. Men vi drømmer ikke andet end det, vi har oplevet. Intet som helst. Det vil sige: vi kan drømme andet end personlige Oplevelser. Vi kan saaledes drømme, at vi styrter ned fra et Taarn eller et Fjæld uden nogen Sinde at have styrtet ned fra et Taarn eller et Fjæld. Men har vi aldrig set eller faaet Indtrykket af et menneskeligt Legemes Fald gennem Luften, drømmer vi heller aldrig om at styrte ned fra en Højde. Den nødvendige Betingelse for, at en Drøm skal kunne opstaa, er nemlig, at der er Bevidsthedsveje i Hjernen for den. Derfor drømmer vi aldrig om Ting, hvorom vi ingen Erfaring har. Her vil mange møde med en energisk Protest. Jeg tør dog forsikre, at det er, som jeg siger. Naar Drømmene imidlertid ofte forekommer saa helt fremmede, har dette alene sin Grund i, at Billederne under Villiens og Bevidsthedens Fravær skifter plan- og sammenhængsløst og saaledes frembringer Virkninger, som forbløffer. Dog hører Drømmebillederne

os til, vor egen Hjerne, vor egen Bevidsthed. De *kan* ikke gaa uden for denne, *kan* ikke bestaa af andet Stof, andre Farver, andre Toner, andre Glæder, andre Sorger end de, som Livet har banet Vej for i vor Hjerne. Det *er* saaledes, og det endog saa bogstaveligt, at Drømmene pludselig bliver Vrøvl, hvor Erfaringen glipper. Drømmer vi derfor, at Maanen holder paa at falde ned, kan vi sværge paa, at Drømmen i det afgørende Øjeblik viser os et Stjerneskud eller en Ildkugle, idet den pludselig slaar over fra en Dommedagsrædsel til en eller anden natlig Stemning. Kender vi ikke alle til disse pludselige Spring? Har de ikke saa ofte vakt vor Forundring? Men gaar man dem kritisk efter, vil man altid opdage, at Forvirringen i Drømmebilledet opstod netop *der*, hvor vor egen Erfaring ophørte. Derfor er de Drømme klarest, som giver Billeder af vort daglige Liv: naar Maleren drømmer om Malerier, Musikeren om Musik, Sømanden om Sejlads, da drømmer han altid distinkt. Jeg paastaar saaledes, at en Sømands Drømme om, at han gaar op gennem Riggen for at bjerge et Sejl, at han entrer ud paa Raaen, her træffer en Kammerat, gør fast Sejlet sammen med denne, ser Søen under sig og føler Skibet slingre — om alt dette vil en Sømands Drømme til enhver Tid være lette og tydelige. Men sæt nu, at Sømanden er lovet eller et eller andet Sted har en liden Pige, som han netop har skrevet til — lad hendes Navn være Magna. Og sæt, at en af hans Kammerater raaber paa en anden Kammerat, Magnus, i det Øjeblik, vor Sømand i Drømme er naaet op paa Raaen. Han vil da ude paa denne i 99 af 100 Tilfælde ikke se en Kammerat, men sin Kæreste, og i 99 af 100 Tilfælde vil da Drømmebilledet straks slaa om: Riggen bliver til et Træ, Raaen til en Gren, paa hvilken hans Kæreste sidder. I samme Øjeblik bliver Træet til et Æbletræ, som Sømanden skal hjælpe sin Kæreste at høste. Men hvorfor slog Billedet saaledes om? Fordi Sømanden aldrig har truffet nogen Dame paa en Raa under Sejlads i aaben Sø, heller aldrig hverken hørt eller læst noget om et saadant Tilfælde. Netop paa dette Punkt maatte derfor Underbevidstheden i hans Hjerne standse sin Virksomhed paa den betraadte Vej og slaa ind paa en ny. Akkurat som vi selv gør: kommer vi ikke frem ad *en* Gade, gaar vi ind i en *anden*.

For ikke paa dette Punkt at rejse for mange Indsigelser, skal jeg i Korthed meddele en af mine egne Drømme: jeg saa en

Høg slaa ned paa en Fugl. Høgen var forbavsende livagtig i sine Bevægelser — jeg har nemlig i Skog og Mark ofte set Høge, jeg har desuden en udstoppet Hønsehøg staaende paa mit Skrivebord. Men saa syntes baade Høgen og Fuglen pludselig at forsvinde. De var dog kun borte et Sekund. Da hørte jeg Høgen hakke i Fuglen, i dens Hoved. Hakkene faldt mærkværdig langsomt og regelmæssigt, samtidig lød de hult og uhyggeligt. „Din Djævel!“ tænkte jeg. „Piner du dit Bytte! Se den Satan, hvor langsomt den hakker, som om den vilde studere Virkningen.“ Og jeg gøs over disse hule Lyde og denne djævelske Ondskab. Thi Høgen kiggede virkelig nu fra Siden paa sit Bytte, som om den netop vilde undersøge Virkningen af sin Hakken. Men mærkelig nok: Høgen var nu forvandlet til en Fugl med langt Næb, omtrent som en Hakkespæt, og i selvsamme Øjeblik fik jeg den Opfattelse, at det var sit Byttes Hjerne, den vilde have fat i — derfor hakkede den saa langsomt. Til sidst havde den ogsaa hakket Hul paa Byttets Kranium, hvorefter den tog Hjernen forsigtigt ud. Men nu var Næbbet ikke længere et Næb, nu var det forvandlet til en Haand, og Hjernen var ingen Hjerne, men en Lunge.

I det samme vaagnede jeg. Og Hakkene lød fremdeles i mit Øre. De bares hult og regelmæssigt op til mig nedefra. En Tømmermand var beskæftiget med noget i Bygningens første Etage, og hans Slag lød dæmpet gennem hele Huset. Selvfølgelig havde Høgen ikke hakket hurtigere end disse Slag. Og selvfølgelig havde den skabt sig om til en Hakkespæt. Thi Høgen har ikke Næb at hakke saaledes med, det har kun Hakkespætte — i alt Fald har *jeg* aldrig hørt eller set Høge hakke paa den Maade. Og selvfølgelig blev Hjernen til en Lunge. Jeg har nemlig aldrig set nogen Fuglehjerne. Derimod har jeg utallige Gange set en Harelunge, naar jeg var med at veide ud en Hare. Det var derfor ogsaa netop dette Syn, jeg i Drømme saa: en Haand, som holder en Harelunge, hvis ene Flig hænger ned. Thi selvfølgelig blev Hakkespættens Næb i det rette Øjeblik til en Haand.

Saaledes drømmer vi altid. Saaledes virker Underbevidstheden altid i Drømme. Den virker for Resten paa samme Maade ogsaa i vaagen Tilstand. Se den lærde, distræt Herre! Hans Hjerne er ofte kun paa et eneste Punkt under Kontrol: hans Fag. Det kan være assyriske eller hinduiske Sprog eller aritme-

tiske Rækker eller den næste Solformørkelse. Med et eller andet Problem i sit Fag har han været optaget. Det har samlet hans Energi og Kontrol netop omkring Problemet. Hans Bevidsthed har i større eller mindre Grad tabt Bevidstheden paa alle andre Omraader: Livets dagligdags Smaatterier udfører han derfor rent mekanisk. Saa en vakker Dag gaar han ud i Entréen, sætter paa sig sin Floshat, som han altid har gjort det før, tager sin Stok, som han altid har gjort det før, og gaar ud — i Slobrok og Tøfler. Livets dagligdags Impulser i hans Hjerne, dem han selv ikke ofrer nogen Opmærksomhed, leder ham ud i Entréen, som de under andre Omstændigheder leder en Søvngænger eller giver en drømmende Hjerne Impulser, sætter Hatten paa hans Hoved, giver ham Stokken i Haand. Naar saa den lærde Herre anholdes nede paa Gaden, har han Følelsen af at vaagne efter en Drøm. Thi først da vender den hele, den samlede Bevidsthed tilbage til Hjernen. Men *at* Bevidstheden saaledes kan koncentreres paa *et* Punkt, det viser os atter Sjælen som det Produkt, den er af Livet, af Omstændighederne. Ogsaa Sjælen kan nemlig overudvikles ved Træning paa et enkelt Punkt paa den samlede Bevidstheds Bekostning — som Armene eller Benene ved Træning kan overudvikles paa det øvrige Legemes Bekostning. Det er paa denne Maade, det ensidige Fagmenneske opstaar: Musikidioten, Maleridioten osv. — det vil sige: Mennesker, for hvem Livet kun er Musik eller Farver. Anvendes Nervekraften paa et enkelt Punkt eller et enkelt Problem, vil den lidt efter lidt trokkes bort fra de øvrige Fænomener, indtil Hjernen, Sjælen bliver Monoman og kun samler sine Kræfter om dette ene Problem. Paa denne Maade opstaar og udvikles Evnen til Klarsyn, til Tankelæsning og Tankeoverføring.

Hvad er nu altsaa Underbevidstheden i kort Begreb, hvorledes opstaar den, naar og hvorledes virker den?

Underbevidstheden er den Del af Hjernens Indtryk og Erfaringer, som enten altid har ligget, eller som mere og mere kommer uden for Villiens Kontrol, dels paa Grund af Levesæt, dels paa Grund af Villiens Koncentration om et bestemt Fag. Den er saa at sige en af Hjernen i al Hemmelighed opsparet Kapital, som *kan* faa direkte Nytte og Anvendelse under Menneskets Kamp for Tilværelsen, men som oftest kun i givne Til-

fælde røber sig og derfor vækker Opsigt. Den er den uprøvede Del af Bevidstheden, de uøvede Evner, de slumrende Kræfter, hvorfra Mennesket henter sin Inspiration, sine store og gode Impulser. Men den er ogsaa det hemmelige Ophav til vore slette Instinkter, vore utugtede Tilbøjeligheder, vore Atavismer — derfor ogsaa den gode eller slette Arvs Kilder.

Den kan ytre sig paa mange Maader, men er dog ens af Karakter. Den kan fremkalde Drømmebilleder og Søvngængeri, den kan spalte Individet, saa det selv i vaagen Tilstand giver et ejendommeligt Indtryk af Løshed i Sammenføjningerne. Den kan frembringe den distræt Herre, vi alle kender, men ikke protesterer mod. Og den kan med samme Sikkerhed fremkalde „den anden“, mod hvilken vi dog protesterer. Men fordi den er Individets hemmelig opsparede og ubrugte Kapital, gaar den lettere i Arv end den til daglig brugte og opbrugte Bevidsthed.

Den Tid er imidlertid neppe fjern, da vi ogsaa betragter „den anden“ som en god Kending. Vi bliver nemlig mere og mere nervøse. Det vil sige: vi bliver mere og mere opspillede. Det vil igen sige: vi bliver stadig mere modtagelige for Indtryk. Det vil atter igen sige: Vejene til Underbevidstheden bliver kortere eller Vejene bliver flere. Lyrikerens Evne bestaar heri. Et ensomt Lys, en fjern Sang, en mystisk Lyd løber som Ilbud til hans Underbevidsthed ad brugte, vel oparbejdede Veje, og straks er de i Virksomhed, de „paa Bunden af hans Sjæl“ lagrede Stemninger af Glæde eller Mismod.

Saaledes bliver Underbevidstheden et helt igennem naturligt og naturbundet Fænomen, som kun vækker vor Opmærksomhed eller vor Protest, fordi den ligger uden for det dagligdags. Thi saadan er vi Mennesker: saa fuldkomne og saa ufuldkomne, som Tilfældigheder, Arv og Sædvaner har dannet os.

Imidlertid gør vi Fremskridt. Vi ved mere i Dag om Sjælen end vore Forfædre, meget mere endog. Dette er en Trøst for den, som tror, at i Sandheden ligger Lykken. Sandheden kommer imidlertid ikke i vore Dage som Ildtunger fra Himmelen. Den maa gaa sin egen lange og tunge Vej. Og naar den endelig er bleven alles Eje, hverken glæder eller skræmmer den mere. Thi da er vi paa Jagt efter eller holder paa at rydde Vejen for nye Sandheder.

THORALV KLAVENESS.

GOETHE OG KVINDERNE

(Sluttet.)

V

Kort efter traf Goethe i Charlotte v. Stein den Kvinde, der i hans modne Manddom skulde faa, om end paa helt anden Vis, en lige saa afgørende Betydning for ham, som Friedericke havde haft i hans Ungdom. Gennem sin Udvikling havde han langsomt nærmet sig hende; over for Friedericke stod han endnu frit; men Lotte Buff bandt ham ved sin Modstand, og Lilis selvhjulpne Personlighed havde delvis behersket ham, men Fru v. Stein gav han frivilligt og gladeligt Hals- og Haandsret over hele sit Væsen. Hun blev i de Aar, da han stod som den, fra hvem Fornyelsen i Weimar og maaske over hele Tyskland skulde udgaa, ikke blot hans Hjertes udkaarne Dronning, men blev ham tillige ved den beroligende Magt, der udstrømmede fra hendes faste og kloge Personlighed, den Hjælp og Støtte, han just da haardelig trængte til.

Og i det samme var alt det tidligere glemt, glemt var Lilis seksten Aar og de raske Rideture, naar hun i sin tætsluttende Ridedragt gyngede i Sadlen, glemt var de maaneklare Juninætter, naar Engene dampede omkring Lahnfloden, og han fulgte Lotte til hendes Bolig, glemt det skinnende Foraar i Sesenheim. Nu sejrede Charlotte von Steins dybe melankolske Øjne og holdt den flygtige, vidt erfarne, dybt skuffede, aldrig trættede Digter fast i elleve Aar.

Allerede under Forlovelsen med Lili havde han set hendes Billed, og i tre Nætter holdt Tanken om hende ham vaagen. Der er Grund til at antage, at ikke mindst dette Billed har

lokket ham til Weimar. Fra det første Øjeblik, han af den unge Hertug indførtes hos hende, var han klar over sine Følelser.

Hun var 33 Aar gammel, syv Aar ældre end han, gift og Moder til flere Børn. Men hun havde endnu et Skær af sildig Ungdom over sig. Om hendes fine Hoved laa en Fylde af tunge bløde Lokker, og hendes blide, drømmende Øjne kunde endnu skinne af Livslyst. Hun var ikke egentlig nogen Skønhed, men hun havde et højst fængslende Væsen, og hun havde den fuldendte Verdensdames beherskede Optræden. Hun kunde af ganske Hjerte deltage i Lystigheden ved Hoffet, men til Tider kunde hun være ligesom udenfor det hele, og da laa der en stille Resignation over hende, som over den, hvem Livet er gaaet ligegyldigt forbi. Hun havde haft store Sorger, havde mistet flere Børn og havde kun ringe Støtte i sin Mand, der som Overstaldmester for det meste opholdt sig ved Hoffet. Saa levede hun stille med sine Børn paa den melankolske Herregaard Kochberg med de vaade Grave, fordybet i egne Tanker og optaget af en omfattende Læsning, der strakte sig fra gammel klassisk Litteratur til moderne Naturvidenskab.

Alle de Kvinder, Goethe før havde elsket, var unge Piger, enkle af Væsen; men Fru v. Stein var en ejendommelig sammensat Natur; hun forenede i sig, hvad Goethe allerede forstod af Billedet, Mildhed og Klogskab, Fasthed og Eftergivenhed, hun var ikke for tung og ikke for let, var uden stærk Lidenskabelighed, udstraalede dog som Høstsolen en mild Varme, og den Overlegenhed, hvormed hun forenede sit Væsens Modsætninger, gav hende en Frihed og Sikkerhed, saa hun med hele sin Sjæl kunde give sig hen i Øjeblikket uden Fare for nogen Sinde at forrykkes i sit Sinds oprindelige og uforanderlige Ligevægt. Alt dette, og dertil det helt udfoldede, var ham fuldkommen nyt. Men hvad der dog har øvet den største Fortryllelse, er det forunderligt tilslørede, som syntes at dække over noget fint og uberørt, noget moderlig ømt, noget søsterlig fortroligt noget, der var mer end Venskab og højere end Elskov, noget ubeskriveligt, aldrig mødt, dog heftig attraaet.

Fra det første Bekendtskabs Tid saas de ofte daglig, og naar de ikke kunde ses, fordi han var optaget af at læse Regeringsakter eller var ude paa Embedsrejse, sendte han hende Brev paa Brev. De mødtes ude paa den et Par Mil fra Weimar lig-

gende Herregaard, hvor alle lige fra Børnene til Huslæreren og den gamle Kokkepige hilste ham med Henrykkelse. Saa tegnede han for hende, eller de læste Spinoza sammen, først paa Tysk saa paa Latin, eller han demonstrerede naturvidenskabelige Eksperimenter for hende. Der var ikke den Interesse, der optog ham, som faldt uden for hendes Sfære, og hvis lærde Folk som Herder, hendes Præst, kom til, var der ingen, der kunde lytte eller spørge som hun. Naar hun boede i Weimar, var der kun faa hundrede Skridt mellem deres Boliger; saa spadserede de sammen i Slotsparken, eller de mødtes i hans Gartenhaus, hvorfra der var Udsigt over Ilmflodens Enge; de traf hinanden ved Hoffets Fester, de dansede sammen paa Ballerne; en Gang figurerede de ved hinandens Side i et mytologisk Optog, han som Natten, hun som Søvnen, mens Gemalen forestillede Vinen. De løb paa Skøjter eller kørte i Kane. De kunde ogsaa træffes uden for Weimar; saaledes fortæller han om deres Møde i Hermanshulen ved Ettersburg, hvor hun bøjede sig ned og skrev med Parasollen et gaadefuldt Tegn i Sandet. Kunde han ikke komme en Dag, sendte han hende en Hilsen, hvormed fulgte Frugter og Blomster fra hans Have, og hvis han var særlig utaalmodig, lod han om Aftenen udenfor sit Hus et Par Raketter gaa i Vejret til Godnat.

I øvrigt er det kun lidet positivt, der vides om deres indbyrdes Samliv. Om Friedericke og om Lili kunde han udtale sig, det laa saa langt borte, men selv om Fru v. Stein ikke havde levet indtil nogle faa Aar før hans Død, vilde han, paa sin fremskudte Post, vanskeligt have kunnet udtale sig om denne Periode af sit Liv, der var saa indvævet i de øvrige Forhold i Weimar og navnlig i Livet ved Hove.

Et enkelt Træk er opbevaret hos Eckermann efter Goethes Fortælling, dog uden Navns Nævnelse. Han havde været paa Rejse, og Forretninger laa hobet op, da han kom hjem; paa tre Dage bragte han det vigtigste af Vejen, saa udholdt han ikke mere Længselen efter hende, men skyndte sig om Aftenen til hendes Bolig. Udenfor saa han Lys i Vinduerne, og han forstod af Stemmerne, han hørte, at hun havde Besøg, men da han vilde træffe hende ene, løb han ned ad Trapperne og frem og tilbage i de smalle Gader, ventende. Saaledes hengik vel et Par Timer. Han havde flere Gange været ved Døren og lyttet, stadig

Stemmer. Omsider var han ved at opgive det; han stod nede i den smalle Gyde ud for det Hus, som Schiller siden beboede. Da ser han pludselig ved Skæret fra et Vindu en kvindelig Skikkelse komme gaaende. Der var saa mørkt, at han ikke kunde skelne hendes Ansigtstræk, da de gik forbi hinanden, og saa snevert, at deres Albuer i Forbifarten berørte hinanden. Men han aner, det er hende; han vender sig, ogsaa hun ser tilbage: Er det Dem, lyder det samtidig fra dem begge; og saa stod de der en Stund, stumme af Glæde, med hinanden i begge Hænder, midt i den øde Gyde, gik saa langsomt sammen videre, uden at tale, med hinanden i Haanden, hjem til hendes Bolig.

VI

Faa Aar efter at Goethe fra sin usikre Tilværelse er rykket ind paa den store Scene i Weimar, er det længe forberedte Omslag fuldbyrdet. Der er en ukendt Ro og Ligevægt over den tidligere Verdensstormer. Inden Schweitzerrejsen i 1779 skriver han til sin Moder: „Jeg kommer denne Gang uden Lidenskab, sund, uden Forvirring, uden Tungsind, som en af Gud elsket, der alt har levet sit halve Liv.“ Taknemmelig over sin Lykke ser han ud over sit tidligere Liv og finder, at alt nu har ordnet sig paa det bedste. Paa Hjemrejsen fra Schweitz besøger han Friedericke i Sesenheim og forstaar, at han har faaet hendes Tilgivelse. Han hilser kort efter paa Lili, der nu er gift, og de underholder sig med hinanden som gamle Venner. Med Tilgivelsen viger Uroens Dæmoner fra hans Bryst, og han føler sig forsonet med Livet. „Jeg er saa ren og stille som Luften,“ skriver han til Fru v. Stein, og en anden Gang: „Jeg er i bestandig ligeligere, næsten for ren Stemning.“ Alt hvad der ligger forud er ham, i Sammenligning med det nuværende, kun ringe. Der eksisterer kun Weimar og Fru v. Stein.

Fire Aar efter, en Aften da Sommeren er paa Hæld, samler og fastholder han disse Stemninger i den lille Sang: Over alle Bjerge er Ro, som han skrev paa Gickelhahn-Bjerget, og som han indridser i Hyttens Bræddevæg.

Über allen Gipfeln
Ist Ruh',
In allen Wipfeln
Spürest du

Kaum einen Hauch;
Die Vögelein schweigen im Walde.
Warte nur, balde
Ruhest du auch.

Ro er et Begreb, hvorom Goethe bestandig kredser. Det ligger til Grund for hans Opfattelse af græsk Kunst, saaledes som Oeser i Leipzig oprindelig indpodede ham den. Han genfinder det i Spinozas Tale om det al-Ene, hvoraf Formerne opstaar og hvori de dukker under, med uforanderlig Regelmæssighed; og naar han i sine ældre Aar saa udholdende sysler med Natur-undersøgelser, da er det Naturens lovordnede Ro, som tiltrækker ham.

Taler han om Kvinder, nævner han Ordet i talløse Omskrivninger; saa forskellige end de Kvinder er, han har elsket, baade de kølige og de varme, det han elsker hos dem er deres Slægtskab med Naturen, deres lovbundne Tilværelse, deres Hvilen i sig selv, deres Ro. Ro betyder Samling, og hans eget af mangfoldige Tendenser gennemkrydsede Sind finder i alt, hvad der er samlet, sin velgørende Modsætning.

Men til den høje, urobesejrende Ro, som Gickelhahn-Sangen udtrykker, arbejder han sig først frem Skridt for Skridt gennem Uro. Man kan i de nærmest forudgaaende Digte følge Udviklingens opadstigende Linje. Af Frygt for den døsige Ro priser han Uroens Kval, hellere lide og kæmpe end forgaa af Lykke: Lieber durch Leiden — Möcht' ich mich schlagen —, Als so viel Freuden — Des Lebens ertragen; og Kærlighedens Lykke beror just paa den Uro, der holder den i Live: Krone des Lebens, — Glück ohne Ruh' — Liebe, bist du! Ogsaa i Clärchens Sang i Egmont bestemmer han Kærligheden, ikke som den fredfyldte Lykke, — som den i sin Tid straalede i Mailied — men som den urosvangre Tilstand, i hvilken Jubel og Kval uophørlig slaar over i hinanden: Himmelhoch jauchzend — Zum Tode betrübt; — med det underligt dobbeltklingende Omkvæd: Glücklich allein — Ist die Seele, die liebt.

Men efterhaanden som han modnes, trættes han af den urobringende Lidenskab, der splitter Evnerne og fortærer Kraften. Naar han nu vandrer langs Ilmfloden, og Maanelysets Taageglans staar over Dalen, da samler alt sig i et længselsfuldt Suk efter Ro. I den Sang, der i Samlingen gaar umiddelbart forud for

Gickelhahn-Digtet, anraaber han den himmelske Fred, at den vil give hans Hjerte Hvile, ja skænke ham, den dobbelt ulykkelige, dobbelt Lindring: Ach, ich bin des Treibens müde! — Was soll all der Schmerz und Lust? — Süsser Friede, — Komm, ach komm in meine Brust!

Dermed har han naaet Toppen. „Over alle Bjergtoppe er Ro.“ Bag ham ligger Lidenskabens sønderrivende Storme, under ham By og Slot med Liv og Uro; om ham er den dybe Aftenstilhed; ikke en Bevægelse i Løvet, ikke et Skrig over Skoven, Fuglene sover, Ro.

Det lille lige saa simple som udtryksfulde Digt, betegner i sig selv et Højdepunkt i hans Lyrik, og samtidig viser det ned i hans ensomme Sjæls Dybder. Der er mellem Linierne en Erindring om det 18de Aarhundredes verdensfjerne Ideal, en Tilværelse, hvor alle Mislyd tier i den toneløse Stilhed, som i de Voltaire'ske Eldoradoer eller de Rousseau'ske Paradiser, eller nærmere som i den høststille Lunds elysæiske Fred i Glucks Orfeus og Eurydike. Men der er mere; thi det 18de Aarhundredes Ideal er væsentlig negativt, livstræt; men over Goethes Digt, saa alvorstungt det end er, gaar der et Pust af Livets Aand. Bedst som man tror, at Tavsheden lukker sig om det, og al Lyd slukkes i dets tunge Trokæer, brydes, for et Øjeblik, Stilheden af den jambiske Linies melodiøst forlængede Løb: Die Vögelein schweigen im Walde, hvori Smaafuglenes sidste dæmpede Kvidren endnu synes at bæve. Denne Ro er mer end Aarhundredets Hades-Drøm, det er den Ro, hvorigennem Livets Pulsslag skælvende banker. Den ligger paa Grænsen af Naturens Ro, naar Havet glattes, og Menneskets Fred efter Striden, den har noget af hvert; men den er frem for alt ikke den en Gang for alle i Tavshed støbte Ro, mens den der, skønt altid sig selv lig, skifter Form i det uendelige. Her er den Afslutningens Ro; i Harzrejsens første vægtige Linier er den Forventningens; over Bjergenes Toppe, over Morgenens tungthvilende Skyer svæver Gribben roligt paa de spilte Vinger, spejdende efter Bytte. Ogsaa dette Optrin er støbt i Stilhed; ingen Lyd, intet Vingeslag, som om selve Bevægelsen var stivnet; men Rovfuglens Øje vaager, dens Klo er rede og Musklerne spændte; dette *spejdende* bringer Bevægelsen med sig. Thi det er ikke den mætte Ro, men den rovfyldte, der er Spændingen, Opsvinget. Det er samme Dobbelt-

motiv; her er det Morgenens Arbejdsmod, i hint er det Aftenhvilen, det ene ser tilbage, det andet frem; begge fæstner de i et Billede Livets Vilkaar set fra Højden.

VII

Og ligesom nu i sin Tid Forholdet til Friedericke, som det er udtrykt i Majvisen, fik sit ungdommeligt straalende Præg af det Gennembrud, hvorunder Goethe svinger fra Klassicismens Ro ind i Stormtidens Uro, saaledes faar, under det andet store Gennembrud i modsat Retning, Forholdet til Fru v. Stein et Skær af den rolige Højhed, der er udtrykt i Gickelhahn-Digtet.

Vel er der Lidenskab i den første Tid, og Forholdet er da ikke synderlig forskelligt fra Werther-Forholdene i hans urolige Periode. Men efterhaanden som Fru v. Stein lærer at lede og danne ham efter sin Vilje, antager det den høstlige Ro, som skiller det ud fra alle andre. Hun bliver da for ham, hvad ingen Kvinde har været før, hans Veninde, hans Fortrolige. Naar han før var forelsket, havde han altid en Ven, med hvem han delte sin Hemmelighed, og som ledede og raadede ham; i Leipzig Perioden var det Behrisch, i Sesenheim Tiden var det Salzmann, under Wetzlar-Forelskelsen Merck, under Forlovelsen Augusta Stolberg; men der er ingen ved Siden af Fru v. Stein. „Jeg har hele mit Liv igennem," skriver han, „haft et idealt Ønske om, hvordan jeg vilde elskes; nu da Verden daglig bliver mig klarere, finder jeg det endelig i dig; du eneste, i hvem jeg intet behøver at lægge ind, for at finde alt i dig." Han kalder hende Opdragerinde, Sjæleførerske, hun er den, der beroliger ham. „Du dæmper min Vildskab, og mit stormende Hjerte bliver stille. Hvilken Livsalighed at ligge for dine Fødder og blive god ved at se ind i dit Øje." Alt hvad urent er i hans Sind fejes ud „som af et Røverslot, der overgiver sig,", ja, hele hans Væsen fornyes, saa han ikke kender sig selv. „Sige kan jeg ikke og tør ikke begribe det, hvad din Kærlighed virker for en Omvæltning paa alt i mit Inderste. Det er en Tilstand, som jeg, saa gammel jeg er, aldrig har kendt."

I disse vanskelige Aar, da alt det nye i Weimar, Styrelsens Ansvar, Hoflivets Spænding, Selskabelighedens Tummel er ved at sluge ham, da er det hendes Kærlighed, der holder hans

Sjæl i Live.“ Naar jeg i Aften har spillet min Narrerolle, vender jeg længselsfuld tilbage til Visdommens og Godhedens Boliger.“ Og paa en Tid, hvor, som han siger, Lykken blæser ham i Nakken, eller, med et andet Udtryk, „alt, hvad han ønsker sig, bliver overrakt ham paa en Pude,“ paa en Tid, da intet længer syntes ham umuligt, og han i sit Overmod ikke vilde være bleven forundret, om nogen havde budt ham en Kongekrone, er hun den, der viser ham ind i sig selv, og lærer ham at forsage. „Havde jeg vel uden dig kunnet forsage mine kære Yndlingsvildfarelser? Kunde jeg vel se Verden saa ren, vandre saa lykkelig i den, som om jeg intet havde mere at søge?“ Eller: „Jeg er flittig og bekymrer mig om de jordiske Ting for Jordens Skyld. Mit indre Liv er hos dig, og mit Rige er ikke af denne Verden.“

I de henimod to tusind Breve og Brevstumper, som han sendte hende fra sin Stue, fra Hertugens Kabinet, fra fremmede Steder, udøser han paa vanlig Vis al den Poesi, der under Oplevelsen udløses i hans Sjæl, men som han ellers plejer at overføre i en Digtning. At han ikke denne Gang benyttede sin Oplevelse, — som han senere udbyttede det langt mindre betydelige Forhold til Minna Herzlieb i Wahlverwandschaften, — kan bero paa de, al hans Kraft opslugende Forhold i Weimar, eller det kan hidrøre fra den paa hans nuværende Stade saa stærke Uvilje mod den personlige Stil, som han benyttede i Werther, eller det kunde komme af, at Skildringen overhovedet vanskeligt kunde undgaa at blive Werther om igen. I Stedet for direkte Overførelse i en Roman eller en Novelle skrev han Iphigenia og Tasso, af hvilke det første i sin fornemme Kølighed idealiserer Forholdet gennem den unærmelige, for Sandhedens Skyld alt forsagende Iphigenia og den brødebetyngede, af Furierne forfulgte Orestes, der omsider i Søsterens Arme finder Fred og Forsoning. Men i Liv og Bevægelse kan intet sammenlignes med Brevene. Der er en Farveveksel over dem, en Billedrigdom, et lyrisk Sus, som er ganske enestaaende. Vel er det ikke den Friskhed, som gennemblæser Digtene fra Sesenheim; der er ingen Foraar og ingen Lærke. Men der er de høje, kølige Stjerner; thi Charlotte v. Stein er som Stjernen, høj og fjern som den, mildt lysende og uforanderlig i sin Bane. „Herefter vil jeg tænke paa dig som paa Stjernerne,“ og han tilføjer, som den, der har fundet Ordet,

„tænk paa det.“ Han tager det atter op: „Din Kærlighed er mig som Morgen- og Aftenstjernen, ja, som Polarstjernen, der aldrig gaar ned, men fletter over vort Hoved en evigt luende Krans.“ Intet jordisk slaar til. „Jøderne har Snore, som de under Bønnen vikler om Armen; saaledes vikler jeg dit søde Baand om Armen, naar jeg retter min Bøn til dig og ønsker at faa Del i din Godhed, din Visdom, Taalmodighed, dit Maadehold.“ Udtrykkene stiger; hun frelser hans Liv, thi hun er som Kobberslangen i Ørkenen, til hvilken han blot behøver at løfte sit Blik for at blive befriet. Og tilsidst bliver hun til Madonna, der højt oppe fra sine Skyer ser kærlighedsfuldt ned paa ham.

Det er altsammen over Bjergetop; men saa begynder Nedgangen. Hvordan Forholdet i det enkelte har udviklet sig imellem dem er vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at fastslaa med fuld Sikkerhed. At hun fra første Færd har holdt sig tilbage og ikke engang har tilladt ham at tiltale hende med du, og at hun siden har kæmpet med sig selv for at klare sig Forholdets Berettigelse, det ved man. At Goethes Breve omkring Aaret 1781, altsaa seks Aar efter det første Bekendtskab, pludselig faar varmere Farver, og at hans lyriske Evne just da spiller i al sin Glans, er tydeligt nok; men om de har Ret, som, i Modsætning til Samtiden, mener, at Forholdet i Længden ikke har holdt sig i den Renhed og Højhed, hvormed det begyndte, det er et andet Spørgsmaal. Saa meget er blot vist, at hvad der fra først af syntes uudtømmelig rigt, endte kun tarveligt. Da hans Kærlighed havde kulmineret, begyndte den hurtig at mattes. En Tid lang holdt Udtrykkene sig vel stereotypt i den samme Højde, men de fornyedes ikke ved nogen indenfra kommende Følelse. Derefter daler de kendeligt, og han taler mere om Infusoriedyr end om Kærlighed. Og naar han nu føjer til i Brevets Slutning „jeg elsker dig,“ staar det der nærmest som et Punktum. Det bliver mer og mere tydeligt, at han er træt af hende, som han er træt af Weimar. Forholdene indsnævrer ham, som Helten i Den nye Melusine, og efter i længere Tid i største Hemmelighed at have forberedt Rejsen til Italien, river han sig en skønne Dag løs, — og flygter.

VIII

Sidste Halvdel af Goethes Liv er paa det erotiske Omraade en Gentagelse af den første, blot i adstadigere Tempo. Den

samme Uro, der i Ungdommen drev ham ud af det ene Forhold ind i det andet, og helst ind i et andet af hel modsat Art, arbejdede endnu under den ydre Ro, der med Aarene i stigende Grad lagde sig kold og stivnende over ham. Bedst som den gamle Vulkan ligger slukt og kold med Sne paa Toppen, ryster den i sine Grunde, og det flammer over Bjerget.

Dette hændte Gang paa Gang. Sidste Gang det hændte, var hans Hustru, Christiane Vulpius, død, og Skæbnen vilde da, at han et Par Somre i Træk ved et Badested traf sammen med den purunge, om Friedericke mindende, Ulrikke von Levetzau; hun var i den sidste Sommer 19 Aar, og han var 74! Og han betoges som et ungt Menneske; han var om hende tidlig og silde, han spadserede med hende, han læste for hende, han bragte hende Blomster, og om Aftenen i Kursalen førte han hende i Dansen. Og den Drøm, der ofte drømt og atter forkastet, altid vendte tilbage igen, syntes ham et Øjeblik at kunne blive til Virkelighed. Om nu Hertugen, hans Herre, som det er blevet sagt, har gaaet hans Ærinde og bejlet for ham gennem Moderen, eller om det Tilbud, den gamle Eksellence ikke selv kunde faa over sine Læber, paa anden Vis er blevet hende overbragt, vist er det, at nu, da det for første Gang i hans lange Liv var fuld Alvor fra hans Side, maatte han, hvem ingen Kvinde havde kunnet modstaa, til sin Forsmædelse erfare, at nu var det for silde. Hun gav et venligt, men afslaaende Svar. Hvorefter Goethe med Fortvivlelsen i sit Hjerte tog Afsked og rejste hjem.

Paa Hjemrejsen omsatte han, som saa ofte før, sin Sorg i Digt. I dette hans sidste, men ikke hans ringeste Kærlighedsdigt, med det rørende Omkvæd: Mich treibt umher ein unbezwinglich Sehnen — Da bleibt kein Rath als gränzenlose Thränen, er det atter den urobesejrende Ro, han besynger. Han sammenligner den Fred, som omgav ham i den elskedes Nærhed, med den Guds Fred, der overgaar al Forstand. Da *ruht* das Herz. Og han nævner den dybt i Sjælen hvilende Trang til frit at give sig hen til en højere, renere Magt, „til saadan salig Højhed føler jeg mig løftet — naar jeg for hende staar. — For hendes Blik ret som for Solens Straaler — for hendes Aande som for Foraarsluftning — hensmelter hvad der selvsygt, iskoldt hviler — dybt i de vinterlige Kløfter.“

Der er noget i denne Andagt, der minder om Slutningen af

anden Del af Faust, hvor Margreteskikkelsen toner frem paa ny og fører sin Elsker op mod Fuldkommenhedens Verden. Thi vel er det jordisk Elskov til Ulrikke, der har sat ham i Bevægelse, men Bevægelsen er saa stærk, at den fører ham langt ud over. Det er dette grænseløse i Følelsen, der i hans lange Liv har voldt saa mangen Kvinde Sorg og været ham selv til Kval. Thi hvad han søgte var mer end denne enkelte, var i denne enkelte det „evigt kvindelige“, der som alt evigt er inkommensurabelt med Virkeligheden.

Og dog er dette ikke den hele Sammenhæng. I Kraft af hans Væsens indre Modsætninger krydses Uendelighedsdriften i ham af Virkelighedssansen. Da vender Tanken om et fastholdt Forhold forstærket tilbage. Det er i saa Henseende betegnende, hvor dybt han i sin Alderdoms Ensomhed beklagede at have forladt Lili. At han tog Christiane Vulpius til sig, selv om der var noget af en Desparation deri, og siden legitimerede Forholdet, viser da ogsaa, at han paa sin Vis søgte at forme et fast Forhold. I Wahlverwandtschaften kredser han bestandig om Ægteskabet, og det fortælles, at da han engang hos Schillers læste Hermann und Dorothea højt, og kom til det Sted, hvor Herman bevæget aabner sig for sin Moder og tilstaar hende sin Længsel efter Hustru og Hjem, brast han i Graad. Dette er den anden Side af ham.

Indtil han atter, i Følge Modsætningens Lov, slaar over. De forskelligartede Kræfter, der arbejder i ham, og, idet de arbejder, griber udfyldende ind i hinanden, fører ham en Stund ud imod det uopnaaelige og atter tilbage til det gennemførlige i stadig Vekslen. Til syvende og sidst var det ikke i den dybe Dvælen ved Øjeblikket og ikke i den evige Hast mod det ubekendte, men i den aldrig standsede Overgang fra det ene til andet, at han her, som i alle Forhold, søgte Fornyelsen og Livet.

JOHAN BORUP.

HENRIK IBSENS UNGDOMSUDVIKLING

I sit bekendte Brev til senere Professor Peter Hansen af 28. Oktober 1870 — nu udgivet i Ibsens Breve som Nr. 74 — forsikrer Ibsen, at alle hans Værker har en personlig Foranledning. Man kan i saa Henseende forfølge en Stigningslinie i hans Værker. Naar han fortæller, at Fru Inger „hviler paa et hurtig knyttet og voldsomt afbrudt Liebschafts-Forhold“ — saa er det naturligvis kun det Drama, som udspilles mellem Niels Lykke og Eline, som det gælder. Men tag saa „Kongsemnerne“ eller „Kejser og Galilæer“. Det er ikke Skildringen af Norge i 1240 eller af det romerske Rige 361—363, det er i det hele ikke det historiske, som interesserer os der. Det er det menneskelige Problem *Skule* og det *tredie Riges* Verdensproblem, som fængsler os; det, som vi føler, er oplevet, det, som banker i Digterens Bryst, i vort, i hele Tidens, — det er det, som betager os. Dersom man ser paa de tre Dramaer fra Norges Historie fra Ibsens Ungdom — Fru Inger, Hærmændene, Kongsemnerne, — saa træder stadig den historiske Stemning og Intrigen mere og mere tilbage, og den menneskelige Interesse og det moralske Problem mere og mere frem. Ved Fru Inger spørger vi ikke om Ret og Uret, men det gør vi over for Hjørdis, og Kongsemnerne fængsler os først og fremmest derved, at det taler til vor moralske Sans og vor Samvittighed. Mellem de to sidste af disse Dramaer ligger da *Kjærlighedens Komedie,* Ibsens første moderne Drama, ja, end mere et fuldkomment Ibsensk Problemdrama, der har haft den Skæbne tilfælles med Ibsens

andre Problemdramaer, at det er tolket i forskellig Retning. Man overser disse Tolkninger ganske godt hos den danske Pastor A. Schack, der i sin Brochure mod Ibsen stadig anvender den Taktik at opstille de forskellige Forklaringer mod hverandre for saa at sige: „Der ser man, den ene forklarer i Øst og den anden i Vest! Behøves der bedre Bevis for, at det hele er Humbug.“ Paa samme Maade vil man kunne konstatere, at det 19. Aarh.s Litteratur har et opskrydt Værk, som er den absolutte Humbug, fordi der endnu er en hel Fortolkningslitteratur om det — nemlig Goethes Faust.

Det Spørgsmaal, som Kjærlighedens Komedie beskæftiger sig med, berører paa en Gang de Ideer, som samtidig er oppe i Tidens Litteratur i Norge, og Ibsens personlige Forhold, noget, jeg straks skal omtale nærmere.

Det ovennævnte Brev, hvor Ibsen „skrifter kronologisk“, giver os den Oplysning, at Digteren har haft samme Model for Hjørdis i Hærmændene og for Svanhild i Kjærlighedens Komedie. Det viser os først og fremmest, at Ibsen er en Mester i at overføre et Indtryk fra sit eget Liv til Sagatidens Livsform. En Skærmydsel som den mellem Falk og Svanhild i 1ste Akt er bleven til Elskovs og Hads Kamp paa Liv og Død mellem Hjørdis og Sigurd — —

Nu, da Ibsens Breve er komne ud, har vi faaet Kilder, som gør det muligt for os nærmere at belyse Forholdene under denne Periode, som Ibsen i sit „kronologiske Skrifte“ betegner ved Udtrykkene „vægtigere Indhold“ og „Frigørelsestrang“ — og jeg vil derfor vove et Forsøg paa at lægge alle de herved virksomme Faktorer blot for Læserne — ogsaa de, som hører til Digterens Privatliv.

Ibsen har i sin Digtning altid været en Formens Mester, men dette Mesterskab er vundet i Kamp med Formen. Skifte af Stil har for ham været en møjefuld Indtrængen i en ny Verden. Det et helt rørende, at han skriver Gildet paa Solhaug under Inspiration af Folkeviserne — og saa er han straks fyldt af den Tanke, at deres Aand og Stil er Fremtiden for vor Tids dramatiske Digtning, — han skriver en Artikel i fuld Glød derom til Illustreret Nyhedsblad; Folkevisen ligger os nærmere end Sagaen, siger han, derfor bør vi hellere søge hen til den. Men da saa Ibsen skriver sit næste Værk, bliver det Sagadramaet *Hærmændene*.

Den midlertidige Sejr synes ham en hel Sejr for Dramaets Fremtid. Men saa faar han et Stykke sendt til sig til Opførelse ved Bergens nationale Scene — *Mellem Slagene*. Det er skrevet paa 14 Dage af en ung Mand, som har Hovedet fuldt af Sagalæsning, som selv har været Høvding i en Strid — Teaterslaget 1856 — og som i denne dobbelte Belysning har faaet Kong Sverres Skikkelse levende for sig. Tilslutningen til Sagaens Tone er her naiv; det blev i de 14 Dage, Stykket blev skrevet, Sagastil, fordi det ikke kunde blive andet. Men Ibsen, som havde begyndt at skrive *Hærmændene* paa Vers, har straks set, hvilken Skat denne nye Stil var, han lagde sine Vers til Side og skrev det hele om i sin Sagastil. „Havde Bjørnson i Sagastilen søgt det, hvor Ordene havde Marv, søgte Ibsen det, hvor Ordene havde Brod.“ Man har oftere — især gjorde Henrik Jæger det i sin Tid — opkastet Spørgsmaalet om, hvem Sagastilens Fornyelse i vor Litteratur skyldtes, Bjørnson eller Ibsen. Dertil kan der svares, at Bjørnson først har gjort Værket, men han har næppe vidst, hvad han gjorde — han gik siden i Halte Hulda over til det almindelige Blankvers; Ibsen derimod har først med Bevidsthed foretaget Arbejdet, han har straks indset den Betydning, som laa deri; for ham har dette Stilskifte været en Oplevelse; og er Bjørnsons Sagastil den rette Hærklædning for Høvdingen Sverre Præst, saa er Ibsens Sagastil den blinkende Ringbrynje om Strids-Væversken Hjørdis.

Det er hende, som er Centrum, ikke bare i *Hærmændene,* men i den nye Formdannelse i Ibsens Digtning. Og saa begynder Spørgsmaalet at blive brændende: hvilke personlige Indtryk er det, der har bidraget til at forme denne Valkyrje-Skikkelse i Ibsens Fantasi. Dette kan jeg kun besvare efter en Omvej, og jeg maa bede Læseren først at fæste Opmærksomheden ved hendes Tvillingsøster Svanhild, der jo har samme Moder. Man aner, hvem denne Moder er, naar man i Brevet til P. Hansen læser om Kjærlighedens Komedie: „Den eneste, som den Gang billigede Bogen, var min Kone. Hun er en Karakter, som jeg netop behøver, — ulogisk, men med et stærkt poetisk Instinkt, med et storsindet Tænkesæt og med et næsten voldsomt Had til alle smaalige Hensyn.“

Men denne Anelse vinder meget i Styrke, naar man sammenligner et Sted i Kjærlighedens Komedie med det eneste Brev

fra Ibsen til hans Hustru, som er optaget i Samlingen af Brevene; Frierbrevet paa Vers. Der hedder det:

Du unge drømmende Gaade,
turde jeg grunde dig ud,
turde jeg kækt dig kaare
til mine Tankers Brud,
turde jeg dukke mig ned i
dit rige aandige Væld,
turde jeg skud til Bunds i
den blomstrende Barnesjæl, —

Da skulde fagre Digte
svinge sig fra mit Bryst,
da skulde frit jeg sejle
som Fuglen mod Skyens Kyst.
Og alle de spredte Syner
blev til en Enhedens Klang;
thi Livets fagreste Syner,
spejled sig i min Sang.

Smukt og følt! Javel! Men disse pæne Vers møder os i en Forvrængning, hvor Ligheden er til at tage og føle paa i Svanhilds Replik.

„Jeg saa Dem ej som Falken, men som Dragen
som Digterdrage, dannet af Papir,
hvis eget Jeg en Biting er og bli'r,
mens Sejlgarnssnoren udgør Hovedsagen.
Den brede Brystning var som skreven fuld
af Fremtids Veksler paa poetisk Guld;
hver Vinge var en Bundt af Epigrammer,
som slaar i Vejr og Vind, men ingen rammer;
den lange Hale var et Tidens Digt,
der skulde synes Slægtens Fejl at piske,
men som kun drev det til saa smaat at hviske
om et og andet, der har brudt sin Pligt.
Slig laa du magtesløs for mig og bad:
Aa, sæt mig op i Vester og i Øster!
Aa, lad mig gaa til Vejrs med mine Kvad,
selv om det koster Skænd af Mor og Søster.

Svanhilds Krav til Falk er dobbelt, at han skal sætte sin Personlighed ind, „lad Farten gaa for egne Vingers Flugt“, og at han skal gribe ind i Livet med sin Digtning; thi kun en Digtning, som vil det, har „Færdselsret paa Højdens Veje“. Det er karakteristisk for Ibsens Digtning siden, at den taler saa mægtigt om Kvindens Krav til Manden. Og den er — ogsaa den historiske — som omtalt, fyldt med Personlighed og moralske Problemer. Kan man undre sig over, at Digteren taknemmelig erkender at have mødt „netop den Karakter, jeg behøver.“

Dersom Svanhilds Model har peget for sin Digter paa en saadan Digtning, saa har hun sikkert haft et bestemt Mønster for Øje. Der var den Gang for faa Aar siden udkommet her i

Norge en Bog, som just vilde gribe ind i Livet, ryste op i Sindene, gøre det af med Fordomme —, lære Folk at tænke stort og sætte Maalet højt i det evig levende Livets Forhold, som hedder Forholdet mellem Mand og Kvinde. Den hed *Amtmandens Døtre* og var anonym, men hvert Blad talte om en Personlighed, som baade var myndig og dannet, som var hjertegreben af det, den havde at sige, som saa med mørkt Blik paa Livet i Hjemmene og paa Ægteskaberne, saaledes som de var herhjemme i Norge omkring 1850. Det er det samme Problem, Ibsen har fat i i *Kjærlighedens Komedie.* Man har tit talt om, at Amtmandens Døtre har paavirket Ibsens Skuespil. Men det er ikke nok. Amtmandens Døtre er Udgangspunktet; Ibsen er ikke kommen løs fra den. Slutningen, Svanhilds meget omstridte Ægteskab med Guldstad, er ligefrem en Genganger fra Fru Colletts Slutning, hvor Sophie gifter sig med den brave halvgamle Provst. Fru Collett lægger Sophies ulykkelig gifte, i sit Ægteskab forbitrede Søster sin Mening om det i Munden: at gifte sig med en brav, hensynsfuld og mild ældre Mand, som man agter, er forholdsvis en meget stor Lykke. Ganske vist stiller Ibsen Problemet noget anderledes, men naar en Moralist spørger om, hvad man mener om Svanhilds Ægteskab med den halvgamle Guldstad, maa en Litteraturhistoriker først og fremmest svare med et Kontraspørgsmaal, om hvad han mener om Sophies Ægteskab med den mere end halvgamle Provst Rein.

Bag dette Problem om Kærlighed og Ægteskab finder man i Kjærlighedens Komedie imidlertid et andet: om personligt Kald og Hensynet til Hus og Hjem. Det er værd at lægge Mærke til, at det gemmer sig under det andet baade i *Hærmændene* og *Kjærlighedens Komedie* for saa at træde fuldt frem i *Kongsemnerne* og at blive Kvintessensen af *Brands* Religion.

Men med dette Problem berører vi Centrum i Ibsens eget Liv i disse Aar. Ibsen har — det ved vi nu af hans Breve — selv brudt med sit Hjem. Det har været et Brud, som har været haardt for ham; det har staaet for ham som et nødvendigt Offer for at han kunde staa frit i Livet og digte frit om Livet. „Jeg ved — skriver han derom til Bjørnson i sit storartede Per Gynt-Brev en halv Snes Aar senere (9. Dec. 1867) — at jeg under Skorpen af Vrøvl og Svineri har været alvorlig i min Livsførelse. Ved du, at jeg har for hele Livet trukket mig bort

fra mine egne Forældre, fra min hele Slægt, fordi jeg ikke kunde blive staaende i et halvt Forstaaelsesforhold.“ Naar da Ibsen i sit kronologiske Skriftemaal taler om Frigørelsestrangen i sin Digtning i disse Aar, saa sigter han ganske vist til det, som staar i Sammenhæng hermed. Naar han siden, da Norge og den norske Ungdom i 1864 svigtede Danmark, drog i Landflygtighed, er det kun en Gentagelse i større Maalestok af, hvad han før har oplevet. Det, som sker i hans Liv i disse Aar, er, at han tager det første Skridt paa den Vej, som skal gøre ham til den store ensomme.

Hvor meget dette Skridt har kostet ham, kan vi maale paa et Digt, som netop skriver sig fra denne Periode, *Paa Vidderne.* Det fortæller om Skyttens Brud med alle de Følelser, som binder ham til Dalen, til Hjem og Brud, — og alt for at han kan leve oppe paa Vidden, hvor der er „Frihed og Gud“. Det, som berører os varmest i Digtet, er hans Hjemlængsel og hans Sorg, da hans Moders gamle Hytte brænder. Der er over denne Skildring en Livsmagt, noget umiddelbart følt, som vidner om, at noget tilsvarende har Digteren faaet prøve i Livet. Vidden og alt dens Væsen synes os fjernt; den eksisterer kun som Symbol. Men over disse Scener, da det brænder, det gamle Hus med Juleøllet og Katten — der føler vi menneskeligt Liv i al dets Saarhed. Dog, Viddens Frihed har for Ibsen under alt dette været et Symbol af dybeste Værd; det har været det Livsideal som han kæmper sig frem imod, haard i Hu og tung i Sind.

At hans vordende Hustru har staaet ham bi i denne Kamp, kan man vel neppe tvivle paa. Hvilken Rolle hun har spillet deri, tilkommer det ikke os at spørge om; og lige saa lidt om, i hvor meget hun har været Model for Hjørdis. Hjørdis er af de Digterskikkelser, som ikke bare er Gengivelse af en Model; det stolte, ubetvingelige, stridsvækkende hos hende fortæller os om, at hun er Inkarnationen af Henrik Ibsens Muse. Stridens højsindede Fylgje er til Huse i hans egen Digternatur.

Tag Ibsens eget Liv ved den Tid, han skrev *Hærmændene,* saa ser vi noget tilsvarende til Stykkets Handling. Som Sigurd Viking kommer tilbage til Helgeland efter at have vundet Hæder og forsones med Dagnys Fader, kommer Ibsen efter 5 lange Aar i Bergen tilbage paa de Kanter af Landet, hvor hans Slægt hører hjemme; han har vundet Position, og om der har været Strid

med Hjemmet fra den Tid, da han først løb fra Apoteket og siden fra Studeringen, saa kan det nu klare op til Fred og god Forstaaelse. Men saa sidder der i Brystet paa ham dette stridbare, dette, som ikke kan slaa af og gøre Indrømmelser; han føler, at det er uløseligt forbundet med det i ham, som er Geni, at ene ved at lytte til denne Fylgje kan han blive det, som han mener med at være Digter — og saa maa Bruddet blive ulægeligt. Han føler ikke bare sin egen Smerte, han føler ogsaa den Smerte, som han maa volde sit Fædrehjem — og man ved, hvordan Ibsen siden tit og ofte lader sine Skikkelser sige, at de ikke formaar at gøre ondt mod dem, som de *kender* — og dog maa Slaget føres, ellers maa han forfejle sit Livs Mening. Det er en Jordbund, hvoraf Hjørdis-Skikkelsen vokser op. — Naar nu *Hærmændene* er det første Ibsenske Drama, der helt ud har Magt over vort Sind, saa er denne Magts Hemmelighed, at Værket genspejler den personlige Oplevelse, hvor Digteren første Gang staar foran sit Livs høje og haarde Opgave.

Vender vi os nu til *Kjærlighedens Komedie,* saa forstaar man ud fra de givne Forudsætninger, hvorfor Dramaet kommer til at arte sig, som det gør. Ved den Oplevelse, Ibsen har haft, kommer her begge Sider frem i fuld Styrke: vi faar høre om Personlighedens Ret, om Kald og om Offer for Kaldet, — og paa den anden Side faar vi Straamands varme Replik:

> Et Hjem er der, hvor alle dine Tanker
> kan lege frit som Barn paa Moders Fang,
> hvor ej din Røst paa Hjertedøren banker
> før Svaret lyder i beslægtet Sang o. s. v.

Og ud fra den Paavirkning, der — maaske ved hans Hustrus Indflydelse — udgaar fra Fru Colletts Amtmandens Døtre, er Ibsen her bleven sig bevidst, at hans Digterkald ikke blot er noget litterært, men en Samfundsopgave.

> Papirets Digtning hører Pulten til,
> og kun den levende er Livets Eje.

Spørger vi, hvordan det skal forstaas, saa faar vi et tydeligt Svar af Falk: Digter

> det er hver den Mand
> i Skolestue, Tingsal eller Kirke,
> hver den i Højheds eller Ringheds Stand,
> der øjner Idealet bag sit Virke.

Digteren skal blotte og piske den Løgn, som netop i dette Spørgsmaal om Mands og Kvindes Kærlighed raader i det Samfund, han lever. Se alle priser Kærligheden — og alle lever for Hus og Hjem. Derfor tilsidesætter de sit Kald, derfor rider Bekymringerne dem, derfor bliver de graadige efter Gods og Guld, derfor taber de al højere Interesse og deres Liv al Poesi.

Ind i dette væver sig saa Hjørdis Valkyrietanke, da hun retter Pilen mod Sigurd. De skal evig følges i de dødes Hjemfærd — „bedre saa, end om du havde fæstet mig hernede i Livet, end om jeg havde siddet paa din Gaard for at væve Lin og Uld og føde dig Afkom — fy, fy!"

Det er den, som gaar igen i Svanhilds Ord til Falk:

> Nu har jeg mistet dig for dette Liv,
> men jeg har vundet dig for Evigheden.

Nu er det ganske vist, at denne Valkyrietanke tager sig meget bedre ud i oldnordisk Kostume og paa Baggrund af den mytiske Forestilling om de dødes Hjemfærd oppe i Skyerne, end den gør paa en Villa paa Drammensvejen mellem borgerlige Folk, og mod et Fremtidsperspektiv af Ægteskab med en holden Gamling for den enes Vedkpmmende og en Fodtur i Fjeldet for den andens Vedkommende.

Men der er noget andet at lægge Mærke til: i Falks og Svanhilds Forsagelse mærker vi for første Gang hos Ibsen en Hovedidé i hans senere Digtning: Ideen om den store Resignation. Heri ser jeg det første Tegn hos Ibsen til Paavirkning fra Kierkegaard: „Æstetikeren fra Enten-Eller, der ofrer alt for sin Kærligheds ene Øjeblik, indgaar hos Ibsen Forbindelse med Frater Taciturnus fra „Stadier", der hæver sin Forlovelse, for at Kærligheden skal virke religiøst." For at redde sin Kærligheds ideale Værdi ofrer de den som Liv og Virkelighed, Paa samme Maade er det, at Rebekka vinder Ret til at være Rosmers Hustru ved at gaa „gladelig" med ham i Møllefossen. Men ogsaa Møllefossen er en bedre Baggrund for denne Opgivelse af Livets Lykke. Motivet Guldstad har Ibsen hentet fra Amtmandens Døtre, og det er unægtelig skæbnesvangert for hans Værk. Naar Fru Collett priser et Ægteskab grundet paa Hensynsfuld og Agtelse, saa er det ud fra en pessimistisk Samfundsbetragtning, og det lader sig ret godt høre, fordi deri ligger en Dom over Ægteskaberne,

som de er rundt om i Samtidens Norge. Men naar dette Agtelsesægteskab omtales med Varme af Ibsen Side om Side med, at Elskovsidealet hæves til Skyerne, er det unægtelig mindre paa sin Plads. Og nu Falks Fjeldtur — den er kanske det mindst heldige. Men ogsaa den har sin litterære Oprindelse. Jeg nævnte „Paa Vidderne“ — der er ikke Vidden bare det Virkelighedens Land, som ligger over Trægrænsen. Det er et moralsk Højfjeldslandskab, „heroppe paa Vidden er Frihed og Gud; dernede famler de andre.“ Det er op mod en saadan Vidde, Falks Højfjeldstur er tænkt at gaa. Her er den første spæde Spire til Symbolisme i Ibsens moderne Digtning; men den er saa spæd, at man næsten ikke mærker det symbolske, og som faktisk Virkelighed er den betydningsløs; det er Stykkets svageste Punkt.

Men saa har Resignationstanken til Gengæld faaet sit mægtige Udtryk i *Kongsemnerne.* Der har vi den i dens Renhed, der gribes vi af den. Skule, som er besat af Haakons Kongstanke — mere besat af den end Haakon selv —, han bliver Kongstankens Mand, men først da han giver Slip paa den, da han gaar ud for at lade sig myrde for Haakons Kongstanke.

Dersom man sammenligner *Kongsemnerne* med de tidligere Dramaer, saa ser man let, at det, som der strides om i Kjærlighedens Komedie, har faaet et bestemt Indhold. Den ubestemt ideale Opgave er bleven en patriotisk Opgave; det er den nationale Samling, der kæmpes for. „Norge er et Rige, det skal blive et Folk.“

Den norske Patriotisme fører ogsaa Ordet i *Fru Inger;* men man ser let, at den er blot historisk, Forherligelse af Norges sidste Selvstændighedskamp paa Reformationstiden. Den Patriotisme, som ligger i Haakons Kongstanke, er af en anden Art. Den har Sammenhæng med Tidens Begivenheder. Man ved det jo: Haakon er Bjørnson, Skule er Ibsen. Det er let at konstruere ud af Samtidens Begivenheder. Ibsens „norske Teater“ i Kristiania gaar daarligt; han har at kæmpe med det danske Kristiania Teater, og naar Wiehe forlader Kristiania Teater, skriger en H. O. Blom op, at Ragnarok kommer for Aand og Kunst i Norge. Ibsen stifter det norske Selskab for at værne om Kunstens, særlig Teatrets, norske Nationalitet; men det bliver bare et Selskab, hvor der kævles om Politik. Og i Politikken vipper

der op og ned: snart Statholdersag, snart Unionskomité. Og saa angribes Ibsens Norskhed fra den anden Side, Maalstrævsbevægelsen begynder. — Men samtidig erobrer Bjørnsons Bondefortællinger alles Hjerter, og han skriver *Ja, vi elsker*, der straks bliver Nationalsang. Naar Skule føler, at Kongstanken er Haakons, tør vi vistnok slutte tilbage til Virkeligheden. Den Patriotisme, som vokser frem hos Ibsen nu, er vistnok vakt ved Samværet med Bjørnson i denne Tid — Samværet varede kun fra Høsten 59 til Maj 60 og fra Sangerfesten i Bergen 63 og den følgende Vinter i Kristiania. Denne Patriotisme er hos Ibsen ny, i *Kjærlighedens Komedie* er han kun „Stadssatyricus", som han kaldte sig i Botten Hansens Kreds. Men den har grebet ham voldsomt. Naar han siden fører sin Kamp, for at Norge skal hjælpe Danmark, saa staar det for ham, som det, der kæmpes om, ikke bare er, at Norge skal frelse Danmark, men at det skal frelse sig selv fra Magelighedens og Halvhedens og Lunkenhedens Aand. Han vil løfte sit Folk og „bringe det til at tænke stort", som han udtrykker det i sit Brev til Kong Karl. Og da Norge svigter Danmark, da den norske Ungdom i Studentersamfundet nøjes med Sympatiadresser i Stedet for Handling, da bliver det Ibsens Opgave først og fremmest at ryste sit Folks Samvittighed, at holde Lovens Tavler op for det, at frelse dets Sjæl ved at lære det, at *Offer* er Vejen til at redde det ædle i sig, og at Akkordens Aand er Satan. Digteren, som ser Idealet bag sit Virke, Stadssatyricusen og Patrioten i ham har sluttet Forbund i denne Kamp for Lovens uafkortede Krav. Det er Patriotens Harme, som har vakt den strenge Jehovas Profet i ham. Da han i sin Landflygtighed i Berlin er Vidne til Jubelen over Dybbøls Fald, begynder Emnet til Brand at vokse og vokse i ham. Han kæmper og kæmper med Formen paa sin Fart videre. Samlivet med de sorgløse Kunstnere i Rom giver nye Impulser. Einar-Agnes-Motivet kan vel være at sætte i Forbindelse dermed. Og en Sommerdag, da han fra Landet kommer ind til Rom og træder ind under Peterskirkens mægtige Hvælvinger, finder han som ved en Aabenbarelse den faste, stærke Form for, hvad han vil sige, og saa runger *Brands* Tordenrøst ud over Norden.

JUST BING.

I TIDENS OG STRIDENS TEGN

DEN NY VERDEN

Nu har den jydske Bevægelse eller internationale Bondekultur faaet sit Bekendelsesskrift. Profeten, Hr. Johs. V. Jensen, har udgivet sine mange Avisartikler i en Bog, som han kalder *Den ny Verden.*

Han har kaldt sig selv *Organ for Kendsgærningen,* — og i hele Bogen *ikke een* Kendsgærning. Medens Folkets Tale fjærner sig saa langt som muligt fra det abstrakte, og Skribenter og Talere i disse folkelige Tider følger efter paa den samme Vej, saa bestaar denne Bog af Folkets og Naturens bestaltede Talsmand af lutter Abstraktioner, der bringer den tyske Spekulationsfilosofi i Erindring. Amerika er „Indbegrebet af al Tilbagevenden til Naturen," Darwin er ogsaa et „Indbegreb"; Berg er „Bonden i Frihed," Hamsum „Bonden in excelsis," Frederik den 8de „Landets Uafhængighed;" Roosevelts offentlige og personlige Eksistens er „Guds Kamp med sit Stof" og hans Slægt „Indvandringens Saga," Jakob Knudsens Kunst er „Almuesjælens hedenske Majestæt" og Bjørnson en uendelig Række Abstraktioner lige fra Vejret, Dagen, Bonden og Sagaen til Kønnet, Slægtens Udviklingstrin og Racen.

Og dette er endda af Bogens mere præcise Skildringer. Thi det er næppe Umagen værd at opholde sig ved Forfatterens Udredninger angaaende Glacialperioden, Folkevandringerne, det urgermaniske, Racen, Columbus og den nordiske Aand, da dette vistnok kun skyldes en uimodstaaelig Lyst til at gøre Grin med Læserne og prøve, hvor langt man kan trække det litterære Snobberi ved Næsen. Den eneste, der har Grund til Beklagelse, er Hr. Alfred Bramsen, der hidtil har været ene her paa Pladsen som Forhandler af den Slags Filosofi, men nu er blevet konkurreret ud af Markedet. Og som den Ærkeskælm, Johs. V. Jensen er, gaar han ogsaa nok en Dag hen og bekendtgør selv, at disse Paradokser har været et Skælmsstykke. Det vilde vist være i Stil med amerikansk Humor.

At en Journalist, der kan skildre, vil bilde sig selv og andre ind, at han er Filosof, er dog ikke Svindel i den Grad som at en Mand, der ikke kan det første Ord af Historien, vil bilde sig og andre ind, at han netop derfor er den sande Historiens Filosof. Hr. Johs. V. Jensen deler Landets Sønner i to Klasser, dem, der kender de historiske Kendsgærninger: det er „aandelige Fattiglemmer," „grønsaltede Fakirer" og „Fruentimmermandfolk", og dem, der i „svimlende Uvidenhed" hæver sig højst over alle Kendsgærninger: det er den unge Garde, der skal bære Fremtiden og genoprejse Danmark. Og at han med sin Person staar inde for sin Mening, beviser han et Sted, hvor han af Vanvare kommer til at nævne et Faktum, nemlig Begivenhederne i 1807 — „det mystiske og vidunderlige Slag paa Reden, som frembragte to Digtere og gav en Flaade i Deficit."

Han beklager sig over, at vore Fædre, skønt de efter 1864 paabegyndte en Revision af vor Historie, ikke med det samme besluttede sig til at „flytte den helt ud af Landet". „Det er blevet vor Opgave", tilføjer han. Og man maa indrømme, at han har løst Opgaven. Han har lagt vor Historie op paa Maanen, skrevet den om til en ny Udgave af Münchhausens Eventyr, hvor glimrende Røverhistorier har erstattet de beskedne Fakta, som nogle „sultne" Historikere hidtil har fornedret Nationen med. Og i denne Flyttedag har han ligelig fordelt sin Interesse paa det menige Folk og de kendte Personligheder.

Den danske Bonde, Johs. V. Jensen triumferende sætter i sin bengalske „internationale Belysning," har kun levet paa Maanen. Der er ikke en Bonde i Landet, der vil kunne genkende sig selv eller sin Stand i det forvirrede Hjærnespind, hvoraf denne storhedsgale himmerlandske Peer Gynt digter sine Krøniker om, at hans egenlige „reviderede" Forfædre har vandret om og udført Bedrifter i fremmede Lande, opdaget Amerika, skabt den engelske Parlamentarisme, de internationale Handelsveje foruden enkelte andre Pillerier. „Og hvis man sætter, at Darwins Slægt er vandret til England fra Skandinavien," saa er ogsaa Darwinismen et Værk af nordisk Bondekultur. Og da Leonardo da Vinci „sandsynligvis, ligesom Columbus, er af en longobardisk eller gotisk Slægt," saa har den nordiske Bonde ogsaa en Part i den italienske Kunst. For den Sidstes Vedkommende kan det efter Johs. V. Jensens Mening næsten bevises, „at hans Slægt er kommen fra Norden ned til Italien." Han har jo et nordisk Fornavn, Leonardo betyder Løvehjærte. (En ny Opdagelse!?) Paa samme Maade er altsaa Johs. V. Jensen Jøde. Hans Fornavn (Johannes) er jo et hebraisk Navn.

Ligesaa umuligt er det at kende f. Eks. Hørup igen i den Narrekappe, der passer i Johs. V. Jensens Kram. Det er ogsaa et vanskeligt Eksperiment *at flytte Hørup ud af Landet.* Hørups Verden naaede lige til Landets Grænse og ikke en Fod over den. For ham endte Historien akkurat dèr, hvor den begynder for Johs. V. Jensen. Ingen søgte at gøre Landet saa ringe, saa nøgternt, saa blufærdigt og selvironisk som han, og alligevel skal han være Forgrundsfigur i dette Stor-Danmark. Hans Navn er for god en Reklame til at det kan undværes i et Panoptikon, hvor allerede Darwin, Leonardo da Vinci, Bjørnson, Grundtvig, Luther og Finsen forefindes. Altsaa laves først hans Personlighed om til dens Modsætning, og han, i hvem der ikke var eet fremmed Element, betegnes som „det danske Hoved, der havde formaaet at smelte flest fremmede Elementer ind i sin Natur.“ Dernæst endevendes hans Politik paa den Maade, at hans trodsige, kampivrige „Hvad-kan-det-nytte“-Signal fra hans Politiks tidligste Dage forvandles til en fortvivlet Mands sidste Suk og Farvel til den Samtid, der havde sluttet Forliget og set Estrup som Sejrherre.

Da denne Udlægning for Aar og Dag siden første Gang til almindelig Forbløffelse dukkede frem i Johs. V. Jensens paradoksale Journalistik, blev han straks offenligt gjort opmærksom paa, at den stred mod Faktum. Det var kedeligt maaske for denne dristige Afretning af Hørup til Brug i den jydske Bevægelse, men Kendsgerningen var den modsatte.

Alligevel trykkes det nu op igen i en Bog, trumfes igennem som et Magtsprog. Hvordan er det at forstaa? Sætter Johs. V. Jensen sig selv udenfor de tilregnelige og ansvarlige Personers Tal? Selv om han ikke føler sig forpligtet overfor en snevrere akademisk Opinion, hvor kan da han, der har stiftet en „Bevægelse“ og vil rejse en ny offenlig Mening, unddrage sig Ansvar overfor den.

Man kender fra Historien Personligheder uden Ansvar, men det var altid dem, der valgte at staa *udenfor* og udbytte deres Folk og Tid. Men her er en Mand, der netop vil være en Mand af Folket og virke som en „Folkets Røst“, og dog samtidig vil hævde for sig et Privilegium, der fritager ham for Ansvar og for ham ophæver den „Lighed for Loven“, der er Grundvolden for ethvert Demokrati. Saadan begynder Opløsning og Forvirring, aldrig en Bevægelse. Og saa løs er netop denne Mand og hans Bevægelse.

Paradokset begynder allerede med, at det er den mest raffinerede Sprogkunstner i vor Litteratur, den af alle Skribenter, der har mest af „Stil“, og hvis Stil mest eksklusivt har henvendt sig til en lille Kres af

Kendere, der har opkastet sig til Fører for en ny Bondelitteratur. Hvis Læge Hindhede var en af det franske Køkkens Mesterkokke, vilde hans Bevægelse dog synes noget kunstig. Mon det ikke vil gaa med disse Bondeforfattere ligesom med de raffinerede Kolorister, der kaldes „Bondemalere“, det bliver Kunst for Kunstnere og Kritikere og ikke for Bønder. Det er til at le og græde over, at høre Johs. V. Jensens Skældsord mod Kritikerne, der har viet ham en for os andre ubegribelig Begejstring. Overladt til Bønderne vilde han snart have forstummet.

Værre bliver det dog i „Bevægelsen“ i hvis ene Halvdel der sværmes for en Fremtid af Bønder og beskedne Naturmennesker, et Demokrati uden Udbyttere som den socialistiske Fremtidsstat, men i hvis anden Halvdel der forfægtes en Rovdyrmoral, legemliggjort i den amerikanske Journalist, hvem Johs. V. Jensen „i dybeste Beundring tilsværger Broderskab“ i disse Ord: „Jeg har levet længe nok i Amerika til at forstaa, at Journalistik i vore Dage er omtrent den eneste Haandtering, der sømmer sig for en Mand. Det er det Tidsfordriv, der kommer nærmest til Krig og Opdagelsesrejser til Søs. Det er vore Dages Landsknægterhverv; man skriver og man rejser“.

Man er kort sagt en af de Udvalgte, man er en Lykkeridder; det eneste sømmelige Arbejde, er et *Tidsfordriv;* den, der skummer Fløden, han er den sande Helt. Som om det ikke var akkurat de samme Lykkeriddere, der var Fortidens „Udbyttere“, og som om det ikke netop var den Slags Tidsfordrivere, som den demokratiske Fremtidsstat ingen Anvendelse vil have for.

Og som om noget gaar mere stik imod det demokratiske „Systemskifte“ med Afskaffelse af Privilegier, der har en fremtrædende Plads i Johs. V. Jensens jydske Bevægelse, end de privilegerede Dilettanter, som han paa hver Side af Bogen hæver paa Bekostning af det faglige Studiums Mænd. Har en Bonde ikke sit Fag, agtes i Haandværket ikke en faglært Svend for mere end en Bønhas? Er det ikke netop Bondestudenter, der har vist mest Lærdomsappetit og taget de bedste Eksaminer? Det er en højst beskeden og demokratisk Gerning, at tage en Eksamen, og kun fordi Litteraturen væsentligst skrives af rejicerede Kandidater, er det blevet gjort til en latterlig Sag. Fliden er demokratisk, Fliden er et Træk af Bondekultur, ogsaa naar den ytrer sig i det Arbejde med videnskabelige Enkeltheder, som denne Bondeapostel haaner som fruentimmeragtigt Nusleri og Fattiggaardsarbejde. Paa denne Flid byggede Darwin den Lære, Johs. V. Jensen skilter med; de historiske Enkeltundersøgelser, han sparker ad, er Grundlaget for den antropologiske Videnskab, som han snylter paa.

Der er et mageløst Sted i Bogen, hvor Knut Hamsun faar paa Hovedet for, at han ikke er blevet Statsmand i Stedet for Digter. Det har dog vist sine gode Grunde, at denne Bedstefader til den jydske Bevægelse ikke er kommet an som Politiker. Politik er nemlig ikke et *Tidsfordriv*, men et Fag, hvor det kommer an paa forbandede Dygtighedsprøver og lumpne Kendsgerninger. Berg f. Eks., der ogsaa indlemmes i den jydske Bevægelse som et af dens store Forbilleder, kunde hele Rigsdagstidende udenad, havde taget alle politiske Eksaminer, og i denne Bondeflid mødtes han netop med de nationalliberale Politikere, og derfor kunde han maale sig med dem i parlamentarisk Dygtighed. Og paa de samme lumpne Kundskabers samvirkende Arbejde er det, at en Avis bliver lavet. Saadan oparbejdede de eksaminerede Doktorer, der var Hørups Medarbejdere, Blade, der kunde afløse de gamle nationalliberale Aviser. Som Arbejdere var Ploug og Hørup „Bønder" af een og samme Type ganske som Berg og Hall eller Monrad — og netop i Modsætning til „Bønder" af den Type, Knut Hamsum og Johs. V. Jensen hører til.

Aldrig er en Bevægelse startet i den Grad paa et Selvbedrag som her. Hvis Johs. V. Jensen har en Mission i det offentlige Liv, er det paa Trods af alt, hvad han kalder „Bondekultur." Denne højrøstede, storpralende Tale vil klinge som Bjælder for Bondens Øre. Denne svimle Fantast vil ride væk højt over Bondens Forstand. Peer Gynt med sine Røverhistorier er netop *den gamle Verden*, hvoraf noget altid trænger til at bestaa. Det dristige Fantasteri, den forvovne Eventyrlyst kan virke som en Tilskyndelse i et lille og nøgternt Folk, hvor Bondens svævre Synskres trænger til at udvides. Bønder skaber ikke hele Historien, det viser, med Johs. V. Jensens Tilladelse ingen Historie bedre end Danmarks. Hvis det større nordiske Fædreland, hvormed der rumles gennem hele Bogen, nogen Sinde skulde blive en Virkelighed, vil det være andre end Bønder, der virkeliggør det. Og det Sind, der i 1864 førte Ungdommen som „Frivillige" til Skanserne, er mere værd end at gøres til Latter af Johs. V. Jensen; thi de ædle og uundværlige Illusioner, der brast her, er ogsaa en Livskraft i Folket skønt ikke Bondekultur. Af begge Elementer næres det nationale Liv, af begge Bevægelsers Blanding fremgaar Landets Historie, men naar de opløser sig i Selvbedrag, fremstaar der kun et Blændværk, der maaske en kort Tid kan vække Opsigt, men snart vil gaa i sin Mor igen.

E. H.

TILSKUEREN

REDIGERET AF VALD. VEDEL.

DECEMBER 1907

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

Kejserlig russ. Hof-Leverandør

C. R. EVERS & CO.

Maltextraktøl (dansk Sundhedsøl)
40 Øre pr. 1/2 Fl.

Export-Malt-Extrakt (Skattefrit)
25 Øre pr. 1/2 Fl.

Fineste og bedste Fabrikata.

Fabrik: Ø. Fasanvej 15. ✻ Telefon 3282.

Pianoer
Harmoniums
Flygler

Skandinaviens største Magasiner. Aarligt Salg af over 500 Instrumenter. Alle Stilarter og Træsorter. — Bedste existerende Fabrikata: Steinweg, Gaveau, Hamilton Højeste Udmærkelser (Grand prix og Guldm.) og fineste Anbefalinger.

Chr. Winther,
Frederiksborgg. 36, »Nørrehus«.
Udst: Østergade 62 (ved Ranchs Ur.)

Brugte Pianoer tages i Bytte. Udlejning med Købsret. Ubegrænset Garanti til enhv. Tid. Kulante Betalings- og Forretningsprincipper. Skriv efter ill. Prisliste og Piecer.

Magasin du Nords Afdelinger for
Herre-Skræderi og Herre-Lingeri
fører de nyeste og fineste Artikler. Priserne ere, ligesom i Etablissementets øvrige Afdelinger, altid meget moderate.

Egen Indgang til disse Afdelinger i Porten nærmest Vingaardsstræde.

Linoleum

C. Riis Bonne & Co.

anbefaler **Linoleum** enten som afpassede Tæpper eller til hele Værelser og Trappegange.

6. Kronprinsensgade 6 (lige ved Købmagergade)

Linoleum

MENS KOMMISSIONEN ENDNU SIDDER

DER synes jo nu endelig at være Tegn til, at Forsvarskommissionens længselsfuldt ventede Betænkning snart vil foreligge. Jeg kunde ønske endnu en Gang kortelig at udtale mig om vore udenrigspolitiske Forhold, inden dette sker, og inden Overvejelserne om Forsvarets Maade gør det vanskeligt og utidigt at fremkomme med almindeligere Betragtninger.

Det er naturligt at begynde med Rusland, hvis overraskende og tragiske Skæbne i dette nye Aarhundrede var mig den første Anledning til her i Tidsskriftet at tage Ordet om den store Politik, — Rusland, hvis Vælde jeg fra mine tidligste Aar har frygtet og hadet, men til hvilket jeg ogsaa havde knyttet det Haab, at det tilsidst skulde blive Europas Velgører imod sin Vilje, idet Skæbnen vendte ondt til godt, og Chæronea denne Gang bragte Frihedens Forkæmpere Sejr. Om en saadan Optræden kan der jo nu ikke i lange Tider være Tale fra Ruslands Side. Dets Flaader er jo ødelagte, dets Hære slagne og demoraliserede, og Samfundets Arbejde og den regelmæssige Administration trues jo uafladelig af revolutionære Bevægelser og alle Tings Usikkerhed. Under disse Forhold er det ikke til at undres over, at Ruslands Udenrigspolitik er yderst velsindet og human. Rusland begunstiger af al Magt Fredskongressen i Haag, det er med at garantere Norges Integritet, det undersøger i hjertelig Forstaaelse med sin gamle Fjende Storbritannien alle de med Krig og Ødelæggelse svangre Spørgsmaal, som er dem imellem, og som ligger som en Række frygtelige Miner lige fra Grænsen af Tyr-

kiet til Thibet. Ved kloge Indrømmelser og Kompensationer løser det Spændingen og lukker den ene Krigens Port efter den anden. For saa vidt er al Ting godt, og flere af Ruslands fremtrædende Mænd, blandt dem ogsaa Czaren selv, indlægger sig virkelige Fortjenester af Menneskeheden. Men det vilde jo dog være den største Uforstand at tro, at det Rusland, som indtil for ganske nylig bugnede af Hovmod og Hensynsløshed over for andre Nationer, pludselig skulde have skiftet Natur og fra Kødæderne skulde være gaaet over i Planteædernes Klasse, tilmed da saa mange afskyelige Forbrydelser endnu bestandig begaas i Ruslands Indre under Kampen mellem den revolutionære og den reaktionære Retning. Hvilken af disse der vil gaa af med Sejren, eller om det nedarvede Kejserdømme vil forstaa og evne at stille sig midt imellem dem begge, at holde det ene i Tømme med det andet og af det herskende Kaos at skabe en ny Retsform, hvor baade Orden og Frihed faar sin berettigede Plads, det er Fremtidens Hemmelighed, som ingen kan gennemtrænge. Men for os, det lille og truede Folk, der kun ved Østersøens Bredde er adskilt fra det gærende Krater, er det sikkert raadeligst under de Overvejelser, som vi snart skal anstille, at beholde den værste af de russiske Muligheder i Sigte, nemlig den, at Czardømmet bukker under for Radikalismen, denne atter for sin Fortsættelse Anarkismen og denne igen for sin logiske og historiske Følge Napoleonismen. Thi hvad der i det attende Aarhundredes sidste Aar kunde ske i det højt oplyste Frankrig trods al Filosofi og alle Fraser om Frihed, Lighed og Broderskab, det kan sandelig ogsaa ske i det tyvende Aarhundrede i det uvidende og analfabetiske Rusland. En russisk Napoleon vil lige som den franske kunne opflamme sine troende ved at udmale dem frugtbare Sletter og rige Byer, og København vil have godt af forud at have tænkt derpaa.

Vore Naboer mod Nord, som det tidligere var os en naturlig Vane helst at kalde vore nordiske Broderfolk, har jo nu allerede i et Par Aar levet som fuldstændig adskilte og indbyrdes uafhængige Stater. Det er tydeligt, at der paa Svenskernes Side endnu føles en Del Bitterhed over Bruddet, og det viser, at de stadig føler det haarde Stød fra 1905, der endelig gjorde dem lysvaagne og helt daadkraftige, som en Uret og en Fornærmelse, ikke blot fra Normændenes Side, der opsagde Unionen, men

ogsaa fra de Danskes, der ikke kunde se nogen Ulykke i denne Begivenhed, men tværtimod var tilbøjelige til at tro, at den Dag, der stillede de tre Folk fuldkommen lige og i samme Plan, vilde bringe hele Norden og ikke mindst Sverig Impulserne til et højere og rigere Samliv. Den, der for Alvor tror paa Frihedens Magt, kan ikke mene, at et tvungent og tilmed uklart Forhold kan være til virkeligt Held enten for den, der tvinges, eller den, der tvinger. Hvor megen Tid og hvor mange gode Kræfter har de to forenede Folk ikke anvendt paa denne fortvivlede Unionssag, uden at de modstaaende Meninger kom hinanden nærmere, og var der egentlig Udsigt til, at de gennem Aarhundredernes Løb overhovedet skulde komme hinanden nærmere? Vi Danske spejder efter ethvert Tegn paa, at Svenskerne begynder at nærme sig til den Opfattelse, at den sprængte Union mere var et Skin af Storhed end virkelig Storhed, og at den Vej, som de nu i to Aar har fulgt for at udvikle og organisere sig, lover større Berømmelse end de to foregaaende Aarhundreders for øvrigt saa hæderlige Historie. Mellem skandinaviske Udtalelser fra svensk Side efter Unionens Opløsning er der en, som er af særlig Interesse, og som jeg vil tillade mig at anføre paa dette Sted. Den er af den svenske Udenrigsminister Trolle, henvendt til en fransk Journalist ved „Le Temps“, og lyder saaledes: „Hvad jeg specielt ønsker at fremhæve, er, at det efter min Anskuelse ligger i alle de tre skandinaviske Landes Interesse, at de ved Behandlingen af deres udenrigske Spørgsmaal ikke forglemmer, hvad deres geografiske Samhørighed paalægger dem; ti de tre Lande er et europæisk Ligevægtselement.“ Denne kloge og træffende Udtalelse fortjener den største Opmærksomhed, særlig under de nuværende Forhold. — Vort andet „Broderfolk“, Normændene, har ogsaa i de to sidste Aar ført en bevæget parlamentarisk Tilværelse med mange Brydninger og Kampe, som maaske kunde synes mindre lovende for en god Fremtid end de, som udkæmpes i Sverig, fordi Norge ikke har en saa lykkelig Blanding af konservative og progressistiske Elementer som Svenskerne. Norge er mere amerikansk og trods Folkets mærkelige Oldtidshistorie mere ungdommeligt, besidder mindre Sans for Tradition og Form end Sverig. Nylig har det overrasket Verden ved at have søgt og vundet de omgivende Stormagters Garanti for sin Integritet. I de første Efterretninger,

som Aviserne bragte om denne Traktat, taltes der om Neutralitet, ikke om Integritet; men heldigvis var dette en Misforstaaelse. Norge har, efter hvad der senere meddeles, ikke opgivet noget af sin Handlefrihed, hvad jeg efter mine tidligere Udviklinger maa betragte som et stort Gode; men i øvrigt er det jo en mislig Sag at anstille Overvejelser paa Grundlag af Avisernes blotte Formodninger om den endnu ikke offentliggjorte Traktat. Da den jo utvivlsomt imellem de garanterende Magters Underskrifter ogsaa bærer Ruslands, vil Normændene altsaa for Fremtiden, saa længe det nuværende Regimente bestaar i Rusland, og Traktaten ikke er opsagt, være sikret mod et russisk Indfald i Finmarken, og dette synes at være en afgjort og haandgribelig Fordel, som vil modtages med Tilfredshed af alle Norges virkelige Venner. Her er nemlig det saarbareste Punkt paa Landets vidt strakte og fantastisk udtrukne Grænse, og der synes nu virkelig at være stillet et forsvarligt Værn op for dette. Hvad der derimod fortælles om truende Indfald fra svensk Side, som Norge nu er blevet sikret imod, synes mig ganske at høre hjemme i Fablernes Verden, da den sunde Fornuft sikkert for længst har belært Svenskerne om, at deres Fjender bestandig er at søge i Øst, og at det vilde være Galskab at tilføre disse Forbundsfæller i Vest ved at slaa ind paa en fjendtlig Politik mod den skandinaviske Halvøs andet Folk.

Af de os omgivende Lande er Tyskland og England tilbage. Begges Beboere er vore nære Frænder og sikkert gennemgaaende ret venlig stemte imod os, mest dog uden Tvivl Englænderne, fordi de bor saa langt borte paa den anden Side et stort Vand, der saa fortræffeligt forebygger Konfliktstilfælde, medens Tyskerne, ved deres alt for store Nærhed, af Historien selv har været bestemte til at volde os store Sorger. Jeg har allerede tidligere søgt at henlede Opmærksomheden paa denne Konflikternes i det mindste delvise Nødvendighed, idet det forekommer mig i alle Forhold at være det bedste at finde og at hævde Retfærdighedens Standpunkt. Men vor største Fare ligger deri, at vor naturlige Beliggenhed saa at sige anviser vore Lande og Have til at være Skuepladsen for enhver stor Krig mellem disse to mægtige Stater. Her hjælper hverken Løfter eller Bønner, her er alt under den jernhaarde Nødvendigheds Tvang. Opstaar en Gang den gigantiske Kamp, som her tales om, da vé os! Men

heraf følger atter, at vort største Held vil være, at denne Krig aldrig indtræffer. Her kunde vi benytte det før anførte svenske Udtryk: hvis hele Norden er et europæisk Ligevægtselement, saa er Danmark i eminent Forstand et Ligevægtselement mellem de to store germaniske Verdensmagter. Men er det nu ogsaa saa sikkert, at denne Begivenhed vil indtræde, er uafvendelig? Jeg véd meget vel, at der findes politiske Augurer ogsaa i Danmark, som forsikrer dette og næsten paa Dag og Time mener at kunne forudsige, naar den vil komme. Men jeg tillader mig at tvivle, og jeg skal fremsætte mine Grunde, idet jeg anser det for rigtigt at gøre sit til, at Sindene ikke nedtrykkes af større Frygt, end der synes Anledning til. Naar man ser paa de uhyre Summer, som begge disse Stormagter anvender paa deres Militærvæsen, saa ligger den Tanke nær, at det er mere end blotte Demonstrationer, som ligger dem paa Sinde. Skulde virkelig disse umaadelige Kraftophobninger, disse med diabolisk Kunst konstruerede Helvedesmaskiner være at sammenligne med Børnenes Legetøjsæsker? og selv om Hensigten fra Begyndelsen af muligvis var mindre grum, gælder saa ikke det gamle Ord fra Odysseen: „Jernet selv drager Manden med sig.“ Ja, til Forsvar er de jo i hvert Fald bestemt. Men Forsvaret skilles jo kun ved en ganske smal Linje fra Angrebet, og tidt er Angrebet kun et foregrebet Forsvar. Men paa den anden Side, naar man tænker sig ind i den Situation, som vilde fremkomme, hvis Tyskland angreb England, eller England Tyskland, og de hver drog sine Venner ind med i Hvirvlen, naar Handelen og Samkvemmet og det daglige Arbejde i Europa standsede, naar de store Centrer for Forretningslivet, Bankerne, ophørte med deres Virksomhed, naar Kreditten pludselig svigtede, naar det hele uendelig forgrenede Kompleks af Given og Modtagen gik i Staa paa ubestemt Tid, saa viser der sig et saadant Billede af Forvirring, Angst, Lidelse, Opløsning og Ødelæggelse for lange Tider, som maa overvælde enhver, paa hvem Ansvaret for en saadan Situation kom til at hvile. Der kan ikke være Tvivl om, at Herskerne i de to Lande vilde gøre deres yderste for at forebygge Katastrofen. Om Kong Edvard vilde vel ingen tvivle; men ogsaa Kejser Vilhelm har i sin lange Regering med Hensyn til Spørgsmaalet Krig eller Fred vist en Selvbekerskelse og en Besindighed, hvorved han har gjort sig fortjent til Nationernes Taknemme-

lighed. Og naar vi nu spørger, hvad disse selv mener om Sagen, saa er det en given Ting, at Folkene, over hvem alle Orkanens Rædsler og Ulykker vilde blive slupne løs, naar de blot faar Lejlighed til at besinde sig, vil foretrække Freden for Krigen og ønske opstaaende Stridigheder udjævnede ved de venskabelige Forhandlinger, som selv Rusland i den sidste Tid har lært kan løse endog de haardeste Knuder. I ældre Tider var det som bekendt en Krigerstand hos Folkene, som var interesseret i Krigens Opstaaen, og Faren for Kriges Udbrud var særlig at søge hos disse urolige Elementer af Befolkningen; hos vor Tids militære hersker der derimod en saa levende Forestilling om Forfærdeligheden af det Materiale, som det er deres Opgave at haandtere og sætte i Bevægelse, at der næppe fra deres Side er Grund til at frygte letsindig og af selviske Bevæggrunde fremkaldt Legen med Jernet. Men der er en anden Klasse af Mennesker i de moderne Samfund, som der maa agtes nøje paa, at de ikke her skal fremkalde Ulykker. Intet er mere karakteristisk for vor Tid, i Modsætning til foregaaende Tider, end det storartede Efterretningssystem, som Journalistikken stiller os til Raadighed, og som bevirker, at enhver af os sidder som paa et Hlidskjalf, hvorfra han kan overse de politiske og sociale Bevægelser hos næsten et hvilket som helst Folkeslag, han interesserer sig for. Den journalistiske Virksomhed i og for sig, udøvet i Sandhedens og Retfærdighedens Aand, anser jeg for en af de alvorligste og betydningsfuldeste Virksomheder, uundværlig for Samfundet og i høj Grad egnet til at drage unge og begavede Mænds Stræben inden for sin Tryllekreds. Men vi ser jo desværre alle, hvorledes de daarlige Sider i den menneskelige Natur, Lysten til for enhver Pris at vinde Ære og Indflydelse, saa ofte driver Journalistikken til at indsmigre sig hos Læserne og snakke dem efter Munden, idet den nærer deres Misstemninger, som netop skulde beroliges, og øger den Lidenskabernes Gift, som burde modvirkes. Der opstaar paa den Maade disse journalistiske Uvejr, som under ulykkelige sammenstødende Omstændigheder kan ophidse det ene Folk mod det andet og udsende det tændende Lyn, som bringer Krigsluen til at flamme op. Det er endnu ingenlunde gaaet op for Nationerne, hvilket Ansvar de selv har med Hensyn til den Presse, som de lader sig

betjene af, og hvor tidt de netop bliver beherskede af disse saakaldte Tjenere.

For nu altsaa at vende tilbage til vort Udgangspunkt, vil vi udtale Haabet om, at vi senest ved det nye Aars Begyndelse maa være i Besiddelse af Forsvarskommissionens Arbejde og dermed af de Sagkundskabens Udtalelser, hvorpaa det hele maa bygges. De Mænd, som Folket har valgt til at repræsentere sig, vil da træde til, overtage Ansvaret og fatte Beslutningerne. Det Forsvar, som disse Mænd vedtager, vil utvivlsomt være af Betydning i og for sig. Men endnu vigtigere er det, at Negativitetens, Mistillidens og Tvivlens Tid vil være forbi, og at man endelig vil være kommen ind i renere og sundere Luft. Det vil blive klart, at vort Folk ikke vil opgive sig selv, men holde fast ved, at Danmark i alle Tilfælde skal forsvares, og det først og fremmest af de Danske selv. Det moralske Gennembrud, som denne Beslutning betegner, er Hovedsagen. For det første for os selv. Og dernæst er det nødvendigt, at der bibringes Udlandet den Overbevisning, at vort Folk ikke endnu har gennemløbet sin Livsbane eller mistet den Sammenholdets Kraft, som er Livet selv og Livets sikreste Tegn. De fremmede skal ikke faa Lov til at tænke, at vi nu kun egner os til Ophugning, til at omstøbes i en ny Form, til at gaa op i en fremmed Enhed.

V. PINGEL.

MAAL OG MIDLER

DET gaar — tænker jeg — de fleste saaledes, at naar de siger Ordene „Maal og Midler“ hen for sig, ser de rundt om i Synskredsen forskellige høje, fjerne Lys — Fyrtaarne, der staar og trækker Menneskemyldret sværmvis ud i forskellige Retninger, — det er Maalene. For de enkelte er det Penge, Magt, Ære; i det offentlige Liv er det de store Ideer og Sager, der kæmpes for: Fædreland, Demokrati, Frihed, Fredssag, Kvindesag. Og Myldret, Smaabevægelserne, hele den daglige Arbejden, Kravlen, Lirken, Vælten, Masen sig fremad — det er alle de smaa Midler. Det er saa at sige den ideale, officielle Sysmaade, naar man i Tale og paa Papiret hæver sig til Storsyn ud over Menneskelivet. Ud fra denne Synsmaade er det, vi vurderer Medmenneskene efter, hvor højt et Maal de sætter sig for deres Stræben, at vi ser ned paa Pengejægeren og beundrer Idealisten, og indrullerer os selv i et af Togenes Rækker, under et af Formaalenes Bannere. Og vi føler Stolthed over vor Samtid, hvor alle Kræfter er spændt for og strakte som aldrig før til det yderste i Kamp om alle Livets Værdier — om Brødet og Magten og Æren og om alle de store sociale og aandelige Fællesideers Virkeliggørelse.

Men naar man er kommen ned fra den høje Hest, tilbage i Hverdagsmyldret, og fra sin Arbejdsstol ser jævnt og menneskeligt paa Tingene uden om sig, hændes det stundom, at de store Livsmaal og Livssager bliver saa fjerne og uvirkelige for en,

Gengivelse — i noget ændret Form — af Foredrag, holdt i det danske og det norske „Studentersamfund“.

som noget, der egentlig ikke kommer en saa farlig meget ved, medens alle Myrebevægelserne fra før vokser op til de store Realiteter, det eneste, der virkelig er til at tage og føle paa, det eneste, vi kan være helt vaagent, være fuldt til Stede i. Alle disse Myrebevægelser, alle „Midlerne“ — de er dog de mange, de er Hverdagens Kost, de er de smaa Indsatser, der hver for sig ikke syner stort, men summer sig op og i det stille har deres udstrakte, forgrenede, uberegnelige, ustandselige Virkninger til alle Sider og bestemmer hele Livet. Og de er de visse og nære — alle disse „Midler“, og det ondt eller godt, de afstedkommer, er det sikre og umiddelbare; Maalene er den uvisse Fremtid, og naas de maaske alligevel ikke, er det Gevinsten eller Tabet fra Midlerne, vi sidder tilbage med. I de intimeste Samlivsforhold, i de afgørende Livsøjeblikke ser vi da ogsaa, hvor lidt det er Maalene og Sagerne, der binder eller skiller ad, medens det er Hverdagens Habitus, de daglige Vaner, den daglige Maade at tænke og føle og være paa, der er det afgørende. Man begynder saa at spørge sig selv, om al Nutidens anspændte Formaalsstræben, som vi før var saa stolte over, om den virkelig gør os Livet rigere og dybere. Om den, der er mest tilbøjelig til „sich gehen zu lassen“, til at „carpere diem“ ikke maaske ofte faar mere ud af Livet end den stræbsomme, der lige fra Skolebænken og op gennem Aarene sætter alt ind paa at blive enten det nu er rig eller mægtig eller lærd og berømt. Om Filisteren, der samler sig helt inden for den lille, private, overskuelige Livskreds, han er sat i, ikke maaske tit lever Livet grundigere og ogsaa til mere Gavn for sine Medmennesker end Idealisten, der lever oppe i „Sagernes“ fortyndede, kølige Luftlag, eller med hele sin Stræben strakt og strammet mod fjerne Formaal. Og allersidst, allerinderst dukker saa Tvivlen op, om disse Maal nu virkelig ogsaa er Maal og om Midlerne i Virkeligheden er Midler, om det virkelig er hine Lys og Fyrtaarne, der drager Røret af Sted, eller om de meget mere blot er Luftspejlinger, der selv kastes ud over Himlen fra Dagens Røre, . . . om der ikke maaske er en Mængde Blændværk i dette med „Maal og Midler“, der volder Menneskelivets Sundhed meget Afbræk.

* * *

At forsøge at udrede det Spind, som dannes af Handlingslivets fire Led: Motiv, Maal, Midler, Resultat, fører jo overhovedet altid kun til Erkendelsen af, med hvor ugenert en Ironi Naturen driver sit Spil med os. Atter og atter maa vi erkende, at det officielle Maal saa uhyre tit ikke virkelig er Maalet, men kun et Middel for noget andet. Og det ikke blot, hvor der er Tale om bevidst Hykleri, men i de mange flere Tilfælde, der er umulige at komme til Livs, hvor den Handlende mere eller mindre er i god Tro, holdes for Nar af sig selv, — tager for Ideer og Sager, hvad der i Virkeligheden er Forklædninger af hans Passioner, Redskaber for hans Egeninteresser: tror, at han kæmper for Folkefrihed, hvor han mest af alt kæmper for sin egen Berømmelse, tror, at han agiterer for Tuberkulosehospitaler, men i Virkeligheden især reklamerer for sin egen Lægepraksis. Overmaade tit er det tilmed saaledes, at det er de tilsynebadende Midler, som er det virkelige Maal, for hvilket det officielle Maal kun er Middel. I sin List stiller vor Natur et Straamands-Maal op for os, der skal sætte os i en Virksomhed, som vi trænger til; det er selve Vejen, vor Natur vil, ikke dens Endepunkt, som vi selv tror det. Den proceslystne tror, at det er den eller hin Strimmel Jord, som han endelig vil have fat paa, men det er i Virkeligheden Processen, han er lysten efter, — ligesom den, der er geskæftig og intrigant af Natur, anser det for at være af yderste Vigtighed for Statens Vel, at han faar sin Næse og sin Finger overalt i det politiske Livs Spil. Ja, hvor megen Videnskabelighed søger ikke i Grunden blot Tilfredsstillelse for samme Lyst til at ordne og klassificere, der — var det ikke for den honnette Ambitions Skyld — ogsaa kunde have slaaet sig paa Frimærkepassionen, eller for samme Slags skarpsindige Kombinationsevner, der ogsaa kunde være tilfredsstillede ved Puzzlespil? Overfor alt, hvad Folk ser som deres Livssager og Livsmaal, maa man da altid have „in mente“, at det meget mindre, end de selv tror, er Sagerne og Maalene, der bestemmer deres Virksomhed og driver Værket, end det omvendt er Virksomheden, de har Trang til, og for hvilken de ubevidst har valgt sig en passende Virkeplads. Og det væsentlige, værdifulde Resultat er derfor endelig ogsaa, psykologisk set, ofte meget mindre det officielle Resultat: Videnskabens Opstilling af denne Sommerfuglevarietet, af hin kvasikontraktlige Distinktion, Afgø-

relsen af den nævnte Proces osv. end derimod den Luftelse og Træning af de forskellige sjælelige Tilbøjeligheder, hvis Trang til Motion ubevidst var det drivende Motiv langt mere end det bevidste Formaal var det.

Men endvidere: selv det, der virkelig til at begynde med var det motiverende Formaal, viser sig uafladelig at fortone undervejs og blive borte, medens det, der begyndte som Middel, rykker op i dets Plads og bliver Maal i sig selv. Denne Forskydning af Middel til Maal kender Psykologien jo godt nok, og den er en af de vigtigste Udviklingsveje i den menneskelige Aands Historie — saavel til Udvikling af uinteresseret Sympati som til Udvikling af antisocial, hensigtsløs Selviskhed. Muhammed bliver f. Eks. af mange Forskere opfattet som en Mand, der begynder med en rent ideal Stræben efter at faa Indflydelse paa Mennesker for at udbrede sine Ideers Velsignelse, men efterhaanden fanges af sine egne Midler, sin egen Politik og ender med i blot despotisk Magtbrynde at elske Magten for Magtens Skyld. Jeg har ikke læst Edv. Brandes' „Muhammed“, men jeg kunde tænke mig, at han havde Forudsætninger for at fremstille Skikkelsen fra dette Synspunkt. Og omvendt: en Pengejæger starter en Forretning og gaar mere og mere op i at ordne Maskineriet, administrere Driften, føre Forretningens Politik, og inden han selv ved noget deraf, er det i Virkeligheden ikke længere Profiten, han bryder sig om — han glemmer helt at nyde sine Penge, stikker dem blot igen ind i Forretningen eller giver dem bort i velgørende Formaal — det er Forretningen selv, som han rent uinteresseret gaar op i, og en skønne Dag ser man denne Struggler moden til at glide over i det offentlige Liv som uinteresseret Leder af store filantropiske Foretagender eller en ideelt anlagt Politik.

Og et afgørende og meget vanskeligt Punkt er nu dette, at det ofte ingenlunde er en Hindring, tværtimod netop en Betingelse for det egentlige, oprindelige Maals Opnaaelse, at man til en vis Grad, for en vis Tid taber det af Syne, og at Midlet for en Tid, til en vis Grad staar for os som Maal i sig selv. Naturen maa ofte drive et Mummespil med sine Hensigter. Vor Trang kan ofte ikke tilfredsstilles, naar det staar klart for os, at vort Maal er denne Trangs Tilfredsstillelse, men kun naar vi ser vort Maal i det, der psykologisk set kun tjener som Middel

til at tilfredsstille vort Behov. Drengen leger, fordi hans Kræfter trænger til at røre sig i frit Spil, men hans Leg faar ingen Art, uden han til en vis Grad „gaar op" i Legen og gør den til Alvor for sig. Til en vis Grad, — thi han maa altid alligevel bagest i sin Bevidsthed fastholde, at det er Leg, saa han ikke overanstrænger sig og holder op, naar Kræfterne har faaet Motion nok. Den samme Halvillusion er paa en Maade nødvendig for al Videnskab og Kunst. Af Livets Behov er al Videnskab tvunget frem, og al Videnskab skal til syvende og sidst tjene til at fremme og berige Livet; dens Sandheder har ingen Værdi, uden de paa en eller anden Vis gør dette. Men *for* at tjene Livets Interesser maa den videnskabelige Forsken til en vis Grad slippe dette Forhold af Syne, — Matematikken maa ikke drives med dens Anvendelighed i Mekanik, Historien ikke studeres med den Moral, der kan uddrages, for Øje. Imidlertid — skal ikke Videnskaben forsumpe i Byzantinisme og alle Emner, der kan sætte det videnskabelige Apparat i Funktion, blive den lige gode, maa Livets Interesser alligevel inderst inde være til Stede og diktere, hvad man skal spørge Apparatet om. Virker Videnskaben ikke med til at skabe større og rigere Menneskelighed, har den gjort Middel til Maal og er bleven et ufrugtbart Vildskud paa Livets Træ. Og paa samme Maade Kunsten. Kunsten er født af Livets Krav og skal tjene Livets Behov, har lige saa lidt som nogen anden enkelt Side af Livet Krav paa at være suveræn, være til blot for sin egen Skyld. Paa den anden Side ved vi alle, at Geisten ganske gaar af Kunsten, naar den direkte vil træde i en Sags Tjeneste og virke med direkte, bevidste Livsformaal for Øje. Og alligevel — skal den ikke blive til blot som Underholdningsleg, maa den ubevidst-halvbevidst stadig holde sig i nært Forhold til Livet; det tilsyneladende helt fri og hensigtsløse Spil maa bæres af Livets egne Interesser og tale i sit Sprog til dem. Alt dette lyder som dialektisk Spidsfindighed, men Menneskelivets Sundhed beror derpaa.

* * *

Og det er — for at komme tilbage fra denne Afstikker i teoretisk Psykologi — det er i denne Menneskelivets Sundheds eller, om man vil, i Moralens Navn, man ikke kan lade være

med at undersøge og prøve Forholdet mellem Maal og Midler, saaledes som det stiller sig i Nutidens offentlige Liv, og at man navnlig maa hævde Hensynet til Midlerne over for den stadig mere strammede Formaalsbestemthed og det stadig mere komplicerede Maskineri af Midler, som, begge Dele, kendetegner Nutidslivet.

At Livet bliver mere og mere stramt formaalsbestemt, er noget, der følger med al Udvikling. Al Aandsudvikling for den enkelte, al Kulturudvikling i Samfundet beror væsentlig paa, at Livets enkelte Øjeblikke bindes sammen efter en fælles Plan, i fælles Formaals Tjeneste, og at de enkeltes Interesser og Bestræbelser knyttes sammen til Almeninteresser, Samfundsarbejde. Og at Mennesket bliver en Karakter i Steden for et Bundt af Luner og Indfald, hans Liv en Helhed i Stedet for en blot Rækkefølge af Nuer, og at Menneskenes Samleven fæstner sig til Samarbejde og Samfund — det er selvfølgelig i sig selv af det gode. Men Forringelsen i Livets Rigdom og Friskhed ligger lige saa aabent for Øje, blot man ser sig om blandt det moderne Livs Typer — alle Forretningsverdenens Strugglere, Embedsstigens Stræbere, saa vel som det offentlige Livs Stridsmænd og „Idealisterne“ med deres høje Sager og Maal. Hvor forskellige de end er i Indhold og Værdi, kan man kende dem paa samme Tørhed og Strakthed og Kantethed i deres Væsen, der gør dem saa gemytløse, ufrugtbare i personligt Samvær, saa afstumpede overfor Livets Detailler, saa helt uden Umiddelbarhedens Friskhed, Øjeblikkets Rigdom. Den ene har ofret Ungdom og Elskov, Sommerferier og Sundhed for at naa op til en Departementschefspost paa sine gamle Dage; den anden gør det øde om sig i sit Hjem, forsømmer sine Venner, lever bare ude i store, samfundsnyttige Sager, — begge „springer de det menneskelige over“, som det hedder hos Bjørnson, for „deres Regnestykker i det store“.

Selve Tilværelseskampens Skærpelse tvinger desuden mere og mere til at gøre alt til Midler for at naa frem, og mindre og mindre bliver der Raad til Skrupler i Valget af Midler. Den voksende Appetit, de stadig mere højrøstede Krav paa Livets Goder, den stadig haardere Konkurrence gør Kampen om Brødet, Magten, Populariteten altid hensynsløsere. Det daglige Omgangsliv maa eliminere eller simplificere alle tidsspildende Høf-

lighedsformer, de smarte Forretninger har ikke Raad til de gammeldags Handelshuses Fornemhed og Diskretion eller „fairness“ over for Konkurrenter. Begrebet „Gentleman“ staar snart som en kuriøs Levning fra Kalvekrøsenes sirlige, følsomme Tid, der havde Tid til Baslemaner. Den, der nu til Dags vil gøre sig den Luksus at vælge og vrage sine Midler, maa have gode Raad eller være forberedt paa at ligge under. Det er jo ogsaa dette, at vore moderne Demokrater og Praktikere som „matter of fact“-Mænd kun har Øje for de ydre, haandgribelige Resultater, „hvad“et; „hvordan“ets smaa Uanseligheder og Formaliteternes Finesser er deres Sanser stumpe over for, — øjner ikke „Midlernes“ mange indirekte Følger, aner ikke de usynlige Værdier, der kan trampes ned undervejs mod Maalets iøjnefaldende Profit. Med Nutidens Demokratisering af Samfundet følger — som i sin Tid efter den store Revolution — nødvendig en, i al Fald foreløbig, Sænkning af det moralske „Bevidsthedslivs Tærskel“ — som Psykologerne siger —, en Forgrovning af den moralske Vurdering.

„Naar man vil Maalet, maa man ogsaa ville Midlerne. Hensigten helliger Midlet“, overalt hører man dette som Parolen nu til Dags, i private Diskussioner som i offentlig Skrift og Tale. Herhjemme var det vistnok Brandes, der først tog denne gamle, forkætrede Jesuitermaksime op igen og lyste den i Kuld og Køn. At den er halvt sand og halvt falsk, kan vel enhver se; at man ikke kan lave Æggekage uden at slaa Æg itu, er Ordsproget lige klar paa som paa, at man ikke skal slaa Barnet ud med Badekarret, — at med andre Ord den Skade, Midlet afstedkommer, maa opvejes med det gode, man ikke blot tilsigter, men virkelig opnaar gennem det. Naar alligevel Maksimen aabent vedgaas og trolig efterfølges i det private og offentlige Liv — af Realpolitikere paa Tinge saavel som af Pressens Ledere, af dem, der paaberaaber sig Darwins „Kamp for Tilværelsen“ saa vel som af Nietzscheanere og de nye angelsachsiske „Kendsgerningen“s Mænd, saa er der ikke meget, som det er mere paatrængende at gøre end paa alle Omraader at indprente Midlernes Betydning og præke Midlernes Moral for Nutiden.

Saa meget des mere er dette nødvendigt, som den moderne — ligesom al — Kulturudvikling er karakteriseret ved, at altid flere Midler skyder sig som Mellemled ind mellem Forsæt og

Virkeliggørelse, Maalet og dets Opnaaelse. Som i det materielle Arbejdsliv stadig flere Redskaber, Apparater, Maskiner, Haandlangere, stadig mere Tid og Rum skubber sig ind mellem Viljen og Værket, saaledes kræves der ogsaa i det politiske, sociale, aandelige Liv et altid mere indviklet Apparat af Maskineri og Haandlangere for at iværksætte noget. Og des større bliver derfor Chancerne for Fejlregning, og for at Maalene undervejs tabes af Syne og overskygges af Midlerne, Chancerne altsaa for de mere eller mindre bevidste Bedrag, som vi har talt om, og des skæbnesvangrere bliver disse Fejlregninger og Forskydninger, jo fjernere og derfor usikrere Maalenes Opnaaelse er.

* * *

Faren er da for det første, at Midlerne overskygger Maalet, tager Magten fra det og maaske helt forraader det og modvirker det. En Politiker, der vil udrette noget for sine Ideer, maa slutte sig til et Parti eller selv stifte et nyt; Stiftelsen, Væksten af Partiet, dets Sammenhold og Disciplin maa til en vis Grad blive det foreløbige Maal. Og Partiet maa for at faa Lejlighed til at gennemføre sit Program se at komme til at danne Ministerium; Magten maa til en vis Grad foreløbig blive Maal i sig selv. Saaledes skubber først Partiet, saa Partitaktikken sig ind foran Sagen selv. I mindre paatagelige Former er Forholdet det samme i den aandelige Kamp. Den, der vil forandre Folks Tænkemaade, maa først skaffe sig Folks Øren, skabe sig et Publikum, — og dette nøder til adskillig Imødekommenhed mod Publikums Smag og Ønsker. Han maa dernæst ogsaa i Reglen søge et vist Samarbejde med andre, — og dette forpligter til at tage visse Hensyn, vise Solidaritet og regne med alskens Smaamenneskeligheder. Meningsfællerne, Publikummet, Pressen — atter Midler, som skubber sig ind foran Maalet og til en vis Grad foreløbig kan blive Maal i sig selv. Altsammen nødvendigt, og meget farligt, og hvad det kommer an paa, er — som i Videnskab og Kunst — om man alligevel under den politiske og journalistiske Taktik kan beholde Maalet „in mente“, saa alt sættes i et usynligt, levende Tjenesteforhold til det, og Maalet svæver over Dagen og Vejen som den Aand, hvori der handles i stort som i smaat.

Midlerne maa være i Maalets Aand — som der staar etsteds

hos Høffding —, Rejsen maa stedse gaa i Bestemmelsens Retning. I ydre, praktiske Forhold kan man ofte krydse sig frem, skyde Genveje ad tilsyneladende Omveje. Men ideelle Maal er ikke bestemte Endepunkter, men Bevægelsesretninger, der gradvis realiserer sig selv undervejs, saa at Midlerne ikke blot fører til Maalet, men selv bør være Led i det, og Vejen derfor ikke er spildt, selv om man ikke naar helt frem (og naar gør man det ved ideelle Maal?) — som den er det, naar en eller anden militær Manøvre mislykkes. Men hvor ofte har vi ikke i vort offentlige Liv set en aandelig eller politisk Bevægelse under sin Kamp for at naa Magten paa saa mange Maader modvirke og sætte over Styr, hvad Magten skulde bruges til at fremme, og fremme og udbrede, hvad det netop var Maalet at udrydde?

De grelleste og mest skæbnesvangre Eksempler paa, hvorledes Tjeneren vokser sin Herre over Hovedet, forsømmer og modvirker hans Tarv for sit eget, ender med at tage ham selv i sin Tjeneste og udbytte ham paa det frækkeste, — det frembyder som bekendt Dagspressen stadig, naar den tages i en Idés, en aandelig Bevægelses Tjeneste. Det er altid Historien om igen om Køkkenjenten Gro i Lies Troldeventyr, hun, der ender med at æde Herskabet ud af Huset og tage Styret fra alle.

Det er først dette, at Bladet skal gaa, fange stadig flere Abonnenter ind: Udbredelsen er den første Betingelse for Indflydelse. Og Kapløbet om Abonnenter fører naturnødvendig — det er et simpelt Regnestykke — til en stadig Sænkning af Niveauet. Overskrifterne altid federe, Artiklerne altid kortere, Farverne altid grellere, Tonerne stedse mere skingrende, Kosten bestandig lettere og mere krydret — det er Populariseringens nødvendige Skraaplan. Og herunder glemmes det saa, at Udbredelse ikke er det samme som Indflydelse. Naar et Blad synker ned fra at læses af de 1000 forstandigste til at blive et Boulevardblad for Kafeerne og en Lekture for Strøgdamer og Skoledrenge, saa betyder dette ofte en Nedgang i Indflydelse. Og man kan læse et Blad uden at lade sig influere af det, blot for Skandalestoffets eller den kvikke journalistiske Façons Skyld, og saaledes kan Bladet ophøre at tages „au sérieux", samtidig med at Abonnentprotokollerne stadig bliver tykkere. Saa har Midlet daarlig tjent Maalet, — med mindre der da samtidig er foregaaet en

Forskydning, hvorved Forretningen selv er rykket op til at blive Maalet; thi i saa Fald er der jo paany kommen den smukkeste Harmoni mellem Maal og Middel.

Saa er Aviskontoret endvidere naturnødvendig et Sted, hvorhen al Slags menneskelig Smaalighed og Daarligdom magnetisk drages til og hvorfra alskens Demoralisationens Smitstof spredes ud. Dets Trappe slides af alle Forfængelighederne, der vil nævnes, af Stræberen, der vil „puffes“, Spekulanten med sine fedtede Tilbud om at slaa en Forretning af med Bladet, Sladderen, der vil have sin Galde gydt ud af de tusind Munde, Fejgheden, der kommer for at forklare og bede om godt Vejr. Alt dette kommer Avisen saare let til at spekulere i og tage i sin Tjeneste — Ynkeligheden og Forfængeligheden, Sladderen og Forretningen — og bliver saaledes et mægtigt Apparat, der virker til at fremdrage. ophobe og udvikle giftige Luftarter i et Samfund.

Endelig er der selve den journalistiske Kamp for Partiet og Anskuelserne — al den Illojalitet og Brutalitet, al den Smaalighed og Personlighed, al den Forfalskning og Fordummelse, som en saadan Kamp meget let føres ind paa. Alt det, der skal ties ihjel eller „tages Luften bort fra“; det, der skal latterliggøres og mistænkeliggøres; det store, der skal gøres smaat, Ubetydeligheder, der skal pustes op til Principper; — daglige Taskenspillerkunster for at give Publikum Skyklapper paa eller spejle Begivenhederne i Vrængbilled, daglige Guerillaer, i hvilke ingen lumske Kneb og ingen forgiftede Vaaben vrages, og hvor det gælder personligt Bytte og Uvenners Skalpe ulige oftere end de Principper, man bærer paa Fanedugen.

Tragisk er det da ogsaa at se den indre Skade, som selv de bedste tager af et saadant journalistisk Kampliv. Den, der daglig benytter smaa Midler, bliver selv smaalig, den, der laver Forretning af sin Idé, gaar der efterhaanden selv Geschäft i, den, der længe har levet og aandet i Polemik, bliver nødvendig efterhaanden „ond i Sulet“ eller i al Fald en professionel Landsknægt, uden Nerver, uden Følelse. Hvor mangen ser vi ikke i det offentlige Liv, der er gaaet ud med rent Sind og rene Hænder mod rene, høje Maal . . . og naar han saa paa sit Livs Middagshøjde er naaet at arbéjde sig frem til Minister, Partihøvding, Bladleder og nu skulde virkeliggøre, hvad der lyste og glødede i hans Ungdomssind, har han undervejs smudset sine

Hænder og „taget Skade paa sin Sjæl", Lyset er slukt og Ilden gaaet ud, han er bleven smaalig, ondskabsfuld, en herskelysten Intrigant eller en kynisk Forretningsmand; inderst i sig maa han føle, at han ikke længere er værdig, ikke længere i Stand til at lægge Haand paa Værket, men intet bedre har at gøre end at give Slip, overlade nye, skyldfri, der ikke har slidt og stridt, at gribe Fanen. Saadanne tragiske Midlernes Ofre — i Bjørnsons „Paul Lange" er der noget heraf — er, ret beset, mange af vort offentlige Livs Mænd.

Ikke mindre tragisk eller tragikomisk er ogsaa det Resultat, en Idébevægelse, der giver sig Presseagitationen i Vold, fører til. Det iøjnefaldende Tilfælde, vi har oplevet hos os, er den Skinradikalisme og det Simili-Frisind, der i de sidste 25 Aar er forceret frem i København. En utaalmodig Agitation har ved alle Midler, med alle Fif, ad alle Genveje i en Hast villet lempe og liste og true og trumfe de dannede Lag en politisk og religiøs, en moralsk og social Radikalisme paa, og det er tilsyneladende lykkedes i en forbavsende Grad. Alt det, man i 80erne, da „Politiken" og „Studentersamfundet" (og „Tilskueren" og meget andet) startedes, kæmpede imod: den ortodokse Bornerthed og Ufordragelighed, det akademiske Aandshovmod saavelsom „Punsch"grinet, Bredgadebourgeoisiet saavelsom „de ansete Mænds Fagforening", det officielle Snobberi og den tilfredse Bedsteborgerlighed . . . det er altsammen for saa vidt besejret, som det — med Vittighedsbladene og Revuerne, med Universitet og Ministerialbygning, med Parkettet og „Selskabet" — er gaaet over til Brandes og Hørup og har trukket i radikal, endog socialradikal Dress. Men for den, der ser paa andet end Dragten, synes det netop ogsaa, at det blot er det gamle, der gaar igen paa en ny Maade: Studenterforeningsviddet, Tivoligrinet, Punsch' Bønderkarikaturer, Snobberiet for de ansete Navne, Hofreferaterne, Festmenuerne, Beaumondetoiletterne, den renlivede Rettroenhed, den selvgode Aandssneverhed, Mistænkeliggørelsen og den økonomiske Krig over for Kættere . . .

Der er en Ironi heri, som baade er til at le og græde over. De Dæmoner, man gik ud for at bekæmpe, har man under Kampen taget i sin Tjeneste, og de er endt med at blive Herrer paa Pladsen, og alle de gode Genier, man gik ud at stride for, har man indtil videre i Sagens Tjeneste set sig nødsaget til at

kneble og baste og trampe ned, til Sejrens Dag finder dem sat i endnu ynkeligere Forfatning, end da Kampen begyndte.

* * *

Men selv om nu — for at tage Traaden op i vor Tankeudvikling — et Maal fastholdes og virkelig naas, bliver det jo altid en Ting at overveje, om Maalet er Midlerne, Kampens Ofre, værd. Og her er det da, at den moderne Dyrkelse af „Kendsgerningen“, den radikale Utaalmodighed efter „positive Resultater“ paa alle Omraader saa tit synes at ofre de største aandelige Værdier for forholdsvis mindre, men ydre og haandgribelige Realiteter, Gang paa Gang at sætte alt ind paa nære, synlige Maal uden at have Sans for de uhyre Omkostninger, der løber med i Form af usynlige Livsgoder, der trampes ned, skjult ond Sæd, der saas ud undervejs.

Meget har f. Eks. Radikalismen i saa Henseende forsyndet sig i sin Kamp mod Højres Forsvarsplaner. For at faa Militærbudgettet nedsat med nogle Millioner om Aaret, har man i Agitationens Løb revet aandelige Værdier ned og givet Vækst til alskens Skade for adskilligt større Beløb. De Forbundsfæller, Agitationen har faaet virksomst Støtte hos og har givet mest Vind i Sejlene, er jo — foruden selve den forsagte Duknakkethed, vi alle efter 64 er mærket med fra Fødslen, — uimodsigeligt disse to: Bøndernes Uvilje mod at lukke Pungen op til „uproduktive“ Formaal (ↄ: hvad der ikke gaar til Eksportpræmier og Husmandslodder) og den dannede Individualismes Kvien sig ved at trække i Soldatertrøjen, sove paa Fællesstuer og trave paa Eksersits. Man har sløvet Folks Sind for den skønne, sociale og demokratiske Idé i, at enhver ung Mand uden Hensyn til Stand og Formue een Gang i sit Liv nødes til at „payer de sa personne“, til at betale sin Gæld til Samfundet med selve sit Legeme og sin Person, underkastes lige Vilkaar og lige Samfundstugt, hvilket Hjem eller hvilken Stilling han saa kommer fra. Alle de Selvhævdelsens og Selvopofrelsens Instinkter, der har baaret Krigen frem og som selv netop gennem den er bleven udviklede til at bære ogsaa Fredens Samfundsgerning oppe, — dem har man spidsborgerlig lukket Øjnene for og kun talt om raat Slagteri. Man har — som Erik Henrichsen et Sted har udviklet det —

ikke følt, hvor slappende det virker ogsaa til Hverdags paa den enkeltes Offervillighed og Samfundsaand, naar man giver Køb med Hensynet til Forsvaret mod ydre Fjender og opgiver at i den yderste Fares Stund fordre det yderste, personlige Offer af hver enkelt for det heles Frelse. Nogle af Samfundets skjulteste Livsnerver har man været paa Vej til at døve, alskens antisocialt Sneversind har man næret og knæsat i denne usalige Kamp.

Endnu meget større er de Værdier, der gaar til Spilde under den hastværksmæssige Afkristnen, som foregaar i vor Tid. De fleste unges Frafald fra Konfirmationsstemningerne til Fritænkeriet kan næppe betragtes som nogen sjælelig Vinding for dem, meget mere som en betydelig sjælelig Forringelse. De flestes Skude bliver, naar denne Ballast kastes over Bord, noget nær en Bold for Vind og Vove, let til at kæntre for det første Skæbnens Stød. Synskredsen snevres i al Fald, naar det hinsidiges Horisont lukker sig, oftest ind til et meget lavloftet og snevert og fladbundet Verdensbilled, og det sjælelige Instrument giver i Reglen en adskillig spinklere, klangløsere Musik, naar de religiøse Strenge afstemmes. Hvor det skulde være saaledes, at Folks Afkristning kun var Vejen til en rigere, sandere, inderligere Religiøsitet, dèr er Radikalismen i Færd med at operere hele det religiøse Organ i Menneskene ud, blot for at blive Kristendommen kvit. Forstanden kan nok saa meget forarge sig over den kristelige Dogmatiks Meningsløsheder, — overalt, hvor man ikke kan rykke dem ud af Bevidstheden, uden at den enkeltes Inderlighedsforhold til Tilværelsen, hans Hengivelse i dens Haand, hans Bundethedsfølelse over for dens Bud, dør ud med det samme, dér maa man maaske hellere lade den forældede Skal foreløbig i Fred for at bevare den evig friske Kærne.

Dog, denne Sag er for stor til at behandles i Sammenhæng med saa meget andet. Men ogsaa hele vor politiske Historie i 80erne og 90erne lærer Betydningen af de usynlige, formelle Værdier lige over for de reelle, positive Værdiers, og Straffen for at opofre dem for disse. Det var Højres store Synd, at Partiet i sin utaalmodige Iver for at faa Landets Forsvar ordnet paa betryggende Maade ikke gøs tilbage for at øve Vold mod Forfatningen og paatvinge Folkets store Flertal sin Partivilje, og man opnaaede da ogsaa kun det, at Genvejen blev en skæbnesvanger Omvej; ved at knytte Forsvarssagen til Provisorismen

fjernede Partiet for lange Tider Udsigten til dens Løsning; Lovbrudet lagde for lang Tid sin døde Haand paa Sagen. Venstre derimod — og det har Hørup sin særlige Fortjeneste af — viste gennem alle Provisoriets Aar en anderledes stor Resignation. Det blev lokket med alskens Reformfrugter, der skulde falde i Landboernes Skød, hvis Partiet opgav Forfatningskampen; men det lod talrige Skader ligge ubødede Aar efter Aar, udsatte meget fornødne Reformer og tilsidesatte meget vigtige Interesser — fordi Partiet forstod, at Maskineriets „Hvordan“ var vigtigere end Reformernes „Hvad“, og at de umiddelbare, positive Resultater blev købte for dyrt, naar de formelle, usynlige Regler for Forfatningslivet ikke først bragtes i Hævd igen. Og de har faaet rigelig Løn, nu da Maskineriet paa ny er kommet i Orden.

Men daglig ser en Betragter af det offentlige Liv, hvor tankeløst og samvittighedsløst man for at opnaa begrænsede reelle Resultater ofrer langt større formelle Værdier, krænker langt vigtigere formelle Hensyn. Vi saa det i Vinter ved Sagen om Kunstakademiets Kvindeskole, hvor man for at opnaa sin Favorits Ansættelse ikke betænkte sig paa appellere til den tilfældige Ministers Enevoldslyster paa Trods af Kunstnernes Repræsentation og saaledes for en enkelt Fordels Skyld var rede til at forraade den ideelle Kulturs Selvstyre til det „Bonderegimente“, som man ellers altid vil værge Aandslivet imod. Eller vi saa det forleden endnu langt uhyggeligere i Bjerreaffæren, hvor man for at berede Regeringen en pinlig Forlegenhed ikke blot var rede til at mane Samfundshykleriet op for at ødelægge en agtværdig Mands hele borgerlige Eksistens, men ikke betænkte sig paa at tage i sit smukke Formaals Tjeneste den Slags professionelle Privatlivets Fredskrænkere og Offentlighedens Forgiftere, som alle hæderlige Mennesker i fælles Interesse ufravigelig skulde gøre fælles Sag mod. Hvad der i Øjeblikket kan profiteres ved saadanne Midler, er for intet, intet at regne imod, hvad der voldes af varig, usynlig Skade.

Men for at tage et helt andet og lystigere Eksempel, hvor man i Glæden over den paatagelige Gevinst i klingende Mønt er enig om at lukke Øjnene for alskens usynlige „drawbacks“ ved Midlerne: man tænke blot paa vore aarlige Børnehjælpsdage. „Non olent“ hedder det jo om Penge, og naar man tænker lidt over, hvor blandede Kræfter det er, der sætter disse i

sig selv saa nydelige Folkefester i Scene, og hvilke Ingredienser deres „Velgørenhed“ er sammensat af, maa man virkelig være glad over, at der ingen Lugt hænger ved alle de rare Smaapenge, der paa en saadan Dag rasler ned i Børnenes Bøsser. Man ved jo, hvad der — nok saa meget som Menneskekærlighed — er med til at starte og løbe sammen om en saadan Idé: de kendte Navne, der byder sig til overalt, hvor der er noget med Komitéer, Aviser, Offentlighed; de opfindsomme Rørigheder, hvis Fingre klør efter at skrive Breve, rende paa Døre, telefonere, arrangere; alle de, der bruger Filantropien som Afstivning for deres Kredit, som Stige til et Ridderkors; „Publikums Yndlinge“, „vore Kælebørn“ eller hvad de kaldes: Skuespillere, Forfattere, offentlige Mandfolk og Kvindfolk, der ikke kan leve uden saa tit som muligt, saa korporlig som mulig at udstille sig for deres Bysbørn; Paatrængenheden og Voldslysten endelig, som her ret faar Lejlighed til at skalte og valte med Medborgernes Penge og Viljer. Og hvad der spekuleres i og ogsaa ved en saadan Lejlighed pranger i fuldt Flor, er — som ikke mindre kendt — al Slags social Fejghed og socialt Snobberi; alle Rygrade knækker jo paa en saadan Dag over — lige over for Ungmøerne, der paa Gader og i Sporvogne for alles Øjne opfordrer en til at vise, om man har Hjerte for de smaa, i Forretningskontorerne, hvor Chefen gaar om med Indsamleren og paaser, at enhver „s'execute“, i Skolerne, hvor den ene maa gøre som de andre, hvis han skal begaa sig i Klassen. Havde det været til Kirker, der indsamledes, kunde man svare „jeg ynder ikke Kirker“, men netop fordi ingen kan sige: „Jeg blæser Børnene et Stykke“ og det er haabløst at forklare Prellerne og de omstaaende, at man ikke vil lade sin Velgørenheds „naar“ og „hvortil“ bestemme af tre-fire driftige Mænds Indfald, just derfor betaler enhver godmodig, og de færreste tænker paa, hvad det er for sociale Kræfter, der faar Næring, og hvilke der lider Afbræk ved en saadan Forestilling, eller regner med dette Afdrag i den sociale Gevinst, som Dagen efter kan tælles ud af Bøsserne.

*   *   *

Non olent — der ligger naturligvis for den filosofiske Betragtning en virkelig Beroligelse heri. Det er nu en Gang saa,

at Naturen ikke skyer de urene Midler, men destillerer alskens fortræffeligt ud af højst fordægtige Stoffer: hvad for Snavs har ikke det Kildevand sivet igennem, som kvæger vor Tørst, og i hvilke Mistbænke er ikke de Frugter og Grøntsager drevne frem, der er vort Bords Lækkerier? Saaledes ogsaa alt, hvad der kommer frem af stort og værdifuldt i Historien. Det er jo netop Livets store Velsignelse: som Havet og Jorden opfanger alt levendes Uhumskheder i sit Skød og laver Havvand og Muldjord deraf, saaledes trækker Historien meget godt og stort ud af alskens smaa og lave Menneskeligheder, bruger Kleopatras Vellyst og Augusts Forfængelighed ligesaa vel som Cromwells Nyregrus og Lady Marlboroughs Glas Vand til Islæt i sin Væv. Der *er* Beroligelse i denne Tanke, men alligevel: i Praksis kommer disse „Regnestykker i det store“ os ikke ved, — vi kan dog ikke overskue dem, ikke gøre dem efter uden Risiko for uhyre Fejlregninger. „Jeg hader dem,“ siger Bjørnsons Rakel om dem, medens hun gaar om mellem disse Mænd med deres høje, fjerne Maal og saa følesløst ligegyldige for Midlerne, hun vil ikke høre deres Theorier, ikke dømme om deres Ret; „naar det onde skal kvæles ved, at endnu mere ondt saas, hvor skal saa det gode gro?“ siger hun og kalder dem hjem til jævn Retsindighed og Menneskelighed i det, der ligger lige for Haanden, og som man kan overse og magte.

* * *

Jeg talte før om den politiske Forfatningskamp som Kampen om Maskineriet, om Midlerne, i Modsætning til Reformpolitikken som Kampen om de enkelte Resultater. En tilsvarende aandelig Forfatningskamp gælder det om, at der stadig føres, jævnsides med Kampen om de reale politiske, religiøse, moralske Reformer, — en Kamp om selve Vilkaarene og Normerne for det offentlige Livs Kampe, til Indstiftelse og Haandhævelse af en Kampmidlernes Moral. I saa Henseende er der navnlig én formel og usynlig Værdi, som stadig krænkes, og som det gælder om at hævde overfor, hvad man har kaldt: Reformidioterne. Det er Respekten for Menneskers Selvbestemmelsesret, den ideelle Retsfølelse. En Følelse, som langsomt er vokset op af Kulturen, og som holder igen paa min samvittighedsfuldeste Overbevisnings Ivrighed, naar det drejer sig om at overliste eller tvinge de lige-

berettigede Menneskers Vilje, — Følelsen af, at der overfor min Personlighed med dens Overbevisning staar andre med deres, uden at der er nogen objektiv gyldig Grund til at give min større Raaderum end deres, og at det derfor er en Forfordeling, et Overgreb, naar de andres skubbes til Side og min gør sig til Herre ogsaa over *deres* Vilje, — en Følelse med andre Ord af, at det er af den højeste Værdi for Aandslivets Trivsel i det hele og for alle enkeltes Frihed, at der vedligeholdes saa mange selvbestemmende, myndige Udgangspunkter for Aandsliv som muligt. Men der er intet Punkt, hvor den demokratiske Forgrovelse viser sig hyppigere end i de talløse, smaa og store Forsyndelser mod Medmenneskers Selvbestemmelsesret.

Det gaar sagtens mange som mig, at de ser en Fornærmelse, et uforskammet Attentat paa den personlige Frihed i altfor ublu, paatrængende Reklamer og uvilkaarlig sætter sig paa Bagbenene overfor deres Paatrængenhed, hvad enten det er Kaffegrosserere eller Forfattere, der driver Agentur for deres Navn og Forretning. Paa tusinde Maader bliver overhovedet skikkelige Mennesker med lidt ømfindtlig Finhedsfølelse traadt paa Tæerne af rørige, ubeskedne Medborgere. Snart er der en selvbestaltet Komité, som paatvinger Byen et Mindesmærke af en nys afdød Mand, hvis Navn man — med Tilsidesættelse af andre mere berettigede, der blot ikke har saa vimse Venner, — trumfer Eftertiden og Udødeligheden paa Halsen, foregribende Historiens Dom. Snart forfatter Geskæftighederne Adresser og Opraab, og deres Kunst er det saa at faa alle Medhopperne langt videre med, end der paa nogen Maade svarer til deres Lyst og Trang; man véd jo en Gang, hvor svage Folk er for at figurere, hvor angst de er for at synes forbigaaede, hvor prisgivne de er for Elskværdighed og for Brutalitet. Endnu større Overgreb er det, naar et Par Pengemænd, der intet repræsenterer uden deres Penge, ingen indre Ret har til at lede andre og ikke heller er kaaret af andre, en skønne Dag gaar hen og starter et Blad, lejer Forretningsfører og Penne, køber Viktoriapresse og Telegrammer, og en-to-tre har til Disposition for deres Meninger et Instrument, som daglig tuder dem ind i Tusinder svage Folks Øren, daglig foretager de magnetiske Strygninger, hvormed Læserne kommer til at se med vore Rigmænds Øjne, dømmer med deres Domme, undergives deres Suggestioner. At saaledes disse

Privatmænds Meninger, blot i Kraft af deres Penge, faar en knusende Overmagt i den offentlige Diskussion over andre meget kyndigere og forstandigere, det er et Misbrug af Pengene i den aandelige Kamp, som en finere, social Samvittighed skulde reagere imod som mod et utaaleligt Overgreb.

Hvilken Dæmper burde ikke overhovedet et redeligt Menneske lægge paa Agitationen for sine saakaldte „Overbevisninger“ om saa store, abstrakte og komplicerede Spørgsmaal som dem, det offentlige Livs Kampe staar om? Vi ved jo, hvor ofte selv den bedste Vilje griber fejl, naar vi i det private Liv, over for vore nærmeste Venner, i de klarest gennemskuelige Situationer søger at raade for andre. Og vi véd jo, hvor lidt vi over for hine Spørgsmaal kender de faktiske Forhold til Bunds og kan bedømme dem, hvor tilfældig vore Overbevisninger er vokset frem af Temperament, Opdragelse, Omgivelser, vage Sympatier og Antipatier. Hvor sen skulde man ikke være om at anskaffe sig saadanne Overbevisninger, hvor omhyggelig for altid at holde Diskussionen aaben i sig og søge dem reviderede atter og atter, hvor uvillig til at sætte for meget ind paa dem? — i Stedet for at alle vore nidkære Overbevisningsmennesker anser det ikke blot som deres Ret, men deres Pligt ved alle juridisk tilladelige Midler at paaoktroyere deres Medborgere disse uforgribelige „Overbevisninger“ — at fange Sjæle, hverve Tilhængere for dem, liste, trumfe, hamre, smugle dem over i Folk og stille saa mange fremmede Viljer som mulig til Tjeneste for dem.

De sikre Mennesker — om man med en Syre kunde opløse disse Folks Sikkerhed eller aabne deres Medborgeres Øjne for den sociale Fare, de er, de tusinde Overgreb, de stadig gør sig skyldige i. Man kan kende dem paa Blikket, især paa Stemmen — disse fantasiløse Logikere, gemytsløse Praktikere med Meningerne i Orden, Dommene paa rede Haand og Haanden derfor straks rede til resolut Handlen. Dem, der aldrig siger „jeg synes“, „jeg mener“, men: „det er“, „det forholder sig saaledes“, maaske velvillig tilføjende: „jeg skal sige Dem, hvorfor.“ Som over for alle anderledes tænkende kun har et medlidende Skuldertræk for deres Ubegavethed, en pædagogisk Tilrettevisning for deres Vanartethed eller en formynderagtig Bekymring for deres Vildledthed. Hele disse Menneskers Væsen, hvert Ord og hver Mine, er et Overgreb. Og paa alle Omraader duperer og kujo-

nerer de. I enhver diskuterende Forsamling tager de Tonen fra alle andre, fordi de bedst forstaar at slaa i Bordet, har de greje, rene Standpunkter og altid derfor har Svar paa rede Haand. De er paa deres Post og kaprer hvert nyt Ungdomshold for deres nemme Stikord, deler summarisk anderledestænkende i Skurke og Idioter og faar uden Skrupler de umyndige til at forsværge sig til en Fane, der binder deres Fremtid. De docerer paa Universitetets og Skolernes Katedre og imponerer ved at afsige Domme til højre og venstre i Videnskabens Navn. De sidder paa Avisredaktionerne og forsyner med forretningsmæssig Sikkerhed alle de løbende Begivenheder — et Lovforslag, en Bog, en Verdenstildragelse — med det blaa eller sorte Stempel, som — hvor meget der end mukkes i Krogene — bestemmer den sociale Værdi i de store Kredse og derigennem afgør Menneskers Velfærd og Bestræbelsers Skæbne. De bliver, disse sikre Væsener, alle Partiers renlivede ortodokse, deres nidkære Indpiskere og haandfaste Udsmidere, bliver Folkeopdragere og Partiførere, bliver „Hensigten helliger Midlet“mændene — og Frihedens værste Fjender, fordi deres Hjerne overhovedet ikke er i Stand til at fatte Frihedens Begreb . . .

Men, jeg véd det vel, for de allerfleste vil saadanne Betragtninger som disse kun synes hypokondre Overbetænkeligheder, udsprungne af Vrantenhed eller Blaserthed. Kun faa vil erkende dem som Udtryk for en mere psykologisk Synsmaade, en mere nøjeregnende social Samvittighed end den gængse. En Synsmaade, for hvilken i Reglen Formaliteten er mere værd end Realiteterne, Vejen, Midlerne, væsentligere end Maalene og Sagerne; en Samvittighed, der midt i en hensynsløs og kortsynet Maalenes og Resultaternes Tid vil indprente den „etica viatorum“ — de Vejfarendes Moral — som gælder for alle undervejs gennem Livet. Der er jo ingen Fare for, at vor friske, folkelige Nytid skal lammes i sin Handlekraft af for megen Kritik; men det er netop i en saadan Tids sande Økonomi, at der er nogle, som forsøger at hævde sig en uafhængig — ikke derfor neutral, tværtimod kritisk dømmende — Tilskuers Standpunkt.

VALD. VEDEL.

ANARKISMENS UDSIGTER I DANMARK

I den Opfindelsernes Tidsalder, hvori vi lever, er det ganske rimeligt, at Aviserne, hver Gang en ny stor Opfindelse gøres, slaar til Lyd for den i sine Spalter. Men hvorfor man med Vold og Magt skal fremstille Opfinderne som Menneskehedens Velgørere selv i Tilfælde, hvor det springer lige i Øjnene, at Menneskeheden i al Fald for Tiden vilde staaet sig bedst paa at være vedkommende Opfindelse foruden — det forstaar jeg virkelig ikke.

Og det er dog, hvad man stadig gør.

For nogen Tid siden gjorde saaledes Grosserer Sørensen i et københavnsk Dagblad opmærksom paa et nyt Skadedyr af en Opfinder, en Mr. John Garton fra England — og præsenterede ham for os som kanske den største Velgører, Verden nogen Sinde har haft:

— Længe, skrev Hr. Sørensen, har vi forstaaet at forbedre vore Husdyr ved Krydsning af forskellige Racer, og vor Kvægavl er derved bleven langt mere indbringende. Men nu har denne geniale Mr. Garton fundet paa, ved Krydsning af forskellige Slags Hvede, forskellige Slags Byg osv., at forbedre alle vore Kornsorter til den Grad, at naar Jorden bliver tilsaaet med de af Mr. Garton fremelskede Sædekorn, kommer den til at give syv Gange saa stor Afgrøde som nu.

Ganske vist — siger Hr. Sørensen — har Amerikaneren Burbank allerede tidligere — ligeledes ved Hjælp af Krydsningsmetoder — opnaaet at forhøje de fleste af vore Frugtsorters

Næringsværdi og at øge deres Størrelse efter en Maalestok som synes ganske æventyrlig; og Mr. Gartons Opfindelse kan altsaa ikke siges at være helt original. Desuden har Krapotkin i sit Værk „Fields factories and workshops“ forlængst leveret Beviset for, at gaar vi over til intensivt Jordbrug, og anvender vi til Saakorn og Stiklinger udelukkende kraftige og udsøgte Eksemplarer af vore almindelige Kornsorter og Planter, saa formaar vi alene derved at multiplicere Afgrøden næsten i det uendelige. Selv uden at Burbanks og Gartons storartede Opfindelser bringes i Anvendelse, er der altsaa fuldt op af Plads ved Naturens Bord for *alle* Gæster, lige meget i hvor stort Antal de end maatte indfinde sig. Naar det alligevel kniber med Anretningen, da er det ene og alene, fordi vi er daarlige Skaffere, som ikke formaar at indføre en bedre Fordeling af Bordets bugnende Fylde. Og naar nu Gartons og Burbanks Opfindelser bliver taget i Brug og faar Bordet til at bugne syvfold, da kommer den lidende Menneskehed bare til at opløfte et Ramaskrig over den vældige Overproduktion af Næringsstoffer og den mægtige Forøgelse af de Sultnes Tal, som derved afstedkommes.

Men til Trods herfor — siger Hr. Sørensen —: Garton og Burbank har dog faktisk ved deres Opfindelser tilført Menneskeheden en Berigelse saa uhyre, at den næppe lader sig udtrykke i fattige Tal, — og de to Herrer er derfor alligevel Menneskehedens største Velgørere.

Hvorpaa Hr. Sørensen slutter sin Artikel saaledes:

Et bittert Smil kruser sig om ens Mund, naar man tænker paa disse *virkelig* store Mænd, og samtidig mindes den Skare af *saakaldte* store Mænd, der netop nu er samlede om det store Freds-Paradenummer i Haag; alle disse Ambassadører, Diplomater og Politikere, der i hele deres forgyldte Tiltakling med samt deres Ordner og Medailler sidder og snakker sort om den væbnede Fred, for, naar de endelig er blevne trætte af den megen Tale, at begive sig hjem og forberede nye Krigsbevillinger. —

Tør jeg spørge Hr. Sørensen, hvorfor i al Verden han smiler sødt til Garton og Burbank, hvis Opfindelser efter hans eget Sigende nødvendigvis fører til en vældig Overproduktion af Levnetsmidler og en mægtig Forøgelse af de Sultnes Tal?! . . . . og hvorfor han smiler bittert ad Haager-Diplomaterne og deres

Krigsbevillinger, som faktisk skaffer Masser af Mennesker Arbejde og Fortjeneste og derved holder Overproduktion og Sult inden rimelige Grænser?!

Forstaar Hr. Sørensen da virkelig ikke, at vi helst vil være fri for Garton'er og Burbank'er, saa længe vi vedbliver at være saa daarlige Skaffere, at den Velsignelse, som saadanne Mænds Opfindelser under andre Forhold vilde være for Menneskeheden, nødvendigvis maa vende sig til Forbandelse? Og at vi foretrækker at beholde Diplomater og Krigsbevillinger, saa længe vore vanvittige Samfundsforhold faktisk vender til Velsignelse den Forbandelse, som uproduktivt Arbejde i sig selv er? —

Sandelig, jeg blev traurig stemt ved at læse Hr. Sørensens Artikel. Jeg kom uvilkaarlig til at tænke paa den Gang i Foraaret, da jeg som Redaktør af den for tidlig afdøde „Korsaren" havde indbudt til Dannelse af en anarkistisk Forening. Halvhundrede Mand meldte sig, tilsyneladende alvorlige Mænd, om hvem jeg troede, at de vilde anstrenge sig for hurtigst muligt at forklare for Danmarks to Millioner Mennesker, hvorledes alle Onder skriver sig fra, at vi lever i en Daarekiste, og at Anarkiets eneste Program er: Ud af Daarekisten! Og jeg sagde da til disse halvhundrede Mand:

— Skal det kunne lykkes os at hamre Anarkiets Ide ind i de andres Hjerner, saa den store Revolutions Dag endelig kan oprinde, da maa denne Ide først og fremmest staa lysende klar for os selv. Lad os altsaa begynde med hver især at fortælle hverandre, hvordan vi ser paa Tingen. Jeg for min Part kan udtrykke mit Syn omtrent paa følgende Maade.

Forestil Dem, at der paa hele Jordkloden ikke gives noget andet Opholdssted for Mennesker end en lille bitte Ø, som rager ensom og alene op midt i det uendelige Verdenshav, og at denne Ø, med alt hvad der er paa den, ejes af een Mand, medens 100 andre Mænd, som udgør Resten af Øens Beboere, ikke ejer noget som helst og derfor maa tage Tjeneste hos den ene for den Løn han byder dem, lad mig sige f. Eks. 5 Kroner om Dagen. For en Betaling af 500 Kroner laver altsaa de 100 Mand den første Dag saa og saa meget af de forskellige Slags Artikler, som der er Brug for — og om Aftenen forlanger saa Arbejdsherren (som ejer al Ting undtagen de 500 Kroner, han har udbetalt i Lønninger) hele 1000 Kroner for Dagens Frembringelser.

Arbejderne kan jo da kun købe tilbage Halvparten af, hvad de har lavet, og siger vi, at Arbejdsherren selv ikke magter at bruge for mere end 100 Kroner, saa bliver der for 400 Kroner i Varer liggende usolgt paa Lager, fordi der ingen er, som kan købe dem. Da det saaledes har vist sig, at der ikke er Brug for mere end 600 Kroner i Varer om Dagen, engagerer Arbejdsherren den næste Dag bare 20 af de 100 Arbejdere, og for en Betaling af 100 Kroner laver de ham nye Varer til et Beløb af 200 Kroner. Følgelig kan Arbejderne den anden Dags Aften bare købe for 100 Kroner, Arbejdsherren bruger selv for 100 Kroner — og atter bliver der liggende paa Lager for 400 Kroner i Varer, som ikke kan sælges, fordi der ikke er nogen til at købe dem. Da Arbejdsherren ikke vil betale Folk for at lave Ting, som ikke kan sælges, lader han de næste fire Dage alle de 100 Mand hvile sig, og først da han den sjette Dags Aften ser, at Varelagerne endelig er tømte, gaar han ud for atter at faa fat paa nogle Arbejdere. De 100 Mand ligger da halvdøde af Sult rundt omkring paa Øen; de 20 af dem, der er mindst medtagne, engagerer han, fremdeles for 5 Kroner om Dagen — og den syvende Dag laver disse 20 Mand ham paa ny for 200 Kroner i Varer. Af dem bruger Arbejdsherren selv Halvparten, den anden Halvpart er akkurat hvad de 20 Mand kan købe for sin Løn, dermed er der altsaa bragt Orden i Produktionen — og da de øvrige 80 Mand nogle Dage senere viser sig at være døde af Sult, kan Arbejdsherren fra den Dag af skaffe alle Øens Beboere stadigt Arbejde.

Det er klart, at hvis Øens Ejer optræder paa denne Maade, da maa han enten være Idiot, eller ogsaa maa han være en Skurk, der har besluttet at udrydde 80 Procent af Øens Befolkning. Var han en redelig Mand og ved sine fulde fem, vilde han jo sætte sine Priser saaledes, at Arbejderne for de 500 Kroner, de fik i Løn, kunde købe, hvad han selv ikke magtede at forbruge — og dermed vilde Produktionen være i Orden allerede fra den første Dag af.

Og lige saa klart er det, at hvis Arbejdsherren virkelig viste sig at være i den Grad forrykt, at han vilde tjene mere, end han selv magtede at bruge, saa kunde ingen af de 100 Arbejdere undgaa at se, at Følgen vilde være Overproduktion, Arbejdsløshed og Sult; de kom derfor i saa Fald bare til at sparke den

forrykte Arbejdsherre til Side, selv overtage Ejendomsretten til Øen og for fælles Regning organisere en socialistisk Produktion, der dækkede deres Behov. Og lykkedes det dem saa siden, ved Hjælp af Maskiner, at tyvedoble deres Produktionskraft, saa de med den halve Arbejdstid kunde frembringe, ikke hvad de alle tilsammen behøvede, men hvad de alle tilsammen magtede at forbruge, ja saa vilde de ikke længere gide holde et tidsspildende Regnskab med, hvad hver enkelt skulde have Lov til at bruge; de vilde da afskaffe Lønsystemet, lade enhver bruge, hvad han selv fandt for godt, og simpelthen indskrænke sig til at sørge for een eneste Ting, det ene fornødne, nemlig stadig at holde alle Lagere fyldte. De vilde med andre Ord gaa over fra tvungent Arbejde til frit Arbejde — fra Socialisme til Anarki. Og hvis det saa viste sig, at et Par af de 100 Mand benyttede Anarkiets Frihed til at ligge og døse i en Hængekøje i Stedet for at deltage i det daglige Produktions-Arbejde, saa vilde de andre 98 bare ynke disse to Stakler og ikke ofre saa meget som et Suk paa den Konsekvens, at de selv, paa Grund af de to Fyres Dovenskab, kom til at maatte arbejde kanske 5 Minutter mere om Dagen, end de ellers havde behøvet, for stadig at kunne holde Lagrene fyldte.

Kort sagt: er Verden en lille Ø, befolket med een Ejendomsmand og 100 besiddelsesløse, da vil det ikke et Øjeblik blive taalt, at Arbejdsherren tjener mere, end han bruger, og derved skaber Overproduktion, Arbejdsløshed og Sult. De 100 besiddelsesløse vil da øjeblikkelig fratage Arbejdsherren hans Ejendomsret og skride til at indrette sig — anarkistisk, hvis deres Produktionsevne er stor nok til, at Arbejdet kan gøres frit, socialistisk, hvis deres Produktionsevne er saa lille, at Arbejdstvang er nødvendig. Det er nemlig matematisk umuligt, at de 100 Mand kan leve af deres Arbejde, hvis de ikke for deres Løn kan købe, hvad de selv producerer, minus det, som Arbejdsherren forbruger — og denne matematiske Umulighed er paa den lille Ø umiddelbart selvindlysende for Arbejderne som for Arbejdsherren.

Nuvel, akkurat lige saa matematisk umuligt er det for de 1500 Millioner besiddelsesløse Mennesker, som kravler om paa Jordens Overflade, at kunne leve af deres Arbejde, hvis ikke ogsaa de for deres Løn kan købe det, de selv producerer, mi-

nus det, som deres 15 Millioner Arbejdsherrer bruger. Forskellen er kun den, at i den store, virkelige Verden er Produktion og Omsætning en saa uendelig indviklet Affære, at denne matematiske Umulighed ikke længer er umiddelbart selvindlysende, hverken for Arbejderne eller for deres Arbejdsherrer. Derfor kan den virkelige Verdens 15 Millioner Arbejdsherrer, uden at være Idioter, sætte deres Priser saaledes, at de tjener mere, end de bruger — og derfor finder de 1500 Millioner besiddelsesløse sig rolig i det, i Stedet for at tage Ejendomsretten fra deres Arbejdsherrer og selv organisere en Produktion, der svarer til deres Behov. Forholdenes Indviklethed slaar dem alle med Blindhed.

For denne Blindhed er det, vi Anarkister maa operere Menneskeheden. Og det kan vi kun gøre paa den Maade, at hver enkelt af os opererer dem, med hvem *han* kommer i Berøring, og at de, som bliver seende, atter opererer dem, *de* kommer i Berøring med. Og først naar Massen af de civiliserede Landes Befolkning er bleven seende og har organiseret sig med det Formaal for Øje at overtage Produktionen for egen Regning, da først kan den virkelige Revolution komme. Enhver Revolution forinden vil famle i Blinde, mislykkes og blive druknet i Blod. Derfor har vi, som nu slutter os sammen under Anarkiets Fane, kun eet at gøre, nemlig sent og tidlig, offentlig og privat, i Tale og i Skrift, i Tide og i Utide at arbejde paa at faa vore Omgivelser til at se — lige saa klart som de 100 Mand paa den lille Ø — at vort Samfund er baseret paa en matematisk Umulighed, og at derfra skriver sig alt ondt, som findes i Verden. Om dette ene fornødne maa vi koncentrere hele vor Agitation.

De halvhundrede Mand, der havde meldt sig som Anarkister, kiggede forundret paa mig, medens jeg talte saaledes til dem — og da jeg var færdig, sagde de:

— Hvad De der siger, kan nok *vi* forstaa, som er de intelligenteste blandt Arbejderne. Men Arbejdernes Masse kan aldrig bringes til at forstaa det — de kan nemlig overhovedet ikke forstaa teoretiske Ting. Det eneste, vi har at gøre, er derfor efter vor Mening praktisk at agitere blandt Arbejderne for at faa dem til at begribe, at de bør nægte Militærtjeneste. For naar vi ad den Vej til Slut har opnaaet, at der ikke længer er nogen Armé mere — ja, saa kan vi rolig gøre Revolution.

Dertil svarede saa jeg:

— Naturligvis kan man gøre Revolution med en Arbejdermasse, som ikke har Anarkiets Ide levende i sig; men Revolutionen fører i saa Fald til Kaos i Stedet for til Anarki. Og da Kaos er værre end alt, vil Enden blive, at man drukner Revolutionen i Blod og vender tilbage til den matematisk umulige Ordning, vi nu lever under.

De halvhundrede Mand holdt imidlertid absolut fast ved deres: at kun gennem Antimilitarismen kan vi naa frem til Revolutionen — og jeg forlod derfor Mødet, trist og fuldkommen klar over, at den Skare Mænd, der behøves for at begynde en frugtbar anarkistisk Agitation i Danmark, ikke lod sig finde blandt de danske Arbejdere; skulde de i det hele taget findes, maatte jeg søge dem blandt de bedre stillede Klasser, der har Tid og Raad til at tænke . . .

Og saa falder jeg altsaa forleden over denne Chr. Sørensens Artikel, som pludselig overtyder mig om, at heller ikke blandt dem, der hører til Hr. Sørensens Klasse, er de Folk at finde, som Anarkiet har Brug for. (Naar de ser, at vi ved at være „daarlige Skaffere“ forvandler Overflod til Mangel, siger *de* ligesom Arbejderne: ned med Militarismen! I Stedet for at sige: lad os blive bedre Skaffere!).

Som jeg sidder der trist, endnu med Artiklen i Haanden, og fordøjer denne uhyggelige Opdagelse, kommer min Ven Doktoren, som jeg ikke har set paa et Aar, ind i Kaféen og slaar sig ned ved mit Bord.

— Sig mig, siger jeg til ham — har *De* læst „Anarkiets Bibel?“

— Gu' har jeg ej nej! svarer han leende — og jeg agter heller ikke at læse dėn. Hvor Fanden kan De ogsaa finde paa at skrive den Slags Bøger? Ved De da ikke, at vi lever i en Specialiteternes Tidsalder, hvor hver Mands Tankegang tidlig bringes ind i en bestemt Skure, som den siden aldrig forlader. Det er ganske haabløst at faa ham til at begribe noget som helst, der ligger uden for Skuren, han ser ingen Ting, der ligger uden for den — det er, som om han har faaet Skyklapper for Øjnene. Giv De bare derfor den Tanke op, at Anarkismen skulde kunne vinde Indgang blandt Menneskene; de er allerede nu altfor specialiserede til at kunne opfatte den — og de bliver det mere og mere for hver Dag, som gaar.

— Jeg tror, De har Ret, Doktor, svarte jeg. Dette, at hvert enkelt Menneskes Tanke fra en tidlig Alder vænnes til kun at bevæge sig i en bestemt Skure, det er ganske sikkert den eneste rigtige Forklaring paa Menneskehedens ellers ganske ufattelige Idioti. Men tror De ikke, at i alt Fald ganske enkelte, selvindlysende Tanker alligevel endnu kan finde Vej ind bag Skyklapperne?

— Jeg tror det ikke, svarede Doktoren.

Men *jeg* tror det. Og jeg tror, at den matematiske Umulighed, hvorpaa vort Samfund hviler, er en saadan enkel, selvindlysende Tanke, som kun behøver at fremsættes for at blive forstaaet selv af den mest forstokkede Specialist. Og derfor skal jeg aldrig blive ked af at gentage den.

HANS JÆGER.

PRODUKTIONEN OG FORBRUGET

ET TILSVAR TIL HR. HANS JÆGERS ARTIKKEL OM „ANARKIET"

AF

DR. L. V. BIRCK

HR. JÆGERS Eksempel med den rige Mand og de 100 besiddelsesløse er misvisende, hvis det skal være typisk for det levende Liv: thi skal den rige Mand være Kollektivet af samtlige Driftsherrer og Kapitalejere, saa handler disse ikke som den rige Mand, blandt andet fordi de køber Kapitalgoder for hvad de ikke kan nyde direkte; til Forstaaelse af mine Indvendinger maa jeg forudsætte følgende om Produktionens Mekanik.

Vi udfører alle nogle Tjenester, medvirke i Produktion af Varer; men vi medvirker ofte kun ved et enkelt Led af Fremstillelsesprocessen af Varer, hvis Forbrugere vi ikke kender, og hvis endelige Form vi maaske ikke faar at se. For sin Tjeneste, sin *ringe* Andel i Produktionen faar den enkelte ikke en Vare, navnlig ikke den Vare, han har været med til at fremstille; men et *Tegn,* Penge, en Check eller rede Kontanter. Den, der betaler ham, er den, der staar for Fremstillingen af vedkommende Vare;

ved at betale med Pengetegnet er Forholdet mellem Driftsherre og Arbejder eller Raastofleverandør afviklet; kun Forholdet mellem Samfundet og den, der har ydet Tjenesten og gjort Arbejdet, er *ikke* afviklet, idet den sidste først faar, hvad han har til Gode hos Samfundet, naar han har ombyttet sit Tegn, Pengene, med de Varer, for hvis Skyld han endelig arbejdede. Samfundsmæssigt set er Billedet det, at vi alle øser Tjenester og Arbejde ind i en stor fælles Gryde, *Varefonden,* og igen tager deraf, hvad vi skal bruge. Men mellem den producerende og *Varefonden* staar Pengene som Mellemled, ligesom de er Mellemled mellem Varefonden og Konsumenten.

Idet Driftsherren betaler og dermed udløser Arbejderen, Raastofleverandøren, er han Ejer af Varen; han udløses atter af *den handlende,* der betaler Driftsherren dennes Udlæg + en Profit, og Varen er altsaa *havnet* som Handelsvare, ventende paa, at Forbrugere skal hente den og dermed udløse den handlende af Forholdet. Den handlende har maaske udløst Driftsherren med 8 Kr., der af denne er fordelt saaledes: 4 Kr. til Arbejdsløn, 2 Kr. til Raastof, 1 Kr. til Husleje og 1 Kr. i Profit; den handlende forlanger ydermere 2 Kr. som Belønning; til Salgs staar der nu i hans Vindue en Vare til 10 Kr.; herimod er der alt udbetalt 8 Kr., der venter paa at købes + hans egen Fordring af 2 Kr.; — 10 Kr. i Vare mod 10 Kr. i Penge; som det gaar med denne, gaar det med Frembringeren af andre Varer; vi ser da, at der er ligesaa mange Penge, der vil købe Varer, som Værdien af de Varer, der er producerede til Salg, *men* det er *ikke* givet, at *de* Varer, der er frembragt, just svarer til, hvad Pengetegnenes Ejere ønske.

Lad os dele Varerne i Luksusvarer, i almindelige Fornødenheder og i Kapitalgenstande, det vil sige saadanne Varer, som skal anvendes i Produktionens Tjeneste, som Transportmidler, Kul, Maskiner, Fabriksbygninger etc. etc. Arbejderne køber Livsfornødenheder, de rige (hvis der blot var to Klasser og ikke de mange Mellemled) Luksusvarer. Nu siger Hr. Jæger: ja, de rige kan ikke anvende alle deres Penge; hvis der er produceret for 1000 Kr. Varer, og heraf er 500 Kr. gaaet til Arbejderne, medens 500 Kr. er den riges Andel, kan den rige ikke bruge for 500 Kr. Luksusvarer. Dette kunde han nu nok; thi Menneskets Evne til at finde paa nye Fornødenheder er ligesaa stor som

dets Begærlighed; for saa vidt behøves der ikke til den ulige Fordeling at føjes den Ulykke, at Produktionen standser, saa at Befolkningen bliver permanent arbejdsløs og dør ud (efter faa Dages Forløb ligger de 80 af de 100 Arbejdere stendøde paa Hr. Jægers Ø).

Dette sker jo heller ikke; Befolkningen tager til i den virkelige Verden, og endnu mere forøges Produktionen. Sagen er, at den rige Mand paa Hr. Jægers Ø, selv om han ikke agter at anvende den Hælvt af Produktionens Udbytte, som han kan tilegne sig, til at spise op, alligevel kan anvende den. Den rige lader ikke Livsfornødenheder raadne op i Forraadskamre; paa den Bov sparer man ikke i vor Tid. Opsparingen sker ved at man lægger Produktionen om, saa i Stedet for at kræve Forbrugsvarer, lader man Arbejderen producere Kapitalgenstande. Paa anden Dagen vilde Øens Ejermand opdage, at han havde ladet Arbejderne producere flere Livsfornødenheder, end de kunde købe, og vilde da i Stedet for lade dem tilvirke Maskiner. I den reelle Verden gør han det i alt Fald, enten direkte eller ved at han sætter Pengene ind i en Bank; det vil sige: den Fordring han har paa de producerede Varer, der ligger hos de handlende, har han tiltransporteret til Banken, der igen udlaaner Fordringen paa disse Varer (in casu Pengene) til en Mand, der vil anlægge en Fabrik, bygge et Hus o. s. v.; den første Dags Levnedsmidler vil altsaa først blive solgte næste Dag, Arbejderne, der igaar lavede disse Livsmidler, vil derfor ikke blive ubeskæftigede i Dag; thi vor Rigmand vil kræve Kapitalgenstande. Gennem Prisstigning og Prisfald paa de almindelige Livsfornødenhederne lærer Producenten i den virkelige Verden, at de skal lægge Produktionen om, fordi Efterspørgselen er lagt om.

For saa vidt har Hr. Jæger altsaa Uret.

Men Overproduktion kan meget vel ske: først den partielle, at der produceres for meget af en Vare (og for lidt af en anden) — „for meget“ ikke *absolut* taget, *men* relativt: i Indien produceres der maaske paa en Tid, hvor Folket er meget fattigt, for meget Korn og for faa Ædelstene, fordi de, der raader over Pengene kræver Ædelstene og ikke Korn; Retningen af et Lands Produktion er altid afhængig af Indkomstfordelingen. Sagen er den, at Driftsherrerne ikke kender hinanden; de ser f. Eks., at Huslejen stiger for herskabelige Lejligheder paa Østerbro: de

bygger et, de bygger to nye Huse; men den samme Ide er fleres Eje, og Produktionen kaster sig over Herskabshuse paa Østerbro, saaledes at der bliver for mange af dem i Forhold til det Antal Personer, der kan bebo saadanne Lejligheder.

De Folk, der sidder inde med de Varer, hvoraf der er produceret for meget, kan ikke blive udløste og kan derfor ikke selv købe, hverken til Produktionens Fortsættelse eller til eget Forbrug. Det vil til sidst regulere sig — *men* det tager Tid og nogen Elendighed og Ulykke er skabt. Men kan nu virkelig en socialistisk Stat regne noget bedre? Selv *Trusterne* regner stadig fejl, endda de raader over hele Produktionen og kan rette denne efter Efterspørgselen.

Og hvad skal man saa sige om et anarkistiskt Samfund *uden* Ledelse, uden Tvang, uden Regering, hvor endog Arbejdet er en frivillig Sag? Meget galt er det i det bestaaende Samfund i Henseende til en uordnet Produktion, men alligevel naar vi ser, hvorledes f. Eks. København daglig forsynes med alt, hvad Storbyen skal bruge, af Tusinder af Handlende, der ikke kender hinanden og hver for sig er ukendt med den samlede Efterspørgsel — og dog faar vi daglig, hvad vi vil have — saa undrer man sig over, at tilsyneladende Tilfældigheders frie Spil kan skabe en saadan Regelmæssighed, som Orden og Forudseenhed maaske ikke magter.

Men Overproduktion kan ske paa anden Vis, og det er her, at Hr. Jæger er paa Sporet. Vor Rigmand lader producere Kapitalgenstande, der igen sættes fast i Fabrikker. Men nu kræver Storindustri Masseproduktion, det vil sige Masseforbrug, det vil sige, at de Varer, Storindustrien kaster sig over, enten maa være Kapitalgenstande, hvis vigtigste Komponenter er Jern og Kul eller et bredt Lags Forbrugsartikler. Vi kan ganske vist i Aaringer forøge Landets arbejdende Kapital, men tilsidst maa disse dog anvendes efter deres Bestemmelse til at producerer Forbrugsvarer med. Men Arbejderens Indtægt er ikke forøget, deres Købeevne ikke større, og Masseartiklerne forbliver usolgte.

Her naar vi da til den Overproduktion, Hr. Jæger taler om; man indskrænker Produktionen; men saa ejendommelig er det jo, at i samme Øjeblik Driftsherreklassen standser Arbejdet for at vente til Lagrene tømmes, i samme Øjeblik standser den ogsaa *Efterspørgselen,* saaledes at Lagrene, uagtet de ikke forøges, ikke bliver meget mindre. Idet den enkelte Driftsherre i egen

Interesse standser for ikke at producere med Tab, gør hans Kolleger det samme, og da denne Aktion kaster Arbejderne ud af de købedygtiges Rækker, forstærkes Paralysen.

Hvis nu denne Overproduktion ikke saa meget af Forbrugsvarer som af Kapital var Reglen, var Tilstanden alvorlig; men dette er ikke Tilfældet. Thi vor Tid skaber enorme Kapitaler, *men* ødelægger ogsaa Kapitaler. Dels paa de talrige Forøg med nye Opfindelser, nye Fabrikationsmetoder, nye Afsætningsmuligheder, hvoraf meget mislykkes, dels sendes Kapital til at opdyrke oversøiske Lande og til at industrialisere Asien, og dels ødelægges der Kapital i alle de Tilfælde, hvor en *ny* Maskine viser sig brugbar; lad f. Eks. en Strikkemaskines normale Levetid være 20 Aar; 9 Aar efter, at den er anskaffet, opfindes der en ny og bedre Maskine: de, der anskaffer sig denne slaar den gamle Maskines Ejer ned i Konkurrencen; eller den forestaaende Indførelse af elektrisk Drift paa Berlins Ring- og Forstadsbaner vil gøre en Mængde Damplokomotiver overflødige, endda de kunde være benyttede mange Aar i Fremtiden; med andre Ord Kapital, der sænkes i nye Opfindelser, ødelægger den Kapital, der staar i de ældre Virksomheder, om ikke fysisk saa økonomisk!

I Virkeligheden er det en vidunderlig Ødselhed, vor Tid viser med Kapital; nu vel, denne Tilintetgørelse af eksisterende Kapital bevirker, at der kun undtagelsesvis indtræder Overproduktion af den Art, Hr. Jæger omhandler i sin Artikel. (Denne Overproduktion, der næsten regelmæssigt finder Sted c. hvert 8. Aar, er ikke Overproduktion, men kun en momentan Svigten af Kreditmidlerne, jeg slet ikke her skal komme ind paa.)

Dette lidet er altsaa det rigtige i Hr. Jægers Fortælling om Øen, at Kapitalen fra Tid til anden kan vokse for hurtigt i Forhold til Indtægtsfordelingen. Det effektive Middel herimod er at Arbejderklassens Købeevne forhøjes, saaledes at den nydannede Kapital stadig kan beskæftiges.

I et anarkistisk Samfund vilde der ganske vist ikke ske det, at Kapitalen voksede for hurtigt, Faren var der decideret den anden Vej, at den eksisterende Kapital blev opslidt, uden at blive erstattet.

Thi dels er Samfundet ikke saa rigt, som Hr. Jæger mener, se blot paa, hvad det er, de rige faar for deres Penge; er det Fødevarer, nej, det er Ædelstene, det er Jord med fashionabel

Beliggenhed, Malerier, Antikviteter, kort sagt Ting, der har *fancy-value*. Men det Øjeblik vi ved en Ligedeling ophævede Indtægter paa 100,000 Kr. og fik alle Indtægter forhøjet til et Gennemsnit af 2000 Kr. her i Danmark, ja, i samme Øjeblik var en stor Del af de Varer, hvori de rige nyder deres Indtægt, værdiløse; et Billede som „l'Angelus“ eller den blaa Diamant har kun den store Værdi, naar der er tilstrækkelig rige Folk, der kan betale dem. Og dernæst skylder man os dog Beviset for, at et Samfund *uden* Styre, uden Orden, uden Tvang — enten det nu er Statens Tvang eller Sulten, der er Pisken — vilde producere nok. Jeg tvivler ikke om, at kun faa vilde blive liggende og dase i Hængekøjen; *men* om de vilde arbejde, just *naar* det krævedes, og der, *hvor* det krævedes, er mere end usikkert. Thi Arbejde kræver *Organisation* og Samtidighed; man kan ikke saadan gaa hen og tilbringe et Par Timer efter Behag i en Fabrik som man snakker et Par Timer hen paa Stamkafeen; enten maa man arbejde i *den* Tid, Maskinen er i Gang eller slet ikke. Og saa meget tvivler jeg paa menneskelig Pligtfølelse, at jeg tror, alt stod stille uden Tvang. — Ja, men der skal kun arbejdes faa Timer, se f. Eks. Krapotkins Fremstilling af, hvad der kan produceres, naar hele Landbruget bliver gartnerimæssigt, og Jorden er dækket af Glas. Ja, det kan gøres, *men* bliver det gjort? Hvem skal organisere det, og er ikke det store Flertal af vore Medmennesker saa udygtige, at de aldrig af egen Drift tør prøve det nye —; til et Arbejde som det i den belgiske Gartneribrug, ja, dertil kræves der en Dygtighed og Udholdenhed, som kun er de faas Eje.

Jeg tror heller ikke, at Staten vilde magte det; Fabieren H. G. Wells siger: Staten er som Repræsentant for Folket, Gennemsnittet, det middelmaadige, Rutinen; *men* al Fremskridt er netop Kampen mod Gennemsnittet, mod Rutinen, mod Flertallets Evneløshed. Det er de enkelte der maa gaa i Forvejen, lokkede af Æren, af Profit og de bedste i Arbejdets Lidenskab. Der er ingen, der nu forbyder vore Husmænd at holde deres Stalde mønsterværdige, men Flertallet gør det ikke; vore Bønder staar højt, men alligevel, det er kun de fremragende, der tager Kampen op mod det Ukrudt, der gør Sjællands Kornvange maleriske. Hr. Jæger har Ret til at gøre et lignende Studium, som Krapotkin har gjort, men *det* gør Hr. Jæger ikke, han nøjes med at repe-

tere: „det Samfund, vi har, er matematisk umuligt," og nøjes med i Anarkiets Bibel at skrive en Bog, hvori der er mere Talent end Arbejde og flere fikse Indfald end gennemtænkte Tanker. Hr. Jæger begynder sin Artikel med ironisk at sige til Grosserer Sørensen: Du roser Opfindelser, der ved at forøge Jordens Produktivitet, fører Kriser og individuelle Tab med sig; du skulde hellere rose Krig, der ved at ødelægge Overflod hindrer Overproduktion. Nu er Overproduktionen i Verden, naar den indtræder, ikke saa stor, som man skulde tro efter Prisbevægelsen, og den Opfindelse, Grosserer S. taler om i den citerede Bladopsats, vilde nok kunde volde en Krise, men dog kun af lokal og forbigaaende Art. Hvis vi i Nordeuropa kunde fremstille tre Gange saa meget Korn med samme samlede Udgift som nu, ja, saa vilde der blive Elendighed i Vestamerika og Argentina, men rimeligvis Glæde i Indien. I Argentina vilde Jorden gaa ud af Drift, hvad der der vilde volde Ruin; i Indien vilde Kornpriserne blive saa lave, at de faldt *indenfor* de daarligst stilledes Betalingsevne. Hvis man ad kemisk Vej kunde fremstille et Kreaturfoder for $^1/_8$ af nuværende Pris, vilde store Strækninger af Europa miste deres Jordrente; mange vilde tabe og en voldsom Kredit- og Landbokrise blive Følgen. Men hurtigt vilde det rette sig; den, der sparede ved Kreaturfoderets Billiggørelse, fik heri Erstatning for det, at deres Jord var falden i Værd, og de Penge, der saaledes sparedes, vilde efterspørge andre Varer. Overgangen vilde maaske blive haard, men hvilken Organisation af et Samfunds Produktion kan man vel tænke, hvor Ligevægten ikke forskydes, naar der sker en Revolution i Produktionsforholdene; enhver Forandring kræver lokale Forstyrrelser og Lidelser. — —

Om *Revolution* siger Hr. Jæger rigtige Ting; jeg tror vi er enige, naar jeg hævder, at Revolution *kun* betyder Skabelsen af en anden Magthaver end den siddende, men ikke en Ændring i Samfundets Tilværelsesform, fordi en ny Magthaver kun raader over den samme rutinemæssige og effektive Embeds- og Statsmaskine som den styrtede Magthaver. Hr. Jæger har ganske Ret i, at Revolution maa være en Revolution af Tankegangen, Indpodningen af nyt Tankeindhold og en ny social og moralsk Vurdering af Befolkningen. Men en saadan aandelig Revolution vilde ganske overflødiggøre enhver Revolte.

En saadan Revoltering af Tankegangen kan nu ikke ske paa

det f. Eks. af Socialisterne benyttede materialistiske Grundlag Ønsket om mere Mad og Uviljen mod de bedre stillede: Misundelse og Madbegær er store destruktive Kræfter, men ikke opbyggende; dertil kræves Tro, Kærlighed og Pligtfølelse. Arbejderklassen maa ville en bedre Ordning, ikke fordi den haaber at høste Fordelen heraf, men fordi dens Retsopfattelse og sædelige Ide kræver det; men dette er ikke Tilfældet i Øjeblikket; thi ellers vilde vi ikke se det Syn, at Tusinder af Arbejdere, der som „selfmade men“ hæves op i økonomisk bedre stillede Klasser, antager disse Klassers Syn paa den økonomiske Ordning; og Arbejderklassen kan ikke alene; den samme Tro og Villie maa være hos de Folk, der hører til Overklasserne og hos mange af de klogeste i Landet.

Men at lægge en ny Bevidsthed i et Folk gøres ikke af løftedigre Agitatorer paa Vælgermøder, dertil maa Mænd som Tolstoi, et saadant Arbejde paa et bedre Samfund maa begynde inden fra og hos den enkelte. Lær Befolkningen baade i Over- og Underklassen at Livets Maal ikke er Penge, at det at gøre sin Pligt er Løn i sig selv, at vi har andre Pligter overfor hverandre end dem, vi har paataget os efter indgaaet Kontrakt, og Hr. Jæger vil kunne bygge et nyt Samfund op, maaske et Samfund, der er anarkisk — det vil sige uden Styre, uden Tvang; thi et saadant Samfund bygges ikke op paa en blot og bar Utilitetsmoral.

Og da der skal leves i det nye Samfund, da der skal arbejdes og organiseres, er det ikke nok at man lærer Befolkningen at variere den enkelte selvindlysende Tanke „om den matematiske Umulighed“, det bliver let til Monomani; det er ikke nok at opdage det simple, at 2 og 2 er 5 og ikke 4, man maa ogsaa angive Veje og Midler. Ellers tvivler man paa Sandheden af den simple Sætning.

N. NEERGAARD

1

Man kan inddele Politikere i Frakker og Jakker. Efter et bekendt Ord er det jo Klæderne, der skaber Manden, og det gælder ikke mindst i Politik. Hvis man kunde anstille en Revu over de politiske Partier ned gennem Tiderne, vilde der defilere forbi Øjet Huer og Hatte, Bukser, Skjorter, Bluser, Støvler. Carlyle har ikke Uret i, hvad han i *Sartor resartus* siger, at der ved Siden af „Lovenes Aand“ kunde skrives et Værk om „Klædernes Aand“.

I et saadant Værk maatte der være et sidste Kapitel om Frakker og Jakker. Det er disse to Klædningsstykker, der betegner den typiske Modsætning mellem Nutidens Politikere. Frakken begynder allerede at blive forældet, den tilhører det 19de Aarhundrede, men Jakken har Fremtiden for sig. Frakken er akademisk, saglig, den repræsenterer en Skole, en Anskuelse og desuden som Diplomatfrakke Udenrigspolitiken. Jakken er folkelig, demagogisk, usnobbet, den giver et personligt Snit, medens Frakken fremhæver en Type. Man repræsenterer, foredrager, debatterer i Frakke; i Jakke er man allerede paa Vej til Skjorteærmerne med tilhørende Styrkeprøve.

Neergaard er Frakke. De Nationalliberale var et helt Geled af Frakker, og Neergaard er netop en Overgangsform mellem dem og det moderne Demokrati. Man har let ved at forestille sig ham førende en Forhandling med Hall eller Krieger. Trods de modsatte Standpunkter vilde der være et Fællesgrundlag

under denne Debat, og de vilde begynde og slutte med et Buk for hinanden.

Gladstone var ogsaa Frakke, og han var Neergaards Ideal i Ungdommen. Hans første Afhandling handler om Gladstone. Og fordi Sansen for den levende Menneskeskikkelse ellers ikke er Neergaards Fortrin som historisk Skildrer, virker nogle Sider i denne Afhandling med deres Skildring af Gladstone som Taler i Underhuset saa fængslende og overbevisende. Det er sikkert de mest energiske, de mest følelsesbevægede og fantasibaarne Ord, denne Skribent med sit ellers temmelig blegsottige Sprog har skrevet. Naar det tilsidst hedder: „Stundom har jeg fra Underhusets Tilhørerplads, naar det led mod Morgen, og Trætheden sænkede sig over Huset, set mer end et Blik hvile med kærlighedsfuld Beundring paa den ældede, sammensunkne Skikkelse paa Ministerbænken,“ fornemmer man, at her er Hjærtet med, — *Hjærtet*, som man ellers undertiden savner hos denne Politiker.

Neergaards Dragning mod Gladstone, Georg Brandes's mod Disraeli belyser Modsætningen mellem to Grupper af Mennesker, de, der tiltrækkes af Ideerne, og de, der tiltrækkes af de interessante, originale Naturer. Neergaard lader sig ikke friste af Beundringen for den originale Personlighed. Derfor havde han saa let ved at foretrække Bojsen for Hørup. Derfor søgte og fandt han hos Gladstone mindre en Personlighed end en politisk Bane. Han var liberal, ikke radikal, Reformven ikke revolutionær, Løber ikke Springer, de halve, ikke de hele Standpunkters Mand, netop den Bane, ad hvilken Neergaard selv har bevæget sig.

Og ikke mindst var han engelsk. Fra tidlig Tid af har Neergaard hørt til *den engelske Retning* indenfor det danske Venstre ligesom C. Hage, Okt. Hansen, Peschcke Køedt, Philipsen, og i Modsætning baade til Hørup, der kun talte om „Statsmændene af den engelske Skole“ for at gøre en humoristisk Virkning dermed, og til de mere franskpaavirkede Brandeser. Ogsaa i denne Forkærlighed for engelsk Parlamentarisme og engelske Frihandelsideer mødes han med de nationalliberale Politikere, blandt hvilke ganske vist enkelte af de største Personligheder som Lehmann og Tscherning havde fransk Kultur, men hvis brede Mængde med Hall, Krieger og Hagerne i Spidsen var uddannet efter den engelske Parlamentarismes Mønster.

I Neergaard er nationalliberal Kultur blandet med jydsk Bondenatur. Hans Fader og fædrene Slægt, der talte flere Politikere, tilhørte den nationalliberale Retning, men i Slægten er der udpræget Bonderace, og dens Medlemmer har næsten alle været knyttet til det jydske Landbrug. Som født Vendelbo er han bleven ved at føle sig mere som Jyde end som Københavner, og har bevaret en stærk Samfølelse med Landboerne. Den Slags Arv er stærk, der hæges om den med en vis Stolthed, ikke mindst af den, der tidligt rykkes ud af sin Barndoms Omgivelser, og den er det vel, der har givet Neergaard hans tidlige Selvstændighed og gjort, at han ikke begyndte som nationalliberal Epigon.

En tidlig Oppositionslyst stod ham i Kroppen. Han, den senere saa moderate Mand i hele sin Optræden, er begyndt med Ungdommens fulde Rebelskhed. Han, der senere nok kunde have noget af den graa Teori ved sig, har engang været grøn som noget Livets Træ. Grøn var Skoledrengen, der sneg sig hen i Pios og Geleffs første Socialistforsamlinger, grøn Studenten, der 19 Aar gammel deltog i Festen for I. A. Hansen og bagefter gjorde sig en privat Fest og maaske den bedste af at gaa ned i Studenterforeningen og vise sig i Festskrudet for „de gamle ved Hjørnebordet,“ grøn Taleren ved Lørdagssoldet med sit Leve for „det forenede Venstre,“ paa staaende Fod straffet med en frygtelig Bandstraale: at det til Nød kunde tilgives en ung Student at sværme for Georg Brandes, Gambetta eller maaske endog Karl Marx, men aldrig for vort Venstre, der intet andet var end Madstræb og Kulturfjendskab.

Af Træets Natur havde han desuden den langsomme Vækst. Sindig er hans Udvikling gaaet; han har intet af den elementariske Natur og kun lidt af Handlingens Temperament. Det danske „Far i Mag“ har i ham en Repræsentant som det havde i Hall. Som Folketingsmand er han bleven hæmmet af Tilbøjelighed til at opsætte til det allersidste. Mange af hans talrige Betænkninger har været Nattens Hastværksarbejde, og det skal ogsaa af og til kunne mærkes paa dem. Udgivelsen af sit store Værk „Under Junigrundloven“ har han berøvet al Bedriftens Glans og Opmærksomhed ved at lade den slæbe sig hen over 20 Aar, uden dog endnu at være færdig. Disse gule Hæfter, fra hvis Omslagstegning Frederik den 7des Danmark til at begynde med saa lokkende viftede En sin Hilsen i Møde, fik senere for Ens

Bevidsthed mere og mere Karakter af Milepæle paa en endeløs Landevej, ad hvilken en tungt forspændt Karosse asede sig frem. Virkningen, Iscenesættelsen om man vil, har altid glippet for Neergaard.

Men til Gengæld har han haft den trænede Arbejdskraft, det ligevægtige Sind, den paalidelige Fysik. Han er aldrig sprungen fra. Skønt han begyndte sine Studier i den ældste Oldtids Historie og afsluttede dem i den moderne Nationaløkonomi, er der dog intet Spring deri. Fra Teologien studerede han sig frem til østerlandsk Filologi og Religionsvidenskab og derfra til Oldtidens Historie; fra den til den moderne Historie, og da han var naaet dertil, kom Statsvidenskaben af sig selv som den naturlige Epilog.

Og saa begyndte han sine Vandreaar. Han rejste ikke som Turist til Italien for at se Kunst og malerisk Folkeliv, men til Politikens Værksteder, Berlin, Paris, London, for at lære den politiske Teknik at kende i dens Mønsterlande og under de første Mestres Hænder. Af danske Politikere fra den nyere Tid er han den eneste, der har „rejst paa Professionen," som man i ældre Tid sagde om de rejsende Haandværkssvende. Fra det hjemlige Spektakel mellem Moderate og Radikale blev han ved sin Ankomst til Berlin med et Ryk hensat i den vældige Strid om økonomiske Principper, der i Anledning af Bismarcks Omslag fra Frihandel til Beskyttelse rørte Vandene over hele Tyskland fra Grunden af. Betaget af disse store Stridsspørgsmaal, men beklemt over sine manglende Kundskaber gav han sig da ind paa helt nye Studier af Told- og Skatteproblemer, vendte hjem, blev nationaløkonomisk Student, tog Eksamen, rejste ud igen, denne Gang til Paris og London, sad som Tilhører i Deputeretkammeret og Underhuset Uger ad Gangen, ved Dag og Nat, studerede Kommissionsbetænkninger, Handelstraktater og Toldreformer, overværede Valgmøder, oplevede Gambettas „store Ministerium", hørte Gladstones Finanstaler, satte sig ind i de engelske kooperative Arbejderforeninger og læste og drev Studier i Marken imellem hinanden med en frisk Appetit paa alt, hvad de fremmede Græsgange bød ham.

2.

Han kom hjem som en fuldblods Europæer med en engelsk eller fransk Parallel paa hver Finger, men temmelig fremmed for

den hjemlige Politik, en Verdenspolitiker mellem danske Sognepolitikere. Han spurgte „Goddag“, og der blev svaret „Økseskaft“. Som en af ungdommeligt Overmod og Lærdomsfølelse galende Hane var han kommen hjem til Landsbyen. Situationen var ikke fri for at være lidt Montanusk.

Naar han udviklede sine Planer for Venstres Førere, blev der maaske nok af enkelte af dem givet den interessante og ærgerrige unge Mand Komplimenter, og maaske endog gjort Forsøg paa at vinde denne lovende Mulighed som en Prydelse for Partiet, men det var et platonisk Forhold, og inderst inde har de maattet møde ham med den Blanding af Mistro og Ligegyldighed, som den rodfæstede Praktiker føler over for en vidtspændende Teoretiker. Og paa sin Side stod han til at begynde med noget forbeholden og overlegen over for den hjemmegjorte Vadmel. Han manglede Betingelserne for at tilhøre et Vennesamfund som Grundtvigianerne eller for at være haandgangen Mand, som Berg krævede det, og allermest for at blive Rekrut i Hørups Regiment. Ach! han ser mig meget lærd ud! har Hørup vist med et lille Smil sagt til sig selv som Jacob i *Erasmus Montanus*. Neergaard havde tænkt sig at faa overladt en Masse Spalter i *Morgenbladet* til en Række Artikler om socialpolitiske Emner. Men Hørup svarede ham blot: Forstaar De Dem noget paa Bønder? Det er meget vigtigere.

Det var det ganske vist, thi Bonderejsningen, som Hørup forstod den, var Tidens dybeste politiske Tanke. Som Neergaard forstod den, var den mere en Fornyelse af det reformatoriske Styre *fra oven* i samme Aand som det 18de Aarhundredes Slutning og det 19de Aarhundredes Midte. Hørup kaldte paa Almuens Selvraadighed og Oprørslyst, Neergaard vilde kalde paa Overklassens Retfærdighedsfølelse, paa Videnskabsmændenes Humanitet og Begejstring.

Han, den i høj Grad tidsmæssige, som ude i Verdenshavnene havde ladet sit Skib med alle Tidens Tanker, var altsaa dog et Øjeblik en ganske utidsmæssig Mand. Men han var ikke af dem, der derfor lod Hænderne synke under Afmagtens Følelse. Han lod den store Ærgerrighed fare og begyndte sin Krig i det smaa. Han kastede sig ud i den Strøm af agitatoriske Bevægelser, hvori de stærke Kræfter i de første Aar af Firserne satte Spor. Han blev *Studentersamfundsmand*, Formand i Udvalget for „Sam-

fundets“ Smaaskrifter og Næstformand i Arbejderundervisningen. Blandt den Række Billeder, hvori Trier i Jubilæumsskriftet har tegnet Arbejderundervisningens Tilblivelse, er der ogsaa et Nattebillede: Neergaard, der Natten igennem sidder i sin Stue med to lejede Underofficerer og skriver Holdene ud paa 1500 Brevkort. „Men Neergaard er syg, næsten ødelagt af Overanstrengelse,“ føjes der til. Et andet Billede findes i „Studenterbogen“ i det Stykke, Vedel har skrevet om sine Erindringer fra „Samfundets“ første Aar. „En elegant, frakkeklædt Skikkelse med et smukt, reelt Fysiognomi er i et og alt den unge, engelske Parlamentariker efter Gladstones Mønster, altid frisindet, altid saglig og respektabel.“ Det er let at se, at det skal være Neergaard. Som i den rigtige Heltetid forekom der i denne heroiske Periode bestandig Dioskurer-Par. „Samfundet“ havde ogsaa sine. Neergaard og Zeuthen var et, Vilh. Lassen og Ottosen et andet.

Dernæst blev han en litteræer Mand. Ved Philipsens Hjælp fik han startet det Tidsskrift efter engelsk Mønster til fordomsfri, neutral, maaske ogsaa en Smule kedelig Drøftelse af Tidens Spørgsmaal, som hørte med til det Snit for en vordende Politikers Udhaling, han havde lagt sig til i Udlandet. Om det er ham, der ogsaa fandt paa Navnet, *Tilskueren*, for hvis Skyld en senere uskyldig Slægt har maattet høre saa mange dumme Bemærkninger, faar staa hen. Redaktørens egne Artikler var i hvert Fald i høj Grad tilskueragtige, ikke saadanne æggende, i Døgnets Stemning indgribende Artikler som de, Vilh. Lassen senere skrev som Tidsskriftets politiske Medarbejder. Det var historiske Afhandlinger gennem flere Hæfter, et europæisk Rundskue over de Personligheder og Ideer, som havde behersket det 19de Aarhundrede: Richard Cobden, Gladstone, Grev Beust, engelsk Parlamentarisme, parlamentariske Kommissioner, Folkebiblioteker, Handelstraktater, de tyske Revolutionsaar og den nationalliberale „Guldalder“.

Til disse to Bestillinger føjede sig som den tredie: Bestillingen som Foredragsholder omkring paa Landet. Det var ikke noget Søndagsliv dengang at være akademisk Venstremand. Men der var tre Bestillinger, der altid stod aabne: Studentersamfundsmand, Tidsskriftmedarbejder, Oplysningstaler, og det var ingenlunde af de sorgfri Levebrød. Men hvor mange var der ikke, der med frejdigt Sind tærede paa denne Anretning. Medens den national-

liberale Generation tilbragte sine politiske Læreaar i behagelige Embeder som Præster, Professorer, Advokater og Kaptajner, blev denne Tids politiske Akademikere omhyggeligt gennet ud af Embedsfolden. Neergaard havde en lille Assistentplads i den kgl. Livsforsikringsanstalt, men den blev tagen fra ham, da man mærkede, at en saadan Jakobiner var sluppen ind i Statstjenesten. Og saa kunde han da helt friste Lykken i den omrejsende Foredragsholders Kavaj. Der fandtes i den Herman Trierske Familie netop en saadan Kavaj, og dette Familiestykke maatte nu gøre sin Nytte. Snart omsluttede den Triers, snart Pingels, snart Neergaards ingenlunde efter samme Skræddermaal tilskaarne Skikkelser, naar de i Vintertiden drog ud paa deres Togter. Det er denne i Fælleskavajen omrejsende Agitator, Edv. Brandes i sin Bog „En Politiker" gjorde til en saa bedrøvelig Ridder.

Naar Neergaards Læreaar ikke var lettere, beroede det ogsaa derpaa, at han ikke sluttede sig til nogen bestemt af Venstres Førere. Han var ikke saa naiv som mangen anden i de Tider, som hver Gang der var Spektakel mellem Førerne svor til sin bestemte Profet. Den Gang var det Berg, man skulde afsværge, og Hørup, man skulde tilsværge. Netop da *Tilskuerens* første Hæfte udkom i December 1883, brød Krigen ved *Morgenbladet* ud i lys Lue. Fra Hørupsk Side søgte man at rive Neergaard med, men han strittede imod, holdt sig stiv, beholdt Hovedet koldt og lod sig ikke bruge som Agent.

3.

Berg var tværtimod den af Førerne, med hvem han først traadte i Berøring. Der findes i „En Politiker" en med elskværdig Ironi gennemført Skildring af, hvordan Berg bar sig ad med at erobre nybagte Venstrepolitikere blandt „de gode Hoveder med de mange Eksaminer," og naar man foretager nogle smaa Ændringer i Iscenesættelsen, f. Eks. ombytter Billedet af Gambetta i Hr. Gerners Hjem med et tilsvarende af Gladstone, kunde Neergaard, hvem ellers intet i Bogen passer paa, nok tænkes at have været den anden Person i den skildrede Situation, halvt Genstand for et Frieri, halvt for et Tyranni.

Det var et forholdsvis idyllisk Øjeblik i Venstre, da Neergaard første Gang blev valgt i Nakskov i Januar 1887, dog ikke

mere idyllisk naturligvis, end at den ene Fører pønsede paa at vinde Terræn fra den anden. I den Forstand tog Berg sig af ham, talte for ham i Nakskov, men Forholdet mellem de to blev kun kort. Vel havde Neergaard saa godt som nogen været fuld af den Indignation, Berg senere vilde gøre til Drivkraften for sin særlige Politik, men uden agitatorisk Kald, med en vis Afsmag tilmed for den Politik, der kun er Flamme, maatte han hurtigere end de fleste gaa af Kog, saa snart han stod over for en Politik, der kun var ud i det Blaa, et evigt Vredesdunder og Talevæld.

Enhver Venstrepolitiker har vel en Gang maattet gøre op med sig selv, hvor megen Idealitet han i Provisorietiden satte til, og der er egentlig ingen Grund til en Deling mellem, hvem der var „Akkordens Mænd“ og hvem ikke. Thi „paa Akkord“ gik faktisk alle. *Faktisk* blev Forliget sluttet ikke 1894, men i 1885—86, da man bøjede sig for Nederlaget og gik paa Akkord med Uretten.

Naar Neergaard alligevel mere end de fleste har faaet Stempelet som „Akkordens Mand“, ligger det i den Mangel paa Bitterhed, hvormed han fandt sig til Rette i de ydmygende Kaar. Han mødte til den saglige Forhandling med Ministeriet Estrup med en forhippet Længsel som gjaldt det et Stævnemøde. Han bænkede sig ved Saglighedens Bord med en ubehersket Appetit, som i et Hus, hvor man lige har baaret den Døde ud, ikke tager sig særlig godt ud.

Hvad der for mange andre var Tidernes Ugunst blev nemlig for ham Tidernes Gunst. Det Reformprogram, hvormed han havde præket for døve Øren ved sin Hjemkomst fra Udlandet, blev nu nødtvungent Oppositionens Tilflugt. Efter kun 5 Aars Forløb havde Begivenhedernes Hjul drejet sig saa helt omkring, at han nu var bleven den mest tidsmæssige Mand i Folketinget.

Han blev den første fuldt bevidste *Socialpolitiker* paa Venstres Side. Hidtil havde kun Estrup gjort nogle svage Forsøg efter Bismarcks Mønster i denne Retning, som var afviste ikke blot af storpolitiske Grunde, men ogsaa fordi der i Venstre endnu ingen Sans var for denne Opgave. Det gamle Bondedemokrati stod til en vis Grad fjernere end Højre fra den socialpolitiske Lovgivning. Først da det fik Tilgang af Studentersamfundsmændene, blev dette nye Problem sat i Omløb.

Paa dette Punkt har Neergaards politiske Betydning været meget stor. Sammen med Marcus Rubin har han udfyldt en

meget vigtig Plads i den demokratiske Politik. Uden dette Herredømme over Materiale og dennes Interesse for Sagens egen Skyld vilde Socialpolitikken have staaet ganske hjælpeløs. Nu rykkede den frem som en Bevægelse, hvori efterhaanden alle Partier blev dragne med, yderst paa den ene Fløj de socialdemokratiske og radikale Rigsdagsmænd, paa den modsatte Fløj Estrup med sin svage Tendens til Statssocialisme, og i Midten Neergaard med sit saglige Standpunkt.

Allerede nogle Aar før havde han søgt at forberede en saadan Politik ved i en Tilskuer-Artikel at opfordre Folketinget til at nedsætte *parlamentariske Kommissioner*. Disse Kommissioner blev en Kæphest for ham. Som andre sluger Romaner havde han slugt engelske og franske Kommissionsbetænkninger og havde drømt om at faa de hjemlige Forhold opdyrket efter samme rationelle Metode. Han forlangte, at en Lov skulde have sine „Motiver“ i en ganske anden Orden, end danske Love plejede at have. Han kunde tale om „smukke og fyldige Motiver“ med noget af en Elskers Varme. Under Forhandlingen om Margarineloven anførte han „den hollandske Kvægtællingsstatistik“ paa en Maade, som om det var en god Bekendt af Tinget. Han blev i Tinget *Statistikeren*, det eneste Medlem, der beherskede den moderne Lovgivningsteknik. Han skærpede i det Hele de parlamentariske Eksamensfordringer adskilligt over, hvad f. Eks. Grev Holstein havde ladet sig nøje med, og det store Apparat af Viden, han manøvrerede med, stillede af og til andres Bidrag i dilettantisk Lys. Men han fjernede samtidig noget af det Præg af rodfæstede Erfaringer, der ikke var den daarligste Tradition for Folketingets saglige Debat.

Men denne Rationalist var mere end et levende Tabelværk. Der stak et varmt og medfølende Hjerte i ham. Sine første socialøkonomiske Erfaringer havde han gjort i Københavns Understøttelsesforening. Arbejdet her havde for ham været en lignende Forskole som Sogneraadspladsen for mange Rigsdagsbønder. Bestandig kom han i sine Taler om Fattigloven tilbage til sine Erindringer fra denne Forening. I det Hele er Fattiglovgivningen det Emne, hvorom han næstefter Tolden mest har talt. Der kunde komme Varme, næsten Glød over hans Ord, naar han ivrede mod saadanne Bestemmelser som, at Sygehjælp og Begravelseshjælp betragtedes som Fattighjælp. Uden Omsvøb talte han

om den „Uldenhed", hvormed Tinget hidtil havde behandlet dette Emne. Som nyvalgt Medlem blev han i Samlingen 1886—87 straks Ordfører for to Arbejderlove, først Loven om Arbejderboliger, en af de faa Love, der kom helskindede gennem denne Samling, dernæst om Foranstaltninger mod Arbejdsløsheden. Den følgende Samling beherskedes helt af Smørret, men i Samlingen 1888—89 rykkede for første Gang en hel Række socialpolitiske Love frem i Folketinget, og i dette Element fik Neergaard Lejlighed til at vise sin Dygtighed.

Da saa Høsten begyndte at modnes paa denne Mark i de følgende to Samlinger, hvor en ny Fattiglov, en Alderdomsforsørgelseslov og en Sygekasselov blev vedtaget, var Neergaard ikke længer Medlem af Folketinget. Det maa have været en Smule bittert for ham at sidde i sit Telt, medens Kampen rasede om de Standarter, han havde været ivrigst til at plante. Særlig gjaldt dette Alderdomsforsørgelsen, som han netop i Efteraaret 1890 paa de samvirkende jydske Landboforeningers Delegeretmøde havde bragt til Forhandling i et fortrinligt Foredrag, en virkelig Bedrift, hvis Løn de politiske Begivenheder narrede ham for. Rubin, der Aaret før havde bragt Sagen frem paa Købstadsforeningens Møde, udarbejdede for Berg og Hørup det dristige og stortanlagte Forslag, hvormed de søgte at krydse de Moderates Politik, og dermed var Sagen forspildt for Neergaard, der i Princippet nærmere var enig med Rubins Forslag end med den af de Moderate gennemførte Ordning, hvorpaa han heller ingen Indflydelse havde. Ved andre Lejligheder maatte han derimod for den Bojsenske Gruppe fungere som et sagligt Leksikon, som de sendte Bud efter og fik Recepter hos snart for den ene, snart for den anden af de „Kure", som taktiske Hensyn nødvendiggjorde. Øl- og Sukkerloven var dog heller ikke lavet efter hans Opskrift, og han, der i sit Foredrag om Alderdomsforsørgelsen havde henvist en virkelig tilfredsstillende Løsning af denne Sag til en Kommission, maatte døje den Tort, at høre sit Partis Ordfører i denne Sag erklære, at han *paa 10 Minutter* kunde lave et bedre Forslag end Rubins.

Alligevel var det *Sammensmeltningen*, der fæstnede Neergaards Forhold til Bojsens Gruppe. Fra nu af var han Gruppepolitiker og helt ud „Moderat", ikke en efter gunstig Bør krydsende Socialpolitiker, men en politisk Ordfører og Taktiker. At

det var hos Bojsen, han fandt sit blivende Sted, kom maaske oprindelig af den negative Grund, at han hverken vilde gaa med Hørup—Holstein eller med Berg. Senere derimod fattede han en oprigtig gennem alle Forhold trofast bevaret Sympati for Bojsen, i hvem han saa den nobleste og mest uegennyttige af Venstres Førere og tillige den, der i Virkeligheden havde mest Sympati for de sociale Reformer. I hvert Fald var Bojsen den, der havde mest Brug for dem. Han skulde paa hele sin Bane handle, skaffe Indhold til den aktive, ledende, overfløjende Politik, der paa én Gang skulde tage Luven fra de Radikale og fra Estrup.

Neergaards Temperament maatte ogsaa føre ham over til Bojsens Gruppe. Hans fordragelige, forhandlende Tone stod i den stærkeste Modsætning til det hensynsløse, klangfulde Sprog, som kendetegnede Hørups Skole af Talere. „Det Sproglige", som Hørup lyttede saa meget efter, var Neergaards svageste Side. Hans Sprog var uden Klang og Oprindelighed, hans Tale uden Smæld eller Fynd eller Vid. Det lidenskabsløse, lidt gammelkloge i hans Personlighed, det stilløse, graa, lidt tørre Præg over hans Foredrag skilte ham ud fra den polemiske Talergruppe. Han var bleven Spurv i Tranedans i de Omgivelser, hvor Hørup og Holstein efterhaanden grupperede deres Politik.

Han var desuden utaalmodig efter det Forlig, som de Moderate maatte være de nærmeste til at slutte. Resolut, næsten med noget afstumpet i sin Fornemmelse af det smertelige derved, var han blandt de første til at indse, at det gjaldt om at gøre Pinen kort. Saa snart Kampen om Forliget var kommen i Gang, rykkede han i Felten med de Moderate og drog i Sommeren 1891 fra Sted til Sted i Jylland for at slaas med de Berg-Hørupske Tropper. Under dette jydske Sommer-Felttog blev han forlovet med Hørning (senere Hornslet) Kresen. Her laa fra gammel Tid af Bjørnbakkere og Grundtvigianere i Strid med hinanden, og nu da Bjørnbakkerne havde sluttet sig til Forligspolitikken, gjaldt det om at finde et Enhedsmærke for disse oprevne Forhold. Til dette Hverv passede Neergaard godt.

Hans Valg i 1892 i denne østjydske bjørnbakske Kres kastede ham ud i en Lokalpolitikers Situation og halvvejs, efter de bjørnbakske Traditioner, ud i et polemisk Forhold til den politiske Bevægelse i København. Da den yngre Bjørnbak samme Aar døde, og Neergaard som en Slags Arvtager af den østjydske

Særpolitik blev kaldt til politisk Redaktør af *Aarhus Amtstidende* forstærkedes dette Forhold endnu en Grad. Hans Brud med sine gamle Forbindelser i den radikale Verden var nu fuldbragt. Han halvt forlod, halvt trængtes ud af Stillingen som *Tilskuerens* Redaktør, gik ud af den liberale Vælgerforenings Bestyrelse, vendte Studentersamfundet Ryggen. I et meget stormfuldt Møde, hvor Pingel og han til langt ud paa Natten holdt stort Opgør med Hørup og Rubin, udveksledes den sidste Hilsen.

Samtidigt rykkede han i Folketinget op til de ledende Stillinger. Allerede i Samlingen 1892—93 blev han den ene Ordfører for Finansloven. Ogsaa naar han talte om andre Sager, var det altid som Ordfører for sit Parti, og det var næsten altid de vigtigste Ordførerhverv, der betroedes ham. I Salen havde han sin Plads ved Siden af Bojsen, hvem han ogsaa hyppig sekunderede i det politiske Ordførerskab, og hvis mest betroede Mand han i det hele var.

Han samlede en ikke ringe Uvilje mod sig i disse Aar, hvor han i mange Øjne tog sig ud som en beregnende Mand, der styrede lige løs paa Ministertaburetten. Det melodramatiske Lys er nu éngang det populære, og naar Forliget skulde ses i Rampens Lys, kunde der ikke være Tvivl om, at Neergaards Rolle var meget upopulær. Heller ikke formaaede han at finde noget forløsende Ord eller nogen overlegen Holdning til at bære det frem med. Hvad der behøvedes var en Førers Dristighed og Robusthed, hele den Selvtillid, der faar Hjertet til at svulme af Foragt for Modstandernes Angreb og bringer Skammen over paa deres Hoved. Der behøvedes et dramatisk Greb, et Handlingens Temperament. Men det manglede — alt. I Stedet for en dygtig, men tør Advokat paa Talerstolen, der mere opirrede end forsonede dem, der skulde vindes.

Han var Forligets dygtigste Forsvarer, men heller ikke mere. Men den, der har hørt denne Forsvarstale, saaledes som den siden blev trykt i *Tilskueren*, den, der har staaet med Hjertet fuldt af smertelig Vrede over det skete og hørt paa disse tørre, uigendrivelige Grunde, hvor hver Indvending fra Tankens Side var forudgrebet og pareret, men hvor Følelsens Sprog var ligesom ganske overhørt, han vil ikke have haft ondt ved at forstaa den Skæbne, Forliget led i den offentlige Bevidsthed.

Langt anderledes kunde Neergaard hævde sig i Folketinget

under de efterfølgende Opgør i Samlingen 1894—95. Under den lange Række Tvekampe, han her udstod med I. C. Christensen, Alberti og Hage, kom han ikke til kort. Nøden lærte ham, som i Ordsproget den nøgne Kvinde at spinde, at bruge Talen polemisk, at ripostere paa staaende Fod, at ramme Modstanderne personligt. Albertis Slagfærdighed tirrede Polemikken op selv i de tungeste Alvorsmænd blandt hans Modstandere, og mellem ham og Neergaard kom det til en Række personlige Sammenstød, som vidnede om en dybtgaaende og uforsonlig Antipati mellem dem. Sandsynligvis har det ikke mindst været Neergaard, der gjorde Tilværelsen blandt de Moderate personlig utilfredsstillende for Alberti. Til I. C. Christensen rettede Neergaard med Styrke det Spørgsmaal: Tør I, Modstanderne af Forliget, naar I har styrtet os og selv er blevet Flertal, nægte Forliget Anerkendelse? Og da I. C. Christensen gik udenom Svaret, svarede Neergaard selv: Det gør I ikke. I tager Fordelen af det, efter at I har brugt det til vor Fortræd.

Han havde vel nok tænkt sig et Ministerium, i hvilket hans Gruppe var bleven repræsenteret halvt med den Side af Landstingets Højre, der siden blev til de Frikonservative. Og som mulig Finansminister i et saadant Ministerium havde han sit Program parat: En Toldreform og en Reform af de direkte Skatter. Nu maatte han indskrænke sig til at udvirke Beslutningen om Toldkommissionens Nedsættelse, som gennemførtes lige før Valget 1895, og til paa et nyt jydsk Landboforenings-Delegeretmøde i et Foredrag at kræve de faste Ejendomsskatter afløste af en Værdibeskatning og en Formue- og Indtægtsskat.

En kummerlig Erstatning for den ledende Rolle og den praktiske Iværksættelse, som han havde været saa nær ved og vel ogsaa drømt sig ind i. Og kummerlige var de Aar, der nu kom, efter Nederlaget i 1895, næsten ydmygende, bedækkede ikke blot med Nederlag og fortsat Tilbagegang, men med Beskæmmelse og Glemsel. Kun Toldkommissionen bar endnu en Rest af de Moderates Forhaabninger oppe over Syndflodens Vande. Sammen med Madsen Mygdal skrev Neergaard Venstres Mindretalsbetænkning, og den Del af denne, der atter er gaaet over i Vilh. Lassens Toldforslag, er omtrent det eneste positive Udbytte, Neergaard har reddet ud af 20 Aars frugtesløst Slid med denne Sag. Lidt af en Oprejsning maa det vel have været for ham, at han

dog tilsidst i det afgørende Øjeblik blev Folketingets Ordfører for Toldloven. Sammen med Peschcke Køedt arbejdede han paa Toldoverenskomsten af 1900, men da den blev sprængt af Reformpartiets Førere, var Neergaard for lange Tider en død Mand i Folketinget.

4.

For unge Politikere i vore Dage maa det være et Savn, at der ikke findes nogen historisk Skildring af den Periodes Politik, som nu ligger afsluttet. Paa lignende Maade har formodentlig den foregaaende Generation trængt til et historisk Værk over den nærmeste Fortid. Hos den af dem, der hæftigst har følt denne Trang, er da atter den Tanke opstaaet, selv at skrive den Bog, han savnede.

Saaledes omtrent maa man tænke sig, at Neergaards Bog *Under Junigrundloven* er blevet til.

At skrive Historien samtidig med at man „gør" den, er efter alle Erfaringer en selvmodsigende og derfor selvmorderisk Ting. Derfor er Avisartikler, selv de bedste, naar de optrykkes, efter faa Aars Forløb en ganske uudholdelig Læsning. Saasnart Begivenhederne er blevne Historie, som der skal dømmes om og ikke tages Standpunkt til, er hvert Ord i Artiklen forældet, dens Stemning fordunstet. Ja ikke blot det, den kvalmer En, man føler den Slags moralsk „Katzenjammer", der hører med til „Dagen derpaa."

Naar det derimod gælder den svundne Tids Historie, kompletterer Politikeren og Historieskriveren hinanden paa en ganske fortrinlig Maade, naar de mødes i samme Person. Politikeren fra idag er en udmærket Skildrer af Politikken fra igaar. Medens Hørups Artikler om Provisoriet og Sammensmeltningen allerede nu er uudholdelige, er hans historiske Artikler, f. Eks. alle hans Karakterskildringer af de nationalliberale Mænd, af uforgængelig Værd. Den politiske Historie bliver kun sand, naar den forstaas uden Naivitet, og Betingelsen for at forstaa saaledes har kun den, der selv har taget handlende Del i sin egen Tid. Derfor er Historien fuld af Skikkelser, i hvilke Statsmanden og Politikeren har været forenede, ligefra Cæsar og Xenofon over Macchiavelli til Thiers og Hanotaux.

Og saaledes har ogsaa Neergaard, naar han i alle disse Aar

fra Folketinget vandrede til det kongelige Bibliotek eller til Udenrigsministeriets Arkiv, fra sin egen Optræden paa Brædderne, enten det nu har været som Taktiker i Partimøder eller som Taler i Salen og fra sine Erfaringer om det politiske Maskineri i det hele, bragt med sig til sit Møde med de døde Forgængere en Fortrolighed med den Verden, han skulde beskrive, der mangen en Gang maa have gjort ham Overgangen fra de levende til de døde næsten umærkelig, trods den fuldstændige Fornyelse af Begivenheder og Mænd. Og det er i strengeste Forstand selve Begivenhedernes Gang, Neergaard skildrer i sin Bog. Han er gaaet til Kilderne og har af dem øst Begivenhederne op fra Aar til Aar, næsten fra Dag til Dag. Det fængslende i dette Værk ligger ikke i Skildringens eller Iscenesættelsens Kunst, som helt er udeladt, men det beror paa, at man genoplever Tiden, optager dens Drivkræfter i sin Bevidsthed, føler dette store Drama udspille sig gennem sine forskellige Akter og Situationer, til man til sidst mærker, hvordan det tager Magten fra Personerne og forvandler sig til en uafvendelig Skæbne. Det er *sandt*, det Billede, der her gives os, sandt og naturligt, uden heroiske Fantasier og uden den melodramatiske Krashed i Farvernes Blanding. Men for at det kunde blive saa jævnt og fortroligt, har Fortælleren maattet kende ikke blot alt, hvad han kunde læse sig til paa Tryk, men ogsaa den fortrolige Skrift mellem Linierne, som kun kommer frem for den, der fuldt ud kender den politiske Psykologi. Hele Vejen har hans egen politiske Erfaring gjort hans Fod sikker. Han har forstaaet Blandingen af saglige og taktiske Motiver, Krydsningen af den moralske og politiske Tankegang, Brydningen mellem dem, der bruger, og dem, der lader sig bruge. Til sine Studier af de døde har han saa at sige medbragt en hel Botaniserkasse fuld af Træk, plukkede lige ud af Virkeligheden, der har givet ham levende Mennesker og Situationer at operere med, hvor Studerekammerets Mænd vilde have været henvist til Konstruktioner og personligt Skøn.

Og nu den modsatte Vekselvirkning. Naar Neergaard fra en længere Tids Omgang med de gamle Bind af Rigsdagstidende og tilhørende Avismapper atter har staaet i Folketinget og hørt Radikale og Reformpartimænd undsige hinanden paa Livet, eller set Blade af ringe Farveforskel dænge hinanden til med Grovheder, og han saa maaske lige har læst om J. A. Hansens og

Tschernings Gruppekrige eller *Fædrelandets* og *Dagbladets* Knalden løs paa hinanden, hvor har saa ikke det hele Postyr maattet svinde ind for ham, hvor rolig, næsten videnskabelig en Tilskuer har han ikke maattet føle sig.

Noget af Neergaards Vanheld i det politiske Liv har maaske nok beroet paa dette historisk-filosofiske Syn. Til Gengæld har det advaret ham mod at løbe Panden imod Muren. I sine Taler i Folketinget har han flere Gange ført „Historien" frem som et Argument for sin Taktik. I et Sammenstød med I. C. Christensen lige efter Forliget sammenstillede han f. Eks. de gamle Bondevenners praktiske jævne Taktik og de store Virkninger, den opnaaede, med det senere Venstres grove, firkantede Doktrinarisme. Efter I. C. Christensens senere Optræden at dømme har denne Sammenstilling maaske nok gjort nogen Virkning paa ham.

Og siden, da alt syntes mislykket, Bojsens Politik, Forliget, Agrarbevægelsen, Toldreformen, den sociale Lovgivningsæra, og han sad tilbage i Ensomhed, efterat Bojsen, Claussen, Ravn, N. J. Larsen, Har. Holm var borte, har det maaske ogsaa beroliget Neergaard noget at tænke paa, at *Historien* maaske dog engang vilde indrømme, at det var dette „Forræderi", der knækkede Højres Magt, og at de, der kaldtes „Forrædere", snarere, ligesom i 1864 de, der den Gang gik tilbage fra en uholdbar Stilling, havde været Martyrer for en Politik, til hvis Bod der netop krævedes det Offer, der blev bragt.

5.

Først ved Pryglelovens Behandling i Foraaret 1904 kom atter Neergaards Tid. Den Situation, Alberti her gav ham, var som skabt for ham til at rejse sig efter sit Fald. Her var det Forsoningsoffer fundet, som den offentlige Mening i hans gamle Kreds krævede af ham. Her var den farlige Blottelse, som de sejrrige Modstandere endelig gav sig, og gav sig paa et Punkt, hvor Neergaard uden at kompromittere det mindste af sin Fortid kunde ramme dem føleligt. Her var den Chance, der kaldte netop paa ham, Humanisten og Rationalisten, den rolige Løber men Fjende af alle Spring. Med eet Slag blev han Fører for Oppositionen og den mest populære Taler under den lange, lidenskabelige og vidtrækkende Debat.

Og her var tilmed ikke noget af den Taktik, som hans Modstandere saa gerne vil hæfte til hans Navn. Af en oprigtig Forargelse talte Neergaard i de Dage mod Pryglene. Han bad om, at man ikke vilde se for smaat og begrænset paa denne Sag, der for ham betød et Brud med den nyere Tids offentlige Mening, et Tilbagefald til Barbariet, et uhistorisk Indbrud i den Linie, den danske Lovgivning hidtil havde fulgt. Naar han sagde, at dette var den største Sag i mange Aar, mente han det virkelig. Han, Forligsmanden, var her paa et Punkt, hvor han aldrig i sit Liv vilde kunne gaa paa Forlig. Med Sandhed kunde han sige: Jeg har ofte været med til at slaa af, men jeg har aldrig købt virkelige eller indbildte Fordele med Tilbageskridt.

Man beredte sig til at slagte Fedekalven for den forlorne Søn. Hver Morgen i „Politiken" var den fordums „Overløber" nu „den ansete Politiker", hvis Tale „paahørtes under største Opmærksomhed", og hvis Portræt paa Forsiden fremtraadte for Beskueren i en stedse mere flatteret Lighed. Blandt Radikalerne var han Nr. 1, den omvendte Synder nød mere Anseelse end alle Alfred Christensener, Zahlere og Slengerikker, der ikke havde Omvendelse behov. Og alle var enige om, at de egentlig altid havde næret Højagtelse og Sympati for ham. Naar de Moderate omtaltes, blev der nu altid reserveret en særlig Stol for ham, i Afstand fra de andre, og den rykkedes efterhaanden klods op ad de radikale Stole.

Der blev friet til ham, han havde mer end eet Tilbud, han kunde gøre sig kostbar, og han havde maaske heller ikke noget imod, at det fik Udseende af, at han var bleven *radikal.* Han undte ganske sikkert sine gamle Modstandere den Forskrækkelse, der kom over dem ved pludselig at se ham føre sin Gruppe op *til venstre* for dem. Og da det nydannede Ministerium I. C. Christensen skulde have sit Tillidsvotum, var han næsten Midtfigur i Folketinget. Med mest Spænding ventede man paa hans Tale. Han gav i denne Tale et virkeligt Eksempel paa ridderlig Optræden. Ikke fordi han stemte for Ministeriet, for det var han tvungen til, men fordi han anerkendte det Mod, I. C. Christensen havde vist ved at overtage de militære Ministererier. Han alene havde Sans for, hvad det betød, at den Mand, der havde den største politiske Autoritet i Landet, ogsaa vilde sætte den ind paa den største og farligste Sag. I hvert Fald var han den eneste, der

havde Raad til at udtale det. Han sagde: „For denne Optræden sænke alle, hvilke politiske Anskuelser de end hylde, Fanen.“

Neergaard har nu ikke blot en til alle Sider respekteret Stilling i Folketinget, men hans Personlighed er omgivet med mere almindelig Sympati, end der plejer at blive en Partimand til Del. Der var fra gammel Tid af Blod mellem ham og de Radikale, der kom Blod til mellem ham og Reformpartiet, men af alt dette Blod er der intet igen, snarere en vis Idyl omkring hans Plads. Det er, som om man har villet raade Bod paa noget af den Uret, der var begaaet imod ham. Selv de Radikale, fra hvem han atter er rykket bort, og fra hvem han efterhaanden vil komme endnu mere i Afstand, vil ikke mere kunne finde den gamle hadske Tone imod ham.

Neergaard er Opportunist, det skiller ham fra de Radikale og nærmer ham til Reformpartiet, men han er samtidig en Mand af principiel Konsekvens, det fjærner ham atter fra i hvert Fald nogle af Reformpartiets Ledere og fører ham halvvejs hen i de retlinede Løsgængeres Kreds.

I Efteraaret 1905 holdt han, der ellers ikke indlader sig paa Fremtidsmusik, en Fremtidstale, hvori han søgte at opstille en anden og bredere Basis for et Venstreministerium end den monopoliserede Uundværlighed, som Regeringspartiet efter hans Paastand havde gjort til Dogme for sin Tilværelse. Han vilde ikke samle det ene store Parti, men tilvejebringe „den brede Basis“ for Fremtidens parlamentariske Ministerier ved en Samvirken af alle de Partier, der kaldte sig Venstre og vedkendte sig Venstres Sag. Det var aabenbart en Konstellation som f. Eks. Neergaard—Hage—Zahle, han havde for Øje. Og da Zahle besvarede denne Tale med en anden i samme Aand, fik man stærkt Færten af, at det var mere end en akademisk Tale.

Hvis der har været et Projekt her, røg det i hvert Fald i Lyset ved Valget i 1906. Dette Valg tog ikke blot „den brede Basis“ med sig, men enhver Basis for en selvstændig Førerstilling for Neergaard. At han stadig befinder sig i en isoleret og faatallig Gruppe, er under de nuværende Omstændigheder en Tilfældighed. Selv stræber han ogsaa aabenbart ind mod Midten. Der hører han hjemme. Derhen retter han sin Appel.

Erik Henrichsen.

MATHILDA MALLING: MARIA STUART

(ALBERT BONNIER, STOCKHOLM 1907).

FRU Malling har aldrig hørt til de Romanforfattere, der staar koldt iagttagende overfor deres Emne, „videnskabelig dissekerende“, og den Yndest, hendes Bøger har vundet, hænger noget sammen dermed. Hvad der skal gribe andre, maa have grebet en selv. Hun tages af sine Personer, lever lidenskabelig sammen med dem, deres Ve og Vel bliver hendes egen, og den heftige Sympati, hvormed hun gaar ind i deres Skæbne, slaar ud gennem Bøgerne og fænger hos Læserne.

Hvad hun er, naar hun selv skriver, er hun ogsaa, naar hun læser andres Skrifter. Hun har fra Barn af været en ivrig Bogelsker; men Bøgerne har levet et brændende Liv hos hende, og Personerne er gaaede ud og ind for hendes Øjne. Romanen har draget hende, og ikke mindst Historien, og i Historien særlig Personerne. Mottoet paa hendes sidste Bog er talt ud af hendes Hjerte — Historien er *the history of human nature*. Hun har dyrket den med en Attraa, som ikke kender til Mødighed, med en Lyst og Flid, der har gjort, at hun er hjemme som faa i flere Landes Personhistorie, især i Frankrigs og Englands. Hun har de store Slægters Historie og Forbindelser paa Fingrene som en islandsk Sagaskriver; hun følger dem i deres Forgreninger ned gennem Tiderne, og hvor samlevet hun er med dem røber sig, naar hun stundom uden videre forudsætter, at hendes Læsere er nøje kendt med Personer, de sagtens aldrig har hørt nævne.

Man møder i Fru Mallings historiske Romaner ikke blot hendes Lynne, men ogsaa hendes Nationalitet. Svenskernes Stortid har sat sit Præg paa Folket; den har givet deres Fædrelandsfølelse et stærkere Sving, end vi kender her til Lands; vi undres, naar vi ser, Svenskerne i udenrigspolitiske Spørgsmaal kan staa sammen som en Mur uden Partihensyn. Og naar de ser tilbage over Historien, dvæler deres Blik gerne, hvor det blinker af Staal og lyser af brogede Farver og vajende Fjer. Fru Malling har bevaret denne svenske Patriotisme i fuld Glød. Det mærkes i hendes Bøger. Naar hun i „Daggryning“ tager Emne fra den amerikanske Uafhængighedskrig, søger hun strax til den gamle svenske Koloni ved Delaware. At hun kunde faa Grev Königsmarck med har vel ogsaa virket til, at hun slog ned paa Elizabeth Percy's Historie: han var nok ingen Landsmand at prale af, men Hjemlandstonen lød dog gennem ham. Og naar hun fortæller om Bothwell, glemmer hun ikke, at han sad Fange paa Malmø Slot. — Det svenske Sving kendes ogsaa i hendes Dragning mod Fortidens voldsomt bevægede Liv og brogede Syn. Hun ynder at skildre dens farverige og fantastiske Dragter, — og de gør sikkert ogsaa gamle Dages Forskel fra vore sært levende, blot man ser dem i et Musæum med deres blegnede røde og blaa Silke, de falmede Guldbroderier og de medtagne Kniplinger. Aller mest mærker man maaske hendes Sindelag og hendes Svenskhed i hendes Dyrkelse af store historiske Personligheder. Folk, der fra Barnsben har følt, at de havde Lod og Del i Mænd som Gustaf Adolf og Karl XII, faar Sans for personlig Storhed, og denne Sans er hos Fru Malling bleven til en fyrig *hero-worship:* den kan gælde Napoleon eller Washington eller Pitt.

Men bag den stærke Følelse, der strømmer gennem hendes Bøger, ligger en kyndig historisk Sans for Tidernes Særegenhed. De, der skriver historiske Romaner, maaske Kvinder især, faar let Hang til at glatte Fortiden af og lægge moderne Moral og Syn ind i den, naar de ikke gaar den modsatte Vej og gør alt gennemført fremmedartet og stejlt. Fru Malling véd, at det grundmenneskelige er ens gennem Tiderne, men hun ser sikkert og fint, hvordan de moralske Meninger kan ændres, og hun kan tit overordentlig træffende give et Billede af en Tidsalders eller et Slægtleds Væsen og Væren. Saaledes i Betragtningen af Ægte-

skabet i „Lady Elizabeth Percy“ eller Billedet af Samfundslivet i „Hennes Hjälte“ eller af Spanierne i „Lilla Marica.“

Og hendes Personer er ikke historisk udpyntede Maskeradefigurer. Mest kniber det nok med nogle af Heltene eller rettere sagt Elskerne — de to Begreber falder ikke altid sammen hos Fru Malling. De kan ligesom tilsvarende Skikkelser hos den historiske Romans Fader Walter Scott blive for lidet individualiserede Idealfigurer. De andre er langt mere nuancerede og levende, navnlig da Kvinderne, især de unge. Deres Sindsart og Udvikling og Tanker og Lidenskaber kan hun gengive med en sympatisk Indsigt, der baade overrasker og virker slaaende rigtig. Gennem en Mængde Smaatræk og lette Toneskifter kan hun aabenbare Kvindesjælens Særegenheder og Afskygninger lige saa indtagende som lærerigt. Det gælder hendes Hjemlandsbøger („Skyttes på Munkeboda“ o. a.) og det gælder Romanerne fra ældre Tid og andre Lande. Og hun er vokset i psykologisk Kunst og Kyndighed; den naar sikkert højest i „Lady Elizabeth“ og navnlig i „Hennes Hjälte“, hvor Audreys Sjælehistorie er nydelig og fint tænkt, set og gennemført. —

Det er ikke underligt, at Fru Malling ogsaa maatte komme til Mary Stuart; faa, der giver sig af med Historie og Personskæbner, kan modstaa den Dragning, hun øver; for Fru Malling med hele hendes Sind og Sans var det umuligt. Hun har kredset om Emnet i lang Tid; hendes Artikel om Hewlett's „*The Queen's Quair*“ („Tilskueren“ 1905, S. 667 ff.) viser, hvor dybt hun var inde i det; „Lady Elizabeth Percy“ er for en Del ogsaa udsprunget af denne Syslen med Mary, og Fru Malling var en Gang begyndt paa at skrive en Roman om hende. Hun har nu i Stedet valgt at give en rent historisk Skildring af den skotske Dronnings Liv. En og anden har sagt, at hun heller burde have skrevet en Roman derom. Som det ses, har Lysten ikke manglet hende; men Sporene har skræmmet. Der er nok, som har lavet Drama og Fortælling om Mary Stuart; men de lader altid én utilfredsstillet; selv fra Hewlett's glimrende Bog tyer man tilbage til Tidens Dokumenter og Breve. Det er nok særlig „*The Queen's Quair*,“ der har faaet Fru Malling til at træffe sit Valg. Hun indsaa, at det duede ikke at lave Roman om Mary Stuart, fordi hendes virkelige Historie i og for sig er Roman nok; den lider blot ved romanagtig Tildigtning. Vil man tage hende til Emne,

staar man sig ved trofast at følge Kendsgerningerne, fortælle dem med sin bedste Kunst, bygge et nøjagtigt og fyldigt Billede af Dronningen over dem og udføre det uden yderligere Pynt. Dette er det, Fru Malling har søgt at gøre og med godt Held, især naar henses til det ringe Rum, hendes Skildring fylder.

Der kan findes smaa Unøjagtigheder i hendes Fremstilling (det var f. Eks. nok Tvillinger, ikke et dødfødt Barn, Mary fik paa Lochleven), og sommetider er hun vist for sikker i sin Sag (som om det Papir, Bothwell gav Mary paa Carberry Høj). Nu og da vil man mulig tykkes, at Fru Malling skulde have ladet Debatten om adskillige Tvistepunkter helt ligge og blot have levendegjort den Mening, hun holdt paa. Naar man véd, hvor strid Kampen stadig staar om mange Ting i Mary Stuarts Historie, vil man snarest paaskønne, hvor godt hun i det hele har vidst at skyde de lærde Drøftelser til Side og give en let tilgængelig, livfuld og farverig Fortælling om Marys Hændelser og Karakter.

Mary Stuarts Roman tager i Grunden kun et Par Aar (1565—67). Fru Malling har ikke kunnet nøjes med at gennemgaa dem; hun maatte sætte Læseren ind i Tidens Forhold, bringe Dramaets Personer frem og gøre Rede for Marys Udvikling og Natur. Hun har klaret denne vanskelige Indledning med behændig Haand og sat Fart og Farve paa det undertiden noget døde Stof. Særlig Agt fortjener hendes Skildring af Marys Ophold i Frankrig. Hun fremhæver med Føje, at denne Tid, som man ofte gaar let hen over, maa have præget hendes Karakter stærkt. Ved Henrik II's og Katarina af Medicis Hof kunde der nok være en sleben Tone og ydre Anstand (det var navnlig Diane af Poitiers, som vaagede over Anstændigheden!) men bag Elegancen var der megen Raahed, og tugtig var Tiden langtfra. Man behøver ikke at gaa til Brantômes Skildringer; Mary har med egne Øjne kunnet se, hvor frit det gik til mellem Mand og Kvinde, endog i hendes nærmeste Omgivelser: hendes Tante og Hovmesterinde Lady Fleming maatte sendes hjem til Skotland, da Henrik II havde vist hende den Naade at gøre hende frugtsommelig. Og Mary er vokset op i en Luft af Svig og Rænker, af Selviskhed og „Politik“; og hun lærte at hærde sig mod Synet af Blodsudgydelse og Grusomhed. Alt det maa have sat Mærke paa hende. Men det gode og sunde i hendes Natur

hindrede det i at trænge til Bunds. Fru Malling tegner hende med fin Indsigt, som hun viste sig her i Frankrig: en stor og kraftig ung Pige, men rørig og smidig, frisk i sin naturlige Livslyst og Glæde ved Dans og Mad og Pragt; et kvikt Hoved, værdig, naar hun tav, indtagende fortrolig, naar hun talte, vennesæl og trofast, med Hang til blindt at lyde den, hun holdt af. Men ogsaa med Stuarternes Selviskhed og Stædighed: Staten var hende selv, og havde hun sat sig noget for, gik hun bus paa uden at ænse Hindringer eller Advarsler.

Efter Frans II's Død maatte Mary vende hjem til sine Skotter, „der er lige saa raa og vilde som Schweiszerne og Briterne var paa Caesars Tid," skrev en Englænder under Henrik VIII. Lidt længere fremme var de vel. Somme af Stormændene havde Dannelse eller i hvert Fald Politur — tit havde de været i Frankrig — men mange af dem var en slem Samling Banditter, voldsomme og alt andet end renlivede, Drabsmænd og snu Hyklere. At skrabe Gods og Magt til sig var deres Hovedstræben, og at de rottede sig sammen mod Kronen var gammel Sæd i Skotland. Bag dem stod det protestantiske Borgerskab, der opdroges af Knox i hans strenge og snævre Lære og ikke undte den papistiske Dronning meget godt.

Mary klarede sig en Tid lang ypperlig mellem Vilddyrene. Hun vandt Borgerne, der „velsignede hendes kønne Ansigt." De oprørske Gordoner blev slaaede ned. Hun styrede godt ved Hjælp af Maitland og hendes Halvbroder Moray, som stod hende trolig bi, hvad han end kan have ruget over i sit uransagelige Indre. Hun spillede heldigt diplomatisk Spil med sin farlige „gode Søster" Elisabeth. Hun havde den dybe Skuffelse, at hun ikke blev gift med en spansk Prins — Filip II var bange for derved at drive Frankrig og England i Armene paa hinanden — og heller ikke med en fransk — Katarina af Medici vilde ikke have hende til Svigerdatter igen — men Elisabeth lod af en eller anden Grund Darnley rejse til Skotland, og ham tog Mary. Det var Ærgerrighed, ikke Følelse, der ledte Mary i de spanske og franske Ægteskabsplaner. Darnley var ogsaa et politisk fornuftigt Parti — ved at ægte ham, der havde Arvekrav paa England, styrkede hun sig i Kampen mod det Maal, der nu lokkede hende stærkest: den engelske Krone. Men var det bare et Fornuftparti? Fru Malling mener nej, og det er rimeligt nok,

at hun ser ret. Darnley synes at have haft et temmelig plat og udtryksløst Ansigt, men han var velvoksen, en ypperlig Rytter og kunde føre sig med ydre Anstand. Og Mary var ikke forvænt fra sit første Ægteskab. Ved Siden af Frans II, en sygelig Dreng med Næsevegetationer, har Darnley virket som en flot Husarløjtnant. Det kan tyde paa, at Marys Blod var kommet i Røre, at hendes diplomatiske Takt og Kølighed glippede hende, og at hun paaskyndede Vielsen, saa hun maaske ikke engang afventede Pavens Tilladelse til Ægteskabet med Halvfætteren.

Ægteskabet var en Sejr for Mary, og hun triumferede yderligere, da hun med Glans slog Morays Oprørsforsøg ned og jog ham af Landet. Men nu vaagnede Gudernes Avind, og ud fra hendes Ægteskab spandt sig hendes Tragedie med en Hast og en Følgerigtighed som det bedste Drama. Det spindes ud af Darnleys Karakter eller Karakterløshed. Han er dum, raa, fejg og hoven. Han bliver grov mod Mary, fordi hun ikke vil give ham Kongemagt, skønt han hverken har Evne eller Flid til at gøre Kongegerning. Han krænker Stormændene, og de vaagner nu til deres gamle Magtstræb samtidig med, at Protestanterne arges over Darnleys Katolicisme og Dronningens kraftigere katolske Politik. Stormændene narrer Darnley med til Mordet paa Rizzio — der sikkert ikke var hendes Elsker, men hendes diplomatiske Hjælper og fortrolige — og hendes Kærlighed til Darnley, der hurtig var bleven til Kulde og Uvilje, afløses af Had. Men hun kan forstille sig; hun lokker ham over paa sin Side, snor ham om en Finger, for at nytte ham til Flugten fra Morderne. Da hun har fordrevet dem, skubber hun ham atter fra sig og dølger ikke sin Lede for ham. Fru Malling skildrer træffende, hvordan denne Lede efter Sønnen James' Fødsel bliver til ren Fortvivlelse — legemlig Svækkelse hos Mary virker sagtens her sammen med et psykisk Tilbageslag efter den Spændthed, hvormed hun forud havde holdt sig rank. Hun har ikke Kraft mere til at døje Darnley; hun græder og ønsker sig Døden; hun foreslaar at rejse bort; hun tænker paa Skilsmisse, men tør ikke, for at der ikke skal blive Tvivl og Tvist om Barnets Legitimitet. Hun bliver syg af Ærgrelse og Kval. I denne Tid er det vel ogsaa, at Bothwell gør sig til Herre over hende.

Saa gaar Begivenhederne Slag i Slag. Rizzio var bleven myrdet 9. Marts 1566 og James født 19. Juni. Sidst i November eller

først i December er Craigmillarmødet, hvor flere Stormænd lægger Raad op om at skaffe Darnley af Vejen. 24. December faar Morton og andre Rizziomordere, Darnleys bitre Fjender, Lov at komme hjem til Skotland. Samme Dag tyr Darnley op til Faderen i Glasgow, hvor han er i Sikkerhed. Der bliver han syg af Smaakopper. 20. Januar 1567 tager Mary op til ham, og sidst i Januar bringer hun ham til Edinburgh til Huset ved Kirk o' Field. 10. Februar dræbes han dér, 12. April frikendes Bothwell for Mordet, 24. April bortfører han Dronningen, 15. Maj giftes de, 15. Juni mister hun Kronen paa Carberry Høj.

Disse bevægede Maaneders Historie fortæller Fru Malling med Kraft og Liv, byggende paa et nøje Kendskab til de nyeste Forskninger og paa sin egen Indsigt i Marys Karakter. De Resultater, hun naaer til, turde der da heller ikke være noget at anke over. Det gælder navnlig det Hovedspørgsmaal, om Mary har været delagtig i Drabet paa Darnley. Fru Malling svarer ja, og sikkert med Rette. Mary hadede Darnley og elskede Bothwell; hun vidste, der lavedes Komplot mod Darnley; og hun bragte ham endda fra Glasgow, hvor han var i Værn, til det afsides liggende Hus i Edinburgh, hvor hans Fjender let kunde faa Ram paa ham. Hun gik grumme trægt til at iværksætte Undersøgelse efter Morderne. — Paastanden om, at hun lod sig kue af dem, imødegaar Fru Malling med veltalende Kraft — og hun giftede sig straks efter med Hovedmanden og hang ved ham med stærk Elskov, da hun kunde være sluppet fra ham. Hendes Natur — „den primitive Kvinde tittede altid ud af hende,“ siger en Historiker — hendes Kløgt, hendes Udvikling, Tiden og Forholdene, alt taler stærkt imod, at hun skulde have staaet ganske uskyldig uden for Drabet. Det er muligt, at hun fra først har tænkt at staa rolig ved Siden og lade Tingene gaa deres Gang; men Glasgowrejsen tyder alt for stærkt paa, at hun har maattet tage en Haand i med. Sandsynligheden for hendes Delagtighed er overvejende, selv om „Kassettebrevene“ skulde være falske; men deres Ægthed er for øvrigt ogsaa bleven sandsynliggjort ved de nyere Undersøgelser, og Fru Malling har haft god Føje til at bruge dem i sin Skildring, hvor hun især tolker Sonetterne fortræffeligt.

Striden om Kassettebrevene staar væsentlig om „Nr. II“, Marys lange Brev fra Glasgow til Bothwell. Andrew Lang har i sin „*Mystery*

of Mary Stuart“ (1901) opstillet en Hypotese om, at Brevet delvis er ægte, men at der derimod, strax efter at det var fundet, blev lavet en Forfalskning af det, fordi det ægte Brev ikke tilstrækkelig viste Marys Medskyld. Han støtter sig til et nylig fundet Haandskrift af Lennox, Darnleys Fader, et Slags Anklageskrift mod Mary. Deri gives et Referat af det lange Brev med flere Enkeltheder, som ikke findes i „Nr. II“ (om at sprænge Darnley i Luften i Edinburgh, om at skaffe Lady Bothwell af Vejen o. a.). De samme Ting nævnes i det Referat af Brevet, Moray paa Tilbagerejsen til Skotland i Juli 1567 gav den spanske Sendemand i London, de Silva. Lang søger nu meget sindrig og skarpsindig at vise, at disse to Referater maa stamme fra den formodede Forfalskning, der er kommen til Murray for sig og siden til Lennox for sig. Teorien, der i det hele bygger paa for mange Gætninger, taber imidlertid sit Værd, naar den første Forudsætning: at Lennox ikke kan have sit Kendskab fra Moray, ligesom de Silva, brister. Men Moray har under sit Ophold i London i Juli 1567 besøgt Lady Lennox og har da kunnet fortælle hende og Lennox, som ogsaa var der, om Brevet (Henderson: *Mary Queen of Scots* II 641). At der er Unøjagtigheder og Tilsætninger i Morays Referat er ikke underligt, da han kun kender Brevet af Omtale.

Lang er tilbøjelig til at regne det „lange Brev“ for ægte, som det nu foreligger, med Undtagelse af det Afsnit, som stemmer med *Th.s Crawfords Erklæring.* Crawford, en Adelsmand i Lennox's Tjeneste, modtog Mary, da hun kom til Glasgow efter Darnley — Lennox selv laa syg ligesom Sønnen — og efter Darnleys Samtale med Mary fik Crawford dens Indhold at vide af Darnley og optegnede det til Efterretning for Lennox. Siden ved Undersøgelsen i Westminster, December 1568, afgav han en Erklæring, han „havde ladet lave efter sin sandfærdige Kundskab“ om Samtalerne mellem ham selv og Mary og mellem hende og Darnley. Denne Beretning stemmer i meget saa nøje overens med Gengivelserne af de samme Ordskifter i „Nr. II“, at en af Beretningerne maa være lavet efter den anden, med visse Ændringer og Tilføjelser eller Udeladelser. Er Crawfords Optegnelser Originalen, maa Brevet, som Lang mener, være i hvert Fald delvis forfalsket. Men Rimeligheden er for, at Crawford har ladet sin Erklæring lave ved Hjælp af Brevet, udfyldt med hvad han ellers kunde huske. Lennox har muligvis ikke haft Crawfords Optegnelser fra Januar 1567 i London i December 1568. Hvor Lennox i sit Klageskrift omtaler Marys Glasgowbesøg, nævner han ingen Enkeltheder fra Samtalerne, men

siger blot, at hun „i den Tid haandterede Sagen saa snedig med sine søde Ord og venlige Færd mod ham (Darnley)“, at hun fik ham til at gaa med (dette gengiver i alle Fald ikke Hovedindtrykket af Crawfords Erklæring eller „Nr. II“, hvor Mary optræder temmelig krast, nærmest som en Forhørsdommer, mod Darnley). Der er intet usandsynligt i, at Crawford skulde have frisket sin Hukommelse med Brevet; han siger ikke, at Erklæringen er skrevet efter Optegnelserne, og i det hele omgikkes Folk da højst letsindigt med Pen og Blæk. Derimod er det højst usandsynligt, at Lorderne i Edinburgh skulde kunne have faaet Crawfords Optegnelser fra 1567 sendt saa betids, at de kunde bruges til Forfalskning af Brevet — selv om Lennox vilde have laant dem til det Brug, hvad der ikke er troligt: han og hans stærkere Halvdel, Lady Lennox, var vistnok oprigtig overbeviste om Marys Skyld. Henderson (II, 651) mener ogsaa at kunne bevise, at Crawfords Erklæring er lavet med Benyttelse af den skotske Oversættelse af „Nr. II“ (han støtter sig til et Udkast til Erklæringen i Lennox' Papirer). For Brevets Ægthed turde det ogsaa tale, at Beretningen i Erklæringen er bedre ordnet og mere udtværet end i Brevet, som er mere springende og mere hastig skrevet. Med Hensyn til Indholdet er det værd at mærke, at i Gengivelsen af Samtalerne mellem Mary og Darnley er det væsentlig hans Udsagn, der fylder. Det kan jo skyldes, at Darnley, da han fortalte Crawford om Mødet, bedst kunde huske sine egne Ord. Men en anden Forklaring er maaske naturligere. Hvad Lennox maatte ønske at faa Rapport om, var særlig Marys Udsagn. Sønnens Forsvar kendte han sikkert godt nok i Forvejen. Omvendt med Mary og Bothwell; det var Darnleys Udsagn, hun havde Interesse i at rapportere, ikke sine egne. Og hun kan endda have haft en Bihensigt med at fortælle Bothwell om Darnleys ganske rørende Tale: den kunde ægge hendes vistnok noget betænkelige Elsker.

Mary Queen of Scots har haft en mærkelig Evne til at sætte Følelserne i Røre hos Samtid og Eftertid. Endnu taler man om hendes „Forsvarere“, dem der vil vaske hende uskyldsren, og hendes „Fjender“. I levende Live havde hun Fjender, men ikke nu. De, der ud fra historisk og psykologisk Sandsynlighed ser hende i hendes Lidenskabs og Skæbnes stærke og brogede Farver, betages mere af hende end de, der gør hende til et fabelagtigt Lysvæsen. „De spotter dit Navn med Ros“, siger Swinburne:

You could not love nor hate, they tell us,
You had nor sense nor sting:
In God's name, then, what plague befell us
To fight for such a thing?

Der udgaar en Fortryllelse fra hende, som virker ned gennem Tiderne; det umiddelbart menneskelige ved hende griber en. Og man kan ikke andet end faa Ynk for hende i hendes Fald. De magtsyge Stormænd og Politikere, som styrtede hende, brød sig sikkert ikke en Smule om Darnleys Mord; de havde den gamle Herremands-Moral, og flere af dem havde været Medvidere om ikke Medhjælpere i Drabet. Men de kunde tage den borgerlige Moral, skærpet af Protestantismen, i deres Tjeneste og hykle Forargelse for at slaa hende ned. Hvor løjet deres moralske Afsky var, ses af deres skiftende Stillinger under Spillets Omvekslinger. Naar det passer dem, kan de godt gaa over paa Morderskens og Ægteskabsbryderskens Side. Norfolk i England korser sig et Øjeblik over hendes Forbrydelser, i det næste optræder han som hendes Bejler.

NIELS MØLLER.

BALLETTENS KRAV

SIDEN det kgl. Teater blev unddraget Kronen, har et meget spraglet Skifte af Direktioner afløst hinanden, men i deres Forhold til Publikum har de alle passeret de samme tre Stadier: De er blevne imødesete med glade Forventninger, deres første Skridt er blevet iagttaget med kølig Reserve, og de er afskrækkende hurtig blevne forjagede ved systematisk Forfølgelse. Ogsaa den nuværende Ledelse er bleven skaanselløst angreben, og hvad værre var, der kom en Tid, hvor Folkets Interesse var saa stærkt kølnet, at en upartisk Kritiker kunde kalde Nationalscenen „et Teater uden Publikum.“ Men saa skete det vidunderlige. Det lykkedes ikke blot at berolige Pressens Ulvehyl, men ogsaa ganske lempelig at lokke Tilskuere ind paa de tomme Bænke. Ja i de sidste Aar har man i Teatrets Regnskab fundet Begrebet „Overskud“, og det virker i alt Fald opmuntrende, selv om Ordets glossariske Betydning i denne Sammenhæng synes dunkel. Dette Omslag har en indviklet Forhistorie, men alle maa anerkende, at det forudsætter fremragende Dygtighed i Administrationen. Vel nyder det kgl. Teater betydelige og delvis meningsløse Begunstigelser, men man har efterhaanden set, at det arbejder under Vanskeligheder og Forpligtelser, der vejer tungere i Vægtskaalen. Derfor er Teatret blevet meget beundret, f. Eks. for den sejge Energi, hvormed det paa Trods af Publikums forkælede og fordærvede Smag har gennemtvunget sine Ibsen- og Holbergforestillinger, og ogsaa i andre Tilfælde er der med sejrrige Vaaben bleven kæmpet for Kunstens Ret. Men de spæde og faatallige Laurbær, der har vist sig paa Kongens Nytorv, kan og maa kun betragtes som Foraarsbebudere, og mindst

af alt egner de sig til at polstre en Hvileplads for Direktionen. Paa det kgl. Teater maa man stadig lytte til Fru Heibergs manende Ord, der med et mærkelig varmblodigt Liv taler fra hendes gulnede Mindeblade, hede og svidende, som lød de fra den libyske Ørkens Sibylla: Terpsichores Fod lammedes og Thalias Latter blev stum, den Dag da man i Folkets Forsamling første Gang talte om Nationalscenens „Drift".

Kun Taaber bebrejder Teatret, at det bejler til Publikums Gunst for at fylde sin Kasse. Heldigvis er vi endnu langt fra den Tort, der er overgaaet det norske Nationalteater, hvor Misèren maatte afhjælpes med „den glade Enke". Men der kan ikke advares ofte og stærkt nok mod overdreven Hensyntagen til Teatrets Balance. Der har hævet sig vægtige Røster fulde af retfærdig Harme over, at Operaen misbruger en fejret Sangers Orpheiske Indflydelse paa Musikkens umyndige til Aar efter Aar at lokke dem til Kunstværker, der altfor ofte skraaner mod det vulgære, i Stedet for gennem ham at opdrage dem til ædlere og strengere Toner. Med samme Ret klages der bittert over Skuespillets mangelfulde Personale. For kort Tid siden udtalte Professor Bloch — og hans Fortjenester af Teatret giver hans Ord Vægt, at Nationalscenens Dør ikke aabnede sig for den første, der bankede paa. Det lyder derfor som en Udfordring til denne meget utidige Fornemhed, naar der fra Teatrets egne Mure udtales det sikre Haab, at Fru Nansens Ansættelse kun er en prisværdig Begyndelse, og at hun snart maa faa jævnbyrdige og jævnaldrende Medspillende. Nationalscenens Opførelse af Macbeth virkede som en højtbegavet Kunstnerindes Optræden med et uhyggelig slet Selskab.

Teatrets tredie Kunstart mødes med stilfuld Tavshed, eller, hvad værre er, man tilkaster den som en Floskel en Almisse om den danske Ballets Fortrinlighed. Denne Ligegyldighed for en Kunst, der har frembragt den eneste danske Dramatiker, der kan sidestilles med Holberg, og som i Øjeblikket bæres af første Rangs Scenekunstnere, er en Skamplet paa Hovedstadens Presse. Man ved virkelig ikke, om man skal le eller græde, naar en saa klarttænkende Kunstdommer som Sven Lange ikke undser sig for paa den foragteligste Maade at omtale en Kunst, som han betragter med en Interesse og Forstaaelse som den, Malerkunsten kan vente at finde paa Blindeinstituttet. Det er derfor næppe helt overflødigt at sige et Par Ord om, hvad Teatret kan og maa gøre, for at Balletten kan komme til at danse paa de Roser, den saa ærligt har fortjent.

Nationalscenen har sit tungeste Ansvar overfor Balletten. Skuespil

og Opera vil blomstre uanset, om Staten opretholder sin Scene, men Balletten dør uhjælpelig, naar Traditionen afbrydes. Vi ejer en i det hele Europa enestaaende Skat af choreografiske Mesterværker, og vort kunstfattige Land har ikke Raad til at prisgive noget som helst af sine kunstneriske Værdier. Det ganske Danmark har været i Oprør, fordi nogle franske Gobeliner, som ingen havde set, forsvandt fra et celebert Palæ, og fordi et Par Kompotskaale af omtvistelig Kunstværd foretog en kortvarig Escapade fra det Pulterkammer, hvor de forskønnede Tilværelsen for Rosenborgs Mus og Kakerlaker, men man finder sig med største Sindsro i, at en Række monumentale Dramaer, fremtryllede af Nationens overdaadigste Phantasus, trues af den sikre Undergang.

Der har ofte været rettet direkte og hidsige Angreb paa Balletten, og Bournonville har hele sit daadrige Liv med dragen Kaarde maattet værne om dens Eksistens. Men dens farligste Fjende er den passive Modstand, den til alle Tider har mødt ved Teatret, hvor den alt for meget har maattet savne den impulsive Støtte fra oven, som den kan kræve i Kraft af sit høje kunstneriske Værd og sit energiske Arbejde. Ved denne utilgivelige Passivitet er efterhaanden over Halvdelen af Bournonvilles Oeuvre gaaet tabt — ikke som uopførte Skuespil, men som brændte Malerier. Man kan jo altid trøste sig med, at det bedste er tilbage, men lige saa vist er det, at der mellem det tabte er uerstattelige Mesterværker som „Faust“ eller „Fjeldstuen“. Naar vi nu kan beundre seksten af de mest udsøgte Balletter og en Række mindre Kompositioner — deriblandt Juveler som „La Ventana“, skyldes det Hans Becks rettidige og energiske Indgriben, og Teatret har den Ærespligt over for den døde Digter og den levende Balletmester, at denne Skat ikke yderligere formindskes.

Der er vist ingen, der for Alvor ønsker, at Balletten skal opgives, men der er sikkert mange, der betvivler, at den kan bevares, og Vanskeligheden bestaar navnlig i Personalets Fornyelse. Opera og Skuespil kan hente nye Kræfter fra Koncertsal og Privatteater, men Balletten, der ikke har Raad til at indskrive Kunstnere fra Udlandet, maa anvende Aar paa at uddanne en ny Danser. Under saadanne Forhold er det et Spørgsmaal, om Balletkorpsets numeriske Styrke kan tilfredsstille Teatrets kunstneriske Samvittighed. Den beundrede og beundringsværdige Polonaise i „Harlekins Millioner“ faar efterhaanden en saa ukonfirmeret Udførelse, at Dansens anstandsfulde Karakter trues, og selv om der, naar en Figurantinde bliver forkølet, forestaar Tilskueren saa fortryllende Overraskelser som at se Fru Price svinge

Lansen i Valkyriernes Kor, forbitres Glæden, naar den næste Sygemelding spænder Harnisk og Bælte om en aldrende Koristinde. Under saadanne Kalamiteter maa Balletkorpset kunne stille en Stedfortræder, der ikke skurrer for stærkt i den kunstneriske Harmoni.

Navnlig for Dansernes Vedkommende er Personalets Utilstrækkelighed iøjnefaldende. Der er dog ingen Mening i, at en Kunstner som Richard Jensen, naar han i tredie Akt i Napoli har danset lange og vanskelige Solopartier i den store Pas de Six, og umiddelbart derefter en eller flere Ture af Tarantellen, skal overanstrenges med ogsaa at deltage i den omfangsrige Kordans, der fejrer Vinhøsten. Og der er saa meget mere Grund til at fylke en lidt talrigere Ungdom paa Bournonvilles Scene, som netop de sidste Aar har bragt Balletkorpset usædvanlig værdifulde Forøgelser. Richard Jensen var allerede inden Serenaden i „Harlekins Millioner“ sine Tilskueres erklærede Favorit, og James Hansen, der forhaabentlig kun midlertidig har vendt Teatret Ryggen, vakte med Rette Jubel ved sin elegante og vittige Udførelse af „Brudefærdens“ Barberdans, denne uimodstaaelige Caprice, hvor Bournonvilles Muse har haft det kaade Indfald at lade Danseren le med Taaspidserne, saa at hele Teatret maa le i hans Takt. Den unge Danser, hvis spændstige og stilfulde Dans der ogsaa har været Lejlighed til at beundre i Brudgommens taknemmelige Soloer, har efterladt et uforholdsmæssigt Savn i Repertoirets Balletter, og man kan vanskelig vægre sig ved den Tanke, at Teatret ved at kæle lidt mere for den sjældne Fugl havde kunnet holde den til Reden.

Endnu flere henrivende Sandsynligheder har der vist sig mellem Danserinderne, navnlig under Fru Prices lange og meget følelige Fraværelse, og store Forventninger knytter sig allerede til helt nye Navne. I betydelige Solopartier har et ganske ungt Firkløver — Grete Ditlevsen, Britta Petersen, Emilie Schmidt og Elna Lauesgaard — danset sig til mange Beundrere, og at vore Solodanserinder delvis med meget kort Varsel, har kunnet finde saa talentfulde Afløsere, vidner maaske mere end noget andet om Ballettens fortrinlige Materiale og den Energi, hvormed det arbejder. Men den nærliggende Sammenligning gav rigtignok ogsaa en levende Følelse af, hvor meget der hører til for at naa den tekniske og kunstneriske Fuldkommenhed. Fru Guldbrandsen og Fru Price behersker med souverain Overlegenhed deres Fødders Bevægelser: Ingen Trækning om deres Mund, ingen Ufrihed i Armens Bevægelse forraader den Anspændelse af Viljen, der kræves for at følge Musikkens hurtige Takt. Denne Teknik, der først naas gennem

Aars ihærdige Arbejde, kan føre til en ganske ukunstnerisk Rutine, men lige saa sikkert er det, at Teknikkens højeste Tinde tillige er det laveste Trin paa Kunstens Himmelstige. Det var derfor meget instruktivt i Fjor at se Frøken Lauesgaard danse Fru Guldbrandsens Solo i „Harlekins Millioner“ og Frøken Schmidt afløse Fru Price i tredie Tur af Tarantellen. Begge Danse kræver complicerede Dobbeltbevægelser, hvor Armene illustrerer Musikken helt eller næsten uafhængigt af Fødderne. Her var det hos de unge Danserinder iøjnefaldende, at Armens Bevægelse ved Refleksvirkning svækkede Fodens og omvendt, medens Fru Price bandt Purpurskærfet om sine Skuldre saa let og utvungent, som om hun sad i sin Lænestol, og det er meget betegnende, at ingen tænkte over det vanskelige i Fru Guldbrandsens Dans, før det viste sig, at en saa talentfuld og energisk Danserinde som Frøken Lauesgaard ikke kunde danse den. Hos de yngre kommer man ikke saa sjældent til at tænke paa Dickens' melankolske Dreng, der ustandselig valser i sin Danselærers Køkken, hvor hans Fødder hengiver sig til den mest ekscentriske Lystighed, uden at denne nogen Sinde synes at forplante sig op over Bæltestedet. Armenes Bevægelser maa aldrig fremkalde Mindelser om Balancerstangen. De skal bevare deres fintmærkende Modtagelighed for Musikkens sarteste Impulser, saa at Tonen, naar den fra Taaspidsen stiger gennem Legemet, med ubevidst Magt løfter Armen og fortaber sig i en rytmisk Bøjning af det smidige Haandled, dette uforlignelige Organ for den musikalske Linje, hvori Michelangelo saa det aandigste Udtryk for Menneskelegemets Skønhed. Ansigtets mimiske Liv maa ikke begrænses til det stereotype Smil, der kun halvt dækker over Angst og Anstrengelse, men det skal lydigt følge Musikkens skiftende Luner, saa at det snart blusser op i Ekstasens jublende Latter og snart stille dør hen under de halvt aabnede Læbers viljeløse Hengivelse i Attituden. Ofte fremkalder den naturlige Ængstelse en fremskyndet Udførelse af vanskelige Pas og derigennem en metronomagtig Rytme, der virker som en irriterende Siksaklinie. Men hos den fuldvoksne kunstneriske Evne bliver Springet aldrig et kortvarigt Glimt, men det fylder Tonen med en roligt stigende Kurve, der uden skarp Afgrænsning fra det foregaaende eller mod det følgende kulminerer i Højdepunktets diskrete Betoning. Det er blandt andet denne dvælende Fylde i den enkelte Bevægelse, der hos Hans Beck betinger det pragtfulde Farvespil i hans Dans' indianske Sommer og faar alt omkring ham til at blegne, selv om yngre Fødder naar højere mod Loftet. Desværre er Løvfaldets Tid

allerede inde: Den guddommelige Springdans i „Brudefærden“ er nu kun et kostbart Minde, og den skønneste Stemme i Boleroens Kvartet er forstummet. Men det er som Oktobersolen har samlet al sin Glød for at forgylde hans sidste Danse, og det er svært at begribe, at Teatret ikke bliver stormet, naar Fiskeren i „Napoli“ fylder den gamle, rørende simple Melodi med sin lydløse Musiks svulmende Velklang, eller naar Livjægeren trækker i Matrosens blaa Atlasktrøje og danser hans Reel med Bukkefoden i den blanke Lakstøvle og de leende Læber tilspidsede af tusinde Mænaders Kys.

Det er en Lykke, at der er gærende Liv i Ballettens Ungdom, og det er en Lykke, at klassiske Kunstnere kan række de yngre Hænder Fakkelløbets tændte Blus. Et Barn kan se, at der arbejdes ivrigt, og vore Danseres dygtige Teknik er bleven et Dogme, men hvor mange af dem, der kolporterer dette Dogme, har nogen begrundet Mening om det, de lovpriser? For et Par Aar siden blev der under et Gæstespil ved Balletten anstillet Sammenligninger, der egentlig ikke var smigrende for Balletkorpset, og Hans Beck har en Gang udtalt sig om det store Udbytte, han har haft af Undervisning uden for Bournonvilles Skole. Det vilde være sundt for de unge at bringes i nærmere Rapport til fremmed Kunst, og det er et glædeligt Tidens Tegn, at Teatret agter at opføre en udenlandsk Ballet, hvis bærende Parti allerede er indstuderet af vor yndefuldeste og mest musikalske Danserinde.

Alle har som sagt den mere eller mindre begrundede Opfattelse, at der danses fortræffeligt ved Balletten, men ikke sjældent klages der over, at den mimiske Evne gaar tilbage. Den malende musikalske Gestus er det Element, der bærer Ballettens Handling, og Bournonville behandler den med aldrig svigtende Mesterskab. Ingen udtalt Replik fortæller saa levende som den pragtfulde bølgende Armbevægelse, der maler Skibbrudet i „Napoli“, eller i „Valdemar“ den brødebetyngede Haand, der vælter Skakspillet og røber Kongemorderens blege Angst. Men det mimoplastiske Sprog er endnu vanskeligere end Dansens, og det maa atter og atter indprentes den opvoksende Slægt, at der i hver enkelt Bevægelse er betroet den en kostbar Arv, hvis Bevarelse kræver den største Agtpaagivenhed. Den mimiske Replik taber sin Virkning ved det mindste Slid, saa snart Danseren ikke længere fylder den med hele sin Sjæl, og kun den sikreste musikalske Takt kan uden Overdrivelse udnytte alle Melodiens Muligheder. At denne mimiske Kunst skulde ligge fordelt paa Landets Kirkegaarde, er taabelig Gammelmandssnak. Intet tyder paa, at Teatrets Ungdom har ringere Evner

for det mimoplastiske end tidligere Generationer. Da Frøken Ditlevsen under Fru Prices Sygdom dansede i Pontemolle, fandt hun nydelige Udtryk for de morsomme Smaascener med Scrivanoen og Hyrden fra Albano, og længe inden noget Program havde baaret Richard Jensens Navn, kunde man beundre hans tidlig udviklede Skønhedssans i Toreadorens Mandolindans. Hvilke Forventninger vi er berettigede til at bygge paa disse unge Muligheder, viser f. Eks. Fru Guldbrandsens udviklede Mimik. Med mønsterværdig Kunst har hun i det klassiske Repertoire fortolket en Række af Bournonvilles allermest indtagende Skikkelser — Céleste i „Toreadoren", Fru Louise i „Livjægerne", Marketendersken in Spe i „Pontemolle" — og i de sparsomme moderne Balletter staar som et enligt Lyspunkt i „St. Caecilias Guldsko" den stilfulde Dans til Helgenindens Ære. Et moderne Kunstværk tilhører ogsaa hendes sidste store Triumf, den aandrigt stiliserede Rokokopantomine i Carl Nielsens „Maskarade", hvor Venus midt under sin spagfærdige Dialog med Vulcan i et straalende vittigt Løb med Fingerspidserne røber, at den sørgelige Efterretning om Gemalens Afrejse ogsaa har sine lysere Sider, eller hvor hun over for sin martialske Elsker med den fineste Ironi i den musikalske Bevægelse demonstrerer Ejendommelighederne ved sin hornede Ægtefælles Fodskifte. Denne rigt nuancerede Kunst er heldigvis ikke isoleret. I „Livjægerne" og i et Fragment af „Toreadoren" har man f. Eks. kunnet sammenstille Fru Prices Mimik med Fru Guldbrandsens. Det vilde være barnagtigt at maale saa fremragende Ydelser med Alenmaal — hvem vil afgøre, om Réjane eller Fru Wettergreen „spiller bedst" i „Et Dukkehjem"? Det betydningsfulde er, at Fru Prices Temperamènt selv her fremtraadte med en ganske individuel Farve, og netop nu, da hun som Columbine og navnlig i La Ventana har vist saa overordentlige Anlæg for dramatisk Mimik og dramatisk Dans, bliver det en af Ballettens mest uafviselige, men ogsaa mest tillokkende Opgaver fuldt ud at udnytte disse rige Evner. Fru Price bærer om sin Pande et usynligt Familjesmykke af Teatrets helligste Minder, men en friskere Krans har hun bundet sig af sin egen unge og duftige Kunst.

Vi ved gennem talrige Vidnesbyrd — ogsaa fra Bournonville selv — at den mimiske Udførelse aldrig har været fuldt ud tilfredsstillende, og naar Fortiden virker mere straalende, er det kun, fordi Skyggesiderne er glemte. Ogsaa det nuværende Balletkorps har naturligvis sine Svagheder, men i mange Tilfælde kunde man uden Tvivl blot ved en anden Fordeling af Materialet opnaa større kunstneriske Resultater.

Det er f. Eks. decideret Tilfældet med den eneste Ballet i større Stil, der til Stadighed opføres. I Øjeblikket bæres „Napoli“ af Hans Becks Gennaro, og det kunstneriske Tyngdepunkt ligger i første Akt. Men Teaterhistorien viser, at selv da Bournonville i egen Person dansede som Fiskeren, kulminerede Balletten i de musikalske Fantasier over det hemmelighedsfulde Liv i den blaa Grotte, hvor Teresina danser mellem Bølgerne. Dette Misforhold i den moderne Udførelse beror paa, at Fru Guldbrandsen ikke magter disse Scener, og de burde — ikke mindst for den udmærkede Kunstnerindes egen Skyld — snarest muligt overgives til andre. Det siger sig selv, at Fru Guldbrandsens udviklede Plastik flere Steder finder betagende Udtryk for Digterens Tanker. Jeg vil blot minde om den Scene, hvor Teresina har koketteret med sine Tilbedere og indsmigrer sig hos den skændende Veronica ved knælende, lænet mod hendes Skød at bøje sig tilbage mod hende, medens den ene Haand løftes mod hendes Mund og den anden med al den italienske Kvindes skønhedsmættede Indolence ganske ubevidst afrunder Gruppens fuldendte Plastik. Det hele varer et Par Sekunder, et flygtigt Havblik i en rigt bevæget Scene, men det giver en Fornemmelse af den bundløse Rigdom i Bournonvilles forhaanede Kunst, og Fru Guldbrandsen har trofast bevaret hans Muses Vision. Lige saa fuldendt fremstiller hun den gribende Scene, hvor Fiskerpigen grædende nejer for Havmanden og beder ham lade hende komme hjem til sin Ven, medens hendes Bøns stumme Fortvivlelse i dæmpende Akkorder bæres af de samme Toner, der nylig paa Napolis Strand løftede hendes Fødder til den jublende Dans med Fiskeren. Men dette er kun løsrevne Momenter, og man maa søge tilbage til Fru Harboes Udførelse for at rekonstruere den Teresina, der kunde komme paa Højde med saa udmærket Mimik som Fru Walboms Veronica eller Lenses og Bertelsens klassiske Foredrag af de store Bagtalelsesarier. Dansene i „Napoli“ staar sikkert fuldt ud paa Højde med Digterens Intentioner: Matrosdansen i første Akt, Richard Jensens og Uhlendorffs Soloer, Frøken Breitenaus og Chr. Christensens Dans i Tarantellen hører til de Ting, der for Tiden staar allerhøjst, og jeg er overbevist om, at Fiskerens Dans i første Akt og Dansen med det røde Skærf aldrig paa det kgl. Teater har været danset saa fuldendt plastisk, saa gennemmusikalsk som af Hans Beck og Fru Price de Plane. Den mimiske Udførelse er paa flere Punkter fuldendt, og intet Sted saa slet, at den helt ruinerer det fortrinlige Sammenspil, der udmærker Ballettens Askepotkunst frem for dens forkælede og hoffærdige Søstre.

Men en større Agtpaagivenhed over for denne Side af Kunstværket kunde som sagt uden Tvivl gøre det endnu mere fuldtendt. En Digtning som anden Akt af „Napoli“ er virkelig for kostbar til ganske at ligge brak af tilfældige Anciennitetshensyn.

Ballettens Instruktion ledes for Tiden af Teatrets ypperste Danser, og man kunde mene, det var ham, der favoriserede Dansen paa Mimikens Bekostning. Men netop i det mimiske finder man hos Hans Beck en Alsidighed, der vist er uden Sidestykke i Teatrets Historie. Han behersker den lydløse Sangkunsts hele Register fra de heroiske Højder i „Napolis“ Madonnascener til den kaadeste Buffo under Tambourmajorens mageløse Frierscene i Pontemolle. Det mest forbløffende Udslag af denne Alsidighed er hans Optræden i Livjægerne. Efter at Kunstneren har gennemført den elegante Forførers sagnberømte Skikkelse med en Højhed og Adel i Plastikken, der mest af alt minder om den vaticanske Apollo, skyder han pludselig Ham og forvandler sig med en utrolig Tour de Force til den forsorne Amager, der med uopslideligt Humør præsenterer al den plastiske Smidighed, der kan gro i en solbelyst Rendesten. En lignende Kontrast viser de to sidste Roller, Mars i „Maskarade“ og Axel i „Valdemar“. Billedet af Absalon var anlagt med de diskreteste Farver. Den uanselige mørkt klædte Præsteskikkelse med sine fint mejslede Træk og kolde intelligente Øjne beherskede ganske Scenen med nogle faa hurtige og energiske Bevægelser. Først paa denne Baggrund kan man rigtig vurdere Fremstillingen af Mars: Krigsgudens Entré fyldte de pompøse Marcherytmer med sine Sabelbens buldrende Barok, og frem imod Rampen promenerede med rosenfarvede Basunkindèr og vidt opspilede forbavsede Fiskeøjne den henrykte Dumhed i egen almægtige Majestæt.

Over for saa sjældne mimiske Evner kan man ikke for Alvor tro, at Hans Beck under Indstuderingen skulde forsømme denne Side af sin Kunst, og netop de sidste Opførelser viser da ogsaa en beundringsværdig Kælen for Detaillen. I „Toreadoren“ og „Livjægerne“ kan man ikke blot glæde sig over den straalende Udførelse af Hovedpartierne, men Kunsten trænger igennem selv til de uanseligste Afkroge. Den frysende Københavner (Lense) eller Amagerkonerne (Fru Büchner) i „Livjægerne“ og Jockeyen (James Hansen) eller Kusken (Bertelsen) i „Toreadoren“ fremstilles med en Gennemarbejdelse af de faatallige Replikker, der ikke blot er en Hæder for de udøvende Kunstnere, men ogsaa vidner om, at Balletmesteren føler sit Ansvar for Mimikkens Bevarelse og Udvikling. De sidste Aars glædelige Fremgang er bleven

mig særlig tydelig ved Sammenligning med den sidste Opførelse af „Fjernt fra Danmark“ i en Instruktion, der enten laa forud for Hans Becks Tid eller var en Levning fra et mere uudviklet Stadium paa hans Kunstnerbane. Trods enkelte fremragende Præstationer (navnlig Kadetterne) var det en Ynk at se, hvor forsømt og forslidt dette Kunstværk var blevet i Aarenes Løb, og Balletmesteren har imødekommet et stille Ønske hos mange ved gennem en grundig Restauration at lade den yndefylde Ballet nyde godt af sin modnede Kunst.

Personalets og Balletmesterens Evner giver altsaa Ret til at forlange en rigere Udvikling af den mimiske Udførelse, og den eneste rationelle Metode til at imødekomme denne Fordring er en energisk Gennemførelse af et mere opdragende Repertoire. Alene den Betydning, en saa fordringsløs Ballet som „Harlekins Millioner“ faktisk har haft for Personalets Ungdom, gør Kravet om nye Balletter aktuelt. Teatret kan ikke forsvare i Længden at fastholde sin afvisende Holdning paa dette Punkt, og det er paa høje Tid, at det indfrier sine talrige Løfter. Balletmesterens originale Kompositioner — ikke mindst den fantasifulde og omfangsrige Ballet i „Maskarade“ — er saa interessante og selvstændige, at det bliver ganske uforklarligt, hvorfor vi stadig skal vente paa hans Dramatisering af Fini Henriques Musik til „den lille Havfrue“. Men endnu vigtigere for Mimikkens Udvikling er det, at Teatret snarest mulig overvinder sin epigonagtige Angst for de store klassiske Balletter. I Fjor blev „Valdemar“ genoptaget i Sæsonens sidste Dage under Fru Prices Sygdom, hvad der vilde svare til en Holbergopførelse uden Olaf Poulsen. Jeg skal være den første til at indrømme, at „Toreadoren“ bliver udført bedre end „Valdemar“, men denne Opførelse stod dog i kunstnerisk Værd himmelhøjt over en Forestilling som „Macbeth“, og „Valdemar“ er ikke et Kunstværk, der kan lægges hen, fordi det har een eller to Skavanker i Udførelsen. Teatret skylder os de straalende Danse ved Blodbrylluppet, der hører til Nationens umisteligste Kronjuveler, det skylder os Fru Prices Optræden i Bournonvilles berømteste Ballet, og det skylder os dens rige Replikskifte bevaret, ikke blot som et klassisk Drama, men ogsaa som en uvurderlig Skole i Mimik for de unge. Og har Nationalscenen handlet uforsvarligt med „Valdemar“, saa hører dens Ligegyldighed for „Et Folkesagn“, „Valkyrien“ og „Thrymskviden“ til de Forsyndelser, hvorfor der ikke findes Tilgivelse. Disse Balletter har ganske bortset fra deres eget Kunstværd bragt den højest udviklede Scenekunst, vi længe har set. Et kunstnerisk Hele som tredje Akt af „Valkyrien“, en over-

vældende Scenevirkning som Elverdansen i „Et Folkesagn“, et mimisk Mesterværk som Loketragedien i „Thrymskviden“ har den danske Skueplads Raad til at lade henligge som døde Capitaler. Her *maa* der skrides ind i Morgen hellere end i Overmorgen.

En Balletmester som Hans Beck i sit Livs kraftigste Alder og en Ungdom som den, der i de sidste to Aar er vokset op ved det kgl. Teater, er en saa sjælden Constellation, at den paa ingen optænkelig Maade maa lades ubenyttet. Teatret har for nylig fejret den døde Digter med en stemningsfuld Mindefest, men det skylder ham og os en mere levende Hyldest. Hans Castagnetter skal løftes af unge og ærgerrige Hænder paa hans Scene i København og ikke hænge stumme og glemte paa Gravstenen i Asminderød.

OVE JØRGENSEN.

I TIDENS OG STRIDENS TEGN

ANARKI OG DIKTATUR

NAAR man betænker den eksempelløse Voldsomhed, hvormed Angrebene paa Alberti er fulgt efter hverandre i den sidste Tid, forstaar man daarligt, at Virkningen lader saa længe vente paa sig. Navnlig da Regnestykket er saa simpelt som vel muligt. Paa den ene Side Alberti: reaktionær, despotisk, angribelig i sin Embedsførelse. Paa den anden Side Folkets krænkede Hæderligheds-begreber og det oprørte Frisind.

Det hele saa simpelt som to og to er fire, og saa truer det dog med at blive Nul. Men selv om det omsider skulde lykkes at faa Bugt med ham, er det dog ikke, hvad man kunde vente. To og to skal blive fire og ikke fem eller syv.

Hvilke hemmelige Magter holder denne ene Mand oppe mod et Folks Forargelse? Hvem giver ham Kræfter til saa længe at modstaa dets retfærdige Vrede? Den politiske Klogskab træder til med sin Forklaring: „Det er Penge og Partiinteresser, der staar bag.“ Men denne Forklaring er ingen Forklaring. Hvis Folket var saa oprørt og Alberti forekom det saa oprørende, som det lader, saa formaaede hverken Penge eller Parti at beskytte ham. Det er kun at skyde Spørgsmaalet et Led længere ud. Pengenes Mod er til at beregne, og selv om de vilde forsøge at gaa imod Folkemeningen, vilde de blive nødt til at vige for Partiinteresserne, hvis disse var stærke nok. Her brænder Tampen. Reformpartiet er ogsaa sammensat af Mennesker med Sans for Ret og Uret, og naar man derfor vedblivende anser det for at være i Partiets „Interese“ at støtte Alberti, saa betyder det, at man blandt de Ledende regner Angrebenes Virkning for mindre end man skulde synes efter deres „Paalydende“.

Der maa i Angrebene være en indre Svaghed, som forringer deres

Virkning, eller der er i Albertis Personlighed en hemmelig *raison d'être*, der opvejer selv de mest øjensynlige Fejl.

Maaske er Angrebenes indre Svaghed hans hemmelige raison d'être.

Man prøver et Stof i flere Sammensætninger, hvis man vil lære dets Egenskaber at kende. En lignende Fremgangsmaade anbefaler sig med Hensyn til en offentlig Mening. Vil man vide. hvad den virkelig bestaar af, skal man iagttage den overfor flere Tilfælde, lignende og modsatte. Det skal saa nok vise sig, hvad den indeholder.

For den, der har iagttaget vort offentlige Liv, var det ikke vanskeligt at opdage, hvad der fejlede den vældige Opinion mod Alberti, men hurtigere end man kunde vente fulgte en Kontraprøve i stor Stil, der gav enhver fornøden Oplysning.

Anklagerne mod Alberti gaar ud paa, at han, hvor han skulde bøje sig for Retspraksis eller for den almindelige Retsfølelse, egenmægtigt har administreret sig frem. Om til egen Fordel eller ikke er i Forhold hertil af underordnet Betydning. Hovedsagen, Generalnævneren er Beskyldningen for *Selvtægt*. Der er ingen Fejl, Samfundet kan vise mindre Overbærenhed imod. Det hviler helt og holdet paa den Forudsætning, at ingen maa tage sig Ret, men at man skal „tale og dele“ sig sin Ret til. Hvor denne Forudsætning brydes, ophæves Samfundet momentant, sker det tilstrækkelig hyppig og gennemgribende, opløses det. Derfor er enhver Form for Selvtægt et Angreb paa dets Eksistens, en Form for Anarkisme.

Hele Samfundet hviler paa denne Indordnen af Enkeltviljen under Fællesviljen. Den nyere Tids parlamentariske Statsformer er blot en yderligere Udfoldelse af denne Kærne. Hele Samfundet er gennemsyret af Budet mod Selvtægt. Ikke blot i Retsforhold og i Statslivet stiller det sine Krav om at tage Hensyn, men naar Samfundet er helstøbt, sætter det sit Præg paa hver enkelts Opfattelse af, hvad der er samfundsskadeligt.

Med dobbelt Vægt maatte derfor Anklagen ramme den, der stod i Spidsen for Landets Retsvæsen, og havde man turdet slutte fra den radikale og den socialdemokratiske Presses Indignation til dens Samfundsfølelse, kunde man kun glæde sig over, hvor levende og aarvaagen, den var. Men de, der har været saa letsindige, er hurtigt blevet revet ud af Vildfarelsen.

Ved den Maade, hvorpaa denne Presse omtalte Maler Rasmussens Mord paa Betjent Gemzøe, røbede de samme Blade, der havde anklaget Alberti, i en sjælden uhyggelig Grad deres eget Lavmaal af Sam-

fundsvilje og Ansvarsfølelse. Tilfældet var ikke indviklet. En Mand, der har sat sig til Maal at angribe og om muligt omstyrte det nuværende Samfund kommer i Konflikt med Repræsentanterne for dette Samfund. Han har villet Krig og han faar Krig; thi selv om han nok har været et forvirret Hovede, har han dog næppe tænkt sig, at det, han angreb, ikke skulde forsvare sig. Den Slags Galskab opstaar kun i en „för tilfället" sentimental Journalisthjerne. Hvis der tidligere kunde være nogen som helst Tvivl om, hvor vidt hans Agitation kun var uskyldige Fraser, saa maa man i hvert Fald nu, da han har vist, at der stod Handling bag, lade denne blødsødne, bekvemme Opfattelse falde. En Natur som hans, der ganske manglede Evne eller Vilje til at leve i Samfundet, vilde lige saa godt kunne være bleven opildnet til sin Daad ved en stadig Eftergivenhed fra Samfundets Side, hvilket han med sine Forudsætninger vilde have opfattet som Svaghed, som han nu er bleven det ved den Modstand, han mødte.

Forfulgt, ɔ: ophidset af Kampen mod en overmægtig Modstander begaar han sin meningsløst oprørende Gerning. En Vilje, der ikke vilde bøje sig ind under Samfundets, blev brudt mod dette. Vilde man ønske det modsatte? Giver man Maler Rasmussen Ret i hans Synspunkter? Tilkender man enhver misfornøjet Sjæl Ret til at tage sig selv til Rette?

Man skulde næsten tro det, naar man læste „Politiken", „Socialdemokraten" og „Ekstrabladet" efter Begivenheden. Den første nøjedes med at fremstille Morderen saa sympatisk som muligt, men de to sidste talte rent ud og gik gennem Undskyldninger over til Forherligelse. I Anledning af Politiets „Jagt" paa ham var han „denne latterlige og forskruede Fyr", i næste Øjeblik „den skikkeligste Fyr under Solen", til sidst i samme Nummer af „Ekstrabladet" drager man saa kraftig til Felts imod Benævnelsen „Nidding", at man ikke kan være i Tvivl om, hvilken ærefuld Titel man ønskede i Stedet. „Socialdemokraten" gør Skridtet helt ud og sammenligner ham med Eugen Schaumann, der skød Bobrikoff.

Hans Fader er „gammel og graa" og taler patetiske Ord om, at det er Politiet, der har myrdet Sønnen. Dennes Familie skildres som „nogle fredelige Mennesker", i hvis Hjem Politibetjenten „uden videre trænger sig ind og skubber Husets Frue til Side". Politidirektørens Omtale af den myrdede som en „omhyggelig Ægtefælle", og en „kærlig Fader" er derimod „Solstraale-Fortællings-Vendinger".

Alt, hvad der paa nogen Maade kan undskylde eller besmykke

Morderen, fremdrages, medens Skylden væltes over paa Politiet. I samme Nummer, i hvilket Maler Rasmussen fremstilles som et skikkeligt, rart Menneske, skildrer man Betjenten i den Hensigt at berøve ham Sympati, som om *han* var Forbryderen. Vi faar at vide, at „hans Ansigtstræk var grove, Næsen stor og noget brak. *Hans Ydre var absolut ikke sympativækkende*". „Vi saa i Gemzøe og flere af hans Kolleger den brutale Politiknippel, den luskende Rapportjæger, den ivrige Snuser efter latterlige Smaating. Og vi forstaar godt, at Sophus Rasmussen i Harme over at se sig jaget af dette Korps .... har følt Blodet koge i sig og har hævet Vaabnet ....

Forholdet vendes om. Et nyt Udslag af Pressejustitsen føjes til de mange, vi alt har været Vidne til.

Samfundet lønner en Stab til at opretholde Ordenen. Hver enkelt i et saadant Korps maa gaa ud fra, at han tjener alles Vel, har Samfundet bag sig, saa længe han gør sin Pligt. Han bliver ikke Martyr, fordi han falder under Udøvelsen, men der er et langt Spring derfra og til at blive skammeligt forraadt.

De, der rækker Haand til en saadan Gerning, angriber det Samfund, hvis Tjener han var, og hvis Vilje han udførte.

Det svage Punkt i Programmet for den nye Forening, „Pligtens Ofre", er netop, at den tiltræder en Opfattelse af disse Menneskers Rettigheder, der stærkt grænser op til den, der her har vist sig saa fjendtlig. Ikke de enkelte Borgere efter deres Forgodtbefindende, men hele Samfundet bærer Forpligtelsen over for dem, der tager Skade i dets Tjeneste. Det er Stat og Kommune, der bør staa inde for dem.

Men det var altsaa denne Opinion, fra hvilken Harmskrigene mod Alberti udgaar. Ved første givne Lejlighed viser den den redeligste Villie til at skade den Statsorden, den har foregivet at vilde beskytte mod *hans* Egenraadighed. Angriberne og den Angrebne er med andre Ord af samme Surdejg. For at faa deres Villie sat igennem, tager de ikke i Betænkning at anvende et hvilketsomhelst Middel eller billige et hvilketsomhelst Middels Anvendelse. Men var det ikke denne statsforbryderiske Opportunisme, vi i Albertis Person skulde have ud af vort offentlige Liv?

Blade, der driver den Slags Agitation, har intet at lade Alberti høre. De er hans Forbundsfæller. Hvad de har bedrevet ved denne og tusinde foregaaende Lejligheder adskiller sig kun i Formen fra, hvad man anklager ham for. Det er sjeldent, de driver Anarkismen eller Albertinismen saa aabenlyst som i dette Tilfælde, men den er ikke svær at opdage under de noble Forklædninger, den optræder i.

Anarkistmordet og Middagspostaffæren belyser hver fra sin Side Aandsslægtskabet mellem Alberti og hans Angribere. Hvis nogen har tvivlet om, at Skaansomheden mod Johannes Hansen var fordømmelsesværdig, saa har Kendsgerningerne nu belært dem bedre. Med denne Affære paa Samvittigheden har Alberti forspildt sin Ret til at dømme en Opsvigler som Sophus Rasmussen. Det vil sige, at han har lammet Samfundets Myndighed paa det føleligste. Omvendt har den socialdemokratiske og den radikale Presses sympatiske Holdning over for den i enhver Henseende statsfarlige Udaad, der er blevet begaaet, vist hvor lidt *den* har Ret til at lade Alberti noget høre. Bag de bittre Ord hersker der en god Forstaaelse om det væsentlige.

Politik skaber sin egen Form for Naivitet. Tilsidst tror dens Udøvere paa deres egne Slagord og søger Forklaringen i dem, hvor den i Virkeligheden ligger langt dybere. Bagved Partislagordene ligger der et rent menneskeligt Skøn. Det kan være trængt stærkt tilbage og ikke blive bemærket af de fleste, men det øver dog sin Virkning. Mon der ikke bag den officielle Indignation foregaar en stille Vurdering, for hvilken Alberti tager sig mindre afskrækkende ud. Man finder maaske ogsaa, at han er et ganske „skikkeligt" Menneske. Hvem ved? De, der nu lader som renlivet oprørte, har jo selv vænnet os til lidt af alt, og det ligger nær for den sunde Fornuft ikke at kaste Vrag paa det skidne Vand, saalænge der ikke er Udsigt til noget renere. Hvis det havde været en Herman Trier, der havde præget Bevægelsen mod Alberti, saa vilde der have været noget at vælge imellem, og man tør tro om den offentlige Mening, at den da ikke vilde have tøvet med at træffe sit Valg, men at der i saa Tilfælde bag Avisagitationen vilde have været det Skub, der fremtvang Afgørelsen. Nu druknede hans Ord hurtigt i den stærkt plumrede Svada.

Hvad skulde ved en Mandjævning friste Sympatien over paa Modstandernes Side. I det Øjeblik Hr. Borgbjerg søger at fælde Alberti i den offentlige Bevidsthed, sker det paa en Maade, der stempler ham selv. Alberti har ikke skaanet vort offentlige Liv, men har Borgbjerg vist mere Ømhed for det. Kan man tænke sig at behandle det med mindre Omhu end ved at begynde en Kampagne som den, der nu har optaget Sindene, uden at have sine Sager i fuldstændig Orden. Skal Samfundet trækkes gennem en saadan Skandale, maa det ske uden Sejgpineri og føre til et Resultat. Hver Dag, der gaar, uden at man nærmer sig et saadant, medens Sigtelser og Skældsord regner ned, udretter et anarkistisk Arbejde større end et Mord.

Det samme som forringer Angrebenes Virkning, denne alfor store Lighed mellem Alberti og hans Modstandere, gør netop disses Forbitrelse saa meget desto inderligere. Blandt Angriberne er der naturligvis en Del naive Brutusnaturer, der tror at kunne forbedre Verden ved at ramme denne ene Mand, men det er ingenlunde dem, der giver Agitationen imod ham dens yderste hadefulde Præg. Dette skyldes snarere hans Aandsbeslægtede. Frænde er Frænde værst. De hader ham, fordi han uden Forstillelse tillader sig, hvad de kun tør øve under ædle og besværlige Paaskud. De hader ham bittert og misundeligt for hans frejdige Synd. Han er en Forargelse, en Haan, en Afsløring for den raadne Doktrinarisme.

Alt det, der brænder som en Brynde bag de store Ord: Magtbegæret, Ringeagten for alle Hensyn, det generer han sig ikke for at vise offentlig. Alle de, der i Pennen og Munden fører Tidens Fraser til Dækning for deres sande Jeg, føler sig afklædte, saa længe han staar der synlig, saa at man kan drage den Sammenligning, der uundgaaeligt røber dem.

Man bestræber sig for at give det Udseende af, at alt ondt er samlet i Alberti som offentlig Personlighed, og man lover sig Vidundere af hans Bortfjernelse. Gid det var saa vel, men det er der ingen Grund til at haabe. Han er ingenlunde, som man søger at bilde os ind, Kilden til de uhyggelige Tilstande, vi lever i. Han er et Resultat, en Følge af dem, Symptomet paa dem. Men den sure, fordærvede Jordbund, hvori han har sine Rødder, vil være parat til at avle nye, lignende Foreteelser, saa længe den ikke energisk bliver drænet og renset.

En Mand som Alberti trives kun i et Samfund i Opløsning. Diktatur og Anarki svarer til hinanden. Det er den samme Ting blot fra forskellig Side: det ene, Anarkiet, fra oven; det andet, Despotiet, fra neden.

Man kan ikke for Alvor vilde Alberti til Livs uden tillige at gøre Front mod de af hans Modstandere, der er fyldt af samme Aand.

Han kan først og fremmest takke deres Medskyld for sin lange Ukrænkelighed.

HARALD NIELSEN.

INDHOLD

TILSKUEREN udkommer i 1907 med et Hæfte hver Maaned paa gennemsnitlig 5 Ark i stort Medianformat. Subskriptionsprisen udgør 1 Kr. for hvert Hæfte eller 12 Kr. om Aaret. Subskription, der er bindende for en Aargang, modtages i alle Boglader.

Redaktionen af Tilskueren overtages fra 1. Jan. 1908 af Raadmand GUSTAV PHILIPSEN og Museumsassistent MARIO KROHN. Redaktionen træffes hver Lørdag Kl. 3—4 Eftm. i *Jernbanegade 6*[1].